

GRÓF TISZA ISTVÁN

KÉPVISELŐHÁZI
BESZÉDEI

II. KÖTET

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
BUDAPEST, 1933

GRÓF TISZA ISTVÁN

KÉPVISELŐHÁZI BESZÉDEI

MÁSODIK KÖTET

ELŐSZÖR MINISZTERELNÖK
KÜZDELEM A PARLAMENTARIZMUSÉRT

ELSŐ RÉSZ

(1903 NOVEMBER 3—1904 OKTÓBER 4.)

BEVEZETÉSEKKEL ÉS MAGYARÁZÓ
JEGYZETEKKEK ELLÁTTA:

Barabási KUN JÓZSEF
EGYETEMI NY. R. TANÁR

BUDAPEST,
A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KIADÁSA
1933

Budapesti Hírlap nyomdája.

TARTALOM-MUTATÓ

Gróf Tisza István Képviselőházi Beszédeinek

II. kötetéhez.

Első rész. (1903. nov. 3 — 1904. okt. 4.)

IV. Az 1901/1906. évi országgyűlés. (Folytatás.)

104. Beköszöntő beszéd a szabadelvű pártban 1903. november 3-án: a katonai program; az „erős kéz”; pénzügyi helyzet és takarékoság; a kettős vezérfonál: szabadelvű és nemzeti irány; a nemzetiségek; a törvényes rend helyreállítása; nemzeti politika..... 1. 1.
105. 1903. november 4. országos ülés. — A kormány kinevezésére vonatkozó királyi kézirat felolvasása. (Napló XVIII. k. 244—245., 245., 247—248., 253—254. 1.)..... 7. 1.
100. 1903. november 5. országos ülés. — A jegyzőkönyv kijavítása. — A három évet kiszolgált katonák visszatartása. (Napló XVIII. k. 258—259. és 263., 264—2(55., 265—266. 1.)..... 11. 1.
107. 1903. november 6. országos ülés. — A miniszterelnök program-beszéde: a katonai program; az állami szükségletek; a két sarkalatos irányelv: a szabadelvűség és a nemzeti szempont; a nemzetiségek; a Társországek; pénzügyi helyzet és takarékoság; a tisztviselői fizetésrendezés; a felekezeti iskolák fejlesztése; az államháztartás egyensúlyának fenntartása; mezőgazdasági és ipari érdekek szolidaritása; a gazdasági kiegyezési javaslatok; vicinális és mezői vasutak; a munkásügyi törvényhozás autonóm iránya; a közigazgatási reform előkészítése; a katolikus autonómia és a lelkeszi jövedelem kiegészítése; az 1848:XX. t.-c. végrehajtása; a véderőtörvény revíziója; a kormányzat törvényes rendje és a tisztviselői kar tekintélye; „ne feledjük el, hogy mindnyájan magyarok vagyunk!” — Napirendi vita a programmbeszéd körül. (Napló XVIII. k. 280—295. és 296. 1.)..... 15. 1.
108. 1903. november 7. országos ülés. — Személyes ügy Kaas Ivor bánival. (Napló XVIII. k. 308—309. 1.)..... 47. 1.

109. 1903. november 9. országos ülés. — Személyes ügy Molnár Jenővel. — A kormányelnök programul járói megindult vita, folytatása: a programbeszédet kiegészítő és magyarázó nyilatkozatok: az 1867:XII. t.-c. jogi természetéről szóló okt. 28. nyilatkozat lényegileg teljesen azonos Szilágyi Dezső 1893. okt. 12. kijelentésével; a katonai programmal kapcsolatos kérdések: a magyar alapítványi helyek, az új katonai tanintézetek, a magyar nyelv tanítása, a címerkérdés rendezése; a népiskolák és a magyar nyelv; a pénzügyi bajok; eszmecserek az (ellenzék tagjaival; az exlex állapotból folyó adóhátralékok méltányos rendezése; a, visszatartott harmadéves katonák ügye; a katonai épületek feliratainak nyelve; a magyar nyelv paritásos érvényesítése, a katonai nyomtatványok tekintetében is; a katonai hatóságok levelezése a polgári hatóságokkal; adópolitikai kérdések; szociálpolitikai rendelkezések; a választási törvény revíziója; a rendes alkotmányos küzdelem visszatérésének égető szüksége; „a, golyó és az akasztófa“ értelme; a katonai kérdés (a magyar szolgálati és vezényleti nyelv) további bolygatásának nemzeti veszedelme. (Napló XVIII. k. 311. és 329—337. 1.) Gróf Bethlen István utólagos bírálata a „katonai kérdés“-ért folyó ellenzéki küzdelemtől 49. 1.

110. 1903. november 11. országos ülés. — A miniszterelnök programjáról megindult vita folytatása: a közös hadsereg címer- és jelvényügye. (Napló XVIII. k. 372—373. 1.) 69. 1.

111. 1903. november 12. országos ülés. (Éjjeli ülés.) — A miniszterelnök indítványa az újoncjavaslatok napirendre tűzése tárgyában. (Napló XIX. k. 24., 30., 33—36., 37. 1.) 72. 1.

112. 1903. november 13. országos ülés. — Az elnökség megsértése. (Napló XIX. k. 42—43. 1.)..... 80. 1.

113. 1903. november 14. országos ülés. — Polónyi Géza indítványa az indemnitásnak napirendre tűzése tárgyában. (Napló XIX. k. 75—76. 1.)..... 82. 1.

114. 1903. november 16. országos ülés. — Sürgős interpelláció megtételének ideje. — A miniszterelnök előzetes válasza Molnár Ákos sürgős interpellációjára az olasz borvám-szerződés mibenállásáról. (Napló XIX. k. 113. és 114., illetve 116—117. és 117—118. 1.) 85. 1.

115. 1903. november 17. országos ülés. — Elnöki figyelmeztetés bírálata. — A házszabályok szigorúbb kezelése. (Napló XIX. k. 144—145., 146. és 147. 1.) "Ülésmeghosszabbítás" 91. 1.

116. 1903. november 18. országos ülés. — Körber osztrák miniszterelnök nyilatkozata és az „előkelő idegen“. (Napló XIX. k. 156. 1.) Gratulációk és Ferenc Ferdinánd levele az első Körber-beszéd alkalmából. 95. 1.

117. 1903. november 20. országos ülés. — Kérvények tárgyalási módja és napirendre tűzése. — Személyes ügy Ugrón Gáborral Körber meglátogatása miatt. — Az Ipar-és Kereskedelmi Bank ügye. (Napló XIX. k. 201,—202., 202. és 203—204. 1.)..... 102. 1.

118. 1903. november 21. országos ülés. — Válasz Körber november 20. beszédére. — Az újonclétszám fenntartásáról szóló törvényjavaslat folytatódó tárgyalása: a szabadelvű párt katonai programja és a vezényleti

- nyelv; az országgyűlés elnapolása és feloszlása exlex-ben; a szabadelvű párt és az ellenzéki reformjavaslatok; parlamenti váltógazdaság hiánya. — A miniszterelnök újabb fészolalása: Apponyi politikája és a szabadelvű párt, (Napló XIX. k. 234., 253—257. és 257. 1.) 104. 1.
119. 1903. november 23. országos ülés. — Az 1867. XII. t.-c. megváltoztatása. — Az ugrai választás előkészületei. — A delegációkat összehívó királyi kézirat napirendre tűzése. (Napló XIX. k. 266., 267—268., 295., 297., 297—298. 1.) Báró Bánffy Dezső 1903. nov. 22. kolozsvári zászlóbontása és az Új Párt megalakulása 117. 1.
120. 1903. november 24. országos ülés. — Az újoncjutaléknak az 1903. év végéig való fenntartásáról szóló törvényjavaslat folytatólagos tárgyalása. (Napló XIX. k. 315—316. 1.) 120. 1.
121. 1903. november 25. országos ülés. — A szatmári választás. (Napló XIX. k. 332—333. 1.) 122. 1.
122. 1903. november 26. országos ülés. — Br. Podmaniczky Frigyes indítványa parallel ülések tartása tárgyában. — Polémia Ugrón Gáborral: Podmaniczky indítványa és a házszabályok 203. }-a; a paktum; a bukott bankigazgató; Tisza Kálmán és a házszabályok szigorítása; Körber november 25. beszéde; Magyarország nemzeti léte és a parlament becsülete; a magyar nemzet történelmi feladatai. — Személyes ügy Bartha Miklóssal, br. Kaas Ivónál és Ivánka Oszkárrel. — A házszabályokhoz való beszéd elhalasztása másnapra. (Napló XIX. k. 359—366., 367., 368. és 377. 1.) Előzmények: a szabadelvűpárt nov., 25. határozata a parallel ülések tárgyában és Apponyi kilépése a pártból; Körber újabb közjogi fejtegetései a katonai kérdéssel kapcsolatban 123. 1.
123. 1903. november 27. országos ülés. — Személyes ügy Kubik Bélával. — Horváth Gyula jegyzőkönyvi megrovása. — Lengyel Zoltán jegyzőkönyvi megrovása. — Parallel ülések tartása; paktum megszegése. — Podmaniczky indítványának elfogadása. (Napló XIX. k. 384., 385., 386., 405—406., 413—415., 416—417., 418. 1.) 145. 1.
124. 1903. november 28. országos ülés. — Személyes ügy Okolicsányi Lászlóval. — Bizalmatlansági nyilatkozat az elnök ellen. — Parallel ülések tartása, még egyszer a paktum. (Napló XIX. k. 427., 436—437., 439—440., 462—463., 468—469. 1.) Gróf Tisza István 1903. nov. 29. jelentése és a király választásvirata Ivánka Oszkár békeakciója ügyében 156. 1.
125. 1903. november 30. országos ülés. — Jegyzőkönyvi indítványok elintézése. — Kossuth Ferenc békeajánlata és a kibontakozásra vonatkozó egyéb nyilatkozatok. (Napló XX. k. 12—13., 20—22., 28—29. 1.) Gr. Tisza István ugrai mandátuma 170. 1.
126. 1903. december 2. országos ülés. — Jegyzőkönyv hitelesítése. — Tárgytól való eltérés. — Napirend előtti felszólalások az egyetemi hallgatók gyűlésének betiltása tárgyában. (Napló XX. k. 34., 34—35., 44., 55—56. 1.) 183. 1.
127. 1903. december 5. országos ülés. — A függetlenségi párt határozata és a kibontakozásra vonatkozó egyéb nyilatkozatok. — Újból a paktum. — Személyes kérdésben való felszólalás megengedése. (Napló XX. k.

VI

- 80—81., 86., 89—90., 99. 1.) A miniszterelnök indítványt nyújt be a délutáni ülésekre vonatkozó november 27. határozat hatályonkívül helyezése tárgyában 187. 1.
128. 1908. december 7. országos ülés. — Jelenlevők szavazási kötelezettsége. — Állami számvevőszék jelentése az 1903. év III. negyedéről stb. — Délutáni ülésekre vonatkozó november 27. határozat, hatályon kívül helyezése. (Napló XX. k. 102., 103., 123., 126., 127. 1.) 198. 1.
129. 1903. december 9. országos ülés. — Parallel ülések megszüntetéséről szóló jegyzőkönyv kiigazítása. — Indítványok napirendre tűzése. (Napló XX. k. 129., 130—131. 1.) 202. 1.
130. 1903. december 10. országos ülés. — Újoncjutalék mennyiségének az 1903. év végéig való fenntartásáról szóló törvényjavaslat általános tárgyalása: chlopyi hadiparancs és királyi kézirat; idegen tanácsosok meghallgatása; az obstrukció kárai. (Napló XX. k. 168—171. 1.) 203. 1.
131. 1903. december 13. országos ülés. — Tisztviselők fizetésrendezése. — Bizottsági jelentések megtételének ideje. — Legközelebbi ülés ideje. (Napló XX. k. 223—224., 244., 245. 1.) 210. 1.
132. 1903. december 14. országos ülés. — Osztrák Urakházában elhangzott közjogi nyilatkozatok. — Napirend vagylagos kitézése. — Jegyzőkönyv hitelesítése az ülés végén. (Napló XX. k. 254—255., 279., 280. 1.) Hodossy Imre és L. Gumpłowicz levele az osztrák centralistákról. 214. 1.
133. 1903. december 15., országos ülés. — Klotild Mária Raineria főhercegnő halála. (Napló XX. k. 282. 1.) 226. 1.
134. 1903. december 19. országos ülés. — Napirend megállapítása. (Napló XX. k. 339—340. 1.) 226. 1.
135. 1903. december 23. országos ülés. — Az újoncjutalék mennyiségének az 1903. év végéig való fenntartásáról szóló törvényjavaslat általános tárgyalása: visszapillantás a katonai vitára; a balkáni helyzet és a véderő harcképessége.; a tartalékosok és póttartalékosok igénybevétele. (Napló XX. k. 417—442. 1.) 227. 1.
136. 1903. december 29. országos ülés. — Felirati javaslat felolvasása beszédközben. (Napló XXI. k. 49. 1.) 239. 1.
137. 1904. január 1. Újévi beszéd: a magyar parlamentarizmus süllyedése; az ellenzék hivatása; a parlamenti rendszer megmentése a magyar nemzet életérdeke; remény e nagy cél elérésére; a 67-es politika védelme; bizalom a nemzet politikai belátásában; egy becsületes ember egy igaz ügy szolgálatában 240. 1.
138. 1904. január 4. országos ülés. — Interpellációkra adandó miniszteri válaszok ideje. — Újoncjutalék mennyiségének az 1903. év végéig való fenntartásáról szóló törvényjavaslat általános tárgyalása: a záróbeszéd vége; jogvédő határozat a felségjogokról: „Magyarországon minden jognak... forrása a törvényhozásban kifejezésre jutó nemzeti akarat.“ (Napló XXI. k. 83., 100—101., 103., 106—107. 1.) 246. 1.
139. 1904. január 5. országos ülés. — A Boszniában visszatartott hároméves magyar katonák hazabocsátása. (Napló XXI. k. 110—111. 1.) 250. 1.

VII

140. 1904. január 7. országos ülés. — Napirend előtti felszólalás a dunaszerdahelyi választás ügyében: választási visszaélések; az új rendszer és a főispánok. (Napló XXI. k. 133—134. 1.) 253. 1.
141. 1904. január 8. országos ülés. — Az újoncjutalék mennyiségének fenntartásáról szóló törvényjavaslat részletes tárgyalása: újból a jogvédő határozat a felségjogokról: előzményei és értelme; a magyar királyság intézményének és a király jogkörének nemzeti alapja; a magyar nemzet királyhűsége mindig különbözött a többi nemzetekétől; a jogvédő határozat nem polémia a chlopyi hadiparancs ellen; nem dönti el az 1867: XII. t.-c. 11. §-ára vonatkozó véleménykülönbséget. (Napló XXI. k. 186—187. és 188. 1.) 257. 1.
142. 1904. január 9. országos ülés. — Karzati jegyek kezelési módja. — Még egyszer a jogvédő határozat a felségjogokról: nem a chlopyi hadiparancs, hanem az abszolút fejedelmi jogok osztrák elmélete ellen irányul. — Ráth Endre interpellációja a toloncszabályzat helyes alkalmazása tárgyában. (Napló XXI. k. 191., 212—213., 215. 1.) 262. 1.
143. 1904. január 11. országos ülés. — Az újoncjutalék mennyiségének az 1903. év végéig való fenntartásáról szóló törvényjavaslat részletes tárgyalása. — Az állami alkalmazottaknak engedélyezendő pótlékokról szóló törvényjavaslat napirendre tűzése. — Gr. Apponyi Albert interpellációja a katonai bünvádi perrendtartás reformja tárgyában. (Napló XXI. k. 244., 245., 246—247. 1.) 266. 1.
144. 1904. január 12. országos ülés. — Az állami alkalmazottaknak engedélyezendő pótlékokról szóló törvényjavaslat napirendre tűzése. (Napló XXI. k. 273—274., 275., 276., 276—277. 1.) 269. 1.
145. 1904. január 13. országos ülés. — Az újoncjutalék mennyiségének az 1903. év végéig való fenntartásáról szóló törvényjavaslat részletes tárgyalása — Szatmári Mór interpellációja: katonai hatóságok által magyar helynevek törvényellenes alkalmazása tárgyában. (Napló XXI. k. 281., 304—305. i.) 275. 1.
146. 1904. január 14. országos ülés. — Az 1903. évi újoncok megajánlásáról szóló törvényjavaslat általános tárgyalása: Pitreich közös hadügyminiszter nyilatkozatai az osztrák delegációban. (Napló XXI. k. 322—325. 1.) Ülésmeghosszabbítási indítvány 278. 1.
147. 1904. január 15. országos ülés. — Újoncmegajánlási törvényjavaslat általános tárgyalása: még egyszer Pitreich nyilatkozatai. (Napló XXI. k. 341—342. 1.) Ülésmeghosszabbítás. 287. 1.
148. 1904. január 16. országos ülés. — Szederkényi Nándor interpellációja a tapolcai választókerületben felmerült panaszok tárgyában: gyülekezési szabadság és szocialisztikus agitációk. — Lengyel Zoltán interpellációja a nagykarolyi választás tárgyában: a tisztviselők korteskedése; választási népgyűlések eltiltása. (Napló XXI. k. 370—371., 372. 1. 375—376. 1.) 293. 1.
149. 1904. január 19. országos ülés. — Határozati javaslat utólagos beterjesztése (Napló XXII. k. 29., 31. 1.) 300. 1.

VIII

150. 1904. január 21. országos ülés. — Újoncmegajánlási javaslat tárgyalása: a szabadelvű párt katonai programja és a kilences bizottság tárgyalásai; a kormánypárt és a függetlenségi párt viszonya; a két kormányelnök polémiája; az osztrák delegáció és a Derschatta-féle indítvány; a magyar és az osztrák kiegyezési törvény közötti eltérés esetében a magyar törvény irányadó; a nemzeti politika; változó taktika és változatlan küzdelem az obstrukció ellen. — Rakovszky István válasza és a Derschatta-féle indítvány. — Beszéd másnapra halasztása. (Napló XXII. k. 77—82., 83—84., 98—99. 1.) 303. 1.
151. 1904. január 22. országos ülés. — Beszéd másnapra halasztása. — Zárt ülés kérése szavazás közben. (Napló XXII. k. 106—107, 117. 1.) 319. 1.
152. 1904. január 23. országos ülés. — Beszéd másnapra halasztása. — Gr. Zichy Madár interpellációja a népgyűlésekre vonatkozólag kiadott belügyminiszeri rendelet tárgyában: a gyűlekezési szabadság és szükséges korlátai. (Napló XXII. k. 141—142., 145—148., 148. 1.) 321. 1.
153. 1904. január 26. országos ülés. — Újoncmegajánlási javaslat tárgyalása: a magyar nyelv oktatására vonatkozó állítólagos hadügyminiszteri akta. (Napló XXII. k. 202. 1.) 328. 1.
154. 1904. január 28. országos ülés. — Újoncmegajánlási javaslat tárgyalása: változó taktika az obstrukcióval szemben; küzdelem a parlamentarizmusért; újabb felhívás a tartalékosok és póttartalékosok hazabocsátása érdekében; bizalom a nemzet politikai belátásában. — A miniszterelnök újabb felszólalása: érintkezés az ellenzéki pártokkal. (Napló XXII. k. 240—243., 247—248. 1.) 329. 1.
155. 1904. január 29. országos ülés. — Smialovszky Valér indítványa a parlamenti helyzet orvoslására pártközi bizottság kiküldése tárgyában: békekötés és erőszak. (Napló XXII. k. 269—270. 1.) 338. 1.
156. 1904. január 30. országos ülés. — Smialovszky Valér indítványának megokolása: pártközi megegyezések és pártközi bizottságok. (Napló XXII. k. 295—296. 1.) 340. 1.
157. 1904. március 1. országos ülés. — Pap Zoltán-féle megvesztegetési ügyben kelt bizottsági jelentés napirendre tűzése. (Napló XXII. k. 319. 1.) 342. 1.
158. 1904. március 2. országos ülés. — Benyújtott és benyújtandó törvényjavaslatok. — Minisztertanács tartása Bécsben; a szabadelvű párt katonai programja; a delegáció hatásköre; a magyar kormány és a közös miniszterek viszonya; a közös minisztertanácsok; a bécsi minisztertanács. — Személyes ügy Günther Antallal. — Személyes ügy Kubik Bélával — Rákosi Viktor interpellációja a kolozsvári nemzeti színház építése tárgyában. — Krasznay Ferenc interpellációja a választási reform tárgyában. (Napló XXII. k. 321—322., 328—331., 334., 335., 335—336., 341—342., 344. 1.) 343. 1.
159. 1904. március 3. országos ülés. — Újoncmegajánlási javaslat tárgyalása: kézfogas a Kossuth-párttal; beszélgetés Polónyival katonai kérdésekről; besorozott katonák német neve; szolgálati okmányok német

nyelve; laktanyák német felirata; a „közös hadsereg”; a katonai nevelés-
 ügy reformja; magyar vezénnyelv; nagy haladási a katonai kérdésekben;
 indokolt-e még az obstrukció?; obstrukció és exlex-állapot kárai; utolsó
 kérés az obstruálókhoz; „a magyar nemzetnek élni kell, a magyar nemzet
 élni akar és élni fog” — Marjay Péter interpellációja a protestáns egy-
 házak segélyezése tárgyában. (Napló XXII. k. 355—362., 373. 1.) 358. 1.

160. 1904. március 8. országos ülés. — Gr. Tisza István indítványa
 a házszabályok ideiglenes kiegészítése, illetve módosítása iránt: parallel
 ülések tartása; a paktumos házszabályok megváltoztatási módja; a több-
 ség alkotta házszabály nem oktrojált házszabály; a házszabály reform szük-
 sége és módja. (Napló XXIII. k. 71 — 73. 1.) Beszed a szabadelvű párt már-
 cius 4. értekezletén: az ideiglenes és végleges házszabályreform 377. 1.

101. 1904. márc. 9. országos ülés. — Gr. Tisza István indítványának
 indokolása: az indítvány kettős célja az exlex-állapot megszüntetése és a
 végleges házszabály-reform megalkotása; ismét az Iparbank; a végleges
 házszabály és a klotúr; szigorúbb házszabály vagy parlamenti anarchia;
 Magyarország különleges helyzete; az obstrukció elleni küzdelem 1898-ban
 és a Széll-kormány sikertelensége; a parlamentarizmus lejáratása és az
 abszolutisztikus merénylet; „az örvény szélén kell a nemzetet megállítá-
 nunk” „én nyílt szemekkel látom az örvényt; a parlamentarizmus a
 nemzet legszentebb kincse; megmentése szent kötelesség. — Személyes ügy
 Pozsgay Miklóssal: az Iparbank. — Válasz Lengyel Zoltánnak: a kor-
 mány által beadott és visszavont törvényjavaslatot más képviselő nem teheti
 magáévá. (Napló XXIII. k. 77—83., 87—88., 89. 1.) 392. 1.

162. 1904. márc. 10. országos ülés. — Gr. Tisza István indítványa a
 házszabályok ideiglenes módosítása iránt: a törvényjavaslatok visszavonása;
 az indítvány visszavonása; a törvényjavaslatok visszavonása meg nem tör-
 téntnek tekintetik. (Napló XXIII. k. 94., 97., 98. 1.) Thaly Kálmán, a „béke
 szerzője”. — A király üdvözlő távirata, Kossuth és Khuen levele a március 10.
 „leszerelési ülés”-sel kapcsolatban. — Értéktételek a váratlan fordulat-
 ról 409. 1.

163. 1904. márc. 11. országos ülés. — Napirend megállapítása. —
 Márc. 15. szünet. (Napló XXIII. k. 118. és 118—119. 1.) A nemzeti párt
 feltámadása 414. 1.

164. 1904. márc. 12. országos ülés. — Indemnítási javaslat tárgya-
 lása: exlex-ben való kormányzásért a kormány politikai és jogi felelőssége;
 improduktív kiadások emelkedése és takarékoság; Apponyi bizalmatlan-
 ságának okai: a „kilences bizottság” programjának módosítása, a minisz-
 terelnök múltja a katonai kérdésekben, a közelmúlt parlamenti rendszeré-
 nek visszaállítása, a mostani kormányzati rendszer, a főudvarmagyi bírás-
 kodásról szóló törvényjavaslat, a Széll-kormány elleni kirohanás, a gyermek-
 védelem és a civillista felemelése; a dualisztikus rendszer és a magyar nem-
 zet fejlődése; a kormányképesség előfeltétele; harmonia nemzet és
 uralkodó között; a nemzet jogos vágyainak a királynál érvényt lehet sze-
 rezni; sikeres nemzeti politika lehetősége 67-es alapon. (Napló XXIII.
 k. 135—142. 1.) 416. 1.

165. 1904. márc. 14. országos ülés. — Miniszterelnök nyilatkozata a Ház munkarendjéből. (Napló XXIII. k. 16(1—168. 1.) 432. 1.
166. 1904. márc. 18. országos ülés. — Indemnitási javaslat tárgyalása: a miniszterelnök és Apponyi múltja a katonai kérdésekben; a kereskedelmi tárgyalások megindítása, az 1899: XXX. t.-c. és a 14. §; a 67-iki kiegyezés alapgondolata; a csalódások ellenére is ragaszkodnunk kell a kiegyezéshez. (Napló XXIII. k. 223—225. 1.) 437. 1.
167. 1904. márc. 21. országos ülés. — Napirend megállapítása. — A civillista kérdése. (Napló XXIII. k. 269—270. 1.) 443. 1.
168. 1904. márc. 23. országos ülés. — A volt kormányelnöknek 1903. évi jelentése az exlex-állapotban teendő intézkedésekről. — Készfizetések felvételéről szóló törvényjavaslat bizottsági tárgyalása és napirendre tűzése. — Br. Kaas Ivor interpellációja: a választók összeírásánál az állampolgársági kellék érvényesítése tárgyában. (Napló XXIII. k. 338., 339., 344., 345—346., 346—347. 1.) 445. 1.
169. 1904. márc. 24. országos ülés. — Interpellációra adandó válasz sürgetése. — Horvát provizórium meghosszabbítása: a „bécsi befolyás”-féle dajkamese; a Társországok pénzügyi viszonyai; vádak a javaslat ellen; vádak a horvát közhangulat ellen; a „testvéries egyetértés politikája” a Társországok irányában. (Napló XXIII. k. 349., 357—360. és 362. 1.) 450. 1.
170. 1904. ápr. 12. országos ülés. — Kérvények előzetes tárgyalása. — Miniszterelnök nyilatkozata a Ház munkarendjéről. (Napló XXIV. k. 5—6., 8—10. 1.) 459. 1.
171. 1904. ápr. 13. országos ülés. — Napirend előtti felszólalás: közös külügyminiszter találkozása az olasz külügyminiszterrel. — Megvesztegetési ügy bizottsági jelentésének napirendre tűzése. — Válasz Ugron Gábor és Holló Lajos interpellációjára: a királynak adott tanácsok és a király előtt megforduló tanácsadók ügyében. — Válasz Endrey Gyula interpellációjára: az üszkübi osztrák-magyar konzulnak egy magyar honpolgárral szemben elkövetett erőszakos eljárása tárgyában. — Válasz Molnár Ákos és Okolicsányi László interpellációjára: az olasz kereskedelmi szerződés ideiglenes fenntartása tekintetében folytatott tárgyalásokról. — Hegedüs Lóránt interpellációja: a kivándorlási törvény végrehajtása tárgyában. (Napló XXIV. k. 17—18., 19., 20—21., 21., 28—29., 29—30., 30., 33—34., 36—40. 1.) 464. 1.
172. 1904. ápr. 14. országos ülés. — Miniszterelnök válasza Lovászy Márton interpellációjára a magyarországi görög keleti szerb egyház viszonyai tárgyában. (Napló XXIV. k. 48—49. 1.) 486. 1.
173. 1904. ápr. 15. országos ülés. — Kérvények előzetes tárgyalása. — Állami birtokvásárlások a Tátrában. (Napló XXIV. k. 68. és 78. 1.) 487. 1.
174. 1904. ápr. 16. országos ülés. — Kelemen Béla indítványának megokolása: a választói jog revíziójáról készülő törvényjavaslatban megvalósítandó főelvek megjelölése tárgyában. (Napló XXIV. k. 101. 1.) 490. 1.
175. 1904. ápr. 18. országos ülés. — A vármegyei alkalmazottak illetményeinek szabályozásáról szóló törvényjavaslat általános tárgyalása:

- a városi tisztviselők fizetésrendezése; a orvosok helyzete; szolgálati pragmatika és tisztviselői inkompatibilitás; a vármegyék új területi beosztása; az államháztartási feleslegek; a vármegyei tisztviselők illetményeinek rendezése; az állami tisztviselők fizetésrendezése és a Széll-kormány javaslata; a tisztviselők hitelszerzése^ (Napló XXIV. k. 128—133. 1.).....491. 1.
176. 1904. ápr. 19.. országos ülés. — Nessi Pál napirend előtti felszólalása: a húsnak a fővárosban rendkívüli megdrágulása tárgyában. — A vármegyei alkalmazottak illetményeinek szabályozásáról szóló törvényjavaslat folytatódó tárgyalása. (Napló XXIV. k. 138. és 139., 141., 144—145., 148., 149., 151., 154., 155. 1.) 505. 1.
177. 1904. ápr. 20. országos ülés. — (Rákóczi-kézirat.) — Vasúti sztrájk. (Napló XXIV. k. 168—172» 1.) 515. 1.
178. 1904. ápr. 21. országos ülés. — Vasúti sztrájk. (Napló XXIV. k. 173—176., 181—185., 194—196., 196—197., 197. 1.) 531. 1.
179. 1904. ápr. 22. országos ülés. — Vasúti sztrájk. (Napló XXIV. k. 200., 206—208., 219. 1.) Az ülésszak berekesztése. — Beszéd a szabadelvű párt ápr. 25. értekezletén 552. 1.
- V 180. 1904. máj. 9. országos ülés. — A delegáció összehívására és megválasztására vonatkozó gyakorlat. — A pénzügyi bizottság tagjainak száma. (Napló XXV. k. 11., 12—13., 13. 1.)..... 565. 1.
181. 1904. máj. 10. országos ülés. — Kabinetiroda németnyelvű lea (Napló XXV. k. 15—16. 1.) 567. 1.
182. 1904. máj. 11. országos ülés. — A községi és körjegyzők illetményeinek szabályozásáról szóló törvényjavaslat tárgyalása. (Napló XXV. k. 40—42., 43., 43—44. 1.)..... 568. 1.
183. 1904. máj. 13. országos ülés. — A községi és körjegyzők illetményeinek szabályozásáról szóló törvényjavaslat tárgyalása. — Napirend. (Napló XXV. k. 56., 57—58., 58., 60., 62., 64., 65. és 66. 1.) Gr. Tisza István május 16. beszéde a Belvárosi Polgári Körjén: a kormányvállalás okai; jelszavak és valódi nemzeti politika 575. 1.
184. 1904. máj. 19. országos ülés. — Gr. Wimpffen, Siegfriednek stb. az örökös főrendiházi tagság jogával való felruházásáról szóló törvényjavaslat tárgyalása. — Beruházási törvényjavaslat tárgyalása. — Napirend: a quota-bizottság kérdése. (Napló XXV. k. 75—76., 95., 96—97. 1.) 584. 1.
185. 1904. máj. 20. országos ülés. — Napirend előtti felszólalás a delegációban történtek tárgyában: a hadügyi kormány pénzbeli követelései; a monarchia balkáni politikája; a delegáció elnökének üdvözlő beszéde. — A quota-bizottság tagjainak megválasztása. (Napló XXV. k. 101—102., 587. 1.
186. 1904. jún. 6. országos ülés. — Napirend: érdemleges ülés csak a delegáció üléseinek befejeztével. (Napló XXV. k. 113|—114., 114. 1.) Bánffy szegedi mandátuma..... 590. 1.
187. 1904. június 9. országos ülés. — Napirend: mikor kerül tárgyalásra a vasutasok fizetésrendezéséről szóló törvény javaslat? (Napló XXV. k. 117. 1.) 592. 1.

188. 1904. június 10. országos ülés. — Sándor község közigazgatási stb. átkebelezéséről szóló törvényjavaslat tárgyalása. (Napló XXVI. k. 120—121. l.) 593. l.
189. 1904. június 11. országos ülés. — Kérvények az olasz borvám felemelése tárgyában. (Napló XXV. k. 146—147. l.) 595. l.
190. 1904. június 13. országos ülés. — Július—augusztusra szóló indemnitási javaslat tárgyalása. — Napirend előtti felszólalások engedélyezése. (Napló XXV. k. 172—173., 182—183. l.) A nemzeti párt formai megalakulása. Szentiványiék visszalépő levele 598. l.
191. 1904. június 15. országos ülés. — Július—augusztusra szóló indemnitási javaslat tárgyalása: a takarékosági nyilatkozat és az állami kiadások emelkedése; a katonai és egyéb kiadások aránya; a 450 millió hadügyi beszerzési teher; a beruházási javaslat; a kormány katonai programjának beváltása; a kivándorlás elősegítése; az olasz borvám; a népoktatásügyi ankét, felekezeti iskolák és nemzetiségi politika; magyar iskolák Horvátországban; a horvát kérdés; nemzeti és szabadelvű irány; az alkotmány megszilárdítása. — Válasz Polónyinak; a kivándorlási ügy; magánbeszélgetés Polónyival. — Interpellációk elhalasztása. (Napló XXV. k. 206—214., 227—228., 229. l.) 600. l.
192. 1904. június 16. országos ülés. — Július—augusztusra szóló indemnitási javaslat tárgyalása: a hadsereg közössége „a dolog helyes értelmében”; Polónyi Géza határozati javaslata Ferenc Ferdinánd trónörökös üdvözlése tárgyában. (Napló XXV. k. 248—249., 250. l.) 624. l.
193. 1904. június 20. országos ülés. — Napirend előtti felszólalás és miniszterelnöki válasz a galaci konzul németnyelvű átíratára tárgyában. (Napló XXV. k. 289—299. l.) 628. l.
194. 1904. június 22. országos ülés. — Lengyel Zoltán ügyében mentelmi bizottság eljárása. — Interpelláció előterjesztésének ideje. — Miniszterelnök válasza a galaci konzul németnyelvű átíratára ügyében előterjesztett interpellációkra: külképviseleti hatóságok szolgálati nyelve; a hadsereg levelezési nyelve; a paritás; a nemzeti politika. (Napló XXV. k. 353., 354., 358—363. l.) 631. l.
195. 1904. június 30. országos ülés. — Quótára vonatkozó kir. döntés bejelentése. — Az 1904. évi állami költségvetés általános tárgyalása: a kisbirtokosok hiteltügye; a nemzetiségi politika alapelvei, törvényhozási és kormányzati intézkedések a hazafiatlan izgatások ellen; a kormány anti-szociális iránya; támadások a kormány pénzügyi politikája ellen; a beruházási kiadásoknak kölcsönből fedezése, a tisztviselői fizetésemelés, a 450 millió katonai beszerzési hitel, a civillista felemelése; az 1899: XXX. t.-c. és a külfölddel való szerződéses tárgyalások; a kormány Ígéretei; a helyzet javulása. — Válasz Polónyi Géza interpellációjára: a romániai határon, gyakorlatba vett orvosi vizsgálat tárgyában. (Napló XXVI. k. 120., 127—139., 143—144. i.) 647. l.
196. 1904. július 7. országos ülés. — Az 1904. évi állami költségvetés általános tárgyalása: a nemzetiségi kérdés; az 1848:XX. t.-c. végrehajtása: az egyházi adózás ég a lelkesítői illetmények rendezése; po-

- lémia Bánffyval: a horvát kérdés és a horvát emlékirat, önálló 'vagy közös vámterület, az úgynevezett ischli klauzula, az 1867:XII. t.-c. és a vezényleti nyelv; a nemzeti politika. — Vita Bánffyval az ischli klauzuláról. (Napló XXVI. k. 283—291., 292. és 292—293. 1.)..... 676. 1.
197. 1904. július 8. országos ülés. — Az 1904. évi állami költségvetés általános tárgyalása: a néppárt nemzetiségi programja és gyakorlati akciója; polémia Apponyival: a magyar nemzet és a nagyhatalmi állás, a katonai terhek emelkedése, a beruházási kölcsön, az 1899: XXX. t.-c., a 14. §., a nemzetiségi kérdés és a hadsereg, Apponyi lélektana és a katonai kérdések. — Még egyszer Apponyi és a katonai kérdések. — Az udvartartási költségekről szóló törvényjavaslat napirendre tűzése. (Napló XXVI. k. 315—319., 321—322. és 324—325. 1.) Hadügyminisztert rendelet a tisztképző intézetek tantervének nyelvi módosítása tárgyában 700. 1.
198. 1904. július 9. országos ülés. — Az udvartartási költségekről szóló törvényjavaslat napirendre tűzése. — E törvényjavaslat általános tárgyalása: a civillista felemelésének okai; az 1867: XII. t.-c. és a külön magyar udvartartás; a magyar udvari élet társadalmi előfeltételei. — Polémia Apponyival: a magyar udvar előfeltételei; Apponyi véleményváltoztatása; a 67-es kiegyezés hiányai. — Vita a házszabályok 203. §-áról. (Napló XXVI. k. 328., 329., 330—331., 333—336., 351—352., 354. 1.) 713. 1.
199. 1904. július 12. országos ülés. — Házszabályvita: a szűnetadási jog. (Napló XXVI. k. 397—398. 1.)..... 728. 1.
200. 1904. július 16. országos ülés. — Az udvartartási költségekről szóló törvényjavaslat általános tárgyalása: a magyar társadalmi élet vonzó ereje; a hadügyminiszter iskolügyi rendelete; a magyar trónöröklés rendje és a trónörökös személye. (Napló XXVII. k. 82—83. 1.) 729. 1.
201. 1904. július 18. országos ülés. — Az udvartartási költségekről szóló törvényjavaslat általános tárgyalása: személyeskedés; sértő hang az ellenzékkel szemben; az 1848:XX. t.-c. végrehajtása; a nemzet nem az ellenzék; a miniszterelnök vállalkozásának alapeszméje, — Személyes ügy Olay Lajossal: az 1848:XX. t.-c. végrehajtása. (Napló XXVII. k. 112—114., 115. 1.) 732. 1.
202. 1904. július 21. országos ülés. — Az udvartartási költségekről szóló törvényjavaslat általános tárgyalása: „a mérges illúziókból származott részegség“ a civillista felemelésének okai; az udvartartás mai állapota nem ütközik az 1867: XII. t.-c.-be; nemzeti fejlődés a 67-iki kiegyezés alapján; az 1848—49. nagy emlékek a magyar nemzet elévülhetetlen kincse; a jelen korszak kötelességei. (Napló XXVII. k. 186—190. 1.) 737. 1.
203. 1904. július 22. országos ülés. — Az udvartartási költségekről szóló törvényjavaslat részletes tárgyalása. — A kisebb tárcák 1904. évi költségvetése: a kir. udvartartás költségei; a kabinetiroda; a képviselőház kiadásai; a közösügyi kiadások: a delegáció határozatainak közlése; a delegáció hatáskörének túllépése. (Napló XXVII. k. 198—199., 199., 200., 202., 212., 217., 218—219. 1.)..... 746.]
204. 1904. július 25. országos ülés. — A miniszterelnökség 1904. évi költségvetése: az 1848/49. honvédek segélyezése. — A belügyi tárca 1904. évi költségvetése: a csongrádmezei uradalmi községek közigazgatási kii-

lönállásának megszüntetése; a belügyi kiadások emelkedése; a fizetésrendezés, a közegészségügy, a betegápolása alap; a betegápolási pótdó fel-emelése; az egyszerűsítési akció; a járási számvevő életbeléptetése; a határrendőrségi törvény hibája; szerződés a Cunard Line-nal. (Napló XXVII. k. 251—252., 278—281. 1.) 754. 1.

205. 1904. július 26. országos ülés. — A belügyi tárca 1904. évi költségvetésének folytatólagos tárgyalása: a városi refoirm; közegészségügyi kérdések; a betegápolási ügygel kapcsolatos takarékosági akció. — Az országos levéltár építése. — A katonai előfogatok ügye. (Napló XXVII. k. 295—297., 300., 303. 1.) 763. 1.

206. 1904. augusztus 3. országos ülés. — Interpellációk megtételének ideje. — V álasz br. Kaas Ivor interpellációjára: a néppárti négyüléseknek a községi és megyei tisztviselők általi megakadályozása tárgyában. — Válasz Lengyel Zoltán interpellációjára: Demkó Géza községi jegyző által elkövetett törvénysértésekről. (Napló XXVIII. k. 183., 207—208., 208—209., 209. 1.) 771. 1.

207. 1904. augusztus 8. országos ülés. — Az állami anyakönyvekről szóló 1894. XXXIII. t.-c. módosítására vonatkozó törvényjavaslat tárgyalása: az anyakönyvi intézmény néppárti bírálata; az anyakönyvvezetéssel kapcsolatos egyszerűsítések; a jegyzői magánmunkálatok. — A körös—belovári stb. helyi érdekű vasutak engedélykiritainak egyesítéséről szóló törvényjavaslat tárgyalása: a vicinális vasúti ügy reformja. (Napló XXVII. k. 320—322., 325—330., 330. 1.) 774. 1.

208. 1904. augusztus 10. országos ülés. — Az 1904. évi állami költségvetésről szóló törvényjavaslat tárgyalása: a fiumei horvát zászló; a néppárt revíziós programja; az állami jövedelmek emelkedésének okai; közös vagy külön vámterület; Bánffy és Disraeli; a „kilences bizottság” munkálata és a „vakulj magyar” programm. — Még egyszer a „vakulj magyar” programm. (Napló XXVIII. k. 381—387., 389—390., 1.) 782. 1.

209. 1904. augusztus 11. országos ülés. — A miniszterelnök mint belügyminiszter válasza: 1. Nősz Gyula interpellációjára: a Szepeesség hanyatlása tárgyában; 2. Rákosi Viktor interpellációjára: az Operaházban, előadott Wagner-ciklus tárgyában; 3. Gabányi Miklós interpellációjára: az újpesti rendőri brutalítások tárgyában; 4. Balta Ferenc interpellációjára: a lunkai körjegyző visszaélései tárgyában; 5. Szuha István interpellációjára: Dunaföldvár türhetetlen közigazgatási állapotai tárgyában; 6. Ráth Endre interpellációjára: a toloncsabályzat helyes alkalmazása tárgyában; 7. VIód Aurél interpellációjára: Aradmegye szervezeti szabályzata tárgyában; 8. Szederkényi Nándor interpellációjára: a tapolcai választókerületben felmerült panaszok tárgyában; 9. Lengyel Zoltán interpellációjára: a nagy-károlyi választás ügyében: mikor lehet a választási népgyűlések tudomásulvételét megtagadni?; 10. Rákosi Viktor interpellációjára: a kolozsvári nemzeti színház építése ügyében. — A miniszterelnök nyilatkozata a további munkabeosztásra nézve. — A miniszterelnök, mint belügyminiszter ideiglenes válasza Polónyi Géza sürgős interpellációjára: Osdola község határrendezése ügyében. (Napló XXVIII. k. 397—398., 398., 400—401., 401. 1.)

401—402., 402—403., 403., 403—404., 404—405.,	405., 400., 407—408.,
408 l.) Tisza István mulatozása 799. l.
210. A nyári szünet: Khuen-Héderváry levele ischli kihallgatásáról; a közös hadügyminiszter rendelete a katonai hatóságoknak a magyar hatóságokkal való levelezése tárgyában; Apponyi amerikai körútja; a val-lombrosai tárgyalások; Hodossy Imre kisszebeni beszámolója; az obstrukció a magyar vezényszóért, Tisza István kormányvállalása, az Újpárt és az új Nemzeti Párt programja, a magyar vezényszó és az önálló vámtérület követelése, fenyegetés az obstrukcióval, a nemzeti erőgyűjtés politikája; készülőds a hárszabályreformra; a reformtervezet 815. l.

AZ 1901/1906. ÉVI ORSZÁGGYŰLÉS

(FOLYTATÁS)

104. Beköszöntő beszéd a szabadelvű pártban 1903. nov. 3-án. (A katonai programra. Az erős kéz. Pénzügyi helyzet és takarékos-ság. A kettős vezérfonal: szabadelvű és nemzeti irány. A nemzetiségek. A törvényes rend helyreállítása. Nemzeti politika.)

Ismerjük az előbbi kötetből Tisza István gróf kormányalakításának előzményeit (103.), azt a súlyos helyzetet, melyben az ország kormányzatának vitelére vállalkozott. Az állami élet legfontosabb vonatkozásaiban rendezetlenség, bizonytalanság, sötét gond. Hiszen 1903 jan. 1. óta katonai, május 1-től pedig pénzügyi „exlex“-ben van az állam; nincs megszavazott költségvetés vagy indemnitás, nincs megajánlott újonejtalék. (98 és 100.) Az Ausztriával megkötendő gazdasági kiegyezés komplexumához tartozó nagyfontosságú kérdések 1898 óta (64) még mindig csak ideiglenesen vannak szabályozva; az égetően szükséges állandó rendezés, az idevonatkozólag beterjesztett törvényjavaslatok parlamenti elintézése még mindig késik. A törvényhozás gépezete megakadt. Rövid megszakításoktól eltekintve, immár egy esztendeje dűl a katonai létszámemelési javaslattal kapcsolatban (98) kitört, a magyar vezényleti és szolgálati nyelv jegyében folytatott képviselőházi obstrukció. Ausztriában pedig — úgyszólván Ferenc Ferdinánd trónörökös protektorátusa alatt — hatalmas párt és a múlt század vége óta egyre erősebb irodalmi áramlat sürgeti a 67-iki kiegyezés revízióját a nagyosztrák program értelmében, tehát össz-birodalmi és federalisztikus irányban; sőt szükség esetén Magyarország újbóli „meghódítását“ is követeli. A magyarelles érzelméről és terveiről ismeretes trónörökös egyben a legerősebb ellenállást fejt ki a magyar katonai követelések teljesítése ellen. Nemcsak Bécs és Budapest közt áll a harc, hanem Schönbrunn és a Belvedere is elkese-redett küzdelmet folytat egymással, miután az agg uralkodó feltétlenül ragaszkodik a kiegyezés változatlan fenntartásához.¹ Így az új

¹ Schönbrunn és a Belvedere, vagyis Ferenc József és Ferenc Ferdinánd nagyon feszült viszonyáról, a trónörökösnek a 67-iki kiegyezés revíziójára vonatkozó (habár nem eléggé kiforrott, változó) terveiről, a nagyosztrák programú fokozatos térhódításáról a politikai és irodalmi körökben, a monarchia újjáépítését célzó „nagyosztrák iskola“ termékeiről l. különösen a következő műveket: Czernin (a trónörökös egyik főtanácsadója): *Im Weltkrieg* (1919) 43—66. l.; Heinrich Lammasch (a régi Ausztria utolsó miniszterelnöke és Ferenc Ferdinándnak szintén bizalmasa): *Seine Aufaeichnun-*

miniszterelnöknek nemcsak Bécs (Körber) és a Belvedere ellen kell védekeznie, hanem mindenekelőtt a magyar képviselőházban kell rendet teremtenie. És politikai pályájának most kezdődő második felében elsődleges feladata: Küzdelem a parlamentarizmusért! Küzdelem a parlamentarizmusért a hanyatló dualizmus és a magyar nemzeti érdekek védelmében.

Kormányra jutásának ezen kísérő körülményeire és főleg a parlamenti anarchiára célozva, írja gróf Tisza István visszatekintőleg nyolc évvel később Hieronymi Károlyról szóló meleghangú megemlékezésében: „Munkatársam és bajtársam lesz abban a kabinetben, amelyik lehetetlennek látszó s lehetetlennek bizonyult feladat megoldására vállalkozik. Kevés reménnyel, de azzal a meggyőződéssel láttunk munkához, hogy

gen, sein Wirken und seine Politik című műnek (1932) 77. s k., továbbá 159. s k. 1.; V. Bibi: Dér Zerfall Österreichs, II. k. (1924) 396. s k. 1. — L. még Kristóffy József: A királyságtól a kommunizmusig c. iratának (1920) és legújabban Magyarország kálváriája (1927) c. nagytérjedelmű politikai emlékeinek különböző helyeit és Szeffü Gyula: Három nemzedék c. művének (1920) 243—246., 263. és 320—322. 1. Idevág továbbá Margutti: La tragédie des Habsbourg c. emlékezése (1924) és Kaiser Franz Joseph c. memoire-ja (1924), melynek előbbi, csak francia nyelvű kivonata, valamint ugyancsak Czernin: Erinnerungen an Gráf Stefan Tisza c. cikksorozata. (Morgenblatt des Pester Lloyd von 22., 23. u. 24. September 1925.) Ferenc Ferdinánd trónörökös és Tisza István közötti ellenséges viszonyról érdekes adatokat tartalmaznak szintén a Pester Lloyd 1926 okt. 31., november 4. és dec. 5. számában foglalt közlemények, továbbá az 1928 márc. 11. számban Wertheimer Oszkár cikke.

Ferenc Ferdinánd titokzatos egyéniségét behatóan ismerteti legújabban Kristóffy József Magyarország kálváriája című emlékirataiban (1927) a 390. és k. 1. — Nagyon figyelemreméltó Nagy Miklós idevágó kitűnő kritikai tanulmánya is. (Kristóffy József emlékiratai, Bp. Szemle, 1928. évi 603. sz.)

Ferenc Ferdinándnak Magyarországhoz való viszonyáról bizonyára nagyérdekű felvilágosítást várhatunk Lukács László volt miniszterelnök kiadásra váró emlékirataitól is. (L. Molnár Jenő idevágó cikkét a Budapesti Hírlap 1928 március 15-iki számában.)

Igen érdekes adatokat találunk Ferenc Ferdinándról is Pápay István: Visszaemlékezések I. Ferenc József és IV. Károly királyról című könyvében (1928). Pápay Marguttiról és fentebb említett mémoiresainak megbízhatóságáról nagyon kedvezőtlen véleményt nyilvánít.

Czernin Tisza Istvánt Ferenc Ferdinánd „legnagyobb és legveszedelmesebb ellenfelének” nevezi (63. 1.). Szeffü viszont kiemeli, hogy „Ferenc Ferdinánd magyarellenes terveinek ő (Tisza István) volt sziklaszilárd, soha nem hátráló akadály”. (321. 1.) Nem hallgathatom el, hogy Lammasch Ferenc Ferdinánd terveiről szólva, a következő érdekes kijelentést teszi: Er fand es schwierig, überhaupt nur Minister für sein Programm in Ungarn zu finden, „ausser Desperados á la Kristóffy”. (Heinrich Lammasch, 89 l.)

Ferenc Ferdinánd trónörökösre vonatkozó főbb irodalmat a következőkben foglalhatjuk össze:

V. Bibi: Dér Zerfall österreicher, II. k., 1924 és Tronfolger, 1930.

Bruckner Győző: Ferenc Ferdinánd trónörökös magyarországi politikai terve, 1929.

L. v. Chlumecky: Erzherzog Franz Ferdinand's Wirken und Wollen, 1929.

Feldmarschall Conrad: Aus meiner Dienstzeit, I—IV. k., 1922—1925.

O. Czernin: Im Weltkriege, 2. kiadás, 1919.

nagy veszélyeket kell a nemzetről elhárítanunk s azzal a kemény elhatározással, hogy a siker kilátásait nem mérlegelve, erőnk teljes megfeszítésével teljesítjük kötelességünket.

Gróf Tisza István a szabadelvű párt „kilences bizottságá”-nak a király által némi módosítással jóváhagyott katonai programja alapján 1903. nov. 3-án miniszterelnökké kinevezetvén, nyomban d. e. letette a hivatali esküt és sietett még aznap este minisztertársaival² együtt pártjának bemutatkozni, mely a Bécsből hazatért új miniszterelnököt ujjongó örömmel fogadta. A pártértekezleten mondott beköszöntő beszédében a kormányprogramot csak vázlatosan ismerteteti, abban a reményben, hogy azt másnap, nov. 4-én, majd részletesen előadhatja

E. Glaise-Horstenau: Erzherzog Franz' Ferdinand. (Neue Österr. Biographie, II. Band, 1926.)

G. Gr. Gudenus: Kaiser und Tronfolger. (Erinnerungen an Franz Joseph I. c. gyűjteményes mű 137. s k. 1.)

Kristóffy József: Magyarország kálváriája, 1927.

H. Lamm?.sch: Seine Aufzeichnungen, sein Wirken und-seine Politik, 1922.

A. Frh. v. Margutti: Kaiser Franz Joseph, 1924.

Nagy Miklós Kristóffy emlékiratai c. tanulmánya. (Budapesti Szemle, 1928. 603. sz.)

K. Fr. Nowak: Der Weg zur Katastrophe, 1926.

Pápay István: Visszaemlékezések I. Ferenc József és IV. Károly királytól, 1928.

J. Redlich: Kaiser Franz Joseph von Österreich, 1928.

R. Sieghart: Die letzten Jahrzehnte einer Grossmacht, 1932.

A. Spitzmüller—Harmersbach: Der letzte öst.-ung. Ausgleich und der Zusammenbruch der Monarchie, 1929.

T. v. Sosnoskv: Erzherzog Franz Ferdinand. 1929.

Ferenc Ferdinándra vonatkozólag sok becses adatot találunk még a következő két nagyszabású kiadványban:

Die grosse Politik der Europäischen Kabinette 1871—1914. — Sammlung der Diplomatischen Akten des Auswärtigen Amtes. Berlin, 1927.

Österreich-Ungarns Außenpolitik von der bosnischen Krise 1908 bis zum Kriegsausbruch 1914. — Diplomatische Aktenstücke des öst.-ung. Ministeriums des Äussern. Wien und Leipzig, 1930.

¹ Gr. T. I. Összes munkái, I. k., 539—540. l.

² Gróf Tisza István kormánya:

Gr. T. I. miniszterelnök és belügyminiszter. (1904 március 3-ig ideiglenesen Felség személye körüli miniszter.)

Lukács László pénzügyminiszter. (1895 január 15-től.)

Plósz Sándor igazságügyminiszter. (1899 február 26-tól.)

Nyíri Sándor vezérőrnagy, honvédelmi miniszter.

Hieronymi Károly kereskedelmi miniszter.

Tallán Béla földmívelésügyi miniszter.

Berzeviczy Albert vallás- és közoktatásügyi miniszter.

Cseh Ervin horvát-szlavon-dalmát tárcanélküli miniszter.

Az előző Khuen-kabinet tagjaiból tehát mindössze Lukács László és Plósz Sándor tartotta meg tárcáját.

A Felség személye körüli miniszteri állásra 1904 március 3-án gróf Khuen-Héderváry Károly volt miniszterelnök neveztetett ki.

A miniszteri listából látnivaló, hogy Tisza igen kiváló férfiakat nyert meg kabinetje számára.

a képviselőházban. Ebben a jogos várakozásában csalódott. Mint látni fogjuk, az ellenzék jóvoltából csak nov. 6-án mondhatta el programbeszédét.

A nov. 3-iki párt értekezleten elhangzott beköszöntő beszéd a következő:

Gróf Tisza István: T. barátaim! Midőn t. barátaimmal és kollegáimmal egyetemben bemutatkozunk itt, pártunk kebelében és támogatástokat kérjük, tudatában vagyunk annak, hogy súlyos időben vállalkoztunk az ország kormányzatának vitelére. *(Úgy van!)* Érezzük feladatunk nehézségét; tudatában vagyunk a felelősség nagyságának, amely vállainkat nyomja, de azért nem nézünk reménytelenül a jövőbe; nem pedig azért, mert erős meggyőződésünk szerint a kibontakozásnak az az útja, amelyet nektek és az országnak elfogadásra ajánlhatunk, alkalmas arra, hogy minden produktív nemzeti politika alapelvének és kiindulási pontjának, a korona és nemzet közötti teljes összhangnak, fenntartása mellett megnyugtatólag hasson a közvéleményre és előbbre vigye a nemzetnek jogosult iparkodásait a katonai kérdések terén. *(Élénk éljenzés.)* T. barátaim! A közelmúltban, három napon keresztül tárgyalta e párt az úgynevezett katonai programot. Tárgyalta nagyon örvedetes eredménnyel, mert hiszen a létezett véleménykülönbségek ellenére a pártegység teljesen csorbítatlan fenntartására vezetett. *(Élénk éljenzés.)* De azért maga az a tény, hogy itt az elért eredmények kielégítő vagy ki nem elégítő volta felett bizonyos eszmecsere folyt: maga ez a tény háttérbe szorított sok örvedetes momentumot; háttérbe szorította és talán gyöngítettette azt a benyomást, hogy itt a függőben lévő nagy kérdéseknek olyan megoldásával állunk szemben, melyeknek némely részletét talán mások szerették volna jobban csinálni, de amely a maga egészében oly örvedetes eredményt, oly örvedetes haladást jelent, amelyre, — ha őszinték akarunk lenni, meg kell mondanunk, — hogy néhány hónappal ezelőtt senki közülünk nem számított. *(Igaz! Úgy van!)* Ebből a jelenségből, ebből a meggyőződésből kell, hogy merítsünk bizalmat, hitet és reményt az iránt, hogy a viszonyok ilyen alakulása mellett lehetséges lesz békés úton, a többi pártok hazafiúi belátására való appellálás útján helyreállítani az alkotmány normális egyensúlyát. *(Élénk tetszés.)*

Mi tehát nem is jövünk harci riadóval közzétek. Divatba jött az én csekély személyemet az erős kéz elnevezésével illetni. Hát én nem tagadom, t. barátaim, ez én rám mindig, — majdnem azt mondhatnám, — bizonyos komikus hatást gyakorolt, mert hiszen senkinek kezét erősnek kinevezni nem lehet. Hogy az erős-e vagy gyöngye, az akkor derül ki, mikor a közügy érdekében csakugyan erőt kell mutatnia. Az a kéz pedig, amely erőt mutat, mikor nincs szükség rá, nem erős kéz, hanem bolond kéz volna. *(Igaz! Úgy van!)*

Gondolom, nem kívánjátok tőlem azt, hogy egész részletességgel mondjam el a kormánynak ama programját, amellyel *holnap* a Ház elé lép. Gondolom, megfelel intenciótoknak, ha csak rövid szavakkal adom annak vázlatát. (*Halljuk! Halljuk!*)

Ami magát a katonai kérdéseket illeti, itt újat természetesen nem mondhatok, hiszen az a program, amelynek alapján mi az ország kormányzatára vállalkoztunk, adva van a párt által elfogadott programban és az ezzel teljes összhangban áll. (*Élénk helyeslés.*) Csak jelzem, hogy ha nem minden pontra, nem minden kérdésre fogunk *holnap* a képviselőházban kiterjeszkedni, amely a párt programjába felvétellett, ez nem azt teszi, mintha bárminő véleménykülönbség volna, mert úgy hiszem, vannak abban oly, inkább adminisztratív természetű dolgok, amelyekre nézve nem volna helyes, hogy ha a kormányprogram keretében helyet foglalnak. (*Igaz! Úgy van!*) Ebben azonban nincs ellentét, ellenkezőleg, a kormány mindazoknak a kérdéseknek amaz értelemben való megoldására vállalkozott és vállalkozik, amelyben az a párt programjában kifejezésre jutott. (*Helyeslés.*)

Ami a többi kérdéseket illeti, nekünk talán kellemetlen, de parancsoló kötelességünk lesz, hogy felhívjuk a Ház és az ország figyelmét az ország pénzügyi helyzetére. (*Halljuk! Halljuk!*)

Mi mindnyájan át vagyunk hatva annak tudatától, hogy az ország pénzügyi tekintetben bizonyos lejtőre jutott és hogy erős elhatározásra van szükség, ha a komoly pénzügyi bajok beálltát megakadályozni akarjuk. (*Úgy van!*) Ebből le kell vonni a konzekvenciákat a társadalomnak is. Ue le kell vonnia elsősorban a kormánynak és ezért egész tevékenységünkön vörös fonálként kell áthúzódnia ama komoly törekvésnek, hogy az állam szervezetét a lehető legegyszerűbbé, a lehető legolcsóbbá tegyük és a takarékoság szellemét vigyük be és azt valósítsuk meg az egész vonalon, hogy lehetőleg keveset költve a legalább relatíve meddő kiadásokra, maradjon ereje az országnak, a társadalomnak ama nagy produktív célok megvalósítására, amelyek előttünk vannak. (*Élénk helyeslés.*)

Ami azután alkotásainkat illeti, itt legyen elég azt a két vezérelvet megemlítenem, amely változatlanul alapkövét képezte a párt politikai elveinek a párt egész fennállása alatt és amely változatlanul sarkpontja lesz eljárásunknak is. (*Halljuk! Halljuk!*)

Politikánk szabadelvű lesz (*Élénk helyeslés.*) a szó igaz értelmében, (*Élénk helyeslés.*) amely nem jelszavak után kapkod, amely nem apriorisztikus általános igazságokat igyekszik a létező viszonyokra való kellő tekintet nélkül megvalósítani, hanem, amely alkalmazza eljárását az élet igényeihez, azokat a kérdéseket oldja meg, amelyek a megoldásra megérették, de amely vala-

mennyi kérdésnél, amelyet kézbe vesz, a szabadelvűség, a haladás és a jogtisztelet szellemét igyekszik megvalósítani. *(Élénk helyeslés.)*

A másik a nemzeti irány: a nemzeti erőnek, a magyar nemzeti állam erejének mentői erősebb kifejtése, kidomborítása és öntudatra élesztése. *(Tetszés és éljenzés.)* Megfér ez azzal a hagyományos magyar felfogással és magyar politikával, amelyet részemről mindig¹ a magaménak vallottam: megfér tudniillik a nemzetiségekkel, idegenajkú polgártársainkkal szemben való teljes jogtisztelettel és testvéries érzülettel. *(Helyeslés.)* Amint hosszú időközön át, amint egy évezred küzdelmeim keresztül sikerült, fenntartani a közös hazaszeretet érzelme által a testvéri kapcsolatot e hazának különböző nyelvet beszélő polgárai között, én hiszem és remélem, hogy fenn fogjuk azt tartani a jövőben is; de hogy fenntarthatassuk, arra szükséges az, hogy azok az izgatok, akik hazánk nemzetiségi polgárait a magyar állam ellen akarják izgatni: *(Élénk felkiáltások: Igaz! Úgy van!)* azok ne csak a magyar állam erejét érezzék a maga egész súlyában, de szemben találják magukat e nemzetnek idegenajkú, de hazafias érzelmű polgáiraival. *(Élénk helyeslés.)*

Ez a kettős vezérfonal fog végighúzódni egész működésünkön.

Kormányzati politikánkra nézve volt alkalmam közbevetőleg egy rövid nyilatkozatot tenni a múlt ízben. Most a kormány minden tagja nevében ismétlem: A mi törekvésünk lesz a sok tekintetben megingatott rendnek a helyreállítása; de annak a rendnek, amely a törvények tiszteletén és a törvények végrehajtásán alapszik. *(Élénk helyeslés.)* Tiszteletben tartani mindenki jogát, érvényt szerezni mindenki jogának, egyaránt tartózkodván a jogsérelemtől és jogtalan kedvezménytől és kérlelhetetlen szigorral járni el minden visszaéléssel szemben. *(Hosszas, élénk helyeslés.)*

T. barátaim! Ezek után egy kéréssel fejezhetem be beszédemet. Bennünket nehéz vállalkozásunk küszöbén fenntart és éltet az a tudat, hogy egy nagy, szent és igaz ügyet szolgálunk, hogy annak a politikának szegődtünk munkásaivá, amely politika hivatott és alkalmas a magyar nemzet sorsának fellendítésével egy valóban a nemzetet erősítő, a szó igaz értelmében nemzeti politikának követésére. Én hiszem és remélem, hogy ez a meggyőződés hatja át a párt minden tagját és e párt minden tagjához intézem azt a szívünkéből jövő kérést: Érezzük mi egymást munkatársaknak e nagy és szent ügy szolgálatában. Az fogja megteremteni a kölcsönös bizalomnak, a kölcsönös megbecsülésnek, a kölcsönös ragaszkodásnak amaz aranyzárait, amelyek egy

sikeres, egy eredménydús, egy áldásos munkának előfeltételét képezik. *(Élénk éljenzés.)* Ismételve ajánljuk magunkat kegyes támogatásukba. *(Hosszas, élénk éljenzés.)¹*

105. 1903. nov. 4. országos ülés. — A kormány kinevezésére vonatkozó királyi kézirat felolvasása. (Napló XVIII. k. 244—245., 245., 247—248., 253—254. 1.)

Tisza István gróf a Ház nov. 4. ülésén akarta programbeszédét elmondani. Azonban ezen a napon mindössze annyit sikerült elérnie, hogy felolvastatta a kormány kinevezéséről szóló királyi leiratot, kihirdetés céljából átküldette a főrendiházhoz és a „méltóságos főrendek” aznap délután csendben és figyelemmel hallgatták meg Tisza programbeszédét.

Az történt ugyanis, hogy felolvasatván gróf Apponyi Albert okt. 30-án kelt levele, melyben a képviselőház elnöki tisztéről lemond (103), az ellenzék egy része (a Szederkényi-párt, a néppárt és a szabad ellenzék) háromnapos vitát kezdett és megobstruálta Apponyi lemondásának tudomásulvételét. Az obstrukció taktikája miatt gr. Tisza István kormányával csak félegy óra tájban jelenhetett meg az ülés-teremben. A belépő minisztereket a jobboldalon zajos éljenzéssel, az ellenzék oldalán nagy zajjal és „ki vele!” kiáltásokkal fogadták.

Gróf Tisza István miniszterelnök: Ö cs. és apostoli királyi Fel-ségétől legkegyelmesebb királyi leirat érkezett. Kérem annak fel-olvasását és a főrendiházhoz való átküldését elrendelni. *(Foly-tonosan tartó nagy zaj a bal- és a szélsőbaloldalon. Felkiáltások jobb felől: Halljuk a királyt! Nem dkarják meghallgatni a királyt!)*

Erre, a szünni nem akaró nagy zajban, felolvasták a minisztérium kinevezéséről szóló királyi leiratot és az elnök (Dániel Gábor alelnök) kijelentvén, hogy a királyi kézirat tudomásul vétetik és kihirdetés céljából a főrendiházhoz átküldetik, felolvastatta az ülés jegyzőköny-vének erre vonatkozó kivonatát és a jegyzőkönyv ezen részét hitelesít-tette. Az elnök ténykedése az ellenzéken nagy felháborodást vált ki.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőház! Csak egy pillanatra . . . *(Folytonos nagy zaj a baloldalon. Felkiáltások jobb felől: Halljuk! Halljuk!)*

Ugron Gábor: A házszabályokhoz kérünk szót. *(Folytonos nagy zaj a Ház minden oldalán. Felkiáltások jobb felől: Halljuk! Halljuk! Felkiáltások a baloldalon: A házszabályokhoz kérünk szót. Elnök többször csenget.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Csak egy pillanatra kérem a t. Ház türelmét. Nekünk, akik az ország kormányzatával bízattunk meg, hivatalos és parlamentáris kötelességünk kormányzati programunkat. előterjeszteni. *(Folytonos nagy zaj a baloldalon. Felkiáltások: Zárt ülést. Ki vele! Ki vele! Halljuk! Halljuk! a jobboldalon. Elnök csenget.)* Mi erre készen állunk, t. Ház. *(Felkiáltások a baloldalon: A házszabályokhoz kérünk szót! Ki vele! Folytonos nagy zaj a Ház mindkét oldalán. Elnök folyton csenget.)*

¹ Budapesti Hírlap (ezentúl rövidítve: B. H.) 1904. november 4. sz.

Egyáltalában nem kívánjuk . . . (Folytonos nagy zaj a Ház minden oldalán.)

Elnök (csenget): Csendet kérek!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Egyáltalában nem kívánjuk . . . (Felkiáltások a baloldalon: Zárt ülést! Felkiáltások a jobboldalon: Halljuk! Halljuk! Elnök csenget.) . . . egyáltalában nem kívánjuk ezt a kötelességünket olyan időpontban teljesíteni, amidőn a t. Ház hangulata a kormányprogramul meghallgatására nem alkalmas. (Felkiáltások a baloldalon: Zárt ülést! Halljuk! Halljuk! a jobboldalon. Szünni nem akaró nagy zaj a Ház minden oldalán. Elnök csenget.)

— Mi rendelkezésére állunk a Háznak. Mélt áztassák a Ház bölcsességének elhatározni, hogy most kívánja-e a kormányprogramot meghallgatni, (Folytonos nagy zaj a baloldalon.) vagy pedig a most megszakított tanácskozást előbb befejezésre juttatni? (Élénk éljenzés és taps a jobboldalon. A miniszter elnököt a jobboldalról számosan üdvözlík. Folytonos nagy zaj a baloldalon.)

Rakovszky István és Holló Lajos tiltakozik az elnök eljárása ellen. Holló szerint lehetlenség, hogy a Ház akaratnyilvánítása nélkül az elnök határozatokat mondjon ki és jegyzőkönyveket hitelesítsen. Az ilyen elnöki önkény már nem is álarca az abszolutizmusnak, hanem egyenesen a nyílt abszolutizmus. Nem hiszi, hogy az új miniszterelnöknek, bármilyen elhatározással foglalta is el a helyét, az legyen az ambíciója, hogy mindjárt az első napon ilyen házszabályellenes intézkedések tétessenek. Ha valahol, akkor ebben az esetben áll az a régi közmondás, hogy „princiipiis obsta“. A képviselőháznak mindent el kell követnie, hogy minden ilyen eljárásnak a további lehetőségét megakadályozza.

Gróf Tisza István miniszterelnök: (Halljuk! Halljuk! jobbfelől. Egy hang a szélsőbaloldalon: No, halljuk hát! Mozgás a jobboldalon.) Ezt a kegyes biztatást, t. Ház, felhasználom arra, hogy a t. Ház minden tagjához azon kérést intézzem, nyújtsunk segédkezet abban, hogy ez az incidens a kedélyeknek minden további nyugtalanítása nélkül véget érjen. (Nagy zaj és felkiáltások a szélsőbaloldalon: Semmi incidens! Halljuk! Halljuk! jobbfelől.)

Hellebronth Géza: Ki kell lökni az elnöki székből! (Nagy zaj jobbfelől.)

Gróf Tisza István miniszterelnök: Fontoljuk meg, miről van szó. Én azon hivatalos kötelességemet teljesítem, hogy egy legkegyelmesebb királyi kéziratot, adtam át. (Zaj és felkiáltások a szélsőbaloldalon: Mikor?)

A Ház általános, változatlan gyakorlata volt és gondolom, nem is lesz magyar képviselőház soha, amely ezen a téren más eljárást kövessen, hogy a beérkezett legkegyelmesebb királyi leiratot kihirdette, felolvasta, vita nélkül hódoló tudomásul vette. (Helyeslés jobb felől. Zaj a szélsőbaloldalon.) Utánanézttem az ösz-

szes precedenseknek. Vita nélkül tudomásod vette és a főrendiházhoz átküldötte. Azután igenis megindult a vita. Meg fog indulhatni most is; amint egyszer a kormánnyal áll szemben a t. ellenzék, nagyon természetesnek, nagyon jogosultnak találom, ha felveszi fel harcot. Nem is fogunk kitérni előle. Most azonban nem történt egyéb, minthogy a dolog természetének, a magyar közjog sarkalatos alaptételeinek megfelelően a legkegyelmesebb királyi kézirat tudomásul vétetett és a Ház intézkedett annak a főrendiházhoz való átküldéséről. *(Nagy zaj a szélsőbaloldalon. Halljuk!)*

Holló Lajos: Nem kérdezték meg a Házat! *(Ellenmondás jobbfelől.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Méltóztassék megengedni, de ez olyan Intézkedése a Háznak, amely egyszerűen magától értetődik. *(Helyeslés jobbfelől.)* Senkinek eszébe sem juthat, hogy a kérdésnek ezen mozzanatát illetőleg vita induljon meg, mert, ismétlem, itt még a királyi kézirat kezelése körüli intézkedésről van szó, és én a magam részéről egészen természetesnek tartom azt, ami történt, dacára annak, hogy a Háznak a túldoldalon ülő igen t. tagjai meglehetősen nagy iparkodást fejtettek ki, hogy láрма fejlődjék ki. Ez a Háznak tisztán technikus intézkedése, amely szabályszerűen, az eddigi intézkedéseknek megfelelően keresztülvitetett. *(Igaz! Úgy van! jobb felől. Zaj a szélsőbaloldalon. Felkiáltások: Erőszak!)* Ez egyáltalában nem jelenti azt, hogy el van intézve a vita és a Ház tanácskozásai elől elvonatík mindaz, ami az új kormány kinevezésével összefügg. A kormány bemutatkozása a szó parlamenti értelmében nem is történt meg. Meg fog történni akkor, amikor abban a helyzetben leszünk, hogy programbeszédemet a kormány nevében elmondhassam.

Buzáth Ferenc: Süsse meg! *(Nagy zaj jobbfelől.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Nem tehetem meg ezt a szolgálatot t. képviselőtársamnak, mert megvallom, attól félek, hogy még sülve sem ízenék neki. *(Derűtség és tetszés jobbfelől.)*

A kormány kötelességének fogja tartani elmondani a maga programbeszédét. Nem fog kitérni a vitatkozás elől, szívesen rendelkezésre fog állni a Háznak, mikor azt a Ház bölcsessége jónak látja. Most a napirend megváltoztatásáról szó sincs és én leérem a t. Házat, hogy ia félben levő ügynek tárgyalását fejezze be. De én azt hiszem, hogy meg kellett azt egy királyi leirat meghallgatása végett akasztani és csak azután lehetett folytatni. *(Élénk helyeslés a jobboldalon. Ellenmondások a baloldalon.)*

Én csak arra kérem a t. Házat, méltóztassanak ezen magában véve jelentéktelen incidens felett napirendre térni, *(Egy hang a baloldalon: Nagyon is lényeges!)* a félbeszakított tanácskozást befejezni és majd annakidején támadni a kormányt, amilyen erősen méltóztatnak kívánni, amikor a kormány a maga

programját előterjesztette. *(Élénk éljenzés a jobboldalon. Zaj a baloldalon.)*

Kossuth Ferenc szerint a megtörtént házszabálysértés csak az elnök lemondásával expiálható. Kéri az elnököt, hozza meg ezt az áldozatot annak a nagy elvnek, hogy a magyar országgyűlésen az elnök nem mondhat ki semmit, mint határozatot, amit az országgyűlés tényleg el nem határozott. — Polónyi Géza azt hiszi, hogy egy új éra beköszönésével állunk szemben, ahol az elnöki hatalom révén a házszabályokkal való visszaélés akar rendszer lenni. Dániel Gábor elnöklete alatt a Ház tovább nem tanácskozhat. — Mezőssy Béla szintén azt hangoztatja, hogy az elnök eljárása a házszabályok durva megsértése volt. Amit az elnök a királyi leirattal kapcsolatban mondott, a valóságnak meg nem felel. Ezt az incidenst csak úgy lehet közmegnyugvással elintézni, ha az elnök a házszabályok 224—225. §-ainak szigorú megtartásával teszi fel a kérdést, hogy a Háznak módja legyen idevágó elhatározását a házszabályoknak megfelelően kifejezésre juttatni.

Mezőssy után még egyszer felszólal gróf Tisza István.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőház! *(Halljuk! Halljuk! jobbfelől.)* Válaszolva előttem szólott t. képviselőtársam előadására, legyen szabad mindenekelőtt a Háznak az utolsó hasonló esetre vonatkozó Naplóját, tudniillik a Khuen-kormány bemutatkozására vonatkozó Naplót vonatkozó részeiben felolvasni. *(Halljuk! Halljuk! jobbfelől. Zaj a baloldalon.)*

Bejön a Házba gróf Khuen és bejelenti, hogy legfőbb királyi kézirat, érkezett.

„Elnök: Méltóztassanak meghallgatni a kegyelmes királyi leiratot.“

Én kihagyom ugyan azt, hogy pl. az elnök csendet kér közben, de azért minden fontos kijelentést felolvasok.

„Hertelendy László jegyző (olvassa a királyi leiratot).

Elnök: T. Ház! Ezen legkegyelmesebb királyi leirat tudomásulvételén, hasonló kihirdetés végett a főrendiházzal közölni fog. *(Zaj a baloldalon.)*

Méltóztassanak az erre vonatkozó jegyzőkönyvi pontot meghallgatni és nyomban hitelesíteni.

Nyegre László jegyző (olvassa a jegyzőkönyv illető pontját).

Elnök: Ha nincs észrevétel, úgy ezt a jegyzőkönyvi pontot hitelesítettnek nyilvánítom és a királyi kézirat a főrendiházzal is közölni fog.“

Engedelmet kérek, de amint ez az ilyen dolgokban számtalanszor történik és történt, — pl. a jegyzőkönyv hitelesítésénél s más olyan egyéb kérdéseknél, amelyek nem nagy fontosságú diskusszió végén fordulnak elő, — a Ház elnöksége azt a bizonyos formalitást, hogy formaszerű kérdést intézzen aziránt, hogy van-e valakinek észrevétele?, mellőzte.

Polczner Jenő! Kötelessége! Ha nem teszi, menjen el onnan! *(Mozgás jobb felől.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Minden elnökkel megesett ez számtalan esetben. *(Nagy zaj.)* Bocsánatot kérek, miről van itt szó? *(Zaj a baloldalon. Elnök csenget.)* Egyszerűen arról, hogy miután ez a leirat úgy a képviselőházhoz, mint a főrendiházhoz is szól, a képviselőház azt. haladéktalanul küldje át a főrendiházhoz s azután diskusszió tárgyává tehető a leirat tartalma. *(Felkiáltások a baloldalon: Nem arról van szó!)*

Ez volt a Háznak állandó és egyforma praxisa, tessék utánanézni az ilyen esetekre vonatkozó képviselőházi Naplóban s azt fogják találni, hogy mindenkor mindenekelőtt tudomásul vétetett a leirat, hitelesített a jegyzőkönyv és azután következett a kormányprogram és az afeletti vita. *(Úgy van! a jobboldalon.)*

Én nem azt mondom, hogy nem baj és hiba, hogy ebben a Házban sokszor lárma van, mert hogyné volna baj; de kétségtelen tény, hogy a Háznak ilyen kisebb fontosságú határozatai, minők a legközelebbi ülés napirendjének megállapítása, a jegyzőkönyv hitelesítése stb. számtalanszor olyan zajban enuncióltatnak, hogy csak a Ház igen kevés számú tagja, hallja azokat meg. *(Úgy van! jobbfelől.)* Ebben tehát ne méltóztassék semmiféle tendenciát keresni; mert itt senkinek semmiféle messzebbmenő szándéka nincs. *(Helyeslés a jobboldalon. Zaj a baloldalon.)*

Engedelmet kérek, én nem hiszem, hogy az ország érdeke és nem hiszem, hogy a magyar közvélemény kívánja, hogy ebben a komoly pillanatba® ilyen incidensekkel töltsük az időt. *(Élénk helyeslés a jobboldalon. Mozgás a baloldalon. Felkiáltások jobbfelől: Halljuk a napirendet!)*

Ezután a Ház a nov. 5. ülés napirendjére gróf Apponyi Albertnek a képviselőház elnökségéről való lemondását tűzte ki.

106. 1903. nov. 5. országos ülés. — A jegyzőkönyv kijavítása. A három évet kiszolgált katonák visszatartása. (Napló XVIII. k. 258—259. és 263., 264—265., 265—266. l.)

Barta Ödön a jegyzőkönyv hitelesítéséhez kérvén szót, részletesen bizonyítja, hogy a nov. 4. ülésről felvett jegyzőkönyvnek a kormány kinevezéséről szóló kir. leirat kezelésére vonatkozó része a tényeknek meg nem felel. A Ház gyakorlatában számos eset fordult elő, amikor a házszabályok alkalmazása körül hibák történtek, amelyeket a Ház nem hajtott érvényben azért, mert nem akarta, hogy precedens alkotassák. A miniszterelnök tegnap egy precedensre hivatkozott, mely más alkalommal egy királyi kéziratnak a tegnapihoz hasonló kezeléséről tanúskodik. Amde alkotmányjogilag nem lehet ilyen precedensre hivatkozni, mert a precedensek nem mondanak ellent a házszabályok világos rendelkezéseinek. Precedensre való hivatkozás csak ott foghat helyet, ahol nincs tételes jogszabály. De ahol a házszabályok világos rendelkezéseinek megsértéséről van szó, ott ötven precedens sem ad jogot arra, hogy a Ház egy tekintélyes részének tiltakozásával szemben ötvenegyszer valaki arra a precedensre hivatkozzék. Indítványozza tehát, hogy a jegyzőkönyv szóbanforgó része, minthogy az

idevonatközzé feltejt kérdéseket a Ház nem hallhatta, mint a tényeknek meg nem felelő, a jegyzőkönyvből kihagyassék.

Elnök (Dániel Gábor alelnök) konstatálja, hogy az általa e részben szabályszerűű? feltett kérdéseket a mellette ülő jegyzők hallották, sajnálattal látja azonban, hogy a Ház nagy része éppúgy, mint a gyorsírók, a nagy zaj folytán ezeket nem hallották. Mikor az idevágó határozatokat kimondta, távol volt tőle a házszabálysértés szándéka. Arra törekedett, hogy kövesse a hasonló esetekben szokásos eljárást. Miután azonban eljárása félreértésre adott okot, a maga részéről is szükségesnek tartja, hogy ez a dolog reparáltassék. Javasolja tehát a Háznak, engedje meg, hogy a királyi kéziratra vonatkozó kérdéseket újból feltegye, természetesen a jegyzőkönyv ezen részének törlése mellett, és mondja ki a Ház, hogy ez a dolog precedenst nem képezhet.

Polónyi Géza a parlamentarizmus érdekében melegen üdvözli az elnök javaslatát és az általa indítványozott reparációt teljesen kielégítőnek tartja.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőház! *(Halljuk! Halljuk!)* Éppen, mert a házszabályoknak megtartására minden irányban a legnagyobb súlyt helyezem, igen, komoly kérdésnek tartom azt is, hogy egy formailag meghozott és enuncióált határozat mennyiben tehető így rekonszideráció tárgyává. Hogy^r a jelen konkrét esetben ennek lehetőségét magam is fennforogni látom, erre nézve két tárgyi szempontom van.

A tegnapi ülésről szóló Napló szövegéből kitűnik ugyanis először az, ami már felemlítettett, hogy az elnöki ennéiáció némely részét a gyorsírók nem hallhatták; kitűnik másfelől az, hogy egyes t. képviselőtársaink a házszabályokhoz szót kértek és az elnök őket meg nem hallván, nekik a szót meg nem adta. Ebből a két tárgyi momentumból konstatálni lehet, hogy csak ugyan a zaj oly mérvet öltött, amely mellett szabályszerű határozat hozataláról nemigen lehetett szó. *(Ügy van! Ügy van! a jobboldalon.)*

Én a magam részéről is hozzájárulok a kérdés azon megoldásához, amelyet a házelnök javasolt, *(Helyeslés.)* és csak a teljes megnyugtató elérése tekintetében vagyok bátor egész röviden utalni arra, hogy az eljárás, érdemétől eltekintve, minden tekintetben hasonló volt a hasonló esetekben követett eljáráshoz. *(Felkiáltások a baloldalon: Nem áll! Ügy van! Ügy van! a jobboldalon. Zaj. Elnök csenget.)*

Én nem kívánom a kérdést semmi irányban kielezni, de azt hiszem, hogy a közmeignyugtató szempontjából szükséges ezt is konstatálnom. *(Felkiáltások a szélsőbaloldalon: Nem áll!)*

Hasonló volt az eljárás abban a tekintetben is, hogy a szavazást megelőző mindazon előzetes formalitásokat más ilyen alkalomkor sem tartották meg. *(Mozgás a baloldalon.)* Elöttem vannak az összes precedensek. Hasonló volt annyiban is, hogy sohasem kérte a Háztól a bemutatkozó miniszterelnök, hogy a királyi leirat

a főrendiházhoz soronkívül küldessék át. Ez magától értetődőleg megtörtént, mert miután a koronától egy legfelsőbb leirat jött az országgyűlés két házához, azt már a korona iránti tisztelet hozza magával, hogy az országgyűlésnek az a háza, amelyik elsősorban bontja fel és nyer tudomást e leiratról, azt azonnal soron kívül küldje át a másik házhoz.

Bartu Ödön: Nem azonnal!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Mondom, t. Ház, teljesen megfelel az eljárás érdemileg a más alkalmakkor követett eljárásnak. Én nem azért hivatkozom ezen eljárásokra — és itt nem szeretném, hogy Barta Ödön t. képviselőtársam félreértésben legyen — mintha ezek jogi hatállyal bíró precedensek volnának. Aláírom, hogy semmiféle precedens és a precedensek bárminő tömege egy tételes jogszabályt meg nem dönthet. *(Helyeslés.)* Egyszerűen hivatkoztam azért, hogy igazolást nyerjen az, hogy itt semmiféle rendkívüli dolog, semmi merénylet a Háznak elhatározása ellen nem történt. *(Helyeslés a jobboldalon.)*

Különbén én is kérem, hogy a Ház az elnök úr indítványát fogadja el. *(Helyeslés a jobboldalon és a szélsőbaloldalon. Zaj a néppárton.)*

Rakovszky István és Holló Lajos felszólalása után a Ház az elnöki javaslat értelmében határozott.

Az ülés további folyamán áttért a Ház a három évet kiszolgált katonák visszatartásának ügyére.

A kérvényi bizottság előadója jelenti, hogy szept. 30-án a Ház utasította a kérvényi bizottságot, hogy Szatmárnémeti sz. kir. városnak a három évet kiszolgált katonák hazabocsátására vonatkozó kérvényét sürgősen vegye tárgyalás alá és idevágó jelentését a Ház első érdemleges ülésén terjessze be. (102). A szóbanforgó kérvényt ezen határozathoz képest a kérvényi bizottság okt. 7-én tartott ülésén tárgyalás alá vette. A bizottsági előadó az idevonatkozó sorjegyzéket azzal a kéréssel mutatja be, hogy kinyomatása, szétosztása és annak-idején napirendre tűzése iránt a Ház intézkedjék.

Ugron Gábor ezzel szemben azt indítványozza, hogy ezen, már a Ház által is sürgősnek elismert kérvény, a szombati, nov. 7. ülés napirendjére tűzessék ki.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőház! Én azt gondolom, hogy a Ház tárgyalásainak jelen stádiumában nem volna célszerű bármely konkrét kérdést pozitíve a Ház valamely ülésére kitűzni, mert valóban addig, amíg a kormány is a maga programját elő nem terjesztette; amíg a Ház az elnöki kérdésben határozatot nem hozott és nem intézkedett: egyáltalában nem tartanám helyénvalónak azt, hogy bármely konkrét kérdés tárgyalásába belemenjünk. *(Helyeslés a jobboldalon.)*

Én a magam részéről kijelentem, hogy magam is azt kívánom, hogy ez a kérvény mentői előbb tárgyalhassák egy vagy más módon, és rajta leszek, hogy erre a t. Háznak mentül előbb alkal-

mát adjak. Azt kérném tehát, méltóztassék most az előadó úr javaslatát fogadni el, de egyúttal ismétlem — és kérem, szíveskedjenek ezt tudomásul venni, — hogy a legrövidebb idő alatt fogok módot nyújtani a Háznak e kérvény tárgyalására. *(Helyeslés a jobboldalon.)*

Több ellenzéki képviselő Ugron Gábor indítványát pártolja. Elnök a vitát bezárja.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőház! Én biztosítani kívánom a Házat arról, hogy a dolog mielőbbi tárgyalását és elintézését én is óhajtom azért, mert egyfelől óhajtom, hogy megnyugvás keltessék az országban aziránt, hogy itt törvénysértésről nincsen szó, amit, gondolom, az érdemleges vita során módunkban lesz bizonyítani. *(Ellenmondás és mozgás a néppárton és a bal- és a szélsőbaloldalon.)* Hiszen majd meglátjuk, ha kicseréljük érveinket! A másik ok, amiért sürgősnek tartom, az, hogy én a Háznak mielőbbi oly intézkedését szeretném elérni, amely azután valóban segítsen azokon a visszatartott katonákon. Én nagyon óhajtom, hogy a Ház mentői előbb abba a helyzetbe jusson, hogy⁷ ezzel a kérdéssel sikeresen foglalkozzék, s azt hiszem, ezt a célt nem mozdíthatnék elő azzal, ha minden szombaton egy-két tüzes beszédet mondanánk el a benntartott harmadéves katonák érdekében.

Én rajta leszek, ismétlem, hogy a Ház minél előbb olyrnm alakban foglalkozhassék a kérdéssel, hogy meg is oldhassa azt.

Kérem ennél fogva a Házat, hogy az előadó úr javaslatát szíveskedjék elfogadni. *(Helyeslés a jobboldalon. Felkiáltások a baloldalon: Nem helyes! Nem fogadjuk el!)*

Ezután elnök felteszi a kérdést, hogy elfogadja-e a Ház az előadói javaslatot? Ha elfogadja, akkor Ugron Gábor indítványa eselik.

Barta Ödön helytelennek mondja elnök felfogását, mert az előadói javaslat nem prejudikál annak, hogy a másik indítvány elfogadtassák. Kéri, hogy elsősorban Ugron Gábor indítványára tétessék fel a kérdés és ha nem fogadja el a Ház az abban javasolt fix terminust, akkor lesz a másik indítvány elfogadandó.

Lengyel Zoltán szerint a kérdést akként kell feltenni, hogy először Ugron indítványára történjék a szavazás. Amennyiben erre az elnök nem volna hajlandó, rendeljen el két szavazást: mégpedig külön az előadó és külön Ugron indítványára, mely utóbbi felett különben is névszerinti szavazást kértek.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőház! Én azt hiszem, hogy az elnök úr egészen helyesen foghatta fel úgy is a dolgot, hogy a két indítvány ellentétben áll egymással. De ha az indítványtevő képviselő úr és azok, akik indítványára szavazni kívánnak, más felfogásban vannak, én ennek az útját elzárni nem kívánom és ennek folytán arra kérném a Házat, hogy méltóztassék először az előadói javaslat felett szavazni és annak

elfogadása után külön szavazni Ugron Gábor képviselő úr indítványa felett. *(Általános helyeslés.)*

A kérdés feltevése a miniszterelnök javaslata értelmében történt. A Ház az előadói javaslatot egyszerű szavazással elfogadta, Ugron Gábor indítványát ellenben az erre külön elrendelt névszerinti szavazás eredményeként elvetette.

Az ülés hátralévő részében, a napirend második pontjaként, folytatták és még mindig nem fejezték be a vitát gróf Apponyi Albertnek a képviselőház elnökségéről való lemondása felett.

107. 1903. nov. 6. országos ülés. — A miniszterelnök programbeszéde: A katonai program. Az állami szükségletek. A két sarkalatos irányelv: a szabadelvűség és a nemzeti szempont. A nemzetiségek. A Társországok. Pénzügyi helyzet és takarékoság. A tisztviselői fizetésrendezés. A felekezeti iskolák fejlesztése. Az államháztartás egyensúlyának fenntartása. Mezőgazdasági és ipari érdekek szolidaritása. A gazdasági kiegyezési javaslatok. Vicinális és mezei vasutak. A munkásügyi törvényhozás autonóm iránya. A közigazgatási reform előkészítése. A katolikus autonómia és a lelkeszi jövedelem kiegészítése. Az 1848:XX. t.-c. végrehajtása. A véderő törvény revíziója. A kormányzat törvényes rendje és a tisztviselői kar tekintélye. „Ne feledjük el, hogy mindnyájan magyarok vagyunk!” — Napirendi vita a programbeszéd körül. (Napló XVIII. k. 280—295 és 296. 1.)

Az ülés első felében szerencsésen befejezték az Apponyi lemondása feletti háromnapos vitát, miután az obstrukció — legalább e részben — jónak látta leszerelni. Nov. 4. helyett nov. 6-án (péntek!) végre elmondhatta gróf Tisza István programbeszédét, amelynek rövid vázlatát már ismertette a szabadelvű párt nov. 3. értekezletén (104.)

Nincs itt helye annak, hogy a nagyterjedelmű beszéddel tüzetesen foglalkozzunk; de mégis néhány, Tisza István államférfim egyéniségére jellemző mozzanatra kell röviden rámutatnom.

A kormányprogramot bizonyos szófukarság jellemzi. Miután az ország hosszabb idő óta katonai és pénzügyi „exlex“-ben van (104) a így mindenekelőtt az állam folyó szükségleteinek fedezéséről kell gondoskodni, a függő ügyek egész sorozatát lebonyolítani, hogy az állam megakadt gépezete ismét a rendes kerékvágásba jöjjön és az obstrukciós hadjárat romjainak eltakarítása után az alkotó törvényhozói munka megindulhasson: Tisza realitása tiltakozik az ellen, hogy már most, időelőtt, részletes munkaprogrammal lépjen a Ház elé. (Milyen más két évvel később, 1905 okt. 28-án, a Fejérváry-féle „darabont-kormány“ eljárása a maga bőbeszédű, népszerűséget liajhászó, mindent ígérő és minden komolyságnélküli káprázatos programjával!)

Mikor Ugron Gábor Tisza beszéde alatt a kormány irányelveinek ismertetését sürgeti és közbekiált, hogy „ne tessék az elvekkel spórolni!”, Tisza így válaszol: „Én az irányelvekkel nem spórolok, ... hanem igenis spórolok a frázisokkal és a jelszavakkal.“ És midőn a magyar nemzeti politika követelményeit fejtegeti, azt mondja: „Én sohasem a látszatot nézem, mert azt tartom, hogy komoly politikus-

nak ... nem szabad a kirakat számára dolgoznia, hanem azon intézkedéseket kell megvalósítania, amelyek a tényleges, a húsból és vérből való erőviszonyokat javítják magyar nemzeti szempontból“.

A nevezetes programbeszéd, mely a pártok nemzetmentő hazafiságára való hivatkozásban csendül ki, itt következik. Még csak annyit, hogy — e beszédből is. láthatólag — Tisza István az állami élet különböző nagy kérdéseiben egyszer elfoglalt álláspontjához, általában véve,¹ egész hosszú politikai pályáján következetesen ragaszkodott. Ritka elvűség ékesíti.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőházi *(Halljuk! Halljuk!)* Gondolom, a Ház minden oldalán ülő t. képviselőtársaim nézetével találkozom, ha elérkezettnek látom a pillanatot arra, hogy a t. Házat a kormány programja iránt kellő tájékoztatásban részesítsem. *(Halljuk! Halljuk!)*

Engedje meg nekem a t. Ház, hogy elsősorban a momentán politikai helyzethez és illetőleg azon kérdésekhez fűzzem fejtegetéseimet, amelyek a mostani politikai helyzetet előidézték. A közös hadsereg berendezésével, szervezésével kapcsolatos kérdések azok, amelyek lázas izgatottságba hozták a nemzeti közvélemény igen tetemes részét és egyúttal kiindulási pontját és döntő okát képezték annak, hogy ezen rendkívüli parlamenti helyzet állott be.²

T. képviselőház! Nem vélünk csalódnai, ha azt állítjuk, hogy az országban lefolyt eseményekből és észlelhető tünetekből ma, hónapokkal e küzdelem megkezdése után, bizonyos tanulságokat vonhatunk le.

Én igyekszem ezeket a tanulságokat levonni tőlem telhető tárgyilagossággal, anélkül, hogy egyéb szándékom volna, mint az, hogy oly tényeket konstatáljunk, amelyek a helyzet megértése szempontjából szükségesek és anélkül, hogy most bármely irányban, bárkivel szemben és bárminő tekintetben kritikai megjegyzések tárgyává kívánnám tenni egyeseknek vagy pártoknak a múltban való magatartását. *(Helyeslés a jobb- és a baloldalon.)*

Éim azt hiszem, konstatálhatjuk igenis azt, hogy a nemzeti közvéleménynek igen széles rétegeiben él a vágy aziránt, hogy a közös hadsereg vezényleti és szolgálati nyelve a magyar legyen.

Polónyi Géza: Az egész nemzet kívánja!

Holló Lajos: Nem is engedünk addig! *(Zaj. Halljuk! Halljuk! a jobboldalon.)*

Polczner Jenő: Önálló külön hadsereget kíván a magyar közvélemény! *(Halljuk! Halljuk! a jobboldalon. Zaj a baloldalon.)*

Várady Károly: Nem is magyar ember, aki nem kívánja. *(Halljuk! Halljuk! a jobboldalon.)*

¹ (42, 45 és 103.)

² (103.)

Elnök: Csendet kérek, t. Ház!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Ez tény, amely előtt sem szemet hunyni nem akármik, sem azt letagadni nem akarjuk. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)* De ehhez, azt hiszem, hozzáfűzhetem azt a másik észleletet, hogy a nemzeti közvélemény, mondhatni, egyhangúlag visszariad a nemzet és a korona közti konfliktus mélyreható következményedtől . . . *(Élénk helyeslés és éljenzés a jobboldalon. Nagy zaj a baloldalon.)*

Holló Lajos: Adják meg a magyar vezényleti és szolgálati nyelvet! *(Zaj a szélsőbaloldalon: Halljuk! Halljuk a jobboldalon.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: ... és nem kívánja ezen óhajának megvalósítását erőltetni oly időben, midőn az konfliktusra vezet. *(Élénk helyeslés a jobboldalon. Nagy zaj a baloldalon.)*

Ugron Gábor: A némettől nem kaptunk semmit, ha nem erőltettük! *(Zaj a baloldalon. Halljuk! Halljuk! a jobboldalon.)*

Holló Lajos: Majd belepottyán az ölünkbe. *(Halljuk! Halljuk! a jobboldalon. Elnök csenget.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Azt hiszem t. képviselőház, hogy jóformán általánossá vált az a meggyőződés, hogy ezen kérdések ilyen viszonyok közt az ország javára meg nem oldhatók. *(Nagy zaj a baloldalon.)*

Ugron Gábor: Szégyen, gyalázat! *(Zaj a jobboldalon. Felkiáltások: Halljuk! Halljuk!)*

Gróf Tisza István, miniszterelnök: Kérem, én nem a magam álláspontjáról beszélek, én konstátálom azokat a nyilatkozatokat, amelyeket, igenis, halkunk olyanok részéről, akik ezt az óhajt határozottan hangsúlyozzák. *(Felkiáltások a baloldalon: Kik azok?)*

Molnár Jenő: Beck báró? Körber?¹

Holló Lajos: Osztrákok! *(Zaj a jobboldalon. Felkiáltások: Halljuk! Halljuk!)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Igenis, állítom azt, hogy áthatotta a közvéleményt ma már az a tudat, hogy meg kell elégedni azzal . . . *(Nagy zaj a baloldalon. Halljuk! Halljuk! a jobboldalon.)*

Polczner Jenő: A chlopyi hadiparancssal² nem elégszünk meg! *(Zaj a jobboldalon. Felkiáltások: Halljuk! Halljuk!)*

Báró Kaas Ivor: Tisza Pista Világosnál! *(Halljuk! Halljuk! a jobboldalon. Elnök csenget.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök:... ha azon kérdések oldatnak meg, amelyek megoldása a korona és nemzet teljes egyetértésével lehetséges; *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)* lehetséges

¹ Beck br. vezérkari főnök; Körber osztrák miniszterelnök.

² 1903 szeptember 16. (102.)

úgy, hogy azért kockára ne tegyük a nemzeti politikának egyik lényeges sarkkövét, egyik mellőzhetetlen alapfeltételét: a korona és a nemzet közti teljes harmonikus együttműködést.¹ *(Élénk helyeslés és éljenzés a jobboldalon. Mozgás és zaj a baloldalon.)*

Ugron Gábor: Keresse a korona is; a nemzettel az egyetértést! Miérettünk van a korona és nem a koronáért a nemzet! *(Halljuk! Halljuk a jobboldalon.)*

Elnök (csenget): Csendet kérek!

Madarász József: Mienk a korona! Az országé! *(Halljuk! Halljuk! a jobboldalon.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: A korona, igenis, a mienk és éppen mert a mienk, s mert a koronában a magyar állam, a magyar nemzet hatalma érvényesül, . . . *(Zaj a baloldalon.)*

Holló Lajos: Tehát magyar nyelvnek kell lenni! *(Halljuk! Halljuk! a jobboldalon.)*

Ugron Gábor: A magyar király nem lehet német *(Zaj a jobboldalon. Elnök csenget.)*

Holló Lajos: Nekünk nincs német királyunk! Nekünk magyar királyunk van! *(Zaj a szélsőbaloldalon. Halljuk! Halljuk! a jobboldalon.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Semmiféle igazságot, lehurrogni a képviselő urak nem fognak! *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)*

Madarász József: Rendre! *(Zaj a jobboldalon. Felkiáltások: Halljuk! Halljuk! Elnök csenget.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Tessék érvekkel lépni fel állításaimmal szemben, állok elébe. De ha érvek helyett zajongással lépnek fel, háti elfojthatják szavamat, itt, ebben a Házban, de az igazság szavát el nem fojthatják *(Élénk helyeslés és éljenzés a jobboldalon.)* és csak arról állítanak ki bizonyítványt, hogy milyen gyengének tartják az ügyet, amelyet képviselnek. *(Éljenzés a jobboldalon. Zaj a baloldalon.)*

Lengyel Zoltán: Az igazság a magyar nyelv és azt temetik el! *(Zaj a baloldalon. Halljuk! Halljuk! a jobboldalon. Elnök csenget.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Ha bíznak a t, képviselő urak ügyüknek erejében, akkor keressék a mérközést az érvek terén, egymás kölcsönös meghallgatása és kölcsönös megcáfolása útján. *(Élénk helyeslés a jobboldalon. Nagy zaj a szélsőbaloldalon. Felkiáltások balfelől: Egy év óta keressük! Hisz ezt Önök obstrakciónak nevezik!)*

Elnök (csenget): Csendet kérek.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőtársam egy éve

¹ Tisza István politikájának egyik állandó vezérmótívuma. (p. n. 42, 71.)

keresi, de sohasem fogja megtalálni, ha ki nem hallgatja az övétől eltérő álláspont képviselőjét.

Polczner Jenő: Amíg ilyen főhadnagyok¹ lesznek miniszterelnökök, addig nem találjuk meg. (*Nagy zaj. Halljuk! jobbfelől.*)

Gróf Tisza István miniszterelnök: Mondom, t. Ház, la kormány abban a tudatban van, hogy e mai szituációból a kibontakozást a nemzet megnyugvásával és az ország érdekeinek minden téren való megőrzésével úgy találjuk meg, hogyha a hadsereg körül felmerült kérdések közül a nemzet óhajtásának figyelembevételével megoldjuk mindazokat, amelyek megoldása ma az összhangnak, a békének veszélyeztetése nélkül lehetséges. (*Úgy van! Úgy van! jobbfelől.*)

Báró Kaas Ivor: Ausztriával!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Ezt igyekeztek a kormányok elérni azon katonai programra² által, amelynek tartalma ismeretes már a t. Ház előtt...

Ugron Gábor: Nem ismerjük!

Gróf Tisza István miniszterelnök: . . . elég lesz tehát, ha egészen röviden rekapitulálok.

Polczner Jenő: Jó lesz azt bőven tárgyalni. (*Zaj. Halljuk! Halljuk! jobbfelől.*)

Gróf Tisza István miniszterelnök: Hiszen majd bővebben fogjuk tárgyalni. Nem beszélek most minden kisebb, inkább adminisztratív természetű kérdésről. Nagyon természetes, hogy igyekeznünk kell és igyekezni fogunk a hadsereg körül felmerülő összes kisebb-nagyobb kérdéseket akként megoldani, hogy a megoldás a jogosult magyar szempontoknak a hadsereg közössége által vont határokon belül teljesen megfeleljen (*Élénk helyeslés jobbfelől. Mozdás és zaj a szélsőbaloldalon.*)

Ugron Gábor: Melyek azok a szempontok? Ez a kérdés!

Gróf Tisza István miniszterelnök:... De hogy a nagyobb fontosságú kérdéseket említsem: ezen kormány igenis fenntartja hivatalbeli elődjének azon álláspontját, hogy a hadseregben és általában;a közös intézményeknél használt jelvények az ország közjogi helyzetének meg nem felelnek. Kötelességének fogja tehát ismerni a kormány közreműködni a kérdés olyan rendezésében...

Ugron Gábor: Halljuk! Halljuk!

Gróf Tisza István miniszterelnök:... amely az ország közjogi állásának megfelel.

Ugron Gábor: Milyen lesz? (*Zaj.*)

¹ Célzás arra, hogy Tisza István a kabinet tagjainak nov. 3-án d. e. történt eskütétele alkalmával, mint tartalékos honvédhuzár-főhadnagy, katonai egyenruhában jelent meg. — Az 1904 január 16-iki If. elhatározással Tiszának kivételes kegyelemből a címzetes II. osztályú századosi jelleg adományoztatott.

² (103) és (104).

Polczner Jenő: Kizárólag magyar nemzeti három színű lobogók legyenek!

Bakonyi Samu: Az 1848: XXI. t.-cikk!

Ugron Gábor: Nem szó kell nekünk, hanem nemzeti lobogó! (*Nagy zaj a szélsőbaloldalon. Halljuk! Halljuk! jobbfelől.*)

Elnök: Csendet kérek!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Egy másik fontos kérdés, (*Halljuk! Halljuk! jobbfelől. Zaj a szélsőbaloldalon.*) amelynek megoldását már régóta sürgeti a törvényhozás, a katonai büntető eljárásnak kérdése. Ebben a tekintetben a törvényjavaslatot előkészítő munkálatok meglehetősen előrehaladott stádiumban vannak. A kormány óhajtja, hogy a javaslat mielőbb előterjesztésék (*Mozgás a szélsőbaloldalon.*) és hogy a javaslatban a közvetlenségre, a szóbeliségre és nyilvánosságra fektetett eljárásban a magyar nyelv érvényesüljön. (*Élénk helyeslés a jobboldalon.*)

Zboray Miklós: És az írásbelinél? (*Zaj. Egy hang a szélsőbaloldalon: Hát a felsőbb fórumoknál? Zaj a szélsőbaloldalon. Halljuk! Halljuk! jobb felől. Elnök csenget.*)

Gróf Tisza István miniszterelnök: Ez érvényesülést (*Halljuk! jobbfelől.*) a beterjesztendő törvényjavaslat lesz hivatva megállapítani.

Ilivatalbeli elődeim már egy harmadik irányban is vállaltak kötelezettséget a t. Ház előtt, t. i. abban az irányban, hogy a nem magyar csapatoknál szolgáló magyar honos tiszték az 1868-ban kibocsátott legfelsőbb kézirat értelmében lehetőleg mielőbb magyar csapatokhoz helyeztessenek át. (*Nagy mozgás és zaj a bal- és szélsőbaloldalon. Halljuk! Halljuk! jobb felől.*)

Kubinyi Géza: Hát tessék meghallgatni!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Természetes dolog, hogy ezen kötelezettséget a kormány a maga részéről átveszi és fenntartja. De egyúttal hozzáteszi azt is, hogy ezen intézkedés megtételével maga a baj, amely tulajdonképpen ezen intézkedés kiindulási pontjával szolgált, tudniillik a magyar tiszthiány kérdése, megoldást nem nyer. Engedje meg a t. Ház, hogy azon meggyőződésünknek adjunk kifejezést, miszerint a hadsereg kebelében és a hadsereggel kapcsolatban felmerülő nemzeti törekvéseknek leglényegesebbje, legértelmesebbje éppen a magyar csapatoknak magyar tisztekkel való szaturálásában áll. (*Igaz! Úgy van! a jobboldalon.*) Ez az a pont, ahol a magyar nemzeti szempontokat, a magyar nemzetnek jogosult törekvéseit meg lehet valósítani, meg lehet pedig valósítani úgy, hogy azok messze kiható hatással legyenek a gyakorlati életben... (*Helyeslés a jobboldalon.*)

Polónyi Géza: Ezt több, mint száz esztendő óta ígérik és sohasem tartják meg. (*Felkiáltások a jobboldalon: Most azonban meglesz!*) 1772 óta ígérik. (*Zaj balfelől. Halljuk! Halljuk! jobbfelől.*)

Gróf Tisza István miniszter elnök: ... és meg lehet valósítani úgy, hogy ezzel nemcsak csorbát, nem ejtünk a hadsereg harc-képességén és a legegyszorúbb katonai szempontokon sem, hanem ellenkezőleg, lényeges szolgálatot teszünk a hadsereg harc-képességének is, mert a hadsereg harcképességét okvetlenül csak előmozdíthatja az, ha a magyar ezredek, a magyar csapatok tisztika-ra és legénysége teljes fajbéli és érzelmi összhangban vannak egymással. *(Igaz! Úgy van! a jobboldalon.)*

Ezt tartja a kormány a hadsereg kérdése körül a legfonto-sabb ügynek és azt tartja legfontosabb, legkardinálisabb céljának és kötelességének, hogy ezen ügy megoldásánál közreműköd-jék. Ezen cél elérésére szükséges lesz mindenekelőtt az, hogy az ország által szervezendő alapítványi helyek által biztosítsák az, hogy...

Thaly Kálmán: Fizess magyar német nevelésre!

Gróf Tisza István miniszterelnök: ... hogy a tiszti növendékek körülbelül oly hányada magyar legyen, amely a legénységi arány-számnak megfelel. *(Helyeslés a jobboldalon. Zaj balfelől. Halljuk! Halljuk!)*

Ha erre t. barátom, Thaly Kálmán azt mondja, hogy fizess magyar, hát az igaz, hogy ez csakugyan olyan tér, ahol fizetünk kell.

Ugron Gábor: Az ausztriai iskolákat a mi pénzünkön is állí-tották fel, az ausztriai iskolákat a mi pénzünkön is tartják fenn és a növendékekből mégis mind németet nevelnek. *(Nagy zaj balfelől. Halljuk! Halljuk! jobb felől.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Csak egy kis türelmet kérek. Én most az alapítványokról beszélek, majd rátérek az iskolákra is. *(Halljuk! Halljuk!)* Az alapítványoknál igenis fizetni kell az országnak nemcsak azért, mert csak így szabhatja meg az alapít-ványok összes feltételeit, hanem azért is, mert a mai bajoknak oka legnagyobb részben abban rejlik, hogy a katonai intézeteknél nagy számmal vannak osztrák tartományok és rendek által felállított ala-pítványi helyek, amelyek nem közös, hanem kizárólag osztrák erő-forrásokból létesítettek, ahol tehát természetesen az osztrák hono-sok előnyben részesülnek. *(Úgy van! jobbfelől.)* Ezt akarjuk ellen-súlyozni.

A tanügy továbbfejlesztése a *tanintézetek* megfelelő szaporí-tása által is eszközölhető. Én azt hiszem, hogy már régi állás-pontja a magyar delegációnak, hogy amennyiben új tanintézetek szüksége merül fel, azok a megfelelő arány helyreálltáig Magyar-országon állíttassanak fel.

Hock János: Ezt Apponyi akarta, de önök ellene küzdöttek!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Sohasem küzdöttünk ellene, mert csak a magyar tannyelv tekintetében volt eltérés. Én jelent-hetem a t. Háznak, hogy ebben a tekintetben már a legközelebbi

jövőben fognak ez ország területén belül tanintézetek felállíttatni. (*Helyeslés a jobboldalon. Zaj balfelől.*)

Báró Kaas Ivor: Hozzá fog-e az osztrák delegáció járulni? (*Mozgás a jobboldalon. Zaj a baloldalon.*)

Gróf Tisza István miniszterelnök: Tervbe van véve egy főreáliskolának felállítása, (*Helyeslés jobbfelől.*) és tervbe van véve egy kadétiskolának a felállítása, (*Élénk helyeslés jobbfelől. Mozgás a bal- és a szélsőbaloldalon.*) amivel szemben az ország területén elhelyezett három alreáliskola közül egy valószínűleg Ausztriába fog áthelyeztetni, miután az öt alreáliskola. közül ma három van Magyarország területén, ráknézve pedig semmi gyakorlati értékkel nem bír az, hogy az alreáliskolai növendékek 60 százaléka az ország területén van. (*Úgy van! jobbfelől.*) Ha pedig a tanügynek ily irányban, a közös intézmények útján való fejlesztése elé bármi okból elháríthatatlan nehézségek gördülnének, ott van, mint a kérdés megoldásának második módja, a honvédség keretében létező tisztképzőintézeteknek megfelelő továbbfejlesztése.¹ (*Élénk helyeslés jobbfelől. Mozgás a bal- és a szélsőbaloldalon.*)

Harmadik csoportja az intézkedéseknek, amelyek ugyanezen eszmekörben mozognak, a katonai intézetekben használt *tannyelvnek* kérdése, amire nézve kijelenthetem, (*Halljuk! Halljuk!*) miszerint az ország területén elhelyezett összes katonai intézetek összes osztályaiban a tannyelv és a vizsgálati nyelv a tantárgyak jelentékeny részére nézve a magyar lesz... (*Helyeslés jobbfelől. Mozgás és felkiáltások a bal- és a szélsőbaloldalon: Ezt taxatívén kell felsorolni!*)

Holló Lajos: E tantárgyak lesznek a szépírás, a torna stb. (*Mozgás a baloldalon.*)

Gróf Tisza István miniszterelnök: ... legalább oly mértékben, hogy a belépő magyar ifjak előmenetelét a nyelvkérdés ne akadályozza és hogy mindazok, akik a tanintézetet elvégezték, a magyar nyelvet teljesen bírják. (*Helyeslés jobbfelől.*)

Azt hiszem, hogy ebben kellő garancia rejlik arranézve, hogy itt tényleg lényeges és fontos tantárgyakról lesz szó; különben teljes meggyőződéssel állíthatom, hogyha a tanterv. amely most még nincs megállapítva, köztudomásra jut, ez teljes megnyugvást fog kelteni arranézve, hogy itt tényleg fontos, lényeges és jelentékenyszámú tantárgynak magyarul való tanításáról van szó. (*Helyeslés jobbfelől. Mozgás a szélsőbaloldalon.*)

Ezek főbb vonásaiban azok a katonai reformok, amelyeknek keresztülvitelére vállalkoztam. (*Felkiáltások a baloldalon: Licitálással! Mozgás jobb felől.*) Én nyugodt lélekkel állíthatom, (*Halljuk! Halljuk!*) hogy ez a kevés dolog, amint önök ezt állítják, sokkal több, mint amennyit félesztendővel ezelőtt, közülünk

¹ 1879:XXIII. t.-e. (60 és 71.)

bárki is remélhetett volna. *(Úgy van! jobbfelől. Nagy zaj és mozgás a bal- és szélsőboldalon.)*

Holló Lajos: De önök akkor sem akarták, hogy a harcot tovább folytassuk. *(Zaj és mozgás jobbfelől.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: És soha. a magyar nemzet közügyéinek ezen útvesztőjéből, amelybe belesodortatott, ily eredménnyel ki nem bontakozhatott volna, ha e tekintetben a nemzetnek a korona a maga atyai szíve egész melegével segítségére nem jött volna. *(Úgy van! jobbfelől. Nagy zaj és mozgás a szélsőboldalon.)*

Holló Lajos: Ha ez a harc nincsen! *(Mozgás.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Nem hiszem, t. Ház, hogy az ország érdeke kívánja azt, hogy itt a képviselő urak minduntalan felelevenítsenek olyan eseményeket, amelyek kínos félreértésekre szolgáltatnak alkalmat, *(Úgy van! jobbfelől.)* de amelyekre vonatkozólag a félreértések teljesen és megnyugvást keltő módon eloszlattak. *(Élénk ellenmondások a bal- és a szélsőboldalon.)*

Báró Kaas Ivor: Éljen Körber!¹

Holló Lajos: Mi most akarjuk befejezni a harcot eredménnyel, nemcsak porhintéssel! *(Zaj.)*

Barta Ödön: Majd ha Körbert elesapják, akkor lesz elégtétel! *(Igaz! Úgy van! a szélsőboldalon. Halljuk! Halljuk!)*

Rakovszky István: Igaza van!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Nem akarok a szememnek hinni, hogy ezt Barta Ödön mondja. *(Hasszánt ártó helyeslés és taps a jobboldalon.)*

Bakonyi Samu: Én meg a füleimnek nem hiszek. *(Nagy zaj.)*

Rakovszky István: Igaza van! Éljen! *(Zaj. Elnök csenget.)*

Polczner Jenő: Rossz a szeme! *(Zaj. Halljuk! Halljuk! a jobboldalon.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Egészen hiábavaló fáradtság ebbe a kijelentésbe olyat belemagyarázni, ami nincs benne.

Rakovszky István: Semmi sincs benne. Ez csak kicsúszott. *(Halljuk! Halljuk! a jobboldalon!)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Ennek a kifejezésnek semmi más értelme nincs, mint az, hogy kínosan lep meg engem az, hogy ennek a Háznak oly jelentékenysúlyú tagja, mint Barta Ödön, beszél így egy más állam miniszterelnökének elcsapatusáról.

Ballagi Aladár: Mindenki így értette!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Mit szólna t. barátom ahhoz, hogyha valamelyik osztrák politikus az osztrák Reichsrathban a magyar miniszterelnök elcsapatusáról beszélne? *(Igaz! Úgy van! a jobboldalon.)*

Polczner Jenő: Más egyebeket is beszéltek ott rólunk!

¹ Körber Ernő osztrák miniszterelnök. (102.)

Vészi József: A magyar alkotmány elcsapatásáról beszéltek.

Gróf Tisza István miniszterelnök: Beszéltek, hogyan beszéltek volna! *(Zaj. Felkiáltások a baloldalon: Széll Kálmánnal megtörtént!)* De beszéltek ily hangon olyanok, akiknek egyéni súlyáról egészen más véleményem van, mint aminővel Barta Ödön t. barátomról vagyok. *(Igaz! Úgy van! jobbfelől.)*

Molnár Jenő: Jól viselte magát! *(Zaj. Elnök csenget.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Hozzátehetem, hogy meglepésem éppoly kínos lett volna, ha ily kijelentés akár gróf Zichy János, akár Ugron Gábor, akár a. t. Ház bármely más t. tagja száján csúszott volna ki.

Pozsgay Miklós: Hát nem vagyunk mind egyformák? *(Ellenmondás és nagy derűtség a jobboldalon.)*

Kubinyi Géza: Vannak vizsgáztatlain emberek is. *(Derűtség.)*

Pozsgay Miklós: Nem a személyt értettem, hanem a hazafiságot. *(Nagy zaj.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Meg vagyok róla győződve, *(Halljuk! Halljuk!)* hogy oly kijelentések, amelyek e parlamentben *(Zaj. Elnök csenget.)* más állam miniszterelnökének elcsapatásáról szólnak, sem az ügynek előnyére nem válnak, sem pedig ennek a parlamentnek színvonalára inézve nem előnyösek. *(Igaz! Úgy van! a jobboldalon.)*

Madarász József: Hát Bécsben szabad?

Gróf Tisza István miniszterelnök: Szabad itt is, de okosabb, ha nem tesszük. *(Úgy van! jobbfelől.)*

Ez az a szituáció, ez a kibontakozásnak az a módja, amellyel a t. Ház és a nemzet elé lépek és én annak a nyugodt meggyőződésemnek adhatok kifejezést, hogy ily viszonyok közt sem a közvélemény, sem iaiz ország érdeke nem kívánja, hogy a t. képviselő urak az ellenzéki akciónak ama, csakis egészen kivételes körülmények által indokolható extrém fegyverével éljenek tovább is, amellyel hónapok óta vívják az ütközetet. Mi nem akarunk semmi egyebet a t. képviselő uraktól, mint azt, hogy teljesen megmaradva meggyőződésük mellett, az állam folyó szükségleteinek fedezését, az indemnity megszavazását, a változatlan újonclétszám megajánlását rendkívüli eszközöknek igénybevétele által, a többség ellenére, mesterséges úton meg ne akadályozzák. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Ugron Gábor: A magyar nyelvért mindent!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Méltóztassanak nekem megengedni, én nem beszélek a múlttól, de a jövőre vonatkozólag nem hiszem azt, hogy a t. képviselő urak helyesen tennék, ha elvállalnák azt az óriási felelősséget, amellyel járna az, hogy ilyen szituáció mellett, ilyen küzdelmi objektumokért, a kibontakozásnak ilyen, eszközei mellett továbbra is megállítsák az alkotmányosság gépezetét, továbbra is tehetetlenségre kárhoztassák a

magyar államot, *(Élénk helyeslés jobbfelől. Zaj a baloldalon.)* és abba a helyzetbe juttassanak bennünket, hogy éppen a jelen pillanatban, midőn oly fontos, különösen pénzügyi és közgazdasági bajok nyomása alatt állunk, *(Igaz! Úgy van! jobb felől.)* midőn oly fontos, messzeható érdekei az országnak forognak kockán, midőn a leglényegesebb elhatározások előtt áll minden állam a maga kereskedelmi viszonyait illetőleg, — hogy éppen ily körülmények között magunkat tehetetlenségre kárhoztassuk, megkössük saját kezeinket, magunk kényszerítsük azokat is, akik szívesen egyezkednének velünk, akik szívesen oldanák meg közgazdasági kérdéseiket velünk egyetértőleg, mi kényszerítsük őket saját eljárásunkkal arra, hogy a fejünk felett másokkal lépjenek e tekintetben szerződésre és a. mi érdekeink legyenek kiszolgáltatva. *(Éljenzés és taps a jobboldalon.)*

Rossz szolgálat az, higgyék meg nekem, t. képviselő társaim, ha tovább is ebben a zsákutcában tartanak vissza a nemzet közügyeit. És legyenek meggyőződve, — hiszen most is bizonyos elégtétellel hangsúlyozták, — hogy elismeri azt mindenki, hogy az elért eredmények mindenesetre a lefolytatott hosszú küzdelemnek befejezését és eredményét képezik. És ha a t. képviselő urak ma visszavezetik a maguk ellenzéki küzdelmeit abba ia; normális, alkotmányos keretbe, amelynek áthágását csak egészen rendkívüli okok tehetik indokolttá, ha módot nyújtanak arra, hogy az alkotmányosság teljesen helyreállíttassék, az ország hasznára üdvösen funkcionáljon, felemelt fővel tehetik ezt, nem kell félniök az országos közvélemény hibáztatásától; ellenkezőleg, rászolgálnak a magyar nemzet köszönetére. *(Úgy van! jobbfelől. Zaj a baloldalon.)* Én nem élek kétségben aziránt, hogyha bárminő tiszteletreméltó indokokból is tovább ragadtatják magukat azon küzdelem terén, amelyen eddig haladtak, a nemzeti közvélemény azoknak fog igazat adni, akik meg akarják állítani az állam és a nemzet hajóját azon veszedelmes tengeren, amelyre kiragadták a hullámok *(Igaz! Úgy van! a jobboldalon)* s az alkotmányos, a konszolidált viszonyok, az üdvös működés révpartjába igyekeznek azt bevezetni. *(Élénk helyeslés és taps a jobboldalon. Zaj a szélsőbaloldalon.)*

Én nem is hihetem el, nem is akarom hinni, hogy érett megfontolás után a t. képviselő urak ne nyújtsanak a kormánynak segédkezet arra, hogy az országot ebből a rettenetes helyzetből kivezesse. *(Úgy van! a jobboldalon.)*

Polczner Jenő: öngyilkossághoz nem nyújtunk segédkezet. *(Helyeslés a jobboldalon.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Éppen azért kérem, hogy az öngyilkosságot ne kövessék el a nemzeten. *(Helyeslés a jobboldalon. Zaj a szélsőbaloldalon.)*

Én nem kétlem, — és engem az első napok némileg kedve-

zötlen jelenségei sem ingatnak meg ebben a meggyőződésben, — hogy lehetővé válik lebonyolítani azon sorozatát a függő ügyeknek, amelyek szükségesek, hogy az állam gépezete Ismét a rendes kerékvágásba: jöjjön.

Zmeskál Zoltán: Egy kis jóindulattal a miniszterelnök részéről sikerülni is fog. *(Felkiáltások a jobboldalon: Megvan!)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Próbáljon a t. képviselőtársam az én jóindulatomhoz fordulni, én azt hiszem, kellemesen fog csalódní.

Egy egész sorozata az intézkedéseknek, amint említettem, szükséges e célból. Szükséges elsősorban a folyó évre kiállítandó újoncok megszavazása és a folyó évi költségvetéssel összekötött kérdések rendezése. Ez utóbbiakra nézve, gondolom, legcélszerűbb lesz az év végéig kérni költségvetési felhatalmazást, vagyis indemnityt, amely esetben azután az 1903. évi kezelés is tulajdonképpen az 1902. év bázisán lesz eszközölhető.

Nagyon természetes, vannak egyes tételei az 1903. évi költségvetésnek, amelyek oly elodázhatatlan szükségnek felelnek meg, hogy azok a folyó évben egyáltalán el nem hagyhatók; szükséges lesz tehát egy külön felhatalmazásban engedélyt kérni arra, hogy az 1902. évben megállapított hitelek keretén túl taxatívén felsorolt, egyes tételeknél túlmenő kiadások eszközöltessenek. Ez lenne a mód arra, hogy az 1903. évi kezelés a legszigorúbb alkotmányosság szempontjai figyelembentartásával célszerűleg és lehetőleg takarékosan oldassék meg.

Természetesen talán eközben jönne az, hogy indemnityt kellene kérni az 1904. évi első hónapjaira és mindenesetre követnie kellene ezt azonnal az 1904. évi költségvetés és újonclétszám megállapítása kérdésének.

Báró Kaas Ivor: A felemelt, vagy a régi újonclétszámmal? *(Zaj és derűtség a jobboldalon.)*

Ugron Gábor: Igaza van!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Én mindenesetre azon leszek, hogy ezek a függő kérdések, ezek a folyó ügyei az államnak lehetőleg kevés megrázkódtatással, lehetőleg kevés ellentét felidézésével oldassanak meg, és hogy mindazok a nagy kérdések, amelyek alapos megvitatás alapján kell, hogy a Ház határozatának tárgyát képezzék, azután kerüljenek a Ház napirendjére.

Eppen ezért, miután egy hosszabb időszak választja el a kormányt attól, hogy tettekben, tényekben (nyilvánuló munkaprogrammal léphessen a Ház elé, nem is tartjuk feladatunknak azt, hogy ma részletesen adjuk elő azon egyes fontosabb javaslatokat, amelyekkel a Ház elé lépni szándékozunk. Én úgy gondolom, hogy legcélszerűbb lesz ezen kérdéseket az 1904. évi költségvetés alkalmával tárgyalni és akkor megadni a tájékoztatást.

Ugron Gábor: Halljuk legalább az irányelveket! (*Mozgás jobbfelől.*)

Gróf Tisza István miniszterelnök: Csak egy parányi türelmet kérek!

Ugron Gábor: Ne tessék az elvekkal spórolni!

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőház! (*Zaj a szélsőbaloldalon. Halljuk! Halljuk!*) Én az irányelvekkel nem spórolok és azt hiszem, sohasem hagytam senkit sem kétségben politikai irányelveim iránt.

Zmeskál Zoltán: Azokat ismerjük! (*Mozgás jobb felől.*)

Gróf Tisza István miniszterelnök: Hanem igenis spórolok a frázisokkal és a jelszavakkal. (*Helyeslés a jobboldalon.*)

Ami az irányelveket illeti, (*Halljuk! Halljuk!*) talán felesleges is mondanom, hogy a kormánynak két kardinális irányelve van: a szabadelvűség és a nemzeti szempont. (*Élénk helyeslés a jobboldalon. Egy hang a szélsőbaloldalon: Most született meg!*) Az a szabadelvűség, amelyik nem apriorisztikus, általános igazságok hangoztatásában, szükségnélküli napirendrehozatalában és elhamarkodott megvalósításában rejlik... (*Helyeslés a jobboldalon.*)

Báró Kaas Ivor: Az egyházpolitika ilyen volt!

Gróf Tisza István miniszterelnök: ... hanem amely számol az élet gyakorlati igényeivel és azokat a kérdéseket igyekszik megoldani, amelyeknek megoldását a nemzet gyakorlati érdekei valóban szükségessé teszik és amelyek a megoldásra megértek, (*Helyeslés a jobboldalon.*) de azután minden egyes kérdés megoldását határozott szabadelvű szellemben fogja meg, vagyis úgy, hogy azoknál a szabadelvűség, a jogtisztelet szempontjai valóban érvényesüljenek. (*Helyeslés a jobboldalon.*)

Ugron Gábor: A választói joggal mi lesz?

Gróf Tisza István miniszterelnök: Másik irányadó sarkpontunk a nemzeti szellem. (*Helyeslés a jobboldalon.*)

Ugron Gábor: A választási joggal mi lesz? (*Zaj és felkiáltások a jobboldalon: Csak lassan! Türelem. Zaj. Elnök csenget. Halljuk! Halljuk!*) Nem patika ez, ahol nagy papirosokba kiesi pilulákat tesznek bele. (*Derűtség a bal- és a szélsőbaloldalon.*)

Gróf Tisza István miniszterelnök: Én azt gondolom, hogy a kormány programját mégsem célszerű kiskaté módjára kérdésekben és feleletekben előadni. (*Helyeslés és derűtség a jobboldalon.*) Méltóztassék türelemmel bevárni, amíg befejezem előadásomat. Méltóztassék azután kérdéseket tenni mindazon pontokra nézve, ahol hézagokat talál a képviselő úr; én a magam részéről azután is teljes nyíltsággal állok a Ház rendelkezésére. (*Helyeslés a jobboldalon. Halljuk! Halljuk! balfelől.*)

Első kardinális irányelvünk a szabadelvűség, a második a nemzeti szempont, a magyar nemzeti politika igénye, *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)* mert a magyar nemzet ereje fokozásának, növelésének és fejlesztésének igénye, a magyar nemzeti állam teljes kiépítésének igényei háttérbe nem szorulhatnak egyetlen egy fontosabb kérdés megoldásánál sem. *(Igaz! Úgy van! a jobboldalon.)*

Polónyi Géza: Ezt akarják elérni a felekezeti oktatással? *(Zaj és mozgás jobbfelől. Elnök csenget.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Én sohasem a látszatot nézem, mert azt tartom, hogy komoly politikusnak, kivált annak, aki vállalkozik az ország ügyeinek vitelére, nem szabad a kirakat számára dolgoznia, *(Helyeslés a jobboldalon.)* hanem azon intézkedéseket kell megvalósítania, amelyek a tényleges, a búsból és vérből való erőviszonyokat javítják magyar nemzeti szempontból, *(Igaz! Úgy van! jobbfelől.)* Ezt az államot a magyar nemzet alkotta meg, erre az államra a magyar nemzet nyomta rá a maga sajátos egyéni jellegét,... *(Igaz! Úgy van! a jobboldalon és a szélsőbaloldalon.)*

Ugron Gábor: Ez igaz!

Gróf Tisza István miniszterelnök: ...ezt arról nemcsak letörlőni nem engedjük, de azt a reformok terén, az állam intézményei továbbépítése terén is lehetőleg élesen kidomborítani akarjuk. *(Helyeslés jobb felől.)* Éppen ebből a tényből, hogy a magyar nemzet nyomta rá ez államra, jellegét, folyik az is, hogy a jogtisztelet és a testvéri szeretet álláspontjára helyezkedik ez állam az országnak idegenajkú polgáraival szemben.¹ *(Helyeslés jobbfelől.)* Ezer év óta élnek ez országban békében a magyar nemzettel együtt széles rétegei olyan idegenajkú polgártársainknak, akiknek saját nemzetiségük, saját nyelvük, saját etnográfiai egyéniségük van. Ezt respektálták apáink a múltban, ezt respektálni becsületbeli kötelességünk a jövőben is és én azt hiszem, egyenesen a magyar nemzet legjellemzőbb egyéni tulajdonságához maradunk hívek és egyúttal a magyar nemzet jólfelfogott érdekét szolgáljuk, ha magunktartását a nemzetiségekkel szemben a jövőre is a jogtisztelet és az igaz rokonszenvtől áthatott testvéri érzület fogja vezetni. *(Élénk helyeslés a jobboldalon és a középen.)*

Polczner Jenő: Hát a horvát rokonszenv mit csinál? *(Zaj. Halljuk! Halljuk! jobbról.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Át vagyunk hatva attól a meggyőződéstől, hogy ez ország nem-magyarajkú polgárai bizalmának, rokonszenvének megnyerése, megerősítése fontos nemzeti feladat és hogy a kölcsönös jóviszony ápolása életkérdés magukra

¹ (37, 38, 81).

ezen idegenajkú polgártársainkra nézve, de egyúttal fontos érdeke a magyar nemzetnek is. (*Helyeslés jobbról.*)

Éppen azért nemcsak a magyar államnak, nemcsak a magyar nemzetnek, de maguknak az ország idegenajkú polgárainak is legveszedelmesebb ellenségeit látjuk azokban a veszedelmes izgatókban, akik idegenajkú polgártársaink lelkületét megmételtyezik és őket a magyar nemzet, a magyar állam ellen izgatják. (*Élénk helyeslés a jobboldalon és a középén.*) Közös ellenséget kell látnunk ezekben és mint közös ellenséggel kell velük elbánnunk, azáltal, hogy teljes szigorral érvényesítsük velük szemben a rendelkezésünkre álló fegyvereket és kérjük a törvényhozástól ezen fegyverek súlyosítását, (*Élénk helyeslés és éljenzés a jobboldalon és a középén*)

Zboray Miklós: Hát Körberrel mi lesz, hiszen az is ellenség? (*Zaj. Halljuk! Halljuk! jobbról.*)

Gróf Tisza István miniszterelnök: Mint ellenségekkel kell, hogy elbánjanak velük maguk az ország idegenajkú polgárai> is, mert az a cél, amelyet én lelkem egész melegével óhajtok, tudniillik az érzelmeknek igazi összeforrása, a haza minden polgárában, faj- és nemzeti különbség nélkül (*Éljenzés jobbról.*) csak akkor lesz elérhető, ha ez ország idegenajkú polgárai visszhangot adnak erre a törekvésre, nemcsak szóval, hanem tettekben is, azáltal, hogy éles határvonalat húzzanak maguk között és ezen hazafiatlan elemek között. (*Élénk éljenzés és taps a jobboldalon és a középén.*)

Egészen különleges szempont alá esnek ez eszmekörben a társországok és az azokban fontos közjogi jogosítványokkal és állással felruházott horvát nemzet.¹ Apáink 1868-ban igyekeztek rendezni a Magyarország és társországai közötti viszonyokat, rendezni a legmesszebbmenő méltányosság, a legmesszebbmenő szeretet és bizalom alapján, azon szempont által vezetettve, hogy tartósérzelmű egységet létesítsenek az ország és a társországok lakossága között.

Olay Lajos: Elérték?

Gróf Tisza István miniszterelnök: Fájdalom, t. képviselőház, konstatálhatjuk ma is azt, hogy nem a régi gyűlölet, mert ez nem helyes kifejezés, hiszen ha a régi időkre nézünk vissza, valóban testvéri, bajtársi, fegyvertársi szeretet létezett köztünk és ez országok lakossága közt,... (*Úgy van! Úgy van! a szélsőbaloldalon.*)

Ugron Gábor: Megmérgezték őket Bécsből, 1848-ban!

Gróf Tisza István miniszterelnök: ...de a közelebbi múltban élesztett gyűlölet (*Nagy zaj a szélsőbaloldalon. Elnök csenget.*) nem aludt még ki mindenütt a lelkekben, és a társországok

¹ (46).

lakosságának némely, fájdalom, elég széles rétegeiben, fel-fellobban ma is, de azért megnyugvással konstatálhatjuk azt, hogy ez országok józan többsége híven és becsületesen ragaszkodik az 1868-ban megállapított kiegyezéshez és hogy a honát országgyűlés többségét alkotó politikai párt ezt a politikát férfias bátorsággal, férfias nyíltsággal, teljes megbízhatósággal képviseli. *(Úgy van! Úgy van! a jobboldalon.)*

Zmeskál Zoltán: No: „Segts es, da habts es!“

Popovics Vazul István: Kikérjük magunknak! Megértjük magyarul is, nem kell németül szólni hozzánk! *(Élénk helyeslés és éljenzés a jobboldalon.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Fontos és önenredetes politikai tény ez. Kísérjük figyelemmel t. képviselőtársaim azt a haladást!, amelyet az uralmon lévő horvátországi párt magatartásában az utolsó harminc esztendő alatt konstatálni íphet: azt hiszem, pártkülönbség nélkül fogjuk egyforma hazafitúi örömmel megállapíthatni azt, hogy igenis Horvátországban a kiegyezési politikának hátsó gondolati nélküli becsületes érvényesítésére törekszük. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)*

Ugron Gábor: Nem áll! Az ellenkezője igaz! Nincsen senki, aki már most ellenünk ne volna!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Az ország érdeke kívánja azt, hogy nemcsak a társországok részére megadott jogok becsületesen megtartassanak, hiszen ezt nemcsak az ország érdeke, de az ország becsülete is kívánja, de az ország érdeke kívánja azt, hogy az a politika, amely Magyarországot az 1868-iki kiegyezés megkötésére vezette: a méltányosságnak, a bizalomnak, a rokonszenvek az a politikája érvényesüljön a jövőben is, és hogy azok, akik odaát híven és becsületesen képviselik a Magyarországgal való kapcsolat és kiegyezés álláspontját, érezzék azt, hogy az ő jogos törekvéseik itt, ennek az országnak irányadó politikai faktorainál méltánylásra, viszonzásra, visszhangra találjanak. *(Élénk helyeslés és taps a jobboldalon.)*

Ugron Gábor: Pofonverik azt, aki magyarul beszél. *(Zaj.)*

Elnök (csenget): Csendet kérek, Ugron képviselő úr.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. Ház! *(Halljuk! Halljuk!)* Ezen vezéreszmék hangsúlyozása után át kellene térnem közvetlenebb kormányzati feladatainkra és azon egyes fontosabb kérdésekre, amelyekkel a t. Házat a közeljövőben foglalkoztatni kívánjuk. *(Halljuk! Halljuk!)* De nem tehetem ezt anélkül, hogy a Háznak nagyon komoly figyelmét ne hívjam fel pénzügyi helyzetünkre és az ebből levonható következtetésekre. *(Halljuk!)* Ha bárki a t. képviselő urak közül azt a fáradságot venné magának, hogy utánnanézne azon kijelentéseimnek, amelyeket már az elmúlt 8—10 esztendő folyamán a költségvetési viták során megtenni alkalmam volt: igen könnyen ráakadna arra, hogy vezérfonálként

húzódik keresztül összes felszólalásaimban az afeletti aggodalom, hogy itt az állami kiadásoknak, az állami szervezetnek olyan terjeszkedési processzusa állott be, *(Igaz! Úgy van! a baloldalon.)* amely nagyobb nehézségek nélkül és nagyobb akut bajok felidézése nélkül tarthat addig, ameddig az emelkedő közgazdasági áramlat-fejlesztőleg hat bevételeinkre is, de amely a közgazdasági stagnáció beálltával meg fogja bosszulni magát.¹

Lengyel Zoltán: Nem kell több katona! (Zaj a baloldalon.)

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. Képviselőházi Ezek a figyelmeztetések, fájdalom, meglehetősen a pusztában elhangzott kiáltó szóhoz hasonlítottak. (Zaj a baloldalon.) A társadalom minden rétege, a képviselőház minden pártja, sőt azt mernem mondana, a képviselőháznak majdnem minden tagja minden téren olyan követelésekkel lépett fel az állammal szemben,...

Holló Lajos: Az újoncfelemelés például! (Zaj a baloldalon.)

Gróf Tisza István miniszter elnök: ...olyan nyomást gyakorolt a kormányra, hogy ezen nyomásnak ellenállani jóformán lehetetlenség lett volna és állami gépezetünk feltartóztathatatlanul tolatott a mind nagyobbarányú terpeszkedés felé. (Felkiáltások a baloldalon: Kortespolitika! Civillista felemelés. Zaj.) Nem akárok a részletekbe belemenni, de a katonai kérdések ...

Rákosi Viktor: Ezután a civillistát nem szavazhatjuk meg!

Gróf Tisza István miniszterelnök: ...és az ezek által okozott költségföbblet nagyon háttérbe szorul költségvetésünk egész emelkedésével szemben.

Holló Lajos: Háttérbe szorul?

Gróf Tisza István miniszterelnök: Tessék megnézni, a számok beszélnek. Az én nézetem szerint emelni fog kelleni a közeljövőben a katonai terheket is, (Mozgás a baloldalon.) emelni fog kelleni a polgári élet terén felmerülő terheket is, de egyiket sem szabad tovább emelni, mint ameddig a nemzet érdekében feltétlenül szükséges. (Zaj a baloldalon.) és anyagi erőnk megengedi. (Zaj a baloldalon. Felkiáltások jobb felől: Halljuk! Halljuk! Elnök csenget.)

Mondom, azok a bajok, amelyeket jelezni bátor voltam már néhány évvel ezelőtt, ma már küszöbön állanak. Az adókból és illetékekből befolyó állami bevételek a 90-es évek első felében — amint tudni méltóztatnak — meglehetősen rohamos fejlődést mutatnak, ami azonban összefügg az indirekt adó terén létrejött bizonyos törvényhozási reformációval is. Megmarad ezen emelkedés a későbbi epocha elején is, ahol adórendszerünk mélyreható változásnak kitéve nincs és az országnak ezen jövedelmi forrásaiból 1895-től 1897-ig évenként 11 millió koronával emelkednek bevételeink.

¹ (31, 33, (6, 67, 79, 81, 92).

Ez az emelkedés azonban 1897-től 1899-ig 8½ millió koronára, 1899-től 1901-ig másfélmillió koronára csökkent.

Polczner Jenő: Az elszegényedés biztos jele! (*Zaj a jobboldalon és felkiáltások: Halljuk! Halljuk!*)

Gróf Tisza István miniszterelnök: Ha az én t. képviselőtársam csak ebből tudja meg, hogy most egy nagy közgazdasági stagnáció állapotában vagyunk, hát akkor csakugyan későn ébredt fel. (*Derültség a jobboldalon.*)

Báró Kaas Ivor: A szabadelvű gazdálkodás okozta! (*Halljuk! Halljuk! a jobboldalon.*)

Elnök: Csendet kérek!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Ezzel szemben és azon jelenséggel szemben, hogy a kedvezőtlen közgazdasági helyzet kedvezőtlenül hatott vissza, különösen egyes fontos üzemeknek jövedelmére is, a szorosan állami természetű kiadások a rendes kezelésnél 6—8—9 millió korona többletet tüntetnek fel évről-évre. Ennek az eredménye nagyon természetes. A rendes kezelésnek feleslege 1898-ban még 128 millió korona volt, ez 1900-ban 101 millió koronára szállott alá, 1901-ben pedig 81 millió koronára. Azóta hiteles adatok nem állanak még rendelkezésemre; 1901-ről adatott ki az utolsó zárszámadás. Ha azonban figyelembe vesszük az ország közgazdasági állapotát, semmi reményem nem lehet aziránt, hogy a helyzet képe a legutolsó időben, legalább lényegesen, javulni fog.

Úgy állott tehát 1901-ben a helyzet, hogy a rendes kezelés 81 millió korona felesleget mutatott fel. Ha most ezzel szembeállítjuk, hogy hosszú időre kiterjedő tapasztalataink alapján körülbelül 60—70 millió korona ez az összeg, amely átmeneti kiadások és beruházásoknál évről-évre kiadásra kerül: akkor látjuk, hogy már 1901-ben megközelítettük azt ahatárt, amelyen túl azután szakítanunk kellene az utolsó évtizednek azon nagyfontosságú vívmányával, hogy az államnak nemcsak rendes kiadásai, de — hogy úgy fejezzem ki magam normálisabb keretben maradó átmeneti kiadásai és beruházásai is a rendes bevételekben nyerjék fedezetüket. Itt tehát „megállj!”-t kell kiáltanunk. (*Felkiáltások a baloldalon: Hall, főhadnagy úr! Zaj. Elnök csenget.*)

Kérem, ha én főhadnagy vagyok is, honvédfőhadnagy vagyok, tehát én a magyar vezényszó álláspontján állok. (*Éljenés a jobboldalon.*)

Mondom, t. képviselőház, „megállj!”-t kell kiáltanunk, ha az országot a legnagyobb pénzügyi bajokba visszasodorni nem akarjuk, ha nem akarjuk felidézni ismét azokat a szomorú állapotokat, amelyekből két évtizednek önmegtágadó cs a nemzetre legnagyobb erőfeszítéseket rozó küzdelmei árán lehetett csak kiszabadulni. (*Úgy van! Úgy van! a jobboldalon.*)

Ha nem sikerül helyes közgazdasági politika által fejlesztői egy hatni a társadalom anyagi helyzetére és ezáltal az állam bevételeire is, de másrésztől, ha nem sikerül megállítani az állami gépezet kereteinek azon folytonos feltartóztathatatlan növekedését és terpeszkedését, akkor azon veszély előtt fogunk állani, hogy a magyar állam gépezete a saját önsúlyát is alig fogja elbírní; *(Úgy van! Úgy van! jobbfelől s a középén. Helyeslések balfelől.)* tehetetlenül fog zakatolni, anélkül, hogy eredményeket tudna felmutatni *(Úgy van! Úgy van! a jobb- és baloldalon.)* és nem marad anyagi ereje a valóban produktív, a valóban szükséges kiadások fedezésére. *(Úgy van! Úgy van! a jobboldalon, a középén és a baloldalon.)*

Az első szükség tehát az, hogy igyekezzünk a takarékosság szellemét bevinni a kormányzat minden ágába; *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)* igyekezzünk óvakodni minden felesleges kiadástól; igyekezzünk csak a lényegre nézni és igyekezzünk lehetőleg mentül csekélyebb eszközökkel, mentül kisebb apparátussal boldogulni. *(Helyeslés a jobboldalon.)* Igyekezzünk különösen a személyzet, a létszám azon óriási emelkedésének útját bevágni, *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)* amely emelkedés tíz esztendő alatt olyan rohamosan haladt előre; sőt tovább megyek, amennyire csak lehetséges, igyekezzünk a ma meglevő kereteket apasztani; igyekezzünk a ma meglevő létszámot csökkenteni. *(Helyeslés.)*

Egy nagy munkásságot igénylő nehéz munkája ez a kormánynak, amelyben mindenekelőtt kéri a társadalomnak, kéri a képviselőháznak odaadó támogatását. *(Élénk helyeslés jobbfelől és a középén.)* Bármilyen üdvösnek lássék is valamely cél, vagy valamely eszme, ne feledkezzünk meg soha az adófizető közönség általános érdekeiről. *(Élénk helyeslés a jobboldalon és a középén. Úgy van! balfelől.)* Ne feledkezzünk meg arról, hogy ha minden egyes, nekünk különösen kedves pontnál a kiadások fokozására igyekezzünk a kormányt szorítani: az végeredményében, általános hatásában a nagy közérdeken, az adófizető közönség érdekein bosszulja meg magát. *(Úgy van! Úgy van! a jobboldalon. Mozgás a szélsőbaloldalon.)*

De fontos szerep vár ezen a téren az ország tisztviselői karára is. *(Halljuk! Halljuk! jobbfelől.)* Mert hiszen én nem élek illúziókban, *(Halljuk! jobbfelől.)* én tudom azt, hogy a kormánynak legelszántabb, legelhatározottabb törekvése is csak akkor érhet el ezen a téren teljes eredményt, ha az ország tisztviselői karának odaadó támogatására számíthat. Én felteszem, hogy az ország tisztviselői karát ezen takarékosági törekvés, *(Halljuk! Halljuk!)* ezen, a keretek leszállítására irányuló törekvés előmozdítására fogja, vinni az ország iránti köteletségérzete is, *(Úgy van! jobbfelől.)* de erre viheti saját jogosult, jól felfogott érdeke is. Mert mentül jobban elhárítjuk a létszámemelkedés veszélyét, mentül

kisebbséget tehetjük azt a végleges létszámot, amellyel számolnunk kell: annál jobban, annál kielégítőbben oldhatjuk meg a tisztviselői személyzet egyéb, a tisztviselői illetményekre vonatkozó kérdéseit. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)*

T. Ház! Ebben a tekintetben fekszik már egy törvényjavaslat a t. Ház előtt. *(Halljuk! Halljuk!)* A kormány teljesen érzi a rajtafekvő felelősség súlyát, és teljes tudatával bír annak, minő nehéz lépésre szánja el magát, ha ma bármilyen irányban is megbolygatja ezen kérdést, amelyre már mint biztosra számított az ország tisztviselői karának nagy száma.

Vészi József: Úgy van! Számíthatott is! *(Mozgás. Halljuk! Halljuk! jobbfelől.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: De, t. Ház, méltóztassék nekem megengedni, ha én mindent inkább meg fogok tenni, minden bárminő nehéz, bármily hálátlan, bármily népszerűtlen lépésnek megtételére is inkább elhatározom magam, minthogy bárminő olyan kötelezettséget vállaljak az állam terhére, amelynek elvállalása, által az államnak és az adófizető közönségnek érdekei komolyan veszélyeztetnek. *(Élénk helyeslés a jobboldalon. Mozgás és zaj a bal- és szélsőbaloldalon. Halljuk! Halljuk! jobbfelől.)*

Vészi József: És ezt. ugyanaz a pénzügyminiszter terjeszti be? *(Elnök csenget. Hosszantartó nagy zaj. Halljuk! Halljuk! jobbfelől.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Egész komolysággal jelentem ki a t. Ház előtt, hogy a kormány ma még nincsen abban a helyzetben, hogy végleges nyilatkozatot tehessen aziránt, vajjon a beterveztett törvényjavaslatot változatlanul fenntartja-e vagy sem, nincsen abban a helyzetben azért, mert nézetünk szerint ezen beterveztett törvényjavaslat, azon keretet tekintve, melyre hatálya kiterjed, csak félmunkát végezne, oly félmunkát, amelynél megállani nem szabad. *(Helyeslés a jobboldalon.)* Nem szabad tehát megkockáztatnunk azt, hogy ezen javaslat elfogadása után, a reform ezen részének végrehajtása után egyszerre arra ébredjünk fel, hogy az állam pénzügyi helyzete nem enged tovább menni és akkor ne elégíthessük ki azon érdekköröket, amelyeknek kielégítése az igazság elemi követelménye, *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)* és egyúttal követelménye a közérdeknek is. *(Nagy zaj balfelől. Élénk helyeslés jobb felől.)*

Polczner Jenő: A katonai költségeket lehet emelni?

Pozsgay Miklós: A fősolgabíráknak is kell mézesmadzag!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Am használják ki ezt a kérdést a képviselő urak, ahol jónak látják, de én azt nem tudom a lelkiismeretemmel megegyeztetni, hogy annak a veszélynek tegyem ki az ország köztisztviselői karának széles rétegeit, hogy a maga legjogosultabb igényei hosszú időn keresztül kielégítést

ne találjanak. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)* Itt van elsősorban a vármegyei tisztviselői kar, itt van a községi és körjegyzői kar. *(Nagy zaj balfelől. Elnök csenget.)*

Zboray Miklós: Miniszteri nyugdíjak! *(Halljuk! Halljuk! jobbfelől.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. Ház! Lehetetlennek tartom azt, hogy a köztisztviselői karnak ezen fontos ágazata, csak azon körülménynél fogva, hogy nem kinevezés által nyeri hivatalos állását, hanem választatik, háttérbe szorítottassék. *(Helyeslés a jobboldalon.)* Az a funkció, amelyet végez, az eminenter állami funkció. Az állami közigazgatás legkardinálisabb ügyeit végzi ez a tisztviselői kar, azokat az ügyeket, amelyek a legnagyobb felelősséggel járnak, a legnagyobb kvalifikációt kívánják, és amelyeknek elintézése és miképp intézése a közönség érdekéből talán a legfontosabb. Én azt hiszem, hogy a közönség érdekére nézve is mélyen sérelmes volna közállapotainknak egy olyan rendezése, amely hosszú időn át sokkal rosszabb anyagi helyzetben hagyná a megyei köztisztviselőket a többi közszolgálati ágakkal szemben és azt az eredményt érné el, hogy a fiatal-ság javarésze a közpályának más ágazatait keresné fel. *(Igaz! Úgy van! a jobboldalon.)*

Pólczner Jenő: Befellegzett a tisztviselőknak, akár kinevezettek, akár választottak!

Gróf Tisza István miniszterelnök: A felekezeti iskolák tanítóinak és tanárainak kérdése szintén fontos kérdés. Én ott is azt tartom, hogy a felekezetek jogos érdekét is sértené, de az ország általános kulturális szempontjaiba is ütköznék az, hogyha, módot nem nyújtanánk reá, hogy a felekezetek a maguk tanintézeteivel lépést tarthassanak az állami tanintézetekkel. *(Élénk helyeslés jobb felől és a néppárton.)* Én azt tartom, hogy az államnak szigorúan örködnie kell afelett, hogy a felekezeti tanintézetek a megbízható hazafiúi érzületnek melegágyai legyenek. *(Helyeslés jobbfelől és a néppárton.)*

Olay Lajos: Állami iskola! Akié az iskola, azé az ország!

Pólczner Jenő: Meg kell szüntetni a felekezeti iskolákat!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Szigorúan örködnünk kell afelett, hogy ti felekezeti iskola teljesítse azon törvényes kötelességet, mely a magyar nyelv tanítása, a magyar kultúra terjesztése terén hárul reá. *(Helyeslés a jobboldalon és a néppárton.)* Ezt a felügyeletet, talán szigorúbban kell teljesíteni, mint eddig teljesítettük. Én éppen a nevelésügy terén ez ország hazafias szellemű felekezeteit és az államot valódi szövetségársaknak, valódi munkatársaknak tekintem. *(Helyeslés a jobboldalon és a néppárton.)*

Báró Kaas Ivor: Ez az igazi szabadelvűség!

Zboray Miklós: Nagyon helyes! Ezzel a programmal még Polónyi is jöhet! (Zaj.)

Polónyi Géza: Tapsol a néppárt! (Nagy zaj. Felkiáltások a néppárton: Helyes!)

Zboray Miklós: Majd az 1848:XX.-nál ti tapsoltok! (Zaj a bal- és a szélsőbaloldalon. Halljuk! Halljuk! jobb felől. Elnök csenget.)

Olay Lajos: Adjon nektek az Isten sok ilyen jóbarátot!

Gróf Tisza István miniszterelnök: És én azt tartom, hogy a közoktatásügynek objektíve is leghelyesebb, a nemzeti kultúrát legjobban gazdagító és legsokoldalúbban továbbfejlesztő megoldása az, amely az állam és a felekezetek között ezen a téren bizonyos egészséges versengést támaszt. (Élénk helyeslés jobb- és balfelől.) Én igenis kívánom az állami tanügynek is továbbfejlesztését; töltsé be az állam mindazon üroket, melyek a nemzeti kultúra terén betöltésre várnak, állítsa fel azon típusokat, azon elérendő zsinórmértékeket, hogy úgy fejezzem ki magam, melyek felé a felekezeteknek törekedniük kell. De azután neesak el ne nyomja, nocsak háttérbe ne szorítsa a felekezeti tanügyet, hanem ott, ahol lehet és amennyiben lehet, jöjjön segítségére a felekezeteknek tanintézeteink fejlesztésében. (Élénk helyeslés a jobboldalon és a néppárton. Zaj a szélsőbaloldalon. Halljuk! Halljuk!)

En. azt hiszem — bárhogy gondolkozzék valaki elvileg a kérdésről — ha fontolóra vesszük azt, hogy a magyar ifjúságnak és talán szabad legyen még hozzátennem, különösen a tősgyökeres magyar ifjúságnak jelentékeny hányada felekezeti tanintézetekben nyeri nevelését, nagyon fontos állami érdek van abban, hogy e felekezeti tanintézeteken a kultúra nívója ne egy inferioris nívó legyen. (Helyeslés.)

Báró Kern Ivor: Az alapítványok növelése!

Gróf Tisza István miniszterelnök: íme, ismét egy új és súlyos pénzügyi következmény, amely ezen iskolák tanárainak és tanítóinak fizetésrendezéséből folyik, úgy, hogy felelősségünk teljes tudatában, de egyúttal érezve a kötelességet, hogy e fontos kérdésben (Halljuk! Halljuk!) a Házat és az érdekelt köröket tájékoztassuk: ma egyebet nem mondhatunk, mintyízt, hogy sürgős feladatunkat fogja képezni legalább hozzávetőlegesen kiszámítani azt, hogy e fizetésrendezésnek kiépítése az egész vonalon (Halljuk! Halljuk! a jobboldalon.) minő pénzügyi következményekkel jár. (Zaj a jobboldalon.)

Zmeskál Zoltán (a jobboldal felé): Ez nem tetszik nekik! (Zaj. Elnök csenget. Felkiáltások a jobboldalon: Dehogy nem!)

Polónyi Géza: A felekezeti tanítókról van szó? Nem értem; a felekezeti tanítókról is az állam gondoskodik?

Gróf Tisza István miniszterelnök: A felekezetek számára kell

azokat a segélyforrásokat rendelkezésre bocsátani, melyek által elérhetik a felekezetek azt, hogy saját tanítóik és tanáraik, s az állami tanítók és tanárok helyzete között mélyreható differencia ne legyen. *(Helyeslés.)*

Vázsonyi Vilmos: Az állam kifosztása a felekezetekért!
(Hosszantartó mozgása bal- és szélsőbaloldalon. Halljuk! Halljuk! a jobboldalon. Zaj. Elnök cseppet.)

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőtársaim, *(Halljuk! Halljuk!)* ezt a konverzációt ebéd után talán kedélyesebben fogják befejezhetni; most jobb volna, ha méltóztatnának megengedni, hogy folytassam előadásomat, *(Zaj.)*

Ismétlem, a kormány sürgős feladatának tekinti *(Halljuk Halljuk! Zaj. Elnök cseppet.)* legalább főbb vonásaiban kiszámítani a tervbevett fizetésrendezésnek az egész vonalon való pénzügyi következményeit, és ha erre nézve abban a helyzetben lesz, hogy a Házat tájékoztathatja, akkor foglalhat állást arra nézve, hogy a beterjesztett törvényjavaslat fenntartható, vagy módosításra szorul-e? Arról legyen a t. Ház meggyőződve, és nagyon kérem, legyenek meggyőződve az érdekelt körök is, hogy a kormány teljesen érzi annak súlyát, mily nehéz dolog, majdnem mondhatnám, mily kíméletlen dolog most hozzányúlni e kérdéshez, amely már annyira kész, befejezett tény gyanánt eszkomáltatott.

Legyenek meggyőződve az illetők arról, hogy a kormány ezt csak abban az esetben fogja, a Háznak javasolni, ha teljes meggyőződése lesz, hogy másképp a kérdés az államháztartás egyensúlyának megbolygatása nélkül meg nem oldható. *(Helyeslés a jobboldalon.)* És akkor sem fog továbbmenni, mint addig a határig, ameddig az államháztartás egyensúlyára való parancsoló tekintet ezt feltétlenül megköveteli. *(Helyeslés a jobboldalon.)* Arról pedig ünnepélyesen biztosíthatom a t. Házat, hogy a kérdésnek napirendről való levétele, bármely úton való kitolása nem áll a kormánynak szándékában. *(Élénk helyeslés.)* Ellenkezőleg, akár ebben az alakban, akár változott alakban, de a kormánynak határozott kívánsága és határozott törekvése, hogy ez a kérdés 1904-ben megoldható legyen. *(Helyeslés. Halljuk! Halljuk!)*

Hogy pedig azok a várakozások, *(Halljuk! Halljuk!)* melyek 1903-ra vonatkozólag az érdekelt tisztviselőkben már felkeltettek és amelyeknek talán az illetőkre nézve ma már nehezen reparálható anyagi konzekvenciái is lehetnek; *(Igaz! Úgy van! a jobboldalon.)* hogy a helyzetnek ez a része is kellően tekintetbe vétesék; a kormány megfontolás tárgyává tette és előterjesztést fog tenni a Háznak aziránt, *(Halljuk! Halljuk!)* hogy az 1903-ik évre tisztviselői fizetésrendezés címén felvett hitel keretén belül rendkívüli pótlék nyújtása által könnyítsen a tisztviselőkön. *(Élénk helyeslés jobb felől. Mozgás a baloldalon.)*

Ezekután, minthogy ez szintén, egy közóhajt képező törvényjavaslat sorsára vonatkozik, kötelességemnek tartom bejelenteni, hogy a kormány az investicionális törvényjavaslatot visszavonni szándékozik. Visszavonni nem azért, hogy az ügyet levegye a napirendről, de azért, hogy meggyőződésünk szerint célszerűbben oldhassa meg. Én, azt hiszem, igen rövid idő alatt, mindenesetre úgy, hogy ezáltal az ügy gyakorlati elintézése semmi hátrányt ne szenvedjen, be fogjuk e törvényjavaslatot újabban terjeszteni olyan változtatásokkal, amelyeknek gyakorlati hordereje csak az lesz, hogy némely nélkülözhető, kevésbé szükséges, kevésbé produktív kiadások elhagyatván, azok helyett lehetőleg nagyobb összeget vegyünk fel produktívabb kiadásokra. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Polónyi Géza: Hát a székely vasutakkal mi lesz? *(Zaj.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Én ma nem vagyok abban a helyzetben, hogy bárminő konkrét nyilatkozatot tegyek, de a székely vasutak kérdését egyik legelső sorban megoldandó kérdésnek tekintem. *(Helyeslés jobbfelől. Derűtség balfelől.)*

Polónyi Géza: Helyes! Helyes! *(Derűtség a baloldalon.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Az egyes tárcák keretébe tartozó fontos ügyekre nézve, ismétlem, méltóztassék abban a körülményben keresni a kormány szófukarságának magyarázatát, amelyet már beszédem elején jelezni szerencsém volt, hogy most, midőn egy egész hosszú sorozata az intézkedéseknek áll előttünk, amelyeket le kell bonyolítanunk, mielőtt az alkotmányos kormányzás terére lépni, időelőttinek gondolnám egy részletes munkaprogrammal terhelni a Házát.

Bakonyi Samu: Hát az igazságügyi reformok? *(Zaj jobbfelől.)*

Endrey Gyula: Az uzoratórvény! *(Egy hang balfelől: Lét-minimum!)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Ha a t. képviselő urak azt hiszik, hogy ilyen, a beszéd fonalát megszakító folytonos közbeszólásokra...

Bakonyi Samu: Nem az a cél!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Akármilyen a cél, de ez tény. Én nem az intencióit kifogásolom; én tudom, hogy a pokol útja a legjobb intenciókkal van kövezve. *(Zaj a szélsőbaloldalon.)* De a tény ez. *(Nagy zaj balfelől.)* Én nem bánom, engem zavarba nem hoznak a képviselő urak, de azt hiszem, annak a célnak elérését nehezítik, hogy itt, a tanácskozás egymás megértésére és az ügyek tisztázására vezessen. *(Helyeslés a jobboldalon.)* Méltóztassanak megvárni, hogy minden kérdéstről ott nyilatkozzam, ahova beszédem keretébe beillik. *(Helyeslés a jobboldalon.)*

Áttérve az egyes tárcákra, azok után, amiket az ország pénzügyi helyzetével kapcsolatban mondtam, talán felesleges is, hogy

a pénzügyi tárcáról részletesebben nyilatkozzam. Hiszen természetesen pénzügyi politikáknak vezérlő eszméje az államháztartás egyensúlyának fenntartása kell, hogy legyen a jövőben is. Évtizedek küszködése, az ország anyagi erejének teljes megfeszítése hozta létre ezt az egyensúlyt, amelyet immár egy évtizednél tovább fenntartani képesek voltunk. Politikáknak egyik sarkköve ennek az egyensúlynak fenntartása, amely államcélnek a többit alá kell rendelnünk. A nemzeti becsület kérdése is ez, mert tartozunk vele az országnak, de tartozunk a külföldnek is, amelynek tőkét gazdaságunk igényli.

Ennek az egyensúlynak fenntartása, ismétlem, a takarékoság szellemének megvalósítása és helyes közgazdasági politika által érhető el/ Ezen kettős törekvés vezethet oda, hogy jövedelmeink fejlődése elérje azt a fokot, amidőn megnyugvással ajánlhatjuk az egyenesadók reformjának napirendre tüzését. Nézetem és nézetünk szerint, t. képviselőház, ehhez a kérdéshez csak akkor szabad hozzáúlnunk, midőn azt valóban eredményesen, mélyrehatólag oldhatjuk meg és inkább várjunk az egyenesadó reformjával valamivel tovább, (*Zaj bálfelől.*) de oldjuk meg úgy, hogy egyenesadó-rendszerünk mai legsötétebb pontján, különösen a kereseti adók rendszerén és azoknak a szegény emberre nézve rendkívül terhes diszpozícióin gyökeresen segítsünk. (*Helyeslés a jobboldalon.*) Legyünk rajta, hogy minél előbb abba a helyzetbe jussanak az ország pénzügyei, hogy ez a kérdés napirendre kerülhessen. Szerintem egy, a jövőbe tekintő pénzügyi politikának, mint végcélt ezt minden lépténél figyelembe kell tartania. (*Helyeslés a jobboldalon.*)

Ami a közgazdasági politikát illeti, ott természetesen elsősorban azon két tárca jön tekintetbe, amely ez ország közgazdasági érdekeinek gondozásával van megbízva és pedig azon két tárca együtt; mert közgazdasági politikát sem az égjük, sem a másik sikerrel nem követhet, ha egymást lépten-nyomon, egész működésükben, működésüknek egész szellemében nem támogatják;¹ (*Élénk helyeslés a jobboldalon.*) ha a közgazdasági érdekek szoros benső összeköttetésének érzete nem hatja át egész működésüket; ha nem irányozza minden tettüket az a tény, hogy Magyarország jó mezőgazdasági politikát helyes iparpolitika nélkül, jó iparpolitikát helyes mezőgazdasági politika nélkül csinálni nem lehet, és úgy a jó iparpolitikának, mint a jó mezőgazdasági politikának közös előfeltétele a kereskedelem ügyének és a közlekedésügynek olyan fejlesztése, olyan szabályozása, amely azután a termelés összes faktorait kielégíteni képes. (*Helyeslés a jobboldalon.*)

Hiszen mindazon fontos kérdések, vagy majdnem mindazon

fontos kérdések, amelyek napirendre kerülnek, a két tárcát együttesen érdeklik.

Ott van maga az Auszriával megkötendő gazdasági kiegyezés komplexumához tartozó összes törvényjavaslatok egésze, ott vannak a kiegyezések és az autonóm vámtarifa.¹ Hát az ezzel kapcsolatos összes kérdések is a dolog természeténél fogva helyesen csak a mezőgazdasági és az ipari érdekek egyforma figyelembevétele alapján oldhatók meg. Szerintünk ez a szempont szerencsésen óvatott meg a beterjesztett javaslatokban, *(Mozgás hal felől.)* azokhoz a javaslatokhoz tehát a magunk részéről változtatlanul ragaszkodunk és kérni fogjuk a Házat, hogy azokat mielőbb törvényerőre emelje. Törvényerőre emelje különösen az autonóm vámtarifát, amelynek mielőbbi megalkotása megadná a szabadkezet az országnak azíránt, hogy eljárhasson mindazon kardinális érdekeinek megóvásában, melyek a nemzetközi kereskedelmi szerződések megújításával kapcsolatosak. *(Helyeslés a jobboldalon.)*

Ismétlem, amint az előbb is mondtam éppen, hogy a világkereskedelmi politikának mai helyzetében égető, eminens érdeke az országnak az, hogy az autonóm vámtarifa biztos bázist adjon egy energikus, hatékony, érdekeinket megóvni kész és megóvni képes kereskedelempolitikai akció számára. *(Élénk helyeslés a jobboldalon. Egy hang a szélsőbaloldalon: A külön vámterület talaján!)* Ha ezeknek a javaslatoknak a tárgyalására kerül a sor, bőven beszélhetünk és remélem, beszélünk is eleget erről és e kérdésben kicserélhetjük érveinket.

Tárady Károly: Nem csereberélünk! *(Helyeslés a szélsőbaloldalon.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Kérem, visszavonom; a cserét én sem állom. *(Élénk helyeslés és derűtség a jobboldalon.)* És engem éltet a remény, hogy meg fogjuk győzni az ország közvéleményét arról, hogy a mai közgazdasági helyzet mellett az ország érdeke megfelelő kiegyezési alapon a közös vámterület fenntartását kívánja. *(Ellenmondás a szélsőbaloldalon. Helyeslés a jobboldalon.)*

A többi kérdések is, amelyek megoldásra várnak, kevés kivétellel mind olyanok, melyek a két tárca harmonikus közreműködését igénylik. Hiszen maga a közlekedésügy rendezésének kérdése a mi viszonyaink között talán elsősorban a mezőgazdaságnak, másodsorban az iparnak érdekében történik. Mi harmonikusan továbbfejleszteni óhajtjuk az ország kőutainak, vasutainak és hajóutainak szervezetét és rendszerét. Különös óhajtásunkat képezi az, hogy a vasúti hálózat a közgazdaság érdekének minél alkalmasabb szolgálja legyen. Ebből a célból nagy

¹ Tehát az ú. n. Széll—Körber-féle 1902. gazdasági kiegyezés.

súlyt helyezünk egy új vicinális vasúti törvény meghozatalára, *(Derültség a néppárton és a szélsőbaloldalon. Felkiáltások: Gondoltak!)* amely lehetőleg orvosolva az ezen vasutak finanszírozásánál észlelhető anomáliákat, egyúttal úgy maguknak a vasutaknak berendezését, amint azok üzemét lehetőleg egyszerűvé, olcsóvá tegye és a vasutak olcsó kiépítését, olcsó fenntartását és olyan kezelését tegye lehetővé, hogy azok az egyes vidékek speciális viszonyaihoz és igényeihez a maguk egész működésében alkalmazkodjanak. *(Helyeslés a jobboldalon.)*

De kiegészítendő a vicinális vasutak rendszere még az ezeknél is egyszerűbb és olcsóbb szerkezetű, ú. n. mezei vasutak szervezésével. *(Helyeslés a jobboldalon.)*

Zmeskál Zoltán: És a mezei hadakat? *(Felkiáltások a jobboldalon: Nagyon gyenge volt! Zaj. Elnök csenget.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Ha talán közvetlen kihatásban nem bír is valami, az egész országot mélyen érintő fontossággal, de a jövőben való és a jövő felé való fejlődésünk tekintetéből, nézetünk szerint egyike közéletünk legfontosabb, legmélyebbrelhető kérdéseinek: a munkáskérdésnek mikénti megoldása. *(Halljuk! Halljuk!)*

Én azt hiszem, éppen azt a szerencsés körülményt, — már más tekintetben nem, de ebből a szempontból szerencsés körülményt, — hogy ma még nem érinti az ipari munkások mozgalma a magyar társadalomnak számos millióit, kellene felhasználnunk ariát, hogy ezen egész ügy a maga gyermekbetegségein még akkor essék át, mikor az azzal kapcsolatos sűrűlódások és bajok relatíve szűkebb köréit érintik az ország társadalmának. *(Helyeslés jobbfelől.)* Én tehát azt hiszem, a munkások érdekében való törvényhozási akciót, — amely megkezdett, gondolom 1890-ben,¹ de amely most már huzamosabb idő óta megakadt, — fel kell ismét vennünk, folytatnunk kell, de némileg módosított alakban. *(Halljuk! Halljuk!)* Folytatnunk kell akként, hogy módot nyújtsunk a szakmák szerint, természetesen, érdek- és életközösség alapján csoportosuló munkások erőteljes autonóm szövetkezetei kifejlődésének, oly szövetkezeteknek, amelyek azután a munkások minden életbevágó, komoly, jogosult érdekét felkarolják. *(Általános élénk helyeslés. Egy hang a szélsőbaloldalon: Először jogot kell adni nekik!)*

Maga az ügy érdemileg is így kezelhető és így oldható meg legjobban, de így töltheti be a törvényhozás a szociálpolitika tereén is a maga magasabb hivatását, azt a hivatását, hogy a munkásosztálynak szellemi és erkölcsi színvonalára emelőleg igyekezzék hatni, hogy belenevelje a munkást az élet magasabb feladatainak megoldásába; *(Elénk helyeslés jobbról és a középén.)*

¹ 1891: XIII. és XIV. t.-c.

hogyan feljuttassa a munkásosztálynak legalább bizonyos elitjét a szellemi és erkölcsi neveltség azon álláspontjára, ahol azután a politikai jogokkal való felruházás kérdése is megoldható lesz.¹ *(Általános élénk helyeslés.)*

Áttérve a belügyi tárcára, *(Halljuk! Halljuk!)* természetesen elsősorú feladatot képez a szerves közigazgatási reform előkészítése. Nem szándékozom belemélyedni a kérdésbe, azzal pedig nem viszem előbbre, ha itt bizonyos általános kritériumokat, amelyeket pártkülönbőség nélkül mindannyian úgyis aláírunk, ismételve hangoztatok. Magától értetődik, hogy a reformot én másképp nem képzelhetem, mint hogy az, míg egyfelől az állami akarat gyors, pontos és megbízható érvényesülését és a törvények szigorú és becsületos végrehajtását biztosítja, másfelől mindazon intézkedésekkel együtt építtessék ki, amelyek egy életképes önkormányzatnak s a közszabadságok megfelelő védelmének feltételei és amelyekkel együtt jár — ami egyaránt fontos szempont a szolgálati fegyelem és felelősség szempontjából, de a tisztviselők jogosult érdekei szempontjából is — a szolgálati pragmatika megteremtése. *(Élénk helyeslés és éljenzés.)*

Persze, t. képviselőház, ezek általános szövegek, amelyeknek testet majd a benyújtandó törvényjavaslatok vannak hivatva adni. Rajta leszünk, hogy azok mentői előbb előkészíttessenek. És úgy gondolom, helyesen fogom fel feladatomat, ha abban adok annak kifejezést, hogy a nagy reform lehetőleg gyors előkészítése mellett minden egyes felmerülő konkrét kérdést akként kell megoldani, hogy az lehetőleg előkészítse az átmenetet a reformra, hogy mintegy szabadabbá tegye a teret a nagy reform-épület elkészítésére. *(Helyeslés a jobboldalon.)*

Különös tekintetet érdemelnek itt a városok viszonyai is. *(Halljuk! Halljuk!)* Az az általános panasz, amely elől nem lehet elzárkózni és amellyel nagyon komolyan foglalkozni kell, hogy a községi terhek és ennek folytán a pótdadók a közelmúltban óriási mérvben emelkedtek, talán fokozott mértékben áll a varasokra nézve, ahol különösen egyes városoknál a város rohamos fejlődése, a modern élet rohamosan szaporodó nagy feladatai olyan újabb és újabb terheket rónak a városokra, amelyek a mai pénzügyi rendszer mellett igen nehezen elégíthetők ki. *(Úgy van! Úgy van!)* A kormány sürgős feladatnak tekinti, hogy mindezen fontos kérdésekkel, tehát úgy a városok helyzetét általában, mint különösen a főváros helyzetét is érintő, megoldást kívánó kérdésekkel lehetőleg gyorsan, alaposan foglalkozzék és — amennyire csak az állam pénzügyi helyzete megengedi — segítségére jöjjön a városoknak. *(Élénk helyeslés és taps a jobboldalon.)*

¹ (19, 20, 53, 54, 55, 85.)

Különösen hangsúlyozni kívánom azt, hogy a fővárosra nézve függőben lévő nagyon fontos kérdések megoldásával mentői előbb óhajt a kormány foglalkozni és pedig azon szempont által is vezetettve, hogy itt nemcsak a főváros érdekéről, de mint minden nagy kérdésnél, amely a főváros föllandulására vonatkozik, egyúttal a nemzeti politika fontos kérdéséről is van szó. *(Helyeslés jobbról.)*

Az igazságügyi tárca keretéből számos igen fontos törvényjavaslat *(Zaj. Halljuk! Halljuk! Elnök csenget.)* fekszik a Ház előtt és kíván mielőbbi elintéztést. Gondolom, elég lesz, ha most elsősorban arra kérjük a t. Házat, méltóztassék ezen fontos törvényjavaslatokat, valamint azokat, amelyeknek benyújtását és elintéztését a polgári perrendtartásra vonatkozó törvény életbe léptetése fogja szükségessé tenni, mielőbb elintézni. *(Helyeslés a jobboldalon.)*

Ami közoktatásügyi politikánkat illeti, a közoktatás terén intézményeinknek az állam anyagi erejéhez mért fokozatos továbbfejlesztése lesz főfeladatunk, a felekezetek jogainak tiszteltbentartása mellett, de az állami és nemzeti szempontok minél hatályosabb érvényesülésével. *(Helyeslés a jobboldalon.)* Ami pedig a kormánynak az egyházi téren fennlévő hatáskörét illeti, az új kormány is, úgy mint elődei, készségesen fog közreműködni a magyarországi katolikusokra vonatkozó önkormányzati kérdésnek ... *(Derűltég a néppárton.)*

Ugron Gábor: Az az autonómia nem kell!

Gróf Tisza István miniszterelnök: ...közmeignyugvással való megoldásában és a lelkeszi jövedelem megfelelő kiegészítésének mielőbbi megvalósításában. *(Helyeslés a jobboldalon.)*

Ami pedig az ország egyéb vallásfelekezeteit illeti, amint méltóztatik tudni, a két protestáns egyház élén álló illetékes testületek éppen most foglalkoznak...

Ugron Gábor: Kettő? Hát az unitáriusok?

Gróf Tisza István miniszterelnök: Én most csak azért mondom kettőt, mert ez a két felekezet foglalkozik vele; ne méltóztassék ebből semmit kimagyarázni; én abba a teológiai kérdésbe, hogy az unitárius protestáns-e vagy nem, nem megyek bele, legkevésbé itt a Ház színe előtt. Minden magyar ember érti ezt és a magyar közélet terén századok óta bevett kifejezés, hogy az ágostai evangélikus és az evangélikus református egyházat értik a két protestáns testvéregyház alatt; itt most teológiai vitákba nem bocsátkozom.

A két testvér protestáns egyház élén álló illetékes testület, mondom, éppen most foglalkozik azon konkrét javaslatok kidolgozásával, amelyekkel az 1848:XX. törvénycikk végrehajtása címén fog az államhoz fordulni. Én úgy gondolom, a kormány helyesen jár el akkor, ha mindenekelőtt, bevárja ezen egyházi

tényezők javaslatait s azokra nézve igyeckszik velük egyetértő megállapodásra jutni. Legyen a t. Ház róla meggyőződve, hogy a kormányt a maga állásfoglalásában egyfelől az összes bevett vallásfelekezetek iránti teljes jóakarat, másfelől az állam pénzügyi helyzetére való köteles tekintet korlátai között azon óhaj is vezeti, hogy ezen függő kérdések az 1848:XX-ik törvénycikk szellemében lehetőleg közmegnyugvással nyerjenek megoldást. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)*

A honvédelmi tárcára nézve ...

B. Kaas Ivor: A szerb kongresszussal mi lesz? *(Nagy zaj a baloldalon. Halljuk! Halljuk! a jobboldalon. Elnök csenget.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: ... a honvédelmi tárcára nézve igen egyszerűen utalhatok arra, a tényre, amely a legközelebbi jövő feladatát képezi, a véderőtörvény revízió alá vételére, ahol kezdve magának a kétéves katonai szolgálatnak kardinális kérdésén, mindazon fontos kérdések, amelyek hadszervezetünkkel összefüggnek, megvitatás és megoldás tárgyát fogják képezni. *(Helyeslés a jobboldalon.)*

Mindezek befejeztül csak egész röviden kívánom a t. Házalt biztosítani arról, hogy a kormány úgy azon feladatok felsorolásánál, amelyekről itt most megemlékeztem, mint általában egész kormányzati eljárásában azon kardinális meggyőződés által vezeteti magát, hogy ez országnak első szüksége az, hogy az országnak kormánya, felelős kormánya legyen. Mi ez országnak kormánya akarunk lenni, mi igyekezni fogunk felelősségünk teljes tudatában ez ország kormányzatát lehetőleg rendben tartani és rendben vinni tovább, de abban a rendben, amely a törvények tiszteletében és pártatlan végrehajtásában áll *(Hosszantartó élénk helyeslés a jobboldalon.)* és amely megkívánja egyrészt azt, hogy a kormány akarata érvényesüljön a maga törvényes hatáskörében, de megkívánja másrészt azt is, hogy minden jogtalansággal, minden visszaéléssel szemben a kormány teljesítse kérelhetetlenül a maga kötelességét. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)*

Arra, hogy az ország kormánya eredménnyel járjon és arra, hogy az ország adminisztrációja rendben mehessen, szükséges az, hogy az ország tisztviselői karának tekintélye legyen. *(Helyeslés a jobb- és a baloldalon.)* Ennek a tekintélynek előfeltételeit képezi megfelelő anyagi helyzet is, megfelelő közigazgatási törvények is, olyanok, amelyek a hatáskört és felelősséget megfelelőleg szabályozzák. *(Helyeslés a jobboldalon. Zaj a baloldalon. Egy hang balfelől: Az a fő, hogy ne korteskedjenek!)* De ha a tisztviselői kar tekintélyének ezek az alapjai meg vannak vetve, azután ezt a tekintélyt hatalmi szóval dekretálni nem lehet; *(Úgy van! Úgy van! a jobboldalon.)* az, hogy tekintélyt szerezzen magának, a tisztviselői kartól magától függ. *(Úgy van!)*

Úgy van! a jobboldalon. Zaj a baloldalon.) Teljesítse kötelességét, hogy megszerezze a körülötte lakó polgárság tisztelőit, becsülését, vonzalmát és bizalmát. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)* Ne rideg érvényesítője legyen a paragrafusnak, *(Úgy van! Úgy van! a jobboldalon.)* hanem legyen hivatott tanácsadója a körülötte lakó népnek mindenféle ügyében, mindenféle bajában; *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)* érezze azt, hogy neki a közigazgatás terén is csak akkor lehet kellő hatást elérni, ha a nép bizalmát, szeretetét és rokonszenvét kiérdemelte. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)* A kormány teljes erejéből, teljes lelkéből segítséget fog nyújtani a tisztviselői karnak *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)* egyfelől azáltal, hogy meg nem tűr a tisztviselői karban selejtesebb elemeket, másfelől pedig azáltal, hogy a tisztviselői karnak azon érdemes tagjait, akik híven, becsületesen teljesítik nehéz kötelességeiket, meg is védje minden téren, mindenkivel szemben, *(Élénk helyeslés és éljenzés a jobboldalon.)* minden jogtalan vagy igazságtalan megtámadással szemben. *(Élénk éljenzés és taps a jobboldalon. Felkiáltások: Erre szükség is van!)*

Lukáts Gyula: Itt egy kis lóláb látszik ki! *(Zaj.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Végezetül még egy kérést intézek e Ház minden tagjához. *(Halljuk! Halljuk!)*

Ne nézzük most, hogy mi történt a közelmúltban, ne nézzük a sebeket, amiket az alkotmány testén ütöttünk, de ma, midőn a küzdelem folytatásának tárgyi indoka nincs; ma, midőn a nemzetnek mindenesetre sokkal égetőbben sürgős érdekei kívánják azt, hogy az alkotmányos rend helyreálljon, mint azon érdekek, amelyekért még a küzdelmet folytatni lehet: ma tereljük vissza az alkotmányos küzdelmet, az alkotmányos életet abba a rendes mederbe, amelyből annak kizökkenése mindig, minden körülmények között igen nagy megrázkódtatásokkal, a nemzet fontos érdekeinek kockáztatásával jár. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)*

Ugron Gábor: De feladni a nemzet érdekeit nem lehet! *(Nagy zaj a jobboldalon és felkiáltások: Halljuk! Halljuk!)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Bárminő válaszfalat vonjanak közénk az eltérő politikai elvek, és ha még — ami sajnálatos, de a dolog természetében van — egyszer-egyszer fel-felcsillan is közöttünk a pártszenvedély: ne felejtjük el soha, hogy magyar emberek vagyunk.

Ugron Gábor: Ezt az öreg már elcsépelte! *(Nagy zaj a jobboldalon és felkiáltások: Halljuk! Halljuk!)* Bécsben legyen magyar, nem itt! *(Nagy zaj a jobboldalon. Elnök csenget.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Bécsben is vagyok legalább olyan magyar, mint Ugron Gábor képviselő úr! *(Élénk éljenzés és taps a jobboldalon.)*

Ballagi Géza: A „Vaterlandba“-ba nem írt cikket! (*Halljuk! Halljuk! a jobboldalon.*)

Gróf Tisza István miniszterelnök: Ismétlem, ne feledjük el, hogy mindnyájan magyarok vagyunk; hogy mindnyájunkra nézve életfeltétel — mert hiszen életfeltétele minden nemzeti politikának — a magyar alkotmányos élet fenségének, becsületének megóvása, sikeres működésének további biztosítása.¹ (*Úgy van! Úgy van! Élénk helyeslés a jobboldalon és a középén.*)

Én azt hiszem, a mi választóink mindnyájukat azzal a megbízással küldtek ide, hogy ne megrendíteni, de megerősíteni igyekezzünk a magyar alkotmány épületét. És én azt hiszem, akkor fogunk találkozni nemcsak a nemzet érdekeivel, de megbízóink, a magyar nemzeti közvélemény intencióival is, ha — fenntartván a különbséget közöttünk ott, ahol az meggyőződésünkben gyökerezik — kezdet fogunk arra a célra, hogy az országot az anarchiából a rendes viszonyok közé vezessük. (*Hosszas élénk éljenzés és taps a jobboldalon és a középén.*)

Nyújtsanak erre a t. képviselő urak segédkezet, tegyék meg ezt nem minékünk, tegyék meg az országnak, (*Éljenzés a jobboldalon.*) egy hazafiúi szolgálat lesz az, amelyre mindig lelkiismeretük teljes megnyugvással, felemelt érzéssel fognak viszsza gondolhatni. (*Igaz! Úgy van! jobbfelől.*)

Azután, ha helyreállott a rendes állapot, ám vegyük fel a harcot, küzdjük meg azt úgy, amint egymást megbecsülő tisztességes ellenfelekhez illik, (*Élénk helyeslés a jobboldalon.*) s akkor mindenik fél mindig készen fog állni meggyőződésének védelmére és érvényesítésére. Ajánlom a kormányt a t. Ház szíves jóakarátába. (*Hosszas meg-megújuló lelkes éljenzés a jobboldalon és a középén. A szónokot számosán üdvözik. Zaj. Felkiáltások a szélsőbaloldalon: Halljuk Barta Ödönt!*)

Elnök napirendi javaslatot tesz, mely szerint a november 7. ülésnek első tárgya legyen az elnök és az egyik alelnök megválasztása,¹ ^{II} azután pedig folytassa a Ház a további teendők iránti intézkedések megbeszélését.

Ugron Gábor ezzel szemben azt indítványozza, hogy a választások után „a további teendők iránti intézkedések megbeszélése“ helyett, ami csak egy bizonytalan értelmű üres frázis, minden félreértést kizárólag a kormány programja tűzessék napirendre.

Gróf Tisza István miniszterelnök: Én csak egész röviden ki-

¹ Tisza István régi alapvető meggyőződése! (10, 24, 25., 31, 60, 71, 72, 77).

^{II} A november 7-i ülésen elnökké Perczel Dezsőt választották, aki az elnöki székben gróf Apponyi Albertnek közvetlen előde volt, most utóda lett és az 1904 november 18-i házszabálycsíny által válik majd emlékeztetéssé a magyar parlament történetében. Tallinn Béla alelnök (földművelésügyi miniszterré kineveztetése folytán történt) lemondása következtében megüresedett elnöki állásra Jakabffy Imre választott meg.

vánok arra utalni, hogy midőn a Khuen-kormány bemutatkozván, gróf Khuen-Héderváry miniszterelnök programbeszéde felett vita indult meg, a Ház a vita folytatását másnapra halasztotta és az elnök a másnap délelőtt 10 óraker tartandó ülésre nézve azt mondta, hogy annak a napirendje ugyanaz lesz, mint a maié, t. i. a további teendők iránti intézkedésekről való tanácskozás. Miután a program, amelyet az elnök úr előterjesztett...

Polónyi Géza: Azzal kell kipótolni, hogy a mai napirend folytatása, mert ez a tárgy nem lett befejezve! (*Zaj bal felől. Halljuk! Halljuk! jobbfelől.*)

Elnök: Csendet kérek, t. Ház, nem lehet hallani semmit; így lehetetlen, hogy az elnök intézkedjék.

Gróf Tisza István miniszterelnök: Itt egy indítvánnyal állottunk szemben, tudniillik azzal, hogy mondassák ki, hogy a miniszterelnök programja tűzessék napirendre. Ez teljesen szabálytalan volna, mert egy beszéd nem képezi a Ház elhatározásának tárgyát, tehát napirendre nem tűzhető. Hanem igenis napirendre tűzhető a további eljárás feletti tanácskozás, amint ez volt a Ház praxisa máskor is. (*Helyeslés a jobboldalon.*) Azt hiszem, hogy azt, amit Polónyi Géza t. képviselőtársam mond, hogy ez a mai napirendben benne volt, nem lehet mondani, mert, gondolom, a mai napirendben nem volt benne. Ezeket akartam mondani. (*Élénk helyeslés jobbfelől.*)

Gróf Apponyi Albert kötelességszerűen kijelenti, bögi az a kifejezés, mellyel az elnök a november 7. napirend második pontjának megállapítását kívánja, teljesen azonos azzal, amelyet ő (Apponyi) elnöksége alatt hasonló esetben javaslatba hozott és elfogadtatott.

A november 7. ülés napirendje azután az elnöki indítvány szerint állapított meg, miután az elnök a világosság kedvéért hozzáfűzte, hogy a további teendők iránti intézkedés címén fognak a képviselők liozzászólani a kormányelnök programjához is.

108. 1903. november 7. országos ülés. — Személyes ügy Kaas Ivor báróval. (Napló XVIII. k. 308—9 1.)

A miniszterelnök programja feletti vitát november 7-én Kossuth Ferenc nyitja meg. A jelen kormány iránt — úgymond — a függetlenségi párt még nagyobb bizalmatlansággal viseltetik, mint bármely elődje iránt, mert továbbment a magyar nemzet jogainak félremagyarázásában, feladásban, mint bármely elődje. E részben eklatáns példa a „kilences bizottság“, illetve a szabadelvű párt katonai programjának 8. pontja, mely az 1867:XII t.-c. 11. §-ának félremagyarázásával elismeri a király jogát arra, hogy az egész hadsereg kiegészítő részét képező magyar hadsereg vezérleti és szolgálati nyelvét meghatározhassa. Holott a 11. §. helyes értelme szerint nem jelentheti azt, hogy a király tetszése szerint maga szabhatja meg a vezérlet és vezénylet nyelvét. Ez a magyar hadseregben csak a magyar lehet. A függetlenségi párt a nemzet jogainak ezen legújabb megcsorbításával szemben erősebben, mint valaha, küzd az 1867:XII t.-c. eltörléséért. Rátérve a minisz-

terelnök programjára, Kossuth igen kívánatosnak tartja, hogy a magyar nyelv legalább a nép- és a középiskolákban érvényesüljön az eddiginél nagyobb mértékben, ha már a magyar hadseregben bizonyos tényleges akadályok miatt nem érvényesülhet. Úgy látja, hogy a miniszterelnök programja némely részében úgy fest, mintha kortesprogramm volna. Ez áll különösen a tisztviselői fizetésrendezésről szóló törvényjavaslat függőbentartása és a beruházási törvényjavaslat visszavonása tekintetében. A programra fontos kérdésekről nem tesz említést. Igv a választói jogról. A függetlenségi pártnak fennállása óta egyik programpontja az általános szavazati jog. De mindenki tudja, hogy ez a követelés ma még nem valósítható meg. Ezért a függetlenségi párt idevágó elvi álláspontjának fenntartásával követeli most a választói jognak kiterjesztését, a kerületi felosztás helyesbítését, továbbá a községenkénti, vagy legalább a körjegyzőségenként való szavazást. A censusban mutatkozó nagy aránytalanságokat ki kell küszöbölni. Kossuth bizonyos adó- és szociálpolitikai kívánalmakat is hangoztat. Végül az exlex-állapotból folyó adóhátralékok fizetési módozataira, a három éven túl visszatartott katonák ügyére és a katonai épületeken alkalmazott feliratokra vonatkozólag intéz kérdést a miniszterelnökhöz.

Kossuth békéshangú beszédének egyik helyén kétségét fejezi ki a tekintetben, vajjon helyes volt-e hogy a kormányelnök programbeszédében oly sötét képet festett az ország anyagi helyzetéről. Ezt ugyan ő is sötétnek látja. De ha ő festi le az országnak anyagi helyzetét sötét színben erről a helyről, mint szerény képviselő, az ő szava nem rontja az állam hitelét a külföldön. Ha azonban a miniszterelnök teszi ezt az ő hivatalos tekintélyével, akkor ennek a magyar hitelre káros következményei lehetnek (Úgy van! úgy van! a szélsőbalon. Felkiáltások balfelől: Börzemanőver volt az egész! Kontreminebe ment!)

Kossuth Ferenc után nyomban gróf Tisza István szólal fel személyes kérdésben.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőházi Az előrehaladott időre való tekintetből nem szándékozom a most elhangzott nagyhorderejű felszólalással jelenleg foglalkozni, mert hiszen azzal hosszabb időn át kell foglalkoznom. Jelenlegi felszólalásom kizárólagos célját az képezi, hogy egy egészen személyes természetű incidenst hozzak a t. Ház tudomására. *(Halljuk! Halljuk!)*

Kossuth Ferenc igen t. képviselőtársam beszéde folyamán megemlítette azt, hogy azok a nyilatkozatok, amelyeket erről a helyről az ország pénzügyi helyzetére nézve tettem, esetleg káros visszahatással lehetnek az ország pénzügyi helyzetére. *(Zaj a baloldalon.)* Most nem a dolog érdeméről szólok. *(Halljuk! Halljuk! a jobboldalon.)*

És akkor, t. képviselőház, azon padokról *(a baloldalra mutat)* — nem tudom kitől, de egészen világosan hallottam — az a közbeszólás hangzott el: „contreminebe ment“.

T. képviselőház! Én fel akarom tenni, hogy akárki volt az a képviselő úr, aki ezt a közbeszólást használta, nem tudta, hogy mit beszél és annyira nincs érzéke ezen dolog iránt, *(Helyeslés)*

jobbfelől.) hogy igazán (be nem számítható ez a kifejezés; mert nem vagyok hajlandó feltenni ennek a Háznak egyetlenegy tagjáról sem azt, hogy becsületes emberrel szemben ilyen aljas gyanúsítással éljen. *Úgy van! Úgy van! jobb felől. Élénk helyeslés és taps a jobboldalon. Helyeslések a szélsőbaloldalon. Zaj.*)

Báró Kaas Ivor kijelenti, hogy szintén a közbekiáltók között volt. A kormányelnök által nehezményezett kifejezést nem ő használta ugyan; azt azonban, hogy baisse-spekulációkra használtatik fel, azt ő is mondotta. De távolról sem volt eszéágában sem ezzel a miniszterelnök személyét kapcsolatba hozni.

Gróf Tisza István: Akkor jó lesz világosabban beszélni.

Holló Lajos: Az illetet nem kell komolyan venni!

A miniszterelnök Kossuth Ferenc beszédével érdemileg a november 9. ülésen foglalkozott.

109. 1903 november 9. országos ülés. — Személyes ügy Molnár Jenővel. — A kormányelnök programjáról megindult, vita folytatása: a programbeszédet magyarázó és kiegészítő nyilatkozatok: az 1867:XII. t.-c. jogi természetéről szóló okt. 28. nyilatkozat lényegileg teljesen azonos Szilágyi Dezső 1893. okt. 12. kijelentésével; a katonai programmal kapcsolatos kérdések: a magyar alapítványi helyek, az új katonai tanintézetek, a magyar nyelv tanítása, a címerkérdés rendezése; a népiskolák és a magyar nyelv; *m* pénzügyi bajok; eszmecserek az ellenzék tagjaival; az exlex-állapotból folyó adóhátralékok méltányos rendezése; a visszatartott harmadéves katonák ügye; a katonai épületek feliratainak nyelve; a magyar nyelv paritásos érvényesítése a katonai nyomtatványok tekintetében is; a katonai hatóságok levelezése a polgári hatóságokkal; adópolitikai kérdések; szociálpolitikai rendelkezések; a választási törvény revíziója; a rendes alkotmányos küzdelem visszatérésének égető szüksége; „a golyó és az akasztófa“ értelme; a katonai kérdés (a magyar szolgálati és vezényleti nyelv) további bolygatásának nemzeti veszedelme. (Napló XVIII. k. 311. és 329—337. l.) Gróf Bethlen István utólagos bírálata a „katonai kérdés“-ért folyó ellenzéki küzdelemről.

Molnár Jenő napirend előtt személyes kérdésben kijelenti, hogy nem tudja, vajjon Kossuth Ferenc legutóbbi beszéde közben, mint a közbeszólók egyike, használta-e azt a kifejezést, amelyet a miniszterelnök a megelőző ülésen (108.) különösen sértőnek talált, de vállalja. Egyúttal azonban hangsúlyozni kívánja, hogy nem volt szándékában azzal a kifejezéssel a miniszterelnök személyét megsérteni.

Gróf Tisza István miniszterelnök: Ezzel a kijelentéssel teljesen el van intézve az ügy.

Következvén a napirend: a kormányelnök programjáról megindult vita folytatása, elsőnek Holló Lajos, a függetlenségi Ugron-párt egyik alvezére, mondott nagy beszédet. Azt a kérdést teszi vizsgálat tárgyává.

vájjon a miniszterelnök programja biztosítja-e a nagy ellenzéki küzdelem céljának elérését és így rábírhatja-e az ellenzékét arra, hogy a magyar nyelv jogáért, a magyar hadseregben a magyar államiság érvényesüléséért eddig folytatott harcát abbahagyja? A miniszterelnök által bejelentett apró katonai engedmények nem alkalmasak a nagy nemzeti vívmányokért megindított küzdelem leszerelésére. Hiszen ezek részben nem nóvumok. így a közös hadsereg jelvényeinek a magyar közjognak megfelelő rendezését, a katonai büntető eljárásban a magyar nyelv érvényesítését, a magyar honos tiszteknek magyar csapatokhoz való áthelyezését már az előző kormányok is megajánlották. Amit a miniszterelnök hoz, az a magyar tisztképzés, amelynek nagy jelentőségét mindenki elismeri. De az ezen cél elérésére, illetve a magyar tiszthiány fokozatos kiküszöbölésére vonatkozólag általa tervezett intézkedések (új alapítványi helyek, új katonai iskolák, a tisztképző intézetekben bizonyos mértékig magyar nyelvű oktatás) a gyakorlati végrehajtásban rendkívül csekély értéket fognak a nemzet számára jelenteni; különösen, ha figyelembe vesszük, hogy a miniszterelnök eddigelé sohasem kötötte a katonai követelések teljesítését a magyar nemzeti kívánalmak honorálásához. Katonai vonatkozású ajánlatai tehát minden ellenszolgáltatás nélkül is oly csekélységek, amelyekért az ellenzék nem hagyhatja abba a küzdelmet. De a miniszterelnök ezekért a csekélységekért még bizonyos ellenszolgáltatásokat is kíván, amelyeknek elfogadása a hazafias nemzetre nézve csaknem lehetetlen. így különösen súlyos a szabadelvű párt katonai programjának 8. pontja, mely elismeri a királynak azt a jogát, hogy a magyar hadsereg vezér- és szolgálati nyelvét az 1867:XII. t.-c. 11. §-a alapján szabadon határozhatja meg. Pedig ez a jog nincs benne a 11. §-ban. Ilyet magyar miniszteri székéből még nem hirdettek. De a miniszterelnök még ennél is továbbment a nemzet jogainak feladásában, midőn a szabadelvű párt emlékezetes október 28. értekezletén (103), mint dezinált miniszterelnök, az 1867:XII. t.-c. közjogi természetét fejtegetve, odakonkludált, hogy az annak megváltoztatását célzó magyar törvény formailag érvényes ugyan a szentesítés ténye által, de a közös ügyekre vonatkozó határozmányai csak akkor léphetnek hatályba, a célbavett új rend csak akkor valósulhatna meg, ha a másik államban is megfelelő törvényt hoznának. Az a felfogás, hogy amit a magyar király a magyar országgyűléssel megállapít, az csak formai érvényű törvény, amelynek hatálya csak akkor van, ha ahhoz egy másik államnak a törvényhozása is hozzájárul: ez egy olyan dolog, amely miatt egymagáért az ellenzéknek harcba kellene szállnia. Az ilyen közjogi felfogással szaturált miniszterelnök nem nyújthat garanciát arra, hogy az általa megajánlott kicsi engedményeket is a magyar alkotmánynak megfelelő formában fogja végrehajtani. A miniszterelnök nemcsak szembehelyezkedik azon törekvéssel, melynek zászlajára a magyar vezényszó kivívása van felírva, hanem a nemzet jogainak elhomályosítását akarja, midőn felállítja azt a tételt, hogy valamely magyar törvény joghatályos megváltoztatásához nem elég a magyar törvényhozás, hanem szükséges Ausztriának hozzájárulása is. Ez egy olyan tény, mely őt és elvtársait a további küzdelemben a végletekre kötelezi.

Gróf Zichy János, a néppárt elnöke, azzal kezdi beszédét, hogy nem csekély önmegtadadásába kerül, hogy a régi rendszernek ezen újszülött-

tével, az új kormánnyal szemben megőrizze a higgadságnak kellő fokát. A miniszterelnök politikai múltját és egyéniségét, kabinetjének összeállítását tekintve, senki sem tagadhatja, hogy itt legalábbis a régi rendszer hazajáró lelkével van dolgunk. Gróf Tisza István politikáját szülő politikájával a 67-es alap fenntartásán kívül semmi egyéb soha össze nem kapcsolta. A néppárt politikájának alapiránya és a miniszterelnök politikájának alapiránya között különbség gyanánt egy egész világ áll. A kormányprogramul egy nagy keret, amelybe mindent bele lehet magyarázni és amiből sokat ki lehet magyarázni. Így például a kormányelnöknek a szabadelvűségről adott definíciója szószerint áll a szülő konzervativizmusára is. Kéri tehát a kormány elnököt, ne vegye az ő személye iránti tiszteletlenségnek, hanem csakis politikájával szemben való háttartalan bizalmatlanságnak, ha ezek után programjával legalábbis részletesen nem foglalkozik.

Gróf Zichy János után szólal fel gróf Tisza István, hogy november 6. programbeszédét (107) kiegészítő és magyarázó nyilatkozatokat tegyen, egyben pedig válaszoljon Holló Lajos és különösen Kossuth Ferenc november 7. beszédére. (108). Bevezetőleg Zichy felszólalására is tesz néhány rövid megjegyzést.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. Ház! *(Halljuk! Halljuk!)* Nagyon kérem előttem felszólalt, képviselőtársamat, hogy ő se tekintse azon személyes tisztelet hiányának, amellyel iránta viseltem, hogy ha most elhangzott felszólalására csak egy pár egészen rövid megjegyzést tesz. *(Halljuk! Halljuk!)*

T. képviselőtársam árnyak és kísértetek által befolyásolhatja és vezetteti magát; *(Halljuk! Halljuk! a baloldalon.)* ez mindenesetre különbség köztünk. *(Egy hang balfelől: Csak óvatosság!)* Én árnyakat és kísérteteket nem ismerek, azoktól nem félek; azok befolyást az én magatartásomra nem gyakorolnak *(Helyeslés jobb felől.)* és t. képviselőtársamat csak arra kérhetem, hogy igyekezzék ő is objektív szemmel nézni a tényeket«; akkor meg fog győződni arról, hogy az én múltbeli eljárásom s az én jelenleg hangoztatott nézeteim és elveim teljes összhangban állanak egymással és talán meg fog győződni arról is, hogy azok a sötét félelmek, amelyekkel a mostani kormány bemutatkozását fogadták, legalábbis nagy részükben alaptalanok. Hiszen, hogy az „egy akol és egy pásztor“ álláspontja nem fog köztünk beállni, azt én is igen valószínűnek tartom; *(Derültség jobb felől.)* hiszem, hogy számos kardinális nézeteltérés forog fenn köztünk, *(Mozgás balfelől, Halljuk! Halljuk! jobb felől.)* amelyeket természetsszerűleg, kivatásszerűleg, g kötelességünkhöz képest, a parlamenti küzdelmek porondján meg kell vitatnunk, amelyek körül a harcot nec kell küzdenünk. Én csak azt sajnálnám mélyen, ha ezért ok és szükség nélkül bizonyos elfogultság, bizonyos előre idehozott bizalmatlanság élesítené ki és keserítené el ezeket a küzdelmeket olyankor is, amikor erre a kellő objektív támpont hiányzik. *(Helyeslés a jobboldalon és balfelől.)*

Én a magam részéről mindig kész leszek a köztünk fennálló nagy véleménykülönbségekkel megküzdeni, azokat megvitatni, de igyekezni fogok és rajta leszek, hogy az objektív küzdelmek háttárain túl ne lépjek. *(Helyeslés a néppárton.)*

Kubinyi János: Helyes, felvesszük így a harcot!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Ezekután legyen szabad áttérnem a mai ülésen elhangzott másik nagy beszédre, amely tulajdonképen egész tenorjában — aminthogy az az illető t. képviselő úr¹ álláspontjáról nagyon természetes is — fényes védbeszéd volt a külön magyar hadsereg mellett, s erős vádbeszéd a közös hadsereg intézménye ellen. Mert hiszen azok az állítások, azok az okoskodások és követelmények, amelyeket, t. képviselőtársam felállított, legnagyobb részükben egyenesen a külön hadsereg álláspontjáról jogosultak; legnagyobb részükben egyenesen a közös hadsereg intézménye ellen irányulnak. *(Ellenmondások a bal- és a szélsőbaloldalon.)*

Ugron Gábor: Csak a magyar nyelvről van szó! *(Zaj. Halljuk! jobbfelől. Elnök csenget.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Méltóztassék nekem megengedni, hogy én erre a t. képviselő urat ezúttal ne kövesssem. Nem azért, minthogyha a nagy elvi kérdés megvitatása elől is kitérni akarnék, de ma feladatomban főleg abban látom, hogy ezen különben is konkrét tárgynélküli vitában igyekezzem szombati nyilatkozatomat kiegészíteni azokkal a magyarázatokkal vagy felvilágosításokkal, melyek szükségesek arra, hogy a t. Ház teljesen tisztában legyen a kormány intencióival és elveivel; de nem tartanám helyesnek azt, hogy egy ilyen eszmecsere keretébe bevessék a közéletünk alapját képező nagy elvi kérdések feletti beható diszkusszió. *(Helyeslés jobbfelől.)* Hiszen majd fognak jönni azok a konkrét törvényjavaslatok, azok a konkrét kérdések, amelyeknél helyénvaló lesz ezeket a kérdéseket is megvitatni s biztosíthatom a t. Házalt, hogy nem fogok előlük kitérni. Éppen ezért, bármilyen nehezemre essék a dolog, csak egy egész rövid megjegyzéssel végzek a felszólalt t. képviselő urak beszédeinek azon részével, amely a nyelvkérdésre és az 1867: XII. t.-cikk közjogi természetére vonatkozik.¹ ¹¹ Csak egészen röviden kívánom jelezni azt, hogy az az álláspont, amelyet ebben a kérdésben úgy az én igénytelen személyem, mint a szabadelvű párt elfoglal, nem nővum. *(Úgy van! jobb felől.)* Azon az állásponton állottak 1867-ben azok, akik a kiegyezést megkötötték.

Ugron Gábor: Nem állottak! *(Nagy zaj balfelől. Halljuk! jobbfelől.)* Nem állottak!

¹ Holló Lajos.

¹¹ L. Tisza István idevágó fejtegetéseit a szabadelvű párt október 28. és 29. értekezetén. (103.)

Gróf Tisza István miniszterelnök: Azon az állásponton állott a korona, mikor szentesítette az 1867:XII. t.-cikket. *Zaj balfelől.)*

Ugron Gábor: Nem állott, mert a korona a szentesítéskor nem magyarázott, egyedül a korona nem magyarázhat!

Gróf Tisza István miniszterelnök: ... és azon az állásponton állott a magyar szabadelvű párt egész politikai múltja.

Ugron Gábor: Nem igaz! Nem úgy lett szentesítve! A magyar törvény előbb volt szentesítve, mint az osztrák.

Gróf Tisza István miniszterelnök: Ejnye, de nagy újságot mond nekem a t. képviselő úr. *(Zaj.)* Rettenetes nagy újságot.

Ugron Gábor: Igen, mert ez a csavarásnak útját vágja.

Gróf Tisza István miniszterelnök: Igenis, félesztendővel előbb volt szentesítve, de hatályba nem léphetett, a magyar törvényt nem lehetett végrehajtani, *(Nagy zaj balfelől. Halljuk! Halljuk! jobbfelől.)* a delegációt nem lehetett megválasztani, nem működhetett, hatályba nem léphetett addig, amíg Ausztriában is megfelelő törvény nem hozott. *(Halljuk! Halljuk!)* Hiszen, kérem, ez a dolog természetéből folyik. *(Helyeslés jobbfelől.)* Én ismétlem, — *(Zaj balfelől.)* nagyon szomorú volna, hogyha valakinek annál inkább volna igazsága, mentől öblösebb tudóval tudja állításait elkiáltani, — én ismétlem azt, hogy ennek a kérdésnek megvitatása elől nem fogok kitérni, amikor annak idejét elérkezettnek látom; de most csak azt konstatalem, hogy az a kijelentésem, amely a képviselő uraknak annyira nem tetszik, teljesen azonos lényegileg, — talán némileg még jobban kidomborítja, — de teljesen azonos azzal a kijelentéssel, amelyet az ország igazságügyminiszteri székéből megboldogult Szilágyi Dezső tett 1893 október havában. Nem azért hozom fel ezt, hogy rá, mint tekintélyre hivatkozzam; de méltóztassék megnézni, az a kijelentés akkor az egész Ház által közmegnyugvással fogadtatott, mint korrekt közjogi nyilatkozat, mint tisztázása ennek a helyzetnek. *(Úgy van! Úgy van! a jobboldalon.)* Mondom, én teljes megnyugvással várom az alkalmat, hogy ezt a kérdést a képviselő urakkal megvitassam. De most áttérek beszédem tulajdonképeni céljára, mert én helytelennek és célszerűtlennek találnám azt, hogy mi most hosszú diskussziókba menjünk bele nagyfontosságú elvi kérdések felett, ahelyett, hogy tisztázván most a függő kérdéseket, lehetőleg mielőbb elővegyük azon fontos törvényjavaslatokat, amelyeknek letárgyalására az országnak szüksége van. *(Helyeslés a jobboldalon.)*

Egész rövidséggel korlátozom ma feladatokat arra a térre, hogy először is igyekezzem kiegészíteni, megmagyarázni tegnapi előtti nyilatkozatomat ott, ahol az egyben vagy másban némi

félreértésre adhatott alkalmat; továbbá felelni az előttem szólott t. képviselőtársaim azon kérdésére, amelyekre választ adnom kell azért... *(Egy hang a néppárton: Értjük!)* Majd még jobban megmagyarázom, t. képviselő úr, hogy minden tagja a Háznak tisztában lehessen a kormány álláspontja iránt és akkor ítélhessen és határozhasson saját magatartását illetőleg. *(Helyeslés a jobboldalon.)*

Felemlítettett az, hogy a magyar alapítványi helyek a tanintézetek némely részeinél, miután azok ma Magyarországon nem léteznek, Ausztriában fognak felállíttatni. Ezen természetesen csak akkor lehet majd segíteni, ha ilyen magyar intézetek felállíttatnak. Azonban ezeket az alapítványokat a magyar állam állítja fel, módjában van tehát nemcsak az alapítvány feltételeit akként szabályozni, ahogy jónak látja, de magát az adományozást is akként eszközölni, hogy ezek a helyek mindenesetre a magyar intelligencia gyermekei számára biztosíttassanak. *(Egy hang balfelől: A magyar felelős miniszter által!)*

Ez az intenció vezeti a kormányt ebben a tekintetben. A t. Háznak alkalmá lesz az ellenőrzést gyakorolni a végrehajtás terén és meggyőződni róla, hogy ezt a feladatát a kormány megnyílyben teljesíti. A cél, amely előttünk lebeg, mindenesetre az, hogy ez alapítványi helyekre a magyar intelligencia bocsáthassa be gyermekeit.

Ami pedig az új iskolákat illeti, *(Zaj balfelől. Elnök csendget.)* engedelmet kérek, Holló Lajos t. képviselőtársam erre vonatkozó nyilatkozatát egy oly passzussal toldja meg, amelyet legalább abban az összefüggésben nem mondtam, midőn azt állítja, hogy én az új iskolákról csak úgy beszéltem, hogy amennyiben elháríthatatlan akadályokba nem ütközik. Ez tévedés. Én azt mondtam, igenis, hogy ha az új iskoláknak a közös hadsereg szervezetében való felállítása ütköznék akadályokba, abban az esetben módunkban lesz a honvédevelésügy megfelelő fejlesztése útján elérni ezt a célt. *(Zaj balfelől.)*

Csak azt akarom hangsúlyozni tehát, hogy nem azt mondtam és mondom, hogyha akadályok merülnek fel, álékor lemondunk a cél eléréséről; hanem ellenkezőleg, utaltam arra, hogy bárminő akadályokat akarnának is e megoldás útjába gördíteni, *(Úgy van! Úgy van! jobbfelől. Mozgás a bal- és a szélsőbaloldalon.)* ez a nevelésügynek illetén szabályozását megakasztani, megakadályozni nem fogja. *(Helyeslés jobb felől. Élénk mozgás a bal- és a szélsőbaloldalon.)*

Br. Kaas Ivor: Akkor nem a kvóta szerint, hanem egész összegben!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Nagyon természetesen. Nem akarok a kérdéstről sokat beszélni, de nagyon természetes, — ami, remélem, nem fog bekövetkezni, — hogyha ezen jogosult célok el-

érése — mondjuk — az osztrák delegáció részéről elháríthatatlan akadályokba ütköznek, ez visszahatna a nevelésügy kezelésére általában és ennek volnának továbbmenő következményei. *(Helyeslés.)* Mert természetes dolog, hogy a magyar delegáció meg nem nyugodhatnék abban, hogy azt, ami itt fejlesztési szempontból szükséges, az ország költségére csináljuk, s minden egyéb közös költség tárgyát képezze. Ezek komplikációk volnának; ne beszéljünk róluk most, meg vagyok róla győződve, hogy felmeiülni nemi fognak. *(Helyeslés jobbfelől. Mozgás a bal- és a szélsőbaloldalon.)*

Ami már most a magyar nyelv tanítását illeti, én annak a határozott kilátásnak és reményemnek adhatok kifejezést, hogy a magyar nyelv tanítására vonatkozó diszpozíciók a jövő tanév kezdetén, tehát a legrövidebb idő alatt, ami csak lehetséges, életbe fognak lépni. *(Helyeslés jobbfelől.)* Csak ismételhetem a t. Ház előtt, hogy igenis jelentékeny tantárgyak, jelentékeny tudományok jelentékeny számmal fognak magyar nyelven előadatni.

Gr. Kaas Ivor: Katonai tantárgyak?

Gróf Tisza István miniszterelnök: Ne méltóztassanak tőlem kívánni, hogy én itt minden részletre felvilágosítást adjak. *(Zaj a bal- és a szélsőbaloldalon.)*

Kubik Béla: Hát kitől kívánjuk, ha öntől ne kívánjuk? Valakinek csak kell felelősnek lenni! *(Nagy zaj. Elnök csenget.)*

Lengyel Zoltán: Békét akarnak és nem hagyják beszélni a miniszterelnököt!

Ballagi Géza: Ejnye, de kedves! *(Derültség jobbfelől.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Ismétlem azt a kijelentésemet, hogy én fogok a legjobban örülni, mikor az erre vonatkozó tervezet nyilvánosságra kerül. Mert meg vagyok róla győződve, hogy ez a kormány kijelentéseinek komolyságát teljesen be fogja bizonyítani. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Ezek volnának azok a konkrét kérdések, amelyeket a katonai programúira vonatkozólag tett kijelentéseim magyarázatául meg kellett érintenem. *(Felkiáltások balfelől: Hát a címerkérdés?)* Nagyon helyes. Ezt igazán elfelejtettem; pedig a címerkérdésről is egy kijelentést kell tennem, bár a címerkérdés egyes részleteibe sem bocsátkozhatom bele egyszerűen azért, mert a kérdés megoldva nincsen. *(Nagy zaj. Felkiáltások balfelől: Csak a programban van! Frázis. Derültség jobbfelől. Zaj. Elnök csenget. Nagy zaj a baloldalon.)*

Elnök: Csendet kérek, t. Ház! *(Halljuk! Halljuk! a jobboldalon.)*

Kubik Béla: Smólen Tóni fogja megoldani? *(Zaj. Halljuk! Halljuk! a jobboldalon.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Engem semmiféle ily kis jelenetek meg nem zavarnak, *(Helyeslés a jobboldalon.)* nyugalomból ki nem hoznak.

Pozsgay Miklós: Nagyobb jelenetek sem zavarják meg! (*Zaj a jobboldalon. Egy hang: A magyar nemzetet sem!*)

Gróf Tisza István miniszterelnök: A magyar nemzetet, remélem, meg fogják zavarni, de annak meglesznek a következményei. (*Nagy zaj és nyugtalanság a bal- és a szélsőbaloldalon. Felkiáltások: Mi az?*)

Pozsgay Miklós: Ne csak úgy hátrafelé mondja! (*Nagy zaj.*) Nekünk mondja meg. Ne oda szóljon. (*Nagy zaj.*)

Elnök: Csendet kérek. A képviselő urak azután nyilatkozhatnak.

Gróf Tisza István miniszterelnök: Ha a magyar nemzet ezeket a jeleneteket megunja, annak idején, remélem, évek múlva, de annak idején; ennek az unalomnak a következményeit a jelenetek mélyen t. rendezői fogják megérezni. Hiszen ez nagyon egyszerű. (*Nagy zaj a bal- és a szélsőbaloldalon. Felkiáltások a jobboldalon: Természetes!*)

Rahovszky István: Akasztófa, golyó! (*Nagy zaj a bal- és a szélsőbaloldalon. Halljuk! Halljuk! a jobboldalon.*)

Elnök (ismételten csenget): Csendet kérek, t. Ház!

Zboray Miklós: No, kurucok!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Engem abban a feltett szándékomban és abból a természetemmel egyedül összeegyeztethető szokásomból a t. képviselő urak nem fognak megzavarni, hogy én egészen egyszerűen és minden megválogatása nélkül a szövegeknek megmondjam azt, hogy igenis, midőn egy kérdés függőben van, igenis, mikor annak rendezése körül a faktorok közt, akiknek abba beleszólása van, a tanácskozások folynak, én a t. Ház előtt nyilatkozni nem fogok. (*Nagy zaj a bal- és a szélsőbaloldalon.*)

Ugron Gábor: Király és nemzet között van a tanácskozás.

Ballagi Géza: Az is kettő.

Gróf Tisza István miniszterelnök: A világon minden kormány, amely a maga hivatását és kötelességét tudja, így jár el. Nagyon sajnálom, de én nem fogok másképp eljárni.

Molnár Jenő: A hozományak az a része van meg, amelyet le akarnak alkudni!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Egy dolgot kell hangsúlyoznom és fogom is hangsúlyozni, és ez az, hogy e kérdés rendezésénél azon az elvi állásponton állunk és állhatunk csak, amelyen hivatalbeli elődeink, akik szintén az 1867-iki kiegyezés alapján állva, a hadsereg jelvényei rendezésének kérdését az 1867-es alapon, tehát egy, az ország közjogi állásának megfelelő közös jelvény által... (*Nagy zaj a bal- és a szélsőbaloldalon. Elnök ismételten csenget.*)

Lengyel Zoltán: No, most tessék tapsolni!

Kubik Béla: Tapsolni kell! *(Hosszantartó nagy zaj a hálós a szélsőbaloldalon.)* Tapsoljanak a közös jelvénynek.

Sréter Alfréd: Mi csendben hallgatjuk önöket, megköveteljük mi is a meghallgatást önöktől. *(Nagy zaj a bal- és a szélsőbaloldalon.)*

Elnök: Lengyel Zoltán képviselő urat kérem, szíveskedjék csendben lenni.

Lengyel Zoltán: Tapsoljanak!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Hogy ez a t. képviselő uraknak nem tetszik, az nagyon természetes. *(Zaj a bal- és a szélsőbaloldalon.)* A t. képviselő urak elvi álláspontjától nem is várhatok egyebet. *(Nagy zaj a bal- és a szélsőbaloldalon, felkiáltások: Közös jelvény. Elnök ismételten csenget.)*

Lengyel Zoltán: Összmonarchia.

Elnök: Lengyel Zoltán képviselő urat kérem, szíveskedjék a tanácskozást nem zavarni. *(Nagy zaj.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: De, engedelmet kérek, amint hivatalbeli elődeinktől nem volt sem hazaárulás, sem semmiféle különösebb meglepő dolog, hogy ugyanerre az álláspontra helyezkedtek, hát én azt hiszem, hogy én is a legjobb akaratral sem tehetem ...

Kubik Béla: Ha százszor meggörbülök, akkor sem lesz közös jelvény. *(Derültség jobb felől.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök:... hogy a mi álláspontunkkal hóm! ok egyenest ellenkező más álláspontot hirdessek. *(Nagy zaj a bal- és a szélsőbaloldalon.)*

Pap Zoltán: Széll Kálmán kikérné magának, hogy ő rá, mint elődre hivatkozzék!

Báró Kaas Ivor: Hát a szabadelvű pártnak tetszik a közös jelvény? *(Nagy zaj a bal- és a szélsőbaloldalon. Elnök csenget. Halljuk! Halljuk! jobbfelől.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Ezek után szabadjon még egynéhány rövid megjegyzést tennem pénteken előterjesztett programom egypár oly pontjára, amelyet elsősorban t. barátom, Kossuth Ferenc, fejtegetett. A t. képviselőtársam felhívta a kormányt a népiskolák állapotára, hangsúlyozta, hogy mennyi a nem magyar tannyelvű népiskola, és hogy a magyar nyelv tanítása körül mennyi kívánnivaló marad még hátra. Ami az elsőt illeti, gondolom, az én t. képviselőtársam sem óhajtaná azt, hogy ta népoktatás terén a magyar állam ma egy más elvi álláspontra helyezkedjék a nemzetiségekkel szemben, mint aminőt 1868-ban elfoglalt, vagyis a nemzetiségeknek azon jogát, hogy nem magyar tannyelvű népiskolákat fenntarthassanak, eltörölni kívánná.

Rátkay László: Miért ne lehetne eltörölni? *(Nagy zaj a szélsőbaloldalon.)*

Olay Lajos: Akkor harcolunk! (*Zaj.*)

Ugron Gábor: Magyar érzése sincsen!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Ami a kérdés másik részét illeti, én készséggel elismerem, hogy a magyar nyelv tanításai a népiskolákban korántsem érte el azt a polcot, amelyet joggal megkövetelhet, hiszen ezt a magam részéről éppen pénteki nyilatkozatomban hangsúlyoztam, és biztosíthatom róla a t. Házat, hogy igenis, ezzel a kérdéssel a kormány abból a szempontból és azzal a szándékkal kíván foglalkozni, hogy a magyar nyelv kötelező tanítására vonatkozó törvényes határozmányoknak effektív végrehajtását biztosítsa.

Itt- a baj a közoktatásügyi organizmus hiányos voltában és az iskolák feletti felügyelet és ellenőrzés gyengeségében rejlik és én azt gondolom, hogy keresni kell iái módot hatályosabb felügyelet gyakorlására; de találunk más eszközöket is, — nem akarok most rámutatni, hogy minőket, — különösen kereshetünk a megoldásra eszközöket ott, hogy az állam jótéteményeiben csak oly iskolák és oly tanítók részesülhessenek, akik ezen irányban törvényes kötelezettségüknek megfelelnek. (*Helyeslés jobbfelől.*)

A másik megjegyzése t. képviselőtársamnak, amit szó nélkül nem hagyhatok, a pénzügyi bajokra vonatkozik. (*Halljuk! Halljuk! jobbfelől.*) Az én t. képviselőtársam azt mondja, hogy azon sötét képet, amelyet éra megrajzoltam, ő igaznak tartja, de hibának, hogy a kormánypadokról történt ily nyilatkozat, mert az visszahathat az ország hitelére. Hát engedje meg nekem a. t. barátom, ebben nem lehetek vele egy nézetem, mert én azt hiszem, hogy először is tényleges veszedelmet egy ország pénzügyeire az hozhat leginkább, ha illetékes helyről, felelősség mellett, idejekorán nem figyelmeztetnek a mutatkozó bajokra és veszélyekre; másodsor az ország hitelének semmi sem árthat annyira, mint a létező bajok elpalástolása, mint bizonyos optimizmus, amelyet, ha magunkban nem érezzük is, másokban igyekezünk felkelteni. (*Helyeslés a jobboldalon.*) Ellenkezőleg, engem az a remény és az a hit vezet, hogy az ország hitelének, az ország jó hírnevének, az ország iránt érzett közbizalomnak csak megerősítésére szolgál az, ha azt látják, hogy amint itt nem is konkrét bajok, csak a bajoknak előjelei mutatkoznak, az sem a kormánynak, sem a törvényhozásnak komoly figyelmét el nem kerülte. (*Helyeslés jobbfelől.*)

Ha t. barátom azt mondja, hogy ebben és azon következtetésekben, amiket ehhez kötelességszerűleg fűznöm kellett, bizonyos kortespolitika rejlik: engedje meg t. barátom, hiszen ő maga sem tudott egy fisiom mosolyt, elpalástolni, mikor ezt mondta. (*Derűlt-ség.*) Hiszen én világrekordot teremtenék a korteskedési ügyetlenség terén, ha korteszempontból tettem volna ezt. Nem,

t. képviselőház, kötelességszerűleg tettem; tudatában voltam annak, hogy ez rossz kortespolitika, tudatában voltam annak, hogy ebből a szempontból kárt okozok annak a politikának, amelynek egész lelkemből híve vagyok, de meg kellett tennem, mert erre vitt az a parancsoló kötelességérzet az ország pénzügyei iránt, amellyel átvettük az ország ügyeinek vezetését (*Helyeslés a jobboldalon.*) és meg kellett tennem azért is, mert azt tartottam, hogy azoknak a fontos érdekköröknek, amelyekben kedvezőtlen fordulatot vehetnének a pénzügyi helyzetből kifolyólag az ügyek, mindjárt az első percben tiszta bort kell önteni a pohárba. (*Élénk helyeslés a jobboldalon.*) Ez volt az az eljárás, melyet követtem és most is azt tartom, hogy helyesen, kötelességszerűleg követtem, dacára annak, hogy nagyon rossz kortespolitikának tartom.

Ezekután hátra van, hogy azokról a kérdésekről beszéljek, melyeket mintegy az általam felhozott kérdések kiegészítése gyanánt hozott szóba elsősorban Kossuth Ferenc t. képviselő úr. Felemlítetett bizonyos gúnnyal és bizonyos rasszakarattal úgy a sajtóban, mint ma az ülésben is, hogy itt eszmecserék folytak; hogy itt bizonyos előre megállapított kérdésekről és feleletekről van szó. (*Mozgás balfelől.*) Cáfolatát, hallottuk ma annak, amit mondani fogok, hogy ne lett volna ez benne?

Rakovszky István: A gonosz zsurnaliszták tették.

Gróf Tisza István miniszterelnök: Legyen szabad erre röviden kijelentenem, hogy úgy Kossuth Ferenc t. képviselőtársam, mint az ellenzék más t. tagjaival is a privát érintkezés terén beszéltem, eszmecserét folytattam, nézeteinket egymásnak elmondottuk.

Ezt tettem és nagyon szívesen fogom tenni a jövőben is, (*Helyeslés a jobboldalon.*) ha szívesek lesznek erre nézve alkalmat szolgáltatni. (*Egy hang balfelől: Szükséges!*) Mert azt tartom, hogy ha nem is feltétlenül szükséges, de célszerű, mert a közügyek simább, előzékenyebb, egymás kölcsönös megértését inkább biztosító előkészítését és megoldását teszi lehetővé. (*Helyeslés a jobboldalon.*) De ennek semmiféle olyan jelentősége, semmiféle olyan háttere nincs és nem is lehet, mint hogyha bárminő titkos, vagy nem titkos megállapodások létesítettek volna, mint hogyha ez eszmecseréknek célja az lett volna, hogy itt a pártok közt bizonyos paktumszerű kötelezettségek vállaltassanak. Azt hiszem, t. barátainak intenciójától ez éppen olyan távol áll, mint az enyémtől, mert azt gondolom, a rendes, a tiszta politikai helyzet az, hogy mondják meg egyesek és pártok nézeteiket teljes nyíltsággal, tájékoztassák egymást és jusson mindenki abba a helyzetbe, hogy egymás nézetének alapos ismerete alapján foglalhasson állást egy kérdésben; de azután ne kössük le egymás akaratát egymással szemben aképen, hogy az csak a felelősség

megosztására, a felelősség csökkentésére és arra vezethetne, hogy olyan obligók eredményeztetnének egyesekre és pártokra nézve ...

Báró Kaas Ivor: Mint a kilences bizottságban. *(Derűtség bal-felől.)*

Gróf Tisza István miniszter elnök: ... amelyek utólag, később kellemetlen ellentétbe hozhatnák az illető pártot és az illető egyént azzal, amit az ország érdekében szükségesnek tart. *(Élénk helyeslés a jobboldalon. Helyeslés a szélsőbaloldalon.)*

Én tehát kizárólag ezen felfogás által vezetettve bocsátkoztam egyes ellenzéki t. képviselőtársaimmal eszmecserebe, és tisztán ezen állásponttól adok ma is teljes készséggel, teljes őszinteséggel felvilágosítást a kormány álláspontjára vonatkozólag azon kérdéseket illetőleg, amelyeket Kossuth Ferenc t. barátom szóba hozott.

Ezen kérdések több csoportra vonatkoznak. Talán legyen szabad első sorban megemlékezni azokról, amelyek még a katonai ügyel és az exlex-állapottal vannak szorosabb összekötetésben.

T. képviselőtársam azon óhajának adott kifejezést, hogy az exlex-állapot miatt a rendes esedékesség idejében nem fizetett adóknál és az ennek folytán felgyűlt adótartozásoknál késedelmi kamat ne szedessék és kisebb adófizetőknél a törlesztés egy méltányosabb módja tétessék lehetővé. Hát én kijelentem, hogy a kormány egyik kérdés elől sem zárkózik el: a késedelmi kamatok szedésétől eltekint és igenis, minden olyan kisebb adófizetőnél, ahol az adótartozás egyszerűé való megfizetése komoly zavarba hozná az illetőt, méltányos részletfizetési feltételek megállapításáról fog gondoskodni. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)*

A másik kérdés a visszatartott katonák sorsára vonatkozik.¹ Én itt mindenekelőtt kötelességszerűen felhívom a t. Ház figyelmét arra, hogy a helyzet minálunk ma nem olyan, mint volt október 1-én Ausztriában. Amint méltóztatnak tudni, Ausztriában az újoncozás megtörtént, az újoncok beosztása is megtörtént, tehát amelyik percben a parlament megadta a törvényes engedélyt az újoncozás foganatosítására, egyszerűen csak be kellett rendelni a már beosztott legénységet. Ott természetesen mások voltak az ügy előzményei.² Minálunk ezt az utat követni természetesen nem lehetett és csak az újoncozási törvény meghozatala után lesz az újoncozás foganatosítható, a legénység beosztása eszközölhető és a behívások csak ezután történhetnek meg.

Ennek folytán természetesen következik, hogy a hadsereg a három évet leszolgált legénységet azon időre, amelyet igyekezni fogunk ugyan lehetőleg rövidebbre szabni, de amely mégis

¹(102. és 106.)

²L. I. k. (102) sz. 730. 1.

néhány hetet igénybe vesz, nem nélkülözheti, úgy, hogy bármennyire óhajtaná a katonai kormányzat is mentői hamarabb szabadságot ezen legénységnek, annak szabadságolása nyomban a törvény megszavazása után nem lesz lehetséges. (*Nagy zaj és mozgás a bal- és a szélsőbaloldalon.*)

Pozsgay Miklós: Hát ebből az látszik, hogy még január elsején túl is ott maradnak a katonák. (*Zaj balfelől.*)

Gróf Tisza István miniszterelnök: Azonban a katonai kormányzat azon az állásponton van először, hogy lehetőleg azon lesz, — hiszen a t. Háztól függ, hogy ezt kivihesse, de lehetőleg azon lesz, — hogy a visszatartott legénységnek zömét a karácsonyi ünnepek előtt végleg elbocsáthassa, másodszer pedig, hogy az így október 1-től fogva benntöltött időért, amennyiben az hat hetet meghalad, két fegyvergyakorlatot engedjen el az illető legénységnek. (*Élénk helyeslés a jobboldalon.*) Én azt hiszem, hogy a visszatartott legény határozottan nyer ezáltal, hogy most szolgál egy pár hónappal többet és később polgári életviszonyaiban két ízben a fegyvergyakorlaton részt ne vegyen. (*Helyeslés a jobboldalon, s felkiáltások: Örülnek neki! Zaj a szélsőbaloldalon.*)

Iubik Béla: Ezért nagy köszönettel tartoznak. (*Felkiáltások a jobboldalon: Ezért tartoznak is!*)

Gróf Tisza István miniszterelnök: A harmadik kérdés (*Folytonos zaj a szélsőbaloldalon és a néppárton. Elnök csenget.*) vonatkozik a katonai épületeken alkalmazott feliratokra. A mai állapot, amint méltóztatik tudni, az, (*Halljuk! Halljuk!*) bőg az egyes városok és törvényhatóságok által épített és katonai célokra a közös hadsereg céljaira szolgáló épületeken tetszés szerinti feliratok alkalmaztatnak. (*Ellenmondások a néppárton.*) Magyarország több helyén, úgy (tudom legalább, magyar feliratok alkalmaztatnak. Én ismerek olyanokat, megengedem, hogy nem mindenütt van így; de egyszóval kétségtelen az, hogy az a törvényhatóság, az a város, amely ilyen kaszárnyát, vagy más katonai épületet felépít, fel van jogosítva arra kizárólag magyar feliratot alkalmazni.

Zboray Miklós: Hát a Mária Terézia-laktanya a fővárosban! A Hadik-kaszárnya! (*Egy hang a néppárton: A Radeczky-kaszárnya! Folytonos zaj. Elnök csenget.*)

Gróf Tisza István miniszterelnök: Ami az állami tulajdont képező épületekét illeti, (*Folytonos zaj a néppárton és a szélsőbaloldalon. Elnök csenget. Halljuk! Halljuk!*) azokon jelenleg a felírások kizárólag a hadsereg szolgálati nyelvén vannak alkalmazva. Én a magam részéről is egészen jogosultnak és indokoltanak tartom azt a kívánságot, hogy ezen épületeken a hadsereg szolgálati nyelve mellett paritásos alapon a magyar állam nyelve is érvényesüljön. (*Élénk helyeslés a jobboldalon.*) A magam ré-

széről is hajlandó leszek *(Egy hang a szélsőbaloldalon: Hát Ausztriában?)* ezt a szempontot érvényesíteni és remélem, hogy semmi nehézségbe ütközni nem fog, hogy ez a kérdés ekként megoldassák. *(Helyeslés jobb felől.)*

Báró Kaas Ivor: A paritás Ausztriában is meglesz?

Gróf Tisza István miniszterelnök: Ausztriában is a szolgálati nyelv és az osztrák állam állami nyelve fog alkalmaztatni. *(Derűtség a jobboldalon. Nagy zaj a néppárton és a szélsőbaloldalon. Felkiáltások: Hoch! Hoch!)*

Elnök (csenget): Csendet kérek, t. képviselőház. *(Folytonos zaj.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Ugyanerre az álláspontra helyezkedem ... *(Folytonos nagy zaj. Elnök csenget.)*

Rakovszky István: Nos, Vészi? Mit szól ehhez Vészi! *(Zaj és derűtség a néppárton.)*

Vészi József: Mire kíváncsi Rakovszky képviselő úr? Véleményemet el fogja olvashatni és ha jónak látom, itt is meg fogja hallani. *(Zaj.)*

Rakovszky István: Helyes! Helyes!

Vészi József: Hát akkor ne aposztrofáljon! Ezt kikérem magamnak! Az ön gesztusait le kellene fotografáltatni. *(Nagy zaj és derűség a néppárton. Elnök többször csenget. Folytonos zaj.)*

Elnök (csenget): Kérem a képviselő urakat, ne folytassanak itt párbeszédeket más szónok beszéde közben. Csendet kérek! *(Halljuk! Halljuk!)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Ugyanerre az álláspontra helyezkedem *(Halljuk! Halljuk!)* azon kérdésekkel szemben, amelyeket még a magyar nyelv érvényesítésére vonatkozólag t. képviselőtársam bizonyos nyomtatványok, katonai könyvek, lajstromok stb. tekintetében felhozni méltóztatott. *(Helyeslés a jobboldalon.)*

Ugron Gábor: Mindenben! *(Halljuk! Halljuk!)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Én is teljesen osztozom abban a felfogásban, hogy itt a hadsereg szolgálati nyelve mellett, mivel olyan okmányokról, vagy hivatalos iratokról van szó, amelyek magyar hatóságokat is érdekelnek, — hogy itt a hadsereg szolgálati nyelve mellett a magyar állam nyelve is megfelelő alkalmazást nyerjen. *(Helyeslés a jobboldalon.)* Ezeknek a kívánalmaknak a kép viselését is magamra vállalom és remélem, hogy e tekintetben is eredménnyel fogok a t. Háznak beszámolhatni. *(Egy hang a szélsőbaloldalon: Hát a hatóságokkal való levelezéssel mi lesz?)*

A hatóságokkal való levelezés kérdése nem hozatott ugyan fel t. képviselőtársam részéről, de a hatóságokkal való levelezés szintén akként fog megoldatni, hogy a Magyarországon elhelye-

zett összes katonai hatóságok a magyar hatóságokkal magyarul levelezzenek. *(Helyeslés jobbfelől. Zaj a szélsőbaloldalon és felkiáltások: Most is úgy van!)* Most nincs úgy, mert csak az ezredparancsnokságok leveleznek magyarul, a többi parancsnokságok ellenben magyarul teletnek a hozzájuk érkező magyar beadványokra, de németül intézik el az általuk kezdeményezett levelezést. Tehát a kérdés ma még nincs kellőleg megoldva és csak a jövőben lesz.

A másik eszmekor, amelyre t. képviselőtársam kiterjedt, az adópolitikai kérdések komplexuma. Erre nézve legyen szabad általában körvonalaznom azt, hogy a kormány az egyenes adó reformját akként kontemplálja, hogy ott az általános jövedelmi adónál először is adómentes létminimum állapíttassák meg, másodsor pedig a progresszivitás fogalma is érvényesüljön. *(Élénk helyeslés jobbfelől.)* A szintén felvetett másik adókérdésnél, a hús- és borfogyasztási adónál, *(Halljuk! Halljuk!)* szintén óhaj-tása és kívánsága a kormánynak, hogy az ezen adókból eredő jövedelmek a városoknak engedtesse át, nagyon természetesen akkor, midőn ezt az állam pénzügyi helyzete megengedi. *(Helyeslés jobbról. Nagy zaj a szélsőbaloldalon. Elnök csenget.)*

Egy igen fontos kérdést, a kérdések majdnem egyik legfontosabbikát érintette a t. barátom akkor, amikor a pótdó folytonos emelkedéséről beszélt. Ezt a bajt érezzük mindnyájan, de én úgy vagyok meggyőződve, hogy itt a segítséget nem kereshetjük bizonyos tilalomban, bizonyos maximális határ megállapításában, mert. utóvégre is a meglévő szükségleteket fedezni okvetlenül szükséges. De keresnünk kell a baj orvoslását abban, hogy a községekét juttassuk abba a helyzetbe, hogy jövedelmeiket fokozhassák és hogy ne legyenek kénytelenek kiadásait folyton fokozni. Az a takarékosági eljárás, amelyet mint a kormánynak egyik sarkalatos törekvését jeleztem tegnapelőtt a Ház színe előtt, kell, hogy feltétlenül érvényesüljön abban is, hogy a községek újabb és újabb állami funkciók teljesítése révén folyton újabb és újabb terhekkal meg ne terheltessenek. Itt van az az orvosság, amelyet ebben a kérdésben valóban nyújtanunk kell. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Harmadik csoportja t. barátom előadásának egész gazdag gyűjteménye kisebb-nagyobb érdekű intézkedéseknek, amelyek, amint ő magát kifejezte, szociálpolitikai jelentőséggel bírnak és amelyek a kisebb, vagy megrongált gazdasági egzisztenciák megóvása érdekében kontemplálnak. Legyen meggyőződve t. barátom, hogy a kormány minden tagja feltétlenül át van hatva annak fontosságától, hogy a kisebb egzisztenciák és a megrongált egzisztenciák érdekében tegyen meg az állam mindent, amit megtehet. De figyelünk kell az érem másik oldalára is.

Figyelünk kell arra is, hogy itt bizonyos túlmenő intézke-

dések visszafelé találnának elsülni és a hitelképesség teljes megrogálása által bosszulnák meg magukat éppen azokon a szociális körökön, amelyeknek érdekében kívánunk eljárni. *(Úgy van! jobbfelől.)* Általában, t. Ház, én most, — és ezt érteni fogja t. képviselőtársam, — minden egyes kérdésnek taglalásába nem mellek bele. Vannak ottl egyes oly eszmék, amelyek már a megoldás küszöbén vannak, vannak olyanok, amelyeknek megoldására nézve talán bizonyos aggályok is foroghatnak fenn., de mindannyi olyan, amely igenis megérdemli a kormány komoly figyelmét, mindannyi olyan, ahol a céllal a kormány teljesen egyetért, de — és erre nagyon kérem úgy t. képviselőtársam, mint a t. Ház becses figyelmét — igénytelen nézetünk szerint, ha a kisebb egzisztenciákon valóban segíteni akarunk, ha ezen segítség kedvéért az egész társadalom haladását és fejlődését megszüntetni nem akarjuk, akkor a kisebb egzisztenciák érdekében való ezen egész törekvésnek elsősorban arra kell irányulnia, hogy ezek erősít tessenek, zarképesebbekké, mondhatnám: versenyképesebbekké tessenek. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Szóval: annak az egész akciónak, amelyet minden kormánynak, amely ezt a nevet megérdemli, a kisebb egzisztenciák érdekében csinálnia kell, elsősorban nem korlátok felállításával, nem az erősebb egzisztenciák megakasztásában kell nyilvánulnia, — bár van tér, ahol erre is szükség van, — hanem elsősorban ott kell a javítást keresni, ahol a nevelés és a szakismeretek terjesztése, az egyesülés és a szövetkezeti eszme propagálása által erősebbé, versenyképesebbé tehető a kis egzisztenciák, ahol ezek képesebbekké tehetőek arra, hogy megállják helyüket az élet küzdelmeiben, és valóban erőforrások legyenek a nemzet társadalmára nézve. *(Élénk helyeslés a, jobboldalon.)* Úgy hiszem, ezzel legkevésbé sem állunk ellentétben egymással; de ezeket szükségessé vált hangsúlyoznom azért, hogy kiegészítsem azt a képet, amelyet a kormány felfogásáról e téren adnom kellett. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Végül megemlékezik t. képviselőtársam a választási törvény revíziójáról is. *(Halljuk! Halljuk!)* Ne méltóztassék ezt bárminő szónoki formának és még kevésbé bárminő kísérletnek nézni arra nézve, hogy kitérjek a kérdés elől; de kötelességszerűleg hangsúlyoznom kell azt, hogy a választási törvények reformja a nemzeti életnek egyik legfontosabb, egyik legnehezebb terrénját képezi, ahol az ország legkardinálisabb érdekének szempontjából nagyon óvatosan kell eljárni; amelynél nagyon alaposan kell tanulmány tárgyává tenni, hogy az a reform, amely talán tetszetősnek látszik, az életbe átvive, milyen képet mutat.

Krasznay Ferenc: Megérett már!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Hogy csak egy példát említsek: nagyon tetszetős dolog azt mondani, hogy egyenlőssük a

cenzust. Én azonban nem ismerek országot, ahol a cenzust egyenlősíteni lehetett volna. Talán látszólagos egyenlőség nyilvánul bármily, mondjuk, egyenlő adócenzus mellett, amely egy őszszegben állapíttatik meg az egész országra nézve; de ez a lehető legnagyobb egyenlőtlenségeket eredményezi, éppen nálunk, mert egyes vidékeken majdnem az általános szavazati jogra, más vidéken pedig a nép zömének kizárására vezetne. *(Igaz! Úgy van! a jobboldalon.)* Ily viszonyok között a cenzus lehető egyenlővé tételét igenis, mint óhajtható célt, ki kell tűzni, de ez a gyakorlatban egyébben nem fog mutatkozhatni, mint abban a komoly és remélem, eredményes törekvésben hogy a mutatkozó legdáltóbb egyenlőtlenségek orvosoltassanak. *(Úgy van! jobbfelől!)*

Ismétlem, t. képviselőház, és mindenki, aki ezt a kérdést komoly tanulmány tárgyává fogja tenni, igazat fog nekem adni, hogy nálunk az egységes cenzus a legnagyobb egyenlőtlenségekre, a legnagyobb igazságtalanságokra vezethetne. *(Úgy van! Úgy van! a jobboldalon.)*

Ugron Gábor: Általános szavazati jogot kell behozni.

Gróf Tisza István miniszterelnök: Én tehát a cenzus kérdésében *(Zaj a szélsőbaloldalon. Halljuk! Halljuk! jobbfelől.)* más kötelezettséget nem vállalhatok, minthogy *(Zaj balfelől. Halljuk! Halljuk! jobbfelől. Elnök csenget.)* igyekezni fogok megoldást találni a cenzus terén. *(Zaj és felkiáltások a bal- és a szélsőbaloldalon: Nem halljuk, mit mond! Halljuk! Halljuk! a jobboldalon.)*

Elnök (csenget): Csendet kérek!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Én hangom megerőltetésével beszélek és nagyon sajnálom., ha a t. képviselő urakat mások megakadályozzák abban, hogy hallhassák szavaimat. Én erről igazán nem tehetek, hanem igyekezni fogok kötelességemet teljesíteni. *(Halljuk! Halljuk!)*

A cenzus kérdését illetőleg másra — mondom — nem vállalkozhatom, mint arra, hogy igyekezni fogok a mutatkozó legnagyobb és legélesebb igazságtalanságok kiegyenlítésére vonatkozó javaslatot terjeszteni a t. Ház elé, *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)* amely természetesen a cenzus bizonyos leszállításával is fog jární. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Vézi József: Miért csak a legélesebbeket? *(Zaj a szélsőbaloldalon. Halljuk! Halljuk! jobbfelől.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: A választási törvénnyel kapcsolatos kérdések között különösen a választókerületek új beosztása látszik előttem egy megérett kérdésnek, mert hiszen tényleg 1848-ban hiányzott is a kellő statisztikai alap a választókerületek beosztására; *(Úgy van! a jobboldalon. Zaj a baloldalon.)* másrészt azóta a népességi viszonyok lényegesen változtak, eze-

ket pedig okvetlenül figyelembe kell venni. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)*

Harmadik nagy fontosságú kérdés *(Halljuk! Halljuk!)* a községenkint, vagy talán helyesebben: körjegyzőségenkint való szavazás kérdése, amelynek elérését a magam részéről nagyon melegen óhajtom, *(Helyeslés a jobb- és baloldalon.)* és amelynél a a nehézségek — hogy úgy fejezzem ki magam — tisztán technikai, adminisztratív természetűek lehetnek, amelyeket, nem kétlem, a törvényjavaslat kidolgozása során sikertülni fog legyőzni. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)*

Barta Ferenc: Határidőt kérünk!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Ez tehát azon kardinális három kérdés, amelyre nézve kijelenthetem, *(Zaj a baloldalon. Elnök csenget.)* hogy a kormány ezen kérdések megoldása szempontjából foglalkozni kíván a választási törvény revíziójával és hogy azon fog igyekezni, hogy még a jelen ciklus befejezte előtt terjeszthesse azt a t. Ház elé. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)*

Ezek után engedjék meg, hogy egy pár szót intézzek a t. Házhoz. *(Halljuk! Halljuk!)* Fűzöm szavaimat Holló Lajos t. képviselőtársam azon nyilatkozatához, hogy ő és elvtársai küzdeni fognak tovább. *(Úgy van! balfelől.)*

TJgron Gábor: A mai beszéd után még inkább!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Én senkit sem kérek arra, hogy valamilyen irányban halassza el, vagy függessze fel az elvei érdekében való küzdelmet, mert ahogy mi és t. elvbarátaink is küzdünk elveink érdekében, ugyanaz a hivatása a Ház mindaz oldalának és minden pártjának; hanem arra kérem a Ház minden tagját pártkülömbőség nélkül, hogy ezt a küzdelmet vívjuk meg az alkotmányos küzdelem normális keretében és ne vigyük azt arra a t.erre, ahol a nemzetnek legsarkalatosabb, legdrágább, legbecesebb érdekeit tesszük könnyelműen kockára. *(Élénk helyeslés a jobboldalon. Ellenmondás balfelől.)* És ha az én t. képviselőtársam azt mondja, hogy ebben a kérdésben a nemzet ereje lesz irányadó és a nemzet lesz a bíró közöttünk ...

Báró Kaas Ivor: Úgy lesz!

Gróf Tisza István miniszterelnök:... úgy én is azt mondom, én is azt. remélem, hogy igenis, a nemzet, a nemzeti közvélemény szava fogja megmondani az uraknak azt, hogy elég volt ebből a küzdelemből; *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)* hogy ami elérhető volt, az eléretett; *(Nagy zaj a baloldalon.)* hogy a további meddő harc a nemzet érdekeibe ütközik; *(Úgy van! a jobboldalon. Nagy mozgás a szélsőbaloldalon.)* hogy ma, midőn annyi fontos kérdés, annyi égető szükséglet áll előttünk; hogy ma, midőn a nemzetnek annyi drága, becses kincse porban hever ezen küzdelem miatt; hogy ma, amidőn ezen nemzetnek erkölcsi presztízse, politikai tekintélye, politikai súlya a világeseményeknek ingadozásai között

mélyen süllyedt alá: a nemzeti politikának első feladata, hogy ezeket az erőforrásokat karolja fel ismét, ezeket a sebeket hegesse be, ezeket a repedezett falakat javítsa ki megint, hogy a nemzet az események bárminő fordulatával szemben teljes erkölcsi épségben, teljes politikai súllyal, alkotmányának teljes épségben tartása és megőrzése mellett állhassa meg helyét. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)*

És ha t. képviselő úr Deák Ferenc példájára hivatkozik, hát igenis, Deák Ferenc nem ismert megalkuvást akkor, amidőn egy sötét korszak sárba gázolta az ország törvényeit, letiporta az ország alkotmányát és idegen uralmat állított itten fel. . .

Ugron Gábor: Most is az van!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Adja Isten, hogy ilyen idők soha többé be ne következzenek; de ha bekövetkeznének, akkor nem magyar ember az, aki más eljárást követ; *(Élénk éljenzés és taps a jobboldalon.)* akkor igenis, ismétlem itt, erről a helyről ... *(Zaja baloldalon. Halljuk! Halljuk! a jobboldalon. Elnök csenget.)*

Szüllő Géza: Másnak is van joga közbeszólni. *(Felkiáltások a jobboldalon: Halljuk! Halljuk!)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Sémidnek sem volna joga igazság szerint közbeszólni. *(Zaj a baloldalon. Halljuk-! Halljuk! a jobboldalon.)*

Elnök: Csendet kérek. Ne méltóztassanak folytonosan közbeszólni.

Gróf Tisza István miniszterelnök: Igenis, ismétlem itt azt a kifejezést, amelyet annyira félreértettek, vagy félremagyaráztak, hogy hai ilyen idők államának be, akkor — innen, erről a helyről mondom, — minden magyar embernek igenis oda kell menni a golyó elébe, oda kell menni az akasztófa alá. *(Zaj a baloldalon.)* De ma, amidőn erre szükség nincs; ma, amidőn csak arról van szó, hogy a nemzetnek — megengedem — széles rétegei szeretnének egy változtatást a mai törvényes állapoton, olyan változtatást ...

Ugron Gábor: Végrehajtást! *(Zaj a jobboldalon és felkiáltások: Halljuk! Halljuk!)*

Gróf Tisza István miniszterelnök:... olyan változtatást, olyan reformot, amely lehet üdvös, de amely ma konfliktusba vinné az országot királyával, a koronával...

Ugron Gábor: Körberrel! *(Zaj a baloldalon. Halljuk! Halljuk! a jobboldalon.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: ... ma, igenis, nem megyek a golyó elé, nem megyek az akasztófa alá és azt a kérést intézem a nemzethez, azt a tanácsot adom a nemzetnek, hogy tartózkodjék e kérdés további felbolygatásától, *(Nagy zaj a baloldalon. Helyeslés a jobboldalon.)* mert hiszen saját legbecsesebb ér-

dekein ejt sérelmet, ha ezen meddő harcban meríti ki erejét. *(Úgy van! a jobboldalon.)*

Ugron Gábor: Nem hátrálunk a német elől! *(Mozgás jobbfélol.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: És ha nekem arról beszélnek, hogy én kínálkoztam, — erre az a válaszom, hogy igenis nehéz viszonyok között, nehéz és kellemetlen kötelességek elvállalása végett kínálkoztam erre a feladatra és kínálkoztam arra, hogy erről igyekezzem a nemzetet meggyőzni. *(Halljuk! Halljuk!)* A siker nem az én kezemben, a siker a nemzet kezében van. Ha hallgat erre a szóra, ha hallgat erre a tanácsra, azzal a boldogító tudattal megyek nyugalomba, hogy egy nagy szolgálatot tettem nemzetemnek. *(Élénk helyeslés jobbfelől.)* Ha nem hallgat rá, hát lelkiismeretem nyugodt és tiszta lesz akkor is, mert nem törődve a küzdelemnek, a helyzetnek nehézségeivel, egy nehéz pillanatban férfiasan teljesíttem kötelességemet. *(Zajos éljenzés és taps a jobboldalon.)*

A miniszterelnök beszéde után a kormány programjáról megindult vita folytatását a következő ülés napirendjére tűzték ki.

*

Ebben az 1903 november 9. beszédében Tisza — politikai hitvallásának vezértételeként — azt a tanácsot adja a nemzetnek, hogy tartózkodjék a közös hadsereg vezényleti és szolgálati nyelvének további feszegetésétől, mert a magyar vezényszó erőszakolása „konfliktusba vinné az országot királyával“ s így a nemzet „saját legbecsesebb érdekein ejt sérelmet, ha ezen meddő harcban meríti ki erejét“.

Ezért a gyakran hangoztatott vezértételéért Tiszát akkoriban ellenzéki oldalról „Bécs engedelmes szolgája“-nak nevezték és „a nemzeti érzés hiányé“-val vádolták.

Nos, napjainkban, közel harminc év múlva, Tisza felfogásának helyességéről, intelmének megokoltságáról állít ki megrázó erejű bizonyítványt gróf Bethlen István, ki Tisza első miniszterelnöksége idejében Apponyi követője volt s a magyar hadsereg álláspontján állott.

Politikai beszédeinek 1932 november végén megjelent kétkötetes gyűjteményéhez írt nagyérdékű bevezetésében ugyanis a világháború előtti magyar közéletet uraló „katonai kérdés“-ről a következő töredelmes vallomást teszi:

„Nem akarom lekicsinylóm azt a jelentőséget, amellyel a katonai kérdés a dualisztikus monarchia szerkezete folytán bírt; azonban kétségtelen, hogy a nemzet élete nem forgott volna kockán, ha néhány évtizedig még nem nyúlunk hozzá. Már pedig a dinasztia és a nemzet között az egyetértést, amelyet 67-ben Deák és Andrássy állítottak helyre, a katonai kérdés bolygatta meg, holott a nemzetiségi kérdés megoldásának előfeltétele ennek az egyetértésnek a fenntartása volt... Ahelyett, hogy a nagy leszámolás napjára a nemzet virtuális erőit megszilárdítottuk volna és a dinasztiát igyekeztünk volna megnyerni annak, hogy a magyarság védbástyái kiépüljenek: az uralkodóházzal a katonai kérdés miatt összetűztünk, a valódi ellenséggel szemben viszont egész fron-

tunkat védtelenül hagytuk... A történelem nem fogja felmenteni a magyar ellenzékét az alól a vád alól, hogy 1914 előtt helytelenül ítélte meg a nemzet igazi életszükségeit és helytelenül ítélte meg a világ-események folyását.“

Nos, ez a keserű vádbeszéd a háborúelőtti magyar ellenzék végzetes hibáiról nem a legfényesebb vádbeszéd-e Tisza István igazságai mellett?

110. 1903 nov. 11-iki országos ülés. — A miniszterelnök programjáról megindult vita folytatása: a közös hadsereg címeres jelvényügye. (Napló XVIII. k. 372—373. 1.)

A nov. 11-iki ülésen Polónyi Géza nagy beszédben foglalkozik a miniszterelnök programjával. Fejtegetései során rátér a címer és jelvénykérdésre is, miután nézete szerint a kormányelnöknek programnyilatkozatát kiegészítő nov. 9. beszéde folytán az a jogosult gyanú merült fel, hogy ebben a kérdésben azt az álláspontot foglalja el, mintha a közös címernek vagy jelvénynek behozatalát tartaná égjük feladatának. Polónyi a miniszterelnök nov. 9. beszédének idevágó részét taglalva, abból indul ki, hogy az 1867:XII. t.-c. 11. és következő szakaszai világosan „magyar hadsereg“-ről beszélnek. Addig tehát, amíg egy későbbi törvény ezt a 11. §-t kifejezetten hatályon kívül nem helyezi, a „magyar hadsereg“-et csak törvényhamisítással lehet „közös“ hadseregnek mondani. Magyarország önálló államiságát az 1790:X. t.-c. óta nem lehet kétségbe vonni. Hogyan akadhat tehát ma, 1903-ban, a magyar szolgálati és vezényleti nyelvért vívott hosszú parlamenti küzdelem után, egy olyan kormány, amely Magyarország államiságát akarja eltiporni és közös címert és közös jelvényt akar becsempészni? A magyar államnak címer- és jelvénykérdése az 1848:XXI. t.-c. által rendezve van. Ennek értelmében a magj^{ar} hadseregben nem lehet más zászló, mint a nemzeti zászló és a magyar államot semmiféle vonatkozásban más nem jelképezheti, mint a magyar címer. Tudja-e a miniszterelnök, hogy mit jelentene az, ha bármiféle közösség színébe vagy formájába burkolt jelvényt memének a magj^{ar} törvényhozás elé hozni 8 Jelen-tené azt, hogy a magyar törvényhozás maga szankcionálja, hogy közöttünk és Ausztria között erősebb, alárendeltebb állami kapocs van, mint Magyarország és Horvátország között, amelynek önálló nemzeti jelvényét a magyar törvény tiszteletben tartja.

Polónyi Géza beszédének a címer- és jelvényügyre vonatkozó része felszólalásra készíti gróf Tisza Istvánt.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőház! Én nem kívánok hozzájárulni ahhoz, hogy ez a tulajdonképpen konkrét céllal nem bíró vitatkozás hosszabbra nyújtassék és éppen azért nem is kívánok azokkal a kérdésekkel foglalkozni, amelyek utolsó felszólalásom óta szóba hoztak. Nem vélek csalódní, ha azt hiszem, hogj^{ar} erre busásan lesz alkalmam azon törvényjavaslatok tárgyalása során is, amelyeknek elintézése küszöbön van. *(Úgy van! jobbfelől. Zaj a baloldalon.)*

Felszólalásom célja kizárólagosan az, hogy egy félreértést oszlassak el, amely utolsó (nov. 9.) felszólalásomnak a jelvény- és címerügyre vonatkozó része kapcsán merült fel és amely bizonyára nem merült volna fel, ha a szemközt ülő igen t. képviselőtársaim

azzal a türelemmel és azzal a nyugalommal lettek volna szívesek megajándékozni, amely lehetővé tette volna azt, hogy mondandóimat megszakítások nélkül mondjam el. Még így is, azon ismételt zajongás által megszakított formában is, megvallom, csodálkozom, hogy e tekintetben félreértés hogyan merülhetett fel.

T. képviselőházi A szabadelvű párt programja abból indul ki, hogy a közös hadsereg jelvényei a mai közjogi helyzetnek nem felelnek meg és ezért ezeknek a mai helyzetnek, a közjogi állásnak megfelelő reformját kívánja, helyezi kilátásba.¹ »Szórolszóra megfelel ez kormány álláspontjának is. És én nem tagadom azt, hogy a szabadelvű pártnak egyes tagjai aggályukat fejezték ki az iránt, vajjon sikerülni fog-e egy olyan megoldását találni a kérdésnek, amely a jelvények kérdésének együttes kezelése és együttes megoldása tekintetében az ország közjogi állásának teljesen eleget tesz.

Ugron Gábor: Az ország önállóságának, függetlenségének! (Zaj. Halljuk! Halljuk! a jobboldalon.)

Gróf Tisza István miniszterelnök: Én nem vagyok ez aggódok álláspontján; ez a kormány ügy, mint minden hivatalbeli elődje eddig is tette, ennek a kérdésnek az egész hadseregre vonatkozó együttes megoldását keresi és kívánja eszközölni. (Zaj a szélsőbaloldalon. Halljuk! Halljuk! jobbfelől.)

Mindenesetre, ha egy konkrét megoldás fog állani a t. képviselőház előtt, akkor lesznek mindazon t. képviselőtársaim, akik ez iránt aggályban vannak, abban a helyzetben, hogy megítélhessék, vajjon ez a konkrét megoldás eloszlatja-e aggályaikat vagy sem és elihéz képest vonhassák le a konzekvenciákat.

Így a hadsereg közös, arról csakugyan ma, anno dominí 1903-ban, talán szükségtelen volna beszélni. A 67-iki törvény azt mondja, hogy egységes hadsereg van... (Nagy zaj és ellenmondások a szélsőbaloldalon.)

Polónyi Géza: Csak egységes vezénylet van! Tessék elolvasni!

Ugron Gábor: Egységes hadsereg nincs! (Nagy zaj. Halljuk! Halljuk! a jobboldalon.)

Polónyi Géza: Az nem igaz, olyan törvényünk nincs! (Nagy zaj.)

Gróf Tisza István miniszterelnök: Egy kis türelmet kérek. Ez már igazán lapsus, egyszerű nyelvbtlás volt részemről. (Nagy zaj a szélsőbaloldalon.)

Lengyel Zoltán: Csakhogy mindig megtörténik!

//mtaller Lajos: Ivánka már tegnap mondta!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Hát jóstehetség kellett hozzá, mert tegnap nem volt, de ma van, és utóvégre mindnyá-

¹ Katonai program I. p. (103.)

junkon megeshetik, hogy egyszer nyelvbotlást követ el. (Zaj a szélső baloldalon. Halljak! Halljuk! a jobboldalon.)

Kubinyi Géza: Zajongással nem lehet tisztázni a dolgot.

Gróf Tisza István miniszterelnök: Azt hiszem, hogy a legelemből mértéke a kölcsönös méltányosságnak és a vitatkozásbeli áirinessnek, amivel egymásnak tartozunk, hogy ha akármelyikünkön nyelvbotlás esik meg, abból kázust ne csináljunk. *(Helyeslés. Halljuk! Halljuk!)*

„Egész” hadsereget akartam mondani. Az 1867:XII. törvénycikk ismer egy egész hadsereget, amelynek a magyar hadsereg kiegészítő részét képezi. *(Helyeslés a szélsőbaloldalon.)* Ezen törvény 27. §-a kimondja, hogy a közös intézmények kezelésére közös minisztériumok állítandók fel. Nyomban az 1867-iki kiegyezés után azok, akik megalkották az 1867-iki kiegyezési törvényeket, felállították a közös hadügyminisztériumot a hadseregre vonatkozólag. Hát én azt hiszem, hogy ebben a tényben kifejezésre jut az, hogy a hadsereget ők is közös intézménynek találták. Attól fogva vitatkozásokban, kormánynyilatkozatokban, törvényjavaslatok indokolásában és utóbb törvények szövegében is az a szó, hogy közös hadsereg, ismételten előfordult, s azt hiszem, azon egyszerű elv alapján, hogy lex posterior derogat priori, ez a dolog egészen kétségtelen. *(Ellenmondások a szélsőbaloldalon.)* Már mosi a hadsereg közösségéből igenis folyik a kormány nézete szerint, hogy a jelvények kérdését az egész hadsereg nézve együttesen — ami sinonim szó azzal, hogy közösen — kell megoldani. Ebből azonban nemcsak nem következik az, hogy mi közös címert akarunk a szövetségben levő két állam részére megállapítani, nemcsak ez nem következik, hanem egyenesen kijelentem, hogy én ilyen közös címer konstruálását, amely azután a két állam külön szuverenitását valami magasabb szuverenitásba akarná összefoglalni, egyenesen közjogunkba ütközönek tartanám. *(Élénk helyeslés a jobboldalon. Mozgás és zaj a szélsőbaloldalon. Elnök csenget. Felkiáltások jobbfelől: Ez se jó? Hát mi kell? Folytonos zaj.)*

Elnök (csenget): Csendet kérek, t. képviselőház!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Ilyenféle megoldásért a felelősséget nem is volnék hajlandó elvállalni. Ez nem kiigazítása, nem változtatása tegnapelőtti nyilatkozatomnak, hanem egyszerűen konstatálása egy ténynek, melyet elő kellett adnom bizonyos félreértések, — nem akarom mondani, — félremagyarázások folytán, melyek tegnapelőtti nyilatkozatomhoz egyes képviselőtársaim részéről fűződtek. *(Felkiáltások a szélsőbaloldalon; Hát a közös jelvényel mi lesz? Zaj.)* Én nyilatkoztam az egész kérdésre, megmondtam, hogy a jelvényt együttesen kívánjuk megoldani az egész hadsereg nézve, de közös címert nem tartol: lehetségesnek.

Ugron Gábor: De közös lobogót igen! (*Mozgás és zaj a szélsőbaloldalon.*)

Gróf Tisza István miniszterelnök: Hogy azután ezt a t. képviselő urak helyeslik-e vagy sem, az természetesen mindenkinek a saját dolga. Én a kormány álláspontját köteles voltam itt teljes világításba helyezni és azt hiszem, hogy a 67-iki kiegyezési politika alapján ezt a magatartást, ezt az álláspontot joggal meg-támadás tárgyává tenni nem lehet.

Egyebekről most nem nyilatkozom. Fenntartom magamnak, hogy majd a törvényjavaslatok érdemleges vitája alkalmából vegyem fel újból ezt a kérdést. (*Helyeslés a jobboldalon.*)

111. 1903 nov. 12. országos ülés. (Éjjeli ülés.) — A miniszterelnök indítványa az újoncjavaslatok napirendre tűzése tárgyában. (Napló XIX. k. 24., 30., 33—36., 37. 1.)

Nov. 12-én, csütörtökön, a Háznak rendkívül izgalmas ülése volt, mely a szokott időben, délelőtt féltizenegy óraker kezdődött és a miniszterelnök győzelmével pénteken éjjel két óraker végződött.

Ezen a nevezetes ülésen először mentelmi ügyeket tárgyaltak, azután a miniszterelnök programjáról nov. 7-én megindult vitát folytatták.

Báró Kaas Ivor mond a kormányelnök politikáját támadó nagy beszédet, melynek elején készséggel elismeri, hogy gróf Tisza István az ő elszánt, mindenre kész határozottságával mindig erős férfinak mutatta magát. Ha olyan valaki kell, aki minden akadályt leküzdjön, aki keresztülgázzon törvényen és ellenzéken, erre a feladatra a miniszterelnök az alkalmas ember. De legkevésbé alkalmas arra, hogy békés úton a parlament normális működését helyreállítsa. Beszédének végén azt mondja, hogy mindennek ellenére hajlandó a miniszterelnök liazafiságáról és belátásáról feltenni, hogy nem fogja exlex-ben felosztatni a Házat és nem kíván ezzel az abszolutizmus terére lépni. Ha azonban tartózkodik az abszolutizmustól, akkor iparkodjék a parlamenti közvetítés útjára térni és ne vállalkozzék egy Béésből oktrojált nemzetellenes politika keresztül hajtására.

Majdnem két óra van délután, amikor Kaas Ivor befejezi beszédét. A napirend tárgyalására szánt idő véget érven, elnök a legközelebbi ülés napirendjére vonatkozólag akar javaslatot tenni.

Ekkor szólásra emelkedik gróf Tisza István és most, a kormányprogramul feletti végeláthatlan vitának immár letelt ötödik napján, meglepetésszerűen a vita félbehagyását és a másnapi vagyis pénteki (nov. 13.) ülés napirendjére a Ház előtt fekvő két újoncjavaslat kitűzését kérte.¹

¹ Az egyik törvényjavaslat az 1889. évi VI. t.-c. 14. §.-ában megállapított, tehát a változatlan újoncjutalék mennyiségének az 1903. év végéig való fenn-tartásáról, a másik az 1903. évi újoncok megajánlásáról szól. Ezt a két törvényjavaslatot még a Khuen-kormány honvédelmi minisztere, Kolossváry Dezső terjesztette jún. 30-án a képviselőház elé. Ezen törvényjavaslatokat — amint a nov. 12-iki éjjeli ülés folyamán a miniszterelnök kijelentette — a Tisza kormány is magáévá tette.

Ide lrtajuk egyben az ülésnek Tisza napirendi indítványát követő

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. Ház! *(Halljuk! Halljuk!)* Tekintettel arra, hogy úgy az újonclétszám megszavazása... *(Felkiáltások a szélsőbaloldalon: Ahá! Kezdődik már! Halljuk! Halljuk! jobbfelől. Elnök csenget.)*

Pap Zoltán: Abból nem esznek! *(Zaj. Halljuk! jobbfelől.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: ...mint a folyó évre szükséges újoncok, megszavazása az ország legfontosabb érdekei szempontjából égetően szükséges; *(Úgy van! jobbfelől. Nagy zaj a bal- és felkiáltások fi szélsőbaloldalon: Mert Beck tábornagy akarja!)* tekintettel arra, hogy ezen javaslatok tárgyalásánál a képviselő urak mindazt, amit a kormány programjára nézve el akarnak mondani, úgysis elmondhatják; *(Úgy van! a jobboldalon.)* indítványozom, hogy ezen minden cél nélkül hosszúra nyúló vitának... *(Nagy zaj. Halljuk! Halljuk! jobbfelől. Felkiáltások a szélsőbaloldalon: Ez az alkotmányosság!)*

Pozsgay Miklós: Az cél nélküli, hogy mi itt ülünk)? *(Nagy zaj. Halljuk! Halljuk!)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: A kormányprogramul felett való ezen tárgyalan és eredménytelen eszmecsere határozottan cél- és értelemnélküli. *(Nagy zaj és ellentmondások a szélsőbaloldalon. Halljuk! Halljuk! jobbfelől.)* Mondom, tekintettel ezen körülményekre, bátor vagyok indítványozni, hogy a holnapi ülés napirendjére a Ház az újonclétszám megállapítását és a folyó évre szükséges újoncok megszavazását célzó két törvényjavaslatot tűzze ki. *(Élénk helyeslés a jobboldalon. Nagy zaj a szélsőbaloldalon.)*

A miniszterelnök napirendi indítványa az ellenzéken nagy felháborodást keltett.

Thaly Kálmán a függetlenségi párt nevében szólal fel ez indítvány ellen. A miniszterelnök — úgymond — az imént a kormányprogram feletti vitát minden célnélkülinek és tárgyalannak nevezte. Ha ez kritika akart lenni a saját programul járói, ilyen éles kritikát szóló erről a programúiról nem gyakorolt volna. Nem érti, miért kellett ezt a vitát, mely izgatottság nélkül csendben folyt, még egy olyan nagyon sürgősnek és égetően szükségesnek mondott ügyvel is félbeszakítani. A miniszterelnök azt mondja, hogy azon javaslatnak keretében, amelyet ő holnapra kitűzteni kíván, a Háznak minden tagja bőven megteheti észrevételeit a kormány programjára. De hát nem jönnének-e összeütkezésbe a házszabályokkal, ha az újoncozási törvényjavaslatnál például a kormány kultúrpolitikájáról akarnának szólni, vagy más egyéb az újoncüggyel össze nem függő tárgyról? De ettől eltekintve, az újoncjavaslatok hirtelen előráncigálása, a folyamatban lévő vita meg-

résében történtek elbírálásánál mérvadó 202. §-át a házszabályoknak, mely így szól: „A Ház napirendjének megállapítására vonatkozó elnöki előterjesztés, vagy indítvány felett legfeljebb négy szónok meghallgatása után a Ház egyszerű szavazással dönt.

Az ülés el nem oszlatható, míg a Ház napirendje megállapítva nincs.“

szakításával, nem egyéb, mint a katonaságnak, a már ügyis túlon túl elhatalmasodott szoldateszkának betörése a polgári ügyekbe. A polgári ügyeket akkor kell hátrahatolni, amikor a szoldateszka így parancsolja. A kormányprogram feletti vitának hirtelen félbeszakítása bizonyára csak ürügy alkotmányellenes lépések megtételére. Nem fogadhatja el a miniszterelnök napirendi javaslatát, hanem indítványozza, hogy mindenekelőtt a kormányprogram feletti vita fejeztessék be és hogy a másnapi ülés napirendjére is ez tűzessék ki.

Az ellenzék zárt ülést kért. Utána többen a házszabályok címén is hozzászólnak a miniszterelnök napirendi indítványához.

Így Rátkay László, a házszabályokhoz szólva, két okból kifogásolja a miniszterelnök eljárását. Miután indítványa törvény alkotását célozza, a házszabályok 201. §-a szerint ki kell nyomtatni, szétosztani és csak előzetes bizottsági tárgyalás után határozhat a Ház afelett, hogy mely ülés napirendjére tűzessék ki. A másik kifogás az, hogy a miniszterelnök nem mondta meg, hogy az előző kormány által benyújtott törvényjavaslatokból melyeket tart fenn és melyeket nem. Így a Ház nem tudja, vajjon az újoncozási javaslatokat a kormány magáévá teszi-e? Különbösen is a kormány által fenntartott törvényjavaslatokat előzetesen bizottsági tárgyalás alá kell venni és csak ennek megtörténtével kerülhetnek plenáris tárgyalásra.

Elnök kijelenti, hogy Rátkay első kifogása a házszabályok félreértésén alapszik, mert az általa kívánt eljárás a napirendi indítványokra nem vonatkozik. Ami pedig a második kifogást illeti, a fennálló gyakorlat szerint a valamely előző kormány által benyújtott törvényjavaslatot a következő kormány tovább tárgyalhatja.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőház! Azok után, amiket a Ház mélyen t. elnöke előadott, én csak egész röviden nyugtatom meg Rátkay t. képviselőtársamat, hogy — ami magában véve természetes is — maga az a tény, hogy én a most szóban forgó két törvényjavaslat napirendre tűzését kérttem, implicite magában foglalja azon kijelentést is, hogy ezen, a megelőző kormány által beadott törvényjavaslatokat ez a kormány magáévá teszi és fenntartja. Ha eziránt bármi skrupulusa, vagy aggálya volt t, képviselőtársamnak, — hát ezt ismételve kijelentem, és azt hiszem, — ezzel mindenféle aggály abban a tekintetben megszűnik, hogy ez a bizottságilag már régen letárgyalt, törvényjavaslat kitűzhető legyen. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)*

Kristóffy József kijelenti, hogy a miniszterelnök napirendi indítványát két okból támogatja. Az egyik az, hogy az újoncjavaslatok letárgyalása után a sorozás az ország területén mielőbb megejtetvén, a hadsereg függőben lévő védképessége biztosíttatik. A másik nevezetes ok az, hogy ezen törvényjavaslatok parlamenti elintézése lehetővé teszi, hogy a három évet kiszolgált katonák mielőbb hazabocsáttassanak. A törvényjavaslatok megszavazása tehát ezen két országos szükséglet kielégítésére szolgál.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. Ház! Azok után a megjegyzések után, amelyek indítványomra vonatkozólag elhang-

zottak, méltóztassanak megengedni, hogy néhány igen rövid megjegyzést tegyek. *(Halljuk! Halljuk!)*

Én azt hiszem, csakugyan indokolva volt részemről a kormányprogram feletti eszmecsereinek félbehagyását indítványozni, miután öt, talán öt. és félnapot szánt a Ház ezen, amint már kifejeztem, céltalan diskuszióra, melyet céltalannak kellett neveznem azért, mert semmi intézkedése a Háznak, semmi határozathozatala a Háznak ahhoz nem fűződik. *(Igaz! Úgy van! a jobboldalon.)* Azt hiszem, igazam volt abban is, mikor azt mondtam, hogy a küszöbön álló javaslatok tárgyalása alkalmával talál a Ház módot és alkalmat arra, hogy a programbeszéd minden részével foglalkozzék. És itt nem egy lapsus linguae, de a fülemben levő lapszus ellen kell, hogy tiltakozzam; én t. i. nem a véderőtörvényjavaslatához magához kapcsoltam ezt a kijelentésemet, hanem azon összes törvényjavaslatokhoz, amelyekkel a közeljövőben a Háznak foglalkoznia kell. *(Helyeslés a jobboldalon.)* A véderőjavaslat megszavazása után természetesen az indemnitire fog kerülni a sor, ahol a bevett szokás szerint az általános politika összes fontosabb kérdései megbeszélés tárgyává tehetők. Arra a kérdésre vonatkozólag, miért ad a kormány elsőbbséget az újoncjavaslatnak az indemnitium felett, rövid lehet a válasz. *(Zaj a szélsőbaloldalon.)* Az önök magatartása abba a helyzetbe juttatta már hivatalbeli elődeimet, hogy idestova fél esztendő óta költségvetési felhatalmazás nélkül vagyunk kénytelenek kormányozni az országot és a mellőzhetetlenül szükséges állami szükségleteket kielégíteni. Ezt a felelősséget magukra kellett, hogy vegyék hivatalbeli elődeim, viseljük az ország érdekében mi is, és miután legnagyobb sajnálatunkra úgyis már egy fél év óta tart ez a helyzet, — gondolom — nem tesz olyan lényeges különbséget az, hogy ez a rendkívüli helyzet egy-néhány nappal tovább, vagy kevesebb ideig tart. *(Helyeslés jobbfelől.)* Ellenben a véderőjavaslat megszavazása remekívüli sürgős dolog, amint azt Kristóffy t. barátom helyesen jegyezte meg, először azért, hogy a hadsereg dezorganizálva ne legyen, *(Zajos helyeslés jobb felől. Ellenmondások a szélsőbaloldalon.)* mert ez első nemzeti érdeke az országnak; mert semmiféle frazeológiával nem lehet elhomályosítani azt a tényt, hogy a magyar nemzet érdeke az, hogy a hadsereg jól legyen szervezve. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)* Magyar nemzeti érdek az, hogy a hadsereg erős legyen és megengedem, a legjobb szándékból, de a magyar nemzet vitális érdekeit sértik azok, akik a hadsereget gyengítik és dezorganizálják. *(Úgy van! Úgy van! a jobboldalon.)*

Pap Zoltán: Melyik hadsereget?

Gróf Tisza István miniszterelnök: A közös hadsereget... *(Nagy zaj a szélsőbaloldalon és felkiáltások: Olyan nincs!)*

Pap Zoltán: No hát, a közös hadsereg részére nincs katona!

Gróf Tisza István miniszterelnök: A közös hadsereget,

amelyre Magyarország alkotmányos befolyása kiterjed és amely Magyarországnak összes politikai céljaiért rendelkezésre áll. (*Zajos helyeslés a szélsőbaloldalon.*)

A másik fontos cél a hároméves katonák sorsa rendezésének kérdése. A t. képviselő urak a véderőtörvénynek csak a 8. §-ig jutottak el. Én figyelmeztetem t. képviselőtársaimat, hogy a véderőtörvénynek van egy 12. §-a is, amely az 1888: XVIII. t.-c.

1. §-ával megegyezik és amely szerint a tartalék első korosztályába tartozók szükség esetén behívhatók, visszatartathatók.

Bakonyi Samu: Igen, de rendkívüli szükség esetén és akkor megmagyarázták, hogy az micsoda: mozgósítás előtt. (*Zaj.*)

Gróf Tisza István miniszterelnök: Hogy mi fog történni, azt nem tudom, az célszerűség kérdése; de hogy a hadügyi kormányzatnak joga van visszatartani az elsőéves tartalékba átlépett véd-kötelezetteket, az a törvény szavai szerint világos. (*Úgy van! a jobboldalon.*)

Bakonyi Samu: Az akkori ellenzék jól sejtette és azért elle-nezte! (*Felkiáltások jobbfelől: De ma már törvény!*)

Gróf Tisza István miniszterelnök: És ha azt kifogásolják a képviselő urak, hogy ez a szükség esetére és rendkívüli körülményekre szoríttatik: hát engedőimet kérek, bajos volna elvitatni, hogy fennforog a szükségét ennek akkor, ha a képviselő urak az újoncozás mesterséges meggátolása által dezorganizálni akarják a hadsereget, (*Úgy van! Úgy van! a jobboldalon.*) és bajos volna, elvitatni, hogy rendkívüli körülmények azok, mikor az országgyűlés nagy többségének akarata ellenére, (*Hosszantartó zajos helyeslés a jobboldalon. Nagy zaj balfelől.*) a házszabályokban rejlő jogoknak magának a parlament intézményének megrontására terjedő kihasználása mellett, a többség akaratának érvényesülését meggátolják. (*Úgy van! Úgy van! a jobboldalon.*)

Br. Kaas Ivor: Az a régi nóta! (*Élénk felkiáltások a jobboldalon: De igaz!*)

Pap Zoltán: Osztrák nóta! (*Zaj.*)

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. Ház! Ezek voltak azok az indokok, amelyek a kormányt arra bírták, hogy elsőséget tulajdonítson az újoncozási javaslati oknak. És ha itt a x. képviselő urak, mint annyiszor már és mindig egyformán alaptalanul, a szoldateszka rémét festik maguk elé, hát én határozottan kijelentem, hogy egyenesen a magyar kormány iniciatívájából eredt, hogy ne az indemnity, de ez a javaslat vétessék elsősorban elő. Ne méltóztassanak itt semmiféle, az Isten tudja micsoda, a háttérben levő, rejtett indokokat keresni. Én bátor voltam azokat a nyilvánvaló okokat előadni, amelyeknél fogva nézetünk szerűit az ország érdeke követeli azt, hogy ezek a javaslatok vétessenek napirendre. (*Élénk helyeslés a jobboldalon.*)

Én úgy gondolom, hogy ezen cél elérésére teljesen a házszabályok keretében mozogtam, midőn a tanácskozársra szánt, idő befejezte után a napirendre vonatkozó indítványomat megtettem. A 202. §. azt mondja, hogy „az elnöki előterjesztés“, — itt vessző van — „vagy indítvány felett stb. Ez nem azt. teszi, hogy elnöki előterjesztés vagy elnöki indítvány, hanem azt, hogy elnöki előterjesztés vagy oly indítvány, amelyet a Ház más tagja tesz meg. *(Élénk helyeslés a jobboldalon. Ellenmondások a szélsőbaloldalon.)* Ha a t. képviselő urakban itt bármely kétely merülhet fel, az a komma, amely az „előterjesztés“ szót követi, azt hiszem, minden kétséget teljesen kizár. *(Igaz! Úgy van! a jobboldalon. Ellenmondás és zaj a szélső baloldalon. Egy hang a szélsőbaloldalon: A bécsi koma! Folytonos zaj.)*

És, t. képviselőház, én csütörtökön délután 2 órakor indítványoztam azt, hogy a holnapi napirendre tűzessék ki az újonclétszámot megállapító javaslat tárgyalása; hát, ha magyar ember csütörtökön azt mondja, hogy holnap, hát valószínűleg a pénteket érti. *(Derűtség és helyeslés a jobboldalon.)* Világos tehát, hogy indítványomnak más értelmet adni egyáltalában nem is lehet, minthogy a pénteken 10 órakor megnyitandó ülés napirendjére kértem a javaslatot kitűzetni. Kérem indítványomat ezen szövegben szavazásra feltenni. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)* És ha a t. képviselő urak itt azzal fenyegetőznek, hogy a holnapi napot zárt üléssel akarják kitölteni *(Felkiáltások a szélsőbaloldalon: Ma! Ma!)* — hát a imáit, hát én ezt sajnálom, mint magyar ember. *(Élénk helyeslés a jobboldalon. Nagy zaj és felkiáltások a szélsőbaloldalon: Magyar!)*

Lengyel Zoltán: Ne tessék erőszakoskodni! *(Folytonos zaj a szélsőbaloldalon. Halljuk! Halljuk!)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Hát én ezt sajnálom, mint magyar ember, a magyar parlament reputációja szempontjából, de a képviselő urakat, ettől a házszabályszerű joguktól, hogy ezt megtegyék, meg nem foszthatom.

Br. Kaas Ivor: Bizony nem! *(Folytonos zaj.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: De engedjék meg nekem a t. képviselő urak, ha a képviselő urak élni akarnak és élni fognak ezzel a jogukkal, a parlament reputációja, szempontjából... *(Folytonos zaj a szélsőbaloldalon. Egy hang a szélsőbaloldalon: Erőszak ellen? Hát mi lesz akkor? Zaj.)* Az már csakugyan az erőszaknak még csak a legkisebb jellegével sem bír, vagy csak nem is hasonlít az erőszakhoz, hogyha egy parlamentben a határozathozatalra jogosult többség a házszabályokban világosan lefektetett jogaival szintén él. *(Úgy van! jobb felől.)* Ez az élés a joggal, ami lehet kötelesség is reánk nézve, de semmi esetre sem erőszak. *(Élénk helyeslés a jobboldalon. Folytonos zaj)*

és mozgás a szélsőbaloldalon.) Ismétlem, hogy, ha a t. képviselő urak élni kívánnak ezzel a jogukkal, *(Folytonos nagy zaj a szélsőbaloldalon.)* ez azt a kötelességet fogja mireánk róni, hogy a nemzet ítélőszéke elé idézzük a képviselő urakat. *(Nagy zaj és mozgás a szélsőbaloldalon. Mozgás jobbfelől.)*

Gál Sándor: Nagyon kemény ítélet lesz az! *(Élénk helyeslés, a szélsőbaloldalon. Egy hang a szélsőbaloldalon: Tegyétek meg nekünk ezt a szívességet! Folytonos zaj.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Ne gondoljanak mindjárt a választásokra; eljőhet annak is az ideje, *(Folytonos zaj a szélsőbaloldalon.)* de azt az időt majd mi fogjuk megválasztani, akik felelősek vagyunk azért a tanácsért, amelyet a koronának adunk. Ue nekünk kötelességünk felnyitni a nemzet szemét azon gyerekes csínyeket illetőleg... *(Hosszantartó zajos helyeslés és taps a jobboldalon. Nagy zaj a szélsőbaloldalon és felkiáltások: Az elnöknek nincsen szava ep ellen? Tessék rendreutasítani! Egy egész pártot sérteget. Nincs az elnöknek szeme? Folytonos zaj és láрма a szélsőbaloldalon. Felkiáltások a jobboldalon: Igaza volt! Felkiáltások a szélsőbaloldalon: Utasítsa rendre!)*

Elnök (csenget): Csendet kérek. A képviselő urak felháborodása következtében félkértem a gyorsító uraktól is az utóbbi szavak reprodukcióját és itt azt olvastam, hogy a miniszterelnök úr azt mondta: „De nekünk kötelességünk felnyitni a nemzet szemét azon gyerekes csínyeket illetőleg. *(Élénk helyeslés és taps jobbfelől. Felkiáltások: Igaza van! Komédiások! Zaj a szélsőbaloldalon.)* A t. képviselő urak nagyon hangoztatják a szólásszabadságot, pedig amit a miniszterelnök úr mondott, az csak halvány viszonzása azoknak, amik a kormányra bírálatképen éppen erről az oldalról mondattak. A házszabályok lelkiismeretes alkalmazásával én a miniszterelnök urat rendre nem utasíthatom. *(Hosszantartó éljenzés és taps jobbfelől. Zaj. Halljuk! Halljuk!)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Legyenek a t. képviselő urak egy mákszemnyi igazságossággal. *(Zaj balfelől. Halljuk! Halljuk!)*

Pozsgay Miklós: Gyerekecske, üljön le! *(Nagy zaj és felkiáltások a jobboldalon: Micsoda beszéd ez!)*

Pap Géza: Szégyellni való dolog ilyeneket beszélni! *(Halljuk! Halljuk! a. jobboldalon.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Mi türelemmel hallunk a képviselő urak ajkairól *(Nagy zaj és felkiáltások a szélsőbaloldalon: Eláll!)* ennél sokkal keményebb kijelentéseket is. *(Folytonos zaj és felkiáltások a szélsőbaloldalon: Eláll! Halljuk! Halljuk! a jobboldalon.)* Alkalmadtán élni fogunk azon jogunkkal, hogy mi is bírálatot gyakoroljunk az önök eljárása felett. *(Hosszantartó éljenzés és taps a jobboldalon.)* És ha a képviselő urak essen bírálattal szemben... *(Nagy zaj és felkiáltások a szélsőbaloldalon:)*

Eláll! Eláll! Horváth Gyula a padot veri. Felkiáltások a jobboldalon: Rendre!

Elnök: Kérem Horváth Gyula képviselő urat, ne zavarja a szónokot! *(Horváth Gyula tovább veri a padot. Élénk felkiáltások jobbfelől: Rendre!)* Kérem a képviselő urat, ne zavarja a szónokot!

Gróf Tisza István miniszterelnök: ... és ha a képviselő urak ezen bírálattal szemben *(Zajos felkiáltások a szélsőbaloldalon: Eláll! Elnök ismételten csenget.)* a rendszeres zajongás fegyveréhez folyamodnak; *(Folytonos zaj a szélsőbaloldalon. Elnök csenget.)* ha a t. képviselő uraik . . . *(Folytonos nagy zaj a szélsőbaloldalon és felkiáltások: Eláll! Eláll! Horváth Gyula egyre veri a padot.)*

Elnök (csenget): Horváth Gyula képviselő urat már kétszer figyelmeztettem, hogy ne zavarja a szónokot; ha még egyszer figyelmeztetnem kell, akkor kénytelen leszek az ülést felfüggesztem és a Házhoz a házszabályok értelmében kérdést intézni. *(Élénk helyeislés a jobboldalon.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Én nagyon kérem a t. képviselő urakat, hogy ezzel a kritikával szemben ne a lezúgás fegyveréhez folyamodjanak, mert akkor azután *(Folytonos nagy zaj és felkiáltások a szélsőbaloldalon: Eláll!)* nagyon bajos lesz nekik magukat a házszabály és a szólásszabadság védői gyanánt kiadni. *(Élénk helyeislés a jobboldalon.)* Ha vindikálják maguknak a szólásszabadságot, tiszteljék azt és tőrjék meg akkor is, amikor az önök ellen vétetik igénybe. *(Hosszantartó élénk helyeislés a jobboldalon. Nagy zaj a szélsőbaloldalon.)*

Ritner Zsigmond: Meghallgatjuk, de nem engedjük sértegetni magunkait. *(Élénk mozgás a jobboldalon. Elnök csenget.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Az én t. képviselőtársam, báró Kaas Ivor, mai beszédének végén intencióimra vonatkozó méltányos kijelentések mellett, amelyekért fogadja köszönetemet, azon figyelmeztetést intézte hozzám, hogy ne lépjek az abszolutizmus útjára. Iláh, t. uraim ...

Pozsgay Miklós: Legalább becsületes abszolutizmus volna!

Gróf Tisza István miniszterelnök: ...hogyan az abszolutizmus és én két ellenkező pólus vagyunk, azt mindenki tudja, aki legkevésbé is ismer. Hogy Magyarország és a magyar nemzet az abszolutizmustól keserves küzdelmek árán tudta magát ezer év alatt sokszor megmenteni, azt tudjuk mindnyájan. *(Nagy zaj a szélsőbaloldalon. Halljuk! Halljuk! a jobboldalon.)*

Azt is ltudjuk, hogy van a magyar nemzetnek egy szerencsétlen tulajdonsága, hogy nagy és jó tulajdonai, *(Folytonos nagy zaj a szélsőbaloldalon. Halljuk! a jobboldalon. Elnök csenget.)* az/alkotmányos szabadsághoz való tette-re kész ragaszkodása mindig csak azon gyászos pillanatokban érvényesültek, amidőn vész-fellegek (tornyosultak a nemzet fölé, de alkotmányos szabadsá-

gával „a nemzet erejének gyarapítására élni nem tudott, és a jólét nyugalmanak esztendeit meddő harcokra, erejének elforgácsolására fordította. *(Úgy van! Úgy van! a jobboldalon.)* És legyenek róla meggyőződve, t. képviselő urak, hogy a magyar alkotmányt ma csak egy veszély fenyegeti, az abszolutizmust Magyarországra csak egy körülmény hozhatja ...

Várady Károly: Semmi sem hozhatja! *(Zaj a szélsőbaloldalon.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: ...az, ha a mi kezünk között *(Folytonos zaj a szélsőbaloldalon. Elnök csenget.)* török össze a magyar alkotmány gépezete; *(Úgy van! Úgy van! a jobboldalon. Zaj a szélsőbaloldalon.)* ha egyikünk szenvedélyessége, másikunk tehetetlen gyámoltalansága folytán nem tudjuk a magunk hibáitól megvédeni s utódainknak csorbítatlan díszben átadni a magyar alkotmánynak, a magyar szabadságnak kincsét. *(Hosszas élénk éljenzés és taps a jobboldalon.)*

Pap Zoltán: Chlopy-i papirosba pakkolva!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Engedjenek meg a t. képviselő urak, nem tudják, mit cselekszenek, *(Úgy van! Úgy van! a jobboldalon. Folytonos zaj a szélsőbaloldalon. Elnök csenget.)* ha ezen jelenségekkel, amelyek *(Folytonos zaj a szélsőbaloldalon. Fekiáltások jobb felől: Halljuk! Halljuk!)* tehetetlenségre kárhozzatják a magyar alkotmányos gépezetet; amelyekkel azt a méltóságot, azt a nimbuszt, azt a kegyeletet ölik ki a nemzetből, amellyel kell, hogy alkotmányos életéhez ragaszkodjék: ezzel a működésükkel, bizonyára akaratuk ellenére, az ország esküdt ellenségeinek malmára hajtják a, vizet. *(Zajos helyeslés és taps a jobboldalon. Nagy zaj a szélsőbaloldalon. Elnök csenget.)*

Pozsgay Miklós: Ez a gyerekes beszéd!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Ha mi férfias határozottsággal szembeszállunk ezen törekvésekkel, nyugodt öntudattal mondhatjuk, hogy mi védjük a magyar alkotmányt, *(Úgy van! Úgy van! a jobboldalon. Zaj a szélsőbaloldalon.)* mi védjük a magyar szabadságot, mi követünk igazán magyar nemzeti politikát! *(Hosszas élénk helyeslés, éljenzés és taps a jobboldalon. Folytonos zaj a szélsőbaloldalon. Elnök csenget.)*

Miután többen kívánják, gróf Tisza István a tanácskozás befejezése után újból elmondja indítványát.

Ez az emlékezetes éjjeli ülés a miniszterelnök napirendi indítványának elfogadásával ért véget.

112. 1903. nov. 13-iki országos ülés. — Az elnökség megsértése. (Napló XIX. k. 42—43. 1.)

A változatlan újoneltszám fenntartásáról szóló törvényjavaslat tárgyalásának megkezdése előtt Kubik Béla, a házszabályokra való hi-

¹ Célzás az 1903. szept. 10. chloipyi hadiparancsa (102).

vatkozással, panasolja, hogy a házszabályok az elnökség részéről a pártok tekintetében nem egyformán kezeltetnek. Tegnap történt ugyanis, hogy szóló hallani óhajtván az elnökség kijelentéseit, azt is merészkedett mondani, hogy „mit petyegnek odafenn.“ Ezért elnöki rendreutasításban részesült. Nem így történt azonban az elnökség részéről, amikor a miniszterelnök az ellenzékkel szemben ezt a kifejezést használta: „Azon gyerekes csínyeket illetőleg.“ A két kifejezés közül a durva sértés bizonyára az, amelyet a miniszterelnök használt. És mégis az elnök szólót rendreutasította, a miniszterelnökkel szemben pedig kijelentette, hogy „a házszabályok lelkiismeretes alkalmazásával én a miniszterelnök urat rendre nem utasíthatom.“ Szóló nemi követeli, hogy a miniszterelnök rendreutasíttassék, egyszerűen csak konstataálni akarja, ami itt az elnökség részéről történt.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőház! *(Halljuk! Halljuk! a jobboldalon.)* Én pedig egész röviden csak azt kívánom konstataálni, hogy az általam használt kifejezés bizonyos képviselőtársaimmal szemben használtatott; t. képviselőtársam pedig az elnökséggel szemben használt egy kifejezést, ami pedig, azt hiszem, toto coelo más. Mert mindenesetre a vitában egymással szemben használhatunk néha-néha élesebb kifejezést a parlamenti illem korlátai közt; az azonban nagyon szomorú elfajulása a parlamenti életnek, ha az elnökséggel szemben a Ház minden tagja nem a legnagyobb deferenciával viselkedik. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)*

Ezen és még két más „házasabálýsérelem“ elintézése után a Ház végre rátért az eddigi újonclétszám ideiglenes fenntartásáról szóló törvényjavaslat általános tárgyalására. A javaslat tető alá hozatala s ezzel egy nagyfontosságú állami szükséglet mielőbbi kielégítése kezdettől fogva nem sok reménnyel kecsgetetett.

Nov. 9-iki értekezletéi: ugyanis a Kossuth Ferenc elnöklete alatt álló függetlenségi és 48-as párt még nyílt kérdésnek hagyja, vajjon a párt tagjai résztvegyenek-e az obstrukcióban vagy sem? De már a .nov. 13-án tartott újabb értekezlet kimondta, hogy a párt a napirendre tűzött két katonai javaslatot nem fogadja el és ellenük a legerősebb harcot indítja meg. Egyben kívánja az újonclétszám fenntartásáról szóló javaslat vitájának megszakításával az indemnitási javaslat napirendre tűzését.

Szóval nov. 13-án a legnagyobb ellenzéki párt, a függetlenségi párt is hivatalosan csatlakozott az obstruálok kis csapatához, az ú. n. szabad ellenzékhez.

A „szabad ellenzék“ a Szederkényi-párt tagjaiból, továbbá a velük obstruáló néhány pártonkívüli függetlenségi és néhány néppárti képviselőből toborzódott.

Ismét bekövetkezett, ami már előbb és utóbb is többször. A józan ítéletű, higgadt, mérsékelt Kossuth Ferenc — kellő energia hiányában — ezúttal sem volt képes arra, hogy „jobb belátását a szélsőséges és meg gondolatlan elemek izgatásaival szemben keresztülvigye.“ (Apponyi Emlékiratai I. 1922., 229.1.)

azután, hogy a két újonc javaslat, amelyet Tisza István erélyének sikerült a nov. 12. éjjeli ülésen napirendre tűznie, az ellenzék egy kis töredékének¹ szívós ellenállása miatt csak az 1904 márc. 10-én létrejött parlamenti béke (162) eredményeként emelkedett törvényerőre.¹¹¹

113. 1903 nov. 14-iki országos ülés. — Polónyi Géza indítványa az indemnitásnak napirendre tűzése tárgyában. (Napló, XIX. k. 75—76. la).)

Elnök a Ház legközelebbi (nov. 16.) ülésének napirendjére nézve tesz előterjesztést és javasolja a két újoncjavaslat (111) folytatólagos kifizését.

Polónyi Géza a függetlenségi párt megbízásából (és az imént jelzett nov. 13. értekeztet határozatának megfelelően) ellenindítványt ad be, melyben kéri az újonclétszám fenntartásáról szóló törvényjavaslat vitájának megszakításával az indemnitási javaslat napirendre tűzését. Kísérő beszédében elsősorban utal arra, hogy a nemzet széles rétegeiben az a jogos gyanú merült fel, hogy a nov. 12. éjjeli ülésen (111) történt napirendváltoztatás megett parlamenti csíny rejlik. Ezt a gyanút még fokozza a szabadelvű párt egyik tekintélyes tagjának, Ivánka Oszkárnak, nov. 13-án kelt és a napilapokban is megjelent levele, melyben a miniszterelnök erőszakos politikája iránti bizalmatlanságból bejelenti a szabadelvű pártból való kilépését.¹¹² Egy komoly — és pedig nem ellenzéki — lapban szintén olvasott a kormányelnök különböző erőszakos terveiről. A kormányprogram feletti vitának megszakítása indokolatlan és célszerűtlen volt. Ennek a vitának folytatása bizonyította volna, hogy a Ház többsége a kormány iránt bizalommal nincs. A katonai javaslatoknak erőszakos napirendre tűzése nemcsak a házszabályokba ütközik, de az alkotmányos kormányzásnak egyenes kijátszását jelenti. Mert merőben lehetetlenség parlamentáris szempontból, hogy egy kormány, amelynek sem költségvetése, sem indemnitása nincs, bármiféle olyan törvényjavaslatot tárgyalasson, amelynek végrehajtása az állami bevételeket és kiadásokat érinti. Ha már a Ház nem akarja folytatni a kormányprogram feletti vitát, úgy kötelessége a katonai javaslatoknak a napirendről való levételével az indemnitási javaslat tárgyalását napirendre tűzni. Ezeknek az újoncjavaslatokknk tárgyalása ugyanis lehetlenné teszi a parlamenti békét, tehát azt is.

¹A Kossalth-párt ugyanis már december elején (127) elállott a rendkívüli fegyverek használatától.

¹¹¹Az időbeli összefüggés kedvéért itt jegyezzük fel gróf Tisza Istvánnak egy jellemző mondását, melyet a B. H. nov. 13. számában a következőleg örökített meg:

„Nagy derűtlenséggel tárgyalták a (képviselőházi) folyosón Tisza grófnak azt a mondását, amit arra a vádra tett, hogy ő udvaronc, ő — úgymond — úgy különbözik az udvaronctól, mint a kuvaszkutya az ölebtől.

Ez a népies hasonlat — teszi hozzá ez az akkoriban ellenzéki lap — nem tett rossz hatást.“

¹¹²Ivánka Oszkár a volt nemzeti párt egyik agilis és harcos tagja volt, ki 1899. márc. elején a nemzeti párt feloszlása alkalmával (79) lépett be szintén a szabadelvű pártba. Kilépő levelét közli a B. H. nov. 14. sz.

hogy a három évet kiszolgált katonák azon az alapon bocsáttassanak haza, hogy az újoncjutalék meg van szavazva. A kormány a katonai javaslatok napirendre tűzésével a parlamenti helyzetet csak elmérgesíti. A miniszterelnöknek az éjjeli ülésen tett egy nyilatkozata pedig újabb aggodalmakra ad okot. Mikor ugyanis arról volt szó, hogy a katonai nevelésügy kérdését a véderőtörvényben kellene megoldani, a miniszterelnök közbeszólt, hogy „ez oda nem tartozik.“ Szólo elismeri, hogy az eddigi állapottal szemben a katonai nevelésügy terén tervezett intézkedések egy bizonyos haladást jelentenek. De ha az idevágó reformokat nem törvény útján, hanem megint a katonai felségjogok keretében kívánják megoldani, akkor nem vívmányról, hanem a nemzeti államiságnak rút megalázásáról van szó. Napirendi indítványának egyedüli célja, hogy az indemnitási vita keretében alkalom nyíljk annak bebizonyítására, hogy maga a parlament sem viseltetik bizalommal a kormány iránt.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőházi Én meg akarok felszólalásomban szigorúan azon korlátok között maradni, amelyeket annak tárgya, szab elem, t. i. a következő ülés napirendjének megállapítása, keretében. *(Helyeslés jobbról.)* Már maga ez is egy ok arra, hogy ki ne terjeszkedjem mindazokra, amiket az előttem felszólt t. képviselő úr felhozott. A napnak, t. Ház, különben is csak 24 órája van. Ennek a 24 órának, fájdalom, igen tetemes részére szükségem van azért, hogy az ország komoly ügyeivel foglalkozzam. *(Zaj és mozgás a bal- és szélsőbaloldalon.)* és így igazán nem érek arra rá, hogy dementáljak és helyreigazítsak minden kósza pletykát, mely egyik vagy másik lapban intencióim felől megjelenik. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)* Én már tegnap nem ugyan itt, — de azt gondolom, ez is a lapokba került, — kifejezést, ladtam annak, hogy én semmiféle puccsot, semmiféle meglepetést ,nem tervezek; én azt a harcot, amire vállalkoztam, szükség esetére nyílt sisakkal szándékszem megvívni és minden fázisában nemcsak t. elvbarátaimat, de az egész országot, ellenfeleimet is, tájékoztatni fogom intencióim felől. Méltóztassék ezt egyszersemindenkorra tudomásul venni. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)*

Ezekután csak megmagyarázom egy — már biztosan nem emlékszem — közbeszólásomat, vagy látható mosolyomat, amelyre t. képviselőtársam hivatkozott. Én mindenesetre mosolyogtam, talán közbe is szóltam,, mikor felmerült az, hogy a katonai nevelőintézetekben errevonatkozó kívánságok a véderőtörvénybe vétesse-nek fel. Ennek oka igen egyszerűen az, hogy a véderőtörvény azon ügyekre vonatkozik, melyek az 1867: XII. t.-cikk 13. §-a értelmében Ausztriában azonos elveken alapuló törvényékkal intézemdők el. Ami a véderőtörvénybe jön, az megfelelő osztrák törvényben is helyt kell, hogy foglaljon.

Ugron Gábor: Nem áll!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Azt a nemzeti vívmányt,

hogy a magyar nyelv érvényesülése a nevelőintézetekben az osztrák parlament jóváhagyásaihoz köttessék, átengedem a képviselő úrnak. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)*

Polónyi Géza: Nem értettük. Törvényben lesz megoldva?

Gróf Tisza István miniszterelnök: Megmondtam, hogy semmi egyébről beszélni nem fogok, mint a napirenden lévő tárgyról. *(Mozgás a baloldalon. Egy hang: Értjük!)* Ha értik, tessék megnyugodni benne. *(Felkiáltások balfelől: De nem nyugszunk meg!)*

Azokat az indokokat, amelyek arra bírták a kormányt, hogy elsősorban az újonclétszám megállapítására és az újonclétszám megszavazására vonatkozó két javaslat tárgyalását kérje a Háztól, volt szerencsém azon alkalommal elmondani, midőn a Ház határozatát meghozta.¹ Most csak két felhozott ellenvetésre kell, hogy reflektáljak. Az egyik az, hogy merőben lehetetlen újoncokat megszavazni, mikor a költségek törvényhozásilag engedélyezve nincsenek. Közjogellenes és az alkotmánynak sarkalatos tételét sérti, hogy egyáltalában teljesítenének fizetések és inkasszáltasának bevételek, mielőtt azok a törvényhozás által megállapítottak volna. *(Igaz! Úgy van!)* Ezt sohasem tagadtam, most sem tagadjuk. A kormány teljesen érzi a felelősség súlyát; mikor az ország parancsoló érdeke által indíttatva, ezen jogsértés elkövetésére utólagos felmentvényt reményében magát elhatározta; de ha erre elhatározta magát s ezt megteszi az államélet egész vonalán, semmi akadályt, semmi nehézséget nem látok abban, hogy ugyanez az eljárás követtessék a megszavazandó újoncokra vonatkozólag is.

Másik megjegyzése a t. képviselő úrnak az, hogy elvágjuk útját a bizalmi kérdés eldöntésének. Először is hat napja folyt már a vita a program felett, azért bizalmatlansági indítvány még nem tétetett; másodsor bizalmatlansági indítványt tehetnek a t. képviselő urak bármely pillanatban. Tessék az indítványkönyvbe bejegyezni egy bizalmatlansági indítványt, annak a napirendre tűzése felett a házszabályok szerint határozni fogunk, és ha a t. képviselő úrnak igaza, lesz abban, hogy a kormány a* Ház többségének bizalmát nem bírja, ez ki fog sülni azonnal, amint, a napirendretűzés kérdésében a Ház határozni fog. Tessék a próbát megtenni. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Ami végül a hároméves katonák sorsát, illeti, bocsánatot kérek, akik ennek az országnak azt a fontos, eminens, kardinális érdekét, hogy a hadsereg ne dezorganizáltassék; hogy a hadseregben lehetetlen állapotok ne merüljenek fel, megérteni akarják: azok a hároméves katonák sorsát másképp el nem intézhetik, mint hogy az azok eltávózása által beállott úr pótlásáról gondoskodnak. *(Úgy van! Úgy van! a jobboldalon.)* Erre nem valami — tudja Isten, micsoda — idegen faktornak, de Magyarországnak,

¹ (111.)

a magyar nemzetnek elsősorban feltétlen szüksége van. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)* Mi semmi egyebet nem kérünk a képviselő uraktól, mint hogy — a jövőre vonatkozó minden obligó és minden ígéret nélkül — ne gördítsenek akadályokat a többség elébe, hogy a többség a maga meggyőződéséhez képest megszavazzon egy oly javaslatot, aminőhöz hasonlót a képviselő urak 1867. óta mindig minden hosszabb vita nélkül áteresztettek. *(Úgy van! Úgy van! a jobboldalon.)* Tették ezt iákkor is, amikor a legmesszebbmenő bizalmatlanság álláspontján állottak a kormánnyal szemben; tették azért, mert a változatlan újoneléttség megszavazásában maguk is egy eminens állami érdeket láttak. *(Úgy van! a jobboldalon.)*

Ha tehát most a t. képviselő urak más álláspontra helyezkednek; ha most mesterségesen a rendelkezésükre álló alkotmányos eszközöknek az alkotmány szellemével ellenkező módon való felhasználása által, *(Úgy van! a jobboldalon.)* egy egészen új eljárás követésére határozzák el magukat: engedelmet kérek, túrniök kell azon vádat a mi részünkről, hogy a hároméves katonák érdekeit minden szükség, minden ok nélkül megkárosítják. *(Úgy van! Úgy van! a jobboldalon. Zaj és ellenmondások a szélsőbaloldalon.)*

Ha a képviselő urak a hároméves katonák dolgán segíteni akarnak, ennek egyetlenegy módja van: engedjék meg, hogy a többség megszavazza ezt a javaslatot. Azután jön az indemnitás; ám folytassák az obstrukciót az indemnitásnál, ha úgy tetszik, majd megküzdjük ott a csatát, *(Zaj a szélsőbaloldalon.)* van ott elég terük, de itt ne álljanak oda, mint a hároméves katonák szószólói és védelmezői, midőn minden igaz ok nélkül egy olyan törvényjavaslattal szemben, amelyhez hasonló évek során át mindig nagyobb küzdelem nélkül ment át a Házban, ilyen magatartásra határozták el magukat. *(Úgy van! Úgy van! a jobboldalon.)*

fin kérem az elnök úr által javasolt napirendet elfogadni. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)*

A napirendi vita azzal végződött, hogy Polónyi ellenindítványával szemben, melyet Buzáth Ferenc a néppárt részéről is támogatott, a Ház elnök javaslatát fogadta el.

114. 1908 nov. 16. országos ülés. — Sürgős interpelláció megtételének ideje. — A miniszterelnök előzetes válasza Molnár Ákos sürgős interpellációjára az olasz borvám-szerződés mibenállásáról. (Napló XIX. k. 113 és 114 l., illetve 116—117 és 117—1181.)

Az ülés elején (hétfő) elnök jelenti, hogy a házszabályok 204. §-a értelmében Molnár Ákos képviselőnek megengedte, hogy a borvám kérdésében a mai napon sürgős interpellációt intézhessen és ezt ma az ülés végén, félkettőkor fogja megtenni.

Háromnegyed kettő már elmúlt, midőn elnök felszólítja Molnár Ákost interpellációjának megtételére.

Molnár Ákos a házszabályok 212 §-ára való hivatkozással kéri a

Házat, hogy beszédét holnapra halaszthassa; de az ügy sürgössége miatt szívesen mondja el ma is.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. Ház! Először is hozunk egy kérdést tisztába. A házszabályok világos rendelkezése szerint (212. §.) az illető képviselő kérheti azt, hogy elhalássa másnapra beszédét, ha háromnegyed kettő elmúlt, amint most is elmúlt; de minden esetben a Ház határoz afelett, hogy ezt a kérdést teljesíti-e, vagy pedig meghosszabbítja-e a tanácskozássra szánt időt annyival, hogy az illető képviselő úr beszédét még elmondhassa. Mindig a Házitól függ, hogy e kettő közül melyikre határozza el magát.-

Rigó Ferenc: Még ilyen nem történt! Ilyen magyarázatot még nem hallottunk!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Ha a képviselő úr elolvassa a házszabályt, rá fog jönni, hogy ez így van; a Ház tisztán az illető képviselő úr iránti kulánsságból nem alkalmazta ezt eddig.

Ami pedig a jelen kérdést illeti, először is t. képviselőtársam ma is hangsúlyozta, hogy az ügy sürgős természetű; másodszor „a Ház ma már a maga idejéből felajánlott bizonyos időt erre a célra, és én azt gondolom, íiem volna célszerű, ha ilymódon több ízben is több ülés végéből bizonyos rész elvétetnék. (*Helyeslés a jobboldalon. Zaj a szélsőbaloldalon.*) A t. képviselő urat nem lehet abban meggátolni, hogy interpellációját ma meg ne tegye vagy visszavonja, azonban én arra fogom a Házat kérni, hogy holnapra az engedélyt ne adja meg. Ha sürgős az interpelláció, méltóztatnék azt ma elmondani. (*Élénk helyeslés a jobboldalon.*)

Molnár Ákos ismételtten hangsúlyozza, hogy interpellációja igen sürgős természetű, amennyiben az országnak gazdaközönsége és egyéb érdekeltsége oly bizonytalanságban van, hogy ennek megszüntetése égetően szükséges. Ezért interpellációja tekintetében a sürgösséget indokoltnak véli fenntartani. De miután nem látja a miniszterelnök érveléséből, hogy miért ne mondhatná el beszédét holnap, kedden, miután a Ház szombaton megengedte, hogy ma elmondja: újból kéri a Házat, engedje meg, hogy interpellációját holnap mondhassa el.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőtársam tévedésben van; szombaton nem határozott a Ház a tekintetben, hogy interpellációját mikor tegye meg. Szombaton elmaradt az interpelláció megtétele, és ma határozott a Ház, illetőleg ma jelentette be az elnök úr, hogy mint sürgős interpellációra az engedélyt megadta; és ha ma nem teszi meg interpellációját, ismét holnap fog a Ház határozni a tekintetben, hogy erre az engedélyt megadja-e vagy sem; én előre jelzem, hogy holnap amellet, leszek, hogy ne adja meg az engedélyt, mert. vagy sürgős a dolog, vagy nem. (*Helyeslés a jobboldalon.*) Ha sürgős, tessék ma megtenni ... (*Zaj a szélsőbaloldalon.*)

Kubik Béla: Nagyon jól van. Csak szoktasson bennünket!

Minél élesebbre csinálja csak a kérdéseket! Ott leszünk. *(Zaj és felkiáltások a jobboldalon: Mi is!)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Vagy sürgős az ügy, vagy nem. Ha sürgős, mindnyájunktól elvárhatja az ország sürgős érdeke, hogy félőrával tovább ittmaradjunk. *(Élénk helyeslés a jobboldalon. Zaj a szélsőbaloldalon. Felkiáltások: Ne mondd el!)*

Molnár Ákos erre kénytelen-kelletlen elmondja interpellációját. Bevezető beszédében hangsúlyozza, hogy azok a hírlapi közlemények, amelyek a részünkről történt felmondás folytán 1903. dec. 31-én lejáró olasz kereskedelmi szerződés meghosszabbítása körül megjelentek, Magyarország borgazdaközönségét, sőt minden törvényisztelő magyar embert méltán aggodalomba ejtettek.¹ Hiszen itt nemcsak borgazdaságunk létérdekei forognak kockán, hanem az állítólag tervezett meghosszabbítás önálló gazdasági berendezkedésünk törvényes biztosítékának, az Ausztriával való vám¹ és kereskedelmi viszonyaink ideiglenes rendezéséről szóló 1899-XXX t.-c.-nek is sérelmét jelenti. Ez a törvény ugyanis világosan rendeli, hogy kereskedelmi szerződések felett tárgyalások sem kezdetők meg addig, míg az új autonóm vámtarifa megállapítva nincs.¹ ^{II} ^{III} ^{IV} Jelen esetben semmiféle olyan kényszerítő okot nem lát, mely az olasz kereskedelmi szerződés körüli tárgyalások megindítását oly nagyon sürgetné, hogy^r ezáltal az 1899:XXX. t.-c. megsértessék. Kérdi a miniszterelnököt, hogy mi a kormány álláspontja az olasz kereskedelmi szerződést illetően.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőház! *(Hall-*

¹ Az Olaszországgal 1891. évi december 6-án kötött és az 1892. évi VI. t.-c.-be iktatott kereskedelmi és hajózási szerződés zárójegyzőkönyvének III. 5. pontjában a következő határozat foglaltatik: „Az esetben, ha a jelen szerződés tartama alatt a bortól az Olaszországba való bevétel alkalmával 5 franc 77 ct., vagy ennél kevesebb vám szedetnék, ezen vámdíj az osztrák-magyar monarchiából érkező mindennemű borokra is alkalmaztatni fog. Az osztrák-magyar monarchia ez esetben arra kötelezi magát, hogy az olasz borokkal szemben — az 1878. évi december 27-én kötött kereskedelmi és hajózási szerződéshez tartozó zárójegyzőkönyvben a B) tarifát (az osztrák-magyar monarchiába való bevételnél alkalmazott vámok) illetően — az 5. III. sz. a. felemlített külön kedvezményeket engedélyezi. Ez esetben a vám 100 kilogrammonként 3 firt 20 krt fog tenni és az osztrák-magyar monarchiába, akár száraz úton, akár tengeren, hordókban érkező borokra alkalmaztatni fog.“

Ez az a sokat emlegetett olasz borvámklauzula, amely a 20 aranyforintos autonóm vám helyett a 3 firt 20 kr-os kedvezményes vám alkalmazását tette lehetővé s amelynek mielőbbi megszüntetését az ország gazdasági érdekei parancsolólag követelték. (1904: XXXVIII. t.-c.)

A bortermelésünkre katasztrófális hatásúvá vált olasz borvámzáradék történetét és az olasz kereskedelmi szerződésnek — éppen a borvámzáradék megszüntetése céljából — 1903. december 31-ére való felmondása folytán a monarchia két állama és Olaszország között megindult vámtárgyalásokat: vázlatosan ismerteti a legkompetensebb szakember, e tárgyalások egyik irányadó résztvevője, Ottlik. Iván ny. földmívelésügyi államtitkár a B. H. 1926. november 5. számának Gazdasors című mezőgazdasági mellékletében.

^{II} Az 1899:XXX. t.-c. szóbanforgó 4. §-ának első két bekezdése (a híres Széll-féle formula) így szól: „Amennyiben 1903-ig az 1867:XII. t.-c. 61. §-a

értelmében vám- és kereskedelmi szövetség (3. §) nem jön létre: a nemzetközi

juk! Halljuk!) A t. képviselő úr interpellációjában kérdést tesz aziránt, hogy minő álláspontot foglal el a kormány az olaszországi kereskedelmi szerződést illetőleg és pedig annak ügy formai, mint érdemi részére nézve. Én azt hiszem, talán t. képviselőtársam is természetesnek fogja tartani, hogy az ügy mostami stádiumában, különösen annak érdemi részét illetőleg, kimerítő, érdemleges választ a kormány nem adhat. Másrésztől azonban, tekintettel az ügy fontosságára, azt hiszem, mulasztást követnék el, ha egy előzetes válaszban nem adnám meg a t. képviselő úrnak és a nyugtalanok köröknek azt a tájékoztatást, amelyet az ügy mai stádiumában is megadhatok. *(Halljuk! Halljuk!)*

Nem először fordul meg a t. Ház előtt azon tény méltatása, hogy az új vámtarifa el nem készülvén, megsibbadva, összekötött kezekkel állunk világkereskedelmi összeköttetéseink megújítására vonatkozólag. Mindaddig, míg új autonóm vámtarifánk nincs, a törvény is tiltja tárgyalások megkezdését, de meg a dolog természeténél fogva is hiányzik a tárgyalások bázisa, mert hiszen a régi vámtarifa alapján nem tárgyalnánk, az új vámtarifa¹ még csak javaslat, lévén, nemzetközi kötelezettség elvállalására elég biztos alapot nem szolgáltatathat.

Ilyen körülmények közt nem volt a kormány számára más út. minthogy ne mondja fel a létező nemzetközi szerződéseket és igyekezzék a nemzetközi kereskedelmi összeköttetéseket fenntartani a szomszéd államokkal azon az alapon, amelyen azok a közelmúltban fennállottak, mindaddig, amíg az új autonóm vámtarifa létre nem jön. Ebben óriási gazdasági hátrány rejlik, mert hiszen azért, akartuk az új vámtarifát létrehozni, mert azt tartottuk, hogy a változott körülmények közt a jelenleg érvényes vámtarifa nem nyújt elég védelmet érdekeinknek. És most kénytelenek vagyunk túrni mindazon hátrányokat, amelyekkel a régi vámtarifa járt, mindaddig, míg az új vámtarifa törvényerőre nem emelkedik. *(Úgy van! Úgy van! a jobboldalon.)* Talán még nagyobb hátránya ennek az állapotnak az, hogy a mai viszonyok között, midőn megindultak a tárgyalások a bennünket legközelebről érdeklő

kereskedelmi szerződések hosszabb időre, mint a jelen törvény hatályának tartamára, vagyis az 1907-en túl terjedő időtartamra nem köthetők.

A külfölddel megkezdendő tárgyalások előtt az autonóm vámtarifa új autonóm vámtarifával helyettesítendő, amely mindkét állam mezőgazdasági és ipari érdekeit egyaránt védi.“

A 4. § két utolsó bekezdése így szól:

„Mindkét államnak jogában áll a lejáratl bíró kereskedelmi szerződések felmondását azon módon követelni, amint azt az 1878: XX. t.-c. III. cikke rendelte. (Vagyis legkésőbb hat hóval a felmondási határidő előtt. A közös külügyminiszter a szerződést, az egyik állam kívánatára is, felmondani tartozik.) Lejáratl határidővel nem bíró kereskedelmi szerződések a két állam bármelyikének kívánására az 1903. évre felmondandók.“

¹ T. i. az 1902 dec. 31. Széll—Körber-féle.

nagy gazdasági területek kormányaival; midőn tehát itt volna a pillanat, ahol lehetne is, kellene is érdekeinket nyomatékkai képviselni: kénytelenek vagyunk tétlenül nézni azt, hogy a többi érdekelték egymás között megállapodásra jussanak, egymás igényeit, érdekeit kölcsönösen kielégíthessék, — hogy úgy mondjam — a mi fejünk felett, a mi tétlenségünk folytán, a mi érdekeink negligálásával. (*Úgy van! Úgy van! a jobboldalon.*)

Ezek az óriási hátrányok, amelyek ismereteseek, mentül sürgösebbé, az országnak mentül életbevágóbb érdekévé teszik, hogy az autonóm vámtarifa mihamarább megalkottassék, és akcióképességünk ebben a kérdésben helyreállhasson; de amely hátrányokat el kellett tűrnünk kereskedelmi relációink egész vonalán, egyetlenegy kivétellel.

Nem tűrhettük el Olaszországra vonatkozólag, mert az olasz kereskedelmi szerződésben a borvámklauzula az országra nézve olyan helyzetet teremtett, melyet különösen 1903 végén túl, az ország érdekeinek megfelelően továbbra tűrni nem lehetett volna. Hivatalbeli elődeink tehát felmondották az olasz szerződést, annak dacára, hogy az autonóm vámtarifa hiányában újabb tárgyalások megkezdésére kellő alappal nem bírtak és azokat meg nem kezdhették. Mi ezt a helyzetet vettük át elődeinktől, ismétlem, elődeink azon általunk is teljes mérvben helyeselt eljárása folytán, hogy az olasz vámszerződést felmondották.

De már most úgy áll a dolog, hogy január 1-én lejár a2 Olaszországgal kötött kereskedelmi szerződés, és ha intézkedés nem történik, akkor Olaszországgal a szerződésenkívüli állapotba jutunk, ami, félek tőle, az adott viszonyok között meglehetősen messzemenő konzekvenciákra fog vezetni. Félek tőle mindkét terület érdekében; mert hisz, nézetem szerint, legalább annyira érdekében áll Olaszországnak a kereskedelmi viszonyok rendezése, mint nekünk. Ha pedig a meghosszabbításra gondolnánk, aminek jogi nehézsége aligha volna, a mai szerződéses állapotnak meghosszabbításával egyszerűen a felmondás visszavonása által minden újabb tárgyalás nélkül, altikor ezzel természetesen a borvám-klauzulában rejlő összes veszélyeket zúdítanak rá a magyar közgazdaságra. (*Úgy van! jobbfelől.*)

Hát a kormány abba®. a meggyőződésben van, hogy sem ez egyik útra; sem a másikra az ország érdekeinek súlyos sérelme nélkül nem léphet. Nem léphet a mai szerződéses állapot meghosszabbításának, vagyis a felmondás visszavonásának útjára a borvám-klauzulában rejlő veszedelmek és károsodások miatt; de nem léphet a másikra sem, mert igen végzetes politikai és közgazdaságpolitikai hiba volna az Olaszországgal szépen fejlődő kereskedelmi viszonyokat és összeköttetéseket megbontani az egész vonalon, hacsak ennek szüksége a szerződéses tárgyalások folyamán nem

konstatáltatik. Az egyedüli út tehát, mely nyitva áll előttünk, az, hogy igyekezzünk a meghosszabbítást lehetőleg rövid időre keresztülvinni a mai szerződéses állapot meghosszabbításával, de akként, hogy az ország érdekeinek a borvámklauzulában rejlő nagy sérelme orvosoltassék. Tehát nem akként, hogy az egész szerződéses állapot újonnan rendeztessék, hanem, hogy a kiindulópontot a ma érvényben álló szerződés képeznék, azzal a módosítással, melyre az ország fontos érdekeinek feltétlenül szüksége van. (*Helyeslés a jobboldalon.*) A kormány tudatában van annak a ténynek, hogy az 1899: XXX. t.-e. értelmében ez az eljárás is nehézségbe ütközik. Ezen nehézségen a képviselőház, illetőleg az országgyűlés bölcsesége segítheti túl a kormányt és az ország érdekeit.

Úgy hiszem, hogy a kormány a legrövidebb idő alatt javaslatot fog beadni, amelyben felhatalmazást kér ezen rövid időre szóló meghosszabbítás iránt a tárgyalások megindítására. Magáról az előterjesztésnek tartalmáról, a dolog részleteiről további felvilágosítást az ügy mai stádiumában nem adhatok, de gondolom, hogy a legrövidebb idő alatt konkrét alakban a Ház előtt fog fekédni a kérdés, és én nagyon remélem, hogy az országgyűlés nem fogja megtagadni a kormánytól az eszközöket arra, hogy ezen fontos kérdésben az ország nagy gazdasági érdekeinek megóvása körül kellő hatállyal és eredménnyel járhasson el. (*Élénk helyeslés a jobboldalon.*)

Kérem ezen válaszat csak mint előzetes választ tekinteni; majd annakidején a végleges válasz megadása alkalmával fogom annak tudomásulvételét kérni. (*Élénk helyeslés a jobboldalon.*)

Molnár Ákos kijelenti, hogy a miniszterelnök válasza nem elégítette ki. Úgy tudja, hogy az olaszok a mi oda irányuló kivitelünkre, amelyre feltétlenül szükségük van, még vámháború esetében is reflektálnak. Xem fél tehát a vámháborútól, mely csak rövid ideig tarthat. Hiszen ha a kereskedelmi mérleget felállítjuk, ez Olaszország javára üt ki. A kibontakozásnak ebben a vonatkozásban nincs más törvényes módja, minthogy megalkotjuk mielőbb az új autonóm vámtarifát. Ha pedig ezen előfeltétel nélkül akarná a kormány az olasz kereskedelmi szerződést meghosszabbítani, habár a ránk átokként nehezedeő borvámklauzula eltörlésével is, a Ház minden hazafias tagjának rendkívüli eszközökkel is meg kell akadályoznia a kormány idevágó javaslatát, mert gazdasági önállóságunk egyedüli garanciája az 1899:XXX. t.-c. sértetlen fenntartása. Nem veszi tudomásul a miniszterelnök előzetes választ sem.

Gróf Tisza István miniszterelnök: Csak egy dolgot, t. képviselőház! (*Halljuk! Halljuk!*) Én nem akarok most annak a kérdésnek a vitásába belemenni, hogy az 1899: XXX. t.-cikknek az autonóm vámtarifára vonatkozó ezen diszpozíciója mennyiben képezi a magyar érdekeknek garanciáját ma már, — annakidején egy nagyon fontos garancia rejlett benne abban az irányban, ¹

¹ §. 2. bek.

hogy az új autonóm vámtarifa¹ létrejövetelét előmozdítsa. De, mondom, ebbe nem akarok most belemenni, ez nagyon messze vezetne. Csakis azon tényt kívánom konstatálni, hogy itt semmiesetre sem arról lesz szó, hogy az 1899: XXX. t.-cikknek ezen diszpozíciója az egész vonalon megváltoztattassék, vagy hatályon kívül helyeztessék; hanem kizárólag csak arról, hogy, szemben ezen törvényes korlátozással, egy konkrét kérdésben egy szigorúan körülhatárolt meghatalmazás adassék a kormánynak arra, hogy úgy járhasson el, ahogy azt az ország érdekei feltétlenül megkívánják.

Arra a tэрre sem követem t. képviselőtársamat, hogy itt fejtegessem azt, (*Zaj a baloldalon.*) hogy a mai szerződéses viszonyból kinek van több haszna: Olaszországnak-e, vagy pedig nekünk?

Az pn nézetem szerint hasznuk van nekik is, hasznuk van nekünk is; érdekében van e szerződéses viszony fenntartása — méltányos feltételek mellett — mindkét területnek. És ha olyan könnyen vizsgálódik az én t. képviselőtársam egy, szerinte is rövid ideig tartó vámháború felett, hát engedje meg, én pz ő igen helyes megjegyzésével féléidé erre. Ő mutatott arra rá, hogy az ideiglenességnek, a bizonytalanságnak, a napról-mapra való kombinációnak kell végét vetni, amelyek oly károsak gazdaságunkra. Teljesen igaza van. De már most azt kérдем: mi okoz nagyobb ideiglenességet, mi okoz nagyobb bizonytalanságot, mi terjeszti ki a rövid időre való kombinálgatásokat szélesebb tэрre: az-e, hogy a szerződéses viszony felbomolván, a gazdasági forgalom egész területére nézve egy átmeneti és merőben új állapot áll elő, vagy pedig az, hogy ha fenntartjuk a jelenlegi állapotot azon módosítással, amelyet érdekeink megővéása feltétlenül megkíván? Éppen a kereskedelmi viszonyok egészséges fejlődése szempontjából annyira szükséges kontinuitás kívánja azt, hogy megtegyük a kísérletet Olaszországgal e kérdésnek ily rendezésére és én remélem, hogy e rendezés iránt Olaszországnál is megfelelő hajlandóságra fogunk találni. (*Élénk helyeslés a jobboldalon.*)

Miután a miniszterelnök csak előzetes választ adott, ez nem volt szavazás tárgya.

115. 1903. nov. 17. országos ülés. — Elnöki figyelmeztetés bírálata. — A házszabályok szigorúbb kezelése. (Napló XIX. k. 144—145., 146. és 147. l.) Ülésmeghosszabbítás.

Nessi Pál a házszabályokhoz kér szót és előadja, hogy az imént rendreutasításban részesült, mert felháborodásában az elnöki figyelmeztetést visszautasította. Ezen ténye felett sajnálatát fejezi ki. Rá kell azonban mutatnia arra, hogy mi keltette fel benne ezt a felháborodást. Ugyanis az elnök Babó Mihályt, ki az imént a tárgyalás alatt lévő katonai létszámmegállapítási javaslattal kapcsolatban

¹ Ez tudvalevőleg alkotó része az 1902 december 31. Széll—Körber-féle kiegyezésnek.

a tisztviselők fizetésrendezéséről szól, a házszabályok 221. §-a alapján beszédében félbeszakította s felhívta, hogy szóljon immár a napirenden lévő tárgyhoz. Ez a szónokkal szemben oly terrorizmus, melyet szó nélkül hagyni nem lehet. Annál kevésbbé, mert hiszen a nov. 6. ülésen (107), amidőn a Ház tudomásul vette gróf Apponyi Albertnek az elnökségről való lemondását, egyben elfogadta Hellebronth Géza indítványát is, amely szerint a Ház gróf Apponyi Albertnek elnöki működése iránt elismerését fejezi ki és elvárja, hogy az elnöki teendők a házszabályok kezelésére nézve a jövőben is hasonló szellemben fognak végeztetni. Már pedig az Apponyi szellemében kezelt házszabályok szerint hasonló eljárás az elnök részéről sohasem történt meg.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőház! Én mindenekelőtt konstatalem, hogy az előttem felszólalt t. képviselő úr egész felszólalásai vét a házszabályok 222. §-a ellen, mert sémim egyebet nem tett, mint megjegyzés és bírálat tárgyává tett egy elnöki figyelmeztetést. (*Igaz! Úgy van! jobbfelől.*) amit pedig sem azonnal, a beszéd félbeszakításával, sem azután, a házszabályok címén, tenni nem lehet. (*Helyeslés jobbfelől.*) Ami a dolog érdemét illeti, világos, hogy a. 221. § jogot ad az elnöknek arra, hogy a szónokot figyelmeztesse, esetleg a szót tőle meg is vonja, ha a tárgytól eltér. (*Igaz! Úgy van! jobbfelől. Zaj a szélsőbaloldalon. Felkiáltások: Ha eltér!*) Tökéletesen úgy áll a dolog, hogy a Ház eddigi elnökei ezt a jogúikat a legnagyobb türelemmel gyakorolták, illetőleg — mondjuk — egyáltalában nem vették igénybe.

Nessi Pál: Helyesen gyakorolták! (*Zaj. Halljuk! Halljuk! jobbról.*)

Gróf Tisza István miniszterelnök: És én a magam részéről nagyon helyesnek is tartom, hogy normális körülmények közt, olyankor, mikor a Háznak minden oldalát tisztán azon szándék vezeti, hogy az ügyek mentői teljesebb megvilágítás mellett intéztesse el, az elnökség a legnagyobb kíméletességgel járjon el joga gyakorlásában. (*Helyeslés.*)

Lengyel Zoltán: Nincs kétféle házszabály! (*Zaj.*)

Gróf Tisza István miniszterelnök: Kétféle házszabály nincs, de a kisebbségnek van kétféle magatartása. (*Igaz! Úgy van! jobbfelől. Felkiáltások a szélsőbaloldalon: Ez igaz!*)

Kubik Béla: Hát kétféle kormányelnök nincs? (*Zaj.*)

Gróf Tisza István miniszterelnök: Az is van!

Kubik Béla: Hogyne volna! Meg háromszínű! Sárga-fekete meg éppen van!

Kecskeméti Ferenc: Becs felé is más, meg befelé is más. (*Folytonosan tartó zaj a szélsőbaloldalon. Halljuk! Halljuk! jobbról.*)

Elnök (csenget): A házszabályok helyes alkalmazásáról szólnak az urak és éppen folytonosan megszegik azokat!

Kecskeméthy Ferenc: Köszönje meg, ha türelmesen meghallgatjuk! *(Zaj.)*

Elnök: Azt megköszönni nem kell! A szólásszabadság alapján! szólhat mindenki. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Azt, hogy meghallgassanak a képviselő urak, a házszabályok és az 1848-iki törvény alapján követelem! *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)*

Lengyel Zoltán: Kimenni is szabad! *(Élénk felkiáltások a jobboldalon. Tessék.)*

Gajáry Géza: Az lenne csak hasznára az országnak! *(Zaj. Elnök csenget.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Én vigasztalódni fogok, ha Lengyel Zoltán képviselő úr kimegy és azt hiszem, vigasztalódni fog mindenki, aki a magyar parlament méltóságát szívében viseli. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)*

Kubik Béla: Ha csak gorombáskodni akarnak... *(Zajos derűtség és felkiáltások a jobboldalon: Mi gorombáskodunk?)*

Elnök csenget.)

Zboray Miklós: Körberrel szemben ezt a nagy felbuzdulást!

Holló Lajos: Kubinyi Géza, hol van a Körber-féle elégtétel!¹ *(Folytonos zaj a Ház minden oldalán.)*

Elnök (csenget): Csendet kérek! Méltóztassanak meghallgatni a miniszterelnök urat!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Amint nagyon helyeslem azt, hogy az elnökség a házszabályokat a lehető legtürelmesebb módon és mértékben alkalmazza olyankor, amikor normalisak a viszonyok, másrészt azonban, ha a Háznak egy csekély töredéke részéről *(Zaj és ellenmondás a szélsőbaloldalon.)* az a tendencia nyilatkozik meg, hogy visszaéljen ... *(Nagy zaj a szélsőbaloldalon.)*

Holló Lajos: Az ószeresek a csekély töredék! *(Elnök csenget.)*

Papp Géza: Az „Egyetértés“ vasárnapi számát olvassák el! *(Zaj a szélsőbaloldalon. Elnök csenget.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: ...hogyan visszaéljen a házszabályokban lefektetett jogokkal, abból a célból, hogy maga a parlament intézménye tehetetlenségre kárhoztattassék, *(Úgy van! Úgy van! a jobboldalon.)* diszkreditáltassék és megrontassék: azzal szemben igenis nemcsak jog, de kötelesség is élni a házszabályokban lefektetett minden jogunkkal. *(Zajos helyeslés a jobboldalon.)*

Ügön Gábor a miniszterelnök azon nézetét, hogy Nessi Pál fel szólalása nem volt helyénvaló, nem helyesli, sőt kell, hogy visszautasítsa. A házszabályok mikénti kezelésére nézve nem a miniszterelnök

¹ (102. és 116.)

nézete a döntő, mert e tekintetben csak annyi jogot gyakorolhat, mint bármely más képviselő, hanem csak a Ház felfogása lehet irányadó. A Ház pedig csak néhány nappal ezelőtt mondta ki, hogy a házszabályok ezentúl is Apponyi volt elnök szellemében kezelendők. Arra nézve, hogy itt a Házban bárki is akként beszéljen, hogy így kívánom és így óhajtom: szóló annyit jegyez meg, hogy itt senki sem diktátor; itt mindenkinek a Ház színe előtt a szerénység mezében kell megjelenie.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőházi *(Halljuk! Halljuk!)* Talán fölösleges is, de azért Ugróm Gábor képviselő úr felszólalására annyit mégis meg kell jegyeznem, hogy itt mindenféle diktátorság elleni hősi kirohanás egészen fölösleges volt. *(Úgy van! Úgy van! a jobboldalon. Ellenmondások a baloldalon.)* Azt, hogy „így óhajtom“, „így akarom“, vagy ehhez hasonló nem mondtam; hanem egyszerűen elmondtam egyéni meggyőződésemet. *(Úgy van! Úgy van! a jobboldalon. Élénk ellenmondások balfelől.)* és kértem a Háznak ilyen irányú állásfoglalását.

Arról biztosíthatom a képviselő urat, hogy én egyáltalán semmivel több jogot, mint a mi engem megillet, igénybe venni nem kívánok és nem is fogók. *(Helyeslés a jobb- és a baloldalon.)*

Szeretnék tökéletesedni, szeretném a szerénységnek egy magasabb mértékét elsajátítani, mint amivel talán bírok. De engedje meg a t. képviselő úr, leckét a szerénységből a képviselő úrtól bizonyára nem fogók venni. *(Éljenzés és derűltség a jobboldalon.)*

Holló Lajos és Rakovszky István ellentmond a miniszterelnök imént hangoztatott ama felfogásának, hogy a mostani nem normális viszonyok között szigorúbban, az eddigi rendszertől eltérő módon kell a házszabályokat kezelni. Ez a felfogás ellentétben van a Ház azon határozatával, hogy a házszabályok továbbra is az eddigi szellemben kezelendők.

Gróf Tisza István miniszter elnök: Én ismétlem egész röviden — és ezzel, azt hiszem, eloszlatom azt a félreértést, amely támadt — azt, amit az imént mondtam; én nem hiszem, hogy eltérés legyen benne.

Kubik Béla: Tele van lapsus-szal! *(Halljuk! Halljuk! jobbfelől.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Én azon nézetemnek adtam kifejezést, hogy amennyire helyes és célszerű az, hogy normális viszonyok között, akkor, amikor a Ház minden oldalát az az óhaj vezeti, hogy a Ház munkaképessége fenntartassék, a házszabályok korlátái lehetőleg türelmes szellemben alkalmaztassanak: addig másfelől, ha olyan jelenségekkel találkozunk, hogy a Háznak legalább némely része a házszabályokban lefektetett jogokat magának az intézménynek megrontására igyekszik felhasználni... *(Úgy van! Úgy van! jobbfelől.)*

Elnök: Csendet kérek!

Gróf Tisza István miniszterelnök: ... akkor egészen indokolt-

nak tartom azt, hogy a házszabályokban lefektetett jogokkal a többség és esetleg az elnökség is szigorúbban éljen. *(Élénk helyeslés jobbról.)*

Itt felhozták t. képviselőtársaim, s én is tudom azt, hogy a Ház egy óhajt fejezett ki e tekintetben ... *(Felkiáltások a szélsőbaloldalon: Határozat van!)*

Holló Lajos: Névszerinti szavazást akartunk kérni!

Gróf Tisza István miniszterelnök: ...igenis, határozat alakjában egy óhajt fejezett ki. De én azt hiszem, hogy a Ház azon határozata semmiesetre sem bírhat azon hatállyal, hogy az bármely irányban utasítással kösse meg az elnököt, *(Zajos éüenmondások a szélsőbaloldalon. Úgy van! Úgy van! jobbfelől. Zaj. Halljuk! Halljuk!)* mert ez megint ellentétben állana a parlamentárizmus természetével és a házszabályokkal, s mert a Ház mélyen t. elnöke semmiféle egyéb utasítást nem fogadhat el, mint a házszabályt és saját lelkiismeretének utasítását. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)*

Az ülés végén a Ház egyhangúlag elfogadta báró Podmaniczky Frigyesnek (a szabadelvű párt elnökének) azt az indítványát, hogy nov. 18-ától kezdve a tárgyalás alatt lévő újonclétszámmegállapítási javaslat tárgyalásának tartamára az ülések egy órával meghosszabbítottassanak.

116. 1903 nov. 18. országos ülés. — Körber osztrák miniszterelnök nyilatkozata és az „előkelő idegen“. (Napló XIX. k.

156. 1.) Gratulációk és Ferenc Ferdinánd levele az első Körberbeszéd alkalmából.

Találóan mondja Szász Károly,¹ hogy gróf Tisza István mindjárt kormányra jutása után „új Kinizsiként két karddal csapkodott: a perfid Ausztria felé... és a parlamenti anarchisták arcvonala ellen!¹

Ami az előbbit illeti, Körber Ernő osztrák miniszterelnök jónak látta, hogy ismét belekontárkodjék Magyarország közjogának magyarázatába. Ugyanis a Reichsrat képviselőházának nov. 17. ülésén szept. 23-án tett nyilatkozatával kapcsolatban (102) újból fejtegetésekbe bocsátkozott a hadügyi felségjogok természetéről és az 1867: XII. t.-c. megváltoztatásának módjáról.

Körber beszédének idevonatkozó része így szól:

„Midőn a kormány néhány héttel ezelőtt egybehívta a Reichsralt, hogy az ezévi februárban megállapított újonc-törvényt! ⁱⁱ ⁱⁱⁱ megváltoztassa, kötelességemnek tartottam, hogy a t. Házat azokról az általános politikai természetű eseményekről értesítsem, amelyek a monarchia mindkét területének viszonyaira és a katonai ügyekre vonatkoznak. Akkori fejtegetéseimet a monarchia másik felében élénken megtámadták, egyrészt előadásom lényeges pontjainak nem megfelelő ismerete folytán, amiért is engem felelősség nem terhelhet, másrészt azonban az osztrák

ⁱ Tisza István (1920) c., már többször idézett kis könyvének 20. lapján.

ⁱⁱ A R. H. 1903 nov. 18. számában közölt szöveg szerint.

ⁱⁱⁱ L. I. k. (102) sz. 730. 1.

kormány elvi álláspontja miatt is. Ebben az utolsó tekintetben semmit sem vonhatok vissza, mert mindig szigorúan a kiegyezési törvényhez tartottam magamat. Az 1867. évi dec. 21-iki osztrák törvény 5. §-a, amely az osztrák-magyar monarchia mindkét államának közös ügyeire és ez ügyek kezelésére vonatkozik, szószerint így szól: „A közös hadsereg vezérletére, vezényletére és belsőszervezetére vonatkozó intézkedések Ő Felségének *kizárólagos* jogát alkotják“. Ezzel világosan ki van mondva, hogy a törvényhozás beavatkozása ezeken a jogterületeken nem foglalhat helyet. Az 1867. évi XII. magyar törvénycikk megfelelő 11. §-a így szól: „Ő Felségének a hadügy körébe tartozó alkotmányos fejedelmi jogai folytán mindaz, ami az egész hadseregnek és így a magyar hadseregnek is, mint az összes hadsereg kiegészítő részének *egységes* vezérletére, vezényletére és belsőszervezetére vonatkozik, Ő Felsége által intézendőnek ismertetik el“. Ő Felségének szuverén rendelkezési joga tehát ezekben az ügyekben itt is egész terjedelmében biztosítva van. Ha a magyar törvényszövegben hiányzik is a „kizárólag“ kifejezés, úgy ez érdemileg teljesen jelentéktelen hiány; ezt a hiányt bőségesen pótolja az ebben a törvényszövegben előforduló „egységes“ kifejezés, amely viszont az osztrák szövegben nem fordul elő. Minthogy a magyar törvény a vezérlet, vezénylet és belsőszervezet egységességét kifejezetten hangoztatja és a magyar hadsereget a közös hadsereg kiegészítő részének nevezi, ennél fogva teljes összhangban van az osztrák törvény szövegével. A „kizárólag“ kifejezés az egyikben és az „egységes“ kifejezés a másikban együtt hű képét adják annak, amit a kiegyezés megteremtői szem előtt tartottak: a monarchia közös hadseregének, amelynek *egységes* vezérlete, vezénylete és belsőszervezete *kizárólag* Ő Felségét illeti.

Azt, hogy a kiegyezésnek az volt a hézaga, hogy Ausztriában kizárólag az uralkodó rendelkezik, míg Magyarországon az országgyűlésnek tartatnak fenn jogok, annál kevésbé tartom nyomós állításnak, mert nemcsak, hogy az osztrák részről tárgyaló felek a magyarokkal azonos jogokat kötöttek ki parlamentjük számára, hanem — és e döntő fontosságú momentumra azonnal visszatérek — az egész XII. t.-c., azaz az egész kiegyezés, Ausztria alkotmányos jogokban részesítésének tényét, mint irányadó ténytet bocsátja előre.

Az 1867. évi XII. t.-c. első és második bekezdése ugyanis így hangzik: (A miniszterelnök olvassa a törvénycikk első és második bekezdését.) Majd így folytatja beszédét: Ebből kiviláglik Ausztriának formailag és lényegileg teljesen egyenjogú befolyása, a Lajtán inneni birodalomfél befolyása az összes közös ügyekre, tehát az idevágó törvényes határozatok minden esetleges törvényes megváltoztatásaira is. A kiegyezési törvények ez egyszerű és természetes magyarázatának utolsó kételyeit eltünteti az ismételt idézett törvénycikk 5. §-a, mely szentint: „Ő Felsége alkotmányos jogokkal ruházta fel többi országait, azokat tehát abszolút hatalommal ezentúl nem képviselheti s azok alkotmányos befolyását nem mellőzheti“. E befolyáson nemcsak a törvényhozói közreműködés, hanem minden, még a parlamentáris ellenőrzés is értendő. Ugyancsak tisztán kiviláglik végül e határozmányból mindkét kormány igényjoga hatáskörén belül, mert hisz különben annak alkotmányos felelőssége nem volna fenntartható. A hadsereg eredete részben osztrák, részben magyar. Célja azonban a monarchiáért

szolgálni és ezért hagyatott az egységes vezénylet és belső szervezet kizárólag Ő Felsége, mint a közös uralkodó kezében. A magyar 1867. évi XII. t.-cikk és az ugyanabból az évből való december 21-iki osztrák törvény az Ausztria és Magyarország között bölcsen megállapított és a hadseregre vonatkozó egyensúlyt jelenti, melynek értéke legvilágosabban a jelenben mutatkozik és amely a monarchia érdekében minden megváltoztatástól megóvandó.“

Körber tehát határozottan kijelenti, hogy habár szept. 23-iki fejtegetéseit a katonai ügyekre vonatkozólag Magyarországon élénken megtámadták, ebben a tekintetben elfoglalt elvi álláspontjából semmit sem vonhat vissza. Akkori beszédében ugyanis császári felhatalmazásra hivatkozva, hangoztatta, hogy Magyarország a hadsereg minden kérdésében Ausztria törvényes hozzájárulásához van kötve és hogy a magyar katonai követelések közül, az osztrák kormány felfogása szerint, a vezénylet és a szolgálat nyelvének megváltoztatására vonatkozó követelésről még csak beszélni sem lehet. Nov. 17-iki újabb közjogi fejtegetéseinek pedig veleje az, hogy a hadügyi felségjogoknak, a magyar kiegyezési törvény helyes értelme szerint is, kizárólagos természete miatt: ezekre nézve sem Ausztriában, sem Magyarországon törvényhozási beavatkozásnak helye nincs. Másik vezértétele pedig az, hogy a magyar kiegyezési törvényből is kiviláglik Ausztriának Magyarországgal teljesen egyenjogú befolyása az összes közös ügyekre, tehát az idevágó törvényes rendelkezések minden megváltoztatására is.

Körber ezen kijelentései Magyarországon éppoly felháborodást keltek, mint előbbi beszéde, amellyel a képviselőház szept. 24. és 29. ülésén foglalkozott és amelyre vonatkozó ki nem elégitő nyilatkozata gróf Khuen-Héderváry Károly miniszterelnök bukását is okozta (102).

A nov. 18. ülésen ellenzéki részről Nessi Pál, Lovászy⁷ Márton és Ugron Gábor függetlenségi párti képviselők, a kormánypárt táborából pedig báró Feilitzsch Arthur napirend előtti felszólalás keretében tárgyalta Körber fejtegetéseit.

Nessi Pál és Lovászy Márton kéri a miniszterelnököt, hogy osztrák kollégájának a magyar közjog elleni vakmerő támadását a legnagyobb eréllyel utasítsa vissza. Báró Feilitzsch Arthur a maga és elvtársai nevében kijelenti, hogy Körbernek a magyar kiegyezési törvényre vonatkozó magyarázatát éppoly kevésbé fogadja el, éppoly illetéktelen beavatkozásnak tekinti, éppoly határozottan visszautasítja, mint az előtte szólott függetlenségi képviselők. E tekintetben tehát teljes az egyetértés kormánypárt és ellenzék között. Sajnálja, hogy Körber törvényt magyarázataival a gazdasági kiegyezés mielőbbi elintézése elé nem kívánatos akadályokat gördít. De mindaddig, amíg magyar ember áll Magyarország élén, megnyugszik abban, hogy a magyar törvényeket a magyar közjognak megfelelő módon fogják végrehajtani, bármiként magyarázzák is azokat Ausztriában.

Feilitzsch után és Ugron Gábor előtt szólalt fel gróf Tisza István, hogy a legerélyesebben visszautasítsa Körbernek, ez „előkelő idegennek, dilettáns nyilatkozatait“ a magyar közjogra vonatkozólag, és a király által is jóváhagyott katonai programra (8. p.) való hivatkozással hangsúlyozza, hogy a magyar országgyűlés törvényszerű befolyása a magyar király felségjogaira is kiterjed.

Gróf Tisza István nagyfontosságú közjogi nyilatkozata így szól:

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőház! Miután több felszólalás történt már ugyanezen tárgyban, talán helyes lesz, ha nyilatkozom, mielőtt mindazon képviselő urak nyilatkoztak volna, akiknek ma az elnök úr az engedélyt ezen napirend előtti felszólalásra megadta. Az eddigi felszólalásokban megemlékeztek a felszólalt t. képviselő urak arról a tényről, hogy az osztrák miniszterelnök úr a Reichsrat tegnapi ülésén bizonyos exkurziókat tett a magyar közjog terrénumára. *(Halljuk! Halljuk!)*

László Mihály: Ez a helyes (kifejezés).

Gróf Tisza István miniszterelnök: Én nem érzem magam indíttatva arra, hogy az osztrák miniszterelnök úrnak a magyar közjogra vonatkozó fejtegetéseivel érdemlegesen foglalkozzam; én csak azt jegyzem meg, hogy a magam részéről nem mennék ugyanezen térre és nem tennék itt kijelentéseket az osztrák közjogra vonatkozólag. *(Élénk helyeslés a jobboldalon és a középén. Mozgás és zaj a bal- és a szélsőbaloldalon. Halljuk! Halljuk!)* De utóvégre is, ha egy állam miniszterelnöke egy másik állam közjogára vonatkozólag kijelentéseket tesz, azoknak sem jogi hatályuk, sem valami különösebb politikai jelentőségük nem lehet. *(Egy hang a szélsőbaloldalon: De van tényleges eredménye! Halljuk! Halljuk! jobbfelől.)*

Báró Kaas Ivor: Sőt nagyon is van! *(Zaj. Egy hang a szélsőbaloldalon: Mindenesetre helytelen, akár így van, akár úgy! Halljuk! Halljuk! jobbfelől.)*

Elnök: Kérem, méltóztassék a szónokot nyugodtan meghallgatni. *(Halljuk! Halljuk!)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Azok, hogy egy angol kifejezéssel éljek: egy distinguished foreignernek, egy előkelő idegennak dilettáns nyilatkozatai, amelyeknek valami különösebb súlyt tulajdonítani hiba volna. *(Élénk helyeslés és taps a jobboldalon és a középén. Mozgás a bal- és a szélsőbaloldalon.)*

Báró Kaas Ivor: Ez jó volt! *(Zaj. Halljuk! Halljuk! jobbfelől.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Én úgy gondolom, hogy az mi reánk nem tartozhatik, hogy az osztrák császár fejedelmi jogainak természetét, körét és tartalmát illetőleg az osztrák közjog minő diszpozíciókat tartalmaz. Abban sem látok semmi szerencsétlenséget, ha ebben a tekintetben az osztrák közjog és a magyar közjog közt eltérés mutatkozik. *(Halljuk! Halljuk!)* Az egyedüli kérdés, amihez nekünk közünk van és amihez azután senkinek másnak nincs köze, csak mi nekünk: az, *(Halljuk! Halljuk!)* hogy a magyar király alkotmányos fejedelmi jogainak körét, természetét és tartalmát a magyar közjog határozza meg, *(Élénk helyeslés a jobboldalon és a középén.)* és erre vonatkozólag módunkban áll,

t. Ház, hogy úgy fejezzem ki magamat, hitelesen konstatálni a tényállást. (*Halljuk! Halljuk!*) A közelmúltban nyilatkozott ebben a tekintetben a szabadelvű párt és kifejezést, adott, azon meggyőződésének, hogy a minisztérium politikai felelőssége a korona minden fényére kiterjed, és az országgyűlés törvényszerű befolyása minden alkotmányos jogra nézve fennáll...

Báró Kaas Ivor: Az 1848:111. törvénycikk!

Gróf Tisza István miniszterelnök: ...valamint kijelentette azt is, hogy a magyar király alkotmányos fejedelmi jogainak körét a magyar törvényhozás: a magyar király és a magyar országgyűlés együtt, bármikor megváltoztathatja.¹ (*Úgy van! jobbfelől.*)

Köztudomású tény, hogy ez a programmpont az én teljes hozzájárulással jött létre, hogy azzal teljes szolidaritásban voltam és vagyok.¹ ^{II} (*Élénk helyeslés jobbfelől.*) Ha tehát egy ilyen előzmény után Ő Felségétől megbízást nyerhettem kormányalakításra: úgy, gondolom, ez közhitelű és kétségtelen beigazolása annak, hogy az illetékes magyar alkotmányos faktorok felfogása ebben a tekintetben micsoda. (*Élénk helyeslés és taps jobbfelől és a középén.*)

Azt hiszem, hogy ez a tiszta, helyzet (*Úgy van! jobbfelől.*) és én csak azt fűzhetem hozzá, hogy ezzel a tiszta helyzettel szemben, a legnagyobb nyugalommal és hidegvérrel hallgatok meg bárminő egyéb kommentárt, mert úgy hiszem, hogy más tényezőknek ezen kérdésekbe beleszólásuk nincsen. És ha próbálnának más tényezők nemcsak egy elméleti nézetet nyilvánítani, amiben megzavarni senkit sem akarok, de gyakorlati irányban is ily irányú ingerenciát gyakorolni az ügyek vitelére: úgy gondolom, hogy az a magyar közélet minden faktora részéről erélyes visszautasításban fog részesülni. (*Hosszantartó élénk éljenzés és taps a jobboldalon.*)

Ugron Gábor szólalt fel ezután. Beszédét így kezdi: „A miniszterelnök úr imént elhangzott nyilatkozata igen jól esett nekem. Ebben a nyilatkozatban látok már egy szükséges határozottságot. Ez a határozottság azért szükséges, mert az utóbbi hónapokban a magyar miniszterelnöki székéből önálló, határozott, világos vélemény osztrák államférfiakkal szemben hallható nem volt“. Beszédét így végzi: „Kérem a t. Házat, hogy amiként én is, barátaim is, és a maga helyén megfelelően a miniszterelnök úr is, — mindnyájan utasítsuk vissza Körbernek (Helyeslés a jobboldalon) a magyar ügyekbe való beavatkozását. (Általános élénk helyeslés.)

*

Gróf Tisza István nov. 18. nevezetes nyilatkozata alkalmából — hátrahagyott iratainak tanúsága szerint — a volt nemzeti párt két kitűnőségétől írásbeli gratulációt is kapott.

Hodossy Imre (103) levele így szól:

¹ L. a szabadelvű párt katonai programjának 8. pontját. (103.)

^{II} (103, 104 és 107.)

Budapest, 1903 november 18.

Kedves Barátom!

Régen okozott nekem valami oly nagy örömet, mint a Te mai remek nyilatkozatod a képviselőházban. Fogadd szerenesekívánataimat és meleg köszönetemet, mellyel neked ezért minden magyar ember tartozik! Szívélyesen üdvözöl őszinte hived:
Hodossy Imre s. k.

Gróf Apponyi Albert pedig névjegyére a következő sorokat írta Tisza Istvánnak:

„Minthogy el kellett mennem az ülésből, mielőtt Veled találkozhattam volna, ebben a formában gratulálok mai férfiás és minden irányban megnyugtató helyes nyilatkozatodhoz.“

(Tisza feljegyzése a dátum nélküli névjegyre: „Első Körberbeszédkor, 1903 nov. 18.“)

Nem sietett azonban Tisza Istvánnak gratulálni a magyar ügy védelmében aratott ezen első nagy politikai sikere alkalmából Ferenc Ferdinand trónörökös, kinek Tisza iránti erős ellenszenvé azóta közismertté vált. (104.)

A Pester Lloyd 1926 okt. 31. száma a trónörökösnek Körberhez intézett dátum nélküli levelét közli, melynek tartalma azonban elárulja, hogy röviddel a Körber—Tisza-féle szónoki párviadal első fázisa, Tiszának november 18. replikája után íródott.

Ebben a levélben Tisza erélyes visszavágásáról a következő, írójának gondolkodására nagyon jellemző, sorokat találjuk:

„Ganz empört bin ich über die freche, ganz unqualifizierbare Weise, in der dieser Tisza von Ew. Exzellenz gesprochen hat. Das ist doch schon die höchste Potenz von Frechheit und Infamie. Abgesehen davon, dass sich ein Mann mit diesem Vorleben wie der Tisza, der erst einige Tage Minister ist, nie unterstehen dürfte, einen Mann, wie Sie, der so lange unter den schwierigsten Verhältnissen die Regierung in so vorzüglicher Weise führt, zu bekritteln, — ist es ein unmöglicher Praezedenzfall, dass ein Minister eines und desselben Gesamtstaates von! einem anderen Minister per „Ausländer“ spricht und ihn unter dem Jubelgeheul der ihn umgebenden Bagage öffentlich beschimpft!

Wahrlich, weiter kann es schon nicht mehr gehen, und ich kann mich in meinem gerechten, aber leider ohnmächtigen Zorn nur mit dem Sprichwort trösten: „Der Krug geht so lang zum Brunnen, bis er bricht“.

Nun weiss der Himmel, was noch alles für Unglücke geschehen werden, und was dieser *Patent-Hochverräter* noch zum Verderben der Monarchie durchsetzen wird, bis der so dringend ertwendige grosse Krach endlich eintritt!

Es ist sehr schade, dass in *unserem*, Hause keine energische Gegen-demonstration gegen diese unerhörten ungarischen Angriffe erfolgt ist.“

Tehát a trónörökös szemében gróf Tisza István: „dieser *Patent-Hoehverräter*“!

Hát persze, ez a magyar miniszterelnök volt, mint azóta kétségtelemnélküli vált, a monarchia és egyben a paritásos dualizmus utolsó leg-erősebb támasza; a nagy-osztrák érzelmű Ferenc Ferdinánd trónörökös ellenben az általa gyűlölt dualizmus megszüntetésére törekedett...¹

Íme, mily ellentétes hatásokat váltott ki Tisza István első erőteljes riposztja osztrák kollégájával vívott közjogi párviadalában, mely nov. második felében és decemberben folytatódik.²

1 Ferenc Ferdinánd trónörökösnek ezen méltatlanul támadó levele inspirálta a Pester Lloyd 1926 november 4. számának Geszt — Konopischt — Rátót című remek vezércikkét. A trónörökösnek Tiszával szembeni ellenséges érzületéről tanúskodik ugyancsak a P. Ll. 1926 december 5. számában Erzhertzog Franz Ferdinánd und Gráf Tisza cím alatt a napihírek között első helyen megjelent közlemény.

Legújabbban a „legitimista“ báró Sztérényi József „Visszaemlékezések József főherceg hatvanadik születésnapja alkalmából“ című cikke (Pesti Hírlap 1932 aug. 9) szintén kiemeli Ferenc Ferdinánd „gzinte példátlan magyarellenességét“ és azt, hogy a magyar nemzetet „trialisztikus, illetve födena listikus alapon megkísérelni szándékolt „uralkodásával akarta le-törni*“.

A trónörökösnek a szövegben idézett leveléről l. Bruckner i. m. 19. l.; Kristóffy i. m. 398. l.; Sosnecky i. m. 65. l.

Ha ismerjük a trónörökösnek néhány bizalmas levelét, így pl. azt, melyet 1901 márc. 4-én ugyancsak Körber osztrák miniszterelnökhöz intézett (közölve Sieghart i. in. 462—463. l.), avagy Conrad vezérkari főnöknek írt 1908 febr. 18. levelét (l. Conrad i. m. I. k. 564—566. l.), avagy végül Brosch őrnagyhoz (később alezredeshez, a trónörökös szármagya, majd katonai irodája főnökéhez) intézett leveleit (közölve Chlumecky i. m. 320. s. k. 1.): megállapíthatjuk, hogy mindezeknek alaphangja egészen rokon Ferenc Ferdinánd szóbanfoi-gó 1903 nov. levelével s így ennek a — többektől apokrif-nek mondott — levélnek hiteles volta mellett bizonyít. Mindezen leveleknek vezérszólamá: beteges magyargyűlölet és makacs meggyőződés a dualisztikus monarchia nagy-osztrák irányú átszervezésének szükségességéről.

2 Dr. Körber Ernő 1900 január 18-tól 1904 december 31-ig volt első-ízben osztrák miniszterelnök.

A Tisza.—Körben féle szónoki párviadalról lásd még a következő mű-veket: Bruckner (i. m. 19—20. l.), Friedjimg (Neue österreichische Biographie, I. k., 1923., ErneSt von Koerber, 34. l.), Sosnosky (i. m. 64—65. l.).

Gróf Tisza Istvánnak az 1867:XII. te. jogi természetéről vallott fel-fogása, ennek Szilágyi Dezső 1893 okt. 12. fejtegetésével (az „önálló törvény-alkotás“ elméletével) való kapcsolata és Körberrel való polémiája tekintet-ben l. a (38) alatt mondottakat, Idevág a (103) és a (109) is. Nevezetes irodalmi források: Szilágyi Dezső Beszédei, IV. k., 1913., 263. s. k. 1.; gróf Tisza István összes Munkái, I. k., 1923., 542., 622. és 636. l. Osztrák részről: Iván Zolger, Dér staatsrechtliche Ausgleich zwischen österreich und Ungarn, 1911., 156. és 262. l., továbbá (Tisza és Körber konfliktusáról) G. Kolmer, Parlament und Verfassung in österreich című, már többször idézett nagy munkája is. (8. kötet, 1914., 512—521. l.) Jelen mű szerzője Gr. T. I. és a tudomány (1924) című kis dolgozatában szintén érintette ezt a kérdést.

Habár fenti szöveggel nincs tárgyi összefüggésben, nem hagyhatom említés nélkül, hogy ugyancsak a november 18-i ülésen a katonai javaslat vitája során mondott beszédében Kecskeméti Ferenc függetlenségi képviselő egy újabb szép bizonyítékkal szolgált Tisza István szociális érzékéről. (85.) (Napló XIX. k. 158—159. l.)

117. 1903 nov. 20. országos ülés. — Kérvények tárgyalási módja és napirendre tűzése. — Személyes ügy Ugron Gáborral Körber meglátogatása miatt. — Az Ipari és Kereskedelmi Bank ügye. (Napló XIX. k. 201—202., 202. és 203—204. 1.)

Az elnöki előterjesztések során bemutatásra kerül Bernáth Béla képviselő által beadott többrendbeli kérvény a szőlőbirtokosok érdekében. Ugron Gábor kéri, hogy ezek a kérvények a kérvényi bizottságtól a pénzügyi bizottsághoz is áttétessenek. Szederkényi Nándor ezt a kívánságot megtoldja azzal, hogy a szóbanforgó kérvényeket plenáris tárgyalás előtt a közgazdasági bizottsághoz is utasítsák. Ezenkívül indítványozza, hogy a kérvényi bizottságnak esetleg már készen lévő előterjesztései tárgyalásra a másnapi, szombati ülésre tűzessenek ki, mint a kérvények tárgyalásának megszokott napjára.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőház! Én egész röviden vagyok bátor kijelenteni azt, hogy mindaddig, amíg a legsürgősebb állami szükségletet képező kérdések... *(Zaj a baloldalon. Úgy van! Úgy van! a jobboldalon és felkiáltások: Ne komédiázzanak! Elnök csenget.)* ... tárgyalását a képviselő urak mindenféle ilyen eszközökkel, amilyen ez és a jegyzőkönyvi vita is, mesterségesen akadályozzák... *(Élénk ellenmondások a baloldalon. Felkiáltások a jobboldalon: Igaz! Úgy van! Komédiások! Elnök csenget.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Mindaddig, amíg ily mesterkelt időtöltéssel kompromittálják a magyar parlament méltóságát, *(Igaz! Úgy van! a jobboldalon. Élénk ellenmondás a bal- és a szélsőbaloldalon.)* mindaddig lehetetlennek tartom azt, *(Nagy zaj a szélsőbaloldalon. Felkiáltások: Ki kompromittálja?)* hogy e lláz mást tárgyaljon, mint a legégetőbb szükségletet képező törvényjavaslatokat. *(Élénk helyeslés a jobboldalon. Zaj a bal- és a szélsőbaloldalon.)*

Ugron Gábor személyes kérdésben felszólalva, hangsúlyozza, bőgj megjegyzései nem is magára a jegyzőkönyvre vonatkoztak, amint ezt a miniszterelnök tévesen állítja, hanem azokat az elnöki előterjesztések kapcsán tette. Arra kéri a miniszterelnököt, hogy ilyen hangot az ellenzékkel szemben ne használjon, mert különben a vitákat nem lehet rendes mederben tartani. Tartozunk egymás irányában azzal, hogy egymás meggyőződésének becsületességét kétségbe ne vonjuk. Mert különben „nekünk is azt kell tennünk, hogy a legelső vonattal, ahogy megérkezünk, el kell mennünk a mi ellenfeinkhez, hívják azt Körbernek vagy másnak és ki kell, hogy mentjük magunkat“.

Gróf Tisza István miniszterelnök: Személyes kérdésben kérek szót. Én nem akarok válaszolni arra, amit a képviselő úr felhozott; csakis, miután szíves volt megemlékezni arról, hogy én meglátogattam az osztrák miniszterelnök urat...

Pozsgay Miklós: Bocsanatot ment kérni! *(Zaj jobbfelől.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: ...erre nézve kívánok egy rövid nyilatkozatot tenni. Én igen egyszerűen megjegyzem azt,

hogy először — már mind hiába — az én természetem olyan, hogy az élek minden vonatkozásai között, ha valakivel valami kényes vagy kellemetlen dolgom van, azt szeretem az illetővel szemtől-szembe megbeszélni és a kérdést tisztázni. A második az, hogy én, mint Magyarország miniszterelnöke kell, hogy az osztrák miniszterelnökkel az ország érdekében számos fontos közügyben tárgyaljak, érintkezzem és beszéljek, és azt hiszem, egyenesen az ország érdeke ellen vétenék, ha bármi apprehenzió vagy bármily személyes viselkedés által ezt lehetetlenné tenném. Hogy az én magamtartása azon kérdésben, amelyben itt szerencsém volt nyilatkozni, változott-e vagy fog-e változni, arra nézve legyenek szívesek a képviselő urak bevélni, hogy teszek-e bármi olyat, ami ellentétben áll tegnapelőtti nyilatkozatommal. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Ezen ülésen még egy személyes kérdésben kellett a miniszterelnöknek nyilatkoznia. Ez a gróf Tisza István vezetése alatt állott Ipar és Kereskedelmi Bank sokat hánytorgatott ügye. (96, 97, 30.)

A nov. 18. ülésen ugyanis, ezen ügyvel kapcsolatban, Zboray Miklós újból (96) támadást intézett gróf Tisza István ellen. (Napló XIX. k. 170—171. 1.)

A miniszterelnök, bécsi útja miatt, csak nov. 20-án válaszolhatott Zboray nyilatkozatára.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőhöz! *(Halljuk! Halljuk!)* Én csak az utamra magammal vitt hírlapokból láttam, hogy a képviselőház tegnapelőtti ülésének egy oly időszakában, midőn hivatalos ügyek miatt nem lehettem a Házban, Zboray képviselő úr olyan nyilatkozatokat tett, amelyeket szó nélkül nem hagyhatok.

Egész röviden és egész tárgyilagosan kívánom a képviselő úr két állítását rektifikálni és kívánok a harmadikra nyilatkozni. *(Halljuk!)*

A képviselő úr azt mondja, hogy ő nem keresi azt, hogy az államnak az Ipar és Kereskedelmi Banknál elhelyezett pénze megtérült-e, vagy biztosítva van-e? Erre nézve egészen kereken kijelenthetem, hogy az államnak az Ipar és Kereskedelmi Banknál átfutó természetű, jelentéktelen betétei voltak. Igazán nem emlékszem, mikor szűntek meg, de azt feltétlenül állíthatom, hogy visszafizették. Arról, hogy az államnak bárminő veszélyeztetett pénze lett volna ott, szó sem lehet, annyival kevésbbé, mert egyáltalában hitelezők pénze soha az Iparbanknál veszélyben nem forgott.

Másik nyilatkozata a képviselő úrnak az, hogy én azon beszédemben, amelyet az Iparbank egy közgyűlésén mondtam, a veszteségnek, mely a részvényest érheti, maximális határát részvényenként 8 forintban jeleztem. A képviselő úr tévedésben van, mert akkor tartott beszédemben, amely kinyomtatva, — gondolom, — a

képviselőház tagjainak megküldetett volt, a magyar értékekben elhelyezett pénzeknél előforduló veszteséget jeleztem 8 forintra részvényenként, és hozzátettem, hogy a romániai üzletnél minden valószínűség szerint igen tetemes veszteség fog beállni, amelynek számszerű összege azonban még meg nem állapítható. Nyolcmillió korona körüli összegben jeleztem a veszteségnek maximális határát, tehát részvényenként 80 koronában azon veszteséget, amely ezen üzlet révén az Iparbank részvényeseit érheti. Végül pedig egy felhívást intéztem a részvényes közönséghez, hogy a további bizalmatlan magatartás abbahagyásával tegyék lehetővé azt, hogy az Iparbankot további veszteségek ne ériék.

Az utolsó észrevételem vonatkozik arra, hogy Zboray Miklós képviselő úr kifogásolja azt, miszerint én nem nyilatkoztam arra vonatkozólag, hogy azon hírlapírónak, ki ellen sajtóper van folyamatban, bizonyos pénzbeli ajánlat tétetett. Meglehet, hiba, hogy nem nyilatkoztam; de méltóztassék megengedni, annyi minden fordul elő a lapokban rólam, hogy csakugyan kevés volna 24 óra napjában arra, hogy minden kósza hír, amely a lapokban felmerült, részemről demontáltassék. *(Igaz! Úgy van! a jobboldalon.)* Miután azonban ez a kérdés itt a Házban szótétetett, kötelességem kijelenteni, hogy én erről az egész históriáról nem tudtam, csak hetekkel később értesültem, és a legnagyobb mértékben helytelenítettem ezt a beugrást, amely egy ugratás folytán némelyek részéről megtörtént.

Ezeket kötelességemnek tartottam a magam részéről elmondani. *(Helyedén a jobboldalon.)*

118. 1903. nov. 21. országos ülés. — Válasz Körber nov. 20. beszédére. — Az újonclétszám fenntartásáról szóló törvényjavaslat folytatólagos tárgyalása: a szabadelvű párt katonai programja és a vezényleti nyelv; az országgyűlés elnapolása és feloszlata exlex-ben; a szabadelvű párt és az ellenzéki reformjavaslatok; parlamenti váltógazdaság hiánya. — A miniszterelnök újabb felszólalása: Apponvi politikája és a szabadelvű párt. (Napló XIX. k. 234., 253—257. és 257. 1.)

Gróf Tisza István és osztrák kollégája között a kiegyezési törvények magyarázata körül támadt összeütközés magva tudvalévóén az volt, hogy az osztrák miniszterelnök nov. 17-iki beszédében (116) azt állította, hogy a magyar és az osztrák kiegyezési törvények teljesen fedik egymást; a magyar király felségjogai teljesen azonosak az osztrák császár felségjogaival s hogy ezen a jogi állapoton a magyar törvényhozás az osztrák parlament hozzájárulása nélkül nem változtathat.

Körber november 17-iki beszédére gróf Tisza István november 18-án néhány erős vágással felelt. (116).

November 20-án újból megszólalt Körber miniszterelnök.

Az osztrák képviselőház november 20-iki ülésén¹ ugyanis többen

¹ L. erről a B. H. 1903. nov. 21. számában foglalt tudósítást.

együttes interpellációt intéztek hozzá a magyar miniszterelnök november 18-án mondott beszéde miatt. Az interpelláció így szól:

„A magyar képviselőháznak e hónap 18-án tartott ülésén a magyar királyi miniszterelnök Körber dr. miniszterelnök 17-én tartott beszédének fejtegetéseire válaszolt és beszéde, — úgy alakját, mint tartalmát tekintve, — Ausztriában méltó feltűnést kellett, hogy előidézzon. Ez a beszéd így szól: (Következik Tisza nyilatkozatának szövszerinti szövege.) E beszédből kiviláglik, hogy a magyar miniszterelnök a magyar országgyűlés számára a korona felségjogaira vonatkozólag alkotmányos befolyást kíván, míg az ilyen befolyás az osztrák közjog szerint ki van zárva. Ha nem tekintjük is a magyar miniszterelnök felfogását, amelyben nem osztozunk, kétséget nem szenved, hogy ez a felfogás alkalmas oly hatást gyakorolni a közös hadsereg vezérletére, vezényletére és belszervezetére, hogy az osztrák országgyűlésnek éppúgy⁷ jogává, mint kötelességévé teszi ezt a hatást minden irányban fon-tolóra venni és ezt annál is inkább, mert Ausztria a közös hadsereg költségeihez több mint kétharmadrészben járul hozzá. A magyar miniszterelnök azonban ez alkalommal olyan hangon szólt, mely már egymással idegenül szembenálló államok kormányai között is elidege-nedést keltene s ebben az esetben hallatlannak kell mondani, mert az osztrák miniszterelnök kétségkívül feltétlenül udvarias hangon beszélt és a magyar miniszterelnök beszéde olyan kormánynak szól, mely ugyanazon uralkodó alatt gyakorolja alkotmányos kötelességeit, és amellyel épp a jelen pillanatban mindkét állam érdekében a legfonto-sabb ügyek tárgyalandók. Alulírottak tehát azt kéri, milyen állás-pontot foglal el a miniszterelnök úr Tisza gróf magyar miniszterelnök idézett nyilatkozataival szemben?“

Körber dr. miniszterelnök erre az interpellációra, feszült várakozás közt, a következőképen válaszolt:

„Tisztelt Ház! Kötelességemnek tartom, Gross dr... képviselők és társaik interpellációjára azonnal válaszolni. Amidőn a tisztelt Ház múlt ülésében ... a belpolitikai helyzetet vázoltam, természetesen a monarchia legégetőbb ügyét, a katonai kérdést is érintenem kellett és ki kellett fejtenem nézetemet ennek törvényes alapjára vonatkozólag. Ha elkerülöm ezt a kérdést, a tisztelt Ház nemcsak hiányosnak tartotta volna fejtegetésemet, hanem ebben praerogatíváinak komoly elhanyagolását láthatta volna. Az osztrák kormány állásfoglalásának megokolására hivatkoztam a kiegyezési törvények szövszerint való szö-vegére, amelyek a monarchiának az idők folyamán, sajnos, sokszor elhomályosított alapját alkotják s amelyekre alkalomadtán hivatkozni a két törvényhozás mindegyikének, a két kormánynak és mindkét államfél minden egyes polgárának joga van. Ezt tettem én is a becsü-letes interpretáló lelkiismeretességével ez alkalommal. Természetesen azokból a rendelkezésekből indultam ki, amelyekben a magyar törvény Ő Felségének ebben a Házban képviselt országairól szól és szorosan a hadsereg kérdésére szorítkoztam. Már most a magyar királyi miniszter-elnök úr beszédében mindenesetre hangoztatta a magyar országgyűlés-nek azt a jogát, hogy a kiegyezési törvényt, amelynek tartósan érvény-ben kell lennie s formájára nem szerződésszerű, mint az időszakos vám-és kereskedelmi szövetség, a koronával egyetértőleg önállóan módosít-hatja. Én föl tudom fogni azt a jelentőséget, amelyet a magyar minisz-

terelnök ennek a dedukciónak tulajdonít, de neki is meg kellett engednie, hogy az ilyen módosításnak gyakorlati érvénye nincs addig, amíg törvényes úton Ausztriában is el nem határozzák.

Tehát legalább az utolsó napokban, amidőn a magyar országgyűlési események iránt kötelességszerűen érdeklődnöm kellett, alkalmam volt információt szerezni arról, hogy mit neveznek a magyar királyságban alkotmánynak és közjognak, ha ugyan már előbb nem volt némi tudomásom róla. De sem én, sem más osztrák ember nem elég nagy sovíniszta, hogy ily nagyfontosságú ügyben, mint amilyen most a katonai kérdés, egy formulával megelégedhetnénk. Én csak a dolog lényegéhez tarthatom magamat, mely abban áll, hogy a kiegyezési törvények tartalma mindkét részre addig kötelező marad, amíg mindkét rész törvényes úton meg nem változtatja. E megingathatatlan, talán meglehetősen nyárspolgárinak tetsző, de a valóságban gyökerező meggyőződéshez ragaszkodom és utalok arra, hogy a magyar királyi kormány feje, egy önálló államterület miniszterelnöke, akkor, amidőn teóriáját felállította, az osztrák-magyar kiegyezési törvényre hivatkozott és kellett, hogy hivatkozzék, mert ez az a legyőzhetetlen akadály, mely a monarchia üdvére útjában áll minden egyoldalú törekvésnek.

Való az, hogy a monarchia érdekében gyakran fájdalmas izgalmak közt engedünk Magyarországnak a végső határig. A monarchia érdekében engedünk Magyarországnak a végső határig, de azt a jogot, azt a jogunkat, hogy reklamáljunk és jogunkat megmagyarázzuk, nem hagyjuk elvitatni s egyáltalán soha sem fogjuk az osztrák jogot kiszolgáltatni. És amint jogunkhoz hozzányúlni nem engedünk, éppúgy nem hagyjuk (a miniszteri székekre mutat) e helyeket kisebbiteni, mert ezeket az állam nevében bízták ránk és azokat védenünk kell, mint katonának zászlója becsületét.

Ha, amitől Isten mentsen, e monarchián belül valaha szó lehetne arról, hogy e monarchián belül érvényesüljön az „idegen“ nevezet, akkor mindenképp emlékezni fognak arra, hogy a magyar királyi miniszterelnök volt az első, aki kimondotta.“

Gróf Tisza István mindjárt a nov. 21. ülés elején, napirend előtt, válaszolt osztrák kollégájának újabb közjogi fejtegetéseire.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. Ház! Úgy gondolom, a t. Ház minden oldaláról helyesléssel fog találkozni, ha arra az álláspontra helyezkedem, hogy én az osztrák miniszterelnök úrral polémiába nem bocsátkozom. *(Helyeslés jobbfelől.)* Azt hiszem, az egyedül helyes álláspont az, hogy mi az osztrák közjog fejtegetésébe nem bocsátkozunk; *(Helyeslés jobbfelől.)* viszont a magyar közjogot illetőleg magunknak vindikáljuk a kizárólagos jogot, *(Helyeslés.)* hogy a magyar közjogot a magyar törvények értelmében alkalmazzuk. *(Általános élénk helyeslés.)* S én biztosíthatom a t. Házat, hogy addig maradok ezen a helyen, amíg ennek az álláspontomnak gyakorlati érvényesítése akadályokba nem ütközik. *(Élénk helyeslés és taps jobb felől.)* Ennélfogva én mindössze két oly megjegyzésre szorítok, amelyet a saját nyilatkozataim valódi értelmének helyreállítása szempontjából kell megtennem. *(Halljuk! Halljuk!)*

Az osztrák miniszterelnök úr *tegnap* a Reichsrathban az a kijelentést tette, miszerint én is az osztrák-magyar kiegyezési törvényre hivatkoztam. (*Mozgás balfelől.*) Hát. t. Ház, ezt nem tettem, nem is tehettem, mert osztrák-magyar kiegyezési törvény nincsen. (*Általános élénk helyeslés.*) Van két, teljesen önálló törvény: a magyar törvény és az osztrák törvény, amely különböző időpontban jött létre; amely tartalmára nézve is több lényeges pontban különbözik; amely azonban oly diszpozíciókat tartalmaz, amelyeknél fogva a közös ügyeknek a paritás alapján való kezelése lehetővé tétetik. (*Helyeslés. Úgy van! jobbfelől.*)

A másik rektifikáció az, miszerint az osztrák miniszterelnök úr nézete odairányul, hogy ia> kiegyezési törvények tartalma mindkét részre nézve addig kötelező marad, amíg azt mindkét rész törvényes úton meg nem változtatja. Hát ezen nyilatkozattal szemben legyen szabad most felolvasnom egy előbbi nyilatkozatomnak, melyet a szabadelvű pártkörben tettem, idevágó passzusát. (*Halljuk! Halljuk! jobbfelől. Olvassa:* „Egy, a mai jogállapot megváltoztatását célzó magyar törvény a szentesítés ténye által teljes formai jogérvényre emelkednék, annak a közösen elintézendő ügyekre vonatkozó határozmányai azonban hatályba csak akkor léphetnének, — kérem itt a t. Ház teljes figyelmét, — a célba vett új rend csak akkor valósulhatna meg, ha a másik államban is megfelelő törvény jönne létre. Ellenkező esetben nem új rendet alkotna, de a meglévő rend alapjait bontaná meg.“¹

Tehát érvényes törvény lenne és az a hatálya is meglenne, hogy megbontaná a meglévő rendet. Csakis az a hatálya nem volna meg, hogy létre is hozná az új rendet, amit létre akar hozni; mert természetesen az új rend csak akkor valósulhatna meg, ha arravonatkozólag Ausztriában megfelelő törvény alkotatnék. (*Zaj a szélsőbaloldalon. Felkiáltások jobb felől: A közösügyekre nézve!*) Igen, a közösügyekre nézve. (*Helyeslés jobbfelől.*) T. Ház! Céлом jelenleg csak az volt: konstatálni azt, hogy igenis egy ilyen magyar törvény megbontaná a létező rendet, tehát a létező rend nem maradhatna érvényben, ha ilyen egyoldalú törvénnyel megváltoztatnék.

Természetes, hogy ugyanazon jogot, melyet vindikálunk magunknak, koncedáljuk teljes készséggel az osztrák törvényhozásnak is. (*Helyeslés jobbfelől. Mozgás balfelől.*)

A közösügyekre vonatkozólag Magyarország, mint a múltban, úgy jelenleg is változatlanul a paritás álláspontján áll, és teljes elferdítése volna az igazságnak úgy tüntetni fel a magyar törvényhozás állásfoglalását, mintha az bárminő más tekintetben a paritáson akarna csorbát ütni.

¹ Tisza ezt a nyilatkozatot a szabadelvű párt okt. 28. értekezletén tette. (103. és 109.).

Csak ezeket tartottam szükségesnek megjegyezni. (*Élénk helyeslés a jobboldalon.*)

A miniszterelnök után Kossuth Ferenc és Polónyi Géza nyert szót napirend előtti felszólalásra.

Kossuth Ferenc örömmel vesz tudomást arról a kijelentésről, melyet a miniszterelnök tett, hogy ugyanis ő csak addig marad helyén, ameddig a magyar törvényeknek és a magyar alkotmánynak ténylegesen érvényt tud szerezni. De nem érthet egyet a miniszterelnökkel abban, amit felszólalása végén mondott. Magyarországon azt a tételt felállítani nem szabad, hogy a magyar törvénynek érvényessége bármely esetben formai és hogy idegen állam hozzájárulásától tétetnék annak tényleges érvényessége függővé. „Ezzel én nem akarom a miniszterelnökkel unnék az ellenkezőjét mondatni, sőt világosan kiemelni akarom, hogy az ellenkezőjét nem értette“.

Polónyi Géza valóban mulatságosnak tartja, hogy 36 eszterendővel a 67. kiegészítés megalkotása után, a két állam miniszterelnöke még mindig a 67: XII. törvénycikk értelme felől vitázik. Ez a tény egymagában igazolja a függetlenségi párt álláspontját. Egyébként szívesen hozzájárul ahhoz, hogy a miniszterelnök „beszédének első része teljesen korrekt nyilatkozatokat tartalmaz“. A miniszterelnökkel szemben hangsúlyozza, hogy formai érvényű törvényeket Magyarország nem ismer. Beszédét így fejezi be: „Mikor a beszéd első részéhez szívemből hozzájárulok, egyúttal e helyen tiltakozásomat fejezem ki az ellen, hogy valaha osztrák államférfi a magyar közjog meghamisítására vállalkozzék. (Általános helyeslés.)“

A magyar miniszterelnök tehát ezúttal is a Ház osztatlan helyeslésétől kísérve, utasította vissza az „előkelő idegen“-nek a magyar ügyekbe való beavatkozását.

Ezen a nov. 21. ülésen gróf Tisza István — az újonclétszám fenntartásáról szóló törvényjavaslat folytatólagos vitája során — még kétszer felszólalt.

Rakovszky István, a néppárt alelnöke, ugyanis Polónyi Géza nov. 14. napirendi indítványa nyomán (113) határozati javaslatot nyújtott be, amelyben a szőnyegen lévő véderőjavaslatok tárgyalásának félbeszakításával az indemnitási javaslatnak azonnali napirendre tűzését kérte. Kísérő beszédében kifogásolja, hogy a szabadelvű párt a saját katonai programját nem hozta a Ház elé. Ez valóságos unikum a pártok életében. Ennek magyarázata, hogy a miniszterelnök megegyezett Polónyi Gézával, hogy a katonai programot a vezényleti nyelv kikapcsolására vonatkozó 8. pont miatt sem a kormány, sem a párt nem fogja házhatározat tárgyává tenni. Tehát Polónyi tiltotta meg, hogy a katonai programú a Ház elé kerüljön. A „kilences bizottság“ egész munkája így hiábavaló volt és csak az ország megtévesztésére szolgált. Szólok mindig gyanúsnak tartja, ha a szabadelvű párt elvi álláspontra helyezkedik. Akkor hangoztat elveket, melyeket rendszeren más párttól kölcsönöz, ha egy kellemetlen helyzetből akar kiszabadulni, mely az ő hatalmi állását veszélyezteti. A szabadelvű párt különben is örökös elvtagadásból él. Előbbi álláspontjával szemben, melyet Bánffy Dezső és Széll Kálmán idejében vallott, ma már lehetségesnek tartja exlexben az országgyűlés elnapolását, sőt felosztatását is. A mai válságos helyzetnek az az oka, hogy a szabadelvű part, amidőn nehéz helyzetbe

kerül, így pl. az egyházpolitikai harcok idején, nem riad vissza attól, hogy, ahelyett, hogy az ellenzékre menne át, az ellentábor elveit sajátítsa ki hatalmon maradásá érdekében. Nem lehet csodálkozni a parlamenti helyzet elfajulásán, ha azt látjuk, hogy az egyik párt a parlamenti rendszer alaptételeinek megsértésével mindig hatalmon van, míg a másik rész a legerőszakosabb eszközökkel mindig távol tartatik a hatalomtól. Egy örökös ellenzék harcol egy örökös kormánypárttal: ez a meghamisított, a nemlétező magyar parlamentarizmus képe. És szinte hihetetlen, hogy egy szabadelvű párt, mely hivatkozik az ő demokráciájával, az udvartól kapjon politikai programot. Ilyen udvari szabadelvű párttal, szabadelvű pártnak ilyen udvari programjával, másutt aligha találkozunk. A mai szerencsétlen helyzetből csak az összes pártokból alakított koalíciós kormány vezethetne ki. Kéri a miniszterelnököt, hagyjon fel azzal az alkotmányértő tervével, hogy az országgyűlést exlex-ben feloszlatja.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. Ház! *(Halljuk! Halljuk!)* Legnagyobb sajnálatomra nem lehettem jelen az előttem szolt képviselő úr beszédének egész folyama alatt; ennek a körülménynek méltóztassanak tehát betudni azt, ha netalán válasz nélkül hagyom beszédének oly részeit, amelyekre reflektálnom kellett volna

Figyelmeztettek azonban reá, hogy a t. képviselő úr megjegyzés tárgyává tette azt a körülményt, hogy a szabadelvű párt a maga programját itt a, Házban semmi akció kiindulási pontjával vagy tárgyává nem tette. Erre vonatkozólag a dolog úgy áll, hogy a szabadelvű párt programja beleolvadt a kormány programjába és miután mint kormányprogram terjesztett elő, semmi külön szüksége annak fenn nem forgott, hogy mint párt-programul is előterjesztessék. *(Úgy van! Úgy van! jobbfelől.)*

Volt a szabadelvű párt nyilatkozatának egy pontja, amely nem képezett programpontot, hanem ellenkezőleg megmagyarázása annak, hogy a vezényleti nyelv kérdése miért nem vétetik fel a programmba. Hiszen kérem ez benne van, mint 8-ik pont ebben a nyilatkozatban, de tartalmát tekintve, az nem alkateleme a megvalósítandó programnak, hanem ellenkezőleg megmagyarázása annak, hogy a vezényleti nyelv kérdése miért nem vétetik fel a programmba. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Ha egy párt valamely konkrét kérdésre nézve azt határozza el, hogy nem veszi fel programjába, nagyon természetes, hogy ennek az álláspontnak magyarázatát az országos közvélemény előtt megadja; de semmi szükségét nem látnám annak és egészen felesleges tüntetés jellegével bírna, ha ilyen negatív természetű állásfoglalás is a képviselőház döntése elé hozatnék. *(Úgy van! Úgy van! jobbfelől.)* Ez volt a szabadelvű pártnak álláspontja kezdettől fogva. Nagy tévedésben van tehát a t. képviselő úr, ha azt gondolja, hogy Polónyi Géza képviselő úr tiltotta ezt meg.

Egyszerűen konstatáltatott Polónyi Géza képviselő úr előtt is, hogy soha senkinek nem volt szándékában a pártnak ezt a nyilatkozatát a képviselőház elé vinni és erre nézve határozatot provokálni. *(Úgy van! Úgy van! jobbfelől.)*

Ami pedig azt illeti, hogy a szabadelvű párt az udvartól kért programot, arra nézve mindenekelőtt megjegyzem, hogy nem az udvarral, amely nem is avatkozhat ik az ilyenekbe, állott szóba, hanem igenis, kereste az alkalmat a nézetek kicserélésére és megérlelésére Magyarország alkotmányos királyával; *(Helyeslés jobb felni.)* kereste és törekedett a koronával való teljes egyetértésre jutni, törekedett hazafias indokból és azt hiszem, nagyon helyesen tette, hogy erre törekedett. *(Úgy van! Úgy van! jobbfelől.)* A helyzet sok tekintetben hasonlított ahhoz, amely a 67-iki kiegyezést megelőzte. *(Úgy van! jobbfelől.)* Sokkal kisebb méretekben ugyan, az természetes; hogy úgy fejezzem ki magam, a súrlódási felület sokkal kisebb volt.; de kétségtelenül függő kérdések merültek fel, amelyekre nézve a nemzet fontos érdeke követelte meg, hogy a törvényhozás és a korona álláspontja közt a teljes összhang, a teljes egyetértés biztosíttassák. *(Helyeslés jobbfelől.)* És azt hiszem, hogy amikor ebben az irányban a szabadelvű párt egyes tagjai fáradoztak; amidőn a szabadelvű párt a maga program mai kötési akcióját úgy intézte, hogy biztosítsa a megegyezést a korona és a nemzet között; hogy megóvja a nemzetet a konfliktus veszélyétől: ezzel helyes és hazafias cselekedetet hajtott végre. *(Helyeslés jobbfelől. Zaj a szélsőbaloldalon.)*

A t. képviselő úr szóba hozta az országgyűlés elnapolásának vagy netaláni feloszlásának kérdését is, azzal a tendenciával, hogy kimutassa, hogy a szabadelvű párt ebben a kérdésben ellenkező álláspontra helyezkedett. Hát én úgy gondolom, a t. képviselő úrnak ezt bebizonyítania nem egészen sikerült. Mert az a nyilatkozat, amelyet báró Bánffy Dezső volt miniszterelnök beszédéből felolvasott, az a képviselőház elnapolására vonatkozik és Széll Kálmán volt miniszterelnök nyilatkozatának súlypontja és lényege, szerintem, abban feküdt, hogy ő a Házban és a Házzal egyetértőleg kívánta e kérdést kezelni. Ezzel az állásponttal a kormány nézete és az én nézetem abszolúte ellentétben nincs. Igenis azt tartom én is, hogy amidőn ily rendkívüli körülményelv következnek be; midőn a kisebbség magatartásánál fogva a Ház többségének akarata kellő időben nem érvényesülhet *(Zaj a szélsőbaloldalon. Felkiáltások: Honnan tudja, hogy többség?)* és mikor ennek folytán, — hogy én is ezt a kifejezést használjam — exlex jön létre: mondom, ily körülmények között a többség akaratának érvényesülésére... *(Felkiáltások a szélsőbaloldalon: Nincs többség! Nagy zaj.)* Kérem, zárjuk be a vitát, mindjárt kisül, hogy van! *(Helyeslés jobbfelől.)*

Lengyel Zoltán: Azt nem lehet előre tudni! (Nagy zaj.)

Gróf Tisza István miniszterelnök: Hát tudjuk meg! (*Nagy zaj. Elnök csenget.*)

Várady Károly: Ez is törvénytelen felfogás!

Gróf Tisza István miniszterelnök: ... Ily körülmények közt annak a parlamentáris és alkotmányos akciónak, amely odairányul, hogy ez a rendkívüli helyzet befejeztessék; hogy az alkotmány rendes működése helyreálljon, — ennek az akciónak szünetelnie nem szabad. A Háznak elnapolását tehát, amely egy szünetet eredményez e téren; amely megakasztja a törekvést az alkotmányos faktorok akaratának kifejezésre juttatására: én sem tartom az alkotmány szellemével megegyeztethetőnek. A dolog súlypontja és lényege abban fekszik, hogy ez az alkotmányos küzdelem, ez az alkotmányos törekvés a normális állapotok helyreállítására, — hogy ez iné szüneteljen.

Ennek azután igenis képezheti egyik módját, láncszemét, esetleg a döntő ütközőpontját éppen az, hogy a nemzet akaratára appelláljon a kormány, hogy a választókat kérdezze meg. (*Nagy zaj a bal- és a szélsőbaloldalon. Felkiáltások: Exlex-ben!*) Engedelmet kérek, szeretném látni, hogy törvényeinkből ki tudja bebizonyítani, hogy exlex esetére tiltva van az országgyűlés feloszlata.

TJgron Gábor: Nincs költségvetés!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Ezt könnyű állítani, könnyű odavetni. (*Nagy zaj.*) Akkor, amikor az 1848-iki törvényben (*Zaj a szélsőbaloldalon. Halljuk! Halljuk! a jobboldalon. Elnök csenget.*) egy tilalom van a feloszlásra és midőn az 1867-iki törvényben módosított ez a tilalom... (*Zajos ellenmondás a bal- és a szélsőbaloldalon.*)

Ugron Gábor: Csak korlátoztatott!

Gróf Tisza István miniszterelnök: A tilalom kiküszöböltetett, a feloszlás joga expressis verbis megadatott, csak a Ház összehívása van bizonyos feltételekhez, időponthoz kötve.

Ugron Gábor: A választás elrendelése a Ház összehívásához van kötve. Ellenkezőleg! Hogy össze legyen hívható a Ház, ahhoz van a feltétel kötve.

Holló Lajos: Alkotmányos miniszterelnök!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Kérem, itt van a törvényben (*olvassa*): „Oly esetben, midőn Ő Felsege az országgyűlést bármi okból előbb feloszlatta”. Tehát joga van feloszlanni.

Ugron Gábor: De feltétele van! Tessék tovább olvasni!

Gróf Tisza István miniszterelnök (olvassa): „Oly esetben, midőn Ő Felsege az országgyűlést bármi okból előbb feloszlatta, mint a befejezett számadások beadása és a jövő évi költségvetésnek előterjesztése a minisztérium által teljesített. és az országgyűlésen e tárgyak iránt határozat hozathatott volna, (*Felkiáltások a szélsőbaloldalon: Nincs határozat!*) az országgyűlés...”

(Nagy zaj a bal- és szélsőbaloldalon.) ... Kérem, ezzel egyenesen bebizonyítják, hogy félnek az argumentációtól. (Zajos ellenmondás a bal- és a szélsőbaloldalon.) Ha nem félnek az argumentációtól,, akkor hallgassák meg.

Thaly Kálmán: A feloszlástól sem, nem hogy az argumentációtól!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Ha tehát az országgyűlés feloszlatott, mielőtt ezek bekövetkeztek, „az országgyűlés még azon év folytán és pedig oly időben összehívandó, hogy mind a befejezett számadások, mind a jövő évi költségvetés az évnek végéig országgyűlésileg tárgyalathassanak.“

Pap Zoltán: Hát az idei költségvetés? (Felkiáltások a jobb-oldalon: Arról nem beszél a törvény!)

Gróf Tisza István miniszterelnök: A feloszlás joga tehát megvan. (Zajos ellenmondás a bal- és a szélsőbaloldalon.) De az országgyűlés összehívandó úgy, hogy a számadások iránt és a jövő évi költségvetés iránt... (Zaj a szélsőbaloldalon.)

Várady Károly: Esküszegés és az alkotmányon ejtett árulás!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Én nagyon kérem a képviselő urakat...

Rígó Ferenc: Kér és egyúttal fenyeget? így nem lehet kérni! (Nagy derűtség. Zaj.)

Elnök: Csendet kérek!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Én nagyon kérem a képviselő urakat, hogy a házszabályoknak és a szólásszabadságnak azon elemi követelményét, hogy egymásnak teljesen objektív argumentumait meghallgassuk, legyenek szívesek respektálni.

Pap Zoltán: Meg is tesszük! (Felkiáltások jobbfelől: Látjuk!)

Gróf Tisza István miniszterelnök: Veszem észre. Engedjék meg nekem, ha egy ilyen teljesen objektív argumentációt folytonos közbeszólásokkal minden mondat közepén megakasztanak ...

Várady Károly: Hát halljuk már az értelmét!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Itt van ennek egy újabb jele! (Derűtség jobbfelől. Felkiáltások: Várady urat órákig hallgattuk! Zaj.)

Elnök: A képviselő urak a szólásszabadságot szóval hirdetik, de tényleg ellene cselekszenek. (Igaz! Úgy van! jobbfelől.) Tessék a szónokot csendben meghallgatni!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Engedjenek meg nekem, azoknak a képviselő uraknak, kik egy teljesen objektív argumentációval szemben ilyen türelmetlenséget tanúsítanak, teljes joggal fogjuk kétségbevonni azom jogát, hogy mint a szólásszabadság, mint a házszabályok és mint az 1848-iki törvények hivatott védői álljanak oda a közvélemény elé. (Igaz! Úgy van! jobbfelől.)

Kecskeméti Ferenc: Nem sok panasza lehet ebben a részben! Meghallgatjuk türelmesen!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Felveszem beszédem fonát. Kétségtelen, hogy a felosztatást jog megvan, de azon feltételhez vám kötve, hogy a Ház újra összehívandó oly időpontban, hogy a számadások és jövő évi költségvetés iránt idejekorán határozat hozathassák. A jövő évi költségvetésről van szó világosan a törvényben. (*Zaj a bal- és a szélsőbaloldalon. Felkiáltások: Hát a folyó évi költségvetéssel mi lesz?*) Én szeretném azt az interpretációnális teóriát tudni, amely lehetővé tenné azt, hogy midőn egy törvényes diszpozíció világosan, minden kételyt kizárólag az időpont precíz megjelölésével valamely évre vonatkozik, — hogy akkor per analógiám, vagy nem tudom micsoda okoskodások révén hogyan lehet azt egy másik évre kiterjeszteni. Hogy itt a törvény a jelen évi költségvetésre nem gondol, az nagyon természetes, mert azok, akik 1848-ban és 1867-ben az ország törvényeit megalkották, soha lehetségesnek nem tartották volna, hogy akadjon la; parlamentben kisebbség, mely a költségvetés idejekorán való megalkotását lehetetlenné tenné. (*Élénk helyeslés jobbfelől. Zaj a baloldalon.*) Annak, hogy ebből a feltételből egy felosztatás tilalom konstruál-tassék, útjába kell állnunk nemcsak la; korona jogai, de a nemzet jogai szempontjából is. Mert, engedelmet kérek, egyenesen az alkotmányjog szellemének kardinális követelménye, hogy minden nehéz szituációban, minden konfliktus esetében mint ultima ratio a nemzetre való hivatkozás meglegyen. (*Helyeslés jobbfelől.*) A képviselő urak, ha állást foglalnak az exlex-ben való felosztatás ellen, nemcsak a törvény betűjével, de az alkotmányosság széllémével jutnak ellentétbe. (*Úgy van! Úgy van! a jobboldalon.*)

A t. képviselő úr azután vállalkozott megfajására annak, hogy tulajdonképpen a -mai szituáció forrásai, Oka miben rejlik és ennek magyarázatoként szemrehányást tett a szabadelvű pártnak azért, hogy számos esetben magáévá tesz és megvalósít olyan elveket, olyan reformokat, amelyeket hosszú időn át egy-egy ellenzéki párt hangoztatott. Engedjen meg a t. képviselő úr, ez sok tekintetben a dolog természetében rejlik. Egy ellenzéknek, kivált amely a szabadelvűségnek, mondjuk, némileg radikálisabb irányzatát is kívánja képviselni: rendeltetése, hivatásai az, hogy hirdessen, jelezzen, a mérlegelés felé előbbre vigyen bizonyos eszméket. Az a párt, amely az ország ügyeit felelősség mellett intézi, csak a megérett kérdések megoldásával foglalkozik. (*Zaj a szélsőbaloldalon.*)

Holló Lajos: Az ellenzék érleli és ők leszakítják!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Ez, kérem, minden radikális pártnak mindenütt a világon, szerintem, nagyon szép és nagyon nemes — hivatása.

És ha a t. képviselő úr itt bizonyos hangulatkeltés céljából visszaemlékezik az egyházpolitikai viták alkalmából történetekre, azokra visszacsmlkszem én is nagyon szívesen, de — azt hiszem —

visszaemlékeznek nagyon szívesen azon t. képviselőtársaim is, akik ezen nagy reformnak megvalósítását ellenzéki padokról segítették elő. Szerintem ez egy felemelő, egy szép példája volt a magyar parlamentáris élet magas színvonalának.

Thaly Kálmán: Tizenháromszor leszavazták önök Irányít, tizenegyedszer elfogadták az elveit!¹

Gróf Tisza István miniszterelnök: Ezt magyarázom éppen meg, hogy miért történt. Kijelentem ismét, hogy örömmel gondolkok vissza arra, mert igenis a függetlenségi párt akkor, midőn — mondjuk, tizenegyedszer — megvalósíthatta ezen eszméit, úgy járt el, ahogy becsületes politikusnak eljárnia kell. T. i. nem azt nézte, hogy ki az, aki megvalósítja az ideát, de teljes lélekből támogatta az ideát, amelyet helyeselt. *(Élénk helyeslés a jobb-oldalon.)*

Holló Lajos: A magyar nyelvet mi támogatjuk; hozzák be a hadseregbe! *(Zaj.)*

Elnök: Csendet kérek, képviselő urak! Ne tessék a tanácskozást zavarni. *(Zaj és felkiáltások a szélsőbaloldalon: Ki zavarja?)* A folytonos közbeszólások zavarják.

Gróf Tisza István miniszterelnök: Én azt tartom, hogy a politikai becsületességnek, a politikai önzetlenségnek kardinális követelménye az, hogy az eszméket nézzük, amelyeket hirdettünk és szolgáljuk azokat, tekintet nélkül a személyre, akire a körülmények a keresztülvitelt bízzák. *(Zaj a szélsőbaloldalon.)*

Azután előadja a t. képviselőtársam, hogy hiszen az a nagy baj, hogy a szabadelvű párt van állandóan az uralmon és más pártoknak érvényesülését megakadályozza. Tudom, hogy hosszú időn át hozzáfűzték ehhez az ellenzéki padokon ülő t. képviselők azt a nyilatkozatot is, hogy ez a választások meghamisítása útján válik lehetővé. Én most nem akarom vizsgálni, hogy mennyi joggal és hogy mennyi túlzás van ebben az állításban; csak azt az egyet konstatalom, hogy az utolsó választások² után nem is próbálták, nem is próbálhatták íai t. képviselő urak ezt állítani.

Holló Lajos: De a rendszert mindig hibáztattuk!

(Az elnöki széket Jakabffy Imre foglalja el.)

Gróf Tisza István miniszterelnök: Mármost, ha az utolsó választásoknál a nemzet akarata szabadon nyilvánult meg és a nemzet akarata megnyilvánult altként, hogy egy óriási többséget küldött vissza a szabadelvű párti padokra, — hát ne a szabadelvű pártnak tegyenek szemrehányást... *(Úgy van! Úgy van! a jobb-oldalon.)*

Holló Lajos: Hanem a rendszernek!

Gróf Tisza István miniszterelnök: ... de panaszkodjanak

¹ L. I. k. (27) sz. 190—193. l.

² T. i. az 1901. Széll-féle választások (96).

azért, hogy a nemzetnek nem tudják megnyerni a bizalmát és akadályozzák meg, hogy a nemzet a szabadelvű pártot ajándékozva meg bizalmával. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)*

Ivánka Oszkár: A nemzet bizalmát a miniszterelnök úr sem bírja! Szavazzassuk meg a választókat községenként! Nem is kell titkos választás! *(Igaz! Úgy van! a szélsőbaloldalon. Mozgás jobbfelől.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: A nemzet nevében nekem sincsen jogom nyilatkozni, a képviselő úrnak sincs. Én most nem erről beszélek...

Ivánka Oszkár: Jóhiszeműleg, amit tudunk, megmondhatjuk!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Ezt tudni sem lehet, ezt legfeljebb sejteni lehet. *(Derültség a jobboldalon.)*

Tehát én nem is erről beszélek, hogy én bírom-e ma a nemzet többségének bizalmát, de konstatalem azt a tényt, hogy 1901-ben a szabadelvű párt a nemzet nagy többségének bizalmával megajándékozva tért ide vissza és ebből vonom le azt a következtetést, hogy a t. képviselő úr ne nekünk tegyen szemrehányást, hanem sajnálkozzék azon, hogy nem képes a nemzet többségét a saját politikája helyes voltáról meggyőzni. *(Felkiáltások a szélsőbaloldalon: Tessék az általános választói jogot behozni!)*

Mireánk, t. képviselőház, akik a többséghez tartozunk, egyenesen az a kötelesség háramlik, hogy azt a helyet, ahova a nemzet bizalma állított, itt ne hagyjuk; *(Igaz! Úgy van! a jobboldalon.)* azt a politikát, amelyet helyesnek tartunk és amelynek érvényesítésére a nemzet adott megbízást nekünk: azt a politikát cserbe ne hagyjuk. *(Igaz! Úgy van! a jobboldalon.)* A váltógazdaság behozatalának egyetlen módja az: *(Halljuk! Halljuk!)* nyerjék meg a nemzet többségének bizalmát és bizonyára senki sem fog akadályul szolgálni érvényesülésüknek. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)*

És engedjen meg nekem a t. képviselő úr, de beszédében egy nagyon súlyos önbeismerés is rejlik. *(Halljuk!)* Azt mondta a t. képviselő úr, hogy, íme, a szabadelvű párt állandóan uralmon van, az ellenzék nem érvényesülhet; hát természetes, hogy beáll a kétségbeesés és beáll az, hogy az ellenzék a végső eszközhöz nyúl azért, hogy a hatalmat az uralmon lévő párt kezéből kiragadjá. Ez az „Ote tói, que je my mette“ elvének a nyílt beismerése és nyílt beismerése annak, hogy mindaz a borzasztó megrázkódtatás, mindaz az óriási csapás, amivel a mai állapot fenntartása a nemzetre jár, ezen anarchisztikus helyzet összes hátrányainak és veszélyeinek felidézése azért történt, mert kétségbe vannak esve amiatt, hogy ezekre a padokra nem juthatnak. *(Élénk helyeslés a jobboldalon. Mozgás és zaj a néppárton és a szélsőbaloldalon.)*

Alkotmányjogi szempontból érdekes Tisza beszédének az a része, amelyben annak bizonyításával foglalkozik, hogy az 1867:X. t.-c.

szempontjából nincs jogi akadály a annak, hogy az országgyűlést exlex-ben feloszlassák. Akik tehát „állást foglalnak az exlex-ben való feloszlítás ellen, nemcsak a törvény betűjével, de az alkotmányosság szellemével jutnak ellentétbe“. Ellenben az országgyűlés elnapolását, amely „megakasztja a törekvést az alkotmányos faktorok akaratának kifejezésre juttatására“, amely tehát szünetet eredményez az alkotmányos rendszer működésének helyreállítására irányuló törekvés terén, ő sem tartja „az alkotmány szellemével“ megegyezhetőnek.

Rakovszky István személyes kérdésben kérve szót, kérdi, vajjon megfelel-e a politikai ildomosságnak, hogy mikor a szabadelvű párt soraiban ülő gróf Apponyi Albert politikáját ez a párt kisajátította, nem Apponyi ül a miniszterelnöki székben?

Gróf Tisza István miniszterelnök: Egyetlenegy rövid megjegyzésre szoritkozom. A t. képviselő úr bevonta nyilatkozatának keretébe azon körülményt is, hogy a szabadelvű párt politikáját ezeken a padokon nem gróf Apponyi Albert, hanem az én csekély személyem képviseli. Arra kérem a t. képviselő urat, hogy bízsa ennek a kérdésnek elintézését gróf Apponyi Albertre és én reám. *(Helyeslés jobbfelől. Zaj balfelől.)*

Rakovszky István: Az országos ügy!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Biztosíthatom a t. képviselő urat, hogy amint én gróf Apponyi Albertét ismerem, ő is, de én is bizonyosan nem azt nézzük, hogy melyikünk csinálja meg, hanem azt, hogy mit csinálunk és hogy az ország érdekében van-e ez. *(Helyeslés jobbfelől.)* Azt. hiszem, hogy sem hozzám, sem gróf Apponyi Alberthez nem volna méltó bármily ilyen kicsinyes politikai szempontot vegyíteni bele ebbe az ország érdekei szempontjából komoly és veszélyes szituációba. *(Helyeslés jobbról.)*

Politikai szempontból említésre méltó, hogy gróf Zichy János, a néppárt elnöke, nov. 21-én levelet intézett Rakovszky Istvánhoz, mint a párt alelnökéhez, melyben tudatja elnöki tiszteréről való lemondását. A levél (B. H. nov. 22. sz.) így hangzik:

Gróf Zichy János lemondása a néppárt elnökségéről. A Politikai Értesítő jelenti: Gróf Zichy János, a néppárt elnöke, a következő levelet intézte Rakovszky Istvánhoz, mint a párt alelnökéhez:

„Tisztelt Alelnök Úr! Minthogy a néppárt több tekintélyes tagja az rí. n. szabadi ellenzék¹ kebelén belül állandóan az obstrukció mellett demonstrál, holott egyéni felfogásom és meggyőződésemerőben ellentétben állanak az obstrukcióval, mely a mai viszonyok között nem egyéb, mint az állam életerőinek következetes felemésztése és az alkotmányos érületnek e haza polgárainak szívéből való lassú, de biztos kiirtása: én ezennel a néppártban viselt elnöki tisztről lemondok azért, mert csakis oly körülmények között vállalhatom és tölthetem be helyesen e megtisztelő állást, ha ez állásban — különösen

¹ A „szabad ellenzék“ állt a Szederkényi-párt tagjaiból, továbbá a hozzájuk csatlakozott, velük obstruáló néhány pártonkívüli függetlenségi és néhány néppárti képviselőből.

fontos kérdésekben — az egész párt nézetét, véleményét és meggyőződését képviselhetem. Budapest, 1903. nov. 21. Tisztelő hived: Ifj. Zichy János gr.“

Gróf Zichy János helyébe gróf Zichy Aladárt választották a nép-párt elnökévé.

119. 1903. nov. 23. országos ülés. — Az 1867:XII. t.-c. megváltoztatása. — Az ugrai választás előkészületei. — A delegációkat összehívó királyi kézirat napirendre tűzése. (Napló XIX. k.

266., 267—268., 295., 297., 297—298. 1.) Báró Bánffy Dezső 1903. nov. 22. kolozsvári zászlóbtóntása és az Új Párt megalakulása.

Holló Lajos napirend előtt egy a múlt ülésen a túloldalról történt közbeszólás folytán személyes kérdésben szólal fel és a miniszterelnöknek a szabadelvű párt okt. 28. értekezetén tett nyilatkozatából idézve, annak bizonyítását kísérli meg, hogy ez a kifejezés: „formai érvényű“, melyet ő a múlt ülésen Kossuth Ferenc beszéde közben használt, nem valótlan, nem „rosszakarátú ferdítés“, mert hiszen benne van a miniszterelnök nyilatkozatában, melynek idevágó része szerint az 1867:XII. t.-c.-et megváltoztató magyar törvény formai erejű lenne ugyan, de hatályba csak akkor léphetne, ha Ausztriában is hasonló törvény hozatnék. Ez ellen a tétel ellen a függetlenségi párt mindig tiltakozni fog-. Az ilyen módosító törvény nemcsak formai erejű lesz, mint a miniszterelnök mondta, hanem élő erejű törvény, hatályos törvény, amely életbe lép és amelyhez Ausztriának semmi hozzászólása nincs.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőházi Azt a nyilatkozatot, amelyet annakidején a: szabadelvű párt értekezetén (103) felolvastam, igen alaposan megfontoltam volt, az precíz kifejezése közjogi meggyőződésemnek ezen a téren; ahhoz sem hozzátenni, sem abból valamit elvenni nem akarok, és csak két dolgot jegyzek meg.

Először azon passzushoz, amelyet a t. képviselőtársam felolvasni szíves volt, felolvasom még az annak befejező részét képező következő mondatot (*olvassa*): „A magyar törvényhozás egyoldalú eljárása, tehát jogilag ily ügyekben is lehetséges, a kiegészés álláspontjáról azonban politikai képtelenség volna, mely a kiegészést alapjaiban ingatná meg és a nemzet összes idevágót viszonyait káotikus zavarba döntené.“

Én azt hiszem, ebben teljesen kifejezést talál az, hogy igenis, a törvény érvényes volna ...

Báró Kaas Ivor: Formailag!

Gróf Tisza István miniszterelnök: ... igenis, annak hatálya is volna ...

Ugron Gábor: De nem hajtanák végre!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Kérem, itt benne volt a forma. Azt mondtam, hogy jogilag lehetséges ...

Báró Kaas Ivor: De gyakorlatilag!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Hatálya is volna, olyan hatálya, amelyet mi, kik a kiegyezést fenn akarjuk tartani, politikailag abszurdumnak tartanánk. Ez, azt hiszem, teljesen világos álláspont.

Ami azt a „formai” szót illeti, én nem azt mondtam, hogy „csak formai jogérvénnyel”, hanem azt mondtam, hogy „teljes formai jogérvénnyel”. Én azt hiszem, minden jogász tudni fogja, hogy ilyen összefüggésben a „formai” szónak teljesen más értelme van, mint amit annak a képviselő úr tulajdonított.

Végezetül csak annyit jegyzek meg, hogy higgyék meg nekem a t. képviselő urak, nem teszünk szolgálatot a nemzet érdekének, ha mesterségesen akarunk ezen pont körül ellentéteket keresni ott is, ahol azok nincsenek. (*Élénk helyeslés a jobboldalon.*)

Bedőházy János ugyancsak napirend előtt szóba hozza az ugrai választókerületből érkező híreket, amelyek szerint az ott folyó választási előkészületek rendkívüli izgalomba hozták a választóközönséget és lerontják a tiszta választások iránt táplált illúziót. Elvárja a miniszterelnöktől, ki ebben a kerületben az egyik jelölt,¹ hogy belügyminiszteri minőségében megteszi a tiszta választás követelményeinek megfelelő intézkedéseket.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőház! (*Halljuk! Halljuk!*) Nekem hivatalos kötelességem az ugrai kerületben folyó választást-illetőleg éppúgy eljárni, mint hogyha ott más személyről volna szó. Sem többet, sem kevesebbet nem fogok tenni, mint tennék abban az esetben, hogyha a jelölt személye nem egyúttal az én személyem is volna. Semmi panaszt a kerületből nem kaptam. Intézkedésre vagy beavatkozásra semmiféle alkalom számomra eddig nem kínálkozott. Ha bármi panasz érkezne hozzám — ezt már most jelezhetem — kívánom a törvénynek szigorú megtartását és azt, hogy a hatóság azt a kötelességét, hogy a békés polgároknak választási szabadságát mindenféle terrorizálás és fenyegetés ellen megvédje, feltétlenül és kérlelhetetlen szigorral teljesítse. (*Helyeslés.*) Ebben a tekintetben a hatóság teljes támogatásomra számíthat. (*Helyeslés.*)

Az ülés végén elnök felolvastatja a királyi kéziratot, mellyel ő Felsége a közös ügyek tárgyalására az 1903. évre kiküldendő országos bizottságokat (a delegációkat) dec. 15-ére Bécsbe összehívja.

Kubik Béla kéri a felolvasott királyi kéziratnak kinyomatását, szétosztását és annakidején napirendre tűzését.

Gróf Tisza István miniszterelnök: Kérem a t. Házat, hogy a Kubik képviselő úr által imént előterjesztett indítványt ne méltóztassék elfogadni. (*Helyeslés a jobboldalon. Felkiáltások a szélsőbaloldalon: Miért ne?*) Ebben az esetben a korona egy olyan

¹ T. i. ugrai mandátumáról (96) az 1901:XXIV. t.-c. 23. J-a folytán le kellett mondanía.

tény teljesítésére hívja fel a képviselőházat és az országgyűlés mindkét házát, amely törvényeinkben gyökerezik s amely felett tanácskozásnak vagy vitatkozásnak a dolog természeténél fogva helye nincs. *(Helyeslés a jobboldalon. Zaj a szélsőbaloldalon.)*

Kubik Béla: Már hozzá sem szabad szólni!?

Hentaller Lajos: Sic volo, sic jubeo!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Valahányszor a delegáció összehívása iránt a legfelsőbb királyi kézirat a háznak tudomására hozott, a ház mindannyiszor a dolog természeténél fogva, azt hódolattal tudomásul vette és a delegációt megválasztotta. Miután azt gondolom, hogy ennek napirendre tűzése egészen felesleges, *(ügy van! Úgy van! a jobboldalon. Ellenmondások a szélsőbaloldalon.)* a delegáció megválasztásának napirendre tűzése iránt kell majd a Háznak legközelebbi ülésén határoznia.

Ugron Gábor részletesen bizonyítja, hogy ha valamikor, úgy most kötelessége a Háznak, hogy hozzászóljon a delegáció tagjainak megválasztása kérdéséhez. Csatlakozik Kubik Béla indítványához.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. Ház! *(Halljuk! Halljuk!)* Éra megilletődve hallottam az ékesszólásnak ezen kitörését, de megvallom, nem tudom, mi köze van ez egész kirohanásnak a napirenden levő kérdéshez. *(Nagy mozgás és zaj a szélsőbaloldalon. Élénk helyeslés a jobboldalon.)* Most egyszerűen arról van szó, hogy szükséges-e a delegációk összehívására vonatkozó legfelsőbb királyi kéziratot érdemleges vita tárgyává tenni, mielőtt a delegáció megválasztott. Ha a Ház többsége abban a nézetben van, hogy szükséges, úgy természetesen a Ház többségének megvan a joga arra, hogy a kinyomatást elrendelje és a napirendre tűzés iránt határozzon. Ha ellenben a Ház többsége abban a meggyőződésben van, hogy itt a legfelsőbb királyi kézirat megvitatása szükségtelen, és hogy a Ház a leghelyesebben és legcélszerűbben akkor jár el, ha egyszerűen megválasztja a delegáció tagjait: akkor, nézetem szerint, a Háznak teljes joga van ezen indítványt mellőzni, *(Mozgás a szélsőbaloldalon.)* és adandó alkalmal a házszabályok 202. §-a alapján napirendre kitűzni a delegáció megválasztását. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Nézetem szerint ez a célszerű és helyes út, és én kérem a t. Házat, hogy erre a térre lépni méltóztassék. *(Élénk helyeslés jobbfelől.)*

Báró Kaas Ivor kéri, hogy a királyi kézirat feletti vitát másnapra halasszák, miután ehhez a fontos kérdéshez még többen akarnának hozzászólni.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. Ház! Miről van itt szó? Felolvastattott egy legfelsőbb királyi kézirat és illetőleg az én átíratom, amely azt a Háznak tudomására hozza! A Ház némely tagjának az a nézete, *(Mozgás balfelől.)* hogy ezen legfelsőbb királyi kézirat érdemleges tanácskozás alá veendő s ezen célból

kinyomató és kiosztató. Ha a Ház többsége ebben a nézetben van, természetesen annak eleget kell tenni. Ha azonban a Ház többsége más nézetben van, akkor itt semmiféle intézkedésnek szüksége fenn nem forog. Mármint a 303. § világosan azt mondja, hogy a Ház a napirend tárgyalására szánt időt megállapítja. Ez az idő megállapított és le is telt. Az vonatkozott a mai ülés napirendjére kitűzött törvényjavaslat tárgyalására. (*Ellenmondás baljelöl.*) Minden olyan további eszmecserére, amely szükséges avégből, hogy a Ház egy intézkedést megteheszen, arra azután nem vonatkozik ez a megállapított idő. Azt éppen akkor kell megtenni, amikor letelt az az idő, amely a napirend tárgyalására adott, és azt az intézkedést azután minden időbeli korlátozás nélkül a Háznak meg kell tennie.

Tehát, ismétlem, ebben a kérdésben, hogy kinyomassék és napirendre tűzessék-e a legfelsőbb királyi kézirat, vagy sem: ebben a kérdésben ma kell határozni a Háznak és ha a Ház többsége úgy határoz, hogy ez megtörténjék, akkor el fog jönni az érdemleges megvitatás ideje is; ha azonban a többség ezt feleslegesnek látja, amintohogy én kérem is a t. Házat, hogy ezt ne iméltóztassék kimondani: akkor ma egyszerűen semmiféle intézkedés nem történik, hanem valamelyik napon a t. elnök úr szíves lesz javaslatot tenni aziránt, hogy a delegáció megválasztása a következő ülés napirendjére tűzessék. (*Helyeslés a jobboldalon.*)

Több hozzászólás után elnök a vitát bezárván, jelenti, hogy Kubik Béla indítványára névszerinti szavazást és ezen szavazásnak a másnapi ülésre való elhalasztását kérték. A vita folyamán Holló Lajos is adott be indítványt, amely felett való névszerinti szavazás szintén a legközelebbi ülés napirendjére tűzött ki.

Az időbeli sorrend kedvéért itt említjük meg, hogy nov. 22-én volt Kolozsvárott báró Bánffy Dezső zászlóbontása és az Uj Párt megalakulása. Programjának főpontja az önálló vámterület. E mellett a magyar szolgálati és vezényleti nyelv kivívására törekszik, babár elismeri, hogy „ezt a kérdést egyszerre felfűjni és máról-holnapra megoldani nem lehet.“ Tagadásba veszi, hogy a közös hadsereg magyar részére nézve a szolgálati és vezényleti nyelvről szóló rendelkezés az 1867:XII. t.-c. 11. J-ában kizárólag a király hadúri jogai közé soroltatott volna. Az Uj Párt főtörekvése az egységes magyar nemzeti állam megteremtése minden vonatkozásban. (B. H. 1903. nov. 23. sz.)¹

120.1903. nov. 24. országos ülés. — Az újoncjutaléknak az 1903. év végéig való fenntartásáról szóló törvényjavaslat folytatóságos tárgyalása. (Napló XIX. k. 315—316. 1.)

Már nov. 13. óta (112) folyt a szóbanforgó törvényjavaslat általános vitája, midőn a nov. 24. ülésen újból felszólt Nyíri Sándor

¹ Programbeszédét, mint képviselőjelölt, Bánffy Szegeden 1904 május 22-én mondja el. (B. H. 1904 május 24-iki sz.) Ugyanott nagy szótöbbséggel képviselővé választott máj. 31-én. Bálfordulására még jellemző 1904 júl. 4-iki budgetbeszéde a képviselőházban (196).

honvédelmi miniszter, hogy a vita folyamán felhozott ellenvetésekre válaszoljon.

A miniszter beszéde alatt ellenzéki részről közbeszólások történtek, amelyek szerint a véderőről szóló 1889: VI. t.-c. hatálya lejárt. Münnich Aurél előadó ezen állításnak ellentmondva, váratlan vita kerekedett abban a kérdésben, vajjon az egész 1889:VI. t.-c. hatálya megszűnt-e 1898. végén, (miként Barta Ödön bebizonyítani iparkodott), avagy csupán 14. §-ának az a rendelkezése vesztette hatályát tíz év múltán, amely az évi újonclétszámot egy bizonyos számú főben tíz évre állapította meg? Utóbbi álláspont helyességének igazolására Münnich Aurél előadó hivatkozott arra, hogy a véderőtörvény többi rendelkezéseit változatlanul foganatosították 1899 óta is minden évben anélkül, hogy az ellenzék ez ellen egy szóval is tiltakozott volna. Ellenben az újonclétszám meghatározására vonatkozó rendelkezést, mely csakugyan lejárt 1898-ban, 1899. óta évről-évre meghosszabbította, illetve megújította a törvényhozás.

A 14. § idevágó rendelkezése egyébként így szól: „A közös hadsereg és a haditengerészet fenntartására szükséges évi újoncjutalék... 103.100 főben állapítatik meg és ezen jutalék a magyar korona országai között egyfelől, a birodalmi tanácsban képviselt királyságok és országok között másfelől, a népesség számaránya szerint és pedig mindenkor a legutóbbi népszámlálás eredménye alapján osztandó fel.

Az előbbi pontban megállapított újoncjutalék 10 évre érvényes.“

Ébbe a vitába beleszólt a miniszterelnök is.

Gróf Tisza István miniszterelnök: Azt hiszem, t. képviselőház, hogy jó lesz ezt az incidentaliter felmerült kérdést teljesen tisztába hozni. A véderőtörvény 14. szakaszának most felolvasott része két diszpozíciót tartalmaz: először megállapítja az újoncjutalékot az egész közöshadseregre nézve és azután megállapítja azon elvet, amely szerint a közöshadsereg újoncjutaléka Magyarország és Ausztria között felosztandó, és végül kijelenti, hogy a megállapított újoncjutalék tíz évre érvényes. Nézetem szerint itt két egész külön diszpozíció van és csak az egyikre nézve mondatik ki, hogy tíz évre érvényes. Kétségtelen tehát, hogy a másik diszpozíció nincs időhöz kötve és fennáll mindaddig, míg újabb törvény által meg nem változtatik. *(Helyeslés jobb felől.)*

Én felhozhatom mindazon **törvények** szövegét ennek megerősítésére, amely törvények az újoncjutalékot évről-évre meghosszabbították. Sehol sem az mondatik, hogy a 14. § érvénye hosszabbíttatik meg, hanem az, hogy az ott megállapított újoncjutalék érvénye hosszabbíttatik meg; a szakasznak egyéb diszpozíciói érvényben hagyatnak. *(Zaj a szélsőbaloldalon.)* Ez a kifejezés is evidenter mutatja ezt.

Polónyi Géza: Lejártak!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Ha lejártak volna, akkor az érvényük meghosszabbíttatnék. De itt disztingváljunk az újoncjutalék között, amely meghosszabbíthatott és a szakasz egyéb

diszpozíciói között, amelyek érvényben hagytak. (*Zaj a szélsőbaloldalon.*)

Barta Ödön: Az 1867:XII. törvénycikket még egyszer sem tartottuk hatályban és mégis hatályban van.

Gróf Tisza István miniszterelnök: Én azt gondolom, nagyon gyakori eset, hogy midőn egy törvénynek bizonyos intézkedése módosíttatik, ugyanakkor kijelentetik, hogy egy diszpozíciói pedig érvényben hagyatnak és ez történik olyan kérdésekben, ahol szó sincs róla, hogy azok időhöz kötöttek volnának. (*Helyeslés a jobboldalon.*)

Ehhez még azt kívánom hozzáfűzni, hogy ebből természetesen senki azt a következtetést le nem vonhatja, mintha a törvényhozásnak fenn nem állana azon joga, hogy ezen diszpozíciót megváltoztathassa. Természetes, de lege ferenda beszélhetnénk arról, hogy az újoncjutalék másképpen osztassék meg a két állam között és másképpen számíttassák ki; az azonban kétségtelen, hogy mindaddig, míg ebben a törvényhozás másképp nem diszponál, a véderőtörvény 14. §-a érvényben marad ezen részében. (*Helyeslés jobb felől. Felkiáltások a szélsőbaloldalon: Nem áll!!*)

121. 1908. nov. 25. országos ülés. — A szatmári választás. (Napló XIX. k. 332—333. l.)

Benedek János függetlenségi képviselő napirend előtt szóba hozza a nov. 24. szatmári képviselőválasztás alkalmával előfordult törvényellenes jelenségeket, a nagymértékű hivatali pressziót és megvesztegetést. Odakonkludál, hogy az ilyen módon szerzett képviselői mandátum semmiképpen sem illik a szabadelvűparti Hieronymi Károly kereskedelmi miniszterhez.

Hieronymi Károly Benedek állításait a tényeknek meg nem felelő pletykáknak minősíti és kijelenti, hogy erre a választásra személyesen semmiféle illegitim eszközölt igénybe nem vett és ha megválasztása érdekében visszaélések történtek volna, azokat nem helyesli.

A kereskedelemügyi miniszter után szólalt fel a miniszterelnök.

Gróf Tisza István miniszterelnök: Azok után, amiket Hieronymi Károly t. barátom elmondott, nekem csak egy pár igen rövid szavam van. (*Halljuk! Halljuk!*)

Képviselőválasztásoknál előfordult szabálytalanságok és helytelenségek elbírálására két fórum létezik: a Kúria, illetőleg a Ház bírálóbizottsága a beadott panasz folytán és a felettes hatóságok a tisztviselők által elkövetett szabálytalanságokat és helytelenségeket illetőleg.

Én azt hiszem, hogy ha a választásnál bárminő szabálytalan vagy helytelen dolog történt, az elintézés módja az, hogy úgy az egyik, mint a másik úton a történt szabálytalanságok orvoslása és megtorlása megkíséreltessék. (*Helyeslés jobb felől.*) Én a magam részéről kijelentem, hogy ami az én törvényes hatáskörömbé vág, egy beadott panasz alapján szabályszerűleg, pártatlanul és szigo-

rúan fognék eljárni. (*Helyeslés.*) De engedelmet kérek, az azután csakugyan nem helyes eljárás — bár én t. képviselőtársam intencióját nem vonom kétségbe, — hogy bizonyos, a választási küzdelem hevében felszedett mende-mondák alapján, itt hangulat kellessék és egyes tisztességes emberek pellengérré állíttassanak. (*Úgy van! a jobboldalon.*)

Ami a tisztviselőket illeti, a törvény taxatív felsorolja, hogy melyek a tisztviselőknél azon cselekményei, amelyek tilosak. Szigorúan fogok tehát örködni afelett, hogy ilyen cselekmények el ne követessenek, de bocsánatot kérek, a törvény korlátai között a tisztviselői kar szabadon mozog a választások terén és ezt a jogot a tisztviselői kartól elkonfiskálni nem engedem. (*Élénk helyeslés a jobboldalon.*)

Végül csak még egyet. (*Halljuk! Halljuk!*) A t. képviselő úr itt előadja, hogy az utolsó kétszáz szavazat összeszedése miképpen történt? Persze a részleteket ő sem tudhatja, mert ott, a választáson, nem lehetett konstalálni a tényállást; én sem tudhatom, de azt megemlíthetem, hogy — gondolom — éppen Hieronymi t. barátom kapott a déli órákban egy sürgönyt, éppen akkor, midőn a szavazatok számaránya körülbelül az volt, amelyet a t. képviselő úr felemlített és abban a sürgönyben az is volt, hogy a Hieronymi-pártnak még 200 szavazata van. E szerint tehát az a 200 ember nem kétségbeesve összefogdosott, hanem biztos kilátásba helyezett 200 szavazat volt. (*Úgy van! jobbfelől.*) Ez fényt vet mindazon mende-mondák valóságára, amelyeket t. képviselőtársam, — megengedem, teljes jóhiszeműleg, — itt előadott. (*Úgy van! jobbfelől.*)

122. 1903. nov. 26. országos ülés. — Bárá Podmaniczky Frigyes indítványa parallel ülések tartása tárgyában. Polémia Ugron Gáborral: Podmaniczky indítványa és a házszabályok 203. §-a. A paktum. A bukott bankigazgató. Tisza Kálmán és a házszabályok szigorítása. Körber nov. 25. beszéde. Magyarország nemzeti léte és a parlament becsülete. A magyar nemzet történelmi feladatai. Személyes ügy Bartha Miklóssal, báró Kaas Ivorral és Ivánka Oszkárrel. A házszabályokhoz való beszéd elhalasztása másnapra. (Napló XIX. k. 359—366., 367., 368. és 377.) Előzmények: a szabadelvű párt nov. 25. határozata a parallel ülések tárgyában és Apponyi kilépése a pártból; Körber újabb közjogi fejtegetései a katonai kérdéssel kapcsolatban.

Háromheti meddő időpocsékolás után gróf Tisza István elérkezettnek látta az időt arra, hogy lépéseket tegyen a parlamenti obstrukció megfékezésével legalábbis a pénzügyi és katonai exlex-ből való kibontakozásra.

Nov. 25-én az országgyűlési szabadelvű párt értekezletet tartott oly célból, hogy a kormányelnöknek idevágó tervével foglalkozzék.

Az értekezleten gróf Tisza István szólalt fel elsőnek.¹

— Méltán várhattuk, — úgymond, — hogy az a katonai program, amelyet megalkottunk, alkalmas lesz arra, hogy az ellenzék felhagy törvényenkívüli harcával s lehetővé teszi a leg-
 égetőbb állami szükségletek kielégítését. Türelemmel várta mindenki, hogy a parlament gépezetének nem is pártok, hanem csoportok által való e megakasztása elmarad. De az idő múlik s a frivol küzdelem egyre tart. Tovább ezt túrni nem lehet és veszedelmes. Ha a szabadelvű párt abdikálni nem akar, vagy magát csuffátétetni nem akarja, akkor elő kell venni a házszabályok oly alkalmazását, amely az obstrukció megfékezésére eszközt és erőt ad. A házszabályok 203. §-a alapján azt az indítványt kívánja a Ház elé terjeszteni, hogy a Ház határozza el, hogy a rendes ülési időn kívül minden nap a délután 5—9 óra közti időben is tanácskoznifog s ezen az indemnítási és más sürgős javaslatokat, veszi tárgyalás alá. Kéri a párt tagjait, hogy ezt az indítványt támogassák, hiszen megfelel a házszabályoknak s a párt többé nem alkalmazhat félerőt azokkal szemben, akik őt alkotmányos kötelességei teljesítésében meggátolják.

Gróf Tiszai István után gróf Apponyi Albert szólalt fel. A miniszterelnök indítványa, nézete szerint, a házszabályok 203. §-ába ütközik. Kéri a kormányelnököt, vonja vissza indítványát, mely a házszabályok rendelkezésével nem egyeztethető össze.

Gróf Tisza István helyeselte gróf Apponyi Albert nyíltságát s fejtegette, hogy indítványa nem jelenti a házszabály megsértését. Apponyi kétségkívül nagy áldozatot hozott egyéni meggyőződése terhére a katonai program megállapításánál, amelyért őt mindenek elismerése illeti meg; de ha már ezt a nagy áldozatot meghozta s a politika főbb irányelveiben a kormánnyal egyetért: akkor a részletkérdésben, jobbadán taktikai kérdésben, ne csináljon nehézséget, ne adjon tápot, az obstrukciónak, hanem rendelje aiá meggyőződését a párt határozatának.

Szentiványi Árpád, a párt alelnöke, elítélte az obstrukciót, amelyet támogatni nem kíván. Sajnálja, hogy a szabadelvű párt, habár többekre lelkiismereti kérdés a házszabálysérelem elkerülése, a kormányelnök indítványát pártkérdéssé teszi; mert ez esetben lelkiismeretük parancsát, kellene követniök s ennek rájuk nézve következményei lennének.

Gróf Apponyi Albert konstatálja, hogy a pártegység fenntartására és a kibontakozás biztosítására meghozta a legmesszebbmenő áldozatokat (103). Politikai tőkéjéből annyit adott, hogy még többnek követelését igazán jogosulatlannak kell tartania. Nem célszerű, hogy a Tisza-féle indítványnak pártkérdéssé tételével

¹ L. a B. H. 1903 november 26. számát.

lelkiismereti kényszert alkalmaznak azok ellen, akik a kormányelnök magyarázatával nem értenek egyet.

Gróf Tisza István válaszában hangoztatta, hogy őszintén hitvallója a politikai tisztességnek, de akárhányszor megtörtént vele, hogy másodrendű vagy taktikai kérdésekben nem értett egyet a kormányokkal, mégis alárendelte magát a parthatározatoknak, mert a főbb elvekben egyetértett a vezérrel. Kéri gróf Apponyit és társait, helyezkedjenek ők is ez alapra; vegyék figyelembe az ország igen súlyos helyzetét, amely megköveteli, hogy a kormányzópárt egységesen és erővel lépjen föl.

Báró Podmaniczky Frigyes elnök erre kimondta a határozatot, mely szerint a párt elfogadja és támogatja a kormányelnöknek azt az indítványát, hogy a Ház délutáni 5 órától este 9 óráig is tartson naponként ülést. Ezen határozat folytán Apponyi már másnap kilépett a szabadelvű pártból.

Ugyancsak nov. 25-én még egy másik feljegyzést igénylő politikai esemény is történt. Folytatódott a két miniszterelnök — valóban közjogi kuriózumot jelentő — párviadala (116, 118).

Az osztrák képviselőház nov. 25. ülésén ugyanis Körber miniszterelnök ismét hosszabban nyilatkozott a katonai kérdéstről.¹ Újra hangoztatta, hogy semmi sem fog történni, ami a hadsereg múltjával ellentétben volna. Ismertette a hadseregben tervezett intézkedéseket és pedig gróf Tisza István idevágó nyilatkozatainak idézésével. Kijelenti, hogy a hadsereg egy és egységes és az osztrák kormány azon semmit sem engedhet változtatni. Ami a hadsereg kérdését illeti, az osztrák és a magyar kiegyezési törvény — osztrák-magyar kiegyezési törvény *nincs*

— elkülönített határozatokat tartalmaz a korona és a parlamentek jogait illetőleg. Ha a hadsereg fennálló alapjait olyanformán változtatják meg, hogy Ausztriában alkotmányos új intézkedéseket tesznek, a kormánynak fenn kell tartania a maga számára az ilyen változtatások következményeinek megvizsgálását. Ez okát a kormányok felelősségében leli és az osztrák kormánynak nem szabadna kifogásolnia, ha a szándékolt és a birodalom innenső fele javára, szolgáló egyoldalú módosítás esetén a magyar kabinet tiltakoznék. Ez olyannyira a monarchiának a kiegyezési törvényektől megteremtett struktúrájában és az e eélből létesített törvényes szabályokban rejlik, — úgymond, — hogy „másféle magyarázatot meg nem értek, és csak ismételhetem, hogy e törvények egyoldalú megváltoztatása a gyakorlatban érvényessé nem válhatik, hacsak nem vezet definitív vákuumhoz, avagy — ami nekem még fontosabbnak látszik — a dualizmus megszüntetésével a perszonális unióhoz“. A hadseregben tervezett intézkedések a fődologban már jóval a legújabb magyarországi fordulat előtt ismeretesek voltak az egész világ előtt. A jelvénykérdésben, a tiszteknek magyar ezredekhez való áthelyezése kérdésében és az új katonai büntetőperrendtartás jövődő rendelkezéseinek kérdésében elvi döntés már a Széll-minisztérium idején történt. Ezekhez újólág csak a katonai nevelés kérdése járult. Az újítások fontosságának jellemzésére idézte gróf

¹ A B. H. 1903. nov. 26. számából vett parlamenti tudósítás szerint.

Tisza miniszterelnöknek az alapítványok létesítéséről, egy főreáliskolának és egy kadétskolának felállításáról, az oktatás nyelvéről tett nyilatkozatait és gróf Tisza e szavait: „Magyarország legnagyobb érdeke hogy a közös hadsereget ne gyöngítse“. Azután ezt mondja: „Bízzanak, uraim, mindama tényezőkből, amelyek a hadsereg sorsát intézik; semmi olyan nem fog történni, mely annak múltjával ellentétben állana, még akkor sem, ha ismétlődnek az, amit nemrégiben Ausztriában láttunk, hogy nemzeti indító okokból olyan törekvéseket támogatnak, melyek más célokat szolgáltak.“

Ezen előzmények ismertetése után immár rátérhetünk a magyar képviselőház nov. 26. ülésére, mely felette viharos volt. Ugyanis az elnök az ülés elején — előterjesztései során — bejelentette a Háznak, hogy báró Podmaniczky Frigyes képviselő nála a következő indítványt adta be: „A házszabályok 203. §-a alapján mondja ki a képviselőház, hogy a napirend tárgyalására szánt időre vonatkozó határozatát akként változtatja meg, miszerint a délelőtti ülések változatlan fenntartása mellett, minden hétköznap délután 5 órakor is ülést tart, az ülésen 5 órától este 9 óráig a napirend tárgyalását folytatja“.¹

Elnök kijelenti, hogy a házszabályok 203. §-a értelmében a Ház ezen indítvány felett a másnapi ülés végén, vita nélkül, egyszerű szavazással fog dönteni.

A házszabályok 203. §-a, melynek értelmezése körül a most következő vita forgott, így hangzik:

„A napirend tárgyalására szánt időt... időről-időre a Ház állapítja meg.

Ezen határozat megváltoztatását célzó minden indítvány a Ház elnökénél írásban adandó be, általa a Háznak azonnal bejelentendő és a bejelentést követő ülés végén vita nélkül, egyszerű szavazással döntendő el.

Ha az ily indítvány az ülés idejének meghosszabbítását célozza, a meghosszabbítás egyóránál többre nem terjedhet, csak egyes törvényjavaslat vagy a költségvetés tárgyalásának tartamára határozható el, s azon törvényjavaslat, illetőleg költségvetés tárgyalásának tartama alatt, amelyre nézve elhatározott, nem ismételtető.“

Ugron Gábor a házszabályokhoz szólva, nagy beszédben foglal állást a beadott indítvány ellen. Állítása szerint a házszabályok 203. szakasza, mely a múlt országgyűlés végén történt házszabálymodosítás alapjául szolgáló pártközi megegyezés eredménye, nem ismer egy napon két ülést, csak egyetlen ülést ismer és az ellenzék tagjai a létrejött paktumban ellenszolgáltatásként kikötötték a 203. §-ban foglalt azon rendelkezést, hogy a tanácskozási idő egy óránál többel meg nem hosszabbítható. Az ellenzék tehát követelheti, hogy ezt a megállapodást, ezt a korlátozó rendelkezést mindenki jóhiszeműleg megtartsa, mert különben a parlamenti életnek leghatalmasabb tényezője, a kompro-

¹ Itt emlékeztetünk arra, hogy a nov. 17. ülésen (115) ugyancsak Podmaniczky indítványára — a házszabályok 203. §-ának 3. bekezdése alapján — a Ház olyképp határozott, hogy nov. 18-tól kezdve a tárgyalás alatt álló újonclétszámfenntartási javaslat tárgyalásának tartamára az ülések egy órával meghosszabbíttassanak. Mint látni fogjuk (124), az ellenzék ebből a tényből is graváment kovácsolt Podmaniczky újabb, nov. 26. indítványa ellen.

misszumokról kompromisszumokra haladás, lehetetlenné válik. Abban a nézetben, van, hogy Podmaniczky indítványa nem a 203. § alá tartozik, mert nem a napirendnek meghosszabbítását célozza, hanem önálló indítvány és mint ilyen önálló indítvány tárgyalandó. Sőt, ez az indítvány igazában a tanácskozási rend, tehát a házszabályok módosítását tartalmazza és mint ilyen., a házszabályok 319. §-a szerint kezelendő, mely e részben bizonyos korlátokat állít fel. Ez az indítvány elnyomja a Ház tagjainak szólásszabadságát; törvénysértést, a házszabályok letiprását jelenti. Ez az indítvány, mely a nyers erőszak műve, különben is nagyon meglepetésszerűen került ide. Aki a magyar nemzetnek, a magyar alkotmánynak prekárius helyzetét, Magyarországnak minden más államétól különböző különleges politikai állapotát ismeri, nem kívánhatja az ellenzék működésének megbénítását, hanem ellenkezőleg, az alkotmánybiztosítékok szaporítására kell törekednie. Tisza Kálmán hosszú kormányzata alatt sok mindent elkövetett, amit kifogásolni lehet. De sohasem nyúlt a házszabályokhoz, még a legelkeseredettebb harcok, még az 1889. véderővita idején sem, mert jól tudta, hogy a házszabályokban foglalt alkotmánybiztosíték a nemzet szabadságának védelmére szolgál. Pedig 1889-ben volt oly erős harc, mint most, de Tisza Kálmán barátai unszolására sem volt hajlandó a házszabályok útján az ellenzék letiprására. Azzal vádolják az ellenzéket, hogy évek óta folytat időpocsékoló, meddő küzdelmet. Hát megpróbálta-e a túloldal, hogy ennek a szerencsétlen nemzetnek 35 esztendei tespedés után, amely alatt izmai gyengültek, népessége kivándorol, hozzon oly eredményeket, amelyek a magyar alkotmány további fejlődését garantálják? Hát helyes ilyen viszonyok között a házszabály-ok megtörésével az ország alkotmányának biztosítékait csökkenteni? Az ellenzék becsületes kötelességet teljesít, ha annál makacsabb és kitartóbb, minél hajlékonyabb a többség. Ha a kormánypártnak erős dereka volna, ez a harc már rég véget ér vala. De a kormánypárt magatartása ebben a nemzeti engedményekért folyó küzdelemben kétértelmű volt. Látszólag passzív, ám kint a folyosón ennek a pártnak tagjai minket bátorítottak, kitartásra buzdítottak, hogy ily módon biztosan célt érjünk. Ne az ellenzékben keressék az ország tanácskozási rendjének ellenségeit, hanem azokban a férfiakban, akik Ő Felségéhez fel voltak híva és nem mondták meg a valóságot, hanem ehelyett egymás ellen intrikáltak és az ilyen veremásás után jött ide a miniszterelnök, akit Bécsből leküldték, úgy, hogy ott előbb bizonyos megállapodások történtek. Semmi sem lehet az országra megalázóbb, mint az a tudat, hogy a magyar államférfiak idegen államférfiak befolyása alatt állanak és a legmagasabb magyar állami ügyek idegen államférfiak tanácsadása és hozzájárulása mellett intéztetnek. Indítványozza végül, hogy Podmaniczky indítványa, mint önálló indítvány, kinyomassék, kiosztassék és tárgyalás végett napirendre tűzessék.

Perczel Dezső házelnök Ugronnal szemben precedensekre hivatkozva, bizonyítja, hogy egy napon két ülésnek tartása nem házszabályellenes. Kimutatja, hogy eljárása megfelel a házszabályok 203. §-ának. Különben maga Ugron is beismerte, hogy Podmaniczky indítványa nem célozza az ülés idejének meghosszabbítását.

Az elnök után gróf Tisza István, Ugron Gáborral polemizálva, hatalmas beszédben száll síkra a Podmaniczky-féle indítvány mellett

és egyben a parlament becsületének és rendjének védelmére, mert alapvető, régi meggyőződése szerint (107) ettől függ Magyarországnak egész nemzeti léte. Ettől függ, hogy a magyar nemzet „a békének, a zavartalan fejlődésnek áldott korszakában” teljesíthesse a maga történelmi feladatait. Beszédében közbeszólás folytán röviden kitér a válságba jutott Ipar és Kereskedelmi Bank ügyére is és finom iróniával konstatálja, hogy Körber nov. 25. beszéde „a legnagyobb elégtétel a magyar álláspontra”.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőház! (Nagy zaj.) Ugron Gábor képviselő úr kifogásolta azt, hogy meglepetés-szerűleg jöttünk ezzel az indítvánnyal és hogy azzal a szólásszabadság korlátozását célozzuk. (Igaz! Úgy van! a szélsőbaloldalon. Nagy zaj. Halljuk! Halljuk! jobbfelől.)

Elnök (csenget): Csendet kérek!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Hát én utalhatok rá, hogy oly kevéssé volt meglepetésszerű ez a dolog, hogy már napokkal ezelőtt (Folytonos zaj a néppárton és a szélsőbaloldalon. Elnök csenget. Halljuk! jobbfelől.) az újságok tele voltak vele. (Folytonos nagy zaj és ellenmondások a néppárton és a szélsőbaloldalon. Halljuk! Halljuk! jobbfelől. Elnök ismételten csenget. Felkiáltások a néppárton: Parlamentárizmus!) A képviselő urak mernek itt a parlamentárizmusról beszélni! (Szűnni nem akaró zaj balfelől.)

Kubik Béla: Tessék a bérenceire ráordítani, ne miránk! (Nagy zaj a Ház minden oldalán.)

Elnök (csenget): Csendet kérek! (Folytonos zaj a bál- és a szélsőbaloldalon.) Marjay képviselő urat rendreutasítom!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Egészen tárgyilagos érveléshez fogtam hozzá (Halljuk! Halljuk! jobbfelől.) és a képviselő uraknak ez a zajongása. (Nagy mozgás balfelől. Zajos felkiáltások: Menjen Chlopyba!) kijelentéseimmel szemben egyfelől a vitaközlési helyes eljárásnak és kölcsönös méltányosságnak durva megsértése, (Úgy van! Úgy van! a jobboldalon. Zajos helyeslés jobbfelől. Nagy zaj és ellenmondások a néppárton és a szélsőbaloldalon.) másfelől a szólásszabadságnak durva megsértése, (Úgy van! Úgy van! Zajos helyeslés a jobboldalon. Nagy zaj a néppárton és a szélsőbaloldalon. Elnök ismételten csenget. Felkiáltások balfelől: Ön beszél szólásszabadságról?! Általános nagy zaj. Halljuk! jobbfelől.) s azonkívül az 1848-iki törvényeknek durva megsértése. (Zajos helyeslés. Úgy van! Úgy van! a jobboldalon. Elérők ellenmondások a szélsőbaloldalon. Elnök csenget.)

Kubik Béla: Nem ismerünk sem törvényt, sem jogot! (Nagy zaj a szélsőbaloldalon. Halljuk! jobbfelől.)

Elnök: Csendet kérek!

Gróf Tisza István miniszterelnök: És ha a képviselő urak ezen a lejtőn meg nem állanak, hát akkor minket fognak kényszer-

riteni rá, (Hosszantartó nagy zaj a néppárton és a szélsőbaloldalon. Elnök csenget.) hogy mi akadályozzuk meg azt, hogy önök megássák itt a parlamentárizmus sírját. (Élénk helyeslés és taps a jobboldalon. Zajos ellenmondások a néppárton és a szélsőbaloldalon. Folytonos nagy zaj a Ház minden oldalán. Elnök ismételten csenget. Báró Haas Ivor ismételten közbekiált. Felkiáltások jobbfelől: Víz az öregnek! Nagy zaj.)

Báró Haas Ivor: Menjen ezzel a politikával Bécsbe!

Elnök: Báró Kaas Ivor képviselő urat rendreutasítom. Ismételten figyelmeztetem, hogy tartózkodjék a közbeszólásoktól! (Általános nagy zaj. Halljuk! jobbfelől.) Csendet kérek!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Legyenek meggyőződve róla . . .

Várady Károly: Semmiről sem vagyunk meggyőződve! (Nagy zaj.)

Gróf Tisza István miniszterelnök: ... hogy szomorú kényszerűségnek tekinteném, ha erre a térre kellene vinnünk a dolgot. De ha rákényszerítenek a képviselő urak, (Nagy zaj a néppárton és a szélsőbaloldalon. Úgy van! Úgy van! jobb felől.) akkor nem jogunk, de parancsoló kötelességünk, (Élénk helyeslés a jobboldalon. Nagy zaj a bal- és a szélsőbaloldalon. Felkiáltások a szélsőbaloldalon: Bécsben kényszerítik rá! Folytonos nagy zaj. Elnök ismételten csenget.) hogy önök által a nemzet legszentebb érdekeit könnyelműen kockára tenni ne engedjük. (Hosszantartó nagy zaj a néppárton és a szélsőbaloldalon. Halljuk! Halljuk! jobbfelől.)

Pap Zoltán: Beszélhet, amit akar! (Nagy zaj. Halljuk! jobbfelől.)

Holló Lajos: Összejátszanak!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Én megkísérlem, t. Ház, egész objektivitással (Zajos ellenmondások a néppárton. Felkiáltások: Ugyan menjen!) álláspontomnak indokolását. (Halljuk! Halljuk! jobbfelől.) Ismétlem: hogy itt meglepetésről olyan kevésé lehet szó ...

Pap Zoltán: Úgy van! Meg volt a premeditáció! (Nagy zaj a szélsőbaloldalon. Halljuk! jobbfelől.)

Kubik Béla: Fel sem tételeztük az elnökről; ez meglepetés volt! (Zaj.)

Báró Kaas Ivor: Ez volt Apponyi szelleme az elnöki székben! (Nagy zaj. Elnök csenget.)

Gál Sándor: Az, hogy miniszterelnökké lett, meglepetés, de egyéb semmi sem!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Remélem, hogy kellemes meglepetés volt. (Derűltég jobbfelől. Folytonos nagy zaj bal-felől. Elnök csenget.)

Báró Kaas Ivor: Pártközi megbeszélés nélkül!

Gróf Tisza István miniszterehtök: Majd arra is rátérek.

(Nagy zaj balfelől. Halljuk! Halljuk! jobbfelől.) Meglepetésről a legkevésbé sem lehet szó, mert a fővárosi sajtó napok óta tele volt ezzel a hírrel. Tegnap pedig az országgyűlési szabadelvű párt értekezlete tárgyalta ezt a kérdést és arról is a liáz minden tagja idejekorán tudomást szerzett. A szólásszabadság megtámadását pedig, (Hosszantartó nagy zaj a bal- és a szélsőbaloldalon. Halljuk! Halljuk! jobbfelől.) még kevésbé láthatják ebben a t. képviselő urak, hiszen hogy mily kevésbé akarjuk önöket korlátozni, látszik abból, hogy ellenkezőleg, még többször akarunk az önök ékesszólásában gyönyörködni, a szólásszabadságnak még tágabb mezőt, engedünk. (Derűtség jobbfelől.) Nézzük meg tehát, hogy tartalmánál és természeténél fogva minő természetű ez az indítvány.

Hock János: Erőszakos.

Gróf Tisza István miniszterelnök: Ugron Gábor t. képviselő úr abban a nézetben van, hogy ez az indítvány a házszabályok módosítását célozza. (Úgy van! balfelől.) Hát mondja-e azt a házszabály bárhol is, hogy naponta csak egy ülés tartható, és csak délelőtt? Abszolúte sehol. Ellenkezőleg, a Háznak szabad tetszésére bízta... (Folytonartó nagy zaj balfelől.) Ez a zajongás lovagiatlan és a szónak politikai értelmében gyávaság. (Zajos ellenmondások és élénk mozgás balfelől. Zajos helyeslés jobbfelől. Hosszantartó nagy zaj. Elnök többször csenget.) Ha a képviselő urak nem gyávaságból teszik ezt, mondom, politikai értelemben véve a szót...

Ritner Zsigmond: Majd meglátja, hogy nem fogunk gyávák lenni. (Nagy zaj.)

Gróf Tisza István miniszterelnök: ... azt igen könnyen bebizonyíthatják azáltal, hogy meghallgatnak és azután megcáfolnak. De a lezúgás, a zajongás, ez a gyávaság fegyvere. (Úgy van: Úgy van! a jobboldalon.) A házszabályok sehol sem mondják ki azt... (Folytonartó nagy zaj balfelől.)

Elnök (csenget): A képviselő urak folyton a házszabályok megtartásáról beszélnek és viselkedésükkel mégis folytonosan a házszabályokat sértik. Kérem, méltóztassanak csendben lenni. (Zajos felkiáltások balfelől: Függessze fel az ülést!) Ily viselkedés csak arra alkalmas, hogy lesüllyessze a parlament színvonalát. (Folytonos nagy zaj a bal- és a szélsőbaloldalon. Halljuk! Halljuk! jobbfelől.)

Rakovszky István: Meg kell hallgatni! (Folytonos zaj a szélsőbaloldalon.)

Elnök: Horváth Gyula képviselő urat a zajongásért rendretudasítom. (Nagy zaj.)

Horváth Gyula: Mi baja van velem, kérem? (Folytonos zaj a szélsőbaloldalon.)

Elnök: Horváth Gyula képviselő urat másodszer rendreutasítom. *(Folytonos zaj a szélsőbaloldalon.)*

Horváth Gyula: Most már értem, hogy miért, de előbb nem értettem. *(Folytonos zaj a szélsőbaloldalon.)*

Elnök: Kétszer már rendreutasítottam Horváth Gyula képviselő urat. Figyelmeztetem, hogy ha a tanácskozást tovább zavarja, ellene majd a házszabályokat fogom alkalmazni. *(Nagy zaj a bal- és a szélsőbaloldalon. Halljuk! Halljuk! jobbfelől.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: A házszabályok egyszerűen ... *(Nagy zaj a szélsőbaloldalon.)*

Elnök: Várady Károly képviselő urat figyelmeztetem, hogy ne zavarja a tanácskozást. *(Folytonos zaj.)* Csendet kérek, képviselő urak!

Gróf Tisza István miniszterelnök: A házszabályok semmi egyéb diszpozíciót az ülések idejére nézve nem tartalmaznak... *(Folytonos nagy zaj a bal- és a szélsőbaloldalon. Halljuk! Halljuk! jobbfelől.)*

Elnök (csenget): Csendet kérek, képviselő urak!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Azt hiszik a képviselő urak, hogy azért küldték ide önöket a kerületeik, hogy így lejárássák a magyar parlamentarizmust. *(Zaj a szélsőbaloldalon.)* Gondolják meg az urak, beszéljenek akármilyen hangzatos frázisokat, hogy nemzetgyilkos politika az, amit követnek. *(Úgy van! Úgy van! a jobboldalon. Folytonos zaj a bal- és a szélsőbaloldalon.)* Magyarországnak egész nemzeti léte függ össze a parlament becsületével, a parlament rendjével, az alkotmány funkcionálásával.¹ Az ország esküdt ellenségeinek tesznek önök szolgálatot ezzel a viselkedésükkel. *(Úgy van! Úgy van! Zajos helyeslés a jobboldalon. Zaj a bal- és a szélsőbaloldalon.)* És ha belekényszerítenek bennünket, ha fel kell, hogy vegyünk a harcot önök ellen, *(Folytonos zaj balfelől.)* hát vinni fog bennünket ebbe a harcba az a tudat, hogy egy nagy, szent és igaz ügyet szolgálunk; *(Élénk helyeslés és taps a jobboldalon. Úgy van! Úgy van! Ellenmondás a bal- és a szélsőbaloldalon.)* hogy a magyar nemzetet mentjük meg attól, hogy világ csúfjára, saját szégyenére, saját fiainak örülete vigye bukásba. *(Úgy van! Úgy van! Hosszantartó zajos helyeslés a jobboldalon. Folytonos zaj a bal- és a szélsőbaloldalon.)* Mi, akiket a nemzet többsége küldött ide, nem nézhetjük tétlenül azt, amit önök itt elkövetnek. *(Nagy zaj.)*

Mi nem arra kaptunk megbízást, hogy pium desideriumokat fejezzünk ki, de arra, hogy az ország kormányzatát vigyük abban az irányban, amelyet helyesnek tartunk. Ez jogunk, ez kötelességünk és ezt meg fogjuk tenni, akárminő úton akarják ezt meg-

¹ (107.).

akadályozni. *(Élénk helyeslés és taps a jobboldalon. Nagy zaj a bal- és a szélsőbaloldalon.)*

De még egyszer kérem az urakat, *(Halljuk! Halljuk! a jobboldalon. Folytonos zaj a bal- és a szélsőbaloldalon.)* ne hajtsák a végletekig a dolgot. A magyar nemzetnek tesznek önök rossz szolgálatot. Mert azok a sebek, amelyeket e harcok ütnek, a nemzet testét érintik; de ha az elé a szomorú kötelesség elé állítanak, hogy egy fájdalmas operációval mentsük meg a beteget, mi meg fogjuk tenni. *(Nagy zaj a bal- és a szélsőbaloldalon. Elnök csenget.)*

T. Ház! Még egyszer próbálok — és ha nem lehet, húszszor fogom megpróbálni, — hogy teljes nyugalommal elmondjam azokat, amiket elmondani kötelességem. *(Halljuk! Halljuk! a jobboldalon.)*

A házszabályok a képviselőház üléskezési idejére nézve egyszerűen azt a diszpozíciót tartalmazzák, hogy a tanácskozássra szánt időt a Ház időről-időre határozza meg. *(Halljuk! Halljuk! a jobboldalon.)* Nem mondják meg, hogy egy ülés legyen-e, vagy több ülés legyen naponként. *(Mozgás a bal- és a szélsőbaloldalon.)* A Ház praksisa pedig... *(Nagy zaj a bal- és szélsőbaloldalon. Felkiáltások a jobboldalon: Hallgassák az érveket!)* a Ház praksisa pedig, hogy rendszerint egy ülés szokott lenni, munkatorlódás esetén azonban — Számtalan precedens van rá — délutáni ülések is voltak, *(Zajos ellenmondás a bal- és a szélsőbaloldalon. Felkiáltások: Most nincs megegyezés!)* és ebben a tekintetben a régi és új házszabályok között semmi különbség sincsen. *(Helyre! Helyre! a bal- és a szélsőbaloldalon. Nagy zaj. Elnök csenget.)* Az új házszabályok a régiektől csak annyiban különböznek, hogy rövidebb procedúra határoztatik aneg a tanácskozási idő megváltoztatását célzó minden indítvány elintézésére.

Már most a kérdés az, hogy az az indítvány, amelyet báró Podmaniezky Frigyes beadott, aláesik-e a 203. §. második bekezdésének? *(Nagy zaj a bal- és a szélsőbaloldalon.)*

Elnök: Lengyel Zoltán képviselő urat a házszabályok értelmében figyelmeztetem, hogy ne zavarja a szónokot. *(Nagy zaj a bal- és a szélsőbaloldalon.)*

Pap Zoltán: A házszabályokra ne hivatkozzék az elnök! Nincs joga!

Elnök: Pap Zoltán képviselő urat rendreutasítom. *(Zajos helyeslés a jobboldalon.)* Az elnöknek joga van a házszabályokat alkalmazni.

Rákosi Viktor: Ne sértse meg a házszabályokat!!

Gróf Tisza István miniszterelnök: A kérdés az, hogy a most szóban forgó indítvány aláesik-e a 203. §. második bekezdésének? *(Nagy zaj a bal- és a szélsőbaloldalon.)*

Elnök (csenget): Csendet kérek, t. Ház!

Kubik Béla: Keresztül kell gázolni az embereken! *(Nagy zaj.)*

Elnök (cseppet): Másodszor kérem Kubik Béla képviselő urat, ne zavarja a tanácskozást; a képviselő úr szeret az elnök gyámjaként viselkedni, hát maga ne zavarja a tanácskozást.

Kubik Béla (a jobboldalra mutatva): Ott vannak a spiclik!

Gróf Tisza István miniszterelnök: A kérdés az, hogy a szóban forgó indítvány... *(Nagy zaj a szélsőbaloldalon.)*

Elnök: Kérem a társalgó képviselő urakat, ne zavarják a tanácskozást. *(Folytonosan cseppet.)*

Pap Zoltán: Van házszabály, vagy nincs házszabály?

Elnök: Pap Zoltán képviselő urat még egyszer figyelmeztetem, hogy nincs joga közbeszólásokkal zavarni a tanácskozást. *(Halljuk! Halljuk! jobbfelől.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: A képviselő urak egy olyan párthoz tartoznak, amely minduntalan Kossuth Lajos nagy történelmi alakjára hivatkozik és egy oly tiszteletreméltó férfiú elnöklete alatt állanak... *(Nagy zaj a bal- és a szélsőbaloldalon.)*

Várady Károly: Kinek beszél? *(Zajos felkiáltások jobb felől: Rendre Váradyt!)*

Elnök: Várady képviselő urat másodszor figyelmeztetem, ne zavarja a tanácskozást. *(Folytonos nagy zaj.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: ... és oly tiszteletreméltó férfiú vezetése alatt állanak, aki Kossuth Lajos tradícióinak egyenes letéteményese. Engedjenek meg nekem a képviselő urak, minő lángpallossal verne önök közé Kossuth Lajos, *(Úgy van! Úgy van! jobbfelől.)* ha közöttük megjelenhetne ...

Kubik Béla: Mivel fenyeget?

Gróf Tisza István miniszterelnök: Plajbásszal! *(Zaj.)*

Kubik Béla: Nem ijedünk meg! *(Zaj.)*

Elnök: Nem megijedni kell itt, hanem csendben meghallgatni a szónokot. *(Nagy zaj a szélsőbaloldalon.)*

Rákosi Viktor: Nincs házszabály! *(Zaj.)*

Elnök: Rákosi képviselő urat másodszor figyelmeztetem, ne csináljon itt zavart! *(Zaj a szélsőbaloldalon.)* Bencs képviselő urat kérem, hogy a hangos társalgást a Házon kívül végezze el. *(Derültség és zaj a szélsőbaloldalon.)*

Pap Zoltán: Mit szólnak majd ehhez Nyíregyházán? *(Derültség a szélsőbaloldalon.)*

Fáy István: A miniszterelnök itt lázít és fenyeget, őt nem utasítja rendre! *(Nagy zaj.)*

Elnök: A miniszterelnök nem fenyegetett senkit. Csendet kérek! *(Nagy zaj a szélsőbaloldalon. Lengyel Zoltán közbeszól.)* Lengyel Zoltán képviselő urat másodszor rendreutasítom. *(Folytonos nagy zaj.)*

Báró Kaas Ivor: Forradalmár miniszterelnök!

Elnök: Figyelmeztetem a képviselő urat a házszabályokra...

Pap Zoltán: Nincs házszabály!

Elnök: Pap Zoltán képviselő urat másodszor is rendreutasítom s figyelmeztetem, hogyha még egyszer rendre kell utasítanom, kénytelen leszek vele szemben a házszabályok szigorát alkalmazni. *(Nagy zaj a szélsőbaloldalon.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: A házszabályok 203. §-ának második bekezdése vonatkozik minden indítványra, mely a napirend tárgyalására szánt idő bárminő megváltoztatását célozza; miután pedig a beadott indítvány a napirend tárgyalására szánt idő megváltoztatását célozza, célozza oly módon, amint erre számos precedens van: szerintem kétségtelen, hogy ezen indítvány a 203. §. második bekezdése alá esik. *(Nagy zaj a szélsőbaloldalon.)*

Várady Károly: Nem járja, hogy a gyorsírók ezt írják! *(Zajos felkiáltások a jobboldalon: Ki vele! Ki vele! Hosszantartó nagy zaj a bal- és a szélső baloldalon.)*

Elnök: Fáy képviselő urat figyelmeztetem, ne zavarja diskurzusokkal a tárgyalást. *(Zaj a szélsőbaloldalon.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: A kérdés az, alá esik-e ezen indítvány a házszabály 203. §-a utolsó bekezdésének, illetőleg az abban foglalt korlátozásnak? *(Nagy zaj a bal- és a szélsőbaloldalon.)*

Elnök: Csendet kérek. Kérem Bedőházy képviselő urat, legyen csendben. *(Zaj a szélsőbaloldalon.)* Holló képviselő urat kérem, ne zavarja a tanácskozást. *(Felkiáltások jobbfelől: Holló a vezér! Zaj a szélsőbaloldalon.)* Bedőházy képviselő urat másodszor kérem, ne konverzáljon. *(Nagy zaj a szélsőbaloldalon.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselő urak, én nem merném azt állítani... *(Folytonos nagy zaj a szélsőbaloldalon.)*

Elnök (csenget): Csendet kérek! *(Nagy zaj a szélsőbaloldalon.)* Ráth Endre képviselő urat másodszor figyelmeztetem, hogy legyen csendben. *(Nagy zaj.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Én nem mondhatom, t. képviselő urak, hogy az a feladat, amit ma teljesíteni kötelességem, nagyon kellemes volna; *(Nagy zaj a szélsőbaloldalon.)* én tudnám a magam idejét kellemesebb és hasznosabb dolgokkal is eltölteni; de egy haszna ennek a szituációnak van: az, hogy az a híres, nagyszerű nemzeti küzdelem, amivel önök olyan büszkén állanak oda, pőrére vetkőzve jelenik itt meg a közvélemény előtt. *(Zajos helyeslés és taps a jobboldalon.)* Úgy-e, így néznek ki a nemzeti hősök, mint a képviselő urak? *(Zajos helyeslés a jobboldalon. Nagy zaj és mozgás a szélsőbaloldalon.)*

Ritner Zsigmond: Rosenberg Gyula a nemzeti hős! *(Nagy zaj a jobboldalon.)*

Rosenberg Gyula: Az különb ember is, mint ön! *(Folytonos zaj.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Úgy-e, ez az a hazafias misszió, amelyet önöktől a nemzet vár? Úgy-e, hogy az ország képviselői akkor teljesítik az alkotmány iránti kötelességüket, akkor emelik a magyar alkotmányos intézmények nimbuszát, ha így viselik magukat? (Úgy van! Úgy van! Zajos helyeslés a jobboldalon.) Engedjenek meg nekem, ezt a szerepet 50 idekért delnő a vásárcsarnokból jobban elvégezhetné. (Zajos helyeslés a jobboldalon. Nagy zaj és mozgás a szélsőbaloldalon.)

A magyar nemzetnek vannak nagy és szent történelmi tradíciói.

Barabás Béla: Meg kell tartani! (Úgy van! Úgy van! a jobboldalon.)

Gróf Tisza István miniszterelnök: A nemzet közkincsét károsítják meg azok, a nemzet közkincsét arról a piedesztálról, melyen lennie kell, rántják le azok, akik ilyen nivóra süllyesztik az alkotmányos életet. (Úgy van! Úgy van! Zajos helyeslés a jobboldalon. Nagy zaj a szélsőbaloldalon.) Ám mutassák be magukat a nemzet előtt mentől vissza tisztóbb színekben, (Nagy zaj és mozgás a szélsőbaloldalon.) a maguk egész rideg valóságában, (Úgy van! Úgy van! a jobboldalon. Nagy zaj balfelől.)

Hock János: Ez már nem idevaló beszéd! (Nagy zaj a jobboldalon.)

Gróf Tisza István miniszterelnök: ... akkor azután semmi kétségem nincs benne, hogy az a férfias küzdelem, amelyet folytatnunk kell, hogy a magyar nemzet politikai becsületét ilyen merényletek ellen megvédelmezzük, (Hosszantartó zajos helyeslés a jobboldalon.) a magyar nemzet helyeslésével fog találkozni. (Zajos helyeslés a jobboldalon. Nagy zaj balfelől.) Annak az ügynek tesznek önök ilyen viselkedés által szolgálatot, amelynek ellenségei akarnának lenni. (Úgy van! Úgy van! a jobboldalon. Nagy zaj a bal- és a szélsőbaloldalon.)

Elnök (csenget): Csendet kérek, képviselő urak!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Csak haladjanak önök tovább ezen az úton! (Zajos felkiáltások a szélsőbaloldalon: Haldunk is!) A magyar nemzet felháborodása fogja elsöpörni önöket. (Hosszantartó zajos helyeslés és taps a jobboldalon. Nagy zaj a bal- és a szélsőbaloldalon.)

T. Ház! Visszatérek beszédem elszakított fonálára, oda, ahol fejtegetéseimet félbe kellett hagynom. A kérdés az, t. képviselőház, (Folytonos nagy zaj a néppárton és a szélsőbaloldalon. Elnök többször csenget.) hogy a szóbanforgó indítványra a 203. §. 3. bekezdésében foglalt korlátozás vonatkozik-e, vagy sem? (Felkiáltások a szélsőbaloldalon: Ne csűrjön-csavarjón! Folytonos nagy zaj. Elnök csenget.)

T. képviselőház! Nekem ezen kérdés eldöntésére egy klasszikus tanúm van. És ez a klasszikus tanú Ugron Gábor képviselő

úr, *(Halljuk! Halljuk!)* ki a mai beszédében azt mondotta, hogy a beadott indítvány nem az ülés meghosszabbítását célozza. *(Igaz! Úgy van! a jobboldalon.)* Tökéletesen igaza van. A napirend tárgyalására megszabott idő megváltoztatását célozza, az ülés idejének meghosszabbítását azonban nem; tehát a 203. §. második bekezdése alá esik, a harmadik alá azonban nem és nekem fölösleges volna tovább vitatkoznom, szemben Ugron Gábor képviselő úr idézett nyilatkozatával. *(Helyeslés a jobboldalon. Zaj a szélsőbaloldalon.)*

Most már csak egy skrupulusát kell a képviselő uraknak eloszlatnom. Ez az ú. n. paktumra¹ vonatkozik. *(Folytonos zaj a szélsőbaloldalon. Felkiáltások: A becsület! Elnök csenget.)* Hogy a paktum a Ház tagjainak igen nagy részére kötelezettségeket állapított meg egy bizonyos időre, azt nem akarom kétségbevonni. A függő kérdéseknek egész sorozata vonatott be a paktum keretébe. *(Halljuk! Halljuk! Folytonos zaj a szélsőbaloldalon. Egy hang a szélsőbaloldalon: Előnyeit is zsebrerakták! Folytonos zaj.)*

Kérem, a zsebekről ne beszéljünk. *(Felkiáltások a jobboldalon: Igaz! Igaz! Taps a jobboldalon.)*

Kubik Béla: Akinek jobb, az ne beszéljen róla! *(Folytonos zaj. Halljuk! Halljuk! a szélsőbaloldalon.)*

Bartha Miklós: Én nem vagyok bukott bankigazgató, hallja! *(Hosszantartó nagy zaj a jobb- és a szélsőbaloldalon. Elnök csenget.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. Ház! Bartha Miklós képviselő úr itt bukott bankárokról és bukott bankigazgatókról beszélt,² Hát én vezettem egy bankot, mint annak elnöke, hosszú időn át, amely bank felszámolás alatt áll, fel fog számolni úgy, hogy a bank részvényesei — fájdalom — fognak érzékeny veszteséget szenvedni, de a bank mindenféle kötelezettségnek harmadik személyekkel szemben tisztességesen eleget tesz.

Ivánka Oszkár: Hány millió veszett el? *(Zaj a jobboldalon és felkiáltások: Halljuk! Halljuk!)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Én bukott bankigazgató nem vagyok; semmiféle pénzt olyan bankból, amelynek vezetésében részem volt, el nem vittem és senkit, aki abba a bankba betette a pénzét, meg nem károsítottam. Tessék tehát más adresszre intézni az ilyen aposztrofálást, *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)*

Most pedig visszatérek beszédem annyiszor megszakított fonálára és konstátalom, hogy a beadott indítvány igenis a 203. §. 2. bekezdése alá tartozik, mert módosítja, változtatja a Háznak a tanácskozási időre vonatkozó határozatát; ellenben nem esik

¹ T. i. az 1899. febr. 23. ú. n. Széll-féle paktumra (79).

² (117).

az utolsó bekezdés alá, mert — amint Ugron Ctábor képviselő úr is elismerte — nem az ülés meghosszabbítását célozza, hanem újabb ülés tartását.

Uray Imre: Még rosszabb! (Zaj a baloldalon.)

Elnök: Csendet kérek!

Hentaller képviselő urat már másodízben kérem arra, hogy ne zavarja folytonosan a szónokot. *(Zaj és felkiáltások a szélsőbaloldalon: Nem zavarjuk! Ő zavar bennünket!)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Ami pedig a paktum kérdését illeti, engedelmet kérek, mindazok a kötelességek, amelyek a Ház tagjainak igen nagy részére nézve a paktumból kifolyólag fennállottak, megszűntek akkor, amidőn azok a függő kérdések, amelyek a paktumban felöleltettek, lebonyolíthatnak. (Nagy zaj és ellenmondások a néppárton és a szélsőbaloldalon.) Hogy ez a felfogás helyes, ezt legjobban bizonyítja a t. ellenzék magatartása. *(Úgy van! Úgy van! jobb felől. Nagy zaj a bal- és a szélsőbaloldalon.)*

Elnök: Csendet kérek! (Halljuk! jobbfelől.)

Hentaller Lajos: Akkor rá régi házszabály érvényes, nem az új! (Zaj.)

Barabás Béla: Ez a házszabály a paktum folytán jött létre! (Úgy van! a szélsőbaloldalon. Zaj. Halljuk! jobbfelől.)

Gróf Tisza István miniszterelnök: Élni a házszabályokban lefektetett legszélsőbb eszközökkel; átmenni a legextrémebb, legrendkívülibb ellenzéki magatartásra; itt egy rendszeres obstrukcióval megakasztani a kormányzatot és azután paktumról beszélni, — (Úgy van! Úgy van! jobbfelől. Nagy zaj a szélsőbaloldalon.) ez igen nagyfokú naivitást tételezne fel a többség részéről. *(Úgy van! jobbfelől. Nagy zaj a szélsőbaloldalon.)*

Uray Imre: Arról a többségről mindent fel lehet tételezni.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. Ház! Mi abban a meggyőződésben vagyunk, hogy a 203. §. világos értelme szerint ezen indítvány helyet foglalhat (Zajos ellenmondások a néppárton és a szélsőbaloldalon.) és az elintézhető a 203. §. második bekezdése alapján. (Élénk helyeslés jobbfelől. Zaj.) És ha az elnök úr is ezen az állásponton van, *(Nagy zaj és derűtség a bal- és a szélsőbaloldalon. Halljuk! Halljuk! jobbfelől.)* hát, engedelmet kérek, nemcsak joga, de egyenesen kötelessége a házszabályok ezen diszpozíciójának érvényt szerezni. *(Élénk helyeslés jobb felől. Folytonos zaj a néppárton és a szélsőbaloldalon.)*

Az 1848-ild törvény azt mondja, hogy a házszabályokat a Ház a maga jogkörében maga állapítja meg s azokat a házelnök szigorúan, végrehajtja. Tehát minden kétes esetben vagy a házszabályban lévő hézag esetében... *(Zajos felkiáltások a néppárton és a szélsőbaloldalon: Nincs hézag!)* Hiszen azt mondom,

hogy nincs! — Hallgasson ide, akkor megérti, hogy mit mondok! (Nagy zaj és nyugtalanság a néppárton és a szélsőbaloldalon. Rendre! kiáltások balfelől. Elnök csenget. Felkiáltások a néppárton és a szélsőbaloldalon: Azt hiszi, hogy kocsisokkal beszél! Az istállóban beszéljen így!)

Zboray Miklós: Micsoda hang ez? (Nagy zaj a néppárton és a szélsőbaloldalon. Elnök csenget.)

Gróf Tisza István miniszterelnök: Ha hézag volna, éppen azt mondtam, akkor helyénvaló volna a Ház megkérdezése, de itt a 203. §. világos és az elnök úrnak egyenesen előírja, hogy mit csináljon és hogy kitűzze az indítványt a következő ülés napirendjére. Hozzászólni a kérdéshez házszabályvita alakjában lehet. Hiszen Ugron Gábor képviselő úr is ezt cselekedte másfélórán keresztül. Nem is tettünk ellene kifogást, de a házszabályok határozottan parancsolólag elrendelik, hogy ez az indítvány a holnapi ülés végén egyszerű szavazással döntsék el. (Folytonartó nagy zaj.)

Barabás Béla: A házszabályok nem rendelik ezt. Ez házszabályellenes indítvány!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Ugron Gábor képviselő úr figyelmeztetett engem arra, hogy olyan valaki, aki hozzám nagyon közel állott és akinek emléke bizonyára szent előttem, a házszabályok szigorításától mindig visszariadt. Nekem erre csak egy válaszom van: Tisza Kálmái egész hosszú konnátnyzata alatt obstrukció egyetlenegyszer sem volt.¹

Uray Imre: Hát 1889-ben?

Gróf Tisza István miniszterelnök: 1889-ben volt nagyon heves küzdelem, de obstrukcióról abszolúte szó sem volt. Azt a száz egynéhány szakaszt letárgyalta a Ház egypár hónap alatt. Ez az időtartam tekintetében semmiféle abnormitást nem mutatott. (Úgy van! Úgy van! a jobboldalon.) Én elismerem azt, hogy mindenkire nézve nehéz kényszerűség az, hogy eltérjen a magyar parlamentarizmusnak azon tradíciójától, melynél fogva a Ház munkaképességének inas garanciáit őseink és apáink nem keresték, (Zaj bal felől.) mint az összes magyar pártok hazafias belátását. (Igaz! Úgy van! a jobboldalon.) Elismerem, hogy ez volna a kérdésnek legszebb megoldása, de ez a megoldás csak addig lehetséges, amíg annak érvényesítésében a Ház minden tagja egyetért. (Élénk helyeslés a jobboldalon.) Most keserves tapasztalatok állanak előttünk, amelyek meg kell, hogy győzzék előbb-utóbb a nemzetet arról, hogy itt a Ház munkaképességét biztosítanunk kell, még azon esetre is, ha az ellenzéknek kisebb-nagyobb része ennek útjába mesterséges akadályokat állítana. (Élénk helyeslés jobbfelől. Zaj a baloldalon.) És ha a t. képviselő úr Magyarország

¹ (10, 24, 25.).

különleges viszonyaira utal, hát engedje meg nekem, hogy én is azt tegyem, én is arra figyelmeztessenem és kérve-kérjem a képviselő urakat, hogy gondolják meg, hogy ezen különleges viszonyok között az első dolog, amire szükség van, *(Egy hang balfelől: Az erőszak!)* az, hogy mi magyarok tartsuk becsületben a magyar alkotmányos intézményeket. *(Élénk helyeslés és taps a jobb-oldalon. Nagy zaj balfelől. Elnök csenget.)* Azt hiszem, hogy egész közéleti működésem ennek a célnak szolgálatában állott; tegyünk tehát róla, hogy magyar és idegen, aki ebbe a Házba bejön, azzal az érzéssel lépjen be ide, hogy itt meg kell saruit oldania, mert ez a hely, ahová belépett, szent.¹ *(Élénk helyeslés jobbfelől. Zaj balfelől.)* Akkor szolgáljuk Magyarországot érdekét, akkor csinálunk magyar nemzeti politikát, ha azt a kegyeletet, ha azt a tiszteletet, amivel a magyar szabadság intézményei bírtak a magyar nemzetben, avatatlan kezekkel ki nem tépjük a nemzet leikéből. *(Hosszas, élénk helyeslés, éljenzés és taps jobbfelől.)*

RátKay László: Hédervárynak is úgy tapsoltak!

Uray Imre: Tapsolnak önök akárkinek! Csak legyen kinek!
(Zaj.)

Gróf Tisza István miniszterelnök: Engedje meg nekem a t. képviselő úr, líeljes jogunk van felháborodással utasítani vissza két inszinuációját.

Az első az, hogy a képviselő uraknak obstrukcióját ennek a pártnak tagjai bátorították volna. Adja gazdáját ennek a vádnak. Ha gazdáját adni nem tudja vagy nem akarja, akkor Óvakodjék ilyen alaptalan, súlyos vádak, gyanúsítások, rágalmak hangoztatásától. *(Úgy van! Úgy van! jobbfelől. Nagy mozgás a bal- és a szélsőbaloldalon. Felkiáltások a szélsőbaloldalon: Helyre! Zaj. Elnök csenget.)*

Másodszor azt mondja a t. képviselő úr, hogy azok a férfiak, akiket Ő Felsége a közelmúltban meghallgatott, egymás ellen intrikáltak és hogy egy ilyen veremásási munkának köszönhetem azt, hogy e helyen állok. Engedelmet kérek, ezt is teljes felháborodással utasítom vissza. (Mozgás a szélsőbaloldalon.) Azok a férfiak, akik karöltve igyekeztek azon, hogy egy kielégítő megoldást hozzanak a magyar nemzetnek, egymás iránt teljes lojalitással jártak el. (Helyeslés jobbfelől. Felkiáltások a szélsőbaloldalon: Kielégítő!)

Még egyszer ismétlem: teljes lojalitással egymás iránti szolgálták a közügyet, teljes nyíltsággal és legyen róla meggyőződve ...

A 67-iki kiegyezés utáni években csakugyan ezzel az ünnepi érzéssel lépték át a képviselők a Ház küszöbét, amint nekem Horváth Lajos, a volt Deák-pártnak, majd a Nemzeti Pártnak ez a kitűnősége annakidején nem egyszer mondta.

Ivánka Oszkár: Beleköptek a tálba! (Úgy van! Derültség, éljenzés és taps a bal- és a szélsőbaloldalon. Zaj a jobboldalon.)

Gróf Tisza István miniszterelnök: Engem ez a közbeszólás nem lep meg, mert méltó a képviselő úr ízléséhez (Úgy van! Úgy van! jobbfelől. Felkiáltások a szélsőbaloldalon: Rendre!) és mert tudom azt, hogy a képviselő úr soha, de soha egy intrikáktól óvakodó, becsületos politikus észjárását megérteni képes nem lesz. (Helyeslés. Úgy van! jobbfelől. Zajos felkiáltások a szélsőbaloldalon: Hát Széll Kálmánt hogy buktatták meg? Elnök csenget.)

Lovászy Márton; Széll Kálmán ellen ki inkrikált?

Elnök: Lovászy képviselő urat kérem, legyen csendben. (Zaj.) Csendet kérek minden oldalon.

Gróf Tisza István miniszterelnök: Azok a férfiak, akiknek alkalmuk volt ebben az ügyben Ő Felsége előtt több ízben megjelenni, azok vállalva, kölcsönös bizalommal egymás iránt . . . (Zaj a szélsőbaloldalon.)

Elnök: Csendet kérek!

Horváth Gyula: Huncut szemei vannak az elnöknek! A túloldalra nem lát! (Éljenzés a szélsőbaloldalon.)

Elnök: Horváth Gyula képviselő urat rendreutasítom.

Gróf Tisza István miniszterelnök: . . . azok vállalva, kölcsönös bizalommal elteve egymás iránt, becsületos, hazafias munkát végeztek és méltatlanság esik mindegyiken, ha azt teszik fel róluk, hogy egymás ellen intrikáltak, hogy az egymás elleni veremés indította őket. És az eredmény, amit hoztunk, (Zaj a szélsőbaloldalon.) igenis, az eredmény, amit hoztunk, olyan, hogy azzal fölemelt fővel léphetünk a nemzet elé. (Zaj a szélsőbaloldalon.)

Báró Kaas Ivor: A Körber tegnapi beszéde itt van!

Gróf Tisza István miniszterelnök: A Körber tegnapi beszédéről szívásén beszélek bármikor a képviselő úrral. A Körber¹ tegnapi beszéde a legnagyobb elégtétel a magyar álláspontnak. (Zaj a szélsőbaloldalon.)

Szatmári Mór: Hisz azt mondta, hogy a katonai oktatás német lesz. (Nagy zaj a bal- és a szélsőbaloldalon. Halljuk! Halljuk! a jobboldalon.)

Gróf Tisza István miniszterelnök: Engedjék meg . . .

Barabás Béla: Még kisül, hogy Körber jó barátunk!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Gondolják meg, hogy igazán rossz szolgálatot tesznek az ország érdekeinek, (Mozgás a szélsőbaloldalon. Felkiáltások: Ezt már mondta!) ha e tekintetben ily eljárást folytatnak.

Körber miniszterelnök úr tegnapi beszédében a leglényegesebb kijelentés ez-. (Halljuk! Halljuk!) „dass eine einseitige An-

¹ (116, 118.).

derung dieser Gesetze praktisch nicht wirksam wird ... (*Felkiáltások a szélsőbaloldalon: Mily jól tud németül!*)

Rosenberg Gyula: Meg sem érti!

Várady Károly: Jobban, mint Rosenberg!

Gróf Tisza István miniszterelnök: . . . „wenn sie nicht bei der Personal-Union landen soll”. Mit mond ez? Egyoldalú változtatása a kiegyezési törvénynek nem léphet hatályba, ha nem a perszonál-uniót valósítja meg; tehát hatályba léphet, ha a perszonál-uniót valósítja meg. Ez a legmesszebbmenő magyar közjogi álláspont.

Babó Mihály: Majd kifejti Körber, hogy nem úgy értette!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Legnagyobb készséggel ragadom meg az alkalmat, hogy kifejezzem örömet afelett, hogy az osztrák kormány feje részéről ily kijelentés hangzott el. (*Élénk helyeslés a jobboldalon. Zaj a szélsőjobboldalon.*) En ebben nem diadalt keresek és nem aít osztrák miniszterelnök úr vereségét, egyszerűen csak örömet fejezem ki (*Derűltég a bal- és szélsőbaloldalon.*) és elismerésemet az osztrák miniszterelnök iránt, hogy az e téren felmerült nézeteltéréseket ily korrekt módon sikerült kiegyenlíteni. (*Élénk helyeslés jobbfelől. Zaj a bal- és szélsőbaloldalon.*)

Báró Kaas Ivor: Kimondotta, hogy az osztrák kormány semmit sem enged! (*Zaj a szélsőbaloldalon.*)

Várady Károly: Örömet fejezi ki, hogy az „előkelő idegen” beszélt.

Gróf Tisza István miniszterelnök: Nem is hallottam, nem is értettem, amit mondott. Tessék!

Báró Kaas Ivor: Az osztrák miniszterelnök . . .

Elnök: Kaas Ivor képviselő urat kérem, hogy a maga idején szóljon! (*Nagy zaj.*)

Babó Mihály: A miniszterelnök maga kérdezte!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Az osztrák miniszterelnök úr kijelenti azt is, amiben megint teljesen kongruens az én kijelentésem és minden, a kiegyezés alapján álló magyar államférfiúnak régibb és mostani kijelentésével, hogy oly változtatások, amelyek közös intézményeket alapjukban támadnának meg, a két állam, a két törvényhozás egyetértő megállapodását igénylik. Ez csakugyan a dolog természetéből folyik, és a paritás gyakorlatát a közös intézményeknél soha kétségbe nem vontuk.

Örülök, hogy közbevetőleg alkalmam volt ezt konstatálni. De nem erről van szó.

Azok a reformok, amelyeket különösen a katonai reformok terén Ő Felsege spontán elhatározásából a kormány hozhatott (*Mozgás a bal- és a szélsőbaloldalon*): azok a reformok igenis alkalmasak a közvélemény megnyugtatására; igenis sokat tettek már a közvélemény megnyugtatására (*Igaz! Úgy van! a jobboldalon.*)

és igenis, azt hiszem, hogy az ország közvéleménye ma már azt várja tőlünk, hogy ennek az áldatlan harcnak véget vessünk. *(Igaz! Úgy van! Taps a jobboldalon.)*

És ha a t. képviselő úr azt mondja, hogy 35 évi tespedés áll mögöttünk, én azt állítom, hogy 35 évi kemény, eredményes munka áll mögöttünk *(Igaz! Úgy van! a jobboldalon.)*, amelynek folyamán hibák történhettek, hézagok maradhattak, de nagyban és egészben a magyar nemzet becsületesen törekedett a nemzeti politika útján gazdasági, szellemi és erkölcsi tekintetben előrehaladni. Nőtt a magyar nemzet, gazdasági ereje, nőtt erkölcsi tekintélye, nőtt politikai súlya. Most arról van szó, t. képviselő urak, hogy azt a tőkét, amelyet 35 év nehéz munkájában gyűjtöttünk, könnyelmű kézzel le ne romboljuk *(Élénk helyeslés a jobboldalon)*; hogy tovább vigyük a magyar nemzetet ezen az úton. ami, higyjék meg nekem, nem nemzeti ambíció kérdése, hanem létfeltétele a magyar nemzetnek. *(Igaz! Úgy van! a jobboldalon.)* Mert a magyar nemzetnek történelmi feladatai, történelmi problémái vannak, amelyeket, ha nem akar, vagy nem tud megoldani, úgy felette napirendre térnek a világ eseményei és késő bánat, keserű szemrehányás lesz azok osztályrésze, akiit ma a. békének, a zavar-talan fejlődésnek áldott korszakát ilyen meddő, ilyen káros, ilyen, az alkotmányt romboló küzdelmekre használják fel.¹ *(Hosszantartó élénk helyeslés, éljenzés és taps jobb felől és a középén.)*

A miniszterelnök beszéde a személyes ügyek egész sorát vonta maga után.

Bartha Miklós személyes kérdésben előadja, hogy a miniszterelnök beszédéből azt vette ki, mintha a paktum kötelező voltát vonta volna bizonyos tekintetekben kétségbe. A miniszterelnöknek idevágó fejtegetésére közbeszólólag azt jegyezte meg: „de a paktum előny⁷eit zsebrerakták“. Ebben a megjegyzésben semmiféle sértő célzat nem volt. És mégis a miniszterelnök azzal vágott vissza, hogy „a zsebekről jó lesz nem beszélni“. Kéri a miniszterelnököt, adja ezen gyanúsító kijelentésének gazdáját.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. Ház! Én ilyen természetű momentumokat sohasem szoktam a Háznak vitáiba belekeverni. Hogy azon momentumban, midőn a képviselő urak velem szemben még csak a legelemibb fokú méltányossággal sem viseltettek és midőn — be fogják látni — igen nagyfokú türelempróbának voltam kitéve, a vita hevében ilyen kijelentést tettem, azt sajnálom és kérem meg nem történtnek tekinteni. *(Általános, élénk helyeslés.)*

Bartha Miklós erre kijelenti, hogy a maga részéről is sajnálja azt a meglehetősen sértő célzatú választ, hogy „én nem vagyok bukott bankdirektor“.

¹ (2.).

Báró Kaas Ivor szintén személyes kérdésben utal arra, hogy az ő közbeszólására a miniszterelnök Körberrel való teljes egyetértését dicséré szavakkal említette fel. Az osztrák miniszterelnök nov. 25. beszédéből vett idézetekkel bizonyítja, hogy erre a dicséretre Tiszának semmi oka sem volt.

Gróf Tisza István miniszterelnök: Bocsánatot kérek, én azt tartom, egészen felesleges dolog minden részletét kritika tárgyává tenni egy osztrák kormánynyilatkozatnak, amely utóvégre is az osztrák felfogásokat, az osztrák közjogot fejezi ki. De azt hiszem, teljes joggal utalhattam rá, hogy ami a dolog lényegét illeti, az osztrák kormánypadokról egy, a magyar közjognak teljesen megfelelő korrektt nyilatkozat hangzott el. *(Helyeslés a jobboldalon.)*

Ivánka Oszkár (113) szólalt fel végül személyes kérdésben, miután a miniszterelnök azt mondotta, hogy „Ivánka képviselő egy intrikától mentes politikus egyenes észjárását megérteni nem képes”. Nagyon könnyű volna a miniszterelnök egyenességét, intrikától mentességét, vagyis inkább annak ellenkezőjét bizonyítani. Elég lenne arra hivatkozni, hogy p. o., a katonai programra kérdésében a miniszterelnök minő következtelen magatartást tanúsított, ezen kérdés ellen ismételtén a legexponáltabb módon küzdött és mi volt a vége? A kilences bizottság programját elrontott formában — hogy azt más ne hozhassa — magáévá tette és teljes háttérbe szorításával azoknak az elemeknek, amelyek egész életükben ezért a programmért küzdöttek, vállalta el ezen programúinak rossz kiadásban a megvalósítását. Elég, ha még csak arra hivatkozik, hogy miképpen bukott meg Széll Kálmán. Szólo tehát ezek után mindenkinek a megítélésére bízza, hogy ki intrikusabb kettőjük közül.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőházi Engedelmet kérek, addig, amíg valaki bármi tényemmel be nem bizonyítja azt, hogy én akárminő, a legmesszebbmenő politikai becsületesség, lojalitás, vagy elvhűség ellen vétettem. .. *(Nagy zaj és derűtség a szélsőbaloldalon.)* igenis ezt tessék bebizonyítani, mert az én közéleti működésem itt van, mint nyitott könyv, *(Úgy van! jobbfelől.)* amelyre felemelt fővel mutathatok rá, mert nehéz küzdelmek között és nem törődve azzal, hogy sárral dobáltak meg, hosszú időn keresztül küzdöttem ki és érdemeltem ki magamnak azt a jogcímet, hogy erkölcsi súllyal bírjon minden szó, amit mondok, azzal a teljes erkölcsi súllyal, amivel egy becsületes ember, *(Zaj és mozgás a szélsőbaloldalon.)* egy becsületes politikus szava bírhat.... mondom: mindaddig, amíg bárki bizonyítékokkal elő nem állhat e tekintetben, a levegőnek üres szólamokkal való mozgásbahozatalánál egyébnek ezeket a vádakot, amiket felém vetnek, nem tekinthetem. *(Helyeslés a jobboldalon.)*

A hosszúra nyúlt ülés végén még háromszor felszólalt a miniszterelnök. Ugyanis Visontai Soma kérte a Házat, hogy a házszabályokhoz való beszédét másnapra halaszthassa.

Gróf Tisza István miniszterelnök: Azt hiszem, a t. képviselő-társam itt tévedésben van. A t. képviselőtársamnak holnap teljes joga van a házszabályokhoz felszólalni, de most át tétetni a mai beszédét a holnap napra nem lehet; mert ez nem oly vita, amely áttehető a holnap napra, hanem felszólalás a házszabályokhoz, mely a házszabályok értelmében megtörténhetik ma, de megtörténhetik holnap is. (*Helyeslés jobbfelől. Ellenmondás balfelől. Zaj.*)

Visontai Soma azt hiszi, hogy a miniszterelnök van tévedésben, mert hiszen most öt perc van három óra előtt s így kérheti beszédének másnapra való halasztását.

Gróf Tisza István miniszterelnök: A házszabályok 203. szakasza a napirend tárgyalására szánt időt állapítja meg. De most nem a napirendet tárgyaljuk, mert ez egyáltalában nem volt napirenden, hanem a t. képviselő úr a házszabályokhoz kíván hozzászólni, amihez teljes joga van ma is, holnap is, de olyan vita, melyet holnapra lehetne elhalasztani, nincs és nem is lehet. (*Helyeslés jobbfelől.*)

Rakovszky István a házszabályokból bizonyítja, hogy Visontainak jogában áll felszólalásának másnapra való halasztását kérni.

Gróf Tisza István miniszterelnök: A t. képviselőtársam csak abban téved, hogy ez nem napirendi tárgyalás; ennek folytán itt a háromórás időnek semmi jelentősége nincsen. (*Ellenmondás balfelől.*) Ha a t. képviselő úr a házszabályokhoz fel akarnak szólalni, ahhoz joguk van és megtehetik azt holnap is; de itt most semmi olyan substrátuma a vitának¹ nincsen, aminek folytán azt a holnapra üléssre kitézni és halasztani lehetne. Így tehát ma be kell azt fejezni; holnap azután a képviselő úr beszélhet a házszabályokhoz. (*Felkiáltások a szélsőbaloldalon: Halljuk a napirendet!*)

Ennek az ülésnek, a miniszterelnök nagy beszédén kívül, még egy érdekessége volt. Gróf Apponyi Albert a házszabályokhoz szólva, annak a meggyőződésének adott kifejezést, hogy a párhuzamos ülésekre vonatkozó indítvány a házszabályok 203. pátiak helyes alkalmazásával és magyarázatával össze nem egyeztethető. Azt tartja, hogy ebbeli felfogását igazolja egyrészt a 203. pátiak szövege, de másrészt igazolják ezen szakasz létrejöttének körülményei.¹ Paktum útján jött létre ezen szakasz szövege és szólót az a kötelezettség, amelyet ennek a paktumnak létrejöttkor vállalt, örökre kötelezi. Ez az előzmény és meggyőződése arra kényszerítette, hogy elhagyja

¹ E részben megerősíti Rakovszky István előadását, ki Apponyi előtt részletesen ismertette a Széll Kálmán miniszterelnökségét megelőző paktum-tárgyalások történetét 1899 jan. és febr. havában (Napló, XIX. k. 371—372. l.), amely tárgyalásokon alapult az 1899. házszabálymódosítás is. Az 1899. házszabályok 154. Pátiak felel meg, azzal teljesen azonos az 1901. házszabályok 203. Pa.

azt a pártot, amelyhez tartozott.¹ Nagyon sajnálja, hogy ezt tennie kellett, mert a most folyó harcnak érdemleges részében annak a pártnak az oldalán áll ma is, amelyet a szőnyegen lévő kérdésben el kellett hagynia. Kérve-kéri a többséget, hogy ezt a kérdést tegye még egyszer megfontolás tárgyává és ne haladjon tovább azon az igen veszedelmes úton, amelyre ezen indítvány beadásával lépett.

123. 1903. nov. 27. országos ülés. — Személyes ügy Kubik Bélával. — Horváth Gyula jegyzőkönyvi megrovása. — Lengyel Zoltán jegyzőkönyvi megrovása. — Parallel ülések tartása, paktum megszegése. — Podmaniczky indítványának elfogadása. (Napló, XIX. k. 384, 385, 386, 405—406, 413-415, 416—417, 418. 1.)

Az ülés elején ellenzéki részről többen felszólalnak a nov. 26-iki ülés (122) jegyzőkönyvének hitelesítéséhez és a házszabályokhoz. Ezek között Lengyel Zoltán előadja, hogy a múlt ülés folyamán a miniszterelnök beszéde közben Kubik Béla (az ismert közbeszóló) a kormányelnökkel szemben a következő kifejezést használta: „Kacabetyár.“ Erre az elnök őt rendreutasította. Kubik pedig azt mondta, hogy: „fenntartom.“ Ennek az incidensnek azonban semmi nyoma sincs a Naplóban. Kéri tehát, hogy a Naplónak megfelelő kiigazítása iránt intézkedés történjék.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. Ház! *(Halljuk! Halljuk! a jobboldalon.)*

Gabányi Miklós: Kés van a, kezében!

Gróf Tisza István miniszterelnök: *(Leteszi a kezében levő papírvágó kést és egy ceruzát vesz fel.)* Hadd legyen plajbász. *(Nagy derültség és éljenzés a jobboldalon.)*

Azt hiszem, nem szerénytelenség tőlem azt állítani, hogy aki engem kapeabetyárnak nevez, az magamagát teszi nevetségessé. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)* Én azokat a neveletlenségeket, *(Igaz! Úgy vasi! a jobboldalon. Felkiáltások ugyanott: Ízléstelenségek!)* amiket a képviselő urak . . .

Marjay Péter: Amiket ön tegnap itt mondott! *(Nagy zaj a jobboldalon. Elnök csenget.)*

Szatmári Mór: Gajary Géza volt tegnap a szalóngavallér. *(Zaj a: jobboldalon.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: ...azokat a neveletlenségeket, — mondom — amelyek a képviselő urak jelenlegi szerep-

¹ Gr. Apponyi Albert 1903 ott. 30-án lemondott a házelnökségről (103 és 105.), nov. 26-án kilép a szabadelvűpártból. A parallel ülésekre vonatkozó nézeteltérés miatt 1903 nov. végén kilépett a szabadelvűpártból Apponyin kívül még 32 képviselő. (B. H. 1903 nov. 27, 28, 29. és dec. 1. sz.) Ezek a volt nemzetipárti képviselők Apponyi vezérlete alatt alkotják a „nemzeti diszszidensek“ csoportját. Ennek a csoportnak egy részéből alakítja meg Apponyi 1904 jún. 15-én formálisan is újból (79.) a nemzeti pártot. Ez az új nemzeti párt Apponyival együtt 18 képviselőből állt.

lésébe beleillenek és amelyeket itt a Házban jónak látnak elmondani ...

Horváth Gyula: Hát ez mi? Ez talán finomabb? (*Zaj. Halljuk! Halljuk! a jobboldalán.*)

Gróf Tisza István miniszterelnök: azokat, mint irrelevantis dolgokat nem szándékozom figyelembe venni. (*Élénk helyeslés és éljenzés a jobboldalon.*)

Ha a képviselő urak akarnak velem valamit, szíveskedjenek a magánérinkezés terén ugyanezeket a dolgokat ismételni. (*Élénk helyeslés, éljenzés és taps a jobboldalon.*)

Kubik Béla személyes kérdésben kijelenti, hogy nagyon örül, hogy a privát életben nincs szerencséje érintkezni a miniszterelnök úrral és nagyon sajnálja, hogy itt a fórumon kénytelen ilyen emberrel érintkezni.

Gróf Tisza István miniszterelnök: A képviselő úr most legalább — hisz a jövőre nézve szívesen lemondok erről a szerencséről — megfélekedett a valóságról, mert évek sora óta igenis volt alkalma velem a privát életben érintkezni, s így nem tudom, mire való volt ezt most letagadni. (*Élénk helyeslés jobbfelől.*) Ha jövőre a képviselő úr megváltoztatja nézetét: nem tudom, melyikünk lesz közülünk a vesztes? (*Élénk derűtség és helyeslés jobbfelől.*)¹

A napirend előtt még Horváth Gyula tiltakozott a nov. 26-i ülésen hamis címen történt jegyzőkönyvi rendreutasítása ellen. Ugyanis ő akkor, amidőn az elnök rendreutasította, szónok nem volt, hanem Ugron Gábor beszéde alatt szólt közbe, amiért elnök kérdésére jegyzőkönyvi megrovásban részesült; holott — mint már az imént Holló Lajos kimutatta — ez esetben vele szemben a házszabályok 255. §-a alapján jegyzőkönyvi megrovás nem is alkalmazható, mert ott erről nincs szó, hanem csak a 221. §-ban, amely viszont csak a szónokra vonatkozik.

Elnök megjegyzi, hogy Horváth Gyulának ebben a tekintetben éppúgy nincs igaza, mint Holló Lajosnak. A 255. (második kikezdése ugyanis azt mondja: „Ha az illető tag a rendzavarást folytatja és rögtöni intézkedés szüksége nem forog fenn ...“ Miután azonban ebben az esetben Horváth Gyula rendzavarása miatt rögtöni intézkedés szüksége forgott fenn, éppen azért elnök a Házhoz kérdést intézett a jegyzőkönyvi megrovás alkalmazása tárgyában.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőház! Én csak azzal egészítem ki az elnök úr előadását, hogy ugyanez az eljárás

¹ Gróf Tisza István egészséges magyar humoráról tanúskodik Lengyel Zoltánnal való kis személyes ügye is a nov. 17. ülésen, mely (a XIX. Xapló 145. lapján olvashatólag) a következő volt:

„Lengyel Zoltán: Személyes kérdésben csak egy igen rövid megjegyzésre vagyok bátor szorítókozni. A miniszterelnök úr örömét fejezte ki afelett, hogy ha én a Házból kimenni hajlandó volnék.

Gróf Tisza István miniszterelnök: Csak megvigasztalódnám!”

Gróf Tisza István humoráról l. még Schmidt Henrik Tisza István boldog éve (1923) c. már idézett kis könyvének 124. s. k. l.

követetett szeptember hó 24-én Barabás Béla képviselő úrral szemben, aki ellen szintén közbeszólás gyanánt elhangzott kifejezéséért jegyzőkönyvi megrovás alkalmaztatott. Ez, azt hiszem, amint akkor is helyes volt, most is helyes volt. *(Élénk helyeslés a jobboldalon. Zaj a szélsőbaloldalon.)*

Ezután a házszabályokhoz szólás címén ellenzéki részről folytatódott a vita Podmaniczky indítványa felett a párhuzamos ülések tartása tárgyában.

Lengyel Zoltán a beszéde közben ismételt használó sértő kifejezéséért az elnök kétszer rendreutasította, tőle a szót megvonta és elnök kérdésére a Ház többsége Lengyelt a házszabályok 221. §-a értelmében jegyzőkönyvi megrovásra ítélte. Emiatt az ellenzék nagy lármát csap és zárt ülést kér. A folytatólagos nyílt ülésen elnök kijelenti, hogy miután Lengyel Zoltán a nagy zajban sem a szó megvonását, sem a jegyzőkönyvi megrovásra irányuló kérdés feltevését nem hallotta s így mentességét nem adhatta elő: nevezett képviselőnek a szólás jogát, megadja, hogy mentességét a házszabályok 221. §-a alapján előadhassa. Amennyiben a Ház Lengyel előadandó mentességét megfelelőnek találja, jegyzőkönyvi megrovást kimondó határozata tárgytalanná válik.

Lengyel Zoltán kijelenti, hogy ennek a határozatnak semmissé nyilvánítása előtt semmiféle mentességét nem hajlandó előadni.

Polónyi Géza azt tartja, hogy ezt az incidenst a házszabályok értelmében közmegnyugvásra kell elintézni. A házszabályok 221. §-a szerint a szónok mentességének meghallgatása előfeltétele a jegyzőkönyvi megrovásnak s így, ha a jegyzőkönyvi megrovás ezen mentesség meghallgatása nélkül mondatott ki, akkor az tévesen kimondottnak tekintendő. Az in integrum restitució tehát az, hogy az elnök felszólítja az illető képviselőt mentességének előterjesztésére, a Ház határoz afelett, hogy azt elegendőnek találja-e vagy sem és azután ehhezképest meghozza érdemben a maga további határozatát.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. Ház! Engem is az az intenció vezet, hogy ez az incidens lehetőleg közmegnyugvásra intéztessék el. *(Helyeslés.)* Éppen ezért kérem szembenülő képviselőtársaimat, hogy ahhoz az én igénytelen nézetem szerint is tarthatatlan állásponthoz ne szíveskedjenek ragaszkodni, hogy a Háznak egy már meghozott határozata semmisnek mondassák ki. *(Helyeslés a jobboldalén. Zaj balfelől.)* A házszabályok világosan azt mondják, hogy a képviselőnek joga van mentességét előadni, de nem kötelezi a képviselőt arra, hogy errenézve nyilatkozzék, hanem a képviselő tetszésétől teszi függővé, hogy a szavazás előtt jelentkezik-e mentességének előadására, vagy sem? He sem a Ház, sem senki nem tartozik őt erre felszólítani. *(Mozgás a szélsőbaloldalon. Helyeslés jobbfelől.)*

Polónyi Géza: Barabást is felszólította a Ház elnöke. *(Nagy zaj.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Abból, hogy abban az esetben ez megtörtént, még nem következik, hogy minden esetben meg kell ennek történnie. *(Úgy van. a jobboldalon. Zaj balfelől.)*

Nagyon szívesen belemegyek abba és nem kétlem, hogy a Ház minden tagja belemegy, hogy a kérdés közmegnyugvással oldassák meg; de hogy ez a kérdés akár az elnökségnek, akár a többségnek megaláztatásával történjék, *(Nagy zaj balfelől. Halljuk! Halljuk! jobbfelől.)* abba bele nem megyünk. *(Úgy van! jobbfelől.)* A Ház határozott szótöbbséggel ebben a kérdésben. *(Egy hang a szélső-baloldalon: De levesen!)* Nem tévesen, hanem teljesen bona fide, mert a felmerült zajban senki sem vehette észre, hogy Lengyel Zoltán képviselő úr mentességét elő kívánta adni.

Lengyel Zoltán: Nem is szólítottam fel! *(Felkiáltások a jobboldalon. Nem is kell!)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Ez a szavazás megtörtént házszabályszerűleg, bona fide és az érvényes. *(Élénk ellenmondások balfelől. Halljuk! Halljuk! jobbfelől. Elnök folyton csenget.)*

Várady Károly: Mit harangoz annyit? *(Derütség.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Ez a határozat házszabályszerűleg ...

Ugron Gábor: Nem házszabályszerűleg! *(Nagy zaj balfelől.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök ... hozatott meg és a közmegnyugvásra való megoldásnak az egyedüli módja, ami követ tett hasonló esetekben máskor is, az, hogyha a képviselő úr a maga mentességét előadta és a Ház azt kielégítőnek találta, akkor a korábban hozott határozat tárgytalannak fog a Ház által kijelenteni. Ha a t. képviselő urak valóban közmegnyugvásra akarják a megoldást, ennek ez az egyedüli útja, tessék erre lépni...

Ugron Gábor: Nem ez az egyedüli módja!

Gróf Tisza István miniszterelnök ... de arra az útra, mely a mi megaláztatásunkra vezet, nem vagyunk kaphatók.

A Lengyel Zoltán jegyzőkönyvi megrovásához fűződő házszabályvita, többek hozzászólása után, elnöknek azzal a kijelentésével végződött, hogy amennyiben Lengyel mentességét előadni kívánja, a Háznak azelőtt kimondott határozata felfüggesztettnek tekintendő. De ha ezen jogával élni nem akar, akkor e határozat véglegesnek tekintendő.

Ezt követőleg ellenzéki részről a házszabályok 203. § óhoz való hozzászólás címén — folytatják az előzőnap i ülésen megindult vitát Podmaniczky indítványa felett, habár a 203. § második bekezdése értelmében az ilyen indítvány „a bejelentést követő ülés végén vita nélkül... döntendő el.” Ezen házszabályvita keretében újból feszegetik a 203. § keletkezésének és az 1899. paktumos tárgyalásoknak történetét.

Polónyi Géza, mint e részben első, a 203. § harmadik bekezdésének keletkezési történetéből bizonyítja, hogy — miként a nov. 26-iki ülésen már gróf Apponyi Albert és Rakovszky István kifejtette — az ülések idejét több mint egy órával meghosszabbítani nem lehet s ezért a Podmaniczky-féle indítvány, mely ezt célozza, mert parallel ülések tartására vonatkozik, paktumszegés nélkül sem tárgyalás, sem szavazás alá nem bocsátható. Előadja, hogy mikor az 1899. paktum

értelmében, mely a házszabályok revízióját is felölelte, a revízió előkészítése céljából az egyes pártok megbízottakat küldtek ki, a szabadelvű párt egyik megbízottja gróf Tisza István volt, ki n házszabály-revizióra vonatkozó pártközi tárgyaláson azon általa fogalmazott előterjesztéssel kezdte az alkudozást, vajjon az ú. n. szólásszabadság korlátozását célzó rendelkezés, mely egy neme volt a klotúrnek, elfogadjatik-e az ellenzék képviselői részéről? S miután ezek kijelentették, hogy erről tárgyalni nem hajlandók, gróf Tisza István és báró Fejérváry Géza, a szabadelvű párt megbízottai, otthagyták az értekezletet. Annyi bizonyos, hogy ezután a pártok kiküldöttei a házszabályrevízió kérdésében egymással tovább nem tárgyaltak. És csak később jött létre és került bele a házszabályokba az a paktumos megállapodás, mely szerint az ülés idejének meghosszabbítására vonatkozó indítvány meg nem ismételtető s amely kizárja permanens vagy parallel ülések tartását. A házszabályok elsősorban a kisebbség jogának biztosítására szolgálnak. A házszabályoknak a tanácskozási rendre vonatkozó része módosítható ugyan a Ház által, de ez csak az országgyűlési ciklus végén lehetséges és az ilyen módosítás csak a jövő országgyűlésre lehet kötelező. Az ellenzék férfiasán állja az 1899. paktumos házszabályszigorításnak minden következményét. Soha visszaélés nem kíséreltetett meg ez ellen. Nem lehet azt állítani, hogy a házszabályokra nézve nincs paktum. Hiszen a paktumot először a pártok bizalmiférfiai írták alá. Azután bemutatták minden párt értekezletén; a pártok becsületének jóállása alá helyeztetett és végezetül a képviselőháznak is be lett mutatva és a Ház összes pártjai által nyílt ülésben szentesítetett. Mikor mindazok, akiknek az 1899. paktum megalkotásában részük volt, itt és magánbeszélgetésben teljes egyértelműséggel kijelentik, hogy a módosított házszabályok értelmében parallel üléseket tartani nem lehet, „viseltessünk legalább annyi tisztelettel egymás iránt, hogy az adott szó becsületességébe vetett hitet ne ingassuk meg.“ Kéri végül a miniszterelnököt, hogy próbálja meg a parlamentben nem lehetetlen pártközi érintkezésnek módozatait, hogy közös erővel megtalálhassák a kibontakozás alkotmányos utait, mert a házszabályok megsértése harcra szólítja az egész ellenzékét.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőház! *(Zaj a szélsőbaloldalon. Halljuk! Halljuk! jobbfelől. Felkiáltások a szélsőbaloldalon: Vonja vissza!)*

Elnök: Csendet kérek! *(Zaj.)* A képviselő urak tapasztalhatják, hogy a Ház milyen egyhangú figyelemmel hallgatta Polónyi képviselő urat, hogy semmi zavar nem volt. Azt hiszem, méltányosnak fogják találni, ha a képviselő urakat arra kérem, hogy ezt hasonlóval viszonyozzák. Nemcsak a házszabályok, hanem a viszonyosság is követeli ezt. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőház! Nem szeretném a t. Ház idejét...

Pap Zoltán: Kár a beszédért! *(Nagy zaj a jobboldalon. Halljuk! Halljuk! Felkiáltások jobbfelől: Tenor-ista!)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Nem szeretném a képviselőház idejét nagyon hosszan igénybe venni, és azért bizonyos

zavarban vagyok, hogy mennyi részére terjeszkedjem ki azon — az intenció minden érintése nélkül mondom — valótlanságoknak, amelyek az előttem felszólalt t. képviselő úrnak előadásán elejétől végig keresztülhúzódtak. *(Nagy zaj és mozgás a szélsőbaloldalon.)*

Lengyel Zoltán: Rendre! (Halljuk! Halljuk! jobbfelől. Zaj.)

Gróf Tisza István miniszterelnök: Megmondtam, hogy az intenciót (Folytonos nagy zaj és közbeszólások a szélsőbaloldalon. Elnök csenget.) nem érintem, (Nagy zaj. Elnök csenget.) de nem tehetek róla, felületességből, vagy költői fantáziából a t. képviselő úr.... (Folytonos nagy zaj a szélsőbaloldalon.)

Elnök: Kérem a képviselő urakat, méltóztassanak csendben lenni. A képviselő urak zajongásukkal az ellenérvek meghallgatását egyenesen lehetetlenné teszik. (Halljuk! Halljuk! jobbfelől.)

*Gróf Tisza István miniszterelnök: A t. képviselő urak többször említették már azt, hogy a házszabályok a kisebbség részére készültek. Hát, engedelmet kérek, a házszabályok mindnyájunk részére egyaránt készültek és elsősorban készültek a nemzet részére, mert a házszabályok kell, hogy biztosítsák a nemzetnek azon kardinális érdekét, hogy kellő megvitatás után, garanciákat nyújtó formák között a nemzet akarata érvényesülhessen. Ez a házszabályok tulajdonképpen ratio legise és intenciója. De azután igaz az, hogy elsősorban a kisebbségnek áll érdekében örködni afelett, hogy a házszabályok megtarthatók legyenek és kerülni mindent, ami a házszabályokon rést üthet. *(Helyeslés a jobboldalon.)**

Nagyon kérem a képviselő urakat, ne feledkezzenek meg arról, hogy én nem tartozom azzal, hogy a képviselő uraknak kellems dolgokat mondjak; de, engedelmet kérek, a képviselő urakat a házszabály és a törvény¹ kötelezi arra, hogy amit mondok, azt meg is hallgassák és könnyelműen járnak el a képviselő urak. ha ily magatartással lehetetlenné teszik a házszabályok megtartását. *(Élénk helyeslés a jobboldalon. Folytonos zaj a szélsőbaloldalon.)*

Hogy Polónyi Géza t. képviselő úr *(Folytonos zaj és közbeszólások a szélsőbaloldalon.)*

Elnök: Kérem Gál képviselő urat, hogy a szónokot ne zavarja. (Halljuk! Halljuk! a jobboldalon.)

Gróf Tisza István miniszterelnök: ... hogy Polónyi Géza beszédének számos részében eltért az igazságtól, arra csak szemelvényül hozom fel azt, hogy felállította azon tételt, hogy a házszabályoknak a tanácskozási rendre vonatkozó határozmányai csak a jövő ciklusban lépnek életbe. El is kezdte a t. képviselő úr olvasni a szakaszt, de igen bölcsen félbehagyta azt, mert rájött volna, hogy nem a ciklus, de az ülészak végén, illetve a jövő ülészak elején bírnak hatállyal és azt mondotta a t. képviselő úr,

¹ 1848:111. t.-e. 28. §-n.

hogy én hozzak fel példát, miszerint máskor, mint a ciklus végén történt volna ilyen módosítás. Bocsánatot kérek, az a szent paktumos házszabály mikor lépett életbe? *(Felkiáltások a szélsőbaloldalon: Kigúnyolja azt is! Folytonos zaj.)* 1899-ben lépett életbe, két évvel az általános választások előtt, ugyanazon országgyűlésnek gondolom 4. és 5. ülészárára nézve.

Ami már most a paktumos tárgyalásokat illeti, amennyire én tudok róluk, — mert én csak kevés tudomással bírok róla, de amit tudok, — arra azt mondhatom, hogy nincs egy mozzanat, ahol tényekkel fedné magát a t. képviselőtársam előadása. Először a szabadelvű pártnak megbízottja e kérdésben a többi pártokkal való tanácskozás közben soha nem voltam. Báró Bánffy, akkori miniszterelnök, kívánt érintkezni a többi pártokkal, s miután a személyes érintkezésre nézve nehézségek merültek fel, báró Bánffy Dezső megbízta báró Fejérváryt és engem, hogy a házszabályokra vonatkozólag, mint az ő megbízottai, tárgyaljunk boldogult Iloránszky Nándorral és Győry Elekkel, mint az ellenzéki pártok megbízottaival. Ez a közös tanácskozás, amely mindenestre több napon át tartott — nem merem megmondani, hogy hány napon át — azzal kezdődött, hogy kifejezést adtunk, báró Fejérváry és én, annak, hogy habár a klotiir behozatalát az adott viszonyok közt teljesen indokoltnak tartanók, mégis a pártok közötti egyetértő reform lebeg szemünk előtt, tehát a klotiir kérdését elejtjük. Kezdjük tehát a részletes tárgyalást a házszabályok egyéb pontjait illetőleg. Ezek a tanácskozások vezettek oda, hogy egyes pontokra nézve a végleges megegyezés létrejött köztünk, más pontokra nézve konstatáltuk azt, hogy kardinális nézeteltérés merült fel.

A többiekre nézve kilátás mutatkozott az egyetértés helyreállítására. Meg nem szakadtak ezek a tárgyalások, hanem abban maradtak azért, mert közbejött azon tény, hogy báró Bánffy Dezső lemondását beadta, Ő Felsége azt elfogadta és Széll Kálmánt bízta meg a kormány alakításával. Ettől fogva misszióink be volt fejezve. Én azon jegyzeteimet, amelyeket ezen gyűlésről készítettem, Széll Kálmán rendelkezésére bocsátottam és ezután az ellenzöld pártokkal a tárgyalást Széll Kálmán deszignált miniszterelnök vitte anélkül, hogy abban a szabadelvű párt bárminő más megbízottja résztvett volna.¹ Amennyire emlékezetem terjed — bocsánat, ha talán egy nuanceban jóhiszeműleg tévednék — maga ez a paktum vagy pártközi megegyezés a szabadelvű párt határozatának tárgyát soha nem képezte. *(Igaz! Úgy van! jobbfelől. Zaj és ellenmondótok a szélsőbaloldalon.)* Én így emlékezem. De könnyű lesz meggyőződni róla.

¹ Ezt bizonyítja a „paktum“-ról felvett jegyzőkönyv (79) is.

Holló Lajos: Ki az a Széll? Élt az valamikor? *(Zaj a szélsőbaloldalon.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Széll Kálmán miniszterelnök úr igenis előterjesztette nemcsak programját, de tájékoztatta a pártot aziránt, hogy micsoda javaslatok elfogadására nézve egyezett meg ő az ellenzéki pártokkal. A szabadelvű párt a kormányéinak ezen előterjesztését magáévá is tette és kijelentette, hogy azokat a javaslatokat kész elfogadni. Ue azután semmiféle pártközi tárgyalások, pártközi megállapodások, a szabadelvű párt mint ilyen és a többi pártok között létre nem jöttek és így egyáltalában semmi más obligo a szabadelvű pártra ebből nem származhatott, mint elfogadása azon javaslatoknak, amelyekre nézve Széll Kálmán miniszterelnök az ellenzéki pártokkal megállapodásra jutott. *(Helyeslés jobbfelől. Ellenmondások a Szélsőbaloldalon. Elnök csenget.)*

De különben is már ellenkeznek minden komoly politikai akció lehetőségével, minden komoly politikus köteleességérzetével, hogy bárminő idegen faktorokkal szemben olyan örökös kötelezettséget vállaljon, hogy azután bármely adott pillanatban egyebet tekinthessen zsinórmértéknek, mint az országnak jól felfogott érdekét. *(Élénk helyeslés jobb felől. Felkiáltások balfelől: Becsület szó határidőre!)* Hogy a t. képviselő urak is rég napirendre tértek azon szituáció felett, amelyben a paktumot megkötötték, annak egy év óta már élő tanúi vannak. *(Igaz! Úgy van! jobbfelől.)*

Mert mi volt a pártközi megállapodásoknak alap gondolata? Biztosítani békés eszközökkel, a pártok közti lojális érintkezéssel a parlament békés munkáját. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Nagyon furcsa véleménnyel vannak a képviselő urak a mi belátásunkról, ha ilyen viselkedés után, ilyen politikai szituációban azt várják tőlünk, hogy mi bárminő tekintetben megkötöttnek érezzük a kezünket olyan megállapodások tekintetében, *(Élénk helyeslés a, jobboldalon. Nagy zaj a szélsőbaloldalon.)* amely megállapodásoknak és amely szituációnak a képviselő urak a halálos dőfést régen megadták. *(Nagy zaj és felkiáltások a szélsőbaloldalon: Nincs házszabály! Nincs becsület! Elnök csenget.)*

Kérem, én itt annyit hallom a „becsület“ szót emlegetni. Hát bocsánatot kérek, én igenis tartom azt, hogy politikai kérdésekben is kötelező a becsület szó. *(Egy hang a baloldalon: De az ám!)* De engedelmet kérek, a szabadelvű pártnak nincsen talán egyetlenegy tagja sem, akit ebben a kérdésben bárminő becsület szó ma kötne. És Magyarországon a politikai becsület szóról *(Nagy zaj a bal- és szélsőbaloldalon. Halljuk! Halljuk! a jobboldalon. Elnök csenget.)* bizonyos óvatossággal volna tanácsos nyilatkozniok olyanoknak, akik a közelmúltban egy ünnepélyesen

elvállalt kötelezettséget minden ürgy nélkül szegtek meg. (Hosszantartó élénk helyeslés és taps a jobboldalon. Zaj és ellenmondás a szélsőbaloldalon.)

Engedjenek meg, a képviselő úr engem arra hív fel, hogy lépjek a pártközi egyezmények terére. Erre a térre lépett egy kormányelnök ezelőtt hat hónappal.¹ Mi volt a köszönet benne? Bocsánatot kérek, úgy látszik, nagy mértékben számítanak *(Folytonos nagy zaj és ettemmondás a szélsőbaloldalon. Elnök csenget.)* a képviselő urak arra, hogy a magyar közönség hamar felejt és a magyar közönség sok mindent könnyen bevesz, hogy itten politikai becsületszóról mernek beszélni. *(Hosszantartó élénk helyeslés, éljenzés és taps a jobboldalon. Nagy zaj és ellenmondás a szélsőbaloldalon.)*

Olay Lajos: Visszautasítom! Kikérem magamnak! Visszautasítom! *(Folytonos nagy zaj a Ház minden oldalán.)*

Elnök: Olay Lajos képviselő urat rendreutasítom.

Horváth Gyula: A függetlenségi párt becsületéről ne beszéljen! Az mindig becsületesebb volt, mint a szabadelvű párt!

Elnök (csenget): Horváth Gyula képviselő urat figyelmeztetem, hogy ne zavarja a szónokot. *(Folytonos nagy zaj.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. Ház! Én magamra nézve és gondolom, a szabadelvű párt is magára nézve egyéb kötelezettséget nem ismer, mint azt, hogy... *(Nagy zaj a szélsőbaloldalon.)*

Pap Zoltán: Bárcsak maradhatott volna meg Khuen! *(Egy hang jobbfelől: Akkor grancisár volt! Derültség.)*

Horváth Gyula: A Tiszák becsületéről beszéljen, ne a függetlenségi pártéről!

Elnök (csenget): Horváth Gyula a képviselő urat másodszor figyelmeztetem, hogy ne zavarja a szónokot. Csendet kérek a Ház minden oldalán.

Gróf Tisza István miniszterelnök: . . . én más kötelezettséget nem látok, minthogy a 203. §-t a legjobb meggyőződésünk szerint megtartsuk és alkalmazzuk. *(Élénk helyeslés a jobboldalon. Nagy zaj a bal- és szélsőbaloldalon. Halljuk! Halljuk! a jobboldalon.)*

Várady Károly: Utasítsa rendre a miniszterelnököt! *(Nagy zaj a jobb- és a baloldalon.)*

Elnök: Méltóztassék meghallgatni a miniszterelnök urat! *(Nagy zaj a baloldalon. Halljuk! Halljuk! a jobboldalon.)*

Kérem Olay és Várady képviselő urakat, ne méltóztassanak a tanácskozást folytonos közbeszólásokkal zavarni.

Gróf Tisza István miniszterelnök: Tegnap voltam bátor ki-

¹ Gróf Khuen-Héderváry Károly (101). L. még Khuen idevágó felszólalását a XIX. Napló 469—479. lapjain.

fejteni azon indokaimat, amelyeknél fogva abban a meggyőződésben vagyok, hogy az előterjesztett indítvány, miután a tanácskozási idő megváltoztatását célozza, nem pedig az ülés meghosszabbítását, a 203. § világos értelme szerint a második alinea alá esik és ezen értelemben bírálandó el. *(Helyeslés a jobboldalon. Zaj a baloldalon.)*

Engedjenek meg a képviselő urak, mit kérünk mi ezen indítványban és mit kívánunk a képviselő uraktól? Azt, hogy az ország égetően sürgős közügyeinek elintézésére ... *(Nagy zaj a szélsőbaloldalon. Helyeslés a jobboldalon.)*

Ugron Gábor: Magyar nyelvet! *(Halljuk! Halljuk! a jobboldalon.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: ... mondom, hogy az ország égetően sürgős szükségének intézésére, naponta 9 órai munkára szánják el magukat. *(Zaj a baloldalon. Helyeslés a jobboldalon.)*

Ritner Zsigmond: Az ország érdekében fogunk többet is dolgozni! *(Zaj a jobboldalon és felkiáltások: Nem látunk semmit!)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Menjenek el és magyarázzák meg annak a népnek ...

Ugron Gábor: Magyar nyelvet! Magyar nyelv nélkül nem engedünk! *(Élénk helyeslés a baloldalon. Felkiáltások a jobboldalon: Vízet nekik! Zaj. Elnök csenget.)*

Elnök: Tessék nyugodtan meghallgatni a szónokot, *(Felkiáltások a baloldalon: Nem lehet! Halljuk! Halljuk! a jobboldalon.)*

A házszabályok értelmében mindenkit meg kell hallgatni!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Menjenek el és magyarázzák meg annak a népnek, amely 10—12 órai keserves munkával keresi meg kenyerét, magyarázzák meg ezt a jajkiáltásukat, amelynek semmi egyéb oka nincs, mint az, hogy 9 órai munkát kérünk a képviselő uraktól. *(Zaj a baloldalon.)*

Ebben nincs erőszak, ebben nincs a szólásszabadság megsértése, ez egyszerű felhívás a kötelesség teljesítésére, a munkára. *(Igaz! Úgy van! a jobboldalon. Zaj a baloldalon. Halljuk! Halljuk! jobbfelől.)* És ha erre a képviselő urak azzal fognak felelni, hogy százféle csínnyel megakasztják az ország kerekét, hát ott leszünk mi is, tudni fogjuk kötelességünket mi is, és ha másképp nem megy, százféle csínnyel megküzdve, százféle csínytet legyőzve és megtörve, teljesíteni fogjuk kötelességünket. *(Szűnni nem akaró zajos éljenzés és taps a jobboldalon és a középén.)*

Polónyi Géza személyes kérdésben és félreértett szavainak helyreigazítása címén kér szót. A miniszterelnöknek a paktumos tárgyalásokra vonatkozó előadásával polemizálva, nehezményezi, hogy a kormányelnök mindjárt valótlanságoknak bélyegezte állításait, holott

később is csak részben rektifikálta az ő ténybeli előadását. Így p. u. szóló azt mondta, hogy a miniszterelnök a szabadelvű párt megbízásából tárgyalta a házszabályok kérdésében. Ezt a miniszterelnök oda rektifikálja, hogy ő nem a pártnak, hanem Bánffy-nak meghatalmazottja volt. Szóló nem merete ennyire degradálni a miniszterelnököt, de ha már önmagát annyira degradálta: legyen oly szíves kiegészíteni valomását, hogy ha Bánffy miniszterelnök megbízásából járt el a házszabályrevíziónál, akkor miért adta jegyzeteit Széll Kálmánnak?

Gróf Tisza István miniszterelnök: Csak egy pár szót vagyok kénytelen megjegyezni. Először is a t. képviselő úr keveselte azokat a ténybeli tévedéseket, amiket előhoztam. Ez gusztus dolga. Lehet, hogy ami neki kevés, az nekem nagyon sok. Hanem hasonlítsa össze a képviselő úr az úgynevezett paktum kérdésében általa mondottakat azzal a rövid kijelentéssel, amit én tettem: ahány szó, annyi rektifikáció. Nem úgy kaptam a megbízást, nem azt mondtam a klotúrra nézve, nem annyiszor tárgyalunk, nem veszünk össze a klotúr felett a szabadelvű pártban, nem úgy folyt le a dolog, mint ahogy a képviselő úr előadta. Szóval, én nem fújtam fel a dolgot egy nagy szószban, hogy itt kéjelegjek abban, hogy a képviselő urat hány tévedésen fogtam rajta, Röviden előadtam a tényállást és annak minden szava cáfolat volt a képviselő úr előadására. *(Helyeslés a jobboldalon.)*

Hogy pedig én jegyzeteimet Széll Kálmán deszignált miniszterelnöknek átadtam, annak magyarázata egyszerűen az, hogy szolgálatot véltem tenni ezáltal az ügynek. Privát szívességnek tekintettem a dolgot én is, ennek tekintette és mint illet köszönte meg ő is.

Polónyi Géza: De Bánffy nem köszönte meg, úgy-e? Pedig az volt az ön megbízója!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Ez azután egészen privát dolog báró Bánffy között és közöttem. *(Zaj balfelől.)* Végezetül csak azt ismétlem, hogy mi, igenis, ezt a házszabályt elfogadtuk; mi ennek a házszabálynak a tartalmához kötve vagyunk; mi ezt a házszabályt úgy, ahogy annak a szövege szól, becsületesen végre fogjuk hajtani. Ez a kötelezettség áll fenn ránk nézve is, önökre nézve is; semmi egyéb kötelezettséget a pártok között fennállónak el nem ismerek. *(Helyeslés jobbfelől. Mozgás a bal- és szélsőbaloldalon.)*

Rakovszky István kötelességének tartja, hogy — mint a paktumot aláírók egyike — a miniszterelnök előadásában lévő tévedést rektifikálja. Azt állította a miniszterelnök, hogy a paktumos tárgyalásokban a szabadelvű pártnak egy megbízottja sem vett részt. Ezzel szemben bizonyítja, hogy a szabadelvű pártnak ezekben a tárgyalásokban Széll Kálmán volt a képviselője.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőház! Én nem élezhetem magam feljogosítva arra, hogy akár Széll Kálmán, akár báró Bánffy Dezső álláspontját illetőleg ebben a kérdésben

nyilatkozzam. Az nagyon természetes, a dolog ezen részének tisztába hozatala nem az én hivatásom, nem az én feladatom. Én csak azt ráz egyet konstataáltam és ezt ismétlem, hogy a szabad-
elvű párt soha senkinek ilyen pártközi tárgyalásokra megbízást
nem adott. (*Úgy van! a jobboldalon. Zaj balfelől.*)

Rakovszky István: Akkor be lettek csapva! (*Zaj.*)

Pap Zoltán: Miért adta a jegyzeteket Széll Kálmánnak?

Gróf Tisza István miniszterelnök: Hozzáteszem azt is, hogy azok a férfiak, akiket t. képviselőtársam említett, t. i. Szilágyi Dezső, gróf Csáky Albin és gróf Andrássy Gyula, akkor a szabad-
elvű pártnak a keretén kívül állottak, a szabadelvű párthoz nem tartoztak.

Így tehát a szabadelvű párt tagjai közül tisztán Széll Kálmán későbbi miniszterelnök úr vett részt...

Ugron Gábor: Miért adta neki a jegyzeteket? Miért nem adta másnak?

Gróf Tisza István miniszterelnök: ... igen elismerésreméltó tevékenységet fejtve ki ezen a téren és ő bizonyosan lesz abban a helyzetben, hogy felvilágosítást adjon, minő jogcímen, kinek a megbízásából vett ott részt. Én csak azt tudom, hogy a szabad-
elvű párt megbízottakat nem küldött ki. (*Úgy van! a jobboldalon.*)

Egyébiránt akár küldött, akár nem küldött, az tökéletesen mindegy; mert úgy az egyik esetben, mint a másikban egyéb obligót nem ismerhetek el, mint azt, hogy legjobb meggyőző-
désünk szerint becsületesen hajtsuk végre a házszabályokat. (*Élénk helyeslés a jobboldalon. Zaj balfelől.*)

Ez az igen hosszúra nyúlt ülés¹ azzal végződött, hogy a Ház többsége elfogadta báró Podmaniczky Frigyesnek parallel ülések tartására vonatkozó indítványát.

Említendő még, hogy ugyancsak nov. 27-én a függetlenségi és 48-as párt. (Kossuth-párt) értekezlete Polónyi Géza indítványára egyhangúlag kimondta, hogy a párt felháborodása jeléül bizalmatlansági indítványt nyújt be a házelnök ellen és egyben vitarendező bizottságot küld ki.

124. 1903. nov. 28. országos ülés. — Személyes ügy Okolicsányi Lászlóval. — Bizalmatlansági nyilatkozat az elnök ellen. — Parallel ülések tartása, még egyszer a paktum. (Napló, XIX. k. 427, 436—137, 439—440, 462—463, 468—469. 1.) Gróf Tisza István 1903. nov. 29. jelentése és a király választávirata Ivánka Oszkár békeakciója ügyében.

Ez az ülés már teljesen a technikai obstrukció jegyében folyt le. A napirend tárgyalására szánt időt a katonai javaslatok helyett (111.) időpocsékló jegyzőkönyvhitelesítési vita, jegyzőkönyvi indítványokról

¹ Kezdődött d. e. 10 óra 20 perckor, végződött d. u. 6 óra 40 perckor.

való szavazások, szünetkérek, a házszabályok címén és személyes kérdésben való felszólalások töltik ki.

A jegyzőkönyvHITELESÍTÉSI vita folyamán Okolicsányi László újból rátér Lengyel Zoltán ügyére (123), ki nov. 27. beszédében ismételten azt mondta, hogy a miniszterelnök családi tradíciója a jogfosztás s ezért az elnök tőle kétszeri rendreutasítás után megvonta a szót, sőt ezenfelül Lengyelt a Ház jegyzőkönyvi megrovásra ítélte. Ehhez az előzményhez Okolicsányi azt a megjegyzést fűzi, hogy bizonyára senkinek sem kedves, ha előtte ily családi tradíciókat emlegetnek, de végre is, vannak történelmi tények, amelyeket letagadni nem lehet. Tudjuk, hogy a miniszterelnöknek voltak elődei, akik annakidején az abszolutisztikus kormány szolgálatában állottak. Lengyel Zoltán tehát csupán történelmi kritikát gyakorolt és semmi egyebet nem tett. Abban pedig olyan durva sértés nincs, amelyet a házszabályok a Lengyel ellen alkalmazott szigorú intézkedésekhez megkövetelnek. Indítványozza a jegyzőkönyv idevágó részének kijavítását.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. Képviselőház! *(Halljuk! Halljuk!)* Én csak egy személyes természetű megjegyzést vagyok kénytelen megtenni. *(Halljuk! Halljuk!)* Ami az én őseimnek a közélet terén való működését illeti, azt mindenki tudja, hogy a 30-as és 40-es években nagyapám az akkori konzervatív, vagy nevezzük aulikus, vagy bárminő irányzatnak volt híve. Én azt hiszem, hogy abból, hogy valakinek az atyja, vagy nagyatyja abban a korban melyik politikai párthoz tartozott, ebben a Házban senki ellen fegyvert kovácsolni nem lehet. *(Helyeslés a jobboldalon.)* Ami azonban az abszolutizmus kérdését illeti, már bocsánatot kérek ...

Ugron Gábor: Ez a história!

Gróf Tisza István miniszterelnök: ...mikor Magyarországnak és a magyar nemzetnek az abszolutizmussal kellett megküzdenie, egyik nagyapámat halálra ítélték, atyám és testvére a csatatéren voltak s az egyik sebeitől borítva maradt a csatatéren. Azt hiszem, ebből a szempontból az én őseimet semmiféle szemrehányás nem illetheti. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)*

A jegyzőkönyvHITELESÍTÉSI vita befejezése után Polónyi Géza a házszabályok 203. §-ához szólva, a függetlenségi és 48-as párt nov. 27-én hozott egyhangú határozatából (123) nyilatkozatot terjeszt elő, amelyben a párt óvást emel a parallel ülések tartására vonatkozó nov. 27-i házhatározat ellen, mert a házszabályok 203. §-ának sérelmes és helytelen alkalmazását jelenti és egyben Perczel Dezső házelnököt — a házszabályok durva megsértésében való részessége és a kormány érdekében való pártoskodása miatt — elnöki állásának további betöltésére érdemtelennek és a függetlenségi párt bizalmára méltatlannak nyilvánítja. A nyilatkozat felolvasása után kijelenti még Polónyi, hogy a Ház békés működése lehetetlenné válnék, ha Perczel Dezső továbbra is megmaradna elnöki székében és hogy pártja a délutáni üléseken hozott határozatokat jogtalanoknak tartja, amelyeket a nemzet tiszteletben tartani nem tartozik.

Polónyi után a miniszterelnök szólal fel, hogy a magyar nemzet legdrágább kincse, az alkotmányosság fenntartása és megvédése érdekében tiltakozzék az ellen, hogy a házszabályok 215. §-a, mely megengedi a Ház szabályaira való mindenkori hivatkozást azoknak helyes alkalmazása érdekében, e szakasz célzatával ellentétben a Ház munkájának megakasztására használtassák. Hogy továbbá tiltakozzék az ellen, hogy a Ház meghozott határozatával szemben óvás történjék és ilyen módon az elnök eljárása utólagos bírálat tárgyává tétessék.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. Képviselőházi Én a dolog érdeméhez szólni nőm kívánok, egyszerűen tiltakozni kívánok az ellen... *(Nagy zaj a szélsőbaloldalon.)*

Ugron Gábor: Semmi; ellen sem tiltakozott soha!

Gróf Tisza István miniszterelnök: ... hogy a 215-ik szakasz értelmébe egy oly magyarázat csempésztessek bele, amilyenre soha precedens nem volt. *(Nagy zaj a szélsőbaloldalon. Felkiáltások: Ön csempész bele! Más nem csinál, mint csempész!)* A 215. §-szerint szót kérhetnek azok, akik a házszabályok helyes alkalmazása érdekében szólni kívánnak. *(Nagy zaj a szélsőbaloldalon.)*

Polónyi Géza: Az a legfőbb helyes alkalmazás... *(Nagy zaj.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Mindig úgy értelmezte-tett ez, hogy midőn a folyamatban lévő tanácskozás közepette történik valami, ami ellen a házszabályok szempontjából a Ház egy tagjának kifogása, vagy észrevétele van, ezt a kifogását, vagy ezt az észrevételét előadhatja. *(Úgy van! jobb felől.)* Soha nem volt eset rá, hogy ilyen címen felszólalások történtek volna másért, mint egy folyamatban lévő cselekmény, egy folyamatban lévő intézkedés miatt, *(Zaj a bal- és a szélsőbaloldalon. Elnök csenget. Felkiáltások a jobb oldalon: Halljuk! Halljuk!)* Ez lehet egyike azon százféle csínynek, amelyet az obstrukció tegnap kilátásba helyezett; az ilyen dolgokkal ki is élezhetik a szituációt, az ilyen dolgokkal belekényszeríthetik a Háznak mindazon tagjait, akik a parlamentarizmust komolyan veszik, hogy a rendestől eltérő eszközökhöz nyúljanak. *(Nagy zaj a bal- és szélsőbaloldalon. Helyeslés jobbfelől.)* Nekem tiltakoznom kell . . . *(Zaj a baloldalon.)*

Báró Kas Ivor: Tiltakozhatik már! *(Nagy zaj.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: ...az ellen, hogy a házszabályok 215. §-a ilyen módon, e szakasz intenciójával homlok-egyenest ellenkezőleg, a Ház munkájának egyenes megakasztására kihasználtság. *(Helyeslés jobbfelől. Zaj a bal- és a szélsőbaloldalon.)* Tiltakoznom kell az ellen, hogy a 236. §. világos értelme ellenére itten a Ház meghozott határozatával szemben ilyen óvás-szerű nyilatkozatok tétessenek. *(Helyeslés jobb felől. Nagy zaj a bal- és a szélsőbaloldalon.)* Tiltakoznom kell az ellen is, hogy

az elnöki eljárás ilyen módon, a házszabályok megkerülésével, utólagos tiltakozás és bírálat tárgyává tétessék. *(Helyeslés jobbfelől. Élnék felkiáltások a szélsőbaloldalon: Jogunk von ehhez!)* Senki sem óhajtja inkább, mint én... *(Felkiáltások a szélsőbaloldalon: Hiába beszél!)*

Polónyi Géza: Személyes kérdésben kérek szót! *(Egy hang a szélsőbaloldalon: Chlopyba!)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: ... senki sem óhajtja inkább, mint én, hogy e Ház tanácskozásaiban a rend és a nyugalom helyreáll jón; *(Élnék felkiáltások a szélsőbaloldalon: Akkor nem kell erőszakoskodni!)* de engedjenek meg nekem, a rend és nyugalom helyreállításának útjába önök újabb és újabb akadályokat gördítenek, ilyen maguktartása által. *(Nagy zaj a bal- és a szélsőbaloldalon.)*

Aki a magyar nemzetet elpusztulni hagyni nem akarja .. *(Helyeslés jobbfelől. Nagy zaj a bal- és a szélsőbaloldalon.)*

Lengyel Zoltán: Megéltünk Tisza nélkül eddig is! Meg fogunk ezután is élni! *(Zaj a szélsőbaloldalon.)*

Elnök: Figyelmeztetem a képviselő urakat, hogy nemcsak a szólásszabadság, de a méltányosság is megköveteli, hogy nyugodtan meghallgassák a szónokot, *(Zaj.)* Csendet kérek!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Ila a magyar nemzetet elpusztulni hagyni nem akarjuk.. *(Zaj a szélsőbaloldalon.)*

Váradig Károly: Ugyan ne beszéljen! *(Nagy zaj.)*

Elnök: Kérem Várady Károly képviselő urat, ne méltóztassék minduntalan közbeszólni. *(Zaj a bal- és a szélsőbaloldalon.)*

Gróf Tisza. István miniszterelnök: Ha a magyar nemzetet elpusztulni hagyni nem akarjuk ...

Ugron Gábor: Nem pusztul el ez a nemzet! *(Nagy zaj a baloldalon. Felkiáltások jobbfelől: Azt csinálják! Felkiáltások a szélsőbaloldalon: Vízet neki!)*

Hellebronth Géza: Öntől akarjuk megszabadítani az országot. *(Nagy zaj.)*

Elnök: Csendet kérek!

Várady Károly: Nekünk nem imponál a miniszterelnök úr sem. *(Nagy zaj a jobboldalon.)*

Lengyel Zoltán: önök a főakadályai a kibontakozásnak. *(Zaj a jobboldalon.)*

Elnök: Kérem Lengyel Zoltán képviselő urat, hogy a közbe szólásoktól tartózkodjék.

Várady Károly: Tessék másodszor, harmadszor.

Elnök: Várady Károly képviselő urat rendreutasítom. *(Helyeslés jobbfelől. Csendet kérek.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Hiszem és remélem én is, habár nagy veszélyeket látok, *(Nagy zaj a bal- és a szélsőbaloldalon.)* hogy a nemzet, elpusztulni nem fog, de ez kizárólag attól

függ, hogy lesz-e a magyar nemzet komolyabb elemeiben elég belátás és erő elbánni azokkal az elemekkel, akik így járnak el. *(Élénk ellenmondás a bal- és a szélsőbaloldalon. Hosszas helyeslés, éljenzés és taps a jobboldalon.)*

Gajary Géza: El is fog bánni!

Bakonyi Samu: Ez a kibontakozás? *(Felkiáltások a szélsőbaloldalon: Kendre a miniszterelnököt! Rendre! Nagy mozgás jobbfelől.)*

Lengyel Zoltán: Utasítsa rendre a miniszterelnököt. Engem tegnap rendreutasítottak. *(Felkiáltások a bal- és a szélsőbaloldalon: Rendre! Rendre! Halljuk! a jobboldalon.)*

Gajary Géza: Magára veszi? Nem volt megnevezve senki. *(Halljuk! Halljuk! a jobboldalon.)*

Szatmári Mór: így nem lehet a parlamentben bizalomra szert tenni!

Várady Károly: Nem azért van itt, hogy gorombáskodjék! *(Nagy zaj a bal- és a szélsőbaloldalon.)*

Rákosi Viktor: Jön a golyó és akasztófa! *(Nagy zaj a bal- és a szélsőbaloldalon.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: ... elbánni azon elemekkel ... *(Nagy zaj és felkiáltások a bal- és a szélsőbaloldalon: Rendre!)*

Molnár Jenő: Beszéljen így a béreseivel. *(Nagy zaj a bal- és a szélsőbaloldalon.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: ... elbánni azon elemekkel, akik a magyar nemzet leghűbesebb érzelmeit... *(Nagy zaj és felkiáltások a bal- és a szélsőbaloldalon: Nem illik az ajkára a „nuszgyar nemzet!” Elnök csenget. Felkiáltások a szélsőbaloldalon: Majd elbánunk mi!)*

A miniszterelnök erélyes hangja szűnni nem akaró nagy zajt vált ki az ellenzéki oldalon, úgyhogy az elnök kénytelen az ülést egy negyedórára felfüggeszteni. Az ülés újból megnyitása után a miniszterelnök végre folytathatja beszédét.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. Képviselőház! Folytatom félbeszakadt beszédemet... *(Zaj a baloldalon.)*

Hellebronth Géza: Rosenberget is rendre kell utasítani! *(Zaj a baloldalon. Halljuk! Halljuk! a jobboldalon.)*

Elnök: Kérem Hellebronth képviselő urat, ne méltóztassék folytonosan közbeszólni. *(Zaj a baloldalon.)* Méltóztassanak a miniszterelnök urat meghallgatni. *(Halljuk! Halljuk! a jobboldalon.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Folytatom félbeszakított beszédemet, és mindenekelőtt konstátálom azt, hogy ha bárki is ebben a Házban egy politikai irányról azt mondja, hogy reméli, hogy azzal a nemzet el fog bánni; ebben, azt hiszem, sem inparlamentáris dolgot... *(Zaj a szélsőbaloldalon és felkiáltások:*

Visszavonja? Halljuk! Halljuk! a jobboldalon. Elnök csenget. Zajos felkiáltások balfelől: Vonja vissza!)

Elnök: Csendet kérek!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Semmit vissza nem vonok; konstatálom, hogy igenis, úgy, ahogy a gyorsírói jegyzeteidről a Ház mélyen t. elnöke felolvasta, szóról-szóra azt mondtam, és ismétlem azon nézetemet, hogy én abban, ha bármely tagja a Háznak ilyen kijelentést tesz egy politikai irányra nézve, sem személyes sértést, sem a parlamenti illem megsértését nem látom. (Élénk helyeslés a jobboldalon. Zaj a baloldalon és felkiáltások: Tudomásul vesszük! Halljuk! Halljuk! a jobboldalon. Folyton tartó nagy zaj a bal- és a szélsőbaloldalon.)

Elnök: Csendet kérek!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Engedjenek meg nekem a képviselő urak ... (Zaj a bal- és a szélsőbaloldalon. Rákosi Viktor közbeszól.)

Elnök: Rákosi képviselő urat rendreutasítom. (Zaj a szélsőbaloldalon és felkiáltások: Miért?) Mert folyton közbeszól!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Engedjenek meg nekem a képviselő urak, (Felkiáltások a baloldalon: Dehogy engedünk! Halljuk! Halljuk! a jobboldalon. Elnök csenget.) ...Én, mint magyar ember... (Nagy zaj a szélsőbaloldalon és felkiáltások: Osztrák!)

Nessi Pál: Osztrák-magyar!

Elnök: Csendet kérek!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Én mint magyar ember ... (Nagy zaj a szélsőbaloldalon.) és ebben a tekintetben (Nagy zaj a szélsőbaloldalon. Egy hang a szélsőbaloldalon: Főhadnagy úr!) senkit a világon magamnál különbnek el nem ismerek. (Élénk helyeslés, éljenzés és taps jobbfelől.)

Ugron Gábor: Gyászmagyar! (Zajos felkiáltások a szélsőbaloldalon: Úgy van! Gyászmagyar!)

Gróf Tisza István miniszterelnök: Én mint magyar ember, akinek szíve és lelke össze van forrva a magyar nemzet becsületével, (Úgy van! Úgy van! jobb felől. Zaj a szélsőbaloldalon. Elnök csenget.) a magyar nemzet politikai jó hírnevével, a magyar nemzet nagy érdekeivel, (Úgy van! jobbfelől. Mozgás és zaj a szélsőbaloldalon.) mélyen sajnálom ezeket & jeleneteket. (Felkiáltások jobbfelől: Lehet is! Felkiáltások a bal- és a szélsőbaloldalon: Önök csinálják! Nagy zaj. Halljuk! Halljuk! jobbfelől. Elnök csenget.)

Polónyi Géza: Krokodil-könnyek!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Önök az ilyen jelenetek által... (Nagy zaj a szélsőbaloldalon: RátKay László ismételten közbekiált.)

Elnök: Rátkay László képviselő urat közbeszólásaiért megintem. (Zaj.)

Endrey Gyula: Nincs szankciója, kérem, mert nem tartották meg a paktumot! (Élénk helyeslés a szélsőbaloldalon. Zajos felkiáltások jobbfelől: Kendre!)

Várady Károly: Akasszák szegre a hárszabályokat!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Mondom, t. Ház, az ilyen jeleneteket, mint magyar ember, sajnálom és szégyenlem. (Zajos helyeslés jobbfelől.)

Okolicsányi László: Hát ne csinálja! Minek csinálja?

Polónyi Géza: Ez volt a programja, kérem! (Zaj.)

Gróf Tisza István miniszterelnök: Ha már nem volna más orvosság az e bajokból való menekvésre... (Zaj a szélsőbaloldalon.)

Várady Károly: A nemzeti nyelv felségjog? (Halljuk! jobbfelől.)

Gróf Tisza István miniszterelnök: ... mint az, hogy a magyar nemzet tudatára ébredjen ezeknek a veszélyeknek; hogy megismerje azokat a jelenségeket, amelyek a magyar parlamentáriszmus rákfenéjét képezik: (Mozgás a szélsőbaloldalon. Halljuk! Halljuk! jobbfelől.) altkor, engedelmet kérek, ezt a (szanálási processzust az urak ezzel az eljárásukkal gyorsítani fogják. (Élénk helyeslés jobbfelől. Zajos ellenmondások a bal- és a szélsőbaloldalon.) És nem gondolják meg az urak azt, hogy ilyen eljárásokkal és jelenetekkel azoknak a malmára hajtják a vizet, akik itt a radikális eszközöket elkerülhetetlennek tartják? (Mozgás és zaj a szélsőbaloldalon.)

Endrey Gyula:

Tisza malma két köre jár:

Becsnek öröl, nekünk darál!

(Élénk derűtség, éljenzés és taps a szélsőbaloldalon. Halljuk! Halljuk! jobbfelől. Nagy zaj. Elnök csenget.)

Gróf Tisza István miniszterelnök: Ma, midőn a magyar nemzet a katonai kérdések megoldása iránt teljesen meg van nyugodva; midőn a magyar nemzet kívánja azt, (Mozgás és zaj a szélsőbaloldalon. Halljuk! Halljuk! jobbfelől.) hogy az országgyűlés dolgozzék; hogy az országgyűlés a nemzet nagy érdekeit gondozza: ma, és éppen a mai jelenetek közben is mind több és több képviselő úr közbeszólásában mindig meztelenebbül nyilvánult meg a személyi politika. (Úgy van! Úgy van! jobbfelől. Zaj a bal- és a szélsőbaloldalon.)

Azt mondták a t. képviselő urak — és én odaszegzem ehhez a kijelentéshez önöket, — hogy tőlem kívánják az országot megszabadítani. Hát ez a személyi politikának bevallása. (Úgy van! Úgy van! jobbfelől. Zajos felkiáltások a szélsőbaloldalon.)

A „Magyar Szó“-ban olvasta! Ez magyar politika!) Én nem a „Magyar Szó“-ban olvastam, de itt saját fülemmel hallottam. (Mozgás és zaj a bal- és a szélsőbaloldalon.)

Kubik Béla: Az ön politikája pedig a birodalmi politika! (Nagy zaj és közbekiáltások a szélsőbaloldalon.)

Rákosi Viktor (közbeszól).

Elnök: Rákosi Viktor képviselő urat rendreutasítom!

Lengyel Zoltánt: Olvassa el a „Magyar Szó“ vezércikkét! (Zaj a szélsőbaloldalon. Halljuk! jobbfelől.)

Gróf Tisza István miniszterelnök: Akitől nem személyi politika, az ne vegye magára; de én a mai ülés folyamán is számos képviselőtől hallottam azt a közbeszólást, hogy tőlem akarják az országot megszabadítani. No hát, akik ezt mondják, Igenis személyi politikát űznek. (Folytontartó nagy zaj a baloldalon. Rákosi Viktor közbeszól. Nagy zaj.)

Elnök: Kérem Rákosi Viktor képviselő urat, ne zavarja folyton a tanácskozást. (Felkiáltások a szélsőbaloldalon. Éljen Rákosi!)

Gróf Tisza István miniszterelnök: És pedig személyi politikát, olyant, (zaj balfelől.) mely az alkotmánnyal egyenesen ellentétben van; amelynek érvényesülése veszedelem volna az ország békés fejlődésére. (Folytontartó nagy zaj balfelől. Halljuk! Halljuk! jobbfelől.) Mert, bocsánatot kérek, ha önöknek ez a kormány nem tetszik, amely a korona és a többség bizalmából viszi az ügyeket, hát kövessenek el mindent, hogy a nemzet többségét meggyőzzék álláspontjuk helyességéről. (Helyeslés a jobboldalon.)

Polónyi Géza: A korona mi is vagyunk! (Zaj.) A korona alatt, mi is értetünk!

Gróf Tisza István miniszterelnök: De odaállani azzal, hogy a kisebbségnek joga van ilyen eszközök felhasználása által feloktrojálni a maga jelöltjét, beleavatkozni a koronának és a többségnek abba a jogába, hogy azt bízta meg az ország ügyeinek vezetésével, akit akar: ez merénylet az alkotmány ellen. (Igaz! ügy van! a jobboldalon. Nagy zaj balfelől.) Ez rombadöntése mindannak, amiért apáinknak annyi vére folyt, amit annyi külellenség ellen, annyi küzdelem árán, annyi vitéz elszántsággal vívtak meg és védtek meg őseink. (Zajos helyeslés jobbfelől. Folytontartó nagy zaj balfelől. Elnök többször csenget.) A magyar nemzet legdrágább kincsei...

Polónyi Géza: A hárszabály!

Gróf Tisza István miniszterelnök: ... legéletrevalóbb érdekei, az alkotmányosság fenntartásának és megvédésének tekintetei megkívánják azt, hogy habozás, ingadozás és gyengeség ebben a harcban ezen az oldalon ne legyen. (Élénk helyeslés, éljenzés és taps a jobboldalon. Folytontartó nagy zaj balfelől.)

Az igen hosszúra nyúlt (d. e. 10 óra 40 perctől, d. u. 7 óra 25 percig húzódó) ülés további szakában Lengyel Zoltán a hárszabályok-

hoz szólva, az elnökség részéről, az ülés folyamán, elkövetett két legújabb házszabálysértést panaszol fel. Az egyik sérelem a következő: Hock János a Ház engedélyét kérte, hogy a házszabályokhoz szólván, beszédében azok határain túlterjeszkedhessék. Mielőtt az elnök az erre vonatkozó kérdést szavazás alá bocsátotta volna, több mint húsz képviselő a felállás és ülve maradás általi egyszerű szavazás megejtése előtt a házszabályok 230. §-a alapján ötpernyi szünetet kért. Szünet után szóló (Lengyel Zoltán) a szavazás kezdete előtt a házszabályok 229. §-a alapján a feltett kérdésre a névszerinti szavazás elrendelését kérte. Elnök erre kijelentette, hogy miután a fennálló gyakorlat szerint a tárgytól való eltérésre vonatkozó kérelem felett a Ház mindig egyszerű szavazással dönt és miután a szavazás előtt kért szünet után az ülés megnyitása a szavazás megkezdésének tekintendő, Hock János kérésére nézve névszerinti szavazásnak helye nem lehet. Ez az egyik sérelem. De szólónak még egy másik panasza is van. Ugyanis az ülés folyamán értesült arról, hogy az elnökség intézkedést tett három óra után, de a Ház idevágó határozata előtt, hogy a délután öt órakor állítólag tartandó ülés napirendje kinyomassék. Sőt tudomást szerzett arról, hogy már egy órakor plakatirozták azt, hogy a Ház délután öt órakor ülést tart. Tegnap az ülés végén a Ház megállapította a ma délelőtti ülés napirendjét, de sem az, hogy délután is ülés lesz, sem annak napirendje nem állapított meg. Tehát sem délutánra ülést hirdetni, sem a Ház által még meg nem állapított napirendre vonatkozólag intézkedni az elnökségnek joga nincs. Ez durva házszabálysértés.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. Képviselőház! Egy pár igen rövid megjegyzésre szorítokozom. Először is a Hock János képviselő úr szólási jogát illető szavazásra nézve meg kell jegyezni azt, hogy a kérdés akkor már feltételezett és azzal a szavazási aktus kezdetét vette úgy, hogy minden később beadott indítvány, amely névszerinti szavazást céloz, tárgytalan volt és tekintetbe vehető nem volt. Erre vonatkozólag a Háznak változatlan precedensei vannak.

Báró Kaas Ivor: Hát- elnök az úr?

Elnök (csenget): Csendet kérek, t. képviselő urak!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Annyira van jogom a házszabályokhoz hozzászólni, mint Lengyel Zoltán képviselő úrnak. *(Felkiáltások balfelől: Van!)* Én is csak egyéni nézetemet fejezem ki, semmivel több jogot magamnak vindikálni nem akarok. *(Folyt ont ártó zaj a bal- és a szélsőbaloldalon.)*

Elnök (csenget): Kérem Várady Károly képviselő urat, ne méltóztassék a tanácskozást zavarni.

Gróf Tisza István miniszterelnök: Ami a délutáni ülés meghirdetését illeti, bocsánatot kérek, a házszabályok 250. és 251. §-a két különböző diszpozíciót tartalmaz. *(Halljuk! Halljuk!)* A 251. §. szerint az ülés idejét az elnök falragaszok által kihirdettni köteles.

Lengyel Zoltán: Nincs megállapítva!

Gróf Tisza István miniszterelnök: A 250. szakasz pedig azt

rendeli, hogy az elnök kitzúzi a napirendet és azt a Házban kifüggeszti. Hát az ülés ideje igenis meg van állapítva . . . *(Zajos ellenmondások a baloldalon. Felkiáltások jobbfelől: Tegnap meg lett állapítva!)*

Elnök (csenget): Csendet kérek!

Gróf Tisza István miniszterelnök: ...az ülés ideje Igenis meg van állapítva, mert:a Ház tegnap elfogadott egy határozatot, amely szerint minden hétköznap délután 5 órakor ülést tart. *(Folytonos nagy zaj a bal- és a szélsőbaloldalon.)*

Elnök (csenget): Csendet kérek!

Ugron Gábor: Hogy mikor lép életbe, azt nem mondta senki! *(Folytonos zaj a bal- és a szélsőbaloldalon.)*

Elnök (csenget); Méltóztassanak a szónokot nyugodtan meghallgatni!

Gróf Tisza István miniszterelnök: A Ház minden határozata, amennyiben annak életbeléptetésére nézve más külön diszpozíció nincs, azonnal a jegyzőkönyv hitelesítése után életbe lép. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)* Az a határozat kimondja... *(Folytonos zaj a bal- és a szélsőbaloldalon.)*

Elnök (csenget): Kérem Várady képviselő urat, ne méltóztassék a szónokot folyton zavarni!

Gróf Tisza István miniszterelnök: ... hogy a Ház minden hétköznap délután 5 órakor ülést tart, tehát igenis érvényes határozattal meg volt állapítva az, hogy a Ház ma délután 5 órakor ülést tart. *(Élénk helyeslés jobbfelől. Ellenmondások a bal- és a szélsőbaloldalon.)*

Az elnöknek nemcsak joga, de a házszabályok 251. §-a alapján kötelessége is volt a mai délutáni ülést meghirdetni és falragaszok útján hirdetni. *(Úgy van! jobbfelől. Élénk ellenmondások a bal- és a szélsőbaloldalon.)*

A másik kérdés... *(Folytonos nagy zaj a baloldalon. Felkiáltások jobbfelől: Halljuk! Halljuk!)*

Elnök: Várady Károly képviselő urat már háromszor figyelmeztettem, hogy folytonos közbeszólásokkal a tanácskozást ne zavarja. Holló képviselő urat pedig másodszor figyelmeztetem.

Lengyel Zoltán: Akkor tessék az egész ülészakot kihirdetni előre, tessék a naptárt kiadni!

Elnök: Kérem Lengyel Zoltán képviselő urat, méltóztassék csendben lenni.

Lengyel Zoltán: Tessék kihirdetni az egész ülészakra!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Parancsol a képviselő úr még tovább csevegni, akkor várok. *(Élénk derűség a jobboldalon.)*

A másik kötelessége az elnöknek az, hogy a Házban kifüggeszse a következő ülés napirendjét. *(Úgy van! Úgy van! a jobboldalon.)* Nagyon természetes, hogy miután a ma délutáni ülés

napirendje még megállapítva nincs, ez a kifüggesztés akkorra használandó, amikor a napirend megállapítatik. De magának az ülésnek meghirdetése igenis az elnöknek a házszabályok 251. §-a értelmében világosan kötelessége. *(Úgy van! Úgy van! a jobboldalon. Lengyel Zoltán a délutáni ülésről szóló hirdetményt leteszi a Ház asztalára. Nagy zaj a szélsőbaloldalon. Felkiáltások jobbfelől: Hordár! Folytonos nagy zaj.)*

Elnök (csenget): Csendet kérek! Valóban fel kell kényszerítenem a képviselő urakat arra, hogy a Ház méltóságát megóvni méltóztassanak. *(Folytonos nagy zaj a jobb- és a baloldalon. Felkiáltások balfelől: Törvénytelenység! Elnök csenget):* Hellebronth képviselő urat kérem, ne méltóztassék az elnökség felé fenyegetőzni. *(Nagy zaj a bal- és a szélsőbaloldalon. Elnök csenget.)* Méltóztassanak a miniszterelnököt nyugodtan meghallgatni. A házszabályok 220. §-a értelmében minden képviselőnek kötelessége a szónokot nyugodtan meghallgatni.

Zboray Miklós: Az elnök is legyen nyugodt!

Elnök: Ne méltóztassék az elnökkel feleselni! *(Halljuk! a jobboldalon.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: A képviselőház elnöksége igenis akkor követett volna el mulasztást és akkor szegte volna meg a házszabályokat, ha ezt a hirdetményt idejekorán ki nem függesztette volna. *(Úgy van! a jobboldalon.)*

Mármost az megeshetik, — hiszen nincsen kizárva ma sem, — hogy a Háznak egy előre elhatározott ülése bármi özőnvíz, vagy nem tudom, bárminő elemi csapás folytán meg nem tartható. *(Derűtlenség a baloldalon. Felkiáltások a jobboldalon: Szözőn! Zaj a baloldalon.)*

Efféle apró balesetek érhetik a Házat *(Derűtlenség a jobboldalon.)* és előfordulhat...

Báró Kaas Ivor: A Vindobonánál bebiztosíthatja!

Gróf Tisza István miniszterelnök: ...mondom, előfordulhat, hogy a Ház egyelőre elhatározott ülését pontosan nem kezdheti meg; előfordulhat az is, hogy azt meg sem tarthatja: ezek a force majeure esetei, amelyek minden emberi számítás határán kívül esnek. De ez nem akadályozhatja az elnökséget azon kötelesség teljesítésében, hogy meghirdesse azon ülést, amelynek megtartását a Ház elhatározta. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)*

Délután félhét óra körül járt már az idő, midőn Babó Mihály végre abba a helyzetbe jutott, hogy napirendelőtti felszólalásához, amelyre az elnöktől még reggel engedélyt kapott, hozzáfoghasson. Tehát este félhétkor napirendelőtti felszólalás! A miniszterelnök nov. 27-i nyilatkozatával szemben, mely szerint az 1899. paktumra nézve pártközi megállapodás a szabadelvű párt és a többi párt között nem jött létre, a szabadelvű párt 1899. febr. 28-án tartott értekezletén elhangzott fel-

szólalásokból bizonyítja, hogy a paktum a szabadelvű párt értekezletének és határozathozatalának is tárgya volt.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. Ház! Egyszerűen felolvasom tegnapi nyilatkozatomat, méltóztassék azt nyugodtan meghallgatni és azután véleményt alkotni afelől, hogy amit a t. képviselő úr most felolvasott, áll-e ellentétben azzal, amit most mondok. *(Halljuk! Halljuk!)* Tegnap ezt mondtam *(olvassa):* „Amennyire emlékezetem terjed, — bocsánat, ha egy nuance-ban talán jóhiszeműleg tévednék, — ...” *(Zajos felkiáltások a szélsőbaloldalon: Aha!)* Semmiféle „aha”; tessék végighallgatni! *(Zaj. Elnök csenget. Folytatólag olvassa:)* „...maga ez a paktum vagy pártközi megegyezés a szabadelvű párt határozatainak tárgyát soha nem képezte. Én úgy emlékezem, de könnyű lesz meggyőződni róla. Széll Kálmán miniszterelnök úr igenis előterjesztette nemcsak programját, de tájékoztatta a pártot az iránt, hogy micsoda javaslatok elfogadására nézve egyezett meg ő az ellenzéki pártokkal. A szabadelvű párt a kormány ezen előterjesztését, magáévá is tette és kijelentette, hogy azokat a javaslatokat kész elfogadni.“ Ezt mondtam.

Polónyi Géza: Békepontok! (Zaj.)

Elnök: Csendet kérek! Ne méltóztassék a miniszterelnök urat beszédében folyton zavarni.

Gróf Tisza István miniszterelnök: Ezt mondtam és ez a tényeknek teljesen megfelel. Mert a szabadelvű párt konferenciáján az a paktum előterjesztve nem lett, hanem igenis a kormányelnök úr szóbeli előterjesztést tett, előadta azon javaslatok tartalmát, *(Halljuk! Halljuk!)* amelyeknek elfogadására nézve az ellenzékkel ő megegyezett és a párt igenis kijelentette, hogy ezeket a javaslatokat elfogadja. Ez az az obligó, amelyet a párt vállalt saját magával és vezérével szemben; ezt az obligót be is váltotta, azokat a javaslatokat elfogadta és azok a javaslatok mind törvényerőre emelkedtek és mindaddig, míg meg nem változtatnának, természetesen kötelezők ránk nézve. Én igenis azon a konferencián felszóltam¹ és kifejezést adtam annak — nemcsak a 203. §-ra nézve, mert én egyes szakaszokról nem beszéltem, de, hogy a házszabályokra vonatkozó dispoziciók általában véve, félek, hogy elégtelennek fognak bizonyulni, de az adott viszonyok között azt tartom, hogy a próbát, a kísérletet meg kell tenni és ezért meghajtok a párt vezetőjének álláspontja előtt, azt elfogadom; el is fogadtam, benn is vannak a házszabályban, meg is tartjuk őket. *(Élénk helyeslés a jobboldalon. Ellenmondás a szélsőbaloldalon.)*

Az utolsó betűig ugyanazt mondom, amit tegnap. Semmiféle mondvacsinált közbeszólásokkal és integetésekkel a tényeket elfer-

¹ (79).

díteni és elhomályosítani nem lehet. *(Igaz! Úgy van! a jobboldalon.)* Minden szó, amit tegnap mondtam, fedi magát, a tényekkel és most is csak azt ismétlem. *(Helyeslés a jobboldalon.)* Az egész házszabályreform, amely akkor történt, és természetesen érvényben van ma is, fájdalom, egy nagyon nemes és nagy illúziónak a kifolyása volt; annak a nemes és nagy illúziónak, hogy a szenvedélyek lecsillapulása után lehetséges lesz Magyarországon a parlamentarizmust fenntartani, úgyhogy annak fenntartása az összes pártok és a pártok összes tagjainak hazafiúi mérsékletére lesz bázisozva. *(Igaz! Úgy van! a jobboldalon.)* Higvjék meg, hogy én sajnálom legjobban, hogy e kérdésben nekem volt igazam; de minden nappal, minden órával, minden perccel azt a szomorú elégtételt szerzik meg nekem, hogy igazam van. *(Hosszantartó zajos helyeslés és éljenzés a jobboldalon. Hosszantartó zaj a néppárton és a szélsőbaloldalon.)*

Az ülés csattanója, mely még ezután következett, gróf Khuen-Héderváry Károly személyes kérdésben való felszólalása volt, amelynek keretében — Polónyi Géza szavahihetőségének illusztrálására — elmondta miniszterelnöki kinevezését, megelőzőleg 1903 jún. havában a függetlenségi párt bizalmi embereivel folytatott tárgyalásainak történetét. (lül).

Ez alkalommal még csak egy ülés volt, külön délutáni még nem, csak egy délelőtti ülés, mely azonban reggel 10 óra 40 perctől este 7 óra 25 percig tartott. A Polónyi Géza kipróbált vezetése alatt álló obstrukció a maga apró fogásaival, tehát teljes sikerrel működött.

Az ülés végén elnök határozatilag kimondja, hogy a Ház legközelebb nov. 30-án tart ülést, és pedig a délelőtti ülésen kívül délután öt órakor is. De, mint látni fogjuk, erre nem került sor. A parallel ülések tartására vonatkozó nov. 27. házhatározat nem hatályosuk.

* * *

Itt említjük meg, hogy 1903. nov. 29-én gróf Tisza István a királyhoz félhivatalos jelentést intézett, mely mind az akkori súlyos parlamenti helyzet, mind az abból való kibontakozás módoszatai, mind Tiszának a királyhoz való viszonya szempontjából nagyon érdekes.

A helyzetjelentés sajátkezűleg (tintával) írt eredeti fogalmazványa, mely Tisza hátrahagyott iratai között található, így szól:

Ich erlaube mir Eurer Majestät alleruntertänigst zu melden, dass nachdem im Laufe des gestrigen Tages aus der Umgebung des Grafen Apponyi ausgestreut worden ist, dass das einzige Hindernis einer friedlichen Entwirrung in meiner Person liege, ich sobald ich Kenntnis hiervon erhielt, erklärt habe, sehr gern *sofort nach Erledigung* aller derjenigen Gegenstände zurücktreten zu vollen, deren Durchführung die Verhältnisse des Landes in gesicherten normalen Gang bringen würde, wenn die gesammte Opposition unter dieser Bedingung einer raschen und friedlichen Erledigung all dieser Fragen keine Hindernisse bereiten würde.

Auf eine direkte Anfrage des Abgeordneten v. Ivánka¹: was ich unter diesen Gegenständen verstehe, erklärte ich ihm, dass ich, ausser den laufenden Bedürfnissen des Staates — das Budget und die Reeruten-Vorlage pro 1904 inbegriffen — den wirtschaftlichen Ausgleich und eine derartige Reform der Hausordnung fordern müsse, die — ohne die Cloturc für die meritorische Behandlung der Gesetzenwürfe einzuführen — die Autorität des Präsidenten sichere, einen fixen Termin für die Erledigung des Budgets setze und die wüsten Scenen im Hause, sowie die sogenannte technische Obstruction ein für allemal unmöglich mache.

Herr v. Ivánka schien ganz begeistert und erklärte sofort ins Zeug treten zu wollen, um eine Abrüstung der Opposition auf dieser Basis herbeizuführen, worauf ich ihn noch bat, sich ja zu beeilen, denn ich lasse mich hiedurch in meinen Plänen nicht aufhalten, und wenn der Friede in wenigen Tagen nicht hergestellt wird, so wird der Kampf eine derartig acute Form annehmen, dass alsdann von weiteren Verhandlungen nicht die Rede sein könnte.

Obwohl ich es kaum für möglich halte dass die äusserste Linke auf eine derartige Reform der Hausordnung eingehen könne, so hielt ich es doch für meine Pflicht, Eurer Majestät von diesem Gespräch alleruntertänigst mit der ergebensten Bemerkung Bericht zu erstatten, dass eine derartige Lösung — falls dieselbe sich doch als möglich erweisen würde — auch vom Standpunkte der Krone eine in jeder Hinsicht befriedigende wäre.

Meine Mission wäre vollständig erfüllt. Ich hätte nicht nur die momentanen Schwierigkeiten überwunden, sondern die Grundlagen der dauernden Ordnung geschaffen. Geregelte parlamentarische Verhältnisse und eine von unzuverlässigen Elementen gesäuberte, compacte, siegreiche Majorität gäben Bürgschaft für eine weitere erspriessliche Tätigkeit, und würden Eurer Majestät ermöglichen, diejenige Person mit der Regierung zu betrauen, welche das volle Vertrauen der Krone besitzt.

Zum Schlüsse sei es mir erlaubt wiederholt zu betonen, dass ich mich durch keine Verhandlungen auf meinem Wege aufhalten lassen werde. Die Aufgabe der nächsten Tage wird es sein, das wüste Treiben der Obstruction vollständig zu discreditiren und die renitenten Elemente im Wege der jetzigen Hausordnung zu brechen oder auszuschliessen. Hierdurch wird das Feld für die Entscheidungsschlacht, nämlich für die Durchführung der beabsichtigten Hausordnungsnovelle gebnet. Tisza István.

Erre a felterjesztésre a királytól a következő számjeles távirat érkezett:

Eisenerz, 1903. dec. 1.

Ich habe den Inhalt Ihres Berichtes vom 29. v. Mts. mit Befriedigung zur Kenntnis genommen.

Allerdings müsste ich in dem Falle, als die Traisaction mit dem Abgeordneten Ivánka zu einem Resultate führte, Sie zu meinem lebhaften Bedauern mit der Zeit aus Ihrer gegenwärtigen Stellung scheiden sehen.*

Ihre Absicht auf dem bisherigen Wege unerschrocken vorwärts zu schreiten, billige ich vollständig und benütze gerne diesen Anlass, um Ihnen für die bis jetzt erzielten Resultate meine volle Anerkennung auszusprechen. Franz Joseph.

Végezetül még csak annyit, hogy Ivánka Oszkár békeakciója megfeneklett.

125. 1903 nov. 30. országos ülés. — Jegyzőkönyvi indítványok elintézése. — Kossuth Ferenc békeajánlata és a kibontakozásra vonatkozó egyéb nyilatkozatok. (Napló XX. k. 12—13., 20—22., 28—29. 1.) Gróf Tisza István ugrai mandátuma.

Az ülés a technikai obstrukció (a „Zoltánok“ és társaik obstrukciója) fokozott tevékenységével kezdődött. Ismét vita indul a múlt ülés jegyzőkönyvének hitelesítése körül, mely csak az ülés végén fejeződik be. Ehhez a jegyzőkönyvhöz Lengyel Zoltán egymagában 23 indítványt terjeszt elő. (Csak példaképen, ízelítőül említem, hogy az égjük indítvány arra vonatkozik, hogy a jegyzőkönyv elején a dátum helyén a „november“ szó helyett „őszutó“ tétessék.) Nessi Pál négy indítványt ad be. Nagy Mihály (szabadelvűpárti) indítványozza, hogy a Ház a jegyzőkönyvet eredeti szövegében fogadja el és az idevágó indítványokat egyszerűen tegye félre. Pap Zoltán szintén jegyzőkönyvi módosítást terjeszt elő. Elnök a Ház hozzájárulását kéri a kérdés olyatén feltevéséhez, hogy a jegyzőkönyvnek eredeti szövegében való elfogadása felett döntsön a Ház, megjegyezvén, hogy igenlő esetben az összes indítványok elesnek. Lengyel Zoltán a házszabályokhoz szólva, tiltakozik a kérdés illetlen feltevése, a jegyzőkönyvi indítványok együttes elintézése, ellen és kéri, hogy a jegyzőkönyvhöz beadott minden egyes indítvány a házszabályok értelmében külön-külön szavazás tárgyává tétessék.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. Ház! *(Halljuk! Halljuk! jobbfelől. Nagy zaj a szélsőbaloldalon.)*

Kecskemétiig Ferenc: Talán a petróleumról akar beszélni?

Gróf Tisza István miniszterelnök: Mit akar, kérem?

Kecskemétiig Ferenc: Talán a romániai petróleumról akar beszélni?¹ *(Nagy zaj a jobboldalon. Felkiáltások jobbfelől: Szemtelenség! Alávalóság! Szemtelenség egy paptól így beszélni! Nem szegyenli magát? Nagy, zaj.)*

Elnök: Csendet kérek!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Erre nem felelek, mert az, amit felelhetnék, nem fémé meg a parlamenti illemmel. *(Zajos helyeslés a jobboldalon. Zaj a szélsőbaloldalon.)*

Kecskeméthy Ferenc: Ez csak kibúvó! *(Nagy zaj.)*

Elnök: Csendet kérek, képviselő urak! Figyelmeztetem Kecskeméthy képviselő urat, hogy ne méltóztassék folytonos közbeszólásaival zavarni a szónokot.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. Ház! *(Halljuk! Halljuk!)* Mindenekelőtt előrebocsátom azt, hogy a jelen pillanatban

¹ (117).

semmi kifogásom az ellen, hogy a kérdések úgy tétessenek fel, ahogy azt Lengyel Zoltán képviselő úr kívánta. *(Felkiáltások a szélsőbaloldalon: A házszabályok! Nagy zaj. Halljuk! Halljuk! jobbfelől.)*

Elnök (csenget): Csendet kérek, t. képviselő urak! Ne méltóztassék zavarni a szónokot; a képviselő uraknak mindig van joguk ellenvéleményeiket előadni. *(Felkiáltások a szélsőbaloldalon.* Hiszen helyeseltünk!)*

Kubik Béla: Úgyis ritkán történik meg! *(Derűtség és zaj a szélsőbaloldalon.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Semmi kifogásom ellene, mert egészen megfelel az én intencióimnak is az, hogy a képviselő uralmak ezen egész mulatozása a nemzet előtt a maga egész meztelenségében mutakozzék. *(Zajos helyeslés jobbfelől. Nagy zaj és felkiáltások a szélsőbaloldalon: Ezt már hallottuk! Valami újabbat kérünk! Elnök csenget.)*

Hadd lássa az ország, hogy közügyeink ezen válságos pillanatában ... *(Zaj a szélsőbaloldalon. Halljuk! Halljuk! jobb felől.)*

Elnök: Csendet kérek! Kérem a képviselő urakat, méltóztassanak csendben lenni és a szónokot csendesen meghallgatni!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Hadd lássa az ország, hogy közügyeink ezen válságos pillanatában *(Úgy van! úgy van! jobbfelől.)* micsoda módon lopják el az urak az ország idejét. *(Zajos helyeslés és taps jobbfelől. Zajos Rendre! kiáltások a szélsőbaloldalon.)*

Bakonyi Samu: Hát ez nem ellenkezik a parlamenti illemmel? *(Felkiáltások jobbfelől: Igaza van! Megegyezik az igazsággal! Mindnyájan aláírjuk!)* Sok igazságot lehetne mondani!

Rákosi Viktor: Hol vannak a vásárcsarnoki delnök? *(Zaj. Elnök csenget. Egy hang balfelől: A házszabályok értelmében jártunk el! Egy hang jobb felől: Az „őszutó“ is házszabály?)*

Kubik Béla: Majd ezt a stílust alkalmazni fogjuk! Az elnöknek ez ellen sincs szava? *(Folytonos nagy zaj.)*

Elnök: Csendet kérek!

Rigó Ferenc: Nehéz ott lopni, ahol a gazda maga isi tolvaj! *(Élénk derűtség a szélsőbaloldalon. Elnök ismételten csenget és csendet kér.)*

Kubik Béla: Ilyen dolgokat provokálnak a parlamentben! *(Zaj.)*

Elnök: Ismételten kérem a képviselő urakat, méltóztassanak nyugodtan meghallgatni a szónokot.

Bakonyi Samu: Az elnök úr ezt megtűri? *(Nagy zaj.)*

Elnök: Kérem a képviselő urat, ne méltóztassék az elnököt utasítani.

Kecskeméthy Ferenc: Elnök úr, nem utasítja rendre?

Kubik Béla: Nem meri! *(Felkiáltások a jobboldalon: Nem meri!)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Én mélyen meg vagyok hatva, hogy a képviselő urak ...

Várady Károly: Napi 150 forintért csak gorombáskodhatik!

Elnök: Kérem, ne tessék a szónokot folytonos közbeszólásokkal zavarni.

Gróf Tisza István miniszterelnök: ... hogy a képviselő urak a parlamenti illemnek egyszerre ily gondos őrizőivé váltak; de engedelmet kérek, az a kifejezés, hogy időlopás, abszolúte nem imparlamentáris, annál már sokkal erősebb kifejezéseket is méltóztattak használni. *(Folytonos zaj balfelől.)*

Elnök: Csendet kérek, ne méltóztassék a szónokot zavarni.

Rákosi Viktor: Kérem, mi egyszerű képviselők vagyunk, nem miniszterelnökök, mi gorombáskodhatunk. *(Ellenmondások jobbfelől.)* Igenis, a miniszterelnök nem!

Elnök: Kérem a. t. képviselő urakat jobbról is, balról is, ne méltóztassék a szónokot folyton zavarni.

Gróf Tisza István miniszterelnök: A miniszterelnöknek sem több joga, sem kevesebb joga a parlamenti illem szempontjából nincsen, mint az egyszerű képviselőnek. Arról¹ biztosíthatom a képviselő urat, akár innen, akár a képviselői padokból nagyon sokat nem fogok ebben a Házban megtenni, amit a képviselő úr megtesz.

Kubik Béla: De különbeket igen! *(Nagy zaj balfelől.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Nekem, mondom, semmi kifogásom az ellen, hogy most a kérdés úgy tétessék fel, ahogy a képviselő urak kívánták, de meg kívánom jegyezni, hogy ez esetről-esetre a Háznak appreciációjától függ.

Rákosi Viktor: Nem áll, ez házszabály dolga!

Gróf Tisza István miniszterelnök: A közbekiáltás argumentumokat nem ront le semmi esetre.

Báró Kaas Ivor: De ha igaz, akkor leront.

Elnök: Kérem Kaas képviselő urat, ne méltóztassék közbeszólani.

Gróf Tisza István miniszterelnök: Ha a képviselő urak három mondatomat meghallgatják, akkor látni fogják, hogy ebben a kérdésben csakugyan argumentumokkal lehet fellépni. A Ház appreciációjától függ igenis, hogy valamely módosítás oly természetűnek tekintendő-e, hogy a szöveg változatlan elfogadása által elesett a módosítás, vagy pedig a Ház kívánja a módosításnak külön szavazásra feltételét. Arra nézve, hogy ez mikor történik, mikor nem, semmiféle diszpozíció a házszabályban nincsen. Mert az a diszpozíció, ami a 225. §-ban van, hogy szavazásnál egy Indítvány vagy szakasz részekre osztható: ez csak per analógiám vonatkozhatik ezen kérdésre; ha pedig csak per analógiám

vonatkozhatnak, akkor is csak úgy permisszive van feltéve, hogy a Ház belátásától függ. (*Folytonos nagy zaj és ellenmondások balfelől.*) Mondom, per analógiám alkalmazható; arra nézve tételes szabály a házszabályokban nincsen, hogy ha egy tárgyalás alatt lévő szöveghez módosítások adatnak be, ezek feltéssenek-e külön szavazásra, igen vagy nem. (*Egy hang a szélsőbal oldalon: Hogyne!*) Nincsen, kérem, tessék megmutatni, hogy hol van erre nézve a házszabályokban diszpozíció.

Polónyi Géza: Úgy kell feltenni a kérdést, hogy mindenki igennel vagy nemmel szavazhasson.

Gróf Tisza István miniszterelnök: Igenis, úgy, hogy mindenki nemmel vagy igennel szavazhasson. Ha így tétetik fel a kérdés, hogy az összes változtatásokkal szemben el fogadja-e a Ház, akkor nemmel fog szavazni mindenki, aki csak egyetlen egy módosítást is elfogad.

Én hozzáteszem, hogy igenis a méltányosság és tegyük hozzá, a vitatkozás és szavazás helyes vezetésének szempontjából azt kívánom, hogy úgy tüntessék fel a kérdés, hogy annak minden részletére nézve mindenki külön állást foglalhasson.

Rendes körülmények közt mindig ezen az állásponton volnék; de méltóztassék megengedni, abban az esetben, ha ily mesterkéltséggel szavazási tömeg felidézésével akarják a Ház munkaképességét lerontani, (*Igaz! Úgy van! a jobboldalon.*) ezzel szemben mi, a többség, védtelenül nem állhatunk. (*Zaj a bal- és szélsőbaloldalon.*)

Elnök: Lesz alkalmuk a t. képviselő uraknak azután kérni a szót és a címet megnevezni, amelyen kéri. Beszédközben méltóztassanak csendben lenni.

Gróf Tisza István miniszterelnök: Ezzel szemben bármikor joga van a Háznak a kérdés feltevését illetőleg úgy határozni, hogy az összes beadott módosításokra egyszerre tétessék fel a kérdés.

Várady Károly: Ez bojkott!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Most, amint ismétlem, hasznát látom annak, hogy az urak szavazási rendszere bemutatassék a közvéleménynek. (*Élénk helyeslés a jobboldalon.*)

A miniszterelnök felszólalásához újabb házszabályvita fűződik, melynek keretében névszerinti szavazást kérnek Lengyel Zoltán ama kérelme felett, hogy a házszabályokhoz szólva, a tárgytól el is térhesen. Ennek megejtése után következik a döntés azon indítványokról, amelyeket Lengyel Zoltán a jegyzőkönyvre vonatkozólag tett. A fejenkinti megszámlálás eredménye szerint a Ház többsége (93 szavazattal 39 ellen) elfogadja a jegyzőkönyvben a hónap megjelölésére használt „november” szót szemben Lengyel Zoltán azon első indítványával, hogy „november” helyett „őszutó” tétessék.

És most röppent fel a parlamenti béke galambja, vagy talán inkább csak egy „ballon dessai.”

Kossuth Ferenc, a legnagyobb ellenzéki párt elnöke, a házszabályokhoz szólva, azon kezdi, hogy a parallel ülésekre vonatkozó határozat (123) eddig még nem érvényesült. Mielőtt érvényesülne, fontolja meg a Ház még egyszer ezt a határozatát, mert erőszak erőszakot szül. Látván azt a rombolást, mely most történik a parlamenti életben, a liazafiság sugallatából kérve-kéri a túloldal, hogy ne haladjon tovább az erőszakoskodás útján, amely semmire sem vezet másra, mint a parlamentarizmus tönkretételére. És ha már a többség magatartása folytán kétségé vált, vajjon azon hazafias küzdelemnek, amely a magyar hadseregben a magyar nyelv¹ jogaiért folyik (104), lehet-e ez alkalommal eredménye, — nagy mulasztást követ el a túloldal, ha útját állja annak, hogy a közszellem felébredése legalább a szabadság eszméjének, az emberi jogok érvényesülésének gyümölcsözőn valamit. Olyan reformokat kellene alkotni, amelyeknek nem áll útjában semmi császári akarat. Ilyenek volnának elsősorban az immár teljesen elavult választójog reformja; ilyen lenne a magyar nyelvnek az iskolákban való feltétlen érvényesülése; ilyenek volnának bizonyos régóta várt szociális reformok. Végül újból kéri a többséget, ne éljen vissza hatalmával, hanem igyekezzék az ellenzékét meggyőzni arról, hogy „jobb az emberi szabadság érdekében az alkotáshoz fogni, mint erőnket egy esetleg meddő küzdelemben kimeríteni. És ha a jó és tiszta szándék kimutatásával erről minket meggyőzni tudnak, higgyék el, hogy szolgálatot tesznek a hazának.“ Kossuth Ferenc felhívását a békés, gyümölcsöző parlamenti munkára, pártjának és a jobboldalnak élénk helyeslése kísérte. És a miniszterelnök siet megragadni a feléje nyújtott békejobbot. Magáévá teszi a kölcsönös közeledés gondolatát a Kossuth vázolta munka-programul, elsősorban a választói jognak — e jog kiterjesztését is magába foglaló — reformja alapján.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőházi Azt hiszem, mulasztást követnék el, ha a most hangzott felszólítás után azonnal meg nem ragadnám az alkalmat bizonyos kijelentések megtételére. *(Halljuk! Halljuk!)* Mert én azt gondolom, hogy abban sem lehet közöttünk eltérés, hogy azt a harcot, amelynek utolsó fázisai felé rohamos gyorsasággal haladunk, kerüljünk el, hacsak lehet és azt csak égető szükség esetében, minden más üt kimerítése után vívjuk meg. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)* És megvallom — adja Isten, hogy ne legyen illúzió részemről — az előttem szóló t. képviselőtársam nyilatkozatából azt a reményt

¹ Nagyon jól mondja kitűnő közjogásunk, boldogult Ferdinándy Gejza, A magyar alkotmány szelleme e. posthumus munkájában: „Mindazok a politikai küzdelmek, melyeket a nemzet nyelvéért egyrészt a királyi hatalommal és idegen befolyással, másrészt az államon belől ébredező idegen nemzeti öntudatok ellen vívni kényszerült, hogy a magyar nyelvet az állam hivatalos nyelvévé tegye, a magyar nyelvnek különös szerepet juttatott az alkotmányi életben... A magyar nyelv, noha nem személy, hanem csak a gondolatközlésnek eszköze, a magyar alkotmányban megszemélyesül és jogalannyá válik. A publicisztikában nem az országnak, az államnak a maga nyelvéhez való jogáról, hanem a magyar nyelv jogairól beszélnek az írók és szónokok is.“ (Bp. Szemle, 1925. évi 578. szám, 13. 1.)

merítem, hogy igenis lehet objektív támpontokat találni, *(Úgy van! Úgy van! a szélsőbaloldalon. Helyeslés a jobboldalon.)* amelyek talán...

Holló Lajos: Mindig lehetett! *(Felkiáltások a szélsőbaloldalon: Csak akarni kell!)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: ...amelyek talán megérlelik azt a hangulatot minden oldalról, amely azután a végletektől visszatarthat bennünket, *(Helyeslés a jobboldalon.)*

Az én t. képviselőtársam a fősúlyt a választói jog kérdéseére fektette.¹ *(Ellentmondások és helyeslések a baloldalon. Felkiáltások: Azon kezdte! Folytonos zaj a bal- és szélsőbaloldalon. Felkiáltások jobbfelől: Halljuk! Halljuk! Elnök csenget.)*

Nekem legalább az az impresszióm; mert hiszen az a két másik csoportja az ügyeknek, amelyet t. barátom felemlített, azok, gondolom, akadályt nem képezhetnek. A mi a szegény ember közterheinek könnyítésére és helyzetének javítására vonatkozó csoportját a kérdéseknek illeti, hiszen ott abszolúte nincs elvi nézeteltérés közöttünk, ott a konkrét intézkedések terén, úgy gondolom, mindig meg fogjuk találni az egyetértő működésnek alapját. *(Úgy van! Úgy van! a jobboldalon.)*

Ezt merném állítani az iskolákban a magyar nyelv kérdéséről is. Mert ha t. képviselőtársaim a kormány programját² annak minden részében szívesek lesznek kellő figyelemmel átolvasni, meg fogják benne találni, hogy ott egy új gondolat nyert kifejezést: az a gondolat, hogy a magyar nyelv kötelező tanítása a népiskolákban az eddiginél szigorúbb módon ellenőriztessék. *(Helyeslés a jobboldalon. Zaj balfelől.)* Ez egy sarkalatos álláspontja a kormánynak, s azt gondolom, hogy konkrét intézkedések által is lehetséges lesz ezt a kérdést egy lényeges lépéssel előbbrevinni. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)* Így tehát bátran állíthatom, hogy igenis mi abban az irányban, amelyet t. képviselőtársam felemlített, egy jelentékeny lépést kívánunk tenni előre. *(Élénk helyeslés jobbfelől.)*

Ezekután a választói jog kérdéseire térek át. *(Halljuk! Halljuk!)* Mindenekelőtt kijelenthetem, hogy t. barátomnak premiszáival és elvi: kiindulási pontjával teljesen egyet értek. *(Helyeslés a jobb- és baloldalon.)* Felemlítette t, barátom azt, hogy a választói jog az utolsó félszázad alatt mindenütt széles e világon, Magyarország kivételével, kiterjesztett, *(Úgy van! Úgy van! a baloldalon.)* s hogy az emberiség haladásának iránya a választói jog kiterjedése felé halad. *(Úgy van! Úgy van! a baloldalon.)*

¹ Lásd a miniszterelnök programnyilatkozata feletti vitában Kossuth F. november 7-i beszédét és gróf Tisza Istvánnak — november 9-én adott válaszában — a választójogi reformra vonatkozó kijelentéseit. (108 és 109.)

² (107) és (109).

Ezt én mindenben aláírom és hozzáteszem azt is, hogy minden liberális politika végcélját nem képezheti egyéb, mint elérése azon állapotnak, hogy a nemzet egyeteme lehetőleg ruháztassék fel a politikai jogokkal. *(Élénk helyeslés a jobb- és a baloldalon.)*

K haszna y Ferenc: Itt kezdődik a demokratikus kormányzás!

Nessi Pál: Ezt a hangot megértjük! *(Zaj a szélsőbaloldalon. Felkiáltások jobbfelől: Halljuk! Halljuk!)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Ez a liberális politika végcélja, amely felé törekednie kell következetesen, öntudatosan ...

Hock János: És intézményesen!

Gróf Tisza István miniszterelnök: ... elsősorban azért, hogy a népek mind szélesebb és szélesebb rétegeit tegyük alkalmassá a politikai jogok gyakorlására, *(Helyeslés a jobb- és a baloldalon.)* de egyúttal...

Báró Kaas Ivor: Jogot a népek most! *(Nagy zaj a baloldalon. Felkiáltások jobbfelől: Hallgasson most! Halljuk! Halljuk! Elnök cseppet.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: ...de egyúttal kellő óvatossággal is, mert egy ugrás a sötétbe *(Ellenmondások balfelől.)* minden ilyen kérdésben megbosszulhatja magát mindenütt a világon, de különösen Magyarországon, ahol — felesleges volna bővebben fejtegetnem, hogy minő fontos létérdekei a nemzetnek és kívánalmi a nemzeti politikának fűződnek ahhoz, hogy a magyar társadalom intelligens elemeinek szupremáciája kockára ne tétessék. *(Élénk helyeslés a jobb- és baloldalon.)*

Ez a kijelentés, t. képviselőház, korántsem jelenti azt, hogy a kormány elzárkóznék a választói jog kiterjesztése elől. *(Élénk helyeslés a jobb- és szélsőbaloldalon.)* Ellenkezőleg, bátran azt állíthatnám, hogy a kormány működési programjába a választói jog kiterjesztése beletartozik. *(Élénk helyeslés a jobboldalon. Helyeslés a szélsőbaloldalon.)*

Bakonyi Samu: Az legyen az irány! *(Halljuk! Halljuk! jobbfelől. Elnök cseppet.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Mert hiszen az a javaslat, amelyet a választói eljárás és a választói jog reformjára nézve a kormány nevében kilátásba helyezni szerencsém volt,¹ természetesen a választói jog kiterjesztését is fogja tartalmazni. *(Élénk helyeslés a jobboldalon és a szélsőbaloldalon.)*

Én kijelenthetem, *(Zaj a baloldalon. Halljuk! Halljuk! a jobboldalon.)* hozzátehetem ehhez, t. képviselőház, hogy ezen törvényjavaslat elkészítésének előmunkálatait nyomban meg fogom indítani *(Élénk helyeslés a jobboldalon. Helyeslés a szélsőbaloldalon.)* és amint a kérdés annyira megérett, gondoskodni: fogok,

hogy a kérdés egy ankétszerű tárgyalás alá bocsáttassák, amely ankéten ...

Báró Kaas Ivor: Nem ankét kell ide, hanem intézmények!
(*Nagy zaj a jobboldalon. Felkiáltások jobbfelől: Vízet neki!*)

Halljuk! Halljuk! a jobb- és a baloldalon. Elnök csenget.)

Gróf Tisza István miniszterelnök: ... amely ankéten pártkülönbség nélkül fogom megjelenésre felkérni közéletünknek azon kitűnőségeit, akiknek szava természetszerűleg kell, hogy nagy súllyal essék latba ily kérdés előkészítésébe.¹ (*Helyeslés a jobb- és szélsőbaloldalon.*)

A törvényjavaslatot olyan időben szándékozunk a Házban előterjeszteni, hogy háromévi idő alatt, mely ezen országgyűlés életéből még hátra van, letárgyalható legyen; (*Élénk helyeslés a jobboldalon és a szélsőbaloldalon.*) úgy hogy, amennyiben közbenjövő körülmények a Háznak időelőtti felosztatását nem tennék szükségessé, (*Mozgás.*) már a legközelebbi általános választás az új törvény alapján ejtessék meg. (*Élénk helyeslés és éljenzés a jobboldalon. Helyeslés a szélsőbaloldalon.*)

T. Ház! Ezeket szükségesnek tartottam kijelenteni, abban a reményben, hogy ezen kijelentéseim a helyzet tisztázását meg fogják könnyíteni...

Báró Kolas Ivor: Hát a házszabálysértések! (*Nagy zaj a jobboldalon és élénk felkiáltások: Vízet! Elnök csenget. Halljuk! Halljuk! a jobboldalon és a szélsőbaloldalon.*)

Gróf Tisza István miniszterelnök: ... és azt hiszem, bármilyen vérző fájdalmat is okozok vele báró Kaas Ivor képviselőtársamnak ...

Báró Kaas Ivor: A házszabálysértésekről beszéljen!

Gróf Tisza István miniszterelnök:... akkor járok el helyesen, hal most semmiféle más kérdés taglalásába nem bocsátkozom. (*Élénk helyeslés és éljenzés a jobboldalon. Egy hang a szélsőbaloldalon: Semmit sem mondott!*)

A miniszterelnök után az ellenzék egyes vezéreiből nyilatkoznak a parlamenti kibontakozás kérdésében.

Polónyi Géza nem kíván ugyan ez alkalommal a miniszterelnök fel szólalásával érdemileg foglalkozni, azt a tényt azonban, hogy a kormányelnökben egy bizonyos jóindulat megnyilatkozott, készséggel

¹ Kossuth Ferenc tehát békeajánlatával — és ebben rejlik időleges múlt hatásán túlmenő alkotmányjogi jelentősége — megindítja a választói reform korszakát. Gróf Tisza István miniszterelnök ugyanis válaszában a parlamenti reformra vonatkozó törvényjavaslat előkészítő munkálatának azonnali megindítását helyezte kilátásba. ígéretének beváltásaképp mindjárt 1904 január havában szaktanácskozmányt hívott össze és ennek befejezése után részletes statisztikai adatgyűjtést rendelt el, ezzel juttatván az országot *először* mindazon részletes statisztikai adatoknak birtokába, amelyek egy parlamenti reform komoly előkészítéséhez okvetlenül szükségesek. (L. Választójogunk fejlődési története c. tanulmányomat a Bp. Szemle 1918. évi 496. számában, 59. lapon.)

nyugtázza. És legyen meggyőződve a miniszterelnök, sokan vannak az ellenzéken, akik aggódva gondolkoznak azon, hogyan lehetne a nemzetet a válságból kivezetni.

Gróf Zichy Aladár, a néppárt új elnöke (118), úgy találja, hogy Kossuth Ferenc a politikai bonyodalomból kivezető utat keresve, nem a helyes irányban indult, mert előrántja a választási törvény reformjának kérdését, amely nincs napirenden. Nem lehet kielégíteni az ellenfelet olyan dologgal, amit ezidőszerint nem is kívánt. A néppárt őszintén kívánja a kibontakozást. Azért ajánlja a miniszterelnöknek, hogy ha az országot a mostani szomorú állapotából csakugyan kivezetni akarja, hívjon össze egy parlamenti bizottságot, amely aztán lehetőleg hosszú időre fogja előkészíteni a parlament munkáját. Térjen vissza a miniszterelnök a törvényes útra és bizonyára az ellenzék is örülni fog, ha megindulhat az üdvös törvényhozói működés. De addig mindenféle békülési kísérlet hiábavaló, amíg a miniszterelnök el nem ismeri a házszabályok megsértését; amíg hatályon kívül nem helyezteti a parallel ülésekre vonatkozó házhatározatot.

Holló Lajos teljesen egyetért Zichyvel abban, hogy nincsen ma politikus az országban, aki ne óhajtana a békés kibontakozást. De a miniszterelnök békeajánlatai, amelyeket programnyilatkozatában is megtett és amelyeket az imént megismételt, a harcoló tábor ki nem elégitik. A harcoló ellenzék csak akkor mozdíthatja elő a békés kibontakozást, ha egyrészt teljes biztosítékot nyer a magyar vezényszó érvényesülése tekintetében, másrészt pedig a parallel ülések behozatala által keletkezett jogsértés orvosolhatik. Ő és elvtársai, a harcoló ellenzék tagjai, bízza az ügy sikerében, mindaddig folytatják a küzdelmet, míg a nemzet jogait ki nem vívják.

Gróf Apponyi Albert melegen óhajtja, hogy a mostani áldatlan parlamenti állapotnak mielőbb vége legyen. Egyetért Zichy Aladárral abban, hogy a megtörtént házszabálysértés további fennállása a kibontakozás lényeges akadálya, habár elismeri, hogy Zichy kívánóságában foglalt vezeklésféle egy teljesíthetetlen feltétel, amilyenhez nem lehet kötni a kibontakozást. Azzal a kéréssel fordul a kormányhoz, függessze fel a parallel ülésekre vonatkozó házhatározat hatályát, hogy ez a határozat ne akadályozza a békés kibontakozás lehetőségét.

Ugron Gábor¹ szerint békés megegyezés nem lehetséges egy csomó jelentéktelen, a közönség szemének kitörlésére szánt javaslattal, hanem csakis a kérdés velejében, és akkor az egész ország megnyugvással fogja fogadni. „Én őszintén beszélek: én hagyom magam hatszáz darabra összevagdalni és eltiporni inkább, semhogy a magyar nyelv jogától elálljak.“ Egész parlamenti működése alatt a magyar nyelv és a magyar nemzet jogainak a hadseregben való érvényesüléséért küzdött. A magyar nyelv jogának biztosítása nélkül nincs megegyezés. Ha ennek létrejöttével az egész parlamentet sikerülne az osztrákokkal kötendő gazdasági kiegyezés kérdésében egy táborba állítani, „ezzel a nemzetnek használunk, de azzal, hogy akár eltipornak bennünket, akár elárulnak minket, semmire sem fogunk menni“.

Krasznay Ferenc (Kossuth-párti) szükségesnek tartja, hogy a

¹ Ugron Gábor és ezen időbeni fegyvertársa, báró Kaas Ivor jellemvonásait jól megrögzíti Petim Sándor Politikai arcképek (1911) c. könyvében.

kibontakozás előkészítése érdekében időt és alkalmat adjanak egyes képviselőknek és pártoknak arra, hogy a felvetett kérdésekben a maguk meggyőződését kiformalják. Ezért indítványozza, hogy a Ház szerda (dec. 2.) reggelig ne tartson ülést.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőház! A mai ülés folyamán Kossuth Ferenc t. képviselőtársunk kapcsolatba hozta a mai kiélesedett politikai helyzetet olyan kérdésekben elfoglalt álláspontokkal, amelyekből én azt az impressziót merítettem, hogy ha itt netalán bizonyos félreértések eloszlatatnak, vagy hogyha a kormánynak álláspontja bizonyos kérdésekre nézve jobban, határozottabban, precízebben, mint eddig történt, körvonaloztatik, ez talán megteremtheti azt a hangulatot, amely a parlamenti küzdelmet ismét normális mederbe tereli. Ez indított engem arra, hogy a felvetett kérdésre nézve a kormány nevében nyilatkozzam. *(Helyeslés a jobboldalon.)*

Ha most t. képviselőtársaim abban a nézetben vannak, hogy az ügy, amely, azt hiszem, mindnyájunk, vagy nagyon kevés kivétellel mindnyájunk előtt egyaránt fontos... *(Felkiáltások a baloldalon: Nincs kivétel!)*

Lengyel Zoltán: Még az elemek előtt sem! *(Halljuk! Halljuk! a jobboldalon.)*

Elnök: Csendet kérek! *(Zaj.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Ha t. képviselőtársaim abban a nézetben vannak, hogy a mai ülésen felmerült, vagy tett nyilatkozatok megmondolása és a párt kebelében való megvitatása esetleg hasznára lehet annak a célnak, amely, azt hiszem, becses mindnyájunk előtt, hogy t. i. a parlamenti küzdelem a rendes mederbe tereltessék: a magam részéről nagyon szívesen hozzájárulok ezen cél előmozdításához, illetőleg, hogy Krasznay Ferenc t. képviselőtársam indítványa, amely szerint a ház szerdán reggelig ülést ne tartson, elfogadtassák. *(Élénk helyeslés.)*

Báró Kaas Ivor (Krasznay Ferenchez közeledve, kérdéseket intéz hozzá):

Krasznay Ferenc: Kikérem magamnak. Csak egyet tudok, hogy tiszta meggyőződéssel végzem a kötelességemet és kikérem magamnak, hogy bárki is leckéztessen! *(Nagy zaj balfelől. Elnök csenget.)*

Elnök: Nem hallottam, hogy mi történt. *(Felkiáltások balfelől: Semmi, menjünk tovább!)*

Krasznay Ferenc: Engem pórázon nem vezet senki, én a magam meggyőződését követem. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Gondolom, a mai ülésnek már egyéb feladata ezek szerint nem volna, mint a jegyzőkönyv hitelesítése, az elnöki előterjesztések meghallgatása és a szerdán reggel tartandó ülés napirendjének megállapítása. Ha így méltóztatnak elfogadni, akkor hozzájárulok Krasznay Ferenc kép-

viselő úr indítványához. (Helyeslés. Báró Kaas Ivor Krasznay Ferenczel beszél. Nagy zaj.)

A Ház Krasznay Ferenc indítványának értelmében határozott.

Ezt megelőzőleg az elnök — előterjesztései során — bemutatta gróf Tisza István megbízólevelét, ki miniszterelnökké történt kinevezése folytán képviselői megbízásáról lemondván, Bihar vármegye ugrai választókerületében november 25-én időközi választáson újból országgyűlési képviselővé választott.

Az ugrai képviselőválasztás és a mandátum átadása.¹

A nov. 25. választáson a miniszterelnök Stocker József nagyváradai ügyvéddel, a függetlenségi párt jelöltével állott szemben. A választás rendkívül nagy érdeklődés közben ment végbe. Gróf Tisza Istvánra 1126, a függetlenségi jelöltre 682 szavazatot szavaztak. Gróf Tisza Istvánt tehát 444 szótöbbséggel az ugrai választókerület képviselőjévé választották. Az általános választáson 1901-ben gróf Tisza Istvánnak, ugyancsak Ugron, 1005 szavazata volt, a függetlenségi jelölt 640 szavazatával szemben.

Az ugrai választókerület 314 főből álló küldöttsége november 29-én adta át Budapesten a képviselői megbízólevelet.

A küldöttség vezetőjének üdvözlő beszédére gróf Tisza István miniszterelnök következőleg válaszolt:

Abban a sívár küzdelemben, amelyet folytatok, hazafiúi aggodalmaimnak összes erejétől ösztökélve, lelkemnek egész elszántságával, — abban a küzdelemben buzdításra nem szorultam, mert amíg végleg ki nem merül az az erő, amit Isten adott nekem, addig helyt fogok állani benne. De megnyugtat, megvigasztal és felemel annak látása, hogy testtel-lelékkel velem vagytok.

Régi mese Anteuszról, az erős görögéről, a Föld fiáról, azt mondja, hogy valahányszor földresújtották ellenségei, az édes anyaföldből merített újabb erőt s ellenségei csak úgy bírták leküzdeni, hogy a földről felemelve, a levegőben fojtották meg. Ti, kedves barátaim, ezt az anyaföldet hozzátok ide nekem; azt az anyaföldet, amellyel összeköt szívemnek minden érzelme, agyamnak minden gondolatai; amelytől elválasztani nem fog engem senki sem, mert abban a küzdelemben az a magyar érzés, az a magyar hazafiság, amely az anyaföldbe bocsátja le gyökereit: ezek az érzelmek fognak fenntartani és erősbbíteni.

Én elmondhatom nyugodt lélekkel, hogy nem kerestem ezt a küzdelmet. Az a program, amellyel az új kormány Ő Felsége kegyes elhatározása folytán a nemzet elé lépett, fölöslegessé tette a küzdelmet; mert hiszen megnyugvást kelthetett és megnyugvást keltett is a lelkekben a katonai kérdéseknek az a rendezése, amely kilátásba helyeztetett. Én nyugodt lélekkel elmondhatom, hogy az az izgatottság, az a nyugtalanság, az a változások utáni

¹ A. B. H. november 26. és november 30. és a „Magyar Nemzet“ 1903 december 1. száma alapján.

vágy, mi föl támadt volt az országban, enyhült és csillapodott; én nyugodt lélekkel elmondhatom, hisz mindig újabb és újabb jeleit tapasztaljuk, hogy a magyar nemzetnek óriási nagy többsége nem a harc folytatását kívánta, nem kívánta azt, hogy elérhetetlen vágyakért meddő küzdelmeket folytatva, kockára tegyük a nemzetnek minden érdekét. Ellenkezőleg, hálás szívvel fogadta e nemzet azokat a reformokat, amelyeket mi hozhattunk és azt kívánta a kormánytól, azt kívánta képviselőitől, hogy ne tegyék kockára a nemzet sorsát; térjenek vissza a békés, az üdvös tevékenységhez, hogy oldják meg a nemzetnek orvoslást igénylő számos nagy kérdését, gyógyítsák a küzdelem sebeit és karolják fel ismét azokat a kérdéseket, amelyek a hosszú küzdelemben elhanyagoltak. Ez volt az az út, amelyre lépett az új kormány, ezen indultunk meg, nyugodtan, békés eszközökkel, türelemmel igyekezve az országgyűlést erre a térre vinni és csak a képviselőháznak egy kis töredéke¹ volt az, amely útját szegte ezen békés, ezen üdvös, ezen áldásos program megvalósításának. A kérdés ránk nézve egyszerűen az volt, tűrjük-e, tétlenül nézzük-e összetett kezekkel, tehetetlenül, gyáván megfutamodva, kötelességünk teljesítése elől, hogy egy kis töredék megakadályozza azt, ami e nemzetnek életérdeke? Itt, tisztelt barátaim, azt hiszem, nem lehet habozni. És ha mélyen fájlalnám is, ha kivált most, midőn a harcnak erősebb eszközeihez kell folyamodni, ez a kis töredék segítséget találna az ellenzéknek komolyabb, jobb hazafiúi belátással bíró elemeiből is, és ha érthetetlennek találnám is azt a végzetes tévedést, amely az ellenzéknek komolyabb elemeit egy táborba viszi azokkal, akik valósággal a politikai nihilizmus álláspontján vannak: sajnálnám, de erről nem tehetnék s ez utamon nem állíthatna meg.

Mi nemcsak a koronától, mi a nemzet többségétől is arra kapunk megbízást, hogy érvényt szerezzünk a többség akaratának; hogy megvalósítsuk azt a politikát, mely erős meggyőződésünk szerint a nemzet érdekében feltétlenül szükséges. Erre a jóakarat maga nem elég. Egy kormánynak, egy többségnek, ha a helyzet magaslatán akar állani, ha méltó akar lenni a nemzet bizalmára, erőt is kell mutatnia akaratának megvalósítására. Nem erőszak ez, nem merénylet az alkotmány ellen, t. barátaim; ellenkezőleg, azon jogos alkotmányos erőnek felhasználása, amely kell, hogy meglegyen a többség kezében, mert különben merő gúnyá, merő csúfsággá, merő komédiává válik az egész alkotmány. Az alkotmány sarkalatos pontja a nemzeti akarat érvényesítése. Ez nem lehetséges másképp, mint úgy, hogy a többség meg is tudja valósítani a maga akaratát. És akit ennek mesterséges eszközökkel állják útját, akik állandóan meg akarják hiúsítani azt, hogy

¹ Az úgynevezett szabad ellenzék. (112 és 118.)

a magyar nemzet többsége érvényesíthesse akaratát, érvényesíthesse magát, ura legyen sorsának, megvalósíthassa azon politikát, melyet megvalósítani kíván, azok — mondom — akik ennek mesterséges akadályokat gördítenek útjába: azok állanak ellentétben az alkotmánnyal, azok használnak erőszakot; azokkal szemben az erő alkalmazása egyenesen nemcsak alkotmányos jog, de parancsoló hazafiúi kötelesség.

Ismétlem, t. barátaim, előttem világosan áll az út, amelyen mennem kell. Ezen az úton haladni fogok kötelességérzetem és hazafiasságom által hajtva, habozás, tétovázás, ingadozás nélkül tovább. En bízom az ügynek szent és igaz voltában és ennek folytán bízom a sikerben; bízom azért, mert lehetetlen az, hogy a magyar nemzet, amely annyi időn át, annyi vesztély között, annyi ellenséggel megküzdve, fönntudta tartani alkotmányos intézményeit, el ne tudna bánni azokkal az akadályokkal, amelyeket elvakított honfitársainak egy csekély töredéke állít útjába.

A siker a nemzet kezében van. És minden jel, ami eddig mutatkozott, újabb és öröndetes tanúbizonysága annak, hogy a magyar nemzet kellő belátással, az előtte kínálkozó politikai irányoknak kellő megválasztásával a helyes úton halad. De talán legékesebben szóló jele ennek az ugrai választás.

A magyar nemzetnek is választania kell azok között, akik a szabadságot a munka terén igazán szolgálják és azok között, akik a szabadságnak hamisan alkalmazott jelszavaival magát az alkotmányos élet megromlását, — nem mondom, — hogy célozzák, de előidézik. Önök tudtak választani; és ez az, ami örömmel és a jövőre nézve reménnyel tölt el engem. Mert hiszen egy nemzet sorsa, egy alkotmány biztossága attól függ, hogy tud-e egy nemzet bölcsen, okosan, a haza javára élni azokkal a jogokkal, amelyeket magának megszerzett. A jogok megszerzéséért, a jogok meghódításáért való küzdelem csak az egyik feladat. Talán nehezebb, a nemzet szellemi és erkölcsi értékét jobban megpróbáló feladat a másik, hogy bölcsen éljünk ezekkel a jogokkal; hogy vissza ne éljünk azokkal; hogy ne fordítsuk a szabadságot, a szabad intézményeket magának a szabadságnak, magának az alkotmánynak megrendítésére és megromlására. Ez a tudat, ha lehet, hatványozni fogja azt az erőt, amellyel tovább megyek kitűzött utamon; tovább megyek, amíg vagy nem győztem, vagy összetörve el nem buknom az út közepén. Adja Isten, hogy ne úgy legyen, én is azt kívánom. —

A küldöttség tiszteletére gróf Tisza István a Royal-Szállóban ebédet adott, amelyen két ízben is röviden felszólalt.

Arra kérem önöket — úgymond egyebek között második¹ pohárköszöntőjében — hogy „a politikai pártélet küzdelmeiben se

¹ Az első felköszöntőt a királyra mondta.

feledjük soha, hogy magyarok vagyunk; magyarok, minden nemzetiségi és valláskülönbőség nélkül; ne feledjük, hogy kevesen vagyunk és hogy egymást meg kell becsülnünk“. Az összetartás és szeretet érzelmei láncoltak össze bennünket a múltban és remélem, hogy a jövőben is össze fognak bennünket fűzni. Erre a barátságra, „erre a nemzetiségi és valláskülönbőség nélkül való testvéri szeretet szellemére“ emeli poharát,

126. 1903. december 2. országos ülés. — Jegyzőkönyv hitelesítése. — Tárgytól való eltérés. — Napirend előtti felszólalások az egyetemi hallgatók gyűlésének betiltása tárgyában. (Napló XX. k. 34, 34—35, 44, 55—56. lap.)

Az ülés ismét jegyzőkönyvhitelesítési vitával kezdődik. Okolicsányi László, Lengyel Zoltán és Ugron Gábor, nyilván obstrukciós célzattal, többrendbeli módosítványt terjeszt elő.

Gróf Tisza István miniszter ülnök: T. képviselőházi Én csak egész röviden kívánom jelezni azt, hogy a t. képviselő urak azzal, hogy a jegyzőkönyv körül ismét diskusziót kezdeményeznek, igen nagy szolgálatot tesznek azoknak, akik az ország közvéleményét meg akarják győzni arról, *(Zaj balfelől.)*, hogy *Lengyelország sorsára jutunk, ha ittt hasonló jelenségek fognak folyni. (Igaz! Úgy van! jobbfelől.)* Én tehát arra kérem a t. Ház többségét, hogy ne álljunk semmi tekintetben útját annak, hogy a képviselő urak ma ezt a hazafias missziójukat teljesítsék. *(Helyeslés jobbfelől. Zaj baloldalon.)* Annak idején lesz fegyverünk ez ellen. *(Élénk helyeslés jobbfelől.)*

Ugron Gábor személyes kérdésben szólva, azt mondja, hogy a miniszterelnöktől nem leckéztetést és gyanúsítást, hanem komoly éneket vár.

T. Ház! Én se nem leckéztettem, se nem gyanúsítottam; egyszerűen konstatáltam azt a tényt, hogy a képviselő urak a mai politikai helyzetben, a mai viszonyok közt, az ország érdekeinek mai állása mellett... *(Zaj és felkiáltások balfelől: Paralel ülések mellett! Pozsgay Miklós közbeszól.)*

Elnök: Pozsgay Miklós urat figyelmeztetem, ne zavarja a szónokot. *(Zaj.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök:... a képviselő urak a mai viszonyok közt a parlament működését ilyenféle kérdésekkel akasztják meg. Ezt jogom van konstatálni. Sajnálom, ha ez a képviselő uraknak kellemetlen, de nem tehetek róla. *(Élénk helyeslés jobbfelől.)*

Következik a határozathozatal a jegyzőkönyvi módosítások tárgyában. Eközben az obstruáló ellenzék ismételten névszerinti szavazást kér abban a kérdésben, hogy az illető képviselő a házszabályokhoz szólva, más tárgyról is beszélhessen; sőt névszerinti szavazást kér ezen kérdés mikénti feltevésére is.

Gróf Tisza István miniszternök: T. képviselőház! *(Halljuk! Halljuk!)* Én ismételve fejezem ki hálás köszönetemet képviselő uraknak, *(Zaj a baloldalon.)* mert a mi részünkről semmit nem tehetnénk, ami olyan hatékony eszköz volna arra, hogy a képviselő urak lejárják magukat, mint a képviselő urak ezen eljárása. *(Élénk helyeslés jobbfelől. Nagy zaj a szélsőbaloldalon.)*

Én csak meg akarom jegyezni, hogy azért, mert mi most a képviselő uraknak ezt a működését gátolni és annak útjába nehézségeket gördíteni nem akarunk, tehát kezeljük a házszebályokat úgy, amint most kezeltetnek, . . .

Báró Kaas Ivar: Amint kell!

Gróf Tisza István miniszterelnök: ...amihez teljes jogunk van: *(Helyeslés jobbfelől. Zaj a baloldalon.)* ez nem teszi azt, hogy a Ház védtelen volna efféle csínyekkel szemben. *(Élénk helyeslés jobb felől. Nagy zaj a baloldalon. Felkiáltások: Ki gázolt először keresztül a házszebályokon?)* Mert a házszebályok 207. §-a értelmében az a kérdés, hogy valamelyik képviselő a tárgytól eltérhet-e vagy sem, csak az elnök felhívására jöhet a Ház elé; tehát az elnökségnek bármely percben módjában van ilyen teljesen alaptalan kéréseknél felhívást sem intézni a Házhhoz, *(Úgy van! Úgy van! a jobboldalon. Élénk ellenmondások a baloldalon.)* hanem azokat elnöki jogából folyólag egyszerűen elutasítani. *(Élénk helyeslés a jobboldalon. Zajos ellentmondások a bal szélsőbaloldalon.)*

Az ülés hátralévő szaka nagyrészen szintén időrabló névszerinti szavazásokkal telt el. Végül a múlt ülés jegyzőkönyve — a beadott módosítások mellőzésével — hitelesítettven, napirendelőtti felszólalások következtek.

Zboray Miklós, Lovószy Márton és Lengyel Zoltán az egyetemi ifjúság gyülekezési jogán esett súlyos sérelmet panaszolja fel. Nevezetesen azt, hogy a budapesti egyetemi ifjúság december 2-án gyűlést akarván tartani a IV. kerületi Saskörben, evégből megjelent a rndőr-főkapitánvságnál, előadta idevágó kérelmét. Ez azonban elutasított azon megjegyzéssel, hogy mutassanak fel rektori engedélyt. A rektori engedély előzetes megkövetelése semmi mást nem jelent, mint azt, hogy a szabadelvűség dicsőségére az ifjúság gyülekezési szabadságát a cenzori intézmény életbeléptetésével akarják elnyomni. Lovószy Márton kérdi a miniszterelnököt, mint belügyminisztert, vajjon az ő tudtával és akaratával történt-e, hogy a főkapitányság az ifjúságtól megtagadta a gyűlésre vonatkozó engedélyt?

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőház! Pár héttel ezelőtt a budapesti fővárosi államrendőrség főkapitánya azzal a jelentéssel fordult hozzám, hogy a budapesti egyetem rektora által felkérgetett, hogy az ifjúságnak gyűlések tartását csak azon esetben engedélyezze, ha erre rektori engedélyt, mutathat fel. *(Zaj a szélsőbaloldalon.)* Utasítást kért tőlem a főkapitány úr

aziránt, hogy ezen rektori megkereséssel szemben minő eljárást tanúsítson. Én a főkapitány úrnak azt az utasítást adtam, hogy tegyen eleget a tudományegyetem rektora ezen kérésének. *(Zaj a szélsőbaloldalon. Helyeslés a jobboldalon.)* Én t. i. abból indultam ki, hogy az egyetemnek, mint autonóm testületnek, a maga tagjai és hallgatói fölött bizonyos fenhatósága, bizonyos fegyelmi joga van. *(Zaj és fölkiáltások a szélsőbaloldalon: Az van az ipartestületekben is!)*

Barabás Béla: Kereskedelmi kamarák! Úgyvédi kamarák! *(Folytonos zaj.)*

Elnök (csenget): Csendet kérek! *(Halljuk! Halljuk! a jobboldalon.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: És ennek folytán teljesen jogosultnak tartottam a rektor úr ezen felszólítását és azt -gondoltam, hogy a rendőrség akkor jár el helyesen, ha az egyetem rektorának ezen jogos hatáskörében tett intézkedését respektálja és foganatosítja. *(Zaj.)*

Várady Károly: Ez a gyülekezési jog elkonfiskálása!

Elnök (csenget): Kérem Várady képviselő urat, ne zavarja a szónokot.

Gróf Tisza István miniszterelnök: Ami az ügy érdemét illeti, mint magánvéleményemet, — mert hiszen mondom, mint hatóság abból a szempontból indultam ki, hogy elismertem a rektori intézkedés jogosultságát, — mint magánvéleményemet egész készséggel kifejezhetem azt, hogy igenis, nagyon helyeslem a rektor ezen eljárását nem egy szempontból. *(Helyeslés a jobboldalon. Nagy zaj a baloldalon.)* Helyeslem először a szülők szempontjából; mert méltóztassék nekem megengedni... *(Folytonos nagy zaj a hálás a szélsőbaloldalon. Felkiáltások jobbfelől: Halljuk! Halljuk!)*

Elnök (csenget): Csendet kérek!

Gróf Tisza István miniszterelnök: ... a szülőknek azon ezrei, akik gyermekeiket nagy anyagi áldozatok árán felküldik a budapesti egyetemre, azért küldik fel őket, hogy itt tanuljanak, dolgozzanak, ismereteiket gyarapítsák ...

Zboray Miklós: Merkantilista felfogás!

Gróf Tisza István miniszterelnök: ... és nem azért, hogy a t. képviselő uraknak bizonyos tüntetési célokra . . . *(Folytonos nagy zaj a bal- és a szélsőbaloldalon. Felkiáltások jobb félől: Halljuk! Halljuk!)*

Elnök (csenget): Csendet kérek! ...

Gróf Tisza István miniszterelnök: ...és nem azért, hogy a t. képviselő uraknak bizonyos tüntetési célokra Rezononcboden-t szolgáltatassanak. *(Zajos helyeslés jobbfelől. Élénk mozgás a bal- és a szélsőbaloldalon. Egy hang balfelől: Jó volt Tisza Kálmán idején!)*

De azt tartom, hogy ez a helyes eljárás az ifjúság érdekében is. Méltóztassanak nekem megengedni, én jó lélekkel elmondhatom, hogy senki nálamnál nagyobb súlyt nem helyez arra, hogy a magyar ifjúságban igazi hazafiság, igazi idealizmus legyen. *(Élénk helyeslés « jobboldalon. Felkiáltások a szélsőbaloldalon: Látjuk! Chlopii hazafiság! Zaj a baloldalon. Elnök csenget.)* Azt, hogy én mit érzek, csak én tudhatom, s engedjenek meg, nem annak érzelmei a legerősebbek és nem annak idealizmusa legerősebb, akik minduntalan frázisokban adnak azoknak kifejezést. *(Égy van! Úgy van! Zajos helyeslés a jobboldalon. Mozgás balfelől.)*

Ismétlem, senki a nemzetnek nagyobb érdekét nem láthatja, mint én, abban, hogy a magyar ifjúságban hazafiság és idealizmus legyen. *(Élénk helyeslés a jobboldalon. Zaj balfelől.)* De ha ez valódi hazafiság, ha ez valódi idealizmus... *(Folytonos zaj a bal- és a szélsőbaloldalon. Felkiáltások jobbfelől: Halljuk! Halljuk.)*

Elnök (csenget): Csendet kérek!

Gróf Tisza István miniszterelnök: ...olyan hazafiság és idealizmus, amely azután gyümölcsöket teremhet a nemzet számára, *(Helyeslés a jobboldalon. Nagy zaj «1 bal- és a szélsőbaloldalon.)* akkor annak, mint minden hazafiságnak, mint minden idealizmusnak, tettekben kell nyilvánulnia. Tettekben nyilvánul a meglett férfinál azáltal, hogy résztvesz az élet küzdelmeiben. *(Zaj a bal- és a szélsőbaloldalon.)* Az ifjúnál, akinek nevelése még befejezve nincs, akkor nyilvánul tettekben, ha egész erejét és egész idejét ismereteinek gyarapítására fordítja, edzi magát az élet számára, *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)* s egész erejét, abban a becsületos törekvésben összpontosítja, hogy hasznos polgára lehessen az országnak. *(Zajos helyeslés, éljenzés és taps a jobboldalon. Nagy zaj balfelől.)*

Nézzenek körül a képviselő urak; mindazokban az igazán erőtől duzzadó nagy nemzetekben, amelyek igazán merész lépetekkel törekednek előre a haladás útján, nem látjuk azt a jelenséget, hogy a fiatalság akarjon mindenütt a közdolgokban szerepelni. *(Folytonos nagy zaj a bal- és a szélsőbaloldalon.)*

Pap Zoltán: Azon nemzeteknek nincs osztrák császárjuk! *(Folytonos nagy zaj a bal- és a szélsőbaloldalon. Felkiáltások jobbfelől: Halljuk! Halljuk!)*

Elnök (csenget): Csendet kérek!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Azoknál nem látjuk azt a jelenséget, hogy a fiatalság lakarja kezébe ragadni a vezetést, az intézkedést abban az ügykörben, amely meglett férfiagnak hivatása. *(Élénk helyeslés a jobboldalon. Élénk ellenmondások a bal- és a szélsőbaloldalon.)* Az angol fiatalság, a német fiatalság *(Folytonos zaj a bal- és a szélsőbaloldalon. Felkiáltások jobbfelől: Tanuljanak!)* bír legalább is annyi tetterős hazafisággal és

idealizmussal, mint a magyar; de nem az utcán, nem népgyűlésekben, hanem komoly munkában, (Hosszantartó élénk helyeslés és taps a jobboldalon. Zaj a bal- és a szélsőbaloldalon.) testnek és léleknek edző munkájában mutatja ki. (Élénk helyeslés a jobboldalon. Folytonos zaj a bal- és a szélsőbal oldalon. Felkiáltások jobbfelől: Halljuk! Halljuk! Elnök csenget.) S engedjenek meg ... (Folytonos zaj a jobb- és a baloldalon.)

Elnök (csenget): Csendet kérek a Ház minden oldalán!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Engedjenek meg, szomorú jel és dekadens társadalmaknak jele az, ha a felnövő generáció hivatottságot érez magában kellő előkészület, kellő előtanulmány, kellő életbölcseesség nélkül szólni bele az ország sorsának intézésébe. (Élénk helyeslés és taps a jobboldalon. Nagy zaj a bal- és a szélsőbaloldalon.)

Én nyugodt lélekkel mondhatom, hogy okosabb, igazabb barátai az ifjúságnak azok, akik vissza akarják őt tartani attól, hogy idejét, erejét, figyelmét meddő tüntetésekre pazarolja el, és őket arra szólítják fel a haza érdeke nevében, hogy készüljenek az életre, edzzék meg magukat azon hazafiúi misszió teljesítésére, amely majd reájuk, mint meglett férfiakra vár.¹ (Élénk helyeslés és éljenzés a jobboldalon.)

Ebben a meggyőződésben lévén, a legnagyobb örömmel fogadtam a rektor úr intézkedését, és amennyiben törvényes hatáskörömbe vág, egész készséggel fogok annak foganatot szerezni. (Élénk helyeslés, éljenzés és taps a jobboldalon. Zaj a baloldalon.)

Az ülés végződött este 7 óra 25 perckor ismét anélkül, hogy a kitűzött napirend tárgyalásába a Ház belebocsátkozhatott volna.

A következő (dec. 3.) ülés az előbbihez teljesen hasonló képet mutat: jegyzőkönyvi vita névszerinti szavazásokkal fűszerezve.

Az ülés végén, mely ismét este 7 óráig tart, gróf Tisza István miniszterelnök indítványozza, hogy miután a képviselőház ülései most az egész napot igénybe veszik és így felhalmozódtak a kormány tagjainak halasztást nem tűrő hivatalos teendői, a Ház legközelebbi ülését csak szombaton, december 5-én tartsa. A Ház ily értelemben határozott.

127. 1903 december 5. országos ülés. — A függetlenségi párt határozata és kibontakozásra vonatkozó egyéb nyilatkozatok. — Újból paktum. — Személyes kérdésben való felszólalás megengedése. (Napló XX. k. 8(te-81, 86, 89—90, 99. lap.) A miniszterelnök indítványt nyújt be a délutáni ülésekre vonatkozó november 27. határozat hatályonkívül helyezése tárgyában.

¹ Említésre méltó, hogy gróf Tisza István felfogása az egyetemi ifjúságnak a nemzethez való viszonyáról teljesen egybevág Concha Győző 1901-i líres tanévmeignyító dékáni beszédének alap gondolataival.

Kossuth Ferencnek a normális parlamenti küzdelem helyreállítására irányuló november 30. kezdeményezése (125) eleinte nem talált kellő visszhangra saját pártja kebelében.^I Ugyanis a függetlenségi párt december 1-én tartott értekezletén Kossuth nem tudott a maga békés álláspontjának többséget szerezni s ezért az elnökségről lemondott.^{II} A pártszakadás veszélye fenyegetett. Ennek elkerülése végett tárgyalás folyik a pártnak harcias és békére hajló elemei között. Az előbbieket a rendes parlamenti küzdelem előfeltételeként — a parallel ülésekre vonatkozó házhatározat hatály önkívülhelyezésén és a választójog demokratikus reformján kívül — azt is kívánták, hogy mivel a ehlopy-i hadiparancs és az ezt követő királyi kézirat (102) megtagadta a magyar nemzetnek a magyar vezényszóhoz való jogát: ezt a jogot minden elhomályosítás ellen biztosítani kell, és pedig a miniszterelnök részéről a Házban teendő alkalmas nyilatkozattal, amely világosan kimondja, hogy Magyarországon minden jog a nemzetől ered és hogy a nemzet országgyűlése útján királyával együtt a hadsereg nyelvére nézve fennálló jelenlegi állapotot, minden idegen faktor beleszólása nélkül, bármikor megváltoztathatja.^{III} A függetlenségi párt elnöksége részéről a párt december 4-ére tervbevett újabb értekezletén előterjesztendő határozati javaslat idevágó része, mely természetesen a miniszterelnök előzetes hozzájárulását is igényelte, december 3-án és 4-én ismételt tárgyalások anyaga volt egyrészt a Kossuth-párt két szárnya, másrészt a pártelnökség és a miniszterelnök között.

December 4. a Kossuth-párt életében és a készülő fegyverszünet ügyében különösen mozgalmas és egyben döntő nap volt. Délelőtt a pártnak harcos része (az obstrukció folytatását kívánók) tartott értekezletet Thaly Kálmán tiszteletbeli elnök elnöklete alatt. Thaly kijelentette, hogy legfőbb célja most a függetlenségi párt egységének megóvása. A párt elnöksége nevében határozati javaslatot terjeszt be, amelyet előzőleg megmutatott a miniszterelnöknek is és amely a miniszterelnök véleménye szerint is alkalmas arra, hogy alapja legyen a békés kibontakozásnak. Ez a határozati javaslat azonos tartalmú azzal a szöveggel, amelyet — mint alább látni fogjuk — Kossuth Ferenc, mint párthatározatot, a Ház december 5. ülésén felolvasott, kivéve a második mondatot, amely így szólt: „Azon esetben pedig, ha a képviselőháznak 1903 november 27-én a párhuzamos ülések tartása tárgyában a házszabályokba ütköző módon meghozott határozata hatályon kívül helyeztetik és ha a miniszterelnök úr a Ház előtt kinyilatkoztatja, *miszerint az ország joga ahhoz, hogy a magyar állammal a hadseregben kellőképpen érvényesüljön, kétségbe nem vonható, mert alkotmányunk*

^I L. a következőkre nézve a B. H. 1903. december 1—6. számát.

^{II} Kossuth Ferencnek tehát egyelőre ismét (112) nem sikerült, hogy jobb belátását pártjának szélsőséges elemeivel szemben keresztülvigye.

^{III} Megjegyzendő, hogy a szabadelvű párt katonai programjának (103) 8. pontja is azt mondja, hogy „a minisztérium politikai felelőssége — mint a korona minden tényéré — erre is (vagyis a magyar hadsereg vezényleti és szolgálati nyelvének meghatározására is) kiterjed és az országgyűlésnek törvényszerű befolyása — mint minden alkotmányos jogra — erre nézve is fennáll. Ezt az állapotot a törvényhozás — korona és országgyűlés együtt — megváltoztathatja.“

szerint minden jog a nemzettől ered s annak életbeléptetéséhez az alkotmányos tényezőknél, de csakis ezeknek együttes hozzájárulása szükséges — akkor kijelenti a függetlenségi és 48-as párt, hogy a képviselőház tanácskozásainak rendes mederben való folytatását lehetővé teendő, a rendkívüli és kivételes eszközöknek további alkalmazásától eláll!^I

A harci párt délelőtti előértekezletén felmerült javaslatok megvitatására a békepártiak főbb emberei délután 3 órakor a lemondott elnök, Kossuth Ferenc, lakásán szintén értekezletet tartottak. A pártegység biztosítása végett módosították az elnökségi határozati javaslatnak azt a részét, mely a magyar nyelvnek a hadseregben való érvényesülésére vonatkozik. Majd a miniszterelnökkel való tárgyalás után ismételten módosították, amely módosításhoz végre a miniszterelnök is hozzájárult. Eszerint a határozati javaslat második mondata így szól: „Azon esetben pedig, ha a képviselőháznak 1903 november 27-én a párhuzamos ülések tartása; tárgyában a házszabályokba ütköző módon meghozott határozata hatályon kívül helyeztetik, és ha a miniszterelnök úr a Ház előtt kinyilatkoztatja és a Ház határozatban kimondja, hogy Magyarországon minden jognak és így a védszervezetben a vezérleti és vezényleti nyelvre vonatkozó jognak is forrása a törvényhozásban kifejezésre jutó nemzeti akarat, — akkor kijelenti a függetlenségi és 48-as párt, hogy a képviselőház tanácskozásainak rendes mederben való folytatását lehetővé teendő, a rendkívüli és kivételes eszközöknek további alkalmazásától eláll.”^{II}

A parlamenti kibontakozást előkészítő tárgyalásoknak a délutáni értekezletet megelőző stádiumába kapcsolódik bele Kossuth Ferencnek a miniszterelnökhöz intézett következő bizalmas levele:^{III}

1903. december 4.

Tisztelt Barátom!

Ma 3 órakor jönnek össze nálam többen a főbb emberek közül; megbeszélésem velük a kívánt változtatást. Nagyon szeretném azonban, ha az eredeti szöveg maradhatna; mert bár az értelem nem változnék, mert ha a jogforrás a törvényhozás, ebben pedig ipso facto a nemzeti akarat... de a *jelszavak országában* igen fontos az, hogy ugyanazon eszme miképpen fejeztetik ki.

Azonban iparkodni fogok, az értelem nem változván, kívánságodnak eleget tenni.

Tisztelő barátod
Kossuth Ferenc

A délután folyamán sikerült is a nemzet jogáról teendő nyilatkozat tekintetében a megegyezés írtjából minden akadályt elhárítani.

^I Különbség ezen szöveg és a függetlenségi párt aznapesti értekezletén elfogadott végleges szöveg között csak a dült betűvel megjelölt rész tekintetében van, mely a magyar nyelv jogára vonatkozik.

^{II} Különbség ezen szöveg és a délelőtti előértekezleten Thaly Kálmán által bemutatott eredeti szöveg között csak a dült betűvel megjelölt rész tekintetében mutatkozik.

^{III} Ezt a levelet, valamint gróf Tisza István hátrahagyott írásai közül való többi levelet és egyéb iratot is Balogh Jenő ö Nagyméltóságának, a M. T. A. főtíkárának szíveségéből és engedelmevel közlöm.

A függetlenségi párt Thaly Kálmán tiszteletbeli elnök elnöklete alatt még aznap este tartott döntő értekezletén tizenkilenc szótöbbséggel elfogadta a párt elnökségének az obstrukció abban hagyásának feltételeit formulázó határozati javaslatát. Az értekezlet végén Kossuth Ferenc újból elfoglalta az elnöki széket s a párt megbízta az elnökséget, hogy a hozott határozatról értesítse a miniszterelnököt és kérje fel arra, hogy ezt a határozatot még a Ház másnapi ülésén ratifikálja. Kossuth Ferenc békés álláspontja tehát végre is győzött a párt harcos tagjainak felfogása felett.

Ilyen előzmények után emelkedett szólásra a Ház december 5. ülésének elején Kossuth Ferenc, hogy felolvassa és megokolja pártjának december 4. határozatát, mely a következőleg szól:

„A függetlenségi és 48-as párt gróf Tisza István miniszterelnöknek a kormány bemutatkozása alkalmából tett kötelező ígéretei mellett a képviselőháznak 1903-ik évi november hó 30-án tartott ülésén a választási törvénynek módosítására vonatkozó kötelezettségvállalását tudomásul veszi, annak pontos megtartását, illetve teljesítését éberén és kötelességszerűen ellenőrizendő. Azon esetben pedig, ha a képviselőháznak 1903. november 27-én a párhuzamos ülések tartása tárgyában a házszabályokba ütköző módon meghozott határozata hatályon kívül helyeztetik, és ha a miniszterelnök úr a t. Ház előtt kinyilatkoztatja és a Ház határozatban kimondja, hogy Magyarországon minden jognak és így a védszervezetben a vezérleti és vezényleti nyelvre vonatkozó jognak is forrása a törvényhozásban kifejezésre jutó nemzeti akarat, akkor kijelenti a függetlenségi és 48-as párt, hogy a képviselőház tanácskozásainak rendes mederben való folytatását lehetővé teendő, a rendkívüli és kivételes eszközöknek további alkalmazásától eláll. *(Helyeslés a szélsőbaloldalon.)* Kimondja egyúttal a párt, hogy az újoncjutalék megállapítására vonatkozó törvényjavaslatnak a költségvetési törvény, illetve az erre vonatkozó felhatalmazások megadása előtt való tárgyalását alkotmányellenesnek tartja. Tekintettel azonban arra., hogy a három éven túl és törvénytelenül a sorhadban tényleges szolgálatra kötelezett katonaságnak sürgősen és azonnal való hazabocsátását nemcsak hogy követeli, de minden tőle telhető módon előmozdítani is kívánja, elvi álláspontjának fenntartásával és annak kikötésével, hogy ez törvényes előzmény gyanánt nem szerepelhet, ugyancsak a párhuzamos ülések tárgyában hozott határozatnak hatályon kívül helyezése esetén, az 1903. évi rüjuncjutalékról és az ezévi újuncmegajánlásról szóló javaslatoknak soronkívüli tárgyalását nem ellenzi. *(Helyeslés a szélsőbaloldalon.)*

Ünnepélyesen kijelenti egyszersmind, hogy a párt egyik legfőbb programpontjául vallott önálló magyar hadsereg intézményének *(Úgy van! Úgy van! a szélsőbaloldalon.)* létrehozatala, valamint az ehhez közeledést képező magyar vezényleti és szolgálati nyelvnek, a nemzeti jelvényeknek, magyar tisztképzésnek,

magyar katonai törvénykezésnek és egyéb nemzeti jogoknak mielőbbi életbeléptetése érdekében minden alkalommal teljes erejével küzdeni fog, *(Helyeslés a szélsőbaloldalon.)* és azokat napirenden tartandja.“

Kossuth Ferenc a függetlenségi párt határozatát megokoló kísérő beszédében hangsúlyozza, hogy pártja az imént hallott három feltétel alatt hajlandó nem leszerelni, hanem csupán a parlamenti küzdelemnek rendes fegyverével küzdeni tovább. Ő nem a béke olajágával jön ide, sőt ellenkezőleg azzal az elhatározással, hogy ő és pártja küzdeni fog a jövőben is minden 67-es kormány s így a jelenlegi kormány ellen is a függetlenségi elvek megvalósítása érdekében. Ámde a küzdelemnek kétféle módja van: az egyik a rendes, a másik a kivételes. Már maga az a szó, hogy a küzdelem kivételes, jelzi azt, hogy ez a küzdelem örökétartó nem lehet, sőt nagyon hosszantartó sem. Az obstrukció nem más, mint parlamenti forradalom. Forradalomhoz nyúlni a nemzeteknek joga van. De ez csak ultima ratio lehet. És a nemzetet kockázatnak kitenni csak a legvégső esetben, csak a nemzet megkérdezésével és csak a siker reményével szabad. Ámde van-e remény arra, hogy a nemzet a közeljövőben elérheti azt a nagy és szent célt, amelyért a parlamenti küzdelem folyt? Miután a szabadelvű párt a magyar nyelvnek a hadseregben való érvényesülését katonai programjába bevenni nem akarja s így idevágó határozata egybevág a királynak a chlopy-i hadiparancsban kifejezésre jutó elutasító álláspontjával: szólónak és elváratainak meggyőződése szerint megszűnt annak a lehetősége, hogy jelenleg alkotmányos úton a kisebbség akarátát a többségi akarattal szemben érvényesíthesse. Erőszak útján talán érvényesíthetné, de hát az erőszak erőszakot szül és ettől szeretné az országot megóvni. Midőn tehát a jelen pillanatban az ellenzéki küzdelem nem érheti el végső célját, a függetlenségi párt úgy gondolja, hogy helyesebb rátérni a lan-kadatlan küzdelem azon terére, amely küzdelemmel erőtgyűjthetünk a nemzet számára. Az előadott megfontolások alapján állapította meg a függetlenségi párt az obstrukció abbahagyásának feltételeit. Ha valaki felismeri, hogy bizonyos legszentebb követelések ezidőszent nem érvényesíthetők, ezzel nem adja jelét kishitűségének, de azt bizonyítja, hogy a létező körülmények súlyát megfontolni tudja és akarja. Felszólalását azzal végezi, hogy az Úristen óvja meg édes hazánkat attól, hogy a legnemesebb szenvedélytől vezetett túlzás veszélybe sodorja.

Kossuth Ferenc után a miniszterelnök szólalt fel, hogy a Ház színe előtt is hozzájáruljon a függetlenségi párt által felállított békefel-tételekhez.

Gróf Tiszát István miniszterelnök: T. Ház! *(Halljuk! Halljuk!)* Úgy érzem, hogy azokkal szemben, miket előttem felszólalt t. képviselőtársam előadott, azonnal kötelességem nyilatkozni, *(Halljuk! Halljuk!)* és mindenekelőtt kijelentem, hogy semmi kifogásom nincs az ellen, miszerint a Háznak a délutáni ülé-sekre vonatkozó határozata hatályon kívül helyeztessék. *(Élénk helyeslés a szélsőbaloldalon.)* Az erre vonatkozó indítványt még a mai napon lesz szerencsém megtenni. *(Helyeslés a szélsőbal-oldalon.)* Kijelentem továbbá, ami magától értődik, hogy mind-

azt, amit a választói jog és a választási törvény reformja tekintetében a kormány nevében eddig mondottam, nagyon természetesen, teljes mértékben fenntartom és annak mielőbbi megvalósulására törekedni fogok. *(Élénk helyeslés a szélsőbaloldalon.)*

Jeleztem múltkori¹ beszédemben, hogy a begyűjtendő anyagot, s az ennek alapján készített javaslatot egy ankét tárgyalása alá kívánom bocsátani. De talán még célszerűbb lesz az eljárás úgy, hogy ezen ankétet már mielőbb összehívom, azért, hogy az adatok gyűjtésének is az szabhasson irányt. *(Helyeslés a szélsőbaloldalon és jobbfelől.)*

Harmadszor egy közjogi elvnek hangsúlyozását tartja a t. képviselőtársam szükségesnek és pártja nevében kifejezést adott annak a kívánalomnak, hogy mint kormánynyilatkozat és mint házhatározat fejeztessék ki azon elv, miszerint. Magyarországon minden jognak, tehát a védszervezetben a vezérlett nyelvre vonatkozó jognak is forrása a törvényhozásban kifejezésre jutó nemzeti akarat. *(Helyeslés.)*

Hát egész készséggel kijelentem, hogy ezt az elvet vallottam mindig. .. *(Élénk helyeslés jobb felől és a szélsőbaloldalon. Felkiáltások balfelől: Törvény!)*

Rakovszky István: Házhatározatot is fog provokálni? *(Zaj balfelől.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: ... és vallom ma is, semmi kifogásom tehát az ellen, hogy ez azonkívül, hogy itt a kormány nevében kijelenteni szerencsém volt, megfelelő házhatározatban is kifejezésre jusson.¹ ¹¹ *(Élénk helyeslés és éljenzés jobbfelől és a szélsőbaloldalon.) Elvégre az sarkalatos alapelve a magyar közjognak, hogy a magyar államnak egész szervezete, közjogunk egész rendszere ősidőktől fogva a nemzeti akaraton épült fel, (Élénk helyeslés.) amely nemzeti akaratnak a királyság megalkotása óta a korona akarata egyik integráns alkotó elemét képezi; (Helyeslés.) mert hiszen korona és nemzet organikus összeköttetésben vannak a magyar közjogban és mint közjogilag konstruált tényezők egymástól elkülönítve, egymással szembeállítva nem is képzelhetők. (Igaz! Égy van!)*

Azt hiszem tehát, t. képviselőház, hogy ezekben a — gondolom — teljesen precíz és világos kijelentésekben kielégítő választ adhattam t. képviselőtársamnak. *(Helyeslés a szélsőbaloldalon.)* És azt hiszem, hogy ehhez a tényhez joggal fűzhetem azt a reményt, hogy most már a Ház minden oldalán és a Ház minden tényezője részéről meg fog történni minden arra, hogy az alkotmányos küzdelem a normális keretek közt folyjék tovább. *(Élénk helyeslés a jobboldalon és a szélsőbaloldalon.)*

¹ (125).

¹¹ Ez csak 1904 január 5-én történt (XXI. Napló, 118. l.). L. (138).

Nem azt teszi ez, — teljesen igaza van t. képviselőtársamnak, — hogy végetért a küzdelem.

Kossuth Ferenc: Ellenkezőleg!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Ellenkezőleg, ez a küzdelem most lesz igazán olyan, aminőt a nemzet érdeke követel. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)* Most fog az oly eszközökkel megküzdeni, amelyek nem rombolnak, hanem építenek; *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)* amelyek a nemzet ügyeit nem megakasztják, de előbbreviszik; amelyek a magyar nemzet presztízsét, politikai tekintélyét és hatalmát emelik és emelik azt a ragaszkodást, pietást és tiszteletet, amellyel kell, hogy e nemzet minden polgára a magyar alkotmányos élet és annak intézményei iránt viseltessék. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)*

T. Ház! Én készen lettem volna a küzdelemre is, de azt mindig nagyon szomorú ultima rationak tekintettem, amelyhez csak végszükség esetében lett volna szabad nyúlni. *(Egy hang a szélsőbaloldalon: Soha!)* És kész örömmel, lelkem egész melegével üdvözlénné azt, ha e hajnalhasadást csakugyan a magyar alkotmányos élet napjának teljes derűje követné és ha itt úgy dolgozhatnánk a haza javára (tovább, ahogy ezt az ország érdeke megkívánja, mint az elvek harcát egymásnak kölcsönös megbecsülése mellett megküzdő, de küzdelmükben a kellő határt mindig megtartó lojális ellenfelek. *(Hosszantartó élénk helyeslés, éljenzés és taps a jobboldalon.)*

Szederkényi Nándor, az Ugron-párt elnöke, szólal fel ezután. Kossuth Ferenc úgy nyilatkozott, hogy pártja az obstrukciót folytatni nem kívánja. Ilyen nyilatkozatra szóló pártjának nincs szüksége, miután eddig is mindig a házszabályok keretében küzdöttek, rendkívüli fegyvereket nem használtak. Folytatni fogják tehát a küzdelmet éppen úgy, mint eddig, kivéve, ha a kormány a törvénytelenég útjára lép; mert a technikai obstrukciót csak akkor vették elő, amikor a kormány megszegte a házszabályt. Kossuth Ferenc reményvesztetten áll itt. Szólo és pártja nem adja fel a reményt, hogy a magyar nyelv joga a hadseregben érvényesülni fog. Ők tehát a küzdelmet kettőzött erővel folytatják a magyar nyelv jogáért, amelynek már rövid idő alatt érvényesülnie kell. Küzdeni fognak a végső összeroskadásig.

Báró Ivaas Ivor azt állítja, hogy az a párt, amelyhez tartozik, a néppárt, az utolsó tíz hónapi küzdelemben nem obstruált; de ő maga, pártjától el nem tiltva, a küzdők sorába állott és teljes erejével az obstruáló függetlenségi pártiakat támogatta. A kibontakozást a mostani parlamenti helyzetből mindenki óhajtja. Ő régebben, még a miniszterelnök elődje idejében, azt indítványozta, hogy a kibontakozást nyíltan, őszintén, pártközi megállapodással keressék. Természetesen az ellenzék felajánlott jobbkezet nem fogadták el azok, akik mindig a többség abszolút jogát hirdetik. Ma némileg változott a helyzet, mert hiszen a miniszterelnök a legnagyobb ellenzéki pártnak, de csak egy pártnak, vele való megegyezését — nem is a parlamentben keresve, hanem a parlamenten kívül megkötve — itt ma ratifikálta, mint békekötést le-

fegyverzés után. A néppárt változatlanul tovább fog küzdeni programja mellett, nem törvénytelen eszközökkel, hanem teljes erővel, itt benn és a Házon kívül is; objektív bírálattal, de erős meggyőződéssel és elhatározással, nem csatlakozva azokhoz, akik reményvesztetten ezt a küzdelmet nem folytatják.

Barabás Béla napirendelőtti felszólalásra kapván engedélyt, nem a szőnyegen lévő kibontakozás kérdéséhez kíván hozzászólni, hanem egy önmagában csekélynek látszó, de alkotmányjogi szempontból igen fontos ügyet hoz a Ház elé. Elmondja, hogy levelet kapott, amelyben az áll, hogy Nógrád megye egyik községében a község szegény lakóitól az adótartozások miatt lefoglalt tárgyakat kivétel nélkül elvitték a községházára, azokat ott tartják és visszaadni nem akarják, csakis az árverést függesztették fel. Miután, az a körülmény, hogy valakinek adótartozások miatt lefoglalt ingóságait elszállították, teljesen törvényellenes, kér sürgős orvoslást és az illető közegeik ellen a megtorló lépések folyamatba tételét. Itt a legsúlyosabb alkotmány sértsérről van szó, mert hiszen exlex-állapotban semmiféle adót behajtani nem lehet. Kéri továbbá, hogyha majd a rendes alkotmányos állapotok bekövetkeznek és megindulhat az állami adó behajtása, a kormány különösen a szegény adózókkal szemben, az elmaradt hátralékok behajtása körül a lehető leghumánusabban járjon el.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. Ház! Ami a felhozott konkrét esetet illeti, ott természetesen más feladatunk nem lehet, mint a tényállást teljesen konstatálni és annak alapján azután teljes pártatlansággal és ha kell, teljes szigorral is eljárni. *(Helyeslés.)* A t. képviselőtársam által felhozott másik kérdésre nézve pedig ismételhetem azt, amit ebbeír a tekintetben a kormány nevében már szerencsém volt kijelenteni,¹ hogy t. i. a most felszaporodott adótartozások behajtásánál a kormány a legmesszebbmenő méltányosságot és előzékenységet fogja tanúsítani. *(Élénk helyeslés.)*

Ezekután még csak egypár szó elmondására kérek engedélyt, miután nem válaszoltam azonnal báró Ivaas Ivor t. képviselőtársam beszédére, abban a hiszemben, hogy talán a további felszólalások is ugyanazon eszmekörben fognak mozogni. Én most minden polémiától tartózkodni kívánok, de azt hiszem, hogy úgy a szabad-elvű párt, mint az igen tisztelt függetlenségi párt érdekében a valló tényállást egy irányban minden félreértés elől biztonságba kell helyezni. *(Halljuk! Halljuk!)* Ez pedig az, hogy köztünk, sem a Házon kívül, sem a Házban paktum, pártközi megállapodás létre nem jött. *(Úgy van! Úgy van! a jobb- és a szélsőbaloldalon.)*

Igenis, miután a függetlenségi pártnak egyes kiváló tagjai velem érintkeztek a privat eszmecsere terén először, azután a Háznak nyílt ülésén történt felszólalásaikban, — igenis, eszmecsere folyt köztünk azzal a céllal, hogy érleljük meg a kérdéseket egy kielégítő megoldás felé; hogy hozhassuk létre azt a hely-

¹ (109).

zetet, hogy a függetlenségi párt saját spontán elhatározásából, — párthatározatban, de amely csak saját magával szemben kötelező, — foglaljon el egy oly állást ebben a kérdésben, amely az ország közügyeinek sikeres intézését lehetővé teszi.

Nem először jelentem én ezt ki. Bármely párt részéről fordulnának hozzám hasonló célból, akár privát eszmecsere alakjában, akár provokálnának a Házban nyilatkozatokat tőlem, a dolog természeténél fogva egyenlő előzékenységgel találkoznék minden pártnak a fellépése ebben a tekintetben. Én nem tehetek róla, ha csakis az igen t. függetlenségi pártnak vezető férfiai voltak azok, akik ezt az eszmecserét velem keresték. *(Felkiáltások a néppárton: Ez a jellemző!)* Ha bármely párt ezen eszmecserét velem kereste volna és erre hajlandóságot mutatott volna, én a legszívesebben rendelkezésére is állottam volna, — ismétlem, — nem azért, hogy pártközi megállapodást vagy paktumot hozzunk létre, hanem azért, hogy talán a vélemények tisztázása alapján egy kielégítő szituációt tudjunk a parlamentben létrehozni. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)*

És engedjék meg nekem, t. képviselőtársam hiába állítja, hogy a t. képviselő urak a harcot a végletekig fogják folytatni; engedjék meg, hogy én ebben kételkedjem, mert sokkal jobb véleménnyel vagyok a képviselő urak hazafiúi belátásáról, *(Helyeslés a jobboldalon.)* semhogy ezt elhinném. Mert engem éltet az a remény, hogy ha talán még ebben a pillanatban erőt is vesz a szenvedély a hazafiúi belátáson, de felül fog ez az utóbbi a képviselő urakban kerekedni, mert lehetetlen, hogy be ne lássák, hogy a nemzet érdeke azt kívánja és a nemzet arra vágyik és azt óhajtja, hogy most már szüntessük be a küzdelmet és ami fontos reformok, különösen a katonai nevelésügy terén, a küzdelem eredményeként jelentkeznek, azokat egyesült erővel hajtsuk végre és biztosítsuk; azután pedig egyesült erővel gyógyítsuk azon sebeket, amelyeket ez a küzdelem okozott és gondozzuk a nemzet érdekeit, amelyek a dolog természeténél fogva most hosszú időn keresztül háttérbe szorultak. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)*

Ismétlem: w képviselő urak hazafiúi belátásába vetett hit készlet arra a reményre, hogy ez a küzdelem, melyről ma még nem mondanak le, nem fog oly arányokat ölteni, hogy megakasszák az ország közügyeinek szekerét és hogy lehetetlenné tegyék az ország égető szükségleteinek kielégítését. *(Élénk helyeslés jobbfelől s a szélsőbaloldalon.)*

Rakovszky István szólalt fel. Okot adott erre — úgymond — a miniszterelnöknek báró Kaas Ivor beszédére adott válasza. Azt mondotta ugyanis, hogy szívesen veszi, ha más pártok részéről is történnek akár privátim, akár e Házban lépések arra nézve, hogy a parlamenti helyzet orvosoltassék. Szóló ezt a lépést szívesen megteszi, mert kezdettől fogva határozottan állást foglalt az obstrukció ellen. A másik dolog az a kijelentése a

miniszterelnöknek, hogy ő a Széll-féle paktumban vállalt kötelezettségeket el nem ismerte a szabadelvű párt részéről. Szólo ezt veszedelmes nézetnek tartja és kéri, hogy a miniszterelnök ezt a kijelentését reparálja. Az adott szónak szentsége érdekében áll, hogy ennek a paktumnak kötelező ereje az összes pártok által elismertessék. Ezzel a paktummal a kettős ülések ellenkeznek. Szólo a magyar vezényszóért nem kezdte meg a harcot, de ha megkezdte volna, nem hagyta volna idő előtt abba.

Gróf Tisza István miniszterelnök: Én csak két igen rövid kijelentésre szorítokozom. *(Halljuk! Halljuk!)* Az egyik az adott szóra vonatkozik. Legyen nyugodt az igen t. képviselő úr, hogy nincs ennek a Háznak egyetlenegy tagja sem, aki az adott szó szentségére akár a magán-, akár a közéletben nagyobb súlyt helyezne, mint csekélységem. De engedjen meg, én nem tudom, hogy az adott szó fogalmát mikép kevert« bele ebbe a mai diszkusszióba? Én egyszerűen azt mondtam, hogy egyáltalában nem találnám célszerűnek; hogy ma pártközi paktumok, megállapodások jöjjenek létre. Egy szóval sem mondtam többet. *(Úgy van! jobbfelől.)*

Ami pedig a múltkori diszkussziót illeti, egész világosan kifejezést adtam, azoknak a pártközi megállapodásoknak, amelyek a múltban létrejöttek és amelyekkel kapcsolatban a szabadelvű párt is vállalt obligókat akkor, amikor Széll Kálmán miniszterelnök úrnak előterjesztéseit elfogadta.¹ Hogy ez a pártközi megállapodás micsoda következményekkel járt, micsoda kötelezettségeket állapított meg: e tekintetben rámutattam arra, hogy ez azokat a kötelezettségeket állapította meg, hogy a törvényjavaslatoknak egy sorozatát, beleértve az akkori házszabály-reformokat is, a szabadelvű párt a Házban elfogadja. Én, t. Ház, csak azt állítottam, hogy ha ezek elfogadtatnak, akkor mindaddig, amíg érvényben állanak, legjobb meggyőződésünk szerint alkalmazni kell azokat. Egyéb obligókról én a szabadelvű pártra vonatkozólag nem tudok. *(Igaz! Úgy van! jobbfelől.)*

A másik, csakugyan nehezen eldönthető dolog, az a kérdés, hogy t. képviselőtársam obstruál-e, vagy nem obstruál? *(Derült-ség.)*

Azt látom, hogy ő tiltakozik az ellen, hogy az obstrukciót megkezdte, vagy abban részt vett volna. Kifejti, hogy ezt nem tette, mert károsnak és veszélyesnek látta az obstrukciót az országra nézve. Azután vérzik a szíve, hogy a Kossuth Ferenc t. képviselő úr vezetése alatt álló függetlenségi párt abbahagyja az obstrukciót és leikéből tapsol Szederkényi Nándor t. képviselőtársunknak, aki kijelenti, hogy még csontjaiban is folytatni fogja a küzdelmet. *(Derült-ség jobbról és a középén.)* Szeretnék

¹ (122—124).

ebben a négy momentumban eligazodni, de képtelen vagyok eldönteni, hogy t. képviselőtársam, mint következetes férfi, obstruál-e vagy nem? (*Helyeslés és derűlttség jobbról és a középén.*)

A dec. 5. ülésnek meg két nevezetes mozzanata volt. Az egyik, hogy a Ház végre ismét ráterhetett a napirendre: az újoncjutalék fenntartásáról szóló törvényjavaslatra, melynek általános tárgyalása nov. 13.-tól (112) nov. 25-ig folyt, azután a parallel ülésekre vonatkozó indítvány miatt (122) nov. 26-ától kezdve félbeszakadt és csak most a dec. 5. ülésen — a Kossuth-párttal való megegyezés eredményeként — folytatódhatott.

A másik kiemelkedő esemény az volt, hogy a miniszterelnök — az ülés elején Kossuth Ferencnek adott válaszában tett — ígéretéhez képest indítványt nyújtott be, amelyben a délutáni ülésekre vonatkozó nov. 27. házhatározatnak (123) hatályon (kívül) helyezését hozza javaslatba.

Az ülés végén még egyszer felszólt a miniszterelnök. Ugyanis Rakovszky István és Tóth János között személyes ügy támadt, amelynek során Tóth János a néppártnak a függetlenségi párt obstrukciójával szemben tanúsított legalább is kétszínű magatartására utalva, kijelentette, hogy a politikai erkölcsben sem a néppárttól, sem Rakovszkytól útmutatást nem kér. Erre Kovács Pál néppárti képviselő személyes kérdésben kért szót. Elnök megjegyzi, hogy itt személyében nem lett megtámadva senki; legfeljebb egy párt lett megtámadva s ezért csak akkor adhat engedélyt a felszólalásra, ha a Ház ahhoz hozzájárul. („Felkiáltások jobbfelől: Nem adjuk meg!“)

Gróf Tisza István miniszterelnök: A házszabályokhoz kérek én is szót. t. képviselőház. A Háznak rendes eljárása az

Polónyi Géza: De Kovács előbb kért szót a házszabályokhoz. (*Zaj.*)

Gróf Tisza István miniszterelnök: Erre nézve kívánok nyilatkozni. Gondolom, hogy lehet nyilatkoznom abban a kérdésben, hogy a képviselőház megadja-e a képviselő úrnak a szót, igen vagy nem?

Polónyi Géza: De Kovács Pál kért szót a házszabályokhoz! (*Felkiáltások: Nem ahhoz kért! Személyes kérdésben kért szót! Halljuk! Halljuk!*)

Gróf Tisza István miniszterelnök: Gondolom, a Háznak rendes eljárása az, hogy, amidőn bizonyos helyről támadás intéztek valamely párt ellen, akkor rendszerint az illető párt vezérének adja meg a Ház az engedélyt arra, hogy a párt nevében nyilatkozhatassék. Mivel azonban a néppártnak elnöksége részéről jelenleg nincsen a Házban senki, én úgy gondolom, hogy a kölcsönös lojalitás azt hozza magával, hogy az engedélyt megadja a Ház a párt azon t. tagjának, aki éppen a párt nevében nyilatkozni akar. (*Általános helyeslés. Halljuk! Halljuk!*)

Miután a függetlenségi párt „a rendkívüli és kivételes eszközöknek további alkalmazásától“ elállott, dec. 5. után a tovább obstruálok kis csapatának magvát, (mely kis csapat még a „technikai obstrukció“ sikeres folytatásához szükséges 20 aláírás felett sem rendelkezett) az

Ugron—Szederkényi-féle függetlenségi csoport alkotta, melyhez még néhány néppárti és pártonkívüli függetlenségi képviselő csatlakozott.

Ez a szélsőséges kis csapat — a 20 aláírás hiányában — már csak „beszédese” obstrukciót üzhett, „technikai”-t nem.

128. 1903. dec. 7. országos ülés. — Jelenlévők szavazási kötelezettsége. — Állami számvevőszék jelentése az 1903. év III. negyedéről stb. — Délutáni ülésekre vonatkozó nov. 27. határozat határon kívül helyezése. (Napló XX. k. 102, 103, 122, 126, 127. 1.)

Várady Károly a múlt ülés jegyzőkönyve ellen kifogást tett. Indítványa felett elnök elrendeli a szavazást felállás és ülve maradás által. Miután a szavazás eredményét nem tudta megállapítani, elrendelte a szavazók fejenkinti összeszámlálását. A szavazás eredménye szerint 58-an Várady indítványa mellett, 19-en pedig ellene szavaztak. Egy közbeszólásra elnök kijelenti, hogy a jegyzők állítása szerint a Iláz határozatképes számban (100 tag) együtt van, csak hogy mintegy 50 képviselő nem szavazott s ennek tulajdonítható, hogy a szavazatok száma nem tesz ki százat.

Szederkényi Nándor a házszabályokhoz szólva, tekintettel a szavazás eredményére, kétségbe vonja a jegyzők állításának helyességét. Ugyanis a Házban lévők szavazni tartoznak. A szavazatok összeadásából pedig az tűnik ki, hogy 100 képviselő nincs jelen, így tehát a jegyzőkönyvet hitelesíteni nem lehet. Kéri tehát akár új szavazást, akár az ülésnek felfüggesztését addig, amíg 100 képviselő megjelenik.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőház! Az kétségtelen, hogy a házszabályok szerint mindenki szavazni tartozik, tehát lehetetlen volna arra az álláspontra helyezkednünk, hogy többen vagyunk jelen a teremben, mint ahány szavazat leadott. *(Helyeslés.)* Én úgy gondolom, hogy a kérdés elintézésének legcélszerűbb módja lesz, ha most, miután azóta idő telt el, a jelenlévők megolvastatnak és ha kiderül, hogy száznál többen vagyunk jelen, a kérdés még egyszer feltéteik. *(Általános helyeslés.)*

Az elnöki előterjesztések után ismét a miniszterelnök kért szót.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. Ház! *(Halljuk! Halljuk!)* Van szerencsém az állami számvevőszék jelentését az 1903. számadási év III. negyedében előfordult utalványozásokról, illetve megszüntetésekről, illetőleg az 1902. évi XXIV. törvénycikk¹ nyert felhatalmazással szemben 1903. április hó végével mutatkozó eltérésekről, valamint az ugyanez évi május hó 1-étől szeptember hó végéig terjedő időszak alatt költségvetési felhatalmazás nélkül utalványozott kiadásokról bemutatni. Kérem, hogy azt kinyomatni, szétosztatni és tárgyalás végett a zárszámadási bizottsághoz utasítani méltóztassék. *(Helyeslés jobb felől.)*

¹ 1902. évi XXIV. t. C. az 1903. év első négy hónapjában viselendő közterhekről és fedezendő állami kiadásokról. — 1903. máj. 1. óta exlex-állapot (100 és 104).

Ugron Gábor ezzel szemben indítványozza, hogy az állami számvevőszék jelentése előzetes megvitatás céljából a pénzügyi bizottsághoz is áttétessék, mivel a jelenlegi költségvetésenkívüli állapotban nem tartja elégségesnek, hogy a jelentés egyedül csak a zárszámadási bizottsághoz utasítsák.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. Ház! *(Halljuk Halljuk! jobbfelől.)* Azt gondolom, hogy a bizottságok hatásköreinek összezavarása volna az, *(Helyeslés jobbfelől.)* ha egy oly kérdés, amely kizárólag zárszámadásszerű jelleggel bír, a. pénzügyi bizottsághoz utasíthatnák. Én azt gondolom, hogy azon igazi hely, ahol az ellenőrzés valóban gyakorlandó, az a Háznak a plénuma. Ha a t. képviselő urak a kérdés tanulmányozásából azon meggyőződést, merítik, hogy ezzel a kérdéssel egy szigorú és beható kontroll szempontjából foglalkozni szükséges, hát ennek a helye a Ház plénumában van. De az egészen indokolatlan bizalmatlanság volna a zárszámadási bizottsággal szemben, ha ezzel kimondanék mintegy, hogy azt az előkészítő munkát, amelyet neki teljesítenie kell, teljes megnyugvással és alapossággal nem teljesíti. *(Úgy van! Úgy van! a jobboldalon.)* Ennek folytán kérném, hogy maradjunk a rendes gyakorlatnál és csak a zárszámadási bizottsághoz utasítsuk a számvevőszéki jelentést. *(Helyeslés a jobboldalon.)*

A Ház a miniszterelnök javaslatát fogadta el, majd folytatta az újoncjutalék fenntartásáról szóló törvényjavaslat általános tárgyalását.

Az ülés későbbi szakában elnök jelenti, hogy Holló Lajos a házszabályok 203. §-ára való hivatkozással kért szót. Minthogy azonban a házszabályokra való hivatkozás csak akkor történhetik, ha azok valamelyikének helyes alkalmazása vonatik kétségbe, kéri Hollót, hogy felszólalását arra az időre halassza, amidőn majd a tanácskozás rendjén a 203. § alkalmazásáról lehet szó.

Holló Lajos meghajlik ugyan az elnöki figyelmeztetés előtt, de a 215. § értelmében a házszabályokra való hivatkozás feltétlen joga a képviselőnek és ő a 203. § alkalmazását azért akarja már most szóvá tenni, hogy a kérdés kellőleg megvilágíttassék, mielőtt a miniszterelnök indítványáról (127) határozathozatalra kerülne a sor. Kéri a miniszterelnököt, járuljon hozzá, hogy a parallel ülések tartására vonatkozó határozat hatályon kívül helyezéséről ne a 203. §-ra alapítva hozassák határozat, mert ez elismerését jelentené annak, hogy a Ház a parallel ülések tartására vonatkozó határozatát a 203. § alapján hozta. Már pedig az ellenzék kivétel nélkül ellenezte ezt a határozatot, mert házszabályellenesnek tartja. Ha az ellenzék nem kívánja ebben a kérdésben a kormány megalázását, ne kívánja a kormány sem, hogy az ellenzék meghazudtolja önmagát.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőház! *(Halljuk! Halljuk!)* Mindenekelőtt bátorodom megjegyezni azt — és remélem, hogy ebben a szemközt ülő t. képviselőtársaim közül sem találok ellenzésre, — hogy a 215. § alapján való felszólalás nem volna helyén akkor, ha a házszabályoknak oly szakasza hozatnék

fel, amelynek semmi aktualitása az adott pillanatban nincs.¹ A (jelen esetben azonban, minthogy tényleg az a kérdés, hogy a 203. § alkalmaztassék-e vagy nem, talán egy fél óra múlva úgylis a Ház elhatározásának tárgyát fogja képezni: mondom, a jelen esetben magam részéről nem teszek kifogást az ellen, hogy t. képviselőtársam, esetleg mások is, a házszabályok 203. §-ához a 215. § alapján jelenleg hozzászóljanak.

Én magának a kérdésnek érdeméről nyilatkozni nem kívánok. Egyszerűen jelzem azt, hogy az indítvány a mai napra kitűzetett, az erre vonatkozó jegyzőkönyv hitelesített, és azt hiszem, hogy most egyébről nem lehet szó, mint arról, hogy a hitelesített jegyzőkönyv értelmében is a kérdés ma pur et simple elintéztessék.

Semmiféle indokolás, semmiféle hivatkozás a 203. §-ra, vagy valamely egyébre most már nem szükséges. De nagyon természetes dolog, hogy ezt a kérdést közmegegyezésre másképp elintézni nem lehet, mintha a dologban mindenki fenntartja a saját álláspontját, és most létrejön egy oly megállapodása a Háznak, amely a gyakorlatban a délutáni üléseket kiküszöböli és azoktól eltekint. Azt hiszem, ma már új diszkusszió és új indokolás felesleges volna. A Ház szombaton elhatározta, hogy ezt a kérdést ma eldönti, » jegyzőkönyvet erre vonatkozólag hitelesítette, ma nem marad egyéb hátra, mint egyszerűen szavazással dönteni. *(Helyeslés a jobboldalon.)*

Az ezen kérdésben kifejlődött további vita során Polónyi Géza kifejti, hogy habár a parallel ülésekre vonatkozó nov. 27. határozatot jogszerűleg nem lehetett a házszabályok 203. §-ának 2. bekezdésére alapítani a 3. bekezdésben foglalt két korlátozó rendelkezés miatt, semmi jogi akadálya annak, hogy ezen határozat hatályon kívül helyezése a 203. § alapján történjék.

Ugron Gábor szeretné a kivezető utat megtalálni olyképpen, hogy a délutáni ülések megszüntetésére vonatkozó szavazásban az ellenzék tagjai is mindnyájan résztvehessenek. Ha ugyanis a 203. § alapján történik a szavazás, akkor ők abban a teljesen házszabályellenes szavazásban részt nem vehetnek. Nem akar a múltért szemrehányást tenni, csak arra törekszik, hogy az előfordult eset a jövőben mint precedens, házszabályellenes magyarázatra alkalmat ne adjon. Ezért a következő határozati javaslatot nyújtja be: „A képviselőház kijelenti, hogy sem báró Podmaniczky Frigyes indítványának, sem a miniszterelnök indítványának a 203. § alapján történt előterjesztése és elfogadása házszabályt magyarázó esetet jövőre nem képez.“

Gróf Tisza István miniszterelnök: Én azt gondolom, hogy ennek az egész kérdésnek helyes megoldása csak olyan lehet, amely a parlamenti ülések kérdésében senkinek egyéni meggyőződését nem érinti; amely e kérdésben mindenkit meghagy a maga

¹(124.)

álláspontján és meggyőződésén, de a házszabályoknak megfelelő korrekt módon intézi el a délutáni, ülés elhagyására vonatkozó javaslatot. Arra nézve különböznek a Házban a nézetek, hogy a parallel ülések behozatalára vonatkozó javaslat kezelhető-e a 203. § alapján, vagy sem? Én ezt most csak konstatalem, és a dolog érdemébe nemi bocsátkozom; de méltóztassanak nekem megengedni: én azt hiszem, hogy azon t. képviselő urak is, akik a parallel ülések behozatalát a 203. § alapján ellenezték, teljesen megnyugodhatnak abban, hogy a parallel ülések elhagyása a 203. § alapján történjék. És pedig miért? *(Mozgás a szélsőbaloldalon. Halljuk! jobbfelől.)*

T. képviselőtársaim ellenezték a parallel ülések behozatalának illetően kezelését azért, mert azt mondták, hogy ez egy óránál hosszabb idővel való meghosszabbítása az ülésezési időnek, és erre alapították azt a következtetést, — ha ez a premissza helyes, akkor a következtetés is helyes, — hogy ennekfolytán az indítvány a 203. § 3. alineájába ütközik. De ha a parallel ülések behozatala az ülések meghosszabbítását jelentette, akkor a parallel ülések elhagyása az ülésezési idő megrövidítését jelenti; az pedig evidens dolog, hogy egy határozat, amely a tanácskozási időt megváltoztatja, és pedig megváltoztatja akként, hogy megrövidíti az ülésezési időt, a 203. § alapján hozatik. *(Úgy van! jobb felől.)* Azt hiszem tehát, hogy abból az indítványból, ha ma ezen határozat meghozatik, precedens a parallel ülések behozatalára vonatkozólag nem vonható le. *(Úgy van! jobbfelől.)* A most betervezett indítvány talán nem is volna szabályszerű, de másfelől olyan értelemben stigmátizálná az előbb meghozott határozatot, hogy ahhoz, méltóztassék megengedni, elfoglalt álláspontunk sérelme nélkül nem járulhatnánk hozzá. *(Helyeslés jobb felől.)* Magát az indítványt, gondolom, egyhangúlag elfogadhatnék, mert az a parallel ülések kérdésében semmiféle újabb precedens nem alkot.

Holló Lajos: Ennek a kijelentésnek a jegyzőkönyvbevitelét kérem! Ha az a kijelentés, amelyet a miniszterelnök úr most tett, hogy ez precedens az ő felfogása szerint nem képez, jegyzőkönyvbe vétetik, akkor hozzájárulunk.

Rakovszky István: Kérjük ezt a jegyzőkönyvbe bevenni!

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. i. azt, hogy a parallel üléseknek ilyen módon való eltörlése semmi tekintetben precedens nem képez. *(Mozgás és zaj a szélsőbaloldalon. Egy hang a szélsőbaloldalon: Nem az eltörlés, hanem általában a parallel ülések! Halljuk! jobbfelől.)* Értsük meg egymást, mert nem szeretném, ha félreértenének. *(Halljuk! a jobboldalon.)* Én kizárólag arról beszéltem, hogy az a tény, hogy a hozott határozat ilyen ¹

¹ (122—124.)

módon változtattatik meg, nem képezhet precedenst és nem erősítheti meg azt az álláspontot, hogy ilyen határozatok hozhatók. *(Élénk helyeslés jobb felől. Zaj a szélsőbaloldalon.)*

Ugron Gábor: Akkor visszavonom indítványomat!

Az ülés végén a Ház egyhangúlag elfogadta a miniszterelnöknek a múlt ülésen benyújtott azon indítványát, hogy a délutáni ülésekre vonatkozó nov. 27. határozat hatályon kívül helyezzék. Ez a határozat tehát hatályát veszítette, még mielőtt érvényesült, volna. (124, 125).

129. 1903. dec. 9. országos ülés. — Parallel ülések megszüntetéséről jegyzőkönyv kiigazítása. — Indítványok napirendre-tűzése. (Napló XX.k. 129. és 130—131. l.)

Gróf Tisza István miniszterelnöknek a december 7-iki ülés végén tett az a nyilatkozata, hogy a parallel ülések tartására vonatkozó határozatnak a házszabályok 203. §-a alapján való hatályon kívül helyezése a parallel ülések ilyen módon való behozatalára vonatkozólag precedenst nem alkot: a legközelebbi, a dec. 9-iki ülésen is foglalkoztatta a Házat. Holló Lajos ugyanis azt kívánta a múlt ülés jegyzőkönyvének hitelesítése alkalmával, hogy a parallel ülések kérdésében az ülés végén elhangzott nyilatkozatokat és ezekkel kapcsolatos eseményeket a jegyzőkönyvben kellőképpen megrögzítsék. Ezért a következő indítványt teszi: „Holló Lajos azon indítványt terjeszti elő, hogy a miniszterelnök azon kijelentése, hogy a határozatnak ilvmódon való megváltoztatása nem képezhet precedenst és nem erősítheti meg azon álláspontot, hogy ilyen határozat hozható: a jegyzőkönyvbe vétessék fel. Vétessék továbbá jegyzőkönyvbe, hogy ezen indítványt a képviselőház helyesléssel fogadta, minek következtében Ugron Gábor külön indítványát visszavonta. Indítványozom tehát, hogy ezen indítvány, mint a miniszterelnök úr fenti kijelentésének és a képviselőház egyhangú határozatának indoka, vétessék fel a jegyzőkönyvbe.“

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. Ház! Egyszerűen kijelentem, hogy nincs kifogásom az ellen, hogy a jegyzőkönyv ezen pótlással kiegészíttessék. *(Helyeslés jobbfelől.)*

A Ház ilyen értelemben határozott.

Szerdai nap lévén, elnök felolvastatja az indítvány- és interpellációs könyveket. Az indítványkönyvhöz elsőnek Ugron Gábor kér szót és panaszolja, hogy három fontos indítvány váu már huzamosabb idő óta az indítványkönyvbe bejegyezve, azonban ezen indítványok indokolására a Ház még mindig nem tűzött ki napot. Kéri a Házat, hogy ne semmisítse meg az alkotmány szempontjából annyira fontos indítványozási jogot azzal, hogy hónapokon keresztül nem ad alkalmat az indítványok indokolására. Várady Károly mindenben hozzájárul Ugron Gábor fejtegetéseihez és csodálkozását fejezi ki azon, hogy míg a Ház az interpellációk megtételét minden szerdán és szombaton lehetővé teszi, addig az indítványok tekintetében nem jár el legalábbis hasonló módon. Kéri, hogy a már bejegyzett három indítvány tárgyalására még ezen a héten vagy a következő héten határnapot tűzzenek ki..

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőház! Amíg

az interpellációk tárgyalására nézve a Háznak egy kötelező határozata van, amelynek értelmében szerdán és szombaton az interpellációk megtételére át kell térnie a Háznak, tehát itt a Ház nem tehet egyebet, minthogy erre bizonyos időt szakít: addig a házszabályok értelmében a Ház az indítványok tárgyalására akkor tűz ki időt, amikor jónak látja. Én azt hiszem, hogy a Ház a rendes körülmények között természetesen mindig nyújtana ezentúl is módot minden indítványozónak arra, hogy indítványát rövid idő alatt megokolja. De, engedelmet kérek, a mostani körülmények között, amikor az országnak olyan kardinális fontosságú, sürgős szükségéi várnak kielégítést; *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)* amikor minden perc, amelyet az urak elvesznek az ország idejéből, lényeges kárt okoz a közérdeknek *(Úgy van! Úgy van! a jobboldalon.)* és érzékenyen sérti széles rétegeknek, sokezer honpolgárnak érdekeit, *(Úgy van! Úgy van! a jobboldalon.)* a benttartott katonákét is és üzőkét a póttartalékosokét és tartalékosokét is, akiket kénytelen lesz a kormány behívni, hogy az ország harcképessége csorbát ne szenvedjen: akkor, mondom, mikor a képviselő urak ezen időtöltés által ilyen érzékeny kárt okoznak minden indok nélkül, (mi nem járulhatunk hozzá, hogy segítségükre legyünk a képviselő uraknak. *(Hosszantartó élénk helyeslés a jobboldalolt.)*)

Én azt hiszem, az indítványok indokolására időt helyesen a Ház csak akkor fog kifizetni, mikor az időhöz kötött és sürgős törvényjavaslatok letárgyaltattak. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)* Nyújtsanak módot erre a képviselő urak, hagyják abba azt a teljesen meddő, minden irányban kártékony, az ország érdekeit és a társadalom ... *(Úgy van! Úgy van! a jobboldalon. Zaj balfelől.)*

Várady Károly: Tessék abbahagyni a kormányzást. *(Zaj jobbfelől.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: ... ismétlem, hagyják abba a képviselő urak ezt a teljesen meddő, kártékony, indokolatlan, *(Úgy van! Úgy van! a jobboldalon.)* a közvélemény által már elítélt időtöltést itt a Házban, és akkor fognak időt kapni mindenféle indítványok indokolására. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)*

130. 1903. december 10-iki országos ülés. — Újjoncjutalék mennyiségének 1903. év végéig való fenntartásáról szóló törvényjavaslat általános tárgyalása: chlopy-i hadiparancs és királyi kézirat; idegen tanácsosok meghallgatása; az obstrukció kárai. (Napló XX. k., 168—171. 1.)

A napirenden lévő újjoncjavaslat folytatásos tárgyalása során elsőnek Ugron Gábor mond nagy obstrukciós beszédet. Miután Magyarországon minden jog a nemzettől ered, kétség esetében a jogi vélelem a nemzet joga mellett szól és a király egyoldalúlag nem magyarázhatja a törvényt, így tehát nem döntheti el azt a vitás kérdést, vájjon az 1867:XII. te. 11. (-a értelmében felségjog-e a közös hadsereg

magyar részének nyelvét meghatározni? Magyarországon a törvényt hitelesen csak a király és az országgyűlés együtt magyarázhatja. Ezért volt olyan megdöbbentő hatása a chlopy-i hadiparancs. Már egymagában az is szokatlan, hogy a király ilyen hadiparancsban meghorderejű közjogi nyilatkozatokat tegyen; olyan politikai kérdéseket érintsen, amelyeknek megvitatására a hadsereg hivatva nincs. Ez valóban olyan tapintatlanság, amelynek láttára az ember meg kell, hogy ütközzék. És következett erre a hadiparancsra, mely nincs ellenjegyezve s így Magyarországra nézve nem érvényes, egy királyi kézirat is, felelős magyar miniszter ellenjegyzése mellett. Hogyan lehetett ezt a fogalmazványt arra felhasználni, hogy a hadiparancsnak tartalmát megerősítse, hatását még rosszabbá tegye? Hogyan lehet ebben a kéziratban ezt mondani: „És ugyancsak azért nem járulhatnak azon követelések teljesítéséhez, amelyek kipróbált intézmények olyatén átalakítását célozzák, amely ... végső következményében szent koronám országainak integritását is veszélyezteti”? Mít jelent ez? Azt, hogy minket be fognak kebelezeni az összmonarchiába, avagy fel fogják országunkat darabolni? Hát ki az, aki ezt el fogja követni? Szólo szeretne erre felvilágosítást kapni, mert az ilyen királyi nyilatkozatok egyszerűen mindegyikre is. Ha pedig ez csak fenyegetés akar lenni, úgy ezzel szemben rátesszük kezünket a törvénykönyvre és a királyi esküre hivatkozunk, melyet a király megtartani és minden erejével megvédeni köteles. A baj itt az, hogy két alkotmány szelleme ütközik össze; a magyar közjogi felfogás az osztrák abszolutisztikus felfogással, mely szerint minden közhatalom forrása a császár. A magyar alkotmány értelmezésére nem a magyar törvénykönyvet veszik elő, hanem, mint abból a királyi kéziratból is látható, az osztrák törvényt akarják ránk ruházni. Ez nem mindig volt így. Az 1868-ban tartott első delegáció ülésén a hadügyminisztert Grivicsics tábornok képviselte, aki egy alkalommal a chlopy-i hadiparancsban foglaltakhoz hasonló elveket hangoztatott, hirdetve a hadsereg változhatlan egységét és az ősszbirodalom eszméjét. Gróf Andrassy Gyula miniszterelnök azonban gondoskodott a hatékony orvoslásról és a közös hadügyminiszter két nap múlva határozottan dezavualta képviselőjének Magyarország közjogi állásával össze nem egyeztethető sérelmes nyilatkozatait. De hol látjuk most Magyarország közjogának azt a hatékony védelmét, amelyet abban az időben kifejtettek? Éppen az ellenkezőjét tapasztaljuk. Már maga az a mód, ahogyan a szabadelvű párt katonai programja készült; a kilences bizottság tagjainak Bécsbe való szaladgálása; az a tény, hogy a kilences bizottság katonai programtervezetét a közös külügyminiszter és az osztrák miniszterelnök meghallgatása után módosították: Magyarország közjogára nézve sérelmes és lealázó. Hát nem azért küzdött Magyarország évszázadokon át, hogy idegen tanácsosoknak befolyása, belügyeibe való beavatkozása kiküszöböljék? Már pedig az, hogy mi legyen az ország legnagyobb pártjának katonai programja, csak ennek a pártnak és az országnak belügye. A miniszterelnök iránt nem viseltetik bizalommal elsősorban azért, mert kevesebért vállalkozott kormányra, mint amennyit a kilences bizottság programja tartalmazott. De továbbá ma egy nagy elvtelenség van az állami politikában; tervtelenebb nemzeti élet nem képzelhető, mint Magyarország politikai élete. Szemben a külfölddel, nálunk az egész vonalon nagy tes-

pedés és visszaesés van. Szóló tovább akar küzdeni, mert jelenleg olyan harc folyik, amelyben a meghátrálás árnyat vet a nemzetre. Valószínű, hogy ez a harc most egyhamar nem fog győzelemmel járni, és mégis küzdeni fog, mert szükséges, hogy a nemzet jogaiért folyó harcban példáját adja a makacs kitartásnak, a meg nem hátráló, önzetlen küzdelemnek.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. Képviselőház! *(Halljuk! Halljuk!)* fin nem kívánok mindazokra kiterjeszkedni, amiket az előttem felszólalt t. képviselő úr beszédében elmondott, mert nem akarok a magam részéről is hozzájárulni ezen vita hosszabbra nyújtásához. *(Helyeslés a jobboldalon.)*

Madarász József: Az pedig megérdemli! *(Éljenezés a baloldalon.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Ezekről a kérdésekről annyiszor volt és annyiszor lesz még alkalom beszélni, hogy én nem kétlem, hogy felhasználhatunk még elégszer alkalmat e kérdések tisztába hozatalára olyankor, amikor az idővesztés, amelyet ezzel okozunk, a nemzeten valósággal égető sebet nem üt. *(Mozgás a baloldalon. Helyeslés a jobboldalon.)*

Kötelességemmé teszik azonban a felszólalást a t. képviselő úrnak némely kijelentései, elsősorban azok, amelyek az ú. n. chlopy-i hadiparancsral függnek össze. *(Halljuk! Halljuk!)*

Köztudomású tény, hogy a chlopy-i hadiparancs¹ megjelenése és tartalma nagymérvű nyugtalanságot és aggodalmat okozott a nemzetben. De köztudomású tény az is, hogy, amint ezekről az aggodalmakról, erről a nyugtalanságról Ő Felseége értesült, felhasználta az első alkalmat az aggodalmak eloszlatására. *(Égy van! a jobboldalon. Zaj a baloldalon.)* Betöltötte az üresen álló miniszterelnöki széket elsősorban azért, hogy illetékes, felelős magyar tanácsosa által olyan kijelentéseket tehessen, amelyek hivatják megnyugtani ebben a tekintetben az egész nemzetet. *(Úgy van! a jobboldalon. Zaj a baloldalon.)*

Molnár Jenő: A cél ez volt, de az eredmény nem!

Gróf Tisza István miniszterelnök: És ha a t. képviselő úr azt mondja, hogy ő a maga befolyását felhasználta arra, hogy ez a kérdés ne élesíttessék ki akkor, amikor az az izgatottság felmerült, — ezt nagyon helyesen és hazafiasán tette. De ha akkor óvakodott e kérdés kiélesítésétől, miért teszi ezt most, amidőn az aggodalmak a korona által eloszlathattak? *(Mozgás és ellenmondások a szélsőbaloldalon. Élénk helyeslés jobbfelől. Egy hang a baloldalon: Tisztába kell hozni ezt a kérdést!)* Tisztába van az hozva teljesen a korona illetékes bizalmi emberének nyilatkozata által és tisztába van hozva még azon tény által is, hogy Magyarország jelenlegi királyának egész uralkodása 1867 óta intő és fényes példája

a törvény- és alkotmánytiszteletnek. *(Élénk éljenzés és helyeslés a jobboldalon. Mozgás és zaj a bal- és a szélsőbaloldalon.)* Ha a képviselő úr itt a királyi esküt emlegeti és Ő Felségét mintegy figyelmeztetni akarja rá: ezzel, engedelmet kérek, olcsó babérokkal övezheti homlokát, *(Úgy van! jobb felől. Zaj és ellenmondások a bal- és a szélsőbaloldalon.)* de nincs a koronának egyetlenegy ténye sem, amely tárgyi támpontot nyújtana ilyen figyelmeztetés intézésére. *(úgy van! jobb felől.)* Akkor, amidőn a magyar nemzetnek sötét gondra okot adó helyzetében egy fénylő pontot képez az az el nem tagadható tény, hogy a korona olyan férfiú, olyan uralkodó fején van, aki fényes példája a törvény- és alkotmánytiszteletnek: *(Élénk helyeslés és éljenzés jobbfelől. Mozgás és zaj a bal- és a szélsőbaloldalon.)* akkor a királyi eskünek fölemlítése lehet olcsó népszerűség-hajászat, de legalább is fölösleges. *(Úgy van! jobb felől. Élénk ellenmondások a szélsőbaloldalon.)*

Ritner Zsigmond: Ez fölfelé való beszéd!

Uray Imre: Micsoda fantázia!

Förster Ottó: Hangulatcsinálás! *(Felkiáltások jobbfelől: Nem áll! Zaj a szélsőbaloldalon.)*

Elnök: Csendet kérek!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Én sohasem törődtem azzal, hogy amit vallók és mondok, kinek tetszik cs kinek nem. Én meggyőződésemet fejeztem ki, *(Mozgás a szélsőbaloldalon)* és ha azt látom, hogy a koronával szemben egy méltatlan imputáció történik, ezzel szemben mindig ki fogom fejezni véleményemet. *(Élénk helyeslés a jobboldalon. Nagy zaj a bal- és a szélsőbaloldalon.)*

Holló Lajos: Megint a koronát védelmezi a magyarok ellen! *(Zaj. Egy hang a szélsőbaloldalon: Hangulatcsinálás a bécsi audienca előtt! Halljuk! Halljuk! jobb felől.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Sohasem hízelegtem senkinek; sohasem hajhásztam senkinek a kegyét, de a képviselő urak tartózkodjanak olyan nyilatkozatoktól, *(Mozgás és zaj a szélsőbaloldalon. Halljuk! jobbfelől.)* amelyekkel szemben nem tiltakozni, teljesen jogosulatlan mulasztás volna részemről... *(Élénk helyeslés a jobboldalon. Mozgás és zaj a bal- és a szélsőbaloldalon.)*

A képviselő úr megjegyzései tárgyává t&szí azon legfelsőbb királyi kéziratot¹ is, amelyet Ő Felsége a magyar miniszterelnök ellenjegyzése mellett a miniszterelnökhöz intézett. Én e tekintetben most, csak egy kérdésre szorítokozom. A képviselő úr magyarázatát keresi ezen legfelsőbb kézirat azon passzusának, amely szerint utal az uralkodó arra, hogy kipróbált intézmények megbolygatása esetleg az ország integritását is veszélyezteti és ennek olyan ma-

gyarázatát adja a képviselő úr, amelyről, azt hiszem, evidens, hogy a korona intenciójától és nézeteitől teljesen távol áll. Én a szóban forgó passzusnak nem képelem és nem képzelhetem más értelmét, mint azt, *(Halljuk! Halljuk! jobbfelől.)* hogy a koronának aggályai vannak aziránt, hogy a hadsereg szervezetének megbolygatása a hadsereg védképességének rovására történék, *(Úgy van! jobbfelől.)* a hadsereget gyengíteni és ennek folytán külvészély esetén az ország integritására nézve bírhatna hátrányos következzésekkel. *(Úgy van! jobb felől. Ellenmondások a szélsőbaloldalon.)* Azt hiszem, hogy Imás magyarázatot keresni és adni e passzusnak nem lehet. *(Egy hang a szélsőbaloldalon: Fel kell világosítani!)*

Kubik Béla: Hiszen le van írva, kérem! *(Mozgás jobbfelől.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Maga azon legfelsőbb királyi kézirat alkotmányjogilag teljesen kifogástalan formában hozta a magyar nemzet tudomására azt a tényt, hogy Ő Felsége, mint, a törvényhozás egyik faktora, a hadsereg szervezetének felbolygatásához és gyökeres megváltoztatásához nem járulhat. És ezen tény a válság veszélyét hozta közel ia nemzetre nézve, mert a nemzet bizonyos törekvései és a korona felfogássá között oly eltérés mutatkozott, amely a válság csiráit rejtette méhében. Ezzel kizökkent az ország helyzete a normális parlamentáris működés keretéből és egy rendkívüli helyzet állott be, amely, amint már korábbi alkalommal említettem, ha, kisebb méretekben is, de nagyon hasonlított az 1867-iki kiegyezést megelőző időkhöz. Mert ugyanazon eszmekörben, habár a kérdések kisebb körben mozogtak is itt, de félreértések és nézeteltérések veszélyei forogtak fenn a korona és a nemzet között, amelyeknek eloszlátása és közmegnyugvást előidézö előkészítése, — azt hiszem, — hazafias kötelessége volt mindazoknak, akik az országot a válság megrendítő hatásától megkímélni akarták. És ha közviszonyaink ilyen alakulása mellett azok, akik a szabadelvű párt állásfoglalását irányítani iparkodtak, ha azok egyúttal figyelemmel voltak arra is, hogy a kibontakozás, amelyet keresünk, a békés megoldás zálogát is magáiban rejtse: ezért, éppoly kevésbé érhet szemrehányás bennünket, mint ahogy ugyanezen az úton jártak el és hosszú hónapokon keresztül keresték a koronával való egyetértés megoldását azok a nagy hazafiak, akik 1866—67-ben a Deák-párt politikáját irányították. *(Úgy van! a jobboldalon.)* Rendkívüli viszonyokat az alkotmányos élet és a parlamenti teóriák rendes sablonjaiba belefoglalni nem lehet. Adja Isten, hogy ilyen pillanatok, ilyen viszonyok mentői ritkábban forduljanak elő; de akkor, mikor beállnak, bátorsággal kell bírni annak bevallására és nem szabad visszatartani magunkat azon eljárástól, amelyet az ország érdeke parancsolólag követel. *(Helyeslés a jobboldalon.)*

Ha a t. képviselő urak felemlítik azt is, hogy a korona ez al-

kalommal meghallgatta közös minisztereit és esetleg az osztrák kormány fejét is, hát én ebben semmi rendkívülit nem találok.

Kubik Béla: Mindjárt gondoltuk! *(Zaj balfelől. Halljuk! Halljuk! jobbfelől.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Legyenek szívesek a képviselő urak ezen okoskodás végét is bevárni, ha azután altkor sem tetszik, méltóztassék kritikát gyakorolni felette. Én, mondom, abban semmi rendkívülit és semmi hibázthatnivalót nem találok, mert közös intézményekről lévén szó, nagyon természetesnek, nagyon helyesnek tartottam, hogy alkalma nyíljk ezen tanácsosoknak is nézeteiket kifejezésre juttatni. Igenis, sérelmes lett volna a helyzet akkor, ha a magyar tanácsosok tanácsa és akarata alárendeltetett volna bárminő idegen akaratnak; *(Zaj balfelől.)* de a megoldás, amelyet elérnünk sikerült, olyan volt, amelyért magyar emberek teljes megnyugvással és teljes meggyőződéssel vállalhatták el a felelősséget. Olyan volt, amely óriási haladást jelentett a múltakkal szemben; olyan volt, amely — és engedjenek meg, ezt talán önök sem fogják tagadni — megnyugvást és kellemes meglepetést keltett. *(Zaj és derűtség halfelől.)*

Kubik Béla: Rózsaszínű szemüvegen nézi a dolgokat!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Alig hiszem, hogy sokan legyenek a képviselő urak között, akik ezelőtt fél esztendővel lehetségesnek tartották volna a katonai nevelésügy terén azt a reformot, amelyet elérni sikerült. *(Felkiáltások balfelől: A magyar nyelvet is el lehetett volna érni!)*

Bakonyi Samu: Miért nem csinálta meg a szabadelvű párt? Obstruálnunk kellett, hogy ez eléressék! *(Mozgás jobbfelől.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: A kérdés súlypontja tehát nem az, hogy kiket hallgatott meg a korona és kiket nem. A kérdés súlypontja az, hogy a megoldás, amelyet a korona engedélyezett, megfelel-e a magyar közjognak; megfelel-e a magyar tanácsosok meggyőződésének és fedve van-e teljesen a magyar tanácsosok felelőssége által? És engedje meg a t. képviselő úr, ha ezzel kapcsolatban felhossa a Grivicsics-esetet és felhossa azt, hogy törekvés mutatkozik, mely a magyar nemzetre is az osztrák törvényt akarja alkalmazni: akkor nagyon rövid emlékező tehetsége van a képviselő úrnak, ha ezt velem szemben alkalmazza a közelmúltak tanulságai után, mikor ismét és ismét volt alkalmam a legpregnansabban kifejezésre juttatni azt, hogy felelősséget vállalok azért, hogy a magyar nemzetre csak a magyar törvény lesz irányadó.¹ *(Úgy van! jobbfelől.)*

A képviselő úr kijelenti, hogy folytatni fogja elveiért a küzdelmet. Hát hiszen hogyne. Folytassa a küzdelmet, amint, azt hi-

¹ (116, 118, 119, 122).

szem, ebben a Házban mindenki fogja elveiért a küzdelmet folytatni. A kérés, amit az ország érdeke nevében hozzáintézhetek, nem az, hogy a küzdelmet ne folytassa, hanem az, hogy azt a magatartást ne folytassa ebben a parlamentben, amely azt az ügyet, amelyért ma is oly hévvel szállott síkra, egy jottával sem viszi előbbre, de a közügynek a legmélyebbre ható károkat okozza. *(Úgy van! Úgy van! jobbfelől. Mozgás és zaj a szélsőbaloldalon.)*

Küzdelem és obstrukció nem egyértelmű fogalom. *(Helyeslés jobbfelől. Mozgás és zaj a bal- és a szélsőbaloldalon.)*

Kubik Béla: Más módja nincs küzdeni az ellenzéknek! *(Ellenmondás a jobboldalon.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Hát talán t. képviselőtársamnak nincs. *(Zaj a baloldalon.)* Talán Kubik Béla t. képviselő úrnak nincs, de hála Istennek, vannak a magyar ellenzéken még számosan, akiknek van és én azt hiszem, hogy az obstrukció. ..

Kubik Béla: Nem is értettem velük egyet! *(Nagy zaj a szélsőbaloldalon. Halljuk! Halljuk! jobbfelől.)*

Holló Lajos: Azokkal meg van elégedve! Cukkedlit is kapnak!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Én azt hiszem, hogy az obstrukció egyenesen megölő betűje annak a parlamentáris ellenzéki küzdelemnek, mely az eszméket terjeszti és a közvélemény meghódítására volna hivatva, mert hiszen itt az eszméknek, az érveknek helyét az időelleni gondolatnélküli küzdelem foglalja el. De megölő betűje nemcsak az ellenzéki küzdelemnek, hanem károsítása az ország legegészebb érdekeinek és lerombolása magának a parlamentarizmusnak. *(Élénk helyeslés a jobboldalon. Nagy zaj a szélsőbaloldalon.)*

Hát, t. képviselő urak, könnyű dolog bebizonyítani, mekkora anyagi kárt okozott az obstrukció az országnak. De azt hiszem, hogy az erkölcsi kár még sokkal nagyobb az anyagi kárnál is; mert gyökereiben támadja meg azon intézményeket... *(Zaj és ellenmondás a szélsőbaloldalon. Halljuk! Halljuk! jobbfelől.)*

Kubik Béla (a jobboldal felé mutatva): Odabenn rágódig az a főreg!

Gróf Tisza István miniszterelnök: ... gyökerükben támadja meg azokat az intézményeket, ..

Uray Imre: Melyik pártról van most szó?

Gróf Tisza István miniszterelnök: Én az obstrukcióról beszélek!

Elnök: Kérem Uray képviselő urat, ne méltóztassék folytatni a közbeszólásokat. *(Halljuk! Halljuk! jobb felől. Felkiáltás a szélsőbaloldalon: Háromnegyed háromig joga van! Élénk derült-ség.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Mikor közvetlenül előttem egy igen erős, igen heves és igen hatalmas filippikát a nyugtalan-

ságnak, a türelmetlenségnek legkisebb jele nélkül hallgattunk meg, akkor azt hiszem, a képviselő urak részéről nem volna méltányos dolog válaszat meg nem hallgatni. (*Helyeslés. Halljuk! Halljuk!*)

Mondom, t. képviselőház, az obstrukció által okozott erkölcsi kár sokkal nagyobb még annál az anyagi kárnál is, amit okozott, mert gyökereiben támadja meg azokat az intézményeket, amelyek a nemzet sorsával vannak összeforva; mert lerombolja a hitet, a kegyeletet, a pietást, amivel kell, hogy minden magyar ember viseltesék a parlament és a parlamentben képviselt ügyek iránt. (*Igaz! Úgy van! a jobboldalon.*) És ha a t. képviselő úr szememre veti az elvtelenséget és az eredménytelenséget, bocsánatot kérek, az elvtelenségre vonatkozó szemrehányást, azt hiszem, ez a párt nem érdemli meg; az eredménytelenségre vonatkozólag, fájdalom, van kijelentésében bizonyos igazság.

Láthatjuk, hogy 1867-től kezdve mintegy harminc éven keresztül haladt és fejlődött, ez a nemzet a hibák dacára, amelyeket közben elkövettek és amelyeket senki sem akar tagadni. Haladt a nemzet, fejlődött anyagi, erkölcsi, politikai súlya tekintetében oly óriási arányokban, oly nagy mértékben, amely odakint az ország határain kívül imponált barátoknak és ellenségnek egyaránt. (*Igaz! Úgy van! Élénk helyeslés a jobboldalon.*) Ez a haladás megakadt, e haladás helyét tespedés és visszaesés foglalta el. (*Igaz! Úgy van! a jobboldalon.*) Ez igaz, de miért? Mert a parlament, mint az üres malom, zakatol és nem örül tovább. (*Mozgás a baloldalon.*) Tehetetlenül ugyanabban az eszmekörben, ugyanazon kitaposott nyomon vergődik a nemzet, emésztí a maga erejét és idejét, holott az ország produktív politikai célokra fordíthatná ezeket. (*Igaz! Úgy van! a jobboldalon.*)

Ennek az állapotnak vessünk véget pártkülönség nélkül. (*Mozgás a bal- és a szélsőbaloldalon.*) Vigyük mindnyájan elvemnek és erőinknek legjavát oda, hogy közremunkáljunk az ország ügyeinek előbbrevitelében; akkor meg fog szűnni az eredménytelenség, akkor meg vívhatnak az urak küzdelmet, de olyan küzdelmet, amely a nemzetnek valóban hasznára válik. (*Élénk helyeslés, éljenzés és taps a jobboldalon.*)

Az ülés második felének legnagyobb részét Lengyel Zoltán időpocsékló beszéde tölti ki. És „a parlament, mint az üres malom, zakatol és nem örül tovább“.

131. 1903 december 12. országos ülés. — Tisztviselők fizetésrendezése. — Bizottsági jelentések megtételének ideje. — Legközelebbi ülés ideje. (Napló XX. k. 223—224., 244., 245. 1.)

Holló Lajos napirendelőtti felszólalás keretében hosszasan foglalkozik a köztisztviselők fizetésrendezésének kérdésével a lapokban megjelent azon tudósítással kapcsolatban, hogy a tisztviselők karácsony előtt megkapják a már megszavazott fizetési pótlékot. Beszéde végén

kéri a miniszterelnököt, hogy nyújtson megnyugvást a tisztviselői karnak először azon kijelentés által, hogy ő a köztisztviselők fizetésének rendezéséről szóló törvényjavaslatot, melyet az előző kormány nyújtott be, változatlanul magáévá teszi és annak megvalósítását kívánja; másodsor pedig nyújtson megnyugtatót arra nézve, hogy a fizetési pótlékok, amelyet a törvényhozás már budgetszerűen elfogadott, az ünnepek előtt milyen formában, milyen összegekben és milyen kulcs szerint kívánja felosztani.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőház! *(Halljuk! Halljuk!)* Én nem jöhetek a t. képviselő uraknak az obstruálásban segítségükre és éppen azért *(Zaj balfelől. Elnök csenget. Halljuk! Halljuk! jobbfelől)* nem terjeszkedem ki mindazokra, miket az előttem szolt t. képviselőtársam felszólalásában felőlelt. Mindössze is annak rövid kijelentésére szorítkozom, hogy a tisztviselői kar a t. képviselő úr védelmére egyáltalában rá nem szorul, *(Úgy van! Úgy van! jobbfelől. Mozgás a bal- és szélsőbaloldalon.)*, mert hiszen a. kormánynak is erős elhatározása a legrövidebb idő alatt rendezni a tisztviselői fizetések kérdését úgy, hogy elmenjen addig a legszélsőbb határig, ameddig az állami pénzügyek komoly veszélyeztetése nélkül elmehet. *(Élénk helyeslés jobb felől.)* Hog.v pedig ezt a határt be kell tartania, ezt talán mégsem szükséges itt bővebben indokolnom és fejtegetnem. *(Úgy van, jobbfelől.)*

Ha a képviselő úr kritika tárgyává teszi azt, hogy a kormány álláspontja ebben a kérdésben a megelőző kormányétól némileg eltér, hát ennek a magyarázatát ismételve megadhatom; mert hiszen megadtuk már a múltkor.¹

A javaslat előterjesztésekor az akkori kormány abban a nézetben volt, hogy rendezi elsősorban a kinevezett tisztviselők illetményeit és majd később, akkor, mikor a pénzügyek állapota ezt megengedi, fog áttérni a közszolgálat egyéb kategóriái fizetésének rendezésére. Az új kormány ezt az álláspontot nem tehetette magáévá; *(Mozgás balfelől.)* mert azt tartotta, hogy flagrális igazságtalanságot követne el elsősorban a megyei tisztviselőknél, de a közügynek más érdemesebb szolgálóin is, ha a most. rendelkezésre álló erőt teljesen igénybevenné a kinevezett tisztviselők illetményeinek rendezésére és esetleg, ha a pénzügyi és gazdasági helyzet pangása tovább tartana, ad graecas calendas halasztaná el a közszolgálat többi érdemes munkásai fizetésének rendezését. *(Helyeslés jobbfelől. Mozgás a bal- és a szélsőbaloldalon.)* A kormány tehát arra az álláspontra helyezkedett, hogy a kérdést a maga egészében kívánja megoldani. Ennek természetes konzekvenciája volt azután az, hogy már most számot kell vetnünk azzal, minő pénzügyi eszközökre lesz szükség az egész kérdés megoldására s mennyiben állanak ezek az eszközök rendelkezésre, és csak ezen

¹ (107).

számítások megtetele után fog a kormány abban a tekintetben végleges állást foglalhatni, hogy kell-e restringálni a fizetés-emelések azon mérvét, amely e javaslatban lefektetve van.

Ismétlem: el fog a kormány menni a betérjesztendő javaslatban addig a határig, ameddig az állam pénzügyi egyensúlyának fenntartása és az adófizetők érdekeinek kötelelességszerű tekintetbevétele mellett elmennie lehetséges. *(Helyeslés jobbfelől. Mozgás a hol- és szélsőbaloldalon.)*

Ami mármost az ideiglenes nehézségeket illeti, én már ma tudomására juttathatom a t. Háznak, hogy a legközelebbi napokban be fog nyújtani a kormány egy törvényjavaslatot, amelyben felhatalmazást kér arra, hogy az 1903. évi költségvetésben felvett általányösszeg keretén belül a tisztviselőket ideiglenes pótlék alakjában részesítse átmenetileg fizetésjavításban. Ennek a törvényjavaslatnak a letárgyalása természetesen a t. Ház bölcsességétől, illetőleg attól függ, hogy mennyiben lesz képes a t. Ház letárgyalni és befejezni azokat a törvényjavaslatokat, amelyeknek elintézése égetően szükséges *(Nagy mozgás a bal- és a szélsőbaloldalon.)* és állami szükségletet képez. *(Helyeslés jobbfelől. Nagy zaj a bal- és a szélsőbaloldalon.)* És tulajdonképpen a kormányt egyéb köteletség ezen a téren nem is terhelheti, mint az, hogy ezen javaslat benyújtása által módot nyújtson a t. Háznak és a t. Ház minden tagjának arra, hogy a tisztviselőket szükségletüknek ezen valóban rég várt kielégítéséhez juttassa. *(Helyeslés jobb felől. Nagy mozgás és zaj a szélsőbaloldalon.)* Azonban, ha a t. képviselő urak magatartása még huzamosabb időn keresztül tenné lehetetlenné ezen javaslat letárgyalását... *(Élénk felkiáltások balfelől: Készen vagyunk rögtön tárgyain! Bármikor! Zaj és mozgás a bal- és szélsőbaloldalon.)*

Engedőimet kérek, e törvényjavaslatnak letárgyalása nem előzheti meg azoknak a törvényjavaslatoknak a letárgyalását, *(Igaz! Úgy van! a jobboldalon. Mozgás a baloldalon)* amely javaslatok elintézése időhöz van kötve és az országnak égető szükséglete. *(Igaz! Úgy van! a jobboldalon.)*

De azért, t. Ház, amennyiben a t. képviselő urak akadályokat fognak gördíteni annak útjába, hogy e javaslat a természetes sorrendben letárgyaltassék: a kormány úgy, amint — felelőssége érzetéből kiindulva — más fontos kérdésekben tette, a saját felelősségére fog intézkedni ebben a kérdésben is, abban a reményben, hogy a t. Ház utólagos jóváhagyását ebben a tekintetben kinyerheti. *(Helyeslés a jobboldalon.)*

A napirenden lévő újoncjavaslat folytatólagos tárgyalása után Rosenberg Gyula előadó betérjeszti a pénzügyi és a közgazdasági bizottság jelentését az Olaszországgal való kereskedelmi viszonyaink ideiglenes rendezéséről szóló törvényjavaslat tárgyában. Ellenzéki részről kifogásolják, hogy a házsabályok 197. §-a ellenére többször

megtörténik, hogy a bizottsági jelentéseket nem az ülés elején, hanem az ülés szünet utáni részében vagy az ülés végén terjesztik be s kéri, hogy a jövőben a házszabályok idevágó rendelkezései a bizottsági előadók által szigorúan megtartassanak. Elnök konstatálja, hogy habár ez a házszabályokban nincs megengedve, már régtől bevett szokás, hogy bizottsági jelentések az ülés végéig mindenkor előterjeszthetők. *Ezt a gyakorlatot* nem lehet helyteleníteni, mert ezáltal bizonyos sürgős ügyek kellő gyorsasággal tárgyalhatók.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. Ház! *(Halljuk! Halljuk!)* A házszabályok arra vonatkozólag, hogy a bizottsági előadók a bizottsági jelentéseket mikor adják be, semmiféle meghatározást nem tartalmaznak. *(Igaz! a jobboldalon.)* A 197. § szövegéből egyenesen, világosan következik, hogy az a bizottsági előterjesztésekre nem is vonatkozhatnak. *(Zaj a baloldalon. Helyeslés a jobboldalon.)* Mert a 197. § világosan azon előterjesztésekre és hivatalos beadványokra vonatkozik, amelyek az elnökhöz érkeztek be. A bizottsági jelentések sohasem az elnökhöz érkeztek, azokat sohasem az elnök jelenti be, tartalmuk rövid megemlítésével, úgy, ahogy a 197. §-ban van, hanem a bizottság közvetlenül a Háznak tesz jelentést előadója által és az előadó szóbelileg jelenti a Háznak, hogy a jelentést beterjeszti.

Ugron Gábor: A kérvényekre van az, hogy a tartalmát röviden megemlíti.

Gróf Tisza István miniszterelnök (olvassa): „A beérkezett előterjesztéseket és hivatalos beadványokat tartalmuk rövid megemlítésével bemutatja.“ Ez van itt szóról-szóra, ezt tehát semmiféle erőszakos fellépéssel elmagyarázni és elcsavarni nem lehet. *(Ügyvám! jobbfelől.)*

A bizottságokra nézve az, hogy a bizottsági előadó mikor terjeszse be a jelentést, a házszabályokban körülírva nincs. A Háznak igen helyes praxisa az, hogy a napirend tárgyalását, mint mással nem. effélével sem szakítja meg; de a bizottsági előadók a napirend előtt vagy a napirend után szokták előterjesztéseiket megtenni. Ez a helyes praxis, ez teljesen megfelel a házszabályoknak, illetőleg ellentétben a házszabályokkal nem áll, miután a házszabályokban semmiféle diszpozíció nem történik és semmiféle taktikai, kényelmi, vagy másféle célzatok által indokolva nincs, hanem adva van a helyzet által, hogy amely bizottsági jelentés a délelőtt folyamán válik perfektté, azt a napirend végén, a napirend letörgyalása után, szokták az előadó urak beterjeszteni. Ez egy helyes szokás, melyen változtatni egyáltalában felesleges. És engedje meg a képviselő úr,¹ nagyon furcsán néz ki az ilyen erőteljes leekéztetés jobbra és balra, ha azután az sül ki, hogy a házszabályok világos értelmét nem tudta az a képviselő. *(Helyeslés jobbfelől.)*

¹T. i. Ugron Gábor.

Holló Lajos nem fogadja el a miniszterelnök magyarázatát és azt állítja, hogy habár a házszabályok kifejezetten nem rendelkeznek a bizottsági jelentések megtételének idejéről, mégis a 197. §. jól felfogott értelme alapján teljes joggal lehet kérni, hogy a bizottsági jelentéseket az ülés elején, az elnöki előterjesztésekkel kapcsolatban tegyék meg.

Gróf Tisza István miniszterelnök: Én csak azt válaszolom erre, hogy a 197. § az elnök teendőjéről beszél; előadja, hogy az elnök miket mutat be és miket, olvastat fel. Egész evidens dolog, hogy valami, amihez az elnöknek semmi köze, amit a bizottsági előadó tesz, a 197. § diszpozíciói alá nem tartozik. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Elnök javasolja, hogy a legközelebbi ülés december 14-én tartassék. Okolicsányi László ezzel szemben kéri, hogy december 14-ére ne tüsszenek ki ülést, mert a delegáció tagjai 14-én délután 1 órára előzetes értekezletre vannak összehíva.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. Ház! A delegáció első ülése folyó hó 15-ikén délután olyan órában fog megtartatni, hogy arra a Budapesten tartózkodó tagjai a delegációnak a kedden reggel induló vonattal is elmehessenek.

Amit a t. képviselő úr említ, az egy magánjellegű előzetes konferenciája a delegáció tagjainak, aminő szokott tartatni évről-évre az alakulási teendők előzetes megbeszélése végett. Ez a konferencia összehívott déli egy órára ugyanebbe az épületbe. Azt hiszem tehát, hogy semmi akadályba sem ütközik, hogy akár esetleg a szokásos déli szünet alatt azt az 5 vagy 10 percet igénylő magánjellegű konferenciát megtarthassuk. *(Helyeslés a jobboldalon.)*

132. 1903 dec. 14. országos ülés. — Osztrák Urakházában elhangzott közjogi nyilatkozatok. — Napirend vagylagos kitűzése. — Jegyzőkönyv hitelesítése az ülés végén. (Napló, XX. k. 254—255, 279, 280. 1.) Hodossy Imre és L. Gumpłowicz levele az osztrák centralistákról.

Az a nagy vita, mely az 1867-iki kiegyezési törvények magyarázata körül a „feloszthatatlan és elválaszthatatlan“ kapcsolatban álló két állam miniszterelnöke között támadt, megint kiújult és egyben befejezést nyert.

Az osztrák Reichsrat Urakházának december 12-iki ülésén Kürber miniszterelnök ismét (116, 118, 122) nyilatkozott a katonai kérdésben és újból tiltakozott a kiegyezési törvények egyoldalú módosításának lehetősége ellen.

Ezen az ülésen ugyanis Windiseh-firaetz herceg elnök és az Urakliáza összes csoportjainak főemberei interpellációt adtak be, amelyben felvilágosítást kérnek Körbertől, hogy milyen állást foglal el a kormány a hadseregbe vonatkozó kérdésekben.¹ Az interpelláció így szól: „Az Urakházának felfogása a közös hadsereg kérdéseiben ismételt, így azokban az ülésekben, amelyekben először a felemelt, majd pedig az

¹ L. a következőkép a B. H. 1903 dec. 13. számában foglalt tudósítást.

1903. évre szóló redukált újoncjutalék készséggel megszavaztatott, köz-tudomásúvá vált. Az Urakháza tárgyalásain napfényre került ehhez a felfogáshoz képest alulírottak meg vannak győződve, hogy a birodalom nagyhatalmi állásának megtartására feltétlenül szükségesnek mutatkozik a dicsőséges hadseregünk egységéhez és közösségéhez való ragaszkodás, amelynek vezérlete, vezénylete és belszervezete természetesen régtől fogva és alkotmányszerűen a koronának kizárólagos felség-jogát alkotja. Alulírottakat ezért komoly aggodalommal tölti el az a hír, amelyet a hírlapok a Magyar Királyságban folyamatban lévő és a hadseregére vonatkozó tárgyalásokat illetően hoztak és még majdnem minden-nap hoznak. Alulírottak semmiképen -em akarnak a közös ügyek, tehát a hadügyek tárgyalására nézve is kompetens és néhány nap múlva ösz-szeülvő delegációk tanácskozásának elébe vágni, mindamelllett köteles-ségüknek tartják utalni arra, hogy ama törvényhozó testület, amely oly bensőleg és jóakarátulag érdeklődött mindenkor a közös hadsereg-re vonatkozó ügyek iránt, t. i. az Urakháza, — mint egyik része amaz állam-iei törvényes képviselőnek, mely oly nagy áldozatokat hoz a közös véd-erő megtartásáért és erősítésért, — nem jogosulatlanul tarthat igényt arra, hogy e Háznak a magas kormány felvilágosítást adjon azokról a változásokról, amelyek a hadsereg-re vonatkozólag vannak tervbevéve. Alulírottak azt a kérdést intézik Excellenciához, módjában áll-e és hajlandó-e az Urakházának autentikus és megnyugtató felvilágosítást adni a közösségre vonatkozó reformokra nézve, amelyeknek kifejtését a magyar királyi miniszterelnök úr a magyar országgyűlésen kilátásba helyezte V'

(Következik az Urakháza összes csoportjai vezetőinek 30 aláírása.)

Körber dr. miniszterelnök az interpellációra következőleg válaszolt:

Tisztelt Ház! Engedje meg a t. Ház, hogy a felolvasott interpellá-cióra azonnal válaszoljak. Az Urakháza a magas trónhoz való megren-díthetetlen szeretettel és tisztelettel eltelve, a politikai életben magától értetődő ellentétek mellett is mindig szíven hordván a birodalom javát és határozataiban csak magas szempontoktól vezetettvén: a legghivatot-tabbak közé számít arra nézve, hogy a birodalom legfontosabb kérdé-seiben ismételten latbavesse jelentőséggel teljes szavát. A kormány ismervén a t. Ház felfogását, abból is erőt merít határozott ellenállásá-hoz, melyet a kiegyezési törvények egyoldalú módosítására irányuló törekvések ellen kifejt és változatlanul ragaszkodik kezdettől fogva adott álláspontjához, mely szerint a kiegyezési törvények megváltoz-tatása csakis a monarchia két felének egyetértésével és csak alkotmá-nyos úton lehetséges; mert e törvények, ha alakilag önállóak is, de szer-ződéses viszonyt alkotnak, amelyen a delegációk, valamint a parlamen-táris és közös kormány, mint a közös ügyek végrehajtó közegei, alapul-nak. Hogy a kiegyezési törvények alapvető célzata a monarchia egysé-gének fenntartása, arra nézve jellegzetes bizonyíték a delegációk tárgyalására vonatkozó ama határozmány, amely szerint, ha a határo-zathozatalban nem jön létre megegyezés, közös szavazásnak van helye. Ez a közös szavazás nézetem szerint hallgatag, de mégis sokatmondó bizonyítéka felfogásunk helyességének. Átterve a hadsereg kérdésére, ki kell jelentenem, hogy természetes, hogy e tekintetben sem változott meg a kormánynak az az eredeti felfogása, hogy a hadsereg egységes vezénylete, vezérlete és belszervezete kizárólag Ő Felsége joga. A két

állam alkotmányosságából folyik, hogy a korona tényeiért eme hatáskörön belül is felelős a kormány. És én nemcsak, hogy megengedem, hogy mindkét minisztériumnak joga van megfontolni ama konzekvenciákat, amelyekkel legfelsőbb hadurunknak a monarchia intézményeit megváltoztató rendelkezési hatalma jár, hanem ezt a kormány legnevezetesebb kötelességei közé sorolom. Tudomásom volt mindazokról az intézkedésekről, amelyeket most oly erősen vitatnak, anélkül, hogy a nyilvánosság azok tartalmáról pontos tudomással bírna, mert legnagyobb részbeni még nem végérvényesek. Értéküket, amíg teljesen készen nem állanak, meg nem becsülhetem és csak azt jelentem ki, hogy a hadsereg külső és belső egységének alapjai és tradíciói nem fognak megváltozni. A hadsereg megmarad a réginek, eltolva a kötelesség amaz egyetlen érzésétől, hogy a trónt és a monarchiát utolsó csepp vérével is megoltalmazza. Minden, aminek történnie kell, olyan intézkedésekből fog állani, melyek semmiképen sem mondanak ellent az adott közjogi viszonyoknak. Vissza kell utasítanom a hadsereg megosztásának minden gondolatát, sőt szabadjon azt a monarchia ellen való bűnnek mondanom. A hadsereg megosztása nem történhetik meg és nem fog megtörténni addig, amíg a kiegyezési törvények érvényben vannak. Semminemű nemzeti aspiráció sem vihet ilyen kalandra. Ezzel szemben fennáll ama jogunk, mely a monarchia joga is, hogy törhetetlen teljes erőben éljünk tovább.

Thun Ferenc gróf indítványozza, hogy a miniszterelnök válaszáról kezdjék meg a vitát. Az indítványt elfogadják.

Windisch-Graetz herceg az interpellálok nevében egyebek között a következőket mondja: Engedjék meg nekem mindenekelőtt, hogy magával az interpellációval és ama körülményekkel foglalkozzam, melyek arra bírtak bennünket, hogy azt beadjuk. Az interpelláció szerkesztésében elkerültük a tervezett egyes reformokkal való pontosabb foglalkozást, éspedig azért, mert a delegáció összeülése rövid idő alatt megtörténik. Egyáltalában nem akartunk prejudikálni ennek a testületnek, amely elé a monarchia közös ügyeinek költségvetését alkotmányos tárgyalás végett terjeszteni fogják. Azonban, uraim, emellett még egy másik szemponttól is vezéreltettük magunkat. Azáltal, hogy a reformok részletes fejtegetését nem vettük fel az interpellációba, kifejezetten jelezni akartuk, hogy a monarchia egész véderejének vezényletét, vezérlését és belső szervezését kizárólag a legfelsőbb főparancsnokságnak kívánjuk fenntartani. Ez a legfelsőbb főparancsnokság a korona korlátlan jogaihoz tartozik. És e tekintetben e felségjogok forrását illetőleg minálunk nincs szükség külön fejtegetésre. És én azt hiszem, hogy e részben elegendő hangoztatni, hogyha a másik államterületen jónak láttak errevonatkozólag valamely megállapítást: bennünket ez semmiképen sem érinthet és mi ragaszkodunk felfogásunkhoz, mely szerint a korona felségjogait, úgyszintén a főparancsnokság jogát is minden vonatkozásban fenntartás nélkül elismerjük. Kérem azonban, tisztelt uraim, ezért ne higgyék, hogy én talán elzárkózom amaz impozáns benyomás elől, amelyet egy oly régi és tiszteletreméltó alkotmánynak, mint amilyen a magyar királyságé, minden emberre tennie kell és én azt hiszem, hogy a mi köszönetünk és teljes elismerésünk illeti azokat a Magyarországból jövő hangokat, amelyek az idők folyamán mindig újra és újra a magyar alkotmány és az egész monar-

chia szükségletei és politikai viszonyai közötti összhang szükségességére utaltak és ez irányban fáradoztak. Szívesen ragadom ma meg az alkalmat annak kijelentésére, hogy én pl. azt a nyílt levelet, amelyet a jelenlegi magyar királyi miniszterelnök úr *ez év nyarán* választóihoz intézett, őszinte, sőt hazafias örömmel üdvözöltem.¹

Uraim! Ha látnunk kellett, hogy a magyar királyi kormány programszerű nyilatkozatában fontos reformokat jelentettek be, amelyekről azt mondták, hogy azok a magyar nemzet óhajainak és régi törekvéseinek győzelmét jelentik; ha a magyar országgyűlésen az ellenzék vezére,² aki szavainak tartalmát igen jól tudja latolni, kijelentette, hogy pártjának programja ezentúl is, úgy mint eddig, az önálló hadsereg felállítása, de az obstrukcióról arra utalva mond le, hogy oly eredményeket értek el, amelyekről néhány évvel ezelőtt még alig mertek volna álmodni: akkor, tisztelt uraim, érthető, hogy bennünket a legközmolyabb aggodalmak töltöttek el és, uraim, engedjék meg, hogy ehhez itt mindjárt egy reflexiót fűzzek: lehet-e esodálni, hogy ily körülmények közt a katonai programok mindenütt gombamódra nőnek ki a földből? Hogyan lehet azokkal a törekvésekkel — bármely oldalról jönnek is, — amelyeknek az a célja, hogy nemzeti aspirációkat vigyenek be a közös hadseregbe, hathatósan szembeszállni máskép, mint ragaszkodás által ahhoz az elvhez, hogy a közös hadsereg az egész monarchia összes nemzetiségeinek csak akkor adhatja meg a birodalom hatalmas oltalmát, ha az egység eszméje, az összhang és az egység ama szelleme élteti és hatja át a hadsereget: ama szellem — ha szabad azokat a szavakat idéznem, amelyeket a hadsereghez intéztek, de amelyek mindnyájunk szívébe mélyen belevésődtek — ama szellem, mely „minden nemzeti sajtáságot tiszteletben tart és minden ellentétet megold, amidőn minden egyes néptörzs különös kiválóságait az egész javára használja föl”.³ És ha a magyar országgyűlés ellenzékének vezére kijelentette, hogy az ellenzék örködni fog azon, hogy a reformokat lojálisán és következetesen hajtásák végre, úgy én az itteni törvényhozás kötelességének tartom nyomatékosan hangoztatni, hogy mi annak a végső célnak, vagyis az önálló magyar hadsereg felállításának elérését nem akarjuk. Mert ha a kilátásba helyezett reformok végrehajtása alkalmasnak látszanék a közös hadsereg egy részének egyoldalú nacionalizálását előmozdítani, úgy ez az én nézetem szerint alkalmat szolgáltatna az itteni törvényhozásnak, hogy komoly és nyomatékos megfontolás tárgyává tegye a monarchia közös kiadásaihoz való hozzájárulás arányát; mert különben, tisztelt uraim, végre is annak a veszedelemnek volnánk kitéve, hogy ennek az államterületnek amúgy is igen súlyosan terhelt lakossága ebben az irányban belefáradna abba — a miniszterelnök úr őexcellenciája bocsássa meg, ha plagizálni merek — „a türelmes bárány szerepébe”. És most, uraim, engedjék meg, hogy röviden reflektáljak arra a válaszra, amelyet a miniszterelnök úr szíves volt a mi interpellációnkra adni. Elsősorban kötelességemnek tartom köszönetét mondani azokért a szavakért, amelyekkel őexcellenciája az Urakháznak

¹ L. gr. T. I.-nak 1903 júl. 20-án kelt nyíltlevelét (101).

² Itt Kossuth Ferenc dec. 5. képviselőházi nyilatkozatáról van szó (127).

³ Ez az idézet a chlopy-i hadiparancs (102) összmonarchikus ízű záró szavait ismétli.

ebben az ügyben történt állásfoglalását s általában az Urakháza állását, valamint az interpellálok hazafias érdeklődését a legelőzékenyebben méltányolta. A miniszterelnök úr fejtegetéseiből azt veszem ki, hogy a tervezett katonai intézkedések legnagyobb részletesen és végleges itélettől ezért e tekintetben tartózkodnunk kell. Azt hiszem azonban, tudomást kell vennem őexcellenciájának határozott kijelentéséről, hogy a tervezett és lényegükben ismeretes reformok által a hadsereg külső és belső egysége, alapjai és hagyományai nem alteráltatnak és hogy az itteni kormány egész nagy felelőssége tudatában el van tökéltve határozottan ellenszegülni minden törekvésnek, mely a hadsereg régi és a kiegyezési törvények által is biztosított közösségének lazítására irányulna. Azt hiszem, kijelenthetem, hogy a magas kormány ezen az úton haladva, nemcsak, hogy bizonyos lehet az egész Urakháza támogatásáról, hanem meg lehet győződve arról is, hogy az egész osztrák népnek a monarchia hatalmi állásának fönntartására irányuló érzületét helyesen ismerte fel és képviseli. Hogy azonban az itteni lakosság érdekei és nézetei érvényesülhessenek, elsősorban arra van szükség, hogy ismét rendezett parlamenti munka álljon be nálunk ama nagy és fontos kérdések elintézése céljából, amelyek megoldásra várnak. Azt hiszem, hogy az itteni kormány is csak akkor lesz abban a helyzetben, hogy a koronának a birodalom közös ügyeiért felelős tanácsadójánál befolyásának egész súlyát hathatósan érvényesítse. Őszintén kívánom őexcellenciájának, a mélyen tisztelt miniszterelnök úrnak, hogy sikerüljön neki a most már túlhosszú időn át megakadt, mindenesetre igen komplikált, de általa jól ismert gépezetet ismét mozgásba hozni, hogy a legbecsesebb ajándék, amelyet nemes uralkodónk fenkölt elhatározása népeinek kezébe adott, midőn nekik parlamenti intézményeket adott: el ne sorvadjon, hanem virágozzék és az egész és minden részeinek javára fejlődjék és gyarapodjék. Ezzel végzem szavaimat.

Minthogy szólásra senki sem jelentkezett, elnök a vitát bezárta.¹

Az osztrák parlament Urakházában elhangzott közjogi nyilatkozatokra — mint természetes — erős visszhang támadt a magyar országgyűlés képviselőházában.

A dec. 14. ülés elején elnök jelenti, hogy Hodossy Imre, Kossuth Ferenc, Barta Ödön, Kaas Ivor, Polónyi Géza, Lovászy Márton, Ugron Gábor, Visontai Soma, Apponyi Albert, Csá-

¹ Wiudisch-Graetz herceg akciója — mint a B. H. folytatólag jelenti — az Urakháza összes csoportjainál, de különösen az alkotmánypártnál nagy ellenmondással találkozott. Mind a három pártból akadtak emberek, akik az akciót időszerűtlennek mondták, amely csak arra való, hogy Magyarországon felesleges rekriminációra szolgáltsanak okot. Az alkotmánypártnak egyharmada az interpelláció előterjesztése ellen szavazott, de mások ezzel szemben arra hivatkoztak, hogy a kormány semmit sem tett avégből, hogy az interpellációt ne terjesszék elő. Más forrásból viszont azt jelentik, hogy a kormány az interpellálókat meg akarta győzni az interpelláció előterjesztésének szükségességéről, de rábeszélése — a dolog előrehaladt stádiumában — eredménytelen maradt. Megjegyzendő még, hogy többek aggodalmával számolva, az utolsó pillanatban megváltoztatták az interpelláció szövegét és hogy az Urakháza dec. 12. üléséről — egy kivétellel — távol maradtak mindazok a tagok, akik egyúttal katonatisztek is.

volszky Lajos és Holló Lajos napirendelőtti felszólalásra kért és nyert engedélyt.

Hodosy Imre (a volt nemzeti párt nagytekintélyű közjogásza és az 1899. fűző óta a szabadelvű párt oszlopos tagja) elsőnek az osztrák Urakházában felhozott alapvető tételekkel foglalkozik. Azt állította Körber miniszterelnök, hogy a kiegyezési törvények alapirányzata a monarchia egységének fenntartása. Szólo kimutatja az 1867:XII. t.-c.-ből, hogy ennek a tételnek éppen az ellenkezője áll. Hivatkozik Gumpłowicz Lajos gráci egyetemi tanárra, ki osztrák jogtudós létere ugyanígy értelmezi a kiegyezést. Gumpłowicz két művéből vett idézeteikkel is bizonyítja, hogy minden elfogulatlan törvényt magyarázat szerint a 67-iki kiegyezés a dualizmust és nem az egységes osztrák birodalmat alapította meg; a dualizmust, amelynek értelmében Magyarország és Ausztria egymástól független két alkotmányos állam. A tervezett katonai reformokról úgy beszélnek az osztrák felsőházban, mintha e reformok beleütközének a 67-iki kiegyezésbe; erről pedig az a felfogás nyilvánult meg, mintha akadálya volna Magyarország állami és nemzeti fejlődésének. Ez is teljesen hibás nézet. Hiszen Deák Ferenc azért ajánlotta a 67-iki kiegyezést nemzetének, mert arról volt meggyőződve, hogy ezen kiegyezés Magyarország állami önállóságának és nemzeti fejlődésének legbiztosabb alapja. Azok, akik jelenleg ezt az alapot védelmezik, ezt ugyanezen okból teszik. És legyenek róla meggyőződve az osztrák Urakházában, hogy azon percben, amelyben a kiegyezés magyar védelmezői arról győződnek meg, hogy a kiegyezés a magyar önálló államiségnek és a magyar nemzeti létnek kifejlődésére akadályt jelent: abban a percben elhagynák ezt az alapot és visszatérnének arra az alapra, amelyhez a kiegyezési törvény 5. és 23. §-ának útmutatása szerint bármikor visszatérhetnek. És hiába ragaszkodik az osztrák miniszterelnök azoi nézetéhez, hogy az 1867-iki kiegyezési törvények csak a monarchia két államának egyetértésével változtathatók meg. Ez a kérdés itt már legalább tíz év óta (38) teljesen tisztán áll az önálló magyar törvényalkotás értelmében és ezzel teljesen megegyeznek a miniszterelnöknek idevágó legújabb nyilatkozatai (103, 109, 116, 118, 119, 122). „A módozatokra nézve, amelyek Magyarország és Ausztria képviselői közt a közös ügyek intézésére vonatkozó érintkezést szabályozzák, az ő hozzájárulásuk nélkül persze csak formailag érvényes törvényt hozhatnánk; ha azonban azokra nézve minden érintkezést velük meg akarnánk szüntetni és evégből a XII. t.-c.-et eltörölni, ezt a magyar törvényhozás Ausztriának minden hozzászólása nélkül teljes érvénnyel bármikor megteheti.“ Nemcsak mi, magyarok, mondjuk ezt, hanem ezt mondja minden elfogulatlan osztrák közjogász, így a már említett Gumpłowicz tanár is, az osztrák közjogról írt munkájában. Ez is kétségtelennek állítja, hogy a kiegyezési törvények, ahogy keletkeztek, ugyanazon módon meg is változtathatók.¹ Szólo tehát kimu-

¹ E. Bernatzik, bécsi egyetemi tanár is azt mondja (Die österreichischen Verfassungsgesetze, 1911, 2. kiad., 329. 1.), hogy a kiegyezési törvények nem teremtettek szerződéses viszonyt Magyarország és Ausztria között; egyoldalúig szabályoztatok a viszony a fejedelem és Magyarország között; a két állam között szerződés nem jött létre, amint ezt az 1867:XII. t.-c. 69. § a is bizonyítja.

tatta, hogy azok a főtételek, amelyekben az Urakházában elhangzott felszólalások alapulnak, teljesen tévesek és törvénytelenek és ezzel megvannak cáfolva az ezen alapvető eszmékből folyó részletek is. Beszédét azzal végzi, hogy az osztrák 'urak nagyon csalódnak, ha azt hiszik, hogy a magyar parlament mostani helyzete részükéről felhasználható arra, hogy az ő régi, most ismét elárult törekvéseiknek érvényt szerezzenek. Egymás között ellentétes nézeteinket mindig férfiasán szembeállítjuk, „de ha arról van szó, hogy Magyarország állami önállósága és függetlensége és a magyar törvényhozás szuverénitása megóvassék, akkor és ebben mindnyájan egyetértünk“. (Élénk helyeslés és taps.)

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőházi *(Halljuk! Halljuk!)* Az imént elhangzott beszéd megkönnyíti feladatomat. Azt hiszem, hogy csak rövid időre leszek kénytelen a t. Ház türelmét igénybevenni, de úgy gondolom, mulasztást követnék el, ha erről a helyről is meg nem emlékezném azon elszomorító jelenségekről, melyeket az osztrák Urakházában a minap lefolyt vita tárt elénk. Elszomorítónak nevezem e jelenségeket, mert valóban aggasztónak tartom azt, hogy minden lépten-nyomon, ismét és ismét élő reminiscenciáival találkozunk az összbirodalom egységére vonatkozó azon centralisztikus hajlamoknak, amelyek már annyi veszedelmet okoztak *(Élénk helyeslés, éljenzés és taps.)* és amelyeknek előtérbe lépte újból veszedelembé sodorhatja a trónt és a nemzetet. *(Élénk helyeslés és taps.)*

T. Ház! Két ízben érvényesülhettek az államhatalom egész súlyával és erejével ezek a centralisztikus törekvések. *(Halljuk! Halljuk!)* Mindkét Ízben rövid idő alatt végveszélybe sodorták a trónt és a nemzetet *(Igaz! Úgy van!)* és mindkét Ízben a magyar nemzetnek királyához és alkotmányához egyenlő hűsége volt az, amely az örvény széléről rántotta vissza a monarchiát. *(Úgy van! Úgy van!)* A második alkalommal a magyar királynak atyai szíve és bölcsessége és a magyar államférfiaknak nagyszabású koncepciói új alapokat raktak a monarchia jövőbeli politikájához; oly alapokat, amelyek teljesen összhangban vannak a magyar államiság feltételeivel; amelyek biztosítják a magyar nemzet számára is a nemzeti fejlődésnek előfeltételeit, de amelyek egyúttal megifjítólag hatottak az osztrák-magyar monarchiára; *(Úgy van! Úgy van!)* annak új célokat, új feladatokat nyitottak, egy jobb és szebb jövő reményét nyújtották. *(Helyeslés a jobboldalon.)*

Ennek a koncepciónak egyik alkotóelemét képezte az, hogy az erősen centralizált nemzeti jellegű magyar állammal szemben konszolidált, erős állami élet fejlődjék ki Ausztriában is. És a magyar nemzet és a magyar államférfiak hosszú időn keresztül mindent elkövettek, ami módjukban állott, hogy a koncepciónak ezen része is megvalósulhasson *(Úgy van! Úgy van! a jobboldalon.)* és becsületes támaszt szolgáltatott minden oly törekvésnek, amely az állami

életet, az állami kapcsolatot Ausztriában megerősíteni volt hivatva. *(Úgy van! Úgy van! a jobboldalon.)*

Fájdalom, t. Ház, azok az erők, amelyek az egész monarchiában, tehát Magyarország felett is dominálni akartak, arra sem bizonyultak elég erőseknek, hogy a megfelelő szilárdsággal vegyék a hatalmat kezükbe. *(Általános élénk helyeslés. Taps a jobboldalon.)*

Ezek a kísérletek, ezek a törekvések meglehetősen negatív eredménnyel végződtek és aggódba látjuk az állami kapcsolatnak meglazulását, az összetartozásnak elzilálódását az osztrák államban.¹ *(Úgy van! Úgy van! a jobboldalon.)*

Ilyen körülmények között valóban végzetes elvakultság . . . *(Általános élénk helyeslés. Úgy van! Úgy van! Zaj. Halljuk! Halljuk!)* Ily körülmények között valóban végzetes elvakultság az, hogy azok az igen tiszteletreméltó és komoly tényezők, akiknek hivatásuk volna egy egészséges állami élet alapjait lerakni Ausztriában, nem erre koncentrálnak az erőt, hanem ismét igyekeznek Magyarország ellen érvényesíteni befolyásukat és olyan igényekkel lépnek fel és olyan magyarázatokat igyekeznek belevinni a kiegyezésbe, mely magyarázatok azután pártkülönbség nélkül szembetalálnák magukkal az egész magyar nemzetet. *(Általános élénk helyeslés; taps a jobboldalon. Úgy van! Úgy van!)*

Ezek után, t. képviselőház, még egypár konkrét kérdésre tartozó kötelességem nyilatkozni. *(Halljuk! Halljuk!)*

Kifejezés adatott annak, hogy az Ő Felsége által engedélyezett reformok még befejezett tényt sem képeznek, llát, t. Ház, ez annyiban igaz, hogy mindezen intézkedések még meg nem tétethettek; hogy még sok tekintetben az előkészítés stádiumában vannak. De méltóztassanak nekem megengedni, *(Halljuk! Halljuk!)* egyenesen a korona iránti lojalitás ellen vétene és azon köteles tiszteletet szegné meg, amellyel a korona nyilatkozatai iránt tartozik mindenki, aki kétségbe akarná vonni azt, hogy mindaz, ami a korona nevében kijelentettet, teljes becsületességgel, teljes hűséggel, a tett kijelentések teljes értelmében fog megvalósíttatni. *(Általános élénk helyeslés és taps.)*

Felemlítette továbbá az osztrák miniszterelnök úr, hogy ő tud mindazokról a rendszabályokról, amelyek tervbevéttetek. Hát, t. képviselőház, nagyon természetes, hogy tud róluk. Nekem is

¹ Az osztrák „állami gondolat“, „állami érzület“ fokozatos csökkenéséről Taaffe 14 éves miniszterelnöksége (1879—1893) óta, kinek szomorúan jellemző jelszava a „Fortwursteln“ volt: plasztikus képet ad Bibl. i. m. II. k. 380. s. k. L — Taaffe „állami művészeté“-nek egyik végzetes eredménye: Ausztria szlavizálása a német liberalizmus leküzdése végett. Már pedig a 67-iki dualisztikus kiegyezésnek tudvalevőleg egyik alapfeltevése volt: Ausztriában a németek hegemoniája. Ezt az oszloptartó pillért ingatta meg a federalisztus törekvésű szlávok fokozatos számb li túlsúlya és politikai uralomra jutása.

intencióm az, hogy tudjon rólok. Súlyt is helyezek rá, hogy tudjon rólok, mert én övele szemben és az osztrák kormánnyal szemben mindig teljes nyíltsággal és teljes lojalitással kívánok eljárni. *(Helyeslés a jobboldalon.)* Nem azért kell, hogy tudjon rólok, hogy beleavatkozzék olyan részleteibe a dolognak, amelyek, nézetem szerint, a magyar király és a magyar nemzet közötti ügyek; de azért, hogy teljes megnyugvást szerezhessen aziránt, hogy azok a reformok, amelyekről szó van, a magyar nemzet régi jogosult törekvéseinek és vágyainak elérését jelentik ugyan, de azért az 1867. XII. törvénycikknek sem betűjébe, sem szellemébe nem ütköznek. Megférnek e reformok a hadsereg egységes vezényletével, vezérlétével és belsejével és beleilleszkednek abba a keretbe, amelyet az 1867. XII. törvénycikk 11. §-a a magyar hadseregnek, mint az egész hadsereg kiegészítő részének megad. *(Úgy van! a jobboldalon.)*

És ha igyekeznek odaát azok az urak, kik panaszkodnak, hogy mi eltérünk a kiegyezés eredeti tradíciójától, — nagyon méltánytalanul panaszkodnak, — ha igyekeznek minduntalan gróf Andrássy Gyulára hivatkozni: én arra kérem őket, hogy olvassák el mindazt, amit gróf Andrássy Gyula 1867-től fogva mindig a magyar nemzeti szellemnek, a magyar nemzeti erőnek a hadseregben való érvényesüléséről kifejtett. Egyenesen egyik sarktétele volt politikai álláspontjának az, hogy a magyar nemzetnek be kell hatolnia a hadseregbe a maga összes katonai erőnyeivel, összes hazafíúi érzelmeivel, és a hadsereg minden fokozatában érvényesülnie kell. Úgy, hogy mindazok a reformok, amelyek most intézményszerűen kívánják biztosítani e magasabb politikai célnak elérését, egyenesen következményei az 1867-ben lerakott alapnak, *(Igaz! Úgy van! a jobboldalon.)* egyenes megvalósításai annak az ideálnak, amely az 1867-iki kiegyezés megalkotóit vezette. *(Igaz! Úgy van! a jobboldalon.)*

Egészen felesleges fáradságot vesznek tehát maguknak odaát azok az urak, amidőn meg akarják a közös hadsereg intézményét és az 1867-iki-kiegyezést velünk szemben védelmezni.

T. képviselőház! A magyar nemzet túlnyomó nagy többsége ismételtén kifejezte azt, hogy az 1867-iki kiegyezéshez és az azon alapuló politikai irányhoz ragaszkodik. Én hiszem és remélem, hogy úgy lesz a jövőre is. És hiszem, hogy lesz többség és lesz kormány Magyarországon mindig, mely meg fogja védeni az 1867-iki kiegyezést azokkal a politikai törekvésekkel szemben, amelyek a velünk szemben ülő t. képviselőtársaimat áthatják. *(Igaz! a jobboldalon. Mozgás a szélsőbaloldalon.)*

A miniszterelnök után a fentebb nevezett ellenzéki vezérpolitikusok utasították vissza Körbernek a magyar közjog elleni támadásait. Ezek közül Polónyi Géza örvendetes jelenségnek mondja, hogy „Hodossy Imre t. képviselőtársunknak mai felszólalása és a miniszterelnök

úrnak ezen felszólásra adott válasza nemcsak kimerítették, hanem — talán szabad anticipálnom azon meggyőződésemet — teljesen ki is fejtették azon álláspontot, amely Magyarországot alkotmányossága szempontjából Ausztriával szemben joggal megilleti¹. A ma elhangzott beszédek után kötelességének tartja megállapítani, hogy az az elmélet, mely szerint az 1867:XII t.-c. Magyarország és Ausztria közötti szerződést tartalmazna, véglegesen megdőlt és hogy a képviselőház összes pártjai egyetértenek abban a felfogásban, hogy az 1867:XII. t.-c.-kel megállapított közjogi viszony Magyarország és királya közötti meg egyezéssel bármely pillanatban megszüntethető anélkül, hogy ehhez bármely más állam törvényhozásának bármely ingerenciája kívántatnék.

Gróf Apponyi Albert pedig „a legnagyobb meglepéssel állapíthatja meg azt, hogy azok a kitűnő, alapvető fejtegetések, melyeket Ildossy Imre t. barátjától hallott, valamint az a visszhang, amely azokra a miniszterelnöki székéből adatott, őt teljesen kielégítik és azokhoz egész terjedelmükben hozzájárul²”.

Az a nagy vita, melyet az 1867. kiegyezés alapvető jogi kérdéseiben a két miniszterelnök egymással heteken át meg-megújítva, ország-világ színe előtt folytatott: ez a szimptomatikus jelentőségű vita a fejedelmi unió kapcsolatában lévő két állam vezető kormányfőiről között, december 14-én lezáródott. Volt azonban ennek, illetve Hodossy beszédének egy sajtósági és az osztrák viszonyokra igen jellemző utókövetkezménye, amelyről két megörökítésre méltó levél tanúskodik. Az egyik Hodossy levele Tisza Istvánhoz, a másik Gumplowicz levele Hodossyhoz. A két levél itt következik:

I.

Kissáros, u. p. Eperjes, 1904 szeptember 15.

Kedves István Barátom!

Emlékezni fogsz reá, hogy múlt évi december hó közepén Körber psztrák miniszterelnök a Reichsrathban beszédet mondott, mely a mi közjogunkkal oly vastag ellentétben állott, hogy szükségesnek látszott, hogy arra te a magyar országgyűlésen megjegyzéseidet megtehesse. Ezen célból és akkor napirendelőtti felszólalás alakjában Körber nyilatkozatait szóba hoztam, azoknak helytelen voltára rámutattam és helytelenségüket Gumplowicz¹ gráci osztrák egyetemi tanár egyik művére való hivatkozással is bizonyítottam, amire aztán te, mint magyar miniszterelnök, Körbert kellőleg rendreutasítottad.

Most aztán én e napokban vettem Gumplowicz tanárnak másolatban idecsatolt levelét, melyben közli velem, hogy őt most az osztrák kormány a közjogi katedrától, melyen 10 esztendeig működött, „in ungnädigster Form“ felmentette, vagyis elcsapta és helyébe egy czer-nowitz tanárt nevezett ki, aki ismert osztrák centralista.

¹ Ludwig Gumplowicz lengyel nemzetiségű osztrák közjogász és jogbölcész (szociológus), grazi egyetemi tanár. (Néjével együtt öngyilkos lett 1909. aug. havában.) Általánosán ismert az az elmélete, amely az állam keletkezését a fajok harcából (Rassenkampf) származtatja. Hodossy által hivatkozott közjogi műve: Das österreichische Staatsrecht (1891).

Gumpłowicz ezt levelében azzal adja tudtomra, hogy én ezt csak mint bizalmas közlést vegyem tőle és mulassak rajta, de azt sehogyse használjam fel, mert ő öreg ember, aki békét akar. Nem használhatom tehát fel ezen közlését valami nyilvános felszólalásra, de azt gondoltam, hogy szükséges, hogy neked erről szintén tudomásod legyen, hogy bizonyos körök tendenciáit annál jobban ismerjed, sőt esetleg diszcrete hasznát is vedesd.

Felhasználom egyébiránt ezen alkalmat, hogy bejelentsem Neked, hogy e hó 25-én d. u. órákor szándékozom a tervbe vett beszámolót Kis-Szebenben megtartani és meleg ragaszkodással maradok őszinte híved: Hodossy Imre s. k.

II.

„Graz 22/8. 904. Grillparzerstr. 15.

Sehr geehrter Herr Abgeordneter!

Sie waren so freundlich in Dezember v. J. im ungarischen Abgeordnetenhaus meine Staatsrechtstheorie bezüglich Österreichs u. Ungarns lobend hervorzuheben. Es wird Sie gewiss interessieren, welche Folgen Ihre Rede für mich hatte? Ich wurde in *ungnädigster* Form von der Vertretung der Staatsrechtskanzlei (die ich seit 10 Jahre inne hatte) *enthoben* u. an meine Stelle ein guter Centralist, Prof. Hauke aus Czernowitz, hier berufen, so dass ich jetzt nur auf meine eigentliche Kanzlei, für die ich ernannt bin (öesterr. Verwaltungsrecht), *confinirt*. Es scheint also, dass das öesterr. Unterrichtsministerium (u. vielleicht auch das *Ministerpräsidium*) mit unserer Auffassung des Dualismus nicht zufrieden ist. Es ist wahrscheinlich, dass da *oben* die Theorie des Innsbrucker Prof. Dantscher (neustens dargelegt in dem Werke: Der staatsrechtliche Character der Delegationen) *besser* gefällt. Nach dieser Theorie bildet Oesterr.—Ungarn eigentlich einen Drei-Staat u. zwar einen *Oberstadt* (mit goldenem Kragen u. drei Stern!): Oesterr.—Ungarn; das ist der *Gesamtstaat* u. *unter* demselben zwei *Unterstaaten* (mit je einem Stern!), das ist Cisleithanien u. Ungarn! Denn bei Schwöb muss sein Subordination! „Der Magyar will gleich sein Oesterr.? Unmöglich!“ Ungarn bleibt ein Staat 2-ten Ranges, so wie Cisleithanien; *über* ihnen ist der Oberstaat Oesterr.—Ungarn! Diese Theorie scheint oben in grosser Gunst zu stehn u. wenn sich ein Staatsrechtslehrer gegen dieselbe versündigt u. gar von Magyar gelobt wird, wird er *sofort* infam kassirt u. von Czernowitz (Pflanzschule des echten Oesterreichertums) ein besserer Staatsrechtslehrer an seine Stelle berufen! Zugleich ein warnendes Beispiel für öesterr. Staatsrechtslehrer, wie sie sich *correct* zu verhalten haben. Ich zweifle nicht, sehr geehrter Herr Abgeordneter, dass Sie die Geschichte ebenso amüsieren wird, wie mich n. *deshalb* (*nur* deshalb) theile ich Ihnen die Geschichte mit im Vertrauen, dass Sie *keinen weiteren Gebrauch davon machen*. Denn ich bin ein alter Mann u. mag mit den schwäbischen Excellenzen keinen Streit anfangen. Ich bin froh mit dem Oesterr. Staatsrecht nichts mehr zu thun zu haben, u. das dank ich Ihnen, Herr Abgeordneter. Auch Hauke wird Ihnen dankbar sein müssen, weil er von Czernowitz nach

Graz gekommen ist! Genehmigen Sie den Ausdruck ausgezeichneter Hochachtung, mit der ich verbleibe Ihr ergebenster Gumplowicz.“

Ezen kitéréssel lássuk a dec. 14. ülés további folyását az osztrák támadásokat visszaverő nyilatkozatok után.

A tanácskozáásra szánt idő letelvén, elnök a legközelebbi ülés napirendjére vonatkozólag javasolja, hogy — tekintettel a delegáció üléseire — a Ház legközelebbi ülését pénteken, dec. 18-án, esetleg szombaton, dec. 19-én tartsa és annak napirendjére tűzze ki a ma napirenden volt törvényjavaslatok és jelentések tárgyalását. Egyben kéri a Házat, hatalmazza fel az elnökséget arra, hogy esetleges bejelentések végett formális ülést hívhasson össze.

Szederkényi Nándor szerint úgy nem lehet ülést és napirendet kitűzni, hogy a Ház „pénteken, esetleg szombaton“ tartson ülést. Vagy ki kell pozitív mondani, hogy pénteken vagy szombaton, vagy pedig fel kell hatalmazni az elnököt, hogy annakidejében a házsabályok-l bán előírt módon járjon el.

Báró Ivaas Ivor csatlakozik Szederkényi felfogásához.

Gróf Tisza István miniszterelnök: Én természetesnek tartom, hogy azalatt, amíg a delegáció tagjai ülések tartása miatt tényleg Bécsben el vannak foglalva, a magyar képviselőház ülést ne tartson; de, úgy gondolom, hogy a magyar képviselőház üléseinek ezen szünetelését kizárólag azon időre, azon napokra kellene szorítanunk, amelyek alatt a delegáció tagjai Bécsben vannak, *(Helyeslés a szélsőbaloldalon.)* Úgy, hogy ez nézetem szerint egyáltalában nem függ össze azzal a kérdéssel, hogy a két delegációnak az indamittásra vonatkozó határozata létrejön-e, és ezáltal valóban jogérvényessé válik-e vagy sem? Mert esetleg a magyar delegáció, bevégezvén érdemleges tanácskozásait, vár az utolsó formális ülés megtartásával addig, amíg az osztrák delegáció is elkészül vele; ezen napok alatt pedig a magyar országgyűlés minden nehézség nélkül tarthat üléseket. *(Helyeslés a jobb-oldalon.)* Ennekfolytán nagyon helyes, hogy *m* elnökségi a Ház t. tagjait arra vonatkozólag tájékoztatni igyekezett, hogy valószínűleg pénteken, legrosszabb esetben szombaton a képviselőház ülést fog tarthatni. Azt gondolom, leghelyesebb volna most kimondani azt, hogy pénteken tart a Ház ülést; amennyiben azonban a delegációknak tanácskozásai ebben akadályul szolgálnának, az elnökség értesíteni fogja a Ház tagjait és akkor az ülés péntekről szombatra fog halászhatni. *(Helyeslés a jobb-oldalon. Felkiáltások a baloldalon: Ez sem helyes!)*

Szederkényi Nándor nem helyesli a miniszterelnök nézetét. Kívánja, hogy a Ház péntekre, dec. 18-ra hirdessen ülést.

A miniszterelnök ehhez hozzájárulván, elnök ily értelemben mondja ki a határozatot. Miután pedig a fennálló gyakorlat szerint, ha a Ház többnapos szünetet tart, a jegyzőkönyv ugyanazon ülés végén hitelesítetik: a jegyzőkönyvet hitelesítés végett felolvastatja.

Báró Kaas Ivor óvást emel a hitelesítésnek ezen módja ellen, mert nem akarja, hogy ezzel a házszabályok ellenére precedens alkottassák.

Gróf Tisza István miniszterelnök: Semmi szükségét nem látom annak, hogy ez a kérdés most kiéleltsessék és a Házat evégett most együtt tartsuk, miután semmi fontossággal az nem bír. Hozzájárulok ahhoz, hogy a jegyzőkönyv a következő ülés elején hitelesíttessék. De méltóztassék megengedni, itt precedens alkotásáról annál kevésbé lehet szó, mert annak semmiféle szüksége nem forog fenn. A házszabályok 196. §-a világosan azt mondja, hogy az ülés kezdetén mindenekelőtt az előbbi ülés jegyzőkönyve hitelesíttetik, amennyiben az ugyanazon ülésben meg nem történt. *(Élénk helyeslés a jobboldalon. Felkiáltások a baloldalon: Formai dolgokban!)* Világos tehát, hogy ugyanazon ülés végén lehet hitelesíteni a jegyzőkönyvet. 13

Szederkényi Nándor: Formai kiadványokat!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Ez számos esetben meg is történt.

Holló Lajos: Egyes részleteket!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Nem egyes részleteket, hanem az egész ülés jegyzőkönyvét. Számos esetben megtörtént az ily hitelesítés. Semmiféle precedens alkotására szükség nem lenne, de most szívesen hozzájárulok, hogy hagyjuk a kérdést a következő ülésre.

A Ház ily értelemben határozott.

133. 1903. dec. 18. országos ülés. — Klotild Mária Raineria főhercegnő halála. (Napló XX. k. 282. 1.)

Elnök bejelenti Klotild Mária Raineria főhercegnő, dicső emlékü József nádor ivadékának, József főherceg leányának halálát. Javaslatot tesz a Ház részvételének kifejezésére.

Gróf Zichy Aladár és Szederkényi Nándor hozzájárul az elnök javaslatához.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőház! Az a mélyen megrendítő gyász eset, amely az uralkodóházat, a közeli napokban érte, az igaz megdöbbenés, bánat és részvét húrjait hozta rezgésbe a magyar nemzet minden tagjában. Az isteni gondviselés által reá mért megpróbáltatás között talán enyhülést és vigasztalást szerezhet az uralkodóháznak iaz a tudat, hogy jóban és rosszban a magyar nemzet leikével az uralkodóház sorsa úgy egybe van forrva és vigasztalást hozhat az újabb megrendítő csapás által lesújtott szülőknek is aiz, hogy bánatukban az egész magyar nemzet pártkülönbség nélkül osztozik. *(Helyeslés.)*

Elfogadom az elnök úr javaslatait. *(Helyeslés.)*

A Ház az elnök javaslatát elfogadta.

134. 1903. dec. 19. országos ülés. — Napirend megállapítása. (Napló XX. k. 339—340. 1.)

Elnök javasolja, hogy a Ház legközelebbi ülését hétfőn, december 21-én tartsa és annak napirendjére tűzze ki azon kész mentelmi ügyeket, amelyek a bíróságoktól és ügyészségektől jöttek ide. Azután pedig tűzze ki a napirendre azon tárgyakat, amelyek a mai ülésnek is napirendjét alkották.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőház! Én az elnök úr előterjesztéséhez hozzájárulok, mert — amint már egy más alkalommal, november havában meg is történt — gondolom, helyes általános szempontokból is, de helyes különösen azon t. képviselőtársainkra való tekintettel is, akiknek mentelmi ügyeik vannak függőben, hogy ezen kérdés mielőbb tisztáztassék; én tehát hozzájárulok ahhoz a javaslatához, hogy erre a Ház alkalmat nyújtson.

Nagyon természetes, hogy úgy, ahogy akkor történt, most is bátor volnék előre már jelezni, hogy az adott viszonyok között legfeljebb ezt az egy ülést szentelje a Ház erre a célra; ha tehát a függő mentelmi ügyekben a Ház határozni nem tudna, én a hétfői ülés végén leszek bátor javaslatot tenni aziránt, hogy a keddi napra már a törvényjavaslatok tárgyalása tűzessék ki. A hétfői nap erre különben is elegendő lesz, mert a múlt alkalommal is egy napon a mentelmi ügyeknek egész seregét intézte el a Ház, s így gondolom, hogy ezeket is el fogja végezni. *(Általános helyeslés.)*

135. 1903. dec. 23. országos ülés. — Az újoncjutalék mennyiségének az 1903. év végéig való fenntartásáról szóló törvényjavaslat. általános tárgyalása; visszapillantás a katonai vitára; a balkáni helyzet és a véderő harcképessége; a tartalékosok és pót-tartalékosok igénybevétele. (Napló XX. k. 417—422. 1.)

A szóbanforgó törvényjavaslat általános vitája, mely nov. 13-án vette kezdetét (112), dec. 22-én végre-valahára befejeződött. A vita bezárása után felszólalt még a honvédelmi miniszter és az előadó, majd az ellenindítványt (határozati javaslatot) beadó képviselők obstrukciós záróbeszédei következtek.

Dec. 23-án szólalt fel a miniszterelnök, hogy a rövid karácsonyi szünetet megelőző utolsó ülésen visszapillantást vessen a lefolyt vitára és egyben a parlamenti helyzetet immár több, mint egy esztendeje domináló katonai kérdések fejlődési történetére.* Hangoztatja, hogy miután a balkáni helyzet ránk nézve mindig döntő fontossággal bírt, „ezért kell az, hogy Magyarország hozzátartozó része, és pedig a paritás alapján teljes egyenjogúsággal bíró része, legyen egy olyan európai nagyhatalomnak, amelynek szava döntő súllyal essék a mérlegbe“. Viszont a Balkán-félsziget politikai helyzetének mostani bizonytalansága fokozottan szükségessé teszi, hogy a kormány a haderő akcióképességéről gondoskodjék. Ezért kéri a tovább obstruálok kisedded csapatát (127), hogy hagyják abba időfecsérlő, meddő küzdelmüket a ¹

¹ L. idevonatkozólag különösen a (98., 101., 102., 103., 104. és 107.) alatt foglaltakat.

katonai javaslatok ellen, és ne kényszerítsék a kormányt arra, hogy a hadsereg harcképességének biztosítása végett a tartalékosoknak és póttartalékosoknak hosszabb időre való igénybevétele által annyi sok ezer embernek szenvedést okozzon.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőház! *(Halljuk! Halljuk!)* Bármennyire érzem is súlyát azon körülménynek, hogy minden óra, amit ezen törvényjavaslat tárgyalásával elfoglalunk, növeli azokat a szenvedéseket, amelyeket a magyar nemzet számos tagja lesz kénytelen ez ügy kései elintézése miatt elviselni: még sem térhetek ki azon kötelesség elől, hogy lehető rövidséggel és tartózkodva minden olyan polémiától, amely elvezetne a dolog lényegétől, egy rövid visszatekintést vessek az elmúlt vitára és igyekezzem abból levonni a konzekvenciákat.

Én azt hiszem, hogy helyénvaló és talán kötelességteljesítés ez most, midőn annak a hosszú vitának, mely felölelte a politikai szituációnak egész tereumát, első fejezete valahára bevégeződött; midőn egyfelől a vita bezárásánál fogva, másfelől talán azon fénynél fogva is, hogy a közbejövő ünnepek folytán a Ház rövid időre megszakítja tanácskozásait, e tanácskozások egy bizonyos nyugvó ponthoz érkeztek és talán mindannyiunknak kötelessége az, hogy visszagondoljunk az elmúlt vitára, igyekezzünk leszűrni annak eredményeit és tanulságot merítsünk azokból jövőendő magunktartására nézve.

Én azt hiszem, nem teszünk hiábavaló dolgot, ha a bekövetkező ünnepi szünetet is magunkbaszállásra használjuk fel *(Általános helyeslés)* és igyekezzünk nyugodtan, objektíve, kiragadva magunkat a (momentán impressziók hatása alól, mérlegelni azt, hogy az ország érdeke tőlünk mit követel. *(Úgy van! a jobb-oldalon!)*

Immár egy esztendeje annak, t. Ház, hogy teljesen a katonai kérdések dominálják a magyar parlament tanácskozásait. Az ügy első fázisában, mondhatnám, kizárólag a létszámemelés kérdése dominálta a vitát. A megelőző kormány, egy javaslatot terjesztett elő, amely elég tetemes létszámemelést mivolt és amely ezen tartalma miatt hívta ki az egész ellenzéknek erős ellentállását. *(Igaz! Úgy van! balfelől.)* Vita közben léptek egyéb kérdések, különösen a vezényleti és szolgálati nyelv kérdése, mindjobban előtérbe és lassacskán annyira előtérbe jutottak, hogy midőn azután egy közbejött kormányválság folyományaként a létszámemelés elejtetett és csak a változatlan létszám megszavazását kérte a kormány a törvényhozástól: a parlamenti rend helyreállítása még sem sikerült, mert az ellenzéknek legalább is egy része a nyelvkérdés miatt folytatta a parlamenti munkásság megakadályozását célzó obstrukciót. És nem először konstatalom e tényt most: tagadhatatlanul igaz, hogy a magyar vezényleti és szolgálati nyelv iránt való vágy és kívánság elter-

jedt a nemzetnek széles rétegeibe; oly rétegeibe is, amelyek tulajdonképpen öntudatosan nem kívántak a 67-es alappal ellentétbe helyezkedni, amelyek e kérdés megoldását a 67-es kiegyezés alapján is keresték és kivihetőnek tartották.

Ez volt a situáció az elmúlt nyár derekán és ősz kezdetén, anikof közbejött egy, gondolom, minden magyar ember előtt igen nagy horderejű esemény: t. i. közbejött a korona állásfoglalása.

Madarász József: Nöm a korona! *(Halljuk! Halljuk! a jobboldalon.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Közbejött a korona állásfoglalása és pedig állásfoglalása egy, a magyar miniszterelnökhöz intézett és a magyar miniszterelnök által aláírt legfelsőbb kéziratban,¹ tehát közjogilag teljesen kifogástalan formák közt.

Ez állásfoglalás kettős volt: tartalmazta egyfelől a korona ünnepélyes kijelentését, hogy a hadsereg szolgálati és vezényleti nyelvét illetőleg fennálló mai helyzetnek megváltoztatását a legfontosabb célszerűségi okokból célszerűtlennek, helytelennek, károsnak tartaná a magyar nemzetre nézve is, ahhoz való hozzájárulását tehát megtagadja; és tartalmazta azon másik kijelentést is, hogy ellenben hajlandó messzemenő és mondhatnám, senki által nem várt reformokat engedélyezni a katonai nevelés terén, oly reformokat, amelyek intézményszerűleg biztosítják azt, hogy a magyar tisztikarban krónikusan fennálló hiány pótoltsék és a tisztii pályára készülő magyar honas ifjak oly nevelésben részesüljenek, amely magyar nemzeti szempontból és a magyar nemzeti kultúra szempontjából is a múlttal szemben óriási haladást jelent. *(Igaz! Úgy van! a jobboldalon.)*

Ugron Gábor: Nincs biztosítva.

Gróf Tisza István miniszterelnök: Még nem is lehet. De nagyon jól tudja a t. képviselő úr, hogy mi a kormány programja ebben a tekintetben. Csakugyan szeretném tudni, hogyan lehetett volna azt ez alatt a hat hét alatt biztosítani?

Ugron Gábor: Nincs megmondva, mi a program. Körber egyebeket beszél.² *(Zaj a jobboldalon.)*

Okolicsányi László: A program nem határoz.

Gróf Tisza István miniszterelnök: Nem akarom magamat beszédem fonalától eltéríttetni, de biztosítom t. képviselőtársam, amint máskor is kijelentettem, hogy teljes politikai reputációm-al állok helyt azért, hogy a tett kijelentések a maguk teljes értelmében lojálisán végre fognak hajtatni, *(Élénk helyeslés és éljenzés a jobboldalon; felkiáltások: Mit akarnak még?) teljes lojalitással és becsületességgel fognak megvalósítani. (Éljenzés a jobboldalon.)*

¹ (102).

² (132).

Gondolom, t. képviselőház, hogy a koronának e kettős állásfoglalása, amint nem is lehetett másképp, kezdte éreztetni hatását és megteremte gyümölcsét. És a magyar nemzet valóban a történelmi fejlődéshez maradt hű akkor, amikor megragadta a kibontakozásnak ezen fonálát, és amidőn hajlandónak mutatkozott letenni a magyar vezényleti és szolgálati nyelv érdekében megindult küzdelemről, amint meggyőződött, arról, hogy az mélyreható konfliktusokra vezethet, és örömmel és megnyugvással fogadta azt, hogy a magyar tisztképzés ügye teljesen kielégítő megoldásra talál. Mondom, teljesen összhangban áll ez a történelmi fejlődéssel.

Mert hiszen messze időkre nézhetünk vissza, egészen a nemzeti újjáébredés ama korszakáig, amely József császár erőszakos germanizálási törekvéseit követte és amely akkor szintén nagy erővel csapott át a katonai térre is. A magyar nemzet és a magyar országgyűlések azon időben szintén ezen két tárgyra vonatkozólag léptek fel kívánalmaikkal. Meg kell mindjárt jegyezni, hogy nem sérelmeket konstruáltak, de kívánalmakkal léptek fel; de lege ferenda konstruált javaslatokkal, kérelmekkel, követelésekkel állottak a korona elé. Senki nem állította azt ezen egész küzdelem során végig, hogy a koronának intézkedései és az a tényleges állapot, amelyet ez intézkedések a hadseregben megteremtettek, törvénytelen dolog lett volna; soha nem sérelmi pontokat képeztek ezek, soha nem egy meglévő törvény megsértését kívánták a rendek orvosolni, hanem igenis állították és nagyon nyomós érvekkel erősítették, hogy a magyar nemzeti fejlődés követelménye az, hogy ezek a kérdések megoldassanak. (*Helyeslés jobbfelől.*) És láthatjuk már azon időközön végig, hogy az uralkodók állásfoglalása e két kérdésben különböző. Nem zárkóztak el soha a tisztképzés kérdésében a nemzeti kívánalmaktól; ezek a limine elvi alapon visszautasítva soha sem lettek, ellenkezőleg, elvileg koneedáltattak. Természetesen, az már azután az akkori viszonyoknak mizériáiban rejlett, hogy papiroson maradtak. Ebben ma a helyzet egészen más. Akkor ezek elvileg koneedáltattak, azonban a vezényleti és szolgálati nyelvre vonatkozó kívánalmak teljesítése minden alkalommal a limine elvileg elutasított és a magyar nemzet és a rendek többsége mindig visszatartotta magát lattól, hogy ezen kérdések miatt harcot és konfliktust provokáljon a koronával. Mindig sajnálkozásának kifejezése mellett, de levette a napirendről ezen kérdést, látva azt, hogy a koronánál az elháríthatatlan akadályba ütközik.

Ugyanez volt a helyzet az 1867-iki alkudozások alkalmával is, mert hiszen látjuk, hogy azok a férfiak, akik az 1867-iki kiegyezést megalkották és a 67 által megalkotott, alapon Magyarország kormányzatát felelőség mellett vezették, egyenesen kijelentették azon nemzeti törekvés jogosultságát és a hadsereg érdek-

kével való összhangját, hogy a magyar tisztekben létező hiány pótoltságát; hogy a magyar ifjúság nemzeti érzelmeinek, hazatiságának teljes intaktsága mellett mentői nagyobb számban lépjen be a hadseregbe. Veres fonal gyanánt húzódik végig ez az okoskodás gróf Andrássy Gyulának, mondhatnám, minden erre vonatkozó beszédében. Látjuk azt is, hogy a magyar tiszthiány pótlása és a magyarhonos tiszteknek a magyar ezredekhez való visszahelyezése a korona részéről akkor is koncedáltatott. Ami azonban a hadsereg vezényleti és vezérleti nyelvét illeti, mindazok, akik az 1867-iki kiegyezést megalkották, abból indultak ki, hogy ebben a kérdésben a létező törvényes állapotot, azt a helyzetet, hogy a korona a maga belátása szerint rendezze a kérdést, úgy, ahogy jónak látja: megbolygatni nem állana a nemzet érdekében. Midőn az 1867-iki kiegyezés megalkottatott és végrehajtatott, mondhatnám, az első évtizedei alatt a 67-es alapon kifejlődött alkotmányos életnek, senki — sem barát, sem ellenség — nem vonta kétségbe azt, hogy igenis, 1867-ben az intendáltatott és az 1867-iki kiegyezés alkatelemét az képezi, hogy a koronának erre vonatkozó intézkedési joga fenntartassék és hogy az, mint alkotmányos fejedelmi jog, a nyelvkérdésre is kiterjedjen. Nem mutathatnak nekem a képviselő urak, gondolom legalább, egyetlenegy olyan nyilatkozatot sem, amely e tekintetben a létező alapot a törvényesség szempontjából támadta, volna meg. Igenis, küzdött, a nemzetnek nagyrésze a 67-es alap ellen; küzdött a közös hadsereg intézménye ellen; kívánta felállítani az önálló magyar hadsereget, de nem állította senki azt, hogy a német szolgálati és vezénnyelv, amely a közös hadseregben Ő Felsege alkotmányos fejedelmi jogai alapján fenntartatott: törvénytelen volna, hogy ez beleütköznék a 67-iki kiegyezésbe.

Szederkényi Nándor: Csak türték! (*Halijuk! Halljuk! jcbbfelől.*)

Gróf Tisza István miniszterelnök: Gróf Apponyi Albertnek mai álláspontja ez,¹ de én merem állítani, hogy a kiegyezést követőleg évtizedeken keresztül senki sem állította azt, hogy ezen állapot nem törvényes állapot volna: hogy a 67-iki kiegyezésből egyéb következnek, mint ennek fenntartása.

A nemzetre nézve tehát nem állott fenn más feladat, mint ebben a tekintetben elfogadni a mai állapotot, belenyugodni abba, hogy ebben a kérdésben a nemzet nagyrésze vágyainak kielégítése olyan nehézségekbe ütköznék, olyan küzdelmeket idézne fel, amely küzdelmek sokkal több veszélyt rejtenek magukban, sokkal nagyobb károkat okoznának a nemzetnek, mint aminő előnyvel egy győzelmes harc ebben a tekintetben járna. (*Úgy van! a jobboldalon.*)

¹ L. Apponyi legutóbbi idevágó nyilatkozatát a Napló XX. k. 273. 1.

Mi, t. Ház, teljes meggyőződésből állunk a közös hadsereg alapján és kívánjuk fenntartani a hadseregnek egységes vezényletét, vezérletet és belszervezetét úgy, ahogy az az 1867:XII. t.-c.

11. §-a által konstruáltatott, Tesszük ezt. abban a meggyőződésben, hogy a magyar nemzet érdeke kívánja azt, hogy az a hadsereg, amely a közös védelem kötelezettségét teljesíti, mentül erősebb, mentül harcképesebb, mentül megbízhatóbb legyen katonai szempontból, és azt hisszük, hogy a magyar nemzet érdeklében teszünk akkor, amidőn ebben a tekintetben semmiféle újítást nem provokálunk. De még azon t. képviselőtársaim is, akik esetleg más nézetben vannak, akiknek vágya talán az önálló magyar hadsereg felállítása felé vonzaná őket: azok is, nézetem szerint, nagyon is helyesen és az ország érdekében nagyon hazafiasán járnak el, ha visszariadnak ebben a kérdésben egy olyan arányú küzdelemtől, amely azután sokkal nagyobb sebeket ütne a nemzet testén, mint aminő előnyöket netalán hozhatna a nemzetnek. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)*

Ezek voltak, t. képviselőház, nézetem szerint azok a gondolatok, amelyek tényleg nyugvópontra hozták ez év őszén a magyar nemzetben, a magyar közhangulatban mutatkozó forrongást és izgatottságot. A megnyugvásnak, a kiegyenlítés, a béke, az újabb produktív munka utáni vágyak kezdtek bizonyos előjelei mutatkozni, éppen akkor, midőn a sors úgy hozta magával, hogy nekem is részem volt azon megbeszélésekben, azon tárgyalásokban, amelyek a már krónikussá váló kormányválság befejezése céljából tartattak. Én az első perctől fogva azt az álláspontot foglaltam el, hogy oly megoldást kell keresni, amely egyfelől eloszlasson a dolog közjogi oldalára vonatkozólag minden nyugtalanító momentumot, minden kétértelműséget, teljes világitásba helyezze a magyar nemzetnek közjogi állását és annak ebből folyó összes konzekvenciáit; másfelől szükségesnek találtam, hogy ez a megoldás valóban tetet adjon a kilátásba helyezett katonai nevelési reformoknak és biztosítsa azoknak mentül előbb való megvalósítását. *(Helyeslés a jobboldalon.)* De azután — és itt hivatkozhatom mindazokra, akik ezen bizalmas tárgyalásokban résztvettek — törekvésem, éspedig szívósan képviselt törekvésem, volt az is, hogyha megtaláljuk ezt az objektíve kielégítő alapot, ezen az alapon a kibontakozás eszközlése, a megoldás végrehajtása, ne az én kezembe tétessék le, de olyanoknak a kezeibe, akiknek személyisége kevesebb személyi ellenszenvet idéz fel, tehát az adott viszonyok között több garanciát nyújt a békés megoldásra, Én, t. Ház, nyugodt lelkiismerettel mondhatom, hogy ez volt. törekvéseim célja azon hosszú hetek alatt, amelyekre a tanácskozások kiterjedtek. *(Éljenezés és helyeslés a jobboldalon.)*

De a körülmények úgy alakultak, hogy egy adott pillanatban a kérdés világosan úgy állott előttem, hogy az objektív meg-

oldás, amelyet helyesnek tartok, rendelkezésre áll; hogy a közjogi kérdések körül teljes megnyugvást lehet előidézni; hogy a nevelési reform tekintetében teljesen kielégítő eredményt lehet elérni. De azért, hogy ez megtörténjék; azért, hogy vissza ne dobják a nemzet sorsát egy újabb, beláthatatlan krízis bizonytalanságába: vállalkoznom kellett arra, gondolkozás és habozás nélkül, hogy kezembe vegyem a kibontakozás fonálát. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)* Ezt tettem, t. képviselőház. Tettem abban a meggyőződésben, hogy szolgálatot teljesítek olyan pillanatban, amidőn bizony senki sem vágyódhatott erre a vállalkozásra. *(Igaz! Úgy van! a szélsőbaloldalon.)* Tettem abban a tudatban, hogy egy nehéz, kétéves sikerű és esetleg hosszú időt igénylő feladat teljesítésére vállalkozom. És azíránt nem is hagytam senkit sem kétségben, hogy egy bizonytalan eredményű, hosszú küzdelemre vállalkoztam; de egyúttal tettem azt azzal az erős elhatározással, hogy ebben a küzdelemben ki fogok tartani *(Élénk helyeslés a jobboldalon)* és ebben a küzdelemben megvertnek magamat elismerni nem fogom és nem ejtem el azt, az ügyet, amelyet a nemzet érdekében oly rendkívül fontosnak tartok, csak a rendelkezésemre álló összes alkotmányos eszközök kimerítése után. *(Élénk helyeslés és éljenzés a jobboldalon.)*

Teljes megnyugvással jöhettem a t. Ház elé azzal a kéréssel, hogy az új kormány programja alapján közmegegyezéssel keressük és találjuk meg a békés kibontakozást, mert meggyőződésem volt az, hogy az a megoldás, amit hozok, az kielégítő befejezését képezheti azon képviselőtársaim harcának is, akiket meggyőződésük heve ebbe a harcba bevitt. Hangsúlyoztam akkor is, hogy én nem a jogot, de a kötelességet érzem a felelősséggel bíró kormány és az ezt támogató többség részéről, hogy azt, amit én az ország érdekében szükségesnek látok, azt megvalósítsam, ha kell, harc árán is; de sohasem csináltam titkot belőle, hogy ezt egy szomorú ultima racionak kell tekintenem, amelyhez folyamodni fogunk, ha kell, de csak ha feltétlenül szükséges és a rendelkezésre álló összes békés eszközök kimerítése után. *(Helyeslés a jobboldalon.)*

És volt egy pillanat, t. képviselőház, amidőn azt kellett, hűlném, hogy bekövetkezett a harcnak elkerülhetetlen szüksége.¹ Hála Istennek, éppen a küszöbén a harc erősebb és szenvedélyesebb kitörésének állt. be egy újabb fordulat és sikerült elérni azt, hogy az ellenzék tagjainak túlnyomó nagy többsége hajlandónak mutatkozott visszavezetni az alkotmányos küzdelmet arra a térre, hol annak rendes körülmények között folytania kell, ha az ország legszentebb érdekeit megsérteni, *(Igaz! Úgy van! a jobboldalon)*

az ország testét megsebezni nem akarjuk.¹ *(Igaz! Úgy van! a jobboldalon.)*

Ma, t. képviselőház, a dolog úgy áll, hogy a Háznak, talán 12—15 tagját kivéve, minden tagja a normális parlamenti harc visszatértét óhajtja!

TJgron Gábor: Ez is normális harc! *(Nagy zaj és ellenmondások jobbfelől.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Amelyik percben ez a harc normális lesz, t. képviselőtársam, abban a percben meghúzták a halálharangot a magyar alkotmány felett; *(Igaz! Úgy van! a jobboldalon) akkor csődöt mond a magyar alkotmány nem kül-ellenség betörése, de saját tehetetlenségünk, saját szenvedélyünk miatt. (Igaz! Úgy van! jobbfelől.) Minden magyar embernek, aki igazán szívén viseli ennek a nemzetnek jövőjét, alkotmányos szabadságát, parancsoló kötelessége odahatni, hogy ez a harc normális harc sohase legyen.*² *(Helyeslés jobbról és a középén.)*

Mondom, e Háznak talán 12 vagy 15 tagja él még tovább is a harc abnormis eszközeivel. A nemzetnek túlnyomó nagy része — ezt bátran állíthatom ma már — kívánja, az alkotmányos, a békés küzdelemre való áttérést. *(Helyeslés jobbfelől.)* Az ország érdekei parancsolólag megkövetelik, hogy a törvényhozás a nemzetnek megoldást igénylő nagy szükségleteivel foglalkozhassék és letárgyalhassa azokat a törvényjavaslatokat, amelyeknek elintézése a nemzet legkülönbözőbb érdekei szempontjából égetően sürgős Szükséget képez. *(Igaz! Úgy van! a jobboldalon.)*

A t. képviselő urak ily körülmények között mit érhetnek el? Hiszik-e, hogy elérhetik önök tizenketten vagy tizenöten a magyar szolgálati és vezényleti nyelv megvalósítása terén azt, ami a magyar parlament többségének sohasem sikerült?

Ugron Gábor: Hisszük!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Azt hiszem, a képviselő urak csak egyet érhetnek el; nem azt, hogy e kérdést előbbre vigyék, hanem, hogy diszkreditálják! *(Élénk helyeslés jobbról és a középén. Ellenmondás balfelől.)*

Sándor Pál: Azt már el is érték!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Diszkreditálni fognak a t. képviselő urak még sok egyebet is. Diszkreditálni fogják magát a parlamentarizmust, a magyar nemzetnek politikai jó hírnevét, aláássák politikai állását, presztízsét, tekintélyét és hatalmát. *(Igaz! Úgy van! jobbról és a középén.)*

Hiába nevezik a t. képviselő urak ezt a magatartást nemzeti politikának; nem mondom, hogy öntudatosan, készakarva teszik, de nemzetgyilkos politika ez, mert aláassa a nemzetnek életerejét.

¹ (127.)

² (130.)

(*Igaz! Úgy van! jobbról és a középén.*) Azt kívánja a magyar nemzet érdeke ma tőlünk, hogy akcióképtelenné tegyük, hogy tehetetlen, akaratonélküli, tetterőnélküli holt tömeggé váljék a magyar nemzet most, midőn anyagi téren a világ közgazdasági folyamatainak legfontosabb kérdései kívánnak sürgős megoldást? Midőn a reánk nézve legfontosabb közgazdasági területek közt folynak a tárgyalások közgazdasági viszonyaik berendezéséről hosszú időkre vonatkozólag? Midőn, ha idejekorán fel nem emelhetjük szavunkat, ha idejekorán nem vehetünk részt ezekben a tanácskozásokban, fajt accomplik teremtetnek a dolog természeténél fogva a mi fejünk felett, a mi meghallgatásunk nélkül, a mi hátrányunkra! (*Igaz! Úgy van! jobbról és a középén.*)

Azt hiszik a képviselő urak, hogy a nemzeti politika az: akcióképtelenné tenni a magyar nemzetet azzal a helyzettel szemben, amelyet a Balkán-félszigeten¹ látunk? (*Mozgás balfelől.*) Hiába gúnyolódnak e felett a t. képviselő urak: az a helyzet, az a forrongás ia Balkánon igenis érinti és érinteni fogja mindig nagyon közelről a magyar nemzet érdekeit. (*Úgy van! jobbfelől.*) Nem volt még öntudatos magyar nemzeti politikus, aki azt állíthatta volna, — nem ma, de hosszú századokon keresztül, — hogy közönyös reánk nézve az, ami a Balkánon történik. Hiszen elkezdve a görög császárság idejétől, végighúzódik az egész magyar történelmen az, hogy döntő fontossággal bír ráknézve a balkáni helyzet.

Bartha Miklós: Ezért kell Magyarországot magyarrá tenni! (*Nagy zaj és felkiáltások a jobboldalon: Hát ki nem magyar itt? Mindnyájan magyarok vagyunk!*) Kit sértettem meg ezzel? (*Nagy zaj és felkiáltások a jobboldalon: Senkit!*)

Elnök (csenget): Ne tessék közbeszólni!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Ezért, kell az, hogy Magyarország hozzátartozó része, és pedig a paritás alapján teljes egyenjogúsággal bíró része legyen egy olyan európai nagyhatalomnak, amelynek szava döntő súllyal essék a mérlegbe. (*Nagy zaj a bal- és a szélsőbaloldalon. Élénk helyeslés a jobboldalon.*)

Kubinyi Géza: Ezt akarják megakadályozni!

Elnök (csenget): Kérem a képviselő urakat, ne méltóztassanak közbeszólni!

¹ A Balkán-félsziget akkori eseményei közül különösen kettőnek van nagy jelentősége külpolitikai szempontból: a folytonos forrongás a macedóniai keresztény lakosság körében, mely az utóbbi években gyakran komoly nemzetközi összeütközések veszélyét idézte fel és a belgrádi királygyilkossággal (1903. jún. 11.) kapcsolatos dinasztiaaváltozás Szerbiában. (L. a balkáni helyzetről Goluchowski közös külügyminiszter expozéját a magyar delegáció külügyi albizottságának 1903. dec. 16. ülésén.)

Gróf Zichy Aladár: Ha szabad volna Kubinyinak, ő is érezne magyarul! (Zaj.)

Kubinyi Géza: Én érzek is, nekem nem parancsol senki! (Zaj.)

Zboray Miklós: Nono, majd jön Podmaniczky!

Kubinyi Géza: Ohó! Micsoda beszéd ez! (Zaj. *Halljuk! Halljuk! a jobboldalon.*)

Gróf Tisza István miniszterelnök: Itt Zichy Aladár t. barátom azt mondja, hogy mi is éreznénk magyarul. Hajt, hogy ki milyen magyarul érez, azt csak az tudhatja, aki a szívekben és a vesékben olvasni tud. Én nyugodt lélekkel mondhatom, hogy én magyar érzést nem fogok tanulni senkitől sem; de egyúttal mondom azt is, hogy az én magyar érzésem nekem azt parancsolja, hogy azt tegyem meg, amit hazám érdekében fekvőnek találok, tekintet nélkül a külszínre, tekintet nélkül a látszatra, tekintet nélkül arra, hogy minő megtámadtatásoknak vagyok érte kitéve. (*Élénk éljenzés és taps a jobboldalon.*)

Kubinyi Géza: Ez beszéd, ez nem tetszetős frázis!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Az én hazafiúi magyar érzésem csak azt tiltja meg, hogy akkor, amikor az ország érdekéről van szó, bármiféle mellékes szempontok által visszatartassam magam meggyőződésemet követésétől és becsületes teljesítésétől. (*Élénk éljenzés a jobboldalon.*)

(*Az elnöki széket Jakabffy Imre foglalja el.*)

Hát, t. Ház, ami a Balkán-félszigetet, illeti, nagyon természetes dolog, hogy itt senkinek eszébe nem jutna, senkinek e monarchia komoly tényezői közül, valami expanzív, hódító politikát folytatni a Balkánon. Hiszen ez a kérdés ismételt nyilatkozatok és a monarchia egész magatartása által teljes világosságba van helyezve. Én nem kívánok a Balkán-félsziget mostani helyzetére nézve sem a kellelénél sötétebb színekkel dolgozni. Én nem állítom azt, hogy ott egy világbonnyodalom fog netalán beállni; de igenis, azt merem állítani, hogy az ottani események alakulására nézve igen nagy súllyal bír az, hogy ez a monarchia és a monarchia két állama: minő helyzetben van, minő politikai súllyal, minő politikai tekintéllyel léphet fel, mennyire imponál a maga magatartásával, a maga viszonyainak rendbentartásával azoknak, akik a Balkánon zavart akarnak előidézni? (*Élénk helyeslés és taps a jobboldalon.*)

Ugron Gábor: Adják meg a magyar nyelvet és rend lesz mingyárt. (Zaj a jobboldalon.)

Elnök (csenget): Csendet kérek!

Gróf Tisza István miniszterelnök: És éppen ezért állítom ma azt, hogy mindenesetre egy kritikus, egy fontos politikai pillanatban az az akció, amelyet itt a képviselő urak kifejtenek, meg-

zsibbasztja Magyarország és a magyar nemzet politikai súlyát kifelé és csorbítja azt az erőt, amellyel érdekeit külelenségekkel szemben is megvalósíthatja. (*Élénk helyeslés a jobboldalon.*) Ezen, t. Ház, mi nem segíthetünk; ezen csak a képviselő urak hazafiúi belátásai segít. De igenis, egy dolgon segíthetünk, és bárminő keserves feladat legyen az ráknézve, felelőségünk tudatában segíteni is fogunk. Segíthetünk, segítenünk kell és fogunk is segíteni azon, hogy a hadsereg széjjel ne ziláltassék; hogy harc-képtelen állapotba ne jusson a képviselő urak magatartása folytán. (*Helyeslés a jobboldalon. Zaj a baloldalon.*)

Ha tehát a képviselő urak folytatják magukbartsát... (*Folytonos nagy zaj a baloldalon.*)

Elnök (csenget): Csendet kérek!

Gróf Tisza István miniszterelnök: ... és megakadályozzák továbbra is azt, hogy az újoncozás megtörténhesek, hogy a hadsereg kiegészítése, úgy, ahogy azt a magyar törvényhozás túlnyomó nagy többsége kívánja és óhajtja, eszközölhető legyen: nekünk kötelességünk a törvény értelmében, a törvény által adott eszközök felhasználásával gondoskodni arról, hogy a hadsereg sorraiban ne álljanak be olyan hézagok, amelyek lehetetlenné tennék a hadseregre nézve azt, hogy hivatásának megfelelően. (*Helyeslés a jobboldalon. Zaj a baloldalon.*)

Ezt megteesszük és meg fogjuk tenni, t. képviselőház, dacára annak, hogy a szíve fáj az embernek, midőn ezeket látja. (*Élénk helyeslés a jobboldalon.*)

Addig, míg lehetett, ideig-óráig segíthetett a katonai vezetés olyan ideiglenes rendszabályok által, amelyek a társadalmat, a nemzet tagjait túlságos szenvedésektől megkímélték. Mindaz, ami újévig történt és részben az, ami még januárban is lehetséges, még megkíméli a társadalmat a nagyobb szenvedésektől; de tovább lehetetlen volna a dolgot vinnünk és a felelősséget vállalnunk anélkül, hogy az 1888:XY¹III. t.-cikk alapján póttartalékosokat és tartalékosokat ne vonjunk be és ne tartsunk benn mindaddig, míg azok helyét az újoncok el nem foglalják.¹ (*Helyeslés a jobboldalon.*)

Bartha Miklós: El kell ismerni a magyar nyelvet!

Kristóffy József: A jog el van ismerve!

Ugron Gábor: Nincs elismerve! (*Zaj a jobb- és a baloldalon.*)

Gróf Tisza István miniszterelnök: Teljesen fejetetejére állítása az igazságnak, az alkotmánynak és a parlamentárizmusnak, ha a képviselő urak azzal állanak elő, hogy tíz, tizenöt, vagy húsz ember de lege ferenda törekszik ...

Ugron Gábor: Az igazságot védjük! (*Mozgás a jobboldalon.*)

¹ A tartalékosok és póttartalékosok kérdéséről részletesen nyilatkozik Nyíri honvédelmi miniszter dec. 22. beszédében. (Napló, XX. k. 381—383. 1.)

Gróf Tisza István miniszterelnök ... hiszen mindenki azt hiszi magáról, hogy igaza van, de annak kell egy alkotmányán országban megtörténnie és érvényesülnie, amit a többség akar. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)*

Ugron Gábor: Annak, amit a törvény mond!

Bartha Miklós: A .magyar hadseregnek!

Kubinyi Géza: Amit önök tesznek, az a törvénytelenység! Az erőszakosság az! *(Folytonos nagy zaj a jobb- és a baloldalon.)*

Elnök (csenget): Csendet kérek!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Sajnos körülmény az, hogy a képviselő urak harmincöt esztendővel a törvény meghozatala után ébredtek fel annak tudatára .

Ugron Gábor: Azelőtt is követeltem mindig!

Gróf Tisza István miniszterelnök: ... Hát ha a képviselő úrnak most joga van ilyen módon követelni annak a törvénynek végrehajtását, akkor joga volt harmincöt esztendőn keresztül és akkor a legnagyobb hazafiatlanságot követte el ezen harmincöt éven keresztül, ha ezt nem tette. *(Úgy van! Úgy van! a jobboldalon. Nagy zaj a baloldalon.)*

Szederkényi Nándor: Azért küzdünk tovább! *(Zaj a jobb- és a baloldalon.)*

Elnök: Kérem a t. képviselő urakat, ne méltóztassanak folyton közbeszólni.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőház! Visszatérek oda, ahonnan a közbeszólások eltérítettek. *(Halljuk! Halljuk!)* Igenis, a lelkünk fáj, midőn hozzájárulunk a póttartalékosok behívásához, mert hiszen azok nagyrésze családos ember, aki éhező feleséget, síró gyermeket hagy otthon; *(Úgy van! Úgy van! a jobboldalon)* akiknek nyomora a szívet facsarja el az embernek; akiknek átka. joggal fog hullani azokra, akik reájuk ezt a helyzetet felidéztek. *(Élénk helyeslés, éljenzés és taps a jobboldalon. Mozgás és zaj a baloldalon.)*

Zboray Miklós: Komédia!

Szöts Pál: Az a komédia, amit ott csinálnak!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Ha a képviselő urak nevetve fogadják ezt az igazságot, *(Zaj a baloldalon)* azon igazán nagyon csodálkozom. De gondolják meg a dolgot. Az az egész akció, amelyet kifejtének; az a kis időfecsérlés, amire imég képesek lesznek egy pár hétig: az semmi irányban az események alakulására nem fog befolyást gyakorolni, de minden igaz ok nélkül, minden eredmény nélkül — még az önök elvi álláspontjáról is minden haszon nélkül — irtózatosságot szenvedést fog felidézni a nemzetnek széles rétegeiben. *(Úgy van! Úgy van! a jobboldalon.)* Embertelen dolog ez önöktől, t. képviselő urak. *(Úgy van! Úgy van! a jobboldalon. Zaj a baloldalon.)*

Szöts Pál: 40.000 emberrel illet tenni!

Ugron Gábor: Helyettük más 43.000-et hívnak be! *(Halljuk! Halljuk! a jobboldalon. Elnök cseppet.)*

Kristóffy József: De azok nem családos emberek!

Gróf Tisza István miniszterelnök: A haza érdekében és ezen szerencsétlen áldozatoknak a nevében is kérem önöket, ne folytassák ezt az áldatlan és céltalan küzdelmet. *(Hosszantartó élénk éljenzés, helyeslés és taps a jobboldalon és középén. A szónokot számosán üdvözlük.)*

A miniszterelnök kérelme süket fülekre talált.

136. 1903. dec. 29. országos ülés. — Felirati javaslat felolvasása beszéd közben. (Napló XXI. k. 49. 1.)

Dec. 28. és 29-én folytatódtak (135) a zárszóra jogosult képviselő obstrukciós beszédei. Ezek során — dec. 29-én — Szluha István ellenindítványának támogatására felolvas egy felirati javaslatot, melyről elnök megállapítván, hogy szept. 24-én a Ház egyik jegyzője már hivatalosan felolvasta, szónokot félbeszakítja és kéri, hogy a felolvasást hagyja abba és beszédét folytassa.

Yárady Károly a házszabályok 219. és 221. §-ára hivatkozva, bizonyítja, hogy elnök nem járt el helyesen, amidőn Szluha Istvántól megtagadta azt a jogot, hogy a szőnyegen lévő tárggyal teljesen összefüggő kérdésben egy feliratot a maga beszédének indokolására felolvashasson, vagyis idézhessen. Ugyanis a házszabályok 219. §-a lakonikus rövidséggel azt mondja, hogy „beszédet olvasni tilos”. Ha tehát Szluha beszédét olvassa, az egészen más, akkor igenis joga lett volna az elnöknek megtiltani a felolvasást. Ámde ez nem beszéd olvasása volt, hanem egy felirat idézése a beszédben előrebocsátott alaptételek megokolására. Elnök eljárását a 221. §-ra sem alapíthatja, mert jelenleg azon esetek egyike sem forog fenn, amelyek az elnöknek jogot adnak arra, hogy a szólót beszédében félbeszakítsa vagy tőle a szót elvonja.

Elnök felvilágosításul megjegyzi, hogy sem a 219., sem a 221. §. alapján nem járt el, de bizonyítja eljárásának helyességét a 227. §., mely szerint „a szavazás megkezdése előtt az indítványok és módosítványok, ha az elnök szükségesnek tartja, vagy a Ház valamely tagja kívánja, újra fel olvastathatnak”. A gyakorlat eddig az volt, hogy mindazok a javaslatok, amelyek a Házban egyszer már felolvastattak, csak a 227. §. alkalmazásával voltak újból felolvashatók.

Lovász Márton úgy véli, hogy elnök teljes tévedésben van, meri a 227. §. az olyan felolvasásokra vonatkozik, melyeket a jegyzők hivatalosan végeznek. De ezen §. alapján az elnök nem vonhatja el a képviselőtől azt a jogot, hogy a napirenden lévő tárgyval kapcsolatos indítványt, módosítást vagy felirati javaslatot beszéd közben idézhessen és felolvashasson.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőház! A házszabályok ama kijelentése, hogy itt bestédet olvasni tilos, nyilván azt teszi, hogy itt beszéd közben semmi egyéb felolvasást a házszabályok nem engednek meg, mint esetleg oly citátumokat, amelyekre a szónok válaszolni kíván, vagy amelyek álláspontjának erősítésére szolgálnak. *(Ez az! a baloldalon.)* Az azután nagyon

természetes, hogy mint minden diszpozíciót a világon, ezt is ad absurdum lehet vinni... *(Felkiáltások a jobboldalon: Oda vitték.)*

Várady Károly: Mint önök a német nyelvet...

Gróf Tisza István miniszterelnök: ... és rendeltetésével homlokegyenest ellenkező irányban lehetne kihasználni, ha a képviselőház elnöke ebben a tekintetben őrt nem állana a házszabályok igaz érteimének fenntartása mellett. *(Igaz! Úgy van! a jobboldalon.) Azt hiszem, soha az elnökségnek eszébe nem fog jutni megakasztani egy szónokot abban, hogy felolvasson oly citátumot, amely súllyal bír az argumentáció szempontjából és nem fogja megakadályozni, hogy felolvastassék oly passzus, amelyet a szónok meg kíván cáfolni. De engedelmet kérek, egyenesen kötelességévé teszi ezen diszpozíció az elnöknek azt, hogy ne tűrje, hogy itt felolvasások történjenek egyéb cél nélkül, mint hogy az idő egészen haszontalanul elfecsérelt essék. (Élénk helyeslés jobbfelől.)*

Várady Károly: Törvényes igazságok vannak abban a feliratban. *(Nagy zaj jobbfelől.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Az, amit a szónok felolvas, beszédének integráns részét képezi; tehát a szó szerinti, betűszerinti értelme a házszabályoknak az volna, hogy nem szabad felolvasni beszéd közben semmit. Mondom, azt senki nem magyarázza így, mert értelmesen akarjuk a házszabályokat magyarázni és úgy, ahogy azt az intézmény természete magával hozza. Ezt senki sem magyarázza úgy, hogy ne lehessen egyes rövid, tényleg a beszéd kiegészítő részét, képező citátumot felolvasni; de, bocsánatot kérek, amint itt valaki felolvasásokba bocsátkozik, — akár voltak már azok egyszer felolvasva, akár nem, akár könyvből, akár beszédből, akár indítványból, akárhonnan veszi azt, — megszegi a házszabályok 219. §-át, amely szerint beszédet olvasni tilos. *(Helyeslés jobbfelől. Ellenmondás a baloldalon.)*

137. 1904 jan. 1. újévi beszéd. — A magyar parlamentárizmus süllyedése. Az ellenzék hivatása, A parlamenti rendszer megmentése a magyar nemzet életérdeke. Remény a nagy cél elérésére. A 67-es politika védelme. Bizalom a nemzet politikai belátásában. Egy becsületes ember egy igaz ügy szolgálatában.

Újév napján a miniszterelnöki palotában a szabadelvű párt nevében Nagy Ferenc üdvözölte a kormányt;¹ részletesen foglalkozott a szabadelvű pártnak az elmúlt esztendőben követett katonai politikájával annak megokolására, hogy a magyar vezényleti nyelvért a szabadelvű párt nem kockáztathatta a nemzet minden egyéb nagy érdekét.

Beszédét a következőleg végezte: „De hogy a szabadelvű párt programját megvalósíthassa, ahhoz olyan vezér is kell, akiben nem-

¹ B. II. 1904 jan. 2. sz.

csak a tudás van meg annak a helyes felismerésére, ami az ország haladásához szükséges, hanem akiben megvan az erős akarat és férfias elszántság és bátorság is minden akadállyal megküzdeni, mely törvényes jogaink érvényesülésének és az ország érdekében kifejtendő munkásságunknak útjában áll; olyan vezér, aki nemcsak bizalmat és támogatást keres mi bennünk, hanem akiben mi is feltétlenül megbízhatunk a tekintetben, hogy sem a népszerűség hiú vágya, sem a hatalomhoz való görcsös ragaszkodás nem fogja őt elterelni attól a határozott céltől, amelyet közösen kitűztünk magunknak. Az a rövid és küzdelemteljes idő, mely alatt Te az ország ügyeit intézed, meggyőzött bennünket arról, hogy Te benned megtaláltuk ezt a vezért. Legyen a mi mai megjelenségünk mindnyájunk részéről kivétel nélkül konfirmációja annak a frigynek, melyet Veled és kormány társaiddal kötöttünk. S adja Isten, hogy ez a frigy napról-napra még jobban megszilárduljon s hazánkra minél áldásosabbá váljék.“

Gróf Tisza István miniszterelnök a következőleg válaszolt: Tisztelt barátaim! Fogadjátok magam és kollégáim nevében szívből eredő hálás köszönetünket azért, hogy az újév alkalmából felkerestetek, hogy bizalmatok, baráti üdvözléteket, támogatástok éltető erejét hozzátok nekünk az előttünk álló küzdelemben.

Nehéz pillanatban, egy még mindig bizonytalan küzdelem közepette kerestek fel bennünket. A ti szónokotok ékes szavakkal emlékezett meg azokról a súlyos bonyodalmakról, amelyek Magyarország politikai életét a múlt évben oly terhes fellegekkel borították. De én azt hiszem, aki aggódó figyelemmel kísérte ez ország viszonyainak fejlődését, az ezeknek a súlyos fellegeknek előhírnökeit, előjeleit a korábbi időkben is észlelhette; mert hiszen nem egyik napról a másikra állott be ez a fordulat: lépcsről-lépcsre, napról-napra és esztendőről-esztendőre lehetett aggódó lélekkel szemlélni a magyar parlamentárizmus süllyedésének, meg-rázkódtatásának valóban aggasztó jeleit.

Ha összehasonlítjuk a képviselőház működését a kissé távolabbi múltban és a legutolsó esztendőben, szomorú szívvel fogjuk tapasztalni és leszünk kénytelenek beismerni, hogy az ország nagy érdekei és az országot mozgató nagy kérdések körüli mélyreható, tartalmas, komoly politikai viták mindjobban és jobban szorultak háttérbe; azoknak helyét naggyá felfújtt incidensek körüli meddő viták és meddő frázisok unos-untalan ismétlése váltotta, fel. És ami ezzel természetesen jár, tapasztalhattuk azt is, hogy azok a valóban becses, komoly, tartalmas erők, amelyekben ma sem szűkölködik a parlament és a parlament egyik pártja sem, mindjobban háttérbe szorultak és a parlament működésében előtérbe jutottak olyan elemek, akiket akkor, midőn az ország sorsának intézéséről és az ország nagy kérdéseinek megoldásáról van szó, bizony-bizony vezetőszerp nem illethetett meg. És ezzel kapcsolatban meggyökerezett egy végzetes balhit az országban, támogatva a sajtónak egy jelentékeny része által is: az

a balhit, hogy az ellenzék hivatása az időfecsérlésben rejlik; hogy az egyedüli ellenzéki küzdelem az obstrukció és mind elveikhez hűtleneknek, mind árulóknak bélyegeztettek azok, akik az ellenzék működését egészségesebb, helyesebb, az ország érdekei szempontjából üdvösebb alapokra kívánták helyezni.¹

Végzetes tévedés ez, t. barátaim! Hiszen az ellenzék éltető kovászt kellene, hogy képezzen, amely serkentse, hajtsa előre az országgyűlést és a kormányt az üdvös tevékenység felé; amely nem megállásra, de gyorsabb, fokozottabb tevékenységre serkentessen; amely ne lekösse, ne megsibbassza, ne tétlenségre kárhóztassa, de ellenkezőleg, ébressze, fokozza és hatványozza a nemzeti erőt és amely e nemzetnek évezredek szabad intézményeit minden irányban fejleszteni, emelni, fényben, tekintélyben, nimbuszban öregbíteni legyen hivatva, nem pedig lejáratni és nevetség tárgyává tenni.

Sokszor, nagyon sokszor adtam kifejezést mély hazafiút aggodalmamnak e jelenség fölött. Találtam sokszor barátaim között is olyanokra, akik sokszor filozófiai rezignációval vállaltak és mondták: hiába, a parlamentarizmus lejárt magát. Világtörténelmi folyamata, amely befejezéséhez közeledik és széles e világon a süllyedés jeleit mutatja.

Hát, t. barátaim, ha ez igaz volna, nem a megnyugvás, de a végkétségbeesés érzetét ébresztené fel bennem é^K mindenkiben, akinek hazaszeretete nem borongó, lagymatag hangulat, de férfihoz méltó, tette keltő, tette ébresztő s tettet kívánó érzelem. Minden ilyen férfiban csak egy elhatározást érlelhetne meg: az elkeseredés elszántságával, a kétségbeesés eltökéltségével vetni magát oda a világtörténelem kerekéi elé és inkább elgázoltatná magát, semhogy tétlenül nézze az ember nemzetének pusztulását. Mert minden más nemzet sokat veszíthet, ha elveszti hitét a parlament intézményében: mi, magyarok, nemzeti létünket veszítjük el.² Mert hiszen a magyar nemzet politikai egyéniségének, politikai törekvéseinek, politikai erő kifejtésének egyedüli exponense a parlament. Ha ezt a palládiumot, nem tudjuk megvédeni, akkor vége ez ország ezeréves fejlődésének, vége a magyar nemzet egész jövőjének.

Hála Istennek, t. barátaim, nincsen igazuk azoknak, akik ilyen pesszimista álláspontra helyezkednek. Igaz, a parlamentarizmus súlyos megpróbáltatásokon ment és megy is talán keresztül mindenütt a világon. De ha figyelemmel kísérjük az eseményeket, azt fogjuk találni, hogy életerős, életképes és a szabadságra méltó nemzetek meg tudnak küzdeni ezekkel a megpróbáltatásokkal, le tudják küzdeni ezeket a veszélyeket és a parlamen-

¹ (135).

¹¹ (107, 122).

táris intézmények újabb fejlődésnek, újabb virulásnak néznek elébe, és a süllyedést, a pusztulást a parlamentárizmus csak ama nemzeteknél mutatja, ahol az egész nemzet életében, az egész társadalmában a korhadásnak, a süllyedésnek jeleivel találkozunk.

Ez a nagy próbakő az, amelyet, mint minden más nemzet elé, a magyar nemzet elé is odaállított a történelmi eseményeket vezető végzet vagy gondviselés keze. Most kell megmutatni a magyar nemzetnek azt, hogy bír-e életképességgel; hogy megtudja-e szerezni, ki tudja-e érdemelni, — mert ingyen semmit sem osztogatnak — egy jobb és szebb jövő továbbfejlődésének előnyeit, és jótéteményeit? Ezt kell bizonyítani azáltal, hogy meg tudja emésztetni ama bajokat, amelyekben évek óta laborál a magyar parlamentárizmus és meg tudja vetni egy konszolidált, eredményes parlamenti működésnek alapjait; úgy, hogy t. barátaim, akkor, midőn két hónap előtt egy súlyos, válságos pillanatban arra kellett vállalkoznunk, hogy átvegyük az ország ügyei intézéséért ránk háramló felelősséget: tisztában voltunk mindnyájan azzal, hogy ama momentán föladatok mellett, amelyeket meg akarunk oldani, tulajdonképeni lényege misszióknak az, hogy a pillanatnyi bajokból úgy keressük a kibontakozást, hogy az egyúttal megteremthesse a magyar parlamentárizmus jövődöbeli konszolidációjának alapjait. Minden más csak pillanatnyi külső sikereket eredményezhetett volna; talán átvezethette volna az országot egyik vagy másik útjában álló zátonyon; de ha nem sikerül leraknunk egy jobb, egy kedvezőbb, egy egészségesebb fejlődésnek alapjait, akkor mind az efemer dolog, amelyet mentői előbb, a közelmúlthoz hasonló anarchikus tünetek követtek volna.

Az eredmény természetesen a közhangulat meghódításától, a közvélemény megnyerésétől függött. Igyekeznünk kellett megnyugtatólag hatni az ország közvéleményére azáltal, hogy kielégítő megoldást hozunk ama katonai kérdések tekintetében, amelyek izgalomba hozták a közvéleményt; de igyekeznünk kellett egyúttal — és csak akkor állunk hivatásunk magaslatán, ha ez is sikerül nekünk — fölbresztetni a nemzetben ama nagy veszélyek tudatát, amelyek az örvény szélére vezették és amelyek egy csúfos bukást fognak eredményezni, ha pártkülönbség nélkül e nemzet minden komolyabb, hazafiasabb és jobb eleme kezét nem fog a parlamentárizmus megmentésére, kezét nem fog közéletünk egészségesebb, helyesebb mederbe való terelésére.

Ez volt a cél, amelyre elsősorban kellett törekedni. Fájdalom, az első pillanatban úgy nézett ki a helyzet, miszerint alig lehetett reményiségünk arra, hogy ezt a célt úgy, ahogy óhajtottuk, s úgy, ahogy óhajtjuk ma is, — tudniillik, ismétlem, pártkülönbség nélkül a nemzet jobbainak közreműködésével — sikerüljön megvalósítani. Ez azt a parancsoló kötelességet háította volna nemcsak miránk, a kormányra, de a többség minden tag-

jára is, hogyha másképp nem megy, saját erőnkől, szembeállva minden ellenséggel, mentjük meg a nemzet számára a jövő fejlődés alapjait.

Hála Istennek, éppen akkor, amikor azt lehetett hinni, hogy elemi erővel tör már ki a végső küzdelem, beállott a jobb fordulat lehetősége; beállott a lehetőség annak, hogy az ellenzék túlnyomó része is abban hagyja a küzdelem e káros modorát s hogy izolálva, magára maradjon egy kisded csapat, amely az obstrukciót tovább is folytatja.¹

Én azt hiszem, tisztelt barátaim, hogy ilyen viszonyok között meg kellett változnia taktikai magunktartásának; mert hiszen nagy, elvi kérdésekben tranzigálást, frontváltoztatást nem ismernek, nem is fogok ismerni soha; de a taktikának a pillanat igényeihez kell alkalmazkodnia és a változó viszonyokhoz képest kell módosulnia. S amidőn azt látjuk, hogy megvan a hajlandóság az ellenzék nagy részében is visszatérni a magyar parlament ábrázolás nemesebb és tisztább tradícióihoz, akkor hiba lett volna a mi részünkről ennek útjába nehézségeket gördíteni és megakadályozni azt a fejlődést, amely, hála Istennek, ma már beállott: hogy az ország közvéleményének túlnyomó többsége, a parlamenti pártok komolyabb és hazafiasabb része elítéli az obstrukciót s hogy a parlamenti küzdelemnek e nemét ma már csak egy csekély töredék vívja tovább.

Igaz, meglátsította eljárásunkat, akciónkat ez a körülmény. Igaz, konkrét eredménnyel ma sem számolhatunk be és csigaléptekkel közeledünk csupán ahhoz, hogy legalább a nemzet érdekében legégetőbben szükséges javaslatok törvényerőre emelkedjenek. De én azért ma mégis arra kérek benneteket, t. barátaim, hogy ne veszítsük el türelmünket s ne térjünk le arról az útról, melyet az utolsó hetek alatt követtünk. Kérlek erre azért, mert először is nem tudom feltenni magyar emberről, senkiről, azt a cinikus konoksgot, hogy álékor is, midőn világosan ellentétben áll a közvéleménnyel, világosan ellentétben áll a parlament túlnyomó nagy többségének akaratával, a végletekig akarja ezt. az ellentétállást folytatni. De kérek azért is, mert, ha akarná is, nem képes a végletekig folytatni; mert, ha lassan is, ha kellemetlenségek áráai is, ha az ország és a magyar nemzet sok tekintetben való károsításával is, de ily csekélyszámú töredék ellenállását még ezen a módon is sikerülni fog legyőzni.

Végre pedig kérek azért, mert ezek az urak mellett a nagy kár mellett, amit az országnak okoznak, akaratuk ellenére egy nagy szolgálatot is tesznek a közügynek; nagy szolgálatot azért, mert bemutatják az obstrukció káros következményeit a maguk teljességében. Bemutatják teljes tarthatatlanságát annak, hogy

egy pár ember így tehesse tönkre a nemzet érdekeit; hogy egy-pár ember így akaszhassa, meg a nemzeti akarat érvényesülését, Ebben ne akadályozzuk mi meg ezeket az urakat, hogy e szolgálatot megtegyék és majd szedjük le annak gyümölcsseit akkor, midőn azok megérték; szedjük le, ismétlem, lehetőleg úgy, hogy ebben a munkában, a magyar parlamentárizmus konszolidációjának nagy munkájában, pártkülönbség nélkül vehessen részt minden komoly politikus. Én azt hiszem, elégedjünk meg inkább kevesebbel, mint talán óhajtának, ha sikerül azt közmegnyugvársra, az összes komoly politikai tényezők belenyugvásával keresztülvinni. Mert, azt hiszem, teljesen így érünk célt; így érjük el azt a magasztos célt, amely mindenek fölött lebeg előttem, hogy a magyar parlamentárizmust ismét egészséges alapokra helyezzük, hogy az Ismét a magyar nemzet elitjének magas elvi alapokon nyugvó mérközési tere legyen, amely tekintélyt sugároz mindenfelé, amely rokonérzést, tiszteletet parancsol és ébreszt mindenki-ben, mert hiszen a magyar nemzetnek legnagyobb érdeke ebben rejlik. Ezt a célt — mondom — így tudjuk a legjobban biztosítani. És ha e célt elérhettük, akkor itt lesz előttünk a produktív, az eredményes működés tere; akkor küzdhetünk mi minden téren elveink megvalósítása mellett; küzdhetünk mindenekelőtt a 67-es politika védelmében, fenntartásában és érvényesítésében, amelyhez rendületlen hűséggel ragaszkodunk. Nekünk, t. barátaim, hivatásunk a közélet jövő harcaiban is szeplőtlen tisztaságában védeni és képviselni a 67-es kiegyezési alapot; képviselni, megvédeni és becsületesen hajtani végre annak közjogi tételeit, ragaszkodni annak politikai tartalmához is: ahhoz a tartalomhoz, amelynek egyik sarkalatos kiindulási pontja és alaptétele az a nagy igazság, hogy a magyar nemzet életéből a meddő, sérelmi vonatkozású pontokat ki kell küszöbölnünk és ki kell kapcsolnunk; hogy a magyar nemzetnek nagy érdekei a dinasztianak nagy érdekeivel s a jól felfogott nagyhatalmi érdekekkel teljes kapcsolatban vannak; hogy ennek folytán bizalmatlanságra, súrlódásra, a nemzet és a dinasztia között szükség nincs. Úgy az egyik, mint a, másik tényezőnek eminens érdekét képezi, hogy válllvetve szolgáljuk ama nagy érdekeket, amelyek mindnyájunknak közös érdekei. De egyúttal a 67-es kiegyezési politika védelmében a mi hivatásunk az is, hogy tettekkel bizonyítsuk be, hogy bizonyítsuk be a magyar nemzet anyagi, szellemi és erkölcsi erejét minden téren fokozó és fejlesztő céltudatos politikával azt, hogy tévednek, akik azt állítják, hogy a 67-es kiegyezés lekötötte, megzsibbasztotta a nemzet erejét; hogy ellenkezőleg, nekünk van igazunk, akik ezen az alapon látjuk a magyar nemzet fejlődését legjobban biztosítva és akkor lesz alkalmunk, t. barátaim, minden téren odaadó szorgalommal szolgálni a szabadelvűségnek és a .nemzeti politikának ama nagy elvi követelményeit is, amelyekben

azután, hiszem, hogy pártkülönbőség nélkül fogunk válllvetve működhetni a Háznak olyan tagjaival is, akiket a 67-es kiegyezési politika tőlünk elválaszt.

Hogy mikor jutunk el ehhez a politikai helyzethez, azt persze nem tudjuk. Jövendőmondással foglalkozni nem szoktam; lehet, hogy hosszú, nehéz küzdelem választ még el ettől a nemzet érdekében annyira kívánatos eredménytől; de, t. barátaim, én teljes bizalommal és teljes reménnyel nézek a küzdelem elé is; bizalommal és reménnyel, mert bárminő sötét aggodalmakkal is töltsön el sok minden, amit magam körül látok, kishitű abban a tekintetben nem voltam soha és nem vagyok ma sem, hogy rendületlenül bízom a magyar nemzet politikai belátásában, amelynél nem fog siket fülekre találni egy tette hívó, öntudatos, erőteljes férfiszó és bízom rendületlenül abban a tettekész kitartásban, amely ennek a pártnak minden tagját kell, hogy áthassa.

A közelmúlt küzdelmei lélekemelő tanúságot tettek amellet az elhatározás mellett, amellet a harci kedv, amellet a megbízhatóság mellett, amelyet e párt minden tagja tanúsított. Fogadjátok ezért az ország, a haza nevében hálás szívből fakadó köszönetemet; és ha ti, t. barátaim, cserében azért a rendületlen bizalomért, amellyel én irántatok viseltetem, idehózzátok a ti bizalmatoknak fényes jeleit is, hát engedjétek meg, hogy ha talán aggaszt is az a gondolat, vájjon baráti jóindulatotok nem tesz-e elfogulttá benneteket, vájjon nem beesülitek-e túl azt az erőt, amelyet én a közügy szolgálatába állíthatok, s vájjon nem fog-e csalódás érni benneteket: engedjétek meg, hogy egy körülményben keressek megnyugvást és reményt, és ez az, hogy tagadhatatlanul mindig erő rejlik abban, ha egy becsületes ember egy igaz ügygel teljesen, a maga egész valójában összeforr. Arról pedig biztosíthatlak benneteket, hogy az az ügy, amelynek szolgálatára vállalkoztunk, az az ügy rendelkezik egész valómmal. Szolgája, eszköze vagyok annak testestül-lelkestül. Agyamnak minden gondolata, szívemnek minden dobbanása, akaraterőmnek minden porcikája lennek az ügynek szolgálatában áll.

Csak arra kérlek benneteket, ne nézzétek talán erőmnek gyöngeségét; hiszen arról, hogy kiben mennyi erő lakik, az illető nem tehet; de legyetek meggyőződve arról, hogy azt, ami erő bennem lakik, meg fogom feszíteni az ügynek szolgálatában, és ezért tartsatok meg bizalmatokban és barátságokban. *(Hosszantartó, szünni nem akaró élénk tetszés, éljenzés és taps.)*

138. 1904 jan. 4. országos ülés. — Interpellációkra adandó miniszteri válaszok ideje. — Újoncjutalék mennyiségének 1903. év végéig való fenntartásáról szóló törvényjavaslat általános tárgyalása: a záróbeszéd végé; jogvédő határozat a felségjogokról: „Magyarországon műiden jognak... forrása a törvényhozás-

ban kifejezésre jutó nemzeti akarat“. (Napló XXI. k. 83., 100—101., 103., 106—107. 1.)

Elnök a házszabályok 239. §-a értelmében bemutatja a függőben lévő interpellációk jegyzékét.

Ugron Gábor figyelmeztet arra, hogy a felolvasott jegyzék tanúsága szerint a kormány 35 interpellációra nem válaszolt. Ezek között olyanok is vannak, amelyek niég az előző két kormányhoz intéztettek. Kéri az elnököt, hívja fel a kormány tagjait, hogy — miután a házszabályok 204. §-a szerint a hozzájuk intézett interpellációkra 30 nap alatt kötelesek válaszolni, — nyilatkozzanak arra nézve, mikor kívánnak ezen kötelességüknek eleget tenni és hogy azon interpellációkra, amelyek más kabinetek tagjaihoz intéztettek, hajlandók-e választ adni?

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőházi *(Halljuk! Halljuk!)* Én egészen röviden vagyok bátor csak annyit megjegyezni, hogy a kormány minden tagja tudja kötelességét és a függőben lévő interpellációkra a válaszokat, meg fogja adni, amint a képviselőház tanácskozásai rendes mederbe jutottak. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)*

Tjyron Gábor: Ez nincs benn a házszabályokban! *(Halljuk! Halljuk! a jobboldalon.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Addig, amíg ez meg nem történik, nem fogjuk a Ház idejét interpellációkra adandó válaszokkal igénybevenni. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)*

A záróbeszéd (135,136) véget érven, a miniszterelnök szólal fel, hogy állást foglaljon az általános tárgyalás során beadott ellenindítványok és határozati javaslatokkal, ezek közül különösen Holló Lajos és társai határozati javaslatával szemben.¹ Az Ugron—Szederkényi-féle függetlenségi csoporthoz tartozó Holló Lajos ugyanis a dec. 18. ülésen azt a határozati javaslatot adta be a felségjogokról, amelyet a miniszterelnökkel való megállapodás értelmében egy későbbi alkalmas időpontban Kossuth Ferenc szándékozott beadni. Ez a határozati javaslat szószerint magában foglalja és ismétli azt a jogvédő nyilatkozatot, mely a függetlenségi-párt dec. 4. határozatában van és amelynek házhatározattá leendő emeléséhez — a Kossuth-párttal való meg egyezés egyik feltételeként — a dec. 5. ülésen a miniszterelnök hozzájárulását jelentette ki. (127). Ez a jogvédő nyilatkozat, mely tudvalevőleg a chlopyi hadiparancsban megnyilvánult mereven elutasító fejedelmi álláspont ellen s egyben a felségjogok patrimonialis eredetű kizárólagos természetét hirdető osztrák felfogás ellen irányul, így szól: „Magyarországon minden jognak és így a védszervezetben a vezérleti és vezényleti nyelvre vonatkozó jognak is forrása a törvényhozásban kifejezésre jutó nemzeti akarat“.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőház! Én kizárólag abból a célból kérem egy pillanatra a t. Ház türelmét, hogy

¹ L. a Napló XX. k. 307. 1. — Holló eljárásáról és Kossuth és Holló, illetve a függetlenségi párt két frakciója közötti ellentétéről l. a Napló XX. k. 311—314., 390—393. 1.

a benyújtott ellenindítványokra és határozati javaslatokra vonatkozólag egy rövid nyilatkozatot tegyek. *(Halljuk! Halljuk!)*

Nem tartom szükségesnek, hogy a beadott ellenindítványok és határozati javaslatok hosszú sorozatára nézve nyilatkozzam; meglegszem azzal, hogy azon kérést intézem a Házhoz, hogy a beadott ellenindítványokkal szemben a törvényjavaslatot méltóztassék elfogadni, és a határozati javaslatokat mellőzni méltóztassék. *(Helyeslés a jobboldalon.)*

Tisztán egy határozati javaslat van, amelyre nézve ezen általános nyilatkozatomhoz még egy rövid megjegyzést óhajtok tenni. *(Halljuk! Halljuk! a jobboldalon. Zaj a baloldalon.)*

Elnök: Csendet kérek!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Ez azon határozati javaslat, amelyet Holló Lajos t. képviselő úr adott be. *(Halljuk! Halljuk!)*

Amint mindnyájan méltóztatnak tudni, ez a javaslat szó szerint megegyezik azzal az indítvánnyal, amelyet, — gondolom — a Háznak november 30-iki ülésén¹ Kossuth Ferenc t. képviselő-társam felemlített, amelyhez a kormánynak a hozzájárulását kérte, és amelyre nézve jelezte, hogy azt az újoncok megajánlására vonatkozó törvényjavaslat tárgyalása során fogja megtenni. *(Úgy van! Úgy van! a jobboldalon.)* Én akkor mindjárt kijelentettem, hogy az eszmét helyeslem, az ellen semmi kifogásom nincs. Nagyon természetes, hogy álláspontom ebben a tekintetben ma is ugyanaz, ami akkor volt. Ennekfolytán a Holló képviselő úr által beadott határozati javaslat tartalma ellen semmi lényeges kifogásom, vagy észrevételem nincs és hajlandó is vagyok kérni a t. Házat, hogy egy ehhez teljesen hasonló tartalmú határozati javaslatot az újoncmegajánlásról szóló törvényjavaslat tárgyalása alkalmával méltóztassék elfogadni. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)*

Bartha Miklós: Most leszavazzák! *(Halljuk! Halljuk! a jobboldalon.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Miután ugyanis a kérdés helyesebben dönthető el az újoncmegajánlási javaslatnál; miután másodszer ez az eszme, ezen határozati javaslat tartalma tulajdonképpen Kossuth Ferenc képviselő úr által már régen jelzett indítványban foglaltatik benne, *(Úgy van! Úgy van! a jobb- és a szélsőbaloldalon.)* ennek folytán arra vagyok bátor kérni a t. Házat, hogy ezt a határozati javaslatot itt nem érdemileg leszavazni, de mint nem idetartozót, itt mellőzni méltóztassék. *(Helyeslés a jobboldalon.)*

Bartha Miklós: Igen, ha visszavonja Holló!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Ha visszavonja t. kép-

¹ Nem a nov. 30., hanem a dec. 5. ülésen (127).

viselőtársam, akkor természetesen felesleges volna tovább beszél-nünk; de ha nem vonná vissza, *(Mozgás a baloldalon. Halijai! Halljuk! jobbfelől.)* akkor kérném, hogy azt méltóztassék... *(Folytonos zaj balfelől.)*

Elnök: Csendet kérek!

Gróf Tisza István miniszterelnök: ... nem mint alkalmatlant, helytelent vagy célszerűtlent mellőzni, *(Egy hang balfelől: Hát a házszabály!)* hanem mint nem ide tartozót most el nem fogadni, *(Élénk helyeslés jobbfelől. Helyeslés a szélsőbaloldalon.)* s a kérdés feletti érdemleges határozathozatalt az újoncmegajánlási törvényjavaslat tárgyalásakor megejteni. *(Élénk helyeslés jobbfelől. Helyeslés a szélsőbaloldalon. Zaj balfelől.)*

Lengyel Zoltán és Rakovszky István házszabályellenesnek mondja a miniszterelnök indítványát, ellenben Kossuth Ferenc és Polónyi Géza hozzájárul.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőház! Szemben a felmerült aggályokkal, hogy megnyugtassam! a Ház minden tag-ját *(Halljuk! jobbfelől.)* arról, hogy a házszabályok alapján és teljesen korrekt formában járunk el ebben a kérdésben, bátor vagyok írásban adni be a következő javaslatot. *(Zaj balfelől és felkiáltások: Nem lehet! Halljuk! Halljuk! a jobboldalon.)*

Bartha Miklós: Be van zárva a tanácskozás! *(Halljuk! Halljuk! jobbfelől. Egy hang a baloldalon: Hiszen a záróbeszédeknek már vége van! Elnök csenget.)*

Polónyi Géza: Akárhány precedens van rá! *(Úgy van! Úgy van! a szélsőbaloldalon. Nagy zaj.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Bocsánatot kérek, itt már nem a dolog érdeméről, de a beadott indítványok feletti határozathozatal mikéntjéről és a kérdés feltevéséről van szó. Hát én azt hiszem, erre nézve nyilatkozni lehet és szükség esetén indítványokat is lehet beadni. Indítványom ez *(olvassa):* „Mondja ki a képviselőház, hogy a Holló Lajos által beadott határozati javaslat felett a 40.’). számú törvényjavaslat¹ tárgyalás alkalmával kíván határozni.“ *(Helyeslés a jobb- és a szélsőbaloldalon. Felkiáltások a baloldalon: Ki kell nyomatni! Zaj!)*

A miniszterelnök indítványa újabb házszabályvitát, majd zárt ülést provokált.

Elnök az ülést újból megnyitván, Kossuth Ferenc személyes kérdésben kijelenti, hogy a nemzeti jog védelmére vonatkozó nyilatkozatnak házhatározattal való szentesítését az újoncmegajánlásról szóló törvényjavaslat tárgyalásához kívánta kapcsolni, mint az újoncmegajánlásnak feltételét. Ezért halasztotta az idevágó határozati javaslat benyújtását ezen törvényjavaslat tárgyalásának idejére. Minthogy azonban Holló Lajos sietett időelőtt magáévá tenni az általa benyújtandó indít-

¹ Az újoncmegajánlási javaslat.

ványt és Holló eljárása bonyolult helyzetet teremtven, kockáztatta a jogvédelmi határozat létrejöttét: csakis az ország érdekét és jogvédelmét tartván szem előtt — és nem törődve azzal, hogy saját eszméjét maga valósítja-e meg, vagy pedig más — a maga részéről is hozzájárul Holló határozati javaslatához.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőházi Az általam beadott, indítványt visszavonom. Visszavonom először azért, mert a most elhangzott kijelentés után tárgytalanná vált; de visszavonom másodszer azért, is, mert — és súlyt helyezek rá, hogy ez a Ház naplójában konstatálva legyen — a dolog nyugodt átgondolása után *(Élénk helyeslés a néppárton és a szélsőbal oldalon.)* arról győződtem meg, hogy azon indítványnak benyújtása nem felelt meg szigorúan a házszabályoknak. *(Helyeslések a néppárton és a szélsőbaloldalon.)* Én t. i. abban a meggyőződésben vagyok, hogy érdemleges indítványok csakis a vita bezárása előtt adhatók be; egyetleneg kivétel van, a kérdés feltevésére vonatkozó indítvány tehető meg a kérdés feltevése körüli vita kapcsán. Ez azonban csakis a legszigorúbban értelmezhető és ilyen indítvány másra nem terjedhet ki, mint magára a kérdés feltevéseinek mikéntjére. *(Igaz! Úgy van!)*

Én akkor, amidőn ezen indítványt a pillanatnyi benyomás alatt és vezéreltetve azon vágytól, hogy megkönnyítsem a Háznak a határozathozatalt e tekintetben, beadtam, abból indultam ki, hogy ez beilleszthető a kérdés feltevése körüli vitatkozás keretébe. Átgondolva a dolgot, arra a meggyőződésre jöttem, hogy azon indítvány szövegénél fogva túlmegy azon szigorú, szoros határon, amelyeket a kérdés feltevése körüli vitánál meg kell tartani, így állván a dolog, azt hiszem, az az egyetlen helyes út állott előttem, hogy ezt egészen világosan és nyíltan konstatáljam és beadott indítványomat visszavonjam, mert én azt hiszem, hogy a Ház minden tagját, de talán senkit sem inkább, mint jelenlegi helyzetemben engem, azon parancsoló kötelesség kell, hogy vezessen, hogy mindannyian igyekezzünk a házszabályok szigorú, pontos és lelkiismeretes végrehajtásához hozzájárulni. Ennélfogva indítványomat visszavonom. *(Élők helyeslés.)*

Jan. 5-én megejtetvén az újoncjutalék fenntartásáról szóló törvényjavaslat, feletti és az azzal kapcsolatos többi szavazások, névszerinti szavazással a törvényjavaslat, általánosságban a részletes tárgyalás alapjául elfogadtatott és szintén névszerinti szavazással (161 igen és 1 nem) határozattá emelte a Ház Holló Lajos és társai határozati javaslatát.

Ugyancsak jan. 5-én kezdődött a törvényjavaslat részletes tárgyalása.

139. 1904 jan. 5. országos ülés. — A Boszniában visszatartott hároméves magyar katonák hazabocsátása. (Napló XXI. k. 110—111. l.)

Polónyi Géza napirendelőtti felszólalás keretében előadja, hogy midőn a függetlenségi pártban tudomást szereztek arról, hogy a Bosz-

niában elhelyezett magyar ezredeknél szolgáló katonák a három éven túli három hónapra terjedő szolgálati idő letelte után sem bocsátatnak haza és hogy emiatt a törvénytelenül tényleges szolgálattételre visszatartott magyar katonák között rendkívüli forrongás volt és van: szóló Kossuth Ferenc pártelnökkel együtt felkereste a miniszterelnököt és megfelelő sürgős intézkedést kért.¹ Nem lehet csodálkozni azon, hogy a törvénytelenül visszatartott katonák között olyfokú elkeseredés tört ki, hogy megtagadták a katonai hatósággal szemben az engedelmisséget is. Ezek a katonák jogérzetük megsértése nélkül nem tudják elképzelni, mikép kerül Boszniában a magyar katona törvényenkívüli állapotba és miként követelhetnek tőle három éven és három hónapon túl is tényleges szolgálatot. Felszólalásával alkalmat kíván szolgáltatni a miniszterelnöknek egyrészt arra, hogy nyilatkozzék a Ház színe előtt, milyen alapon tartják vissza Boszniában a három éven túli három hónapot kiszolgált legénységet és másrészt, hogy milyen lépéseket kíván tenni a közös hadügyminiszternél aziránt, hogy ez a törvénytelen és sérelmes állapot sürgősen orvosoltassék?

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőház! Mindezekelőtt arra a kérdésre kell válaszolnom, hogy minő alapon tartanak ott a hároméves katonák? *(Halljuk! Halljuk!)*

Az alap nagyon egyszerű. Mindnyájan ismerjük, az 1888. évi — gondolom — XVIII. törvénycikket, amelynek első §-a értelmében ...

Ugron Gábor: Az mozgósítás esetére szól!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Nincs mozgósításról egy szó sem!

Ugron Gábor: Arra kérték! Én jól emlékszem! *(Halljuk! Halljuk! a jobboldalon.)*

Pozsgay Miklós: 1888-ban így csaptak be bennünket! Ez is mézesmadzag!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Nincsen mozgósításról a törvényben szó sem, *(Halljuk! Halljuk! a jobboldalon.)* hanem az vau mondva: „amennyiben ezt különös körülmények követelik“.

Engedelmet kérek, az mindenesetre minden alkotmánytisztelő ember előtt nagyon különös körülmény, amikor az országgyűlés túlnyomó nagy többségének akarata ellenére és olyan faktor által, *(Zaj a bal- és a szélsőbaloldalon.)* amelyiknek az alkotmány lényege értelmében nem lehet joga az államakarat képződésére akár pozitív, akár negatív irányban döntő befolyást gyakorolni, megakadályoztatik egy éven keresztül az arra hivatott alkotmányos ténylezők akaratának érvényesítése. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)*

Polónyi Géza: De vannak osztrák ezredek!

¹ A boszniai Bilekeu a karácsonyi időben elkövetett katonai kihágásokról, amelyek következtében összesen 23 ember ellen kellett hadbírói eljárást folyamatba tenni, ugyanezen ülésen Nyiri Sándor honvédelmi miniszter tájékoztatta részletesen a Házat. (Napló XXI. h. 112—113. 1.)

Báró Haas Ivor: Másról beszél Bodóné! *(Zaj a jobboldalon és felkiáltások: Halljuk! Halljuk!)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Bodóné most véletlenül arról beszél, amit kérdeznek tőle!

Báró Kaas Ivor: Nem arról beszél! Többségről beszél! Tiszalexrről¹ beszél. *(Zaj a jobboldalon és felkiáltások: Vízet neki!)*

Elnök: Csendet kérek!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Ismétlem tehát: az 1888. évi XVIII. t.-c. 1. §-a világosan jogot ad a kormánynak arra, hogy a tartalék első évfolyamát benntarthassa.

Várady Károly: Ez nem áll! *(Halljuk! Halljuk! a jobboldalon.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Ennek folytán kénytelen vagyok az előttem felszólalt képviselő úrnak azt a kifejezését, hogy törvénytelenül tartották benn a katonákat és hogy törvényenkívüli állapotba jutottak ezek a katonák, mint a törvénnyel meg nem egyezőt, tisztelettel visszautasítani.

A törvénynek igenis megfelel az, hogy ezek a katonák benn tartassanak. *(Ellenmondások a baloldalon.)* Nagyon természetes dolog, hogy a törvény szellemének is, a kormány felelősségének is, de az emberi érzésnek is az felel meg, hogy azok a szenvedések, amelyek ebből kifolyólag az illetőkre háramlanak, az elkerülhetetlen szükség mértékén túl ne terjedjenek. *(Általános helyeslés.)*

Ez volt nemcsak a magyar kormánynak, de a közös hadügy-miniszter úrnak is intenciója és vezérelte mindazon kérdések elintézésénél, amelyek ezzel kapcsolatban felmerültek. Hiszen méltóztatnak látni, hogy minden konkrét intézkedés a társadalom lehető kímélésével hozatott meg és igyekeztünk egy hajszállal sem lépni túl azt a határt., amely határt a monarchia és hazánk védképességének döntőfontosságú nagy érdekeire való tekintetből nem szabad áthágnunk, mert méltatlanok volnánk erre a helyre, ha azt áthágnék, vagy áthágni engednék.¹ ^{II} Ami a konkrét esetet illeti, elismerem, hogy senkire nézve sem súlyosabb a kiszolgált katonák közül, — mert szerintem a családos póttartalékosokra nézve még súlyosabb a helyzet — mondom: a kiszolgált katonák közül senkire nézve sem súlyosabb a helyzet, mint azokra nézve, akik Boszniában teljesítenek szolgálatot, és ebből kifolyólag a magam részéről szívesen kontribuálok abban, hogy ezekre nézve a helyzet lehetőleg könnyítessék. Meg kell azonban jegyezmem, hogy minden könnyítésnek előfeltételét kell, hogy képezze az, hogy a Boszniában elhelyezett csapatoknál

¹ (74).

^{II} (135).

a rend és a fegyelem, kifogástalanul fenntartassék és biztosítsák. *(Helyeslés jobbfelől és a középén.)* Mert, engedőimet kérek, azt ismét nem tartanám az ország jól felfogott érdekével meg egyeztethetőnek, hogy ott akkor történjenek könnyítések, amikor sajnos és szomorú rendzavarási tünetek és jelenségek mutatkoznak. *(Helyeslés jobbfelől és a középén. Mozgás a szélsőbaloldalon.)*

Polónyi Géza: Meg kellett volna előzni!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Arra nézve tehát, hogy valami történhessék ezeknek érdekében, elkerülhetetlenül szükséges előfeltétel, hogy ott a rend és a fegyelem teljesen helyreálljon, s ezek a sajnos incidensek ne ismétlődjenek. Ezeket kívántam most röviden megjegyezni. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)*

140. 1904 jan. 7. országos ülés. — Napirendelőtti felszólalás a dunaszerdahelyi választás ügyében: választási visszaélések, az új rendszer és a főispánok. (Napló XXI. k. 133—134. 1.)

Báró Kaas Ivor a dunaszerdahelyi választás ügyében napirendelőtti felszólalásra kapván engedelmet, Dunaszerdahelyről érkezett két táviratot olvas fel, melyekben különböző választási visszaélésekről van szó: hatósági erőszakról, a főispán korteskedéséről, pártértekezletről a zsinagógában, etetés-itatásról, az ellenzéki választói gyűlések megakadályozásáról stb. Ezeket a sürgönyöket hosszú kommentárral kíséri, hogy a bennük foglalt visszaéléseket mindenki kellőleg méltányolhassa. A miniszterelnökhöz, mint belügyminiszterhez, ebből az alkalmából két kérést intéz: az egyik az, hogy mivel ma van a választás, táviratilag utasítsa Bartal Aurél pozsony megyei főispánt, hogy amennyiben hatáskörébe vág, akadályozzon meg minden visszaélést. Kéri továbbá a belügyminisztert, hogy a hatósági visszaélések elkövetői ellen tegye meg a szükséges megtorló intézkedéseket. Felemlíti még, hogy ez az első példa az új rendszer behozatala óta az ellenzéknek intő példa arra, hogy a jelenlegi kormány összes ténykedéseit aggodó figyelemmel kísérje. Így választási politikáját is, amely kezdettől fogva aggodalomra adott okot, elsősorban a főispáni kinevezések, így p. u. Bartal Aurél kinevezése miatt, ki főispáni állását minden valószínűség szerint a stomfai híres választásnak köszönheti, mely alkalommal a legnagyobb erőszak alkalmazásával választotta meg a BáníTy-kormány jelöltjét. Az ilyen főispáni kinevezések azt mutatják, hogy a kormány a választásokkal kapcsolatban semmiféle eszköztől sem riad vissza, ami viszont az ellenzéknek oly erős küzdelembe kergeti bele, amelynek egy legális kormánnyal szemben nem lehet helye.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőház! *Halljuk! Halljuk!* Egy régi és — megengedi nekem a most felszólt. képviselő úr, hogy így nevezzem — szerintem igen rossz szokást követett a képviselő úr akkor, amidőn a dunaszerdahelyi választás pillanatában olyan távirati információk alapján, amelyeknek jóhiszeműségét kétségbe nem vonom, de amelyek a dolog természeténél fogva csak a küzdelem hevében egvoldalúlag össze-

szedett, híreszteléseket továbbíthattak: jönnek látni a kérdést itt szóba hozni és különböző glosszákkal kísélni.

Engedje meg a képviselő úr, hogy mindenekelőtt elimináljam válaszomból azokat a pontokat, amelyek reám, mint az ország belügyi kormányzatának felelős vezetőjére abszolúte nem tartoznak. A képviselő úr felemlítette, hogy ott etetés-ítatás folyik; felemlítette, hogy a zsinagógában pártgyűlés tartott. Történt-e ez, nem történt-e, nem tudom. Ha történt, nem volt helyes. De akár történt, akár nem, nekem semmiféle jogom és módom ebbe a kérdésbe beavatkozni nincs, mert az ilyenféle visszaélések orvoslása a Kúria elé tartozik. *(Helyeslés jobbfelől.)* Nekem a választásokra befolyást gyakorolni csak abban az irányban szabad és lehet, hogy elsősorban megvédjem a rendet, a közbiztonságot, a választók választói szabadságát pártkülönbség nélkül, minden irányban. *(Helyeslés jobbfelől.)* Tehát megvédjem őket a hatóságoknak netaláni túlkapásaival szemben és az izgatok és tömegek terrorizmusával szemben. *(Helyeslés jobbfelől.)* A májsik kötelességem az, hogy öröködjem afelett, hogy a hatóságok és a hatósági személyek a választásokra vonatkozó törvényes diszpozíciókhoz tartásuk magukat. A törvény szigorúan körülírja mindazt, amit a hatósági közegeknek nem szabad tenni.

A dolog természeténél fogva először is feltétlenül kizárja a hivatalos pressziót, a hivatalos hatalommal való visszaélést., a beavatkozást a választásba; másodsor taxatív sorol fel bizonyos olyan ténykedéseket, amelyekben hatósági személyeknek mint - hogy úgy mondjam — magánszemélyeknek sem szabad résztvenni. Mindaz azután, ami ezen taxatív felsorolásban benn nem foglaltatik, megtiltva nincs. A hatósági személyeknek, tisztviselőknek is jogukban áll — nem hivatalos hatalmukkal, de mint magánszemélyeknek — résztvenni a választási küzdelemben, megtenni mindazt, ami törvényes tilalom alatt nincs és én a magam részéről a tisztviselői kart ezen jogkörében minden, bárhonnan jövő támadással szemben meg fogom védelmezni. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Báró Kaas Ivor: Elismertem ezen jogokat!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Annál jobb, ha ebben egy véleményen vagyunk!

Ami már most. a t. képviselő úr által felhozott konkrét tényeket illeti, én azokra, most csakis azt mondhatom, hogy a tényállásról meggyőződést fogok szerezni, arról a t. Házat tájékoztatni fogom és akkor fogom megmondhatni azt, hogy látom-e szükségét és ha igen, mennyiben, a beavatkozásnak. Legyen róla meggyőződve a képviselő úr, hogy én minden körülmények közt. — úgy nyilvános kijelentésekben, mint az illető hatósági közegekkel való bizalmas érintkezés közben is, a leghatározottabban adtam kifejezést annak, hogy, — amint a hatóságoktól megvárom egyfelől, hogy

kötelességüket a közrend fenntartása és a választók szabadságának biztosítása körül teljesítsék, és amint hajlandó vagyok a hatóságokat jogaik gyakorlásában megvédeni, úgy másrésztől szigorúan és feltétlenül ragaszkodom a törvény becsületes végrehajtásához. *(Helyeslés a jobboldalon.)* Ha tehát — remélem nem lesz így — a hatóságok részéről a törvény sértetett volna meg, ebben a tekintetben kötelességemnek fogom tartani eljárni.

Csak egy pont az, amelyre, mivel bizonyos elvi természettel is bír, már most teszek egy rövid megjegyzést és ez a gyülekezési jogra vonatkozik. Teljesen egyetértek a t. képviselő úrral abban, hogy a választási küzdelemnél a gyülekezési jogot, minden pártához tartozó választóknak és jelölteknek azon jogát, hogy program beszédei két elmondhassák és meghallgathassák, egyenlő védelemben kell a hatóságoknak részesíteniök.

Uray Imre: Természetesen!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Természetes! Hogyne!

Azonban méltóztassanak nekem megengedni, olyan kerületben, ahol erős küzdelem folyik, ahol ugyanazon napokon több párt jelöltjei érdekében jelentetnek be és tartatnak népgyűlések, sokszor mellőzhetően szükséges lesz, hogy a népgyűlések időbeosztására nézve a hatóság bizonyos intézkedéseket tegyen, *(Helyeslés jobbfelől.)* mert különben ugyanazon helyen, ugyanazon községben, ugyanazon órában különböző pártú programbeszédnek elmondása kíséreltetnék meg, ami mindenesetre veszélyeztetné a közbékét.

Ugron Gábor: Aki előbb jelentette be!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Nem szükséges, hogy engem kitanítson a képviselő úr. Természetes, hogy ebben a tekintetben is teljes pártatlansággal kell eljárni és csak a bejelentési elsőbbség lehet irányadó. Semmi szükség nem volt, hogy ezt nekem felemlítse a képviselő úr. *(Zaj balfelől.)* Hanem felhozom ezt, igenis azért, mert fordulhatnak elő bizonyos ilyen korlátozások a népgyűlések idejére vonatkozólag, amelyeket azonban, amint előadni szerencsém volt, a közrend fönntartásának szempontja igazol. Ha az nem igazolja, akkor, igen természetes, hibás volna minden korlátozás.

Ezek után csak egypár szót kell még mondanom a t. képviselő úrnak az új rendszerre vonatkozó megjegyzéseit illetőleg. Nem szeretek sem jelszavakat kibocsátani, sem bizonyos általános frázisokkal dolgozni, mert egész lelki nyugalommal és egész bizalommal várom el az időtől, hogy ha a t. képviselő urak eljárásomból és tetteimből fogják megítélni kormányzati rendszereket, ezt az ítéletet — minden objektív ember ítéletét — megnyugvással fogom fogadhatni. *(Általános helyeslés.)*

Én csak egy körülményre figyelmeztetek. Divatba kezd jönni a főispáni karban beállott változásokról beszélni. Tagadhatatlan,

egyfelől üresedésben is találtam több főispáni állást, másfelől több főispán benyújtott lemondása el is fogadtatott. De hogy ebben volt-e valami olyan tendencia, amelyet némelyek igyekeznék beleolvasni, erre nézve csak egy pár száraz adatot sorolok fel. Az első az, hogy Széll Kálmán volt miniszterelnök úr által kinevezett vagy javaslatba hozott főispánok közül háromnak lemondása fogadtatott el. Mind a három, amennyire tájékozva vagyok, egész életében mindig szabadelvűpárti ember volt, tehát az úgynevezett régi szabadelvűek közé tartozott.

A Széll Kálmán miniszterelnök úr által kinevezett főispánok közül mindazok, akik a volt nemzeti párthoz tartoztak, megtartották állásaikat. Az üresedésbe jött állásokra kinevezettek két vármegyében olyan férfiak, akik a pártpolitikai életben pronszáltabb szerepet nem játszottak, de akik, mint azon vármegyéknek éveken át kifogástalanul működő alispánjai, egyenesen közigazgatási szolgálataik által szereztek hivatottságot ezen állásokra. A többi vármegyékben főispánna való kinevezésben részesültek többen azok közül, akik a szabadelvűpártnak régi időben is pronszált hívei voltak és a régi küzdelmekben is részt vettek. De kineveztetett egy olyan férfiú is, aki, ha nem is e Házban, de e Házon kívül a volt nemzeti pártnak mindig kiváló, tekintélyes tagja volt; kineveztetett továbbá olyan férfiú is, aki a szabadelvűpártnak — a régiebb elnevezés szerint — úgynevezett agrárius csoportjához tartozott.

Hát, t. képviselőház, én ezen tényeket csak azért hozom fel, hogy méltóztassék látni, hogy engem a főispánok kinevezésénél kizárólag az a szempont vezetett, hogy a legalkalmasabb férfiút szemeljem ki; *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)* vettem azt a legalkalmasabb férfiút a tisztviselői karból, a politikai pártélet különböző árnyalataiból, minden egyéb mellékszempontot félretéve, tisztán az egyéni kvalifikációra és arra tekintve, hogy az adott viszonyok között arra a helyre legjobb meggyőződés szerint kit tartok a legalkalmasabbnak. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)*

Ilyen jogosultsággal bírnak azután, s ennyire felelnek meg a tényeknek mindazon általánosan hangoztatott vádak, amelyeket a képviselő urak e kormány kormányzati rendszerére vonatkozólag hangoztatni és felhozni szívesek voltak.

Ezeket kívántam megjegyezni. *(Helyeslés a jobboldalon.)* Különben ismétlem, hogy én a választásokra nézve mindazt, amit megtehetek arra, hogy a választások tisztasága és szabadsága — de minden irányban — megvédessék és megvalósíttassák, úgy ebben az esetben, mint minden más esetben, meg fogom tenni. *(Általános helyeslés.)* De nagyon kérném a képviselő urakat, hogy akkor, amidőn a választási küzdelem folyik, ha tudnak valamely konkrét sérelmet, amelyiknek orvoslása szükséges, hozzák

azt a legrövidebb úton az én tudomásomra oly időben, amikor segíthetek rajta; *(Általános helyeslés.)* ha pedig a választás alatt, vagy a választás után kapnak ilyen információkat, győződjenek meg előbb a tényállás felől és akkor formulázzák vádjaikat, de ne lépjenek fel — ismétlem, a jóhiszeműséget nem vonom kétségbe — ilyen, a küzdelem hevében lábrakapott pletykákkal, amelyek az ügynek semmiesetre hasznára nem válnak. *(Élénk helyeslés a jobboldalon. Zaj a baloldalon.)*

141. 1904 jan. 8. országos ülés. — Újjoncjutalék mennyiségének 1903. év végéig való fenntartásáról szóló törvényjavaslat részletes tárgyalása: újból a jogvédő határozat a felségjogokról: előzményei és értelme; a magyar királyság intézményének és a királyi jogkörének nemzeti alapja; a magyar nemzet királyhűsége mindig különbözött a többi nemzetekétől; a jogvédő határozat nem polémia a chlopy-i hadiparancs ellen; nem dönti el az 1867: XII. t.-e. 11. §-ára vonatkozó véleménykülönbséget. (Napló XXI. k. 186—187. és 188. l.)

Az újjonclétszám fenntartásáról szóló törvényjavaslat részletes tárgyalása során, mely jan. 5-én kezdődött (138), következett a javaslat I. §-a.

Polónyi Géza bevallja, hogy felszólalása nem a tárgyalás alatt álló szakaszra vonatkozik, miért is kéri a Ház engedelmét arra, hogy a tárgytól eltérőleg másról szólhasson. A Ház az engedélyt megadván, Polónyi kifejti azon okokat, amelyek miatt a Kossuth-párt súlyt helyezett annak a bizonyos jogvédő határozatnak létrejöttére és egyben megmagyarázza azt a látszólagos paradoxont, hogy a képviselőház elfogad egy olyan határozati javaslatot, amelynek benyújtója kísérő beszédében anr.ak ellene szolt.¹ A jogvédő határozat keletkezésének indoka az, hogy a Kossuth-párt a történeti előzményekre való tekintettel, ennek a határozatnak értékét tulajdonított a vezényleti és vezérlettel nyelv kérdésében a nemzet jövőendő nagy küzdelmei számára, mert ez a határozat alapot nyújt, amelyen a hadsereg nyelvének kérdése nemzet és király között könnyebben lesz megoldható. A történelmi előzmények: az 1807. évi I. t.-c. tárgyalásakor kibocsátott királyi manifesztum és a chlopy-i hadiparancs, mely majdnem szószerint megegyezik az 1807. manifesztum elvi álláspontjával. Mindkét okmányban a fejedelem arra az álláspontra helyezkedik, hogy a hadseregben a vezérlettel és vezényleti nyelv feletti rendelkezés joga nem a nemzeté, hanem a nemzet befolyásától független, kizárólagos felségjog, abszolút fejedelmi jog. Mármost, amikor ilyen történeti előzményekkel állunk szemben, amikor a felelős kormány miniszterelnökének hozzájárulásával keletkezik egy határozat, amely az országgyűlés termében megállapítja azt, hogy minden jognak, tehát a vezérlettel és vezényleti nyelvre vonatkozó

¹ Itt a Holló-féle határozati javaslatról van szó, mely taktikai okokból kisajátította a Kossuth-párt dec. 4. határozatának egy lényeges pontját, habár Holló dec. 18. kísérőbeszéde lényegében semmi más nem volt, mint éles támadás Kossuthéls „kishitűsége“ és az általuk tervbevett jogvédő határozat célra-vezető volta ellen. (138).

jognak is forrása a törvényhozásban megnyilatkozó nemzeti akarat: akkor ez a határozat nemcsak felnöttek oktatására szolgáló formula, hanem nagyjelentőségű közjogi aktus, mely a chlopy-i hadiparancsral szemben a nemzet közjogi álláspontjának megfelelően és a nemzet jogának védelmére megállapítja azt, hogy az a felfogás, mintha itt a magyar hadsereg vezényleti és vezérlet! nyelve feletti rendelkezési jog bármikor kizárólagos felségjognak tekintett volna, közjogunk értelmében teljesen helytelen. De a jogvédő határozat még más irányban is fontos. A Kossuth-párt álláspontja mindig az volt, hogy az 1867:XII. t.-c. 11. §-ában a hadsereg egységes vezérletére, vezényletére és belszervzetére vonatkozólag elismert alkotmányos fejedelmi jogokban nem foglaltatik a nyelvről való rendelkezés joga. Ezzel szemben a szabadelvű párt katonai programjának 8. pontja szerint „a királynak jogában áll az egész hadsereg kiegészítő részét képező magyar hadsereg vezér- és szolgálati nyelvét az 1867:XII. t.-c. 11. §-ában elismert alkotmányos fejedelmi jogai alapján meghatározni.“ Már most fennállhat-e még a 11. § tartalmára nézve ezen két különböző álláspont közötti vita, miután a jogvédő határozat szerint minden jognak, tehát a vezérleti és vezényleti nyelvre vonatkozó jognak is forrása a törvényhozási úton megnyilatkozó nemzeti akarat? Ha ez így van, akkor méltón felvethetjük a kérdést: mikor járult hozzá a törvényhozás egyik tényezője, a magyar országgyűlés, ahhoz, hogy a magyar hadseregben a vezérleti és vezényleti nyelv ne a magyar, hanem a német nyelv legyen? Aki tehát azt akarja bizonyítani, hogy a német nyelv behozatala törvényhozási úton a fejedelmre ruházott jog, annak bizonyítania kell, hogy a magyar országgyűlés valamikor hozzájárult egy olyan törvényhez, amelyben lemondva a magyar vezényleti nyelvről, a német nyelvet törvényes nyelv gyanánt elfogadta. Ezekben van ennek a jogvédő határozati javaslatnak értéke. Sőt szóló köteles őszinteséggel ennél még többet is akar mondani. A Kossuth-párt dec. 4. határozatára vonatkozó előzetes tárgyalások során (127) ennek a határozati javaslatnak kiegészítő részeként proponáltatott a miniszterelnök úr részéről, hogy vétessék bele az is, hogy „ennek folytán a mostani állapotnak megváltoztatása törvény útján lehetséges.“ Szóló ezt a toldást a leghatározottabban ellenezte, mert meggyőződése szerint ebben a toldásban hallgatagon bennfoglaltatik az is, hogy a mostani állapot törvényen alapuló állapot, mert hiszen csak úgy lehet valamit törvénnyel megváltoztatni, ha létezik törvény, amelynek módosításáról szó lehet. Szóló ennek a pótlásnak elhagyását kérte és köszönettel vette, hogy a miniszterelnök ennek elejtéséhez hozzájárult.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőház! (*Halljuk! Halljuk!*) Én legkevésbé sem kívánok most érdemleges tárgyalásába belebocsátkozni! ennek a kérdésnek, amely, mint az előttem felszólalt képviselő úr is elismerte, a napirenden levő tárgyhöz nem tartozik.

Polónyi Géza: Ehhez igen, csak a szakaszhoz nem!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Azt értem alatta, mert az van most napirenden. (*Halljuk! Halljuk! a jobboldalon.*)

De azt hiszem, hogy kötelességet mulasztának el, hogyha néhány helyreigazítással nem szolgálnék. (*Halljuk! Halljuk!*)

Az első az, hogy a képviselő úr által most indokolt és már korábban elfogadott határozati javaslat szövegéhez én soha pót-lást nem indítványoztam, tehát egy ilyent el sem ejthettem. A t. képviselőtársam itt nem teljes hűséggel emlékezik vissza a tényekre. (*Mozgás a baloldalon.*)

Ugron Gábor: Nem a dolog lényegére vonatkozik!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Ne tessék ebben semmi-féle — nem tudom — pikáns dolgot találni, de szükséges, hogy helyreállítsam a tényállást.¹ (*Halljuk! Halljuk!*)

Azon beszélgetések közben, amelyek az ezen határozati javaslatra vonatkozó nyilatkozatokat megelőzték, szóbajött az, hogy hajlandó volnék-e hozzájárulni ahhoz, hogy egy vagy más határozati javaslat a Házban benyujtassék és elfogadtassák s erre én azt mondtam, hogy én nagyon szívesen hozzájárulok bármely olyan határozati javaslat elfogadásához, amely a mi álláspontunkkal nem ellenkezik, ha az a t. képviselő uraik megnyugtató-sára szolgál. Ennek folytán merültek fel különböző határozati javaslat-szöveg-tervezetek; ha emlékezetem nem csal, — de ez igazán nem lényeges — egyikét som szövegeztem én, de próbáltak a t. képviselő urak közül egyesek különböző határozati javaslatokat szövegezni.

A vége a dolognak az volt, hogy midőn már megállapodás létesült egy határozati javaslat-szövegre, amely nem ezt a passzust tartalmazta, de egészen más valamit, akkor az utolsó percben, — gondolom, éppen a t. képviselő úr kívánságára, — az elejtett és ezen határozati javaslat fogadtatott, el, amelyhez én azután szó nélkül hozzájárultam, mert abban a határozati javaslatban semmi egyebet nem láttam, mint a magyar közjogra vonatkozó kardinális alaptételeknek megerősítését és ismétlését. (*Helyeslés a jobb-oldalon.*)

Hát, t. képviselőház, ez a határozati javaslat és most már határozat egy nagyon határozott kijelentést tartalmaz a jogoknak, a közjogi természetű jogoknak jogi természetére vonatkozólag; olyant, amely sarkalatos alaptétele a magyar alkotmánynak, mert, amint már korábban kijelentettem,² maga a királyság felállítása, maga az öröklési jog törvényes alapon nyugszik, a törvényhozásban nemzet és király együttes akaratával létrejött nemzeti akaratnak folyománya. (*Úgy van! Úgy van! a jobb-oldalon.*)

Nagyon természetes tehát, hogy úgy, amint maga a királyság intézménye, úgy, amint a dicsőségesen uralkodó uralkodóháznak az öröklési joga ilyen törvényes és nemzeti akaratban gyökerező alappal bír: nagyon természetes, hogy csak ugyanazzal az

¹ (127).

² (127).

alappal bírhatnak mindazok az egyes jogosítványok is, amelyek a korona közjogi helyzetének alkotórészeit, integráns elemeit képezik. (*Úgy van! Úgy van! a jobboldalon.*)

És én azt hiszem, t. képviselőház, hogy ennek a ténynek konstatálása talán megérthetővé tesz, — nem minálunk, ahol tisztában vagyunk vele, — de más irányban sok olyan körülményt, amelyet nem képesek megérteni azok, akik a magyar nemzeti jogfejlődésnek ezen speciális sajátosságával tisztában nincsenek. Mert hiszen sok minden, ami számtalan félreértésre adott okot, ered a világnézet azon különböző mivoltából, amely a magyar nemzetet a germán alapon felépült többi európai nemzetektől ebben a tekintetben megkülönbözteti. Mert míg a királyság intézménye a germán alapon kifejlődött közép- és nyugateurópai államokban részben a feudálizmuson, részben pedig teokratikus alapokon épült fel, — addig Magyarországon a királyság intézménye magából a nemzetből, a nemzeti akarat alapján fejlődött ki, (*Élénk helyeslés jobbfelől.*) és integráns részét, alkotó elemét, hogy úgy fejezzem ki magamat: kicsücsösödését képezte magának a nemzetnek. (*Élénk helyeslés jobbfelől.*)

Ezért van m, t. Ház, hogy a magyar nemzet királyhűsége és lojalitása mindig különbözött a többi nemzetekétől. (*Úgy van! Úgy van! jobbfelől.*)

Polónyi Géza: Nálunk nem isteni jogon, hanem a nemzeti akaraton alapuló jogon uralkodtak. (*Felkiáltások jobbfelől: Hiszen ezt mondta!*)

Gróf Tisza István miniszterelnök: A magyar nemzet engedelmissége királya iránt nem a hűbéres szolga engedelmissége volt és nem is egy felsőbb isteni eredetű hatalom előtti meghajlás, (*Úgy van! Úgy van! jobbfelől.*) hanem igenis a szabad ember és a szabad nemzet spontán elhatározásából származó, férfias, büszke, de annál hűebb, annál megbízhatóbb és minden megpróbáltatást annál jobban kiálló érzület. És éppen azért ne felejtsek el soha azok, akiknek talán nem tetszik és nem tetszett a múltban az, hogy a magyar nemzet lojalitása és hűsége az uralkodóhoz sokszor talán más formákat vesz fel, mint más nemzeteké, hogy ez a királyhűség és lojalitás íá. legnagyobb kísértések és a legnagyobb megpróbáltatások között is mindig kiállta, a tűzpróbát. (*Élénk helyeslés és taps jobbfelől.*)

Miután ez a felfogás teljes mértékben áthatja egész gondolkodásomat, semmi kifogásom sem volt. ellene, sőt- örömmel járultam hozzá ahhoz, hogy ez a Ház határozatává is emeltessék. (*Helyeslés jobbfelől.*) Azonban, bocsánatot kérek, t. képviselő urak, az ellen aztán tiltakoznom kellene, hogy ebből több magyaráztassék ki, mint, amennyi annak világos tartalma szerint benne van. Mindenekelőtt éppen ebben a kérdésben én nem látok és nem látatok polémiát a chlopy-i napiparancs kifejezései ellen. Először

azért nem, mert a chlopy-i napiparancs ügyét én azon nyilatkozatok által, amelyeket a korona nevében ebben a Házban a korona akkori felelős tanácsa tett,¹ teljesen s végképen befejezettek tekintem, *(Helyeslés jobbfelől.)* és a magam részéről semmiféle további glosszákba és polémiákba ezen a téren bele nem megyek; másodszer azért, mert a chlopy-i napiparancs öröklött jogokról beszél, s ez szerintem ezzel a felfogással semmi ellentétben nem áll, mert hiszen nagyon természetes: mi a trónöröklés alapján állunk; a magyar nemzet uralkodója és királya örökli jogait a maga elődjétől, de azzal a jogi természettel, azzal a tartalommal és azzal a kerettel örökli ezeket,

Ugron Gábor: És azon kötelezettségekkel!

Gróf Tisza István miniszterelnök: . . . amint azt a magyar nemzet akarata, a magyar törvényhozás megállapította. Tehát magában azon tényben, hogy itt. öröklött jogokról beszél az uralkodó, amihez teljes joga van, s ami a valóságnak teljesen megfelel: nincs megtámadása, negálása annak, hogy mi a fejedelmi jogok közjogi természetét úgy fogjuk fel, ahogy azt pártkülönbség nélkül mindnyájan felfogjuk. *(Úgy van! Úgy van! jobbfelől.)*

A másik dolog pedig az, *(Halljuk! Halljuk!)* hogy a t. képviselő úr ebből fegyvert kovácsol azon álláspontunkkal szemben, hogy Ő Felségének a közös hadsereg szolgálati és vezényleti nyelvén megállapítása alkotmányos fejedelmi jogát képezi.

Én most nem megyek bele ennek a kérdésnek a megvitatásába; e vitát most teljesen szükségtelennek és tárgytalannak is tartom. Bármikor, ha arra keiül ia sor, nagyon szívesen veszem fel az eszmecekrét és az érvek harca terén a kesztyűt a t. képviselő urakkal. De azt hiszem, hogy ebben a tekintetben ez a határozati javaslat semmi változtatást nem idézhet elő. *(Úgy van! Úgy van! a jobboldalon.)* Majd akkor leszünk szerencsések megkísérteni — és azt hiszem, sikerrel — annak bebizonyítását, hogy igenis a törvényhozásban megnyilatkozott magyar nemzeti akarat folyamánya az, hogy ő Felségének a hadsereg körüli alkotmányos fejedelmi jogai kiterjeszkednek arra is, hogy a közös hadsereg vezényleti és szolgálati nyelvét ő állapíthassa meg. *(Zajos ellentmondások balfelől. Halljuk! Halljuk! jobbfelől.)* Ez véleménykülönbség köztünk; az volt a múltban és az a jelenben is. És ebben a tekintetben, ismétlem, bármikor, mikor annak szüksége fennforog, szívesen kész vagyok a küzdelmet a t. képviselő urakkal felvenni. Ennyit szükségesnek tartottam elmondani. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)*

Polónyi Géza újból felszólalva, kijelenti, hogy a miniszterelnök mai nyilatkozata után nem egészen világos, hogy a miniszterelnök

milyen álláspontot foglal el a jogvédő határozat értelme tekintetében. Vájjon úgy fogja-e fel ezt a határozatot, hogy az függőben hagyja az 1867:XII. t.-e. 11. §-ának tartalmára nézve fennforgó vitás kérdést, avagy pedig úgy, hogy ez a határozat tartalmazza, vagy legalább is megengedi a 11. §-nak azt a magyarázatát, amely szerint felségjog a hadsereg nyelve feletti rendelkezési jog is?

Ez utóbbi esetben oly nagymértékű félreértés forogna fenn a miniszterelnök és szülő között a jogvédő határozati javaslat lényegére nézve, hogy szülő kénytelen volna pártjának álláspontját ebben a tekintetben provokálni, mert ilyen magyarázathoz a maga részéről nem járult hozzá és nem is fog hozzájárulni.

A miniszterelnök szólásra emelkedik.

Báró Kaas Ivor közbekiált: Tiszta bort kérünk!

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. Ház! *(Halljuk! Halljuk!)* Egyáltalán nem értem a t. képviselő úrnak ezt a most felmerült skrupulusát vagy aggodalmát.

Polónyi Géza: Ha határozati javaslatunkat úgy tetszik érteni, nem tehetek másképp.

Gróf Tisza István miniszterelnök: Ezt a határozati javaslatot — szerintem — nem lehet úgy érteni, hogy az eldönti azt a kérdést, hogy az 1867:XII. t.-c. 11. §-ában mi foglaltatik.

Polónyi Géza: Ez helyes!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Csak azt. kívántam az előbb is megjegyezni, hogy e határozati javaslat nem prejudikál e kérdésnek, s hogy én ezt a kérdést hajlandó vagyok a t. képviselő urakkal más alkalommal megvitatni. *(Helyeslés a jobb- és a baloldalon.)* Ezt mondtam, semmi mást. Hangsúlyoznom kellett, hogy a kérdést, mely közöttünk kontroverzia tárgyát képezi, e határozati javaslat nem dönti el és eldöntésének nem is prejudikál. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)*

Polónyi Géza: Ez helyes, ezt akceptálom! *(Zaj.)*

142. 1904 jan. 9. országos ülés. — Karzati jegyek kezelési módja. — Még egyszer a jogvédő határozat a felségjogokról: nem a chlopy-i hadiparancs, hanem az abszolút fejedelmi jogok osztrák elmélete ellen irányul. — Ráth Endre interpellációja a toloncszabályzat helyes alkalmazása tárgyában. (Napló XXI. k. 191, 212—213, 215. 1.)

Lovász Márton és más ellenzéki képviselők panaszolják, hogy a képviselőház karzatait a házszabályok ellenére jogosulatlanul zárják el a közönség elől. Kérik az elnököt, ki a házszabályok szerint örökös az ülések nyilvánossága felett, gondoskodjék arról, hogy a Ház nyilvánossága teljes mértékben megóvassék és a házszabályok idevágó rendelkezéseit pontosan betartsák.

Gróf Tisza István miniszterelnök: *(Halljuk! jobbfelől.)* Legyenek róla meggyőződve a képviselő urak, hogy nincs a Háznak egyetlenegy tagja sem, aki a nyilvánosság fontos jogát csorbítani akarná, és legyenek meggyőződve, annak örülnék a lég-

jobban, ha a fél ország itt ülhetne és (Igaz! Úgy van! a jobb-oldalon. Felkiáltások balfelől: Nekik nem lenne jó!) szemtől-szemben gyönyörködhetnék a képviselő urak viselkedésében. (Úgy van! Zajos helyeslés a jobboldalon.)

Az újonclétszám fenntartásáról szóló törvényjavaslat részletes tárgyalása során báró Kaas Ivor egyebek között szóba hozza, hogy Polónyi Géza tegnapi beszédében (141) a jan. 5. jogvédő határozatnak azt a magyarázatát adta, hogy az a chlopy-i hadiparancsban megnyilatkozó, magyar közjogellenes felfogás ellen irányul: azon felfogás ellen, mintha a vezérleti és vezényleti nyelv megállapítása a magyar közjog értelmében is kizárólagos felségjog volna. A jogvédő határozatnak ugyanilyen értelmezését mutatja a Kossuth-párt szózata a nemzethez, mely röpirat szerint a király is hallgatag hozzájárult e felfogás megerősítéséhez. Szóló előtt nem világos, hogy a függetlenségi szózat miből következeti a koronának hallgatag hozzájárulását. Hiszen egészen bizonyos, hogy sem a chlopy-i hadiparancsból, sem Körber nyilatkozataiból ilyen következtetést vonni nem lehet. Viszont a német nyelvnek a hadsereg magyar részében való fenntartása tárgyában teljes összhang van a chlopy-i hadiparancs, Körber nyilatkozatai és a szabadelvű párt katonai programja között. Kérdi tehát a miniszterelnököt: van-e különbség közte és Körber vagy a chlopy-i hadiparancs felfogása között ezen kardinális gyakorlati kérdésben? Sőt a jogkérdésben is? Szóló úgy látja, hogy a hadsereg nyelvét illetőleg megvan a teljes harmónia a miniszterelnök, a vezérkar és Körber között. Ellenben a miniszterelnök tegnapi nyilatkozataiból láthatólag nincs meg az egyetértés a miniszterelnök és a Kossuth-párt között a jogvédő határozat értelme tekintetében. Így tehát a kormány és a függetlenségi párt között kötött egység (127) dolgában a számítás nagyon különbözőkép ütött ki. Mert míg azok, akik ezen az alapon leszereltek, magukat csalódottnak érezhetik, addig igen furcsán hangzik a miniszterelnöknek azon tegnapi kijelentése, hogy a hadsereg nyelvének megállapítására vonatkozó vitás kérdés felett majd annakidején értekezhetünk.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőház! Elöttem felszólalt t. képviselőtársam a nála már megszokott szellem-éllel és — bocsássa meg kifejezésemet — furfanggal igyekezett egészen világos dolgokat összezavarni és igyekezett félreértéseket, kétértelműségeket hozni létre ott, ahol azok nincsenek.

Hát, t. Ház, én nem fogom t. képviselőtársamat egész okoskodása menetén követni. Először azért nem, mert respektálok a házszabályt, és nem akarnék most egy olyan beszédet tartani, amely a tárgyaláson levő törvényszakasszal összefüggésben nincs; de másodsor azért sem, mert a t. képviselő úr egész nyilatkozatán végighúzódik a szándék, amely ezen nyilatkozat megtételében vezette. „Mán merkt die Absicht und wird verstimmt“. — Vagy, ha nem is „verstimmt“, de legalább is hallgataggyá lesz az ember az ilyen provokációval szemben, amelynek célja bizonyára nem az, hogy ezt az ügyet az ország érdekének megfelelő módon tisztázza.

Ennek folytán én egyszerűen hivatkozhatom tegnapi nyilatkozatomra, amely — azt gondolom — kizár minden félreértést, és csak egész röviden ismétlem először azt, hogy az a határozati javaslat, amelyet az egész Ház pártkülönbség nélkül fogadott el, az alkotmányos fejedelmi jogok körére, tartalmára nem vonatkozik; ebben a tekintetben a kérdést nem érinti és nem dönti el sem jobbra, sem balra. Ellenben az alkotmányos fejedelmi jogok közjogi természetére nézve tartalmaz egy teljesen világos deklarációt, *(Úgy van! Úgy van! a jobboldalon.)* És én azt hiszem, hogy abban azután egyetérthetünk mindnyájan, hogy az, hogy egy deklaráció pártkülönbség nélkül a Ház összes tagjai által elfogadtatott, mindenesetre fontos tény minden olyan kísérellet szemben, amely a magyar király alkotmányos fejedelmi jogait másképp kívánna értelmezni. *(Élénk helyeslés jobbfelől.)*

Polónyi Géza: Abszolút fejedelmi jogot, nem ismerünk!

Gróf Tisza István miniszterelnök: A különbség az igen t. függetlenségi párti képviselőtársaim közt és közöttem abban rejlik, hogy t. képviselőtársaim szükségét látták annak, hogy ezen nyilatkozat a chlopy-i hadiparancsal szemben tétessék meg. Ebben a tekintetben az én nézetem az övéktől eltér, amint ezt tegnap¹ is kifejeztem; mert — szerintem — az a magyarázat, amely a chlopy-i hadiparancshoz Ő Felsége nevében az akkori miniszterelnök által itt e Házban adatott, helyreigazított mindenféle olyan impressziót, *(Úgy van! Úgy van! jobbfelől.)* amely a chlopy-i hadiparancsnak csakugyan ilyen módon is érthető kifejezéseire vonatkozott, és konstataálta azt, hogy Ő Felsége akkor, amidőn fejedelmi jogairól beszél, azoknak semmi olyan értelmet tulajdonítani nem kívánt és nem kívánhatott, amely a magyar alkotmányba ütköznék. *(Úgy van! jobbfelől.)* Tehát abban különbözik a mi nézetünk, hogy szerintem arra nem volt szükség, hogy ez a nyilatkozat a chlopy-i hadiparancsal szemben megtétessék, t. képviselőtársaim szerint pedig igenis volt szükség.

Gondolom, az teljesen egyéni appreciáció dolga, hogy ki mi csoda szempontból tart egy ilyen nyilatkozatot szükségesnek. Éppen azért én akkor, amidőn a függetlenségi párt manifestuma ebből a szempontból is állította oda a kérdést, ez ellen semmi irányban kifogást nem tettem, mert ha a képviselő úr egyéni meggyőződése szerint ezt fejezi ki, ezt természetesen respektálnom kell. Egészen más lett volna a helyzet, ha Polónyi Géza t. képviselőtársam tegnapi felszólalása folytán azt az impressziót hagyhattam volna elterjedni, mintha a kormány is ebből a szempontból járult volna hozzá a határozati javaslatához, holott ez megint az én egyéni nézetemnek meg nem felel, és ennek folytán kellett, hogy e tekintetben minden félreértést eloszlássak. Abban néze-

tünk talán nem egyezik, hogy én a chlopy-i hadiparancs kifejezéseinek semmi olyan értelmet nem tulajdonítok, amely a magyar király alkotmányos fejedelmi jogainak ilyen alkotmányos természetű magyarázatával ellentétben állana. (*Egy hang balfelől: Gyönyörű!*) Kétségtelen azonban az és ezt tudjuk is, hogy Ausztriában jelentékeny faktorok részéről¹ valóban történt kísérlet arra, hogy ő Felségének a hadsereg körüli jogai, mint abszolút fejedelmi jogok tüntetessenek fel; tehát mint olyan valami, ami az alkotmányos fejedelmi jogok azon természetével nem bír, hogy azok a törvényhozásban bírván alapjukat, a törvényhozás által megváltoztathatók és a törvényhozás alkotmányos befolyása alatt állanak. Én tehát azt gondolom, hogy semmiesetre sem szabad nevetségessé tenni és kicsinyelni azt, (*Élénk helyeslés jobb-félől.*) hogy szemben ezen törekvésekkel a magyar törvényhozás ünnepélyes formában és pártkülönbség nélkül állást foglalt. (*Élénk helyeslés a jobboldalon.*)

Polónyi Géza személyes kérdésben felszólalva, kijelenti, hogy a jogvédő határozati javaslatnak röviden az volt a célja, hogy minden ellenkező felfogással szemben megállapítsa a magyar országgyűlésen azt a közjogi elvet, hogy Magyarországon minden jogok tekintetében, tehát a hadsereg vezérleti és vezényleti nyelve tekintetében is csak egy jogforrás létezik és ez a törvényhozási úton megnyilatkozó nemzeti akarat. Hogy ezt már most ki érti Körberrel szemben és ki érti Chlopyval szemben, efelett lehet véleményeltérés De a függetlenségi párt abban találta a koncessziót, hogy az ismeretes tények, mint történelmi előzmények után mondja ki ezt az elvet a magyar parlament, hogy ebben a tekintetben többé senki részéről véleményeltérés ne lehessen. Ezért a maga részéről szívesen veszi tudomásul a miniszterelnök választát.

A Ház az interpellációkra térvén át, Ráth Endre hosszabb indokolás után interpellációt intéz a miniszterelnökhöz, mint belügyminiszterhez, melyben egy sérelmes toloncügyben kér felvilágosítást és haladéktalan orvoslást.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőház! A konkrét esetről természetesen tudomásom nem lehetvén, most érdemleges választ nem adhatok, annyit azonban sietek én is kijelenteni, hogy azt merőben tarthatatlan állapotnak tartom, hogy toloncok azért, mert illetőségük megállapítható nem volt, évek során át lezárva tartassanak. Én tehát sürgősen fogok a tényállásról meggyőződni, intézkedni és annakidején érdemleges választ adni. (*Helyeslés.*)

¹ T. i. Körbev és az osztrák parlament részéről (102, 116, 118, 122 és 132). Ismeretes az osztrák közjogi írók túlnyomó részének felfogása is a hadügyi felségjogok, mint fenntartott felségjogok, kizárólagos, abszolút voltáról, (így p. o. Ulbrich, Ilauke, Herrnritt, Tezncr.) Pedig lényeges különbség van a két kiegyezési törvény (a magyar 11. § és az osztrák 5. §) szerint hadügyi téren ia magyar király „alkotmányos“ fejedelmi jogai és az osztrák császár „kizárólagos“ rendelkezési hatalma között.

143. 1904 jan. 11. országos ülés. — Az újoncjutalék mennyiségének az 1903. év végéig való fenntartásáról szóló törvényjavaslat részletes tárgyalása. — Az állami alkalmazottaknak engedélyezendő pótlékokról szóló törvényjavaslat napirendre tűzése. — (író: Apponvi Albert interpellációja a katonai bűnvádi perrendtartás reformja tárgyában. (Napló XXI. k. 244, 245, 246—247. 1.).

A létszámfenntartási javaslat 1. §-ának vitája véget érven, a határozati javaslatok benyújtói közül elsőnek Ugron Gábor mondott záróbeszédet. Ajánlja indítványának elfogadását, amelyben egyebek között kívánja, hogy „a monarchia két állama“ kifejezés helyébe „Ausztia és Magyarország“, továbbá „a magyar korona országai“ kitétel helyébe „Magyarország“ tétessék. Panaszolja, hogy ebben a képviselőházban az érvek nem a maguk fontossága szerint bíráltainak meg, hanem minden attól függ, hogy mennyire ónja a kormány-párt a vitát.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőház! Én azt hiszem, nyugodtan hivatkozhatom a Ház minden tagjára annak igazolásául, hogy soha semmiféle kérdésben, ennél sokkal nehezebb és kényesebb kérdésekben sem tértem ki a diszkusszió elől. Ha most a t. képviselő úr által elmondott beszéd érdemével nem foglalkozom és foglalkozni nem is szándékozom, (*Zaj balfelől. Helyeslés a jobboldalon.*) ennek oka az, hogy először az a beszéd újat semmi irányban nem tartalmazott, (*Úgy van! Úgy van! a jobboldalon.*) hanem olyanokat, amiket megvitattunk már számtalanszor; (*Úgy van! Úgy van! a jobboldalon.*) másodsor azért, mert ez az egész vita céltalan, haszontalan... (*Élénk helyeslés a jobboldalon.*)

Ugron Gábor: Majd meglátjuk. (*Zaj.*)

Gróf Tisza István miniszterelnök: ... az országra nézve káros időfecsérlésnél nem egyéb (*Zaj balfelől. Élénk helyeslés a jobboldalon.*) és én a magam részéről ennek az időfecsérlésnek segítségére jönni nem szándékozom. (*Élénk helyeslés a jobboldalon.*)

A t. képviselő úr azt mondja, hogy nem az a kérdés, hogy a kormánypárt megúnta-e ezt a vitát. Nem is az a kérdés; nem a kormánypárt úntai meg ezt a vitát, hanem az ország; (*Élénk helyeslés a jobboldalon.*) az ország érdekeit sérti ez a vita, (*Zaj balfelől. Elnök csenget.*) az országot károsítja, az ország lakosságának okoz semmi által nem indokolható szenvedéseket. (*Élénk helyeslés a jobboldalon.*) Ezért elemi kötelesség mindnyájunkra nézve, akik komolyan vesszük a közügy iránti kötelességeinket, hogy ebben a vitában részt ne vegyünk és ennek növelésére tápot ne szolgáltatassunk. (*Helyeslés a jobboldalon.*) Ennyit kívántam megjegyezni; és még hozzáteszem, hogyha a t. képviselő úr akar itt valakinek bármilyen irányban kötelességtudásról, kötelességteljesi-

tésről és a közérdek szolgálatáról leekét. adni, az ignotos fallit, notis est derisui! (*Élénk helyeslés a jobboldalon.*)

A következő ülés napirendjére vonatkozó elnöki javaslatához Kossuth Ferenc szólván, azt a kérdést intézi a Házhoz, hogy mikor szándékozik tárgyalni a tisztviselők fizetésének rendezésére vonatkozó törvényjavaslatot. Kívánja ennek mielőbbi elintézését.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. Ház! (*Halljuk! Halljuk!*) Én gondolom, hogy talán célszerű lesz, ha a felvetett kérdés kapcsán röviden tájékoztatom a t. Házat arról, hogy a kormány a Ház napirendjét illetőleg minő kéréssel kíván a Házhoz fordulni. (*Halljuk! Halljuk!*)

Amint méltóztatnak tudni, a delegáció tárgyalásai is még hátra vannak, minthogy az 1904-ik évre csak kéthavi indemnitás szavaztatott meg. Ilyen körülmények között, dacára annak, hogy a Háza számos rendkívül sürgős ügy elintézése vár, a kormány mégis arra fogja annakidején a Házat kérni, hogy a most napirenden lévő törvényjavaslatok letárgyalása után a delegációk tárgyalásai miatt, szakítsa félbe tárgyalásait. Hogy ez mikor lesz, (*Zaj a baloldalon.*) nem tudom; azt a velem szembenülő képviselő urak némely része jobban tudhatja; mindenesetre akkor lesz...

Ugron Gábor: Mihelyest megadják a magyar nyelvet! (*Zaj a jobb- és baloldalon. Elnök csenget.*)

Gróf Tisza István miniszterelnök: . . . midőn ez a két törvényjavaslat. letárgyalatott, mert a delegációk ülésszakát nem szándékozzunk addig egybehívni, amíg a most napirenden levő két javaslat letárgyalva nincs, (*Helyeslés a jobboldalon.*) még akkor sem, ha ez netalán a kéthavi indemnitás további meghosszabbítását tenné szükségessé. (*Helyeslés jobbfelől.*)

Kivételt csakis egy tekintetben volnék hajlandó hozni, t. i. a tisztviselői fizetésrendezésre vonatkozó, ezen kormány által beadott javaslatra vonatkozólag, amelyre nézve, — tekintettel csakugyan azon körülményre, hogy éppen az állam tisztviselőinek sorsa oly hosszú idő óta bizonytalanságban van, — a magam részéről hozzájárulnék ahhoz, hogy a napirendre tűzött két törvényjavaslat letárgyalása után nyomban ezen tisztviselői fizetésrendezési javaslat tűzessék »ki napirendre, (*Helyeslés a jobb- és a szélsőbaloldalon. Zaj balfelől.*) azon reményben, hogy ezen javaslat letárgyalása igen rövid időt fog igényelni; mert nagyon természetes, ha ez a javaslat megint ürügyül szolgálna az obstrukciós folytatására, kénytelenek volnánk ezen javaslat megszakításával más tárgy napirendre tűzését indítványozni.

Ezeket kívántam, t. Ház, megjegyezni. (*Élénk helyeslés a jobboldalon. Zaj balfelől.*)

Az ülés végén gróf Apponyi Albert intéz sürgős interpellációt a kormányhoz, mely a következőleg szól: „Megfelel-e a valóságnak a

bécsi sajtóban megjelent és itteni félhivatalos cáfolatokkal szemben fenntartott az a hír, hogy a katonai büntető perrendtartásra vonatkozó tárgyalások megakadtak és jelesül, hogy a megakadásnak okát a magyar nyelv érvényesítésének kérdése képezte? Egyáltalán minő stádiumig jutott ez az ügy?”

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőházi (*Halljuk! Halljuk!*) Igyekezni fogok a feltett kérdésre azonnal teljes precizitással felelni. Elsősorban az utolsó kérdésre, t. i. arra felelek, hogy az ügy most minő stádiumban van. És itt meg kell jegyezmem, hogy az érdekelt közös, magyar és osztrák minisztériumok szakreferensei a múlt. 1903. év nyarán készültek el egy javaslattal, i amely azután végleges redukciójában ez év őszén, gondolom szeptember vagy október hónapokban, jutott az egyes minisztériumok birtokába. Ezen javaslat megoldott ugyan számos kérdést, azonban még hagyott, függőben elég jelentékeny differenciákat isi. Ezen egész javaslat azonban kizárólag a szakszerűség szempontjából foglalkozott a dologgal, anélkül, hogy a kiválóan politikai fontossággal bíró nyelvkérdést egyáltalában érintette volna, úgy, hogy midőn a kormányt átvettük, az ügyet abban a helyzetben találtuk, hogy előttünk feküdt egy javaslat, amely már meglehetősen érett előkészítési stádiumban volt, de amelybe még bele kellett illeszteni azon kívánalmakat, amelyek a magyar nyelv érvényesülése szempontjából a kormány programjában voltak. (*Zaj balfelől. Halljuk! Halljuk! jobbfelől.*)

Aki a dolgok komplikált és nehéz voltát ismeri, gondolom, nem fog csodálkozni azon, ha azt jelentem a Háznak, hogy az erre vonatkozó tanácskozások még a magyar kormány kebelében vannak folyamatban, és hogy ennek folytán a kormány nem is volt még abban a helyzetben, hogy ebben a kérdésben álláspontját precizirozva, azt a többi illetékes tényező tudomására hozhassa. (*Zaj balfelől. Halljuk! Halljuk! jobbfelől.*) Egy jelszót kimondani nagyon könnyű, de ilyen elvet egy intézményben megvalósítani úgy, hogy az minden irányban megfeleljen a közérdeknek, ez nem olyan nagyon könnyű.

Ugron Gábor: Ha nem akarnak kijátszani, nagyon könnyű! (*Zaj.*)

Gróf Tisza István miniszterelnök: Ennek folytán a tárgyalások ezen kormány által az osztrák kormánnyal eddig nem is folytatattak, tehát meg sem szakíthatattak. Az osztrák kormány a magyar kormánynak a nyelvkérdésben elfoglalt álláspontját nem is ismerheti . . .

Ugron Gábor: Nincs is köze hozzá. Ez szuverén külön joga a nemzetnek!

Gróf Tisza István miniszterelnök: ... tehát erre vonatkozó aggályát egyáltalán nem is fejezhette ki. Így áll a tényállás. És én válaszomhoz csak azon egy megjegyzést fűzöm, miszerint ké-

rem a t. Házat, méltóztassék arról meggyőződve lenni, hogy a kormány a programjában¹ kifejezett ezen ígéretet is a legnagyobb komolysággal igyekszik megvalósítani... (Zaj. *Felkiáltások balfelől: Igyekeztek! Halljuk! Halljuk! jobbfelől.*)

Elnök: Csendet kérek!

Báró Kaas Ivor: Most már leszerelünk!

Elnök: Kaas képviselő urat kérem, ne méltóztassék a szónokot zavarni!

Gróf Tisza István miniszterelnök: ... és egész erejével rajta van és rajta lesz, hogy ez a kérdés teljesen kielégítő megoldást nyerhessen. (*Helyeslés jobbfelől.*) Azonban, aki nem nehézségeket akar a kormánynak okozni, de szolgálatot ennek az ügynek tenni, s aki kívánja, — amint ezt az interpelláló képviselőtársamról teljes lojalitással felteszem — s akit az a szándék vezet, hogy valóban a megoldás a nemzet érdekében előnyös és megfelelő legyen, azt arra kérem, hogy várja be türelemmel azt az időt, (*Felkiáltások balfelől: Harmincegy néhány éve várunk már! Halljuk! Halljuk! jobbfelől.*) amely feltétlenül szükséges arra, hogy ez a kérdés nyugodt, objektív megvitatásban és megfontolásban részesüljön és azok az aggályok, amelyek felmerülhetnek és a kérdésnek útját állhatnak, nyugodt, objektív bírálat és megfontolás által oszlatassanak el. Azt hiszem, ez az egyedüli út, amely a mindnyájunk által kívánt célhoz vezet. Kérem, méltóztassék válaszat tudomásul venni. (*Helyeslés jobbfelől. Zaj balfelől.*)

Gróf Apponyi Albert válaszában a miniszterelnök felvilágosítása után megcáfoítnak veszi azt a hírt, mely szerint a tárgyalások megakadtak volna és a magyar nyelv jogai érvényesítésén hajótörést szenvedtek volna. Ezenfelül csak ismétli, amit rövid bevezető beszédében mondott: hogy t. i. nem tételezi fel a kormányról, hogy ne vegye komolyan a szabadelvű párt katonai programját, amelynek egyik leglényegesebb pontja a magyar nyelv jogának érvényesítése a katonai büntető eljárásban. Nem tételezi fel, hogy a nemzetet e tekintetben csalódásnak kitegye, mert hiú törekvés volna csak meg is kísérelni ebben a parlamentben olyan katonai büntető perrendtartásnak keresztülvitelét, amelynek keretében úgy a tárgyalásnál, mint az ítélelhoztalnál a magyar nyelv jogai teljesen érvényre nem jutnak. Ennek kijelentésével a miniszterelnök válaszat tudomásul veszi.¹¹¹

144. 1904 január 12. országos ülés. — Az állami alkalmazotaknak engedélyezendő pótlékokról szóló törvényjavaslat napi-rendre tűzése. (Napló XXI. k. 273—274., 275., 276—277. 1.)

¹ (107).

¹¹¹ A katonai (közös haderő) büntető eljárásban a magyar állam nyelvet, mint kihallgatási, tárgyalási és kihirdetési nyelvet, csak az 1912:XXXII. t.-c. (80. és 487. §.) érvényesíti. Ez váltja be a szabadelvű pért katonai programjánaik 2. pontját. A közös hadsereg jelvényeinek rendezésére vonatkozó 1. programmpont pedig csak az 1915 október 11-én kelt lf. elhatározással vált valóra.

Ezen ülés napirendjére is az újoncjutalék fenntartására vonatkozó törvényjavaslat részletes tárgyalásának folytatása és az újoncok megajánlásáról szóló törvényjavaslat volt kitűzve.

A legközelebbi, január 13. ülés napirendjét illetőleg elnök javasolja, hogy a Ház tűzze ki ugyanezen napirendet.

Ezzel szemben Okolicsányi László (függetlenségi Ugron-párti) indítványozza, hogy a január 13. ülés napirendjére a létszámot megállapító javaslat után az állami alkalmazottaknak engedélyezendő pótlékokról szóló törvényjavaslat tűzessék ki. Indítványának megokolásként hivatkozik arra, hogy a tegnapi ülésen Kossuth Ferenc sürgette meg ezen törvényjavaslat tárgyalását és akkor a miniszterelnök kijelentette, hogy a maga részéről is óhajtja ezen javaslatnak mielőbbi elintézését, habár csak ahhoz volt hajlandó hozzájárulni, hogy a napirenden lévő két újoncjavaslat letárgyalása után nyomban a tisztviselők fizetésrendezéséről szóló javaslat tűzessék napirendre. Szólo reméli, hogy a javaslatot néhány óra alatt letárgyalják.

Gróf Zichy Aladár a vezetése alatt álló néppárt nevében hozzájárul Okolicsányi napirendi indítványához azzal a biztosítással, hogy a magúié részéről is törekedni fognak arra, hogy a szóbanforgó törvényjavaslat egy ülésben elintéztessék.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőház! *(Halljuk! Halljuk!)* A 405. sz. törvényjavaslat, mely az 1903. évben kiállítandó újoncok megajánlásáról szól, tartalmánál fogva semmi olyan diszpozíciót nem foglal magában, amely behatóbb és részletesebb tanácskozást igényelne. *(Úgy van! Úgy van! jobbfelől. Zajos ellenmondások a bal- és a szélsőbaloldalon: Elnök csenget. Egy hang a szélsőbaloldalon: Tehát az újoncok megajánlása a feltétel!)* A katonai kérdésekkel és a hadsereg intézményével összefüggő minden kérdés most egy kéthónapig tartott vita keretében a legalaposabban meg lett vitatva, *(Úgy van! Úgy van! a jobboldalon,)* tehát arra nincsen semmi szükség, hogy itt ezen általánosabb kérdések újból és ismételten megvitasanak. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)* Ennélfogva, ha egészen tendenciózusan, obstrukcionális célokra nem élnek vissza a képviselő urak ezzel az alkalommal, *(Élénk helyeslés a jobboldalon. Mozgás és ellenmondások a bal- és a szélsőbaloldalon.)* akkor az újonc jutalékról szóló törvényjavaslat megszavazása sem vehet kevésszámú napnál többet igénybe. *(Helyeslés a jobboldalon.)* Ennek folytán az újoncjutalékról szóló törvényjavaslatnak a parlamentarizmus szellemének megfelelő normális letárgyalása a tisztviselők jogos igényeinek kielégítését legfeljebb egy pár nappal fogja hátráltatni. *(Úgy van! Úgy van! jobbfelől. Zaj és felkiáltások a szélsőbaloldalon: Addig sem szabad hátráltatni! Halljuk! Halljuk! jobbfelől. Zaj. Elnök csenget. Egy hang a jobboldalon: Kibúvókat keresnek!)*

Hozzáteszek ehhez még két dolgot. Itt hivatkozás történt arra, hogy a tisztviselői törvényjavaslat elfogadását annyi ma-

gyar család óhajtja. *(Felkiáltások balfelől: Mi is óhajtjuk!)* Hát higgyék el a t. képviselő urak, hogy az újonc jutalékról szóló törvényjavaslat megszavazását is igen számos magyar család óhajtja. *(Élénk helyeslés a jobboldalon. Zajos ellenmondások a bal- és a szélsőbaloldalon.)*

Ugron Gábor: Persze, mindenki katona akar lenni; az egész nemzet! *(Felkiáltások a szélsőbaloldalon: A bécsiek óhajtják! Jobbfelől: Országos érdeke! Ezer meg ezer család érdeke!)*

Molnár Jenő: Hát a német nyelvet ki óhajtja? Egy század óta kívánjuk már a magyar szolgálati nyelvet.

Elnök: Csendet kérek!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Igenis, az újoncjutalékról szóló javaslat megszavazását is számos magyar család óhajtja, amely családoknak összes egzisztenciáját forgatja fel alapjában az a körülmény, hogy most rendkívüli intézkedéssel kell az újoncok hiányát pótolni. *(Úgy van! jobbfelől. Mozdulás és zaj a szélsőbaloldalon.)*

Báró Kaas Ivor: Hát ne makacskodjanak! *(Derültség és zaj a jobboldalon.)*

Münnich Aurél: Micsoda hipokrizis! *(Zaj. Elnök csenget.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Tudtommal báró Kaas Ivor képviselő úr a néppárthoz tartozik; *(Mozgás balfelől.)* tudtommal a néppártnak a magyar vezényleti nyelv sohasem volt a programjában ...

Báró Kaas Ivor: Nincs programjában a katonai kérdés, de szájkosarat itt nem tettek az ellenzékre; nekünk van szabad szólásjogunk! *(Helyeslés balfelől. Zaj. Halljuk! Halljuk! jobbfelől. Elnök csenget.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: ... és tudtommal nem az makacsság, ha 400 ember nem akar tíznek deferálni, hanem az, ha tíz nem akar deferálni 400 embernek. *(Élénk helyeslés a jobboldalon. Zaj és ellenmondások a szélsőbaloldalon.)*

Ugron Gábor: Nem tíznek, hanem húszmilliónak szegülnek ellene! Tízmillió magyarral szemben 400 van olyan, akii a magyar szolgálati nyelvet nem akarja! *(Felkiáltások jobbról: Micsoda beszéd ez!)*

Báró Kaas Ivor: 161 szavazta meg! *(Zaj. Halljuk! Halljuk!)*

Elnök: Csendet kérek!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Én nagyon sajnálom, ha a tisztviselők helyzete továbbra is bizonytalanságban marad, de utóvégre is, ha néhány nappal, vagy néhány héttel később is alkotta tik meg ez a törvény, annak visszaható hatálya lévén, *(Úgy van! jobbfelől.)* a tisztviselők érdekei *(Úgy van! jobbfelől.)* 1903 január elsejétől számítva fognak kielégítettetni; ellenben minden nap és minden hét, *(Úgy van! Úgy van! a jobboldalon.)* amelylyel késleltetik a képviselő urak az újoncok megajánlását, *(Úgy*

van! *Úgy van! a jobboldalon.*) ugyanannyi nappal és héttel fokozza a magyar családok szenvedéseit, *(Úgy van! Úgy van! a jobboldalon.)* s ezzel teljesen helyrehozhatatlan és pótolhatatlan kárt és szenvedést okoznak ...

Ugron Gábor: Az, aki a magyar nyelvet megtagadja! *(Zaj jobb felől: Ki tagadja meg?)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: ... amiért senki más felelősség nem terhelhet, mint a képviselő uraknak az alkotmány szellemét sértő, frivol és embertelen eljárását. *(Zajos helyeslés a jobboldalon.)*

Rakovszky István Zichy Aladárhoz hasonlóan pártolja Okolicsányi indítványát. Különben is nézete szerint, mielőtt a létszámmegállapítási javaslat, melynek immár 2 §-áról folyik a vita, a harmadik olvasáson keresztül nem ment, nem lehet az újoncmegajánlási javaslatot napirendre tűzni, miután az előbbi javaslat az utóbbinak alapja.

A miniszterelnöknek még arra a megjegyzésére kíván reflektálni, mely báró Kaas Ivornak szólt és amely szerint tudtával a néppárt programjában a magyar vezényszó sohasem volt benne. Hát igaz, hogy a néppárt programjába semmiféle katonai kérdés nem volt felvéve s ennyiben a miniszterelnöknek igaza van. De viszont, ahogy szóló tudja, a szabadelvű párt programjába is csak akkor került a magyar vezényszó, mikor gróf Apponyi Albert és elvtársai ezt a kérdést a szabadelvű pártban felvetették és szorították.

Piclder Győző Kossuth-párti képviselő társai nevében csatlakozik Okolicsányi indítványához és kijelenti, hogy ők is a legrövidebb idő alatt akarják a tisztviselők fizetéséről szóló javaslatot letárgyalni.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőház! Mindenekelőtt megjegyzem, hogy Rakovszky István t. képviselőtársam téved abban, hogy mi nem kezdhetek meg az újoncjutalék-ról szóló törvényjavaslat tárgyalását, mielőtt a létszámmegállapítási törvényjavaslat harmadszor is megszavaztatott volna, mert természetesen az újoncjutalék megajánlásáról szóló javaslat harmadszori megszavazása, nem történhetik meg a másíknak harmadszori megszavazása előtt. Minden stádiumban meg kell, hogy előzze az előbbi javaslat- az utóbbít. A jelen esetben azonban, miután a helyzet, úgy áll, hogy előreláthatólag a holnapi ülést valószínűleg igénybe venné ezen javaslat, ha a t. képviselő urak azt kívánják, hogy a holnapi ülés napirendjére a létszámot megállapító javaslat- után a tisztviselők fizetésére vonatkozó javaslat tűzessék napirendre, én ehhez az indítványhoz hozzájárulok, azonban annak kijelentésével, hogy ezt a napirendet, csak a holnapi ülésre értem. *(Zaj a baloldalon.)*

Bartha Miklós: Már most kinek van igaza, urak? *(Zaj a jobboldalon.)*

Borbély György: Egy obligóból kibújtak!

Bartha Miklós: Mégis csak különb ember a miniszterelnök! *(Zaj jobb felől.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Ha bárminő előre nem várt körülménynél fogva a holnapi ülés ezzel a két tárggyal nem végezhetne, akkor a holnaputáni ülésre mégis az újonc juteléről szóló javaslatot kérem kitzüni. *(Helyeslés.)*

Ezek után csak egyetlenegy megjegyzésem van még. Azok után, amiket a magyar vezényszó kérdésében tett megjegyzésemre liakovszkv István t. képviselőtársam mondott, most már nagyon kíváncsi volnék megtudni, hogy az igen t. néppártnak mi az álláspont ja:követeli-e a magyar vezényszót, igen vagy nem?!

Rakovszky István: Éppúgy, mint önök, igen.

Gróf Tisza István miniszterelnök: Hát mi nem. *(Zaj balfelől. Felkiáltások: Ez új dolog!)* Hát nagyon fogok örülni, ha ez dokumentálva is lesz és a néppárt hivatalos álláspontja az lesz, hogy a magyar vezényszót követeli. Csakugyan, ezen kérdésben nem volna helyes, ha közéletünknek egy olyan fontos faktora, mint a néppárt, homályban hagyná a közvéleményt aziránt, hogy a magyar vezényszó kérdésében tulajdonképen hogyan gondolkozik. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Rakovszky István személyes kérdésben szólva, úgy találja, hogy ha már a miniszterelnök oly nagyon kíváncsi arra, mi a néppárt álláspontja a magyar vezényszó kérdésében, még sokkal fontosabb volna országos szempontból, hogy a miniszterelnök pontos felvilágosítást nyújtson arranézve: igaz-e a bécsi sajtóban megjelent hír a katonai büntető perrendtartásra vonatkozó tárgyalások megakadásáról és arról, hogy a miniszterelnök és az igazságügyminiszter között ezen kérdésben nézeteltérések vannak? Kérdi ezt annál inkább, mert a miniszterelnök tegnap gróf Apponyi Albert hasonló kérdésére adós maradt a felelettel.

Gróf Tisza István miniszterelnök: Nem kívánom a t. Ház idejét igénybevenni azzal, hogy mindazokra kiterjeszkedjem, amiket t. képviselőtársam most hamarosan per tangentem előhozni jónak látott, hogy a közfigyelmet elterelje attól a precíz kérdéstől, *(Úgy van! Úgy van! a jobboldalon.)* hogy a magyar vezénynyelvnelt mostani megvalósítása a. néppárt programjában benne van-e vagy sem, és hogy azt az álláspontot, amely az újoncjutalék megszavazását a magyar vezénynyelv megvalósításához köti, a néppárt helyesli-e vagy sem, mert ez most az akut. kérdés, amelyre nézve tanácsos volna tisztába jönnünk a helyzettel. *(Helyeslés a jobboldalon. Báró Kaas Ivor közbeszól. Élénk felkiáltások a jobboldalon: Vize!)*

Elnök: Csendet kérek! Kaas képviselő ttr már hozzászokott, hogy itt más képviselő urak beszéde alatt egész beszédeket tart. Ez a házszabályokkal ellenkezik, erre figyelmeztetem a képviselő urat és kérem, hogy attól tartózkodni sziveskedjék.

Gróf Tisza István miniszterelnök: Ismétlem, hogy mind-ezekre a kérdésekre ki nem terjeszkedem. De miután t. képviselő-társam tulajdonképen megismételte azon interpellációt, amelyet

tegnap gróf Apponyi Albert képviselő úr intézett hozzám, egyszerűen megjegyzem azt, hogy én arra az interpellációra precízen válaszoltam, azt a választ az interpelláló képviselő úr tudomásul vette, és ha a képviselő úr ezekre a kérdésekre, amelyeket megismételt, választ kíván, legyen szíves felütni a Ház naplóját és elolvasni benne azt a választ, amelyet tegnap adtam. *(Helyeslés a jobboldalon.)*

Egyetlen új kérdést vetett fel a képviselő úr, amelyre nézve kénytelen vagyok őt azzal a válasszal megszorítani, hogy sem ebben, sem más kérdésben az én t. barátom, az igazsággyimnister úr és én közöttem semmiféle nézeteltérés nem volt. *(Helyeslés és derűltég a jobboldalon.)*

Rakovszky István fél remagyarázott szavai értelmének helyreigazítása címén kijelenti, hogy a magyar vezénnyelvnek mostani megvalósítása a néppárt programjában benne nem volt, éppúgy, amint nem volt benne a szabadelvű párt programjában. A néppárt ezt most nem kéri, de jogosnak, méltányosnak tartja és olyan célnak tekinti, amelyet el kell érni. Ezzel a miniszterelnök kíváncsiságát szülő kielégítette, de a miniszterelnök nem elégítette ki az ő kíváncsiságát, hogy t. i. a szabadelvű párt katonai programjának 8. pontját, amely elé Polónyi Géza itt tilalomfát állított,¹ a Házban keresztül akarja-e vinni?

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. Ház! Régen megmagyaráztam, hogy miután a 8. programmpontban az van, hogy a nyelv kérdésben nem kíván a szabadelvű párt semmiféle intézkedést tenni, így semmiféle intézkedést vagy negatív természetű kijelentést nem is fog és sohasem fog olyan helyre hozni, ahol a pozitív alkotások tere van. *(Helyeslés a jobboldalon.)* Minden olyan pontja egy programnak, amely pozitív alkotást és reformot kíván, kell, hogy házhatározatot képezzen és törvény, vagy házhatározat alakját felvegye; de egy olyan programmpont, amely megmagyarázza az országnak, hogy a nyelv kérdését miért nem veszi fel a párt programjába, az nem tartozik a Ház elé.

Megmagyaráztam ezt már sokszor, valamint azt is, hogy itt senki tilalomfát nem állított fel. GM megbeszélésünk alkalmával már eloszlattam azt a félreértést, mintha a párt ezt a kérdést a Ház elé hozni kívánta volna. Nagyon természetes, ez nem azt teszi, hogy minden olyan esetben, amidőn ezen kérdés a Ház elé hozatik, a párt a maga programja mellett, a maga meggyőző-

¹ Rakovszky céloz Polónyi Géza január 8-i felszólalásaiban (141) foglalt arra a kijelentésre, hogy a Kossuth-párt a miniszterelnöktől ígéretet kapott, hogy ő a Házban semmiféle határozat alakjában nem kívánja verifikáltatni a szabadelvű párt katonai programjának 8. pontjában foglalt azt az elvi álláspontot, amely szerint „a királynak jogában áll az egész hadsereg kiegészítő részét képező magyar hadsereg vezér- és szolgálati nyelvét az 1867. évi XII. te. 11. §-ában elismert alkotmányos fejedelmi jogai alapján meghatározni”.

dése és elvei mellett a legnagyobb határozottsággal helyt ne álljon. Párthatározatnak e tekintetben szüksége nem forog fenn. *(Helyeslés a jobboldalon.)*

Elnök a napirendi vitát bezárván, határozatilag kimondja, hogy a Ház a január 13. ülés napirendjére nézve elfogadja Okolicsányi László indítványát, amelyhez a miniszterelnök is hozzájárult.

145. 1904 január 13. országos ülés. — Újoncjutalék mennyiségének 1903. év végéig való fenntartásáról szóló törvényjavaslat részletes tárgyalása. — Szatmári Mór interpellációja: katonai hatóságok által magyar helynevek törvényellenes alkalmazása tárgyában. (Napló XICI. k. 281., 304—305. 1.)

A létszámmegállítási javaslat részletes tárgyalása végre elékezett az utolsó, a 3. szakaszhoz. (Az 1904:11. törvénycikk 2. szakasza ez, mely a törvény végrehajtásáról szól, miután az eredeti 2. szakasz a részletes tárgyalás során töröltetett.) Ez a 3. szakasz így szól: „Ezen törvénynek végrehajtásával a honvédelmi miniszter bizatik meg, aki eziránt a közös hadügyminiszterrel egyetértőleg fog intézkedni.“

Szederkényi Nándor indítványozza, hogy a 3. (2.) szakaszból e szavak: „aki eziránt a közös hadügyminiszterrel egyetértőleg fog intézkedni“, töröltessenek. Megokolásul felhossa, hogy az 1867:XII. t.-e. világosan megmondja, hogy az újoncmegajánlást úgy törvényhozási lag, mint kormányzatilag a nemzet magának tartja fenn. Mivel pedig ez a törvényjavaslat újoncmennyiségmegállapítást foglal magában, semmiesetre sem tartalmazhat oly intézkedést, hogy ezt a törvényt a honvédelmi miniszter a közös hadügyminiszterrel együtt hajtja végre.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőház! Az előttem felszólalt t. képviselő úr ismételve hangsúlyozta, hogy az újoncmegajánlást az 1867: XII. t.-c. 12. §-a az országgyűlésnek tartotta fenn és hogy itt az újoncmegajánlásról van szó.

Szederkényi Nándor: Azt mondtam, hogy megállapításról!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Hát a premissza helyes, természetesen az első, t. i. az, — ezt senki kétségbe nem vonja, — hogy az újoncmegajánlás joga kizárólag a magyar törvényhozást illeti, amint hogy ebből indult ki a magyar törvényhozás eddig is mindig, ebből indultunk ki a most beadott javaslatok másodikénál is, ahol, t. i. az újoncmegajánlási javaslatnál, a végrehajtás kizárólag a honvédelmi miniszterre bizatik. Másként áll a helyzet a létszám megállapítására nézve. A létszámmegállapítást mindig úgy fogta fel a magyar törvényhozás az 1867-iki véderőtörvény megalkotása óta, hogy az a: védrendszer megállapításához tartozik, mint ilyen tehát Ausztriával, az osztrák törvényhozással ugyanazon alapelveken állapítandó meg. Ennélfogva mindenütt, ahol a védrendszer megállapításáról van szó, a végrehajtási záradékban a magyar kormány mellett, a közös kormány is megbízatik. Azt hiszem, ez a. közjogilag helyes és tiszta álláspont és kérném a Házat, hogy a szakaszt változatlanul méltóztassék elfogadni. *(Helyeslés jobbfelől.)*

A Ház az eredeti szöveg szerinti 3. (immár 2.) szakaszt Szederkényi módosításának mellőzésével elfogadván, a törvényjavaslatot részleteiben is letárgyalta. Ezt követőleg általánosságban és részleteiben letárgyalta az állami alkalmazottaknak engedélyezendő pótlékokról szóló törvényjavaslatot is (144).

Majd Szatmári Mór terjesztette elő interpellációját: a katonai hatóságok által magyar helyneveknek törvényellenes alkalmazása tárgyában. Hosszabb bevezető beszéd után a miniszterelnökhöz, mint belügyminiszterhez számos pontból álló interpellációt intéz, melynek első része így szól:

Van-e a t. miniszterelnök úrnak tudomása arról, hogy a katonai hatóságok Eperjes város címére küldött egy megkeresésen Eperjes (Presov) címzést alkalmazták s hogy Eperjes város az ily címzéssel hozzá intézett megkeresést visszautasította, mint amely ellenkezik az 1898: IV. t.-c. intézkedéseivel?

Van-e tudomása arról, hogy a belügyminisztérium 1903. nov. 29-iki kelettel Sárosmegye alispánjához átiratot intézett, mely az Eperjes (Presov) címzésnek a katonai hatóságok részéről való használását kifogás alá nem esőnek jelentvén ki, hivatkozik arra, hogy a cs. és kir. közös hadügyminiszterrel folytatott tárgyalások eredményeként annakidején katonai szempontból az a megállapodás létesült, hogy egy megfelelő átmeneti időszak tartama alatt a hivatalosan megállapított helységnevek után a katonai hatóságok az eddig használatban volt elnevezést zárjel közt alkalmazhatják?

A miniszterelnök azonnal válaszolt.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőház! Igyekezni fogok tőlem telhető rövideggel válaszolni a most elhangzott, interpellációra. És azt hiszem, ha talán nem is követem sorban „azt a számos pontot, amelyeket a t. képviselőtársam interpellációjában felőlelt, válaszom azért mégis lehetőleg teljes képét fogja adni a kérdésnek és választ fog tartalmazni a felvetett kérdésekre. *(Halljuk! Halljuk!)*

Én az egész ügyről tudomással nem bírtam mindaddig, míg a lapok nem írtak róla, hogy Eperjes városa egy belügyminiszteri rendeletnek végrehajtását megtagadta. Akkor néztem utána a kérdésnek és konstatáltam a tényállást a következőkben. *(Halljuk! Halljuk!)*

Amint méltóztatnak tudni, az 1898: IV-ik t.-e. végrehajtása tárgyában egy bizottság küldetett ki, amely vármegyéről-vármegyére állapítja meg a helységneveket és publikálja azokat. Ez a bizottság érdemleges munkáját 1901-ben kezdte el és 1903-ban adta ki az összes rendezett tanácsú városok hiteles helységneveire vonatkozó határozatát. Kevés várta múlva azután panaszok merültek fel, hogy a katonai hatóságok a régi német elnevezéseket használják egy vagy két esetben és ekkor a kérdés a

belügyminisztérium vezetésével megbízott akkori miniszterelnök úr, a, honvédelmi miniszter és a közös hadügyminiszter között tanácskozások tárgyát képezte, mely tanácskozások eredményeként azután a közös hadügyminiszter kívánságára a honvédelmi miniszter azzal a javaslattal fordult a belügyminiszterhez, hogy megfelelő átmeneti időszak tartama alatt a hivatalosan megállapított helységek után zárjelben az eddig használatban volt elnevezéseket is használhatják a katonai hatóságok, különösen tekintettel a mozgósítás alkalmával felmerülhető zavarokra, mely álláspontot azután a belügyminiszter tudomásul is vette.

Nessi Pál: Elég rosszul tette.

Gróf Tisza István miniszterelnök: Ennek folytán, amikor a múlt év őszén Eperjes városra vonatkozólag hasonló eset merült fel, a belügyminisztérium illetékes hivatalnokai folyó ügynek tekintvén a dolgot, amely már elvi megállapodáson alapszik, elintézték oly értelemben, mint ahogy a t. képviselő úr felolvasta, anélkül, hogy nekem az ügy referáltatott volna. Így ment el tudtom on kívül a városhoz, ahol, — amint az újságokból és a főispán távirati értesítéséből tudom, — tényleg a város a rendelet végrehajtását megtagadta. (*Helyeslés a baloldalon és a szélsőbaloldalon.*) Amint a főispánnak szintén távirati értesítéséből tudom, — mert írásbeli jelentés még nem érkezett, — az ő intézkedése folytán a rendelet azóta végrehajtatott.

Ez a tényállás. Amint én e tényállásról idáig is értesültem, — mert hisz hivatalos eljárás tárgyává csak akkor fogom tenni az ügyet, amikor részletes jelentés alapján előttem lesz az ügy utolsó stádiumában — amint, mondom, ennyit tudtam a tényállásból: felhasználtam a kínálkozó alkalmat arra, hogy a közös hadügyminiszter úrral ezt a dolgot bizalmas, rövid úton való megbeszélés tárgyává tegyem. S ekkor azonnal két dolgot konstatáltunk, amelyre nézve a közös hadügyminiszter úr között és közöttem teljes egyértelműség uralkodott: az egyik az, hogy megállapítandó az a bizonyos átmeneti idő, amely a korábbi megállapodásból hiányzott; a másik az, hogy zárjelben is csak olyan helynevek használhatók és megengedhetők, amelyekre nézve a magyar név a katonai térképen, a katonai iratokon egyáltalán nem szerepel, mert másképp az átmeneti időn át tényleg zavart okozhatna, ha csupán a magyar név használatnák.

Azt hiszem, hogy ezen az úton megtaláljuk a kellő módot, hogy a törvény intenciójának eleget tehesünk, és aránylag rövid idő alatt a törvény betűszerint is végrehajtsák, de elkerüljük másrészt a gyakori zavarokat is, amelyek bizony nagyon súlyosak lehetnének, ha a katonai ügyek gyors elintézése szenvedne e miatt késedelmet. (*Igaz! a jobboldalon.*)

Ehhez még egy megjegyzést fűzök. Ismétlem: ma még nem vagyok abban a helyzetben, hogy az Eperjes város által hozott

határozat és az ottani hatóság magatartása tekintetében kimerítő jelentés alapján hiteles tudomásom lenne. De két dolgot jegyzek meg. Az egyik az, hogy úgy látom, hogy a város tévedésben van a saját törvényes hatásköre iránt, és oly jogokat arrogál magának, amelyekkel csak törvényhatósági joggal felruházott város bír. Ennélfogva e tévedés fennforgásáról a várost fel kell majd világosítani. A másik az, hogy akár helyes volt, akár helytelen a korrektül odaírt magyar név után valamit még zárjelben odaírni, semmi körülmények közt nem lehet ez elegendő ok arra, hogy az ügydarab visszautasíttassék, az ügymenet megakasztassék és ezzel esetleg másoknak is kár okoztassék. *(Igaz a jobboldalon.)*

Ha ily szabálytalan dolog történik, az illető hatóság forduljon panaszával a felettes hatósághoz, forduljon, ha törvényhatósági joggal van felruházva, esetleg egyenesen a törvényhozási) oz. de ne tegyen olyat, ami megakasztja az ügymenetet, hanem teljesítse azt a kötelességét, amelyet törvény értelmében teljesítenie kell. *(Helyeslés a jobboldalon.)*

Lukács Gyula: A törvényt tartja meg.

Gróf Tisza István miniszterelnök: Ha jövőben ily kérdés merülne fel, ha tényleg fordulnának elő ezen a téren hibák, én a magam részéről kötelességemnek tartanám ezeknek orvoslását illetékes helyen kieszközölni; de másrésztől szigorúan járnék el minden oly közigazgatási hatóság ellen, amely itt olcsó népszerűség-hajszatból *(Élénk helyeslés jobbfelől és a középén.)* az ügymenetet megakasztaná, esetleg a közönségnek kárt okozna, mindenestre megtagadná egy hivatalos kötelesség teljesítését. *(Élénk helyeslés jobbfelől.)*

Ezeket kívántam megjegyezni; és miután kilátásba helyezhetem és konstatálhatom azt, böggj- a közös hadügyminiszter úrral teljes egyetértésben ezt a kérdést általánosságban a jövőre nézve úgy fogjuk rendezni, hogy, remélem, ez teljes megnyugvására szolgál a t. képviselő úrnak is: kérem, szíveskedjék a t. Ház válaszat tudomásul venni. *(Élénk helyeslés jobbfelől.)*

Szatmári Mór (Kossuth-párti) a miniszterelnök válaszát nem vette tudomásul, a Ház tudomásul vette.

146. 1904 január 14. országos ülés. — Az 1903. évi újoncok megajánlásáról szóló törvényjavaslat általános tárgyalása: Pitreich közös hadügyminiszter nyilatkozatai az osztrák delegációban. (Napló XXI. k. 322—325. 1.) Ülésmeghosszabbítási indítvány.

Napirenden volt elsősorban az újoncjutalék mennyiségének az 1903. év végéig való fenntartásáról és az állami alkalmazottaknak engedélyezendő pótlékokról szóló törvényjavaslat harmadszori olvasása.¹ Azután

¹ Az újoncjutalék fenntartásáról szóló törvényjavaslatnak tehát hosszú parlamenti története van. Az. 1908 november 12-i éjjeli ülésen (111) a miniszterelnök erélye napirendre tűzette a két újoncjavaslatot. November hó

pedig megkezdődött az 1903. évi újoncok megajánlására vonatkozó törvényjavaslat, tehát a második újoncjavaslat általános tárgyalása.

Münnich Aurél előadó után Tóth János a függetlenségi Kossuth-párt nevében kijelenti, hogy a szőnyegen lévő törvényjavaslatot, mint a párt elveivel meg nem egyezőt, nem fogadja el.

Szederkényi Nándor, a függetlenségi Ugron-párt elnöke, szintén azzal kezdte hosszú beszédét, hogy a szóbanforgó javaslatot közjogi álláspontjánál fogva nem fogadhatja el. Majd részletesen foglalkozik Pitreich közös hadügyminiszternek az osztrák delegációban mondott beszédével.¹ Ebből a beszédből — úgymond — teljesen hiányzik annak tudata, hogy Magyarország is létezik; hogy létezik magyar alkotmány, amelyet mi ezerévesnek tartunk. Mindezt nemcsak ignorálja, hanem a mai helyzetből azt következteti, hogy a hadsereg közös. Ezt a közöséget pedig ágy értelmezi, hogy a hadseregben Magyarországnak csak annyiban van része, amennyiben a magyar ifjak a többi népek fiaival odasoroztatnak, azokkal egyenjogúak; de mint országnak egyáltalában semmiféle több joga nincs, mit akár a lengyel, cseh, dalmát, vagy bármiféle más nemzetiségnek. Amit Pitreich e tekintetben mondott, semmi egyéb, mint a chlopy-i hadiparancs ismétlése. Szerinte a közös hadsereg néphadsereg, amely népekből, tehát a német, magyar, lengyel, cseh és a

13-án csakugyan megkezdődött a létszámfenntartási javaslat általános tárgyalása (112) és 1904 január 5-én ért véget, midőn a javaslat általánosságban elfogadtatott. Ugyancsak január 5-én vette kezdetét a részletes tárgyalás (138). Ennek vége január 13-án volt (145). Harmadszori olvasás január 14-én. Az újoncmegajánlási javaslat 1903 november 13 óta állandóan napirenden volt, de tárgyalásra csak 1904 január 14-én kerülhetett.

¹ Az osztrák delegáció költségvetési albizottságának 1904 január 12-iki ülésén (I. a B. H. január 13-i számának „A katonai engedmények” című tudósítását) a hadügyi költségvetés tárgyalása során, általános megbízásból, dr. Baemreither elnök is felszólalt. „Tdkituttal — úgymond — azokra a nyilatkozatokra, amelyeket a m. kir. kormány a közös hadsereg ügyében tett és amelyeket az ő programú járta lehet tekinteni a hadsereg ügyei tekintetében, van szerencsénk a közös hadügyminiszter úrhoz több kérdést intézni, még pedig azért, hogy tisztába hozzuk azt a visszahatást, amelyet a m. kir. kormány említett szándékai azokra a hadügyi viszonyokra gyakorolnának, amelyekben mi épp úgy, mint Magyarországnak, érdekelve vagyunk.” Ezen bevezetés után Baemreither öt pontban kérdést intéz a közös hadügyminiszterhez a Magyarországnak tett katonai engedményekről és ezeknek a közös hadsereg egységes szervezetét érintő kihatásairól. Ezekre a kérdésekre a hadügyminiszter hosszú beszédben válaszolt.

Ezen ülés eseményei — mint a következőkben látni fogjuk — ismételten foglalkoztatták a magyar képviselőházat és némi olajat öntöttek az obstrukció hamvadó tüzére.

Pitreich expozéjából, melyben a hadsereg függő kérdéseiről bizonyos áthághatatlan határvonalak szémszögéből nyilatkozik, kiemeljük a magyar közjogi szempontból különösen aggályos részeket.

A hadsereg hagyományos szellemének általános jelentőségéről szólva, panasolja, hogy a legközelebbi múltban igen sok kísérlet történt, amelyek „den traditionellen Armegeist als Sündenbock hinstellen wollen, der das gute Einvernehmen zwischen Heer und Bevölkerung stört und einzelne Nationen drückt, daher er möglichst rasch abgescilacht werden müsse“.

Majd később a következőket mondja: „Die in verschiedenen Stufen leitenden Militärs... müssen aber auch — und hier ist eine unverrückbare

többi nemzetből áll. Itt azt az engedményt teszi, hogy nem néptörzseket, hanem nemzeteket mond, ami lényegileg *egyre megy*. Tehát Pitreich a chlopy-i hadiparancsot másolja. Hogy a miniszterelnököknek mi a fel-fogása Pitreich nyilatkozataival szemben, arra mindenesetre kíváncsi az egész ország. Szeretné hallani, hogy miként fogja ebben a kavarodásban, amely közte és a hadügyminiszter közt felmerült, — mert hiszen a hadügyminiszter beszéde kétségen kívül a miniszterelnököknek szólt, — miként fogja ebben a nagy kavarodásban a dolgot eligazítani? Erre igen kíváncsi az ország. Kérdés az is, hogy a közös hadügyminiszternek a katonai oktatás reformjára vonatkozó nyilatkozatai megegyeznek-e a miniszterelnök véleményével, habár, igaz, hogy programbeszédében kijelentette, hogy ennek a reformnak közelebbi részletei még nincsenek megállapítva; így nincs megállapítva, hogy a katonai oktatásban a magyar nyelv miként érvényesüljön? A helyzet tehát az, hogy Pitreich szerint, habár a miniszterelnök bizonyos nemzeti követeléseket hangoztatott, ezek még nem befejezett dolgok. Egyenesen mulatságos Pitreich beszédének az a része, amelyben egy komoly tesztület előtt a hadsereg nyelvi egysége mellett érvelve, azt fejtegette, hogy minő nagy veszélyek származnának az országra, ha a parancsok kiosztásánál nem volna egységes a vezénylet nyelve. Szólv úgy véli, hogy Pitreich elvei szerint a szövetséges csapatoknak a Waterlooi csatát el kellett volna veszteniök. De Pitreich épp oly kevésbé szerencsés, amidőn a történeti hagyományokra, a hadsereg hagyományaira hivatkozik. Pedig igazán nem ajánlatos ezekre a hagyományokra hivatkozni, mert Grenzlinie — die höchstwichtige Pflicht erfüllen, das Eindringen politischer, oder nationaler Gegensätze in die Armee zu verhindern und es nicht zu dulden, dass in derselben Mitglieder der einen Nation über die der anderen sich erheben; denn das öst.-ung. Heer ist ein *VoTkslieer*, aber ein Volksheer, weder deutsch, noch ungarisch, noch tschechisch, polnisch etc., sondern es ist das gemeinsame Heer aller Nationen, in dem diese gleiche Würdigung und Wertschätzung, gleichen Schutz finden müssen. Dies lehrt uns die Tradition, die das Reglement verkündet ‘.

Expozéja során Pitreich foglalkozott a nyelvkérdéssel is. Különböztetni kell — úgymond — a vezényleti és szolgálati nyelv (Kommando- und Dienst-sprache) és az ezrednyelvek között. Az egységes vezényleti és szolgálati nyelv abszolút szükségességét Deák és Andrássy is ismételtén kifejtette és védte. A monarchia fennállása a véletlennek volna kiszolgáltatva abban a percben, amelyben „das gemeinsame ljeer in folge verschiedener Dienstsprachen in zwei, oder mehr Heere zerfiele“. Ami ellenben az ezrednyelveket illeti, ezen a téren fokozatos javításra van szükség.

Hangsúlyozza, hogy „die wesentlichste Remedur in bezug auf Sprachenkenntnisse liegt aber in den Erziehungs- und Bildungsanstalten“. Ezzel kapcsolatban előadja a Magyarországon és Horvátországban lévő kadett- és reáliskolákban tervezett újításokat a nyelvtanítás terén (197).

Szóval Pitreich expozéja felöleli a „kilences bizottság” katonai programjából folyólag a közeljövőben tervezett reformok némelyikét. Beszédének lényeges célja megjelölni azokat a határvonalakat, amelyekén túl nem lehet helye semmiféle nemzeti engedménynek.

Itt még megjegyezzük, hogy Tisza István jan. 14. távirati kívánságára Pitreich az osztrák delegáció albizottságának január 15-i ülésében magyarázó nyilatkozatot tett, mely szerint kizárólag katonai szempontból és a közös hadsereg fenntartása érdekében beszélt, politikát és közjogot nem érintett. (147).

— miként szóló a magyar történetből vett példákkal hosszasan bizonyítja, — az osztrák hadsereg hagyományai a magyar nemzetnek ezer fájó sebet jelentenek. Ha a hadsereg vezető körei ezekre a hagyományokra hivatkoznak, ám mi is belenézünk a múltba és vérző szívvel látjuk, hogy a nemzet szerencsétlenségének egyéb oka nem volt, mint a német betolakodása és uralma. Pitreich ugyanazt hirdeti, amit az osztrák hadvezetőség hirdetett századokon át; ugyanazon jogfosztás, ugyanaz a magyarelles hang nyilatkozik meg ma is, ami ellen már Zrínyi Miklós, a költő, panaszkodott.

Gróf Tisza István miniszterelnök: Nincs szándékomban a t. Ház idejét hosszabban venni igénybe, de azt gondolom, azok után, amiket előttem szólott t. képviselőtársam a közös hadügyminiszter úrnak az osztrák delegáció albizottságában tett nyilatkozatára vonatkozólag mondott, kötelességet mulasztanék, ha a magam részéről fel nem szólalnék. (*Halljuk! Halljuk!*)

Én azt hiszem, hogy a mai viszonyok között, midőn az országnak oly fontos és oly kényes természetű ügyei állanak az elintézés küszöbén; amidőn annyi minden történt a múltban és annyi minden történik még a jelenben is, ami újabb izgalmat hoz a kedélyekbe és ami e kérdések objektív eldöntésének rovására elmergesítené a közhangulatot: kötelességünk — és talán elsősorban nekünk, kik felelősség mellett visszük az ország ügyeit, — parancsoló kötelességünk egyfelől nem adni fel semmit az ország jogaiból (*Élénk helyeslés jobbfelől.*) és megőrizni a magyar álláspontot — a maga teljes intaktságában és tisztaságában; (*Élénk helyeslés jobbfelől.*) de másfelől kerülni minden izgatottságot és óvakodni attól, hogy bárminő mellékkörülmények megzavarják a tárgyilagos, objektív ítéletet- (*Helyeslés n jobboldalon.*)

Ha: ebből a szempontból mérlegelem azokat a fejtegetéseket, amelyeket a közös hadügyminiszter úr előadott, elsősorban egy körülményre hívom fel a t. Ház figyelmét. (*Halljuk! Halljuk!*) Szederkényi t. képviselő úr azt mondta, hogy a hadügyminiszter úr a magyar államról, a magyar alkotmányról nem is beszélt. Tökéletesen igaz. A közös hadügyminiszter úr a kérdések katonai oldaláról beszélt, mint egy kiváló szakember ezen a téren, kizárólag katonai szempontból. (*Mozgás balfelől.*) Óvatosan tartózkodott, s ezt megelégedéssel konstatalom, a dolgok közjogi oldalának bolygatásától; óvatosan tartózkodott attól, hogy a magyar közjog sarkalatos tételeire vonatkozólag nyilvánítson véleményt. Éppen ezért egész más megítélés alá esik az ő nyilatkozata, mintha a másik útra lépett volna. Mert méltóztassanak nekem megengedni, ha bárki azzal a céllal lép fel, hogy a magyar közjogot magyarázza és a magyar közjog terepén vonjon le következtetéseket, (*Úgy van! a jobboldalon.*) ott azután természetesen a leghatározottabban kifogásolni kellene és vissza kellene utasítani minden legkisebb tévedést ezen a téren; (*Élénk helyeslés a jobboldalon.*) vissza kellene utasítani minden egyes olyan kifejezést,

amely nem felel meg teljes precizitással a magyar közjog álláspontjának.¹ (*Élénk helyeslés a jobboldalon.*) De engedelmet kérek, ha a közös hadseregnek egy kiváló tagja tisztán katonai szempontokból és minden közjogi pretenziót oldalthagyva beszél ezekről a kérdésekről: akkor, én úgy gondolom, nem szabad egyes, talán nem egészen precíz kifejezéseknél is megakadnunk, ha annak a nyilatkozatnak egész tenorjából következtethetjük, hogy annak lényege úgy a magyar közjogi állásponttal, mint a magyar nemzetnek ezen kérdések körül kifejtett akciójával és céljaival ellentétben nem áll. (*Élénk helyeslés a jobboldalon.*)

☺n nem tagadom, hogy annak a beszédnek vannak igenis egyes kifejezései, (*Halljuk Halljuk!*) amelyek kiragadva az egészből és egybe nem vetve a beszéd többi részeivel, alkalmat adnak a kritikára. Előfordul abban a „Nation“ kifejezés, egyformán alkalmazva a német (és magyar nemzetekre és egyéb nemzetiségekre. (*Úgy van! a bal- és a szélsőbaloldalon.*)

Vérsi József: A eszekre, lengyelekre!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Ez alkalmat, adhat, a t. képviselő uraknak arra, hogy a beszédet, erős kritika tárgyává tegyék, azonban méltóztassanak megengedni először azt, hogy a német nyelv azt a megkülönböztetést, amelyet mi a nemzet és a nemzeti ségek közt teszünk, nem ismeri. (*Ellenmondások a bal- és a szélsőbaloldalon.*)

Rákosi Viktor: Ismeri a „Nation“-t és a „Nationalität“-et. (*Zaj a bal- és a szélsőbaloldalon.*)

Elnök (csenget): Csendet kérek!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Nagyon rosszul tudják a képviselő urak, mert a „Nationalität“ szó itt Magyarországon nőtt ki és ezt mi alkalmazzuk azért, hogy a mi fogalmainkat német nyelven kifejezni tudjuk.¹ (*Úgy van! jobbfelől. Ellenmondások balfelől.*)

Rákosi Viktor: Az osztrákok is használják!

Gróf Tisza István miniszterelnök: A német nyelv ismeri a „Volk“ és a „Nation“ közti különbséget, azonban a „Volk“-nak megint egészen más, sokkal inkább állami és politikai értelme van, mert Volk valamely területnek állami kapcsolatba vont népessége. (*Halljuk! Halljuk! a jobboldalon.*) A másik az, hogy éppen abban az eszmeláncolatban és éppen abban a mondatban, ahol ez a kifejezés előfordul, előfordul az is, hogy a közös hadseregben egyik „Nation“, vagyis egyik nemzet sem akarja elnyomni a másikat.

¹ Vissza kellene utasítani, mint annakidején az „előkelő idegen“ közjogi fejtegetéseit. (116).

² Lásd szerzőnek Nép, nemzet, nemzetiség c. könyvét. (1908, Franklin-Társulat.)

Hát engedelmet kérek, egy ilyen határozott kijelentés a hadsereg felelős vezetője részéről éppen a képviselő urakkal szemben, akik minduntalan arról panaszkodnak, hogy a hadsereg germanizál, hogy a hadsereg a németiség javára el akarja nyomni a hadsereg nem német tagjait: éppen ez a kijelentés megnyugtatóan szolgálhatna és a képviselő urak meglelégedéssel vehetnék tudomásul. *(Mozgás a baloldalon. Halljuk a jobboldalon.)*

Nem tagadom azt, hogy itt ebben a vonatkozásban elmosódik az a különbség, amely fönnáll — hisz nincs magyar ember, aki kétségbe vonja — a magyar nemzet és a Magyarországon vagy Ausztriában élő nemzetiségek között. A kérdés csak az, hogy ez a különbség elmosódik-e a beszédben általában és nem nyilvánul-e a beszéd igen fontos tartalmi részében, mert ettől függ azután, hogy az intenciót helyesen ítéleshük meg. És itt azután legyen szabad a beszéd azon részére hívnom fel a figyelmet, ahol a közös hadügyminiszter úr a közös katonai nevelésről beszél és ahol azt mondja, hogy a Magyarországon lévő katonai intézetekben más intézkedés szükséges, mint Ausztriában, két okból: először azért, hogy az intézetekbe felvett fiatalságnak a tanulást ne nehezítse meg a német tannyelv; másodsor azért, hogy az átlépés a katonai intézetekből polgári intézetekbe és az érettségi vizsga letétele lehetségessé tétessék. Úgy gondolom, ebben magában mindenesetre a magyar nyelvnek és a magyar állam kulturális intézményeinek olyan elismerése foglaltatik, *(Úgy van! a jobboldalon.)* amely abszolúte nem hasonlítható össze azzal a bánásmóddal, amellyel a monarchiában élő nemzetiségek nyelvei a hadsereg részéről találkoznak. *(Úgy van! a jobboldalon.)*

Báró liaas Ivor: Kétféle középiskola! *(Felkiáltások a jobboldalon: Vizez! Zaj balfelől. Elnök csenget. Halljuk! Halljuk! a jobboldalon.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: De tovább megy a közös hadügyminiszter úr; beszél arról is, hogy szükséges, hogy a tisztikarnak nem magyar állampolgár tagjai is mentül számosabban tudják a magyar nyelvet és kijelentést ad azon meggyőződésének, hogy igenis a hadseregnek fontos érdeke az, hogy sok nem magyar tiszt is tudja a monarchia „zwei maasgebende Sprache“-ját: két irányadó vagy döntő fontosságú nyelvét.

Hát, engedelmet kérek, itt ismét a magyar nyelv fontossága van kiemelve, szemben a nemzetiségek nyelvével. *(Úgy van! a jobboldalon.)*

Báró Kaas Ivor: Abból nem kérünk! *(Felkiáltások a jobboldalon: Vizez! Borogatást neki! Zaj a baloldalon.)*

Gajáry Géza: Borogatást, neki! *(Zaj a baloldalon. Elnök csenget.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Én azt gondolom, hogy ezekből az idézetekből világosan következik, hogy egyáltalán nem

lehetett szándéka a közös hadügyminiszternek az, hogy a magyar nemzetet és annak nyelvét a nemzetiségek és azok nyelvével egy kalap alá vegye. A fontosabb kérdés azonban az, hogy azok, amiket a hadügyminiszter úr a dolog érdemére, a tervezett reform részleteire vonatkozólag mond, ellentétben állanak-e a szabadelvű párt programjával és azon kijelentésekkel, amelyeket e kormány nevében e Házban tenni szerencsém volt?

És itt, azt hiszem, nyugodt lélekkel mutathatok rá, hogy azok a kijelentések, amelyek a magyar nyelvnek a közös katonai tanintézetekben való tanítására vonatkozólag tétettek, teljesen fedik egymást a szabadelvű párt programjában foglalt nyilatkozatokkal.¹ Fedik először azért, mert a szabadelvű párt programjának idevonatkozó pontjai is abból indulnak ki, hogy a tantárgyak jelentékeny része magyarul taníttassák legalább oly mérvben, hogy a belépő magyar ifjak előmenetelét a tannyelv ne akadályozza; ugyanezt ismétli a közös hadügyminiszter úr, mint egyik indokot, hogy nem akarja, hogy a belépő magyar ifjúságot a tannyelv kérdése akadályozza. Másik kritériuma a szabadelvű párt programjának az, hogy a kiképzett növendékek a magyar nyelvet teljesen bírják. Ha a közös hadügyminiszter úr azt akarja elérni, hogy a kadétközlakat vagy a katonai reáliskolát végzett növendékek magyar nyelven tehessenek érettségi vizsgát valamely magyar tanintézetnél, úgy ebben mindenesetre benne foglaltatik az, hogy ezeknek a növendékeknek a magyar nyelvet teljesen bímiok is kell. *(Úgy van! Úgy van! jobbfelől.)*

Azt, hogy hány tantárgy és minő tantárgyak fognak magyarul taníttatni, a hadügyminiszter úr egészen röviden említette, egyenes utalással arra, hogy még a magyar delegációban nem volt alkalma nyilatkozni. Én úgy tudom, hogy ebben a tekintetben a közös hadügyminiszter úrnak szándéka és óhaja a magyar delegációban nyilatkozni, s akkor lesz alkalmuk — nemcsak a delegáció tagjainak, de a képviselőház tagjainak is — teljesen precíz, s a részletekbe menő véleményt alkotni a tervezett nevelésügyi reform méretei felől. Én teljesen nyugodt vagyok az iránt, hogy ezek a részletes felvilágosítások minden objektív ember teljes megnyugtatására fognak vezetni, és csak arra kérem a képviselő urakat, hogyha e tekintetben aggályaik vagy kételyeik vannak: adjanak rá alkalmat mentül előbb, *(Helyeslés jobbfelől.)* hogy ezek a felvilágosítások megadassanak, *(Helyeslés a jobboldalon.)* s ne akadályozzák azt, hogy a nevelésügyi reformi e fontos lépéssel előbbre vitessék; *(Helyeslés a jobboldalon. Mozgás és zaj a baloldalon.)* ne állják útját annak, hogy a magyar nemzetnek ez a régi vágya megvalósuljon; *(Felkiáltások balfelől: Hát tessék megvalósítani!)* adjanak időt és alkalmat a magyar

¹(103, 107, 109).

kormánynak arra, hogy a katonai intézetekben felállítandó alapítványi helyek kérdését rendezhesse, illetőleg erre vonatkozó javaslatait előterjesztesse.

Szederkényi Nándor: Hát tessék előterjeszteni! Nem gátoljuk!

Gróf Tisza István miniszterelnök: És mindenekelőtt tegyék lehetővé azt, hogy a delegációban tárgyalható legyen ez a kérdés, és a közös hadügyminiszter úr ott, ahol tartozik vele, . . .

Okolicsányi László: Nem tartozik oda! *(Mozgás és zaj bal-felől. Halljuk! Halljuk! jobb felől. Elnök csenget.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök:... a magyar delegációban adhassa meg a felvilágosításokat; gyakoroljanak szigorú, de objektív kritikát úgy a közös hadügyminiszter úr, mint a magyar kormány álláspontja felett, amely ebben szolidáris a közös hadügyminiszter úréval, de most, általános vádak alapján ne igyekezzenek hátráltatni ezen kérdések megoldását. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)*

Ezek után a közös hadügyminiszter úrnak ezen beszédével kapcsolatban csak egyetlen egy kijelentést teszek. Azon rövid idő óta, amióta szerencsém, vagy szerencsétlenségem van erről a helyről beszélni...

Báró Kaas Ivor: Az ország szerencsétlensége! *(Zajos felkiáltások jobbfelől: Víz! Víz! az öregnek! Egy hang jobbfelől: A „Magyarország” szerencsétlensége.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök:... számos fontos ügyben kellett a közös hadügyminiszter úrral beható és bizalmas tanácskozásokat folytatnom. Eddig minden ilyen beszélgetésből, minden közöttünk felmerült ügynek elintézéséből vagy előkészítési tárgyalásaiból azon meggyőződést merítettem, hogy a közös hadügyminiszter úr egyfelől kiválóan kompetens katonai szakférfiú, *(Mozgás a bal- és a szélsőbaloldalon. Halljuk! Halljuk! jobbfelől.)* másfelől a közjogi kérdéseket tekintve, a legnagyobb lojalitással, minden hátsó gondolat nélkül akceptálja a közjogi helyzetet, úgy, ahogy az törvényeink alapján fennáll.¹ *(Felkiáltások a baloldalon: Majd meglátjuk! Halljuk! Halljuk! jobbfelől.)* És minden jelenségből, amelyet tapasztaltam, csak újabb és újabb

¹ Pitreich közös hadügyminiszterről nagy elismeréssel szól később is gr. T. I. „Pitreich a véderőtörvényről” című, M. F.-beli cikkében. (Gr. T. I. Összes Munkái I. k. 562—566. l.) A közöttük lévő fokozódóan szívélyes, jó viszonyról tanúskodik levelezésük 1904—190(bból, amelyről majd a maga helyén lesz szó. Viszont Ferenc Ferdinánd trónörökös (116) sz. a. közölt levelében Pitreichot a magyar katonai követelésekkel szemben „óriási módon engedékeny” -nek mondja és kéri Körbert „ezen ember rövidlátó engedékenysége” megfékezésére.“ „Engedékenysége” miatt vonta magára a trónörökös gyűlöletét, akinek sikerült is őt 1906. őszén a hadügyminiszteri székéből eltávolítania. (Chlumecky, i. m. 261. és 360. l.)

reményt merítettem arra, hogy a magyar nemzet érdekében is annyira fontos, nagy horderejű kérdéseit a hadseregnek kölcsönös bizalommal, kölcsönös jóakarattal fogjuk megoldani. (*Helyeslés a jobboldalon.*) Ez is lehet egyik indoka annak, hogy én nem tudok egy beszédnek egyik vagy másik — mondom, ki-ragadva az összefüggésből, talán kritika tárgyát képezhető — kifejezésén megütközni; de ha a maga egészében veszem ezen beszéd tartalmát, teljes megnyugvással látom azt a nagy haladást, mely ezen a téren a hadsereg intéző köreiből tapasztalható. (*Úgy van! Úgy van! a jobboldalon.*)

És végül még csak egyet. Én nem követem a t. képviselő urat azon hosszú történelmi fejtegetések során, melyekkel a Ház-at mulattatta; de azt igenis meg kívánom jegyezni, hogy teljes joga volt a közös hadügyminiszter úrnak bizonyos nyugodt büszkeséggel és öntudattal hivatkozni a hadsereg hagyományaira. (*Ellenmondások balfelől.*) Igenis, minden hadseregnek, mely évszázadokon át fennállott, voltak dicsőségteljes, és voltak szomorú napjai, történelmének vannak fényesebb, és vannak sötétebb lapjai, beszámolhat győzelmekkel és vereségekkel. Így van ez a mi hadseregünkkel is. Súlyosbítja a mi hadseregünk helyzetét az & körülmény is, hogy, fájdalom, a múltban nem egyszer elemi erővel tört egymásra az uralkodóház felfogása és a nemzeté, ami a kötelességösszeütközések és a kínos erkölcsi dilemmák legliorzasztóbbjait támasztja éppen a hadsereg nézve. (*Úgy van! Úgy van! a jobboldalon.*) Ezek kínzó pillanatok voltak, és sötét lapok a hadsereg történetében; olyanok, amelyekből a szenvedély tüzet is fel lehet lobbantam. De azt hiszem, hogy nem tesz hazafias szolgálatot, aki ezeket a lapokat ezen célból tanulmányozza. Aki azonban abból a célból forgatja ezen lapokat, hogy tanulságot merítsen azokból, hogy útmutatást keressen a jövőre, az levonhat belőlük két tanulságot. (*Halljuk! Halljuk!*) Levonhatja először azt, hogy/mindig sajnálatos félreértések, tévedések és végzetes szerencsétlenségek voltak azok, melyek szembeállították a királyt és a nemzetet; veszélyt hoztak úgy az egyikre, mint a másikra, és hogy keresni kell uralkodónak és nemzetnek, hogy kerüljék a jövőben ezeket az összeütközéseket. (*Igaz! Úgy van! a jobboldalon.*) A másik tanulság, melyet levonhatunk, hogy a megpróbáltatások ezen kínzó napjaiban is a hadsereg tagjainak becsülete, kötelességérzete, hűsége férfiasán, becsületesen állotta ki a tűzpróbát. Erre teljes joggal, teljes önérettel hivatkozhatik a hadsereg tisztikara mai is. És higgyék meg nekem, akkor, ha a hadsereg tisztikarát katonai becsületérzésében megsértjük, ezt csorbítani akarjuk, egyfelől rossz szolgálatot teszünk az országnak, (*Zaj balfelől. Halljuk! Halljuk! jobbfelől.*) másfelől ellentétbe jövünk a magyar nemzet egyik legszebb tulajdonságával: az ellenféllel szemben is nyilvánuló magyar lovagiassággal.

Ajánlom a javaslatot elfogadásra. (*Zajos helyeslés és éljenzés jobbfelől. Felkiáltások balfelől: Hoch! Hoch!*)

Az ülés végén az elnök bejelenti, hogy gróf Tisza István képviselő indítványt adott be, hogy a Ház a házszabályok 203. §-a alapján határozza el, hogy az újoncmegajánlási törvényjavaslat tárgyalásának tartamára ülései idejét délután 3 óráig meghosszabbítja. Az indítvány a házszabályok 203. §-a értelmében a legközelebbi ülés végén egyszerű szavazással fog eldönteni.

147. 1904 január 15. országos ülés. — Újoncmegajánlási javaslat általános tárgyalása: Még egyszer Pitreich nyilatkozatai. (Napló XXI. k. 341—342. 1.) Ülésmeghosszabbítás.

Az Újoncmegajánlási javaslat tárgyalásának második napján a vita központjában ismét (146) Pitreich közös hadügyminiszter beszéde állott. Ezzel foglalkozott elsősorban a Kossuth-párt szónoka. Majd gróf Apponyi Albert tette tüzetes megbeszélés tárgyává azokat az eseményeket, amelyeknek színhelye január 12-én az osztrák delegáció költségvetési albizottsága volt, különösen a hadügyminiszter nyilatkozatait és egyben megtette észrevételeit arra a visszhangra, amelyet azokra jan. 14-iki felszólalásában a miniszterelnök adott.

Apponyi előadja, hogy az osztrák delegációnak egy nagytekintélyű tagja¹ általános megbízásból bizonyos kérdéseket intézett a hadügyminiszterhez, amelyek pontonként kívánták a miniszter álláspontját kifejteni a Magyarországon elfogadott katonai programul tekintetében. A hadügyminiszter válaszolt és nyilatkozatait az albizottság általános megnyugvással, sőt lelkesedéssel fogadta. Ennek a lelkesedésnek hatása alatt a delegációnak egy másik kimagasló tagja² indítványt nyújtott be, amelynek az volt a célja, hogy a felségjogok az egész hadseregre kiterjedőleg definiáltassanak. Ez az indítvány, amelyet a delegáció szintén elfogadott, merő ellentéte a hadügyi felségjogok alkotmányos természetéről vallott magyar közjogi felfogásnak és azt az osztrák elméletet hozza kifejezésre, amely szerint az osztrák császár a hadsereget illető fejedelmi jogait nem alkotmányosan, tehát felelős tanácsadók szükségyszerű közreműködése és a parlament befolyása nélkül gyakorolja. (142) Magától értetődik, hogy az osztrák parlamenti tényezőknek a felségjogok természetéről táplált felfogása magyar közjogi szempontból teljesen irreleváns. Azonban mégis kell, hogy magyar részről tiltakozjunk az ellen, hogy az osztrák közéletnek bármely tényezője teljesen illetéktelenül a felségjogok magyarázatával Magyarországra is kiterjedőleg, habár minden joghatály nélkül, foglalkozzék. Ezen előzmények után méltán felmerül az a kérdés, hogy miután az osztrák delegáció albizottságának tagjai megnyugvással fogadták a hadügyminiszter nyilatkozatait és miután azokkal tegnapi védőbeszédében magát a miniszterelnök is azonosította és azok feletti megnyugvását fejezte ki, holott közjogi felfogása és az osztrák urak felfogása között bizonyára semmiféle rokonság sincs: kicsoda értette hát helyesen a hadügyminiszter nyilatkozatait, azok az urak-e, vagy a miniszterelnök? Szólv tehát

¹ Baevmeither (146).

² Dersehatta (150).

megvizsgálja, hogy a két megnyugvó fél közül melyiknek van oka megnyugvásra és melyiknek volna erre kevesebb oka? A hadügyminiszter nyilatkozataiban meg kell különböztetni az általános elvi alapozást és azt a részt, mely egyes konkrét kérdésekre vonatkozik. Az általános elvi alapvetésben a hadügyminiszter a hadseregek jogi természetét iparkodik definiálni. Meghatározása így szól: Ez a hadsereg néphadsereg, de olyan néphadsereg, amely sem német, sem magyar, sem cseh, sem lengyel stb., hanem közös hadserege az összes nemzeteknek, amelyben ezek — t. i. a nemzetek — mindannyian egyenlő méltatást, nagyrabecsülést és oltalmat találnak; kell, hogy találjanak. Ezzel szemben a magyar törvényben, az 1867:XH. t.-e.-ben, a hadsereg jogi természetének egészen más definícióját találjuk. A magyar törvény ismer magyar hadsereget, mely az egész hadseregnek kiegészítő része. A közös hadügyminiszter ellenben csak egy egész hadsereget ismer, amelynek nincs olyan kiegészítő része, mely magyar hadsereg volna, hanem az közös hadserege az összes nemzetiségeknek: cseheknek, németeknek, lengyeleknek, szlovéneknek stb. Hát ez a két felfogás egymással gyökeres ellentétben van. A magyar törvény nem ismeri egy centralisztikus és föderalisztikus összbirodalom egységes hadseregének fogalmát, amelyből Ausztriában kiindulnak. De nemcsak az alapvető tételekben van különbség a hadügyminiszter és a miniszterelnök álláspontja között, hanem az egyes konkrét kérdésekben is, amelyekre nézve a miniszterelnök tegnapi beszédében azt mondta, hogy a hadügyminiszter nyilatkozatai és a szabadelvű párt katonai programja egymást fedik. Ha sorba vesszük a hadügyminiszter kijelentéseit, azt látjuk, hogy már az első kérdésben, a szolgálati és vezényleti nyelv kérdésében sem fedik egymást a hadügyminiszter álláspontja a szabadelvű párt katonai programjával. Hiszen az idevágó 8. pontból, mely szerint a szabadelvű párt az ország jogait hangsúlyozván, a vezér- és szolgálati nyelv kérdését programjába fontos politikai okokból nem veszi fel: ebből a pontból kiviláglik, hogy a szabadelvű párt álláspontja ebben a pontban opportunisztikus és halasztó természetű, de kizárva azt a magyarázatot, hogy a magyar nyelv érvényesítéséről a párt egyszersmindenkorra lemond, amint az a hadügyminiszter nyilatkozatában foglaltatik. Ugyanilyen ellentét mutatkozik a két felfogás között a szabadelvű párt katonai programjának egyéb pontjaira nézve is, még a gyakorlatilag legfontosabb pont, a magyar tisztképzés, a katonai oktatás ügyében is. Ezek után a szülő nem csodálkozik azon, hogy az osztrák urak a legnagyobb elragadtatással szavaztak bizalmat a hadügyminiszternek és hogy azok az osztrák politikai tényezők, amelyek attól tartottak, hogy Magyarország nemzeti igényei nagyobb mértékű kielégítést fognak találni a hadsereg keretében, ezen aggodalmaikban magukat megnyugtattva érezhetik. De ebben a megnyugvásban nem osztozhatunk mi, mert ez a logikának egyszerű törvényei szerint lehetetlen. A legégetőbb szüksége tehát az országnak, hogy a katonai kérdések mielőbb dülőre jussanak. Ebből a szempontból azt a kérést intézi a kormányhoz, hogy azt a homályt, amely a katonai reformok sorsára nehezedik, oszlassa el mielőbb a szabadelvű párt katonai programjának teljes eréllyel, a maga eredeti szellemében való végrehajtása által. Az ellenzékelt pedig arra kéii, tegye lehetővé, hogy a nemzetre nézve szükséges világosság meglegyen és a Ház minél előbb tények alapján mondhasson bírálatot

afelett, vájjon a kormány tud-e, akar-e annak, amire vállalkozott, teljes eréllyel érvényt szerezni? De hogy idáig juthassunk, arra az első lépés a rendes parlamenti állapotok helyreállítása. Az ország érdekei ellen vét mindenki, aki a világosság bekövetkezésének idejét meggátolja. A törvényjavaslatot híven ahhoz az eljáráshoz, amelyet egész ellenzéki pályáján át követett, elfogadja.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőház! (Halljuk! Halljuk!) Én csak igen röviden kívánok egypár megjegyzést tenni azon beszéd után, amely az imént, elhangzott és amelynek zárpasszusához egész melegséggel csatlakozom; (Élénk helyeslés a jobboldalon. Mozgás és zaj a baloldalon.) csatlakozom, mert magam is azt kívánom, sóvárogva kívánom, hogy lehessen a tettek mezejére lépni a kilátásba tett reformok megoldására,... (Zaj a baloldalon. Halljuk! Hédjük! a jobboldalon.)

Elnök: Csendet kérek!

Gróf Tisza István miniszterelnök: ... hogy foglalkoztathassuk a Házat és, azon kérdésekre nézve, amelyek oda tartoznak, foglalkozhassék a delegáció a reform megoldásával kapcsolatos konkrét kérdésekkel. És szívesen fogadom az erre való ösztönzést, a sürgetést, a kritikát még akkor is, ha talán túlszigorú, mert meg vagyok róla győződve, hogy ennek az ügynek kielégítő megoldását csak úgy érhetjük el, ha az alkotásokra és a mind teljesebb megoldásra ösztönző kritika terére lépünk. (Úgy van! Úgy van! a jobboldalon.)

Ami mármost magát t. képviselőtársamnak beszédét illeti, ő igen helyesen abból a megjegyzésből indult ki, hogy azok a nyilatkozatok, amelyek az osztrák delegációban nem felelős faktorok részéről történtek, bárminő tiszteletreméltó egyes személyiségtől eredjenek is azok, reánk nézve közjogi szempontból irrelevánsaik. És éppen ezért én még azon pár rövid megjegyzés terére sem követem t. képviselőtársamat, amely ezen faktorok nyilatkozataira. vonatkozik. Felszólalásomnak célja kizárólag az, hogy a közös hadügyminiszter úr tegnapielőtti¹ beszédére vonatkozólag még egypár rövid megjegyzést vagy kijelentést, tegyek. *(Hédjük! Hédjük!)*

Az én t. képviselőtársam kiemeli azt a tényt, hogy a közös hadügyminiszter úr tegnapelőtti nyilatkozatával meg volt. az osztrák delegáció elégedve és én is megnyugvással vettem azt. Ezután konstatálja, hogy közjogi kérdések körül mennyire különbözők a felfogások az osztrák delegációban és minálunk, és azután kérdi: hogy lehet tehát az, hogy ilyen különböző közjogi felfogással bírő tényezők egyaránt megnyugvással fogadják valakinek a nyilatkozatát?

Nos, t. képviselőtársam itt. figyelmen kívül hagyja azt a kö-

¹ A január 12-i beszédéről van szó (146).

rülményt, hogy a közös hadügyminiszter úr nem közjogi elveket fejtegetett, nem közjogi kérdésekről beszélt. *(Igaz! Úgy van! jobbfelől. Zaj balfelől.)* Közjogi téren kétségtelenül van divergenzia: van először magában a két állam közjogában. Amint ma, is igen helyesen jelezte t. képviselőtársam, a fejedelmi jogokra vonatkozólag a magyar közjog álláspontja az osztrák közjogétól különbözik. *(Úgy van! jobbfelől.)* Ebben magában véve nem volna semmi baj, és semmi veszedelem, ha azzal a. gyakorlati hátránnyal nem járna, hogy azután némelyek Ausztriában saját közjogi felfogásukat kívánnák a magyar közjog terére átvinni. *(Úgy van! jobbfelől.)* Ez, meg vagyok róla győződve, egy átmeneti baj, *(Halljuk! Halljuk!)* mert én hiszem, és remélem, hogy Ausztriában minden komoly faktor meg fog győződni arról, hogy, valamint mi nem kívánjuk a mi közjogi elveinket ő reájuk oktrojálni, ugyanúgy szemben találná magát, az egész magyar nemzettel bárki is, aki az osztrák közjog elvei alapján kívánná a magyar közjog felfogását érvényesíteni. *(Élénk tetszés és helyeslés jobbfelől. Zaj balfelől. Felkiáltások balfelől: Pitreich ezt akarja!)*

Báró Feilitzsch Arthur: Hát nem így van? Hát ez sem tetszik! *(Zaj balfelől.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: De, mondom, ez a sajnálatos tény ma meg van. *(Mozgás balfelől. Halljuk! Halljuk! a jobboldalon.)* s éppen ennél fogva nagyon nehezen volna képzelhető, hogy valamely közjogi fejtegetés egyaránt fogadtassák helyesléssel az osztrák és a magyar törvényhozótestület kebelében; de már tegnapelőtt¹ kiemeltem azt és ismétlem, hogy a közös hadügyminiszter úr egyenesen ki óhajtott zárni minden közjogi vonatkozású fejtegetést a beszédéből; hogy ő elfogadva a töivényes alapot, azt, amelyet az 1867: XII. t.-e. teremtett, az összes felmerülő kérdésekkel tisztán és kizárólag a katonai szakszerűség és célszerűség szempontjából akart foglalkozni. *(Mozgás a baloldalon.)*

Ivánka Oszkár: Ezzel nem egyezik az, amit Apponyi mondott! *(Mozgás. Halljuk! jobbfelől. Elnök csenget.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: És hogy t. képviselőtársamnak ez a félreértése végighúzódik megjegyzéseinek egyéb részein is, erre nézve még két körülményre hívom fel a t. Ház szíves) figyelmét. *(Halljuk! Halljuk!.)* T. képviselőtársam viszsztatér arra a passzusra, amelynek kifejezéseiről tegnap én is nyilatkoztam, — amelyben t. i. a hadseregről azt mondja a hadügyminiszter úr, hogy ez nem lehet sem német, sem magyar, sem cseh stb. — és azt mondja, hogy a közös hadügyminiszter úr itt a hadsereg jogi természetét definiálja. Meg vagyok róla győződve, hogy a hadügyminiszter úrnak¹ eszéágában sem volt a

¹ Igazában: „tegnap“ (január 14).

közös hadsereg jogi természetét definiálni, mert azt definiálja a törvény. Ő beszél arról, hogy a közös hadsereg kebelén belül az egyes ellentéteket és súrlódásokat eliminálni kell, és pedig azért, hogy a közös hadseregben egyenlő elbánásban részesüljön a hadseregnek minden tagja; hogy ott egyik nemzet se akarja a másikat elnyomni, tehát egészen más eszmeláncolatban mondotta ezt. *(Mozgás és ellenmondások balfelől.)*

Ugron Gábor: De a német¹ nyelv útján elnyomás történik. *(Halljuk! Halljuk! jobbfelől. Zaj. Elnök csenget.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Anélkül tehát, hogy én az egyes kifejezéseket, vagy azt, hogy itt a nemzet és nemzetiség közötti különbség elmosódott, védeni akarnám; ismételve konstátalom, hogy itt az a jogsérelem egyáltalában nem fordult elő, amely beállott volna akkor, ha ez egy közjogi fejtegetés során történt volna.

Báró Kaas Ivor: Pedig végzetes sérelem történt! *(Zaj. Halljuk! jobbfelől.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőtársam továbbá a vezénnyelv kérdésére nézve is kiemeli azon nagy különbséget, amely a közös hadügyminiszter úr nyilatkozata és a szabadelvű párt programja közt van. Én azt tartom, hogy a közös hadügyminiszter úr állásfoglalása a szabadelvű párt állásfoglalásával abban teljesen azonos, hogy mind a két állásfoglalás a nyelvre vonatkozó jelenlegi állapot fenntartását tisztán célszerűségi okokkal indokolja.

Ugron Gábor: Azt a visszaélést!

Gróf Tisza István miniszterelnök: A közös hadügyminiszter katonai természetű célszerűségi okokkal, a szabadelvű párt pedig politikai teimiészetű célszerűségi okokkal indokolja. De a helyzet súlypontja abban van és a kétértelműség eloszlatása erre nézve azért volt szükséges, hogy konstatáltassék az, miszerint igenis a magyar törvényhozásnak joga van itt változást előidézni, de ezzel a joggal nem él célszerűségi okokból és nem jogi lehetetlenség folytán. *(Élénk ellenmondások a bal- és a szélsőbaloldalon. Halljuk! Halljuk! jobbfelől. Elnök csenget.)*

A gróf Apponyi Albert t. képviselőtársam beszédében foglalt részletkérdésekre ezúttal nem terjeszkedem ki azért,...

Ivánka Oszkár: Majd a választások után! *(Mozgás.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: ... mert magam is azt kívánom, hogy mentül előbb legyen meg az alkalom mindezekkel a részletkérdésekkel ex asse foglalkozni.

Ivánka Oszkár: A választások után!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Úgy látom, a t. képviselő úr monomániában szenved és a választás rögeszméjétől sehogy sem tud megszabadulni. *(Élénk derűtség és tetszés jobbfelől.)* Én azt gondolom, hogy nem válik az ügy javára és nem válik

a magyar parlament nivójának előnyére, ha ilyen komoly, ilyen fontos kérdések taglalásánál, és akkor, amidőn a kormány nevében egy gróf Apponyi Albert beszédére kell válaszolnom: *(Helyeslés jobbfelől.)* akkor ilyen magas színvonalú politikai közbeszólás történik. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)*

Ivánka Oszkár: Hiába itt a frázis és a csavarás. *(Felkiáltások a jobboldalon: Ki volt a főcsavaró! Zaj. Elnök csenget.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Ismétlem, a reformmunkával összefüggő összes részletkérdések megbeszélése ex asse kell, hogy megtörténjék, minden iké a maga helyén. Én most ebbe belemenni nem akarok, *(Zaj a baloldalon.)* de bele fogok menni nagyon nagyon szívesen, valahányszor itt lesz annak helye és ideje. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Csávolszky Lajos: Most van a helye!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Most csak azt engedje meg nekem a t. Ház, hogy felolvassak egy rövid passzust abból a beszédből, amelyet a közös hadügyminiszter úr éppen egyórával ezelőtt tartott az osztrák delegáció albizottságában¹ *(Halljuk! Halljuk! jobbfelől. Zaj a baloldalon.)*

Báró Kaas Ivor: Kölesönbiztosítás! *(Zaj a jobboldalon. Halljuk! Halljuk! Elnök csenget.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Nem kívánom az egész nyilatkozatot felolvasni, hiszen a t. képviselő uraknak alkalmuk lesz erről rövid idő alatt tudomást szerezni. Az egész nyilatkozat tenorja, — amint nem is kételkedtem, hogy így lesz, — az, hogy a közös hadügyminiszter úr kijelenti, hogy ő a törvényes állapotot, az ország jogait respektálja és tisztán katonai... *(Nagy zaj a szélsőbaloldalon. Felkiáltások a jobboldalról: Hiszen ezt vonták kétségbe! Nagy zaj. Elnök csenget. Egy hang balfelől: Milyen csoda!)* Kérem, ez nem csoda! De ha ezt kétségbevonták, *(Úgy van! a jobboldalon.)* ha ennek lapokban és beszédekben az ellenkezőjét állították, úgy nemcsak joga, de kötelessége minden becsületes embernek magára nézve az igazságot helyreállítani. *(Élénk helyeslés jobbfelől.)*

Ezen fejtegetései közben *(Zaj balfelől. Halljuk! Halljuk! jobbfelől.)* a közös hadügyminiszter úr kijelenti, hogy távol állott tőle: „die staatsrechtliche Stellung Ungarns und die Staats-Sprache Ungarns berühren, beziehungsweise beeinträchtigen zu wollen..¹ *(Nagy zaj a baloldalon. Halljuk! Halljuk jobbfelől. Elnök csenget.)* Ez a teljesen korrekt és teljesen precíz nyilatkozat megerősít engem abban a feltevésben, hogy akkor jártam helyes úton, mikor nem egyes kiragadott kifejezéseket, de a közös hadügyminiszter úr állásfoglalásának egészét...

¹ Tisza jan. 14. távirati kívánságára (146).

Ugron Gábor: Az is rossz és gonosz!

Gróf Tisza István miniszterelnök: ... és az abban nyilvánuló korrekt és helyes intenciót tekintettem irányadónak. (*Élénk helyeslés jobbfelől.*) Ez megerősít engem abban a tudatban, hogy akkor teszek az országnak szolgálatot, ha ezen az úton haladok tovább. És ha itt egy közbeszóló úr jónak látta erre vonatkozólag már az imént megjegyezni, hogy védtem a hadügyminiszter urat, mert muszáj, — én erre azt mondom, hogy én egyetlen muszájt ismerek csak magamra nézve: azt, amelyet lelkiismeretem parancsol; (*Helyeslés a jobboldalon.*) de ezt a muszájt aztán követni is fogom, akár tetszik a t. képviselő úrnak, akár nem. (*Élénk helyeslés, éljenzés és taps a jobboldalon.*)

Az ülés végén a Ház elfogadta gróf Tisza István képviselőnek azon indítványát, amelynek értelmében az újoncmegajánlási javaslat tárgyalásának tartamára az ülések ideje délután 3 óráig meghosszabbítani. (146.)¹

148. 1904 január d6. országos ülés. — Szederkényi Nándor interpellációja a tapolcai választókerületben felmerült panaszok tárgyában: gyülekezési szabadság és szocialisztikus agitációk. — Lengyel Zoltán interpellációja a nagykarolyi választás tárgyában: a tisztviselők korteskedése, választási népgyűlések eltiltása. (Napló XXI. k. 370—371., 372., 375—376. 1.)

Szederkényi Nándor interpellációját bevezető beszédében előadja, hogy Tapolcán január 20-án választás lesz és így nagyon természetes, hogy jönnék a panaszok is a hatósági illetéktelen beavatkozás és hivatali presszió miatt. Amint választás van, rögtön előállnak azok a kedves dolgok, amelyek főleg újabb időben csaknem nélkülözhetetlenné lettek már. A tapolcai választókerületben, az onnan jött értesítések szerint, a hivatalos köröknek egy része a legnyíltabb korteskedést gyakorolja a kormánypárt jelöltje érdekében a függetlenségi jelölt pártolói ellen, még a személyes szabadság megsértésével is hivatalos presszió van folyamatban. Kérdi tehát a miniszterelnököt, mint belügyminisztert, fog-e intézkedni, hogy a választási szabadság a hivatalos körök befolyása ellen biztosíttassák? Megemlíti még, hogy a hírlapok közlése szerint a hatóságok bizonyos egyént üldözőbe vettek, mert szociális ízű beszédet mondott. Ily címen szóló akár a kormánypárt tagjait is elfogathatná. Mert hol van a szociális kérdésben az a határ, hol izgatásról lehet beszélni? Addig, míg a lázítás tünetei nem mutatkoznak, a választásnak szabad folyamatot kell engedni. Azzal ne álljanak elő, hogy valaki szocialistaízü beszédet tart. A választási szabadság megkívánja, hogy itt semmiféle irányban elnyomó intézkedések még a szocialisták ellenében se történjenek. Azt a hatósági közeget, aki szocialistaízü beszéd miatt üldözi az illetőket, fel kell függeszteni.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőház! (*Halljuk! Halljuk! jobbfelől.*) Én érdemleges választ a képviselő úr-

¹ Hasonló ülés meghosszabbító indítványt fogadott el a Ház 1903 nov. 17-én, a létszámmegállapítási javaslat tárgyalásának idejére. (115).

nak jelenleg nem kívánok adni, de beszédének vannak oly részei, melyeket szó nélkül nem hagyhatok.

A t. képviselő úr azt mondja, hogy valahányszor egy választásra kerül a sor, újabb időben kivált — így mondja — kedves dolgok merülnek fel. Jön azt hiszem, t. Ház, hogy nem újabb időben, de már régibb idő óta, úgy azóta, hogy nekem van szerencsém az ország ügyeit felelősség mellett vinni, mint hivatali elődeim alatt is, valahányszor időközi választás volt, észlelhettük azt, hogy egy kedves dolog következett, és pedig az, hogy a t. képviselő urak interpellációk megtétele alakjában igyekeztek a választásra befolyást gyakorolni; *(Igaz! Úgy van! jobbfelől.)* igyekeztek ott hangulatot kelteni; igyekeztek a tisztviselői kart a maga jogainak gyakorlásában és a maga kötelességeinek teljesítésében megfélemlíteni. *(Igaz! Úgy van! jobbfelől. Ellenmondások balfelől.)*

Szederkényi Nándor: És visszaéléseiben meggátolni.

Gróf Tisza István miniszterelnök: Természetes dolog, hogy a t. képviselő urakat ezen ténykedésükben én nem korlátozhatom, de arról biztosíthatom a t. képviselő urakat, hogy ezekre az interpellációkra abból a szempontból szükség nincs, hogy engem bárminő visszaélés megtorlása tekintetében a törvények végrehajtására szorítsanak, mert azt megtenném különben is. Abból a szempontból pedig célt nem érnek el velem, hogy engem bárminő olyan nyilatkozatra indítsanak, amely azután homályt vethetne a helyzetre, *(Élénk helyeslés jobbfelől.)* amely elhomályosíthatná azt a tényt, hogy a törvény korlátai közt a magyar tisztviselői karnak a választási küzdelemben résztvenni joga van. *(Élénk helyeslés jobbfelől.)*

Kubinyi Géza: Nemcsak a papoknak, meg a minisztrán-soknak!

Gróf Tisza István miniszterelnök: ... És azt a másik tényt, hogy a tisztviselőnek a közrendet, a közbiztonságot a tömegek terrorizmusával és az izgatok bűnös cselekményeivel szemben megvédeni eminens kötelessége. *(Zajos helyeslés jobbfelől.)*

Lengyel Zoltán: Most már biztosak a mandátumok!

Gajary Géza: Igen, mert ismeri a választók józanságát!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Én a tisztviselői kart jogainak gyakorlásában meg fogom védelmezni és a tisztviselői kartól elvárom és megkívánom, hogy kötelességeit teljesítse.¹ *(Élénk helyeslés jobbfelől.)*

Ezek után csak egy tényre vonatkozólag kell egészen röviden megjegyzést tennem.

A képviselő úr megemlékezik a személyes szabadság korlátozásáról is és azon hírlapi hírekről, amelyek szerint egy, a vá-

lasztási küzdelemben résztvett kortest állítólag szociálistikus ízű nyilatkozataiért letartóztatott volna. Itt a tényállás egyszerűen az, hogy valami Békefi nevű hivatásos szociálista agitátor lement a kerületbe és ott a választási küzdelemben élénk részt vett. Meglehet, hogy a közfigyelem ezáltal és az erre vonatkozó hírlapi tudósítások által terelődött feléje és a dombóvári járás főszolgabírója, tehát Tolnamegyében, egész más vidéken fekvő hatóság, amely 10 napi elzárási jogerős büntetést kellett, hogy végrehajtsa az illetőn, — megtudva, hogy ő a kerületben tartózkodik, — hivatalos megkeresést intézett az ottani főszolgabíróhoz az illetőnek letartóztatása és a jogerős ítélet végrehajtása miatt. *(Élénk helyslés a jobboldalon.)* Én azt hiszem, a főszolgabíró egyenes törvénytétést követett volna el, ha az illetékes hatóságnak ezen jogerős ítéletén alapuló megkeresését nem teljesítette volna, *(Úgy van! jobbfelől.)* és én is határozott törvényességét, s jogtalanságot követnék el, ha most bárminő intézkedésem által megakadályoznám azt, hogy egy jogerős ítélet végrehajtsék. *(Élénk helyslés a jobboldalon.)*

Így tehát sem okom, sem szándékom nincs, de még csak törvényes lehetősége sem forog fenn annak, hogy az ügybe beavatkozzam. *(Helyslés jobbfelől.)*

Ami általában a szociálistikus mozgalmakat illeti, biztosíthatom a képviselő urat és biztosíthatom a t. Házat, hogy én egyáltalában nem vagyok barátja annak, hogy bárminő kellemetlennek látszó mozgalomnál az emberek az árnyékuktól is megijednek. Én a magam részéről abban a nézetben vagyok, hogy az ilyen áramlatok saját magukban hordják ellenszerüket; hogy a leghelyesebb és leggyökeresebb orvoslás az ha lefolyni hagyja az ember a hullámot, *(Helyslés a jobboldalon.)* ha mesterséges akadályok, tiltó eszközök alkalmazása által nem nehezíti meg a kijózanodásnak azon természetes processzusát, amely a dolognak legjobb orvosszerét képezi.

Azonban vannak kivételek. Tapasztalhattuk az országban, különösen az ország olyan vidékein, ahol, fájdalom, ma még a köznép a kultúrának igen alacsony fokán áll, hogy ilyen szociálistikus agitátorok megjelenése és ilyen népgyűlések megtartása a közbiztonságnak, a közrendnek valóban mélyreható és aggályos megzavarását képezi. *(Úgy van! jobbfelől.)* Felelősségem érzetében ilyen helyeken, ahol a konkrét eset ilyen, ahol ilyen akut veszélyek forognak fenn, semmiféle általános igazságok által nem fogom magamat visszatartatni attól, hogy az ország és a társadalom biztonsága érdekében kötelességemet teljesítsem. *(Zajos helyslés a jobboldalon.)* Éppen ezért a mai napon bocsátottam ki egy rendeletet, amelyben kifejezést adok annak, hogy rendszerint szabad folyást kívánok engedni az agitációnak és a népgyűlések megtartásának. Oly vidékeken azonban, ahol ezen nép-

gyűlések megtartása a közbiztonság megzavarását eredményezné és ezen mozgalom folytatása aggályos következményekkel járhat, felhatalmazom a hatóságokat, hogy a népgyűlések megtartására kért engedélyeket megtagadják. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)*

Molnár Jenő: Hol a szabad gyülekezési jog? Nincs joga hozzá! *(Nagy zaj jobbfelől. Egy hang balfelől: Ki fogja ezt megbírálni?)*

Gróf Tisza Láván miniszterelnök: Ezt elsőfokon természetesen az illetékes rendőri hatóság van hivatva felülbírálni. Fellebbezés útján a dolog feljöhet egészen én hozzám és biztosíthatom arról a t. Házat, hogy ok nélkül és parancsoló szükség nélkül sehol a. népgyűlések megtartásai elé akadályokat gördíteni nem szándékozom; másrésről azonban azon vidékeken, ahol ezen aggályos jelenségek mutatkoznak, el fogom vállalni eljárásomért a felelősséget, *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)* mert mindenekelőtt áll előttem az a kötelesség, hogy ennek az országnak semmiféle részeiben anarchikus jelenségek elő ne forduljanak. Miután ez a kérdés itt szóba hozott., én is szükségesnek tartottam ezeket a megjegyzéseket megtenni. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)*

Szederkényi Nándor a miniszterelnök előadására két megjegyzést tesz. Az első az, hogy tudomásul veszi, hogy a miniszterelnök egy olyan rendeletet bocsátott ki, amely — ha szóló első benyomása helyt áll — Magyarországon a szabad gyülekezésnek és a szabad választásnak véget vet. A miniszterelnök beszéde elején rámutatott arra, hogy szóló interpellációjában bizonyos célzat van. Nos hát a miniszterelnök beszédeben is bizonyos célzat van, választási visszaélések elkövetésére akarja a tisztviselői kart felbátorítani. Az ellenzék azt akarja, hogy a választási küzdelem legyen szabad. Tudják meg azok a tisztviselők, hogyha visszaélést követnek el, az ellenzék majd annak idején a nagy nyilvánosság előtt fog velük leszámolni.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőház! *(Halljuk! Halljuk!)* Egész röviden csak egy dolgot jegyzek meg, ne-hogy félreértés legyen belőle. Az, amit a gyülekezési jogot illetőleg az imént mondtam és amit időszerűnek láttam felhozni, tekintettel ia. szociális agitációkra történt hivatkozásra, a dolog természeténél fogva a választási küzdelemre nem vonatkozik. Én a választási küzdelem alkalmával a gyülekezési jog megakasztását nem tartom lehetségesnek; ott, ha kell, kivételes eszközökkel is gondoskodni kell a közbiztonság fenntartásáról, de a választási küzdelmet megszüntetni, megbénítani azáltal, bögg a népgyűlések eltiltásának, nem tartom helyesnek. *(Helyeslés.)* Tehát az a rendelet, mely a népgyűlésekre vonatkozott, az, egészen eltekintve a választási küzdelemtől, vonatkozik a szociálistikus agitációkra. Ezt akartam megjegyezni, nehogy félreértés merüljön fel.

Szederkényi Nándor: Már pedig az megvolt! *(Úgy van! balfelől. Derültség a jobboldalon.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Akkor nagyon örülök, hogy mindjárt eloszlathattam.

Ami a t. képviselő úrnak másik megjegyzését illeti, tiltakoznom kell az ellen, hogy az én nyilatkozatomba belemagyaráztassék az, mintha én a tisztviselői kart visszaélések elkövetésére bátorítanám, mert úgy a nyilvánosság előtt, mint négy szemközt épp mindenkinek kereken megmondtam és meg fogom mondani, hogy a törvényt szigorúan végre fogom hajtani. *(Helyeslés jobb felől.)* Én ellensúlyozom a t. képviselő úr fellépésének hatását abban az irányban, hogy biztosítom a tisztviselői kart arról, hogy kötelességének teljesítésében és jogainak gyakorlásában senki sem fogja korlátozni. Meg fogom tenni ezt a jövőben, is és ha a t. képviselő úr el akarja kerülni, hogy ezeket a nyilatkozatokat megtegyem és erről a helyről ilyenformán szóljak bátorítólag és buzdítólag a tisztviselői karhoz, ennek egy nagyon egyszerű módja van: ne hozzon engem ilyen felesleges interpellációk által abba a kényyszerhelyzetbe, hogy a dologról nyilatkozni legyek kénytelen. *(Élénk helyeslés a jobboldalon és a középén.)*

Lengyel Zoltán, a következő interpelláló, azzal kezdi beszédét, hogy a miniszterelnök mostani felszólalásai után igazán gondolkozóba kell esnie az embernek, vajjon választási visszaéléseket érdemes-e idehozni? Hiszen a miniszterelnök első beszédében a sérelmekkel szemben nem-hogy orvoslást helyezett volna kilátásba, hanem olyan nyilatkozatot tett a gyülekezési szabadság dolgában, hogy attól maga is megijedt és második beszédében sietett kikorrigálni. Ez az egyik. A másik, amit a miniszterelnök mondott, a tisztviselőknek a korteskedésre való rászabadítása. A törvények egyenesen megtiltják, hogy a tisztviselő korteskedjék. Nem arról van szó, hogy választói joga a tisztviselőnek ne legyen, hanem arról, hogy a tisztviselőnek, mint ilyennek, korteskednie nem szabad. Arról azután rátér a nagykarolyi választással kapcsolatos visszaélések ismertetésére s végül a következő interpellációt intézi a miniszterelnökhöz, mint belügyminiszterhez:

1. Van-e tudomása a belügyminiszter úrnak arról, hogy Szatmár megye alispánja a nagykarolyi választás előtt az összes tisztviselőknél korteskedés céljaira háromnapos szabadságot adott?

2. Igaz-e az, hogy a miniszter úr sürgönyözött az alispánnak, hogy gróf Károlyi érdekében mindent el kell követni?

3. Van-e tudomása a miniszterelnök úrnak arról, hogy Gönyey István nagykarolyi járási főszolgabíró úr Varságh Zoltán függetlenségi képviselőjelöltnek programbeszédének a kerületbeli községekben való megtartására vonatkozó bejelentését tudomásul nem vette, s a programbeszéd tartását nem engedte meg?

4. Mit szándékozik tenni a miniszter úr az előfordult visszaélések megtorlására?

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. Ház! *(Halljuk!)* Ismét csak ideiglenes választ adhatok a képviselő úrnak, ezúttal annyival is inkább, mert tényleg konkrét kérdésre vonatkozik inter-

pellációja, amelyet meg kell vizsgálnom és csak a vizsgálat eredménye alapján fogok végleges választ adhatni.

Azon megjegyzések, amelyeket Szederkényi Nándor t. képviselő úr interpellációjához fűztem, nagyon megrövidíthetik mostani feladatomat és azokat mindössze egy pár rövid megjegyzéssel kell kiegészítenem.

A t. képviselő úr először is azt mondja, hogy a törvény tiltja a tisztviselőknek a korteskedést.¹ Ez a korteskedés nagyon különös szó, amely alatt a legkülönbözőbb dolgokat lehet érteni, és nem egy precíz jogi fogalom. Korteskedésről természetesen a törvényben szó sincsen, de én azt hiszem, hogy itt is, ha világosan akarjuk konstruálni a helyzet képét, ne a korteskedés általános kifejezését használjuk.

Ha belemegyünk a szó precíz megállapításába, akkor látni fogjuk azt, hogy először is a törvény kizárja az egész vonalon a hivatalos hatalommal való visszaélést, a hivatalos hatalom felhasználását választási célokra. Nagyon helyesen. És biztosíthatom róla a t. képviselő urakat, hogyha sohasem interpellálnak is és sohasem törődnek a kérdéssel, még akkor is gondom lesz rá, hogy a tisztviselők ezen törvényes tilalmakat át ne hágják. (*Helyeslés a jobboldalon.*) Azután következik a tisztviselőknek, mint magánszemélyeknek aktív részvétele a választási küzdelemben. Itt a törvény csak egyes cselekményeket tilt takszative. Tiltja azt, hogy elnöki vagy jegyzői legyenek a választási gyűléseknek, pártgyűléseknek, vagy azoktól megbízásokat fogadhassanak el. Tiltja a körmeneteken való részvételt, és hogy a választók behozatalánál tevékeny részt vegyenek. Ezek a takszative felsorolt tilalmi a törvénynek, amelyek tekintetében ismét kötelességemnek fogom ismerni a törvény intézkedéseinek érvényt szerezni.

Ezen túl azonban nyitva áll a tisztviselők előtt a választási mozgalomban való részvétel, és engedjék meg nekem a képviselő urak, nekünk, kik ebben az országban nemzeti politikát akarunk követni, nekünk nem is szabad a magyar intelligenciának ezen jelentékeny faktorát, amely a magyar nemzeti eszmének és nemzeti politikának egyik hatalmas ekszponense idegenajkú polgártársaink között: megakadályozni, (*Helyeslés jobbfelől.*) vagy elvenni a módját annak, hogy mint természetes tanácsadója, természetes jóbarátja és vezetője a népnek, a maga személyes befolyását, egyéniségében rejlő súlyát, érvényesíthesse. Ezek azok a szempontok, melyek a törvényből is kidomborodnak és ezek a szempontok fognak vezetni minden olyan kérdés elbírálásában, amely a tisztviselőknek a választásokban való részvételére tartozik.

Ami mármost a nagykarolyi esetet illeti, először is már maga a képviselő úr is megláthatta azt, hogy az a bizonyos famózus¹

¹ (140).

sürgöny egyszerűen kacsza, és egy ilyen, vagy hasonló sürgönyt vagy levelet nem intéztem az alispánhoz.

Ami a másik dolgot illeti, én azt hiszem, hogy a vármegyei autonómiát és a vármegye első tisztviselőjének ebben a tekintetben fennálló jogkörét sokkal jobban illik tisztelnünk, semhogy abba beleavatkozni akarjunk, hogyha egy-kétnapi szabadságot ad az alispán, mikor és melyik tisztviselőjének ad és mikor nem. Ami a harmadik kérdést illeti, a népgyűlések¹ kérdését, én a dolgot meg fogom vizsgálni s a konkrét esetre vonatkozólag azután fogok érdemlegesen állást foglalni. Itt csak a konkrét esetre vonatkozólag van egy megjegyzésem, az, hogy a határozatba sablonszerűkig belevéttetett, hogy 15 napon belül élhet a fél jogorvoslattal. Ez nem azt teszi, hogy előbb nem ...

Molnár Jenő: De nem terjesztik előbb fel.

Gróf Tisza István miniszterelnök: Dehogy nem! Ez egy nagy konfúzió. A hirdetett határozatoknál, ahol kézbesítés történik, nem tudom hány félnek, ott igenis összevárják a vétívek beérkezését; de itt, ahol egy féllel áll szemben a hatóság, amint az a fél fellebbezést jelent be, azt rögtön felterjeszti. Másodszor azonban az is kétségtelen, — de ezen nem tudok segíteni, — hogy a választási küzdelem legutolsó stádiumában előforduló ilyen esethez képest csakugyan alig lehetséges a felettes hatóságnak intézkedni, úgy, hogy még az a népgyűlés is megtartható legyen. Itt megnyugvást csak abban lehet keresni, ha az a felettes hatóság szigorral jár el abban az esetben, ha a népgyűlés kellő ok nélkül tagadtatott meg, mert ez irányadóul fog szolgálni az illető hatóságok magatartására nézve a jövőben. De engedje meg a t. képviselő úr, én azt nem tudom sem a törvényekkel, sem a felelősség mellett működő alantas hatóságok jogkörével és felelősségével, sem a helyes közigazgatás kívánalmaival összeegyeztetni, hogy egy hozzám érkezett távirati panaszra az ügynek abszolút ismerete nélkül táviratilag intézkedjem. *(Igaz! Úgy van! jobbfelől.)* Az intézkedést csak akkor tehetem meg, hogyha az ügyre vonatkozólag a tényállás ismeretével bírok. Elismerem, hogy az egyes konkrét esetekben járhat ez azzal az anomáliával, hogy választási kérdésekben összehívott népgyűlés megtartása nem lesz lehetséges a választás előtt.

De azt hiszem, ez csak átmenetileg történhetnék meg, mert minden ily esetben elfoglalandó álláspontomból látni fogják a hatóságok, hogy igenis csak akkor fogadhatom el a népgyűlések betiltására vonatkozó határozatot igazoltnak, ha ezt parancsoló szükség kívánta, és hogy intencióm ellen járnak el és helytelenítésemet vonják magukra azok a hatóságok, melyek kellő szűkség, parancsoló szükség nélkül tiltanak be az ily népgyűléseket.

¹ (140).

Amint egyszer e felfogásom ki fog domborodni a konkrét ügyek elbírálása terén kifejlődő praksisban, meg vagyok győződve, hogy népgyűlések eltiltása csak akkor fog bekövetkezni, amikor az a közrend szempontjából feltétlenül szükséges. Mert, hogy ily esetek is fordulhatnak elő, az kétségtelen, s azt felesleges éppen a képviselő úrnak magyaráznom, iaki sokkal nagyobb jártassággal bír e téren, mint én. (*Derűltség jobbról.*) Mert, hogy pl. ugyanazon időben, ugyanazon város piacán különféle pártok tarthassanak népgyűlést, az bizonyára nem volna célszerű rendelkezés. E tekintetben tehát bizonyos hatósági korlátozás szüksége forog fenn. De rajta leszek, hogy ez ne szolgálhasson semmi körülmény között, ürügyül arra, hogy a választók a gyűlékezési jog szabad gyakorlásában korlátoztassanak. (*Élénk helyeslés jobb felől.*)

149. 1904 január 19. országos ülés. — Határozati javaslat utólagos beterjesztése. (Napló XXTT. k. 29. és 31. l.)

Január 18-án az 1903. évi újoncok megajánlásáról szóló törvényjavaslat folytatólagos vitája során báró Kaas Ivor nagy beszédet mondott a javaslat ellen. Utána Várady Károly következett, ki el is mondta beszédének első mondatát. A Napló ezután következő része így szól:

„Báró Kaas Ivor (átad egy írást a terembiztosnak): Ezt felolvastam beszédemben.

Szederkényi Nándor: Felolvasta beszéde során!

Elnök: Hozzám határozati javaslatot nem adott be; most már nem fogadhatom el. Kérem Várady Károly képviselő urat, méltóztassák beszédét folytatni.

Báró Kaas Ivor: Az egész Hátra hivatkozom, hogy felolvastam!

Szederkényi Nándor: Majd holnap beszélünk róla zárt ülésen!”

Ezen incidens után Várady folytatta beszédét.

Január 19-én a január 18. ülés jegyzőkönyvének hitelesítéséhez elsőnek Kaas Ivor kér szót és panasolja, hogy a határozati javaslat, melyet tegnap beterjesztett, nincs felvéve a jegyzőkönyvbe. Nem véte-tett fel annak ellenére, hogy tegnap expressis verbis kérte. Állításainak igazolására hivatkozik a Napló idevágó részeire. A január 18. ülésről szóló Naplónak az a helye, mely szerint határozati javaslatot terjesztett be, így szól:

A kérdésnek legtöbbet, vitatott része, — hogy megint a katonai ügyekre térjek vissza, — a katonai nevelés. Én itt egy határozati javaslatot terjesztek be, amely álláspontomat megvilágítja és amely arra vonatkozik, hogy az összes Magyarországon lévő katonai nevelőintézetek a magyar honvédelmi miniszter illetékessége alá adassanak, (*Helyeslés balfelől.*) mivelhogy azok a fiatal gyerekek, akik katonai nevelőintézetben vannak, még nem hadkötelesek, tehát a véderőtörvény keretébe nem valók, annál kevésbbé a közös hadügyminiszter illetékessége alá; továbbá, mert a közoktatásügy semmiképpen sem képez közös ügyet, ez pedig nevelés- és közoktatásügy; azután, mert a Magyarország területén lévő intézetek, épületek Magyarország tulajdonát képezik és nem

az osztrák aerarium tulajdonát, tehát csak a magyar kormány fennhatósága alatt tarthatók és végül, mert a magyar katonai nevelésért a felelősséget nem bízhatjuk egy osztrák tábornokra, aki Bécsben székelt és akit itt felelősségre nem vonhatunk. Ezen katonai nevelésügy kizárólag oly belügyünk, amelyért jogosan és méltányosan kizárólag a magyar honvédelmi miniszter lehet felelős. Joggal mutatott rá gróf Apponyi Albert,¹ hogy a jelenlegi állapot, bármennyire visszas, alappal bír az 1889-iki véderőtörvényben, mely a katonai nevelőintézetekről szól, tehát azokat a katonai nevelőintézeteket, a közös hadügyminiszter illetékessége alá rendeli, ahonnan azokat ki kell venni, mert most tényleg ott vannak. Mindazonáltal, hogyha arra az alapra, a gróf Apponyi Albert által vitatott alapra helyezkedünk, akkor is követelnünk kell a következőket: hogy az összes magyarországi katonai nevelőintézetekbe csak magyar honos fiúk vétesenek fel; (*Helyeslés balfelől.*) aztán, hogy az állam által adományozott alapítványi helyeket a magyar királyi honvédelmi miniszter úr töltsen be; s hogy a magyarországi katonai nevelőintézetekben kiképzett ifjak kizárólag magyar ezredékhez legyenek beosztva.

Ez a három pont képezi az ő írásbafoglalt, itt felolvasott határozati javaslatát, amelyet már akkor beszéde közben be akart nyújtani, de a terembiztos nem volt itt és Szederkényi Nándor azt mondta neki: „hiszen ráérsz erre“, mire a határozati javaslatot letette. Beszéde végén azután az üdvözlések közben elfelejtette a határozati javaslatot rögtön benyújtani, Várady Károly elkezdette beszédét, de csak egy pár szóval s akkor ő (Kaas Ivor) az írást — a Napló tanúsága szerint — a terembiztosnak átadta. Ezek után joggal kéri a jegyzőkönyv kiigazítását és abba határozati javaslatának felvételét. Kijelenti még, hogy azt a eélt, melyet az elnök határozati javaslatának visszautasításával akart érní, a legkevésbé sem éri el, mert szólnak még van módja a jelenlegi vita folyamán e határozati javaslatot ismételt benyújtani.

Jakabffy Imre alelnök, majd báró Kaas Ivor után a miniszterelnök szólal fel.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőház! (*Halljuk! Halljuk!*) Azt hiszem, valóban ennél a kérdésnél senkit sem vezethet más szempont és más érdek, mint, a mindnyájunkra nézve egyaránt fontos érdek, hogy a házszabályok precíze alkalmaztassanak; mert teljesen igaza van Kaas Tvor t. képviselőtársamnak, hogy neki lesz még alkalma ezt a határozati javaslatot benyújtani. Ennek folytán célt sem érnénk, még ha akarnánk is, atekintében, hogy őt ettől az alkalomtól megfosszuk.

Én kérem a szemben ülő t. képviselő urakat, hogy végjük ezt a kérdést, higgadtan, objektíve, tisztán abból a szempontból, hogy a házszabályok precíze hajtassanak végre. Ha ebből a szem-

¹ 1904 január 15-i nagy beszédében. (Napló XXI. k. 338. 1.)

pontból vizsgáljuk a kérdést, azt hiszem, hogy a tényállás most már tisztán fekszik előttünk és konstatálhatjuk először azt, hogy t. képviselőtársam beszéde folyamán vagy beszéde befejeztével határozati javaslatát elfeledte átadni. *(Úgy van! jobbfelől.)*

De konstatálhatunk: még egy lényegesebb tény, t. i. azt, hogy t. képviselőtársam utalt ugyan határozati javaslatra beszéde folyamán, azt azonban olyan modorban fel nem olvasta, hogy bárki is tudomást szerezhetett volna arról, hogy most határozati javaslatának szövegét olvassa fel, *(Halljuk! Halljuk!)* nemcsak azért, mert a felolvasott passzusok beleolvadnak egy okoskodásba, hanem azért is, mert. akkor, amikor jelzi a határozati javaslat benyújtását, a határozati javaslat tartalmául azt jelöli meg, hogy „az összes Magyarországon lévő katonai nevelőintézetek a magyar honvédelmi miniszter illetékessége alá adassanak“. Pedig az ő határozati javaslatában valami egészen más van és erről egy szó sem foglaltatik benne. *(Igaz! Úgy van! a jobboldalon.)*

Engedjen meg nekem a t. képviselő úr, de ilyen körülmények között azt, hogy ő kijelentette, hogy fog beadni egy határozati javaslatot, azonban egészen más tárgyban, mint amelyre ez a határozati javaslat vonatkozik; és azután azt, hogy beszéde folyamán más helyen a tényleg átadott határozati javaslatból egyes passzusokat felolvasott, a határozati javaslat benyújtásának tekinteni nem lehet. *(Helyeslés a jobboldalon.)*

Legyen meggyőződve róla, tudjuk mi nagyon jól, hogy még ha akarnánk, sem érhetnénk el ezzel semmi célt a vita meg rövidítése szempontjából, de miután a házszabályok konkrét alkalmazása mellett másféleképp eljárni nem lehet, én úgy gondolom, itt további intézkedésnek szüksége és lehetősége nem forog fenn és kérem, méltóztassék ebbe belenyugodni. *(Helyeslés a jobboldalon.)*

Báró Foilitsch Arthur alelnök és Szederkényi Nándor után (ki báró Kaas Ivor kérelmét pártolva, egyebek között azt mondja, hogy a miniszterelnök az újabb időben igen-igen fiskális modorban igyekszik eljárni) ismét a miniszterelnök emelkedik szólásra.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőház! Csak egy igen rövid megjegyzést teszek. Konstatálom még egyszer azt, hogy báró Kaas Ivor t. képviselőtársam szóról-szóra ezt mondta: „Én itt egy határozati javaslatot terjesztek be, amely álláspontomat megvilágítja és amely arra vonatkozik, hogy az összes Magyarországon lévő katonai nevelőintézetek a magyar honvédelmi miniszter illetékessége alá adassanak.“ Erről azonban a határozati javaslatban, amelyet utólag felküldött a képviselő úr, egy árva szó sincs, az egészen mást tartalmaz. *(Igaz! Úgy van! jobbfelől.) Engedelmet kérek, azt csakugyan nem lehet állítani, hogy azzal, hogy ez a passzus bennfoglaltatik a t. képviselőtársam beszédében, beterjesztettek tekinthetünk egy olyan határozati javaslatot, a melynek egészen más tartalma van.*

Ezt a tényállás helyreigazítása végett, szükségesnek tartotam ismételni. Különb, ha Szederkényi képviselő úr szememre veti, hogy újabb időben nagy ügyességet mutatok a fiskális okoskodások terén: erre nekem egy szerény megjegyzésem van. (*Halljuk! Halljuk!*) Én kétféle fiskálist ismerek. Olyan fiskálist, aki a jog hivatott védőjének tekinti magát és aki egy képzett, kiélezett elmének összes fegyvereit az igazság felderítésére, a törvények helyes magyarázására és helyes értelmezésére fordítja. A fiskálisok ezen tevékenységét igenis igyekszem eltanulni és bóknaak veszem, ha valaki ezen értelemben használja a szót velem szemben. (*Helyeslés jobb felől.*) Van azonban, t. Ház, a fiskálisoknak egy másik fajtája is, (*Halljuk! Halljuk! jobbfelől.*) az, aki, ha egy ügyről beszél és a tényállást akarja felderíteni, akkor felolvas a tényállásra vonatkozólag egyes kiszakított passzusokat, de ismételt felhívás dacára sem hajlandó kiegészíteni ezt a felolvasást azzal, ami a tényállás helyes megértését és objektív megítélését előbbreviszi, (*Úgy van! a jobboldalon.*)

Erre a térre nem szándékozom az ilyen fiskális urakat követni és nem is hiszem, hogy az én magatartásom bármikor egy kalap alá legyen vonható az ilyenekkel. (*Élénk helyeslés a jobboldalon.*)

A jegyzőkönyv hitelesítése feletti vita azzal végződött, hogy a Ház a jegyzőkönyvet eredeti szövegében hitelesítette.

Ezt követőleg elnök jelenti, hogy Szederkényi Nándor és társai zárt ülés tartását kérték. Szederkényi tehát beváltotta azt a tegnapi fenyegetését, hogy „majd holnap beszélünk róla (t. i. Kaas határozati javaslatának visszautasításáról) zárt ülésen!”

150. 1904 január 21. országos ülés. — Újoncmegajánlási javaslat tárgyalása: a szabadelvű párt katonai programja és a kilences bizottság tárgyalásai; a kormánypárt és a függetlenségi párt viszonya; a két kormányelnök polémiája; az osztrák delegáció és a Derschatta-féle indítvány; a magyar és az osztrák kiegyezési törvény közötti eltérés esetében a magyar törvény irányadó; a nemzeti politika; változó taktika és változatlan (küzdalem az obstrukció ellen. — Rakovszky István válasza és a Derschatta-féle indítvány. — Beszéd másnapra halasztása. (Napló XXII. k. 77—82., 83—84., 98—99. 1.)

A január 20. ülésen Rakovszky István hosszú beszéddel vett részt az újoncmegajánlási törvényjavaslat általános tárgyalásában. Azzal kezd, hogy három nap híjján egy esztendeje annak, hogy a katonai javaslatok felett a vita megindult (98) és ezen hosszú idő alatt odafejlődtek a viszonyok, hogy ma már nem a katonai javaslatokról tárgyalunk, hanem a 67-es alap krízise felett tanácskozunk. Amidón a szabadelvű párt — elkésve — a nemzeti követelmények terén bizonyos engedményeket tett, ú. n. katonai programjával nem erősítette, hanem gyöngítette a 67-es alapot, mert programja a kételyeknek és homályosságoknak egész tárháza. Ennek következtében nagy közjogi differenciák keletkeztek ezen program valódi értelmére nézve. Keletkeztek magában

a szabadelvű pártban, keletkeztek a szabadelvű párt és a függetlenségi párt között, a két miniszterelnök között, keletkeztek a közös hadügy-miniszter és a magyar miniszterelnök felfogása között, keletkeztek végül az osztrák delegáció és a magyar parlament között a 67-es törvény valódi értelme tekintetében. Ezen állításait bizonyítani kívánja. A szabadelvű párt katonai programjának mindjárt keletkezésében differencia állt elő gróf Apponyi Albert és a párt nagyobb része között és mindnyájan tudjuk, hogy Apponyi csak azért járult hozzá a kilences bizottság módosított programjához, hogy a pártegységet akkoriban fenntartsa. De nincs egyetértés a miniszterelnök és a függetlenségi párt között sem. Hiszen átolvasván a január 8. beszédeket, azt találta, hogy Polónyi Géza ezen program 8. pontjában és a Holló-féle határozati javaslatban egészen mást látott, mint a miniszterelnök. (141.) Ezek a beszédek mélyreható eltéréseket mutatnak azon ár tekintetében, amelynek fejében a függetlenségi párt a további harctól elállít és így bizonytalanná teszik az ezen párttal kötött megállapodásokat is. Nem terjeszkedik ki azon differenciákra, amelyek a két miniszterelnök között felmerültek és az idevágó nyilatkozatok ellenére mindmáig fennállanak. Áttér azután szóló beszédének tulajdonképpeni tárgyára: az osztrák delegációban történt nyilatkozatokra. (146,147.) Ezen nyilatkozatok homlokegyenest ellenkeznek a miniszterelnök és a szabadelvű párt álláspontjával. Szóló először Pitreich hadügyminiszter beszédével, majd a Derschatta-féle indítvánnyal foglalkozik, mely nyilatkozatokhoz az osztrák delegációban Magyarország közjogi önállóságát mélyen sértő kommentárokat fűztek. A miniszterelnöknek azon állítása, hogy az ő és Pitreich felfogása között a kilátásba helyezett katonai reformok dolgában teljes megegyezés van, már csak azért sem lebet helytálló, mert Pitreich január 12. beszéde után az osztrák delegáció igen tekintélyes tagjai konstataáltak, hogy az ő osztrák felfogásuk és a hadügyminiszter által kifejtettek között különbség nincs. De éppoly nagy az ellentét a magyar közjogi álláspont és a Derschatta-féle indítvány között is, mely szó szerinti magyar fordításban a következőleg szól:

„A birodalmi tanács delegációja azon jogi meggyőződésének ad kifejezést, hogy a birodalmi tanácsban képviselt királyságok és országok alaptörvényeinek rendelkezései szerint minden kétely felett áll, hogy az összes hadsereg vezényletére, vezérletére és belső szervezétére vonatkozó rendelkezések az uralkodót illető kizárólagos személyes felségjog, melyet a felelős kormány közreműködése nélkül érvényesít és melyre nézve azon általános elvek, melyek a törvényhozó tényezők közreműködésére vonatkoznak, alkalmazási; nem nyernek.“

Ez az indítvány az abszolút felségjogok osztrák elméletét hirdeti, szemben az 1867:XII. t.-c. 11. §-ával, mely Őfelsége hadügyi felségjogairól, mint alkotmányos fejedelmi jogokról szól. Derschatta indítványa nemcsak a magyar törvénnyel ellenkezik, hanem az osztrák kiegyezési törvény jól felfogott értelmével is. Az 1867 dec. 21 osztrák kiegyezési törvény keletkezési történetével bizonyítható, hogy az osztrák törvény —¹ eltekintve a magyar törvényben található történelmi fejtegetésektől és indokolásoktól — lényegileg azonos a magyar törvénnyel. Az osztrák

törvény, melynek mintául a jóval korábbi magyar törvény szolgált, lényegileg ugyanazt akarja a közös ügyekre nézve, amit a magyar törvény. Következik ebből, hogyha egy közös intézmény tekintetében az osztrák felségjog és a magyar felségjog között ellentét merül fel, a magyar felségjognak kell döntőnek lennie. A 67-es alap megvédése érdekében itt a legfőbb ideje, hogy a kiegyezés vitális kérdései körül támadt kételyek és kétértelműségek elimináltassanak. Szóló távoltartotta magát a harctól, de harcolni fog mindaddig, amíg a 67-es alap ellen, amíg Magyarországnak a 67-es törvényben biztosított jogai ellen osztrák részről intézett támadásokat kétségbevonhatlan erővel vissza nem verik. Hibáztatja a Kossuth-pártot, mely ugyan a maga részére akarja kisajátítani a hazafiságot és mégis akkor, amikor egy új fázis, egy új momentum jön bele a parlamenti harcba; amikor az ellenzéki akció egységére volna szükség: akkor félreáll.

A jan. 21. ülésen elsőnek Uray Imre szól az újoncmegajánlási javaslat ellen, utána a miniszterelnök szólal fel, hogy válaszoljon Rakovszky István beszédére.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőház! *(Halljuk! Halljuk!)* Felszólalásomnak bizonyára nem lehet az a célja, hogy reflektáljak a most elhangzott beszédre. De miután tegnap, a főrendiház ülésén lévén elfoglalva, nem lehettem jelen Rakovszky t. képviselőtársam beszéde alatt, és miután ezen beszéd tartalmazott olyan fejtegetéseket, és állításokat, amelyeket lehetetlen szó nélkül hagynom kötelességmulasztás nélkül, fel kívánom használni az első alkalmat, hogy ezen beszédre reflektáljak. *(Halljuk! Halljuk!)*

A t. képviselő úr a nála megszokott elmeállással és ügyességgel játszik a politikai szituáció egész klaviatúráján végig, hogy azután a. hangoknak legmerészebb egybekapcsolása által hozza a disszonanciát létre, és igyekezzék felkavarni, összezavarni és összebonyolítani mindent, ami egyáltalában csak felkavarható és összebonyolítható. *(Úgy van! Úgy van! a jobboldalon.)* Én nem szándékozom behatóan foglalkozni t. képviselőtársamnak mindezen törekvéseivel és eliminálom mai felszólalásom keretéből mindazokat, amelyekre kiterjeszkednem vagy felesleges, mert a kérdés ismételten tisztába hozott, vagy szükségtelen.

Tartózkodni fogok mindenekeelőtt attól, hogy belemenjek mindazon fejtegetésekbe, melyek a szabadelvű párt programjának keletkezésére és a kilences bizottság tárgyalásaira vonatkoznak.¹ Legyen róla meggyőződve a t. Ház, nem azért teszem ezt, mintha bárminő okom volna ezen kérdés fejtegetésétől tartózkodni. De nem teszem először azért, mert feleslegesnek tartom, miután utóvégre is a pártnak megszületett programja az, amely gyakorlati fontossággal, gyakorlati borderével bír, amely tehát a kritikának és a védelemnek jogosult bázisát képezi. *(Helyes-*

¹ (103).

lés *jobbfelől.*) Tartózkodom másrésről azért is, mert a kilences bizottság ezen több hétig tartó bizalmas tanácskozásai alatt, kétségtelenül e bizottság egyes tagjainak egyben-másban eltérő nézetei közt kerestük a kiegyenlítést, keresték minden oldalról és a bizottság minden tagja részéről, attól a hazafias és komoly meggyőződéstől áthatva, hogy azon komoly és válságosnak látszó időben, amelyben a bizottság tanácskozott, elsőrendű hazafias kötelesség megtalálni a teret a közreműködés számára azoknak is, akiknek egyéni nézete talán nem minden részletben vág össze.

És én azt hiszem, visszatetsző dolog volna, nem válnék előnyére a közérdeknek mai sem, ha ezen nézeteltéréseknek utólagos fejtegetése által bárminő keserűség, bárminő rossz érzés vegyülne bele ezen tanácskozások emlékébe, amelyekre én a magam részéről, mint komoly hazafiak odaadó, hazafias munkájára, mindig a legnagyobb örömmel fogok visszagondolni. (*Élénk helyeslés a jobboldalon.*) Én azt hiszem, hogy minden faktor részéről csak méltánylást és elismerést érdemel az a törekvés, amelyet akkor tanúsítottunk a megegyezés keresése szempontjából. Az a sajnálatos körülmény, hogy azóta útjaink elváltak egymástól, nem lehet indító ok arra nézve, hogy ezt a magában véve megnyugtató és felemelő érzést most bárminő utólagos kontroverziák által megzavarni engedjük. (*Élénk helyeslés a jobboldalon.*)

De nem szándékozom, t. képviselőház, foglalkozni még a beszéd azon részeivel sem, amelyekkel a kormánypárt és a függetlenségi párt között igyekszik t. képviselőtársam a konkolyt elhínteni. (*Mozgás balfelől.*) Egészen felesleges volna velük foglalkoznom, mert hiszen minden kérdés, amelyre a t. képviselő úr kiterjeszkedett, itt a Házban lett nyíltan, világosan megbeszélve, megvitatva és tisztába hozva. Egyszerűen utalhatom a képviselő urat és utalhatok mindenkit, aki érdeklődik a dolog iránt, azokra a nyilatkozatokra, amelyek itten nyílt színen lefolytak és teljesen hű képét tárják fel a helyzetnek. Csakis azon egy megjegyzést kapcsolom hozzá, miután erre is ismételten tett célzást a t. képviselő úr, hogy — amint az úgy a függetlenségi párt vezetői, mint a kormány részéről ismételten kijelentetett, — hogy itt semmiféle paktumról, semmiféle pártközi kötelezettség elvállalásáról szó nem volt, nincsen és azt hiszem, nem is lesz. Itt szó volt arról, hogy keressük ia kibontakozás módját azáltal, hogy megbeszéljünk bizonyos kérdéseket, meggyőzzük egymást célzatainknak helyes voltáról, hogy bebizonyosodjék az, hogy itt igen nagy tere van a közreműködésnek, amint kell is, hogy magyar pártok között legyen mindig és azután ehhez képest tétettek nyilatkozatok úgy a függetlenségi párt tagjai, mint a kormány részéről, amely nyilatkozatok azonban nem a pártokat kötik egymással szemben, —

nem kértünk és nem vállaltunk ily természetű kötelezettséget, — hanem igenis bírnak ezek a nyilatkozatok azzal a kötelező erővel, amellyel a tett kijelentések bírnak minden becsületes emberre nézve. (*Élénk helyeslés a jobboldalon.*) És én, t. képviselőház, biztosíthatom a Háznak minden tagját, hogy minden eljárásban, amelyet e téren a függetlenségi párttal szemben követtem, semmi olyan nem foglaltatott és nem foglaltatik, amit a Ház bármilyen más, tagjával szemben követni hajlandó ne lettem volna. (*Helyeslés a jobboldalon.*) Akkor, midőn Ő Felsége által kineveztettem, látogatást tettem minden politikai párt- elnökénél, mintegy jelezve ezáltal azt, hogy én szívesen keresem az érintkezésre az alkalmat.

Készen állottam és készen állok minden érintkezésre és én mindig örülök rajta, hogyha azok, akik politikai ellenfelek gyanánt küzdenek is egymással, azok nem zárkoznak el attól, hanem magánbeszélgetések terén is tisztázzák az eszméket. Mindig készen állottam erre és készen is állok rá. Nagyon természetesen itt sem azért, hogy bármely paktumszerű megállapodás jöjjön létre, amit elvi okokból nem tartok helyesnek, hanem azért, hogy a nézetek kicserélése esetleges üdvös hatással lehessen a közügyek menetére. (*Élénk helyeslés a jobboldalon.*)

Végül, t. képviselőház, nem akarok visszatérni azokra a nyilatkozatokra sem, amelyek egyrésztől az osztrák miniszterelnök úr, másrésztől én általam e Házban tettek.¹ Nem akarok visszatérni, mert teljesen felesleges tüntetésszámba menne, ha ezekre a ma már teljesen tisztába hozott kérdésekre visszatérnék. Ez az epizód — gondolom — lejátszódott és be van fejezve, és a magam részéről, amint, ha kényszerítettem rá, mindig meg fogom kísérelni a magyar álláspontnak teljes világításba helyezését, másrésztől parancsoló szükség nélkül mindig kerülni fogom az alkalmat arra, hogy a monarchia másik államának kormányával súrlódásokat idézzek elő. (*Helyeslés jobb felől.*)

Molnár Jenő: A másik nem kerüli a súrlódást soha! (*Zaj.*)

Gróf Tisza István miniszterelnök: Ezek után áttérhetek beszédem tulajdonképpeni tárgyára, t. i. a t. képviselő úr azon fejtegetéseire, amelyekből arra a következtetésre jut, hogy a 67-es alap veszélyben forog. Itt abban a — fájdalom — nem gyakran előforduló szerencsés helyzetben vagyok, hogy kiindulási pontomban a t. képviselő úrnak állításával — ha nem is indokolásával — egyetérték. A t. képviselő úr t. i. azt mondja, hogy ha egy közös intézményre nézve az osztrák felségjog és a magyar felségjog közt ellentét merül fel, a magyar felségjognak kell döntőnek lenni. Az én nézetem is az, hogy konkrét esetben, amennyiben a közös ügyek körére, vagy a felségjogok természetére nézve ellentét vagy eltérés volna az osztrák és a magyar törvény között, a ¹

¹ (116, 11-8, 122, 132).

magyar törvény kell, hogy irányadó legyen.¹ (*Élénk helyeslés.*) Mindjárt meg is mondom, hogy miért. 1867-ben az osztrák alkotmányos élet beállta következtében szükségessé vált mintegy kodifikálása azon közös ügyeknek, amelyek a pragmatika szankcióban megállapított elválaszthatatlan együttes birtoklásból és kölcsönös védelemből kifolyólag léteztek már 1867 előtt is.

Ugron Gábor: Az az ausztriai tartományokra vonatkozik, nem Magyarországra! (*Zaj. Halljuk! Halljuk! jobb felől.*)

Gróf Tisza István miniszterelnök: Tekintettel az Ausztriában lévő abszolutizmusra, amely ott latens alakban létezett, ezt a magyar törvényhozás az osztrák császárral, — hogy úgy fejezzem ki magamat, — addig rövid úton intézte el. Most azonban beállott azon feladat, hogy mindkét államnak egymástól teljesen független és önálló törvényhozása szabja meg ezen közös intézmények körét és azon elveket, amelyek szerint a közös védelem intézményei szervezendők. Itt tehát két egészen külön, önálló faktor kellett, hogy az ügyeknek bizonyos körére diszpozíciót állítson fel. Nagyon természetes, hogy közössé ügyek csak annyiban válhatnak, amennyiben mindkét szuverén törvényhozás a maga határozataiban ezen közösséget elismerte. Ahol tehát erre nézve a két törvényhozás köre különböző, ott természetesen értéktelen azon nagyobb kör, amelyet a kisebb kör nem fedez, mert teljes jogi hatállyal a közösség csak annyiban állhat fenn, amennyiben azt mindkét törvényhozás határozta el. (*Helyeslés jobbfelől.*) Ebből következik tehát, hogy minden oly esetben, midőn két ilyen önálló faktornak diszpozíciói egymást nem fedik teljesen, ezen diszpozícióknak csak azon része lép hatályba, amelyre nézve mindkét faktor megegyezett. Ennek folytán, miután Ausztria és Magyarország közt a magyar törvény az, amelyik szűkebb kört állapított meg, nagyon természetes, hogy a magyar törvény diszpozíciói az irányadók. (*Helyeslés jobbfelől.*) Mert az, amit a magyar törvény kimond, bennfoglaltatik az osztrák törvényben is. (*Igaz! Úgy van!*) A plusz azonban, amely esetleg az osztrák törvényben még bent foglaltatnék, nem léphet hatályba, miután a magyar törvényben benne nincs. (*Helyeslés jobbról és a középén. Zaj balfelől.*) Bármennyire iparkodnának is a képviselő urak ebben valami lólábat látni, nem hiszem, hogy láthatnának, mert azt hiszem, ez egészen kétségtelen. (*Helyeslés. Felkiáltások balfelől: Nem is keresünk!*)

Mármost t. Ház, mi következik ebből az általános elméleti igazságból? Következik a gyakorlatban az, (*Halljuk! Halljuk!*) hogy miután közösség csak arra nézve áll fenn és miután közösség csak annyiban létezik, amennyiben az mind a két állam törvényei-

¹ Ugyanez a nagyfontosságú elv jut kifejezésre Zolger osztrák közjogász-szal való nevezetes irodalmi polémiájában is. (Gr. T. I. összes Munkái I. 561.1.)

ben benne foglaltatik: azok a felfogások, melyek az egyik államban érvényesülnek, de nem bírnak alappal mind a két állam törvényeiben, azok a felfogások döntő gyakorlati fontossággal nem bírhatnak. (*Helyeslés a jobb- és a baloldalon.*)

Ezzel nem mondom, hogy közönyös jelenség az, hogy Ausztriában eziránt széles körökben eltérnek a nézetek és a felfogások a magyarországitól; nem mondom, hogy nem sajnálatos körülmény ez, mert mindenesetre óhajtandó volna és helyesebb volna, ha azok a tisztultabb alkotmányos felfogások, amelyek a magyar közéletet vezetik, túlsúlyra vergődnének Ausztriában is. (*Helyeslés a jobboldalon.*) De hogy ez így legyen, vagy sem, arról mi nem tehetünk. Ha ez nincsen így, azt esetleg sajnálhatjuk, de az a magyar törvények érvényét, a magyar alkotmány sziklaszilárd erejét meg nem ingathatja, (*Élénk helyeslés a jobboldalon.*) az Magyarországra nézve veszedelmet nem képez, arra Magyarországból éppen, bízva a magyar törvény és alkotmány erejében, nézetem szerint semmi más választ adni nem szükséges, mint hidegvérrel, nyugodtan konstatálni azt, hogy a mi törvényeinkben hogyan áll a dolog, mert azon törvények erejét csak a magyar törvényhozás változtathatja meg. (*Élénk helyeslés a jobboldalon. Zaj a baloldalon.*)

Éppen ezért én, habár sajnálom is azon Derschatta-féle indítványt, amelyre a képviselő úr hivatkozott és bár sajnálom, hogy az azt kísérő egyes nyilatkozatok is tagadhatatlanul nagy eltérést mutatnak fel az ottani körök felfogása és a mi felfogásunk között, de ebben a magyar alkotmányra nézve veszedelmet nem láthatok, ezt kiindulási pontul bárminő politikai akció megindítására el nem fogadhatom. (*Élénk helyeslés a jobboldalon.*)

Különben is, hogy az az indítvány el fog-e fogadtatni a delegáció által vagy sem, azt utóvégre a jövő fogja megmutatni; de az az indítvány nemcsak a helyes alkotmányos felfogással, hanem az osztrák törvényhozótestület és az osztrák delegáció eddigi gyakorlatával is ellenkezik. (*Úgy van! Úgy van! a bal- és a szélsőbaloldalon.*) Hiszen láthattuk évről-évre, a dolog természeténél fogva nagyon helyesen ...

Polónyi Géza: Semmi köze hozzá a delegációnak! (*Zaj. Halljuk! Halljuk!*)

Gróf Tisza István miniszterelnök: ... hogy az osztrák

Keichsrath is foglalkozott katonai kérdésekkel abból a szempontból, hogy ott a kormány felelősségét érvényesítsék; az osztrák delegáció is gyakorolta a katonai kérdésekben való parlamenti ellenőrzés és beavatkozás jogát — úgy, hogy én a gyakorlatban azt láttam, hogy az osztrák törvényhozótestület illető faktorai is ugyanazon elvek által vezetetik magukat, amelyeket mi állítunk és konstruálunk. Ily körülmények között ez az indítvány és a hozzáfűzött kijelentések vagy csak egyszerű tüntetés jellegével

bírnak, (*Úgy van! Úgy van! a jobboldalon.*) amelyet azonban, legalább a gyakorlatban, azután az életben maga az illető testület sem szándékozik követni és komolyan venni; vagy pedig egy olyan elvi álláspont, amelyet komolyan fog venni az osztrák Reichsrath és az osztrák delegáció, de ebből ez esetben a mi szempontunkból csak az az egy gyakorlati fontos következés áll be, hogy az osztrák törvényhozás, ha ezen elvi álláspontot igazán és komolyan elfoglalja, örökre lemond arról, hogy beleszóljon az osztrák császárnak bárminő olyan intézkedésébe, amely a közös hadseregére vonatkozik; (*Úgy van! Úgy van! Zajos helyeslés a jobboldalon.*) úgy, hogy ez osztrák parlamenti faktorok ezáltal lemondanának arról a jogról, hogy a közös intézményeket illetőleg (*Úgy van! Úgy van! a jobb- és a szélsőbaloldalon* bármi tekintetben feshélyezhessék az uralkodót abban, hogy a magyar törvényhozással tisztába jöjjen. (*Élénk helyeslés a jobboldalon. Zaj a baloldalon.*)

Elnök (csenget): Csendet kérek!

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőház! A dolog akkor bírna fontossággal, gyakorlati fontossággal, olyannal, amely a magyar törvényhozást és a magyar kormányt tette kellene, hogy felhívja, ha aggályos természetű közjogi nyilatkozatok történtek volna, vagy aggályos természetű közjogi elvek megvalósítása kísérletetett volna meg a felelősséggel bíró illetékes közegek részéről. (*Úgy van! a jobboldalon.*) És a t. képviselő úr a nála megszokott virtuozitással dobálja össze a közös hadügyminiszter úrnak nyilatkozatait az egyes osztrák delegátusok nyilatkozataival, igyekezik egy kalap alá venni az egészet, igyekezik a hadügyminiszter felelősségét kiterjeszteni azokra a közjogi nyilatkozatokra is, melyek az osztrák delegáció egyes tagjai részéről történtek. (*Mozgás balfelől.*) Itt pedig egy nagy tévedés forog fenn, igen nagy tévedés, amelyet jeleztem már első felszólalásomban,¹ de amelyet sokkal nagyobb horderővel bírnak jelezhetnek ma, a hadügyminiszter úr második nyilatkozata után, mert hiszen most már ő jelentette ki a leghatározottabban azt, hogy ő semmiféle közjogi fejtegetésbe nem bocsátkozik; hogy ő a dolognak tisztán katonai szakszerűségi és célszerűségi szempontjairól beszélt és beszél, anélkül, hogy a közjogi kérdésekbe avatkozni akarna. Azt hiszem, az egyedüli korrekt álláspont a közös hadügyminiszter részéről, ha ő a közjogi kérdések elintézését a magyar kormányra bízva, annak a fontos szolgálati ágnak intézésében, amelynek felelősen áll élén, tisztán a katonai célszerűség és katonai szakszerűség szempontja, által vezettedik. És én azt gondolom, ne kívánjuk éppen mi magyarok azt, hogy olyan hadügyminiszter képviselje a delegációban a hadsereg intézményét, aki a közjogi

¹ (146). Második felszólalásában (147) is.

viták terére akar lépni. (Helyeslés a jobboldalon. Zaj a baloldalon.)

Rakovszky István: Védje meg, ha megtámadják!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Én a közös hadügyminiszter úrnak azt a magatartását, (Zaj a baloldalon; felkiáltások jobb felől: Halljuk! Halljuk! Elnök csenget.) amely szerint Ő az osztrák delegációban kifejtett közjogi diszkussziókba egyáltalán bele nem avatkozott, a kérdés ezen részét sem expozéjában, sem később nem érintette, teljesen korrekt, teljesen helyes, az ő hatáskörének teljesen megfelelő álláspontnak ismerem el; úgy hogy közjogi szempontból az utolsó hetekben, vagy az utolsó időpontban mint nívumot a t. képviselő úr semmi egyebet nem hozhat fel, mint az osztrák delegációban az egyes delegátusok által tett nyilatkozatokat.

Polónyi Géza: Majd hozok én fel nívumokat!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Mármost a t. képviselő úrnál, aki tegnap világosított fel bennünket arról, hogy ő eddig nem obstruált, amit bizonyosan nem tudtam, (Derűtség a jobboldalon.) s egyúttal kijelentette nekünk, hogy jövőre obstruálni fog, amit bizonyosan szinten nem tudok, (Derűtség jobb felől.) mert hiszen a t. képviselő urat eleven temperamentuma és élénk észjárása esetleg jobb belátásra is viheti még: de mondom, most állott be a t. képviselő úrnál az a fordulat, amelynek indokául azon közjogi veszedelmeket állítja fel, melyek a legutolsó időben, ugyebár, — mert hiszen most változtatta meg a t. képviselő úr határozatát, — beállottak.

Hát én kérdem a képviselő úrtól: az az indítvány, amelyet az osztrák delegáció egy különben igen tiszteletreméltó tagja tett, s azon tény, hogy ezt az indítványt a delegációnak egy-két, nagy egyéni súllyal bíró tagja is támogatta, hogy ez valóban olyan nívum a képviselő úrnak? Foglaltatott abban bárminő olyan nyilatkozat, vagy elv, amely újságot képezett volna reánk nézve? Nem tudtuk-e azt éppen olyan jól négy héttel, sőt négy hónappal azelőtt, mint ahogy tudjuk ma, (Úgy van! Úgy van! jobbfelől.) hogy ezek 0. körök miként gondolkoznak? (Mozgás a bal- és a szélsőbaloldalon.) Lehet-e bárminő tekintetben ezekre a közjogi momentumokra, ezekre az eseményekre, és illetőleg az állítólag ezekben rejlő közjogi veszedelemre alapítani egy olyan nagyhorderejű cselekedetnek a megokolását, hogy valaki az alkotmányos, normális működés teréről lelépve, olyan extrém fegyvereket vesz a kezébe, amelyek alapjukban rendítik meg magát az alkotmányos életet? (Helyeslés a jobboldalon. Mozgás a bal- és a szélsőbaloldalon.)

Elnök: Csendet kérek!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Engedelmet kérek, t. képviselő úr, én ebben a közjogi veszedelemben, amely egyáltalában

nem létezik, mert veszedelmet ránk nem hozhat az osztrák delegációnak bárminő állásfoglalása is, — de amely, ha léteznék, létezett már hónapokkal ezelőtt, *(Úgy van! Úgy van! jobbfelől.)* mert éppen olyan jól ismertük ezeket a tényeket akkor is, — engedelmet kérek, t. képviselő úr, ebben én más, mint egy meglehetősen frivol ürügyet az obstrukcióra való visszatérésre nem látok. *(Élénk helyeslés a jobboldalon. Zajos ellenmondás a bal- és a szélsőbaloldalon.)* És ha a t. képviselő úr tovább megy, és azt állítja, *(Halljuk!)* hogy eltérések vannak a közös hadügy-miniszter nyilatkozatai és a magyar kormány által bejelentett és képviselt reformok között tartalom tekintetében is, — amire én most nem kívánok (kiterjeszkedni, mert meg vagyok róla győződve, hogy igen rövid idő alatt tények fognak ebben a tekintetben is teljes világitást vetni a kérdésre; *(Felkiáltások bal felől: Már régen várjuk!)* mondom, ha a t. képviselő úr is osztja ezen aggályokat, ennek egyetlenegy gyakorlati konzekvenciája van: ne állja útját annak, hogy ezen aggályok a maguk helyén, az illető javaslatnál, *(Élénk helyeslés jobbfelől.)* az illető költségvetési tételknél alaposan megvitattathassanak. *(Élénk helyeslés a jobboldalon. Zajos felkiáltások a bal- és a szélsőbaloldalon: Akkor már későn lesz! Mozgás és zaj.)*

Elnök: Csendet kérek!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Mindaddig, amíg a magyar parlamenti helyzet mai tehetetlen állapotából ki nem vezetetik; mindaddig, amíg itt teljesen meddő időfecsérlés veszi igénybe a parlamentnek és a kormánynak is idejét: *(Úgy van! Úgy van! jobbfelől.)* mindaddig lehetetlenség a kormányra nézve is, hogy e javaslatokkal teljesen elkészüljön; de hiányzik a tér is arra, hogy ezen javaslatok előterjeszthetők és bemutatathatók legyenek. Adjanak a képviselő urak módot rá, hogy a közös hadügy-miniszter a nevelésügy kérdésében a delegációk előtt a legbehatóbb részletes felvilágosításokat megadja; ha nem lesznek vele megelégedve: száz módjuk van a harcot, folytatni ott, ahol félbehagyták. *(Élénk helyeslés jobbfelől. Mozgás és ellenmondás a baloldalon.)*

Báró Kaas Ivor: Csak a delegációra áthárítani mindent!

Ugron Gábor: Itt is meg lehet tenni! *(Halljuk! Halljuk! jobbfelől.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Adjanak a kormánynak időt arra, hogy elkészülhessen az alapítványi helyekre vonatkozó javaslatával, amellyel el lehet készülni rövid idő alatt, csak egy kis nyugalom kell a kormány részére, hogy ezen nagyon fontos, beható átgondolást és gondos konstrukciót kívánó kérdést megállapíthassa. Meg vagyok róla győződve, hogy igen rövid idő alatt azon helyzetbe juthatna a kormány, hogy erre vonatkozó javaslatával léphessen a képviselőház elé. Akkor azután a reform lég-

fontosabb kérdései lesznek azok, amelyekről már konkrét alapon, tényleges javaslatoknak ismerete mellett lehet beszélni, amelyekért feleletre lehet vonni a kormányt, és amelyek felett bírálatot is lehet mondani; egyúttal azonban a nemzetnek azt a vágyát is teljesíthetjük, hogy a katonai kérdések terén megtörténjék ezen lépés; hogy az alapítványi helyek mielőbb felállíttassanak, és hogy már az 1904. tanév kezdetével tér nyíljk a magyar ifjaknak arra, hogy nagyobb számban léphessenek a katonai pályára, *(Élénk helyeslés a jobboldalon. Mozgás és zaj a bal- és a szélsőbaloldalon.)*

Ugron Gábor: Nem alapítvány, hanem magyar nyelv kell. *(Folytonos mozgás a bal- és a szélsőbaloldalon.)*

Elnök: Csendet kérek! Kérem a képviselő urakat, méltóztassanak csendben lenni és a szónokot ne zavarják. *(Halljuk! Halljuk! jobbfelől.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: ...és az 1904. tanév kezdetétől fogva, megvalósulhasson a nemzetnek az a jogos vágya és kívánsága, hogy a katonai nevelőintézetekben a magyar ifjak nevelése a magyar nyelvnek és szellemnek gondosabb ápolása mellett történjék. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)* Ezeket az eredményeket lehet keveselni, rálicitálni mindenre nagyon könnyű, esetleg még az ellenzéknek hazafias hivatása is lehet, hogy Ösztönzésül szolgáljon a további előhaladásra; ide az azután, hogy megállítsa ezen reformoknak megvalósítását, útját állja annak és lehetetlenné tegye, hogy a hadsereg terén egy nagyon fontos, nagy horderejű lépés megtörténhessék: ez azután nem lehet hivatása semmiféle olyan ellenzéknek, amely a magyar nemzeti politika jelszavát viseli ajkain. *(Zajos helyeslés a jobboldalon. Zaj balfelől. Elnök csenget.)*

Mit jelent a t. képviselő uraknak ez a magatartása és ez az állásfoglalása a katonai kérdések elintézése terén? A megfeneklést-, a stagnációt, a reformok akadályozását, a reformok megakasztását. Maguknak ezeknek a reformoknak ügye is azt kívánja, hogy az alkotmányos élet működése a normális mederbe térjen visszai; hogy a kormány jöjjön ide javaslataival; hogy ezek a javaslatok megvitathatók és amennyiben üdvösek, elfogadhatók legyenek. *(Élénk helyeslés jobbfelől.)* Ezekben a komoly időkben, amelyekben most élünk, inkább mint valaha, döntő fontosságú követelménye a magyar nemzeti politikának, hogy tegyünk meg vállvetett erővel mindent, ami ennek a nemzetnek presztízsét, politikai súlyát, alkotmányos intézményeinek tekintélyét és biztonságát emeli. *(Helyeslés a jobboldalon.)*

(Az elnöki széket Perczel Dezső foglalja el.)

Nézzék meg, hogyan mozdulnak meg a magyar nemzet ellenségei, *(Úgy van! Úgy van! jobbfelől. Nagy zaj balfelől.)* mióta

látják, hogy ez a nemzet saját magának köti meg kezeit, hogy ennek a nemzetnek közléte tehetetlenül egy helyben zakatol...

Ugron Gábor: Mert magyar hadsereget, akar, azért! (*Ellenmondások és zaj balfelől.*)

Gróf Tisza István miniszterelnök: Nézzék meg, minő kár-örömmel kísérik figyelemmel vergődésünket ennek az országnak ellenségei.

Kubik Béla: A Tisza vergődését. (*Zaj.*)

Ugron Gábor: Az osztrákok négy év óta vannak exlex-ben.

Uréter Alfréd: Az osztrákokra spekulálnak önök, az ő bal-lépéseikre.

Elnök (csenget): Csendet kérek.

Gróf Tisza István miniszterelnök: Mikor Ausztriában ezek az abnormális viszonyok beállottak, minő kicsinylő mosollyal néztük mi azokat, minő magaslaton képzeltük magunkat velük szemben, (*Igaz! Úgy van! a jobboldalon.*) mennyire egyetértett akkor minden magyar ember abban, hogy akkor, amidőn Ausztriában ilyen tehetetlenné válnak az egymást ellensúlyozó és egymást megkötő erőtenyezők: akkor itt van az alkalom a magyar nemzetnek megmutatni azt, hogy ennek a monarchiának politikai vezetésére igazán ez a magyar nemzet hivatott. (*Elénk helyeslés a jobboldalon. Zaj balfelől.*) Az a nemzeti politika, amely a kellő pillanatban oda akarja vinni a nemzet egész szervezett erejét, ahol azután a magyar nemzet érdekeit képviselni, érvényesíteni és diadalra vinni kell, és nem az a nemzeti politika, amely bárminő jelszavak ürügye alatt széjjelrongálja, széjjeltépi, leköti, tehetetlenségre kárhoztatja ezt a nemzeti erőt. (*Elénk helyeslés és taps jobbfelől. Mozgás a bal- és a szélsőbaloldalon.*)

Ugron Gábor: Magyar célokot kell követni!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Ezek a nagy hazafias szempontok vezették volt az ellenzéknek túlnyomó nagy részét arra az elhatározásra, hogy az obstrukció fegyverétől tartózkodjék. Ezek a nagy szempontok és a magyar nemzet nagy érdekeinek ezen megfontolása hozta magával azt az eredményt, hogy az obstrukció terén egy nagyon kevészámú tagból álló csoport izolálva van. Ha ezen képviselőtársaim izolálva maradnak a jövőre is, akkor az eredmény... (*Nagy zaj a bal- és a szélsőbaloldalon. Halljuk! Halljuk! jobbfelől.*)

Elnök (csenget): Csendet, kérek, t. képviselő urak. A házszabályok azt követelik, hogy a szónokot csendben hallgassák meg.

Kubik Béla: Mikor innen beszélnek, akkor soha sincs ilyen elnökünk!

Elnök: Kubik Béla képviselő urat rendreutasítom! (*Helyeslés jobbfelől. Mozgás és zaj a bal- és a szélsőbaloldalon.*)

Kubik Béla: Nagyon helyes, de igaz, amit mondtam. (*Nagy*

zaj jobb felől.) Önök szolgálnak csak. *(Nagy zaj a jobboldalon.)* Megmondtam a magam nézetét az elnökségre és azt fenntartom.

Elnök: Kubik Béla képviselő urat ezennel másodszor rendretasítom, s ha folytatja ezen eljárást, kénytelen leszek vele szemben a házszabályok alapján eljárni! *(Élénk helyeslés a jobboldalon. Zaj a bal- és a szélsőbaloldalon.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőház! Miután az ellenzék túlnyomó nagy többsége is belátta, hogy az ő álláspontjukról is az obstrukció továbbfolytatása sokkal nagyobb veszedelmet hozhat az országra, mint aminő előnyökkel esetleg járhat a nemzetre nézve: a normális parlamenti küzdelem terére kívánt visszatérni.¹ Ebben a helyzetben semmi kétség sem fogorhatott fenn aziránt, hogy azon néhány képviselőtársunk, aki egész kitartással folytatni kívánta az obstrukciót, ezen a téren eredményt nem fog elérhetni. *(Felkiáltások a baloldalon: Majd meglátjuk!)* Egyszerűen a nyugodt és türelmes kitartás által lehetetlenné fog tétetni az obstrukció ezen nemének folytatása. *(Úgy van! jobbfelől. Zaj a baloldalon.)*

Bartha Miklós: Ez a Széll Kálmán politikája! Ezért kár volt Széll Kálmánt megbuktatni! *(Úgy van! Úgy van! a bal- és a szélsőbaloldalon.)*

Kubik Béla: Széll Kálmán ezt már rég kitalálta! *(Zaj. Halljuk! Halljuk! jobbfelől.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: A taktikának mindig a körülményekhez kell alkalmazkodnia.¹ ^{II} Ugyanaz a taktika 100 emberrel szemben lehet hatálytalan, amely 10—12 emberrel szemben eredményre vezet. Én a parlamentárizmus lényege ellen törő ilyen merényletek leküzdését okvetlenül szükségesnek tartom ... *(Zaj a szélsőbaloldalon.)*

Ugron Gábor: Merényletek? *(Nagy zaj a jobboldalon.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: ... de a, küzdelem terén egy hajszállal sem szabad erősebb eszközökhöz nyúlni, mint aminőkre feltétlenül szükség van. El kell menni az eszközök megválasztásában addig a határig, amelynek megtartása a parlamentárizmus megmentése szempontjából feltétlenül szükséges, de nem szabad erősebb eszközökhöz nyúlni oly körülmények közt, amikor jogosult lehet az a remény, hogy enyhébb eszközökkel is lehet célt érni. *(Igaz! Úgy van! a jobboldalon.)*

Hogy ez a remény fennmarad-e a jövőben, igen vagy nem, azt én most meg nem ítélni; az kizárólag attól függ, hogy ez a már-már végvonaglását élő obstrukció, *(Derűtség a baloldalon. Igaz! Úgy van! a jobboldalon.)* kap-e ismét segédcsapatokat, *(Egy hang a szélsőbaloldalon:) Már kapott!* amelyeknek — en-

¹ (127), (135).

¹ (137).

gedjék meg, de a tegnapi indokoló beszéd után is mondhatom — arra, hogy az obstrukció terére lépjenek, hogy ezt a rendkívüli, a nemzet érdekére nézve oly felette veszélyes akciót újabban megkezdjék és erősítsék és ezt a már lecsillapuló tüzet ismét lángra lobbantsák: frivol ürügyeken kívül egyéb nem áll rendelkezésükre. *(Élénk helyeslés és taps a jobboldalon. Zaj és ellenmondás a baloldalon. Elnök csenget.)*

Buzáth Ferenc: Az ígéretek frivolok!

Gróf Tisza István miniszterelnök: A t. képviselő urak egyről legyenek meggyőződve: én, amikor e helyre léptem, át voltam hatva attól a meggyőződéstől, hogy Magyarország fennmaradására nézve, Magyarország jövőjének biztosítására nézve a legnagyobb horderejű és kardinális feladat visszavezetni a magyar alkotmányos életet a maga szebb, tisztultabb útjára, *(Felkiáltások a baloldalon: Hova? Nagy zaj. Elnök ismét csenget.)* helyreállítani a magyar közéletnek azt a magas színvonalát, *(Igaz! Úgy van! a jobboldalon. Zaj a baloldalon.)* amely valóban erőt, tekintélyt sugárzott ki magából, amely becsületet, tiszteletet szerzett a magyar nemzetnek, amely növelte a magyar nemzet erejét. *(Igaz! Úgy van! a jobboldalon. Nagy zaj balfelől.)*

Ugron Gábor.) A franciákat elidegenítette.¹ *(Zaj.)*

Elnök (csenget): Csendet kérek, t. Ház!

Gróf Tisza István miniszterelnök: És ez egyaránt parancsoló kötelessége minden alkotmányosan gondolkozó magyar embernek. Mert ide bennünket nem azért küldtek, hogy széjjelrobbantsuk a magyar alkotmány épületét. *(Igaz! Úgy van! a jobboldalon.)* A mi választóink különböző elvek alapján küldtek ide, azzal az utasítással, hogy ezek mellett az elvek mellett küzdjünk, meggyőződésünkhöz képest, férfiasan.

Ugron Gábor: Megtesszük!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Küldtek azért, hogy ezt az intézményt növeljük, fejlesszük, de nem azért, hogy a sárba rántsuk. *(Élénk helyeslés a jobboldalon. Zaj a baloldalon. Elnök csenget.)* Ezt a magasztos feladatot igyekezem megoldani, úgy, hogy e szent cél érdekében, pártkülönbség nélkül, egyesítsem minden párt jobb és komolyabb gondolkozású elemeit. *(Igaz! Úgy van! a jobboldalon.)* Keserű csalódás lesz reámnézve, ha nem érhetem el ezt a célt; de ez elhatározásomban meg nem ingat, politikai magatartásomat meg nem zavarhatja, és engem azon az úton, amelyen elindultam, és amelyen haladni fogok eröm végső kimerüléséig, meg nem állíthat. *(Hosszantartó helyeslés és éljenzés a jobboldalon.)*

¹ Ugron Gábor franciabarát kísérleteiről az annak idején sokat emlegetett Ugron—Rimler-üggyel kapcsolatban l. a párizsi német ügyvivőnek Bülow kancellárhoz intézett jelentését. (Die Grosse Politik der Europäischen Kabinette, XXI. k., Nr. 7238.)

A miniszterelnök után Rakovszky István kér és kap a Háztól engedelmet arra, hogy a személyes kérdés keretén túl más tárgyról is szólhasson. A miniszterelnök — úgymond — tegnapi beszédével foglalkozva, meggyanúsítja őt azzal, hogy csak frivol ürügyet keresett az obstrukcióhoz való visszatérésre. Holott a miniszterelnök figyelmét elkerülte az a körülmény, hogy Derschatta indítványa, melyet az¹ osztrák delegáció költségvetési albizottsága is elfogadott, az egész hadseregére vonatkozik és így támadás a magyar közjog ellen, amelyet vissza kell utasítani. Ezt kívánja konstatálni és abban látja a veszélyt, hogy osztrák részről már nem csupán egyesek, hanem egy parlamenti bizottság is támadást intéz Magyarország jogai ellen. Épp ezért, — habár kérdéses, vajjon ezt az indítványt az osztrák delegáció plénuma elfogadja-e, — méltánytalan a miniszterelnök részéről az a vád, hogy szóló egy állítólagos közjogi veszedelemben frivol ürügyet keres az obstrukcióra akkor, amikor arra kívánja egyesíteni Magyarországot parlamentjét, hogy teljes erővel utasítsa vissza ezt a merényletet.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. Ház! Én azt hiszem, itt igen egyszerűen tisztába hozhatjuk a kérdést. Én sohasem állítottam azt, hogy a Derschatta-féle indítvány tartalmát helyeslem, csak azt állítottam, hogy annak Magyarországra vonatkozólag semmi hatálya nem lehet, az nemzeti veszedelmet nem képezhet és azzal szemben semmi egyéb védekezésre szükség nincs, minthogy pártkülönbőség nélkül konstatáljuk, *(Helyeslés a jobboldalon.)* hogy egészen másképp fogjuk mi fel a helyzetet, és a magyar közjogot mi másképp interpretáljuk, másként gyakoroljuk, *(Helyeslés a jobboldalon.)* és abba semmi beleszólása másnak, mint a magyar állam illetékes tényezőinek, nincs. *(Helyeslés a jobboldalon.)*

Én azt hiszem, ha a képviselő urat az a vágy vezette, hogy ilyen nyilatkozattal szemben, amely — akár elfogadja azt a delegáció plénuma, akár nem; hiszen ha el nem fogadja, az mindenestre csak egy kellemes jelenség lesz ránknézve — Magyarországra vonatkozólag valami nagyhorderejű eseményszámba nem mehet, az egész magyar képviselőháznak ellentétes álláspontja érvényesüljön: akkor a t. képviselő úr ezt a célját teljesen elérte. Hát ha csak ezt akarta t. képviselőtársam, akkor mondjon le az obstrukció folytatásáról. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)*

Az újoncmegajánlási javaslat további tárgyalása folyamán sorra kerülő Kovács Pál néppárti képviselő azt a kérést intézi a Házhhoz, hogy miután már csak 10 perc választ el azon időtől, amidőn ezt már joggal kérheti: engedje meg, hogy beszédét másnapra halaszthassa.

Elnök kijelenti, hogy a házszabályok 212. §-a szerint ezt csak az a képviselő kérheti, „akire az ülés meghatározott idejének vége előtt egy negyedórával kerül a sor“. Most még 25 perc van hátra az ülés végéig, így tehát Kovács Pál kérelme a házszabályok értelmében nem teljesíthető.

Elnök kijelentése nagy zajt és ellenmondásokat vált ki a baloldalon. Szederkényi Nándor és Lengyel Zoltán ismételten a házszabályokhoz

kért szót. Elnök azonban semmiféle felszólalást nem akart megengedni mindaddig, amíg Kovács Pál megkezdett beszédét be nem fejezte.¹ Végre, miután a Ház Lengyel Zoltánt ismételt elnöki megintés után, a mentelmi bizottsághoz utasította, elnök megadja a szót Szederkényi Nándornak, ki az állítja, hogy elnök eljárása házszabályellenes volt vele szemben, midőn nem engedte, hogy a házszabályokra hivatkozással Kovács Pál kérelmét támogassa. De házszabályellenes volt Kovács Pállal szemben is, mert kérni mindig joga van az illetőnek. Az elnök kötelessége feltenni a kérdést, vajjon a Ház megadja-e az engedélyt vagy sem? A Ház megtagadhatja a kérelem teljesítését, de viszont már többször gyakorolta azt a méltányosságot, hogy hasonló esetben is teljesítette az illető kérelmét.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. Ház! A házszabályok 212. §-a értelmében a szónoknak egynegyedórával a tanácskozássra szánt idő lefolyta. előtt joga van vagy azt kérni, hogy másnapra halaszthassa beszédét, vagy azt, hogy a Ház nyújtsa meg a tanácskozássra szánt időt. Tehát az a kérelmi jog, a kérés előterjesztésének az a joga, amelyet a házszabály megállapít, világosan ahhoz a feltételhez van kötve, hogy legfeljebb egynegyedórával a tanácskozássra szánt idő eltelte előtt terjesztessék elő. Itt a házszabály kétségtelenül teljesen világos, ezt semmiféleképpen elcsavarni nem lehet. *(Helyeslés jobbfelől.)* Ennek folytán a szónoknak nincs joga háromnegyed előtt, beszédének megkezdése előtt ezt a kérdést felvetni és annak elintézését a Ház! részéről provokálni, hanem ha szólásra felszólított, és több van hátra, mint egy negyedóra, tartozik a házszabályok értelmében beszédét egyszerűen megkezdni. *(Helyeslés jobbfelől.)* És beszédének megkezdése előtt semmiféle előzetes házszabályvita nem lehetséges. Az, akit a jegyző felszólított, beszédét megkezdhetette. *(Igaz! Úgy van! jobbfelől. Zaj balfelől.)*

Bartha Miklós: Nem kezdetett-e meg! Ebben van a sérelem. *(Úgy van! bal felől.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Olyankor, mikor előzetes kérés felvetésének lehetősége a házszabályok szerint nincs meg, ha a szónok neve felolvastatik, ha beszélni kíván, tartozik beszédét megkezdni; ha pedig nem kezdi meg, az olybá veendő, hogy nem kíván a szólás jogával élni. *(Úgy van! jobb felől. Ellenmondások balfelől.)* Egészen világos, hogy a Ház mélyen t. elnöke a házszabályokat hüen, becsületesen és tisztán kezelte *(Igaz! Úgy van! jobbfelől.)* akkor, amikor semmiféle előzetes diszkussziót ezen a téren a szólásra felszólított képviselő úr beszédének befejezte előtt megengedni nem akart. *(Zaj balfelől. Felkiáltások: Hányán szóltak már azóta!)* Ennek korántsem mond ellent az a tény, hogy egyszer-másszor a Ház, különös méltá-

¹ Kovács Pál a valóságban csak jan. 20-án mondta el azt a beszédet, amelyet már 21-én kellett volna elmondania.

nyosságból, belement abba is, hogy a szónok háromnegyed előtt is megengedte, hogy beszédét másnap mondhassa el. (*Zaj balfelől.*)

Lovászii Márton: A Ház határoz, nem az elnök! (*Zaj.*)

Gróf Tisza István miniszterelnök: Az elnöknek az a joga megvan, hogy a Házat egy, a házszabályok keretén túlmenő kulanteria gyakorlására is felszólítsa; ha senki ellen nem mond, akkor a Ház mehet messzebb, mint a házszabály; (*Zaj balfelől.*) de az az elnöktől függ, mert az elnöknek éppoly világos joga egyszerűen a házszabályokhoz tartani magát és a házszabályokat alkalmazni. Azt nekem nem fogja senki bebizonyítani, hogy a házszabályok világos értelme szerint nem úgy áll a kérdés, ahogy most előadtam.

Az 1848-diki törvény imperatívusa mondja meg, hogy a Ház szabályokat alkot, és azokat elnöke által szigorúan végrehajtja. Az elnök úrnak nemcsak a házszabályok, hanem az 1848-iki törvények is parancsoló kötelességévé teszik, hogy a házszabályok szigorú végrehajtása felett örködjék. (*Nagy zaj a baloldalon.*)

Báró Kaas Ivor: Maga is megtartsa.

Gróf Tisza István miniszterelnök: A képviselő uraknak, fájdalom, módjukban áll, — mert a mi házszabályaink alkotmányt tisztelő emberek és pártok számára vannak szánva, — (*Hosszantartó élénk helyeslés és taps a jobboldalon.*) fájdalom, módjukban áll száz meg száz ürügyet felhasználni az időlopásra, az időöltésre. (*Úgy van! Úgy van! a jobboldalon.*) De nekünk megvan a kötelességünk, hogy szemben ezzel a merénnyel, a házszabályokat szigorúan tartjuk be, becsületesen hajtsuk végre és azokat az eszközöket, amelyeket a házszabály nekünk megad arra, hogy az ország parancsoló érdekeit igyekezzünk megóvni, megvédeni: a képviselő urakkal szemben felhasználjuk, azok mellett kitartsunk és a házszabályokkal packázni ne engedjünk. (*Hosszantartó élénk helyeslés a jobboldalon.*)

Kovács Pál ügye és az ezzel kapcsolatos események, még a jan. 22. és 23. ülésen is szóba kerültek.

löl. 1904 január 22. országos ülés. — Beszéd másnapra halasztása. — Zárt ülés kérése szavazás közben. (Napló XXII. k. 106—107., 117. 1.)

Ugron Gábor a múlt ülés jegyzőkönyvének hitelesítéséhez szólva, előadja részletesen a Kovács Pál kérésének elutasításával kapcsolatos eseményeket (150) és oda konkludál, hogy a jan. 21. ülés jegyzőkönyve jelenlegi alakjában nem hitelesíthető, mert olyan határozatot foglal magában, amely szabályszerűen nem hozatott. Ugyanis az elnök Lengyel Zoltánt kétszer rendreutasításban részesítvén, úgy tette fel a kérdést, vajjon Lengyel Zoltán ügye a mentelmi bizottsághoz utasítható-e?, hogy a Ház jelentékeny része a kérdést nem hallhatta. Miután az idevágó határozat szabálytalan módon hozatott, indítványozza, hogy a jegyzőkönyvből kihagyassék.

Lovászy Márton csatlakozik Ugron indítványához és emlékeztet arra, hogy jelen eset teljesen hasonló ahhoz a másikhoz, mely november 4-én történt, midőn az elnök a legnagyobb zajban felolvastatott egy királyi kéziratot, kimondotta a határozatot, hogy az tudomásul vétetik és a főrendiházzal közöltetik és nyomban rá a jegyzőkönyvnek ezt a részét hitelesítette. Ám a másnapi ülésben, vagyis nov. 5-én, bekövetkezett ennek a házszabályellenes eljárásnak a reparálása. Az akkori alelnök beismerte, hogy a kérdést úgy kellett volna feltennie, hogy azt a Ház tagjai hallják. De a nagy zajban nem hallotta a Ház tagjainak nagy része. Ennélfogva javasolta, hogy királyi kéziratra vonatkozó kérdéseket a Ház engedőimével újból feltehesse, természetesen a jegyzőkönyv idevágó részének törlése mellett és mondja ki a Ház, hogy ez a dolog precedenst ne képezhessen. A Ház ily módon határozott és reparálta a házszabálysértést. Az orvoslás ezen módjához a miniszterelnök is hozzájárult, kijelentvén, hogy a nov. 4. ülésben a zaj oly mérveket öltött, amelyek mellett szabályszerű határozathozatalról nem igen lehetett szó. (105, 106.) Szóló kéri a Házat, hogy ne dezavualja azt, amit két hónap előtt kimondott és érvényesnek ismert el.

A két ellenzéki szónokkal szemben a jegyzőkönyv kérdéséhez szólott két kormánypárti képviselő kéri a jegyzőkönyv hitelesítését.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. Képviselőház! Miután Lovászy Márton képviselő úr reám is hivatkozott, egész röviden konstatalem azt, hogy az általa felhozott esetben a Háznak egy érdemleges határozataról volt szó. A jelen esetben pedig arról volt szó, hogy a házszabályoknak a zajongók és engedetlenek elleni diszpozíciói végrehajtsanak. *(Így van! jobbfelől.)* Engedelmet kérek, a házszabályoknak a zajongók és engedetlenek elleni diszpozícióit mindig csak zaj és láрма között lehet végrehajtani. *(hjaz! Úgy van! a jobboldalon.)* Egyszerűen nevetségessé tétetnének a házszabályok, egyszerűen ad absurdum vitetnék a dolog és lehetetlenné válnék a házszabályok végrehajtása, ha a képviselő urak azt kívánnák, hogy az ilyen természetű intézkedések síri csendben történjenek, mert akkor az az egy-két házszabályt. sértő úr egyszerűen lehetetlenné tenné a házszabályok megtartását. *(Igaz! Úgy van! a jobboldalon.)* Ennek következtében én is kérem a jegyzőkönyv hitelesítését. *(Helyeslés a jobboldal időn.)*

A Ház a jegyzőkönyvet eredeti szerkezetében hitelesítette.

Az ülés későbbi folyamán előterjesztett a mentelmi bizottság javaslata Lengyel Zoltán ügyében. A bizottsági előadó jelentése után elnök kérdésére előadó kijelenti, hogy kisebbségi vélemény beadva nincs.

„Elnök: Eszerint a házszabályok értelmében egyszerű szavazással dönti el a Ház ezt az ügyet. A kérdés az lesz ... Húsz képviselő, vagy ennél több zárt ülést kért; miután azonban már hozzáfogtam a kérdés feltevéséhez, ennélfogva sem szólani, sem beszédet tartani nem lehet, tehát más dolgot elvégezni nem szabad... Kisebbségi előadó nincs, más nem beszélhet, következésképp nem marad egyéb hátra, mint egyszerű szavazással dönteni a kérdés felett.“

Nagy zaj és ellenmondások a baloldalon. A jobboldal tiltakozásai ellenére több ellenzéki képviselő a házszabályokhoz szól.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. Képviselőház! Az kétségtelen, hogy husz képviselőnek joga van zárt ülést kérni (*Felkiáltások balfelől: Köszönjük!*) és a zárt ülés elrendelését is. Az kétségtelen azonban, hogy ennek a kérvénynek benyújtása sem egy már megkezdett beszédet...

Kubik Béla: Megint lapszus lesz. (*Zaj jobbfelől.*)

Gróf Tisza István miniszterelnök: ...sem egy megkezdett szavazási aktust félbe nem szakíthat. (*Felkiáltások balfelől: Nem kezdődött meg!*) Az pedig, éppen Szilágyi Dezső elnöklete alatt ő általa állapított meg mint elv, — szigorúan, következetesen alkalmaztatott is, — hogy a szavazási aktus kezdetét veszi azzal a ténnyel, hogy az elnök a kérdés feltevése iránt javaslatot tesz. (*Helyeslés jobbfelől. Ellenmondás balfelől.*) Amint az elnök a kérdés feltevése iránti javaslatába belekezd, ezzel a szavazási aktus megkezdődik. (*Ellenmondások balfelől. Helyeslés a jobboldalon.*)

Elnök kérdésére a Ház a mentelmi bizottság javaslatát elfogadta.

152. 1904. január 23. országos ülés. — Beszéd másnapra halasztása. — Gróf Zichy Aladár interpellációja a népgyűlésekre vonatkozólag kiadott belügyminiszeri rendelet tárgyában: a gyűlekezési szabadság és szükséges korlátai. (Napló XXII. k. 141—142., 145—148., 148. 1.)

Lengyel Zoltán személyes kérdésben és a házszabályok címén kérve szót, hosszasan bizonyítja, hogy jan. 21-én Kovács Pál ügyével kapcsolatban (150) teljesen korrektil jár el és hogy azt a házszabálymagyarázatot, amelyet követett, régebben sem a miniszterelnök, mint képviselő, sem a mostani elnök nem kifogásolta: hogy végül ez a házszabálymagyarázat gróf Apponyi Albert volt elnöktől származik. Hivatkozik arra, hogy a Ház nov. 6. ülésében egyhangúlag kimondta, hogy az elnökség ezentúl is a lemondott gróf Apponyi Albert elnök szellemében tartozik a házszabályokat kezelni. Kérdi a miniszterelnököt, ha — jan. 21. nyilatkozata szerint — ezt a mostani házszabálykezelést tartja hünek, becsületesnek és tisztának: minek tartja akkor gróf Apponyi Albert házszabálykezelését, mely ezzel egészen ellenkezik? Ha pedig nem tartotta helyesnek Apponyi házszabálykezelését, miért nem szólt fel ellene annakidején, miért tűrte el?

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. Ház! Egész egyszerűen kijelentem, hogy ezen teljesen deplasziirt, hosszú, zagyalékos beszédre, amellyel csak az idő telt, (*Nagy zaj és mozgás a bal- és a szélsőbaloldalon. Felkiáltások a bedől dalon: Kendre! Micsoda beszéd ez! Zajos helyeslés jobbról.*) egy szóval sem szándékozom válaszolni. (*Felkiáltások a baloldalon: Kendre!*) Nagyon jó lesz, ha a képviselő urak soha ennél erősebb kifejezést nem fognak használni. (*Elénk helyeslés jobbról.*)

Tegnapelőtt megvitattuk e házszabálykérdést a maga helyén. Az, hogy a házszabályok ürügye alatt felszólalás történjék és már elintézett dolgokra újra visszatérjenek a Ház egyes tagjai, a technikai obstrukciónak egy fegyvere, *(Nagy zaj a baloldalon. Halljuk! Halljuk! a jobboldalon. Elnök csenget.)* amely technikai obstrukciónak én segítségére jönni nem szándékozom ...

Ugron Gábor: Azért beszél!

Gróf Tisza István miniszterelnök: ... Én bármikor helyet fogok állani a házszabályok azon magyarázatáért, amelyet tegnapelőtt kifejtettem, amidőn annak helye és ideje itt lesz. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)* Csak ennek megjegyzését tartottam szükségesnek. *(Helyeslés a jobboldalon. Mozgás balfelől.)*

Következvén az interpellációk, gróf Zichy Aladár a miniszterelnök, mint belügyminiszterhez a következő interpellációt intézi: „Szándékozik-e a belügyminiszter úr azon rendeletét, melyet f. é. jan. 16-án Szederkényi Nándor és Lengyel Zoltán képviselő urak interpellációjára adott válaszában említ, és amely a népgyűlésekre vonatkozik, köztudomásra hozni V”

Itt emlékeztetnünk kell arra, hogy a miniszterelnök Szederkényinek adott válaszában (148) egyebek között a következő kijelentést tette: „A mai napon bocsátottam ki egy rendeletet, amelyben kifejezést adok annak, hogy rendszerint szabad folyást kívánok engedni az agitációnak (t. i. a szociálisztikus agitációnak) és a népgyűlések megtartásának. Oly vidékeken azonban, ahol ezen népgyűlések megtartása a közbiztonság megzavarását eredményezné és ezen mozgalom (t. i. a szociálisztikus mozgalom) folytatása aggályos következményekkel járhat, felhatalmazom a hatóságokat, hogy a népgyűlések megtartására kért engedélyeket megtagadják.“

A miniszterelnök Zichy interpellációjára azonnal válaszolt.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőházi Azonnal válaszolok t. képviselőtársam interpellációjára.

Mielőtt ezt tenném, legyen szabad egész röviden kijelentem, hogy azon rendelet, melyet e tárgyban kibocsátottam, a főispánokhoz intézett bizalmas rendelet volt. *(Felkiáltások halfelől: Ahá! Titkos!)* Hogy azonban milyen kevésbé volt szándékom ebből titkot csinálni, ellenkezőleg ...

Báró Kaas Ivor: Felbíztni! *(Zajos ellenmondások jobbfelől.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: ...ellenkezőleg, mennyire óhajtottam, hogy ez a tény köztudomásra jusson, hogy a. t. képviselő uraknak alkalmuk legyen vele megismerkedni, azt netalán kritika tárgyává tenni: ennek bizonyítékául egyszerűen azon tényre hivatkozom, hogy ugyanazon napon, midőn e rendeletet aláírtam, egy interpellációra adott válaszomban, amely csak némi kapcsolatban állott a kérdéssel, felemlítettem e rendeletet, *(Igaz! Úgy van! jobbfelől.)* egyenesen provokáltam, hogy előre nézve diszkusszió származzék. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Szederkényi Nándor: Hiszen akkor nem titkos! *(Felkiáltások jobb felől! Nem titkos! Bizalmas!)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Bizalmas és titkos két egészen különböző fogalom. Úgy látszik, Szederkényi képviselő úr csak a titokban bíz, *(Derűtség jobb felől.)* én tudok bízni titkolózás nélkül is, és szerintem bizalmasnak kellett lenni a rendeletnek azért, mert irányadás foglaltatik benne arra vonatkozólag, hogy a hatóságok a maguk diszkrécionális jogkörét milyen mértékben alkalmazzák. Tehát bizalmas természetű rendelet volt; de hogy mennyire nem titkos, azt már múltkori magamartásával igazoltam, és igazolni fogja a válasz is, melyet ezúttal adni szándékozom.

A t. képviselő urak méltóztatnak tudni azt, hogy Magyarországon a gyülekezési jog törvényben szabályozva nincs, és ennek folytán, addig legalább, míg az törvényben szabályoztatni nem fog, ez ügynek kezelése teljesen a kormányzati jogkörbe tartozik.

Báró Kaas Ivor: Tessék! *(Derűtség és zaj jobb felől.)* Minden szabad, amit a törvények nem tiltanak! *(Zaj jobb felől.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Akár tetszik t. képviselőtársamnak, akár nem, de ez egy tény, amelyet csak úgy a föld színéről eltörölni nem lehet. A gyülekezési jog mindenesetre olyan nagy horderejű nyilvánjog, amelynek mikénti gyakorlása körül a rendőri hatóságoknak jogaik és kötelességeik vannak, és amennyiben ezek a jogok és kötelességek törvényben körülírva nincsenek, természetesen a kormányzatnak képezi hivatását és kötelességét ebben a tekintetben saját felelősségére eljárni. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)*

Báró Kaas Ivor: A törvény keretében! *(Zaj és felkiáltások a jobboldalon: De nincs törvény!)* Én értem a szabadságot is, a törvényességet is, de a közjogot is. *(Nagy zaj a jobboldalon.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Nagyon furcsa konzekvenciákkal járna minden oly államban, amelynek nincs kodifikált alkotmánya, hanem amelynek alkotmánya egy ezredéves történelmi fejlődés születtje, ha arra az elvi álláspontra helyezkednénk, hogy amennyiben a törvény nem mond semmit, ott nem lehet semmit sem cselekedni.

Báró Kaas Ivor: Azt nem mondtam! *(Élénk derűtség a jobboldalon.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Annak, amit t. képviselőtársam mondott, vagy ez volt az értelme, vagy azután semmi értelme nem volt. *(Élénk derűtség a jobboldalon.)* Visszatérek a dologra.

Báró Kaas Ivor: Ha nem értik, arról én nem tehetek. *(Zaj és derűtség a jobboldalon.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Nagyon természetes dolog,

nem volt és remélem, nem is lesz magyar kormány, amely át ne volna hatva annak nagy fontosságától és nagy horderejétől, hogy a gyülekezési jogot semmiféle felesleges korlátozásnak alá ne vesse; (*Helyeslés a jobboldalon.*) hogy itt az elvi álláspont és a szabály, amelyből kiindulni kell, a teljes gyülekezési szabadság, és ezt megszorításoknak alávetni csak annyiban szabad, amennyiben ezt a közérdek, a közbiztonság szempontjai parancsotokig megkövetelik. (*Úgy van! Úgy van! a jobboldalon.*)

Báró Haas Ivar: Ez nagyon tág!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Itt van mindenesetre egy bizonyos köre az appreciációnak, mondjuk a diszkrecionárius hatalomnak. De méltóztassanak nekem megengedni, ez a kör megmaradna akkor is, ha az ügy törvényben szabályoztatnék, mert teljesen lehetetlen volna törvényben úgy szabályozni, hogy ezen szempontok megítélése ne a rend fenntartásáért felelős hatóságokra bizzassák. (*Élénk helyeslés a jobboldalon.*)

Én nagyon szeretném megérni azt, hogy a gyülekezési jog törvényben szabályoztassék.¹ Ha a t. képviselő urak nekem még hosszú időt engednének arra, hogy az ország ügyeivel foglalkozhassam ebben az állásban, bizonyára rákerülne a sor erre is. De egyelőre mindenesetre teljesítenem kell kötelességeimet a mai jogrendszer alapján, vagyis törvényes diszpozíciók létele nélkül és én biztosíthatom a képviselő urat, hogy én ezen kötelességeim teljesítésénél a gyülekezési jognak legliberálisabb interpretációjából indulok ki. (*Élénk helyeslés a jobboldalon.*)

Mielőtt az általam kibocsátott rendeletre áttérnék, legyen szabad egy körülményről megemlékeznem. Amidőn átvettem a belügyminisztérium vezetését, jött tudomásomra, hogy gyakran a népgyűlések megtartását tudomásul nem vevő határozatok ellen beadott fellebbezések a népgyűlésre megjelölt időn jóval túl terjesztettek fel és a belügyminisztériumban szokásban volt ezen fellebbezéseket, mint tárgytalanná váltakat minden érdemleges elbírálás nélkül visszaküldeni.

Az idő rövidségénél fogva nem kereshettem elő nagyobb materiáit erre, de itt fekszik előttem két ilyen módon elintézett akta, az egyik 1899 november haváról, a másik 1901-ből. Felhozom őket példájául annak, hogy ez az eljárás a belügyminisztériumban szokásban volt.

Én, amidőn átvettem a belügyminisztérium vezetését s amidőn égj úttal igen szigorú intézkedést bocsátottam ki aziránt, hogy mindazon ügyek, amelyek régi idő óta hevertettek a minisztérium egyes osztályaiban, elintéztessenek: akkor tudomásomra jutott, hogy márciusban tagadtatott meg Kecskeméten egy népgyűlés megtartása, amelyre nézve azonban a minisztérium

¹ Tudvalevőleg ez mindezeidig nem történt meg.

márciustól egész novemberig nem intézkedett. Én akkor azt mondtam, nem bánom, itt már nyolc hónap eltelt, ezt az ügyet küldjék még vissza, mint tárgyalant, mert nyolc hónap múlva csakugyan semmi értelme nincsen az intézkedésnek; de egyúttal kijelenttem azt, hogy én ezt az eljárást helyesnek nem tartom és én jövőre akár idejekorán, akár elkéssetten jön egy ilyen ügy a minisztérium elé, érdemleges határozatot kívánok ez ügyekben, *(Helyeslés a baloldalon.)* hogy lehetővé tegyem azt, hogy esetleg egy más terminusra a népgyűlés akkor is összehívassék, ha az előzőleg kontemplált terminuskor az már megtartható nem volt. *(Helyeslés a jobboldalon.)*

E tekintetben tehát, a dolog úgy áll, hogy ilytermészetű praxist, mint létezőt találtam a minisztériumban és azt beszünttettem, amint módomban állt a kérdéssel foglalkozni és abba beletekinteni. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)*

Már most, t. Ház, ezek után áttérek azokra a körülményekre, amelyek rendeletem kibocsátását tették szükségessé. *(Halljuk! Halljuk!)* Azt az agitációt mindnyájan ismerjük, amely szociális jelszavak és szociális firma, alatt az országnak különösen azon részeiben indult meg és van folyamatban, ahol a köznépp alacsonyabb műveltségi fokánál fogva mindenféle izgatásnak hozzáférhető. *(Általános helyeslés.)* Ez az izgatás nem a mezőgazdasági munkásosztály köréből indult ki. lágy idegen plánta az, amelyet főleg Budapestről vittek a mezőgazdasággal foglalkozó köznépp közé olyanok, akiknek a magyar munkásosztállyal, annak érdekeivel, annak küzdelmeivel semmi köze, *(Helyeslés a jobboldalon és a néppárton.)* hanem akiknél ezen agitációk hivatásszerű üzése keresetforrást képez. *(Igaz! Úgy van! a jobboldalon. Felkiáltások halfelől: Abból élnek! Pezsgőznek belőle!)*

Dacára annak, hogy ezen agitációt és ezen agitátorok működését a szimpátiának ugyanolyan csekély fokával ítélem meg, amint úgy látom, pártkülönbség nélkül a Háznak minden tagja, én ebből általános elv és általános szabály gyanánt egyáltalában nem kívánom levonni azt, hogy még ezen elemeknek is meg ne engedjük a népgyűlések tartását, *(Általános helyeslés.)*; mert azt tartom, hogy!ai leggyökeresebb orvoslása a bajnak, hogyha ezen eszméknek a hiábavalóságáról, hogyha ezen agitációknak üres és frivol voltáról, ha ezen agitátorok mellékes céljairól a nép az életben győződik meg. *(Helyeslés jobbfelől.)* Igaz, hogy tanpénzt fizet, ez a szegény ember, míg erre a meggyőződésre jut, igaz, hogy sok fillérért szedik össze a népnek az ilyen méltatlan elemek, amely filléreket bizonyára üdvösebb célokra fordíthatott volna; *(Úgy van! jobbfelől.)* de mindhiába, mégiscsak a szabad intézményeknek, a szabad állami és társadalmi életnek normális processzusa az, hogy többé-kevésbé saját kárán tanulja meg

mindenki, hogy hol keresse az igazi orvosságot. *(Igaz! Úgy van! jobbfelől.)*

Ez az az általános álláspont, amelyre én ezen kérdés megítélésénél helyezkedem. Azonban felelősségem tudatában kénytelen vagyok ezen általános elvi álláspont alól kivételt is tenni, különösen azon vidékekre nézve, ahol egyfelől a népnek alacsonyabb kulturális foka, másfelől az a körülmény, hogy a szociális agitáció igen könnyen összejátszhat bizonyos nemzet- és államellenes törekvésekkel, *(Igaz! Úgy van! jobbfelől.)* különösen veszélyessé teszi ezt az ügyet, úgyhogy nemcsak tanpénzről lehetne aztán szó, amelyet az agitáció által elcsábított nép az ú. n. szociális célokra pénzben kifizet, hanem ahol a népnek ennél sokkal nagyobb kincsei foroghatnak kockán, mert az agitáció olyan mérveket ölthet, hogy a közbiztonság megvédésére, a közrend helyreállítására karhatalomra és fegyverhasználatra kerülhet a sor. Én pedig nem tudnám elviselni a felelősséget azért, hogy bármely helyes teoretikus álláspont kedvéért annak tegyem ki az elcsábított népet, hogy fegyverhasználatlalt, esetleg emberélet feláldozásával kelljen őt kijózanítani. *(Élénk helyeslés.)*

Ilyen aggályos konkrét jelenségek mutatkoztak Arad, Temes és Torontál vármegyékben, ahol úgy a román-, mint különösen a szerbajkú lakosságnál mindenütt bejátszott egy nemzet- és államellenes akció, és ahol a közbiztonság megzavarásának olyan aggályos és akut tünetei mutatkoztak, — mint ellenszegülés a hatóság ellen, veszélyes fenyegetések a lakosság mindazon tagjai ellen, akik nem csatlakoztak a mozgalomhoz, gyűjtogatások, életveszélyes fenyegetések, — szóval a közbiztonság olyan megzavarása, amely máris szükségessé tette azt, hogy Temes megye három, Torontál és Arad megyék egy-egy községében katonaság kirendeléséről és ezen egész inficiált területen a csendőrség létszámának erős megszorításáról kellett gondoskodni. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Báró Kaas Ivar: Kivételes rendszabályok.

Gróf Tisza István miniszterelnök: Szerintem kötelességemnek egyik része az, hogy ha kell, csendőrrrel és katonával is megvédjem és fenntartsam a közbiztonságot; de, ismétlem, nem tudnám elviselni a felelősséget azért, hogy továbbra is kitegyem a mételynek és miazmának azon lakosságát az országnak, amelyet esetleg csak vérontással lehet a közrend megzavarásától visszatartani. Éppen ez volt az indoka a szóbanforgó rendelet kibocsátásának. Méltóztassanak megengedni, hogy ezt a rendeletet felolvassam. *(Halljuk! Halljuk! Olvassa):*

„Hozzám érkezett jelentések szerint a szociáldemokrata párt vezetősége az utóbbi időben mind sűrűbben küldi ügynökeit és megbízottjait az ország egyes vidékeire népgyűlések rendezése érdekében s így a hatóságok mind gyakrabban jönnek abba a

helyzetbe, hogy a népgyűlések megtarthatása tárgyában határozanak.

Én a gyülekezési jogot rendszerint a legliberálisabban kívánom értelmezni, mert a nép között terjesztett téveszmék önmagukban hordják ellenszűket s az ilyen zavaros áramlatok a népkijózanodása folytán természetes halállal múlnak ki. Ezen természetes folyamatot megakasztó, gátló, vagy tiltó intézkedéseket tehát indokoltnak csak ott tartom, hol azokat a közbiztonság és állami rend szempontjai feltétlenül szükségessé teszik.

Mínthogy pedig sajnálattal arról is értesültem, hogy ezek a népgyűlések több helyen a nép nyugalmanak és békéjének megzavarását, a közrend s közbiztonság megtámadását idézték elő: az állami rend érdekében felhatalmazom a rendőri hatóságokat, hogy ilyen helyeken a bejelentett népgyűlések tudomásvételét, — újabbi rendelkezésemig, — ezekből az indokokból megtagadjassák.

Amidőn erről főispán urat megfelelő intézkedés végett értesítem, egyúttal felkérem, hogy a rendőri hatóságoknak a népgyűlések engedélyezése és azok megtagadása körüli eljárását figyelemmel kísérni és őket a jelzett intenciómnak megfelelőleg irányítani szíveskedjék.“ (*Élénk helyeslés.*)

Ehhez a szöveghez csak azt jegyzem meg, hogy világosan szocialista izgatásra és azon helyekre van szorítva a népgyűlések tudomásulvételének megtagadása, ahol akut rendzavarás veszélye forog fenn, (*Élénk helyeslés a jobb oldalon.*) és hozzáteszem azt is, hogy éberem örködni fogók felette, hogy a hatóságok eljárásukban ezen korlátok között maradjanak és ezen rendeletemet semmi körülmények között tévedésből vagy más szempontból fel ne használják arra, hogy akadályozzák, korlátozzák a gyülekezési szabadságot, ott, ahol ezek a parancsoló körülmények fenn nem forognak. (*Helyeslés a jobboldalon.*)

Miután, amint jeleztem, tényleg az ország egy részében a viszonyok olyanok voltak, hogy nem nézhettem tétlenül tovább, hogy ilyen népgyűlések megtartása által továbbterjesztassék a mételey: én azt hiszem, hogy felelősségemmel és azon kötelességgel, amellyel az ország érdeke iránt tartozom, (*Helyeslés a jobboldalon.*) csak az volt összeegyeztethető, hogyha a felelősséget a népgyűlések ilyen esetben való megtagadásáért magamra vállalom, (*Helyeslés a jobboldalon.*) ebben a tekintetben a rendőri hatóságokat a kellő fedezetben részesítem, másfelől azonban — és errenézve biztosíthatom a Házat, — hogy éberem örködöm afelett, hogy a gyülekezési jognak ezen korlátozása csakis ezen általam szűkén megvont határon belül maradjon. Kérem a t. Házat, méltóztassék válaszat tudomásul venni. (*Élénk helyeslés a jobboldalon.*)

Gróf Zichy Aladár készséggel elismeri, hogy a miniszterelnök válasza aggodalmait nagyrészt eloszlatta. Azonban nem látja egészen világosan, hogy a miniszterelnök rendelete az összes főispánokhoz ment-e? A választ tudomásul veszi, mert főcélja az volt, hogy erre a kérdésre világosság derítették.

Gróf Tisza István miniszterelnök: Megjegyzem még, hogy a rendelet az összes főispánokhoz ment, azért, mert előfordulhatnak ilyen jelenségek másutt is. Nagyon természetes, hogy alkalmazásra csakis ott kerülhet ez a rendelet, ahol a tényleges fejlemények alapján ennek szüksége beigazoltatok. *(Helyeslés.)*

A miniszterelnök válaszát a Ház is tudomásul vette.

153. 1904 január 26. országos- ülés. — Újoncmegajánlási javaslat tárgyalása: a magyar nyelv oktatására vonatkozó állítólagos hadügyminisztert akta. (Napló XXII. k. 202. 1.)

Az újoncmegajánlási javaslat folytatódó tárgyalása során Kovács Pál végre elmondta azt a beszédet, amelyet már jan. 21-én kellett volna elmondania. (150). Hosszúra nyúlt obstrukciós beszédében egyebek között előadja, hogy a szabadelvű-párt katonai programjának 4. pontjára vonatkozólag, mely lényegileg a tisztképzés terén tervezett reformokról és ezek keretében a tisztképző-intézetekben a magyar nyelv oktatásáról szól, sikerült a hadügyminisztériumból egy elintézési tervezetet megszereznie. Felolvassa ezt az aktát és úgy találja, hogy a fennforgó nagy nehézségek közepette az abban tervezett intézkedések elfogadhatók; a maga részéről is örömmel üdvözi ezt a tervezetet és megnyugodna benne. Ámde ezzel szemben áll a hadügyminisztérium illetékes ügyosztályának véleménye, mely ezen tervek elvetendőnek tartja s amely teljesen egybevág a hadügyminiszternek az osztrák delegációban elfoglalt, a miniszterelnökével homlokegyenest ellenkező álláspontjával. (146). Ilyen körülmények között csodálkozik azon, hogy a kormánypárt többsége még mindig bizalommal van a miniszterelnök iránt.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőház! Nem lehettem a Házban Kovács Pál képviselő úr beszéde alatt, és csak utólag figyelmeztettek rá, hogy a képviselő úr beszédében felolvasott valamely állítólagos hadügyminisztert aktából egyes pontozatokat, amelyek a magyar nyelv oktatására vonatkoznának. Hozzátette azután, hogy ezen pontozatok tartalma őt teljesen kielégítené, azonban ráolvashatja mindjárt a hadügyminisztérium illető osztályának nézetét, amely azután aggályokat fejez ki ezen pontozatokkal szemben.

Hogy hogyan jutott a t. képviselőtársam és mihez a hadügyminisztériumból, a papírkosárból került-e onnan ki valami, vagy egy rossz viccet engedett meg magának valaki: 'azt nem tudom. Én csak azt tudom, hogy én a képviselő úrral abszolúte nem vagyok egy nézetben, mert engemet, hacsak ezeket a pontozatokat lehetne megvalósítani a magyar nyelv oktatása terén, ezek abszolúte ki nem elégítenének. *(Élénk éljenzés jobbfelől.)* Én egy

kicsit komolyabban veszem ezt a kérdést, mint a képviselő úr, és a magyar nyelv oktatása terén komolyabb és mélyebbre ható eredményeket kívánok elérni. (*Élénk helyeslés és éljenzés a jobboldalon.*) Én megnyugtathatom a képviselő urat, hogy teljes reményem van arra, mondhatnám, teljes meggyőződés, hogy a közös hadügyminiszter úrral teljes egyetértésben sokkal többet fogunk elérni ezeknél a pontozatoknál. (*Élénk éljenzés a jobboldalon.*)

154. 1904 január 28. országos ülés. — Újoncmegajánlási javaslat tárgyalása: változó taktika az obstrukcióval szemben; küzdelem a parlamentárizmusért; újabb felhívás a tartalékosok és póttartalékosok hazabocsátása érdekében; bizalom a nemzet politikai belátásában. — A miniszterelnök újabb felszólalása: érintkezés az ellenzéki pártokkal. (Npló XXII. k. 240—243., 247—248. 1.)

Az újoncmegajánlási javaslat tárgyalása során a miniszterelnök ezen az ülésen is felszólalt, hogy jan. 21-én mondott beszédével kapcsolatban újra (135) azt a kérést intézte a Ház obstruáló tagjaihoz: hagyják abba a magyar parlamentarizmust megrontó meddő küzdelmüket és tegyék lehetővé, hogy az újoncok megszavazása által a tényleges szolgálatételre visszatartott, illetve behívott tartalékosok és póttartalékosok legalább belátható időn belül hazabocsáthatók legyenek.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőház! (*Halljuk! Halljuk!*) Ezelőtt egy héttel tartott felszólalásomban¹ kifejezést adtam azon nézetemnek, hogy a kormány és a többség által az utolsó két hónap alatt követett enyhébb taktikának sikere kizárólag attól függ, hogy azon tíz-tizenkét főből álló csoportja t. képviselőtársainknak, (*Mozgás balfelől.*) akik az obstrukciót nyíltan folytatják: izolálva marad-e, (*Mozgás balfelől.*) avagy kapnak-e annyi segélycsapatot, amennyivel a küzdelmet a sikerre való több kilátással folytathatják? Már akkor mutatkoztak jelei a segédcapatok jelentkezésének. Ue én megvallom, annyira képzeltetlenségem, annyira elhíhetetlennek tartottam azt, hogy az ország ilyen viszonyai között az obstrukció sikerét előmozdítsák olyanok, akiknek erre még annyi jogcímük sincs, mint az eddig obstruált t. képviselő uraknak, (*Úgy van! Úgy van! a jobboldalon. Ellenmondások balfelől.*) akik még csak egy plauzibilis ürügyet sem tudnák arra felhozni, és akik, egy-két kivétellel, az obstrukcióban való részvételt mindaddig dezavualták és letagadták, — hogy, mondom, ilyen körülmények között nem akartam hinni szememnek és nem akartam elsietni véleményemnek végleges megalkotását. Fájdalom, t. Ház, azóta, egy hét múlt el, amely hétnek tanúsága után valóban már csak a vak nem látja, hogy mi történik és konstatálnunk kell, mint elvitathatatlan tény, azt, hogy az obstrukcióban nyíltan résztvevő t. képviselőtársaink leg-

alább is kétszer vagy háromszor olyan számos részétől a Háznak többé-kevésbé még ma is lappangó segítséget kapnak.

Holló Lajos: Nyíltan is!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Nyíltan is, meg nem is nyíltan; egyszer állítják, másszor letagadják, de az eredmény megvan. *(Úgy van! a jobboldalon. Zaj balfelől.)*

Ilyen körülmények között a kormánynak számot kell vetni a tényekkel, le kell abból vonni a következtetéseket és teljesítenie kell az azokból ráháruló kötelességet. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)* Mielőtt azonban erre vonatkozólag egy-két további megjegyzést tennék, engedje meg nekem a t. Ház, hogy egy igen rövid pillantást vessek az elmúlt három hó történetére. *(Halljuk! Halljuk!)*

Idestova három hónapja lesz, hogy vállalkoztunk az ország kormányának vitelére, vállalkoztunk olyan viszonyok között, amidőn minden komolyan gondolkozó hazafi növekvő aggodalmakkal látta a helyzet romlását és elfajulását, *(Úgy van! Úgy van! a jobboldalon.)* amidőn mind általánosabb és mind hangosabb lett az aggodalom, hogy nagy krízisek, nagy bonyodalmak küszöbén állunk, és amidőn az, akinek szemeit el nem vakította a pártszennvedély, aggódó kebellet kellett, hogy lássa, hogy ez a nemzet az örvény, a katasztrófa felé tántorog.¹ *(Úgy van! Úgy van! a jobboldalon. Zaj balfelől.)*

T. Ház! Midőn barátaimmal együtt *(Zaj a baloldalon. Halljuk! Halljuk! a jobboldalon.)* vállalkoztunk ilyen nehéz viszonyok között a kormány átvételére, e vállalkozásunkhoz két dolgot hoztunk: *(Halljuk! Halljuk! a jobboldalon.)*

Kecskemétiig Ferenc: Előbb is akart vállalkozni! *(Halljuk! Halljuk! a jobboldalon.)*

Elnök: Kérem Keeskeméthy képviselő urat, ne zavarja a szónokot folytonos közbeszólásaival. *(Halljuk! Halljuk!)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Hoztuk & függőben lévő kérdéseknek olyan megoldását, amely biztosította mindazt, ami nagyobb bonyodalmak, nagyobb konfliktusok nélkül békés úton el volt érhető, és ami ennek folytán, — meggyőződésünk szerint — alkalmas volt arra, hogy megnyugvást keltsen a nemzetben, és hoztuk másodszor azt a habozást, ingadozást, kislétkúséget nem ismerő erős akaratot, hogy erőnk végső megfeszítésével és a rendelkezésünkre álló alkotmányos eszközök teljes kimerítésével meg fogjuk tenni a lehető azon politika diadalra vezetésére, amely politikához meggyőződésünk szerint a nemzetnek legnagyobb, legszentebb érdekei fűződnek. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)*

¹ (104) és (107).

Bartha Miklós: Osztrák politika! (*Zaj a jobboldalon és felkiáltások: Halljuk! Halljuk! Elnök csenget.*)

Gróf Tisza István miniszterelnök: Mi tudniillik abban a meggyőződésben voltunk és vagyunk, hogy a nemzet érdekei nem a tehetetlenség, nem az anarchia előidézése, nem az alkotmány diszkreditálása által érhetők el; hogy nem azok szolgálják a nemzeti politikát, akik ezen a végzetes úton sodortatják magukat tovább, hanem azok tesznek a nemzetnek nagy szolgálatot, akik egész egyéniségüket szembedobják ezzel az áramlattal. (*Úgy van! Úgy van! a jobboldalon.*)

És ebben a tekintetben, mint komoly férfiak, tisztába jöttünk önmagunkkal mindazon eszközökre nézve, amelyek rendelkezésünkre állhatnak és kötelességszerűen tisztába jöttünk a koronával; (*Mozgás a baloldalon.*) úgy, hogy ezen egész akciónak minden lehető fázisa (*Halljuk! Halljuk! a baloldalon.*) a kormány megalakulásakor megbeszéltetett és tisztába hozott és e^en akció egész folyamata alatt nem állhat a kormány elé olyan feladat, amelyre nézve a koronának jóváhagyása már előzetesen ne biztosított volna. (*Zajos helyeslés a jobboldalon. Mozgás és zaj a baloldalon.*)

Báró Kaas Ivor: Ez helytelen!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Azonban, t. Ház, a kormány nem sietett azon eszközök alkalmazásával, amelyek rendelkezésre állottak; nem sietett azért, mert meggyőződésünk szerint ezen eszközöknek alkalmazása lehet parancsoló kötelességgé, amely elől kitérni nem szabad, de csak akkor, ha azoknak feltétlen szüksége bebizonyított; ha a megoldásnak békésebb, enyhébb, kevesebb sebet ütő módjai megkíséreltetek és kimentettek; ha valóban nem marad más egyéb hátra, mint ezen sok tekintetben nehéz és keserves ultima ratio. (*Zajos helyeslés 'jobb-felől.*)

Báró Kaas Ivor: Mi az? Lássuk! Fegyveres erő? Katonaság? Mi az? (*Felkiáltások a jobboldalon: Majd meghallják! Elnök csenget.*)

Gróf Tisza István miniszterelnök: Az én t. képviselőtársam nagyon kíváncsi. Én egy kis türelemre kérem őt. Mindent meg fog látni a maga idejében. Most csak annyit jegyzek meg, hogy ultima ratiónak tartok minden olyan intézkedést, amely a pártusát ebben a szerencsétlen országban kiélezni van hivatva; mert csapásnak tartom, szerencsétlenségnek tartom, hogy mi, akik oly kevesen vágjunk, annyi ellenségtől körülvéve (*Igaz! Úgy van! jobb-felől!*) minduntalan a szenvedélyes párharcok végleteibe sodortassuk magunkat.

Bartha Miklós: Ezért csináljunk osztrák politikát!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Ezt nevezem annak az ultima ratiónak, amelyre én csak akkor vállalkozom, hogy ha már

minden egyéb útja a megoldásnak hasztalanul kíséreltetett meg. (*Mozgás a bal- és a szélsőbaloldalon. Halljuk! jobbfelől.*) Mondom, t. Ház, nem siettünk ez eszköz alkalmazásával, mert bízunk ügyünk erejében; bízunk abban a reményben, hogy az a megoldás, amit hozunk, megnyugvást kelt a nemzetben, megnyugvást kelt a keblekben itt e házban és e házon kívül, és az meg fogja teremni gyümölcseit.

És ebben a reményben, legalább túlnyomó nagy részben, nem is csalódtunk. Aki az ország mai állapotát összehasonlítja azokkal a jelenségekkel, amelyeket négy-öt hónappal ezelőtt tapasztalhattunk, az lehetetlen, hogy el ne ismerje azt, hogy igenis a magyar közvélemény meglepéssel fogadta azt a megoldást, amelyre mi vállalkoztunk; (*Úgy van! Úgy van! jobbfelől.*) hogy a magyar közvélemény meglegelte azt a végtetekig menő harcot, amely eddig folytatott (*Úgy van! Úgy van! jobbfelől.*) és a nemzet túlnyomó nagy többsége kívánja azt megbízottaitól, képviselőitől, hogy most már ezen eredményeket biztosítva, a békés haladás terére, a békés munka terére lépjenek. (*Élénk helyeslés jobbfelől.*) És ugyanez az eredmény (éretett el ebben a Házban is, ahol igen csekélyszámú képviselőtársaink kivételével e Házellenzéki pártjainak túlnyomó nagy része is az obstrukció folytatását ilyen körülmények között férfiasan és határozottan elítélte, (*Úgy van! jobbfelől.*) és azon vágnak, azon törekvésnek adott kifejezést, hogy ellenzéki működését a normális parlamenti élet keretei között, a parlamentarizmus állandó nagy alapelveinek tiszteletbentartásával küzdhesse tovább.¹ (*Igaz! Úgy van! jobbfelől.*) Fájdalom, parlamenti rendszabályaink annyira kedveznek minden anarchisztikus törekvésnek, (*Élénk ellenmondások balfelől. Igaz! Úgy van! a jobboldalon.*) hogy amire egyetlen más parlament sem nyújthat példát, e Ház összes tagjainak alig több mint negyvenedrésze képes volt két hónapon keresztül megakasztani e Ház működési képességét... (*Felkiáltások jobbfelől: Igaz! Úgy van! Hallatlan! Derűtség és mozgás balfelől.*)

Bariba Miklós: Szörnyűség!

Sréter Alfréd: Igenis! Lelkiismeretes embernek szörnyűség, lelkiismeretlennek nem az!

Gróf Tisza István miniszterelnök: ... és ma, azon körülményeknél fogva, amelyeket felszólalásom elején jeleztem, kénytelenek vagyunk számolni azzal a ténnyel, hogy azon az úton, amelyen a közelmúltban haladtunk, ez ország érdekeit sikerrel nem szolgálhatnák. Ennek konzekvenciáit le kell vonni, t. Ház, pártkülönbség nélkül.

Kecskeméthy Ferenc: És lemondani! (Zaj és felkiáltások jobbfelől: Hát mondjon le! Menjen Amerikába!)

¹ (125 és 127).

Gróf Tisza István miniszterelnök: Én azt gondolom, *(Halljuk! Halljuk! jobb felől.)* hogy az a küzdelem, melynek talán küszöbén állunk, ismét nem egy pártnak a küzdelme lesz; abban a küzdelemben részt kellene venniük mindazoknak, kik a magyar alkotmányosság, a magyar parlamentarizmus ügyét igazán szolgálni kívánják. *(Úgy van! Úgy van! a jobboldalon.)* És én ebben a küzdelemben nem mondok le arról a reményről, hogy igenis egy táborban leszünk pártkülönbség nélkül azok, kik a magyar alkotmányosságot veszélybe dönteni, ennek az országnak a sorsát egy csekély, — engedjék meg nekem a kifejezést, — a politikai desperadók *(Zajos tetszés jobbról.)* álláspontját képviselő töredéknek játékszerűl kiszolgáltatni nem akarjuk. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)*

Báró Haas Ivor: Hát a házszabályok?

Elnök: Kérem, egyelőre tartsuk meg a házszabályokat. *(Éljenzés és taps a baloldalon. Nagy zaj. Elnök többször csenget.)* Az urak nagyon jól tudják, hogy milyen értelemben mondtam: *(Zaj balfelől.)* tartsuk meg a házszabályokat és ne tessék minduntalan közbeszólni.

Lengyel Zoltán: Vagy házszabály lesz, vagy ököljog; egyéb nincsen!

Elnök: Lengyel Zoltán képviselő urat figyelmeztetem, hogy a házszabályok 220. §-ia azt mondja, hogy a szót beszédében félbeszakítani, vagy közbeszólásokkal zavarni nem szabad.

Lengyel Zoltán: Hát plakatírozzon ki még egyszer! *(Derültség balfelől.)*

Rákosi Viktor: Perczel felmondta a házszabályokat egy hétre! *(Derültség balfelől.)*

Elnök: Rákosi képviselő urat figyelmeztetem, hogy Rákosi Viktor kapott képviselői mandátumot, nem pedig Sipulusz.

(Derültség.)

Gróf Tisza István miniszterelnök: Ismétlem, t. Ház, *(Halljuk! Halljuk!)* én nem mondok le azon reményről, hogy ebben a küzdelemben pártkülönbség nélkül együtt lesznek a parlamentarizmus igaz barátai; de ha ebben a reményünkben csalódnunk kellene is, azt már azután nemcsak hiszem, de tudom, hogy ez a párt ki fog tartani férfiasán, *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)* és szívesen fogadva minden segítséget, amelyet nyer, de saját erejében bízva és ha kell, az egész ellenzékkel szemben is, meg fogja menteni ezt az országot. Miután azonban valószínű, hogy egy beláthatatlan ideig tartó küzdelem előtt állunk, a kormány abban a meggyőződésben volt, hogy e küzdelem megkezdése előtt az ország érdekében célszerű lesz, ha a delegáció elvégzi a maga teendőit és legalább a közös költségvetés kérdése rendbe jő. Ennek folytán... *(Zaj a baloldalon. Halljuk! Halljuk! jobbfelől.)*

Bartha Miklós: A taktika változik!

Gróf Tisza István miniszterelnök. A taktika változik, miután ott az urak mellett ülnek néhányan. *(Egy hang a baloldalon: A mienk nem változik! Zaj jobb felől.)*

Bartha Miklós: Az önöké sem változik. Mindig szavaznak, mindig engedelmesskednek!

Elnök (csenget): Csendet kérek, t. képviselő urak!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Miután a helyzet változott, a taktikának is változni kellett. Én legalább a magam részéről soha olyan taktikára nem vállalkozom, amely az adott helyzettel, a viszonyok tényleges alakulatával ellentétben áll. *(Helyeslés jobb felől.)* Tehát, mondom, a kormány előterjesztésére a delegációk február 3-án, szerdán, meg fogják kezdeni működésüket és így a Ház üléseiben . . . *(Halljuk! Halljuk! bcd felől. Elnök csenget.)* valószínűleg mintegy két vagy három hétig tartó szünetet fog beállani. Ettől a szünettől még négy vagy öt nap választ el bennünket. Ez az idő bőségesen elég arra, hogy letárgyaljuk az újoncjutaléokra vonatkozó javaslatot. *(Helyeslés jobb felől.)* Engedjék meg a képviselő urak, hogy egyetlenegy dolgot ajánljak az önök figyelmébe. Én nem kutatom most, hogy minő okból folytatják az obstrukciót. *(Mozgás bal felől.)* Bárminő okból tegyék is, *(Egy hang bal felől: Nemes és hazafias okból!)*

Báró Kaas Ivar: Dehogy! Pénzért, hivatalért! *(Halljuk! Halljuk! jobb felől.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Hát kérem, ez is egyéni vélemény lehet.

Bartha Miklós: De nem a miniszterelnök úré? *(Elnök csenget.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Kérem, én itt nem kis kátebből adok feleleteket a képviselő uraknak, hanem azokat fogom elmondani, amiket az ország érdekében szükségesnek tartok. *(Élénk helyeslés jobb felől.)*

Hát, mondom, bárminő okból folytatják az urak az obstrukciót, akár azért, mert a parlament működésének megakasztása útján a magyar szolgálati és vezényleti nyelv kivívását tartják lehetségesnek, akár azért, mert a kormánynak fennállását akarják ez eljárás által lehetetlenné tenni: mind a két esetre nézve úgy áll a dolog, hogy az újoncjavaslat megszavazása után is kapnak a képviselő urak száz alkalmat az obstrukció folytatására. *(Mozgás bal felől.)* Ott van az indemnity, ott van az 1904. évi újoncjavaslat, ott van számtalan más égető szüksége az országnak, melyeknél a parlament megakasztása éppen azokat a bajokat idézi fel, éppen olyan helyzetbe juttathatja a kormányt és a taktikai helyzet ezáltal közöttünk semmi tekintetben nem módosul. *(Helyeslés és éljenzés jobb felől.)* Az teljesen mindegy, hogy az ütközési pont közöttünk az 1903-ik évi újoncjutalékról szóló javaslat-e, vagy az általam említett törvényjavaslatok bármelyike. *(Zaj bal felől.)* Engem éppen úgy szembe fognak találni, a küz-

delmet ugyanazon chance-ok mellett, ugyanazon fegyverekkel ép úgy meg fogjuk küzdeni és a végeredmény ugyanazon körülményektől és mindenekfelett a nemzetnek hazafiúi bölcsességétől és belátásától fog függni mind a két esetben. Tehát nem reszkíroznak semmit a t. képviselő urak. Ellenben azért, ha az obstrukció gáncsát éppen itt dobják az ország szekere elé, azáltal károsítják ennek a nemzetnek legnagyobb érdekeit, s mérhetetlen szenvedést okoznak a társadalom széles rétegeinek. (*Úgy van! a jobboldalon. Élénk mozgás balfelől.*)

Hát én kérem önöket, ha a hazafiúi belátást és az emberi érzést teljesen ki nem irtotta, önökből a pártszenvedély: (*Mozgás balfelől.*) ne okozzák ezt a szenvedést a nemzetnek; (*Zajos helyeslés jobbfelől.*) ne károsítsák ok nélkül, szükség nélkül, szeszélyből, épp ennél a pontnál a nemzetet; engedjék meg, hogy az újoncok megszavazása által legalább belátható időn belül hazabocsáthatók legyenek a hároméves katonák, (*Felkiáltások a baloldalon: Tessék!*) és azok a szerencsétlen póttartalékosok, akiknek éhező családja önöknek köszönheti szomorú sorsát.¹ (*Igaz! Úgy van! Zajos helyeslés a jobboldalon.*)

Bartha Miklós: Miért hívták be?

Gróf Tisza István miniszterelnök: Semmit fel nem adnak álláspontjukból, semmivel sem teszik a harcot a kormányra nézve könnyebbé, kellemesebbé. A találkozás meglesz köztünk a delegáció után. Kiválaszthatják a csatateret, ahol akarják. De ily körülmények közt tisztán indokolatlan csökönység az, hogy ok nélkül tetéznék szenvedést szenvedés után a nemzetre. (*Igaz! Úgy van! a jobboldalon.*)

Bármiképpen legyen is, t. uraim, ez az önök dolga. Én kötelességemet teljesítettem, amikor önöket erre még egyszer felhívtam; de akár követik kérésemet, akár nem, akár tesznek eleget annak, akár nem: annál a javaslatnál, amelyiknél önöknek tetszik, meg fogjuk egymást találni a delegációk után, meg fogjuk a harcot vívni azzal a békeszeretettel, azzal a türelemmel, amelyet eddig is tanúsítottunk, de egyúttal azzal az elszántsággal is, amelyet egy szent és nagy ügy szolgálatának tudatában kell tanúsítanunk. (*Igaz! Úgy van! Élénk helyeslés a jobboldalon.*)

Báró Kaas Ivor: Találkozunk Filipinél! (*Nagy zaj a jobboldalon.*)

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. Ház! Én nem tartozom az optimisták közé; én látok sok sötét és aggasztó pontot e nemzet láthatárán. De kitörülhetetlenül él bennem a bizalom a magyar nemzetnek az ő ezredéves alkotmányos élete által megszerzett politikai belátásában,² (*Igaz! Úgy van! a jobboldalon.*) po-

¹ (135, 139).

¹ (137).

litikai bölcsességében, és hiszem, hogy meg fogja érteni a nemzet azoknak szavát, akik a vakmerő szeszélyvel felidézett veszedelmek tengeréből az alkotmányos élet, a politikai tekintély, *(Zajos helyeslés jobbfelől.)* a sikeres működés, az építő nemzeti politika terére kívánják visszavezetni a nemzetet. *(Hosszantartó, élénk helyeslés, éljenzés és taps a jobboldalon.)*

Eötvös Károly („a vajda“) az ő jóízű, csapongó modorában foglalkozik a miniszterelnök programjával és működésével. Hibáztatja a miniszterelnök eljárásában, hogy amikor az ellenzék legnagyobb pártjával bizonyos modus vivendit létesített, ugyanakkor el nem követett mindent arra, hogy az ellenzék többi árnyalatával is hozzon létre megállapodásokat. Hogy a miniszterelnök nem képes a parlament urává lenni, annak lényeges oka az, hogy azt az előzékenységet nem vette elég komolyan figyelembe, amellyel mint az ország miniszterelnöke, az ellenzéknek minden tábora iránt tartozik.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. Ház! *(Halljuk! Halljuk!)* Én nem kívánok a t. képviselő úr beszédének egyéb részeivel foglalkozni, mert hiszen a t. képviselő úrnak egyfelől megvan az Istentől adott az az adománya, hogy, valahányszor felszólal, egy jóízű, élvezetes félórát vagy órát szerez a Háznak, s én ezt megrontani nem akarom; másrésről t. képviselőtársam vitaközlési modorában meglehetősen emancipálja magát mindazon kicsinyes korlától, amely őt az igazsághoz vagy a vitaközlési perrendhez hozzáfűzi, hanem egyszerűen szájába ad ellenfeleinek olyan nyilatkozatokat, amelyek kvadrálnak az ő okoskodásával és azután nagy hatással, igen jóízű viccekkel, igen jóízű humorral tárgyalja azokat. Beszédének ezzel a részével, amelyet igen nagy élvezettel hallgattam, foglalkozni nem szándékozom. De a t. képviselő úr utolsó kijelentésére vonatkozólag, azt hiszem, egy helyreigazítással tartozom. *(Halljuk! Halljuk!)*

T. képviselőház! Midőn jelenlegi állásomat elfoglaltam, látogatást tettem az összes ellenzéki pártok elnökeinél, egyúttal... *(Zaj balfelől.)*

Ernst Sándor: A néppártról azt mondta, hogy denúciál! *(Zaj a baloldalon. Halljuk! Halljuk! a jobboldalon.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Kérem, én a képviselő urat egyszer és mindenkorra tisztelettel felkérem, hogyha valami a lapokban rólam megjelenik, legyen szíves, mint valóságot, annak az ellenkezőjét venni. *(Derűlttség a jobboldalon.)*

Kakovszky István: Ez igaz!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Nincs kizárva, hogy néha igaz is, ami a lapban van; abszolúte kizárva nincs, de azt ajánlom, hogy szabályul az ellenkezőjét higgye el, mert sokkal közelebb fog járni az igazsághoz.

Rakovszky István: A sajtót dicséri! *(Derűlttség a néppárton. Felkiáltások: „Az Újság“-ra is áll ez?)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Hát, t. Ház, én azt hiszem, hogy az én csekély személyemről „Az Újság”-ban — miután azt méltóztatnak emlegetni — századrésnyi hír sem jelenik meg, mint egyéb lapokban; vannak lapok, amelyek hasábokra gyártják a híreket rólam is és másokról is — nomina sunt odiosa — de a közönség egygyűségére számított merénylet ez az egész dolog. *(Felkiáltások a jobboldalon: A „Magyarország!” Zaj.)*

Iiakovszky István: Tökéletesen igaza van!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Ezt csak úgy sub rosa jegyeztem meg — úgylátom — t. képviselőtársam lelkes támogatása mellett.

De visszatérve a dologra, t. képviselőház, én látogatást tettem minden ellenzéki párt elnökénél; azonkívül — gondolom — itt a Házban is beszéltem,¹ de mindenesetre privát érintkezésekben is a legkülönbözőbb alkalmakkor hangsúlyoztam, hogy én paktumot kötni nem akarok senkivel, ellenben a bizalmas személyes eszmecsere terére szívesen lépek a velem szembenülő t. képviselőtársaim bármelyikével, mert én azt tartom, t. képviselőház, hogy csak nyer a közügynek szolgálata azáltal, ha azok, akik mint politikai ellenfelek állanak egymással szemben, nem csak a küzdőtéren találkoznak, de megbeszélhetnek egyes kérdéseket a magánéletben is, ahol aztán kitűnik, hogy a tényleges objektív ellentétek sokkal kisebbek, mint aminőkké azok a nyilvános diszkusszió során: elfajulnak. *(Helyeslés.)*

Ez az álláspont vezetett és vezet ma is; ennek felelt meg teljesen az, hogy kerestem is és örömmel fogadtam az érintkezést olyan képviselőtársaimmal, akik a függetlenségi párt vezetőihez tartoznak. Ott azután ez az eszmecsere, amely — lehet — ismételtetek a Házban is, meghozta, azt az eredményt, hogy egymás nézeteit megismerve, a harcnak a fokán, a harcnak az éleségén, a harcnak az abnormis keretein könnyítsünk.

Én már akkor, amikor ez történt, hallottam, hogy azon t. képviselőtársaim, akik más ellenzéki párthoz tartoznak, rossznéven veszik nekem azt, hogy én más eljárást követek Kossuth Ferenc t. barátommal szemben, mint más pártok elnökeivel szemben. Én azonnal felhasználtam az alkalmat, hogy ezen félreértés eloszlattassék és gondoskodtam róla, hogy mind a két másik ellenzéki párt elnöke megtudja azt, hogy ugyanolyan módon hajlandó vagyok beszélgetésekbe bocsátkozni velük, mint ahogy ez történt. Kossuth Ferenc t. barátom között és köztem, és mondtam azt is, hogy én kanapé-processzust abszolúte nem ismerek; nagyon szívesen kezdeményezem a beszélgetést, csak azt kell tudnom, hogy ez hasonló barátságos fogadtatásra talál. És miután legmélyebb sajnálatomra azon párt részéről, amely az obstrukciót be-

¹ (127).

vallotta magára nézve,¹ semmiféle biztató választ e nyilatkozatomra nem kaptam: én azt hiszem, hogy tovább nem mehettem, de mindenesetre elmentem addig a határig, ameddig az ügy érdekében elmenni kötelességem volt. (*Úgy van! Úgy van! Élénk helyeslés a jobboldalon!*)

155. 1904 jan. 29. országos ülés. — Smialovszky Valér indítványa a parlamenti helyzet orvoslására pártközi bizottság kiküldése tárgyában: békekötés és erőszak. (Napló XXII. k. 269—270. lap.)

Smialovszky Valér (nemzeti disszidens) jan. 26. kelettel az indítványkönyvbe sürgős indítványt jegyzett be: a helyzet orvoslása céljából pártközi bizottság kiküldése iránt.¹ II Indítványa a jan. 27. ülésen bejelentetvén, elnök javasolta a Háznak, hogy ezen indítvány indokolásának előterjesztését a jan. 29. ülés kezdetére tűzze ki. A Ház nagy többsége az elnök javaslatát nem fogadta el. Több ellenkező értelmű felszólalás után elnök kijelentette, hogy az indítvány indokolására nézve majd annak idején újabb határnapot fog javaslatba hozni.

Jan. 29-én Sághy Gyula napirendelőtti felszólalás keretében helyteleníti, hogy a szabadelvű párt, két tag kivételével, leszavazta elnöknek az ügy sürgőssége miatt tett azt a javaslatát, hogy Smialovszky indítványának megokolása jan. 29-ére tűzessék ki. Miután pedig a miniszterelnök tegnapi nyilatkozatában maga is kijelentette, hogy mielőtt az erősebb fegyverek alkalmazásához nyúl, szükségesnek látja a békés kibontakozás még egy utolsó kísérletének megtételét: szóló azt várta volna, hogy nem zárkózik el a kibontakozásnak békés úton való megkísérlésétől, illetve a kínálkozó alkalom megragadásától. Az erőszakos eszközökkel való fenyegetések helyett a szóbanforgó vagy hasonló indítvánnyal inkább célt lehet érni. Mindenesetre különös jelenség, hogy a miniszterelnök kijelentette tegnapi beszédében, hogy nem most, hanem már régen kapott felhatalmazást az erőszakos eszközök alkalmazására. Nem célszerű, hogy még a korona is bevonassák ezeknek az eszközöknek alkalmazásába. Kéri az elnököt, hogy miután Smialovszky indítványa a békés kibontakozást kívánja munkálni, indokolására a két legközelebbi ülésnap valamelyikét hozza javaslatba.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T.képviselőházi (*Halljuk! Halljuk!*) Miután utóvégre nemcsak nekem, de ami sokkal lényege-

¹ T. i. az Ugron—Szederkényi-párt (125 és 127).

^{II} Smialovszky indítványa (írom. 492. sz.) így szól:

Indítvány. A mai parlamenti helyzet orvoslására és a legszükségesebb törvények lehető leggyorsabb letárgyalására szükséges rendkívüli — de a házszabályokkal nem ellenkező — módozatok megállapítása céljából határozza el a képviselőház, hogy a szónyegen levő törvényjavaslat tárgyalásának felfüggesztésével az összes pártokból megalakítandó bizottságot küld ki, melynek feladata lesz rövid záros határidőben a házszabályok szigorú szemmel tartásával egyezményi tervezet kidolgozását megkísérelni. Budapest, 1904. évi január hó 26-án. Beadja: Smialovszky Valér s. k.

gesebb, fájdalom, az országnak is meglehetősen mindegy, hogy a képviselő urak mivel töltik az időt: semmi kifogásom sincs az ellen, hogy a Smialovszky képviselő úr által beadott indítvány indokolása a holnapi ülés napirendjére tűzessék ki, (*Helyeslés a szélsőbaloldalon.*) amihez majd akkor, amidőn a holnapi napirendről határozunk, hozzá fogok járulni. (*Helyeslés a bal- és a szélsőbaloldalon.*) Azonban két olyan megjegyzése volt a képviselő úrnak, amelyeket szó nélkül nem hagyhatok. Az egyik az, hogy az ő állítása szerint én kifejezést adtam annak, hogy még egy utolsó kísérletet akarok tenni a béke megkötésére, (*Halljuk! Halljuk!*) mielőtt erőszakhoz nyúlnék. Az „erőszak“-ra majd még visszatérek; de ami t. képviselőtársam állításának első részét illeti, t. képviselőtársam tévedésben van. Én „béke megkötésére“ kísérletet sohasem tettem, most sem teszek. Én azt tartom, hogy a kormánynak és a többségnek mennie kell a maga útján, (*Úgy van! jobb felől.*) de mennie kell úgy, hogy lehetővé tegye a többi pártokra nézve is azt, hogy az extrém fegyverektől, az alkotmányra rombolóhatású utaktól távol tartsák magukat. (*Helyeslés jobbfelől.*) Ezt az utat követtem három hónapon keresztül, nem törődve azzal a gúnyjal sem, amellyel eljárásom tehetetlensége miatt illettek; ezt az utat követem most is, midőn nem egy utolsó kísérletet teszek, de utolsó alkalmat nyújtok az ellenzék azon részének, (*Mozgás balfelől.*) amely az obstrukciót folytatja, hogy még egyszer, utoljára hallgasson a hazafiúi belátás szavára. (*Helyeslés a baloldalon.*) Ehhez nem tárgyalás, nem alkudozás és nem békekötés kell, hanem egyszerűen a hazafiúi belátás felébredésére van szükség. (*Úgy van! Úgy van! a jobboldalon. Zaj a baloldalon.*)

T. Ház! Másik megjegyzésem az „erőszak“-ra vonatkozik. Én ismételt alkalmakkor, tegnapi nyilatkozatomban¹ is, azt mondtam, hogy mi erősen el voltunk és el vagyunk határozva a rendelkezésünkre álló alkotmányos eszközök teljes kimerítésére, s kereken tagadom, hogy ebben erőszak volna. (*Úgy van! Úgy van! a jobboldalon. Mozgás balfelől.*) A másik kérdés az, hogy t. képviselőtársam szememre veti, hogy a koronát angazsálom az erőszakra. Hát, bocsánatot kérek, a rendelkezésre álló alkotmányos eszközöknek tetemes része olyan, amelyhez a dolog természeténél fogva a korona hozzájárulását ki kell eszközölni, (*Úgy van! Úgy van! a jobboldalon.*) s amelyhez egy előrelátó kormánynak a küzdelem küszöbén, mielőtt felelősséget vállalna a küzdelem sikeréért, kellett a hozzájárulást kérnie. (*Helyeslés a jobboldalon.*)

A küzdelemnek más fázisa, az erősebb és erélyesebb rendszabályok más csoportja az, amely a küzdelemnek a Házban való intézésére vonatkozik, s amely a Házban követendő taktikát illeti.

¹ (154).

Ez azután, engedelmet kérek, a Ház belügye; ebben a tekintetben a Háznak minden egyes tagja, tehát a többség és a kormány is a maga felelősségére kell, hogy eljárjon. *(Helyeslés a jobboldalon.)* S eszem ágában sincs azért a parlamenti taktikáért, amelyet itt követni szándékozom, a korona felelősségére hivatkozni.

Ezeket kívántam megjegyezni. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)*

Az ülés végén elnök javaslatára a legközelebbi, vagyis jan. 30. ülés napirendjére Smialovszky indítványának megokolása, mint első tárgy, tűzetest ki.

156. 1904 jan. 30. országos ülés. — Smialovszky Valér indítványának megokolása: pártközi megegyezések és pártközi bizottságok. (Napló XXII. k. 295—296. l.f)

A napirend első pontja szerint Smialovszky Valér indítványát (155) hosszasan megokolván, kérte tárgyalásra tűzését.

Az indítványozó után a miniszterelnök szólalt fel.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőház! *(Halljuk! Halljuk!)* Legyen szabad egészen röviden indokolnom az indítvánnyal szemben elfoglalandó álláspontomat. *(Halljuk! Halljuk! jobb felől.)* Csak egész röviden érintem azt, hogy szövegében az indítvány — legalább nézetem szerint — merőben helytelen, mert egy házhatározatban pártoknak létezését, pártoknak konstrukcióját ismeri el, holott a pártoknak közjogi jelentősége, közjogi élete és közjogi személyisége nincs, és teljesen helytelen térre lépni, merőben szokatlan és új dolgot követni el, ha bárminő házhatározatban pártokról beszélünk. *(Helyeslés jobbfelől.)* De hiszen utóvégre lehetne ezen egy stiláris módosítással segíteni, ha azon, ennél komolyabb és súlyosabb bajjal nem állnánk szemben, hogy maga az indítvány tartalma, legalább nézetem szerint, a parlamentarizmus lényegével ellentétben áll. *(Halljuk! Halljuk!)*

A t. képviselő úr úgy állította oda a dolgot, mintha a pártközi megegyezések a parlamenti életnek szükségszerű tényezői, szükségszerű stádiumai volnának. Én ezzel merőben ellenkező állásponton vagyok. Nem akarom azt vitatni, hogy egyes kivételes pillanatokban helyes-e, vagy helytelen-e ezen kivételes eszközkhöz folyamodni; de igenis, határozottan állítom azt, hogy a parlamentarizmus alapelveivel, a felelősség alapelveivel ellenkezőnek a vezetést pártközi konferenciákra ruházni át. *(Úgy vari! Úgy van! jobbfelől.)* Mert, t. Ház, a parlamentarizmus a felelősség elvét nemcsak a kormányzat körében valósítja meg; a parlamentarizmusnak egyik nagy előnye éppen az, hogy beleviszi az egyéni felelősséget, a parlament vezetésébe, a parlament működésének szabályozásába is, és ezzel a vezetői joggal élni, ezen vezetői kötelességet teljesíteni minden kormánynak, amely valóban

alkotmányosan gondolkozik, hivatása, és eminens kötelessége. *(Helyeslés jobb felől.)*

Báró Kaas Ivor: A személyi uralom princípiuma! *(Ellenmondások és derültség jobb felől. Egy hang a jobboldalon: Felelősség mellett!)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Abszolúte semmi köze a személyi uralomnak ehhez! A személyi uralom sokkal könnyebben érheti el céljait úgy, hogyha elbúvik bizonyos ügyesen felállított Vordermannok mögé. *(Úgy van! jobbfelől.)*

Így állván a dolog, t. Ház, mindig bizonyos merőben rendkívüli színezetet nyer a helyzet, ha parlamenti bizottságok ragadják meg a vezetést. Ez a kormány és a többség részéről a tanácstalanságnak, a tehetetlenségnek bevallása *(Úgy van! jobbfelől.)* és elbúvás a felelősség elől, *(Úgy van! jobbfelől.)* erre pedig a mai viszonyok között, nézetem szerint, semmi szükség sincs. A többségnek és a többségből alakult kormánynak megvan a maga határozott, világos, öntudatos programja. Ezt a programot helyesli a nemzet többsége, *(Igaz! Úgy van! jobbfelől.)* és a nemzet óriási nagy többsége kívánja, hogy szemben ezzel a programmal az extrém fegyverek ne alkalmaztassanak. *(Úgy van! Úgy van! jobbfelől.)*

Ilyen körülmények között, amint ismét és ismét jeleztem, a többség és iái kormány igyekezett a maga eljárását úgy intézni, úgy megszabni, hogy megkönnyítse az obstrukcióban korábban résztvett összes t. képviselő urak részére ezen extrém fegyverektől való tartózkodást. Ezen a téren hajlandó is megtenni bármikor mindent, amivel az eszmék tisztázása, az előítéletek vagy félreértések eloszlátása útján ezt az örvendetes eredményt elérhetné. De, engedelmet kérek, arra a térre nem engedjük vinni a dolgot, ahol a mi eljárásunk a kormánynak és a többségnek abdikálása volna, amely eljárás követése mellett, a többség és a kormány meghátrálna kötelességének teljesítése elől *(Úgy van! Úgy van! a jobboldalon.)* és amellyel visszalökné az országot egy nagy lépéssel a chaosz felé, felébresztené a bizonytalanság, a nyugtalanság érzetét és megakasztaná a konszolidáció azon munkáját, amelyre vállalkoztunk és amelynek terén az idő rövidségéhez képest talán némi eredményt értünk el. *(Úgy van! Úgy van! a jobboldalon.)*

Ezek azon indokok, t. képviselőház, amelyeknél fogva tisztelettel kérem, hogy a beterjesztett indítványt napirendre tűzni ne méltóztassék. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)*

A Ház a miniszterelnök állásfoglalása értelmében Smialovszky indítványát nem tűzte napirendre érdemleges tárgyalás végett.

Miután a delegációk febr. 3-án megkezdték működésüket, a fennálló gyakorlat szerint a Ház üléseiben megfelelő szünet állott be. A legközelebbi ülés márc. 1-én volt.

157. 1904 márc. 1. ülés. — Pap Zoltán-féle megvesztegetési ügyben kelt bizottsági jelentés napirendre tűzése. (Napló XXII. k. 319. 1.)

A következő ülés napirendjének megállapítása alkalmával Polónyi Géza felvilágosítást kér az elnöktől, hogy mikor szándékozik javaslatot tenni oly célból, hogy az 1903 júl. 29. ülésen bejelentett vesztegetési esetnek¹ megvizsgálására ugyanakkor kiküldött képviselőházi vizsgálóbizottság jelentése végre-valahára napirendre tűzessék. Kérdi ezt annál inkább, mert a Ház annakidején ennek a jelentésnek soronkívüli haladéktalan tárgyalását rendelte el és mert úgy hírlík, hogy gróf Khuen-Héderváry Károly volt miniszterelnök, ki ennél az ügynél személyileg érintve van, a napokban megjelenő kinevezése folytán újból tagja lesz a kabinetnek.¹ ^{II} Már pedig kétségtelen, hogy ha addig, amíg egy ilyen parlamenti bizottság munkálata tárgyában a Ház határozott, valamely egyénileg érintett képviselő miniszterré neveztetik ki, ez könnyen arra a felfogásra vezethet, hogy sem a király, sem a miniszterelnök nem törődik a Ház hozandó határozatával, ez pedig könnyen előidézheti a parlament tekintélyének csorbulását.

Elnök igen természetesnek tartja, hogy ezt a kérdést napirendre kell kitűzni, de viszont az ország érdeke elsősorban azt kívánja, hogy az exlex-állapotból mielőbb kikerüljön. Ha majd az idevágó, égetően sürgős javaslatokat elintézik, akkor igenis módját fogja ejteni annak, hogy a Polónyi felhozta kérdés tárgyalassék.

Polónyi válasza után a miniszterelnök szólalt fel.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőház! (*Halljuk! Halljuk!*) Én anélkül, hogy belem ennék azon kérdések tárgyalásába, amelyeket Polónyi Géza t. képviselőtársam itt felemlített, egész egyszerűen bátor vagyok jelezni azt, hogy a Ház, nagyon természetesen, maga határozhat bármikor a munka rendje felől, hogy milyen sorrendben kívánja a tárgyalásra kész ügyeket elintézni. Azt hiszem, hogy most csakugyan mindenekelőtt azokkal a kérdésekkel kell foglalkoznunk, amelyek az országot mai kivételes helyzetéből a lehető legrövidebb idő alatt kisegítik, és mindaddig, amíg ez meg nem történt, semmiféle más kérdésnek felvetésébe és tárgyalásába bele nem mehetünk. (*Helyeslés jobb-felől.*) Azt hiszem, ebbe annyival is inkább belenyugodhatunk, mert gondolom, hogy az az egész bizottsági tárgyalás, amely ezt az annakidején nagy port felvert kérdést a közvélemény előtt csakugyan a kellő világításba, helyezhette, olyan eredménnyel végződött, melyből azok is, akik a legcsekélyebb kétségben lehet-

¹Itt a Pap Zoltán-féle esetről van szó, Khuen-Héderváry kormánya idejéből. (Napló XVIII. k. 81. s k. 1.) és (102).

^{II} Khuen-Héderváry március 3-án Felsőszék személye körüli miniszterré neveztetett ki (104).

tek ebben a tekintetben, teljes megnyugvást meríthettek aziránt...
(*Zajos ellenmondások és derűtség a szélsőbaloldalon.*)

Kubik Béla: A tekintetben, hogy vesztegetett az a miniszterelnök! (*Nagy zaj és ellenmondások jobbfelől. Úgy van! a szélsőbaloldalon. Elnök csenget.*) Csali az nem látja, aki vak, vagy nem akarja meglátni! (*Zajos ellenmondások a jobboldalon.*)

Gróf Tisza István miniszterelnök: ...mondom, mindenki teljes megnyugvást meríthetett aziránt, hogy itt egy tetőtől talpig igaz férfival szemben egy mindenképpen méltatlan vád forgott fenn. (*Igaz! Úgy van! jobbfelől. Zaj balfelől.*)

158. 1904 március 2. országos ülés. — Benyújtott és benyújtandó törvényjavaslatok. — Minisztertanács tartása Becsben: a szabadelvű párt katonai programja; a delegáció hatásköre; a magyar kormány és a közös miniszterek viszonya; a közös minisztertanácsok; a bécsi minisztertanács. — Személyes ügy Günther Antallal. — Személyes ügy Kubik Bélával. — Rákosi Viktor interpellációja a kolozsvári nemzeti színház építése tárgyában. — Krasznay Ferenc interpellációja a választási reform tárgyában. (Napló XXII. k. 321—322., 328—331., 334., 335., 335—336, 341—342., 344. lap.)

Az ülés elején a miniszterelnök, mint belügyminiszter, négy törvényjavaslatot nyújtott be, s egyben jelezte, hogy a kormány remélhetőleg a legközelebbi jövőben benyújtja az új beruházási törvényjavaslatot, előterjesztést tehet az államasítási alkalmazottak fizetésrendezése ügyében és nyilvános megvitatás alá bocsátja a népiskolai oktatás tárgyában készülő törvényjavaslat előadói tervezetét.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőházi Van szerencsém beadni egy törvényjavaslatot (írom. 502) & vármegyei alkalmazottak illetményeiről; (*Élénk helyeslés a jobboldalon.*) továbbá egy másodikat a községi és körjegyzők, valamint a segédjegyzők illetményeinek szabályozásáról. (írom. 503) (*Helyeslés a jobboldalon.*)

Kérem, hogy mind a két javaslatot kinyomatni, szétosztani és előzetes tárgyalás végett a közigazgatási és pénzügyi bizottsághoz utasítani méltóztassék. (*Helyeslés a jobboldalon.*)

Továbbá van szerencsém egy törvényjavaslatot benyújtani az állami anyakönyvekről szóló 1894:XXXIII. t.-c. módosításáról (írom. 504).

Búzáik Ferenc: Éljen a revízió!

Báró Kaas Ivor: Fizetésfelemelés? (*Zaj a baloldalon. Halljuk! Halljuk! a jobboldalon.*)

Gróf Tisza István miniszterelnök: Már most megjegyzem, t. képviselőház, hogy ezen javaslat az anyakönyvi ügynek inkább adminisztratív részleteivel foglalkozik abból a szempontból, hogy összhangba hozassék az anyakönyvi ügy a községi közigazgatás-

nak az anyakönyvi ügyet illető részével. (*Helyeslés a jobboldalon.*) Én tehát ennek folytán ezen javaslat előzetes tárgyalására nézve azon indítványt volnék bátor tenni a Háznak, hogy talán erre nézve egy ad hoc bizottság választatnék, miután én nem gondolnám célszerűnek a Háznak azon, régebben több ízben követett gyakorlatát, hogy ilyen természetű javaslatok előbb a közigazgatási és az igazságügyi bizottság által tárgyalassanak. Én azt hiszem, hogy az ügy megvitatása szempontjából és az egyöntetű eljárás szempontjából sokkal célszerűbb, ha egy bizottságban, amelyben lehetőleg képviselve vannak úgy a közigazgatási, mint a szorosan magánjogi szakértők, egy és ugyanazon vita keretén belül vitattatik meg a kérdés minden oldalról. (*Helyeslés a jobboldalon.*) Én tehát bátor volnék javasolni, hogy ezen javaslat, kinyomatván és szétosztatván, előzetes tárgyalás végett egy külön ezen célból választandó bizottsághoz utasíthassák, (*Helyeslés a jobboldalon.*) amelynek megválasztása iránt természetesen a Ház később fog határozni. (*Helyeslés a jobboldalon.*)

Továbbá van szerencsém egy törvényjavaslatot beadni az országgyűlési képviselőválasztók 1905. évre érvényes névjegyzéke kiigazításának elhalasztása tárgyában. Kérem, hogy ezen javaslatot kinyomatni, szétosztatni, előzetes tárgyalás végett pedig az igazságügyi bizottsághoz utasítani méltóztassék.

T. Ház! Ezek azok a javaslatok, amelyeket a jelen pillanatban benyújthatott, a kormány, de a kép teljessége szempontjából méltó tussá nak nekem megengedni, hogy egész röviden megérintsem azt, hogy remélhetőleg a legközelebbi időben abban a helyzetben lesz a kormány, hogy benyújtja az előző kormány által benyújtott beruházási törvényjavaslat helyett kilátásba helyezett¹ új beruházási törvényjavaslatot, amelyre nézve jelenleg csak annyit jegyzek meg, hogy az a gazdaságilag improduktív kiadásokra szánt részében jelentékeny megtakarítást, a gazdaságilag produktív kiadások terén pedig jelentékeny túlkidást tartalmaz, (*Élénk helyeslés a jobboldalon. Helyeslések a szélsőbaloldalon.*) úgy, hogy főösszegében elég jelentékenyen nagyobb összegre lúg, mint az eredeti törvényjavaslat főösszege. (*Helyeslés a jobboldalon.*) Továbbá a kormány kebelében meglehetősen megérlelt kérdést képez már az állami alkalmazottak illetményei rendezése tekintetében még egyedül hátralevő nagy kérdésnek, t. i. az államasítási alkalmazottak fizetésrendezésének az ügye, (*Élénk helyeslés a jobboldalon.*) és úgy gondolom, hogy erre nézve is egy vagy más formában a legközelebb fogunk előterjesztést tehetni. (*Élénk helyeslés jobbfelől.*)

Végül megemlítem, hogy t. barátom, a vallás- és közoktatásügyi miniszter úr igen behatóan foglalkozik egy törvényjavaslat

¹ (107).

előterjesztésével, amely a kormány által tett kijelentésekhez képest egyfelől a felekezeti népiskolák tanítóinak segélyezését az eddiginél magasabb mértékben állapítja meg, (*Élénk helyeslés jobb felől. Mozgás a bal- és a szélsőbaloldalon.*) másfelől azonban különösen a magyar nyelv oktatása szempontjából, (*Élénk helyeslés a jobboldalon.*) abból a szempontból, hogy az a kötelezettség, amelyet egy 25 esztendővel ezelőtt hozott törvény¹ ^{II} már megállapított, végre-valahára teljesíttessék: (*Élénk helyeslés a jobboldalon.*) az állami felügyeletnek hatékonyabbá tétele érdekében meglehetősen messzemenő intézkedéseket is tartalmaz. (*Élénk helyeslés jobbfelől.*) Természetes dolog, hogy ezen törvényjavaslat még behatódott előkészítést fog igényelni, mert hiszen egy ilyen természetű ügynél az érdekelt és szakértő társadalmi körök meghallgatása is célszerűnek mutatkozik. Azonban már elérkezettnek látjuk az időt arra, hogy a kormány ezen elvi állásfoglalását itt jelezzük és egyúttal jelezzem azt, hogy ezen javaslat, mint előadói tervezet, valószínűleg a legközelebbi időben már nyilvános megvitatás alá is kerül. (*Élénk helyeslés a jobboldalon.*)

Holló Lajos napirend előtti felszólalás alakjában kíván azokkal a sérelmes eseményekkel foglalkozni, amelyek a Ház működésének szünetelése alatt előfordultak, ezek közül főleg a Bécsben tartott magyar miniszteri tanácskozásokkal. Bármily fontos és sürgős teendők voltak is e tanácskozások tárgyai, semmiféle sürgösség sem sértheti meg azt a közjogi elvet, hogy minden magyar hatóságnak és így a minisztériumnak is csak az ország területén belül van székhelye és másutt közjogi funkciót nem teljesíthet. Az 1848:111. törvénycikk 3. §-a szerint Ő Felségének bármely rendelkezése csak úgy érvényes, ha a Budapesten székelő miniszterek egyike ellenjegyzzi. Az 5. §. pedig így szól: A minisztérium székhelye Budapest. Ezek a kategorikus rendelkezések egyenesen kizárják, hogy minisztertanácsi határozatokat hozni másutt is lehessen, mint az ország fővárosában. Ezzel kapcsolatban szóló egyéb sérelmes tényekre is rámutat. Itt van elsősorban a delegáció fontosságának, hivatásának, jogkörének a 67 óta kifejlődött gyakorlatban teljesen hamis beállítása, hamis hatásköröknek és helyzeteknek a delegáció részére való megkövetelése. A delegáció országos bizottságból némi- leg központi parlamentté alakult át. Kifogás alá esik a közös miniszterek szereplése is. Ezek az idők folyamán a két állam minisztériumának cpiai fölébe emelkedtek. Mellettük, mint birodalmi miniszterek mellett, a két állam miniszterei alsóbbrendű állást foglalnak el. Ezt a helytelen fejlődési irányt több tény bizonyítja. Így a delegáció ülésein a közös miniszterek a miniszteri padokon ülnek, a magyar miniszterek pedig háttérbe szorulnak. Azután minden törvényes alap nélkül közös miniszteri tanácskozások tartatnak, amelyeken a közös külügy-miniszter elnököl. A külügyminiszternek, mint quasi birodalmi kancellárnak elnöksége a magyar miniszterek állását ferde világlátásba helyezi; eltekintve attól, hogy nincs közjogi rendelkezés, mely lehetővé tenné,

¹ (107) és (109).

^{II} T. i. az 1879:XVIII. t.-c.

hogy a magyar miniszterek közös miniszteri tanácskozásokon részt vehessenek. Kiemelendő még az a tény is, hogy midőn nálunk kormányválság van, a magyar miniszteri állások betöltésére a közös miniszterek döntő befolyást gyakorolnak. A felsorolt tények mind azt igazolják, hogy a közös miniszterekből birodalmi miniszterek lettek és így lefokozódott a magyar miniszterek közjogi állása. Sérelmes tehát a delegáció szerepkörének megnövekedése, másodsor a közös miniszterek állásának szintén káros irányban való fejlődése, harmadszor a közös miniszteri tanácskozások, amelyek léte a magyar állam önállóságának megtagadása. Mikor már idáig fejlődtek a dolgok, akkor a miniszterelnök megteremtette azt, amit még eddig nem csináltak: a magyar miniszteri tanácskozásoknak székhelyét is Bécsbe tette át bizonyos időre. Hiszen a lapok közlése szerint a magyar miniszterek Bécsben több napon át tartottak tanácskozást. Mikor ilyen sérelmes események történnek, akkor igen rosszkor jön a miniszterelnök azon kérése, hogy a harcoló képviselők hagyják abba a küzdelmet, mert ezek a tények indokolják, hogy ha eddig nem lett volna ilyen küzdelem, akkor azt meg kell kezdeni most, meg kell újítani a miniszterelnökkel szemben. Hogy kívánhatja a miniszterelnök a harc megszüntetését akkor, amidőn rövid pályafutása alatt egyenkint dobálja el a kilences bizottság programpontjait? Hiszen maga jelentette ki Bécsben, hogy a katonai programúiból ezidőszert csak a katonai nevelés kérdése olatdik meg. A delegációban való szereplése pedig a nemzeti ügy szempontjából oly siralmas volt, hogy szóló ahhoz fogható még nem látott. Hiszen ezúttal a belügyi politika kérdéseit vitte be a delegációba és intézett támadást azok ellen szintén magyar belügyi kérdésekben, akiknek céljai nemzeti tartalom tekintetében minden kétség felett állanak. És ott van utoljára a házszabályok tervbe vett reformja, amelynek bevallott célja, hogy az állítólagos anarchikus tüneteket, tehát a nemzeti ellenállást a jövőre is letörje. Az ilyen rendcsinálás ellen szóló és pártja (Ugron—Szederkényi-csoport) a legszélsőbb ellenállást fejt ki. Minden államban lemondhat a parlament rendelkezési jogának bizonyos mértékéről, szabhat magának korlátokat időben és tárgyban, hogy működése hatályosabbá váljék. De éppen Magyarország sajátos politikai viszonyai között mi a parlamentnek semmiféle jogáról le nem mondhatunk, a nemzeti védekezésnek egy fegyverét sem adhatjuk ki a kezünkből, bármennyire tessék is az a miniszterelnöknek. A Bécsben tartott miniszteri tanácskozások arra mutatnak, hogy a miniszterelnökből a szükséges közjogi érzék hiányzik. Minthogy tehát a kormányzás az ő kezében jó kézbe letéve nincs, szóló pártja a további ellenállástól el nem állhat.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőház! A t. képviselő úr most elhangzott nyilatkozatában valósággal megemlékezett mindenről kerek e világon egy napirendelőtti felszólalás keretében. Én nem fogom őt erre a térre követni, mert, azt hiszem, a házszabályok szelleméből csakugyan nem az folyik, hogy napirendelőtti felszólalások révén bevonjunk a vita keretébe mindenféle kérdést *(Helyeslés jobbfelől. Mozgás balfelől.)* és ezáltal megakasszuk a napirenden levő ügy tárgyalását.

Ennek folytán igen röviden *(Zaj balfelől. Felkiáltások a jobboldalon: Halljuk! Halljuk!)* szándékozom jelenleg végezni a

képviselő úr felszólalásának legnagyobb részével, fenntartva magamnak a szerencsét, hogy az ott említett kérdésekre visszatérjek akkor, amidőn annak helye lesz.

Most csak két rövid megjegyezésre szorítokozom, *(Halljuk! Halljuk!)* mielőtt válaszomnak tulajdonképpen tárgyára térnék át. Az egyik a képviselő úrnak egy olyan kijelentése, amellyel azután teljesen egyetértek. A képviselő úr azt mondja, hogy a parlament mindenütt a világon lemondhat rendelkezési jogáról, csak éppen a magyar parlament nem. Tökéletesen igaza van. És éppen ez vezet engem azon meggyőződésem követésében, hogy igenis a magyar parlamentnek a maga rendelkezési jogát biztosítania kell a maga számára s nem szabad engednie, hogy egy törpe kisebbség konfiskálja el ezt a jogát. *(Élénk helyeslés jobbfelől. Zaj a baloldalon.)* Azt hiszem, a parlament rendelkezési joga elsősorban abban nyilvánul és abban kulminál, hogy a parlament csakugyan működhessék, akaratát kifejezésre juttathassa és érvényesíthesse. *(Élénk helyeslés jobbfelől. Zaj a baloldalon.)*

Másik megjegyzésem pedig vonatkozik arra, hogy a szabad-elvű pártnak és a kormánynak a katonai kérdésekben elfoglalt álláspontja mindenben ma még végrehajtván nincs. Erre nézve ismételhetem azokat a kijelentéseket, amelyeket az előbb tettem.¹ Ezekhez ragaszkodom, de sem azokba többet belemagyarázni nem engedek, sem abból valamit letagadni nem szándékozom.

Én azt mondtam — és ezt ismétlem, — hogy ez a kormány háromhónapi működése alatt néhány másodrendű, bár nem jelentéktelen kérdésen kívül megoldotta mindazokat a kérdéseket, amelyek a tisztképzés reformjával állanak kapcsolatban. *(Úgy van! Úgy van! a jobboldalon.)* És azt mondtam, hogy ez háromhónapi működésre nem kicsinyelhető, és a kormánynak azért szemrehányás nem tehető, hogy van még két fontos pontja a programnak, amelyek háromhavi idő alatt meg nem oldottak. Igenis, hozzátettem azt is, hogy azt az ideges állapotot, amelyben minden faktor, melynek beleszólása van e kérdésbe, volt a közelmúltban, nem találtam alkalmasnak arra, hogy ezen pontokban a döntést provokáljam. De kijelentettem akkor és kijelentem most, hogy azt az obligót, amely e két pont elvállalása által a kormányt éri, teljes mértékben fenntartom *(Helyeslés a jobboldalon.)* és ezen kérdést hosszú ideig húzni-halasztani nem szándékozom. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)*

Ezek vitán, t. képviselőház, áttérek a delegacionális és a minisztertanácsi bécsi atrocitásokra, amelyekről a t. képviselő úr megemlékezett. *(Halljuk! Halljuk! a jobboldalon.)* Talán felesleges is beszélnünk arról, hogy a delegáció hatáskörét túllépte-e vagy sem. Túllépte volna a delegáció hatáskörét abban az

esetben, ha határozatokat hozott volna bármely olyan kérdésben, amely nem vonatkozik magára a költségvetésre, vagy nem áll a költségvetéssel és az illető szolgálati ággal olyan szoros tartalmi kapcsolatban, hogy a dolog természeténél és a parlamenti eljárás szelleménél fogva a költségvetés tárgyalásával összekapcsolható. Én azt hiszem, hogy a delegáció határozatai ezen a határon túl nem mentek, és úgy tudom, ebből a szempontból a delegáció működését az ott jelen volt ellenzéki t. tagjai a delegációnak sem kifogásolták, sőt éppen ezekben a. diskussziókban kötelességszerűleg résztvettek. Az azután, hogy az eszmecsere, a diszkusszió terén belevonattak és szóvátéttettek olyan kérdések is, amelyek a delegációban határozat tárgyát nem képezhetik, de belső szellemi kapcsolatban állottak azon határozat tárgyát képező kérdéssel: az ismét természetes, hiszen minden parlamentáris diszkusszió a világon belevonja a határozat tárgyát képező kérdés megbeszélésébe mindazon kérdéseket, amelyek azzal belső összefüggésben állnak. *(Úgy van! Úgy van! a jobboldalon.)* Azt hiszem tehát, abban az irányban, hogy a delegáció bárminő tekintetben túllépte volna hatáskörét, a képviselő úr a bizonyításnak még csak árnyékát sem képes felmutatni.

Hanem speciálisabb sérelmei vannak a képviselő úrnak a magyar kormányra vonatkozólag. Kifogásolja mindenekelőtt, azt a viszonyt, amelyben a magyar kormány tagjai a közös miniszterekkel állanak. És itt három körülményt hoz fel. Az egyik az, hogy a delegáció termében hol és hogyan ülnek a miniszterek. *(Mozgás és derűtség a jobboldalon.)* Hát engedjen meg nekem a képviselő úr, erre igazán nincs felelet; *(Zaj a baloldalon)* ez olyan gyermekes szempont, *(Nagy zaj és ellenmondások a baloldalon. Halljuk! Halljuk! a jobboldalon)* amelyre komoly embernek nem lehet szava. *(Zaj a baloldalon. Halljuk! Halljuk! jobbról.)*

A másik az, hogy a közös minisztereknek döntő befolyásuk van a magyar kormánykriszisek elintézésére. Ezt azután, t. Ház, a legkerekebben vonom tagadásba és utasítom vissza. *(Zaj a baloldalon.)*

Hellebronth Géza: Az igazságot mindig el szokták tagadni! *(Halljuk! Halljuk! a jobboldalon.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Engedelmet kérek, sokkal jobb kezekben van az alkotmány ezen részének megőrzése és gondozása., semhogy bárkinek szabad legyen azzal a gyanúval fellépni, hogy bárhol ott, ahol a magyar király magyar ügyekben intézkedik...

Bartha Miklós: Chlopy! *(Halljuk! Halljuk! a jobboldalon. Egy hang jobbfelől: kegyelmi kérvény!)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: ... más tényezőnek abba döntő befolyása lehessen, mint az erre a magyar alkotmány sze-

rint hivatott tényezőknél (*Helyeslés a jobboldalon*) és azt hiszem, hogy nem volt és nem lesz kormányválság Magyarországon, amelyért való teljes alkotmányjogi felelősség elvállalására magyar politikai faktor ne akadjon. (*Helyeslés a jobboldalon.*)

Barabás Béla: Récey is olyan volt!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Amint pedig szembeállnak az urak ilyen alkotmányos faktoral, ám tessék annak eljárását megtámadni. De, engedelmet kérek, nincs joguk ilyen állításokkal fellépni, amelyekben egyenesen a koronával szemben egy rútot gyanúsítás rejlik. (*Úgy van! Úgy van! a jobboldalon. Mozgás és zaj a bal- és a szélsőbaloldalon.*)

Elnök: Csendet kérek, t. Ház!

Báró Kaas Ivor: A király a felelős?

Gróf Tisza István miniszterelnök: A képviselő úr végül azt is kifogásolja, hogy a közös minisztertanácson való elnöklést a közös külügyminiszter úr szokta teljesíteni. Hát igaz, ez úgy van; utóvégre egy közös megbeszélésnek, egy közös tanácskozásnak kell, hogy elnöke legyen, és én úgy gondolom, nem volna célszerű, ha akár magyar, akár osztrák kormányfő volna az elnökléssel megbízva. (*Mozgás a baloldalon.*) Tehát a legtermészetesebb megoldás az, amely, gondolom, eddig változatlanul követetett, hogy Ő Felsége a közös minisztertanácson való elnökléssel, amennyiben nem személyesen elnököl azokon, a közös külügyminiszter urat szokta megbízni. (*Mozgás és zaj a bal- és a szélsőbaloldalon. Egy hang balfelől:* A kancellárt!) Ebből azonban a világon semmiféle predomináns jogkör a közös külügyminiszter úrra nézve nem származik. (*Zaj a szélsőbaloldalon. Halljuk! jobbfelől.*) Ez sem többet, sem kevesebbet nem jelent, mint azon megbízást, hogy ő a tanácskozásokat a közös minisztertanácsokon vezesse.

Nézzük meg már most egy kissé, hogy minők ezen közös minisztertanácsok, mert hiszen a képviselő úr kifogásolta magát a közös minisztertanácsok megtartását is. Teljesen igaza volna a képviselő úrnak, ha olyan közös minisztertanácsok tartatnának, amelyekben az osztrák és magyar kormány részvételével bárminő kérdésben is szavazattöbbséggel határozatok hozatnának. Ezt azonban már maga is közös minisztertanácsnak természete eleve kizárja. Ezen minisztertanácson semmi egyéb nem történik, mint a kérdéseknek a két kormány közötti megvitatása ...

Báró Kaas Ivor: És a jegyzőkönyveket mind aláírják. (*Zaj. Halljuk! jobbfelől. Elnök csenget.*)

Gróf Tisza István miniszterelnök: ...s megállapodásrajutás, amennyiben az egyértelműleg lehetséges. De a megállapodás soha másképp, mint egyértelműleg létre nem jöhet. Azon kérdések pedig, amelyekben közös minisztertanács tartatik, egytől-egyig olyanok, amelyekben a két kormánynak egyértelmű megállapodásra jutniok

kell, *(Felkiáltások balról: Kell!)* ha nem akarjuk azt, hogy a közösügyek egyáltalán megrekedjenek.

Kubik Béla: Osztrák érdekekben! *(Mozgás és zaj. Halljuk! Halljuk! jobbról.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Ennek a közös megállapodásnak minden körülmények között létre kell jönnie. Létre kell jönnie vagy a két kormány közötti írásbeli érintkezés útján, vagy azáltal, hogy a két kormány — rendszeren nem in corpore; tudtommal a két kormány minden tagja egyszer sem volt a közös minisztertanácsban — de a két kormány kiküldöttei összejönnek; közvetlenül személyesen beszélnek és vitatják meg a kérdést, s igyekeznek a netaláni nézetkülönbségeket áthidalni és az egyértelmű megállapodást létesíteni.

Báró Kaas Ivar: Ez már összbirodalom! *(Zaj. Halljuk! jobbfelől.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: És azt hiszem, hogy ezt a dolog természete így hozza, magával; ez! a legcélszerűbb, leghelyesebb megoldása minden ilyen függő kérdésnek. De nagyon természetes, hogy a magyar államra nézve kötelező elhatározást ebben a dologban a magyar kormány hozza hozzá a saját felelősségére és a magyar kormány kell, hogy magáévá tegye azokat a megállapodásokat, . . .

Kubik Béla: Ez a baj; hogy kell! *(Halljuk! jobbfelől.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: ... amelyekre a közös minisztertanács vezetett, hogy az egyáltalán kötelező legyen a magyar államra nézve. *(Mozgás a szélsőbaloldalon.)* Engedelmet kérek, engem az efféle kötőlőzködések nem zavarnak... *(Zaj és felkiáltások a bal- és a szélsőbaloldalon: Azt tudjuk!)*

Kubik Béla: Nem is zavarni akarom, csak fájdalmamat fejezem ki afelett, hogy ezeknek így kell lenni. *(Derűtség és zaj a jobboldalon.)*

Elnök: Csendet kérek!

Gróf Tisza István miniszterelnök: ... a parlament níveljét, nem hiszem, hogy emelnék az effélével... *(Mozgás és zaj a bal- és a szélsőbaloldalon.)*

Kubik Béla: Az ilyen „köll“-ök sem emelik! *(Mozgás. Halljuk! Halljuk! jobbról.)*

Elnök: Kérem a képviselő urakat, ne szóljanak minduntalan közbe!

Gróf Tisza István miniszterelnök: ... az illető képviselő uraknak szellemi níveljét pedig nagyon szomorúan jellemzik. *(Helyeslés. Úgy van! Úgy van! jobbfelől.)*

Kubik Béla: Nem vagyok kíváncsi az ön bírálatára! *(Mozgás és zaj a bal- és a szélsőbaloldalon. Elnök csenget.)* Hogy gorbáskodni tud, azt tudjuk! *(Zajos derűtség jobbfelől. Nagy zaj a szélsőbaloldalon.)*

Elnök: Csendet kérek!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Most jövök a legsúlyosabb vádhoz, a legiszonyúbb hazaáruláshoz, a Becsben tartott minisztertanácshoz. *(Zaj balfelől.) Töredelmesen bevallom, hogy megtörtént a dolog. Gondolom, február 21-én tárgyaltuk t. barátaim -és én a ma előterjesztett törvényjavaslatokat. (Egy hang balfelől: Becsben?) Budapesten! Még ez nem hazaárulás. Ez Budapesten történt. Reggeltől estig tartott a minisztertanács, de teljesen nem készülhetünk el, mert hiába, megvan az a rossz szokásunk, hogy az ország fontos kérdéseit szeretjük alaposan megvitatni. (Halljuk! Halljuk!) Miután pedig különböző teendők miatt a rákövetkező hét derekán t. barátaim mindnyájan, egyedül t. barátomat, az igazságügyminisztert kivéve, Becsben ügyis el voltunk foglalva: elhatároztuk, hogy a még hátralevő egy vagy két törvényjavaslatot Becsben fogjuk letárgyalni. (Egy hang balfelől: így tartják meg a törvényt?) És rávettük erre az igazságügyminisztert is ...*

Rákosi Viktor: Nagy közönség volt jelen a miniszteri tanácsban?

Gróf Tisza István miniszterelnök: ... rávettük és elcsábítottuk t. barátomat, az igazságügyminisztert is, hogy kövesse el -azt a hazaárulást, fáradjon fel Bécsbe, hogy azt a két javaslatot, amely még hátra van, letárgyaljuk. *(Egy hang balfelől: Ez cinizmus! Zaj. Elnök csengd.)* Megtörtént az az iszonyú bűn, gondolom, a múlt szerdán,¹ hogy a magyar kormány Becsben tárgyalta le és állapította meg végleg két törvényjavaslatnak szövegét. De ott már téved a ít. képviselő úr, mikor azt hiszi, hogy ennek a minisztertanácsnak folytatása is volt. *(Mozgás balfelől.)* Az igaz, hogy másnap este az udvari díszebéd után, amelyen én gyászom miatt nem vettem részt, t. barátaim engem felkerestek és okkor, bevallom könnyelműségemet, egy csésze teával is megkínáltam őket; de ott azután beszéltünk díszebédről, szép asszonyokról, talán mellesleg politikáról is, de minisztertanácsot nem tartottunk. *(Zaj a baloldalon. Elnök csenget.)*

A tárgyi tényálladék ezzel, gondolom, most már teljesen fel van derítve. Már most az a kérdés: bűnt követett-e el a kormány akkor, amikor Becsben ezt a minisztertanácsot megtartotta? A képviselő úr azt mondja, hogy a kormány székhelye Budapest. Ezt körülbelül tudjuk mindnyájan, de tudjuk azt is, hogy a kormány ma is Budapesten székel, az összes kormányhatóságok itt funkcionálnak, összes rendeleteiket ezek itt adják ki; azonban a

¹ Vagyis február 24-én. (B. H. 1004 február 25. sz.) Mint később látni fogjuk, éppen ezen a — hazaárulásnak tartott — minisztertanácson foglalt állást a magyar kormány, gróf Tisza István előterjesztésére, a honvédtűzérség felállításának kérdésében.

kormány tagjai együttvéve távoznak Budapestről, távozhatnak hivatalos kötelességükből kifolyólag, távoznak esetleg magántermészetű ügyeik miatt, de mindenesetre távoznak úgy, hogy mindazokat az ügyeket, amelyekben intézkedniük kell, időszaki tartózkodási helyükről látják el, de azok természetesen a kormány székhelyén jelennek meg, mint az illető hivatalnak kifelé joghatállyal bíró hivatalos kiadványai. *(Úgy van! jobbfelől.)*

így áll a helyzet az egyes miniszterek ténykedésénél és így áll a helyzet a minisztertanács ténykedéseire nézve is. A minisztertanács összegyűlhet bárhol *(Mozgás balfelől!)* ott, ahol a körülmények szükségessé teszik. *(Mozgás és ellenmondás a bal- és a szélsőbaloldalon!)*

Holló Lajos: Külföldön?

Gróf Tisza István miniszterelnök: Összegyűlhetnek belföldön, összegyűlhetnek külföldön a miniszterek. *(Ellenmondás a bal- és a szélsőbaloldalon!)* A kérdés csak az, hogy amennyiben a minisztertanács határozatai alapján a magyar államnak bárminő ténykedése indul meg, ez a ténykedés hivatalosan a magyar állam székhelyén, a magyar állam illetékes hivatalai útján történjék meg. *(Úgy van! jobbfelől. Ellenmondás a bal- és a szélsőbaloldalon.)* Hivatkozhatom számos példára. Igen gyakori eset, hogy minisztertanácsok egyik vagy másik államférfiúnak betegágyánál, falun tartatnak. *(Felkiáltások a baloldalon: Az más, de nem külföldön!)* Igen gyakori eset, hogy minisztertanácsok külföldön tartatnak. *(Zaj a bal- és a szélsőbaloldalon.)* Erre nézve a történelmi feljegyzések — fájdalom — nem elég biztosak.

Báró Haas Ivor: Háborúban! Győzelem esetén.

Gróf Tisza István miniszterelnök: De erős gyanúm van arra nézve, hogy Mátyás király idejében ...

Rákosi Viktor: Mátyás király nem tartott Becsben minisztertanácsot! Az hódított!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Erős a gyanúm, hogy Mátyás király is tartott Becsben minisztertanácsot.

Bartha Miklós: Mátyás hódítani és nem kézsókra ment oda!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Hogyan?

Bartha Miklós: Nem. hódolni ment oda!

Báró Kaas Ivor: A norvég miniszterek nem mennek Stockholmba! *(Felkiáltások a jobboldalon: Vízet!)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Nem arról van szó, hogy ki miért ment Bécsbe, hanem arról, hogy ha egyszer oda jutott, tarthat-e ott minisztertanácsot, igen vagy nem? Arra, hogy hódolni mentem-e vagy miért, abszolúte nem szándékozom kiterjeszkedni, mert azt nagyon jól méltóztatnak tudni, hogy hivatalos kötelességem teljesítésére mentem a magyar delegáció ülésére. *(Úgy van! jobbfelől.)* Abban a tényben, hogy bárhol a vi-

lágón, ahol a magyar miniszterek éppen együtt vannak, azok minisztertanácsba összejöhetnek, azok hivatalos kötelességeiket teljesíthetik, azok megállapodásokat hozhatnak létre, amelyek azután az előírt úton és módon az illetékes hatóságok hivatalos kiadványai útján effektuáltatnak: mondom, ebben a tényben semmiféle jogsérelem nincs, mert ez semmiféle törvényt nem sért, az alkotmány szellemébe abszolúte nem ütközik és megvallom, igazán némi megkönnyebbüléssel és elégtétellel látom, hogy az a bűnlajstrom, amellyel a t. képviselő úr ellenem felléphetett, ebben a rettenetes súlyos vádban kulminál. *(Derülség jobbfelől. Mozgás a baloldalon.)*

Ha súlyosabb váddal a képviselő úr nem tud fellépni ellenem, azt hiszem, ezt még nagyon nyugodtan el fogom viselni. *(Élénk helyeslés jobbfelől.)*

Günther Antal (a szabadelvű pártból november végén gróf Apponyi Alberttől kilépett „nemzeti disszidens“-ek egyike) ugyancsak napirend előtt felszólalva, kifejti, hogy a miniszterelnök imént hallott argumentációja a Bécsben tartott magyar minisztertanács kérdésében jogilag egyáltalában nem áll meg és nem oszthatja el azt a megdöbbenést, amelyet ez a sajnálatos esemény keltett. A miniszterelnök nyilatkozata után szóló azon aggodalomnak ad kifejezést, hogy a parlamenti kibontakozás létrejötte egy akadályba fog ütközni és ez az, hogy a miniszterelnök közjogi érzéke elgátlatlan.

Gróf Tisza István miniszterelnök: Én a bécsi minisztertanácsra vonatkozó vádra az illető vád komolyságához méltó választ megadtam előbbeni felszólalásomban.

Sághy Gyula: Igen, csakhogy minden közjogi tanár az egyetemen közjogi sérelmet lát abban, hogy a minisztertanács Bécsben tartatott. *(Úgy van! balfelől. Zaj.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Most mindössze csak elszomorodásomat kívánom kifejezni afelett, hogy a Háznak még olyan komoly készültségu, tartalmas tagja is, minő t. képviselőtársam, — akkor, amikor az ország összes viszonyai ilyen helyzetben vannak, mint most; mikor minden igaz hazafinak lelkében aggodnia kellene az ország sorsa felett; *(Igaz! Úgy van! jobbfelől.)* mikor az ország nagy érdekei körül és a magyar nemzeti politika gyakorlati céljai körül olyan kritikus a helyzet mindenütt, hogy az valóban teljes mértékben venné igénybe minden komoly hazafinak összes gondolkozását, összes töprengését, összes tettejét: azok közé áll, akik ilyen frivol, gyerekes dolgot hangoztatnak. *(Nagy zaj és ellenmondások a bal- és a szélsőbaloldalon.)*

Günther Antal személyes megtámadtatás címén kérve szót, azt mondja, hogy érvelése a legszigorúbb tárgyilagosság és objektív jogi érvek körében mozgott. A miniszterelnök ne kövessen el törvénysértéseket és ne védje azokat ilyen frivol módon, akkor nem fognak ellene küzdeni.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőház! A képviselő úr azt állítja, hogy ő előadásában szigorúan tárgyilagos, jogi érvekkel állott elő. *(Felkiáltások a baloldalon: Úgy is volt!)* Én csak a történelmi igazság érdekében konstatalem, hogy a t. képviselő úr szigorúan tárgyilagos, jogi érvei abban kulmináltak, hogy a kibontakozás akadályát az én személyem képezi. *(Nagy zaj és felkiáltások a baloldalon: Igaza volt!)*

Elnök (csenget): Csendet kérek! *(Nagy zaj és felkiáltások a baloldalon: Nem személyről van szó!)*

Sághy Gyula: Személyekről nincsen szó, hanem a közjogi érzék hiányáról. *(Folytonos zaj a baloldalon.)*

Elnök: Kérem Sághy Gyula képviselő urat, ne méltóztassék közbeszólani. *(Nagy zaj és felkiáltások a bal- és a szélsőbaloldalon: Azt utasítsa rendre, ne minket!)*

Kubik Béla: Hozzá vagyunk szokva. *(Folytonos zaj.)*

Elnök (csenget): A házszabályok értelmében méltóztassék a szónokot csendben meghallgatni.

Kubik Béla: Neki tud csendet csinálni!

Sréter Alfréd: Mi úgy is meghallgatunk mindenkit! *(Felkiáltások a szélsőbaloldalon: Vízet!)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: A t. képviselő úrak oda-rektifikálják állításomat, hogy nem a személyem, de az én fogyatékos közjogi ismereteim, vagy közjogi érzékem, hiánya ...

Günther Antal: Elégtelensége!

Gróf Tisza István miniszterelnök ... mindegy, mindegyiket elfogadom; de engedelmet kérek, ha bárkire, aki politikában vesz részt és politikával foglalkozik, azt. mondják — nagyon természetesen, mint ebben az esetben is, kellő bizonyítás nélkül — *(Ellenmondások balfelől.)* hogy politikai vagy közjogi érzékének hiánya képezi a kibontakozás akadályát: engedelmet kérek, ez csak természeteszerűleg a kibontakozás akadályának az én személyemben való keresése. *(Úgy van! Úgy van! a jobboldalon. Mozgás a baloldalon.)*

Én nem azt állítottam, *(Folytonos zaj balfelől. Halljuk! Halljuk! a, jobboldalon. Elnök csenget.)* hogy bárminő, a magán-személyemre vonatkozó támadást intézett ellenem a t. képviselő úr; de, igenis, az általa használt kifejezésben egy, politikai egyéniségem elleni megjegyzés, illetve támadás foglaltatott, amire azután teljesen fel voltam jogosítva szintén egy politikai, személyi vonatkozású megjegyzést tenni, t. i. sajnálatomat fejezni ki afelett, hogy a képviselő úr ezzel a váddal szolidaritást vállal és a mai viszonyok között ilyen természetű váddal foglalta el az ország idejét. *(Úgy van! Úgy van! a jobboldalon. Mozgás balfelől.)*

Ez volt az, amit mondtam. Azt hiszem, teljes jogom volt. állítani és teljes jogom van állítani azt, hogy nem ért meg bennünket senki, csodálkozni fog felettünk mindenki és meg fog

mosolyogni bennünket mindenki, hogy közállapotainknak máj kritikus pillanataiban a felett disputálunk, hogy Becsben lehet-e minisztertanácsot tartani. *(Úgy van! Úgy van! a jobboldalon. Zaj a baloldalon.)*

Kubik Béla személyes kérdésben tiltakozik az ellen, hogy a miniszterelnök beszéde alatt közbeszólván, a miniszterelnök szellemeskedési vágyát juttatta érvényre vele szemben. Az ilyen szellemeskedést és gorombáskodást el nem fogadja és egyszerűen visszautasítja.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőházi A képviselő úrnak ez a visszautasítása nagyon különös dolog. Mert vágj talál valakire egy ilyen megjegyzés, vagy nem. Ha nem talál, akkor felesleges visszautasítani; ha talál, hiába való dolog visszautasítani. *(Igaz! Úgy van! a jobboldalon. Mozdás a bal- és szélsőbaloldalon.)*

Ballagi Géza: Ez a logika!

Polónyi Géza: Hol van a zsűri? *(Halljuk! Halljuk! a jobboldalon.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Különben a képviselő úr itt a helyzetet nem helyesen fogta fel, mert hiszen az én kijelentésem nem egy speciális közbeszólásra és nem is éppen erre vonatkozott, de beszédem folyamán többen a képviselő urak közül tisztelték meg különböző közbeszólásokkal és én akkor, amikor a közbeszólások már egész gyűjteménnyé váltak, mondtam meg többes számban, nézetemet e közbeszólások felett. A dolog tehát úgy áll, hogy az a megjegyzés, amelyet tettem, többes számban vonatkozott a képviselő uraknak olyan közbeszólásaira, amelyek az általam mondott értelemben jellemzik az illető képviselő urak szellemi színvonalát. Aki ilyen természetű közbeszólástól tartózkodott, az természetesen ne vegye magára. *(Helyeslés a jobboldalon.)*

Az ülés későbbi szakában Rákosi Viktor a kolozsvári nemzeti színház építése tárgyában a miniszterelnökhöz, mint belügyminiszterhez, a következő interpellációt intézte:

Interpelláció a belügyminiszter úrhoz. 1. Mik az előzményei annak a szomorú ténynek, hogy a belügyminiszter úr, az összes hazai szakkörök véleménye ellenére, a kolozsvári új színházat a Fellner és Helmer bécsi cégnek adta oda építeni?

2. Miféle erkölcsi obligó lehetett az, amely a belügyminiszter urat erre rákényszerítette? *(Élénk helyeslés a szélsőbaloldalon.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. Ház! A kérdésre érdemlegesen akkor kívánok nyilatkozni, amidőn az ezen tárgyban kiküldött bizottság érdemleges javaslatát meg fogja tenni és arránézve határozni fogok. Most csak egypár szót kívánok tájékozásul megjegyezni.

Ami mindenekelőtt az erkölcsi obligót illeti, sem ebben a kérdésben, sem másban, sem kis, sem nagy kérdésben én más er-

kölcsi obligót, mint azt, amely az ország érdekének megvédésére kényszerít, nem ismerem, és nem is fogok ismerni, (*Élénk helyeslés jobbfelől.*) és éppen ezért ezen kérdésben is csak ilyen természetű erkölcsi obligóim lehetnek. Elsősorban az az obligóm, hogy gondoskodjam róla, hogy amennyiben csak tőlem telik, minden garancia meglegyen arra nézve, hogy az a színház céljának valóban megfeleljen és ez egy, a maga speciális rendeltetéséhez képest célszerű, a nemzeti kultúra terjesztésére alkalmas épület legyen.

Rákosi Viktor: És ezt csak egy bécsi cég tudja megcsinálni? (*Halljuk! Halljuk! jobbfelől.*)

Gróf Tisza István miniszterelnök: Ebből a szempontból abszolúte közömbös az, hogy bécsi ember építi-e, vagy magyar ember. (*Élénk ellenmondások a szélsőbaloldalon.*) No már arra nézve, hogy célszerű-e az a színház és színháznak való-o vagy sem, ez igazán közömbös. (*Úgy van! Úgy van! a jobboldalon. Mozgás és zaj a szélsőbaloldalon.*) Az azonban abszolúte nem közömbös, hogy olyan ember építse, aki a színházépítésnek ezer apró célszerűségi szempontjait az életből ismeri és akinek ezen a téren igen nagy speciális jártassága van.

Rákosi Viktor: Ez egy babona! (*Mozgás a szélsőbaloldalon. Halljuk! jobbfelől.*)

Gróf Tisza István miniszterelnök: Ez annyira áll, hogy pl. a bécsi Búrgszínház ázat felépítették olyanok, akik nem specialisták ezen a téren és fölépítették úgy, hogy a nézőtér nagy részéről nem látott a közönség semmit. Gondolom, hét vagy nyolcszáz ezer forintot kellett a nézőtér átalakítására költeni és ennek dacára ez a színház céljának ma sem felel meg. (*Úgy van! Úgy van! jobbfelől. Mozgás és zaj a szélsőbaloldalon.*) Azt hiszem, hogy a magyar kultúra célját «okkal jobban szolgálom akkor, ha esetleg egy bécsi építésznek tervei szerint egy célszerű épületet építettek, mint hogyha egy magyar építész tervei szerint egy célszerűtlen épületet emeltek.

A másik fontos kérdés a magyar ipari szempontoknak megóvásai; az t. i., hogy minden ipari kereset ezen építkezéssel kapcsolatosan csakis a magyar vállalkozók és a magyar munkások Xészére essék. Ezt a szempontot természetesen minden körülmények között meg lehet és meg is fogjuk óvni.

A harmadik szempont, amely itt figyelembe jöhet és amely iránt abszolúte nem vagyok közönyös, a magyar építészeknek saját jó építészeti hírnevük iránt érzett és általam nagybecsült érzékenysége, amely sértve érzi magát azáltal, hogy esetleg nem magyar építész kapja a megbízatást ezen színház építése tekintetében.

Rákosi Viktor: És éhen vesznek, mert munkát sem kapnak! Mert minden nagy vállalkozást külföldiekkel csináltatnak meg!

Ezért tartjuk fenn a drága iskolákat! (*Mozgás a szélsőbaloldalon. Halljuk! jobbfelől.*)

Gróf Tisza István miniszterelnök: Hogy egy 400.000 forintos épület tervezésének kérdése miatt hány építész fog éhen. veszni, azt igazán nem tudom.

Rákosi Viktor: De ez a rendszer. Kapott a tervezetért 50.000 forintot!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Ezért a tervezetért? Igazán rosszul van tájékozva a képviselő úr. Azt hiszem, hogy engem bátran vád alá helyezhetnének a képviselő urak, ha ilyen építkezéstervezetért bárkinek a világon 50.000 forintot fizetnék.

Eitner Zsigmondi: A kormánypárt felmentené! (*Derültség balfelől.*)

Gróf Tisza István miniszterelnök: Talán még ez sem egészen bizonyos. De mondom, nem ebből a szempontból; mert itt az anyagi része a kérdésnek, a tervezés díjazása igazán jelentéktelen, és azt. hiszem, a budapesti építészek tiltakoznának elsősorban az ellen, hogyha ez a kérdés állíthatnék előtérbe; hanem belejártuk az előttem nagyrabecsült egyéni szempont, hogy művészi önértékben érzik magukat, a t. budapesti építész urak ezáltal sértve. Én azt az indulatot, azt a felfogást, amelyből az előtör, nagyrabecsülöm. De mégis azt hiszem, hogy a konkrét esetben tévesen nyilvánul ez az önérték, mert egészen más volna a dolog, hogyha valamely olyan építkezésről volna szó, hol az általános műépítészeti, művészi szempontok játszanának döntő szerepet, ahol tehát egy külföldinek a megbízatása csakugyan azt jelentené, hogy nem bízunk eléggé a budapesti műépítészek műízlésében arra, hogy azok azt megcsinálják; és egészen más, ha olyan épületről van szó, ahol a szorosan vett műépítészeti és művészi szempontok a célszerűségi szempontok mellett egészen háttérbe szorulnak. Mert hiszen mindössze 400.000 forintról van szó, ahol elsősorban a célszerűségi szempontok kell, hogy érvényesüljenek, s ahol olyan speciális építkezésről van szó, hol nem az illető építészek kiválósága magában véve, nem azok műízlése, hanem azon körülmény kell, hogy figyelembe vétessék, hogy ezen speciális építkezési téren bírnak-e gyakorlati tapasztalattal, gyakorlati rutinnal. Engedjék meg nekem, hogy azt is kifejezzem, hogy én a budapesti építész uraknak ebben az érzékenykedésében egy bizonyos nem eléggé indokolt idegességet látok. Én teljes méltánnyal és nagyrabecsüléssel irántuk, megmondtam nekik azt. is, hogy nem az erőnek, hanem a gyengeségnek a jele az, ha ilyen kérdésbe beleviszik az önértéknek kérdését. Bárhol, ahol igazán monumentális építkezésről van szó, ahol a műépítész nagy feladatairól, hol művészi feladatokról van szó: úgy, mint eddig is történt, a jövőben is elsősorban a magyar építészek lesznek hivatva a tervezés terén is érvényesülni. A jelen esetben azonban fenntartom elhatározásom szabadságát abban

a tekintetben, hogy kinek adjam a megbízást. Annakidején az interpellációra a végleges válaszat meg fogom adni. (*Helyeslés jobbfelől.*)

Krasznay Ferenc, Kossuth-párti képviselő, szintén interpellációt terjeszt elő. Bevezető beszédében előadja, hogy a kormányhoz közel álló „Magyar Nemzet” február 23. számában vezércikk jelent meg, mely ellentétben van a miniszterelnöknek a választójogi reform tárgyában ismételten tett kötelező kijelentésével. Kérdi tehát a miniszterelnöktől, vajjon álláspontja a választási reform kérdésében megegyezik-e az említett vezércikk fejtegetésével?

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. Ház! Én az interpellációra egyszerűen azt a választ adhatom, hogy a választási törvény reformja kérdésében elfoglalt álláspontomhoz változatlanul ragaszkodom.¹ (*Helyeslés.*) Azt semmi irányban nem módosítottam.

A lehető legnagyobb energiával igyekeztem szorgalmazni az előmunkálatokat — amelyeket ne méltóztassanak kicsinyelni — és lehetővé tenni azt, hogy az adatgyűjtés a legközelebbi időben megindulhasson. Ezen adatgyűjtés után fogjuk majd a konkrét javaslatot elkészíteni és akkor lesz itt helyénvaló minden egyes kérdésnek beható megbeszélése.

Én azt hiszem, hogy most hibát követnék el, ha egy szóval is egyebet mondanék, mint azt, hogy változatlanul fenntartok minden szót, amit e kérdésben mondtam. (*Helyeslés a jobboldalon.*)

Interpelláló képviselő és a Ház a választ tudomásul vette.

159. 1904 március 3. országos ülés. — Újoncmegajánlási javaslat tárgyalása: kézfogás a Kossuth-párttal; beszélgetés Polónyival katonai kérdésekről; a besorozott katonák német neve; szolgálati okmányok német nyelve; laktanyák német feliratai; a „közös hadsereg”; a katonai nevelésügy reformja; magyar vezény nyelv; nagy haladás a katonai kérdésekben; indokolt-e még az obstrukció?; obstrukció és ex-lex-állapot kárai; utolsó kérdés az obstrukciókhoz; „a magyar nemzetnek élni kell, a magyar nemzet élni akar és élni fog”. — Marjay Péter linterpellációja a protestáns egyházak segélyezése tárgyában. (Napló XXII. k. 355—362., 373 lap.)

Polónyi Géza a függetlenségi Kossuth-párt megbízásából napi- rend előtti felszólalás keretében főtárgyként a delegáció hatáskörének törvényellenes túltengésével, illetőleg azokkal a hatásköri túllépésekkel foglalkozik, amelyek a delegációnak különösen legutóbbi ülésezése alkalmával előfordultak.² Így például a parlamenti pártok közötti viszony a delegáció elé került, ott egyéb belpolitikai ügyekkel megbeszélés tárgya volt. Az idevágóviták során a miniszterelnök oly nyilatkozatot tett, ¹

¹ (109, 125, 127).

² A delegáció hatáskörének túltengését, birodalmi parlamentként szereplését kifogásolta egy nappal előbb Holló Lajos is. (158.)

melynek egyik része bizonyos kiegészítésre szórni, mert könnyen arra a félreértésre adhat okot, mintha a függetlenségi Kossuth-párt a miniszterelnökkel bizonyos parlamenti elemek ellen kezdet fogott volna valamiféle parlamenti rendnek megteremtésére. Szólv minden kétely eloszlátása végett hangsúlyozza, hogy a Kossuth-párt nem fogott kezdet senkivel az említett célból; hanem pusztán az történt, hogy bizonyos feltételek teljesítése fejében ez a párt elállította a rendkívüli eszközök alkalmazásától. (127). Ami pedig a házszabályok küszöbön álló revízióját illeti, a függetlenségi pártnak álláspontja mindig az volt, hogy a mi különleges viszonyaink mellett az alkotmány még meglévő egyetlen biztosítója a házszabályokban foglaltatik. Az obstrukció a kormányt megakadályozta abban, hogy programjának törvényhozási útra tartozó (részét megvalósítsa. De vannak kérdések, amelyek a parlamenti helyzettel semmiféle összefüggésben nincsenek s így erre való tekintet nélkül már eddig is megoldhatók lettek volna. És ennél a pontnál szólv felhossa, hogy a miniszterelnök megbízásának időpontjában őt abban a megtisztelő (szerencsében részesítette, hogy vele e kérdésekben értekezessen és az ő felhatalmazása folytán azon nyilatkozatokat, amelyeket szólvól szemben tett, a Kossuth-párt értekezletén elmondhatta. Ezen nyilatkozatok közül különös figyelmet érdemel három pont, mely olyan kérdésekre vonatkozik, amelyek kormányzati úton megvalósíthatók és bizonyos túrt törvénytelen állapotoknak kormányzati úton való megszüntetését célozzák. Az első ilyen megoldandó kérdés az, hogy akkor, amikor valamely magyar állampolgár a helytelenül, mert az 1867: XII. törvénycikk rendelkezéseivel ellentétben ú. n. „közös hadsereg“-be besoroztatik, még a becsületes magyar nevét is elveszti, mert nem lesz többé Nagy Pál vagy Fekete János, hanem lesz Paul Nagy és Johann Fekete. Megbeszélés tárgya volt a miniszterelnökkel az a törvénytelen állapot is, hogy az ú. n. közös hadseregben szolgáló katonaság szolgálati okmányait a katonai hatóságok német nyelven állítják ki és így a magyar közigazgatási hatóságokat arra kényszerítjük, hogy német okmányokat hivatalosan kezeljenek és elfogadjanak. És itt van a harmadik dolog, hogy t. i. a katonai laktanyákon és egyéb katonai helyiségeken — nemzeti önállóságunk egyenes arculcsapásával — német feliratokat olvasunk. Ebben a három kérdésben a miniszterelnök szólvónak megnyugtató választ adott, sürgős orvoslást helyezett kilátásba. És ime eltelt három hónap s nem történt semmi intézkedés, holott mindhárom kérdés kormányzati úton oldható meg és így e részben az obstrukció neml volt akadály. Szólv ezután hosszasan bizonyítja, hogy a delegáció, a 67. törvénnyel ellentétben, túllépte hatáskörét. Azzal végzi, hogy a kiegészítési törvényt 37 év óta meghamisítják. Egy ideig lehet ezt tírni, de azután elérkezik az ideje annak, hogy csordultig lesz a pohár és akkor nem marad más hátra, mint a nemzeti ellenállásnak szervezése és visszatérés a 48-iki törvények alapjára.

Polónyi Géza után az újoncmegajánlási törvényjavaslat most következő folytatolagos vitájában a miniszterelnök szólvolt fel. Drámai erejű, nagyszerű beszéde, mely 29 (és micsoda 29) év távolságából is úgy hat, mint a magyar nemzet életigenlése az obstrukció nemzetgyilkos romlásával szemben, itt következik.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőházi (*Halljuk! Halljuk!*) Mielőtt beszédemnek tulajdonképeni tárgyára térnék át,

¹ (109, 125, 127).

² A delegáció hatáskörének túltengését, birodalmi parlamentként szereplését kifogásolta egy nappal előbb Holló Lajos is. (158.)

egypár igen rövid megjegyzést, vagy mondjuk inkább helyreigazítást. kell tennem azokra, nézve, amiket Polónyi Géza t. képviselőtársamtól hallottunk. *(Halljuk! Halljuk!)* Nem szándékozom beszédének egész tartalmát felölelni. Hiszen maga az a tény, hogy a képviselő úr napirendelőtti felszólalás keretében nyilatkozott, mintegy kikapcsolja ezt beszédemből. De, gondolom, vannak abban egyes olyan állítások vagy megjegyzések, amelyeket hallgatással nem mellőzhetek. *(Halljuk! Halljuk!)*

A t. képviselő úr mindenekelőtt rektifikációkat fűz a delegációban használt egy kifejezéshez, t. i. azon bizonyos „kézfogas” kifejezéséhez. E tekintetben teljesen egyetértünk. Én ez alatt semmi más érteni nem akartam és az igazságnak megfelelően nem is akarhattam, mint hogy maga az a tény, hogy az a párt, amelyhez t. képviselőtársam tartozik, a rendkívüli eszközök használatától tartózkodott és kifejezést adott azon nézetének, hogy azon rendkívüli eszközök alkalmazását az adott viszonyok között szükségesnek és helyesnek nem tartja: mindenesetre az obstrukció gyengítésére szolgálhatott. E szerint a közvetlen politikai cél tekintetében bizonyos azonoság forgott fenn.

Oabányi Miklós: De kézfosó nem volt. még sem! *(Zaj jobbfelül. Halljuk! Halljuk!)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Én egyáltalában nem kívántam egyébként adni kifejezést — amire nézve nem is foroghat fenn kétely köztünk — minthogy itt semminemű továbbmenő akcióra vonatkozólag közöttünk megállapodások nincsenek, megbeszélések nem folytak, megállapodások nem jöttek létre.

Másik nyilatkozata t. képviselőtársamnak, amelyet némileg nekem kell rektifikálnom, vonatkozik arra a körülményre, miszerint előadásából azon impressziót lehetne meríteni, hogy kormányaléptem legelső napjaiban folytatott beszélgetéseink alkalomával quasi t. képviselőtársamat bíztam meg vagy kértem volna fel arra *(Felkiáltások a szélsőbaloldalon: Azt nem monddta!)*

Polónyi Géza: Feljogosított rá!

Gróf Tisza István miniszterelnök: ... vagy jogosítottam fel arra, hogy egyik vagy másik megjegyzésemet, nyilatkozatomat reprodukálja és minthogyha az a reprodukció, melyet t. képviselőtársam, — gondolom, — pártjának értekezletén kiadott, az én nyilatkozataimnak autentikus, hiteles szövege volna.

Mindenesetre tévedés forog fenn, ha ez így áll, mert itt semmi egyéb nem történt, mint hogy köztünk egy beszélgetés folyt, amelyre nézve természetesen titoktartást, nem kötöttem ki, nem lévén abban titkos dolgok, tehát t. képviselőtársam feljogosítva érezhette magát azokat bárkivel is közölni. És miután én azon nyilatkozatok között, amelyeket t. képviselőtársam, mint az én

nyilatkozataimat reprodukált és álláspontom között valami mélyremenő, lényegbevágó eltérést, olyat, amelyet szükségesnek találtam volna rektifikálni, nem találtam: tartózkodtam is minden rektifikációtól, anélkül, hogy a legkisebb nüánszig minden tekintetben azonosítanám álláspontomat azokkal, amiket ő elmondott. Nem akar ez szemrehányás lenni, hisz nagyon sokszor megeshetik, hogy valakinek nyilatkozatai a másik fél által nem minden részletükben fogatnak fel helyesen.

Ezeket általánosságban előrebocsátva, bátor vagyok mindekelőtt azon három pontra tenni megjegyzést, amelyekre a t. képviselő úr beszéde folyamán kiterjeszkedett. Ami először is a neveket, t. i. a besorozott katonák nevét illeti, megvallom, erre a kérdésre sohasem helyeztem és most sem helyezek súlyt. Nem gondolom, hogy ebben a kérdésben más ígéretet vagy kijelentést tettem volna, mint hogy ezt a kérdést meggondolhatjuk, beszélhetünk felőle. Őszintén szólva, az egész kérdést igen jelentéktelennek tartom, mert. azt hiszem, hogy egy német szöveggel bíró névsorba, természetes, hogy mindenkinek nevét németül írják. *(Zaj, ellenmondások és felkiáltások a szélsőbaloldalon: A családi neveket is elkeresztelik!)*

Kubik Béla: Hát, a helységneveket!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Hát a családi neveket keresztelik el? Ez már csakugyan gyenge megjegyzés. Hiszen nem íái családnevekről van szó. Természetesen, ha franciául beszél az ember, franciául mondja a magyar ember nevét is; ha németül beszél, németül; ha magyarul beszél, magyarul.

Kubik Béla: Magyarországon beszéljen magyarul!

Polónyi Géza: A sorozás az anyakönyvek alapján történik, ott pedig nem az áll, hogy Stefan Nagy, hanem az, hogy Nagy István! *(Zaj.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Ebben, a kérdésben — mondom — a nézetem az, hogy ha egy névjegyzékbe beiratik valakinek a neve, az olyan nyelven történik, amilyen nyelven azt a névjegyzéket vezetik. Ha valakivel németül beszélnek, a nevét is németül fogják mondani; ha magyarul beszélnek, magyarul kell a nevét mondani. *(Úgy van! jobbfelől. Egy hang a szélsőbaloldalon: Tessék a könyveket magyarul kiállítani!)* Én erre az egész kérdésre semmi súlyt nem fektetek, mert ez csakugyan egy jottát sem határoz. *(Igaz! Úgy van! jobbfelől. Zaj balfelől.)*

Kubik Béla: Hát a magyar nemzet? *(Zaj.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Az semmi irányban a magyar nemzetnek erejét nem esorbitja.

Nessi Pál: Nem is sérelmes a nemzetre?

Gróf Tisza István miniszterelnök: Itt, kérem, nem párbeszédeket folytatunk. Meg fogom hallgatni a képviselő urat, ha a te-

remben leszek, vagy pedig kimegyek, de semmiesetre zavarni nem fogom. Kérem, szíveskedjék ezt hasonlóval viszonozni.

Ismétlem tehát, ezt a kérdést olyan jelentéktelennek tartom, amellyel igazán nem érdemes az időt tölteni.

Ami a szolgálati okmányoknak, könyveknek, névsoroknak nyelvét illeti, (*Halljuk! Halljuk!*) erre vonatkozólag volt szerencsém a Házban nyilatkozni,¹ de azt hiszem, akkor is hozzátettem, hogy ezt sohasem is képzeltem máskép, mint hogy az új nyomtatványok, formulák, amelyeken aztán a magyar nyelv a hadsereg szolgálati nyelve mellett paritásos¹ alapon érvényesülni fog, az új véderőtörvény kapcsán kibocsátandó új utasítások alapján fognak kiadatni. Azt hiszem, ennek a kérdésnek korábbi megoldását. soha nem helyeztem, kilátásba, mint az új formuláék kibocsátásának idejére, ami az új véderőtörvénnyel függ össze. Lényege a kérdésnek, az, hogy ebben a tekintetben az elvi kijelentés megtörtént, és annak végrehajtása iránt semmi kétség fenn nem forog. (*Helyeslés jobbfelől.*)

Ugyanez áll a laktanyák felirataira nézve. Ezekre nézve is nyilatkozott a kormány,² nyilatkozott a közös hadügyminiszter. A kérdés teljesen tisztába van hozva, de azt csakugyan nem tartottam volna a dolog helyes kezelésének, hogy télvíz idején kalapácsot fogjunk, nekimenjünk minden laktanyának és leverjük onnan a feliratokat. (*Derűtség a szélsőbaloldalon. Halljuk! Halljuk! jobb felől.*)

Nagyon könnyű dolog efelett műnevetést inszcenírozni, de azt hiszem, akkor jártunk volna el nevetségesen, akkor blamáztuk volna magunkat minden komoly ember előtt és akkor hívtuk volna ki a kéjviselő urak gúnyos megjegyzéseit sokkal több joggal, ha egész hazafiúi akciónkat abban láttuk volna, hogy levegyük most mindjárt a német felírást a laktanyákról. (*Úgy van! a jobboldalon. Nagy zaj és felkiáltások a szélsőbaloldalon: De Trencsénben leverték a magyar felírást!*)

Báró Feilitzsch Arthur: Megcáfolták ezt már régen!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Annakidején alkalmilag mindezek megtörténnek, de arra már azután nem vállalkozom, hogy ilyenféle intézkedésekkel akarjam a hazát megmenteni. (*Élénk helyeslés a jobboldalon.*)

Ezek után legyen szabad beszédem tulajdonképeni tárgyára, áttérnem. Nem kívánok kiterjeszkedni mindazokra a részletekre, amelyek a delegációban a hadügyi költségvetés tárgyalása során felmerültek,³ de engedjék meg nekem, hogy néhány rövid

¹ (109).

² (109).

³ T. i. február 8—10. napján a magyar delegáció hadügyi albizottságában és február 23—24-én a delegáció összes ülésén.

reasszumáló szóval a t. Ház elé állítsam az eredményeket és a helyzetet, a szóban lévő kérdések legfontosabbikát: a tisztképzés és a nevelés ügyét illetőleg. *(Halljuk! Halljuk!)* Talán szükségessé teszi ezt maga az;ai körülmény is, hogy a delegációban csonka kép állhatott még csak a közvélemény előtt, hiszen ezt a képet az alapítványi helyekre vonatkozólag itt benyújtott javaslat¹ egészítette ki.

A szabadelvű párt. a maga egész hadügyi programjában a dolog természeténél i fogva a közös hadsereg intézményéből indult ki,¹ ⁱⁱ amelynek ez a párt úgy, mint ennek előde, a Deák-párt, 1867 óta híve volt; híve meggyőződésből, azért, mert a közös védelem legcélzerűbb és leghatékonyabb eszközéhez, a közös hadsereg intézményéhez ragaszkodik.

Polónyi Géza: A 67-es törvényben másképv van!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Hiába beszélnek az urak arról akármit, hogy a 67-es törvényben ez a szó „közös hadsereg“ nem fordult elő; mert, engedelmet kérek, az 1867-iki törvények terminológiája szerint van egy egész hadsereg, ennek az egész hadseregnek kiegészítő része a magyar hadsereg. Ez az egész hadsereg, amelyben a magyar hadsereg, mint annak kiegészítő része, benne van, egységes vezérlettel, vezénylettel és belsejével bír. Engedelmet kérek, egy ekképpen körülírt hadsereg azután az a kifejezés, hogy „közös hadsereg“, teljesen ráillik. Használta Deák Ferenc is, Andrássy Gyula is számtalanszor *(Felkiáltások a szélsőbaloldalon: Helytelenül!)* és csak most, harminc esztendő múlva jut eszükbe a képviselő uraknak, hogy a „közös hadsereg“ kifejezést ellentétbe állítsák a 67-es törvénnyel.

Polónyi Géza: Folyton tiltakoztunk ellene. *(Zaj.)*

Báró Kaas Jvor: A bihari pont oki sin nem volt benne az önálló magyar hadsereg? *(Fagy zaj és felkiáltások jobbfelől: Vízet neki!)* Menjen a Dunába, ott van víz elé. *(Élénk derűség.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: A bihari pontokban igenis benne volt az önálló hadsereg. A bihari pontok nyílt támadást képeztek a 67-es kiegyezés ellen.

Ma sincs az ellen semmi kifogásom, hogy bárki, akit meggyőződése odavezet: nyíltan, őszintén intézzen támadást a 67-es kiegyezés ellen; csak ne akarjon a 67-es kiegyezésbe belemagyarázni olyasmit, ami benne nincs. *(Helyeslés a jobboldalon. Zaj balfelől.)*

Mondom, mi a közös hadsereg intézményéhez ragaszkodunk

¹ Március 2-án a honvédelmi miniszter törvényjavaslatot nyújtott be: a közös hadsereg katonai nevelőintézeténél magyar honos ifjak számára létesített 250 alapítványi helynek (1897:XXII. t.-c.) további 1073 hellyel való szaporításáról. Ebből a javaslatból lesz az 1904:XX. t.-c.

ⁱⁱ (103, 104, 107, 109).

s ragaszkodunk a 67-es politika azon nagy alap gondolatához is, hogy a hadsereg szervezete és vezénylete körül ne bolygassuk meg a létező jogállapotokat; ne vigyük megütközésre azokat az ellentéteket, amelyek annyi súrlódásnak képezték a múltban alapját, hanem, elismerve Ő Felségének alkotmányos fejedelmi jogait, úgy, amint azok a magyar közjogban kifejlődtek ...

Ugron Gábor: Melyiket? Hogy német nyelvet hozzon? Olyan nincs!

Gabányi Miklós: Hogy a vezényleti nyelv felségjog! (*Zaj a bal- és a szélsőbaloldalon. Halljuk! Halljuk! a jobboldalon.*)

Gróf Tisza István miniszterelnök: ... elismerve Ő Felségének alkotmányos fejedelmi jogait, úgy, ahogy azok a magyar közjog fejlődése során kifejlődtek és gyakoroltattak ...

Ugron Gábor: A törvényben vannak!

Holló Lajos: Visszaéltek vele! Most túrjuk meg!

Gróf Tisza István miniszterelnök: ...ne zavarjuk meg a nemzet és a korona közti teljes összhangot.

Ugron Gábor: Világosítsák fel a királyt, ne vezessék félre! Ne hitessék el vele, hogy nem létező jogai vannak! (*Zaj a baloldalon. Halljuk! Halljuk! a jobboldalon.*)

Gróf Tisza István miniszterelnök: Azt már rég tudom, hogy a képviselő urak olyan gyengének érzik ügyüket, hogy másképp, mint a megvitatás lehetetlenné tételével, nem remélnék célt érni. (*Nagy zaj és élénk ellenmondások balfelől. Elnök csenget.*) Nemcsak a parlamentarizmust, nemcsak a házszabályt sérti, hanem a nemzet ellen követ el merényletet az, aki lehetetlenné teszi itt a diszkussziót, aki el akarja venni a többségnek szólásszabadságát. (*Úgy van! Úgy van! a jobboldalon. Zajos ellenmondások balfelől.*) Igenis, majd beszélni fogunk a szólásszabadságról, majd meg fogjuk kérdezni az urakat, hogy szabad-e, joguk van-e önöknek a szólásszabadság mellett beszélni, akiknek egész itteni viselkedése merénylet a szólásszabadság ellen? (*Úgy van! Úgy van! a jobboldalon. Zajos ellenmondások a bal- és a szélsőbaloldalon. Elnök csenget.*)

Hát, mondom, ami egész reformakciónk kiindulási pontja volt: ragaszkodás a közös hadsereg intézményéhez és ragaszkodás azon viszonyokhoz, azon helyzethez, melyek az 1867:XII. törvénycikkben körülírt fejedelmi jogok gyakorlását illetően kifejlődtek. De ezen az alapon igenis láttunk munkakört magunk előtt, ezen az alapon láttunk nagy feladatokat, amelyeket a nemzet és a hadsereg érdekében is megoldani lehet, sőt szükséges.

És, t. képviselőház, bár én nem szeretem a t. Ház idejét személyes természetű megjegyzésekkel elfoglalni, de mégis legyen szabad azt az egyet megjegyeznem, hogy én, igaz, mindig ellene voltam a hadsereg kérdéseiben folytatott harcnak és agitációnak,

mert mindig azt tartottam, hogy egy ilyen harc és egy ilyen agitáció több kárt okoz a nemzet érdekeinek, mint aminő haszonnal kecsegtet. *(Élénk ellenmondások és zaj a bal- és a szélsőbaloldalon. Halljuk! Halljuk! a jobboldalon.)* fis itt hivatkozom azon nyilatkozatokra, amelyeket úgy a Házban, mint a delegációban, mióta e testületnek tagja vagyok, a hadsereg kérdésében tettem. Én mindig kifejezést adtam azon meggyőződésnek, hogy itt még nagyon sok a teendő, s hogy különösen a nevelésügy terén, különösen a tisztképzés, a magyar tisztekben mutatkozó hiány orvoslása terén igen sok tennivaló van. *(Úgy van! Úgy van! a jobboldalon.)*

Az a programra tehát, amelynek megoldására barátaimmal együtt vállalkoztam, az én eddig kifejtett, meggyőződéssel nemcsak ellentétben nem áll, de azzal teljes összhangban is van. *(Úgy van! Úgy van! a jobboldalon.)*

És, t. képviselőhöz, most, mintegy négy hónappal a kormány megalakulása után, abban a helyzetben vagyunk, hogy a nevelésügy terén történekről csakugyan teljes képet mutathatunk be a t. képviselőháznak.¹

Az alapítványi helyekre vonatkozólag benyújtott törvényjavaslat intézményszerűleg biztosítja azt, hogy annyi magyar ifjú képeztesék ki tisztté, amennyi a tiszti hiánynak aránylag rövid idő alatt való betöltésére elegendő, és amennyi biztosítani fogja azt, hogy a magyar tiszteknek számaránya a legénységi számarálynak állandóan meg fog felelni a jövőben. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)* A katonai képzőintézetek tantervénel beállott nagymérvű változások pedig biztosítják azt, hogy az összes magyar honosok kiképzése akként fog történni, hogy ott a magyar nyelv alapos tudása és az ismeretek nagy részének magyar nyelven való elsajátítása kötelezőleg kimondassék, *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)* ami által elérjük azt, hogy gyökeresen megváltozik azon, mostan sok jogos kritikának és aggodalomnak alapjául szolgáló állapot, miszerint azok, akik zsenge korukban katonai tisztképző-kitézetekbe jutnak!, kikapcsoltnak a nemzeti kultúrából és sok tekintetben elvesznek ® magyar kultúra számára; de ellenkezőleg, a tisztképző-intézetek magyarosító hatást fognak gyakorolni a magyar honpolgárok gyermekeinek azon nagy számára, akik alig, vagy éppen nem bírják a magyar nyelvet. *(Éljenzés a jobboldalon.)*

És, t. képviselőház, a gyakorlati életben a jónál mindig lehet jobbat találni, az eredményt keveselni mindig lehet; de méltóztassanak meggondolni azt, hogy aki a tisztképző-intézetekbe, mint magyar honpolgár bejut, annak tanulmányai nagy részét magyar nyelven kell teljesítenie és a vizsgát is magyar

nyelven kell letennie. Méltóztassanak meggondolni azt, hogy a magyar ifjak tömegesen fognak beözönlenni e nevelőintézetekbe és az ország határain belül lévő nevelőintézetek tanítványainak túlnyomó nagy része magyar lesz. Méltóztassanak továbbá azt is meggondolni, hogy már a tannyelv által is feltétlenül szükségessé tétetik az is, hogy a tanári karnak igen tetemes része magyar lesz; hogy tehát azok a tiszttek, akik ezen ifjak nevelésével foglalkozni fognak, legalább nagyrészen magyarok lesznek. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)* Azt hiszem, ezen momentumok egybevetéséből minden kételyt kizárólag meg lehet állapítani azt, hogy most már az a magyar elem, amelyet a hadsereg tisztképző-intézeteibe befogad, elforgácsolódni, elveszni a magyarság részére nem fog; ellenkezőleg, egy olyan erős falankszot. fog képezni, amely a magyar hazafiságot, a magyar nemzet katonai erényeit, a magyar nemzet eredeti tulajdonságait fogja bevinni a hadsereg körébe. *(Éljenzés a jobboldalon.)*

És, t. Ház, nem veszedelem ez., nem hátrány ez a hadseregre nézve; a világért sem. Ellenkezőleg, határozottan, kizárólag és tisztán katonai szempontokból is csak előnnyel járhat először azért, mert gazdagítja a tisztikarnak összes szellemi és erkölcsi erejét, ha abban a magyar faj a maga nagy tulajdonai-val is teljes mértékben érvényesül; másodsor fokozza a hadsereg harcképességét azáltal, hogy a legénység és a tisztikar között szorosabb fajbéli és érzelmi egység jön létre, *(Élénk helyeslés a jobboldalon)* amely a megpróbáltatások napjaiban mindig csak az illető hadsereg harcképességének előnyére fog válni. *(Helyeslés a jobboldalon.)* És végül javára szolgál a hadseregnek azért is, mert csakis ez a körülmény teremti meg a közös hadsereg és a magyar társadalom között a felfogásoknak, az érzelmeknek, a rokonszenveknek, a kölcsönös személyi összeköttetéseknek azon szárait, amelyek által azután a hadsereg is csakugyan otthon érezheti magát a mi körünkben és erőt meríthet a magyar nemzetnek rokonszenvéből, támogatásából; *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)* ami tehát érdeke magának a hadseregnek is; de egyúttal a magyar nemzet is csak akkor érezheti magát. nemcsak jogilag, nemcsak törvényileg, de az élő valóságban is a hadsereg egyik társtulajdonosának.

Az a dolog természetéből folyik, hogy ma a közös hadsereg tisztikarának túlnyomó nagy része az osztrák társadalomhoz tartozik személyi vonatkozásainál fogva, és itt van az a pont, melynél én a társadalom és a hadsereg közti viszonyról beszélek, és én azt hiszem, hogy ezen a helyzeten csak azáltal fogunk segíthetni, és ezáltal segít maga az élet, ha felneveljük a tisztteknek olyan nagy tömegét, amely ismét rokoni összeköttetésénél, származásánál, faji eredeténél, egyéni tulajdonainál

fogva a magyar társadalom körébe tartozik. (*Élénk helyeslés a jobboldalon.*) És én azt hiszem, hogy, amint azon tiszték, akik az osztrák társadalom tagjai, azért testestől-lelkestől szolgálhatják teljes odaadással a közös hadsereg intézményének keretében azon nagy célokat, amelyeknek szolgálatára a hadsereg rendelve van: éppen úgy lesz ez a tisztikar azon részére nézve is, amint van ma is, mert kisebb számban ma, is vannak, akiknek faji eredetük, személyi, rokonai összeköttetések, érzelmi világuk őket a magyar társadalommal hozza szorosabb kapcsolatba. Teljességgel nem járhat ez a közös hadsereg tisztikarában okvetlenül megkívántaie bajtársi jó viszony és az intézmény iránti teljes odaadásnak rovására; meg kell találni és meg is fogja találni az összhangot a tisztikar a maga osztrák vagy magyar hazafiúi érzései, kívánalmi és a közös intézmény iránti kötelezettségeinek odaadó teljesítése közt. (*Élénk helyeslés a jobboldalon.*)

És vegyük már most hozzá, t. Ház, azokat a kijelentéseket, amelyek a delegációban a közös hadügyminiszter részéről történtek, s amelyeknek következménye volt. azután a gr. Apponyi Albert t. képviselőtársam által beadott határozati javaslat elfogadása.¹ Ha most tisztán katonai célszerűségi szempontokból is kívánatosnak mutatkozik az, hogy a hadsereg egyes ezredéiben a nyelvi különbségek lehetőleg kis térre szoríthassanak és a hadseregben a nyelvkérdés lehetőleg kis komplikációt okozzon és ennek folytán tisztán katonai szempontokból is előnyösnek mutatkozik a magyar nyelvnek alkalmazása olyan katonákkal szemben, akik, ha eredetükre nézve nem magyar születésűek is, de a magyar nyelvet teljesen bírják; és ha most elképzeljük azt, hogy ezen elfogadott határozati javaslat keresztül vitetik a hadseregben és keresztül vitetik igazán és akkor, amidőn a magyar ezredek tisztikara túlnyomó nagy részben igazán magyar tisztékből fog állani: akkor itt ismét egy óriási lépés történt előre, mert itt a hadsereg ismét beleilleszkedik a magyar nemzeti politikának szerves egészébe és szolgálja iái magyar nemzeti politikának céljait ott, ahol azok az intézmény keretén belül és az intézmény egyéb céljaival összeköttetésben szolgálhatok. (*Élénk helyeslés a jobboldalon. Zaj balfelől.*) Bocsánatot kérek, ha mi elértük azt, hogy a magyar ezredek tisztikara lehetőleg kizárólag magyar legyen; ha elértük azt, hogy a magyarul tudó legénységgel az érintkezés magyar nyelven történjék: én azt hiszem, hogy a magyar nemzeti politikának a gyakorlati életbe vágó céljai terén sokkal, de sokkal nagyobb eredményt értünk

¹ Apponyi a magyar delegáció hadügyi albizottságának február 10-iki ülésén indítványozta, hogy jövőre magyar honos tisztéknek osztrák csapatokhoz áthelyezése mellőzendő, vagy esetről-esetre igazolandók azok a körülmények, amelyek azt szükségessé tették. Ezt az indítványt mind az albizottság, mind a plénum magáévá tette.

el, mint aminőt elérnénk a magyar vezénnyelv megvalósításával.¹ (*Helyeslés jobbfelől. Zaj a bal- és a szélsőbaloldalon.*)

Polónyi Géza: Ezt már Lukács úr sem hiszi el. (*Zaj. Elnök csenget. Halljuk! Halljuk! jobbfelől. Zaj.*)

Gróf Tisza István miniszterelnök: Engem sokkal közelebből érintene az, ha egy érvet vagy egy cáfolatot hallanék, mint, ismétlem, a müderültségnek ilyen kitöréseit. (*Mozgás a bal- és a szélsőbaloldalon. Zaj.*) Nagyon kérem a képviselő urakat, gondolják meg, hogy mindaz, amit itt felsoroltam és elmondtam, tényleg az élő valóságban fokozza, növeli azt az erőt, amit a magyarság a hadseregben képvisel; hatalmasabbá, erősebbé, mélyrehatóbbá teszi a magyarság érvényesülését a hadseregben; maga a magyar vezénnyelv pedig semmi egyéb, mint egy sereg kifejezésnek gépies betanulása. (*Mozgás és zaj a bal- és a szélsőbaloldalon. Igaz! Úgy van! jobbfelől. Elnök csenget.*)

Polónyi Géza: Kérem, ha ez kevesebb, hát miért nem adják meg? (*Zaj balfelől. Elnök csenget. Halljuk! Halljuk! jobbfelől.*)

Rákosi Viktor: Úgy van! Ha kevés, adják meg!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Abból a szempontból, hogy a nemzetnek tényleges erejét a hadseregben fokozza, nagyon kevés; abból a szempontból, hogy a hadseregnek vezetését háború esetében és veszély pillanatában komplikálja, lehet nagyon sok. De mindenesetre ismétlem és kihívom állítással szemben a kritikát, hogy azok az intézkedések, amelyeket mi javasunk és amelyeket javarészben megtettünk, a magyar nemzetnek erejét a hadseregben fokozni fogják. (*Igaz! Úgy van!*) *Azok a jelszavak pedig, amelyekért a t. képviselő urak ezt a nagy harcot még továbbérettetik, egyszerűen külső mázt húznak reá a hadseregre anélkül, hogy annak belső konzisztenciáját biztosítanák.* (*Zaj a bal- és a szélsőbaloldalon. Halljuk! Halljuk! jobbfelől. Elnök csenget.*)

Hasonlítsuk össze a mai helyzetet a közelmúlttal. Idézzük fel lelkünkben azokat a sötét aggodalmakat, amelyek, mondhatom, talán mindnyájunk keblét csak alig egy félévvel ezelőtt áthatották: a teljes bizonytalanságnak azt a képét, amelyben az ország jövőjét láttuk! Jusson eszünkbe, milyen kishitűség volt akkor széles körökben; jusson eszünkbe... (*Zaj és mozgás a bal- és a szélsőbaloldalon. Halljuk! Halljuk! jobb felől. Elnök csenget.*)

Elnök: Csendet kérek, t. Ház. (*Halljuk! Halljuk! a jobboldalon.*)

Gróf Tisza István miniszterelnök: Nem értettem a közbeszólást; különben, hogyha érteném, sem igen felelnék rá. (*Helyeslés a jobboldalon.*) Igyekezni fogok kötelességemet teljesíteni.

teni, igyekezni fogok álláspontomat kifejezni és indokolni úgy, ahogy az jogom és kötelességem. *(Halljuk! Halljuk a baloldalon.)* Nem akarom ismételni, amit az imént mondtam; azok a képviselő urak, akik az ily viselkedés által ebben a Házban a tanácskozást megakadályozni akarják, tulajdonítsák maguknak, ha viselkedésüket elítélik. *(Zaj a bal- és a szélsőbaloldalon. Helyeslés a jobboldalon.)*

Hellebronth Géza: Sokszor hallottuk.

Gróf Tisza István miniszterelnök: Minthogy sokszor tesz, sokszor is hallják talán, bár a viláért sem elég sokszor. *(Derültség és helyeslés jobbfelől. Nagy zaj.)*

Elnök: Csendet kérek! Kérem a t. képviselő urakat, tegyék lehetővé a nyugodt tanácskozást.

Gróf Tisza István miniszterelnök: Gondoljunk vissza arra az időre, amelyről megemlékeztem, jusson eszünkbe az általános kishitűség . . .

Báró Kaas Ivor: Mikor? *(Felkiáltások a jobboldalon: Várjon! Türelem!)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Jusson eszünkbe...

Báró Kaas Ivor: Talán Chlopy? *(Zaj a jobboldalon.)*

Elnök: Csendet kérek!

Lengyel Zoltán: Ha akkor elhallgattatott volna a kishitűség, soha sem lett volna eredmény.

Elnök: Kérem a t. képviselő urakat, szíveskedjenek csendben lenni és tartózkodjanak a közbeszólásoktól.

Lengyel Zoltán: Ha kishitűek lettünk volna... *(Nagy zaj a jobboldalon; felkiáltások: Hatszor hallottuk már!)*

Elnök: Polónyi Géza képviselő urat is meghallgatták, és meg kell hallgatni mindenkit; tessék ellenérvekkel küzdeni, ezt írja elő a parlamentarizmus; de a beszédet folytonos közbeszólásokkal zavarni, ez nem felel meg sem a parlamentarizmusnak, sem a házszabályoknak. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)* Ne zavarják kérem, a tanácskozást!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Jusson eszünkbe, mily általános volt a gyanú, hogy itt. kézzelfogható eredményt, igazi reformokat a jog terén nem lehet elérni; hogy itt az ígéret beváltása szem fényvesztésszerű lesz, és derizórius csekélységekkel akarják majd » beváltást megvalósítani, és hasonlítsuk össze az eredményt, amely eléretett ezekkel a baljóslatú híresztelésekkel. *(Mozgás a bal- és a szélsőbaloldalon. Felkiáltások: Semmi eredmény! Halljuk! Halljuk! a jobboldalon.)* Vegyük fontolóra, hogy a lefolyt előzmények után, melyek oly közel hozták nemzetet és királyt a krízishöz, — *(Zaj és derültség a bal- és szélsőbaloldalon. Igaz! Úgy van! a jobboldalán.)* igenis, nagyon közel hozták, — most ezen kérdésekben mily nyílt, lojális és szabad szellem mutatkozik az egész téren; *(Zaj*

a bal- és szélsőbaloldalon.) mily új felfogás, amely itt csakugyan mindazt meg akarja valósítani, ami az 1867:XII. törvény alapján a magyar nemzet jogosult céljainak, törekvéseinek megfelelően megvalósítandó.

Igaz, t. Ház, mindazok a pontok, amelyekre a szabadelvű párt és a kormány magát kötelezte, még nem valósíthattak meg, nem is lehetett ily rövid idő alatt megvalósítani; de ami megvalósított, azt becsületesen, lojálisán valósítottuk meg. *(Igaz! Úgy van! taps a jobboldalon.)* A tett ígéretek teljes beváltása sok tekintetben a kilátásba helyezett reformok gazdagításával és kiterjesztésével történt. *(Igaz! Úgy van! a jobboldalon.)* Ily körülmények közt lássuk mi tovább is indokoltnak e meddő küzdelem folytatását, amelynek romboló hatása ma már az egész területen mutatkozik? *(Zaj és felkiáltások a szélsőbaloldalon: Az egész világon!)* Romboló hatása az egész világon nem mutatkozik, mert hiszen, fájdalom, sokkal kisebb pont vagyunk, semhogy az egész világ megérezze; de az a hatása, hogy lerombolja a magyar nemzetnek nehéz munkával épített politikai jó hírnevét: *(Igaz! Úgy van! jobbfelől.)* a magyar nemzet politikai belátásába, érettségébe, tettekre kész hazafiságába vetett hitet az egész világon, — ez a hatása megvan. *(Élénk helyeslés és taps jobbfelül.)* És ha az ember az önök elvakult működésének ezt a hatását látja és tapasztalja, higgyék meg nekem, nehéz dolog uralkodni a hazafíui elkeseredésen, amely kitör az emberből. *(Élénk helyeslés jobb felől.)*

De hát nézzünk körül itt benn az országban. Én nem akarok arról a rengeteg szenvedésről ismét és ismét beszélni,¹ amit a társadalom érdekelt tagjainak ok nélkül és haszon nélkül okoztak. *(Zaj balfelől.)*

Rosenberg Gyula: Ezen nem lehet röhögni!

Gróf Tisza István miniszterelnök: ... arról a szenvedésről, aminek a négy évre visszatartott katonák és behívott póttartalékosok ki vannak téve, azon tízszeres szenvedésről, amit azon szerencsétlen áldozatok fognak érezni, akiket az önök izgató szavai az ellenszegülésbe kergettek. *(Igaz! Úgy van! jobbfelől.)*

Polónyi Géza: Ez nekünk szól? *(Derűtség bal felől. Felkiáltások jobbfelől: Az obstrukciónak!)*

Ugron Gábor: Polónyinak felel.

Gróf Tisza István miniszterelnök: Hát van értelme és szüksége ennek a közbeszólásnak?

Polónyi Géza: Én azt tudom, hogy nekem válaszol a miniszterelnök úr.

Gróf Tisza István miniszterelnök: Alapos tévedés, kérem; a legkisebb gondom is nagyobb annál. Megmondtam a kép-

viselő úrnak, hogy nem fogok válaszolni a beszédjére. Én már rég jeleztem, hogy már áttértem beszédem tulajdonképpeni tárgyára. Mindaz a szenvedés, amely ezeket a szerencsétlen áldozatokat érni fogja, a képviselő urakra száll vissza. De nézzük meg az ország általános viszonyait. Hát azt hiszik a képviselő urak, hogy a társadalom nem fog érzékeny veszteséget szenvedni és azt hiszik önök, hogy a társadalom gazdasági és pénzügyi érdekem nem ütnék érzékeny csorbát azáltal, hogy az adók behajtása egy esztendőnél hosszabb idő óta szünetel?

Báró Kaas Ivor: Megszavaztuk volna! Miért nem vették elő? Miért kapcsolták ki? (*Zaj a jobb felől.*)

Gróf Tisza István miniszterelnök: A képviselő urat kérem, hogy közbeszólási lázát kapcsolja ki, és teljesítse azt az elementáris kötelességet, hogy a szónokot, hallgassa meg. (*Helyeslés jobb felől.*) Mondom, a kormány kötelezettséget vállalt abban az irányban, hogy, amennyire csak az állam pénzügyeire való tekintet engedi, kímélettel fog eljárni a felgyült adótarozások behajtása körül; de ennek a kíméletnek az állam pénzügyi helyzete természetesen határokat fog szabni és bármily kímélettel járjunk is el: érzékenyen fogja sújtani és nehezen elviselhető következményekkel fog járni a társadalom széles rétegeire nézve a felgyülemlett, adótarozások behajtása. Ez az a nemzeti politika, amelyet a képviselő urak követnek! (*Igaz! Úgy van! a jobboldalon.*)

De az anyagi kár mellett ott van az erkölcsi kár, amelyet okoznak. Nézzenek körül az országban; nézzék meg, micsoda agitációkra igyekeznek kihasználni azt a tényt, hogy nem újoncoknak és adót nem hajtának be. Nézzék meg, kik azok, akik odamennek a néphez és azt mondják: látjátok, új világ van, nem kell adót fizetni, nem kell újoncot adni! Ez a népbolondítás, amelyre a siker alapjait a képviselő urak obstrukciója rakta le, (*Élénk helyeslés a jobboldalon. Nagy zaj a szélsőbaloldalon.*) már eddig is szomorú következményekkel járt; már eddig is számosan vannak, akik börtönben ülnek ezen szerencsétlen elbolondítás következtében. (*Nagy zaj a bal- és a szélsőbaloldalon. Felkiáltások: Hazafiak!*) Hála Istennek, legkevésbé magyarok voltak eddig,...

Báró Kaas Ivor: Bileken!¹ ¹¹

Gróf Tisza István miniszterelnök: ... mert a magyar népet mégis bajosabb elbolondítani; ez a legjobb akarat mellett sem sikerül teljesen; fájdalom azonban, különösen a román és szerblakta vidékeken nagy méreteket, ölt az az agitáció, mely ebből táplálkozik ... (*Nagy zaj a bal- és a szélsőbaloldalon.*)

¹ (113).

¹¹ A bileki katonai kihágásokról I. (139).

Ritner Zsigmond: A főbírák basáskodásából!

Gróf Tisza István miniszterelnök: ... amely hitelre azért talál, mert arra hivatkozhatnak, hogy íme, láthatjátok, nem kell adót fizetni, nem kell újoncot állítani. Mondom, ha azután ismét széles köröket mételjez meg ez a mozgalom, és ha azután ismét sok ezren lesznek, kik keserves tapasztalatok árán fognak meggyőződni, hogy elámítottak: ez ismét oly felelősség lesz, ez ismét oly nemzeti vívmány lesz, melynek összes következményeit a t. képviselő urak fogják viselni. (*Zajos helyeslés a jobboldalon. Nagy zaj a bal- és a szélsőbaloldalon.*)

Közönyösen veszik a képviselő urak azt a tényt, hogy egy év óta jóformán már ex-lex állapotban vagyunk s hogy ez a tény alapján ingatja meg a törvények iránti tisztelet érzetét, hogy ez a tény hozzászoktatja az egész magyar közvéleményt, hozzászoktat bennünket is ahhoz, hogy túltegyük magunkat a törvények intézkedésén. (*Igaz! Úgy van! a jobboldalon. Zaj a bal- és a szélsőbaloldalon.*)

Kubik Béla: Nem kell őt szoktatni; benne van a vérében!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Kérem szépen, nekem egy alázatos kéréssem van Kubik képviselő úrhoz.

Kubik Béla: Tessék!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Méltóztatott-e napidíjait felvenni?

Kubik Béla: Igen, felvettem.

Gróf Tisza István miniszterelnök: Akkor méltóztatott törvénytelenül eljárni! (*Hosszantartó zajos derűtség, éljenzés és taps a jobboldalon. Nagy zaj a szélsőbaloldalon.*)

Endrey Gyula: A civillistát kiadták-e?

Elnök (csenget): Csendet kérek!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Az egészen más dolog.

Hellebronth Géza: Hányféle fizetést szed a miniszterelnök úr? (*Nagy zaj a ház minden oldalán.*)

Elnök (csenget): Csendet kérek, t. Ház!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Kérem, tessék kitalálni, hányat veszek fel! (*Zaj a szélsőbaloldalon.*) A különbség csak az, hogy Kubik Béla képviselő úr nekem szemrehányást tett, hogy én törvénytelenéget követek el; azért kérdeztem tőle, hogy ugyanazt a törvénytelenéget, amelyet én elkövetek, nem követi-e ő is el? (*Úgy van! Úgy van! a jobboldalon. Nagy zaj a szélsőbaloldalon.*)

Kubik Béla: Én nem ezt mondtam! (*Zaj.*)

Gróf Tisza István miniszterelnök: Annál jobb! Tisztázva van a dolog. (*Folytonos zaj a bal- és a szélsőbaloldalon.*)

Elnök (csenget): Csendet kérek, t. képviselőház!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Én senkinek sem teszek szemrehányást azért, hogy képviselői illetményeit, vagy bármi

más állami járulékát felveszi; én csak konstátálom azt, hogy aki ezt teszi, nincs jogosítva a kormányt megtámadni azért, hogy törvényes felhatalmazás nélkül teljesít kiadásokat. *(Folytonos nagy zaj halj dőlj)*

Eitncr Zsigmondi: Mondjon ott egyet, hogy ki nem vette fel. *(Zaj.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: De azt azután van jogom mondani, *(Folytonos zaj balfelől. Elnök csenget.)* és én hiszem, hogy ebben a t. Ház legtöbb tagja igazat fog nekem adni, hogy maga az a tény, hogy a viszonyok kényszerűségénél fogva hozzászokunk ahhoz, hogy napról-napra sértsük a közjog kardinális intézkedéseit: maga ez a tény sajnálatos dolog, mert elfásul a közvélemény ezen kérdések iránt, *(Úgy van! Úgy van! a jobboldalon.)* és majd hozzáférhető lesz a törvénysértéshez olyankor is, mikor -annak nincsenek meg azok a kivételes indokai. *(Úgy van! Úgy van! a jobboldalon.)* Ez is nemzeti politika, amely nemzeti politikának gyümölcsei legyenek a képviselő urakéi. *(Úgy van! Úgy van! a jobboldalon.)*

És most, t. Ház, midőn ennek a nemzetnek annyi érdeke volna megóvandó, kielégítendő és felkarolandó; most, midőn összes közviszonyaink és közállapotaink terén annyi sürgős teendő van; most, midőn a nemzeti politika minden téren, az egész vonalon oly parancsolólag követelne meg, hogy vegyük fel ismét az aktív munkásságnak eszközeit, hogy vessünk véget ennek a tespedésnek, ennek a tehetetlen vonaglásnak, amelyben ez a nemzet a maga politikája intézése dolgában egy teljes esztendő óta benne van: most, t. képviselő urak, a jogosultságnak még csak árnyékával sem bír ez a makacs megfeszítése erejűnknek oly téren, ahol meggyőződésem szerint mást, mint rombolást, mást, mint veszedelmet, mást, mint, a magyar nemzet erejének gyengítését, nem érhetnek el. *(Zajos helyeslés a jobboldalon. Nagy zaj a baloldalon. Egy hang a baloldalon: Köszönjön le! Felkiáltások a jobboldalon: Ahá!)*

Nézzenek körül a t. képviselő urak; nézzék meg, hogy hány függő kérdés vár megoldásra? *(Zaj. Elnök csenget.)* Hány olyan kérdés, ahol a magyar nemzetnek érdekeit más faktorokkal szemben is, más, velünk szerződő felekkel szemben, legyenek azok Ausztriában vagy külföldön kell megoldani; hány nagyfontosságú, sürgős kérdés van, ahol minden attól függ, hogy minő, lesz az az erő, amelyet a magyar nemzet latba vethet a maga céljainak elérésére; ahol minden attól függ, hogy a magyar nemzet, mint az alkotmányos élet terén működésre, cselekvésre organizált és cselekvésre képes szervezet fog-e megjelenni, vagy pedig mint egy pigra massa, mely csak szánakozás tárgya barátai és gúnykacaj tárgya ellenségei előtt? *(Zajos helyeslés és taps a jobboldalon. Folytonos zaj a baloldalon.)*

Báró Kaas Ivor: Ezért engedjenek a katonai kérdésekben?
(Folytonos zaj.)

Gróf Tisza István miniszterelnök: A rombolás, pusztulás áldatlan munkája az, amit a képviselő urak véghezvisznek. (Igaz! Úgy van! jobbfelől.) A rombolás és pusztulás munkája, ahol minden nap és minden hét, amellyel tovább maradunk ezen a téren, újabb és újabb emlékeit teremti ennek a tatárjárásnak ... (Élénk helyeslés és taps a jobboldalon. Ellenmondás és mozgás a szélsőbaloldalon.)

Báró Kaas Ivor: Landsknechtek vagyunk! (Folytonos zaj a baloldalon.)

Gróf Tisza István miniszterelnök: ... ennek a tatárjárásnak, amellyel a képviselő urak ennek az országnak egész közéletén végiggázolnak. (Igaz! Úgy van! a jobboldalon.)

Én, t. képviselőház, elkeseredett lélekkel és az elkeseredett ember erős elhatározásával láttam ezeket a jelenségeket akkor is, amikor legelőször beszéltem erről a helyről.¹ (Folytonos zaj a baloldalon. Halljuk! Halljuk! jobbfelől.)

Ha ez az elkeseredés meg is érlelte bennem az elhatározást, hegy a többség jogosult erőfeszítésének terén elmenjek addig a határig, ameddig ezen, az alkotmány szellemébe ütköző ellenállás összetiprása igényli; (Nagy zaj és mozgás a baloldalon. Helyeslés a jobboldalon.) mondom, ha meg is volt érlelve ez az elhatározásom: de másrészt el voltam határozva, kimeríteni a békés kísérletek, a türelem, a rábeszélés, a képviselő urak hiazi-fíui belátásához való (Felkiáltások jobbról: Az nincs nekik!) apellálás összes eszközeit. (Igaz! Úgy van! a jobboldalon.) Magamra vontam barátaim szemrehányását, magamra vontam a közvélemény gúnyos, kételkedő mosolyát, hogy a sokat emlegetett erély hol késik; de magamra vettem azt szívesen, mert csak úgy tudom az ultima ratio eszközhöz való nyúlásért a felelősséget elviselni, hogyha a békés kibontakozásnak igazán minden eszközét már kimerítettem. (Zajos helyeslés és taps a jobboldalon. Nagy zaj a baloldalon. Elnök többször csenget.)

De most, t. képviselőház, a döntésnek utolsó pillanata küszöbön áll. Én még egyszer és utoljára: az ország, a haza nevében kérve-kérem a képviselő urakat, álljanak meg az örületnek azon útján, amelyen járnak. (Zajos helyeslés és taps a jobboldalon.) Mi tovább a magyar nemzet legszentebb érdekei könnyelmű kockáztatása nélkül nem várhatunk. A magyar nemzet nem azt kívánja és nem azért létezik, a magyar alkotmány nem azért áll fenn ezer esztendő óta, hogy a képviselő urak itt háborítatlanul folytassák tovább kis játékaikat az ország veszélyére és kárára. (Zajos helyeslés és taps a jobboldalon. Nagy

zaj és mozgás a baloldalon. Elnök csenget.) A magyar nemzetnek élni kell, a magyar nemzet élni akar és élni fog, (Zajos helyeslés és taps jobbfelől. Zaj a baloldalon. Elnök csenget.) és arra, hogy a magyar nemzet élhessen tovább, — ha kell, — össze kell tipornunk mindent, ami ennek útjában áll! (Szűnni nem akaró zajos helyeslés, éljenzés és taps a jobboldalon. Nagy zaj és mozgás a bal- és a szélsőbaloldalon.)

Az ülés végén Marjay Péter sürgős interpellációt terjesztett elő. A tegnapi napon (158) — úgymond — a kormány ígéreteinek beváltásaként úgyszólván esőtől hullottak a Ház asztalára nagyfontosságú törvényjavaslatok. Így a községi jegyzők és segédjegyzők illetményeinek szabályozásáról. Ámde a magyar protestáns világ hiába várta a miniszterelnök programja egyik pontjának megvalósítására vonatkozó törvényjavaslat benyújtását. A miniszterelnök úr ugyanis a kormány programjának előterjesztése alkalmával kijelentette, hogy a két protestáns egyház anyagi segélyezésére a budget határain belül minden lehetőet megtesz az 1848. évi XX. törvénycikk értelmében. (107). Szólok nem tudja, mi lehet az oka annak, hogy előbbvalóvá tétetett a különben nem — oly rettenetes sanyarúságban sínylő községi jegyzők fizetésének rendezésére vonatkozó javaslat, mint a protestáns egyházak nagyobbmértvű állami segélyezést biztosító törvényjavaslat? — Mert elhiszi ugyan, hogy azok a segédjegyzők és jegyzők hálásan fogják azt fogadni, mindazonáltal nincsen a jegyző urak hálájának és hálás szolgálatainak semmi tekintetben olyan nagy értéke, mert hiszen a nagyközönség manapság már úgy sem ad rájuk semmit. Kérdi a miniszterelnököt, mi hátráltatja a szóbanforgó segélyezési javaslat benyújtását; mikor lehet remélni ezen égetően sürgős kérdés törvényhozási úton való megoldását?

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőház! *(Halljuk! Halljuk!)* Mielőtt a beadott interpellációra való választomat megadnám, csak egy igen rövid megjegyzéssel tartozom a t. képviselő úrnak azon kijelentésére, amely a jegyzőkre vonatkozott. *(Halljuk! Halljuk!)*

Először is tiltakoznom kell az ellen, hogy a kormányt a törvényjavaslat benyújtásánál bárminő olyan — bocsánat a kifejezésért — alacsonyrendű szempont vezette volna, mint aminőt a képviselő úr imputált. Azt hiszem, csakugyan közérdek az és elsősorban a közönség érdeke, hogy a jegyzői kar olyan anyagi helyzetbe jusson, amely a tisztességes megélhetést biztosítsa. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)*

Marjay Péter: Van olyan, amelyiknek háromezer forint jövedelme van!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Amelyiknek háromezer forint jövedelme van, az nem is kap.

Gajdig Géza: Azokról gondoskodunk, akiknek nincs!

Gróf Tisza István miniszterelnök: A másik megjegyzés pedig vonatkozott magára a jegyzői karra és az ellen megint a

jegyzői kar érdekében és a közigazgatás tekintélyének és a közönség érdekében is tiltakoznom kell, hogy itt a közszolgálat ezen érdemes karáról olyan kicsinylő és lenéző hangon nyilatkozzanak. *(Helyeslés a jobboldalon.)* Aki ismeri a jegyzői kar működését az életben, az konstatálhatja, hogy a jegyzői kar igen nagyfontosságú közfunkciót végez; *(Úgy van! Úgy van! a jobboldalon.)* a hivatásai magaslatán álló jegyző a népnek valósággal jótévője és tanácsadója az egész vonalon *(Úgy van! Úgy van! a jobboldalon.)* és azért, mert esetleg egy ilyen nagyszámú testületben egyes selejtesebb egyének is találhatók, az egész testület felett ily módon pálcát, törni nem lehet. *(Helyeslés a jobboldalon y.)*

Áttérve mármost magára az interpelláció tárgyára, kijelentem, hogy a kormány álláspontja ebben a kérdésben abszolúte nem változott. A tegnapi napon azonban, a dolog természeténél fogva nem emlékezhettem meg erről a kérdésről. Tegnap ugyanis — amint méltóztatik tudni — beadtuk a kész törvényjavaslatokat és megemlékeztem emellett két olyan ügyről, amelyek közül az egyikről törvényjavaslat beadása, a másikról szóló törvényjavaslatnak ankétszerű tárgyalás alá bocsátása és ezúton nyilvánosságra hozatala a legközelebbi jövőben már meg fog történni.¹

Az 1848;XX. t.-c. végrehajtása során a protestáns egyházak és az állam között megbeszélendő és megállapítandó akció a dolog természeténél fogva ma még nem lehet, ebben a stádiumban. Amint talán az interpelláló képviselő úr éppen olyan jól tudja, mint én, a két protestáns felekezet egy közös bizottságot küldött ki, hogy ez formulázza az egyházaknak erre vonatkozó kívánságait cs ezen az alapon a tárgyalást a kormánnyal kezdje meg. Ezen közös bizottsági munkálat elkészült és, amint a bizottság elnökétől, báró Bánffy Dezsőtől értesültem, ma már a közös bizottság abban a helyzetben van, hogy az első bizalmas tanácskozásokat a kormánnyal megkezdheti. Mint értesítettem is báró Bánffy Dezsőt, akit, gondolom, jelenleg — sajnálatomra — gyengélkedése is akadályoz abban, hogy ezt a kérdést ezekben a napokban most már kézbevegyük, hogy most bármely napon rendelkezésére állok a közös bizottságnak a tárgyalások felvételére. Nagyon természetes, hogy először érintkeznünk kell a kormány részéről a közös bizottsággal, azután állást kell, hogy foglaljanak ebben a kérdésben a reformált egyházak legközelebb összehívandó zsinatai, meit. hiszen itt számos olyan kérdés van, amelyben csak a zsinat fog határozhatni, és itt egy kész állami akció csak akkor indulhat meg, amidőn az ügy mindezek az előkészítő stádiumokon keresztülment. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Ez egyszerű magyarázata annak, hogy tegnap nem voltam abban a helyzetben, hogy itt valami konkrét intézkedést bejelenthessek; különben ismétlem, hogy a kormány álláspontja ebben a tekintetben abszolúte nem változott, és semmiféle késedelmet a kormány ezen ügy előkészítésében okozni nem fog, hanem, remélem, el fog az intézteni abban a tempóban, amint azt a reformált egyházak ügyvitele megengedi. Ezt kívántam megjegezni. (*Éltnk helyeslés jobbfelől.*)

Marjay Péter és a Ház a választ tudomásul vette.

Az időbeli összefüggés okából megemlítem, hogy az 1903. évi ajonok megajánlásáról szóló törvényjavaslat általános vitája, mely január 14-én kezdődött (146), március 4-én ért véget. Majd a honvédelmi miniszter felszólalása után következtek a záróbeszéddek.

Ugyancsak március 4-én még egy más nevezetes politikai esemény is történt. Erről a következőkben lesz szó.

160. 1904 március 8. országos ülés. — Gróf Tisza István indítványa a házszabályok ideiglenes kiegészítése, illetve módosításai iránt: parallel ülések tartása; a paktumos házszabályok megváltoztatási módja; a többség alkotta házszabály nem oktrojált házszabály; a házszabályreform szükségé és módja. (Napló XXIII. k. 71—73. 1.) Beszéd a szabadelvű párt március 4-iki értekezletén: az ideiglenes és végleges házszabályreform.

Gróf Tisza István miniszterelnök ama reménye, melynek még újévi beszédében (137) is kifejezést adott, hogy t. i. a Kossuth-párt leszereélése után (127) az Ugron-csoport és néppárti fegyvertársai által tovább folytatott obstrukció egy bizonyos, nem hosszú idő múlva önmagától megszűnik, mert az obstruálok 10—12 főből álló kis csapata elszigetelve marad és nem kap segítséget, így tehát a többségi párt nyugodt és türelmes kitartása eredménnyel fog járni: ez a jogosult remény meghiúsult. Változott taktika kellett. A miniszterelnök későbbi beszédeiből (154, 159) már kétségtelenné vált, hogy kimerítve a békés kibontakozás összes eszközeit, bizalommal a nemzet politikai belátásában és „az elke-seredett ember erős elhatározásával“ végre útnak indul a parlamenti anarchia ellen a magyar parlamentarizmus megmentésére.¹

¹ Gróf Tisza István hátrahagyott írásai között 1904 január havából két érdekes iratot találunk, melyek az obstrukció meg törését kívánják szolgálni. Az egyik Hodossy Imre 1904 január 7-iki kelettel ellátott szakvéleménye, mely szerint a beszédes obstrukció ellen az országgyűlés tanácskozási rendjének törvény általi szigorítására példát nyújt az országgyűlésről szóló II. Ulászló-féle 1495: XXV. te. Ha az obstrukció meg nem szűnnék, utaljon rá a kormány, hogy az esetben, ha az országgyűlés nem végez önmaga az obstrukcióval, akkor a király (kinek a hitlevél I. pontjából folyó kötelessége a törvények megtartásáról gondoskodni) kénytelen lesz ezen törvényes kötelességéhez képest a törvények megtartása végett közbelépni. Ha ezen intelem sem használ, akkor javasolja, a kormány rí Felségének a parlamenti rend helyreállítása végett az országgyűlés elnapolását. Ha az elnapolás után is tovább folya az obstrukció, akkor ő Felsége oszlassa fel az országgyűlést és az új országgyűlést *annak kiemelésével hívja, egybe, hogy ő Felségének* kormánya ezen egybehívott új országgyűlés elé *törvényjavaslatot* fog terjeszteni, amely-

Az obstrukció leverésére irányuló hadjáratnak első lépése megtörtént a szabadelvű párt március 4-én tartott nagyfontosságú értekezletén, amelyen Tisza miniszterelnök bejelentette a házszabályok ideiglenes módosítására vonatkozó szándékát és végrehajtásához pártjának hozzájárulását kérte¹

Gróf Tisza István miniszterelnök ez alkalommal a következő beszédet mondta: Tisztelt pártértekezlet! Azt hiszem, hogy mindnyájan érezzük azt, hogy egy komoly és jelentőséggel teljes órában gyűltünk itt össze a további teendők megbeszélése céljából. Már akkor, amidőn Ő Felségének megbízása és kegyes bizalma folytán s a ti kitüntető bizalmatokra támaszkodva, barátaimmal együtt nehéz feladatunkra vállalkoztunk: már akkor számolnunk kellett azzal az eshetőséggel, hogy az ország megakadt szekerét esetleg rendkívüli eszközökkel fog kellene abból a kátyúból kiköktenteni, amelyben a nemzet legszentebb érdekeinek veszélyeztetése nélkül vég nélkül nem maradhat.

Számot vetettünk ezzel az eshetőséggel, ahogyan az komoly férfiakhoz illik, de egyúttal el voltunk határozva arra is, hogy ama végső elhatározásokhoz, amelyektől meghátrálni, meggyőződéseim szerint, kötelességünk teljesítéséről való gyáva lemondás volna: azon végső eszközökhöz csak akkor fogunk hozzányúlni, ha az enyhébb, a simább megoldási módok egész sorát kimerítettük.² Én azt hiszem, tisztelt pártértekezlet, hogy ezen a téren nekünk célja oly tanácskozási rend létesítése leendő, amely biztosíthatja azt, hogy az országgyűlés törvényes feladatának ezentúl megfeleljen.“

Ugyancsak az akkori obstrukció ellen irányul egy másik jogászai kitűnőségnek, Horváth Lajos volt országgyűlési képviselőnek és főrendiházi tagnak javaslata (1904 jan. 24.), mely azt a feladatot kívánja megoldani, hogy az akkor napirenden lévő Iljonome gajaldási javaslat a lehető legrövidebb idő alatt elfogadtassák. Ez a cél, a javaslat szerint, csak a házszabályok 203. §-a alapján bejelentendő indítvánnyal érhető el, mely szakasznak első bekezdése azt mondja, hogy „a napirend tárgyalására szánt időt stb. időről-időre a Ház állapítja meg.“ Ezen indítvány felett a Ház — ugyancsak a 203. § értelmében — a bejelentést követő ülés végén vita nélkül, egyszerű szavazással dönt. A bejelentendő indítvány körülbelül így hangzanék: „Határozza el a Ház a házszabályok 203. §-a alapján és az ott körülírt eljárás mellett, hogy a napirenden lévő újonozási törvényjavaslat tárgyalására 4 napi időt szán. E határidő elteltével a törvényjavaslat elfogadottnak tekintendő.“ Horváth Lajos úgy véli, hogy „a 203. §. illetően interpretációját a laza szerkezet eltűri s a salus rei publicae megengedi, sőt követeli...“ „Ha a Ház többsége az indítványt elfogadja, meg lenne a praecedens az indemnity stb. törvényjavaslatokra is.“

Megjegyzem még, hogy márc. 4. előtt már heteken át sokat beszéltek és írtak a házszabályok kilátásba helyezett, küszöbön álló reformjáról. Március első napjaiban már a Házban is szóba hozta ezt a kérdést az ellenzék. (158. és 159.) Tisza házszabályakciója tehát nem jött váratlanul. A kérdés csak az volt: mikor és miként?

¹ A szabadelvű párt márc. 4. értekezletéről l. a B. H. 1904 márc. 5. számában foglalt tudósítást.

szemrehányás csakugyan nem érhet bennünket. Nem törődve gúnnyal, nem törődve barátaink szemrehányásával, nem törődve azzal, hogy tisztában lehettünk vele, hogy magunktartása és túlságos türelmességünk talán rovására is esik ama presztízsnek, amelyet az első hetek küzdelmeiben, talán öndicsékvés nélkül mondhatjuk, sikerült a párt részére kivívnunk: mondom, mindezzel nem törődve, valóban kimerítettük a békés kibontakozásnak összes eszközeit.¹

Most már csak a vak nem látja azt, a hogy van egy számszerűleg ugyan csekély, de úglátszik, a végsőig elhatározott része a Háznak, amelyik csakugyan; nem hallgat semmire a világon és sem az általa okozott szenvedésekre nem tekintve, sem azon óriási felelősséget nem érezve, amely vállaira nehezedik: minden skrupulus nélkül él vissza a házszabályokban lefektetett jogokkal, akasztja meg a magyar nemzetet a maga politikai céljainak elérésében, a maga érdekeinek megóvásában, az őt fenyegető veszélyek elhárítására irányuló törekvésében és konstatálhatja mindenki azt a szomorú tényt is, hogy mai parlamentáris rendszerünk mellett, házszabályaink mai állapota mellett, egy ilyen, csak kisszámú csapat is beláthatatlan időnkig akadályozhatja "meg a nemzeti akarat érvényesülését.. Hát ilyen viszonyok között egész komolysággal van felvetve előttünk a kérdés, hogy most már mit csináljunk? És, t. barátaim, én azt hiszem, hogy ha a kérdéssel foglalkozunk, nekünk kettős feladatot kell szemelőtt tartanunk, kettős feladatot kell megoldanunk, de egyúttal a megoldásnál disztíngválunk kell e kettős feladat között és kellő módon elkülönítve kell alkalmaznunk amaz eszközöket, amelyek e feladatok megvalósítását biztosítják.

Az egyik, a nagyobb feladat: biztosítani az alkotmányos gépezet működését állandóan, megmenteni a magyar parlamentarizmust abból a süllyedésből és kiemelni azt ismét onnan, ahová vérző szívvel láttuk azt leszállani, de egyúttal nem menüi túlságba ezen a téren; megtenni azt, ami szükséges, ami feltétlenül szükséges a parlamenti rendnek, tisztességnek, nimbusznak és munkaképességnek megóvása terén; de nem fojtani el a szólásszabadságot, nem állani útját annak, hogy egyes nagy pillanatokban, ha a nemzetnek széles rétegeiben igazán nagy erővel, igazán jogosult nemzeti törekvések mutatkoznak, ezek valóban megmérkőzhessenek a parlamenti élet porondján, ezek valóban nagy küzdelmet vívhassanak ott és ezeket rövid úton pillanatnyi áramlatok által összetoborzott többségek által elfojtani ne lehessen.

Az a végleges reform tehát, amely szemeink előtt lebeg, fővónásaiban kell, hogy tartalmazza, nézetem szerint, azokat az

intézkedéseket, amelyek a parlament tisztességének, rendjének megóvása szempontjából szükségesek; kell, hogy tartalmazzon intézkedéseket, amelyek az ú. n. technikai obstrukciót megnehezítik, amelyek tehát, a küzdelemnek az érdemleges vita terére való koncentrációját és szorítását, teszik lehetővé, és kell még, hogy tartalmazzon bizonyos diszpozíciókat, amelyek az évi költségvetésnek tárgyalását megfelelő hosszú ideje alatt, de mégis bizonyos határidőhöz kötik. Ennél tovább, t. barátaim, a magunk részéről nem kívánunk menni, és egész határozottan jelenthetem ki, hogy álláspontunk ma is az, ellenére a közelmúltak szomorú tapasztalatainak, hogy magánál a napirendre tűzött törvényjavaslatok tárgyalásánál — és itt kontradisztingválók a költségvetéssel, de csakis a költségvetéssel — a szólásszabadságnak korlátozását, vagyis az ú. n. klotúrnek behozatalát szükségesnek nem tartjuk és nem ajánljuk.

Ez volna tehát a végleges képe a parlamenti helyzet azon szanalásának, amelyet az ország érdekében elkerülhetetlenül és feltétlenül szükségesnek tartunk.¹

De, t. barátaim, ma sürgősebb napi feladatok teljesítéséről van szó, mert hiszen tudjuk mindnyájan, hogy megtorlódtak az állami élet mindennapi szükségleteinek kielégítését célzó olyan törvényjavaslatok, amelyeknek elintézetlenül heverése csakugyan kaotikus állapotba hozta összes közviszonyainkat, megdöntötte sarkalatos közjogi törvényeinknek uralmát és komoly veszedelemmel fenyegeti a társadalomnak is, az államnak is életbevágó érdekeit. Ezek — hisz elsősorban különböző újoncjavaslatok, indemnityk azok — ezek egyfelől hosszú idő óta hevernek már föltorlódván a Ház asztalán, másrésről tartalmuknál fogva is mélyreható bővebb megvitatást már nem igényelnek. Így tehát egy égetően sürgős momentán feladatról van szó, t. i. arról, hogy ezt a nagy terhet lehetőleg rövid idő alatt bonyolítsuk le, hogy azokat az akadályokat, amelyek az exlex-állapot megszüntetése szempontjából utunkat állják és amelyek a hadsereggel összefüggő napikérdések megoldását megakadályozzák, lehetőleg gyorsan elhárítsuk az útból.

Én tehát azt hiszem, hogy itt ezen napi feladatok megoldása végett és egyúttal a végleges, szerves hárszabályreform nyugodt keresztülvitelének biztosítása végett rendkívüli, ideiglenes rendszabályra van szükség, vagyis a hárszabályoknak egy olyan kiegészítésére, amely lehetőleg szűk térre szorítva, néhány kardinális fontosságú diszpozícióval, de radikális természetű rendszabályokkal biztosítsa ezen napi feladatoknak megoldását.

Ebből kifolyólag szándékom van, amennyiben ez helyeslés-

¹ A végleges hárszabályreformi feuti főpontjait ismerjük már Tiszának « királyhoz intézett 1903 november 29. helyzetjelentéséből. (124.)

tekkel találkozik, a házszabályok szerint előírt módon, vagyis az indítványkönyvbe való bejegyzés útján — és itt melleleg jegyzem meg, hogy soha nem is gondoltam más eljárásra, mint erre — egy határozati javaslatot, mint önálló indítványt terjeszteni a képviselőház elé, amelyik tartalmazza azokat a kardinális diszpozíciókat, amelyek a momentán feladatok megoldására szükségesek. Igyekeztem a dolgot koncipiálni úgy, hogy egyúttal biztosítékot nyújtsak aziránt, hogy itt ideiglenes rendkívüli rendszabályról van szó, amelynek hatálya megszűnik, amint eléretett az a konkrét cél, amelynek érdekében erre feltétlenül szükség van.

Ennek folytán az indítványt korlátoznom időben és tárgyban. Hatályát legfeljebb egy évre vélném kiterjeszhetőnek, de — és ezt tartom a fontosabb megszorításnak — felsorolandónak vélném azokat, a tárgyakat, amelyek elintézésére ezen indítvány hatállyal bír, és nagyon természetesen ezen határozata a Háznak, ha meghozatik a határozat, elvesztené hatályát, amint azon tárgyak, amelyekre meghozatott, valamennyien letárgyaltattak. Ezeknek a tárgyaknak felsorolása — gondolom — magától adva van. Ezek: az újoncokra vonatkozó javaslatok, létszámmegállapítás és újoncjutalék megajánlása; a költségvetéssel kapcsolatos dolgok, tehát indemnitások és költségvetések; továbbá azok a provizórius természetű pénzügyi és közgazdasági törvények, amelyek már szintén elkéstek és melyekre szükség van, minő a horvát provizórium és most az Olaszországgal való kereskedelmi viszonyoknak ideiglenes rendezéséről szóló törvényjavaslat. Semmi olyat, ami azután közgazdasági viszonyaink végleges rendezését involválná, tehát, sem a kiegészést, sem netalán később megköteendő végleges kereskedelmi szerződéseket ezen rendkívüli házszabály hatálya alatt keresztülviendőnek nem tartanék.

Hozzátartoznék végül azon végleges házszabálytervezet kidolgozásai is, amely azután egy biztosabb és jobb, állandó alapra volna hivatva fektetni a magyar parlamentarizmust; amelyre nézve most természetesen azon általános elvi álláspontoknál, amelyeket felszólalásom elején jelezni szerencsém volt, többet nem mondhatok.

Tisztelt barátaim, ez az első lépés, amennyiben erre felméltóztatatok hatalmazni, a holnapi napon meg fog történni. Én ehhez csak két megjegyzést fűzök még. Az egyik, hogy éppen a mai napon is olyanok, akik talán azt, ami lelküknek nagyon tiszteletreméltó vágya, hajlandók volnának valóságnak is tekinteni: ama reményüket fejezték ki, hogy talán közel küszöbön áll az egész obstrukciónak abbahagyása, legalább e javaslatra nézve. Hát, t. barátaim, mi e téren sok tapasztalatot szereztünk, és én azt hiszem, ez a reménység, bárminő tiszteletreméltó legyen is, minket utunkban fel nem tartóztathat, de mi nem is

vágyjuk be útját eme remény megvalósulásának. Az indítvány a holnapi napon fog a Háznak bejelenteni, a Ház csak azután fog annak napirendre tűzése felett határozni; még telhetik el egypár nap, amely alatt tények mutathatnák meg azt, hogy csakugyan van-e kilátás, remény a javaslat letárgyalására. És amennyiben tények által nyerne beigazolást az, hogy az újoncozási javaslat letárgyalására kilátás mutatkoznék, várhatnánk eme javaslat napirendre tűzésével mindaddig, amíg teljes bizonyosságot találunk ebben a tekintetben.

Másik megjegyzésem és egyúttal kérésem az, hogy méltóztassatok nekem megengedni, hogy ezúttal magának a javaslatnak a szövegét fel ne olvassam; mert hiszen, gondolom, nem is volna talán illendő eme javaslatot máskor hozni nyilvánosságra, mint amidőn azt a Házban a házszabályok szerint megokolhatnám. Azt hiszem tehát, helyes dolog lesz, ha maga a javaslat szövege a megokolással egyidejűleg fog napvilágra jutni. Az azonban természetes dolog, hogy a javaslat közlése után a pártnak még mindig teljesen szabad keze lesz, annak tartalmát vizsgálat alá venni, azon esetleg módosításokat fogadni el, amelyek a javaslat vitája során, nagyon természetesen, beilleszthetők azután a javaslatba. Ebben a tekintetben tehát a párt szabad elhatározásának útját vágni nem kívánom.

Végül, t. barátaim, rá kell mutatnom arra, hogy emberi számítás szerint erős, nehéz és talán hosszas küzdelem küszöbén állunk. Ma nem láthatjuk be e küzdelem minden fázisát és nem is volna helyes dolog, nem volna komoly dolog, ma határozatokat iiozm, vagy álláspontokat foglalni el a taktika szempontjából, amelyeket e küzdelem során követnünk kellene. Egy dolgot azonban határozottan és ünnepiesen kijelenthetek: Amint egész eddigi viselkedésem is mutatta, ebbe a küzdelemben is nyílt sakkal szándékozom belemenni, ebben a küzdelemben is nem meglepni kívánom a közvéleményt, de felvilágosítani; ebben a küzdelemben is keresve-keresem az érvek mérkőzésére a teret és alkalmat és döntést provokálni csak akkor szándékozom, amidőn a kérdés a közvélemény előtt kellőleg megvilágosított, midőn annak megvitatása kellőleg kimerítettett.

S ha így fogom fel a helyzetet a közvéleménnyel szemben, természetesen kétszeres súllyal fogom fel e kötelezettséget veletek szemben, t. barátaim. A közvéleményt sem fogom meglepetések elé állítani, annál kevésbé foglak benneteket. S arról az egyről biztosíthatlak benneteket, hogy a küzdelem későbbi fázisaiban is a tennivalókat, azt, amit mindnyájunk hazaszeretete és kötelességérzete parancsolni fog, kölcsönös bizalommal fogjuk megbeszélni.

Én, t. barátaim, megyek ebbe a küzdelemben és kérlek benneteket, hogy kövessetek. Megyek, mert erőt ad nekem és fenntart

minden körülmények között az a meggyőződés, hogy talán egy hosszú emberéleten át nem lesz és nincs többé alkalom olyan szolgálatot tenni a hazának, mint most. És fenntart az a tudat, és a múltak emlékeiből merített az a lélekemelő tapasztalat, hogy ez a párt, amelyet dívat olyan kicsibe venni: minél nehezebb viszonyok közé, minél nagyobb feladatok elé állított, annál férfiasabban teljesítette kötelességét.

Konkoly-Thege Sándor a szabadelvű párt. közkatonáinak nevében biztosítja a kormányt a párt változhatatlan és rendíthetelen, hűséges támogatásáról a. nemzeti intézmények kiépítése terén folytatott munkájában.

Ezután a szabadelvű párt egyhangú lelkesedéssel járult hozzá a miniszterelnök előterjesztéséhez.

Gróf Tisza István, — mint beszédéből világosan kitűnik, — az értekezleten szóbanforgó indítványának csak kettős célját ismertette, de nem az azok megvalósítására szolgáló rendkívüli ideiglenes rendszabályt! és úgy tervezte, hogy indítványának szövegét majd csak a Házban megokolásakor fogja nyilvánosságra hozni. Amde nem így történt.

Március 5-én, szombaton, az ülés elején az indítványkönyv fölolvásásakor a jegyző jelenti, hogy az indítványkönyvbe (március 5-iki kelettel) gróf Tisza István a következő indítványt jegyezte be: Indítvány a házszabályok ideiglenes kiegészítése, illetve módosítása iránt. „Elnök: Tudomásul vétetik. Az indítvány ki fog nyomatai és szét fog osztatni“. — Elnök tehát az indítvány napirendre tűzése, illetve indokolás végetti felvétele iránt, a miniszterelnök várakozó álláspontjának megfelelően, egyelőre nem tett javaslatot. Holló Lajos azonban, — tekintettel az ügy rendkívüli fontosságára és miután azt hiszi, hogy a miniszterelnök nem akar ebből titkot csinálni, — kéri az indítvány felolvasását. Rakovszky István is kéri, hiszen közokirat. Az ellenzéki oldalról jövő sürgető felkiáltásoknak engedve, elnök az indítványért szobájába megy és pár percnyi szünet után az indítványt felolvastatja.

Hertelendy László jegyző (olvassa): „Indítvány. Tekintve, hogy a jelenleg érvényben álló házszabályok a képviselőház egy része által rendszeresen űzött obstrukció által előidézett változott helyzetben céljuknak többé meg nem felelnek és azok továbbbi fenntartása a nemzet legszentebb érdekeit és magát az alkotmányt is végveszéllyel fenyegeti, minélfogva egy oly szerves házszabályreform megalkotása, mely a szólásszabadság sértetlen megóvása mellett a képviselőháznak rendjét, méltóságát és munkaképességét biztosítsa, égetően sürgős szükséglet képez; tekintve másrészt, hogy úgy magának ezen házszabály-reformnak keresztülvitele, mint az állam mindennapi szükségleteinek ki-elégítését célzó, s az ország mérhetetlen kárára elintézetlenül feltorlódtott törvényjavaslatok gyors letárgyalása, s ez által összes alkotmányjogi és közgazdasági viszonyainknak a fenyegető anarchiából való megmentése csak úgy remélhető, ha a létező

házaszabályoknak ezen célból ideiglenes hatállyal bíró rendkívüli intézkedésekkel való kiegészítése útján a nemzeti akarat, gyors érvényesülése biztosítottatik, a következő indítványt adom be:

Határozza el a Ház, miszerint az 1903. és 190-1. évi indemnitási, költségvetési és újoncmegajánlási, valamint az újonlétszáin változatlan megállapítására vonatkozó javaslatok, továbbá az ország pénzügyi és közgazdasági viszonyainak egy évnél hosszabb időre nem terjedhető ideiglenes rendezését célzó törvényjavaslatok és a megalkotandó új házaszabálynak, mely azonban a törvényjavaslatok érdemleges tárgyalására vonatkozólag - a klotúrt nem hozhatja be, letárgyalásának tartamára, de legfeljebb egy évig¹ terjedő hatállyal a létező házaszabályok akként egészítettnek ki, illetve módosítottak, hogy az elnöki előterjesztések tárgyában, s a benyújtott törvényjavaslatok előzetes tárgyalását illetőleg a Ház legfeljebb két szónok meghallgatása után egyszerű szavazással dönt, *(Élénk helyeslés jobbfelől. Mozgás balról.)* és ez alkalommal a törvényjavaslat előzetes tárgyalásával megbízott bizottságnak jelentésének beadására záros határidőt tűzhet ki, az egyes javaslatok tárgyalásának megkezdésekor vagy azok tárgyalása közben 50 képviselőnek az elnökhöz írásban beadott indítványára vita nélkül egyszerű szavazással meghatározhatja *(Élénk helyeslés jobbfelől. Nagy zaj a baloldalon és a néppárton. Felkiáltások: Szégyen! Gyalázat!)* az azok letárgyalására szánt időt, melynek letelte után további tanácskozásnak, vagy bárminő kérdés közbevetésének helye nincs, az összes határozatok vita nélkül, egyszerű szavazással és a 228. §. 4., valamint a 230. §. 2. bekezdésének hatályon kívül helyezése mellett hozatnak meg (a harmadszori megszavazás nyomában a részletekben való elfogadása után foganatosítandó s az ülés fel nem oszlatható, míg a javaslat részleteiben is el nem fogadtatott,² *(Helyeslés jobbfelől. Nagy zaj a baloldalon és a néppárton.)* a 203. §. utolsó bekezdése hatályát veszti, minden ülés a napirendre tűzött, javaslat tárgyalásával veszi kezdetét; e tárgyalás semmiféle okból és címen a napirend tárgyalására szánt idő letelte előtt meg nem szakítható, és a 196., 197., 204. és 206. §§-okban körülírt teendők ezen idő letelte után az ülés végén intézendők el, a 207. és 223. §§-oknak a tárgytól való eltérés kérésére, valamint zárt ülés megtartására vonatkozó határozmányai hatályon kívül helyeztetnek, *(Helyeslés jobb felől. Nagy zaj és mozgás a baloldalon és a néppárton.)* az elnök a 215. és 266. §§-ok alapján való

¹ Tisza István március 9-i megokoló beszéde szerint (161) a zár jel közt lévő passzus kimarad.

² Ugyancsak a megokoló beszéd szerint „fogadtatott” szó helyébe, „intéztetett” teendő.

felszólalást — ha ilyen felszólalások az idő kihúása céljából történnek — egyáltalán megtilthatja, végre amennyiben a 255. §-ban említett rendzavarás, valamint az elnök elleni engedetlenség egyéb eseteiben azonnali intézkedés szükségére forogna fenn, az elnök azt vagy azokat, aki vagy akik a rendzavarást vagy engedetlenséget folytatják, az ülésből kitiltja... *(Nagy zaj és mozgás a baloldalon és a néppárton.)*

Rakovszky István: No, ez gázság! *(Felkiáltások jobbfelől: Rendre! Felkiáltások balfelől: De úgy van, gázság!)*

Holló Lajos: Kimutatja a foga. fehérét! *(Úgy van! Úgy van! balfelől.)*

Hertelendy László jegyző (olvassa):... s ezen határozatát, valamint a Háznak a mentelmi bizottság javaslata alapján hozott kizárási határozatait foganatosítani tartozik, egyúttal az ügyet a mentelmi bizottsághoz teszi át, melynek a 255. §-ban körülírt rendszabályoknak a rendzavarokra és engedetlenségre való alkalmazását célzó indítványa a Ház legközelebbi ülésében a bizottság többségi, s esetleg kisebbségi előadójának meghallgatása után vita nélkül egyszerű szavazással döntendő el. *Beadja Tisza István.* *(Hosszantartó élénk helyeslés és éljenzés a jobboldalon. Nagy zaj a baloldalon és a néppárton.)*

Elnök: Az indítvány ki fog nyomtatni és a t. Ház tagjai közt szét fog osztatni.

Március 5-én mindössze ennyi történt Tisza indítványával. (irom. 506.) Mielőtt további sorsát ismertetnék, összehasonlítás kedvéért ide iktatjuk az indítványnak — Tisza István hátrahagyott írásai között található — gépírásos tervezetét, mely szószerint megegyezik az indítványnak Tisza István által ceruzával írt eredetijével. (Kivéve az utolsó-előtti bekezdésben foglalt e passzust: „s a 230. §. 2. bekezdésének hatályon kívül helyezése mellett“ „mely az eredeti tervezetben hiányzik.)

HATÁROZATI JAVASLAT.

Tekintve, hogy a jelenleg érvényben álló házszabályok a képviselőház egyrésze által rendszeresen üzött obstrukció által előidézett változott helyzetben céljuknak többé meg nem felelnek, s azok további fenntartása a nemzet legszentebb érdekeit s magát az alkotmányt is végveszéllyel fenyegeti, minélfogva egy oly szerves házszabályreform megalkotása, mely a szólásszabadság sértetlen megővése mellett a képviselőháznak rendjét, méltóságát és munkaképességét biztosítsa, égetően sürgős szükségét képez,

tekintve másrészt, hogy úgy magának ezen házszabályreformnak keresztülvitele, mint az állam mindennapi szükségleteinek kielégítését célzó, s az ország mérhetlen kárára elintézetlenül feltorlódott törvényjavaslatok gyors letárgyalása s ezáltal összes alkotmányjogi és közgazdasági viszonyainknak a fenyegető anarchiából való megmentése csak úgy remélhető, ha a létező házszabályoknak ezen célból, ideiglenes hatállyal, rendkívüli intézkedésekkel való kiegészítése útján a nemzeti akarat gyors érvényesülése biztosíthatik:

határozza el a Ház, miszerint az 1903. és 1904. évi költségvetéssel kapcsolatos és az újoncmegajánlási javaslatok, továbbá az ország pénzügyi és közgazdasági viszonyainak ideiglenes rendezését célzó törvényjavaslatok és a megalkotandó új házszabályok letárgyalásának tartamára, de legfeljebb egy évig terjedő hatállyal, a létező házszabályok akként egészítendőek ki, illetőleg módosítandók, hogy a képviselőház elnöke egy vagy több tárgyra vonatkozólag a sürgősséget indítványozhatja, mely indítvány felett a Ház a következő ülés végén vita nélkül, másnapra nem halasztható névszerinti szavazással dönt s az indítvány elfogadása esetén mindaddig, míg azon tárgyak, melyekre a sürgősség kimondatott, le nem tárgyalattak:

a 203. §. utolsó bekezdése hatályát veszti,
minden ülés a napirendre tűzött javaslat tárgyalásával veszi kezdetét, e tárgyalás semiféle okból és címen a napirend tárgyalására szánt idő letelte előtt meg nem szakítható s a 196., 197., 204. és 206. §-okban körülírt teendők ezen idő letelte után az ülés végén intézendők el,

a 207. és 223. §-oknak a tárgytól való eltérés kérésére, valamint zárt ülés megtartására vonatkozó határozmányai hatályon kívül helyeztetnek,

az elnök ia 215. és 226. §-ok alapján való felszólalást egyáltalán megtilthatja,

az elnöki előterjesztések tárgyában s a benyújtott törvényjavaslatok előzetes tárgyalását illetőleg, a Ház legfeljebb két szónok meghallgatása után (egyszerű szavazással dönt, s ez alkalommal a törvényjavaslat előzetes tárgyalásával megbízott bizottságnak jelentésének beadására záros határidőt tűzhet ki.

az egyes törvényjavaslatok tárgyalásának megkezdésekor, vágj azok tárgyalása közben elnök indítványára vita nélkül egyszerű szavazással meghatározhatja az azok letárgyalására szánt időt, melynek letelte után további tanácskozásnak helye nincs, az összes még hátralévő határozatok vita nélkül, egyszerű szavazással s a 230. §. 2. bekezdésének hatályon kívül helyezése mellett hozatnak meg, a harmadszori megszavazás nyomban a részletekben való elfogadás után foganatosítandó s az ülés fel nem osztható, míg a javaslat teljesen el nem intéztetett, végre, amennyiben a 255. §-ban említett rendzavarás, valamint az elnök elleni elégedetlenség egyéb eseteiben azonnal intézkedés szüksége forogna fenn, az elnök azt, vagy azokat, aki, vagy akik a rendzavarást vagy engedetlenséget folytatják, az ülésből kitiltja s ezen határozatát, valamint a Háznak a mentelmi bizottság javaslata alapján hozott kizárási határozatait szükség esetén karhatalommal is foganatosítani tartozik, egyúttal az ügyet a mentelmi bizottsághoz teszi át, melynek a 255. §-ban körülírt rendszabályoknak a rendzavarokra és engedetlenségre való alkalmazását célzó indítványa a Ház legközelebbi ülésében a bizottság többségi s esetleg kisebbségi előadójának meghallgatása után vita nélkül, egyszerű szavazással döntendő el.“

Nem foglalkozhatom itt azon érdekes kérdéssel, hogy Tisza István 1904 márc. 5. egy mondatba tömörített indítványa és azzal a házszabályok ideiglenes módosítása tekintetében lényegileg azonos 1904 nov. 15. Dániel Gábor-féle határozati javaslat: formailag és tartalmilag menynjében áll a Gladstone-féle Urgency Rule (1881 február 3.) hatása alatt

és mennyiben rokontermészetű az, osztrák parlamenti obstrukció levelezését célzó Falkenhayn-féle indítvánnyal. (1897 nov. 25.)¹ Ellenben közlöm Kossuth Ferencnek Tisza Istvánhoz intézett két levelét, mint a most tárgyalt márciusi napok parlamenti történetének két nevezetes dokumentumát.

1904.

március 6.

Tisztelt Barátom!

Bizalmas!

Ne vedd, kérlek, tolakodásnak, ha benyújtott indítványodra vonatkozólag, néhány őszinte észrevételt kockáztatok, bár nincs reményem, hogy röviden előadandó érveim meggyőződésedben megingathatnának, annak dacára, hogy e meggyőződés megszilárdulásában a felháborodás is szerepel, amely nem mindig szerencsés tanácsadó.

Politikában ellenfeled vagyok, de egyenes és tökéletesen loyális; elvek választanak el egymástól, de nem személyes tekintetek; a magánéletben tisztelő és barátod maradok; épp ezért engedj, hogy őszintén írjak; az én véleményem nem gyanús!

Magyarországon az erőszak mindig rossz politika volt; ezt bizonyítja egész történelmünk; akkor is rossz volt, amikor sok százezer szurony támogatta; akkor is megtört, megbukott. Most még rosszabb e politika, midőn ellenfeleid és ellenségeid számát szaporítja, követőidet pedig a túlzás megingatja. (Seneca mondta: quidquid excessit modum pendet instabili loco!)

A felháborító, mindent leromboló, semmit nem tisztelő fiókobstrukció magától megszűnt volna 4—5 nap lefolyta után, ha be nem adod a parallel ülésekre vonatkozó indítványodat.¹ ^{II} Neked úgy referáltak, hogy ez téves felfogás; de én tudom, hogy mit mondtak négy szemközt az obstruálok maguk.

Most is megszűnt volna egy hét lefolyása előtt bizonyosan, ha nem ingerled, hidegen meginted, közlöd elhatározott szándékodat; megtartja a szabadelvű párt értekezletét, de indítványod bejegyzésével 4—5 napig vársz.

Akkor pedig már rég szó sem lenne az obstrukcióról, ha a delegációk ülésézése alatt nem napoltad volna el a Ház üléseit,^{III} amit semmi törvény nem követel. Belefáradtak volna a céltalan darálásba, míg a közfigyelmet a delegáció (túlságosan is) lekötötte.

Most mit cselekszel?

Azért, hogy a kihalófélben volt obstrukciót leverjed, egy új és hasonlíthatatlanul nagyobb obstrukciót provokálsz, még pedig úgy, hogy

¹ A Gladstone-féle Urgency Rule mibenlétéről és hatásáról a magyar parlamenti jogra I. Ereky István Jogtörténelmi és közigazgatási jogi tanulmányok c. művének (1917) II. k. 404 és k. 1. — Gladstone sürgősségi indítványáról részletesen tájékoztat J. Redlich közismert műve az angol parlamenti eljárásról (1905) 195. és k. 1., továbbá Ferenczy Árpád Az angol parlamenti szólásjog stb. e. munkája (1914) a 125. s k. 1.

Tisza István 1904. évi házszabályjavaslatait röviden érinti Kun József is: A parlamenti házszabályok (1907) c. könyvében. (205. és 218. 1.) — A Rex Falkenhayn-ról I. G. Kolmer. i. m. VI. k. 318. 1.

^{II} Itt a Podmaniczky-féle indítványról (122) van szó.

^{III} (154, 156).

a legkínosabb kényszerhelyzetbe hozod azokat is, kik belátván, hogy oly kis nemzet, mint a miénk, nem bír el ily hosszú és mély rázkódást, őszinte és elhatározott barátai a békének.

Míg a vonagló pótabstrakciót az ország nagy része megunta, az újat, melyet egyenesen kieroszakolsz, a közvélemény jelentékeny része támogatni fogja; az egész sajtó egyhangú kórusa (Az Újság és a Magyar Szó kivételével) okvetlenül megteremti ezt a hatást; s a közvélemény épúgy követelni fogja az általános ellenállást, mint Khucn idejében, ellened.

S ez esetben vagy tűröd az óriásilag megszorodott obstruálok beszédeit és technikai obstruálását a létező házszabályok alapján, s ekkor indítványod megobstruálása beláthatlan ideig tart s addig nem lesz újoncmegajánlás.

Vagy nem tűröd és keresztülerőszakolod javaslatod valami parlamenti csínnyel, akkor méltán kérdezheti tőled az ország, hogy miért nem erőszakoltad keresztül éppen ilyen csínnyel a sürgős és aktuális javaslatokat a suprema lexre hivatkozva, ahelyett, hogy egyenesen belekényszeríténéd veled szemben a legerősebb harcba azokat, kik a rendes parlamenti tárgyalások őszinte hívei. És ha ebben a harcban győzől, olyan előzményt alkotsz, amely az alkotmányos garanciák romjai alá temeti a haldokló obstrukciót és ajtót nyit az utánzásra esetleges szomorú napokban valami új Récsy Ádámok, vagy a liberalizmus, vagy a magyarság ellenségei számára.

De ennél is sokkal „súlyosabb szempont az, hogy a házszabályrevíziót bevonod a rendkívüli eszközök hatáskörébe s ezzel kizárod a békésebb lebonyolítás lehetőségét s magának a célnak sem használsz, amelyet kitűztél, mert azt éred el, hogy oly szigorítása a házszabályoknak, melyet békés viszonyok közt, a mostani felháborító tapasztalat után, minden józanul gondolkodó ember helyeselhetett volna, a szájkosár nyomása alatt csak oly erőszakkal lesz keresztülhajtható, amelyet a hosszú és nagy rázkódásokat szenvedett nemzet súlyos következmények nélkül alig fog elbírhatsz.

Ha indítványodnak ezt a részét kikapcsolnád, igen nagy nehézséget gördítenél el még most is utadból, bármilyen rossz benyomást és ellenséges hangulatot keltett már fel a kifejezett szándék.

Fontold meg, kérlek, egy becsületes ember és hazáját forrón szerető személyes tisztelőd szavát, ki csak élőiről támad és csakis a közjót keresi.

Barátod

Kossuth Ferenc s. k.

Kossuth Ferenc 1904 március 7.-én névjegyén a következő sorokat írja gróf Tisza Istvánnak:

Tisztelt Barátom! Végtelenül sajnálom, hogy nem voltam képes Téged elhatározásodban megingatni.

Tisztelő barátod: Kossuth s. k.

Ezek után áttérhetünk a március 8-iki ülésre, melynek túlnyomó részét névszerinti szavazások töltik be, megjegyezvén, hogy az obstruk-

ció mesterkedései miatt március 7-én sem volt a Ház abban a helyzetben, hogy a napirendre tűzött tárgy, az újoncmegajánlási javaslat feletti tanácskozást megkezdhesse, illetve e törvényjavaslat általános tárgyalását folytathassa.

Március 8-án az ülés vége felé elnök javasolja, hogy gróf Tisza István március 5-én bejelentett és a Ház tagjai között nyomtatásban szétozott indítványának megokolása tűzessék a másnapi ülés napirendjére.

Polónyi Géza a házszabályokhoz szólva, azt állítja, hogy az az indítvány, melyet a miniszterelnök bejegyzett, megdöbbenést keltett az egész országban. Csak két körülményre akar ráutalni. Az egyik az, hogy a jelenlegi házszabály pártközi megegyezésnek volt eredménye és ennek köszönhető tiszteletben tartását, erejét és hatalmát. Ezek a házszabályok pártközi egyezmény alapján jöttek létre és pedig nemcsak a kormány és az ellenzék bizalmi férfiai között, hanem approbáltattak azok a szabadelvű párt értekezletén is. A másik dolog, amire figyelmeztetni kíván, az, hogy a Kossuth-párt semmiféle paktumot nem kötött. De politikai nyilatkozatok, amelyek kölcsönösen tétettek és azok a tények, amelyek itt a Házban lefolytak, senki előtt sem hagytak fenn kétséget az iránt, hogy a Kossuth-párt a többség által tett azon ígéretnek fejében szüntette be a rendkívüli fegyverekkel való küzdelmet, hogy a házszabályokon ejtett azon sérelem, hogy parallel ülések tartattak, reparáltatni fog. A Kossuth-pártot az a meggyőződés vezérelte, hogy ígéretet kapott iarra nézve, hogy a házszabályokon ilyen sérelem nem fog elkövetetni és ami elkövetett, az visszavonatot. Szólo nem akadályozhatja meg a miniszterelnök indítványának megokolás végetti napirendre tűzését. Figyelmezteti azonban szemközt ülő képviselőtársait, hogy a Kossuth-párt tagjai ezt az indítványt a nemzet elleni árulásnak tekintik.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőházi Én nem kívánok a javaslat felett megindulandó érdemleges vitának elébe vágni, de egy pár olyan kijelentést hallottam az előttem szólott t. képviselő úrtól, amelyeket, azt hiszem, válasz nélkül egy perig sem hagyhatok. (*Halljuk! Halljuk!*)

Első megjegyzésem vonatkozik az ő utolsó kijelentésére. Arra vonatkozólag véleménykülönbség volt a Ház tagjai között, hogy a mai házszabályok keretében délutáni parallelülések tarthatók-e, igen vagy nem?¹ A mi nézetünk az volt és ma is az, hogy tarthatók. Ezt a nézetet abszolúte soha fel nem adtuk (*Ifjaz! Úgy van! jobbfelől.*) és azt, hogy ezzel sérelmet, követünk el a házszabályokon, soha el nem ismertük; (*Helyeslés jobbfelől.*) így valótlanságot mondtam volna, ha azt állítottam volna, hogy ezt elismertük. Ennélfogva sem arról, hogy ilyen sérelmet reparáltunk volna, sem arról, hogy megígértük volna, hogy hasonló sérelmet el nem követünk, szó sem lehetett. (*Igaz! Úgy van! jobbfelől. Zaj balfelől.*) Mivel azon-

¹ (122—124, 127).

bán a szituáció úgy alakult, hogy, míg a délutáni ülések mellett a t. ellenzék nagy zöme résztvesz az obstrukcióban, addig a délutáni ülések abbanhagyása mellett nem száz, de talán 12—15 képviselő marad meg az obstrukció terén: evidens volt, hogy tisztán célszerűségi szempontból véve a dolgot, közelebb jutunk a célhoz akkor, ha a délutáni ülésekre vonatkozó határozatnak szabályszerű megváltoztatása útján elérjük azt, hogy az obstrukció terén a Háznak egy csekély töredéke izolálva marad. Ez a magyarázata eljárásunknak és semmi más. *(Igaz! Úgy van! jobbfelől.)*

Pozsgay Miklós: Ezért hallgattunk volna mi három hónapig? *(Zaj.)*

Gajary Géza: Az alapvizsgán beszéljen, de ott hallgat, mint a csuka! *(Derültség jobbfelől.)*

Pozsgay Miklós: A hazafiságával jöjjön elő a képviselő úr, ne az ilyen kicsinyes szemrehányással! *(Zaj.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Azt hiszem, azért hallgattak a képviselő urak három hónapig, mert abban a meggyőződésben voltak, hogy az ország érdeke ezt követeli. *(Helyeslés.)* Ehhez semmi más magyarázatot fűzni nem lehet.

Polónyi Géza: Ez így van! Ez a meggyőződésünk nem is változott!

Gróf Tisza István miniszterelnök: A másik megjegyzésem vonatkozik arra, hogy a jelenlegi házszabályok pártközi megállapodások alapján jövőn létre, azoknak másképpen való megváltoztatása sem lehetséges.¹ Ez szerintem óriási tévedés. A dolog természetével ellenkeznek, ha abból, hogy a pártok között egyszer megállapodás jön létre az iránt, hogy valamely intézkedések megtételének-e vagy sem, az következzenék, hogy mindegyik párt örök időkre lekötí a maga akaratát, s lemond arról a jogról, hogy ezen rendszabályokat bármikor a jövőben megváltoztassa, ha e megváltoztatás szüksége fennforog. *(Igaz! Úgy van! jobbfelől.)*

Polónyi Géza: De oktrojálni nem lehet házszabályt!

Gróf Tisza István miniszterelnök: A többségnek kell meghozni a házszabályt. Oktrojált minden olyan rendszabály, amelyet nem a Ház akaratának megalkotására hivatott többség hoz létre. *(Igaz! Úgy van! jobbfelől.)* Oktrojálhatja akaratát a nemzetre a korona, oktrojálhatja a jogaival visszaélő kisebbség. *(Igaz! Úgy van! jobb felől.)* De éppen a többség az, amely azt a mandátumot kapta a nemzettől, hogy a maga akaratát érvényesítse; éppen a többség az, amely nem oktrojál, hanem köteleességét. teljesíti akkor, amidőn a maga akaratát érvényesíti. *(Helyeslés jobbfelől.)* Nem akarok itt részletekbe belemenni, de azt el kell, hogy ismerje mindenki, akinek szeme a tények ¹

előtt nyitva van, hogy az a négy-öt esztendő, amely a házszabály-módosítás óta lefolyt, az első naptól az utolsóig élő bizonyág mellett, hogy ez az egész házszabályreform azon a nagyon nemes illúzió épült fel, hogy Magyarországon a különféle pártok hazafiúi önmérséklésénél és belátásánál fogva erősebb rendszabályok nélkül lehet a parlamentarizmust biztosítani. (*Igaz! Úgy van! jobbfelől.*) Ez a nemes illúzió vezette azokat, akik akkor ezen házszabályokat megalkották. (*Úgy van! Úgy van! a jobboldalon.*) Kifejezést nyert ez ismételten; kifejezést nyert a bizottság előadójának, — aki fájdalom, már nincs az élők között,— indokoló beszédében az a tudat, hogy most létrejött olyan megnyugvása a szenvedélyeknek, olyan tisztább felfogása az összes pártok kötelelességeinek, hogy ebben a Házban és ebben az országban obstrukcióról talán nemzedékekig nem lesz szó. (*Úgy van! Úgy van! a jobboldalon.*)

Ezzel szemben, t. Ház, a tapasztalat, fájdalom, azoknak adott igazat, akik akkor is kifejezést adtak azon meggyőződésüknek, (*Egy hang balról: Ez ön volt, miniszterelnök úr!*) én is, más is!... kifejezést adtunk annak a meggyőződésünknek, hogy ezen a módon Magyarországon a parlamentárizmus jövőjét biztosítani nem lehet. (*Élénk helyeslés a jobboldalon.*) Mi sem természetesebb, mint az, hogy midőn az akkor megalkotott reform összes premisszáit téveseknek bizonyultak; (*Zaj a baloldalon. Úgy van! Úgy van! a jobboldalon.*) midőn a Ház egyes tagjainak viselkedése beigazolta azt., hogy nemzeti veszedelmet képez az ezen házszabályokhoz való ragaszkodás, — hogy ilyen körülmények közt nemcsak a szabad elhatározás joga áll helyre mindenkire nézve, de bekövetkezik egyenesen az a parancsoló hazafias köteletség, (*Élénk helyeslés a jobboldalon.*), hogy az ország sorsát ezen krónikussá vált veszedelemből kiszabadítsuk. (*Zaj a baloldalon.*) Ezt igyekezni fogunk megtenni úgy, hogy ne menjünk a másik túlzásba; hogy biztosítsuk a szólásszabadságot. (*Felkiáltások balfelől: Látjuk!*) és biztosítsuk a nagy parlamenti küzdelmek lehetőségét is, amelyeknek lehetetlenné tétele bizonyára nem volna az ország érdekében.

Ezt a középutat meg kell keresni és meg kell találni; annakidején, ha arra kerül a sor, a dolog természeténél fogva a Ház által kiküldendő bizottság, amelyben természetesen az összes pártok képviselve lesznek, (*Helyeslés jobbfelől.*) fogja a házszabályok reformját kidolgozni. Én megjegyzem előre, mint meggyőződésemet, és hozzászegem magam ehhez, hogy én nagy hibának tartanám, ha ezen bizottság minden egyes tagja nem volna attól a becsületes törekvéstől áthatva, hogy igyekeznünk kell olyan megoldást találni, amely pártkülönbség nélkül az alkotmányossághoz és a parlamentarizmushoz igazán ragaszkodó komoly elemeknek megnyugvást nyújt. (*Hosszantartó élénk he-*

lyeslés és taps a jobboldalon.) Ez nem teszi azt, hogy bárminő tekintetben paktumos kötelezettséget vállalnék; (*Mozgás bal-felől.*) ez nem teszi azt, hogy ne lehessenek egyes konkrét kérdések, amelyekben a bizottság különböző pártokhoz tartozó tagjai nem értenek egyet; de igenis teszi azt, hogy az egész ügy konciliáns, minden komoly aggályt komolyan megszívlelő szellemen vitessék keresztül. Amennyiben nekem egyáltalán részem volna ebben a munkálatban, ismétlem: hozzászögzem magam ehhez a nyilatkozatomhoz abban a tekintetben, hogy a végleges reformot így fogjuk keresztülvinni. (*Hosszantartó élénk helyeslés, éljenzés és taps a jobboldalon.*)

Az ülés azzal végződött, hogy a Ház elfogadta elnök azon javaslatát, hogy a márc. 9-én tartandó legközelebbi ülés napirendjére legelőbben is gróf Tisza István indítványának megokolása tűzessék ki.

161. 1904 március 9. országos ülés. — Gróf Tisza István indítványának indokolása: az indítvány kettős célja az exlex-állapot megszüntetése és a végleges házszabály-reform megalkotása; ismét az Iparbank; a végleges házszabály és a klotúr; szigorúbb házszabály vagy parlamenti anarchia; Magyarország különleges helyzete; az obstrukcióellenes küzdelem 1898-ban és a Széll-kormány sikertelensége; a parlamentarizmus lejáratása és az abszolutisztikus merénylet; „az örvény szélén kell a nemzetet megállítanunk”; „én nyílt szemekkel látom az örvényt”; a parlamentarizmus a nemzet legszentebb kincse; megmentése szent kötelesség. — Személyes ügy Pozsgay Miklóssal: az Iparbank. — Válasz Lengyel Zoltánnak: a kormány által beadott és visszavont törvényjavaslatot más képviselő nem teheti magáévá. (Napló XXIII. k. 77—83., 87—88., 89. 1.)

Következett a napirend szerint, mint első pont, gróf Tisza István indítványának indokolása a házszabályok ideiglenes kiegészítése, illetve módosítása iránt.

Mielőtt a nagyszabású megokolást ismertetnők, a beszédnek ahhoz a részéhez kell néhány előzetes megjegyzést fűznünk, ahol Tisza megemlékezik arról, hogy az 1898. nagy obstrukció elleni küzdelem őt is azok táborába vitte, akik ezen égető baján az országnak segíteni kívántak.

Tudjuk az előzőkből, hogy 1898. december havában Szilágyi Dezső lemondása után gróf Tisza István kész volt arra a hazafias áldozatra, hogy a parlamenti rend helyreállítása végett elvállalja a házelnökséget. (74). Erre akkor nem került sor. Hátrahagyott írásai között és közelebbiről az 1898—1899. házszabálykérdésre vonatkozó iratok között van Tisza Istvánnak ceruzával írt két tervezete, mely az akkor hatályban lévő 1887. házszabályok 161. §-ának (vagyis az 1899. házszabályok 164., illetve az 1901. házszabályok 213. §-ának) kiegészítéseként — szintén a Gladstone-féle Urgency Rule kétségtelen hatása alatt — a „sürgősségét és ennek tartamára a határidős klotúrt (az angol parlamenti gyakorlatbantalálalon ú. n. „parlamenti guillotine“-t) kívánja behozni.

Tehát a szólásszabadság korlátozása tekintetében, bizonyos eltérésekkel, lényegileg ugyanazt, amit 1901. március és november havában. Gróf Tisza István 1904. házszabályjavaslatai az 1898. tervezetekben gyökereznek.

És ezzel rátérünk március 5-én bejelentett indítványának a március 9-iki ülésén kifejtett megokolására, mely itt következik:

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőház! Mielőtt indítványom indokolására áttérnék, van szerencsém bejelenteni, hogy — a törvény és a házszabályok intézkedéseinek megfelelő — az összes előterjesztett törvényjavaslatokat vissza fogjuk vonni, amint ezen indítvány tárgyalását a Ház elhatározta.

Továbbá van szerencsém a. t. Ház becses figyelmét két csekély íráshibára felhívni, amely ezen indítványban foglaltatik. Alulról a negyedik és ötödik sorban záriéi között van egy passzus, amely így szól: „a harmadszori megszavazás nyomban a részletekben való elfogadás után foganatosítandó.“ Ez tévedésből került bele a végleges szövegbe; kérem, méltóztassék azt onnan kihúzni és az indítványt ezzel kiigazítani. Továbbá alulról számítva a harmadik sorban a következő passzus foglaltatik: „amíg a javaslat részleteiben is el nem fogadtatott“. Ebben a passzusban ezen szó helyett: „fogadtatott“, méltóztassanak tenni „intéztetett“. Ez természetes, mert nem elfogadása, de elintézte a javaslatoknak, és pedig a Ház bölcsessége szerint, elfogadás vagy elvetés útján kell, hogy bekövetkezzék. Ezen két íráshiba kiigazításával vagyok bátor most már indítványomat a t. Háznak elfogadás végett ajánlani és azt lehető rövídséggel és teljes objektivitással indokolni. *(Egy hang a szélsőbaloldalon: Mint ahogy szokta! Mozgás. II(dijuk! Halljuk! jobbról.)*

T. képviselőház! Ezen indítvány súlypontja azon körülményen van, hogy az indítvány nemcsak időbelileg, de — hogy úgy fejezzem ki magamat — térbelileg is korlátoztatik; hogy annak hatálya csakis taxatív felsorolt ügyekre terjed ki. *(Egy hang a néppárton: Köszönjük!)* Ezek az ügyek két csoportba sorozhatók. Az egyikről, a házszabályok módosításáról, beszédem további folyamán fogok nyilatkozni; másik része csupán olyan törvényjavaslatokat sorol fel, amelyek vagy az elmúlt évnek képezték az alkotmány sarkalatos tételei szerint mellőzhetetlenül elintéztést kívánó közszükségeit, vagy a folyó évre vonatkozólag bírnak ugyanezen jelleggel. *(Igaz! Úgy van! a jobboldalon.)* Olyan javaslatok tehát, amelyek az állam mindennapi életének folyó feladatait, folyó szükségleteit képezik és amelyeknek idejekorán való el nem intézése felforgatta összes közjogi viszonyainkat, *(Igaz! Úgy van! a jobboldalon.)* és az ú. n. exlex-állapotba sodort bennünket az egész vonalon.

És, t. képviselőház, mindezek a javaslatok olyanok, amelyeknek elintéztését, amelyekre vonatkozólag a rendkívüli helyzetnek,

a törvénytelen helyzetnek megszüntetését a Ház igen csekélyszámú töredékének kivételével, pártkülönbőség nélkül a Háznak csaknem minden tagja ismételten hangsúlyozta, kívánta és óhajtotta. (*Igaz! Úgy van! jobbról és a középén.*) Mi tehát szemben találjuk magunkat azzal a ténnyel, hogy olyan javaslatok, amelyeknek az alkotmány szelleméből kifolyólag és törvényeink pozitív rendelkezései értelmében már régen el kellett volna intézteniök; olyan javaslatok, amelyekre vonatkozólag az elintézés további megakasztását pártkülönbőség nélkül kárhoztatta és elítélte a háznak majdnem minden tagjai...

Báró Kaas Ivor: Adtak volna elsőbbséget! (*Nagy zaj és ellenmondás jobbfelől.*)

Gróf Tisza István miniszterelnök: ... olyan javaslatok, amelyek egyfelől az állaimnak mindennapi folyó ügyeire vonatkoznak, tehát a dolog természeténél fogva is valamely hosszabb ideig tartó elvi vitát meg nem kívánnak, sőt jóformán meg sem engednek, de amelyek másfelől a Ház és az ország előtt vannak nagy részben már hosszú hónapok óta, tehát minden irányban ismeretese a közvélemény előtt, amelyekre vonatkozólag az azokkal kapcsolatos összes kérdések itt hónapokon át, folyó hosszúságos vita során minden irányban kimerítették, ahol tehát semmiféle érdek, a parlamenti vitatkozásnak semmiféle szempontja nem igényli azt, hogy ezek az ország kiszámíthatatlan nagy kárára, törvényeinknek, alkotmányjogunknak eléggé fel nem becsülhető sérelmére tovább is függőben hagyassanak: (*Élénk helyeslés jobbról és a középén.*) még mindezideig nincsenek elintézve. Ha tehát mi azzal az indítvánnyal és azzal a kéressel lépünk a; ház elé, hogy ezen javaslatoknak gyors kerestülvitelét kivételes szabályok által biztosítsa... (*Helyeslés jobbfelől. Zaj balfelől.*)

Eitner Zsigmond: Statárium! (*Zaj.*)

Gróf Tisza István miniszterelnök: ... e kivételes szabályok, bárminő statárium legyen is bennük, (*Igaz! Úgy van! jobbfelől.*) azon ténynél fogva, hogy ezek csak már agyoncsépelet, agyonvitatott és sürgősen elintézendő dolgokra szorítkoznak: egészen megítélés alá esnek, mint minden olyan módosítása vagy szigorítása a házszabályoknak, amely aztán általános hatállyal, általános jelleggel bírna. (*Igaz! Úgy van! jobbról és a középén.*)

Nessi Pál: Nem lesz ez precedens?

Gróf Tisza István miniszterelnök: Azt hiszem, az ország alkotmányos, békés fejlődése «érdekében» hasznosabb precedens nem alkothatnánk, hasznosabb eljárást nem folytathatnánk, mint azt, amely az ilyen helyzeteknek, az ilyen állapotoknak ismétlődését tenné lehetetlenné. (*Helyeslés. Igaz! Úgy van! jobbfelől.*)

Simonyi-Scmadam Sándor: Szabadelvű felfogás! (*Zaj.*)

Gróf Tisza István miniszterelnök: Mindenesetre szabadelvű

felfogás és szabadelvű cselekedet, (igaz! Úgy van! jobbfelől. Zaj balfelől.)

Hazáik Ferenc: Gyalázat a szabadelvűségre. (Zaj és ellenmondások jobbfelől.)

Gróf Tisza István miniszterelnök: Ismétlem, szabadelvű cselekedet mindem olyan tett, amely útját vágja olyan anarchikus állapotoknak, a szabad intézményekkel való olyan visszaéléseknek, amelyek azután csak a szabadság ellenségeinek malmára hajtják a vizet. (Élénk helyeslés és taps. Úgy van! Úgy van! jobbról és a középén.)

De éppen azért, mert itt kivételes feladatokról, kivételes intézkedésekről van szó, tartottam én azt szükségesnek és voltam bátor indítványomat úgy koncipiálni, hogy az disztingváljon a momentán bajok és veszélyek legyőzésére jelenleg szükséges kivételes eszközök és a házszabályoknak azon végleges reformja között, amely végleges reformjára, a házszabályoknak feltétlenül szükség van, (Élénk helyeslés a jobboldalon. Zaj és felkiáltások a bal- és a szélsőbaloldalon: Önnek van rá szüksége!) ha ennek az országnak könnyelműen kockára tett és megfontolatlanul meghurcolt politikai jó hírnevét helyreállítani; (Élénk helyeslés a jobboldalon. Nagy zaj a bal- és a szélsőbaloldalon. Elnök ismételten csenget.) ha ebben az országban az alkotmányos életet, és ami azzal egyértelmű, a magyar nemzeti politikát a jövőre biztosítani akarjuk. (Úgy van! Úgy van! Zajos helyeslés a jobboldalon. Nagy zaj a bal- és a szélsőbaloldalon.)

Elnök (ismételten csenget): Csendet kérek!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Hogy maga ez a végleges házszabályreform bizonyos, a szükség által parancsolt intézkedések határán túl terjedni nem fog, erre vonatkozólag, t. képviselőház, igyekeztem és igyekezni fogok minden lehetséges garanciát nyújtani és minden megnyugtatót megadni. (Nagy zaj a bal- és a szélsőbaloldalon. Halljuk! Hédijük! a jobboldalon. Elnök ismételten csenget.)

Báró Kaas Ivor: A házszabály a garancia! (Halljuk! Halljuk! a jobboldalon.)

Mandel Pál: Csak ne éljenek vissza vele, akkor az is garancia! (Zaj. Elnök csenget.)

Kecskemétiig Ferenc: Az Iparbanknál is garanciát vállalt! (Nagy zaj. Halljuk! Halljuk! a jobboldalon. Elnök csenget.)

Gróf Tisza István miniszterelnök: Itt egy képviselő úr az Iparbankot említi.¹ (Nagy zaj a bed- és a szélsőbaloldalon. Elnök ismételten csenget.) Az Iparbanknál kifejtett 10—11 esztendei

¹ A sokat Iránytorgatott Iparbankról legutóbb az 1903 november 26-iki ülésen (122) volt szó.

becsületes munkásságom . . . (Nagy zaj a bal- és a szélsőbaloldalon. Halljuk! Halljuk! a jobboldalon.)

Lengyel Zoltán: Schwarzgelb és nem Schwarz Félix!

Gróf Tisza István miniszterelnök: ... rám nézve bizonyos anyagi károsodással járt, amelyhez azonban senkinek semmi köze, *(Egy hang a szélsőbaloldalon: Másokra is!)* és azt a leverő és fájó érzést eredményezte, hogy a legszebb szándékok által vezetett... *(Nagy zaj és felkiáltások a bal- és szélsőbaloldalon: Ú! Ó! Nagy zaj jobbról. A jobboldalon számosan felállva kiáltják: Igenis! Igenis! Gyanúsítanak! Hogy merészelnek gyanúsítani! Folytonos nagy zaj a Ház minden oldalán. Elnök szakadatlanul csenget.)* ... azt. a. leverő érzést eredményezte, *(Halljuk! Halljuk! a jobboldalon.)* hogy a legszebb és legtisztább szándékok által vezérelt 11 évi munkásságom, ha tudott is egyben-másban hasznos intézményeket létesíteni, végeredményében arra a bankra és annak a banknak részvényeseire nem haszonnal, de kárral járt.

Pozsgay Miklós: így lesz az országgal is! *(Nagy zaj a jobb- és a baloldalon. Elnök többször csenget.)* Ott is a házszabályokat javították! *(Folytonos nagy zaj a jobb- és baloldalon. Halljuk! Halljuk!)*

Elnök (csenget): Csendet kérek! *(Halljuk! Halljuk!)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: ... és eredményezte azt is... *(Folytonos nagy zaj minden oldalon.)*

Elnök (csenget): Csendet kérek!

Gróf Tisza István miniszterelnök: ... hogy egyszer-egyszer, midőn politikai kötelességérzetem egy-egy nehéz feladat elé állít, olyanok, akiknek eljárását nem fogom itten jellemezni, *(Helyeslés a jobboldalon. Mozgás balfelől.)* de akiknek eljárása felől minden tisztességes ember csak egyforma véleményt alkothat magának .. . *(Úgy van! Úgy van! és taps a jobboldalon. Nagy zaj a bal- és a szélsőbaloldalon.)*

Kubik Béla: Ott nyugtalankodnak! *(Zaj a jobb- és a baloldalon.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök:... lepezett vádakkal és gyanúsításokkal illetik személyemet. *(Úgy van! Úgy van! a jobboldalon. Mozgás balfelől.)* Ezzel a váddal és gyanúsítással ott, ahol az kellő nyíltsággal megnyilvánul, szembeszálltam mindig és elbántam mindig. *(Helyeslés a jobboldalon. Mozgás balfelől.)*

Pozsgay Miklós: Nyíltan megmondtam, tehát szálljon szembe!

Gróf Károlyi György: Egy Pozsgayval fog szembeszállni a miniszterelnök! *(Nagy zaj a jobb- és a baloldalon.)*

Elnök (csenget): Csendet kérek! *(Zaj balról.)*

Kubinyi Géza: Viseljék magukat tisztességesen! *(Folytonos nagy zaj.)*

Eitner Zsigmond: Az inkompatibiliseknek fáj! *(Folytonos nagy zaj a jobb- és a baloldalon.)*

Elnök: Csendet kérek! Ne tessék a tanácskozást zavarni, kérem Kubinyi képviselő urat!

Gróf Tisza István miniszterelnök: És most csak azt jegyzem meg, hogy ilyen fegyvereknek használata az ügynek és az ügy védelmezőinek gyengeségét egyformán jellemzi. *(Élénk helyeslés a jobboldalon. Mozdás és zaj balfelől.)*

Elnök: Kérem a képviselő urakat, méltóztassanak csendben lenni! *(Zaj balról.)* A közbeszólót rendreutasítom! *(Helyeslés jobbról.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: De, t. Ház, *(Halljuk! Halljuk! a jobboldalon.)* felveszem beszédemnek elejett fonálát s visszatérek oda, ahonnan félbeszakítások által eltérítettem. *(Halljuk! Halljuk! jobbról.)*

Igyekeztem magában az indítványban garanciát nyújtani abban a tekintetben, hogy ez a végleges házszabályreform, amely szemek előtt lebeg, a szólásszabadságnak nemcsak eltiprásút nem, de korlátozását seim fogja tartalmazni. *(Élénk helyeslés a jobboldalon. Nagy zaj balfelől. Elnök többször csenget.)* Amit most a képviselő urak csinálnak, semmi egyéb, mint az én szólásszabadságomnak korlátozása. *(Úgy van! Úgy van! a jobboldalon. Mozdás és zaj balfelől.)*

A napirenden levő niagy kérdések körüli beható és mélyreható elvi vitatkozásokban nyilatkozó parlamenti küzdelemnek megnyirbálását és megrendszabályozását ez a végleges házszabályterv nem fogja tartalmazni és nem tartalmazhatja, mert a betervezett. indítvány szerint ez az ideiglenes házszabályreform csak azon esetben alkalmazható a végleges házszabály elfogadására, ha az az érdemleges vitákra nézve a klotúrt nem hozza be. *(Élénk helyeslés a jobboldalon. Zaj a baloldalon.)* Ebben a tekintetben tehát, azt hiszem, bona fide abszolúte nem állítható fel kétely, hogy ebben az indítványomban a szólásszabadságnak, a parlamenti küzdelemnek korlátozása foglaltatnék benne. *(Élénk helyeslés a jobboldalon. Ellenmondások a baloldalon. Egy hang a szélsőbaloldalon: Szájkosár határidőre! Halljuk! Halljuk! a jobboldalon.)*

Elnök: Csendet kérek!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Elismerem azonban, t. Ház, hogy a többi részletkérdésre nézve is lehet a szigornak különböző mértékéig elmenni. Ebben a tekintetben hiszen már másutt elmondtam¹ — nem vagyok és nem lehetek abban a helyzetben, hogy most egy előterjesztett konkrét precíz javaslat által teljesen hű képet hozzak a ház elé.

¹ T. i. a szabadelvű pánt március 4-i értekeztétén (160).

Eitner Zsigmond: Ez hiba!

Gróf Tisza István miniszterelnök: A felfogások különbözők lehetnek; szerintem nem hiba. Először nem hiba azért, mert aki foglalkozott valaha a házszabály kérdésével, tudni fogja, hogy egy rendszeres házszabály elkészítése sokkal komplikáltabb, sokkal nehezebb, sokkal kényesebb munka, semhogy szabad legyen azt hevenyészve jól-rosszul összeütni és azután a nemzeti törvényhozásnak ilyen munkálathoz hozzájárulni. *(Úgy van! Úgy van! a jobboldalon.)*

És másodszor nem hiba azért, mert egy ilyen munkát igazán jól és úgy, hogy igazán átmenjen az életbe, csakis akkor létesülhet, ha az a parlament összes komolyabb, felelősségérzéssel bíró elemeinek közreműködésével *(Úgy van! Úgy van! a jobboldalon.)* és belenyugvással jön létre. *(Úgy van! Úgy van! a jobboldalon.)* Én nem pártközi egyességre gondolok és nem arra gondolok, hogy csak olyan egyes diszpozíciók jöhessenek bele, amelyek egyhangúlag fogadtatnak el; de gondolok igenis arra. — és azt hiszem, hogy aki az ügyet igazán szorgálni kívánja, kell hogy arra gondoljon — hogy a végleges házszabály-javaslatot egy parlamenti bizottság dolgozza ki, amelyben a különböző pártokhoz tartozó tagok között behatóan vitatassék meg a kérdés és amely bizottságnak tagjait az a szellem hassa át, hogy amennyire csak lehet, — és talán egyes esetekben bizonyos koncessziókat is adva hozzá az egyéni nézetekből, — igyekezzünk egy olyan házszabályjavaslatot hozni létre, mely azután közmegnyugvást idézhessen elő mindazon elemekben, akiket igazán a parlament színvonalának felemelése, igazán az elvi diskussziókra való koncentrálása a parlamenti életnek, igazán a parlament működésének és feladatainak az a magasabb felfogása vezet, amely jellemezte a magyar parlamentet hosszú évtizedeken keresztül és amelytől iszonyatos rombolás, iszonyatos süllyedés, mondhatnám, korhadás tünetei közé jutott a magyar parlamenti élet. *(Úgy van! Úgy van! Zajos helyeslés a jobboldalon. Felkiáltások a baloldalon: Tisza-rendszer!)*

Hiszen egy általános világtűnet az mindazon államokban, amelyek parlamentáris intézményekkel bírnak, hogy a parlamentek hosszú időn keresztül megélhettek olyan házszabályok uralma alatt, amelyeknek érvénye attól függött, hogy a parlament minden egyes tagja, legyőzve indulatait, legyőzve minden mellékszempontot, teljes felelősségérzettel azonosítsa magát azon feladattal, hogy a parlament becsülete, a parlament tekintélye, a parlament nimbusza felett, amely ő reá is bízott, egész hazafiságával örködni kell. *(Élénk helyeslés a jobboldalon. Mozgás és zaj a bal- és a szélsőbaloldalon. Halljuk!)* Mindenütt széles e világon tapasztalhatjuk, hogy amint a modern társadalomban felléptek azok a hevesebb, intranzigensebb, radikálisabb eszme-

áramlatok; amint azok rést törtek maguknak a parlament ajtaján keresztül; amint a demokratikusabb társadalmi és politikai rendszerek megvalósításával a parlamenteknek, hogy úgy fejezzem ki magamat, társadalmi összes alkotása is megváltozott: minden parlamentben felléptek azok a jelenségek, amelyeket itt is tapasztalunk, hogy egyesek, vagy pártok igyekeztek felhasználni a parlamenti házszabályokat (*Zajos ellenmondások a bal- és a szélsőbaloldalon. Úgy van! jobbfelől.*) magának az intézménynek megromlására, (*Úgy van! jobbfelől.*) a nemzeti közéletnek ad abszurdum vitelére, az alkotmányos, békés fejlődés lehetetlenné tételére. (*Úgy van! jobbfelől.*)

Így volt ez mindenütt a világon és a parlamentarizmus sorsa és jövője mindenütt attól függött, hogy volt-e az illető parlamentekben és nemzetekben elég szellemi és erkölcsi erő, szakítani bizonyos tetszetős jelszavakkal, amelyek a változott viszonyok között a lényegre többé nem voltak alkalmazhatók; — mert ha ragaszkodnak hozzájuk, akkor a megváltozott viszonyok folytán megromtják magát az intézményt — hogy, mondom, bírtak-e elég erővel szakítani ezen tradíciókkal és megvalósítani azon intézkedéseket, amelyek ily viszonyok között a parlamentarizmus megmentésére feltétlenül szükségesek. (*Élénk helyeslés jobbfelől. Mozdás és zaj a bal- és szélsőbaloldalon.*)

Elnök: Csendet kérek!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Szigorúbb házszabály, vagy parlamenti anarchia; megerősítése a többség és elnök erejének (*Nagy zaj a bal- és a szélsőbaloldalon. Élénk helyeslés jobbfelől.*) s megerősítése az erre szolgáló eszközöknek, vagy csődje az alkotmányos életnek: (*Úgy van jobbfelől. Mozdás és zaj a bal- és a szélsőbaloldalon.*) ez elé az, elismerem, kellemetlen és nehéz alternatíva elé állított a világ minden parlamentje és a szabadság, a szabadelvűség, az alkotmányosság ügyét az a parlament szolgálta, (*Élénk ellentmondások a bal- és a szélsőbaloldalon. Helyeslés jobbfelől.*) amely meg tudta magát védeni ezen belső ellenségekkel szemben. (*Élénk helyeslés jobbfelől.*)

Erre azt mondják a képviselő urak, hogy Magyarország sok tekintetben kivételes helyzetben van. (*Úgy van! a szélsőbaloldalon. Halljuk! Halljuk! jobbfelől.*) Én ezt elismerem, és teljesen honorálok. (*Halljuk! Halljuk!*) Mert ha az új, a végleges házszabály az én javaslatom és az én eszméim szerint fog kidolgoztatni, (*Mozdás és zaj a bal- és a szélsőbaloldalon. Halljuk! Halljuk! jobbfelől.*) az unikum lesz az összes házszabályok között; mert az lesz az egyedüli olyan házszabály a világon, amely klotúrt nem tartalmaz. (*Élénk helyeslés jobbfelől.*) Magyarországnak ezen különleges állását tehát teljes mértékben elismerem és honorálok akkor, amidőn megkülönböztetve a mi munkálatunkat minden más parlamentétől, a klotúr behozatalától tartózkodom. (*Úgy*

van! jobbfelől.) De azután bocsássanak meg a képviselő urak ... (Zaj a bal- és a szélül baloldalon. Elnök csenget.)

Bárá Kaas Ivor: Az elnökre ruházza!

Nessi Pál: Az a kérdés, hogy mit ért klotür alatt?

Ballagi Géza: Azt nem Pozsgay mondja meg. (Elnök csenget.)

Gróf Tisza István miniszterelnök: Hanem azután engedjenek meg nekem a t. képviselő urak, ha Magyarország különleges helyzetben van, arról a Ház egyetlen egy tagjának sem kellene megfélekeznie; mert ez azután kötelességeket von maga után minden irányban, a Háznak minden tagjára nézve.

Ugron Gábor: Ne higgyen a németnek!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Csakugyan Magyarországon a magyar nemzeti életnek, a magyar nemzeti politikának elsősorban és majdnem kizárólag ebben a parlamentben, ezen parlament útján lehet csak megnyilatkoznia és ha vétkes könnyelműség más államokban is politikai pártoknak vagy egyéneknek minden oly törekvése, amely a parlamentnek megrontására, a: parlament iránti kegyeletnek, tiszteletnek, ragaszkodásnak és szeretetnek lerontására vezet: ez a törekvés sehol végzetesebb, sebei gyilkosabb eredménnyel a nemzetre nézve nem bír, mint éppen Magyarországon. (Úgy van! jobb felől. Zaj a bal- és a szélsőbaloldalon.)

Lengyel Zoltán: Kiszolgáltatni az egész alkotmányt az osztráknak!

Pozsgay Miklós: Milyen jól tudja és mégis így beszélt (Halljuk! Halljuk! jobbfelől. Elnök csenget.)

Gróf Tisza István miniszterelnök: A képviselő urak tetszelgnek maguknak abban az állításban, hogy hiszen a házszabály alapján állanak és csak a házszabályokban lefektetett jogaikkal élnek. Engedjenek meg nekem, az az eljárás, hogy a vitatkozást, az érvek elmondását a legkülönbözőbb közbeszólásoknak egész koncertjével zavarják és lehetetlenné teszik: az flagrns megsértése a házszabályok több intézkedésének, (Úgy van! jobb felől. Mozgás a bal- és a szélső ha toldaton.) az megsértése a szólásszabadságnak. (Úgy van jobb felől.) És amikor ez velem szemben nyilvánul, akinek az 1848-iki törvény adja meg a jogot és akire ez iái törvény ruházza a kötelességet, hogy itt, erről a helyről álláspontomat elmondjam és megindokoljam; az sértése az 1848-iki törvényeknek is. (Úgy van! jobbfelől. Mozgás a baloldalon.) Én figyelmeztetem a képviselő urakat, hogy nagyon sajátságosan néznek ki a házszabály és szólásszabadság öreinek szerepében azok, akiknek itteni működése nap-nap után flagrns megsértése a házszabályoknak. (Úgy van! jobbfelől. Zaj és felkiáltások a baloldalon: A miniszterelnök úr is közbeszól gyakran! Elnök csenget.)

Nagyon szívesen kiegyezném a Ház bármelyik tagjával úgy, hogy legyen szabad neki tízszer annyi közbeszólást tenni, mint amennyit én teszek. *(Derültség és felkiáltások balfélfől: Egyezkedni akar! Ki kell kapcsolni ezt!)*

Aki ennek az országnak fejlődését az elmúlt években figyelemmel kísérte, és különösen aki, mint én, hosszú éveken át, — mert hiszen, ha leszámítom azt a rövid időszakot, amikor az 1898-iki obstrukció utáni küzdelemben csakugyan aktíve résztvettem a parlamenti életben,² — mondhatom, hogy az egyházpolitikai nagy javaslatok elfogadása, óta a meglehetősen távol álló szemlélő objektív szemüvegén néztem közviszonyaink alkotását; *(Moltság a bal- és a szélsőbaloldalon.)* kivált aki, mint én, a napi küzdelmek áramlataitól többnyire félreállottam, csöndes, nyugodt objektivitásban, oly életviszonyok közt, ahol az embernek agyveleje egészségesebbé, *(Derültség és mozgás a szélsőbaloldalon. Igaz! Úgy van! a jobboldalon.)* fogékonyabbá válik a nagy kérdések, a nagy áramlatok, a nagy javaslatok sorsára befolyást gyakorló állandó tényezők működésének megfigyelésére és észrevételére: az lehetetlen, hogy elborult lélekkel ne látta volna, hogy a magyar parlamentárizmus lejtőre jutott és a magyar parlamentárizmus színvonala süllyedt; *(Igaz! Úgy van! Zaj a bal- és a szélsőbaloldalon. Elnök csenget.)* hogy a magyar parlament oly tévútra jutott, *(Zaj a bal- és a szélsőbaloldalon.)* ahol a nemzetet valóban érdeklő, életbevágó nagy kérdések helyét, az elcsépelet üres jelszavai?, elvi viták helyét névszerinti szavazások, zárt ülések és napirend előtti felszólalások foglalják el; *(Igaz! a jobboldalon.)* ahol a szellemi táplálék helyét, amellyel nekünk, akik mindannyian, ahogy itt vagyunk, pártkülönbség nélkül fejlesztőleg, élesztőleg, ébresztőleg, felemelőleg kellene hatnunk a nemzet gondolkozásmódjára, a jegyzőkönyvhöz beadott módosítások töltik be. *(Igaz! Úgy van! a jobboldalon. Elnök csenget.)* Összes közállapotainkra mind nagyobb ólomsúllyal nehezedett az a körülmény, hogy házszabályaink mai berendezése mellett bármily számszerűleg jelentéktelen csoportnak is bármikor módjában áll a legfrivolabb módon megakasztani a nemzet törvényhozásának működését. *(Igaz! Úgy van! a jobboldalon. Zaj a bal- és a szélsőbaloldalon. Elnök csenget.)*

Ez a tudat és csakis ez a meggyőződés volt az, amely engem öt évvel ezelőtt azok táborába vitt, akik ezen égető baján az országnak segíteni kívántak.² Az a küzdelem akkor ránk nézve veséssel végződött.

Dozsgay Miklós: Azt hiszem, ez is azzal fog végződni! *(Mozgás jobb felől.)*

¹ (74. 77).

² (74).

Gróf Tisza István miniszterelnök: Az ország sorsának intézését akkor oly férfiú vette át, akinek személyisége ...

Lengyel Zoltán: Az egész jobboldal tapsolt neki!

Gróf Tisza István miniszterelnök: ... és magas államférfiúi kvalitásai iránt mindig a legnagyobb tisztelettel viseltetem, viseltetem ma is, aki e személyi tulajdonok mellett az összes ellenzék személyi rokonszenvével dicsekedett, *(Zaj a bal- és a szélsőbaloldalon. Halljuk! Halljuk! a jobboldalon. Elnök csenget.)* és akit az a nemes idealizmus hozott, e helyre, hogy megmutatja azt, hogy tisztán a rábeszélés, megnyerés, a kérés eszközeivel, erősebb rendszabályok behozatala nélkül sikerülni fog megtisztítania a magyar parlamentáriumot e veszélyektől. *(Zaj a bal- és a szélsőbaloldalon. Elnök csenget.)*

Pozsgay Miklós: Bécsben nem dicsérte így.

Gróf Tisza István miniszterelnök: Most pedig nézzék meg, hogy mi volt ennek, a kísérletnek, ennek a vállalkozásnak eredménye? Miért volt az, hogy a Széll-kormány az osztrák kormányvaló tárgyalásokat kivéve, amelyekben eljárhatott, mert az ügy oly stádiumban volt, hogy nem került ai parlament elé; amelyben kifejtette a maga egyéni képességét: miért volt az, hogy ezen egy ügy kivételével, amelyben tényleg nagyon eredményes és sikeres munkát végzett, különben négy évi tevékenysége meddőnek és eredménytelennek bizonyult? *(Hosszantartó nagy zaj és felkiáltások a bal- és a szélsőbaloldalon: Hát Darányi munkája! Elnök csenget. Halljuk! Halljuk! a jobboldalon.)*

Elnök: Csendet kérek! *(Folytonos zaj a bal- és a szélsőbaloldalon.)* Csendet kérek, t. képviselő urak a Ház minden oldalán! *(Halljuk! Halljuk! a jobboldalon.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Nagyon könnyen megmagyarázhatja mindenki... *(Egy hang balfelől: Most visszaszívja!)* Ez nem visszaszívás, hanem a képviselő urak ilyen tüntető derűltségére és lelkesültségére vonatkozólag egy szerény megjegyzés. *(Úgy van! jobbfelől.)*

Nagyon könnyen megértheti és megmagyarázhatja magának ezt a nagy lelkesültségi és derűltégi kalandot *(Egy hang a szélsőbaloldalon: Megrovási kalandot!)* mindenki, aki tudja, hogy a képviselő uraiknak milyen nagy szolgálatot tehetne az, ha a szabadelvű párt tagjai között bárminő differenciát sikerülne előidézni. *(Ellenmondás a szélsőbaloldalon.)* Legyenek nyugodtak a képviselő urak, „mán merkt die Absicht, und wird verstimmt.“ *(Úgy van! jobb felől.)* A dolog világos, tiszta és egyszerű, és abba a képviselő urak nem fognak többet belemagyaráztatni és belekacagni, mint amennyi a dolog természeténél fogva benne van.

Én itt a parlamenti munkálkodásról beszélek és nem kor-

mányzati Tevékenységről. *(Zaj a bal- és felkiáltások a szélsőbaloldalon: Hát Darányi, hát Wlassics munkássága?)*

Én csak arra kérem a t. képviselő urakat, hogy először kérdezzék meg Széll Kálmánt és kérdezzék meg a Széll-kormány tagjait, hogy meg vannak-e ők elégedve azzal a törvényalkotási eredménnyel, amelyet négy év alatt felmutathattak és nem tudtak volna-e sokkal, de sokkal nagyobb eredményt elérni, ha állandóan az obstrukció veszedelmével nem állottak volna szemben? *(Élénk helyeslés a jobboldalon. Nagy zaj a bal- és a szélsőbaloldalon.)*

Ez a veszély, amely — mondom — zsibbasztólag hatott az egész közéletre évek során keresztül, dominál most már több, mint egy esztendő óta. Hisz igazság szerint, mikor a törvényhozás ebbe a fényes palotába belépett, azon a napon kezdődött meg az obstrukció, amelyből többé kigázolni nem sikerült.¹ *(Úgy van! a jobboldalon. Zaj balfelől.)*

Zboray Miklós: Dehogyan, decemberben!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Gondolják meg a képviselő urak, az a veszély, amelyet ilyen jelenségek okoznak; az a veszély, amelyet a parlamentarizmusnak ez a lejárata okoz: *(Úgy van! a jobboldalon. Nagy zaj balfelől.)* sokkal nagyobb, sokkal mélyrehatóbb és veszedelmesebb, mint bárminő abszolutisztikus kaland által okozott veszély. *(Úgy van! a jobboldalon.)*

Pozsgay Miklós: Az a parlament lejárata, mikor a miniszterelnök veszteget.²

Gróf Tisza István miniszterelnök: Az abszolutisztikus kalandok zivatarát kiállotta a nemzet és kiállja a jövőben is, ha rákerül a sor, mert minden ilyen kísérlet és merénylet csak fokozza a nemzetben a szabadságszeretetet. *(Élénk helyeslés a jobboldalon. Nagy zaj a baloldalon.)* Igenis, az abszolutisztikus merénylet; tessék idehallgatni és akkor nem fog felesleges módon félremagyarázni. *(Mozgás a baloldalon.)*

Lengyel Zoltán: Nem szeretem, ha a bolha köhög! *(Hosszan tartó zaj, mozgás és felkiáltások a jobboldalon. Nem kell felvenni! Pojácá!)*

Elnök: Én kérem a képviselő urakat, szíveskedjenek csendben lenni minden oldalán a Háznak. *(Halljuk! Halljuk!)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Egy abszolutisztikus merénylet csak növelheti a nemzetben a szabadságszeretetet, csak növelheti a szabad intézmények iránti ragaszkodást, csak megerősítheti, megtermékenyítheti azt a talajt, amelyből ismét ki-zöldülhet az alkotmányos élet tenyészete. *(Úgy van! a jobboldalon.)* De ha magunk rongáljuk le az alkotmányosság épületét,¹

¹ Ez a nap: 1902 október 8.

² Célzás a Pap Zoltán-féle ügyre (102, 157).

ha magunk járjuk le, ha magunk töröljük ki a nemzet lelkéből a Diétásnak, a ragaszkodásnak, a tiszteletnek, a szeretetnek ezt az érzelmét; *(Nagy zaj és mozgás a bal- és a szélsőbaloldalon.)* ha a mi munkásságunk, vagy a mi, munkátlanságunk teszi gúnynak, gyűlölségnek, neveltségnek tárgyává az alkotmányos életet, *(Úgy van! a jobboldalon.)* a parlamentarizmust: *(Úgy van! a jobboldalon.)* ezzel olyan sebet ütünk a nemzet életén, amelyet többé ki nem heverhetünk, *(Úgy van! a jobboldalon.)* mert ez a belső rothadás, a belső korhadás tünete, *(Úgy van! a jobboldalon. Nagy zaj balfelől.)* amelyet más nem követhet, mint a siralmas, a nyomorait, a megszégyenítő elpusztulás. *(Helyeslés a jobboldalon.)*

Ezeket a veszélyeket látjuk mi szemünk előtt, ezen veszélyekkel szembe akarunk szállani, nem ragadotva túlzásokba magunkat, megmentve az alkotmányos életnek, a parlamentarizmusnak lényegét; biztosítva azt a külellenség, de biztosítva azt azok ellen is, akik meggondolatlanságból-e, szenvedélyből-e, vagy bármi egyébből-e, — nem keresem, — de akik apagyilkos kezüket a nemzet legszentebb kincsére, annak legdrágább tulajdonaira emelték fel. *(Élénk helyeslés és taps a jobboldalon.)*

Ez a küzdelem nemzeti küzdelem, ez a küzdelem alkotmányos küzdelem. *(Nagy zaj és ellenmondás a szélsőbaloldalon és a néppárton. Helyeslés és taps a jobboldalon.)* Ebben a küzdelemben egy táborban volna helyük pártkülönbség nélkül mindazoknak, akik a magyar alkotmányosságnak, a magyar parlamentnek méltóságát és biztonságát igazán szívükön viselik. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)* Nekem a lelkem fáj, hogy e helyett azt látom, hogy talán ellene fordulnak ezen annyira fontos, az ország, a szabad-elvűség, az alkotmányosság fejlődés szempontjából annyira szükséges intézkedésnek még azok is, akiket eddig a magyar szabad-elvűségnek, a magyar parlamentarizmusnak védelmezőiként tiszteltem. De ez nem állíthat meg bennünket utunkban, mert meg vagyok róla győződve ... *(Folytonos nagy zaj a szélsőbaloldalon.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: ... meg vagyok róla győződve, hogy az örvény szélén kell a nemzetet megállítanunk, az örvény széléről kell azt visszarántanunk és a nyugodt, békés, alkotmányos élet biztos útjaira visszavezetnünk. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)*

Hány szomorú példája mutatja a magyar történelemnek azt, *(Folytonos zaj a baloldalon. Elnök csenget. Halljuk! Halljuk!)* hogy a magyar nemzet amilyen hősiecs bátorságot és tettekész szabadságszeretetet tudott a veszély pillanataiban felmutatni, — éppoly kevésbé tudott bölcsen élni a nyugalom, a béke, a boldogabb fejlődés korszakaiban.

És hogy, amint a veszély pillanatai a magyar nemzetnek nagy tulajdonságait tolták előtérbe, — amint a béke, a nyugalom, a biztonság hosszabb időre állott helyre: háttérbe húzódtak ezen

nagy nemzeti tulajdonok és előtérbe léptek a nemzet gyengéi, a nemzet szenvedélyei és ez a feltartóztatatlan processzus ment mindaddig, amíg egy újabb katasztrófa, egy újabb provokálás (*Élénk helyeslés a jobboldalon.*) és a tapasztalatnak keserű tanulságai ismét tetterre nem hívták, ismét életre nem keltették a nemzetet (*Élénk helyeslés a jobboldalon.*)

Fájó szívvel látom, hogy a magyar nemzet sorsa ismét erre a lejtőre jutott. (*Úgy van! jobbfelől.*) Én nyílt szemekkel látom az örvényt, amely lábaink előtt, tátong, amelybe felbartóztatlanul bele fogunk sodortatni, hacsak nem lesz bennünk erkölcsi erő szembeszáll a ni még bizonyos tetszetős jelszavakkal és látszatokkal is, és megmenteni a nemzet számára a. békés, a biztos fejlődésnek kínálkozó eszközeit. (*Igaz! Úgy van! a jobboldalon.*)

Az a generáció, amelynek mi egyenes leszármazottjai vagyunk, (*Derültség a szélsőbaloldalon. Taps jobbfelől.*) egy óriási, világtörténelmi krízisnek megpróbáltatásai, küzdelmei, szenvedései között megmentette, tetterre keltette a magyar alkotmányosságot, a magyar szabadságot és megszerezte annak olyan biztosítékait, amelyekkel négyszáz év óta ez a nemzet nem dicsekedhetett. A mi nemzedékünknek, nem mondom, hálásabb, de sokkal könnyebb, sokkal enyhébb feladat jutott: továbbépíteni azon a biztos alapon, amelyet elődeink hősiessége, önfeláldozó hazaszere-tete, bőven kiontott vére teremtett. (*Igaz! Úgy van! jobbfelől.*)

Síralmas volna ennek a. nemzedéknek szerepe a világtörténelem ítélőszéke előtt; irtózatos volna a felelősség, amely ráháramlanék; szégyen, gúny, megvetés tárgyát kellene, hogy képezze, ha az, amit apáink oly nehéz viszonyok közt- szerettek: a békének, a biztonságnak, az összhangnak mai boldog korszakában a mi tehetetlen kezünkben szétmállanck. (*Élénk helyeslés jobbról és a középén.*) Ebben ia meggyőződésben, ettől a tudattól áthatva és azzal az erővel, amelyet egy nagy, szent és igaz ügynek szolgálata nyújt, ajánlom a t. képviselőháznak indítványom elfogadását. (*Hosszantartó, meg-megújuló, lelkes éljenzés és taps jobbról és a középén. Szónokot számosán üdvözlük.*)

Gróf Tisza István után az ellenzék részéről Ugron Gábor, Rátkay László és gróf Zichy Jenő azt vitatják, hogy ez a házszabálymódosító indítvány az 1848: IV. törvénycikk és a házszabályok utolsó szakasza szerint egyelőre nem tárgyalható, érdemleges tárgyalására a Ház határnapot nem tűzhet ki, mert i az ülészak vége még nem következett el, a törvényjavaslatok tárgyalásának bevégezése még nem történt meg. Hiszen a kormány több törvényjavaslatot nyújtott be, ezek nagyrészt nincsenek is tárgyalás alatt, az újoncmegajánlási javaslat tárgyalás alatt van. Azt a törvényjavaslatot pedig, amely tárgyalás alatt van, visszavonni nem lehet.

Pozsgay Miklós személyes kérdésben előadja, hogy mikor a miniszterelnök indítványát indokolta, az Iparbankra vonatkozólag egy közbeszólást engedett meg magának, amelyre a miniszterelnök a következőket

mondta: „Leplezett vádakkal és leplezett gyanúsításokkal illetik személyemet. Ezzel a váddal és gyanúsítással ott, ahol kellő nyíltsággal megnyilvánul, szembeszálltam mindig és elbántam mindig“. Kijelenti, hogy a miniszterelnök személyét sérteni nem akarta. De valamint a miniszterelnök csalódott akkor, amikor olyan kétes iparvállalatba belement azzal a tudattal, hogy a közjónak használ, úgy most is csalódással megy vállalkozásába a nemzettel szemben, ami sokkal súlyosabb, midőn indítványát idehozza. Azt a garancia szót annál az iparvállalatnál is elmondta és csalódott benne. Vajha ne csalódnék most a nemzet ebben a garancia szóban, úgy, mint csalódtak a részvényesek!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Felszólalásomban csak a személyes kérdés korlátai közt kívánok maradni; természetesen ott is igen rövid lehetek, mivel Pozsgay képviselő úrnak azon kijelentése, hogy közbeszólásának semmiféle személyes oldala nem volt, az ügynek további folytatását teljesen feleslegessé teszi. Csak egy félreértés eloszlatása céljából kell, hogy konstataáljam először is azt, hogy az Ipar és Kereskedelmi bank, egy, fájdalom, pénzügyileg kedvezőtlen eredménnyel végződött vállalat volt ugyan, de kétes vállalati abszolúte nem volt. *(Felkiáltások balfelől: Nem is ügy értette!)* Ha ezt sem így értette, akkor jó. *(Zaj. Elnök csenget.)* Másodszor pedig konstataálom, hogy soha az Ipar és Kereskedelmi bank pénzügyi eredményét illetőleg semmiféle garanciát ki nem nyilatkoztattam, aminthogy ép, józan ésszel bíró ember olyasmit nem is tehet. *(Helyeslés a jobboldalon.)*

Lengyel Zoltán csatlakozik Ugron Gábor és Rátkay László véleményéhez, mely szerint jelenleg a miniszterelnök házsabálymódosító indítványát érdemleges tárgyalás alá venni nem lehet. Ami pedig a miniszterelnök azon szándékát illeti, hogy a Ház előtt lévő törvényjavaslatokat indítványának napirendtűzése után visszavonja, szóló ezt a számítást keresztülhúzni bátorkodik azzal, hogy a miniszterelnök által visszavonandó javaslatokat a házsabályok 217. §-a alapján magáévá fogja tenni.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőház! Csak egész röviden nyilatkoznom kell, hogy a felmerült aggályokat eloszlassam, s mindenekelőtt Lengyel Zoltán képviselő urat szomorítom meg azzal, hogy egy, a kormány által beadott törvényjavaslatot a házsabályok értelmében nem tehet magáévá, mert ez a házsabályok értelmében csak indítványra vonatkozik. *(Úgy van! Úgy van! a jobboldalon. Ellenmondások balfelől.)* Hogy pedig a törvényjavaslat és az indítvány a házsabályok szerint nem ugyanaz, errenézve hivatkozhatnám nagyon sok pontjára a házsabályoknak, de tökéletesen eldönti a kérdést a 197. és 198. szakasz. A 198. szakasz azt mondja, hogy minden indítvány az indítványkönyvbe irandó be; tehát az, ami nem az indítványkönyvbe való beírás, nem az abból történt felolvasás és nem a tárgyalásra vonatkozó határozat alapján jön a Ház elé, az a házsabályok értelmében indítványnak egyáltalában nem tekint-

hető. és nagyon természetes . . . (Egy hang a baloldalon: Nem önálló indítvány!)

A nem önálló indítvány, vagyis a vita során tett indítvány, az egészen más kategóriába tartozik; de nagyon természetes, hogy ha egy önálló indítványt az indítványozó visszavon, itt bármelyik képviselő helyébe léphet az indítványozónak, mert ezen önálló indítványra nézve a Ház már határozott annyiban, hogy napirendre kitűzte, stb. Ellenkezőleg, a törvényjavaslatoknál az eljárás egészen más. A törvényjavaslatoktól az előzetes tárgyalást a Ház meg nem tagadhatja ...

Lengyel Zoltán: Hiába! Ezt nem lehet elmagyarázni!

Gróf Tisza István miniszterelnök: ... tehát természetszerűleg teljesen más a helyzet; a házszabály és a praxis olyan jogokat ad a kormánynak a törvényjavaslatok kezelése terén, amelyek a parlamentárizmus természetéből, a miniszteri felelősségből folynak, de amelyek természetszerűleg a Ház minden egyes tagját meg nem illethetik.

Ilát én úgy gondolom, hogy a házszabály itt világosan szól; világosan megmondja, hogy csak indítványt tehet magáévá a képviselő; világosan megmondja, hogy csak azt az indítványt, amely a házszabályok 197. és 198. §-a értelmében kerül; a Ház elé, mert minden indítványra nézve ezt kívánja a házszabály. Ennek folytán, nézetem szerint, önmagától elesik az a kérdés, hogy itt egy törvényjavaslatot, amelyet a kormány visszavon, bárki is magáévá tehesen. A dolog lényegére nézve pedig soha senki sem vonta kétségbe, hogy a törvényjavaslatok elintézése irtán és az évi ülések végével kell ia házszabályokat módosítani; amint jeleztem, a házszabályok ezen diszpozíciójának teljes mértékben eleget fogunk tenni, eleget fogunk tenni azáltal, hogy az összes törvényjavaslatokat visszavonjuk, tehát elintézetlen ügy a Ház asztalán fekdüdni nem fog.

Várady Károly: Letárgyalásról van szó!

Gróf Tisza István miniszterelnök:

Az egészen mindegy.

Visszavonni bármely stádiumban lehet az ügyet.

Tehát mondom, t. Ház, elintézetlen ügy a ház előtt nem marad; az pedig nagyon természetes, hogy elérkeztünk az évi ülések végéhez is, mert, amint a házszabályok kérdésében a Ház határozott, a dolog természeténél fogva az ülészak bezárására és majdan az újabb ülészak megnyitására kerül a sor. (*Helyeslés jobbfelől.*)

Hát én meg akartain a képviselő úr aggódó lelkiismeretűt, nyugtatni abban az irányban, hogy itt teljes mértékben a házszabályok szerint járunk el. (*Helyeslés a jobboldalon és felkiáltások: Mi van a forradalommal?*)

Lengyel Zoltán válaszában azt állítja, hogy a házszabályok nem tesznek Különbséget okozott, hogy törvény alkotását célzó indítvány-

ról van-e szó vagy pedig másféléről. Ő tehát állja, amit az előbb mondtott. A miniszterelnök által visszavonandó összes törvényjavaslatokat, mint az ő indítványait, szóló magáévá fogja tenni és követelni fogja azoknak további tárgyalását.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőház! *(Halljuk! Halljuk)* Én régen lemondtam már arról a reményről... *(Mozgás és zaj.)*

Elnök: Csendet kérek!

Gróf Tisza István miniszterelnök: hogy a képviselő úrnak privát órákat adjak a házszabályokból. Újabb bizonyítékát találok ma is annak, hogy ez teljesen reménytelen feladat volna, mert csakugyan ezt a kérdést — hacsak nem akarja valaki készakarva összebonyolítani, — kénytelen mindenki a házszabályok értelmében megérteni. *(Mozgás és zaj.)*

Nessi Pál: Kérünk csendet a miniszterelnök úr részére!

Elnök: Csendet kérek!

Gróf Tisza István miniszterelnök: A 198. §. azt mondja, hogy minden indítvány az indítványkönyvbe jegyzendő be. Ebből világosan következik, hogy a házszabály indítványnak csak azt tartja, ami mint ilyen az indítványkönyvbe való bejegyzés útján kerül a Ház elé. Tehát nem tekinti ilyennek a törvényjavaslatokat, melyeket a kormány tagjai nyújtanak be, és közvetlenül adnak elő a Házban, s amelyek tárgyalásának előkészítésére egészen más procedúra van előírva. Az az indítvány, amelyet egyes képviselő bead, vonatkozhatik törvényalkotásra is, nem is. Hiszen volt rá számos precedens; — egy jut most az eszembe: gróf Zichy Jenőnek volt egy törvényjavaslata, amelyet indítvány alakjában adott be. Világos tehát, hogy a 201. §. teljesen disztinvál olyan indítvány között, amely törvény alkotását, célozza, és olyan között, amely nem célozza azt. De úgy az egyik, mint a másik esetben indítványnak csak azt nevezi, amely az egyes képviselők iniciatívája folytán a 197. és 198. §§-ok alapján került a Ház elé. És világos, hogy az, mert itt. törvényjavaslatról van szó, semmit sem változtat la: 198. szakasz világos rendelkezésén, amelynek „minden indítvány“ kifejezése precízé meghatározza az indítvány fogalmát a házszabályok szerint, és hogy ennekfolytán a 217. szakasz a kormány által benyújtott törvényjavaslatokra ki nem terjeszthető és azokra nem alkalmazható.

Ezeket kívántam megjegyezni. Ismételve kérem az indítványnak érdemleges tárgyalásra bocsátását. *(Élénk helyeslés és éljenzés jobb felől. Zaj balfelől.)*

Ezután elnök felteszi a kérdést: kívánja-e a Ház érdemleges tárgyalás alá venni gróf Tisza István képviselő indítványát í Minthogy a kérdés eldöntésére nézve névszerinti szavazást kértek, a névszerinti szavazást elrendeli. A névsor olvasása közben elnök a megkezdettszavazást kénytelen volt beszüntetni, mert észrevette, hogy az igennel sza-

vazókat nem jegyezte senki. Majd általános helyesléstől kísérve, ki mondja, hogy a most megkezdett, azonban a becsúszott szabálytalanság miatt meg nem tartható névszerinti szavazás másnap, március 10-én fog megtartatni.

162. 1904 március 10. országos ülés. — Gróf Tisza István indítványa a házszabályok ideiglenes módosítása iránt: a törvényjavaslatok visszavonása; az indítvány visszavonása; a törvényjavaslatok visszavonása megnemtörténtnek tekintetik. (Napló XXIII. k. 94., 97., 98. 1.) Thaly Kálmán, a „béke szerzője”. — A király üdvözlő távirata, Kossuth és Khuen levele a. március 10. „leszerelési ülés”-sel kapcsolatban. — Értéktételek a váratlan fordulatról.

A napirend első tárgyaként megejtették a névszerinti szavazást Gróf Tisza István képviselő indítványának érdemleges tárgyalás alá vétele kérdésében. A Ház 131 szótöbbséggel elhatározta, hogy gróf Tisza Istvánnak a házszabályok ideiglenes módosítására vonatkozó indítványát tárgyalás alá kívánja venni. Elnök kijelenti, hogy annak napirendfizése iránt később tesz javaslatot. „Felkiáltások a baloldalon: Legjobb azt most elintézni!” ... „Felkiáltások jobbfelől: Most tűzzük napirendre!” ‘

Elnök erre javasolja, hogy ezen indítvány tárgyalását tűzze ki a Ház a másnapi ülés napirendjére.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőház! Miután a képviselőház a házszabályok ideiglenes módosítására vonatkozó indítvány érdemleges tárgyalását határozta el, van szerencsém az egész kormány nevében kijelenteni, hogy a Ház asztalán fekvő összes törvényjavaslatokat visszavonjuk. *(Egy hang a szélsőbaloldalon: Meg kell nevezni névszerinti Felkiáltások a hal- és a szélsőbaloldalon: Ez a frivol játék!)*

Lengyel Zoltán a házszabályokhoz szólva, megismétli a tegnapi ülés folyamán tett azt a kijelentését, hogy a házszabályok 217. §-ában biztosított jogánál fogva a kormány által benyújtott újoncjavaslatokat magáévá teszi. Felszólalását azzal végzi, hogy az esetben, ha a többség valamely erőszakos tényre vetemednék, ők is helyt fognak állani és tudni fogják kötelességüket nemcsak itt, hanem, ha kell, másutt is. „(Zajos helyeslés a baloldalon.)”

„Általános nagy zaj. Thaly Kálmán szólásra jelentkezik.” És most következik egy váratlan fordulat.¹

Thaly Kálmán, a Kossuth-párt tiszteletbeli elnöke, nagyon röviden az elnök napirendi indítványához kíván szólni. Azon kezdi, hogy hazafiúi aggodalommal telt lelkében egy igen égető kérdés kínozza és pedig az, hogy a tárgyalás alatt lévő törvényjavaslatokat a miniszterelnök az imént visszavonván, mi történik azzal a benttartott több, mint 80.000 tartalékkal és póttartalékkal s azoknak nagyszámú, részben nyo-

¹ Berzeviczy Albert kultuszminiszter 1904 október 10-én a békeszerző Thaly Kálmánt üdvözlő beszédében (melyről egy későbbi jegyzetben lesz szó), idevonatkozólag azt mondta, hogy „sikerült Thaly... szeplőtlen hazafiságának véghez vinnie azt, amit néhány perccel előbb senki lehetségesnek nem hitt”.

morban lévő családjaival? Szóló nem tudja elnyomni még ez utolsó percben sem ezek iránt táplált emberi és honfíúi érzéseit. A múlt év decemberének elején talán nem éppen kis része volt abban, hogy a Kossuth-párt egyhangú határozattal megszüntette a rendkívüli fegyverekkel való küzdelmet, éspedig éppen a visszatartott katonákra s ezek családjára való tekintettel, mert az ő szenvedéseikért való felelősséget a párt magára vállalni nem akarta. Felteszi szomszédai¹ hazafiságáról is, hogy azok iránt ők is olyan részvétellel vannak eltelve, mint szóló. Azért kéri őket, járuljanak hozzá még az utolsó percben ahhoz, hogy lehetővé tétessék a tartalékosok és póttartalékosok hazabocsátása, illetőleg az újoncosági törvényjavaslatnak a maga módja szerint való keresztül engedése. Majd így folytatta:

„És arra kérve-kérem a t. miniszterelnök urat is, — mint aki a házaszabálymódosításnak okául vagy ürügyéül... *(Felkiáltások a baloldalon: Úgy van! Ürügy! Felkiáltások jobbfelől: Okául!)* ezt az ellenállást jelölte meg — hogyha ezen oldalról az utolsó pillanatban még garancia nyújtatik az iránt, hogy a visszavonásnak jelzett újoncosági törvényjavaslatot — melynek visszavonása azonban a Ház által elfogadva nincs — hirtelenében keresztülboesátják: altkor semse meg a t. miniszterelnök úr, kérve-kérem, ezt a szerencsétlen országot attól, hogy a házaszabályokért rendkívüli eszközökkel, rendkívüli elkeseredéssel vívandó nagy végzetes harcnak menjünk elébe. *(Hosszontartó zajos helyeslés a szélsőbaloldalon és a jobboldalon.)* Ezen a módon még kiegyenlíthetnék minden ellentét az utolsó pillanatban. Kérve-kérem tehát én ősz fejjel, őszinte szívvel, békés akarattal, mélyen megindulva, a t. Háznak minden oldalát, nehogy szememre vethessék valaha nekem, aki pártelnököm betegsége folytán őt itt most helyettesítem és szemére vethessék a függetlenségi pártnak azt, hogy a békejobbort nem nyújtottuk volna még az utolsó pillanatban is. *(Hosszontartó zajos tetszés a jobboldalon és a szélsőbaloldalon. A jobboldali képviselők nagyrésze feláll és tapsolva kiáltja: Éljen Thaly Kálmán! Felkiáltások jobb felől: Ez aztán tiszta hazafiság! Zajos éljenzés a szélsőbaloldalon.)*“

A fiatal miniszterelnök tüstént elfogadta a „vén kuruc“ békejobbort.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőház! *(Halljuk! Halljuk! a baloldalon.)* Erre a legtisztább hazafiságtól sugalmazott felszólításra minden gondolkozás és habozás nélkül kijelentem, hogy amennyiben a Ház minden oldala részéről kötelezettség vállaltatnék arra, hogy az 1903. évi újoncosok megajánlására vonatkozó törvényjavaslat a lehető legrövidebb idő alatt keresztül eresztetik... *(Halljuk! Halljuk! Nagy zaj és nyugtalanság a bal- és a szélsőbaloldalon.)* mondom, amennyiben egy ilyen világos kötelezettség

¹ Ezzel Thaly az Ugron-csoport és a néppárti obstruálók csapatára céloz.

vállaltatnék a Ház minden oldala részéről: én kész vagyok a házszabályok ideiglenes módosítására vonatkozó indítványomat visszavonni, *(Általános zajos helyeslés.)* a — sajnálatomra — most már visszavont törvényjavaslatokat azonnal újra benyújtani és azok további alkotmányos tárgyalását kérni. *(Hosszantartó zajos éljenzés és taps a jobboldalon és a szélsőbaloldalon. Elnök hosszasan csengget. Thaly Kálmán felkel helyéről, a miniszterelnökhöz megy és kezét szorít vele. Hosszantartó zajos éljenzés és taps.)*

Kubinyi Géza: Éljen Thaly! *(Hosszantartó élénk éljenzés a jobboldalon és a szélsőbaloldalon. Felkiáltások: Éljen Thaly! Éljen Tisza! Számos képviselő a jobboldalon feláll, így tapsol és éljenez.)*

Ugron Gábor barátai megbízásából bejelenti, hogy a házszabályok módosítására vonatkozó indítvány visszavonásának feltétele alatt, amely feltételt a miniszterelnök az imént elfogadott: kötelességüknek tartják e pillanatban, midőn sokkal rosszabbat kell a nemzet törvényhozásáról elhárítani, a további harcot az újoncmegajánlási törvényjavaslatlal szemben megszüntetni és csak a rendes és a legszűkebb határok között folyó tanácskozásban venni részt, minden kétértelműség, minden hátsó gondolat kizárásával.

Gróf Zichy Aladár ugyancsak általános élénk helyeslés mellett kijelenti, hogy ámbár a néppárt az újoncjavaslat elintézését megakadályozni nem akarta, mégis minden kétség kizárása végett pártja hevében örömmel üdvözlí, hogy ezen nagy és fontos pillanatban a hazafias, alkotmányos aggodalmak győzedelmeskedtek.

Szentiványi Árpád a szabadelvűpárti disszidensek nevében szintén hozzájárul a parlamenti béke megpecsételéséhez.

Az elhangzott nyilatkozatok után újból a miniszterelnök szólalt fel.

Gróf Tisza István miniszter elnök: T. Ház! Én azt hiszem, hogy ezen pillanatnak az ünnepélyességét csorbítaná az, ha magát ezt a nagyhorderejű tényt bárminő glosszákkal, magyarázatokkal kísérném. Éppen ez okból kizárólag azért szólok fel, hogy a t. Ház engedélyét és beleegyezését kérem ahhoz, hogy a törvényjavaslatok visszavonása meg nem történtnek tekintessék. *(Általános helyeslés.)* Ezek szerint tehát kérném ezen nyilatkozatomat meg nem történtnek tekinteni és az 1903. évi újoncjutalékról szóló törvényjavaslatnak félben levő tárgyalását folytatni, a házszabályok módosítására vonatkozó indítványomat pedig ezennel visszavonom. *(Hosszantartó általános élénk helyeslés, éljenzés és taps.)*

Elnök kérdésére a Ház egyhangúlag hozzájárult ahhoz, hogy a miniszterelnök előbb tett visszavonó javaslata meg nem történtnek tekintessék. Egyben a másnapi ülés napirendjére az újoncmegajánlási javaslat tárgyalásának folytatását tűzte ki. Ezzel a „békeszerző“ Thaly Kálmán éltetése mellett a nagy békejelenet véget ért ...

* * *

Másnap, március 11-én, a királytól Tiszához a következő távirat érkezett: „A parlamenti helyzetben beállott örvendetes fordulat alkalmából sietek Önnek különös elismerésemet kijelenteni.“

Ferenc József.“

Ugyanakkor a betegeskedő Kossuth Ferenc a következő érdekes levelet írta Tiszának:

1904 március 11.

Tisztelt Barátom!

Engedd, hogy elismerésemet fejezzem ki neked azért, hogy ki tudtad vívni a legnagyobb győzelmet igen nehéz helyzetben: azt, hogy óriási provokációval szemben önmagadat győzted le és lehetővé tetted azt, hogy pártunk fellépése sikerhez vezessen.

Sajnálom, hogy orvosaim nem engedik meg, hogy megkíséreljem a kimenést, ami helyzetemben lépcsőjárással lenne csak lehetséges; szerintük ezt nem is lehet a jövő hét közepe, vagy vége előtt megkísértenem. Ezt annyival inkább sajnálom, mert igen üdvös lenne a közügy szempontjából, ha veled egyet-mást megbeszélhetnék. Természetesen, nem vagyok oly szerénytelen és önhitt, hogy becses látogatásodat kérem, de tekintve egészségi állapotom által okozott hátráltatásomat, talán nem fognád restelleni azt, hogy időt keressél arra, hogy találkozassunk.

Titkárom, Pallay Sándor, viszi e sorokat hozzád; általa, ha jónak látod, üzenetet küldhetsz.

A tegnapi nap csak növelte irántad érzett tiszteletemet és barátságomat, melyekkel maradok

igaz híved: Kossuth s. k.

* * *

Különös figyelmet érdemel gróf Khuen-Héderváry Károly Felső személye körüli miniszternek, Tisza legmeghittebb hűséges barátjának, 1904 március 16-án kelt levele, melynek a március 10. „leszerelési ülésesei kapcsolatos bevezető része így szól:

„Kedves Barátom!

Tegnap voltam Ő Felségénél, ki részletesen elmondatta velem a leszerelési ülés lefolyását. Örül, hogy béke lett és hogy van kilátás, hogy a legsürgősebb ügyek gyors egymásutánban lesznek letárgyalhatók; de annak különösen, hogy nem mondtál le a házszabálymódosításról, melyet természetesen már most szeretett volna biztosítva látni, de tökéletesen érti, sőt meg van győződve róla, hogy most a békét kellett akceptálni. Minden nyilatkozatról igen elismerőleg beszélt...”

Levelének záró mondatában Khuen ezt írja: „Azt a Felső is konstatálta, hogy itt is általános az öröm és meglegedés afelett, hogy nálunk a harc beszüntetett.

Isten veled! Szívből üdvözöl igaz barátod és rokonod

Károly.”

Nem foglalkozhatom itt azzal a kérdéssel, vajjon Tisza István engedékenysége politikailag helyes volt-e vagy sem? De mégis ide iktatom néhány íronak a március 10. fordulatra vonatkozó értékelő nyilatkozatát.

Szekfü Gyula szerint (Három nemzedék, 254. l.) „az érzetdús jelenet, melyben imént még vadul gyűlölködő ellenfelek nyújtják egymásnak el lágyulva a békejobbot, a hanyatló kor politikai pszichéjének tipikus terméke”.

Szász Károly írja Tisza Istvánról szóló életrajzának 22. lapján, miután előzőleg Thaly Kálmán békeajánlatáról szolt: „Nemes érzések napsugarai reszkettek a parlament levegőjében. Egy pillanatra elült a zaj, — csak a szívek dobogtak: a fiatal vezér megindultan állt fel s elfogadta a vén kuruc bajnok békejobbát. De szép nap is volt az! Emlékére Thaly Kálmánnak, a „harcok írójának“, a „béke szerzőjének“, művészi érmet nyújtottak át — pártkülönbség nélkül — tisztelői.¹ De a történelem — s ma már ezek felett az események felett övé a szó — megállapíthatja, hogy annak a napnak a hőse nem Thaly Kálmán, hanem Tisza István volt. Mert az ősz pártelnöknek nem sikerült jó szándékával legyőzni az obstrukció rémét, de a fiatal kormányfő — tiszta tudatában a kérdés megoldatlanságának — egy rövid békéért is érdemesnek tartotta legyőzni súlyos aggodalmait, erős meggyőződését — önmagát!...”

Schmidt Henrik Tisza István boldog évei c. könyvecskéjében (94.1.) így nyilatkozik: „Manapság — hacsak nem kritika nélküli apologéta valaki — már világos mindenki előtt, hogy Tisza a parlamenti rend védelme terén nem túlságos erélyességével, hanem pillanatnyi engedékenységével követte el a hibát. Hogyha 1904 márciusában, mikor az obstrukció céltalan időpocsékolása miatt mindenki el volt keseredve az országban, nem engedte volna magát Thaly békére hívó szözeata által befolyásoltatni, hanem akkor vitte volna kenyértörésre a dolgot, a parlamenti anarchiát megszüntető házszabályokat a közvélemény helyeslése mellett lehetett volna megvalósítani“.

Végül még egy utolsó sokatmondó idézet, éspedig gróf Tisza Istvánnak a Khuen-kormányhoz intézett 1911 márc. 20. memorandumából, melyben az égetően szükséges házszabályrevíziónak még az 1911. év őszén, a véd erő javaslat tárgyalása előtt, való megvalósítását sürgeti. (A nemzeti munkapárt 1910 június elején aratott döntő választási győzelmet.)

Ennek a nagyérdékű államiratnak egyik passzusa így szol: „Húsz esztendő óta folytatók a magyar alkotmányos élet e rákfenéje (az obstrukció) ellen eredménytelen küzdelmet. A szabadelvű párt többször volt abban a helyzetben, hogy megold háttá volna a kérdést. A véd-erővita után, a Szapáry-féle obstrukció alkalmával s végül a Bánffy-kormány teljes virágzásának napjaiban mindent elkövettem, hogy ez alkalmak felhasználására reá birjam a párt akkori vezéreit. De való-ságos átok gyanánt nehezedett a szabadelvű pártra, hogy a házszabály-revízió szükségét mindenki elismerte ugyan, a kérdésbe azonban soha senki akkor nem fogott bele, amidőn kezében voltak a siker előfeltételei.

¹ Thaly Kálmán 1904 március 104 békeszerző fellépésének megörökítésére a Ház tagjai által, pártkülönbség nélkül, felajánlott emlékérem ünnepélyes átadása a Ház 1904 október 104 ülése után az elnöki fogadóteremben ment végbe. Berzeviczy Albert kultuszminiszter üdvözölte Thalyt és nyújtotta át neki az emlékérmét. (L. a B. H. 1904 október 11. számának Thaly Kálmán ünneplése című cikkét.)

Ez az ünnepélyes aktus némileg megkésve és nem éppen alkalmas időben történt. Hiszen csak pár nappal előbb, október 8-án, vált köztudomásúvá Tisza István híres „ugrai levele. melynek nyomán — sajnos — rövidesen fenekestől felfordult a március 10-én oly váratlanul helyreállott parlamenti béke.

Várt mindenki, amíg az események kényszere feltétlen szükséggel hozta azt napirendre, de akkor már késő volt. S előbb csak egyeseknek és kormányoknak nyakát szegte, míg végre a szabadelvű párt is abba pusztult bele, hogy idejekorán, ereje teljében nem teljesítette ezt a hazafiúi kötelességét.“

163. 1904 március 11. országos ülés. — Napirend megállapítása. — Március 15. szünet. (Napló XXIII. k. 118. és 118—119.1.) A nemzeti párt feltámadása.

Napirend szerint következett az 1903. évi újoncok megajánlására vonatkozó törvényjavaslat általános tárgyalásának folytatása, melyet a Ház március 5-én a záróbeszédeknel szakított meg.

A márc. 10. nevezetes ülésen a Ház minden oldala részéről vállalt ama kötelezettség folytán, hogy az újoncmegajánlási törvényjavaslatot a lehető legrövidebb idő alatt keresztülereszti, az általános tárgyalás március 11-én véget ért és ugyanaz nap a javaslat részleteiben is elfogadtatott.¹ (Harmadszori olvasása március 12-én volt.) A Ház kezdett kigázolni a másfélvéves obstrukció következményeiből. Az első lépést — mint látni fogjuk — gyors egymásutánban követte a többi. Megszűnt — legalább egyelőre — az az immár krónikussá vált áldatlan állapot, amelyben — mint gróf Tisza István 1903 december 10. beszédében (130) igen találóan mondta — „a parlament, mint az üres malom, zakatol és nem örül tovább“.

Az ülés végén elnök javasolja, hogy a másnapi, március 12. ülés napirendjére tűzessék ki az újoncmegajánlási javaslat harmadszori olvasásán kívül az 1904. év első négy hónapjára vonatkozó indemnitási javaslat.

Ugron Gábor ezzel szemben kéri, hogy a március 12. ülés napirendje szerint a miniszterek adjanak az interpellációkra választ, az indítványok indokolására tűzessék ki határidő s végül a hónapok óta ügyeivel is rendbe jöjjön.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőház! Én gondolom, hogy a legközelebbi ülések valamelyikén, nem holnap, de talán legközelebb abban a helyzetben leszek, hogy kötelességszerűleg javaslatot tehetek a Ház munkarendjének mikénti beosztása tekintetében. Addig is, míg ezt megtehetném, bátor vagyok a t. Házat arra kérni, hogy tekintettel az oly hosszú időn át húzódo exlex-állapotnak most nem részletezendő számtalan hátrányára, *(Igaz! Úgy van! jobbfelől.)* mindenekelőtt ezt az egy javaslatot fogadjuk el, t. i. az 1904. évi indemnitásról szóló javaslatot. *(Felkiáltások balfelől: Tárgyaljuk!)* Természetesen: tárgyaljuk az 1904-iki indemnitás-javaslatot és addig semmi olyant közbe ne szúrjunk, ami a Háznak idejét ezen fontos és sürgős tárgytól elvonná. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Ehhez mindjárt hozzáteszem, hogy a kormány is teljes mérték-

¹ Az újoncmegajánlási javaslat általános tárgyalása január 14-én kezdődött. (146.)

ben érzi azt a kötelességet, hogy az összes felhalmozott interpellációkra mentül előbb válaszoljon. Teljesen méltánylom azt a szempontot is, hogy a kérvények letárgyaltassanak, de ez, azt hiszem, sokkal nagyobb tömeg, semhogy egy ülésen el volna végezhető, ezért úgy gondolom, el fog kelleni térni attól a rendes praxistól, mely a kérvényekre csak a szombati nap bizonyos részét állapítja meg, és ezen ügyek letárgyalására többnapit is kell majd rendelkezésre bocsátani. Erre nézve leszek bátor annakidején javaslatot tenni. Most pedig kérném, méltóztassék a rendelkezésre álló időt azonnal a pénzügyi törvényes állapot helyreállítására felhasználni és a holnapi ülésre az indennityt kitűzni. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)*

Lengyel Zoltán kéri a miniszterelnököt, hogy miután kedden, március 15-én, a fennálló gyakorlat szerint szünnap lesz, járuljon hozzá ahhoz, hogy a hétfői napon se legyen ülés, hogy így azok, akik a március 15. hazafias ünnep előkészítése céljából, a holnapi, szombati napon, vidékre utaznak, ne legyenek kénytelenek a hétfői ülés kedvéért ismét visszautazni.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőház! Az ellen, hogy a Ház a már régóta követett gyakorlat szerint március 15-én ülést ne tartson, természetesen semmi kifogásom sincs, ahhoz szívesen hozzájárulok. Ami a másik kérdést illeti, hogy t. i. a hétfői napon se tartunk ülést, errenézve, azt hiszem, tartuk fenn elhatározásunkat a holnapi ülés végéig, mert abban az esetben, ha az indennity holnap letárgyalatik, ez ellen semmi kifogásom nem lehet. *(Derütség bálfelől.)* Ha azonban az indennity kérdése függőben marad, akkor, mivel annak mielőbbi letárgyalása mégis anynyira súlyos és fontos közérdek, bátor leszek kérni a t. Házat, hogy a hétfői napon ülést tartson, ami nem akadályozza meg a képviselő urakat abban, hogy már hétfőn a délutáni órákban leutazzanak és március 15-én az ünnepélyeken részt vehessenek. *(Helyeslés a jobboldalon.)*

A Ház elnök napirendi javaslatát fogadta el. —

Március 11-éről említésreméltó politikai esemény, hogy a szabad-
elvű párti disszidensek, az u. n. „nemzeti disszidensek“ (122) gróf Apponyi Albert vezérlete alatt újból megalakították az 1899 márc. 2-án feloszlott nemzeti pártot. (79)¹ Ugyanakkor mondott pártalapító beszédében Apponyi az 1867:XII. t.-c. teljes életbeléptetéseként követeli „a magyar hadseregnek, mint az egész hadsereg kiegészítő részének valóssággá tételét; a magyar állam jelvényeinek, valamint a magyar államnyelvnek ebben a magyar hadseregben való érvényesülését“. Ami a másik sarkalatos kérdést illeti, a következőket mondja: „Nem lehet kétség az iránt, hogy a vámterületi önállóságot kell célul kitűznünk; csak arra lehetnek eltérők a nézetek, vajjon e cél megvalósításának ideje már elérkezett-e? Apponyi tehát a régi nemzeti párt programmján (1. Emlék-iratainak I. k. 196. és 223. l.) messze túlmenő s a függetlenségi párthoz

¹ (B. H. 1904 március 12-i sz.)

közeledő katonai követeléseket támaszt és megvalósítandó cél gyanánt tűzi ki az önálló vámterületet. Tekintélyes párthívei közül többen elharmadodott s így elhibázott lépésnek tartván az új programmal való párttá alakulást, kiléptek a disszidensek közül. A nemzeti párt ünnepléses feltámasztása (vagy helyesebben: a március 11-én már feltámasztott nemzeti párt új életre keltésének proklamálása) június 12-én történt a jászberényi piactéren Apponyi programbeszédével kapcsolatban. (B. H. 1904 június 13.)

164. 1904 március 12. országos ülés. — Indemnitási javaslat tárgyalása: exlexben való kormányzásért a kormány politikai és jogi felelőssége; improktív kiadások emelkedése és takarékoság; Apponyi bizalmatlanságának okai: a kilences bizottság programjának módosítása, a miniszterelnök múltja a katonai kérdésekben, a közelmúlt parlamenti rendszerének visszaállítása, a mostani kormányzati rendszer, a főudvarnagyi bíráskodásról szóló törvényjavaslat, a Széll-kormány elleni kirohanás, a gyermekvédelem és a civilista felemelése; a dualisztikus rendszer és a magyar nemzet fejlődése; a kormányképesség előfeltétele; harmónia nemzet és uralkodó között; a nemzet jogos vágyainak a királynál érvényt lehet szerezni; sikeres nemzeti politika lehetősége 67-es alapon. (Napló XXIII. k. 135—142. 1.)

Az 1903. évi újoncok megajánlásáról szóló törvényjavaslat harmadszori olvasása után a Ház nyomban az 1904. év első négy hónapjára vonatkozó indemnitási javaslat tárgyalására tért át.

Barta Ödön, a Kossuth-párt megbízásából szólal fel elsőnek a javaslat ellen. 1903 május 1-én felidézte a költségvetésen kívüli állapotot a harc a nemzeti követelményekért, melynek szülőanyja az a nagy baj volt, hogy a birodalmi politikának szelleméből bugyog mindenkor a magyar kormány politikája. A dualisztikus rendszernek természetes fejlődése ez, amelynek rendjén minden elfogulatlan magyar embernek meg kell győződnie arról, hogy dualisztikus alapon magyar nemzeti politikát csinálni nem lehet. Ami már most az indemnitási illeti, — amelyet az ellenzéki pártok mindig a bizalmi kérdés szempontjából tárgyaltak, — ha a kormány a javaslat 3. §-ában felmentvényt kér,¹ akkor arra a kérdésre várunk feleletet, hogy miért tart a kormány igényt minden bővebb indokolás nélkül a felmentvényre? Szóló érzi a választ, szinte a levegőben van: hogy hiszen nem ez a kormány ment bele a költségvetésnélküli állapotba, hanem más kormány és így annak tényeiért ez a kormány nem felelős. Ha szorosan vett vád kérdésével foglalkoznánk, akkor erről sokat lehetne beszélni. De itt politikai felelősségről van szó. Efelett pedig ily könnyedén napirendre térni és ily magától értetődőnek tartani, hogy a felmentvény a politikai felelősség alól megadatik, csak akkor volna lehetséges, ha a jelenlegi kormány oly férfiakból alakult volna, akik az előző kormányt azért buktatták meg, mert törvényszegést követett el, amikor költségvetés nélkül kor-

¹ Az indemnitási javaslat 3. §-a szerint a minisztériumnak azon tényért, hogy 1903. évi május hó 1-től kezdve „az állami kiadások fedezésére és a közjövödelmek beszedésére vonatkozólag intézkedett, a felmentés megadatik“.

mányozta az országot. Ha az új kormány így került volna a réginek helyébe, akkor a felmentvény magából ebből a tényből következnek. Miután azonban a kormány tagjai közt olyanok vannak, akik a régi kormánynak is tagjai voltak és a jelenlegi kormány is a szabadelvű pártból rekrutálódik, a későbbi kormány a korábbi kormány tényeiért is felelősséggel tartozik. A függetlenségi és 48-as párt fokozódó mértékben viseltetik bizalmatlansággal az egymást követő, a 67-es alapon álló kormányok iránt. Hiszen a dualisztikus rendszer talaján a legnagyobb biztonsággal halad az ország a pusztulás felé. A dualisztikus alapon szervezett Magyarországon a kormány minden tagjának a rátermettséget, a tudást, az elvhűséget másodrendű kérdésnek kell magára nézve tekinteni, ha érvényesülni akar. Első és elengedhetetlen feltétel, amelylyel érvényesülni lehet, az a készség, amellyel az illető az uralkodó és környezete akaratának, politikájának teljesítésére vállalkozik. Azt mondja a miniszterelnök programjának abban a részében, amellyel a Házat megismertette, hogy „a nemzeti politika egyik lényeges sarkköve a korona és a nemzet közötti teljesen harmonikus együttműködés”. Elméletben feltétlenül igaz ez, óhajtható volna, hogy igaz legyen a gyakorlatban is. De ezt a teljesen harmonikus együttműködést mi mindig csak egy módon látjuk megvalósulva: úgy, hogy a nemzetnek kell alkalmazkodnia a korona akaratához, mert csak akkor kerülheti el a konfliktusokat, amelyekkel mindig rémítgetnek bennünket. Azt mondja a miniszterelnök programjában, hogy a kormány politikáját két irányelv vezérli: a szabadelvűség és a nemzeti szempont. Ennek a két irányelvnek érvényesülését a kormány politikájában mind ez ideig nem lehetett látni, pedig volt már elég alkalma a kormánynak megmutatni azt, hogy valóban ragaszkodik programjának ehhez a két sarkalatos elvéhez. Van a kormány programjában még egy harmadik irányadó szempont: ez az ú. n. fukarsági szempont. A miniszterelnök ugyanis azt mondja, hogy a takarékoság elvét kell a legmesszebbmenőleg alkalmazni. Dehát nem elég annyit mondani, hogy takarékoskodnunk, fukarkodnunk kell, ha nem tesszük hozzá azt is, hogy hol fogunk takarékoskodni. A miniszterelnöknek azt kellett volna megmondania, hogy ott akar takarékoskodni, ahol teljesen improduktív téren milliókkal dobálódzunk és az éhezőktől elvonjuk a mindennapi kenyeret. Végül szóló a költségvetésnélküli állapot megszüntével a felgyülemlett adótartozások behajtása körül méltányosságot kíván és azon módok megismertetését kéri, amelyek szerint a kormány ebben a tekintetben eljárni szándékozik.

Gróf Apponyi Albert csatlakozik Barta Ödön zárószavaiban foglalt kérdéshez és a jelenlegi alkalommal — eltérő teoretikus meggyőződése ellenére — ragaszkodik az ellenzéki pártok ama gyakorlatához, mely az indemnitás megszavazását bizalmi kérdésnek tekinti. Éppen ezért a felhatalmazási javaslatot el nem fogadja és beszédének tárgya: a kormány iránti politikai bizalmatlanságának megokolása. A szabadelvű párt kilences bizottságának katonai programja, mely az ország súlyos krízisének megszüntetésére szóló hozzájárulásával jött létre, kompromisszumos megállapodás volt, amelyhez szóló azzal a kifejezett feltétellel járult hozzá, hogy ezért mindnyájan helyt állanak, ennél kevesebbe bele nem mennek. A miniszterelnök pedig hatalomra lépett a kilences bizottság programjának igen sok lényeges pontjában való megcsonkításával,

több lényeges pontnak kihagyásával. Ennek következtében ez a Program szólóra nézve megszűnt létezni, mert megszűnt az a feltétel, amely mellett egyedül járult hozzá annak tartalmához. A miniszterelnök több ízben világosan megmondta, hogy a közelmúlt parlamenti életét kívánja restituálni. Ez alatt bizonyosan nem a Széll-érát értette, hanem azt a parlamenti rendszert, melyet jellemez az, hogy egy pártnak gondosan megőrzött, minden biztosítékkal körülvevő hatalmi monopóliumát állapítja meg, ahol azután a parlamenti váltogazdaságnak, a pártok váltogazdaságának helyét elfoglalja az egy párton belől beálló klikkek váltogazdasága. Ennek a régi rendszernek fejlesztése alkotja a miniszterelnök önmaga elé tűzött feladatainak egyik részét. A kormány közjogi felfogására jellemző az a törvényjavaslat, mely pedig hivatalba volna azt különösen kedvező világításba helyezni. Ez a magyar udvarnagyi bíráskodásról szóló törvényjavaslat, amelyet illetékes körök siettek nemzeti vívmányként üdvözölni. A javaslat alapgondolata kétségtelenül haladást jelent. De viszont benne találjuk az u. n. főudvarnagyi hivatalt, mint intézkedő hatóságot. Melyik magyar törvényen alapul ez a bécsi udvari hivatal és melyik törvényünk tette közössé ezt a hivatalt? Ebben az alapgondolatában vívmányt jelentő törvényjavaslatban impliciten bennfoglaltatik a tényleg közös udvartartásnak törvényesítése, a közös udvar egyik lényeges orgánumának magyar törvényben felemlítése által bizonyos hivatalos teendőinek elismerése. Látjuk már ebből is, hogy a jelenlegi kormány a magyar szuverén állam kiépítésének egyik sarkalatos követelményével ellenkező irányt követ. De nagyon jellemző a miniszterelnök politikai tájékozódására az a kirohanás is a Széll-kormány ellen, melyet nem tudott magától megtagadni, midőn néhány nappal előbb a hárszabályokra vonatkozó indítványát indokolta. A tény, melyet a miniszterelnök Széll Kálmán fényes képességeinek elismerése mellett konstatál, a Széll-kormány meddősége az alkotások terén. Ezt a meddőséget abból az okból származtatja, hogy a Széll-kormány túlságosan szabadelvűen fogta fel az egész parlamenti rendet és azt a kapacitációra, az erkölcsi erők hatására akarta alapítani. A diagnózis teljesen hamis. Az igaz, hogy a Széll-kormány nem volt abban a helyzetben, hogy mindazt megalkossa, aminek megalkotására vállalkozott. Maradt azonban ebből az érából egynéhány alkotás, amely, ha számra nézve kevés is, mégis üdvös hatásában fölülmúlja azt, amit sok vaskos kötet eredményez. Ezeknek az alkotásoknak legnevezetesebbjeivel, melyek a választási szabadság és tisztaság, valamint a képviselői összeférhetlenség terén jöttek létre, a miniszterelnök a közelmúltban nem a legjobb lábon állott. Ami pedig a Széll-kormány szociálpolitikai kezdeményezését illeti, az 1903. évi utólag benyújtott költségvetésből kitűnik, hogy bár a meg nem szavazás nem akadályozta a jelenlegi kormányt, hogy még meg nem szavazott felemelt udvartartási költségeket kiutalványozza, de arra már takarékosági ösztöne és a illegenem szavazott költségektől való irtózása rábírta, hogy az elhagyott szegény gyermekek felségélyezésére előirányzott százezer koronát törölje és egyéb hasonló közhasznú intézkedésekben takarékoskodjék. A kormány belügyi politikájáról nehéz szólni, mert a kormány programja ezen a téren nagyon szűkszavú. Barta Ödön nézetéhez csatlakozva, szóló is csak akkor fogja elismerni a kormány részéről hangoztatott takarékosság elvét a helyes pénzügyi politika alapjául, ha azt fogja tapasztal-

talni, hogy a takarékoság elve érvényesül elsősorban az improduktív kiadások terén, nem pedig a produktív kiadásoknál az előbbiek fokozása kedvéért. Nem akar személyi politikát folytatni, de állítja, hogy nem azok vannak hivatva bizonyos eszméket keresztülvinni, akik azokat az eszméket egész politikai életükben ellenezték. És ahol ez történik, rendesen megbosszulja magát. Ez a tétel áll a miniszterelnök katonai programjára is. Hiszen mindig ellentétes állást foglalt el azokkal a katonai követelésekkel szemben, amelyeket szóló éveken át képviselt. A miniszterelnök ezt tagadja és azt mondja, hogy ő csak az agitatórius felhasználását a közjogi és különösen a katonai kérdéseknek kárhóztatta.

A miniszterelnök közbeszól: „Majd megmagyarázom azután!”

Apponyi erre megjegyzi, hogy akkor vár a magyarázattal és majd a záróbeszéd során lesz alkalma a magyarázatra. Végül úgy a maga, mint elvbarátai nevében kijelenti, hogy a törvényjavaslatot nem fogadja el és erre nézve ellenindítványt nyújt be.

Báró Feilitzsch Arthur személyes kérdésben történt felszólalása után a miniszterelnök emelkedett szólásra, hogy nagyszabású politikai beszédben válaszoljon Barta Ödön és gróf Apponyi Albert egyes kijelentéseire.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőház! Én természetesen találok azt, hogy amidőn a rendes parlamenti életnek olyan hosszú megszakítása után annak normális területére és harviszonyai közé visszaérkeztünk, sokan vannak a Ház tagjai közül, akik ebben az első vitában résztvenni óhajtanak és egyáltalán nem szándékozom nyugtalanodni és idegeskedni, vagy az obstrukció árnyékától ijedni meg, ha ez a vita netalán kissé hosszabbra nyúlnék is. Mindazonáltal, t. Ház, és éppen nem abból a szempontból, mintha az obstrukció feléledésétől tartanék, azon kérést vagyok bátor intézni a Ház t. tagjaihoz, hogy amennyire lehet...

Szederkényi Nándor: Minél előbb!

Gróf Tisza István miniszterelnök: ...igenis, minél előbb, de mondom, amennyire lehet, igyekezzünk ezt a vitát túlságos terjedgővé nem tenni; elégedjünk meg a legfontosabb kérdések megérintésével és tegyük lehetővé azt, hogy végre-valahára ennek az exlex-állapotnak és azon sok mindenféle anyagi és erkölcsi kárnak, amelylyel ez az országra jár, mentül előbb vége lehessen.¹ (*Élénk helyeslés a jobboldalon.*)

T. Ház! Annyi teendője gyűlt, fel a Háznak, amelynek halogatása csak az ország kárával jár; annyi kérdés kerül a közel jövőben egymásután a t. Ház elé, ahol megannyi alkalom nyílik minden egyes fontos politikai szempont kidomborítására és megvitatására ...

Gabányi Miklós: A megvesztegetés is?² (Zaj a jobboldalon.)

¹ (159).

² (157).

Gróf Tisza István miniszterelnök: ... Azt nem sorolom a komoly kérdések közé, de majd annak is eljön az ideje, hogy arról beszéljünk. *(Halljuk! Halljuk! a jobb- és a baloldalon.)* Mondom, t. Ház, én azt hiszem, hogy valóban nem az egyik pártnak vagy a másiknak, és nem a kormánynak, de az országnak teszünk szolgálatot azáltal, ha ezt a vitát lehetőleg rövidre fogni igyekszünk. Ez legyen magyarázata annak is, hogy mai fölszólalásomat lehetőleg rövidre és szűkre igyekszem szabni és azon két nagyon érdekes beszéddel szemben, amely a mai ülésen elhangzott, csakis olyan kijelentésekre szorítkozom, amelyeknek hallgatással való mellőzése egyenesen kötelességmulasztás volna.

Mielőtt ezt tenném, ezt az első alkalmat, amidőn a kormány valamely tagja ezen javaslatnál felszólal, arra vagyok bátor felhasználni, hogy a t. Háznak tudomására hozzam azt, — amin bizonyára nem fog csodálkozni a Ház egyetlenegy tagja sem, — hogy a részletes vitánál módosítást fogunk kérni, amely szerint a négy hónapra tervezett indemnitás hat hónapra egészíttessék ki. *(Helyeslés a jobboldalon és a középén. Mozgás a szélsőbaloldalon.)* Hiszen most már márciusban vagyunk, — fájdalom, a kormány, igazán mondhatom: megfeszített munka dacára, a költségvetést még elő sem terjeszthette — tehát gondolom, hogy ezen rendkívüli körülményekre a Ház tekintettel lesz. *(Élénk helyeslés jobb felől és a középén.)*

Másik kijelentésem az, hogy szemben a ma felhozott óhajokkal és aggályokkal, ismételhetem a kormány nevében már itt a Házban is megtett azon nyilatkozatot,¹ *(Halljuk! a szélsőbaloldalon.)* hogy a inast egy összegben egyszerre jelentkező nagy adótarozások behajtásánál a kormány a legmesszebbmenő engedékenységgel fog eljárni *(Élénk helyeslés jobbfelől és a középén.)* és meg fogja adni a megfelelő fizetési haladékokat mindenütt, ahol ez az illető adóköteles anyagi egzisztenciájának sértetlen megóvása szempontjából szükséges. *(Élénk helyeslés a jobboldalon. Felkiáltások a szélsőbaloldalon: Kamat nélkül? Mennyi idő alatt fizetik? Zaj. Elnök csenget. Halljuk!)*

Legyen szabad, t. Ház, most elsősorban Barta Ödön t. barátom egypár nyilatkozatával, s elsősorban beszédének azzal a részével foglalkoznom, amely a javaslat 3. §-ában foglalt felmentvényre vonatkozik. *(Halljuk!)* Itt mindenekelőtt kijelentem, hogy t. barátom beszédének egy eléggé lényeges részét bátran elhagyhatta volna, mert a jelen kormánynak soha nem jutott eszébe és nem jut eszébe ma sem *(Halljuk!)* azt a teljes felelősséget, amely az exlexben való kormányzás révén a kormányra háramlik, magától elhárítani akarni az által, hogy azt mondja: hogy az exlex-et tulajdon-

képen hivatalbeli elődjei hozták létre. Nemcsak azért, mert a kormányon ülnek olyanok, akik résztvettek az előző kormányokban is; nemcsak azért, mert azt a kormányt, amelynek kormányzása alatt az exlex-állapotok bekövetkeztek, általános politikájában is és ezen eljárásában is mindazok, akik most tagjai vagyunk ezen kormánynak, támogattuk és az ezzel járó felelősségben osztoztunk; de azért is, mert a. haza és a közügy érdekében az exlex-ben való továbbkormányzást feltétlenül szükséges, *(Úgy van jobb felől.)* tehát helyes, hazafias cselekedetnek tartottuk, amelyért a felelősséget nyugodt lélekkel vállaljuk el. *(Helyeslés jobbfelől.)*

És ha itt t. barátom folytonosan a politikai felelősségről beszélt, engedje meg, hogy én egy nagy lépéssel tovább megyek, és a politikai felelősség mellett a kormány által elvállalt jogi felelősség momentumait domborítom ki. *(Helyeslés jobb felől.)* Hiszen ha csak politikai felelősségről volna szó, akkor semmi szükség sem volna a törvényben adni felmentvényt. A politikai felelősség kérdése egyszerűen házhatározatokkal döntetik el: egyszerű bizalmatlansági szavazat vagy bizalmi nyilatkozat útján, vagy valami ilyen nyilatkozat elvetésével a politikai felelősség kérdése elintézés nyer. Itt azonban egyébről van szó; arról, hogy a kormány akkor, amidőn beszédte az államnak meg nem ajánlott jövedelmeit és azokat az állam céljaira fordította olyankor, amidőn erre törvényes felhatalmazásai nem volt: törvénytelen cselekedetet követett el, megszegte a közjognak sarkalatos diszpozícióit, s ezen törvényellenes eljárásnak összes jogi következményei alatt áll mindaddig, amíg ezen következmények alól a törvényhozás fel nem menti. *(Úgy van! a jobboldalon.)* Azt hiszem, t. Ház, ez az egyedüli helyes alkotmányjogi felfogás: gondolom, nem ütközöm ebben a tekintetben nézeteltérésbe, de szükségesnek tartom ...

Barta Ödön: Az előadó úrral tessék ezt elintézni!

Neményi Ambrus előadó: Világosan politikai és közjogi felelősségről beszéltem!

Gróf Tisza. István miniszterelnök: Akár t. barátommal, akár az előadó úrral, szükségesnek tartottam ezt a kérdést teljes világításba hozni azért, hogy nyíltan dokumentáltassék az, hogy bárminő, jövőre való tekintettel az a kormány, amely ilyen lépésre határozza el magát, nemcsak politikai felelősségét angazsírozza és e tekintetben semmiféle vis majorral vagy szükségjoggal nem védekezhetik, hanem a jogi felelősség összes vagyoni és büntetőjogi következményei alatt áll, s ezen következmények alól csak a törvényhozás által menthető fel. *(Helyeslés. Úgy vaht! a jobboldalon.)*

Ezek után, t. Ház, legyen szabad egypár felvilágosítást adnom azokra nézve, amik a kormány programjára nézve mindkét ¹

¹ Az exlex-állapot 1903 május 1-én, a Széll-kormány alatt következett be (100, 104).

előttem felszólalt t. képviselőtársam által felhozottak. Azon számos szemrehányás között, amelyben a kormány programja a mai napon is osztozott, találtam a fukarsági szempont kérdését, és itt mind a két t. képviselőtársam azt mondta, hogy takarékoskodni nagyon szép, de az improduktív kiadásoknál kell takarékoskodni s a produktív kiadásoknál nem. Itt azután abban a szerencsés helyzetben vagyok, hogy a teljes egyetértést konstatálhatom, s egyszerűen arra kérhetem t. képviselőtársaimat, hogy mindazon nyilatkozatokat, melyeket e tárgyban a kormány nevében tenni szerencsém volt, szíves figyelmükre méltassák, mert én magam is minden egyes esetben hangsúlyoztam, hogy a magyar államháztartásnak és közgazdaságnak óriási veszedelmét, látom az improduktív kiadások nagyarányú emelkedésében.¹ *(Zaj a szélsőbaloldalon. Felkiáltások: Civillista! Katonák! Új ágyúk! Új hadihajók! Képviselői fizetés! Miniszteri, nyugdíj! Főispánt penziók!)*

(Az elnöki széket Jakabffy Imre foglalja el.)

Pozsgay Miklós: Mennyi gyermekmenhelyet lehetne fenntartani a miniszteri penziókból! *(Zaj a szélsőbaloldalon. Elnök csenget.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Én igazán nem hiszem, hogy a vitatkozás nyerjen ilyen közbeszólások által. Én azt gondolom, hogy sokkal helyesebben járunk el, ha beszédekben felelünk egymásnak, és nem tesszük lehetetlenné egy összefüggő okoskodásnak összefüggő elmondását. *(Zaj a szélsőbaloldalon. Halljuk!)*

Lovász Márton: A miniszterelnök úr is szokott közbeszólni!

Rákosi Viktor: A vita hosszabbra nyúlik, ha mindenki beszédet mond! *(Halljuk! Halljuk! jobb felől.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Mondom, t. Ház, én ismételtelen, — s nem mióta e helyen állok, de talán a 90-es évek közepéig utalhatok vissza, mert körülbelül a 90-es évek közepén vettem észre ennek a jelenségnek első aggasztó jeleit, és nagyon jól emlékszem rá, — hogy ismételtelen költségvetési beszédekben,² melyek, fájdalom, kiáltó szót képeztek a pusztában: ismételve felhívtam rá az országgyűlés figyelmét, hogy itt tennünk kell valamit; mert az államnak egész gépezete oly óriási arányokban növekszik, egész közigazgatási rendszerünkben azáltal, hogy még produktívnak látszó tereken is nagyon sokszor megyünk túlságba a kiadások terén, sokat áldozunk a látszatra és a sallangra, és nem koncentráljuk egész erőnket a valóban produktív magvára az illető célnak, — hogy így nagy pénzügyi bajokat fogunk előidézni. *(Zaj.)*

Elnök: Csendet kérek, t. Ház!

Gróf Tisza István miniszterelnök: És én teljes összhangban ezzel az állásponttal fejeztem ki meggyőződésemet, mint a kormány

¹ (107).

(66, 67, 79, 81, 88) stb.

tagja is, abban az irányban, hogy nekünk igenis takarékoskodnunk kell a gazdaságilag nem produktív kiadások terén a lehetőség határáig, hogy azután az államnak is, a társadalomnak is egész gazdasági erejét a produktív gazdasági kiadásokra koncentrálhassuk.

Báró Kaas Ivor: Nagyon helyes kritika! *(Mozgás a jobboldalon.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Ez a helyes kritika az, amely engem arra a keserves lépésre vitt rá, hogy a tisztviselők fizetésrendezésének ügyét rekonzideráció tárgyává tegyem. Ez a helyes kritika az, amelyet felelősségem teljes tudatában igyekezni fogok érvényesíteni az egész vonalon, dacára annak, hogy meg vagyok győződve arról, hogy valahányszor egy improduktív kiadás terén mutatkozó szigorú takarékoság az ország közönségének bárminő kis érdekkörét érinti, ennek az érdekkörnek felizgatását a t. képviselő urak minden módjukban lévő eszközzel meg fogják kísérelni.

Hock János: A hadügyminiszternek mondja! Az új ágyúkról mondja! *(Zaj.)*

Rákosi Viktor: Béésben tessék mondani!

Ilock János: Ne a szegény hivatalnokoknak! *(Nagy zaj és mozgás a jobboldalon.)*

Elnök (csenget): Csendet kérek, t. Ház!

Rákosi Viktor: Hiába takarékoskodunk, ha a hadsereg elkölti.

Gróf Tisza István miniszterelnök: És ha nem harcképes a hadseregünk, hiába takarékoskodunk, mert csak küllellenség számára takarékoskodnánk.

Rákosi Viktor: Idehaza elvérzünk háború nélkül!

Elnök: Kérem Rákosi képviselő urat, ne méltóztassék folyton közbeszólni.

Rákosi Viktor: Inkább obstruáljunk és beszédekét mondjunk? Tessék választani. *(Halljuk! Hajjuk! a jobboldalon.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Ha szabad választanom, azt választanám, hogy ezeket az élceket ne a képviselőházban méltóztassék mondani, a folyosó erre sokkal alkalmasabb.

Rákosi Viktor: Ezek nem élcek, ezek nagyon szomorú dolgok. Tessék komolyan venni. *(Mozgás a jobboldalon.)*

Gabányi Miklós: Kinek van kedve élcelni?

Gróf Tisza István miniszterelnök: A komolysági leckét...

Rákosi Viktor: Nekem semmi kedvem élcelni, legyen nyugodt.

Gróf Tisza István miniszterelnök: Nagyon nyugodt vagyok, és a komolyságra való felhívást és leckét illő megilletődéssel elfogadom. *(Derültség a jobboldalon.)*

Igenis, akartam beszélni a katonai kiadásokról is, mert ezekre

nézve is úgy áll a dolog, hogy a takarékoság terén el kell menni addig a határig, ameddig az ország biztonsága szempontjából szükséges.

Lengyel Zoltán: Tavaly májusban nem így beszéltek! *(Zaj a jobboldalon.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: De azon a határon túl, amíg felelős vagyok az ország sorsáért, egy jottával nem megyünk. Nincs nagyobb bűn az ország ellen és nagyobb pazarlás gazdasági téren, mintha a védképesség elérésére szükséges kiadások meg nem tétetvén, politikai és gazdasági katasztrófa elé visszük az országot.

Pozsgay Millió: Hol az a határ? Azt a határt szeretnék látni! *(Nagy zaj a jobboldalon. Halljuk! Halljuk! Elnök csenget.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Hogy az a határ hol van, azt a véderőtörvény megvitatása alkalmával mindnyájan, nagyon gondosan meg kell, hogy keressük.

Pozsgay Miklós: De nem találjuk!

Gróf Tisza István miniszterelnök: És nagyon óhajtható, hogy kölcsönös jóakarattal azt megtalálni igyekezzünk, mert csakugyan az ország eminens érdeke, hogy a véderő végleges szervezete meg- hozza a társadalom számára mindazokat a könnyítéseket, amelyeket lehet, és megmaradjon pénzügyileg is azon korlátok közt, amelyek az ország megbír, de egyúttal megadja a magyar nemzetnek azokat a hatalmi eszközöket, amelyek nélkül nemzet és állam és minden a világon, ami szent előttünk, csak fikció. *(Igaz! Úgy vám! a jobboldalon.)*

Mondom, ami a takarékoságot illeti, közöttünk nézeteltérés nincs, és a kormánynak eddigi egész magatartása is bizonyítja, — gondolom, erről lesz alkalmunk a t. Háznak bővebb bizonyítékokkal szolgálni, — magának az investícionális javaslatnak az átdolgozása, amely a közeljövőben fog csak benyújtani a Ház elé, magának a költségvetésnek az átdolgozása és felállítása, valamint a kormánynak egész adminisztratív és kormányzati tevékenysége azt a jogos törekvést fogja beigazolni, hogy igyekszünk a meddő -kiadások lehető lefaragásával szaporítani a produktív célokra rendelkezésre álló összeget. *(Helyeslés jobb felől.)*

Ami azután a kormánynak egyéb eljárását illeti, itt tulajdonképp kevés az, az idő rövidegénél fogva, ahol tényekről beszélhetünk, és több az, ahol a jövőre való kilátásokkal számolunk, > ahol tehát a bizalom vagy bizalmatlanság tisztán személyi momentumait teljesen jogosultaknak kell elismernem. E tekintetben aláírom azt, amit gróf Apponyi Albert t. képviselőtársam mondott, aláírom azal a nekem is örömmre szolgáló disztinkcióval együtt, hogy a politikai bizalmatlanság kérdése a magánélet viszonyaira semmi tekintetben kihatással nem bír. Én elismerem bárkinek azt a jogát, anélkül, hogy azt még csak kellemetlennek is tartanám, hogy politikai magam tartására nézve bizalmatlansággal bírjon és ennek

a bizalmatlanságnak konzekvenciáit levonja. Én ebből a szempontból szemrehányást senkinek a magatartásáért nem teszek. Azt hiszem azonban, hogy t. képviselőtársamban őszinte sajnálatomra a politikai bizalmatlanság csakugyan oly foka fejlődött ki, amely azután még a tényeknek objektív megítélését is lehetetlenné teszi ránézve, s engem abba- a szomorú kényszerűségbe hoz, hogy ezen a téren igazán, igyekezve a kevésbé fontos dolgokat mellőzni és csak a legszükségesebbekre szorítkozni, néhány rektifikációval szolgáljak.

T. képviselőtársam azt mondja, hogy a kilences bizottság munkálata kompromisszumos megállapodás volt, melynél a bizottság tagjai kötelezték magukat, hogy amellett mindnyájan helytállóan és azután én megcsontítottam ezt a munkát. Én hivatkozom a kilences bizottság minden egyes tagjára és remélem, hogy t. képviselőtársam is helyesen fog visszaemlékezni, hogy a kilences bizottság munkálatának elkészülte alkalmával egyáltalában nem mondatott ki az, hogy ez egy oly ultimátum, amelynél további diskussziónak lehetősége nincs; ellenkezőleg, talán t. barátomnak egyedüli kivételével a bizottság minden tagja abban a nézetben volt, hogy itt még kevésbé fontos kérdésekről lehetne beszélni. Mivel azonban abban a pillanatban erre nézve fonál kezünkben nem volt; mivel a dolog úgy nézett ki, hogy itt mélyreható ellentétek forognak fenn, melyeknek áthidalása nem volna lehetséges, nem is ment a bizottság bele, ezen kisebb kérdések további tárgyalásába. Én azonban abban a meggyőződésben voltam és vagyok, hogy akkor, midőn a nagyobbak látszó ellentétek áthidalása után, csakugyan másodrendű, bár nem jelentéktelen kérdésekben kellett változtatnom a programmon, ezen eljárásom megfelelt a bizottság nagy többsége intencióinak és találkozni fog a bizottság tagjainak helyeslésével is.¹ (*Helyeslés jobbfelől.*) Itt tehát bizonyára nem készakarva egy olyan vádat állított fel ellenem t. képviselőtársam, amelyet magamon száradni nem hagyhattam, amellyel szemben a valódi tényállást így teljes világossággal helyreállítottam.

(*Az elnöki székei Perczel Dezső foglalja el.*)

Azt mondja, továbbá t. képviselőtársam, hogy én a katonai kérdések terén a merev negáció derén voltam, és itt az én közbeszólásom akasztotta meg további eszmemenetében, amelyre már most igazság szerint nem tudom, hogy mennyiben és milyen irányban reagáljak, hogy elérjem azt a célt, hogy zárbeszéde alkalmával csakugyan, hogy úgy mondjam, a *connaissance des choses* alapján foglalkozhassék állítással. Azt még a delegacionális vitában mondtam és jelenleg ismétlem, hogy én a katonai kérdésekre vonatkozó összes nyilatkozataimban azt az álláspontot foglaltam el:

¹ L. p. u. Hodossy Imre nevezetes nyilatkozatait a szabadelvű párt 190.3 október 29-i folytatatólagos értekezletén (103).

először, hogy ne bolygassuk egyáltalában azokat a kérdéseket, melyek 1867-ben rendezve lettek, és másodsor, hogy az 1867-iki alapon még nagyon sok mindent meg lehet tenni és sok minden teendő és kötelesség vár ránk, különösen abban az irányban, hogy a magyarság a tisztikarban érvényesüljön és ezáltal az érzelmeknek és felfogásoknak teljes összhangja a tisztikar és a magyar társadalom közt helyreálljon.¹ Ezt mint óhajtható célt, mint további törekvéseinknek méltó célját mindig elismertem, az igaz, hozzátéve azt, hogy agitációt ezért, a célért folytatni nem tartom helyesnek, mert az agitáció által nagyobb érdekeket veszélyeztetünk. Ennek; folytán, azt hiszem, a valónak megfelelően állíthattam Bécsben-azt, hogy midőn egy oly agitáció megoldásaként, mely agitációban csakugyan, részt -nem vettem, de azzal szemben állottam, egyszerre egy nagy eredményt lehetett elérni éppen a magyar tisztképzés, éppen a katonai nevelésügy terén, éppen, azon a téren, ahol én a hézag betöltésének a feladatát láttam, — hogy akkor csak konzekvens voltam magamhoz, midőn ezen ügy szolgálatát ott, hová a körülmények állítottak, kezeimbe vettem. *(Helyeslés a jobboldalon.)*

Arról biztosíthatom t. képviselőtársaimat, hogy a katonai nevelési ügy fejlődéséért igazán melegebben nálamnál senki nem érezhet, ezt az ügyet nagyobb ügyszeretettel senki fel nem, karolhatja, annak továbbfejlődésében nem gondolhatja és nem kezelheti, mint én. *(Igaz! Úgy van! a jobboldalon.)*

T. képviselőtársam, nem tudom, minő beszédemből, azt olvassa ki, hogy én a közelmúlt parlamenti rendszerét akarom visszaállítania Amennyire emlékezetem terjed, én beszéltem a parlamentárizmus elfajulásáról Magyarországon, amelynek első csirái igen messze visszanyúlnak a múltba, de amely rohamosan fejlődött tovább egész mostanáig és beszéltem arról, hogy a magyar parlamentárizmust a maga nemesebb, tisztultabb tradícióihoz kell visszavezetni.² Nem tudom, ezt az állítást érti-e t. képviselőtársam, amelyben én a magyar parlamentárizmusnak nemesebb, tisztultabb tradícióiról, a magyar parlamentárizmusnak nagy, nemes és lélekemelő emlékeiről beszéltem, midőn a parlament egész életét az ország legelső embereinek szellemi, erkölcsi erejük egész megfeszítésével vívott nagy harcai foglalták el; -azokról a nemes tradíciókról, mikor én mint gyermek vagy félgyermek, a karzatról gyönyörködtem azon harcokban, melyeket t. képviselőtársam is vívott magához méltó ellenfelekkel. Ezekhez a tradíciókhoz kívánom én visszavezetni a magyar parlamentárizmust. *(Élénk helyeslés a jobboldalon. Mozgás és zaj a szélsőbaloldalon.)*

¹ Tisza és Apponyi polémiája ezen és a március 18-i ülésen (166) csak ismétlődése és folytatása a delegáció február 23. és 24-i ülésén közöttük folyt katonai vitának (159).

² (161).

Ebben, t. Ház, semmiféle rendszernek helyreállítása nem foglaltatik. Ezt a kérdést már nagyon régen, érintettük egymás között. Én iákkor is megmondtam, hogy én semmiféle rendszernek visszaállítását nem tűztem, ki célomlul, először, mert ezek is oly általános beszédek, — az egyes rendszerről mindenkinek más. fogalma van, — de másodsor azért, mert senki ne vállalkozzék arra, hogy bárki másnak kópiája legyen; minden másolatnál a hibákat nagyon könnyű utánozni, a jó tulajdonokat nagyon nehéz. *(Igaz! Úgy van! a jobboldalon.)* Mindenki iparkodjék azon, hogy azt, ami benne az ország részére használható, igyekezzék kiadni magából és érvényesíteni ott és úgy, ahogy legjobban tudja ... *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)*

Rákosi Viktor: Inkább legyen rossz eredeti!

Gróf Tisza István miniszterelnöki ... és igyekezzék lehetőleg szigorú bírálatot gyakorolni a hibái felett.

Mármost, t. Ház, ami azt a rendszert, vagy azt a kormányzatot illeti, amely a mi kezünkbe van letéve most, arról azután határozottan biztosíthatom a Ház minden tagját... *(Zaj balfelől.)*

Molnár János: Már láttuk! *(Nagy zaj és felkiáltások a jobboldalon: Semmit sem látott! Folytonos zaj.)*

Gajary Géza: Míg nem lett kanonok, nem látott semmit! Adig Abbáziában volt. *(Zaj.)*

Elnök: Csendet kérek, t. Ház!

Gróf Tisza, István miniszterelnök: Aki a szemét nyitva tartja és aki a szemére nem teszi fel a pártszenvédelynek eltorzító szemüvegét, az igenis abból a rövid kormányzásból is, amelyet barátaimmal együtt teljesítettünk, láthatta azt, hogy igenis, minden téren, a törvénynek teljes szigorú érvényesítését igyekszünk megvalósítani, *(Úgy van! a jobboldalon. Zaj a szélsőbaloldalon.)* megvalósítani minden irányban. Mert, engedelmet kérek, hogy a törvény megvalósítása abból álljon, ahogy a képviselő urak némely része óhajtáná és képzei, hogy a hatóságoknak semmit sem legyen szabad tenniük, ellenben a társadalom turbulens elemeinek minden jogtalanság elkövetésére privilégiuma legyen: *(Úgy van! a jobboldalon. Nagy zaj balfelől.)* ezt az álláspontot törvénytisztelettel megegyeztetni nem tudom, ezt az álláspontomat kötelesség-érzetemnél fogva soha el nem fogom fogadni; de amíg ezen a helyen állok, felelősséget vállalok az iránt, hogy a törvénynek ott, ahol erre módom és hatalmam van, mindenkivel szemben, minden irányban érvényt fogok szerezni. *(Élénk helyeslés a jobboldalon*)*

A körülmények úgy alakultak, hogy talán 15—20 időközi választás volt, mióta mi vezettük az ország kormányzását, köztük igen sok olyan kerületben, ahol tényleg nagyon erős és szenvédelyes küzdelem volt, és én örömmel konstatalhatom, hogy míg egyfelől a fellépett terrorizmussal szemben kénytelen volt a hatóság a bűnvádi eljárást számos esetben folyamatba tenni a bíróságok előtt,

addig másfelől a hatóságoknak eljárásával szemben egyetlenegy helytálló konkrét panasz sem. merült fel. (*Úgy van! a jobboldalon. Zaj balfelől.*) Nem is ajánlanám, hogy erre a hatóságok módot nyújtsanak, mert ismétlem, és meggyőződnék mindenki róla ...

Ugron Gábor: Nem módot, hanem talán alkalmat, mert módot a törvény nyújt, nem a hatóság! A mód is imás, az alkalmom is más!

Gróf Tisza István miniszterelnök: ... meggyőződnék róla mindenki, akit eljárása abba a kellemetlen helyzetbe juttatna, hogy ura legyen ennek a nyilatkozatomnak, hogy én ezt a maga teljes komolyságában fogom fel. (*Élénk helyeslés jobbfelől.*) De egyúttal azután a hivatása magaslatán álló és kötelességeit híven teljesítő tisztviselői kart is meg fogom védelmezni minden jogtalan és méltatlan támadással szemben. (*Élénk helyeslés a jobboldalon. Zaj balfelől.*)

T. képviselőtársam a mi intencióink iránti bizalmatlanságára további momentumot merít a főudvarnagyi bíraskodásra vonatkozólag benyújtott törvényjavaslat¹ egy passzusából és azt mondja, hogy mily szerencsétlen emberek vagyunk mi: be akarunk hozni egy örvendetes reformot, hozunk is valami magában véve helyes dolgot, de azután közjogi baklövésünkkel fogva ismét beszélünk a főudvarnagyi hivatalról és ezzel, a mi még eddig meg nem történt, törvénybe iktatjuk a közös udvartartásnak legalább is egy orgánumát. Hát ha t. képviselőtársam figyelmére méltatta volna a benyújtott törvényjavaslat indokolását, akkor észrevehette volna, hogy az udvarnagyi hivatalról nem ez a törvényjavaslat emlékszik meg először, hanem hogy az ismételten úgy az 1868:LIV., mint az 1881:LX. törvénycikkekben is előfordul, csak hogy természetesen sokkal kiterjedtebb jogkörrel, mint ahogy most fog működni. Igenis, t. Ház. törvény, igenis, magyar törvény ismeri el a Bécsben székelő főudvarnagyi hivatalnak hatáskörét.

Azt hiszem, ez is egyik jele annak, hogy t. képviselőtársam bizalmatlansága őt sokszor messze viszi el az objektivitás határától. (*Helyeslés a jobboldalon. Zaj a baloldalon. Elnök csenget.*)

Ugyanezt kell állítanom arra, nézve is, amit a t. képviselőtársam a Széll-kormányral kapcsolatban mondott. (*Halljuk! Halljuk!*) Én nem akarok most arra kiterjeszkedni, hogy a Széll-kormány az azon lelkes védelme, amelyben t. képviselőtársam azt részesítette, nem minden pikantéria nélkül való, (*Derültség jobbfelől.*) de jellemzőnek tartom t. képviselőtársam hangulatára nézve, hogy ő a múltkor itt tett nyilatkozatamat² a Széll-kormány elleni kirohanásnak nevezi, és azután — engedjen meg, némi felületességgel, mert a vita folyamán több lojalitáshoz szok-

¹ Március 2. (irom. 499).

² (101).

tatott. t. képviselőtársam bennünket, mint aminőt ezúttal tanúsított — azt mondja, hogy én a Széll-kormány parlamenti munkássága meddőségének diagnózisát a kormány túlságos liberalizmusában és abban láttam, hogy túlságosan enyhén bánt el az obstrukcióval.

Először, ha én az érdem elismerése mellett, amivel azt azon nyilatkozatomban már megtettem, egy kormányra azt mondom, hogy a parlamenti működése meddő volt — és itt beismerem, hogy helyesebb lett volna azt mondanom, hogy nem járt teljes, nem járt azzal az eredménnyel, amellyel különben járhatott volna, — *(Felkiáltások a középén és a szélsőbaloldalon. Ahá!)* de ezen meddőségre, ezen kisebb eredményre a kizárólagos ok az ellenzéknek obstrukciós magatartása volt: akkor, engedelmet kérek, ez lehet kirohanás akárki ellen, ez lehet vád akárki ellen, de nem lehet vád azon kormány ellen, amelynek képességét is, intencióit is elismertem. *(Igaz! Úgy van! a jobboldalon.)*

Báró Kaas Ivor: Három évig nem volt obstrukció.

Gróf Tisza István miniszterelnök: Gondoljunk csak vissza, én megmondtam akkor is, hogy nyílt, vagy latens obstrukció volt, és hogy azon három éven keresztül veres fonalként húzódik át az obstrukció veszélyének kisebb-nagyobb jelensége, a minduntalan heves jelenetek felidézése, a kisebb incidensek nagyra felhívása, az oly parlamenti szituációknak előidézése, amelyek folytán a parlamentnek egész munkaereje egy meddő, mondhatom, haszontalan incidensekkel telespékelt költségvetési vitában merült ki, úgy, hogy sem a kormánynak, sem a parlamentnek sem ideje, sem ereje, sem munkakedve nem volt komoly alkotásokhoz. *(Igaz! Úgy van! a jobboldalon.)*

T. képviselőtársam, hogy kedvezőtlenül ítélje meg a kormány helyzetét, még további indokokat lát az 1903 évi, utólag benyújtott költségvetési törvényben. És itt talán némi hatásvadászattal — ami felett szintén szerettem volna felülemelkedve látni t.. képviselőtársamat — szembeállítja a gyermekek védelmére felvett, de kihagyott százezer koronás tételt a civillista fel-emelésével. Először is a civillistának felemelt tétele benthagyatott ugyan a költségvetésben, de ki nem utalványoztatott. és nem is fog kiutalványoztatni mindaddig, amíg erre nézve a törvényhozás nem intézkedett. Tehát t. képviselőtársam itt. tévedésben van. Másodsor, ami a gyermekvédelmet illeti, méltóztatnak jól tudni, hogy a törvényhozás elsősorban a hét éven aluli gyermekeknek védelmét rendelte el és pedig a betegápolási alap terhére, a hét éven felüli gyermekek védelmét pedig a községek terhére róttá, de elrendelte, hogy bizonyos összeg ezen ügy gyámolítására a költségvetésbe is felvétessék.¹ Ha t. képviselőtársam figyelemre ¹

¹ (1901.VIII. és XXI. t.-e.)

méltatja a költségvetést, látni fogja, hogy a gyermekvédelem céljaira a betegápolási alpnál igen jelentékeny összeg van. felvéve. Nem emlékszem a költségvetési tételre, de ez nem is bír gyakorlati jelentőséggel, hiszen erre majd az 1904. évi költségvetésnél rátérünk; azonban annyi tény, hogy ezen a téren a túlkiadások oly óriási arányban növekedtek, hogy az előirányzati összegeket a tényleges kiadások meghaladták. A gyermekvédelmi kiadásoknál az 1903-ik évben a négy millió koronát közelítették meg, ami mindenesetre messze túlmegy azon százezer koronán, amely előirányoztatott. Az ügy tehát az 1903. évben egyszerűen nem jutott abba a stádiumba, hogy a hétéven felüli gyermekek tényleges gondozása megkezdett volna. A kormány ennél fogva nem jutott abba a helyzetbe, hogy ezt a százezer koronát felhasználhatta és utalványozhatta volna.

Nem akarok hosszasan immorálni, t. képviselőház. Ezekre az egyes jelenségekre rá akartam mutatni, mint bizonyítékaira annak, hogy t. képviselőtársamat az ő teljesen jogosult politikai bizalmatlansága az objektivitás teréről messze elragadta. *(Igaz! Úgy van! jobbfelől.)*

Hock János: Ő is turbulens elem?

Báró Kaas Ivor: Mint a kalocsai érsek!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Ha a mértéket báró Kaas Ivor t. képviselőtársam adja meg, akkor nagyon kevesen lesznek turbulensek! *(Élénk derűtség jobbfelől.)*

Fel kellett hoznom ezeket, hogy helyreigazítsam t. képviselőtársamnak azon nyilatkozatait, amelyekből csakugyan vagy igazságtalan vádat lehetett volna kovácsolni a múltra, vagy meg nem érdemelt gyanút a jövőre nézve. Munkálkodásunk sokkal rövidebb, az eddig rendelkezésünkre állott idő sokkal kevesebb volt és a kormány csakugyan égetően sürgős teendők által sokkal jobbam. igénybe volt véve, semhogy még négyhavi működés után befejezett tényekre mutathatnánk rá. Azonban, azt hiszem, minden önhippség és a szerénység minden sérelme nélkül állíthatom azt, hogy a kormány, amely nehéz viszonyok közt vette át az ország kormányzatát, rövid négyhavi működés alatt tantíjeit adta annak, hogy becsületes erőfeszítéssel *(Igaz! Úgy van! jobbfelől.)* igyekszik az ország közviszonyait rendbehozni, és becsületes erőfeszítést tesz annak a reformtevékenységnek előkészítésére, amelynek nemzeti és szabadelvű irányban az egész vonalon meg kell indulnia, mihelyt ezek a feltorlódott teendők végre-valahára elintéztetnek. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Végül, t. Ház, még csak egyet. *(Halljuk! Halljuk!)* Az én t. képviselőtársam, Barta Ödön, pártállásához híven, ismételte azt aiz annyiszor felhangzott mondást, hogy a dualisztikus rend-

szer mellett a magyar nemzet nem fejlődhetik.¹ (*Felkiáltások a szélsőbaloldalon: Igaz is!*) T. képviselő urak! Ezzel az állítással szemben egyszerűen a tényekre lehet, utalni; lehet utalni arra az óriási fejlődésre, arra az óriási haladásra, amelyet a magyar nemzet a dualisztikus alapon tett mindazon korszakokban, midőn a dualisztikus alap által nem okozott, elő nem idézett pártharok le nem kötötték és meddőségre nem kárhoztatták. (*Úgy van! a jobboldalon.*) És ha ehhez — és ezt bizhatta volna másokra t. barátom — hozzáteszi azt a szintén elcsépelet mondást, hogy Magyarországon a kormányképességnek előfeltétele az, hogy az illető kormányférfi készséggel bírjon az uralkodó környezetének politikájára és a felfelé való kedveskedésre; engedelmet kérek, (*Nagy zaj a bal- és a szélsőbaloldalon. Elnök csenget.*) ez nem igaz most és nem volt igaz soha. (*Úgy van! jobbfelől. Ellenmondás a bal- és a szélsőbaloldalon.*)

És azok a sírjaikban nyugvó nagy férfiak, akiknek emlékét önök is tisztelik, t. képviselőtársaim, nem érdemlik önöktől, hogy sírjaikban az emléküket azután így meggyalázzák. (*Élénk helyeslés a jobboldalon. Zaj és felkiáltások a szélsőbaloldalon: Ez politikai bíráló!*) Bocsánatot kérek, van olyan politikai bíráló, amely nagyon közel jár a személyi bírálathoz; az a politikai bíráló, -amely az én magyar hazafiságomat vonja kétségbe; amely azt mondja, hogy én a magyar nemzeti jellegből bárkinek a javára egy jöttányit is lefaragni engednék: az már nagyon közel félközök az én személyiségemhez; (*Élénk helyeslés a jobboldalon.*) azt teljes jogom van azután rossz néven venni és teljes jogom van, mint méltatlan személyi bánfáimat, visszautasítani. (*Zaj a bal- és a szélsőbaloldalon. Elnök csenget.*)

Endrey Gyula: Hol van a magyar hadsereg?

Gróf Tisza István miniszterelnök: A t. képviselő úr hivatkozik arra, hogy én ismételtelen kijelentettem, miszerint egész politikánknak legyen alap gondolata a harmónia nemzet és uralkodó között¹ ⁱⁱ és kérdezi tőlem: hát ez a harmónia elérhető-e másképp, mint úgy, hogy a nemzet mindig aláveti magát? Ezt az állítását megint egész határozottan tagadom. Az 1867-iki kiegyezés megteremtette ezt a harmóniát úgy, hogy akkor számos évszázadok óta ellentétet képezett kérdésekben becsületes kompromisszum jött létre. (*Úgy van! jobbfelől.*) Mindaddig, míg ehhez a becsületes kompromisszumhoz ragaszkodunk; mindaddig, míg azokat a kérdéseket, amelyeknek megbolygatásától a magyar nemzet akkori vezérei, a legtisztább hazafiságtól indítva, elállottak, újra fel nem bolygatjuk: mindaddig a kerek világon nincsen alkotmányos uralkodó, aki a nemzet minden vágyát, minden tö-

¹ P. u. (122 és 137).

ⁱⁱ P. u. (107).

rekvését, minden, igyekezetét melegebben istápolná, mint *Ő Fel-sége*. (Hosszantartó élénk éljenzés a jobboldalon. *Mozgás és zaj a bal- és a szélsőbaloldalon*.)

Zjgron Gábor: Nem mi vagyunk a királyért, hanem a király van miértünk! (*Folytonos zaj*.)

Elnök (csenget): Csendet kérek!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Ne kívánják, hogy itt erre számos példát hozzak fel. Utalhatok az egyházpolitikára,¹ utalhatok a most utoljára lefolyt katonai kérdések elintézésére, mint megannyi fényes jelére annak, hogy a magyar nemzet törekvései, a magyar nemzet vágyai süket fülekre ott nem talál-
nak. És ha, a képviselő úr azt kérdezi tőlem, meggyőződésem-e, (*Halljuk! Halljuk!*) hogy a nemzet vágyainak érvényt lehet szerezni odafönt: arra, mint becsületes ember azt válaszolom, hogy igenis meggyőződésem, hogy amint nyugtot hagyunk mind-
azoknak a nagy kérdéseknek, amelyek 1867-ben elintéztettek, — ezen az alapon, a békés fejlődés alapján tovább haladva, Igenis érvényt lehet szerezni a magyar nemzet minden jogos igényei-
nek, minden jogos törekvéseinek. (*Úgy van! a jobboldalon*.)

Folónyi Géza: Ki írja a nemzetnek elő, hogy mikor mit te-
gyen? (*Zaj a jobb- és a baloldalon*.)

Gróf Tisza István miniszterelnök: Ezt a nemzet többsége határozza el, de nem a kisebbség. (*Élénk helyeslés a jobboldalon. Nagy zaj a bal- és a szélsőbaloldalon. Elnök csenget*.)

Polónyi Géza: Nem vagyunk vesztegár alatt! (*Zaj a bal- és a szélsőbaloldalon. Halljuk! Halljuk! a jobboldalon. Elnök csenget*.)

Gróf Tisza István miniszterelnök: Igen is azt állítom, hogy lehet a nemzet minden jogosult vágyának és törekvésének ér-
vényt szerezni; hogy ezen az alapon lehet sikeres, eredményes nemzeti politikát folytatni. S amely percben itt a parlament nor-
mális működése helyreállott; amely percben itt az alkotmányos működés előfeltételei biztosítottak: abban a percben senkiben másban ne keressék a hibát, hanem vonják a magyar kormányt felelősségre, ha eredményt ennek az országnak nemzeti politikája terén felmutatni nem tud. (*Hosszantartó éljenzés és taps a jobb-
oldalon*.)

165. 1904 március 14. országos ülés. — Miniszterelnök nyilat-
kozata a Ház munkarendjéről. (Napló XXIII. k. 166—168. 1.)

Az ülés végén a következő ülés napirendjének megállapításá-
val kapcsolatban a miniszterelnök felszólalt, hogy a március 11. ülésen tett ígéretéhez képest (163) tájékoztassa a Házat a legköze-
lebbi munkarendről.

¹ (30, 31, 39).

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőház! A magam részéről az elnök úr által tett javaslatához szintén hozzájárulok, és nem is azért szólalok fel, hogy e tekintetben valami indítványt tegyek. De korábban tett Ígéretemhez képest kötelességemnek tartom tájékoztatni a t. Házat aziránt, hogy a kormány a legközelebbi teendőkre vonatkozólag minő sorrendnek a követését szándékozik a t. Háznak javasolni. (*Halljuk! Halljuk!*)

T. képviselőház! Egy egész sorozata van még a most tárgyalás alatt lévő javaslaton kívül¹ az olyan teendőknél, amelyek már lényegesen el vannak késve s amelyeknek gyors lebonyolítása sürgős feladat és kötelesség. Ezek közé tartoznék mindenekelőtt azon törvényjavaslat elintézése, melyet a választói névjegyzékek összeírása tárgyában volt szerencsém a t. Háznak benyújtani.² Amint jól méltóztatnak tudni, a kúriai bíraskodásról szóló törvény 145-ik szakasza szerint a központi választmányok március elején tartoznak működésüket megkezdeni, az összeíró küldöttségeket kiküldeni és e küldöttségek munkálatukat április 15-éig befejezni. Miután még csak a közelmúltban is olyan volt a helyzet, hogy egyáltalában nem volt reménység arra, hogy az indemnitás megszavaztassék és hogy ennek folytán az adókivetési munkálat oly időszakban válhassék perfectté, hogy azt április 15-ét megelőzőleg az összeíró küldöttségek a választói névjegyzék összeállításánál alapul vehették volna, ennek folytán adtam be azon törvényjavaslatot, amelyben kérem, hogy a Ház függesse fel a törvény ezen intézkedésének hatályát és majdan később állapítson meg a választói névjegyzékek összeállítására más határidőt. Azóta, t. képviselőház, azon valóban Örvendetes fordulat folytán, amely a parlamenti helyzetben beállott, a helyzet képe megváltozott. Most kilátás van rá, vagy legalább is remélhető, hogy az indemnitási javaslat rövid idő alatt törvényvé válhat és hogy marad még annyi idő április 15-éig, hogy az alatt az összeíró küldöttségek munkálataikat befejezhessék. Ebből kifolyólag a központi választmányokhoz egy újabb körrendeletét szándékozom kibocsátani. Méltóztatnak talán tudni, hogy egyet már kibocsátottam, amelyben — mivel rendelkezést vagy utasítást e téren nem adhatok ki — mint tanácsot figyelmébe ajánlottam a központi választmányoknak, hogy ne indítsák meg munkálataikat addig, míg a törvényhozás ebben a kérdésben nem határoz. Most egy második rendeletben azon tanácsot adom a központi választmányoknak, hogy alakítsák meg az összeíró küldöttségeket és utasítsák azokat úgy, hogy amint az indemnitás megszavazása által a kellő jogalap a választói névjegyzék kiigazítására megteremtett,

1 T. i. az indemnitási javaslaton (164) kívül.

2 (158).

azonnal kezdjék meg működésüket, hogy azt április 15-éig befejezhessek. (*Helyeslés jobbfelől.*) Abban az esetben természetesen, ha az indemnitási javaslat olyan időben letárgyalatik, hogy ez kivihető lesz, tárgyalanná válik a benyújtott törvényjavaslat és azt a kormány nevében vissza fogom vonni.

Felesleges volna fejtegetnem, hogy milyen fontos közérdek fűződik ahhoz, hogy közállapotainknak azon megzavarása, amelyből hála Istennek most már az összes pártok hozzájárulásával kifelé bontakozunk, ne vigye át hatását olyan kényes közjogi térre is, mint a választói névjegyzékek elkészítése; ne tegyen ott kivételes intézkedéseket szükségessé, hanem elérhesük azt a célt, hogy az összeíró küldöttségek a maguk munkálatait a törvény által előírt rendes határidőben foganatosíthassák. Ez tehát egy olyan törvényjavaslat, amelynek sorsa függőben van és amelyre nézve remélem, hogy a t. képviselőház azon tény által, hogy az indemnitás megszavazását túlságosan nem késlelteti, lehetővé fogja tenni ezen kivételes intézkedés elhagyását. (*Helyeslés jobb felől.*)

Ezenkívül a következő javaslatok azok, amelyeknek vágj az ex-lex állapot megszüntetése szempontjából szükséges a megszavazása, vagy azért, mert azok tartalmuknál fogva már megkéstek és az ország kára nélkül tovább nem halaszthatók. Ilyen az 1903. évi költségvetési törvényjavaslatnak letárgyalása, amely abból a szempontból, amelyből égj- költségvetést megvitatni szokott a t. Ház, hogy t., i. egy esztendő pénzügyi kezelésének irányelveit, tételeit, kereteit megállapítsa, ma már merőben tárgyalanná vált, mert hiszen ma már csak a múltra szól, az az év lefolyt, amelyre ez a költségvetés vonatkozott. De mellőzhetetlenül szükséges abból a szempontból, hogy a számvitelenél a kormány és ia számvevőszék megfelelő bázist kapjon, amelynek alapján a bevételek és a kiadások elszámolhatók legyenek. Mert, amint méltóztatnak tudni, az indemnitás megszavazása által az 1902. év válik az 1903. évi elszámolásnak bázisává. Azt pedig bizonyára felesleges volna hosszasan fejtegetnem, hogy ez a végleges elszámolásnál milyen felesleges bonyodalmakra vezet, mert az 1902. évi előirányzat számos tétele már egyáltalán nem alkalmazható az 1903. évre, viszont az 1903. évi előirányzat, számos tétele mint előirányzatnélküli bevétel vagy kiadás, vagy mint túlkiadás jelentkeznek, ami csak az egész kezelési év képének megzavarására vezetne.

Ily körülmények közt nagyon, fontos közérdek kívánná azt is, hogy még március hóban ez a költségvetési törvény elkészülhessen, hogy a pótkelzési negyed leteltéig megkapják a kormánynak is, a számvevőszéknek is illető közegei azt az elszámolási alapot, amelyen az 1903. év kezelése korrekt módon számolható el.

Ugyancsak a társadalom és a lakosság érdekében tartom nagyon fontosnak az 1904. évi újonclétszám és újoncjutalék megállapítására vonatkozó javaslatokat, mert hiszen szorosan a hadsereg szempontjából a dolog nem képez elsőrendűen szükségesség feladatát. A hadseregre nézve tökéletesen mindegy, hogy az újoncozás egy-két hónappal előbb vagy később történik, ha az újoncokat októberre megkapja. De nem így áll a dolog a társadalomra! nézve. Először nem azért, mert maga az újoncozás, ha későre marad, a legnagyobb munkaidőben zavarja meg kereseti viszonyaiban a lakosságot, *(Úgy van! Úgy van! a jobboldalon.)* Másodszor azért sem, mert minden hadkötelesre nézve nagyon fontos, hogy jólőre tudja, hogy besoroztatott-e és jövőjéről ehhez képest gondoskodhassék.

Így tehát kizárólag a lakosság érdekeire való tekintet teszi sürgőssé az újonclétszám megállapítására és az újoncok megajánlására vonatkozó javaslatok tárgyalását. Ezekhez jön még a Horvátországgal kötött ideiglenes pénzügyi egyezményről szóló törvényjavaslat letárgyalása, mert hiszen január elseje óta tulajdonképpen Horvátországgal is ex-lex állapotban vagyunk és törvényes felhatalmazás nélkül utalványozzuk a Horvátország háztartására szükséges kiadások fedezetét. Hasonlóan törvényen kívüli állapotban vagyunk kereskedelmi viszonyainkat illetőleg Olaszországgal, mivel január 1-én felelőségünk alapján kellett hatályba léptetni azon ideiglenes egyezményt, amellyel kereskedelmi viszonyainkat Olaszországgal f. évi január 1-től szeptember 30-áig terjedő hatállyal rendeztük.

Ezek tehát megannyi oly kérdések, amelyeknek mentül előbb való lebonyolítása elsőrendű állami szükségletet képez. És kérni fogom a t. Házat, hogy ezeket a következő sorrendben: először az 1904. évi újonclétszám megállapítási és újoncmegajánlási törvényjavaslatokat, azután az 1903. évi költségvetést, harmadik sorban az Olaszországgal kötött ideiglenes kereskedelmi egyezményt és negyedszer a horvát provizóriumról szóló törvényjavaslatot méltóztatnék letárgyalni.

Nem tudom, hogy ezen kérdések letárgyalása mennyi időt fog igénybe venni, mindenesetre óhajtanám azt, hogy ilyen hosszúságú, megfeszített ülésezések után a t. Ház a húsvéti ünnepekre mintegy kétheti szünetre napolja el magát; de természetesen ezt mégis attól kellene függővé tenni, hogy vajjon ezen égetően sürgős teendők elvégeztetnek-e és a Ház húsvéti szünetre nézetem szerint csakis akkor napolhatná el magát, ha ezek a javaslatok tényleg letárgyalhattak.

Ha ez megtörténik, akkor mindenesetre azt volnék bátor a Háznak javasolni, hogy a nagyhéten már ülést ne tartson, hanem virágvasárnapját megelőző szombattól fogva a következő két hétre napolja el magát. Ha netán még a virágvasárnapig is fenn-

maradó időből állana valami a Háznak rendelkezésére, ezt mindenestre arra kellene felhasználni, hogy egy csomó szintén feltorlódott ügyét a Háznak hozzuk rendbe. Ötvenhét interpelláció van, amely választ vár; a mentelmi bizottságnak van egy sereg jelentése, amely elintézést vár; ezenkívül a kérvények egy sorjegyzéke áll készen és várja a t. Ház intézkedését. Ezek tehát mind oly ügyek, amelyeknek tárgyalására felhasználnék azt az időt, amely virágvasámapig rendelkezésre áll.

A későbbi teendőkre nézve pedig mindeneelőtt jelezni vagyok bátor, hogy most már remélhetőleg egypár nap alatt be fogjuk nyújtani az investicionális javaslatot, úgyhogy ezt a bizottság még a húsvéti szünet előtt letárgyalhatja és az azonnal a szünet után napirendre lesz tűzhető.

Ennek folytán a Háznak húsvét utáni munkatervét következőnek mondanám: az investicionális törvényjavaslat; a vármegyei tisztviselők, községi és körjegyzők illetményeinek rendezéséről és ezzel kapcsolatban az anyakönyvi törvény módosításáról szóló javaslat és a polgári perrendtartásról szóló, már rég elkészített törvényjavaslat kerülne napirendre. Ezen idő alatt kellene, hogy a pénzügyi bizottság letárgyalja az 1904. évi költségvetést és erre vonatkozó jelentését a Ház elé terjeszthesse, mert hiszen, amint méltóztatnak látni, az 1904. évi költségvetés még be sincsen terjesztve.

Most már a kormány megfeszített munkássággal igyekezni fog beterjeszteni ezt a költségvetési munkálatot, úgyhogy az a húsvéti szünet előtt mindenestre beterjesztvén, a pénzügyi bizottság mindjárt, a húsvéti szünetek után tárgyalhassa és a Ház is abba a helyzetbe jusson, hogy végre az ideai költségvetést is letárgyalja. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Ehhez az utóbbi kérdéshez hozzá kell tennem azt, hogy méltóztatassanak meggyőződve lenni arról, hogy a kormány teljesen érzi azt, hogy minő abnormis helyzetbe jutott és juttatta a t. Házat is azáltal, hogy a költségvetést a már megkezdett év március havának derekán sem volt képes a Háznak beterjeszteni; méltóztatassanak elhinni, hogy ennek semmi más oka nincs, mint az, hogy a kormány novemberben foglalván el állását, igazán az égetően sürgős napiteendőknek olyan tömegével találta magát szemben, hogy a költségvetési javaslatnak kellő alapossággal való elkészítésére valóban abszolúte fizikai idővel nem rendelkezett.

Azt pedig nem tudtuk felelőségünk érzetével összeegyeztetni, hogy egy kellő megfontolás és kellő feldolgozás nélkül, felelőtlenül összetákolt költségvetéssel lépünk a t. Ház elé. *(Helyeslés a jobboldalon.)* Ez szolgáljon mentségül és magyarázatul azon eljárásnak, hogy a t. Ház még ma sem látja maga előtt az 1904. évi költségvetést. *(Helyeslés a jobboldalon.)*

T. Ház! Ezekben kötelességszerűen beszámoltam arról a képről, amint a Háznak jövőheti tevékenységét magam előtt látom. Különben az elnöki előterjesztéshez hozzájárulok és annak elfogadását ajánlom. (*Helyeslés jobbfelől.*)

166. 1904 március 18. országos ülés. — Indemnitási javaslat tárgyalása: a miniszterelnök és Apponyi múltja a katonai kérdésekben; a kereskedelmi tárgyalások megindítása, az 1899:XXX. t.-c. és a 14. §.; a 67. kiegyezés alap gondolata; a csalódások ellenére is ragaszkodnunk kell a kiegyezéshez. (Napló XXIII. k. 223—225. l.)

Elnök az indemnitási javaslat általános vitáját bezárván, következett a záróbeszédnek során gróf Apponyi Albert, ki már március 12. beszédében (164) kilátásba helyezte, hogy bejárva a miniszterelnök felszólalását, majd záróbeszédében fog a miniszterelnök katonai álláspontjának változásával foglalkozni.

Apponyi — a miniszterelnök március 12. nagy beszédével polemizálva — azzal kezdi, hogy annak a jellemzésnek helyességét, amelyet legutóbb a miniszterelnök politikai múltjára alkalmazott, a miniszterelnök csak egy pontban vonta kétségbe; abban a pontban, amely a katonai kérdésekkel szemben való azelőtti állásfoglalását illeti. A miniszterelnök megmaradt azon állítása mellett, hogy ő a nemzeti haladást katonai téren mindig kívánta és amivel szemben állást foglalt, az csupán az agitatórius fellépés volt bizonyos katonai reformok kivívására. Szólv ezen állítással ellentétes meggyőződését megerősítendő, gondosan áttekintette a miniszterelnöknek az 1889-iki véderőtörvény tárgyalásakor tett nyilatkozatait és ott éppen erre az ütköző pontra nézve jellemző vonásokat talált abban a beszédben, amelyet a véderőjavaslat általános tárgyalásakor mondott. Kétszer is mondotta akkor, ami ma is az ő állításának egész erősségét jelenti, hogy sok tennivaló marad a nemzet és a hadsereg kellő összhangjának biztosítására. Szólv hosszabb idézeteket olvas fel a miniszterelnök 1889 január 14. beszédéből (2) és az idézetekből azt látja, hogy a miniszterelnök akkor elismerte ugyan, hogy a közös hadsereggel szemben még sok kívánni való van és kijelentette, hogy igenis jogosult kívánalomnak tartja, hogy a közös hadsereg tanintézteiben nevelkedő magyar honpolgárok a magyar nyelvben, a magyar irodalomban és a magyar történelemben kellő oktatásban részesüljenek, és hogy ezen a téren sok még a teendő. Ámde szólvának és elvbarátainak ugyanakkor hangoztatott azt a követelését, melyet jelenleg bizonyos mértékben a miniszterelnök is megvalósítani iparkodik, hogy t. i. a magyar katonai oktatás szerveztessék: a miniszterelnök akkor — szólv idevágó fejtegetéseivel polemizálva — olyannak jellemezte, amely a 67-iki kiegyezés keretén túl megy, annak szellemébe ütközik; olyannak, amelynek hangoztatása csak arra alkalmas, hogy azzal olcsó szónoki babérokat lehessen szerezni, mert igazában a szélső-baloldal eszméinek csinál propagandát és a 67-iki mű szétbontására szolgál. Ez a tény felel meg a köztudatnak, a valóságnak. De szólv nemcsak térré a, (pontra nézve vonta le a miniszterelnök politikai múltjából, a bizalmi kérdés megítélésének alapjait, hanem az egész vonalon, a belügyi reformok terén is. És ha a miniszterelnök helyzetében volna, egye-

nesen megkövetelné, hogy tettei megítélésénél, a bizalmi kérdés eldöntésénél múltja szolgáljon kiindulási pontul. Március 12. óta újabb tények is fordultak elő, amelyek a miniszterelnökkel szemben a politikai bizalmatlanságot indokolják. Ezek azok a nyilatkozatok, amelyeket ő a közgazdasági bizottságban tett, úgy az 1899:XXX. t.-e. tartalmára, mint az osztrák alkotmányának híres 14. §-ára vonatkozólag. Szólok ezekre a dolgokra nem akar most idő előtt részletesen kitérni. Csak egyszerűen konstatalja, hogy az 1899:XXX. t.-c.-et és különösen annak kikötését, hogy idegen államokkal szerződési tárgyalások meg nem indíthatók addig, amíg a jelenlegi vámtarifa új vámtarifával fel nem cseréltett: az akkori kormánypártnak igen nagy része is biztosítékul fogadta el és a jelenlegi tényleges vámközösségi állapotnak 1907-ig való kitolásába csak ennek az ellenértéknek fejében egyezett bele.¹ Ez nekünk egyik védelmünk volt az osztrák törekvésekkel szemben és aki ennek a védelemnek jelentőségét meg akarja becsülni, csak olvassa el az osztrák sajtó egy részében felmerült ujjongást a felett, hogy a miniszterelnök és a kereskedelmi miniszter azt az ú. n. Széll-féle formulát, amely nekik igen alkalmatlan volt, szétérték. A miniszterelnök kijelentette ugyancsak a közgazdasági bizottságban, hogy nem nyilatkozik arról, vajjon a híres osztrák 14. §. alapján hajlandó volna-e a vámszövetséget Ausztriával megkötni, vagy nem. Ha ez nem annyit jelent, hogy a miniszterelnök nem nyilatkozik a tekintetben, vajjon az 1867:XII. t.-c.-ben foglalt nemzeti garanciák egyikét meg akarja-e tartani, vagy azon keresztül akar törni: akkor szóló már nem érti, hogy melyik az az eljárás, amelylyel ezeket a garanciákat kétséssé lehet tenni? Barta Ödönnel polemizálva, azt mondta a miniszterelnök, hogy az 1867. kiegyezés megteremtette a király és nemzet közötti harmóniát úgy, hogy akkor számos, évszázadok óta ellentétet képezett kérdésben becsületes kompromisszum jött létre. Majd azt a kijelentést tette, hogy amint nyugtot hagyunk mindazoknak a nagy kérdéseknek, amelyek 1867-ben elintéztettek, igenis érvényt lehet szerezni a magyar nemzet minden jogos törekvéseinek. Ezek a kijelentések rendkívüli súllyal bírnak és azokat szó nélkül hagyni nem lehet. Itt „a 67-es kiegyezés, mint kompromisszum nyer jellemzést és — a miniszterelnök szavai szerint — ennek a kompromisszumnak tartalmához tartoznék, hogy mindazokat a kérdéseket, amelyeknek „megbolygatásától a magyar nemzet akkori vezérei, a legtisztább hazafiságtól indítatva, elállottak, újra fel nem bolygatjuk“. Hát ez kicsit homályos és határozatlan. A kompromisszum, ha annak akarjuk nevezni, le van fektetve az 1867:XII. t.-c.-ben, ebben és semmiben másban. Hogy a magyar nemzet akkori vezérei ezzel a törvénnyel kapcsolatban minő bizalmas nyilatkozatokat tehettek: „ez a nemzetre semmi irányban kötelező erővel nem bír. Ennek a nemzetnek nem lehet két-féle közjoga: egy közismeretű, nyilvánvaló, mely a törvényekben le van fektetve és egy titkos, benső használatra való, amely a nemzet előtt nem ismert, a nemzet jóváhagyását el nem nyert megállapodásokban, vagy nyilatkozatokban tartalmaztatik. Szólok azt kérdezi, hogy a 67-iki kiegyezés tisztán mechanikus kompromisszum-e, t. i. hogy bizonyos

¹ A vám- és kereskedelmi viszonyok rendezéséről szóló 1899: XXX. t.-c. nek itt érintett 4. §-áról, mely a híres Széll-féle formulát tartalmazza, más vonatkozásban már az 1903 november 16-i ülésen volt szó (114).

konkrét határozatoknak Prokrustes-ágyába beszoríttatik a nemzeti fejlődés és ha azután a növekvő organizmus e határozatok alkalmazásának kereteiből kinő, akkor azután a nemzeti fejlődés követelményeinek ne lehessen eleget tenni? Ha az 1867-iki kompromisszum valóban ilyen természetű lett volna, akkor annak nem tulajdoníthatná azt a nemzetfenntartó, azt az államférfíúi értéket, amelyet neki tulajdonít, Éppen ez a kompromisszum bizonyos elveket állapít meg és ezek keretén belől igen sok nemzeti igénynek kiépítése és kielégítése nemcsak lehetséges, de annak szellemében követelhető is. És nézzünk csak körül! Azoknak a feltevéseknek, amelyekben a 67-iki kiegyezés idejének politikája alapult, nagy része nem vált be. Nos, mikor egy politikának összes feltevéseiben és alap gondolataiban ennyi csalódás áll be, akkor lehetetlen azokra, amik a kiegyezés létrejötté idejében történtek, úgy hivatkozni, mint a mi cselekvéseinket mindenkor szabályozó keretekre, át nem léphető korlátokra. Mert igen világos, hogy a feltevések összességének módosulásával módosulnia kell annak a politikának is, amely ezen feltevésekre alapíttatik.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőház! *(Halljuk! Halljuk!)* Igen röviden kívánok t. képviselőtársamnak egy pár oly megjegyzésére reflektálni, amelyeket hallgatással egyáltalán nem mellőzhetek. *(Halljuk! Halljuk!)*

Mindenekelőtt megjegyzem azt, hogy t. képviselőtársam akkor, midőn fejtegette, hogy minden államférfi megítélésénél az illetőnek múltja kell, hogy a megítélés alapját képezze, teljesen nyílt ajtót tört he, és egyáltalán nem cáfolt ezzel semmi olyant, amit én bármikor is mondtam volna. Mert a magam részéről sohasem tiltakoztam az ellen, hogy a velem szemben nyilvánuló politikai bizalom vagy bizalmatlanság forrását politikai életem előzményeiből keresse t. képviselőtársam. Ellenkezőleg, minden körülményék között vallottam s valloim és állítom ma is, hogy minden, igazán nagyfontosságú, kardinális kérdésben és elvi szempontból teljesen szolidaritásban állok azokkal, amiket a múltban tettem és mondtam.

És, t. képviselőtársam, azt hiszem, hogy ebben a tekintetben kevésbé szoríthatott sarokba engem azzal, hogy felolvasta 1899-ben ia véderővita alkalmával tartott beszédemnek egy részét, mert hiszen csakugyan konstatálhatjuk azt, hogy a kérdés lényegére nézve abban sem mondatik más, mint amit most mondtam. Talán — ezt elismerem — van egy nuance-különbség abban a tekintetben, hogy a magyar kultúra a tisztí nevelés kérdésében mennyire érvényesülhet; ámbár azon beszédemben a magyar nyelvnek, a magyar irodalomnak és a magyar történelemnek intenzív tanításáról volt szó.

Én nem követem t. képviselőtársamat arra a tέρre, pedig igen hálás feladat volna, hogy az ő beszédeiből ...

Gróf Apponyi Albert: Kérem, kérem.

Gróf Tisza István miniszterelnök: ... hogy az ő beszédeiből,

amelyeket a katonai kérdésekben tartott, keressek ki szemelvényeket. Először is, igazán időm sincs rá; de különben is pár sarokpontnak vagy jelzőszlopnak rövid megemlítése, azt hiszem, elégedő lesz ebben a tekintetben.

Körülbelül akkor, amidőn abban a korban volt t. képviselőtársam, mint én, mikor 1889-iki beszédemet elmondtam, oly politikai pártnak volt befolyásos tagja, amely a magyar honvédség visszafejlesztését kívánta, abszolúte nem beszélve bárminő reformról a hadseregben.¹

Báró Kaas Ivor: Azóta megtörtént a visszafejlesztés. *(Mozgás a jobboldalon. Felkiáltások: Vízet! Vízet!)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Hát adja Isten, hogy ily visszafejlesztés érjen minden magyar nemzeti intézményt. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)*

Azután következett egy hosszú időszak, amely alatt egyes konkrét kérdéseket igenis vetett fel t. képviselőtársam, — elismerem, — éppen a magyar tisztképzés kérdését is; anélkül azonban, hogy az 1867:XII. törvénycikknek bárminő fejlesztését felhozta volna, vagy bárminő nyilatkozatában azzal az ideával találkozunk volna, hogy az 1867:XII. t.-cikk mélyében a nemzetnek rejtett jogai vannak. Ellenkezőleg, utalhatok példáid — mert arra most visszaemlékezem — t. képviselőtársamnak 1887-ben, gondolom, választói előtt tartott programbeszédére, amely az 1867:XII. t.-cikknek igen szép, igen meggyőző és igen helyes dicsőítését tartalmazta, anélkül, hogy ahhoz bárminő megjegyzést fűzött volna a fejlesztés tekintetében.² Megvoltak, elismerem, t. képviselőtársamnak, igen helyes, — és erre ma igazán különös meglepéssel és önérettel mutathat rá, — követelményei a magyar tisztképzés, a magyar katonai nevelés terén. És midőn 1896-ban (igazában: 1897-ben az 1897:XXIII. és XXII. t.-c.-kel) bekövetkezett a honvédtisztképzésnek kifejlesztése és 250 alapítványi helynek felállítása a közös hadseregénél, kijelentette t. képviselőtársam, hogy ezzel az ő katonai nevelésügyi programja ki van elégítve; ugyanaz a t. képviselőtársam, aki a mi mostani akciónkra azt mondja, hogy mi ezt a célt nagyon hiányosan és hibásan oldjuk meg.³

Méltóztassék összehasonlítani ezt a két dolgot egymással és én nem tudom, nem fogunk-e t. képviselőtársamnak felfogásában sokkal nagyobb, sokkal messzebbmenő változásokat felmutathatni és konstatálhatni, mint. aminő az a nuunce-különbség,

¹ L. Apponyi Emlékiratainak I. 66. 1.

* Erre az időszakra vonatkozólag 1. Apponyi Emlékiratainak I. 130—131, 145—147—148. 1.

* Apponyi katonai programjáról 1889 óta tájékoztatnak Emlékiratai. (I. 174—175, 196—197, 223—226, 239, 250, 254. 1.)

amely mai álláspontom és 1889-ben elmondott beszédem közt feltalálható.¹ (*Igaz! Úgy van! jobbfelől.*)

A t. képviselőtársaim megemlékeznek azon nyilatkozatokról, melyeket a közgazdasági bizottságban tegnapelőtt tettem.¹ II Nagyön helyesen nem ment bele ezúttal a kérdésnek mélyébe, és én sem tartanám a magam részéről helyesnek, hogy ezt most megtegyük, mikor a közel jövőben alkalmunk lesz ex asse foglalkozni a kérdéssel. Én egyszerűen csak arra az egy megjegyzésre szorítkozom, — mert hiszen természetesen a bizottságban elmondottak csak igen rövid kivonatban kerülhettek nyilvánosság elé, — hogy azt a leghatározottabban merem állítani, és reményiém, képes is leszek bizonyítani, hogy a kormánynak azon eljárása, miszerint felhatalmazást kér a kereskedelmi tárgyalások megindítására, nemcsak ellentétben nem áll az 1899: XXX. törvénycikk alapját képező politikai gondolattal, (*Helyeslés jobb felől.*) hanem ellenkezőleg, annak a gondolatnak a változott viszonyokhoz képest való helyes alkalmazását, ugyanannak a ratio legisnek a helyes alkalmazását képezi, amely az 1899: XXX. törvénycikkben le van fektetve.^{III} (*Helyeslés jobb felől.*)

Én kijelentettem akkor is, kijelentem most is, hogy az 1899: XXX. törvénycikk diszpozícióit helyeselttem, azokat szükségessé tartottam. Van azok közt egy nagyhorderejű diszpozíció, az, amely a kereskedelmi szerződések időpontjára vonatkozik, amely kell, hogy érvényesüljön a jövőben is. Van egy másik, amely az új vámtarifának az előkészítésére vonatkozik. Ez már nagyrészen teljesítette a maga hivatását, mert létrehozott egy új vámtarifát, egyelőre csak mint javaslatot, de mint az osztrák és a magyar kormány megállapodása által létesített javaslatot; és éppen azt az intenciót, amelyet szolgált e törvény akkor, mikor a vámtarifát követelte, szolgáljuk ma az adott viszonyok közt a legcélszerűbb eszközök által akkor, mikor ezen vámtarifajavaslatot tesszük a megindítandó kereskedelem-politikai akció alapjául. (*Élénk helyeslés jobbfelől.*)

Ezekután még csak egy igen rövid megjegyzésem van és ez t. képviselőtársam beszédének végére vonatkozik. (*Felkiáltások balfelől: Hát a 14. §?)* A 14. §-ra azért nem tartom szükségesnek visszatérni, (*Mozgás balfelől.*) mert hiszen ismétlem azt, hogy én ebben a kérdésben ma sem pro, sem kontra nem nyilatkozom. (*Zaj és felkiáltások a bal- és a szélsőbaloldalon: Ez a hiba!*)

¹ Erről a „nuance-különbség“-ről másképp vélekedik Szebfü, i. m. 254—255. l.

^{II} Március 16-án tárgyalta a közgazdasági bizottság a később említendő .(171) két külkereskedelmi törvény javaslatot. (B. H. 1904. március 17-i sz.)

³ (114)

Sándor Pál: Politikai okosság! *(Helyeslés jobb felől. Nagy zaj a bal- és a szélsőbaloldalon.)*

Báró Kaas Ivor: Felhatalmazás Ausztriának! *(Felkiáltások jobbfelől: Vízet!)*

Elnök: Csendet kérek!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Hígyjék meg nekem a t, képviselő urak, hogy helyesen járok el, mikor nem nyilatkozom; *(Helyeslés jobbfelől.)* mert abban a meggyőződésben vagyok,, hogy az ország érdekeit szolgálom és a magyar kormánynak és törvényhozásnak erős pozíciót biztosítok azért, hogyha ebben a kérdésben sem pro, sem kontra semmiféle irányban állást nem foglalok. *(Élénk helyeslés a jobboldalon. Zaj balfelől.)*

Sándor Pál: Nem fogaink felülni. *(Zaj.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőtársam is lészélt mostani nyilatkozatában az idevágó törvényes diszpozíciók garanciális jellegéről. Hát garanciát egy nemzetnek és egy országnak törvényhozása kereshet olyan diszpozíciókban, amelyek bizonyos körülmények között korlátokat szabnak a végrehajtó hatalom elé; kereshet garanciákat olyan diszpozíciókban, amelyek korlátokat szabnak idegen tényezők akaratával szemben; de garanciát keresni abban, hogy a saját kezünket megkössük, garanciát keresni abban, hogy a magyar törvényhozás szabad elhatározási jogának elébe vágjunk: *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)*

Nagy zaj a balfelől.) ez a magyar gondolkozásnak, a magyar jogfejlődésnek, a magyar politikának egy valóban unikumot képező új jelensége volna. *(Úgy van! Úgy van! a jobboldalon.)*

Ezekután csak egészen röviden pár szót a 67-es kiegyezésről és illetőleg arról, amit a múltkori¹ felszólalásom végén e kérdésben mondtam. *(Halljuk! Halljuk!)*

T. képviselőtársam ismét, egész sereg nyílt ajtót tör be, midőn azt mondja, hogy azon kompromisszumnak, vagy azon meggyezésnek, amely 1867-ben évszázadok vitáit zárta le, ő csak egy forrását ismeri, t. i. az 1867:XII. t.-cikket. Kétféle közjog nem lehet: egy titkos és egy nyilvános. Hiszen ez magától értetődik, soha senki sem állított mást, az én beszédemből sem lehet ennek ellenkezőjét kiolvasni. Igenis állítottam azt, hogy a törvény, amely 1867-ben létrejött, egy becsületes kompromisszum volt olyan világtörténelmi ellentéteknek kiegyenlítésére, amelyek felett folyt a harc több-kevesebb erővel és szenvedélyességgel századokon át és amely küzdelem utoljára is meggyőzte az uralkodót és meggyőzte a nemzetet, hogy itt kölcsönös életérdekünk egy becsületes kiegyenlítés megteremtése a tartós, összhangzatos, békés fejlődés előfeltételül. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)* Én igenis állítom és vallom azt, hogy ez a becsületes kiegyezés nem

¹ Vagyis március 12. (164).

Procrustes-ágy, hanem olyan alap, ahol magát az alapot bolygatni sem nem szükséges, sem nem szabad az ország érdekében, de ezen az alapon állva, igenis a magyar nemzetnek anyagi, szellemi és erkölcsi erejét szabadon fejleszthetjük tovább. (*Hosszantartó élénk helyeslés a jobboldalon.*)

Ez volt az alapfeltétele, alap gondolata a kiegyezési politikának. Azok a csalódások, amelyeket t. képviselőtársam említ és amelyekben sok igazság van, ha talán sok túlzás is: azok a csalódások másodrendű fontosságúak. Igaz, 1867-ben örömmámorban úszott a nemzet. Általános volt a meggyőződés, hogy egy millennium következik, ahol általános testvériségben, örömben, összhangban olvad fel minden korábbi ellentét. Persze ennek a nagyon nemes, nagyon lelkes, nagyon szép idealizmusnak túlzásaiból ki kellett, hogy ábránduljunk. Sem Ausztria népeivel szemben, sem — mint helyesen jegyezte meg — Horvátországgal és az országban lakó más nemzetiségekkel szemben nem tűntek el úgy azok az ellentétek, mint ahogy akkor a magyar nemzet a legszebb, a legnemesebb lelkesedéstől hajtva, hitte és remélte.

De ha ezek a remények nem teljesültek; ha ma is látjuk, hogy ellenségektől vagyunk körülvéve, akik lesik az alkalmat, lesik a rést, amelyen a maguk céljait velünk szemben érvényesíthessék: (*Úgy van! a jobboldalon.*) ez egy okkal több arra, hogy rendületlen hűséggel ragaszkodjunk ahhoz a kiegyezéshez, (*Zajos helyeslés és taps a jobboldalon.*) ahhoz az alaphoz, amelyen szilárdul megállva, a siker reményével szállhatunk szembe a magyar nemzet minden ellenségével. (*Hosszantartó zajos helyeslés, éljenzés és taps a jobboldalon.*)

A miniszterelnök beszédét követően a Ház az indemnitási javaslatot, melynek tárgyalása március 12-én kezdődött, általánosságban, majd részleteiben is bizonyos módosításokkal elfogadta.¹ A harmadszori olvasás március 19-én volt.

167. 1904 március 21-iki országos ülés. — Napirend megállapítása. — A civillista kérdése. (Napló XXIII. k. 269. és 269—270. 1.)

Elnök a legközelebbi ülés napirendjére vonatkozólag egyebek között javasolja, hogy a március 22-iki ülés napirendjére tűzessék ki az 1903. évi állami költségvetésről szóló törvényjavaslat és hogy ezen költségvetéssel együtt tárgyalja a Ház az ezzel kapcsolatos jelentéseket is.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T képviselőház! (*Halljuk!*) Én az elnök úr javaslatához teljes mértékben hozzájárulok, csak arra vagyok bátor a t. Ház szíves figyelmét felhívni, hogy talán azzal kapcsolatban a t. Háznak még egy határozat-

¹ Így pusztán azzal a változtatással, hogy a törvényjavaslat tartama négy hónapról hat hónapra (tehát június 30-ig) terjesztett ki.

hozatala volna helyénvaló. Amint méltóztatik tudni, és amint ez a dolog természetéből is folyik, — amennyire eddig láttam, az t. képviselőtársaimnak pártkülönbség nélkül való helyeslésével is találkozott, — a kormány már akkor, amidőn az 1903. év eltelt, anélkül, hogy a költségvetés tárgyalható lett volna, egy költségvetési törvényjavaslatot¹ adott be, amelynek, gondolom, indokolásában is jelezve van, de mindenesetre kijelentette itt is a kormány azt, hogy most már csak ezen törvényjavaslat tárgyalásának volna értelme, mert hiszen most már pro futuro megállapítani az 1903. év költségvetését, lehetetlen, az egyes tárcákra vonatkozó előzetes tervezeteknek tárgyalása tehát merőben tárgyalatlan és haszontalan munka volna. Mindazonáltal még a Ház előtt fekszik, mint elintézésbe kész ügy, maga az 1903. évi költségvetés is.

Gondolom tehát, helyes volna, ha a Ház határozatig kimondaná, hogy magát ezt a költségvetést nem kívánja tárgyalni, hanem egyenesen a költségvetésről szóló pénzügyminiszteri törvényjavaslatot tárgyalja és azt a holnapi ülés napirendjére) tűzi ki, természetesen ezzel kapcsolatban azokat a jelentéseket is elintézi, amelyeket a Ház igen t. elnöke felemlített. Ezt volnék bátor indítványozni. (*Helyeslés jobbfelől.*)

Báró Kaas Ivor kérdést intéz a kormányhoz arra vonatkozólag, hogy az 1903. évi költségvetésnek a miniszterelnök által jelzett módon való tárgyalása magában involválja-e azt, hogy az 1903. évi költségvetés ügy, amint van, szentesítést nyer a Ház által? Mert ezen esetben világos, hogy nem ugyan expressis verbis, de tényleg a civillista felemelése az 1903. évre incidentaliter és külön tárgyalás nélkül fogadtatnék el.

Gróf Tisza István miniszterelnök: Ebben a tekintetben megnyugtathatom a t. képviselő urat. Igaz, hogy magának az 1903-ik évi költségvetési törvényjavaslatnak vitája alkalmával a eivillista kérdésében a Ház határozhat, de én a magam részéről hajlandó vagyok már most (kijelenteni, hogy bár a kormány a eivillistának felemelését feltétlenül szükségesnek gondolja, tehát erre vonatkozó javaslatát fenntartja és annak idején kérni fogja a Házat, hogy a, civillistának ezen felemelése 1903-ra is hatályba lépjen: mindazonáltal teljesen elismeri azt, hogy helyesebb ezt a kérdést az ezen célból beadott törvényjavaslat tárgyalása alkalmával dönteni el. Ennek folytán holnap a költségvetési törvény tárgyalásakor hozzá fogunk járulni, vagy ha méltóztatnak kívánni, akár kezdeményezni is fogok éjj oly módosítást, amelynél fogva a költségvetési javaslatba a civillista az eddig hatályban állott összeggel állíttassák be. (*Helyeslés.*) Ismétlem, ez nem jelenti azt, mint hogyha a kormány e tekintetben nézetét megváltoztatta ¹

¹ (165).

volna. Ellenkezőleg, a kormány kötelességének fogja tartani, kérni a Házat arra, hogy mentül előbb, — azt hiszem, a húsvéti szünetek után, — a civillista kérdésével foglalkozzék, és ekkor kérni fogja és indokolni fogja, hogy miért kéri, hogy a civillista viszszenemőleg 1903. évre is szavaztassék meg és póthitel alakjában nyerjen megoldást ez a kérdés.

Thaly Kálmán: Nem fogunk belenyugodni!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Mindenesetre meg fogjuk akkor vitatni; de most én is azt tartom az ügy helyes megoldásának, hogy az 1903-ik évi költségvetésibe ne vegyünk bele olyan összeget, amely külön törvényben még megállapítva nincs. Ezt a kérdést közmegnyugvással intézhetjük így el. *(Helyeslés.)*

A Ház a másnapi ülés napirendjére vonatkozó elnöki javaslatot a miniszterelnök által javasolt azzal a módosítással fogadta el, hogy ne maga az 1903. évi állami költségvetés, hanem egyenesen az 1903. évi állami költségvetésről szóló törvényjavaslat tárgyalassék.

168. 1904 március 23. országos ülés. — A volt kormányelnöknek 1903. évi jelentése az exlex-állapotban teendő intézkedésekről. — Készfizetések felvételéről szóló törvényjavaslat bizottsági tárgyalása és napirendre tűzése. — Báró Kaas Ivor interpellációja: a választók összeírásánál az állampolgársági kellék érvényesítése tárgyában. (Napló XXIII. k. 338., 339., 344., 345—346., 346—347. 1.)

A Ház az 1903. évi állami költségvetésről szóló törvényjavaslatot kétnapi tárgyalás után úgy általánosságban, mint részleteiben elfogadván, hozzászólás nélkül tudomásul vette az ezzel kapcsolatos jelentéseket is. (167.)

Ezt követőieig elnök javasolja, hogy a volt kormányelnöknek (Széll Kálmánnak) 1903 május elsején benyújtott jelentését az exlex-állapotban teendő intézkedésekre vonatkozólag (100) a Ház elintézzetnek és tárgytalannak jelentse ki. Ha a Ház ehhez hozzájárul, az ezen jelentéssel kapcsolatos határozati javaslatok is levéttetnek a napirendről.

Nessi Pál és báró Kaas Ivor elnök eljárását helyteleníti, mert olyan tárgy felett, mely napirendre tűzve nincs, határozni nem lehet.

Lukács László pénzügyminiszter szerint elnök helyesen járt el, mert a szóbanforgó kormányjelentés immár tárgytalanná vált.

Barta Ödön ezzel szemben azt vitatja, hogy ez a jelentés az idevágó zárszámadások elintézése előtt nem tárgytalan. Hogy a Ház elnöke incidentaliter valamire kimondja, hogy ez tárgytalan; valamire, amit a Ház nem ismer, mert az ki nem nyomtatott és szét nem osztatott: erre precedenst alkotni nem szabad.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. Ház! Ami a dolog érdemét illeti, ez a jelentés bizonyára tárgytalan, mert ennek a; jelentésnek sorsa semmi tekintetben nem prejudikál a zárszámadások elintézésének és annak, hogy a számszerű felelősség kérdése a zárszámadások során döntessék el. Ami már most a dolog kezelési módját illeti, itt a kormánynak olyan jelentéséről van szó,

amelynek kinyomatása és szétosztása iránt a Ház még nem intézkedett, ahol tehát bármely percben, éppúgy, mint a bejelentés vagy benyújtás alkalmával dönthet a Ház abban, hogy az a jelentés kinyomassék, szétosztassék és napirendre tűzessék-e, vagy pedig a Ház ma már eltekinthet-e attól, hogy kinyomassék és szétosztassék, és csak azt kívánja, hogy a Ház iratai közt helyeztessek el.

Én azt hiszem, hogy az ügy mai stádiumában e jelentést már egyáltalában nem is lehetne napirendre tűzni, mert hiszen napirendre kitűzni tárgyalás végett csak kinyomatott és szétosztott jelentést lehet. Abban a kérdésben pedig, hogy egy beadvány, amely a Ház előtt fekszik, kinyomattassék-e vagy sem, a Ház határoz a dolog természeténél fogva, anélkül, hogy ez a határozathozatal előre napirendre kitűzetett volna. Én tehát ilyen körülmények között semmi akadályát nem látom annak, hogy az elnök úr javaslata értelmében ezen beadványra nézve mondja ki a Ház, hogy annak kinyomtatását és szétosztását feleslegesnek tartja és a Ház irattárába helyezi. *(Helyeslés a jobboldalon.)*

Ellenzéki oldalról többen annak a nézetnek adnak kifejezést, hogy a szóban forgó kormányjelentéssel kapcsolatos határozati javaslatok tekintetében is okvetlenül kell valamit tenni. Azokat valamiképpen el kell intézni. Thaly Kálmán pedig a miniszterelnök előbbi felszólalására megjegyzi, hogy legegyszerűbb volna, ha a kormány a már ügyis tárgyalanná vált jelentést visszavonná.

Gróf Tisza István miniszterelnök: Éppen fel akartam szólalni és kijelenteni, hogy miután ez a legegyszerűbb és legradikálisabb módja annak, hogy az obstrukciónak ezen nyomai is eltűnjenek a föld színéről, *(Derűltég.)* a miniszterelnöki jelentést ezennel visszavonom. *(Helyeslés a jobb- és a baloldalon. Felkiáltások balfelől: Ez a legegyszerűbb!)*

Okolicsányi László nézete szerint a jelentés visszavonásával a határozati javaslatok sorsa még eldöntve nincs, mert azok egészen önálló beadványok.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőház! Ezek a határozati javaslatok egy vita során adattak be, amely vita megindult egy miniszteri jelentésnek szétosztása tárgyában. Ha most az a jelentés visszavonatik, hát mindaz, ami a vitának tárgya volt, természetesen elesik és így elesnek ezen határozati javaslatok is. *(Helyeslés a jobboldalon.)*

Elnök általános helyeslés mellett kijelenti, hogy a jelentés visszavonván, a határozati javaslatok a házszabályok értelmében elesnek.

A másnapi ülés napirendjére vonatkozó elnöki javaslat elfogadása után Barta Ödön kéri, hogy miután a Háznak és a bizottságoknak foglalkoztatása a kormány feladata, intézkedjék sürgősen az iránt, hogy a készfizetések felvételéről szóló törvényjavaslat, mely még 1903. március

30-án terjesztett be és amelynek sürgősségét minden oldalról elismer-

ték, a pénzügyi bizottság által tárgyalassék és a húsvéti szünet utáni első ülésen tárgyalás végett kitézessék.

Gróf Tisza István miniszterelnök: Tisztelt Képviselőház! Azt hiszem, a parlamentarizmus lényegéből folyik, úgy, amint azt Barta, Ödön t. képviselőtársam igen helyesen jegyezte meg, hogy a Ház munkarendjére vonatkozó dispoziciók a felelős kormánnyal egyetértőleg a felelős kormány intenciói szerint tétessenek meg. A Háznak természetesen joga van másként is határozni, de az egyes bizottságoknak elnökei rendszeren a kormány elnökkel beszélnek meg azt, — nagyon helyesen, — hogy az egyes javaslatoknak bizottsági tárgyalását mikor intézzék. Ebben a tekintetben tehát a felelősség teljesen a kormányon nyugszik és a kormány majd intézkedik is annak idején abban a tekintetben, hogy ezen javaslat előkészítő tárgyalására a pénzügyi bizottságot felkérje.

Semmiestre sem volna helyénvaló, hogy a Ház most utasítást adjon ebben a tekintetben a pénzügyi bizottság elnökének; mert ismétlem, — anélkül, hogy efelelt diskusszióba akarnék belemenni, — hogy a kormány a maga felelőssége tudatában tartotta mindeddig mellőzhetőnek azt, hogy a javaslat a pénzügyi bizottságban tárgyalassék. *(Helyeslés a jobboldalon.)*

Következett báró Kass Ivor interpellációja a belügyminiszterhez, melyben kérdezi: minő intézkedéseket szándékozik tenni a kormány, hogy a választók összeírásánál a választói joggal bíró magyar állampolgárok a választói névjegyzékből ki ne hagyassanak, külföldi állampolgárok pedig a választók jegyzékébe fel ne vétessenek és téves felvétel esetén töröltessenek? Interpellációjának oka az, hogy tudomása szerint a határszéli megyékben sok magyar honpolgárt kihagynak a választói névjegyzékből; másfelől pedig Budapesten az egész világból oda-sereglett külföldiek adófizetésük révén belekerülnek a választói névjegyzékbe. Nem a törvényben, hanem az eljárásnál van a hiba. A hivatalos eljárás hibájából nem érvényesül a törvény azon rendelkezése, hogy csak magyar állampolgárok lehetnek választók és hogy a választók összeírása hivatalból eszközöndő. A hivatalból való összeírást tehát akként kell eszközölni, hogy először a választójog alapja, a honosság állapíttassák meg. Tessék tehát a belügyminiszternek elrendelni, hogy az összeíró küldöttségek és a községi eljárások erre kellő figyelemmel legyenek, az adóhivatalok kimutatásai és az összeíró küldöttségek működése kongruens legyen és így a választók összeírása, mely éppen most van folyamatban, a honosságra való tekintettel eszközöltessék.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. Ház! Azonnal szándékozom felelni az előterjesztett interpellációra. *(Halljuk! Halljuk!)*

A törvény kimondja, hogy választói joggal csak olyanok élhetnek, akik születés vagy honosítás folytán magyar honpolgárok. Ennek folytán az én nézetem is az, hogy a választói névjegyzék összeállítása alkalmával az a körülmény, hogy magyar honpol-

gár-e valaki, amennyire az egyáltalában kipuhatható, — mert mondjuk, olyan helyen, mint Budapest főváros, nagyon sok emberre nézve nem puhatható ki, mert nagyon megakasztaná az eljárást, ha ebbe beleavatkoznának, — kell, hogy tekintetbe vétessék. Ez a nézetem t. képviselőtársam nézetével megegyezik.

Azon kívánságának azonban, hogy a kormány, illetőleg az itt elsősorban tekintetbe jövő belügyminiszter, ebben a tekintetben intézkedéseket tegyen és utasításokat bocsásson ki, nem teszek eleget, mert a törvényt megsérteni nem akarom. *(Helyeslés jobbfelől.)* Már pedig a törvény nagyon helyesen a választói névjegyzékek összeállítását teljesen függetlenítette a központi kormánytól és önkormányzati testületeknek teljesen független hatáskörébe utalja.

Báró Kaas Ivor: Hivatalból eszközözlendő!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Önkormányzati testületek hatáskörébe utalta és független bíróság védelme alá helyezte. Tehát egyenesen törvénysértést követnék el, ha ebbe beleavatkoznám.

Tisztelt képviselőtársam itt egy sajátos — bocsánat a kifejezésért — fogalomzavarban szenved. Hivatalból eszközözlendő az összeíró küldöttség által, vagyis nem kell, hogy megvárja, hogy Kis Péter vagy Nagy Pál hozzájöjjön a maga ügyével, de az előterjesztett adatokból hivatalból igazítja ki a névjegyzéket. A hivatal alatt ne tessék mindjárt hivatalnokot érteni, hanem azt a fórumot, amelyet a törvény illetékes hatóságként megállapít. *(Zaj balról. Elnök csenget.)*

Azt hiszem, ha kell valahol t. képviselőtársamnak mint lelkes és tüzes ellenzéki férfiúnak arra ügyelni, hogy a kormány túl ne lépje hatáskörét és be ne avatkozzék jogtalanul és illetéktelenül, úgy éppen a választói névjegyzék összeállításánál kell ezt tennie, és ha valahol helyénvalónak tartom azt, hogy a kormány diszkrecionárius hatásköre teljesen elimináltassék, úgy éppen ez a tér az. *(Helyeslés a jobboldalon.)*

Ezt olyan lelkiismeretesen vettem eddig is tekintetbe, hogy midőn egy, most már, hála Isten, feleslegessé vált törvényjavaslatot nyújtottam be a Házhoz, amely az összeírási munkálatok elhalasztását invitálta, a központi választmányokat erről értesítettem, de semmiféle rendelkezést ki nem bocsátva, hanem egyszerűen figyelmükbe ajánlva azt, hogy nem volna-e célszerű várni az összeírási munkálatok megindításával.¹ Erre kaptam választ egy központi választmánytól, amely azt mondja, hogy ő nem osztja a miniszter nézetét és megindítja az összeírási munkálatot. Ezt is egyszerűen tudomásul vettem, mert azt tartottam, hogy az ő joga ebben a kérdésben határozni úgy, ahogy jónak látja ¹

¹(158, 165).

én nem rendelkezhettem, hanem csak figyelmébe ajánlhattam a dolgot a központi választmányának. Ezt az álláspontot fogom szigorú következetességgel érvényesíteni az egész vonalon és a választói névjegyzékek összeállításába sem direkt, sem indirekt befolyást gyakorolni nem fogok. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)*

Báró Kaas Ivor vizionválaszában azt mondja, hogy az a fordulat, hogy a miniszterelnök előadása szerint éppen szülő szerepel ebben a vitában, mint a kormány diszkrecionális hatalmának kiterjesztője és mint a polgárok önkormányzati jogának csorbítója, — mindenesetre a miniszterelnök nagy ügyességéről tesz tanúságot. A miniszteri választ nem veszi tudomásul.

Gróf Tisza István miniszterelnök: Tisztelt Ház! A törvény előírja, hogy micsoda hivatalos kimutatások bocsátandók az összeíró küldöttségek rendelkezésére. Ez megtörténik. Ennél messzebbmenő ingerenciát azonban a hivatalos közegeknek a választók összeírására nem lehet adni.

Várady Károly: Szükség van azokra a voksokra! *(Felkiáltások a jobboldalon: Éppen az ellenkező!)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: A törvény taxative elősorolja, hogy micsoda... *(Folytonos zaj «. jobb- és a baloldalon.)*

Várady Károly: Tapasztalásból tudom! *(Zaj a jobb- és a baloldalon.)*

Elnök (csenget): Csendet kérek!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Nem tudom, elvégezte-e a képviselő úr, mert én ráérek.

Várady Károly: Én is, akár holnap reggelig! *(Zaj a jobboldalon.)*

Elnök: Kérem, ne tessék a szónokot zavarni!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Mondom, a törvény előírja, hogy micsoda, hivatalos adatok bocsátandók az összeíró küldöttségek rendelkezésére a hatóságok által. Ezzel itt a hatóságok közreműködése ki van mérítve.

Várady Károly: Nem áll!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Azt hiszem, igen helytelen útra térnék, ha bárminemű további ingerenciát adnék és módot nyújtanék a hatóságoknak, hogy pl. a honosság kérdésének felvetésével bárminő tekintetben befolyjanak az összeíró küldöttségek munkájára. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)*

Gajáry Géza: Abszurdum lenne!

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőtársam ne csodálkozzék, ha csakugyan abba a különös helyzetbe ...

Báró Kaas Ivor: Privilegium az osztrákoknak! *(Mozgás jobbfelől.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: ...jutott, hogy a minisz-

teri önkényt és a miniszteri diszkrecionárius hatalmat képviseli velem szemben. És ha ez a helyzet beállott, ezt az én ügyeségemnek tulajdonítsa t. képviselőtársam, hanem a maga, általam sokszor és bizonyos élvezettel tapasztalt merész és sokszor szeszélyes észjárásának, amely elviszi őt olyan térre, ahol az eredmények, amelyekre jut, éppen az ellenkező irányban hatnak, mint ahogy ő gondolta. Itt a hiba és nem én bennem.

Báró Kaas Ivor: Ott a hatalom! (*Zajos derűltség a jobb- és a baloldalon.*)

A Ház a miniszterelnök választát tudomásul vette.

169. 1904 március 24. országos ülés. — Interpellációra adandó válasz sürgetése. — Horvát provizórium meghosszabbítása: a „bécsi befolyás“-féle dajkamese; a Társországok pénzügyi viszonyai; vádak a javaslat ellen; vádak a horvát közhangulat ellen; ii „testvéries egyetértés politikája“ á Társországok irányában. (Napló XXIII. k. 349., 357—360. és 362. 1.)

Barta Ferenc napirend előtt a házszabályokhoz szólva, előadja, hogy még 1903 november 18-án Drágán József lunkai körjegyző többrendbeli súlyos visszaélése tárgyában interpellációt intézett a belügyminiszterhez, de eddigelé tudomása szerint ebben az ügyben semminemű intézkedés nem történt. A házszabályokra hivatkozva, kéri a Ház elnökét, figyelmeztesse a belügyminisztert, hogy 30 napon belül tartozik megadni a választ és szóló a maga részéről kéri a belügyminisztert, hogy ez ügyben sürgősen intézkedjék.

Gróf Tisza István miniszterelnök:

Tisztelt képviselőház!

A képviselő úr megnyugtatóra közölhetem a t. Házzal, hogy az említett fegyelmi ügyben a vizsgálat folyik; azt hátráltatta egyfelől az a körülmény, hogy nagyon sok tanúra történt a panaszosok részéről hivatkozás, akiknek előállítás és kihallgatása nehézségekbe ütközött, de késleltette az a körülmény is, hogy a vármegye alispánjától az oda már egyezer betérjesztett vizsgálati iratokat kiegészítés végett vissza kellett kérni.

Mivel azonban a magam részéről is minden fegyelmi ügynél nagy⁷ súlyt helyezek arra, hogy ez az ügy a lehető leggyorsabban hajtassék végre, (*Helyeslés.*) éppen talán hét-nyolc nappal ezelőtt intéztem ebben az ügyben egy rendeletet Bihar vármegye alispánjához, amelyben őt az ügynek mentői sürgősebb elintézésére hívtam fel.

Gondolom, helyeselni fogja a t. képviselő úr is, ha az interpellációra választ altkor adok, mikor érdemleges választ adhatok. (*Helyeslés.*)

A napirend során áttért a Ház a Magyarország és Horvát-Szlavon-Dalmátországok között létrejött pénzügyi egyezmény becikkelyezéséről szóló 1889:XL. t.-c. hatályának újabb meghosszabbítására vonatkozó törvényjavaslat tárgyalásának folytatására. Ennek a javaslatnak men-

túl előbb való le tárgyalását szintén elsőrendű állami szükséglet kielégítése követelte, hiszen 1904 január 1 óta Horvátországgal is exlex-állapotban voltunk (1902:XXV. t.-c.) és törvényes felhatalmazás nélkül kellett a magyar kormánynak a Horvátország háztartására szükséges kiadások fedezetét utalványoznia.

Ennek a sürgős természetű törvényjavaslatnak általános tárgyalása már március 23-án megkezdődött. Neményi Ambrus előadó kifejtette, hogy a javaslat nagyban és egészben megfelel az eddigi horvát provizórium-törvényeknek, amelyeknek sorában ez lesz az ötödik.¹ Ugyanis egyszerűen az 1889:XL. t.-c. hatályának újabbi meghosszabbítását kívánja kimondani 1904. évi december végéig. Remélhetőleg ez lesz az utolsó provizórium, miután a regnikoláris küldöttségek munkája most már a szóbeli tárgyalások stádiumába, tehát az utolsó stádiumba jutott. Mindamellett, mivel a horvát költségvetési ügyek terén is több mint egy év óta törvény nélküli állapot uralkodik, a kormány azt kívánja, és a pénzügyi bizottság a maga részéről készségesen hozzájárul, — hogy a horvát pénzügyi kezelés ellátására ebben a javaslatban adjuk meg a törvényes felhatalmazást.

Míg azonban az előző provizórium-javaslatok egyszerűen a status quot tartották fenn, addig a most előttünk levő javaslat egy igen fontos és komoly új intézkedést tartalmaz, amelyet a törvényjavaslat úgy fejez ki, hogy „Horvát-Szlavonországok 1904. évi beligazgatási szükségletinek az a része, amely ez országok bevételeiből az erre a szükségletre az 1889: XL. t.-c. határozatai szerint eső hányadot meghaladja, a magyar korona országainak pénztárából a végleges pénzügyi egyezménynél (2. §.) leendő elszámolás fenntartása mellett fog fedezetni.“ A pénzügyi bizottság jelentése szerint az így fedezendő összeg kerekén három millió korona. Ez a hiány visszavezethető részben arra, hogy a mi példánkat követve a horvát költségvetés is terjeszkedik; hogy a tisztviselői fizetéseket ott is emelik és ezzel emelkedik a kiadás. De visszavezethető a horvát deficit arra is, hogy fogyasztási adótörvényeink reformja és egyéb pénzügyi természetű törvényeink módosítása következtében Horvátország jövedelmeiben bizonyos elmaradás mutatkozik. Hogy mennyiben alaposak az ezen címen horvát részről támasztható igények, ennek a kérdésnek taglalásával a Ház majd akkor fog foglalkozni, mikor a végleges új horvát pénzügyi egyezményről szóló törvényjavaslat előtte fekszik. Annak a három millió koronának megszávozása nem prejudikálhat sem a regnikoláris bizottság, sem a Ház majdani állásfoglalásának, mert ez egyszerűen annyit jelent, hogy ilyen összegű hiány mutatkozik az 1904. évi horvát költségvetésben és miután Horvátországnak tartományi pénzügyi autonómiája nincs, a hiányzó összeget a későbbi elszámolás kötelezettsége mellett a törvény felhatalmazása alapján a kormány előlegezi. Az eddigi tapasztalatok szerint azonban jóformán kizártnak kell tekinteni, hogy az előlegezett összeg később a magyar kincstárnak megtérüljön. Ha tehát a Ház a szóbanforgó törvényjavaslatot elfogadja, ezzel a Horvátország iránti jóindulatnak és áldozatkészségnek messzemenő jelét adja, amelyet elsősorban nem is pénzügyi, hanem csakis politikai okokkal lehet igazolni. Előadó végül ismételtlen hangsúlyozza, hogy a javaslat elfogadása semmiben sem

¹ A valóságban a hetedik. (L. az 1906:X. t.-c. bevezetését.)

prejudikál az új végleges horvát pénzügyi egyezménynek, amelyet a Ház talán nemsokára tárgyalni fog.¹

Barta Ödön a javaslat ellen foglalva állást, dicséri a pénzügyi bizottság előadójának őszinteségét, mellyel nyíltan beismerte, hogy a javaslat 1. §-ában foglalt új intézkedés Horvátország javára igazában nem 3 millió előleget, hanem 3 millió ajándékot jelent. Ez a kedvezmény előfutárja a majdan megkötendő magyar-horvát pénzügyi egyezménynek és épen ez a szempont az, amelyből a javaslatot bírálni kívánja. Vájjon mi az oka annak, hogy a végleges pénzügyi egyezmény megkötése mindeddig nem sikerült? Nem a magyar országgyűlés, hanem a horvát közvéleményben felburjánzott államellenes eszmék, a magyar állam egysége és épsége ellen irányuló horvát követelések. Olyan különös autonómia, amilyen a horvát, talán a világon sincsen. Olyan autonómia ez, amelynek szükségleteihez maga az illető terület külön semmivel sem járul hozzá. Ha ezt összehasonlítjuk a magyar községek autonómiájával, azt látjuk, hogy ezen községeknek mennyi áldozatába kerül ez az autonómia. De miből áll a horvát autonómia? Abból áll, hogy a beligazgatási szükségleteket folytonosan fejlesztik tisztviselői állások rendszeresítésével és egyéb módon, anélkül, hogy a magyar országgyűlés erre kifejezetten befolyást gyakorolna. A magyar kormány beletekint ugyan a horvát költségvetés összeállításába, de a magyar országgyűlés nem gyakorol más befolyást, mint azt, hogy ezen költségvetés eredményeként mutatkozó deficitet nekünk szabad megfizetnünk. Ha komolyan ki akarjuk küszöbölni azokat a nehézségeket, amelyek Magyarország és Horvátország között az egységes állami érület kifejlődését akadályozzák, akkor ne azon kezdje a kormány, hogy sorjában elismeri még a nem valódi horvát sérelmeket is, amelyekkel úgy tüntetik fel Magyarországot, mintha a horvát izgatónak volna igazuk, mert a mostani javaslatból egyébre következtetni nem lehet. Szólok nem hiszi, hogy a horvát költségvetésben mutatkozó deficit csak a magyar állam külön újabb megterhelésével volna elosztható. Mert amikor a magyar államháztartásban ugyanazon szükségleti ágaknál, mint Horvátországban, annyi minden igényről le kell mondani, akkor látnunk kell, vájjon ott is visszaszorították-e ugyanolyan mértékben az igényeket, és ha Magyarországon a polgárokat hozzászoktatjuk csak a legszükségesebb állami feladatok megoldásához, akkor a Társországok területén is így kell eljárni és nem szabad a magyar állampénztárból ezeket a horvát igényeket kielégíteni. Annál kevésbbé, mert hiszen Horvátország a magyar állam jóvoltából beligazgatási szükségletére tudvalévóig aránytalanul nagyobb összeget fordíthat, mint aminőt Magyarország a maga területén ugyanezen szükségletre fordítani képes. A praejudicium megszüntetése céljából indítványozza, hogy a törvényjavaslat első szakaszának az a része, mely az eddigi provizórium-törvényekkel szemben az előadó által is kiemelt új intézkedést tartalmazza és úgy kezdődik: „azzal a kiegészítéssel“, kihagyassék. Kéri ezt annál inkább, mert hiszen az első szakaszban ez a része, mint maga az előadó is elismerte, pusztán fikció, mert kizártak kell tekintenünk,

¹ A politikai viszonyok közismert kedvezőtlen alakulásánál fogva az új végleges egyezményt sem az 1901., sem az 1905. országgyűlés nem tárgyalhatta; csak az 1900. országgyűlés fogadta el és az 1900:X. t.-c.-be iktatta.

hogy az itt szóban forgó 3 millió korona előleg később a magyar államkincstárnak megtérüljön.

A március 24-iki ülésen folytatódott a horvát provizorium-javaslat általános tárgyalása. Ellenzéki részről a javaslat ellen felszólalt — lényegileg a már Baitától felhozottakhoz hasonló érvekkel — Buzáth Ferenc, gróf Batthyány Tivadar, Szederkényi Nándor és Babó Mihály.

Szederkényi Nándor azokkal a kormányzati hibákkal, sőt bűnökkel foglalkozik, amelyek a horvát viszonyokat annyira megzavarták. Ha azt kérdezzük, mi okozta azt, hogy a Magyarország és Horvátország közti viszony, mely egykor a lehető legjobb volt, a múlt század folyamán annyira megromlott: e kérdés megoldását két okban találjuk. Egyrészt a bécsi befolyás, mely a *divide et impera* elve alapján a horvát testvéreket a magyar testvérek elleni gyűlöletre ingerli. Másrészt a magyar kormányzat, melynek bűne, hogy nem használta fel azon eszközöket, amelyekkel Horvátország panaszait orvosolni lehetett volna. Nem igyekezett a horvátokat meggyőzni arról, hogy Magyarországnak semmi érdeke a horvátokat bármi részben megrövidíteni. A magyar kormányzat megelégedett azzal, hogy a horvát országgyűlés az ottani gonosz taktikai eszközökkel ideliferált negyven képviselőt. Ezek voltak a magyar kormányzat póttartalékosai, akik, mikor itt a nemzeti követelések ellen kellett szavazni, eljöttek, hallgattak, leszavaztak, hazamentek, de most már nem látjuk őket. Hát nem nevetséges állapot az, hogy a horvátországi képviselők csak ily dicstelen cselekedetre jönnek fel Budapestre? Hát a jelenlegi nagyfontosságú javaslat nem érdeklí öket? Ez igenis érdeklí Horvátországot, csakhogy a horvátországi képviselők nem azt tartják feladatuknak, hogy népük érdekeit képviseljék, hanem idejönnek azért is, hogy a magyar kormány szekerét tolják. Ez az állapot nem keseríti-e el a horvát népet ellenünk? Ha századokon át a legjobb viszonyban éltünk Horvátországgal, lehetetlen, hogy ezt a jó viszonyt meg ne újíthassuk, mert ahhoz csak őszinte kormányzati eljárás kell és az, hogy a bécsi befolyásokat, a bécsi intrikákat megsemmisíthessük, amelyek a fennálló jó viszonyt tönkretették és Horvátországban folyton ellenünk izgatnak.

Babó Mihály sem pénzügyi, sem politikai szempontból nem tartja indokoltnak a törvényjavaslat elfogadását és csatlakozik Barta Ödönnek az 1. §-ra vonatkozólag beadott ellenindítványához. Meggyőződése szerint a végleges pénzügyi egyezmény tárgyalásánál meg fogjuk találni azt az utat és módot, amely a Magyarország és Horvátország közötti jóviszonyt megerősíteni lesz hivatva. Azonban már most kéri a kormányt, hogy elimináljon egy nagy közjogi sérelmet, mely a horvát pénzügyi egyezmények megkötésénél előfordulni szokott. Méltán feltűnik ugyanis, hogy amikor a regnikoláris bizottságok tárgyalásai alapján létrejönnek az idevágó egyezménytervezetek, azok, mielőtt országgyűlési tárgyalás alá kerülnének, az ilyen egyezményeket becikkelyező törvényeink tanúsága szerint, külön szentesítéssel láttatnak el a Felsőg által. Ez homlokegyenest ellenkezik a magyar közjoggal, amelynek értelmében csak a két Ház által elfogadott törvényjavaslatokat szentesíthet a király, de nem a regnikoláris bizottságok által megállapított egyezménytervezeteket.

Babó Mihály beszéde után elnök az általános vitát bezárja. A miniszterelnök emelkedik szólásra.

Gróf Tisza István miniszterelnök: Tisztelt képviselőházi Nemcsak a Ház rendelkezésére álló idő szűk voltánál fogva szándékozom igen röviden nyilatkozni, de azt hiszem, kötelességemmé teszi ezt azon körülmény is, hogy csakugyan mindazon fontos kérdések, amelyek érintve lettek ebben a vitában és amelyek érintve lesznek ezen törvényjavaslat által, most állanak tulajdonképen érdelemleges elintézés alatt, és én úgy gondolom, sem ildomos nem volna tőlem, sem az ország érdekében nem állana, ha a regnikoláris bizottságok tárgyalásainak bárminő elvi diskusziók által prejudikálni kívánnék. *(Helyeslés jobbról.)* Ez legyen magyarázata annak, hogy a lehető legszűkebbre fogom szabni felszólalásomat.

Mielőtt azonban tulajdonképeni tárgyamra áttérnék, először a most felszólalt t. képviselő urat akarom egy tévedéséről felvilágosítani.

En nem tudom, honnan vette azt t. képviselőtársam, hogy bárminő regnikoláris deputációinak bárminő munkálata szentesített voltna, mielőtt azt a törvényhozás tárgyalta. Ilyen nem történt soha, nem is történhetett; ez a közjogi sérelem, amelyre a t. képviselő úr hivatkozott, igazán a fikciók világából való; itt valami tévedésnek kell fennforogni.

Ami továbbá szintén nem az ügyszó tartozó megjegyzés, ami t. i. Szederkényi t. képviselő úr előadását illeti, megmondtam már sokszor, de kénytelen vagyok ismét és ismét hangsúlyozni: hagyjunk már egyszer békét annak a „bécsi befolyás“-féle dajkamésének. *(Helyeslés jobbfelől. Zaj a szélsőbaloldalon. Elnök csenget.)* Mindenért, ami ebben az országban történik, van magyar felelős faktor, aki a teljes felelősséget elvállalja és semmiféle ok nincs rá, hogy az urak másutt keressék a bűnöst. Itt vagyunk mi; tessék velünk elbánni, állunk elébe a bírálóknak. *(Helyeslés a jobboldalon. Mozgás a szélsőbaloldalon.)*

Ami továbbá azt a hangot illeti, — már engedjen meg a t. képviselő úr, — amellyel ennek a Háznak tagjairól: a horvát képviselőkről beszél, akik éppen olyan joggal tagjai ennek a Háznak a közös ügyekre vonatkozólag, mint ezen Ház bármely más tagja, *(Úgy van! jobbfelől.)* mert az ő joguk éppen úgy a magyar törvényen, a magyar közjogon alapszik: *(Úgy van! jobbfelől.)* azt sem ildomos, sem célszerű, sem helyes dolognak nem tartom. *(Elénk helyeslés a jobboldalon. Mozgás és zaj a bal- és a szélsőbaloldalon. Elnök csenget.)* Azok a képviselő urak teljesítik itt a közügy iránti hivatásukat, teljesítik kötelességüket *(Elénk helyeslés jobbfelől. Mozgás és zaj a szélsőbaloldalon. Halljuk!)* legjobb meggyőződésünk szerint és nagyon természetes, hogy úgy járnak el, ahogy helyesnek látják és nem úgy, ahogy Szederkényi Nándor t. képviselőtársam látja helyesnek. *(Úgy van! jobbfelől.)* Ha pedig a jelenlegi vitában ezen kép-

viselő urak nem vesznek részt, ez nézetem szerint egyenesen a tapintatosság jele. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)*

Ezekután a dolog érdemére térek át és mindenekelőtt konstatálok egy tényt: azt, hogy az eddig hatályban állott horvát-magyar pénzügyi kiegyezési diszpozíciók alapján Horvátországnak köz jövedelmeiben apadás állott be. Apadás, amelyet egyéb körülmények mellett főleg, az adótörvényeinkben beállott azon változás idézett elő, amelynek folytán bizonyos olyan jövedelmek, amelyek eddig Horvát-Szlavonországok területén szedetvén, az ő jövedelmeik kiszámításánál figyelembe vették, az új adótörvény értelmében többé nem ott, hanem Magyarország területén szedetnek. Ez, t. képviselőház, tény, amelynél fogva a Horvát-Szlavonországok beligazgatására rendelkezésre álló összegben jelentékeny csökkenés állott be.

És itt azután Bárt. a Ödön t. képviselőtársam nem helyes alapon hasonlítja össze a horvátországi viszonyokat a mieinkkel. Nagyon igaza van t. képviselőtársamnak, amidőn arra utal, hogy hiszen Magyarországon is sokszor kérlelhetetlen ridegséggel kell sok, magában véve helyes és jogos igényt visszautasítani, tehát ugyanezt követelhetjük a horvátoktól is. Ebben teljesen igaza van. He mégis gondolja meg az én t. képviselőtársam, hogy Magyarországon a költségvetések évről-évre expanzivitást és, fájdalom, elég nagy expanzivitást mutatnak, és ha kell is igényeket visszautasítani, azért évről-évre mégis szaporodnak azok az igények is, amelyek kielégítést nyerhetnek, mert ha nem is olyan méretekben és olyan gyorsasággal, mint szeretnők, de azért az állam fokozódó jövedelmei a kiadásoknak és a produktív kiadásoknak is fokozatos fejlesztését lehetővé teszik. Akkor lehetné equiparálni a kérdést a szorosán vett Magyarországra és Horvát-Szlavon országok ra nézve, ha itt is azon körülmény állana be, hogy a rendelkezésre álló köz jövedelmekben egy olyan akut csökkenés következne be, amelynél fogva a mi produktív kiadásainkat 15—20 százalékkal kellene leszálltanunk oly célból, hogy a pénzügyi egyensúlyt megmenthessük. E között pedig már mégis olyan különbség van, mint ég és föld között.

És ha -azután tovább megy t. képviselőtársam és azt mondja, hogy nagyon szép dolog az autonómia, de aki autonómiát akar, fizessen is meg érte, és itt pl. felhossa a községeket, — hát ebben a példában már ismét, gondolom legalább, nem helyes úton jár. Mert hiszen ugyanazon autonómiával, amellyel a községek minálunk bírnak, bírnak nagyrészen a horvátországi községek is és pótdátóherrel azok a horvát községek is ugyanolyan mértékben, sőt talán jobban vannak megróva, mint minálunk, úgyhogy azért az autonómiáért, amelyért a magyarországi községek megfizetnek, a horvát társadalom is megfizet- az ő községi életének terén.

A tartományi autonómiára nézve Horvátországnak egy mód

volna arra, hogy maga viselje ennek terheit, de ettől az egy módtól, azt hiszem, t. képviselőtársam éppúgy visszariad, mint ahogy én visszariadnék. Ez a pénzügyi különállásnak a statválása volna, amit, azt, hkszem, hogy pártkülönbség nélkül mindannyian perhorreszkálunk és visszautasítunk. De éppen azért, mert azt mindannyian perhorreszkáljuk és visszautasítjuk, azt hiszem, nem helyes és nem helytálló azzal a váddal lépni fel Horvátországgal szemben, mert ha nekik a pénzügyi különállás meg nem adatik, akkor pénzügyi viszonyaik helyreállítására más forrás nincs, mint az az egységes forrás, amelyben bizonyos egységes kulcs szerint kell megállapítani a horvát autonóm kiadásokra szükséges összeget.

Ennek folytán a feladat az lesz: kérni egy oly kulcsot a jövő pénzügyi egyezmény számára, amely egyfelől az objektív igazságnak megfelel, másfelől abba a helyzetbe juttatja Horvát-Szlavonországokat, hogy a pénzügyi egyensúly megrontása nélkül fedezhessék valódi, elodázhatatlan szükségleteiket. En nem kétlem, sőt hiszem, és remélem, hogy sikerülni, fog a regnikoláris deputációknak és ezek munkálata alapján a képviselőháznak is ezt a helyes megoldást megtalálni. De most ezen kérdésnek, ismétlem, prejudikálni nem kívánok. Most azonban egy akut, egy presszáns szükségletéről van szó, amely szükséglet kielégítésével ezen munkálat befejezéséig nem várhatunk. Ez a szükséglet az, hogy a horvát-szlavon költségvetést már 1904-re teljesen lehetetlen lett volna összeállítani, mert ismétlem, 15—20 százalék vonatkozik oly kiadásokra, amelyek megállapított kereteknek, szervezeteknek léteéhez vannak kötve, amelyekhez szerzett jogok vannak fűződve. Ilyen kiadásokat kellett volna egyszerűen eltörölni és hogy úgy mondjam, levágni Horvát-Szlavonországok életéből, ha a pénzügyi egyensúlyt helyreállítani akartuk volna. Ez teljes lehetetlenség lett volna. Ilyen körülmények között nem létezett, más célszerű mód, mint expedienst találni abban, hogy az az összeg, amelyre a horvát-szlavon tartományi budgetnek feltétlenül szüksége volt, Horvát-Szlavonországoknak egyelőre mint előleg bocsáttassak rendelkezésére.

És itt azok a vádak, amelyekkel t. képviselőtársaim ezen a címen az előterjesztett javaslatot, illetik, körülbelül le vannak rontva. Mert hiszen kifogásolják azt is, hogy előleg alakjában nyújtatott; kifogásolják azt is, hogy prejudikál a végleges döntésnek; kifogásolják azt is, hogy nem járunk el elég őszintén, mert előlegnek nevezünk el valamit., amit végleg oda akarunk adni a horvátoknak.

Mindezekkel az egymással többé-kevésbé ellentétben álló vádakkal szemben, azt hiszem, az objektív igazság mégis az, hogy az adott helyzetben, hacsak — ismétlem — Horvát-Szlavonországok beléletét. egy mélyreható megrázkódtatásnak kitenni nem

akarjuk, mást nem tehetünk, minthogy a nélkülözhetetlenül szükséges pénzüsszeget rendelkezésükre bocsátjuk; de megmondjuk azt, hogy ezen rendelkezésükre bocsátott összegnek végleges mennyisége a megköthető pénzügyi kiegyezés feltételeitől függ. Ha ezek a feltételek akként állapíthatnak meg, hogy ezek alapján Horvát-Szlavonországnak saját beligazgatási szükségleteikre fordítható bevételei fedezni fogják ezt a most adott előleget, akkor természetes dolog, hogy ez az előleg is Horvát-Szlavonországnak javára esik, ellenkező esetben találni kell azután módot arra, hogy ezt a most túlélvezett összeget Horvát-Szlavonországnak visszaadják. Ez tehát nem prejudikál a dolog végleges eldöntésének, de az egyedüli mód, amely mellett Horvát-Szlavonországnak egy akut és sürgősen kielégítendő szükségletét kielégíteni lehet.

Ezekután, t. Ház, csak egészen röviden jelzem azt a politikai gondolatot is, amelynek úgy magában ezen javaslatban is, de a kormány és — akarom remélni, hogy pártkülönbőség nélkül — a (Ház részéről is ezen kérdésben és Horvát-Szlavonországgal szembeni egész akciókban nyilvánulnia kell).¹

T. képviselőház! Keserű vádakát hallottunk ma is Horvát-Szlavonországnak közhangulata ellen és, fájdalom, ezekben a vádakban sok igazság van. (*Mozgás a bal- és a szélsőbaloldalon.*) Mert tény az, hogy ott széles körökben létezik ma is egy olyan ellenséges áramlat a magyar nemzettel szemben, amelyet a magyar nemzet meg nem érdemel, amelyre a magyar nemzet íá nem szolgált, és amely hangulat a maga következményeiben valóságos örület és öngyilkosság éppen Horvát-Szlavonországnak jól felfogott érdekei szempontjából. (*Általános élénk helyeslés.*) Hogy ennek a hangulatnak nyomainak vannak még Horvát-Szlavonországnak, azon nem csodálkozhatunk, ha a történelmi előzményeket¹ ¹¹ ismerjük; mert tudjuk azt, hogy évtizedek milyen következetes aknamunkája Ásta alá azt a testvéries egyetértést, amely magyar és horvát között évszázadok Viszontagságain keresztül mindkét nemzet előnyére és javára fennállott. (*Úgy van jobbfelől.*)

Nessi Pál: A bécsi kéz! (Zaj a jobboldalon.)

Gróf Tisza sván miniszterelnök: Az 1868-ik év megteremtette a kiegyezést és a kibékülést a magyar és a horvát nemzet között és akkor a horvát tartománygyűlés többsége a Magyarországgal fennálló közjogi kapcsolat ápolását tűzte ki feladatául. Rövid idő múlva visszaesést láthattunk ezen a téren.

¹ (46) Ugyanezen alapgondolat, a „testvéries egyetértés politikája“ a Társországokkal szemben, nyilvánult meg Tisza 1895 december 6-iki beszédében és miniszterelnöki programbeszédében is (107).

¹¹ Ezekről a történelmi előzményekről 1848 előtt részletesen tájékoztat legújabbban Miskolczy Gyula kétkötetes munkája (A Horvát kérdés története a rendi állam korában, 1927.)

Szederkényi Nándor: Kormányzási visszaélések! *(Nagy zaj a jobboldalon: felkiáltások: Halljuk! Halljuk!)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Bekövetkezett egy idő, midőn aggódva kellett tapasztalni azt, hogy Horvát-Szlavonország politikai életének azon több belátással bíró elemei is, akik a Magyarországgal való viszony ápolását, kívánták, azok is mind bátortalanabban, mind több és több kétértelműséggel képviselték ezt a feladatot. *(Mozgás.)*

Így érkeztek el a magyarországi és horvátországi állapotok az 1883-iki krízishez, amely megteremtette végleges gyümölcseiben azt, hogy Horvát-Szlavonországokban ismét öntudatra és erőre kapott egy olyan férfias irányzat, amely szembeszállóit teljes bátorsággal a Magyarországgal való becsületes kiegyezés és megértés munkájának érdekében ... *(Helyeslés jobbfelől.)*

Szatmári Mór: Az egész horvát közvélemény ellenséges. *(Nagy zaj és ellentmondás jobbfelől.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: ... és ez elévülhetetlen érdemeket szerzett magának ezen a téren.¹ *(Igaz! a jobboldalon.)*

„És, t. Ház, ez az irányzat erősödött Horvátországban a nyolcvanas és kilencvenes évek alatt. Csak most legújabban látjuk, hogy inogni érzi lábai alatt a talajt.¹ ¹¹ Inogni érzi, miért? Bizonyára nem azért, mintha Magyarország meg akarná rövidíteni, de mert tényleg a pénzügyi viszonyok fejlődése által olyan következmények háruáltak a mai törvényes állapotban Horvátországra, amelyek ott tápot nyújtottak az izgatásra; amelyek ott lángra lobbantották a dolgokat, ismét ürügyet szolgáltatottak az izgatásra és meggyengítették azt a szilárd talajt, amelyről a védelem ezzel az izgatással szemben történhetett. Én nem törekszem semmi másra: a magyar nemzeti politikának az a kardinális feladata van, hogy teljesítse minden jogos kívánságát Horvát-Szlavonországoknak; megadja nekik mindazon eszközöket, amelyeket saját erejükhöz mérten követelhetnek. *(Egy hang bal felől: De ne a mi kárunkra! Nagy zaj a jobboldalon. Halljuk! Halljuk! Elnök csenget.)*

Megadja ezzel Horvát-Szlavonországok azon több belátással bíró hazafiasabb és jobb elemeinek, akik küzdenek ma is a mindkettőnk érdekében álló testvéries egyetértés politikája mellett, a fegyvereket, hogy megküzdhessenek ellenségeikkel és biztosítsa

¹ Apponyi 1903 július 22-iki híres beszédében (10.3) gróf Khuen-Héderváry Károly akkori miniszterelnököt „a legérdemesebb magyar államférfiak egyikének*” nevezi és azt mondja, hogy „újabb időkben senki oly határozottan a magyar állami közösségnek harcosa nem volt”, mint Khuen húsz évig tartó horvát báni állásában.

¹¹ Hogy a magyar-horvát unió ügye nincs rendben, „post festa” részletesen kifejti Bajza József az unió felbomlásáról szóló két érdekes tanulmányában. (Bp. Szemle 1919. 505. sz. és 1925. 578—579 sz.)

ezen politika számára a siker előfeltételeit. *(Élénk helyeslés jobbfelől.)* Ez a vezéreszmém, t. Ház, mindazon kérdésekre nézve, amelyek Magyarország és társországai közt megoldandók, és én abban a meggyőződésben ajánlom a javaslatot elfogadásra, hogy annak elfogadása által nemzeti politikát csinálunk a szónak legszebb és legigazibb értelmében. *(Élénk helyeslés jobbfelől. Mozgás a szélsőbaloldalon.)*

Következvén a határozathozatal, a Ház a törvényjavaslatot általánosságban elfogadta.

A részletes tárgyalás során az 1. §-nál felszólal Barta Ödön. Azzal kezdi, hogy nem hallotta, hogy a kormány részéről valaki ellenezte volna ellenindítványának elfogadását, amelyet az általános tárgyalás folyamán adott ugyan be, de amelynek lényege az 1. § ellen beadottnak is tekinthető. Szükségesnek tartja tehát, hogy indítványa indoklásául, de a miniszterelnöknek imént elhangzott beszédére is válaszul néhány megjegyzést tegyen.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. Képviselőház! Én ugyan azokat a szarvakat nem mondtam előző felszólalásomban, hogy t. képviselőtársamnak jelzett indítványát nem tartom elfogadhatónak, de ez természetesen előadásom egész tartalmából folyik, amelyben igyekeztem indokolni, hogy ezen előlegre feltétlenül szükség van, hogy ez az egyedüli célszerű expediens ebben a helyzetben. Egyszerűen utalok tehát, az általános vita alkalmával elmondottakra és kérem a t. Házat, hogy a beadott indítvány mellőzésével az eredeti szöveget méltóztassék elfogadni. *(Helyeslés jobbfelől.)*

A Ház az 1. §-t, Barta Ödön ellenindítványának mellőzésével, eredeti szerkezetében fogadta el. Ugyanezen az ülésen a 2-ik és utolsó szakasz is letárgyaltván, a pénzügyi és katonai exlex után immár a Horvátországgal szemben való törvényenkívüli állapot is megszűnt. Március 26-án (virágvasárnapját megelőző szombaton) a Ház a húsvéti ünnepekre április 12-ig elnapolta magát. Az elnök teljes joggal kívánhatott a hosszas és izgalmas ülésezések után „a t. Ház tagjainak kellemes ünnepeket és szünetet“. Hozzátehetjük: jól megérdemelt szünetet. A hosszú exlex-állapot romjainak eltakarítása után következhetett végre az alkotó munka.

170. 1904 április 12. országos ülés. — Kérvények előzetes tárgyalása. — Miniszterelnök nyilatkozata a Ház munkarendjéről. (Napló XXIV. k. 5—6., 8—10. 1.)

A kétheti húsvéti szünet után a Ház április 12-én tartott ismét ülést, melynek napirendjére a további teendők iránti intézkedés volt kitézve.

Az elnöki előterjesztések során bemutatásra került Nagyenyed közönségének kérvénye a Gyulafehérvárott építeni szándékolt kir. törvényszéknek Nagyenyeden leendő felépítése tárgyában. Minthogy a kérvényezők azt óhajtják, hogy kérvényük a beruházási javaslatokkal kapcsolatban tárgyalassék a pénzügyi bizottság által, elnök javasolja

a Háznak, hogy ezen kérvény a beruházási javaslattal kapcsolatos tárgyalás végett adassék ki a pénzügyi bizottságnak.

Ugron Gábor: A szokás az volt eddig, begy a kérvényi bizottságon kívül még más bizottsághoz is utasítható valamely kérvény, de az nem engedhető meg, hogy valamely kérvény a kérvényi bizottságot teljesen elkerülje. Ezen kérvényt először a kérvényi bizottsághoz kell küldeni és a kérvényi bizottság után lehet majd átteni a pénzügyi bizottsághoz.

Polónyi Géza azt vitatja, hogy valamely kérvényt a kérvényi bizottság mellőzésével csak a Háznak egyhangú megállapodása mellett lehet tárgyalni. A házszabályok 242. §-a kategorikusan rendeli, hogy „az elnök által a Háznak bemutatott kérvény felolvasatlanul a kérvényi bizottsághoz tétetik át”. Ezzel szemben tehet valaki indítványt. De mihelyt valaki ragaszkodik ahhoz, hogy a házszabályok értelmében a kérvény a kérvényi bizottsághoz küldessék, ezen kérést megtagadni nem lehet. Az ellenkező eljárás a házszabályok megsértése. Hogy ez a kérvény azért a beruházásokat tárgyaló bizottság elé is kerülhessen, az imént mondottak ellenére, abszolúte nincs kizárva. Azt azonban, hogy ellenzés dacára a kérvényi bizottságtól bármely kérvény elvonassék, szülő egyenesen az alkotmányjogi biztosítékok csorbításának tartja.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőház! Azt hiszem, hogy az alkotmányjogi biztosíték és a kérvényezési jog értéke szempontjából teljesen irreleváns kérdés az, hogy melyük bizottság tárgyalja ezt a kérvényt. De a magam részéről is azt tartom, hogy a házszabályokat szigorúan végre kell hajtani. Ennek folytán én is abban a nézetben vagyok, hogy ha a Háznak egyes tagjai kívánnák, hogy a házszabályok 242. §-ának elég tétessék,) akkor nem tehetünk mást, minthogy ezt a kérvényt a kérvényi bizottsághoz utasítsuk, minthogy a házszabályok 242. §-a imperatívusé így intézkedik. Azonban meg kell jegyezmem azt, hogy a Háznak eddig változatlanul követett és nagyon helyes gyakorlata szerint, valahányszor olyan kérvény adatott be, amely egy, bizottsági előkészítés alatt álló javaslatra vonatkozott, ezt a kérvényt, a Ház az illető bizottságnak adta ki. *(Igaz! Úgy van! jobbfelől.)* A pénzügyi bizottság százával foglalkozott az ilyen természetű kérvényekkel, legújabbán a közigazgatási bizottság is, s a t. ellenzék és a kérvényezőök érdekében sósokkal helyesebb eljárás, hogyha az a kérvény az illető szaktanársághoz utasíttatik és ott az illető törvényjavaslat tárgyalása alkalmával vétetik tekintetbe. *(Helyeslés jobbfelől.)* Én tehát azt hiszem, nagyon célszerűtlenül járnánk el, hogyha nem azután a precedens után igazodnánk, amelyt a Ház éveken keresztül változatlanul követett, hanem ezt a kérvényt a házszabályok 242. §-ának betűje szerint a kérvényi bizottsághoz utasítanék. Nagyon kérem tehát azokat a képviselő urakat, akik ezt az aggályt felvetették, nyugodjanak bele abba, hogy ez a kérvény előkészítés végett a pénzügyi bizottságnak adassék ki. *(Helyeslés jobb felől.)* Ha azonban a képviselő urak ebbe bele nem nyugszanak, én is azt hiszem, hogy miután a 242. §

imperatívé rendelkezik, ezt többséggel nem dönthetjük el, hanem a házszabályokhoz kell magunkat tartani. De ismétlem, célszerűtlenül, helytelenül és éppen a kérvényezők érdekében tévesen járunk el, mert nem tartanám helyesnek, hogy egyszerre kétfelé vitessék a kérvény. Vagy-vagy: vagy közmegnyugvással célszerűen járunk el, vagy pedig a házszabályokhoz ragaszkodunk és a kérvényt, a kérvényi bizottsághoz utasítjuk, amikor aztán majd akkor kerül a kérvény a Ház elé, mikor a beruházási javaslat már rég el van intézve.

Ez a vita azzal végződött, hogy a kérvény kiadatott úgy a kérvényi, mint a pénzügyi bizottságnak.

Következvén a napirend szerint a további teendők iránti intézkedés, elnök a másnapi ülés napirendjére vonatkozólag tesz javaslatot.

Polónyi Géza: A Háznak ilyen hosszabb szünetelése után szokás is, de helyes is, hogy a kormány a saját munkaterve felől a Házat kellő módon tájékoztassa. Ez esetben csak egyetlen ülés programja áll előttünk, anélkül, hogy a Ház tájékozva lenne az iránt, hogy a legközelebbi jövőben micsoda teendők várnak rá. E pillanatban nem kívánja felvetni azt a kérdést, hogy nem volna-e helyes, végre-valahára komolyan és sürgősen az 1904. évi költségvetés tárgyalásához fogni, habár a maga részéről a költségvetésnek mindenekelőtt való tárgyalását tartaná a legsürgősebb és leghelyesebb dolognak. Nem szándékozik ez alkalommal ily irányban ellenindítványt tenni, de kötelességszerűleg felszólal egy más rendkívül sürgős kérdés mielőbbi törvényhozási megoldása érdekében, és ez az erdélyrészi arányosítási és tagosítási ügyek kérdése. Kérdi a kormányt, hajlandó-e ezen kérdéssel a legsürgősebben foglalkozni és annak napirendre tűzését indítványozni? A másik dolog, amiről még beszélni akar, a választási törvény reformja. A függetlenségi párt azon megállapodásokról folyólag, amelyek a Ház színe előtt történtek (127), a leglényegesebb dolognak tekintette azt, hogy a választási törvény reformja a választási jog kiterjesztése mellett olyan időben kerüljön tető alá, hogy a legközelebbi választások már az új törvény alapján történjenek. Ha azonban a kormány ennek a kérdésnek gyökeres megoldásához nyomban hozzá nem fog, könnyen megeshetik, hogy minden ígéret ellenére a választási reformjavaslatból ebben az évben nem lesz törvény. Kér tehát megnyugtató választ arra a kérdésre, vajjon a kormány most is állja-e azt az ígéretét, hogy a választási reformra vonatkozó javaslat még ebben az évben törvényerőre emelkedik?

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. Ház! *(Halljuk! Halljuk!)* Mielőtt felszólalásom tulajdonképeni tárgyára áttérnék, arra a két kérdésre kívánok válaszolni, amelyet az előttem szólott képviselő úr hozott fel.

Egyik vonatkozik az erdélyrészi tagosítási és arányosítási ügyekre. Erre nézve kijelenthetem, hogy a kormány, teljes egyetértésben a t. képviselő úrral, ezt a kérdést nagyon fontos és lehetőleg sürgősen megoldandó kérdésnek tartja.

Polónyi Géza: Megint ez a „lehetőleg“ szó!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Lehetetlenül sürgősen meg-
 ölj Járulónak nem mondhatom.

Kubik Béla: Ez az a bizonyos ad graeeas calendas!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Az előkészületek folyamata-
 ban vannak; a két legközelebb érdekelt tárca vezetői, t. barátaim,
 az igazságügy-miniszter úr és a földművelésügyi miniszter úr már
 a tervezetben meg is állapodtak, amelyet legközelebb fognak egy
 ankétszerű tanácskozás elé bocsátani.

Ami a másik kérdést illeti, én nézeteimet és a kormány
 álláspontját ebben a tekintetben, t. i. a választási törvény reform-
 ját illetőleg, a t. Házban kifejtettem; nincs ahhoz hozzáténni-
 valóm, és nem akarok abból elvenni semmit.¹ Ennek a kijelenté-
 semnek végrehajtását igenis folyamatba tettem; azok a statisztikai
 munkálatok az alapossággal megegyeztethető, lehető leggyorsabb
 tempóban folyamatban vannak, és a statisztikai hivatal igen nagy
 apparátus mozgásbatételével igyekszik a munkálatot a lehető leg-
 hamarabb befejezni és a felgyűlt anyagot feldolgozni. Azután idő-
 vesztesség nélkül fogunk a kérdésnek törvényhozási megoldásával
 foglalkozni,

Én a t. Ház előtt azon kilátást nyújtottam, hogy az 1906-iki
 választások már az új törvény alapján történhessenek meg. Elis-
 merem, hogy ebből a szempontból nagyon előnyös volna, ha nem
 is ez év végéig, de —mondjuk— 1905 március elejéig a törvény
 létesülhetne, úgyhogy a választói névjegyzék összeállítása a rendes
 úton legyen eszközölhető. De már a választási ankét alkalmazva
 is kifejezést adtam annak, hogy szükség esetére lehet más termi-
 nusokat megállapítani egyszer kivételesen a választói névjegyzék
 összeállítására, úgyhogy ha a törvény nem jöhetne is létre már-
 cius belsejéig, ez nem képezné akadályát annak, hogy az 1906-ik
 évre már az új törvény alapján készüljenek el a választói név-
 jegyzékek. A fődolog az, hogy ebben az óriási fontosságú és hord-
 erejű kérdésben kellő megfontoltsággal és alapossággal járjunk
 el és én a magam részéről ezt az alaposságot semmiféle más szem-
 pontnak alá nem rendelem. (*Helyeslés jobbfelől.*)

Ezekután áttérek felszólalásomnak tulajdonképeni tár-
 gyára. (*Halljuk! Halljuk!*) Az elnök úr előterjesztései után
 mindjárt kívántam szólni és csak azért, nem tettem ezt, mert lát-
 tam, hogy t. képviselőtársam felszólalni kíván. Én t. i. szintén
 szükségét érzem] annak, hogy a Házat a legközelebbi teendők
 iránt tájékoztassam és erre nézve a t. Házhoz kérést intézzek.

Tökéletesen igaz, hogy most legsürgősebb teendő a f. évi
 költségvetésnek a letárgyalása volna és így csak ismétélhetem²

¹ (127) és (158), az ott található utalásokkal.

² (165).

azt a kijelentésem, hogy a kormány teljes mértékben érzi a felelősség súlyát azért, hogy a költségvetési javaslatot mindeddig még elő nem terjesztette. Ismét csak abban találok védelmünket és mentességünket, hogy különösen az ország pénzügyeinek mai, nem éppen könnyű helyzetében, és tekintettel arra a sok mindenféle új teherre, ami elodázhatatlanul felmerült, tényleg az 1904. évi költségvetésnek összeállítása nem könnyű munka volt. Most már azonban ez a munka a befejezés küszöbén áll és remélem, hogy rövid idő alatt, talán néhány nap múlva már abban a helyzetben leszünk, hogy a költségvetési javaslatot előterjeszthetjük.

Természetesen ennek a javaslatnak a pénzügyi bizottságban való letárgyalása hosszabb időt fog igénybe venni, úgyhogy bármennyire sajnálom is, hogy mindeddig még a költségvetéssel a Ház nem foglalkozhatott, még egynéhány hét bizonyosan el fog telni, mielőtt a t. Ház plénuma a költségvetéssel foglalkozhatok. Ezt az időt, amely a költségvetés plenáris tárgyalásától szükségszerűleg elválaszt, nézetem szerint elsősorban arra kellene felhasználnunk, hogy letárgyaljuk azokat a¹ javaslatokat, amelyek egyfelől szoros összeköttetésben állanak a költségvetéssel, amelyeknek letárgyalása már quasi előkészítése a költségvetés letárgyalási munkájának és amelyek másfelől az országnak vagy a társadalom széles rétegeinek régóta hangoztatott fontos óhaját hivatvák megvalósítani. *(Úgy van! jobbfelől.)*

Ennekfolytán azon törvényjavaslatok komplexuma, amelyeknek letárgyalásairól gondolkunk, a következő: a vármegyei tisztviselők illetményeinek, valamint a községi és körjegyzők illetményeinek rendezése, ezzel kapcsolatban az anyakönyvi törvénynek a reformja, a civillista tárgyában beadott törvényjavaslatnak a letárgyalása, *(Mozgás és zaj a szélsőbaloldalon.)* a beruházási törvényjavaslatnak a letárgyalása, a katonai nevelőintézeteknél felállítandó alapítványi helyekre vonatkozó javaslatnak letárgyalása és ezen javaslatoknak a befejezése után a Némitás Olaszországgal folytatandó kereskedelmi tárgyalásokra vonatkozó javaslat, természetesen az olasz provizórium jóváhagyására vonatkozó javaslat is.

Polónyi Géza: Eszerint megint nem lesz költségvetésünk az idén.

Gróf Tisza. István miniszterelnök: Ezek azok a tárgyiak, amelyeknek tárgyalására azt az időt óhajtja a kormány felhasználni, amely a költségvetés plenáris tárgyalásától szükségképpen elválaszt. Hiszem és remélem, hogy ezeket a kérdéseket el lehet azalatt intézni. Amennyiben azonban ez lehetetlennek bizonyulna, természetes dolog, hogy a munkarendben megfelelően változtatnunk lehet, hogy azon változtatnunk is kell, mert elsőrendű feladatnak tartom én is azt, hogy az országnak a folyó évre véglegesen megszavazott költségvetése legyen. *(Helyeslés a jobboldalon.)* Azt

hiszem, hogy azt az időt, amelyik a költségvetés plenáris tárgyalásától az általam előadottakból kitetszőleg szükségszerűen elválaszt, igyekeznünk kell felhasználni arra, hogy oly javaslatokat tárgyaljunk, amelyek valóban ennek az országnak nagyon fontos érdekeit hivatvák előmozdítani. *(Helyeslés a jobboldalon. Felkiáltások a szélsőbaloldalon: Civillista!)*

Én óhajtottam volna a t. Házat kérni, hogy a vármegyei tisztviselők fizetésének rendezésére vonatkozó javaslatot már a holnapai ülésre méltóztassék kitűzni, miután azonban egy expedicionális tévedés folytán ezen már régebben benyújtott javaslat csak a mai ülésen osztatik ki, ezzel a kéréssel nem állhatok: elő, és ezért, állapotdam meg a Ház mélyen t. elnökével abban, hogy a holnapai napot a felsorolt kisebb jelentőségű tárgyak lehetőleg nagy részének elintézésére használjuk fel; de én már most kérem a t. Házat: méltóztassék beleegyezni abba, hogy a holnaputáni ülés napirendjére a vármegyei tisztviselők fizetésrendezésére vonatkozó javaslat kitűzessék. *(Helyeslés a jobboldalon.)* Ez a javaslat már ismeretes a Ház t. tagjai előtt, hacsak ma osztattott is ki hivatalosan, rövid! is az egész javaslat, s ezért, azt, gondolom, nem volna akadály abban, hogy az a holnaputáni ülés napirendjére tűzessék ki. *(Helyeslés a jobboldalon.)* Ezek előterjesztése mellett az elnök úr által előterjesztett napirendi javaslatához hozzájárulok. *(Helyeslés a jobboldalon.)*

Ezután a Ház elfogadta az elnök napirendi javaslatát.

171. 1904 április 13. országos ülés. — Napirendelőtti felszólalás: közös külügyminiszter találkozása az olasz külügyminiszterrel. — Megvesztegetési ügy bizottsági jelentésének napirendre tűzése. — Válasz Ugron Gábor és Holló Lajos interpellációjára: a királynak adott tanácsok és, a király előtt megforduló tanácsadók ügyében. — Válasz Endrey Gyula interpellációjára: az üszkübi osztrák-magyar konzulnak egy magyar honpolgárral szemben elkövetett erőszakos eljárása tárgyában. — Válasz Molnár Ákos és Okolicsányi László interpellációjára: az olasz kereskedelmi szerződés ideiglenes fenntartása tekintetében folytatott tárgyalásokról. — Hegedűs Lóránt interpellációjára: a, kivándorlási törvény végrehajtása tárgyában. (Napló XXIV. k. 17—18., 19., 20—21., 21., 28—29., 29—30., 30., 33—34., 36—40. 1.)

Visontai Soma napirendelőtti felszólalás tárgyává teszi azt a találkozást, mely külügyminiszterünk és az olasz külügyminiszter között a legutóbbi napokban Abbáziában történt.¹ Ez a találkozás fontos politikai és gazdasági érdekeinket látszik érinteni s ezért ezzel kapcsolat-

¹ Goluchowski és Tittoni abbaziai találkozása 1904 április 9-én volt. (B. H. 1904 ápr. 10. sz.) Itt megjegyezni kívánjuk, hogy Olaszország már az 1902. nov. 1. olasz-francia Földközítengeri egyezmény óta nagyon bizonytalan tagja volt a Hármasszövetségnek és hogy 1904. ápr. 8-án, tollát egy

ban néhány kérdést kíván a miniszterelnökhöz intézni. Így kérdi, miért kellett ennek a találkozásnak oly különös sürgősséggel éppen most bekövetkeznie, amikor parallel ezen találkozással úgy a magyar, mint az osztrák kormány gazdasági alkudozásokat folytat Olaszországgal és csak két éve annak, hogy a hármasszövetség állítólag régi tartalmával megújított és akkor Olaszországgal szemben netalán fennálló mindenféle vitás pont bizonyos rendezést nyert? Kér továbbá megnyugtatót arra nézve, hogy nincsen-e alapja annak az általános aggodalomnak, hogy talán éppen ezen találkozás alkalmával politikai érdekek kielégítése céljából tényleg nagy támadás történt volna Magyarország gazdasági érdekei ellen az olasz kereskedelmi szerződés megújításával kapcsolatban? Legyen szíves a miniszterelnök a Házat minden irányban, különösen arra nézve megnyugtani, hogy ez a találkozás nem volt egyéb, mint újabb jelensége azon szövetséges viszonyoknak, mely Olaszország és a monarchia között fennáll, de amely az udvariassági aktuson kívül, vagy talán szorosan a hármasszövetséggel összefüggő kérdések megbeszélésén kívül sem újabb politikai megállapodásokat, sem olyan gazdasági döntéseket nem provokált, amelyek a magyar kormányra nézve lekötöttséget jelentenek, és amelyek ennél fogva talán súlyosabb sérelmekkel járnak akár a mi politikai, akár a mi gazdasági érdekeinkre nézve.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőházi Én nagyon sajnálom, hogy a t. képviselő úr ezen felszólalását nem a célszerűbb interpelláció alakjában intézte hozzám, már csak azért is, mert a képviselő úr szíves volt mintegy 25—30 kérdést intézni hozzám, amelyeket egyszeri hallásra leírni és megjegyezni magának a legjobb akarattal sem voltam képes; holott, ha kérdéseit interpelláció alakjában intézte volna, abban a szerencsés helyzetben lennék, hogy előttem feküdnének a kérdések írásban, amelyekre aztán felelni is tudnék. Egyébiránt azt hiszem, hogy rövidre összefoglalva és csoportosítva a dolgot, sikerülni fog a t. képviselő urat és a t. Házat megnyugtatom. *(Halljuk! Halljuk!)*

Ami először is azt az ismételten ventillált és ismételten megcáfolt kérdést illeti, hogy a hármasszövetség megkötése vagy fenntartása érdekében akármelyik államtól, de különösen Magyarországtól közgazdasági áldozatok követeltetnének: erre nézve én a leghatározottabban kijelenthetem, hogy a hármasszövetség megkötése vagy fenntartása érdekében közgazdasági áldozatok nem követeltetnek senkitől, így Magyarországtól sem. *(Élénk helyeslés jobbfelől.)* Ott, ahol két állam kereskedelmi viszonyainak rendezéséről van szó, természetes, hogy mindegyik államnak megfelelő gazdasági ellenszolgáltatások fejében kell bizonyos áldo-

nappal az abbaziai találkozó előtt, jött létre az angol-francia entente, mely egy csapással Németország és a Monarchia hátrányára változtatta meg a külpolitikai helyzetet. (Stieve, Németország és Európa c. művének (53.1 55—56. 1.)

zatokat, koncessziókat hozni, de nem politikai célokért, nem a hármasszövetséggel kapcsolatos célokért. *(Úgy van! jobbfelől.)* A megkötendő kereskedelmi szerződésnél tehát tisztán gazdasági szempontból kellend majd mérlegelni azt, hogy azok az előnyök, amelyeket mi nyújtunk Olaszországnak, teljes rekompenzációt találnak-e Olaszország megfelelő gazdasági ellenszolgáltatásában? *(Helyeslés jobbfelől.)*

Ami a kérdésnek politikai oldalát illeti, a t. képviselő úr fel-szólalásának végén nagyon helyesen rámutatott ennek a találko-zásnak tulajdonképeni jelentőségére. *(Halljuk! Halljuk!)* Én azt hiszem, hogy az csak természetes dolog, hogyha két szövetséges viszonyban lévő állam külpolitikájának intézői koronkint szívesen ragadják meg az alkalmat arra, hogy találkozzanak, hogy szemé-lyes eszmecsere útján beszéljék meg mindazon kérdéseket, ame-lyek a két. hatalom külpolitikáját érintik. *(Úgy van! jobbfelől.)* A jelen esetben sem történt semmi egyéb, mint az, hogy a két külügyminiszter személyesen találkozott és alkalmat vett magá-nak az összes függőkérdések megbeszélésére. *(Halljuk! Halljuk!)* Ez semmi más irányban újabb kötelezettségeket, újabb megállá-podásokat nem jelent, de azt hiszem, hogy éppen a jelen viszo-nyok közt, (midőn, mint igen jól méltóztatnak tudni, a Balkánon az európai nagyhatalmoknak fontos akciója folyik¹ és midőn nem olasz kormánykörökben, de egyes olasz politikai körökben minden ténybeli alap és jogosultság nélkül igyekeztek monar-chiánknak a Balkánon folyó akcióját és politikáját olyan irány-ban feltüntetni, mintha az az ottani olasz érdekekre veszélyes le-hetne: örvendetes és helyes dolog volt, hogy a külügyminiszter alkalmat vett magának minden ilyenféle támadások vagy gyanú-sítások alapos elhárítására. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Úgy gondolom, ezekkel megadtam a felvilágosítást, amelyet a t. képviselő úr kívánt. *(Helyeslés.)*

Visontai Soma köszönettel fogadja a miniszterelnök szívességét, hogy napirend előtti felszólalására azonnal válaszolt és válaszát meg-nyugvással veszi tudomásul.

Ezzel a Ház áttért a napirend első pontjára, vagyis „a további teendők iránti intézkedés¹¹ -re, mely napirendi pont még a gróf Khuen-Héderváry-kormány bemutatkozására és programjára vonatkozott. Elnök javasolja, hogy miután ez a kormány már hónapok óta nem lé-tezik, ezt az ügyet a Ház tárgyalannak jelentse ki és ezzel együtt az összes idevágó határozati javaslatokat vegye le a napirendről.

Babó Mihály a Kossuth-párt nevében és megbízásából kijelenti, hogy amily természetes az elnök javaslata, mely által ez a napirendi pont formailag elintézését nyer: éppen ezzel kapcsolatban sokkal fonto-sabb, hogy végre a Pap Zoltán-féle megvesztegetési ügyben (102., 157.) kelt bizottsági jelentés is, melyet az előadó még múlt évi szeptember

30-án terjesztett elő, végre-valahára érdemi elintézés nyerjen. Kéri tehát pártja részéről az elnököt, tegyen javaslatot oly irányban, hogy a parlamenti vizsgáló bizottság jelentése minél előbb napirendre tűzessék; a Házat pedig arra, hogy ily irányban határozzon.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőházi *(Halljuk! Halljuk!)* A kinyomatott napirend elején felsorolt határozati javaslatok és a parlamenti bizottság jelentése között semmi tárgyi összefüggés nincs. Ezek a határozati javaslatok beadattak a Khuen-kormány bemutatkozásakor megindult vita kapcsán és csak egy későbbi incidens folytán küldetett ki a parlamenti vizsgáló-bizottság, amelynek jelentéséről most szó van. Én tehát azt hiszem, hogy a két dolgot egymással teljesen felesleges volna kapcsolatba hozni. *(Helyeslés a jobboldalon.)*

A magam részéről és ezt t. képviselőtársam sem kifogásolta, mindenekelőtt kérném a t. Házat, hogy a határozati javaslatoknak, mint tárgytalanoknak törléséhez méltóztassék hozzájárulni. *(Helyeslés jobb felől.)*

Ami pedig a másik kérdést illeti, t. i. a parlamenti bizottság jelentésének tárgyalását, éu is óhajtom, hogy ez megtörténjék, de mégis kérném a Házat, hogy elsősorban végezze el azokat az ügyeket, amelyeknek mielőbbi elintézése életbevágó komoly érdeke az országnak, *(Úgy van! jobbfelől.)* komoly érdeke a nemzetnek *(Úgy van! jobbfelől.)* Amint ezeknek az ügyeknek az elintézésével haladunk, én nagyon szívesen hozzájárulok ahhoz, hogy időt szakítsunk ennek a jelentésnek tárgyalására. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Babó Mihály teljes megnyugvással veszi tudomásul a miniszterelnök azon helyes álláspontját, hogy a két dolog tárgyi kapcsolatban nem áll és reméli, hogy a törvényenkívüli állapot megszűntével most már a miniszterelnök is hozzá fog járulni ahhoz, hogy a parlament tekintélye érdekében ez a bizottsági jelentés a lehető legrövidebb idő alatt tárgyalassék.

Olay Lajos nem nyugodhatik meg a miniszterelnök nyilatkozatában, mert nem jelölte meg szabatosan a bizottsági jelentés tárgyalásának időpontját. Emlékeztet arra, hogy ennek a megvesztegetési ügynek érdemleges elintézését oly fontosnak és sürgősnek tartotta a Ház, hogy múltévi július 31-én tartott ülésében kimondotta, hogy amíg az ugyanakkor megválasztott parlamenti vizsgáló-bizottság működését be nem fejezi, ülésezését felfüggeszti. Ennek az ügynek tisztázása éppoly fontos és sürgős ma is. Sürgösebb és fontosabb, mint bármely más tárgy, amelyeknek előzetes elintézését a miniszterelnök kívánja. Nagyon kéri tehát a Házat, vegye ezt a dolgot komolyan és határozza meg a tárgyalás időpontját.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőház! Azt, hogy akkor, midőn ezen incidens felmerült, a Ház annak mielőbbi tisztába hozatalát még üléseinek felfüggesztésével is elhatározta, természetesen tartom. Meg is tartatott azonnal, minden egyéb

teendő félretétele mellett a vizsgálat, amelynek érdeméről itt most vitát nem is volna szabad provokálnom, de amely vizsgálat, azt hiszem, meggyőzte az ország közvéleményét arról, hogy itt a magyar parlament méltóságának, tisztaságának, s tisztességének veszélyeztetéséről szó sincs; (*Ellentmondások a szélsőbaloldalon.*) és ezzel ez a kérdés a maga égető sürgősségét és fontosságát elvesztette. (*Helyeslés jobbfelől. Mozgás és ellentmondások a szélsőbaloldalon.*)

Olay Lajos: Majd meglátjuk, t. miniszterelnök úr! Vannak még újabb adatok is. (*Zaj. Halljuk! a jobboldalon.*)

Gróf Tisza István miniszterelnök: Az a parlamenti vizsgálat, amely a legmesszebbmenő nyilvánossággal folyt ebben a tekintetben, a közvélemény túlnyomó nagy részét megnyugtatta. Meg vagyok róla győződve, hogy egy vita, amely ezen vizsgálat és ezen jelentés fölött e Házban meg fog indulni, szintén nem fog más eredménnyel végződni. Azért én is óhajtom, hogy ezen kérdés ne maradjon tovább függőben és én is rajta leszek, hogy erre egy kedvező alkalmat felhasználjunk, amidőn a Ház égetően sürgős ügyekkel elfoglalva, nem lesz. De az ellen azután éppen a magyar parlament és a magyar nemzet méltósága és becsülete érdekében tiltakoznom kell, mint hogyha itt egy „sötét gyanú” lebegne még ezen parlament fölött. (*Helyeslés jobbfelől. Mozgás és felkiáltások a szélsőbaloldalon: Hiszen ezt kell tisztázni!*)

Olay Lajos: Jogos gyanú!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Az minden elfogulatlan ember előtt tisztázva van, aki ezen vizsgálat lefolyását figyelemmel kísérte. (*Úgy van! jobbfelől.*) És, sajnálom, de ha a képviselő urak törekedni fognak — bizonyára jóhiszeműleg — ezen kérdést ismét elhomályosítani, majd szemben fogjuk ott egymást találni és remélem, hogy szemben találják magukat pártkülönbség nélkül mindazokkal, akik e tekintetben így gondolkoznak és nem fog sikerülni akkor sem a legcsekélyebb homályt vetni ebből az ügyből kifolyólag a magyar parlament tisztességére. (*Élénk helyeslés a jobboldalon. Mozgás a szélsőbaloldalon.*) Különben ismételve kérem, méltóztassék most megnyugodni abban, hogy ezen kérdés végleges elintézésére nézve is igyekezni fogok közelebb javaslatot tenni. (*Helyeslés a jobboldalon.*)

Olay Lajos félreértett szavainak helyreigazítása címén kér szót. A miniszterelnök egészen más tere vitte át a kérdést. Hiszen senki sem akar itt határozott véleményt nyilvánítani az ügy érdemében; de nem áll-e fenn mindaddig a jogos gyanú, míg ezen ügy nem tisztázódik? Erre a kérdésre a miniszterelnök nem felelt. Már az is nagyon elhibázott dolog volt, hogy olyan egyént, akivel szemben ez a vád még nem is tisztázott, Ő Felségének a kormány tagjává való kinevezésre ajánlani bátorzkodott. Az a tény, hogy gróf Khuen-Héderváry volt mi-

niszterelnök újból miniszterré lett,¹ kötelességévé teszi a miniszterelnöknek, hogy ezen ügy mielőbbi tárgyalásáról gondoskodjék.

Gróf Tisza István miniszterelnök: Arra nézve biztosíthatom a képviselő urat, hogy a felelősséget azért, hogy a jelenlegi Ő Felsége személye körüli miniszter úrnak kinevezését Ő Felsége előtt javaslatba hoztam, teljesen nyugodt lélekkel vállalom. *(Élénk helyeslés és éljenzés a jobboldalon. Mozgás és zaj a szélsőbaloldalon. Halljuk! jobb felől.)* Ha bárkinek, aki őt nem ismerte, a legkisebb kételye lehetett is valaha, hogy az ő személyével összefüggésben áll egy piszkos dolog, — nekem sohasem volt kételyem, mert ismerem, — de ha bárkinek lett volna is: ezen vizsgálatnak egész lefolyása ezt a vádat eklatánsul megcáfolta. *(Úgy van! jobbfelől.)* E tekintetben tehát semmi további intézkedésnek szüksége nincs; de igenis, az szükséges, hogy forma szerint elintézzük a kérdést és el is fogjuk intézni. *(Helyeslés jobbfelől.)*

A vita azzal végződött, hogy a Ház, elnök javaslatának elfogadásával, hozzájárult ahhoz, hogy a további teendők iránti intézkedésre és az azzal összefüggő határozati javaslatokra vonatkozó napirendi pont a tárgysorozatról levétessek.

Az ülés későbbi szakában a miniszterelnök még többrendbeli régibb interpellációra is válaszolt. Válaszai a Napló sorrendjében itt következnek.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőház! Az elmúlt év május 20-án Ugron Gábor képviselő úr és május 22-én Holló Lajos képviselő úr intéztek interpellációt akkori hivatali elődömhöz, és miután a két interpelláció tárgya közt szoros kapcsolat van, méltóztassék megengedni, hogy együttesen adjam meg válaszomat, amely válaszom különben is a dolog természeténél fogva, tulajdonképen érdemleges válasz nem lehet.

Mindkét t. képviselő úr az akkori válság viszonyaiból kifolyólag kérdést tett a koronának adandó tanácsok iránt, és pedig Ugron Gábor képviselő úr kérdezte az akkori miniszterelnöktől, hogy: „Tanácsolta-e a Felségnek, hogy a kormány tagjain kívül mások véleménye is a helyzetről és a kibontakozásról meghallgatassék, ily célból kihallgatások történtek-e, a koronával történt tanácskozások után vannak-e javaslatai a kormánynak a célból, hogy a parlamenti tanácskozások, az állami kormányzás a közvélemény kielégítésével rendes medrükbe térjenek?“ Holló képviselő úr pedig ezt kérdezte: „Szükségesnek találta-e a miniszterelnök úr, hogy a most folyó küzdelemben a korona pártokon felüli jellege a maga érintetlenségében megőriztessék; másodsor, hogy, minden idegen befolyás kizárásával, a korona a küzdelem céljairól és a nemzet törekvéseiről helyesen és hűen iníormáltassék?“

¹ Khuen — mint tudjuk (157) — március 3-án nevezetett ki Felség személye körüli miniszterré.

Ma már túlhaladott állásponttal állunk szemben, ami azon eseményeket illeti, amelyek akkor az interpelláció megtételére indokul szolgáltak. Én a magam részéről csakis arra szorítkozhatom, hogy a feltett kérdésekre válaszoljak azt, jelentsem ki, hogy általában a magyar közügyek menetét illetőleg az egész vonalon igenis abban a meggyőződésben vagyok, hogy először is — amint hogy abban intézkedésekre szükség nincsen, ha pedig szükséges volna, megtétnének az intézkedések, hogy illetéktelen befolyások a magyar közügyekre semmi irányban ne gyakoroltassanak, *(Helyeslés jobbfelől)* a korona pedig minden tekintetben hűen és megbízhatóan informáltassék, — a magam részéről is azt tartom, hogy rendkívüli helyzetek vagy válságok beálltakor a korona megkövetelheti a maga felelős tanácsosaitól azt, hogy alkalmat nyújtsanak arra, hogy a korona más magyar illetékes férfiak véleményét is meghallgathassa.

Kérem, méltóztassék ezen válaszat tudomásul venni. *(Helyeslés a jobboldalon.)*

A Ház a választ tudomásul vette.

Következett a miniszterelnök válasza Endrey Gyula interpellációjára.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőház! Endrey Gyula t. képviselő úr a képviselőház múlt évi május hó 29-én tartott ülésében interpellációt intézett akkori hivatalbeli elődömhöz az üszkübi konzul eljárására vonatkozólag (Irom. 186.)

Az interpelláció tartalma a következő:

„Az üszkübi cs. és kir. osztrák-magyar konzul folyó évi április 9-én Pavlovics György temesmegyei, varjasi illetőségű hazánkfiaától, midőn nála útlevelével jelentkezett, a m. kir. belügyminisztérium által Európa egész területére kiállított útlevelét minden ok nélkül elvette s őt egy kétfejű sasos, németnyelvű „Passkarte“ című kényszerútlevelel hazautazásra szorította. Ezen tényállás alapján azt kérdezi a képviselő úr: 1. Miféle jupon vehette el az üszkübi cs. és királyi osztrák-magyar konzul egy magyar honpolgártól a magyar királyi kormány által kiállított külföldi útlevelét? 2. Miféle jupon kötelezhette azt személyes szabadsága sérelmével a hazautazásra? 3. Szándékozik-e a t. miniszterelnök úr a külügyek intézésére törvénnyel biztosított befolyásánál fogva sürgősen intézkedni, hogy a nevezett hazánkfian ejtett sérelem megtoroltassék és megfelelő kártérítésben részesíttessék? 4. Szándékozik-e intézkedni, hogy a jövőben a külügyi képviselőlet külföldön elhelyezett közegei a magyar királyi kormány által kiállított útleveleket s a magyar honpolgárok személyes szabadságát, tiszteletben tartsák? 5. Végül szándékozik-e sürgősen intézkedni, hogy külföldi képviselőletünk közegei: a követségek és konzulátusok a hozzájuk forduló magyar honpolgárokkal magyar

nyelven érintkezzenek és a részükre kiállított mindennemű irataikat a diplomáciai nyelv mellett egyedül magyarul állítsák ki?”

Ezen interpellációra válaszul legyen szabad röviden ismertetnem az előfordult esetet, úgy ahogy az a, megejtett hivatalos eljárás alapján az ügyiratokból kiderült.

Egy Pavlovié» György nevű magyar állampolgár 1902 októberben megjelent az úszkübi konzul előtt és magát előbb konzuli akadémiai növendéknek, majd törvényszéki gyakornoknak mondogta, utóbb, mikor a konzul előtt gyanúsnak tűnt fel a dolog és felhívta, hogy okmányaival jogvégtzettségét igazolja, telekkönyvi alkalmazottnak mondta magát. Tulajdonképeni célja azonban az volt, hogy a konzultól pénzbeli támogatást kérjen. Megvizsgáltatván iratai, semmi egyéb igazolvány nem volt nála, mint egy honvédigazolvány és a bukaresti cs. és kir. konzulátus által hazautazásra kiadott utazási igazolvány. A konzul, miután látta, hogy az illető hamisul mondja be a maga kvalifikációját és foglalkozását, jegyzőkönyvet vett fel, honvédigazolványát elvette és a tényállással együtt Temes vármegye alispánjának küldötte meg.

Kevés váltatva rá jelentkezett az illető az úszkübi konzulátus előtt egy szabályszerű útlevelemmel, amelyet időközben Magyarországról szerzett meg és ezen útlevelemmel Mitrovicán keresztül Boszniába kívánt menni. A török rendőrség azonban nem engedte át a határon és útlevelet bevonva, azt a konzulnak küldte el, azzal a felhívással, hogy eszközölje ki a Boszniába való belépésre az engedélyt az ő részére. A konzul — nagyon helyesen — az engedélynek kieszközlésére nem vállalkozott, mert egy ilyen, rendes keresettel nem bíró — és amint már volt szerencsém mondani — hamis bemondást teljesített egyént az akkori zavaros viszonyok között Boszniába beereszteni tanácsosnak nem tartotta.

Ennekfolytán, és miután az illető kéregetéseit és szélhámosságait tovább folytatta Úszkübben, az illető útlevelet a konzul a belügyminisztériumnak küldötte be és egyúttal kézbesített neki egy hazautazásra szóló útlevelet.

Én azt hiszem, t. képviselőház, hogy az úszkübi konzulnak ez az eljárása tökéletesen helyes volt, *(Úgy van! a jobboldalon.)* mert csakugyan ilyen individuumoknak külföldön való bizonytalan tartózkodását és mozgolódását az állam a maga jól felfogott érdekében támogatásban nem részesítheti, ellenkezőleg, azoknak hazautazásáról kell, hogy gondoskodjék.

Ami az interpellációban felemlített azon másik tényt illeti, hogy a konzul németnyelvű útlevelet állított ki, erre nézve bátor vagyok megjegyezni, hogy a közös konzuli hivataloknál mindazok az útlevelek, melyek a magyar kormány megbízásából állítatnak ki, melyek normális útlevelek, ahol a diplomáciai képviselő a magyar kormány nevében és hatáskörében jár el, ma-

gyar címeres blankettákon, magyar nyelven állíttatnak ki; de a szóban lévő esetben már a konzulátusnak mint olyannak hivatalos funkciójáról lévén szó, olyan kényszerült levél állíttatott ki, amely az eddigi szokás szerint a konzulátusoknak hivatalos nyelvén szokott kiállíttatni. (*Zaj a szélsőbaloldalon.*)

Rátkay László: Milyen nyelven?

Gróf Tisza István miniszterelnök: A konzulátusoknak hivatalos nyelvét éppen olyan jól méltóztatik ismerni t. képviselőtársam, mint én.

Rátkay László: Olyan virágnyelven mondja a miniszterelnök úr, azért kérdem.

Gróf Tisza István miniszterelnök: És mindaddig, amíg ebben a tekintetben az 1867. évi XII. t.-c. által létrehozott állapotok meg nem változtatnak, ebben a tekintetben kifogást, semmi irányban nem emelhetünk.

Madarász József: Csak jól kell értelmezni azt a 67-es törvényt!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Az igenis nagyon fontos érdeke és nagyon jogos kívánalma Magyarországnak, hogy a konzulátusoknál lehetőleg mindenütt legyenek magyar vagy legalább is magyarul tudó tisztviselőik, akik a közönséggel magyarul érintkezhetnek. (*Helyeslés a jobboldalon.*) Ebben a tekintetben a közös külügyi kormányzat éppen a legutóbbi időkben is mindent megtesz, amit tehet, egyfelől, hogy magyarok számosabban lépjenek a konzuli pályára, másfelől, hogy a konzuli akadémián a magyar nyelv intenzívebben taníttassák. De ezeknek a közös hivataloknak hivatalos és szolgálati nyelve a mai törvényes állapot szerint a német.

Ennekfolytán, minthogy az illető konzulátusi tisztviselőnek az eljárása teljesen korrekt volt, a kormány, sem hivatalbeli elődeink, sem pedig én, semmi okot további lépések megtételére nem látott, hanem a konzulátusnak ezen felvilágosító jelentését megnyugvással vette tudomásul. (*Helyeslés a jobboldalon.*)

Kérem a t. Házat, hogy válaszat tudomásul venni szíveskedjék. (*Helyeslés jobbfelől.*)

A Ház a választ tudomásul vette.

Következett a miniszterelnök válasza Molnár Ákos és Okolicsányi László interpellációjára. Itt előzetesen meg kell jegyeznem, hogy Molnár Ákos 1903 november 16-án interpellációt intézett a miniszterelnökhöz a részünkről történt felmondás folytán 1903 december 31-én lejárt olasz kereskedelmi szerződés körüli tárgyalások mibenállásáról. (A szerződés felmondását a magyar kormány kifejezetten az ú. n. olasz borvámzáradék megszüntetése céljából vitte keresztül, amelynek értelmében Olaszország javára 20 ar. forintos autonóm vámtételünket 3 fit. 20 kr.-ra mérsékeltek.) Interpellációjára a miniszterelnök akkor csak előzetes választ adott (114.), amely nem lehetett szavazás tárgya.

Nov. 23-án a kormány már beterjesztette a miniszterelnök által válszában kilátásba helyezett törvényjavaslatot kereskedelmi és forgalmi viszonyainknak Olaszországgal való ideiglenes rendezéséről (írom. 431.), amelyben felhatalmazást kért, hogy ezen ideiglenes rendezés céljából bizonyos megállapodásokat létesíthessen. Ez a javaslat azonban a kellő időben parlamenti tárgyalás alá nem került. December 9-én Okolicsányi László interpellált az Olaszországgal kötendő kereskedelmi szerződés felett megindult tárgyalások miatt. Erre az interpellációra a miniszterelnök egyelőre nem válaszolt. Miután az imént jelzett törvényjavaslat a kellő időben elintézését nem nyert, a kormány kénytelen volt saját felelősségére az olasz kormánnyal bizonyos ideiglenes megállapodásokat létesíteni.¹ Az ezekre vonatkozó törvényjavaslatot 1904 január 4-én (írom. 480.) a Ház elé terjesztette; az idevágó bizottsági jelentést az előadó 1904 március 23-án mutatta be. Megjegyzendő még, hogy 1904 március 2-án a kormány egy másik törvényjavaslatot is nyújtott be, éspedig a Németbirodalommal és Olaszországgal kereskedelmi viszonyaink rendezése céljából megindítandó tárgyalásokról (írom. 494.), amelyre vonatkozó bizottsági jelentés szintén március 23-án mutattatott be. Ezek voltak az előzményei a miniszterelnök április 13-iki válaszának, mely itt következik.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőház! Itt ismét a Ház engedélyét kérem arra, hogy egyszerre válaszolhassak Molnár Ákos és Okolicsányi László képviselő uraknak interpellációira, (írom. 230, 240) miután mindkét interpelláció ugyanarra a tárgyra, t. i. a múlt év végén Olaszországgal lejárt kereskedelmi szerződés ideiglenes fenntartása tekintetében folytatott tárgyalásokra vonatkozik. *(Halljuk! Halljuk!)*

Úgy gondolom, hogy ma már az események megadták a választ ezen interpellációkra, amennyiben úgy, ahogy azt annak idején a képviselőházban is volt szerencsém bejelenteni,² a kormány egyfelől törvényjavaslatot nyújtott be a képviselőházhoz, amelyben engedélyt kért az Olaszországgal való kereskedelmi viszonyok további ideiglenes fenntartására vonatkozó tárgyalások megindítására; másfelől, miután ezen törvényjavaslat az akkori parlamenti helyzet folytán letárgyalható nem volt, saját felelősségére intézkedett, hogy ezeken a tárgyalásokon a magyar kormány részt vehessen.

Magának a tárgyalásoknak meritumára nézve az eredmény szintén ismeretes a t. Ház előtt, amennyiben sikerült az olasz kormánnyal oly jegyzőkönyvi megállapodást létesíteni, mely kilenc hónap tartamára fenntartotta az eddigi kereskedelmi szerződést és annak csatolmányait, azonban a borvámra vonatkozó klauzula hatályának eltörlése mellett.

¹ L. ide vonatkozólag Ottlik Iván már idézett (114) hirlapi cikkét a B. II. 1926 november 5-iki sz. A létrejött ideiglenes megállapodás 1904 január 1-től fogva csakugyan megszüntette a magyar bortermelésre annyira káros hatású borvámzáradékot.

² (114).

Úgy gondolom, hogy az akkor függőben lévő kérdésnek ez a megoldása, talán mondhatnám, a t. Ház és a magyar közvélemény pártkülönbőség nélkül való helyeslésével találkozott. Ez a körülmény felmenti a kormányt, vagy engem az alól, hogy e dologra nézve részletesebb fejtegetésekbe bocsátkozzam. Ezért egyszerűen kérem a t. Házat, hogy ezen válaszat is tudomásul venni méltóztassék. (*Helyeslés a jobboldalon.*)

Molnár Ákos viszonválaszában meglepetését fejezi ki azon, hogy a miniszterelnök ilyen lapidáris rövidséggel egyszerűen napirendre tér e felett a fontos kérdés felett. Szólok tehát nem veheti tudomásul a miniszterelnök válaszáat, nem pedig a múltban történetekért és a jövőre való reménytelenség okából. Azt mondja a miniszterelnök, hogy az események megadták már a választ. Hát mik azok az események? Abban állanak, hogy a kormány minden felhatalmazás nélkül megkötött egy ideiglenes szerződést a borvám-klauszula (114.) kihagyásával. De a kormány január 31-ig egyhónapi respiriumot adott az olasz bornak, megengedvén, hogy beözönljék ide és három esztendőre is lenyomja nálunk a bor árát. Ez a kormánynak határozottan bűnül rovándó fel. Hiszen a statisztika adatai szerint Magyarországon az előző években 4—600.000 hektoliter olasz bor jött be évenként; azonban az 1903. évben, éppen a kormány ezen cselekménye folytán. 1,400.000 hektoliter bort hoztak be. Ezért szólok a kormánynak a múltban tett ezen intézkedését nem veheti tudomásul. De a múltból következtetve, a jövő szempontjából sem bízhat a kormány szándékában, mert nem tett még egy lépést sem a bortermelés megvédése érdekében. Ezen okokból nem veheti tudomásul a miniszterelnök teljesen ki nem elégítő válaszáat.

Okolicsányi László, a másik interpelláló, ugyancsak kijelenti, hogy nem veheti tudomásul a miniszterelnök válaszáat, mert abból az tűnik ki, hogy a kormány az 1899:XXX. t.-c. rendelkezéseit teljesen ignorálta, miután ezen törvény ellenére tárgyalásokba bocsátkozott az olasz kereskedelmi szerződés megkötése iránt. Pedig igen nagy súlyt kell fektetni ennek a törvénynek szigorú betartására. Mert egyedül ez a törvény biztosítja Magyarországnak a szabad kezet érdekeinek megvédésére. Az esetben ugyanis, ha az Ausztriával való vám- és kereskedelmi szövetség, valamint a más külföldi államokkal megkötendő kereskedelmi szerződések lejáratú ideje összeesik: akkor az alkudozások idején Magyarország, ha irizdasági érdekeit kellőképp kielégítve nem látja, áttérhet az önálló vámterületre Ausztriával szemben. És ez a lehetőség biztosítja érdekeink megvédését. De ha ezen az 1899:XXX. törvényen túlte szük magunkat, akkor Ausztriával szemben nincs többé ellenállási képességük. Ezt nagyon jól tudják az osztrákok, ami kitűnik abból, hogy arra az egyszerű hírre, hogy a magyar kormány olyan törvényjavaslatot terjesztett elő, amelyben felhatalmazást kért arra, hogy külföldi államokkal szerződéseket köthessen, amelyek, mint hírlik, nem lesznek ugyanolyan lejáratúak, mint az Ausztriával kötendő vám- és kereskedelmi szövetség: az osztrák sajtó a legnagyobb örömmámorban úszott és az osztrák lapokban ilyen feliratú cikkek jelentek meg: „A Széll-formula nincs többé.“ Mivel szólok a kormány eddigi eljárásából azt látja, hogy ennek az 1899:XXX. törvény-cikknek rendelkezésein már eddig is túltette magát és túl akarja magát tenni a jövőben is: anélkül, hogy a kérdés bővebb fejtegetésébe most

belemenne — mert erre alkalma lesz majd az illető törvényjavaslat tárgyalásakor — csak ismételheti, hogy a miniszterelnök válaszát tudomásul nem veszi.

Gróf Tisza István miniszterelnök: Azzal kezdem, amivel t. képviselőtársam végezte, hogy azt a kérdést, hogy az 1899:XXX. törvénycikk tartalmát, politikai és közgazdasági jelentőségét és hasznát, illetőleg hogy azt a nagyon helyes politikai gondolatot, amely azt létrehozta, a mai változott viszonyok közt hogyan szolgáljuk helyesebben és célszerűbben tovább, meg fogjuk alaposan vitathatni az illető törvényjavaslat tárgyalása alkalmával. *(Helyeslés jobbfelől.)* Ennek folytán én sem megyek bele most ezen kérdés vitatásába, hanem csak két dolgot jegyzek meg. *(Halljuk! Halljuk!)*

Az egyik az, hogy a kormányt egyenesen az az intenció vezeti, hogy az országnak szabadkeze, az országnak akcióképessége minden irányban megóvassék és sub titulo „garanciatörvények“ saját kezeinket ne kössük meg abban a tekintetben, hogy saját érdekeinket megóvjuk. *(Nem áll! a szélsőbaloldalon. Halljuk! Halljuk! jobbfelől.)* Kérem, ezt majd megvitathatjuk és e tekintetben kicserélhetjük az argumentumokat.

A másik az, hogy egy alapos tévedéssel találkozunk ismét és ismét, amelyet, úgylátszik, az illető bizottságban tett kormánynyilatkozatok sem voltak képesek teljesen eloszlatni.¹ *(Halljuk! Halljuk!)* A benyújtott törvényjavaslatok nem a szerződés megkötésére, hanem a tárgyalás felvételére és folytatására adnak felhatalmazást.¹ ^{II} Természetes dolog, hogy szerződés nem jöhet létre és nem léphet hatályba mindaddig, amíg a kiegyezés kérdése jobbra vagy balra el nem dől. *(Úgy van! jobbfelől.)* Ha előgadatatik a kiegyezés, akkor köthetünk szerződést az 1899:XXX. törvénycikk szövegének is megfelelőleg. Ha dugába dől a kiegyezés, akkor idegen államokkal szemben való érdekeinket, meg kell védenünk azon az alapon, amelyet a kiegyezésre vonatkozólag itt beállott helyzet szükségessé tesz. A mai pillanatban azonban, ha csak bűnös könnyelműséggel nem akarjuk az országnak vitális közgazdasági érdekeit, elhanyagolni; a mai pillanatban, amidőn már minden nagy kereskedelmi terület tárgyal egymással ezekben a kérdésekben, mi félre nem állhatunk, mi nem nézhetjük tétlenül azt, hogy mások hogyan elégítik ki érdekeiket a mi rovásunkra. *(Úgy van! jobbfelől.)* Nekünk is részt kell vennünk ezekben a tárgyalásokban, *(Úgy van! jobbfelől.)* hogy necsak azután, amidőn a kiegyezés kérdése idebenn eldőlt, kelljen az alfánál elkezdni a dolog elkészítését, hanem akkor meg

¹(166).

^{II} Itt a fentebb említett (írom. 480. és 494. sz.) két törvényjavaslatról van szó.

legyen érelve a, kereskedelmi szerződések ügye. *(Úgy van! helyeslés jobbfelől.)*

Ez valódi tartalma a benyújtott törvényjavaslatoknak; ez alapgondolata annak az akciónak, amelyet a kormány kifejtteni készül, hogy az ország gazdasági és kereskedelmi érdekeit megóvja a külfölddel szemben. És még csak egyet kívánok hozzátenni. *(Halljuk! Halljuk!)* Nem tudom, honnan vette t. képviselőtársam, de a kormány kebelében ugyan soha senkinek eszébe nem jutott eltérni az 1899:XXX. törvénycikk azon egészséges és helyes gondolatától, hogy a kereskedelmi szerződések és a remélhetőleg megkötendő kiegyezés lejárata ugyanazon időre essék. *(Élénk helyeslés jobbfelől.)*

Ezek után bátor vagyok áttérni azon, inkább a dolog gazdasági oldalára vonatkozó megjegyzésekre és fejtegetésekre, amelyeket Molnár Ákos t. képviselőtársamtól hallottunk. *(Halljuk! Halljuk!)* A t. képviselő úr mindenekelőtt kifogásolja azt, hogy más, amidőn ezen fontos kérdés iránt olyan nagy érdeklődés nyilvánul, én az ő interpellációjára ilyen szűkszavú választ adtam. Hát bocsásson meg nekem a t. képviselő úr, de az ő interpellációja a múlt év őszén folyt tárgyalásokra vonatkozik. Ezen tárgyalások szempontjából ma már többet és egyebet válaszolni csakugyan nem lehetett és nem is lehet., mint amit válaszoltam. *(Úgy van! jobbfelől.)* Azon kérdésdle, amelyek a közvéleményt most oly nagy mértékben foglalkoztatják, az Olaszországgal megkötendő végleges szerződéssel függnek össze, amelyre az ő interpellációja akkor természetesen nem terjedhetett ki, amelynek tárgyalására más alkalmat kell keresni, de amelynek tárgyalására nézve én már most megjegyezhetem — és azt hiszem, hogy soha egy kormány, amely ismeri kötelességét, nem fog ily viszonyok között más álláspontra helyezkedni, — hogy én a dolog részleteibe akkor, amidőn küszöbön áll a tárgyalások felvétele Olaszországgal, természetesen nem mehetnék bele. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Különben kifogásolja a t. képviselő úr magának az ideiglenes rendezésnek mikéntjét és tartalmát is. Itt azonban, bocsásson meg nekem, de egy igen vastag tévedésbe esik, mert azt mondja, hogy a kormánynak ezen téves eljárása volt oka annak, hogy a múlt évben 1,400.000 hektolitert, vagy métermázsát meghaladó bormennyiség jött be Olaszországból és hogy ez itt — amiben igazat adok neki — valószínűleg huzamosabb időn keresztül fog nyomást gyakorolni a borárokra. Ez az 1 millió 400 és egynéhány ezer métermázsas bor a múlt évben, az 1903. december 31-dikére felmondott szerződés hatálya alatt, jött be. Eszerint bármit tett volna is a kormány *(Úgy van! jobbfelől.)*, ha vámháborúba bocsátkozott volna is Olaszországgal: egyetlenegy métermázsával sem jött volna kevesebb bor be az országba, mint amennyi bejött.

(Úgy van! jobbfelől.) Ezt a szemrehányást tehát a kormány egyáltalán nem érdemelte meg. *(Úgy van! jobbfelől.)* Igenis a kormány tett egy bizonyos koncessziót az olasz bortermelés érdekében, amennyiben a decemberben eladott boroknak januárban való behozatalát megengedte. Ennek alapján 57.000 métermázsas bor jött be a közös vámterületre. *(Mozgás és derűtség balfelől.)* Engedelmet kérek, 57.000 métermázsas bor is valami, de hogy ez valami országos csapást képezhessen; hogy ez a: magyar bortermelés és a magyar borfogyasztás nagy összegén belül bárminő észrevehető nyomást gyakorolhasson a borértékesítési viszonyokra: ezt bátor vagyok egész tisztelettel tagadásba venni. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Egy kissé téved t. képviselőtársam a számokban is, amidőn azt mondja, hogy az olasz borbehozatal 4—5—6 százezer métermázsas körül mozog, mert tudtommal 600.000 métermázsánál soha sem volt kevesebb a borbehozatal és ezen 600.000 métermázsának is körülbelül háromnegyede az év első háromnegyed részére esett, mert a nagy borbehozatal rendszerint, az év első és azután az utolsó hónapjaiban történik, de 20—40—50 ezer métermázsáig terjedő behozatal minden hónapban fordult elő, úgy, hogy még azon 1902. évben is bizonyosan bejött 400—4500 ezer métermázsus bor január 1-étől december 31-ig. Most az ideiglenes szerződés hatálya alatt ugyanezen időszakban 57.000 métermázsas bor jöhetett be, azt hiszem tehát, hogy itt semmiesetre sem érheti a kormányt azon szemrehányás, hogy ezen kérdés megoldásánál az ország bortermelési érdekeit kellőképp meg nem oltalmazta volna. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Ezeknek megjegyzése után ismételve kérem a t. Házat, hogy válaszat tudomásul venni méltóztassék. *(Élénk helyeslés jobbfelől.)*

A Ház a miniszterelnök válaszat tudomásul vette.

Következett utolsónak Hegedűs Lóránt interpellációja a kivándorlási törvény végrehajtása tárgyában.

Hegedűs Lóránt azt hiszi, hogy azokat a kérdéseket, amelyeket a jelzett tárgyban a miniszterelnökhöz, mint belügyminiszterhez, kíván intézni, felesleges nagyon bőven indokolnia. A hírlapok az utóbbi időben hangos vitát folytatnak egyrészt a kivándorlás kérdése, de nagyobb részben a kivándorlással összefüggő üzemi és üzleti kérdések fölött. Ezek a hírlapi csaták mindenesetre kívánatosá teszik azt, hogy ez a kérdés tisztáztassék, talán a kormány érdekében is, mindenesetre azonban az ország érdekében és legelső sorban maguknak a kivándorlóknak érdekében.

Ami a kivándorlási törvény végrehajtását illeti, köztudomású, hogy az 1903:IV. t.-c. már 1903 március 11-én szentesített, mindaddig azonban az erre vonatkozó végrehajtási utasítás meg nem jelent. Pedig e törvény végrehajtása felette sürgős volna, mert a régi és új állapot egymásmellett!; létezése jogtorlódást von maga után a szegény kivándor-

lók kárára, melynek mielőbb végett kell vetni. Szólok csak arra kéri a miniszterelnököt, hogy két dolgot ne tegyen. Először sok új állást lehetőleg ne állítson fel. A másik: ne léptessen életbe olyan rendelkezéseket, amelyek nem alkalmazkodnának az amerikai bevándorlási törvényhez. Amerikában ugyanis — habár alaptalanul — megijedtek a magyar kivándorlási törvény következményeitől. Nem éredek, hogy soha magyar lapokban a kivándorlásra csábító annyi hirdetés meg nem jelent, mint az utolsó hetekben. Végül még egy igen fontos, a kivándorlással, illetve a kivándorlók védelmével összefüggő kérdést kíván a Ház elé hozni. Vonatkozik pedig ez a dolog az ú. n. közös, vagyis konzuli iskolákra. Minden állam tesz valamit arra nézve, hogy külföldön élő saját állampolgárai számára — nem elszakadt nemzetiségei, hanem saját honosai számára — míg az állampolgári kötelekben megtartatnak, a külföldön iskolákat, templomokat és kórházakat létesítsen. Így Anglia, a Németbirodalom, Francia- és Olaszország. Hogy állunk mi e tekintetben? Bizonyos tétovázást látunk, mintha itt valami nemzetközi jogba ütköző dologról volna szó. Nekünk vannak ú. n. konzuli iskoláink, amelyekre a közös költségvetésnek egy tétele vonatkozik. Ezenkívül pedig fel van még véve ugyanott egy bizonyos összeg alattvalók hazaszállítására. Remélhetőleg különösen magyar alattvalókról van szó. Ami mármint ezeket a konzuli iskolákat illeti, a helyszínen szerzett tapasztalatai alapján állítja, hogy iskolákat Ausztriával közösen fenntartani lehetetlen. Arra hívja fel tehát a belügyminisztert, hogy a jelenleg e téren fennálló helytelen állapotot változtassa meg akként, hogy ahol magyar alattvalók vannak többségben, tisztán magyar nyelvű, ahol pedig osztrák alattvalók vannak többségben, tisztán osztrák iskolák állíttassanak fel, hogy teljes biztosságot nyerjünk alattvalóink nemzeti-ségi érdekeinek megóvása felől.

Ezek után a következő interpellációt terjeszti elő: „Interpelláció a miniszterelnök, mint belügyminiszter úrhoz, a kivándorlási törvény végrehajtása ügyében. 1. A kivándorlásról szóló 1903: IV. t.-c. miért nincs mindeddig végrehajtva; mikor és miként akarja azt a kormány végrehajtani?

2. Mi igaz a hírlapokban megjelent ama közleményekből, melyek a kormány és egyes hajóstársaságok között kötött szerződésről szólnak, s mily irányt akar a kormány etekintetben követni?

3. Kellő figyelemmel van-e a kormány a kivándorlást szabályozó törvénynek azon világos szándékaira, melyek egyrészt a magyar kivándorlók védelmét, másrészt pedig a visszavándorolni kívánó magyarok hazaszállítását célozzák?“

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. Képviselőházi A betervezett interpellációra azonnal kívánok válaszolni, és mielőtt magára a felvetett kérdésekre felelnék, meg akarom t. barátomat nyugtatni aziránt, hogy a kivándorlási törvény végrehajtása semmiesetre sem fog számos új tisztviselői állás kreálásával kapcsolatba hozatni. E tekintetben a dolog úgy áll, hogy a már kineveztetésem előtt folyamatban lévő előmunkálatok miatt két tisztviselő neveztetett ki, akiknek ügyköre kizárólag a kivándorlási ügyekkel áll kapcsolatban, és most, a törvény végrehajtásával

kapcsolatban, még egy tisztviselőnek a kinevezése válik szükségessé, aki a fiumei kormányzósághoz lesz beosztva, hogy az ottani helyi teendőket végezze el. Én azt gondolom, hogy egyéb személyzetszaporításra egyáltalában nem lesz szükség.

Felhozta továbbá t. barátom a kivándorlók hazaszállításának kérdését, és ott megemlékezett a közös költségvetésnek egy tételéről. Meg kell jegyeznem, hogy mióta a kivándorlás — fájdalom — olyan nagy arányokat öltött, és pedig nemcsak Magyarországon, de Ausztria bizonyos részeiben és tartományaiban is, azóta az az ott kimutatott összeg merőben elégtelennek bizonyult. A megoldás, amelyet e tekintetben egyetértőleg követni szándékozunk, az, hogy mindegyik állam bocsássa a diplomácia rendelkezésére azon anyagi eszközöket, amelyek saját honpolgárainak visszaszállítására szükségesek. Én azt tartom, helyesebb volt erre a tέρre lépni, hogy közvetlen befolyásunk legyen magára a visszatérni szándékozó magyar honpolgárok hazaszállítására is. *(Helyeslés a jobboldalon.)*

Ami pedig a fedezetet illeti, én úgy gondolom, hogy az a kivándorlási alap, amelynek krealását a törvény elrendeli, módot fog nyújtani úgy ezen állami kötelesség megfelelő teljesítésére, mint arra is, hogy a külföldön! élő honpolgárok érdekeinek megfelelő gondozása terén — és ide tartozónak tartom az iskola kérdését is — az állam sokkal többet, tehessen, mint amennyit eddig tehetett. Ebben a tekintetben hivatalbeli elődeim részéről igen becses és igen nagy ügyszeretettől áthatott kezdeményezésekre találtam,¹ és mondhatom, hogy a magam részéről is a legnagyobb odaadással és a legnagyobb ügyszeretettel fogom tovább kultiválni ennek a valóban nagyon fontos és nagyon üdvös nemzeti érdeknek biztosítását.. Természetes dolog, — amit helyesen disztingvált t. barátom, — hogy itt tisztán a külföldön élő magyar honpolgárok gondozásáról lehet, szó, amit tesznek más országok, más nemzetek is; amely eljárásunk tehát a nemzetközi jog szempontjából is teljesen kifogástalan és semmi irányban megtámadásra vagy rosszakaratú kritikára objektív alapot nem szolgáltathat.

Ezekután legyen szabad áttérnem az interpelláció tulajdonképeni tárgyára, ahol is örömmel ragadom meg az első alkalmat, amely kínálkozik, hogy szemben azzal a sok mindenféle, többé-kevésbé tendenciózus híreszteléssel, amivel különösen az ünnepi szünetek alatt valóban elárasztották a magyar sajtót, úgy

¹ E részben is nagy érdeme van a túlkorán elhunyt gr. Klebelsberg Kunénak, ki mint fiatal miniszteri tisztviselő a Miniszterelnökség kebelében, akkoriban, a külföldön tömegesen élő magyar állampolgárok különösen iskolai és egyházi ügyeinek gondozására szolgáló u. n. külföldi akciót szervezte s később is nagy hozzáértéssel és lobogó lelkesedéssel vezette.

a t. Házat, mint általában az országos közvéleményt, a való tényállás felől tájékoztassam.

A kivándorlási törvény végrehajtási idejét kérdezi t. barátom. Erre nézve azt válaszolhatom, hogy a legközelebbi napok valamelyikén szándékozom a végrehajtási rendeletet kibocsátani, és ezzel a törvényt, is, gondolom, sikerülni fog már április 20-ára életbeléptetni. Hogy ez eddig miért nem történt meg, arra nézve talán leghelyesebb lesz, ha röviden elmondom az ügynek eddigi előzményeit és fejleményeit.

Amint méltóztatnak tudni, a törvényhozást az 1903:IV. t.-c. megalkotásánál az:az igen helyes alapgondolat vezette, hogy ha már a kivándorlási áramlatnak útját állani tiltó eszközökkel nem lehet; ha már itten egy igen fájdalmas tényvel állunk szemben, amellyel nem számolni struccpolitika volna: akkor sokkal helyesebb nem közigazgatási sikanériák útján akarni akadályozni a dolgot, hanem gondot viselni arra, hogy a kivándorlási ügy tisztességesen és amennyire lehet, a magyar nemzeti szempontoknak megfelelő módon kezeltsék. Vagyis a kivándorló megóvassék az ügynökök különböző túlkapásaival és az ügynökök által való kizsákmányol tással szemben és másfelől a kivándorló azon útjában, amely őt a messze idegenbe viszi és abban a messzi idegenben is érezze a magyar államnak gondoskodó, támogató, az ő érdekeit megvédeni igyekvő kezét. (*Helyeslés a jobboldalon.*)

Ezen helyes alapgondolat keresztülvitelére legfontosabb eszközül — igen helyesen — hivatalbeli elődeink a tengerentúli kivándorlás ügyének a fiúmé—amerikai közvetlen útírányra való terelését kontemplálták, és amint már a törvény tárgyalásánál annakidején — és gondolom, a Ház osztatlan helyeslése mellett -kifejezésre jutott: igyekeztek közvetlen útvonalat, közvetlen hajójáratot rendszeresíteni Fiume és az északamerikai kikötők között.

Hogy ez a cél eléressék, a belügyminisztériumban már 1901-től fogva, tehát egyidejűleg a törvényjavaslat előkészítésével és beterjesztésével, tárgyalások folytak különböző világhírű, világforgalmi jelentőséggel bíró hajózási vállalatokkal ezen hajójáratok létesítését illetőleg. Itt vannak az iratok között különböző elsőrangú vállalatoknak levelei, amelyek mind odakonklndáltak, hogy tekintettel az ezen vállalattal járó nagy befektetésekre, rizikóra és az azzal kapcsolatos előrelátható veszteségekre, csakis igen magas fix szubvenció mellett és csakis bizonyos számú kivándorlók garantírozása mellett hajlandók tárgyalásokba bocsátkozni. Itt van a többek között a két. legelőkelőbb német társulatnak együttes beadványa, amelyben 3,500.000 korona fix évi szubvenciót és 35.000 kivándorló, és gondolom 7800 visszavándorló garantírozását kötik ki feltételül.

Miután a beadott ajánlatok mind ily exorbitans követelések keretében mozogtak, hivatalbeli elődeim arra a gondolatra jutottak, hogy irányadó befolyást szerezzenek az államnak valamely hazai hajózási vállalatra és azt használják fel arra, hogy a kivándorlók elszállításának kérdését megoldják.

Köztudomásra jutott, hogy ilyen irányban folytak tárgyalások a Folyamhajózási Társulat részvényeinek megszerzését illetőleg, amely társulat azután teljesítette volna ezen tengerentúli hajójáratokat; ezzel a kivándorlók szállításával kapcsolatos egész vállalkozás és az egész rizikó körülbelül, lényegét véve, államosított volna.

T. Ház! Elődeimnek ezen elhatározása következményeiben igen üdvösnek bizonyult, mert amint egyszer nyilvánossá lett, hogy a magyar kormány nem riad vissza attól sem, hogy maga vegye kezébe az ügy megoldását: azonnal akadt és pedig teljesen elsőrangú világkereskedelmi faktorok sorából olyan vállalkozó, aki egészen más álláspontra helyezkedett és hajlandó volt a kivándorlók szállítására vonatkozó szerződést az állammal megkötni és pedig megkötni úgy, hogy a fix szubvenciót egyáltalában elejtette és csakis bizonyos mennyiségű kivándorlók garantizálását kötötte ki további feltételül. Természetesen a garantizálás alatt nem az értendő, hogy az állam szolgáltatja neki azon kivándorlókat, hanem az, hogyha a kivándorlók száma alatta marad ezen garantált mennyiségnek, minden elmaradt kivándorló után egy bizonyos kártalanítási összeget, a konkrét esetben 100 korona díjat fizet az állam. Ez mindenesetre sokkal kevésbé hátrányos az államra nézve, mintha saját maga vette volna a dolgot a kezébe, mert, akkor az elmaradó kivándorlók után az összes veszteség az államra hárult volna, így pedig csakis egy bizonyos és nem is túlságos kártalanítás az, amit az illető vállalat kap.

Ezek a tárgyalások, t. Ház, elhúzódtak egészen március hónapig, és miután a végrehajtási utasítás mégis szoros kapcsolatba állt azzal, hogy in concreto hogyan fog a kivándorlási ügynek további kezelése alakulni, természetesen a végrehajtási utasítás kibocsátásával is várni kellett addig, míg a szerződésre nézve a megállapodás az illető vállalattal létrejön. Ez most már megtörtént. A Cunard-Line, szövetkezve az Adriával, aláírt egy szerződést, amely ő rá nézve már ma, a magyar kormányra nézve pedig a szerződésnek törvényhozási jóváhagyása után lesz kötelező; mert, miután itt tagadhatatlanul bizonyos anyagi kötelezettségük elvállalásáról van szó, abból indultam ki, hogy ennek leghelyesebb formája az, ha magát a szerződést jóváhagyás, illetve becikkelyezés végett a törvényhozás elé terjesztem, *(Helyeslés!)* úgyhogy ebben a tekintetben legközelebb törvényjavaslatot fogok a t. Ház elé terjeszteni. Éppen azért méltóztassanak

den részletét, mert hiszen a t. Ház rövid idő alatt abban a helyzetben lesz, hogy megkapja a szerződés hiteles szövegét, sőt afelett majd határoznia kell. Legyen szabad tehát csak főbb vonásaiban tájékoztatnom a t. Házat a helyzet felől. *(Halljuk! Halljuk!)*

Amint, már említettem, a Cunard-Line vállalkozik állandó fix hajójáratokat beállítani a Fiume—newyorki személyszállításra, különösen a harmadosztályú utasok, a kivándorlók szállítása céljából és pedig akként, hogy minden két hétben, vagyis évenként 26-szor induljon egy-egy hajó; egy-egy hajón körülbelül 2000 kivándorló fér el. Kötelezi azonban magát a Cunard-Line, hogy ugyanazon feltételek mellett, amelyek a hajón való szállításra kikötve vannak, gondoskodni fog azon kivándorlóknak Fiuméből NewYorkba való szállítására is, akik olyankor érkeznek Fiuméba, amikor hajó a közel jövőben nem indul, vagy akik a kivándorlók szállítására rendelkezésre álló hajón el nem férnek. Mert, amint art. Ház tagjai közül azok, akik foglalkoznak az ügygel, fogják tudni, a kivándorlás nagyon egyenlőtlenül oszlik meg az év különböző hónapjai között. Vannak hónapok, mikor a kivándorlók száma meghaladja azt a mennyiséget, amely ezeken a kéthetenként induló hajókon elfér.

Ezeket a kivándorlókat tehát, akik a kivándorló hajón el nem férnek, szállíthatja a Cunard-Line vagy külön e célra beállított hajóin Fiuméből, vagy Antwerpenen, Londonon és Liverpoolon át angol hajóval; azonban ez esetben is gótfidoskodni tartozik a kivándorlók ételmezéséről és elhelyezéséről Fiuméből Liverpoolig, amiért nem számíthat többet, mint azt a tételt, amely a direkt hajóútra fennáll; úgyhogy — és ez oszthat el minden aggályt — ez a vasúttal kombinált szállítása a kivándorlóknak az illető vállalatra semmi nyereséggel nem jár, inkább bizonyos áldozatot képez. Hogy pedig ez a kötelezettség felvéssék, ehhez a magyar kormánynek határozottan ragaszkodnia kellett, mert a magyar kormány csak így biztosíthatta azt, hogy minden kivándorló, aki Fiumén át akar elmenni, a szerződésben fixírozott díjtételért el fog jutni Fiuméből NewYorkba állami felügyelet alatt, tekintet nélkül arra, hogy a rendes hajójáraton elfér-e az illető kivándorló vagy nem. A díjtétel 180 koronában állapított meg.

Visontai Soma: Százhusz koronában!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Majd a 120 koronára is rátérek! Ebből a 180 koronából tíz koronát a kivándorlási alapra fizet a társulat és megtart magának 170-et, amelyből fedezni kell a kivándorló elhelyezését és ételmezését Fiumében három napnál nem hosszabb időre, fedeznie kell természetesen az ételmezést, a hajón — ez magától értetődik — és azt az illetéket, melyet a kivándorlóknak üzentniük kell, midőn amerikai területre lépnek.

Hát, t. Ház, ami azt a kérdést illeti, hogy ez a díjtétel hogyan aránylik az eddig leginkább használt észak-német vonalak díjtételéhez, bátor vagyok bemutatni 1901-ről, 1902-ről és 1903-ról a díjtételek csoportosítását, melyből kiténik, hogy ezen időszak alatt a legkisebb díjtétel, amely mindössze egyszer, 1903-ban fordul elő, 163 korona 80 fillér, azaz 140 márka, a legnagyobb pedig 198 korona 90 fillér volt. Tehát szemben a 180 korona itt megállapított díjtétellel, a minimum 16 korona 20 fillérrel kisebb, a maximum pedig 18 korona 90 fillérrel nagyobb. Amihez már most hozzá kell adnunk egyfelől a Brémában vagy Hamburgban való elszállásolás költségét, amelyet eddig a kivándorlónak kellett viselniük, másfelől pedig a vasúti szállítás költségeit, az ország határától egész a német kikötőig, amely számításom szerint legalább 20—30 korona különbséget tesz a német útvonal használata terhére; úgyhogy ha a minimális tengeri díjtételhez hozzáadom ezt a tehertöbbletet, akkor mintegy 10—12 koronával mutatkozik drágábbnak a fiumei útiránynál, ha pedig a maximumhoz adom hozzá, akkor körülbelül 50 koronával.

Igaz, hogy most a legutóbbi hetekben azokban a hirdetésekben, amelyekről t. barátom megemlékezett, — mert az csakugyan sajtóságos jelenség volt, hogy a kivándorlás és az embervásár elleni hangzatos vezércikkek kasszával egyenes arányban nőttek a lap hátulsó részén a kivándorlási hirdetések, (*Úgy van! Úgy van!*), — ezekben a hirdetésekben olvashattunk egyszerre 120 koronás díjtételeket Hamburgból Amerikába. Ezeknek a díjtételeiknek története nagyon érdekes. Itt fekszik előttem a legnagyobb német kivándorlási ügynöknek, Misslernek, aki főleg Magyarországból intézi a kivándorlást Németország felé, a díjtételjegyzéke. Ez februárban adatott ki, dátummal nincsen ellátva, de tartalmazza a hajójáratokat március 1-től augusztus 2-ig. Ebben a díjtétel 189 koronával van megállapítva Brémából New-Yorkba. Most itt van a 81. számú díjtételjegyzék, amely ugyan-ezen hajókra vonatkozólag újabb díjtételt tesz közzé március 22-től számítva szeptember 6-ig, a különbség csak az, hogy a március 1., 8. és 15-iki hajók maradnak el, miután azok időközben elmentek és ahol a 189 korona díjtétel 120 koronára szállítatik le és ezenkívül nagy betűkkel oda van nyomva, hogy lakásért és étkezésért Brémában a harmadik osztályú utasok semmit sem fizetnek.

Én azt hiszem, ebből nyilvánvaló, hogy itt az illető külföldi vállalatok szempontjából egészen jogosult üzleti harcról van szó. Akkor jött tudomásukra, hogy a kormány vagy megkötötte, vagy legalább komolyan tárgyal a Cunarddal a szerződés megkötése iránt; megpróbálták a szituációt kényelmetlenné tenni a versenytársaknak és a kormánynak azzal, hogy a díjtételeket a magyarországi kivándorlókra nézve 189 koronáról 120 koronára szállított-

ták le. Ez tehát ilyen akut harccal összefüggő állapot, amelyet ezek a német társulatok addig fognak folytatni, teljes joguk van hozzá, ameddig meg nem unják; de azt hiszem, előbb-utóbb be fogják látni, hogy itt igen nagy veszteségeket vállalnak magukra, anélkül, hogy azt a célt, amelynek kedvéért ezt megteszik, elérhetnék, és úgy gondolom, rövid idő múlva vissza fognak térni azon normális díjtételekhez, amelyek mellett ők is a maguk számítását megtalálják.

A kormány ezen szerződési kötelezettséggel szemben magára vállalta — amint volt szerencsém jelezni — 30.000 kivándorlónak garantírozását, természetesen abban az értelemben, hogyha a 30.000 szám nincs meg, minden hiányzó kivándorló után 100 korona kártérítést fizet. Ennek folytán a szerződés anyagi áldozatot jelent az államra nézve, hogyha a kivándorlók száma, gondolom, 27.300-on alulra száll le; miután 10 koronát kap minden kivándorló után és így 27.300 kivándorló után már 273.000 korona bevétele van az államnak, ezt emésztí fel azon kártérítés, amelyet 27.000-től 30.000-ig a társulat részére fizetnie kell.

A szerződés 10 évre kötött meg, de úgy, hogy minden különösebb indokolás nélkül az állam felmondási joggal bír öt év múlva, vagyis egyévi felmondással a hatodik év végére. Azonban, ha a kivándorlók száma 50.000-en alul csökken, ez a felmondási jog beáll a harmadik év végével. Ha pedig az Egyesült-Államok¹ Valamely törvényhozási intézkedéssel a bevándorlást megtiltanák, a szerződés ipso facto hatályát veszti és minden további kártérítési igény nélkül megszűnik.

Én úgy gondolom, ezzel a lehetőség határai között sikerült a kormánynak az állam pénzügyi érdekeit is kellőleg megóvni. *(Helyeslés.)* Az az áldozat, amelyet netalán hoznunk, illetőleg a rizikó, melyet vállalnunk kell, nem haladja túl a kérdés megoldásával járó nagy nemzeti előnyöket. Mert ma, fájdalom, a kivándorlók száma a 100.000-et meghaladja; alig tehető tehát fel, hogy ennek egyharmadrészen aluli szám, t. i. 30.000 kivándorló ne menjen abba az útírányba, amely mégis a kivándorlókra nézve is, ha egyetlen hátrányos körülménytől, t. i. attól, hogy a tengeri út néhány nappal — gondolom, négy-öt nappal — hosszabb, eltekin-tünk: minden más tekintetben sokkal előnyösebb. Ha pedig a kivándorlók száma 50.000-en alul csökken, ebben az esetben a kormánynak, ismétlem, felmondási joga van.

Mármost mindezek dacára előfordulhatna az, hogy oly rohamosan csökken a kivándorlás, hogy a kormány mégis olyan helyzetbe jut, hogy a bonifikációt fizetnie kell. Hát adja Isten, hogy erre kerüljön a sor. *(Helyeslés.)* Biztosíthatom a t. Házat, hogy kézzel-lábbal elkövetnék mindent, hogy a kormányt ebbe a helyzetbe juttassam. *(Helyeslés.)* És ismétlem, még ebben az

esetben is az anyagi teher is sokkal kisebb volna, mintha az állam tulajdonát képező hajók tennék meg egy ideig e meddő utakat és viselnék e veszteségeket.

Ami mármost a dolognak jogi oldalát illeti, amint méltóztatnak emlékezni, a kivándorlási törvény jogot ad a kormánynak arra, hogy a tengerentúli kivándorlást egy útvonalra szoríthassa a minden más útvonal használatát az útlevelek megtagadásával és más kényszereszközökkel is megakadályozhassa, fin azt tartom, hogy ezzel a törvényben lefektetett joggal csak végszükség esetén kellene élni, mert ebben tagadhatatlanul a szabad költözési jognak olyan megtámadása rejlik, amelyért én legalább a magam részéről nem volnék hajlandó a felelősséget elvállalni. (*Helyeslés a jobboldalon.*) Én tehát semmi ilyen természetű kötelezettséget az állam nevében a szerződő társulattal szemben el nem vállaltam. Egyedül azt a kijelentést tettem, hogy legalább most egyelőre, addig, amíg a fumei útvonal kellőleg meg nem erősödik és ki nem fejlődik, kivándorlási engedélyt másnak nem adok, és oly kivándorlási megbízottaknak működést nem adok, akik a kivándorlást más útvonal felé akarnák terelni, (*Helyeslés jobbfelül.*) úgyhogy az az akció, mely a kivándorlásnak bizonyos mederbe terelésére irányulhat, csakis ezen egy meder felé fogja azt irányíthatni. Természetesen a legszigorúbb felügyelet alatt, mert ami csak rajtam áll, meg fogam tenni abban a tekintetben, hogy ezen engedéllyel bíró kivándorlási meghatalmazottak részéről is bárminő csábítás vagy ösztönzés a kivándorlásra, vagy bárminő más ilyen, azon nagy alap gondolatba ütköző ténykedésük, hogy igyekezzünk visszatartani a kivándorlót és csak azt szállítsuk, akit nem tudunk visszatartani: a legnagyobb szigorral sujtassék, amennyiben lenne indok volna, magával a vállalkozóval szemben is, ha t. i. azt látnám, hogy ebben a tekintetben nem tartja magát szigorúan a törvény betűjéhez és szelleméhez. A más irányban működött, kivándorlási ügynökségekkel szemben pedig, természetes dolog, amint, a törvény életbelépett, módomban lesz a törvényben lefektetett büntető eszközökkel is működésük ezen útját bevágni: ott ismét a legnagyobb nyomatékot helyezem arra és a legnagyobb éberséggel fogok őrködni afelett, hogy az országban az összes hatóságok kérlelhetetlen szigorral járjanak el minden olyan faktor ellen, aki a kivándorlási törvénynek itt megemlítt tilalmait megszegi. (*Élénk helyeslés.*)

A visszavándorlásra, nézve van bizonyos korlátolt számú visszavándorlókra, vagyontalanokra nézve, ha nem csalódom, 50 koronás díjtétel; az általános díjtétel a visszavándorlókra nézve 150 korona; és természetesen a szállításra s az illetők gondozására nézve ugyanazok a feltételek állanak fenn, amelyek a kivándorlásra nézve fennállanak, ugyanazon kötelezettségei vannak a vállalatnak.

Azt gondolom tehát, t. Ház, hogy ezen intézkedéseim által igyekeztem ugyanazt a helyes alap gondolatot, amely a kivándorlási törvényt életrehozta és amely hivatali elődeimnek a törvény életbeléptetésére vonatkozó előkészítő akcióját is jellemezte; ugyanazt a helyes és egészséges gondolatot megvalósítani a lehető legcélszerűbben, mindazon állami érdekekre való tekintettel, amelyek itt szerepet játszanak és egyúttal tekintettel az állam pénzügyi helyzetére is.

Még csak azt kívánom megjegyezni, hogy a sok kósza hír közt, amelyeket most olvasok, hallik az is, mintha idegen kormányok bárminő tekintetből kifogásokat emelhetnék volna ezen megállapodások ellen. T. Ház! Méltóztattak hallani, hogyan áll a dolog. Talán ezután felesleges is hozzátennem, hogy ily megoldás semmi idegen kormánynak sem adhat jogcímet, arra, hogy bárminő tekintetben nemcsak hogy beavatkozassak a dologba, de még csak panaszt, is tehessen. Mert hiszen én azt gondolom, hogy mindazok a kötelezettségek, amelyekkel Magyarország e téren bárminő idegen államnak tartozik, minden tekintetben teljesen honorálva vannak, azoknak sérelme ebben a megoldásban nem foglaltatik.

fis ha most, talán volna, valami abban az újsághírben, hogy Amerikában esetleg bizonyos hajlandóság mutatkoznék külön törvényhozási intézkedéssel lépni fel ezen szerződés ellen: ezt sem tulajdoníthatom másnak, mint annak, hogy esetleg sikerült ott téves vagy hamis hírek elterjesztése által bizonyos nyugtalanságot előidézni; mert az amerikai faktorok és az amerikai érdekek szempontjából is ezen megoldást teljesen korrektnek és aggálytalannak kell tartanom, hiszen az minden amerikai érdekre nézve valóban merőben közönyös, hogy Brémán át vagy Fiúmén át megy-e azon magyarországi kivándorló, aki innen Amerika partjai felé siet. Ezek után kérem a t. Házat, hogy válaszat tudomásul venni méltóztassék. *(Élénk helyeslés és éljenzés a jobboldalon.)*

Az interpelláló képviselő és a Ház a választ tudomásul vette.

172. 1904 április 14. országos ülés. — Miniszterelnök válasza Lovászy Márton interpellációjára a magyarországi görög-keleti szerb egyház viszonyai tárgyában. (Napló XXIX. k. 48—49. 1.)

Következett a miniszterelnök válasza Lovászy Mártonnak 1903 december 30-án előterjesztett interpellációjára a magyarországi görög-keleti szerb egyház viszonyai tárgyában.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. Ház! Mindenekelőtt a Ház szíves elnézését kérem azért, hogy halaszthatatlan hivatalos teendőim folytán nem lehettem itt akkor, midőn a tegnap megállapított napirend szerint a sor az én válaszomra került és hálás köszönetemet. fejezem ki a t. Háznak azon előzékenységéért, hogy

szíves volt beleegyezni abba, hogy soron kívül adhassam meg választomat.

Ami már most magát a választást illeti, amint talán méltóztatik emlékezni, Lovászy Márton t. képviselő úr a következő kérdéseket intézte hozzám *(olvassa)*:

„1. Van-e tudomása a t. miniszterelnök úrnak arról, hogy a temesvári görög-keleti püspökké megválasztott Letics György rokona Brankovics György pátriárkának?

2. Van-e tudomása arról, hogy a püspöki zsinatban már van egy rokona a pátriárkának és így, miután a pátriárkának kettős, ú. m. végszavazata és szavazategyenlőség esetén döntő szavazata van, a görög-keleti szerb zsinat a pátriárka részéről majorizálásnak van kitéve?

3. Nem lát-e a miniszterelnök úr ebben nepotizmust?

4. Hajlandó-e a t. miniszterelnök úr olyan irányú előterjesztéssel élni Ő Felségéhez, hogy Letics György temesvári görög-keleti püspök választása legfelsőbb megerősítésben ne rész-süljön?“

Amint talán méltóztatnak tudni, időközben Letics György temesvári püspök megerősítése bekövetkezett. A kormány nem látta magát indíttatva arra, hogy a megerősítés megtagadását hozza Ő Felségének javaslatba. Nem látta pedig magát indíttatva erre azért, mert egyfelől beható információk alapján konstatálni lehetett azt, hogy a megválasztott püspök úr mindazon kvalifikációkkal, amelyek a magas egyházi polcra valakit méltóvá tesznek, teljes mértékben rendelkezik; másfelől pedig, ami a rokonsági viszonyt illeti, egészen eltekintve attól, hogy egy bizonyos rokonsági viszony fennforgása elegendő ok lehet-e arra, hogy ő Felségének tanácsoljuk, miszerint, oly mélyen belenyúlva az autonómiába és a választási jogba, a megerősítést megtagadja: a jelen esetben a megválasztott püspök úr ötödízigeni rokona a pátriárkának, ami oly távoli rokoni viszony, amely már a rendes társadalmi életben rokoni Viszornak alig minősíthető.

Kérem, méltóztassék választomat tudomásul venni. *(Helyeslés.)*

Az interpelláló képviselő és a Ház a választ tudomásul vette.

173. 1904. április 15. országos ülés. — Kérvények előzetes tárgyalása. — Állami birtokvételek a Tátrában. (Napló XXIV. k. 68. és 78. lap.)

Elnök bemutat néhány különböző tárgyú törvényhatósági feliratot és egy községi kérvényt. Majd sablonszerűen enuncialja: „Tárgyalás és jelentéstétel végett kiadatnak a kérvényi bizottságnak.“

Ugron Gábor kifogásolja, hogy az elnök egymásután a kérvények egész sorozatát terjesztette elő, holott minden egyes kérvényre nézve külön határozati joga van a Háznak és minden egyes kérvényre nézve külön kellett volna a Háznak határoznia. Minden kérvénynek tartalma

más. Minden kérvénynek elintézésében a Háznak joga van belátása szeriut intézkedni. Kötelessége a kérvényt a kérvényi bizottsághoz küldeni, de joga van más bizottsághoz is áttenni. Kéri az elnököt, hogy minden egyes kérvénynél tegyen javaslatot és hívja fel határozathozatalra a Házat. Ez az egyedül helyes mód; nem pedig az, amit az elnök gyakorlatba akar hozni.

Elnök kijelenti, hogy e részben az eddigi eljárást követte. Javasolja a Háznak az eddigi gyakorlat megtartását.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. Ház! Először is kijelentem, hogy a t. elnök úr semmiféle új divatot szokásba hozni nem akar, hanem követi azt az eljárást, amit elődei is követtek változatlanul. *(Úgy van! Úgy van! jobbfelől.)* Második kijelentésem az, hogy a t. képviselő úr mostani felszólalásával homlok-egyenest ellentétbe helyezi magát múltkori felszólalásával. *(Úgy van! Úgy van! jobbfelől.)* A múltkor fordult elő, hogy az elnök úr javaslatba hozta egy kérvényre nézve, hogy más bizottsághoz küldessék és hogy a Ház erre nézve határozatot hozzon. Akkor a t. képviselő úr követelte a házszabályok 242. §-ára való tekintettel, hogy a Ház ne határozzon úgy, mint az elnök úr javasolta, hanem hogy a 242. §. értelmében a kérvény egyszerűen a kérvényi bizottsághoz utasíttassék.

Ugron Gábor: Bocsánatot kérek, ez egész mástermészetű dolog volt!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Nem is lehet — mondta — erre határozatot hozni, mert ha a Ház határoz, akkor a többség dönt rendszerint, hogy mi történjék a kérvénnyel, s a képviselő úr azt mondta, hogy ha csak egy képviselő is követeli a 242. §. értelmében azt, hogy a kérvény kiadandó a kérvényi bizottságnak, ez okvetlenül kiadandó. Miután a házszabályok szövege határozottan igazat adott a képviselő úrnak, mi nem is tettünk ellene kifogást, és az egész Ház hozzájárult ahhoz a felfogáshoz, hogy a kérvény a 242. §. imperatív intézkedése értelmében a kérvényi bizottságnak adassék ki. Itt tehát határozathozatalnak helye nincsen, hanem egyszerűen foganatosíttatik a házszabályoknak imperatív rendelkezése. Ez volt eddig a gyakorlat, s azt hiszem, helyes e mellett megmaradni. Kérem tehát: méltóztassék a házszabályok értelme szerint az elnök úr javaslatát elfogadni. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Ez a vita elnöknek azzal a kijelentésével végződött, hogy a kérvények kiadatnak a kérvényi bizottságnak.

Majd áttért a Ház napirend szerint a névszerinti szavazás megajtására a földművelésügyi miniszternek Nósz Gyula interpellációjára a Tátrában eszközölt állami birtokvételek tárgyában adott válasza felett. Nevezett képviselő még 1903 november 14-én — igen terjedelmes megokoló beszéd kíséretében — interpellációt intézett a belügyi és földmi-

velésügyi miniszterhez, amelyben főleg azon egység részletei iránt érdeklődött, amelyet a kormány Hohenlohe német herceggel a Magas Tátrában eszközendő és részben már eszközölt birtokvételek tárgyában állítólag kötött. (Napló XIX. k. 78. s. k. 1.) Erre az interpellációra 1904 április 14-én Tallián Béla földművelésügyi miniszter válaszolt, ismertetve azon egységet, amelyet még hivatali előde, Darányi Ignác, kötött Hohenlohe herceggel utóbbi tátrai erdővásárlásainak egy bizonyos irányú korlátozása céljából és amely egységben a herceg és a földművelésügyi kormány részéről kölcsönösen kötelezettségvállalás történt. A miniszter — beszéde végén — az egység másolatát a Ház asztalára tette s kérte válaszában tudomásulvételét. Nősz Gyula nem volt hajlandó a választ tudomásul venni. Elnök azon további kérdésére, hogy tudomásul veszi-e a Ház a miniszter válaszát, húsznál több képviselő névszerinti szavazást kért és ezen szavazásnak a másnapi ülésre való elhalasztását kérte. Ugyanakkor elfogadta a Ház Rakovszky István azon indítványát, hogy a földművelésügyi miniszter utasíttassék, hogy a magyar kir. kormány és herceg Hohenlohe Keresztély között 1902-ben létrejött egységet eredeti teljes szövegében mutassa be s hogy ez az egység kinyomassék és a Ház tagjai között szétosztassék. Ezek voltak az előzményei az ezen izgalmas ügyben április 15-én megejtett névszerinti szavazásnak, amelynek eredményeként a földművelésügyi miniszter válasza tudomásul vétetett.

Ezt követőleg Darányi Ignác volt földművelésügyi miniszter, ki ezt az egységet annak idején megkötötte, személyes kérdésben válaszolt azokra a kifogásokra, amelyeket Nősz Gyula és mások az egység ellen emeltek.

Több idevágó felszólalás után Rakovszky István szintén személyes kérdésben nyilatkozva, nagyfontosságú dolognak tartja, hogy ez az egység itt alaposan megvitattassék. Ha a miniszterelnök rááll arra, hogy ezen egység felett, egy későbbi időpontban, tanácskozzanak, úgy majd akkor kíván Darányi Ignác előadására reflektálni. Ha azonban a Ház más nézetten volna, úgy engedelmével a miniszterelnök felszólalása után még a mai ülésben óhajt Darányi beszédére felelni.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. Ház! *(Halljuk! Halljuk!)* T. képviselőtársam egyenesen hozzám intézte a kérdést, hogy ebben a tekintetben nyilatkozzam. Azt hiszem, t. képviselőház, hogy e Háznak csakugyan egy egész sereg, az ország érdekében lévő rendkívül fontos teendője van, amelyekkel foglalkozni a Háznak sokkal inkább érdekében áll, semhogy ily incidenseket nagyra fűjjanak fel és azokat vég nélkül tárgyalják. Hogy a kormány e szerződés kérdésében semmiféle irányban, sem a közvélemény, sem a t. Ház tájékozásának, sem a kérdés megvitatásának útját állani nem kívánja: erre nézve, azt hiszem, elegendő bizonyítékul szolgál az, hogy propriu motu t. barátom, a földművelésügyi miniszter úr a szerződést a Ház asztalára letette és hozzájárult ahhoz, hogy az kinyomattassék. Mármost ennek a kérdésnek a meritórius tárgyalását iniciálhatják a t. képviselő urak önálló indítvány alakjában. *(Igaz! a jobboldalon.)* Mindjárt megjegyzem azonban, mert akaratlanul sem kívánnék sen-

kit sem félrevezetni, hogy nem volnék abban a helyzetben, hogy hozzájáruljak, hogy ez ily alakban a Ház napirendjére kitűzések. De van itt számtalan alkalom arra, hogy itt e dologgal foglalkozni lehessen. Hiszen, remélem, rövid idő alatt itt lesznek a költségvetési tárgyalások, itt lesz a földművelésügyi minisztérium költségvetésének tárgyalása, itt lesz a beruházási törvényjavaslat tárgyalása, amelynek keretében az erdővásárlási ügygel kapcsolatban szintén tárgyalható ez a kérdés. Arra kérném a t. Házat, hogy most már ezen az incidensen essünk túl és vegyük fel a Háznak komoly munkaprogramját. *(Helyeslés a jobboldalon.)* Annak idején az ügyiratok alapos ismerete mellett fognak t. képviselőtársaim foglalkozni e kérdéssel annyira, amennyire kedvük tartja. *(Igaz! Úgy van! a jobboldalon.)*

174. 1904 április 16. országos ülés. — Kelemen Béla indítványának megokolása: a választói jog revíziójáról készülő törvényjavaslatban megvalósítandó főelvek megjelölése tárgyában. (Napló XXIV. k. 101. lap.)

Kelemen Béla Kossuth-párti képviselő április 13-án az indítványkönyvbe a fentebbi tárgyat indítványt jegyezte be, amelynek indokolásvégetti felvételét a Ház az április 16-iki ülés napirendjére tűzte ki.

Nevezett képviselő megokoló beszédében abból indult ki, hogy a választójogi reform megalkotása a legfőbb és legégetőbb kérdés, amely Kossuth Ferencnek és a miniszterelnöknek múlt évi november havában tett idevágó kijelentései óta (108, 109 és 125) van napirenden. A kormányelnök — akkori nyilatkozatainak megfelelően — meg is indította a választójogi javaslat elkészítésének előmunkálatait, a kérdést előzetes megbeszélés végett egy ankét elé bocsátotta, majd a szükséges statisztikai adatoknak az ország egész területén összegyűjtését elrendelte. Szólv indokoltak tartja, hogy a reformmú jelenlegi előkészítő stádiumában is a Ház foglalkozzon ezzel a kérdéssel és már most direktívát adjon a kormánynak az ezen probléma megoldását uraló főelvek megjelölésével. Majd ismerteti és indokolja indítványát, melynek három lényeges pontja: a választójognak az állampolgárok széles rétegeire kiterjesztése (bár még korántsem az általános választójog behozatala), a községenkénti szavazás és a választókerületeknek a magyarság uralmára kedvező új beosztása. Kéri a Házat, hogy határozza el indítványának érdemleges tárgyalását.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőház! Bárhogyan gondolkozzék valaki a választási reform egyes kérdései és azon eszmék felől, amelyeket t. képviselőtársam itt kifejtett, én megvallom, azt gondolom, hogy talán mégis egyet kellene mindnyájunknak abban értenünk, hogy egy ilyen rendkívül fontos kérdés eldöntésének bárminő előzetesen elfoglalt elvi határozatok által prejudikálni nem volna célszerű. *(Helyeslés a jobboldalon.)* Hisz azért indult meg egy beható részletes munka, hogy azok az adatok, amelyek, szükségesek arra, hogy megítélhessük a felvetett eszméknek gyakorlati konzekvenciáit, minden irányban

rendelkezésre álljanak, nehogy egy sötétbeugrás által olyan konzekvenciákat idézzünk fel az országra nézve, amelyekre egyik vagy másik elvi álláspont apriorisztikus elfoglalásánál bizonyosan nem gondolhatunk.

Ezen oknál fogva nem is kívánok jelenleg belebocsátkozni a t. képviselőtársam által előadottakba, mert hiszen még ha helyeselelném is mindazt, amit mondott, akkor is arra kérném a Házat, hogy mást ne határozzon ezekben a kérdésekben, de hagyja fenn a kérdés megvitatására a teljes szabad kezet akkorra, mikor a javaslat le lesz téve a Ház asztalára. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)*

Ezen indoknál fogva arra kérném a t. Házat, hogy a most indokolt indítványt napirendre kitűzni ne méltóztassék. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)*

A Ház a miniszterelnök kívánsága értelmében határoz.

175. 1904 április 18. országos ülés. — A vármegyei alkalmazottak illetményeinek szabályozásáról szóló törvényjavaslat általános tárgyalása: a városi tisztviselők fizetésrendezése, a körorvosok helyzete, szolgálati pragmatika és tisztviselői inkompatibilitás, a vármegyék új területi beosztása, az államháztartási feleslegek, a vármegyei tisztviselők illetményeinek rendezése, az állami tisztviselők fizetésrendezése és a Széll-kormány javaslata, a tisztviselők hitelszerzése. (Napló XXIV. k. 128—133. 1.)

Április 15-én kezdődött a vármegyei alkalmazottak illetményeinek szabályozásáról szóló törvényjavaslat általános tárgyalása.

Szalay László, ki az előadó után elsőnek szólt a javaslatához, a függetlenségi és 48-as párt (Kossuth-párt) nevében kijelenti, hogy a javaslatot általánosságban a részletes tárgyalás alapjául elfogadja. Beszéde végén ismételt hangsúlyozva, hogy a javaslatot bizonyos fogyatkozások ellenére is általánosságban elfogadja, pártja megbízásából a következő határozati javaslatot nyújtja be:

„A képviselőház utasítja a kormányt, miszerint

1. a törvényhatósági tisztviselők függetlenségét biztosító szolgálati pragmatika;

2. a törvényhatósági tisztviselőkre vonatkozó fegyelmi eljárásnak minden önkényes kormánybefolyást kizáró gyökeres reformja;

3. a vármegyei tisztviselők nyugdíjalapjának a fizetések felemelése folytán megnövekedő magasabb nyugdíjigények kielégíthetése szempontjából szükséges megerősítése, és végül

4. a törvényhatósági joggal felruházott és rendezett tanácsú városok tisztviselői fizetésének rendezése tárgyában ez év végéig törvényjavaslatot terjesszen elő.“

Április 16-án Buzáth Ferenc, a néppárt szónoka, mindenekelőtt pénzügyi szempontból foglalkozott a tárgyalás alatt álló törvényjavaslattal. Kifejti, hogy a különböző tisztviselői fizetések rendezése és egyéb tervbevetett kiadások révén rövid idő alatt 50 millió koronával lesz megerhelve az állam háztartása. Sőt még ezenkívül is sok

téren mutatkoznak kielégítésre váró feladatok, amelyekkel szemben nem látjuk teherviselő képességünk fokozatos emelkedését. Ilyen körülmények között méltán felmerül az aggodalom: vajjon ezeket a fokozódó kiadásokat tudjuk-e majd meglévő jövedelmeinkből, teljét az állampolgárok újabb megadóztatása nélkül fedezni? Éppen ezért a néppárt attól tette függővé ezen törvényjavaslat elfogadását, ha a kormány kijelenti, hogy az adómentes létminimum iránt a törvényhozásnak sürgősen előterjesztést fog tenni. A fizetésemelés magában véve még nem elég a jó közigazgatás biztosítására. Szükséges a tisztviselők szabadsága, a felsőbbség önkényétől való megóvásuk végett a szolgálati pragmatika megalkotása és független fegyelmi bíróság szervezése. És ha már a megyei tisztviselők fizetését emeljük, elkerülhetlenül szükséges a tisztviselői összeférhetlenségi törvénynek megalkotása, és pedig egyrészt a hivatali állás tekintélyének megóvása végett, másrészt pedig azért, hogy a hivatalnok minden erejét és munkaidejét hivatalának szentelje. Végül szóló a néppárt részéről oly értelmű határozati javaslatot ad be, amely szerint a kormány még ezen ülészakban vétesse tárgyalás alá olyan törvényjavaslatot, amelyben az 1200 koronaig terjedő jövedelmet, mint adómentes létminimumot jelöli inog.

Április 18-án, az általános vita harmadik napján, Szederkényi Nándor kifejti, hogy habár a javaslatot részleteiben hibásnak tartja, a tárgyalás folyamán a szükséges javítások keresztülvitele reményében általánosságban elfogadja. A mostani fizetésrendezési áramlatnak bizonyos történeti előzményei vannak. Ugyanis a 80-as évek végén és a 90-es évek elején, midőn a fogyasztási adók emelése megtörtént, évi költségvetési bevételeink oly rohamosan emelkedtek, hogy — habár az évi költségvetésekben csak néhány százezer forint bevételi többlet volt kimutatva — a zárszámadási többlet évenként 50—100 millió korona között váltakozott, sőt volt év, mely még ezt is túlhaladta. Ezen többletre nézve a kormány akkor mélyen hallgatott. A zárszámadások tanulmányozásába pedig — fájdalom — a képviselők ritkán szoktak belemélyedni. Akik mégis ezzel foglalkoztak, időnkint felhívták a figyelmet arra, hogy itt óriási többletek jönnek létre, százmilliókról van szó. Már azt beszélték, hogy ez hadikincset képez. Szólok csak azt említ fel, ami következménye volt annak a mély titkolódzásnak, amely a zárszámadási feleslegek körül a¹ kormány részéről tapasztalható volt. Ily viszonyok között, midőn a nagyközönség értesült arról, hogy az államnak mily óriási bevételi feleslegei vannak, megindult a köztisztviselők körében a fizetésjavítást célzó áramlat.

Gróf Batthyány Tivadar (nemzetipárti) mindenekelőtt egy kérést intéz a miniszterelnökhöz, amelynek teljesítésével több kisebb megye székhelyének nagy szolgálatot tenne. Ugyanis a hírlapok szerint a javaslat bizottsági tárgyalása alkalmával a miniszterelnök, igen helyesen, azt a nyilatkozatot tette, hogy a közigazgatási reform alkalmával a kormány a mai megyei központokat és megyei szervezeteket fenntartani kívánja. Ha ez így van, akkor nagyon kéri a miniszterelnököt, hogy valamelyik felszólalásában nyugtassa meg az érdekelteket, mert több kisebb vármegyében már évek óta az a felfogás terjedt el, hogy a közigazgatás reformja alkalmával megszüntetik a megyei székhelyet és a megyét más megyéhez csatolják. Ennek pedig az a következménye, hogy az ilyen kisebb megyék székhelyein nem mer senki sem építeni

a bizonytalan helyzetben és már olyan eset is volt, hogy a megyei főtisztviselők közül néhányan kénytelenek voltak más helységebe átmenni lakást venni. Ami a javaslatot illeti, csatlakozik a vita során felmerült ahhoz a véleményhez, hogy a különböző fizetések rendezésével kapcsolatban nem késhet már soká a körorvosi intézménynek rendezése sem. Mindenesetre az érdekeltek megnyugtatóra szolgálna, ha a miniszterelnök e tekintetben is ismertetné a kormány terveit. Habár a fizetések rendezésén kívül a többi kiadásoknak még egész sorozata vár az állam részéről megvalósulásra, szülő nem osztozik Buzáth Ferenc azon aggályában, hogy ebből az egész fizetésrendezésből és az egyéb újabb kiadásokból folyólag adóemelésre kerülhet a sor. Meggyőződése szerint a kielégítésre váró összes szükségleteket kielégíthetjük az adófizetők újabb megterhelése nélkül. Ezért is a törvényjavaslatot általánosságban elfogadja.

Polónyi Géza az általános vita keretében egy konkrét kérdésre kívánja a figyelmet felhívni, ez a köztisztviselők fizetésének lefoglalhatósága. Budapest székesfőváros sokkal nagyobb mértékben javította tisztviselőinek fizetését, mint ahogy ez most az állam részéről történik. És mégis mi lett ennek a nagy fizetésjavításnak legeklatánsabb következménye? Az, hogy az eladósodott tisztviselők száma ma kétszer annyi, mint azelőtt volt és oly mértékben van lefoglalva a fővárosi tisztviselők fizetése, hogy tisztviselőinek megélhetését biztosítandó, a főváros kénytelen egy más pénzügyi operációhoz folyamodni, hogy tisztviselőit kimentse az uzsora karmai közül. Mi fog tehát bekövetkezni az állam részéről tervezett fizetésemelések következménye gyanánt is? Az, hogy ez a fizetésemelés legnagyobb részében nem a tisztviselők megélhetésének, hanem a hitelezők fedezeti alapjának javítására fog szolgálni. A törvényhozásnak tehát megfigyelés és gondoskodás tárgyává kell tennie azt a nagy kérdést, hogy nem kell-e sürgősen módosítani a végrehajtási törvénynek idevágó rendelkezéseit oly célból, hogy az a fizetési többlet, amit most a törvényhozás a tisztviselőknek nyújtani akar, valóban biztosítsa a tisztviselői karnak? Kéri a miniszterelnököt, vegye megfontolás alá a most mondottakat, mert ellenkező esetben — miként Budapesten — rosszabb helyzetbe kerülnek a tisztviselők a fizetésemelés után, mint aminőben azelőtt voltak.

Holló Lajos a javaslattal szemben pusztán néhány észrevétellel szorítkozik. Beszéde végén a következő indítványt nyújtja be:

„A fővárosban székelő vármegyei tisztviselők fizetésének megállapítása az itt uralkodó drágaságra való tekintettel eszközözlendő. Ez okból utasíttatik a közigazgatási bizottság, hogy ezirányban a törvényjavaslatba pótló intézkedéseket vegyen fel és azokat terjessze a törvényhozás elé.“

Holló Lajos beszéde után, elnök a vitát berekesztvén, a miniszterelnök emelkedett szólásra.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. Ház! Tekintettel az előrehaladott időre is, igyekezni fogok lehetőleg rövidre vonni felszólalásomat, és csakis ennek kérem, hogy tulajdonítsák egyes felszólalt t. képviselőtársaim, ha tán minden egyes, általuk megpendített kérdésre választ nem kapnak beszédemben; hisz arra.

úgyis a részletes vita során nyílnak azután alkalom. *(Halljuk! Halljuk!)*

Elimináljuk mindenekelőtt a vita keretéből azokat a kérdéseket, melyeknek megoldása ennek a törvényjavaslatnak a során úgy sem lehetséges. Felemlítették, — és az egyik határozati javaslatba, gondolom, bele is foglalták, — a városi tisztviselők helyzete rendezésének kérdését.

T. képviselőházi Tudatában van a kormány annak, hogy a városi tisztviselők anyagi helyzetének kérdésével is foglalkoznia kell; de foglalkoznia kell nem kiszakítva a városok általános helyzetéből, hanem foglalkoznia azáltal, hogy maguknak a városoknak anyagi helyzetét kell akként rendezni, hogy azok azután a tisztviselőikről megfelelően gondoskodhassanak, *(Helyeslés a jobboldalon.)* mert a városi tisztviselőknél már a városnak, mint községnek, a maga speciális viszonyait kell tekintetbe venni, s ennek folytán a városi tisztviselői karnak helyzetét csak azáltal lehet állami eszközökkel megfelelően javítani, ha a községek érdekében intézkedünk ebben a tekintetben.

Polónyi Géza: Helyes, csak nem kell késlekedni! *(Mozgás a jobboldalon. Felkiáltások: Egyszerre nem lehet mindent!)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Ugyancsak készséggel elismerem azt is, hogy a körorvosok helyzetével is foglalkoznia kell a törvényhozásnak. Ez is egy olyan kérdés, mely elől elzárkózni egyáltalán nem kívánok, s az a körülmény, hogy az nem annyira ebbe a javaslatba, de talán inkább a községi és körjegyzőkre vonatkozó javaslatba felölelve nem lett, nem azt jelenti, mintha nem érezné a kormány azt, hogy itt valamit tennie kell és valaminek történnie kell; de úgy gondolom, lehetetlen lett volna egyszerre valamennyi hátralevő teendőt sikerrel vezetni a megoldás felé, lehetetlen az idő beosztása szempontjából is, és mindhiába, a pénzügyi szempontból is. *(Igaz! Úgy van! a jobboldalon.)* Bizonyos egymásután kellett tehát követni, és ebben az egymásutánban a szóbanlevő kérdések megoldásánál, úgy gondolom, helyesen jártunk el, midőn a vármegyei tisztviselők és a községi és körjegyzők viszonyainak megoldását vettük elsősorban tervbe és tekintetbe. *(Helyeslés a jobboldalon.)*

Egy egész sorozata a kérdéseknek vettetett fel a vitában, amelyek a közigazgatás végleges rendezésével függnek össze. Ilyen mindenekelőtt a nyugdíjügy, ilyen a szolgálati pragmatikának a kérdése, ilyen a fegyelmi eljárás kérdése és az inkompatibilitás kérdése, amely szerintem csakis a szolgálati pragmatikában oldható meg.

Ezen kérdésekre nézve, természetes dolog, nem lehet más az álláspontunk, mint az, hogy ezen kérdéseket a közigazgatás végleges reformja alkalmával kell megoldani. Meg kell pedig azt ol-

danunk akkép, hogy a tisztviselők viszonyai lehetőleg kielégítőleg szabályoztassanak, hogy a tisztviselők bármilyen önkénnyel szemben lehetőleg védelemben részesüljenek; de egyúttal akkép, hogy megmaradjanak a fegyelemnek azon eszközei, amelyek nélkül azután a közigazgatásért sem ebben az országban, sem máshol felelősséget senki sem vállalhat. *(Élénk helyeslés jobbfelől.)*

Felemlítettett — hogy ez elől a kérdés elől se térjek ki — maga az inkompatibilitás kérdése is. Ez a kérdés óvatos megfontolást igényel; óvakodnunk kell itt is attól, hogy egyik túlságból a másikba ne essünk. A tisztviselőt az életből kiszakítani sehol sem helyes dolog. Különös súllyal esik a mérlegbe az a nagyon fájdalmas tény, hogy ez országnak széles részeiben az intelligencia számban oly csekély, hogy ott igen sok hasznos közgazdasági dolognak egyenesen létfeltétele lesz az, hogy abból a tisztviselői kar ki ne zárassák. Ezek mind olyan momentumok, melyeket közérdekből alaposan meg kell fontolnunk, s amelyeket azután a szolgálati pragmatika megalkotásánál kell tekintetbe venni. *(Úgy van! jobbfelől.)*

Ugyancsak felemlítette maga gróf Batthyány Tivadar t. képviselő úr a vármegyék új területi beosztásának a kérdését is. Hiszen ez is és a többi kérdés is meglehetősen távol fekszik. Én nem tudom, hogy egyáltalában nagyon fogja-e t. képviselőtársaimat érdekelni az én egyéni nézetem ezekben a kérdésekben; *(Halljuk! Halljuk! jobbfelől.)* de mégis valószínűnek tartom, hogy az én t. képviselőtársaim buzgó fáradozása talán hamarabb fog engem felmenteni az ezen hellyel járó kötelesség teljesítése alól, mielőtt én ezen kérdésekkel itt felelős állásban foglalkozhatnánk. De hát utóvégre semmi sem bizonyos; tegyük fel, hogy nem így lesz az eset. *(Derűltség.)* Erre az esetre bátor vagyok a magam nézetét akként precizírozni, amit különben a pénzügyi bizottságban is mondtam, hogy én minden új területi beosztási kérdést nagyon kényesnek és nagyon megfontolandónak tartok. *(Úgy van! jobbfelől.)*

Egyébiránt a közigazgatás végleges berendezésénél sem szabad fabula rasat csinálni, nem szabad szakítani a meglévő állapotokkal, nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy a magyar társadalomnak vármegyékbe való tagolása sok évszázados múlttal bíró élő organizmusokat teremtett, amelyek becses kincset jelentenek a nemzetre nézve, *(Helyeslés.)* amelyeknek szétszaggatása az elevenbe váгна és amelyeket nem szabad semmi külső mechanikus egyenlőség szempontjából feláldozni. *(Úgy van! jobbfelől.)* Ennek folytán a végleges rendezés alkalmával legfeljebb egyes olyan kisebb kiigazításokról, vagy javításokról lehet majd szó, melyek úgy a közigazgatás szempontjából célszerűnek bizonyulnak, mint esetleg az illető vidékre vonatkozólag is előnyöknek mutatkoz-

nak, de kíméletlenül belenyúlni a meglévő állapotokba egyáltalán helyes dolog nem lehet. (*Helyeslés jobbfelől.*)

De térjünk át már tulajdonképpeni tárgyunkra, t. i. a vármegyei tisztviselők illetményeinek rendezésére.

Szederkényi t. képviselő úr előadásában abból indult ki, hogy az államháztartásnak éveken át tetemes feleslegei voltak, ezekkel a feleslegekkel olyan titkolódzás folyt, hogy senki sem tudja, mi történik velük? Hadikincs lett-e belőlük, vagy mi lett velük? Hát, t. képviselőtársaim, itt egy baj van: az, hogy a zárszámadást senki sem olvassa el; (*Derűtség a jobboldalon.*) mert aki a zárszámadást elolvassa, az azután az utolsó krajcárig tudja is, hogy ezekkel a feleslegekkel mi történt.

Gabányi Miklós: Ti nem olvastátok el, azért nevettek!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Én megengedem, hogy Gabányi t. képviselőtársam akkor sem tudná, ha elolvasta volna. (*Derűtség a jobboldalon.*)

Gabányi Miklós: Lehet, mert olyan zavaros!

Gróf Tisza István miniszterelnök: A zárszámadásoknak áttekintéséből meggyőződhetnék Szederkényi t. képviselőtársam, hogy ezek a feleslegek felhasználhattak . . .

Szederkényi Nándor: Én tudom, hol vannak!

Gróf Tisza István: Akkor mért nem mondta meg?

Szederkényi Nándor: Azért, mert nagy vita lenne felette!

Gajáry Géza: Milyen kíméletes!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Én már megkockáztatom, hogy nagy vita lesz belőle, és miután oly kegyetlenül bánt velünk t. képviselőtársam és a hadikincs veszedelmét fejünk felett lebegtette s eltítkolta, hova lettek ezek a készletek, kénytelen vagyok röviden rámutatni, hogy egyfelől ezekből vásároltuk meg a valutarendezés céljaira szükséges aranyat, másfelől ezen célnak befejezése után egy egész sorozatát az oly beruházásoknak teljesítettük, amelyekre az országgyűlés a kormányt felhatalmazta úgy, hogy egyenesen felhatalmazást adott államadóssági címletek kibocsátására és ezen államadóssági címletek kibocsátása vált feleslegessé azáltal, hogy az évenként mutatkozó feleslegek a pénztári készleteket felduzzasztották annyira, hogy a kiadások azokból voltak teljesíthetők. Jól tudhatja t. képviselőtársam, hogy éppen az 1903-iki költségvetési javaslatból ki lett hagyva — hamarjában a számra nem emlékszem — több millióra rúgó kamatszükséglet, mely évről-évre szerepelt a költségvetésben, mert a kormány fel volt hatalmazva a címletek kibocsátására, de ezt megtakarította, mert ezen címletek kibocsátásának szüksége nem forgott fenn.

Nagyon jól tudhatja mindenki, mi történt ezen feleslegekkel; nagyon üdvös célokra, nagyon helyes, többnyire közgazdaságilag produktív célokra fordítottak azok, és mindenesetre maga az a

tény, hogy az államháztartásban, — hogy úgy mondjam, — rezervál? mutatkoztak, nagyon megnyugtatóig hathatott mindenkire, aki tudta azt, hogy mennyi minden téren üdvös és sok tekintetben nélkülözhetetlenül szükséges kiadás vár erre a nemzetre. Mindezekelőtt az adóreform, melyhez nem szabad hozzányúlni, ha teteemes ilyen feleslegek, mint rezervák, rendelkezésre nem állanak; azután az egész vonalon: közigazgatásunk, kormányzásunk, gazdasági berendezésünk egész téren mennyi minden feladat áll ez előtt a nemzet előtt, amelynek teljesítése többé vagy kevésbé, de mindig finánciális következményekkel jár az államra nézve. Fájdalom, — hiszen erről a közelmúltban több ízben volt már szó, — ezek a feleslegek, ezek a rezervák apadni kezdtek, mert bevételeink fejlődése egy pár év óta nem tartott lépést kiadásaink emelkedésével, és most jött a fizetésrendezési akció, mely azután ezeket a feleslegeket, ezeket a rezervákat, fájdalom, azt kell mondani, az utolsó krajcárig teljesen igénybe vette.

T. képviselőtársam, gróf Batthyány Tivadar, azt mondja, hogy ezt nem a fizetésrendezés teszi, vannak más kiadási többleteink is.

Gróf Batthyány Tivadar: Is!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Igaza van, speciálisan sem az egyikre, sem a másikra külön nem mondhatjuk ezt. De méltóztassék megengedni, azon lefokozásával a fizetésrendezésnek, amelyre kénytelen volt ez a kormány magát legalább átmenetileg elszánni,¹ tehát azon megtakarítással, amely az eredeti Széll-féle kormányjavaslattal szemben mutatkozik, amely ott három millió koronával jelentkezik, de azután hatását érezeti természetesen a többi javaslatoknál is: mondom, ezen lefokozott alakjában is, a fizetésrendezés minimum 35 millió korona évi terhet ró erre az országra.

Polónyi Géza: Úgy van, azért nem szabad a civillistát emelni!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Ezzel számolnunk kell; ez egy oly tehertöbblet, amely mellett eltörpül a civillista, eltörpülnek a katonai többkiadások és eltörpül minden egyes más oly új kiadási tétel, amelyet az állami élet felmerülő szükségletei maguk után vonnak. Úgyhogy csakugyan döntő súllyal a felmerülő nagy tehertöbbletek tekintetében a fizetésrendezési ügy és ez az egész fizetésrendezési akció kell, hogy a legmesszebbmenő takarékoságra indítson bennünket minden téren, ahol csak lehetséges, mindaddig, amíg háztartásunknak és bevételeinknek, — remélem, — beálló expanzivitása ismét abba a helyzetbe juttat, hogy valamit tehesünk. (*Helyeslés a szélsőbaloldalon.*)

Azt az igazságot ne palástoljuk tehát el, hogy a magyar állam

¹ (107).

növekedő terheinél ezen teheremelkedésnek túlnyomó nagy része, ezen tehernövekedésnek oroszlánrésze a fizetésrendezési akcióból származik. (*Úgy van! a jobboldalon.*)

Mármost, amint igen jól méltóztatnak tudni, a kormánynak kiindulási pontja a fizetésrendezést illetőleg az volt, hogy teljesen egyenlő elbánásban részesítsük a vármegyei tisztviselőket a kinevezett állami tisztviselőkkel. Abból az alapelvből indultunk ki, hogy miután a vármegyei tisztviselők éppen olyan állami közügyeket végeznek, legalább túlnyomó részben, mint a kinevezettek; sőt miután a legkardinálisabban, legeminensebben az államnak fenhatóságával összefüggő adminisztratív ügyeket éppen a vármegyei tisztviselők intézik: sem az általuk intézett ügyeknek belső természete, sem az általuk megszerzendő kvalifikációban rejülő bárminő különbség nem teszi indokolttá azt a nagy eltérést, amely anyagi viszonyaikban fennáll tisztán azon — hogy úgy fejezzem ki magamat — külső körülménynél fogva, hogy alkalmaztatásuknak módja más.

És engedje meg nekem a t. Ház, hogy hozzátegyem azt is, hogy egy ilyen különbség tételére nem forgott fenn ok az általuk teljesített munka kvalitása szempontjából sem. Mert a mi közigazgatásunknak vannak, és bárhogy iparkodjunk is azokat javítani, hosszabb időn keresztül lesznek is súlyos bajai. Ez a dolog természetében fekszik. Ha meggondoljuk azt, hogy a nyugat- és középeurópai régi kultúrállamok évszázadok következetes munkája által építették fel a modern állam közigazgatási gépezetét; hogy az átmenet, amely a patrimonialis viszonyokból és a hűbéri-séggel kapcsolatos viszonyokból a modern közigazgatásba megtörtént, számos generáció következetes munkájának a gyümölcse volt, mi pedig egy ugrással, minden előkészítés nélkül, anélkül, hogy törvényeink a lassan fejlődő étellel szerves kapcsolatban fejlődhettek volna ki, és anélkül, hogy tisztviselői karunk generációról-generációra tanulhatott volna bele a modern közigazgatás feladataiba; mi, mondom, ezen szükségszerű előfeltételei nélkül a jó közigazgatásnak, egyszerre egy ugrással estünk bele, mondhatnám, a káoszból a modern állam összes feladatainak teljesítésébe: akkor nagyon természetes, hogy itt a közigazgatásnál igen számos gyarlóság, hiányosság és hiba mutatkozik, amelyeknek kiküszöbölése és közigazgatásunknak a nyugateurópai államok közigazgatásával teljesen egy színvonalra hozatala csakis évtizedek következetes munkája által lesz lehetséges. De ezek a hibák azután egyaránt mutatkoznak úgy a kinevezett, mint a választott tisztviselőknél (*Úgy van! jobbfelől.*) és én mindig a legnagyobb méltatlanságnak tartottam, amidőn a magyar közigazgatás bajait elsősorban az ú. n. megyei rendszerrel, az ú. n. megyei gazdálkodással akarták összeköttetésbe hozni és ha bizonyos gúnyos fölényvel be-

szeltek azon körök, amelyek a kinevezett tisztviselők közigazgatásával vannak szorosabb kapcsolatban, a választott tisztviselők felől. *(Általános helyeslés.)* Jó tisztviselő van úgy az egyik, mint a másik kategóriában, t. képviselőház. Az általános színvonal tekintetében pedig azt hiszem, hogy a választott tisztviselői kar is megüti a kinevezett tisztviselői karnak a mértékét. *(Helyeslés.)*

Ebből azután önként folyik az a további következtetés, hogy az anyagi helyzet terén igyekezzünk teljesen egyenlősíteni a viszonyokat, igyekezzünk ugyanabba a helyzetbe juttatni a vármegyei közigazgatási tisztviselőket, mely helyzetet az állam adhat a maga kinevezett tisztviselői számára. És én nem tehetek róla, t. Ház, de azt hiszem, hogy ezt a kérdést állandóan és ezen elvi álláspontnak állandó érvényreemelésével nem lehet másként megoldani, mini ahogy a törvényjavaslat kontemplálja, t. i. úgy, hogy ne ad hoc állítsunk fel egy fizetési sémát a megyei tisztviselők számára, amellyel ma talán helyreállítjuk az egyensúlyt a kinevezett és választott tisztviselők között, de ahol azután minden egyes módosítás, amely az állami tisztviselőknél esetleg életbelép, ismét ezen egyensúly megzavarására vezetne; hanem ha azon elvi álláspontra állunk, hogy a választott tisztviselőket ugyanazon fizetési osztályokba illesztjük bele, amelyek a kinevezett tisztviselőkre fennállanak, *(Helyeslés a jobboldalon.)* amikor azután minden olyan intézkedés, amely javítólag hat a kinevezett tisztviselők helyzetére, ipso jure hatályal bír és alkalmazandó a választott tisztviselőkre is. Ezzel van ez a kérdés egyszersmindenkorra eldöntve; ezzel van a vármegyei tisztviselők régi alapos sérelme elvi alapon állandóan orvosolva. *(Igaz! Úgy van! a jobboldalon.)*

És különösen fontos ez a kérdés most, t. képviselőház, amidőn az állami tisztviselőknek fizetési kérdése bizonyos átmeneti helyzetben van. Akkor, amidőn vállalkoztunk a kormányzás átvételére és láttuk a fizetésrendezéssel kapcsolatos pénzügyi kérdéseknek súlyos horderejét: akkor jeleztük azt,¹ hogy rekonszideráció tárgyává fogjuk tenni a benyújtott fizetésrendezési javaslatot. És megvallom, hogy nekem legalább eredeti egyéni nézetem az volt, hogy egyfelől az 1903-ik évi költségvetésben rendelkezésre álló összeget használjuk fel valamely teljesen ideiglenes jellegű, ad hoc pótlék kiutalványozására, másfelől igyekezzünk a végleges reformot is megcsinálni minél előbb, de azokkal a levonásokkal, amelyek nélkül a felelősséget magunkra vállalni nem tudtuk volna. A dolognak alapos feldolgozása és tanulmányozása közben azonban a kormánynak ez az álláspontja, mint a tényekből látni méltóztatik, némileg és azt-hiszem, a tisztviselői kar jogos igényeinek javára, módosult. Módosult t. i. annyiban, amennyiben mi azokat a meg-

¹ (107) és 1904:1. t. c. (143—145).

takarításokat, amelyekre ma feltétlenül szükség van, beleillesztetük egy átmeneti, ideiglenes rendezésbe, t. i. kiszakítottuk a Széll-kormány javaslatából azokat a pontokat, amelyeket azonnal végrehajthatóknak tartottunk és azokat, mint ideiglenes rendezést, törvényhozási felhatalmazás alapján hajtottuk végre, úgyhogy az így adott pótlékok a nyugdíjba beszámíthatók és ez a rendszere a pótlékoknak marad majd érvényben mindaddig, amíg a végleges törvény meg nem alkottatik.

Ezzel, t. Ház, egy bizonyos időt — nem akarom mondani, hosszú időt, de bizonyos időt — nyertünk a végleges rendezésre. Mert a tisztviselői kar végkép megkapta mindazon előnyöket, melyeket most meg tudunk neki adni; tehát ránézve a dolog maga égető, sürgősségét legalább nagy részében elvesztette és így módunkban áll az, hogy a legnagyobb energiával oda törekedjünk, hogy az a végleges rendezés, amely aztán következik, különösen a tisztviselők anyagi dotációját illetőleg beváltsa mindazon ígéreteket, — vagy legalább is lehetőleg kevésbé térjen el azoktól, — amelyek a Széll-kormány javaslatában le vannak fektetve. *(Helyeslés jobbról és a közepén.)*

Egy tekintet erre az ideiglenes rendezésre megmutatja, hogy itt a kormánynak más számítása és reménye nem lehetett. Hiszen csak mint legkevésbé is véglegesnek tekintett dolog, valóban a legsúlyosabb kritikát érdemelné az a rendszer, amelyet követtünk és amely minden fizetési osztályban üresen hagyta a felső fokot, tehát azt a lépcsőzetet, amelynek harmonikusan kellene végigmenni, minden egyes osztályban egy ürrrel, egy hiánnyal zavarta meg. Ez a körülmény maga hangosan utal arra, hogy itt a kormány nem állhat meg, nem is akar megállni és amint az ország pénzügyi helyzete megengedi, ezt az űrt, ezt a hiányt be kell töltenie. *(Helyeslés.)*

Ily körülmények közt különös fontossággal bír a vármegyei tisztviselőkre is az, hogy mindaz, ami a jövőben a kinevezett tisztviselőkre nézve történik, érvényesüljön órájuk nézve is. Természetes, hogy arra nézve, hogy ez mikor fog történni, komoly ember prekluzív terminusba egyáltalában nem mehet be. Ez függ az állami pénzügyek fejlődésétől, a bevételeknek mikénti fejlődésétől, az általános közgazdasági helyzet alakulásától; de függ másrésztől az állami kiadások mikénti fejlődésétől is — és csak ismételtetem a legnagyobb nyomatékkal azt, amit már ismét és ismét kijelentettem a legközvetlenebbül érdekelt köröknek, azon tisztviselői köröknek, akik ebben a kérdésben megkerestek — nagyon nagy részben függ magától a tisztviselői kartól. Mert az, hogy a kormány mikor veheti magának a bátorságot és mikor vállalhatja a felelősséget, hogy az államnak egy ilyen újabb megterhelését ajánlja a törvényhozásnak: igen nagy részben, majdnem elsősor-

ban attól függ, hogy segítségünkre jön-e a tisztviselői kar azon törekvésünkben, amellyel az ország egész adminisztrációját egyszerűbbé, gyorsabbá és ezáltal olcsóbbá kívánjuk tenni; amellyel azt a lavinaszerű szaporodását a tisztviselői létszámnak, (*Úgy van!*) amelyet tapasztaltunk, meg akarjuk állítani és ebben a tekintetben biztosítékokat tudunk a nemzetnek nyújtani. (*Igaz! Úgy van! jobbról és a középén.*) Erre az akarat meg van bennünk, de hogy ez az akarat eredményt érjen el, szükséges, hogy ennek tudata áthassa az egész tisztviselői kart, (*Úgy van! Úgy van!*) mert ha valami, ez egy olyan tevékenységi kör, amelyen egy szolgálati ág élén álló vezetőférfiú a legkíméletlenebb eréllyel sem érhet el semmit, ha ezt a szellemet, ezt a törekvést nem tudja beleoltani, belevinni az egész testületbe. Ismétlem, a tisztviselői kar az, amelynek az állami gépezet minden fokozatán segítségünkre kell jönni ebben az elsősorban az ő érdekében teljesítendő munkában. (*Helyeslés jobbfelől.*)

Mármost, t. képviselőház, az a lépés, amelyet a vármegyei tisztviselők most tesznek, semmivel sem több, mint utolérése az állami tisztviselői karnak. Hallottam, gondolom, ma is valamelyik t. képviselőtársamtól azt az észrevételt, hogy: íme: az állami tisztviselők helyzetét nem rendeztük törvényben és a vármegyei tisztviselői karét már törvénnyel rendezzük.

Engedelmet kérek, itt bizonyos tévedés van. Mert hiszen a rendezésnek két integráns alkatrésze van: a státusz-rendezés és az illetmények megállapítása. A vármegyei tisztviselőknél a státusz-rendezésnek, ha egyáltalában az egyenlő elbánás elvére helyezkedünk, meg kellett történnie most, úgy, amint az megtörtént 1893-ban az állami tisztviselőkre nézve. Amit most ebben a tekintetben a vármegyei tisztviselőkre nézve megteszünk, semmi egyéb, mint ami az állami tisztviselőkre nézve az 1893:IV. t.-cikkben megtörtént.

Ami pedig az illetmények kérdését illeti, ott egyenesen azt mondja ki a törvény, sem többet, sem kevesebbet, hogy illetmények ugyanazok a megyei tisztviselőknél, mint az állami tisztviselőknél, nagyon természetes tehát, hogy itt is csak odáig jut a megyei tisztviselő anyagi helyzetének rendezése, ameddig az állami tisztviselőre nézve az eléretett. Persze itt kisebb-nagyobb eltérések óvhatatlanul mutatkoznak. És azután nagyon érdekes figyelemmel kísérni, hogy milyen virtuozitással és milyen éles elmével találják meg, teszem a bírósági személyzethez tartozó tisztviselők, azokat a pontokat, ahol egy vagy más szolgálatnál, mondjuk pl. az árvaszéki ülnök kezdetben jobb helyzetben van, mint aki bírósági pályára lép, vagy a vármegyei főügyész, mint a királyi ügyész és viszont a vármegyei körök megint milyen gyorsan találják meg azokat a pontokat, ahol az ő helyzetük látszik kedvezőtlenebbnek,

mint a kinevezett tisztviselőké. (*Derültség.*) Hát az természetes; a viszonyok sokhelyt heterogének és az ember teljes egyenlőséget ennél fogva el nem érhet. Az a törekvés pedig, hogy lehetőleg igazságosan közelítsük meg az egyenlőséget, vagy az egyik, vagy a másik érdekelt faktornak egyenlőségi érzetét látszólag megsérti. Ezen, t. képviselőház, nem tudunk túlesni és nem fogok ezekre a kérdésekre egyenkint in concreto kiterjeszkedni; ámbár, gondolom, némi sikerrel fognám minden egyes esetben megmagyarázni, hogy ez miért szükséges. Hanem csak azokkal akarok foglalkozni, amiket leginkább hangoztattak.

Felemlítették azt, hogy a tiszti főügyész a VII. fizetési osztályban van, holott a kir. ügyész a VIII-ikban. Tökéletesen igaz. De én azt hiszem, hogy itt inkább a nevekben és, elismerem, a működési körben is van bizonyos azonosság a királyi ügyész és a tiszti főügyész között, de az állás természete, különösen a hivatalos karriér szempontjából egészen más. A királyi ügyészek jóformán pályájuknak még delén sincsenek, előttük egy magas előlépési kilátás, fel az ügyészi és a bírói legmagasabb ranglistájú állásokig, a vármegyénél pedig a tiszti főügyészi állásba rendszeren hosszabb szolgálat után, már élemedett korban jutnak az illetők és nagyon ritka eset az, ha a tiszti főügyész nem ebben az állásban végzi be hivatalos pályáját. (*Úgy van! Úgy van!*) Ezek szóltak amellet, hogy a tiszti főügyész bizonyos látszólagos előnyben részesítetik; de ugyanily speciális megfontolást igényel az árvaszéki ülnökök helyzete is. Ez is nehéz kérdés, t. képviselőház, mert hiszen természetes dolog, mindezek a kérdések könnyebben mennének oldhatók, ha az összes árvaszéki ülnökök az országban egy státust képeznének, akkor lehetne őket könnyen helyben előléptetni. De addig, amíg minden egyes vármegye tisztikara külön státust képez, minden ilyen kérdés komplikációkkal is van összekötve. Ennekfolytán én azt gondoltam és a törvényjavaslat erre az állápontra helyezkedik, hogy leghelyesebb azáltal nyújtani némi ellenszolgáltatást az árvaszéki ülnököknek, hogy legalább már kezdetben egy aránylag megfelelő tisztességes díjazásban részesüljenek, úgyhogy az árvaszéki ülnöki pálya egyike lesz a bírói kvalifikációval bíró pályák között azoknak, ahol a kezdet legelőnyösebb, mert hiszen már az a fiatalember, aki árvaszéki ülnökké választatik, a VIII. fizetési osztályba jut, de ezzel csak némileg van kárpótolva azért, hogy előléptetési kilátásai pedig a legrosszabbak.

Mondom, nagyon messze vezetne, ha mindezekbe a részletkérdésekbe belebocsátkoznám. Mindezeknél a kérdéseknél igyekeztünk megoldani a helyzetet igazságos alapon, úgyhogy teljesen ekviparálva legyen nagyban és egészben a vármegyei tisztviselők fizetése a kinevezett állami tisztviselők fizetésével.

Itt azután csak egy nagyon fontos kérdésre kívánok még kiterjeszkedni, arra t. i., amelyet Polónyi Géza képviselőtársam most, a vita utolsó stádiumában felhozott. *(Halljuk! Halljuk!)* Nekem nem kerülte el figyelmemet az a körülmény, hogy a tisztviselői kar eladósodási viszonyai az államnak és a társadalomnak komoly figyelmét érdemlik. Mert tényleg a helyzet olyan, hogy a tisztviselők részint a közelmúltban még fennállott illetményeknek valóban ki nem elégítő volta következtében, részint ezen társadalmi osztályok hitelviszonyainak szervezete mellett: nagyon könnyen juthatnak bele valami csapás esetén, ha rájuk nézve presszáns pénzszükséglet állt be, olyan hitelszerzési módzatokba, amelyek azután későbbi bonyodalmaknak és katasztrófáknak csíráit rejthetik magukban. Én tehát ezzel a kérdéssel a legnagyobb egyszerűséggel foglalkozom, teljesen áthatva attól, hogy itt nem könnyelmű embereknek dolgát akarjuk kényelmesebbé tenni; *(Helyeslés a jobb- és a baloldalon.)* ellenkezőleg, hozzá merném tenni azt, hogy ha meg tudjuk a kérdést oldani, akkor a könnyelmű elemekkel talán szigorúbban lehetne majd elbánni. *(Helyeslés a jobb- és a baloldalon.)* Igyekeznünk kell azon, hogy a tisztviselői karnak azon részére nézve, amelyet a múltnak nélkülözése vagy valamely különös méltánylást érdemlő és különös anyagi áldozatokat igénylő egyéb körülmény abba a helyzetbe juttatott, hogy hitelt kell igénybe venniük, a hitelszerzés terén ma fennálló súlyos helyzet lehetőleg könnyíttessék. *(Helyeslés jobb- és balfélől.)*

Megvallom, nem tartanám helyes útnak azt, ha ezen bajon azáltal kívánnánk segíteni, hogy a hitelezők kielégítését ne tegyük lehetővé. Mert hiszen egyfelől ez a tisztviselői pozícióval nem egyeztethető össze, mert nagyon szomorú helyzet az már, ha az a tisztviselő csak azért képes megélni, mert hitelezőit nem tartozik kielégíteni, és hogyha le van foglalva fizetéséből mindaz, ami egyáltalában lefoglalható; másfelől megbosszulná ez magát tisztán az anyagi téren is, mert mindhiába, mégis kerül a tisztviselő abba a helyzetbe, hogy hitelre szorul, és akkor hiányzik az a bázis, amelynek alapján tisztességes és olcsó feltételek mellett hitelt kaphat.

Polónyi Géza: Nem feltétlenül szükséges! Lehet államilag is rendezni!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Az államnak bizonyos közreműködéséről lehet szó ugyan, de ennek az ügynek államosítására, — engedje meg t. képviselőtársam, — nekem legalább, hiányzanék a bátorságom. Ezzel a kérdéssel inkább abból a szempontból kell foglalkozni, hogy emeljük a tisztviselői karnak hitelképességét és hogy lehetővé tegyünk egy olyan kombinációt, amely azután személyi hitel alapján megfelelő, tisztességes kamatozási

és törlesztési viszonyok mellett oldhassa meg ezt a kérdést. És azt hiszem, ez az a tér, ahol — remélem — pártkülönbség nélkül fogunk találkozni mindnyájan; mert azt hiszem, ennek a Háznak minden tagja át van hatva ezen kérdés megoldásának a közérdek szempontjától való fontosságától.

Polónyi Géza: De a mostani felemelést ne adjuk oda a hitelezőknek!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Lehet, de nem célszerű.

Polónyi Géza: Ezt a mostani felemelést értem!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Nem ajánlom! (*Zaj a szélsőbaloldalon.*)

Most már befejezem hosszúra nyúlt beszédemet és a t. Házat arra kérem, hogy a törvényjavaslatot a benyújtott határozati javaslatok mellőzésével elfogadni méltóztassék. (*Helyeslés jobb-felől.*) A benyújtott határozati javaslatokat pedig nem fogadhatom el — sajnálatomra — azért, mert először is a szolgálati pragmatika, a fegyelmi eljárás és a városi tisztviselők fizetésrendezésének ügyei záros határidőhöz vannak kötve és a két elsőt a szerkesztési reformból kiszakítva, megoldhatónak nem tartom. (*Helyeslés jobb felől.*)

Ami másodsor a néppárt határozati javaslatában említett létminimum kérdését illeti, a jövedelmi adó végleges reformját az adómentes létminimum megállapítása nélkül én sem tartom lehetőnek. Ez olyan kérdés, amelyben elvi nézeteltérés, gondolom, jóformán ki van zárva és ezt meg is kell oldanunk az egyenesadóval kapcsolatban; de ez megint nem oly kérdés, amelyet kiszakítva az egész adóreform keretéből, ötletszerűleg sikeresen megoldani lehetne. (*Helyeslés jobb felől.*)

Végül, ami Holló Lajos t. képviselő úr indítványát illeti, még erre nézve jelentem ki azt, hogy én a magam részéről a pest-megyei központi tisztviselők panaszát annyiban nem látom egészen indokoltnak, hogy ezeknek a tisztviselőknek anyagi helyzete semmiben sem fog különbözni a minisztériumban szolgáló, szintén budapesti lakással bíró tisztviselők helyzetétől s ennekfolytán nem is volnék hajlandó odáig menni, hogy állami eszközökkel nekik bárminő címen pótlékok adassanak és így ők jobb helyzetbe jussanak, mint a hasonló osztályban levő miniszteri tisztviselők. Mivel azonban én is úgy vagyok értesülve, hogy általában Pest vármegyében a közhangulat az, hogy a tisztviselők érdekében a vármegye óhajtaná tenni valamit: ennek útját törvény által végképen bevágni én sem óhajtanám és ennek folytán a részletes vitánál, a javaslat 10. §-ánál, amely szakasz abszolúte megtiltja és lehetetlenné teszi azt, hogy jövőben nyugdíjba számítható pótlékok legyenek adhatók, leszek bátor egy módosítást proponálni, amely lehetővé tegye, hogy kivételes méltánylást érdemlő

esetekben a vármegyék, természetesen saját anyagi erejük terhére, ilyen működési pótlékokat egyes állásokra nézve megállapíthatósanak. *(Helyeslés jobb felől.)*

Ezek után, t. képviselőház, ismételve ajánlom a javaslatot elfogadásra. *(Élénk helyeslés és eljenzés jobb felől.)*

A határozati javaslatot benyújtott képviselők zárószava az idő előrehaladott volta miatt csak a másnapi ülésen következett.

176. 1904 április 19. országos ülés. — Nessi Pál napirend előtti felszólalása: a húsnek a fővárosban rendkívüli megdrágulása tárgyában. — A vármegyei alkalmazottak illetményeinek szabályozásáról szóló törvényjavaslat folytatólagos tárgyalása. (Napló XXIV. k. 138., 139., 141., 144—145., 148., 149., 151., 154—155.1.)

Nessi Pál napirend előtti felszólalás alakjában teszi szavá, amit már előző nap sürgős interpellációban akart előadni, hogy tudniillik a fővárosban az. utóbbi napokban a hús rendkívül megdrágult. A marhahús ára 24 órán belül 16—10 fillérrel, a disznóhús ára pedig 40 fillérrel emelkedett. A hús árának emelkedése különböző okokra vezethető vissza. Ezek egyrészt a marhavész és az ezzel kapcsolatos egészségügyi intézkedések. De hozzájárult a marha árának drágulásához a tejszövetkezetek megalakítása is, mert a tejszövetkezeteknél kikötötték a tagok részére azt, hogy hány borjút szabad nekik szoptatni. Hozzájárul ehhez a nagy export. Szükséges, hogy a húсарának rendkívüli emelkedését itt megbeszélés tárgyává tegyék, mert lehetetlenség azt tűrni, hogy a főváros polgársága ilyen drága étellemezzel láttassák el. Szóló a drágaság egyik okát a rendszerben látja. Abban, hogy a fővárosi berendezéseket olyan drága pénzen létesítették és a főváros ezeket finánciális berendezéseknek tekinti, amelyekben nyerészkedni akar. Egy marhának fogyasztási adója másáncint 7 frt 75 kr. Ez tehát a hús minden kilójának árát 7.7 kral megdrágítja. Ezenkívül a vágóhídon minden darab marha és sertés után 1 frt 5 kr szórási díjat kell fizetni. Jó volna azt is megvizsgálni, vájjon nincsenek-e túlzások az egészségügyi intézkedések terén, mert sok esetben, amikor a sertésen egy kis borsókát fedeznek fel, azt mérnem engedik a sertésközvágóhídról kivinni, hanem eldobják. Igaz, hogy az egész érték nem vész el, mert a párolóba viszik és amit lehet, azt ott felhasználják, de ez mégis óriási veszteség, mert az a hús egészen jól volna értékesíthető, anélkül, hogy közegészségügyi szempontból ebből valami lóba keletkezhetnék. Kéri végül a belügyminisztert, hogy ismert erélyét mutassa meg e kérdésben is és intézkedjék aziránt, hogy a főváros étellemezése végre-valahára helyes irányba tereltessék és hogy a főváros helyes közzgazdasági politikát kövessen.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőház! *(Halljuk! Halljuk!)* Ne vegye rossz néven a t. képviselő úr, de legjobb intencióktól vezetett előadása csakúgy hemzseg a tévedésektől. A képviselő úr a tejszövetkezeteknek tulajdonítja a húсарak megdrágulását. Ez csak kardinális tévedés lehet. Továbbá számításainál száz kilónak veszi az egy marhából nyert kivágni való hús mennyiségét és így megint óriási mértékben téved.

Nessi Pál: Métermázsánként 7 forint 75 krajcárral van a hús megadóztatva!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Akkor a kifejezésben tévedett. Ezután plaidójál a borsókás hús kimérése mellett. Azt hiszem, hogy ezzel a nézetével is meglehetősen izolálva marad. *(Igaz! Úgy van! a jobboldalán.)*

De t. képviselőház, nem kívánok most a részletekbe belemenni, hanem azt igenis hangsúlyozni kívánom, hogy a főváros élelmezésének kérdése rendkívül fontos közérdek, amely természetesen elsősorban a főváros autonóm ügykörébe tartozik. *(Úgy van! jobbfelől!)* Ezen fontos kérdésben azonban mégis azt tartom, hogy a fővárosnak, a kormánynak, a társadalomnak karöltve kell abban a tekintetben eljárni, hogy üdvös eredmény éressék el és amennyiben a magam részéről tehetek valamit, azt a legnagyobb készséggel meg is fogom tenni. *(Általános helyeslés.)*

Következvén a vármegyei alkalmazottak illetményeinek szabályozásáról szóló törvényjavaslat folytatólagos tárgyalása, szó illette még a határozati javaslatok benyújtóit. (175.)

Szalay László a zárszó jogával élve, felszólal azért is, mert a miniszterelnök tegnapi beszédéből azt véli következtethetni, hogy amennyiben a függetlenségi párt határozati javaslatából a záros határidőt kihagyná, abban az esetben hajlandó volna azt elfogadni. Ha a dolog csakugyan így áll, a függetlenségi párt kész a határozati javaslatot ily irányban módosítani.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. Ház! Talán helyénvaló a felvetett kérdésre azonnal válaszolni. T. képviselőtársam nyilatkozatára csak annyit vagyok bátor megjegyezni, hogy a záros határidőn kívül még következő kifogásaim is vannak a határozati javaslatra nézve, amelyek tegnapi beszédemben, ha nem is mint speciális kifogások, de szintén kifejezésre jutnak. *(Halljuk! Halljuk!)*

Először is a határozati javaslat törvényjavaslatot kíván a törvényhatósági joggal felruházott és rendezett tanácsú városi tisztviselők fizetésének rendezése tárgyában. Én nem szeretnék ennek a kérdésnek ilyen irányban prejudikálni, mert, amint tegnap is jeleztem, a városi tisztviselők érdekeinek megóvásáról való gondoskodásnak más formában kell megtörténnie: *(Úgy van! a jobboldalon.)* úgy, hogy a városok olyan jövedelmi források birtokába helyeztessenek, hogy ők ezt a fizetésrendezési: a maguk hatáskörében eszközölhessék. *(Helyeslés a jobboldalon.)* Én tehát nem gondolom, hogy törvényjavaslat volna beadandó, hogy a városi tisztviselők fizetését rendezze úgy, ahogy az most a vármegyékre nézve megtörtént. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Második észrevételem vonatkozik a határozati javaslatnak a szolgálati pragmatikára vonatkozó részére. *(Halljuk! Halljuk!)* A határozati javaslatban ugyanis az a kifejezés foglalta-

tik, hogy: „a tisztviselők függetlenségét biztosító szolgálati pragmatika“. Ez a kifejezés így odaállítva, félreértésekre adhat alkalmat; mert tegnap is voltam bátor jelezni, de, — gondolom, — a dolog természetéből is folyik, hogy olyan függetlenséget, mint amilyen például a bírói állásnak egyik szükségszerű kelléke, adminisztratív tisztviselőkre nézve sehol a világon nem csináltak és nem is lehetne csinálni. (*Úgy van! a jobboldalon. Ellentmondások a baloldalon.*) Arról lehetne — szerintem — csak szó, hogy a tisztviselői karnak minden jogos érdekét figyelembe vevő szolgálati pragmatika alkottassák. Ilyen kifejezésbe belemegegnek, de egyoldalúlag és minden korlátozás nélkül odaállítani a függetlenség kritériumát, nézetem szerint, nem volna helyes. (*Helyeslés jobbfelől.*)

Kubik Béla: A politikai függetlenség csak kell!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Én tehát a határozati javaslat elfogadásától kénytelen vagyok eltekinteni még akkor is, ha abból a záros határidő kimarad. (*Helyeslés jobbfelől.*)

A szóbanforgó törvényjavaslat általános tárgyalása azzal végződött, hogy a Ház — a miniszterelnök kérelmének megfelelően — a javaslatot a benyújtott határozati javaslatok és Holló Lajos indítványának mellőzésével általánosságban elfogadta.

Következvén a részletes tárgyalás, Szalay László a törvényjavaslat címéhez szólva, indítványozza, hogy miután nem helyes, hogy egy gyűjtőnévvel jelöltessenek meg a vármegyei tiszti-, segéd-, kezelő- és szolgaszemélyzet tagjai, az „alkalmazottak“ szó a címből kihagyassék.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. Képviselőház! Én azt gondolom, hogy aki hasonló tárgyú törvényeinket forgatja, rá fog jönni arra, hogy valóban célszerű egy gyűjtőkifejezést megállapítani, amely a tisztviselőkre, a segéd-, kezelő- és szolgaszemélyzetre együttesen legyen alkalmazható. Magában ezen törvényben is az „alkalmazottak“ kifejezés, kontradistingválva a tiszteletbeli tisztviselőkkel szemben, több helyen előfordul és azt hiszem, célszerű ezt így megállapítani és törvényeinkbe belevinni. Etekintetben az első lépést, gondolom, az a törvényjavaslat tette, amely az állami tisztviselőknek megadandó pótlékról szól,¹ ahol szintén az „alkalmazottak“ gyűjtőnév alá foglaltuk őket. Én azt hiszem, hogy célszerű lesz e kifejezést megtartani adminisztratív jogi terminológiánkban. (*Helyeslés jobbfelől.*)

Az 1. §-hoz tartozó fizetési osztály-kimutatáshoz bárom rendbeli módosítvány adatott be. És pedig a vármegyei főorvosokra nézve gróf Batthyány Tivadar és Szederkényi Nándor által, kik azt kívánták, hogy azok a kimutatás szerinti VIII. fizetési osztály helyett a VIT. fizetési osztályba tétessenek. A főszolgabírókra nézve Szederkényi Nándor azt indítványozta, hogy azok csakis a VII. fizetési osztályba

¹ (143—145) 1904:1. t.-c.

soroztassanak, a VIII. fizetési osztályból pedig töröltessenek. Szalay László módosítványa pedig a fizetési osztály-kimutatás eredeti szövegével szemben azt kívánta kimondani, hogy a VII. fizetési osztályba feltételesen az árvaszéki ülnökök is besoroztassanak, az alügyészek a IX. fizetési osztályból a VIII-ba, a vármegyei alorvosok és járási orvosok pedig a X. osztályból a IX-be tétessenek.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. Ház! Méltóztassék megengedni, hogy nagyon röviden előadjam azon indokokat, amelyek őszinte sajnálatomra arra indítanak, hogy a beadott összes indítványok elvetését kérjem a t. Háztól.

T. Ház! A tett indítványok, a főszolgabírókat és árvaszéki ülnököket kivéve, mind olyan állásra vonatkoznak, amelyeknél magánygyakorlat és ezzel összefüggő mellékes jövedelem is van. És ez volt egyik indoka annak, hogy úgy az a ügyészeknél, mint az orvosi karnál is az illetmények aránylag szerényebb mértékben állapítatnak meg. Meg kell azonban jegyezni, hogy még így is az illetmények emelkedése a legnagyobb az összes tisztviselői karok közt az orvosoknál és igen tetemes az ügyészeknél is.

Itt mindenekelőtt örömmel felhasználom az alkalmat, hogy a Házban is kifejezést adjak annak, amit a bizottságban már kijelentettem. Mindenekelőtt szakítsunk azzal a szerencsétlen kifejezéssel és a vele összefüggő eszmekörrel, amely itt a fizetési fokozatokban bizonyos rangfokozatokat és e révén bizonyos rangkülönbséget kíván a tisztviselői karban konstruálni és felállítani. Hisz az mérgesíti el a kérdést, hogy az, aki a nyolcadik fizetési osztályba jut, már azt képzelet, hogy ő rangban alatta van annak, aki a hetedik fizetési osztályba jut. Itt az egyedüli helyes felfogás az, amely a közszolgálati tisztviselői karban, amint egyszer magasabb minősítéshez kötött állásról van szó, semmiféle rangkülönbséget nem ismer, *(Helyeslés jobb felől.)* amely rang szempontjából a miniszterelnököt és a segédfogalmazót tökéletesen egyforma megítélésben részesíti. *(Élénk helyeslés jobbfelől.)* Itt fizetési fokozatokról és fizetési osztályokról van szó, ahol elsősorban az illetmények nagysága és az ezzel összefüggő célszerűségi szempontok irányadók.

Ezek a szempontok vezettek arra, hogy először is az alügyészeket a kilencedik fizetési osztályba óhajtom soroztam, mivel tagadhatatlan, hogy nekik is tetemes mellékjövedellük van, úgyhogy ezzel semmi irányban sincsenek háttérbe helyezve a nyolcadik osztályba helyezett árvaszéki ülnökökkel szemben.

Ugyanez volt az irányadó az orvosokra vonatkozólag. Itt Szalay László t. képviselőtársam szembeállította az állatorvosokkal az orvosokkal. Az állatorvosok — már t. i. a járósi ügykörben alkalmazott állami állatorvosok — a XI., X. és IX. fizetési osztályban vannak. Mivel itt, az orvosoknál, külön kis vár-

megyei státusokról van szó, nem lett volna célszerű három fizetési osztályba helyezni őket; ennek következtében a középsőt, a tizediket vettem fel és azt hiszem, itt semmiféle kifogást sem lehet tenni abból a szempontból, hogy az állami állatorvosokkal szemben a járási orvosok háttérbe helyezettek volna. Az igaz: van jobban díjazott, de van azután rosszabbul díjazott állatorvos is.

Ami pedig különösen úgy ezeket a járási orvosokat, mint a vármegyei főorvosokat illeti, azt hiszem, t. Ház, hogy éppen ezeknél az állásoknál nemcsak megengedhető, de — majdnem, azt mondhatnám — megkövetelendő, hogy az illetőknek magánygyakorlatuk legyen, hogy élő kontaktusban maradjanak a maguk tudományának fejlődésével, amit csak a praxis adhat meg nekik; hogy el ne veszítsék azt a gyakorlati érzéket, amely ügykörük helyes ellátására is szükséges. *(Helyeslés jobbfelől. Egy hang balfelől: Ez bizalom dolga.)* Ez bizalom dolga, igen, és azt hiszem, a legtöbb helyen azt fogjuk látni, hogy éppen az a tekintély, amelyet egyes orvosok azáltal nyernek, hogy ők ilyen állásra alkalmaztatnak, fokozza a bizalmat *(Úgy van! jobbfelől.)* és fokozza a magánpraxisnak éppen azt a részét... *(Egy hang balfelől: A hivatal ellátásának a rovására!)* amely aránylag csekély időt vesz igénybe és köztudomás szerint — helyesen és méltán — aránylag igen tetemes díjazással jár: mondjuk, egyes konzultációkhoz, egyes operációkhoz való meghívás és más efféle, ahová az illető vármegyének rendszerint legtekintélyesebb orvosai szoktak meghívatni. Mondom, itt ezzel az örvendetes tényről számolnunk kell, mert a közszolgálat érdekében is az felelősség, hogy ezek az orvosok igenis bírjanak magánygyakorlattal; és ennek folytán bírnak igen szép és igen jelentékeny mellékjövedelemmel s így, nézetem szerint, nem áll fenn szüksége annak, hogy illetményeiket javítsuk még azáltal is, hogy a hetedik fizetési osztályba tegyük őket.

Az árvaszéki ülnökökre nézve, t. képviselőház, azt gondolom, szintén megtettük azt, ami szükséges, azáltal, hogy őket a nyolcadik fizetési osztályba soroztuk. Mert én figyelmeztetem t. képviselőtársaimat, hogy nincs talán egyetlenegy kezdő pálya sem, amely relatíve ilyen kedvezően kezdődne, mindjárt a VIII. fizetési osztállyal. Arra, hogy ezt javaslatba hozzam, tisztán célszerűségi momentum vezetett. Én nagyon fontosnak tartom azt, hogy az árvaszéki ülnöki kar lehetőleg erős, alapos képzettségű és kompetens egyénnel egészíttessék ki. Mármint, ha azt látom, hogy az előmenetel tekintetében óriási a diszparitás az ugyanazon minősítésű bírói pálya és az árvaszéki ülnöki pálya közt: ezt az óriási diszparitást én csak részben ellensúlyozhatom, mégpedig azáltal, hogy nagyon gyorsan helyezem az árvaszéki ülnököt abba a helyzetbe, hogy családot alapíthasson és egziszen-

ciáját biztosítva láthassa. Így azután lehet reményünk arra, hogy teljesen megfelelő, minden irányban kompetens elemek is, akiknek életviszonyai úgy alakulnak, hogy rájuk nézve ilyen gyors kezdet esetleg életbevágó szükségét képez, megkaphatnak lesznek erre a pályára. Ezért határoztam el magam arra a kivételes lépésre, hogy itt mindjárt első fok gyanánt a VIII. fizetési osztályt állítsam be. De azt hiszem, ezzel eleget is tettünk és túlmennénk a célon, ha még a VII. osztályba való előmenetelt is beállítanék. *(Helyeslés jobb felől.)*

Végül ami a főszoigabírói állásokat illeti, kétrendbeli indítvánnyal állunk szemben. Egyik az összes főszoigabírókat már ab ovo a VII. fizetési osztályba helyezné; a másik csak az előmenetelt biztosítaná valamennyire nézve 15 év múlva. Az elsőről, azt hiszem, igazán nem szükséges sokat beszélnünk. Hiszen ez olyan ugrás volna a szoigabírói állásból a főszoigabíróira, a IX. fizetési osztályból a VII. fizetési osztályba, amit nem tudnék indokolni. Ami pedig a másodikat illeti, a 15 évet azért veszi a javaslat alapul, mert amint méltóztatik tudni, az automatikus előlépés ugyanazon osztály egyik fokozatából a másikba a VIII-tól felfelé öt évről öt évre történik. Tehát ötévi szolgálat után lép az illető a harmadik fokozatból a másodikba és beleszámítva az első fokozatot, mint azt be is kell számítani, 10 év múltával fog előlépni a másodikból az elsőbe és így 15 esztendő múltával töltötte be az öt esztendőt az első fokozatban.

De azt azután, méltóztatassanak megengedni, még sem tartanám indokoltnak, hogy szakítsunk azzal az alapelvvvel, hogy egyik fizetési osztályból a másikba csak előléptetés útján lehet előremenni, s hogy az automatikus előlépés határát mindig az illető fizetési osztály határa szabja meg. Miután pedig itt választott tisztviselőkről van szó, akiknél az előléptetési jogot ugyanaz gyakorolja, aki alkalmazta a tisztviselőt, természetsszerűleg a választási jogot kellett megadni a vármegyéknek.

Hogy azután ez üres formalitássá ne váljék, vagy pedig hogy bármelyik tisztviselőnek a VIII. fizetési osztályban való meghagyása ne legyen megbélyegzés az illetőre nézve, természetesen azt kellett mondani, hogy ezen előléptetés azokra nézve áll be, akik kiváló érdemeket szereztek. *(Zaj bal felől; felkiáltások: Jogcím mások mellőzésére! Erőszakos mód! Elnök csenget.)* Így azután azokra a tisztviselőkre nézve is, akik megmaradnak a VIII. fizetési osztályban 15 éven túl is, ebben megbélyegzés nem foglaltatik; mert ez egyszerűen azon tény konstatálása lesz, hogy ha megállják is becsületesen helyüket, de kiváló, különösebb érdemeket nem szereztek. Ezen kiváló érdemeket pedig a vármegyei közgyűlések fogják megállapítani és így azt hiszem, hogy ott nem lesz a kormánynak módjában bármiféle kortespolitikát követni. *(Helyeslés jobb felől.)*

Ezek azok az okok, t. képviselőház, amelyeknél fogva kérem, hogy úgy az első szakaszt, mint az annak kiegészítő részét képező kimutatást változatlanul elfogadni méltóztassék. *(Helyeslés jobb felől.)*

A Ház úgy az első szakaszt, mint a vármegyei tisztviselők fizetési osztályainak kimutatását az ehhez beadott módosítványok mellőzésével változatlanul elfogadta.

Az 5. §-nál (az u. n. főszolgabíró-paragrafus) gróf Batthyány Tivadar és Szederkényi Nándor újból kéri, hogy a főszolgabírókra vonatkozó előlépési lehetőség a vármegyei főorvosoknak is megadassék. Nessi Pál az 5. §-ban a főszolgabírókra vonatkozó rendelkezés elvét át akarja vinni a többi megyei tisztviselőre is. Szalay László pedig úgy találja, hogy a főszolgabírók előléptetésének az a feltétele, mely szerint az azzal felmerülő többszükségletnek a vármegyei költségvetésbe való felvétele a belügyminiszter jóváhagyásától függ: ellentétben áll a választás szabadságával és azzal az elvvel (9. §), hogy a vármegyék szükségletei törvényes keretben a költségvetésbe mindenkor beillesztendők. Ezért indítványozza, hogy az 5. §-ból kihagyassanak e szavak: „amennyiben az így felmerülő többszükségletnek a vármegyei költségvetésbe való beállítását a belügyminiszter jóváhagyja“.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőház! *(Halljuk! Halljuk!)* Én mindazon érveket, amelyeket felhozhattam az eredeti javaslat szövege mellett ezen kérdés tekintetében, elmondtam akkor, mikor az első szakasz kapcsán ezt a kimutatást tárgyaltuk, úgyhogy azt gondolom, ez a kérdés ott kellőleg meg volt vitatva. Így én egyszerűen csak hivatkozhatom az ott elmondottakra, midőn azon kérést intézem a t. Házhhoz, hogy az 5. §-ban a főszolgabírókra vonatkozó intézkedést tovább kiterjeszteni ne méltóztassék.

Ami mármost Szalay László t. képviselőtársamnak azon indítványát illeti, hogy a miniszteri jóváhagyás a költségekre vonatkozólag se köttessék ki a törvényben, erre nézve legyen szabad mégis arra utalnom, hogy miután a vármegyei közigazgatás költségei állami dotációból fedeztetnek,¹ pláne most már azok a pótdadók és alapjárulékok is megszűnnek, amelyekkel eddig a vármegyék hozzájárultak a személyi kiadásokhoz: természetesen fejlődött ki közigazgatási jogunknak az a sarkalatos elve, hogy minden olyan vármegyei határozat, amely a vármegyének kiadásait emeli és ennekfolytán következményeiben az állami dotációnak emeléséhez vezet, miniszteri jóváhagyást igényel, és én úgy gondolom, hogy ettől a sarkalatos alapelvtől mindaddig, míg a helyzet az marad, hogy az állami dotációval fedeztetnek a vármegyék kiadásai, nem térhetünk el. Ennekfolytán kérem a t. Házat, hogy a szakaszt változatlanul méltóztassék elfogadni. *(Helyeslés jobb felől.)*

¹ 1904:X. t.-c. 9. és 14. §.

A Ház ily értelemben határozott.

A 10. §-nál a miniszterelnök szólal fel.

Gróf Tisza István miniszterelnök: Amint tegnap az általános vita bezárásakor tartott beszédemben jelezni szerencsém volt, ezen szakasz utolsó alineájához egy toldást leszek bátor indítványozni. *(Halljuk! Halljuk!)* A 10. szakasz utolsó bekezdése t. i. kimondja azt, hogy ezen törvény életbelépte után nyugdíjba beszámítható személyi pótlék nem engedélyezhető. Most felmerült, elsősorban Pest megyében, az az eszme, hogy bizonyos kivételes, méltánylást érdemlő esetekben, aminőnek tekintheti a vármegye pl. azt, hogy központi tisztviselői a fővárosban lakván, drágább életviszonyok közé jutnak: mondom, ilyen esetekben módot kellene nyújtani arra, hogy a vármegyék bizonyos állásokhoz kötött és nyugdíjba beszámítható pótlékokat adhasanak saját erejükből tisztviselőiknek. *(Helyeslés.)*

Megvallom, az én egyéni nézetem ugyan az, hogy az illetmények ilyen rendezése után ilyenféle működési pótlékoknak szüksége nem igen vagy csak nagyon kivételesen fog fennfogni. De utóvégre nem látnám szükségesnek azt, hogy ebben a tekintetben a törvényhozás útját vágja a vármegyék elhatározásának *(Helyeslés.)* és lehetetlenné tegye azt, hogy egyes vármegyék, amennyiben erre kellő anyagi erővel is rendelkeznek és amennyiben jönnek látják, egyes ilyen esetekben ehhez az expedienshez folyamodhassanak. *(Helyeslés.)*

Ennek folytán vagyok bátor indítványozni, hogy a 10. §. harmadik bekezdéséhez, mint ezen bekezdés vége, a következő toldás vétessék fel *(olvassa):* „Különös méltánylást igénylő okokból azonban és amennyiben ezek fedezetéről a vármegye saját bevételeiből gondoskodik, a törvényhatósági bizottsági közgyűlés a belügyminiszter jóváhagyása mellett a nyugdíjba beszámítható működési pótlékokat állapíthat meg egyes tisztviselői állásokra nézve.” *(Helyeslés.)*

Ajánlom a szakaszt ezen módosítással együtt elfogadásra. *(Helyeslés.)*

Babó Mihály a miniszterelnök által indítványozott kiegészítést azzal a változtatással fogadja el, hogy abból „a belügyminiszter jóváhagyása mellett” szavak kihagyassanak, miután az indítvány ezen része beleütközik a vármegyei autonómiába és közelebből az 1886:XXI. t.-c. 3. §-ának ama rendelkezésébe, hogy az önkormányzat és közigazgatás költségeit a vármegye maga állapítja meg.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőház! Az 1886:XXI. törvénycikk értelmében a vármegyének minden olyan határozata, amely a költségvetésre, vagy amely állás rend-

szeresítésére vagy valamely állás illetményeinek a felemelésére vonatkozik, miniszteri jóváhagyást igényel. *(Úgy van! jobb-felől.)* így tehát az én módosításom semmi egyebet nem tett, mint fenntartotta azt, az elvet, amely az 1886:XXI. törvény-cikkben le van fektetve. *(Felkiáltások a baloldalon: Akkor felesleges kimondani!)* De, bocsánatot kérek, ha ezt ki nem mondjuk, itt kivételes diszpozíciót teszünk; éppen azért kell kimondanunk, hogy itt ne statuáljunk kivételt, de fenntartsuk az 1886:XXI. törvény-cikkben lefektetett elvet, *(Helyeslés jobb-felől.)*

Határozathozatal előtt Babó Mihály elnök kérdésére kijelenti, hogy módosítványát nem tartja fenn. A Ház a 10. §-t a miniszterelnök által indítványozott toldással fogadta el.

A 13. §-nál, mely az illetmények megállapításánál a törvény hatálybalépte előtt eltöltött szolgálati időt is számbavenni rendeli, Szalay László méltányos elbánást kért azokkal a volt megyei számvéviségi és pénztári tisztviselőkkel szemben, akik a vármegyei számvéviség és pénztár megszüntetése következtében nagy részben mint állami tisztviselők alkalmaztattak. Mert nem igazságos, hogy ezek elveszítsék azt a szolgálati időt, amit a megyénél töltöttek, csak azért, mert állami tisztviselők lettek és viszont, hogy az állami tisztviselők illetményeinek megállapításánál szolgálati idejük csakis az 1904. évtől kezdve számítatik. Kéri a miniszterelnököt, hogy e részben már most megnyugtató kijelentést tenni szíveskedjék.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. Ház! Érdemleges nyilatkozatot ebben a pillanatban nem tehetek, hiszen, mint méltóztatnak bölcsen tudni, ez a kérdés ma már elsősorban a pénzügyminiszter úr reszortjába tartozik. *A magam részéről azonban habozás nélkül kijelentem, hogy elismerem azt, hogy ezeknek a tisztviselőknek a helyzete, illetőleg az a helyzet, amelybe a fizetésemeléssel kapcsolatba jutottak, csakugyan különös méltánylást érdemel és én rajta leszek, hogy e tekintetben valami történnék. (Helyeslés jobb-felől.)*

A 15. §-nál felszólal Polónyi Géza, hogy a tegnapi (175) általános vita során általa felvetett kérdéssel, vagyis a köztisztviselők eladósodásának kérdésével kapcsolatban határozati javaslatot nyújtson be. Benyújtja annak ellenére, hogy a miniszterelnöknek idevágó tegnapi nyilatkozata után kevés kilátás van az elfogadására. Benyújtja azonban határozati javaslatát, hogy legalább emléke maradjon annak, hogy volt e tárgyban ilyen felszólalás. Határozati javaslata a közetközleg szól: „Utasítatik az igazságügyminiszter, hogy az 1881:LX. törvény-cikk 54. szakaszának módosítása tárgyában — különös tekintettel arra, hogy az állami és vármegyei tisztviselőknek, illetőleg alkalmazotknak a törvényhozás által legutóbb felemelt illetményei és járandóságai végrehajtás (alá vonhatók ne legyenek, — sürgősen és olyan irányban terjesszen elő javaslatot, hogy az annak alapján megalkotható törvény a fizetéseknek és illetményeknek felemelését tartalmazó törvények életbeléptetése előtt szentesíthető és életbeléptethető legyen.“

indokolásának oly színezete van, mintha előnyben akarná részesíteni az eladósodott tisztviselőket a hitelezők szerzett jogainak rovására. Polónyi viszonzálása után a miniszterelnök szólalt fel.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőház! Én sajnálatomra, de meg kell, hogy maradjak azon elvi álláspontom mellett, amelyre tegnap helyezkedtem. A cél, amely bennünket vezet, tökéletesen ugyanaz, t. i. ennek a kérdésnek akként való rendezése, hogy a tisztviselői karnak e bajait alaposan s gyökeresen, szánáljuk. De őszintén megvallom, én a t. képviselő úi által ajánlott módot célravezetőnek nem tartom. Engedjen meg nekem t. képviselőtársam, az már olyan sajnálatos állapot, ha valakinek lejárt tartozásai vannak, amelyeket kifizetni nem képes és amelyeknek következtében az a hitelező az ő foglalási jogához kénytelen folyamodni: mondom, ezek már olyan sajnálatos viszonyok, amelyek már nem válnak és nem válhatnak előnyére sem a hivatali tekintélynek, sem pedig nem idézhetik elő azt a lelkiállapotot, amely mellett valaki a közügyet sikerrel szolgálhatja. Feladatunk itt, szerintem, nem az, hogy igyekezzünk most már a tisztviselőnek ezt a szomorú helyzetét tűrhetővé tenni, hanem, hogy igyekezzünk abból mentői elébb kimenteni. A kimentés útját pedig nem látom másként, mint ahogy helyesen mondta a t. képviselő úr is ma: hogyha nem direkt államilag, de olyan szervezkedés által, amelyet az állam támogathat...

Polónyi Géza: így van, így mondtam!

Gróf Tisza István miniszterelnök: ... ily szervezkedés által lehetővé tesszük számukra olcsó hitel megszerzését; felemeljük egyfelől illetményeiket, másfelől gondoskodunk arról, hogy a mai nyomasztó kamattelheről megszabaduljanak, *(Helyeslés a jobb- és a baloldalon.)* és felgyülemlett adósságuk törlesztésére is maradjon erejük. Azt hiszem, ez az út vezet kifelé a bajból és felfelé abból a szomorú állapotból, amelybe igen sokan hibájukból, de még sokkal többen hibájukon kívül sülyyedtek. Azt hiszem, ez a helyes felfelé és kifelé vezető út és ennek egyenesen ártalmára válnék az, ha ilyen szokatlan eljáráshoz folyamodnánk, hogy a hitelezők elől elvonnék a most felemelt illetményeket. Természetes, itt csak a vármegyei tisztviselőkről és egyáltalán olyanokról lehetne már szó, akikre vonatkozólag nem lépett hatályba a fizetésrendezés, mert az állami tisztviselőkre nézve már hatályba lépett.

Polónyi Géza: Csak: ideiglenesen.

Gróf Tisza István miniszterelnök: Nem mondom, hogy ezt nem lehet megcsinálni. De másfelől, ha foglalás történik, az kiterjed a tisztviselő összes illetményeire, a törvényben megállapított minimum kivételével. Tehát ha időközben az a tisztviselő előléptetettek, vagy ha annak a tisztviselőnek illetményei újból

szabályoztatnak, vagy felemeltetnek, vagy neki bárminő akciden-
ciák jutnak, amelyekre addig nem számíthatott, kiterjed a fog-
lalás ipso facto ezekre is.

Polónyi Géza: Ezt akarjuk megakadályozni!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Ennek megakadályozása
olyan rendkívüli lépés volna, amely, azt hiszem, rosszul hatna
vissza a tisztviselői kar prestige-ére, renomméjára és hitelképese-
ségére is; és éppen azért, dacára annak, hogy a cél tekintetében
közöttünk nincsen különbség, ezt az eszközt, mint nézetem szer-
int célhoz nem vezetőt, nem fogadhatom el. *(Helyeslés a jobboldalon.)*

A Ház Polónyi Géza határozati javaslatát nem fogadta el.

Ezzel a törvényjavaslat részleteiben is letárgyaltatván, harmad-
szori olvasása az április 20-iki ülés napirendjére tűzött ki. A közbejött
események miatt azonban csak április 22-én történt meg.

177. 1904 április 20. országos ülés. — (Rákóczi-kézirat.) —
Vasúti sztrájk. (Napló XXIV. k. 168—172. 1.)

Az ülés a szokásos délelőtt 10 óra helyett csak 12 óra után kez-
dődött. Előzőleg pártközi értekezlet volt az elnöki helyiségben. Ez
parlamentari vihar előjele.

Mindenekelőtt felolvastatik a múlt ülés jegyzőkönyve. „A jegyző-
könyv olvasása közben gróf Tisza István miniszterelnök a terembe lép.
Hosszas lelkesült éljenzés a jobboldalon és a középben. Hosszantartó
nagy zaj balfelől. Hosszas, meg-megújuló éljenzés a jobboldalon. Nagy
zaj.”¹

Mi a magyarázata az ülésterembe lépő miniszterelnök ezen vegyes
fogadtatásának?

Az április 20-iki ülés előzményeként két nagyfontosságú esemény
keresztezi egymást: a Rákóczi-kézirat megjelenése és a vasúti sztrájk.

Lássuk a kettőt egymás után.

*

A nemzet régi vágyát megvalósítandó, mely 1873 óta a törvény-
hatóságok felirataiban és ezek alapján ismételt házhatározatokban is
fel-fellobbant,² gróf Tisza István miniszterelnök II. Rákóczi Ferenc
hamvainak hazaszállítása ügyében kieszközölte Ő Felségétől a kiengesztelődés nemes jegyében fogant következő kéziratot:

Kedves gróf Tisza!

A magyar történelem kiváló alakjai közül egyedül II. Rákóczi
Ferenc hamvai nyugszanak idegen földben s e hamvak hazaszállítása a
nemzetnek ismételtelen kifejezett közóhaját képezi.

Hála legyen érte az isteni gondviselésnek: azok az ellentétek és

¹ Az idézett sorokat a Naplóból vettem. (XXIV. k. 156. 1.)

² A Rákóczi-hamvak hazahozatalának történelmi előzményeit vázolja
1004 március 7-én és május 13-án mondott képviselőházi beszédében Thaly
Kálmán, ki ezen kegyeletes nemzeti ügynek évtizedeken át leglelkesebb
apostola volt.

félreértések, amelyek súlyosan nehezdedtek elődeinkre hosszú századokon át, ma már egy végkép letűnt korszak történelmi emlékeit képezik-

Király és nemzet kölcsönös bizalma és az alkotmány visszaállított békés uralma megteremtették a trón és nemzet között a sikeres egyesült munkásság alapfeltételét képező összhangot.

Keserőség nélkül gondolhatunk tehát vissza mindannyian a mögöttünk álló borús korszakra s király és nemzet egyesült kegyelete keresheti fel mindazok emlékezetét, kiknek vezető szerep jutott a letűnt küzdelmekben.

Ennélfogva utasítom, hogy II. Rákóczi Ferenc hamvai hazaszállításának kérdésével foglalkozzék és erre vonatkozó javaslatait elvárom-

Kelt Bécsben, 1904. évi április hó 18-án.

Ferenc József s. k.
Gróf Tisza István s. k.

*

Gr. Tisza István hátrahagyott irataiból megállapítható, hogy ezt a nagyjelentőségű fejedelmi kéziratot egy nem hivatalos — német nyelvű — felségfelterjesztésben kezdeményezte s finom politikai érzékkel gondoskodott arról, hogy az idevágó legfelsőbb elhatározás a király saját önkéntes kezdeményezéséből eredőnek tűnjék fel.

Felterjesztésében¹ utal arra, hogy számos törvényhatóság kérvénye folytán a képviselőház ezen ügyben már 1873. jún. 14-én vita nélkül egyhangú határozatot hozott, melyben B kormány idevonatkozó javaslat előterjesztésére utasított; hogy továbbá idevágó újabb törvényhatósági kérvények tárgyalása alkalmával az akkori miniszterelnökök, azt az egybehangzó nyilatkozatot tették, hogy a képviselőház 1873. határozatát kötelezőnek tartják.

„Majd így folytatja: „Es wäre also die Effektui rang des vor 31 Jahren gefassten Beschlusses nicht ohne schwerere Schädigung des monarchischen Principes länger hintanzuhalten und müsste die ungarische Regierung sich die allerhöchste Ermächtigung Eurer Majestät hierzu erbitten.

Meiner allerantertäuigsten Meinung nach aber wäre dies eine günstige Gelegenheit, um diesen alten Wunsch des ungarischen Volkes aus eigener spontaner, Initiative der Krone und in einer Weise zu erfüllen, die die mit hochherzigem Edelmut gepaarten landesväterlichen Gefühle Eurer Majestät offenbaren und einen unversiegbaren Strom von Dankbarkeit und Enthusiasmus im ganzen Lande hervorrufen würde.

Der erhabene Monarch, dessen weltgeschichtliche Mission es war, mit Gottes Hilfe die Ausgleichung dieser jahrhundertalten Gegensätze herbeizuführen und die innig versöhnte Kraft von Krone und Volk zu geeinter Tat zu verbinden, kann sich mit berechtigtem Selbstbewusstsein allen Gefühlen der Pietät anschliessen, die das Volk diesen Kämpfern einer nunmehr glücklich überwundenen Vergangenheit entgegenbringt. Die Würde und der reine Glanz der Krone verliert gewiss nicht durch den Edelsinn, mit welchem sieh der hehre Träger derselben an diesen Gefühlen seines Volkes beteiligt.“

¹ Ez a felterjesztés nincs kelettel ellátva, de külzetén olvasható Tisza sajátkezű írásával: 1904. ápr. 14.

Ettől a meggyőződéstől áthatva, kéri Tisza Ő Felségét, hogy megfelelő kéziratban (Handbillet) utasítsa a miniszterelnököt, hogy Rákóczi hamvainak hazahozatalára vonatkozólag a királynak javaslatot tényszerűen elő. A kibocsátandó lf. kézirat tervezetét egyidejűleg csatolja.

„Ich tue dies (és ezzel végződik a nagyérdékű felterjesztés), durchdrungen von der Überzeugung, dass eine derartige Lösung der Frage alle Herzen in Ungarn auf das Tiefste bewegen und die Grundlagen einer *weiteren erspriesslichen politischen Richtung* wesentlich stärken würde.“

A kibocsátandó lf. kézirat magyar szövegű eredeti tervezete¹ így szól:

„A magyar történelem *azon nagy alakjai* közül, *kik vezérszerepet játszottak a lefolyt küzdelmes századok nehéz megpróbáltatásai alatt*, egyedül II. Rákóczi Ferenc hamvai nyugszanak idegen földben s e hamvak hazaszállítása, a nemzetnek ismételten kifejezett közóháját képezi.

Hála legyen érte az isteni Gondviselésnek: azok az ellentétek és félreértések, amelyek súlyos *átokként* nehezettek elődeinkre hosszú századokon át, ma már egy végkép letűnt korszak történelmi emlékeit képezik.

Király és nemzet *egymás iránti törhetetlen hűsége visszaállította az alkotmány békés uralmát minden megpróbáltatás, minden megrázkódtatás után s kölcsönös bizalomtól 'áthatott egyetértő fáradozásuk elvégre megteremtette a trón és nemzet közötti teljes harmónia, az egyesült erővel való sikeres munkásság áldásthöző alapjait.*

Háláit kebelrel gondolhatunk tehát vissza mindannyian *a megpróbáltatások és szenvedések immár mögöttünk álló sötét korszakára* s király és nemzet egyesült kegyelele keresheti fel mindazok emlékezetét, *kik az isteni gondviselés eszközei voltak ama korszak küzdelmeiben.*

Ennélfogva utasítom, hogy II. Rákóczi Ferenc hamvai hazaszállításának kérdésével foglalkozzék s erre vonatkozó javaslatait elvárom.“

A felterjesztés fogalmazványát tartalmazó második ív külzetén Tiszának ceruzával írt következő érdekes feljegyzése olvasható:

„Április 17-én voltam Ő Felségénél. Azonnal elfogadta javaslatomat, de a szöveget (t. i. a lf. kézirat tervezetének szövegét) „kissé hosszúnak és bombasztikusnak“ találta s a tényleg megjelent Handbilletnek már készen előtte fekvő szövegét mutatta fel, melyet hálás köszönettel elfogadtam.“

Jellemző e feljegyzés mind Tiszára, mind az öreg királyra.

Még csak egy adatot említünk meg a Rákóczi-kézirat előzményeiből.

Tisza — imént közölt német szövegű felterjesztését megelőzően — arra is gondolt, hogy a hamvak hazahozatalával egyidejűleg Rákóczi és bujdosó társait proseribáló 1715. évi XLIX. t.-c.-nek diffamáló részét eltöröltesse, miként az a Wekerle-féle koalíciós kormány idejében az 1906. évi XX. t.-c.-el meg is történt.

Erre a szándékra vall legalább gróf Khuen-Héderváry Károly

¹ Ennek a tervezetnek azokat a szavait, melyek az ápr. 18. kézirat szövegétől eltérnek, illetőleg abból kimaradtak, dült betűkkel szedtem.

Ő Felsége személye körüli miniszter 1904 március 16-án Tiszához intézett levelének (162) következő helye:

„A Rákóczi notás törvénye (1715:49. cikkely) abrogálása kérdésében (a király) egy kissé fintorgatta az orrát, azt mondván, hogy nem jó divat az, hogy mindig csak a forradalmak reprezentánsait ünnepük. Ennek nincs jó educatórius hatása; pedig volna a magyar történelemben más is, aki pozitív hasznot hozott az országnak. Különben az egész: egy számárság és ha már törvény alkottatnék, úgy nagyon meg kellene annak szövegét gondolni; előre is akarja látni és előbb semmiesetre sem akar végleg nyilatkozni.“

Ezek után térjünk vissza Ferenc József április 18. nemes elhatározására.

A fejedelmi kézirat április 20-án jut a reggeli lapok útján köztudomásra, de a politikai pártkörökben már 19-én az esti órákban ismeretessé válik. A függetlenségi pártban úgy vélekedtek, hogy a király nagylelkű elhatározásával Thaly Kálmán márciusi békeművét (162) is akarta meghálálni, kinek — mint Rákóczi Ferenc történetírójának — évtizedek óta egyik legforróbb vágya és lankadatlan buzgalmának egyik főtárgya volt: a nagy fejedelem idegenben pihenő hamvainak hazahozatala. (B. H. április 20. sz.)

A királyi kézirat országszerte nagy örömet keltett és az összes pártok kebelében is lelkes visszhangra talált. Általános meggyőződés szerint ez az elhatározás a legnagylelkűbb, a legmagasztosabb fejedelmi tények közé tartozik, mely a nemzet őszinte meleg hálájára érdemes. És midőn a király május 2-án hosszabb tartózkodásra Budapestre érkezett, a főváros közönsége és a hivatalos világ nagy lelkesedéssel fogadta, hogy megértő kegyeletét szeretete és hálája tüntető jeleivel viszonzozza. Május 13-án pedig a képviselőház — a pártelnökök együttes indítványának egyhangú elfogadásával — elhatározta, hogy Ő Felségének fenkölt királyi tényéért a magyar nemzet nevében hálás köszönetét fejezi ki és ez iránti határozatát hozzájárulás végett a főrendiházzal is közli, ami ugyanaz nap meg is történt. És ugyancsak május 13-án a főváros törvényhatósága tisztelgett a király előtt, hogy megköszönjen fenkölt elhatározását. Az összefüggés okából még megemlítjük, hogy a királyi kézirat utolsó bekezdésében foglalt utasításnak megfelelően, gróf Tisza István 1904 július 1-én részletes felterjesztést intézett Ő Felségéhez II. Rákóczi Ferenc és bujdosó társai hamvainak hazahozatala tárgyában és az ezen kérdés megoldásának módjait tartalmazó javaslatait a király július hó 11-én kelt elhatározásával tudomásul vevén, az előterjesztésben kért felhatalmazást megadta.

Tisza István balsorsa már nem engedte, hogy a hamvak hazaszállítását és hazai földben való ünnepélyes eltemetését foganatosítsa. Mindez két évvel később egyik utódja alatt ment végbe.¹ De balsorsa még azt sem engedte, hogy sikeres kezdeményezésének, a királyi

¹ Tudvalóvóleg Wekerle Sándor miniszterelnöksége idején, 1906 október végén, lényegileg gróf Tisza István 1904 július 1-én kelt felterjesztésében, megjelölt alapvető programra szerint.

kézirat kieszközlésével járó egyik legnagyobb politikai diadalának¹ gyümölcseit zavartalanul élvezhesse.² Mielőtt ugyanis a királyi kézirat megjelent volna és körülbelül ugyanakkor, amikor örvendetes híre már terjedni kezdett, tehát április 19-én este, kitört a m. kir. Államvasutak alkalmazottainak országos sztrájkja.

Erről a vasúti sztrájkról, mely április 19-étől 24-éig tartott és április 25-én teljesen véget ért (B. H. április 20—26. sz.), gróf Tisza István hét évvel később Hieronymi Károly volt kereskedelmi miniszterrel írt nagyon megleghangú nekrológiájában egyebek közt a következőleg emlékezik meg:³ „(H.) Bámulatos munkaképességét és lelki erejét a vasúti strike alatt ismerhettük meg igazán. Tudta, hogy aggályos forrongás van az államvasutak személyzetében; többször figyelmeztetett, hogy aló van aknázva annak szelleme és fegyelme. De a strike kitörése váratlanul érte, meglepte őt is. Alig pár órára rá a képviselőházban találkoztam vele... Megegyeztem vele, hogy aznap (április 20-án) még együtt képviseljük álláspontunkat a parlamentben, de azután reárm bízta ezt a mellékes, könnyebb feladatot, belül az államvasutak igazgatóságába és semmi egyébbel nem törődve, vezeti a strike elleni küzdelmet. Napjában többször felkerestem ez izgalmas három nap (április 20—22) alatt, hogy amennyiben kell, segítségére lehessenek ... Három napig tartott ez a küzdelem; a negyediken (április 23-án) Nyíri Sándor (honvédelmi miniszter) geniális eszméje*

1 Kossuth Ferenc ez alkalommal a következő érdekes levelet írja Tisza Istvánnak:

1904. április 20.

Igen tisztelt Barátom!

Nagyon köszönöm azt a szívességedet és figyelmedet, hogy a bölcs és nemes királyi elhatározásról (mely egyébiránt Téged dicsér), engem személyesen értesíteni méltóztattál.

Ha neked sikerülne belecsepegtetni a király lelkébe azt, hogy a magyar hazafiság teljesen összeegyeztethető a királyhűséggel és hogy rossz tanácsosai voltak azok, kik ellentétbe igyekeztek helyezni a királyhűséggel azokat az érzelmeket, melyeket csak a magyar szív kitépésével lehet kiirtani: Te nagy szolgálatot tennél hazádnak, királyodnak s az Uralkodó Háznak.

Mondanom sem kell, hogy örömmel látnálak, ha meglátogatnál, de természetesnek találom, hogy erre nem találsz időt. Én egyébként javulok és Isten akaratával, a jövő héten felkelhetek és kimehetek.

Tisztelő barátod:

Kossuth Ferenc s. k.

2 Hasonló balsors üldözte Tiszát — mint a maga helyén látni fogjuk — 1904 november havában is egy másik nagy nemzeti vívmány, a honvédtüzérség felállításának bejelentése alkalmával. És neon hozhatta tető alá a vármegyei közigazgatás nagy reformját második miniszterelnöksége idejében a világháború kitörése folytán.

3 Gróf Tisza István Összes Munkái I. k. 540.—541. l.

4 Ez a „geniális eszme“ abban állott, hogy a Budapesti Közlöny április 23-iki rendkívüli kiadásában közölt királyi paranccsal, a magyar állam területén lévő vasutak kötelékében álló tartalékosokat (illetve csak a MÁV tartalékos állományban lévő alkalmazottait) katonai szolgálattételre behívták

azonnali kapitulációra kényszerítette a sztrájkoló vasutasokat. Súlyos károsodástól mentette meg ezáltal az országot, egyszersmind helyrehozhatatlan szerencsétlenségtől ezreit a félrevezetett tisztviselőknél.*

Íme, ez a hátere az április 20-iki viharos képviselőházi ülésnek. A Rákóczi-kézirat örvendetes és a vasúti strike szomorú eseménye: ezek voltak nagyfotosságú közvetlen előzményei.

Az ülés, mint fentebb említém, csak déli 12 óra után kezdődött és javarészt a vasúti sztrájkjal kapcsolatos napirend előtti felszólalások és az azokra adott miniszteri válaszok töltik be.

Yázsonyi Vilmos szólalt fel elsőnek. Köztudomású a hírlapokból is. — úgymond, — hogy a m. kir. államvasutak, a magyar állam büszkesége felmondta a szolgálatot; hogy az államvasutak bizonyos pontjain a tisztviselők megszüntették a szolgálatot. Kutatnunk kell, hogy mik ennek a munkamegszüntetésnek közvetlen okai; továbbá, hogy kiket terhel az erkölcsi felelősség és végül foglalkoznunk kell azzal is, hogy miként lehetne ezt az annyira káros mozgalmat megszüntetni. Ami az első kérdést illeti, nagyon tévednek azok, akik azt hiszik, hogy a vasutasok ezen erőszakos állásfoglalásának a fizetésrendezésről szóló törvényjavaslat a közvetlen oka. Tény az, hogy a tervezett fizetésrendezéssel kapcsolatban a vasutasok körében bizonyos elégedetlenség és keserűség harapódzott el. Ez azonban még nem idézte volna elő ezt a sajnálatos ultima rációt. Szóló aki a vasutasok mozgalmát a legnagyobb figyelemmel kísérte és a vasúti tisztviselőket a sztrájk gondolatától mindenképen eltéríteni kívánta, kijelentheti a Ház előtt, hogy ez a sajnálatos lépés, a szolgálati engedelmesség megtagadása, nem harc a kenyérért, hanem harc a közszabadságért, a tisztviselői önértéért. A munkamegszüntetés közvetlen oka az volt, hogy a vasúti tisztviselők szolidaritást vállaltak üldözött vezetőikkel, akiket a vasutasok mozgalmában való magatartásuk miatt tegnap este felfüggesztettek állásuktól. Ennek a felfüggesztésnek megokolása szerint ezek az utóbbi vasúti tisztviselők fegyelmi vétséget követtek el azért, hogy a budapesti főkapitánynál kérelmezték a vasutasok országos gyűlésének egybehívását hivatali felsőbbségük engedélye nélkül. Továbbá magatartásuk a mozgalomban olyan volt, hogy ezzel is rászolgáltak a fegyelmi vizsgálat megindítására. A vasutasok tervezett országos gyűlését a kereskedelmi miniszter betiltotta és figyelmeztette őket, hogy nekik fegyelmi vétség terhe alatt az országos gyűlésre eltávoznik nem szabad. És megtörtént az is, hogy a budapesti főkapitány nem vette tudomásul a bejelentést azon indokollással, hogy felsőbbségük engedélyét a kérelmezők nem mutatták be. Ez a főkapitányi határozat és a kereskedelmi miniszternek azzal azonos állásfoglalása törvénytelen és észszerűtlen. Törvénytelen, mert a vasutasokat is megillető gyűlékezési jogba ütközik. És micsoda észszerűség javasolta azt, hogy amidőn a vasúti tisztviselők össze akartak gyűlni, hogy a rájuk vonatkozó fizetésrendezési törvényjavaslatról kritikát mondjanak, a kormány útját

és katonai parancsnokság alatt » MÁV-nál teljesítendő vasúti szolgálatra kötelezték. A tartalékos vasúti alkalmazottak ezen behívása azzal az eredménnyel járt, hogy április 23-án az államvasutaknak majdnem összes vonalain helyreállott a személyforgalom. A kormánynak ez az energikus rendszabálya törte meg már a negyedik napon a vasúti sztrájkot.

állja gyűlésüknek? Ha a vasutasok országos gyűlését be nem tiltják, ha a vasúti tisztviselők mozgalmának egyes vezetői ellen meg nem indul a fegyelmi formába bújtatott megtorlás és üldözés, akkor a vasutasok nem kényszerítettek bele a szolidaritásba, amely természetes azért, mert ha ilyen esetben nem volna szolidaritás, nem akadna olyan őrült ember, aki bármikor egy mozgalom élére állana, aki a tömegért kockáztatna valamit. Ennyit a munkamegszűntetés okáról. Elítélendő ugyan, hogy a vasutasok erre az erőszakos lépésre határozták el magukat, másfelől azonban kétségtelen, hogy ez érthető, megmagyarázható és tisztán a kormány erőszakos rendszabályainak következménye. És megállapítható az is, hogy a kereskedelmi miniszter magatartása a vasutasok tervezett fizetésrendezésének és általában az egész vasutasmozgalomnak kérdésében habozó, tétovázó, ingadozó és ellentmondó volt. A felelősség tehát őt terheli azért, hogy a vasutasok mozgalma ilyen erőszakos irányt vett. Az utolsó kérdés az, hogy miként lehet a vasúti tisztviselőket ismét a normális mederbe terelni? Ha a kormány lehetővé teszi a vasutasoknak, hogy összegyűlve megmondják véleményüket a fizetésrendezési javaslatról és ha gyakorolni fogja a mozgalom minden részével szemben a legszebb jogot, az amnesztia jogát; ha tehát a kormány a törvény, a bölcsesség és kegyesség útjára lép: akkor célt fog érni, az erőszakkal pedig csak a rombolást fogja rombolással tetézni.

Hieronymi Károly kereskedelemügyi miniszter Vázsonyival polemizálva, — kiről azt mondja, hogy „jobban van értesülve e mozgalomról, mint én, mert nagy részben részese volt ennek“, — kijelenti, hogy hivatalos kötelességének tartja, minden eszközzel odahatni, hogy a mozgalom mentül előbb a lehető legnagyobb mértékben megkezdődjön és a tökéletes rend helyreálljon. És ha az a személyzet, amely egy hosszú ideig tartó rendszeres izgatás hatása alatt állt, rövid idő alatt vissza akar térni kötelességének teljesítésére, ez elé semmi akadályt gördíteni nem fog. A Háznak joga van a kormányt, és elsősorban szólót, minden intézkedésért felelősségre vonni. De viszont a képviselőház minden pártjának erkölcsi kötelessége a maga körében odahatni, hogy ezek a sajnálatosan félrevezetett emberek a kötelesség útjára visszatérítsenek. Ez a kérdésnek a legfontosabb része. A másik Vázsonyinak az az állítása, hogy a kormány habozása volt az oka annak, hogy a vasutasok sztrájkba mentek; hogy szóló a sztrájk oka. A dolog úgy áll, hogy az egész mozgalom kiindulása a fizetésrendezési javaslat volt. Példákkal igazolja, hogy a tervezett fizetésrendezés szerint az államvasúti tisztviselők jobban lennének dotálva, mint az állami tisztviselők. Ezen előnyösebb elbánás ellenére a vasutasok mozgalma azóta kezdett elfajulni, amióta szóló a vasutasokra vonatkozó fizetésrendezési javaslatot a Ház elé terjesztette. Garmadával kapott a tervezett fizetésrendezés ellen tiltakozó táviratokat és a vasúti alkalmazottak körében elterjedt az a nézet, hogy az ő követeléseiket a kormánynak teljesítenie kell, mert ők bírnak azzal a hatalommal, hogy a kormányt követeléseik teljesítésére szorítsák. És midőn egyszerre híre terjedt, hogy a vasúti tisztviselők ápr. 20-án, vagyis a mai napon, nagygyűlést akarnak Budapesten tartani és az államvasutak igazgatósága annyi embernek, mint amennyi a gyűlésre távozási engedélyt kért, engedélyt nem adhatott: az igazgatóság szóló teljes helyeslésével kimondotta, hogy senki távozási engedélyt nem kap. Ennek ellenére a személyzet nagy része feljött Buda-

pestre engedély nélkül, sőt továbbmentek: vonatokat önkényűleg állítottak össze, önkényűleg állítottak oda mozdonyokat és önkényűleg rendelkeztek az állam tulajdonával. Azok az események, amelyek ma éjjel és ma reggel történtek, mindenkit meggyőzhettek arról, hogy a fegyelmetlenség és az anarchia az államvasutak személyzetében oly fokra hágott, hogy a fegyelmet helyre kell állítani és ezeknek az anarchikus tendenciáknak valahára véget kell vetni. Ennek a mozgalomnak reális alapja nincs. Annak a személyzetnek, amelynek fizetés-rendezését oly méltányos alapon proponálta a kormány, legkevésbé sincs oka zúgolódnia. Mindnyájunk kötelessége hazánkról e nagy gazdasági kárt elhárítani, első kötelességünk az államvasutakon a forgalmat és rendet helyreállítani. Ismétli még egyszer, hogy távol áll tőle minden vindikatív szellem. És ha ez a félrevezetett személyzet visszatér a szolgálatba, nagy örömmel fogja üdvözölni és ezért a rövid időre terjedő megtévedésért a konzekvenciákat levonni nem fogja; ha pedig nem akar, akkor helyre fogja állítani a forgalmat annak dacára.

Szederkényi Nándor szintén azt tartja, hogy a magyar gazdasági életet fenyegető nagy veszélyt lehetőleg el kell hárítani. De ha a kormánynak csakugyan az a célja, hogy a forgalmat mentül hamarabb helyreállítsa, úgy azt az általa tett intézkedésekkel el nem érheti. Az ülés folyamán például híre jött annak, hogy a Fehérvár-úton (jelenleg Horthy Miklós-út) egy szemtanú állítása szerint 300 vasutas, mint kőborcigányok, van letartóztatva. Valamelyik indulóházban pedig állítólag 800 vasutast tartóztattak le, akiket azután toloncházba vittek. Ezek olyan merényletek az egyéni szabadság ellen, hogy a kormánytól azonnali nyilatkozatot kér ezen hírek valódiságáról. Ezek olyan provokáló intézkedések, amelyeknek reparálása nélkül rendet csinálni nem lehet. Úgy találja, hogy a kereskedelmi miniszter az anarchia szót nagyon megfontolatlanul használta, mert a magyar vasutasok körében anarchia nincs. Ha a vasutasok kebeléből kitör a fájdalom, valószerű, hogy jogaikban sértve érzik magukat. Ez pedig nem anarchia, hanem tiszteltetreméltó érzés, amelyet erőszakkal elfojtani nem szabad, nem lehet. Mindent el kell követni mindnyájunknak a szenvedélyek lecsillapítására. Ismételten kéri a miniszterelnököt, hogy azon letartóztatott emberek ügyében még most nyilatkozzék, mert nyilatkozata fogja megmutatni, hogy a kormányt milyen intenciók vezérik a felmerült bajok gyógyításában és a forgalom helyreállításában: a durva erőszak-e, vagy pedig a jog és igazság érzete?

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőház! *(Halljuk! Halljuk!)* Nemcsak azért szólalok fel, hogy a közvetlenül rám, mint a belügyi tárca vezetőjére vonatkozó kérdésekben nyilatkozzam, hanem azért is, mert kifejezésre kívánom juttatni azt a körülményt, hogy ebben a kérdésben, amint különben a dolog természetéből is folyik, az egész kormány az akció egész vonalára nézve szolidaritásban van. *(Helyeslés jobbfelől. Mozgás balfelől.)*

Molnár Jenő: A vasutasok is! *(Zaj a bal- és a szélsőbaloldalon. Halljuk! Halljuk! jobbfelől.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Ami mindenekelőtt a tár-

cámra vonatkozó kérdéseket illeti, nekem arról, hogy az ide tömegesebben felérkezett vasúti személyzettel tényleg mi történt, hivatalos tudomásom még nincs. *(Egy hang balfelől: Elég hiba!)* Nem hiba, mert azért van Budapest fővárosának rendőrkapitánya, hogy tudja a kötelességét és ne kelljen minden konkrét esetben utasítás végett visszafordulnia. *(Élénk helyeslés jobb felől. Zaj bal felől.)*

Készséggel feltételezem, hogy a t. képviselő urakat is az a cél vezeti, hogy ez a sajnálatos mozgalom el ne fajuljon. *(Igazi Úgy van! a szélsőbaloldalon.)* Nagyon kérem tehát a t. képviselő urakat, vegyenek tekintetbe egy körülményt. Azok a vasúti alkalmazottak, akik most ide felérkeztek, amint az előadott hírek-ből is látszik, egyfelől hivatalos szolgálatuk megtagadása és megszegése mellett, másfelől az állam tulajdonát képező vasúti felszerelési tárgyak jogtalan használata mellett érkeztek fel; *(Zajos helyeslés jobb felől. Zaj és mozgás balfelől.)* maga a feljövételük ténye tehát nemcsak a legsúlyosabb megsértése a hivatalos kötelezettségnek és a fegyelmi szabályoknak, de egyúttal, amennyiben az államvasúti tulajdon jogosulatlan használatával függ össze, a büntetőtörvénykönyvbe is ütközik. *(Zajos helyeslés jobbfelől. Mozgás balfelől.)*

Míndezekben oly momentumok rejlenek, amelyek tekintetbevételt igényelnek azon konkrét kérdés elbírálásánál, hogy a rendőrség őket minő elbánásban részesítse.

Madarász József: Egyéni szabadság!

Szerb György: Bolond beszéd! Az állami vagyonnal azt tehetik, ami nekik tetszik?

Gróf Tisza István miniszterelnök: Az én egyéni szabadságom nem terjed odáig, hogy a t. képviselőtársam kalapjával vagy kabátjával utazzam el valahová. Amint a tulajdont mindenki tartozik tisztelni, úgy azt hiszem, ezt is meg kell követelni mindenkitől, s ebben a tekintetben annak a hatóságnak, amely ebben az országban a rendért és a törvények uralmáért felelős, *(Zaj balfelől.)* kardinális kötelessége eljárni. *(Zaj balfelől.)*

Báró Kaas Ivor: Eszerint vagy tolvajok, vagy sikkasztok a vasutasok! *(Zaj.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: És ha a t. képviselő urak azt kérdik tőlem, hogy e kérdésben is a jog, törvény és az igazság szempontjai által vezettetem-e magamat: igenis, feltétlenül és kategorice kijelenthetem, hogy azok által vezettetem magamat; de a jog, törvény és igazság álláspontja azt kívánja, hogy jogtalansággal szemben, bárki részéről jöjjön is, éljünk mindazokkal a törvényes eszközökkel, amelyek rendelkezésünkre állanak. *(Élénk helyeslés jobbfelől.)*

Molnár Jenő: Letartóztatni nem szabad! *(Zaj a bal- és a szélsőbaloldalon. Halljuk! jobbfelől.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőtársaim, a vonatot, az igaz, nem a beszéd indítja meg, de azok a beszédek, amelyek ebben a Házban elhangzanak, bírhatnak arra befolyással, hogy a mozdonyok megindulása könnyebben vagy nehezebben, több vagy kevesebb rázkódtatással történik-e *(Úgy van! jobbfelől. Mozgás és zaj a baloldalon és a szélsőbaloldal egyes padjain.)* és — kérem, ezt jegyezzék meg maguknak, — hogy arra a szerencsétlen, felizgatott személyzetre több vagy kevesebb széni védéssel fog-e járni? *(Zaj balfelől és a szélsőbaloldalon. Egy hang a szélsőbaloldalon: A szuronyok és a toloncház persze több szenvedést jelentenek! Zaj. Halljuk! jobbfelől.)*

Polónyi Géza: De hiba őket általánosságban tolvajoknak deklarálni! *(Zajos felkiáltások jobbfelől: Hát ki mondta ezt?)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: A képviselő úr sokkal jobban ismeri a büntetőtörvényt, semhogy bona fide azt állíthatná, hogy én tolvajoknak neveztem őket, mert idegen vagyont jogosulatlanul használtak.

Polónyi Géza: Bocsnátot kérek, azt sohasem mondtam!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Mert nem tolvajság idegen vagyonnak jogosulatlan használatára.

Polónyi Géza: Hát micsoda; hogy hívják?

Gróf Tisza István miniszterelnök: Kérem, most már megbuknék az alapvizsgán, ha ilyeneket állítana! *(Zajos derűtség.)*

Polónyi Géza: Igazán? Ugyan mondja meg, hogy miért? *(Élénk derűtség a jobboldalon. Nagy zaj a szélsőbaloldalon. Elnök csenget.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Tolvajság az idegen vagyonnak eltulajdonítása.

Polónyi Géza: Hát nem éppen most mondta, hogy a büntetőtörvénykönyvbe ütközik az, amit állít?

Gróf Tisza István miniszterelnök: Természetesen!

Polónyi Géza: Hát melyik szakaszba? Tessék megmondani! *(Derűtség jobbfelől. Zaj a szélsőbaloldalon. Elnök csenget.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Kérem, t. képviselőtársam, — különben nagyon felesleges volna efelett magunkat echauffírozni, — azt hiszem, igazat fog nekem adni abban, hogy én nem neveztem őket tolvajoknak, hanem azt mondtam, hogy más tulajdonát jogosulatlanul használták, hogy ezzel szemben a büntetőjog intézkedik.

Polónyi Géza: Hát a furtum usus nem lopás? *(Zaj. Derűtség a jobboldalon. Mozgás a bal- és a szélsőbaloldalon. Elnök csenget. Félkiáltások jobbfelől: Hát nem használták a vonatokat?)* Nekem csak az ellen volt kifogásom, hogy általánosságban tolvajoknak deklarálta őket! *(Folytonos zaj. Halljuk! jobbfelől. Elnök ismételt csenget.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Az eredeti kijelentésem is teljesen precíz volt; *(Halljuk! Halljuk!)* teljesen fedi a tényeket, és én nem tehetek egyebet, mint hogy azt ismételjem, s annak bármínő félreértése, vagy félremagyarázása ellen tiltakozzam. *(Élénk helyeslés jobb felől.)*

A másik kérdés, t. Ház, a gyűlés megtartásának betiltása volt. Amennyiben ez a rendőrség főkapitányát illeti, *(Halljuk! Halljuk!)* nézetem szerint a főkapitány úr teljesen helyesen járt el, *(Mozgás és zaj a bal- és a szélsőbaloldalon. Halljuk! Halljuk! jobb felől.)* amidőn ennek a gyűlésnek tudomásulvételét attól tette függővé, hogy a gyűlés rendezői, akik megannyian az államvasutak szolgálatában állanak, konstatálják azt, hogy szolgálati szempontból ezen gyűlés megtartása akadályokba nem ütközik. *(Egy hang a szélsőbaloldalon: Az már nem áll!)*

Zboray Miklós: A gyülekezési szabadság ilyen korlátokhoz van kötve? *(Zaj.)*

Elnök: Csendet kérek!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Itt az államvasúti alkalmazottakról van szó, és sehol a világon nem fogják a gyülekezési szabadságot úgy értelmezni, hogy olyan gyűléseket engedélyezzenek, amelyeknek már maga a megtartása, amelyeken való pusztja megjelenés már a jelenlévők részéről súlyos fegyelmi vétséget képez. *(Élénk helyeslés jobb felől. Zaj a szélsőbaloldalon.)*

Zboray Miklós: Ezt a főkapitány bírálja meg? A főkapitány tilthatja meg, hogy nem tarthatnak gyűlést? Hatáskörök össze-zavarása!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Ezekután engedje meg nekem a t. Ház, hogy már most teljes rövidséggel, mert t. barátom, a kereskedelemügyi miniszter úr elmondta már az idevágó részleteket, de mintegy reasszumálva állítsam mégegyszer a kérdést a t. Ház elé. *(Halljuk! Halljuk! jobb felől.)* Mi történt? *(Halljuk! Halljuk! jobb felől.)* A kormánynak foglalkoznia kellett a. fizetésrendezés kérdésével az egész vonalon. Foglalkozott azzal úgy, hogy — mint a minap is jeleztem¹ — körülbelül 35 millió korona évi teher lesz az, amit ezen a címen az állam magára vállal. És én abban a meggyőződésben vagyok, hogy ezzel azután el is ment azon végső határig, ameddig a legnagyobb közérdekre, az adózó közönség általános érdekére való tekintettel ellehetett. *(Úgy van! jobb felől. Mozgás a bal- és szélsőbaloldalon.)*

És ami különösen a vasutasokat illeti, elment a kormány addig a határig, ahol már csakugyan nagyon meg kellett fontolnia azt, hogy azok az intézkedések, amelyek a vasutasok érdekében

¹ (175).

történnék, nem fognak-e jogos elégedetlenséget felidézni az állami tisztviselők egyéb kategóriáiban?

T. barátom ráutalt itt arra, hogy minő jelentékeny előnyökben részesülnek a vasúti tisztviselők az állami tisztviselők más kategóriáival szemben. Megkapják az első fizetési fokozat betöltését minden osztályban; kapnak tetemes előnyöket a legalsóbb osztályban, éppen a kisemberek a fizetési skála magasságában, szemben az államiakkal; és kapják a gyorsabb automatikus előléptetést háromévenként.

Hát igaz, hogy ezzel szemben áll az a másik körülmény, hogy a vasúti szolgálat nem szorosan vett állami szolgálat, hanem inkább üzemi természetű, tehát tekintettel kellett lenni a szolgálat különösebb nehézségeire és más üzemek viszonyaira is s e tekintetben tudjuk szerintem indokolni azt, hogy miért részesítjük anyagi előnyökben a vasutasokat. De azért azt a tényt megszüntetni nem lehet, hogy a vasúti tisztviselők anyagi dotációja lényegesen előnyösebben állapított meg az állami tisztviselőké felett és itt csakugyan attól lehetett inkább tartani, hogy az állami tisztviselőkhöz fog ez reszszust, felháborodást kelteni.

Ehelyett az történt, hogy oly kitöréseire bukkantunk mindjárt az első alkalommal az elégtelenségnek, izgatottságnak és felháborodásnak a vasúti tisztviselők körében, aminőkre, engedelmet kérek, ezután a lépés után az ország, a magyar állam, mint az ő munkaadójuk, elkészülve nem lehetett s amelyek, t. i. ezen jelenségek, már fellépésük modorában a köteles fegyelemnek, mely ebben a szakban annyira életbevágó, durva megsértései voltak. *(Úgy van! jobbfelől. Mozgás balfelől.)* Ne állítsák a képviselő urak úgy oda a dolgot, hogy itt semmi sem történt addig, míg az a két-három fegyelmi eljárás meg nem indított. Ellenkezőleg, minden lap tele volt a vasúti mozgalom egyes vezető férfiainak oly nyilatkozataival, amelyek, mondom, már modorukban és hangjukban ellenkeztek a fegyelemmel; másfelől tartalmukban több-kevesebb leplezéssel, de a sztrájkjal való fenyegetés egyenesen benne foglaltatott. Hát most, amikor híresztelik széljében, hogy tömörítik az erőt egy országos nagygyűlésen s azzal az ellenállhatatlan erővel, a sztrájkjal való fenyegetéssel viszik keresztül akarataikat: akkor olyan kormány, amely érdemes erre a névre, nem tűrheti tovább azt, hogy a dolgok így folyjanak. *(Helyeslés a jobboldalon.)*

T. Ház! Ezután bekövetkezett az a sajnálatos és szomorú eset, hogy tényleg a vasúti tisztviselői karnak csak egy része ugyan, *(Halljuk! Halljuk!)* de elég nagy része arra, hogy az egész vasúti szolgálat fennakadhasson, megtagadta a szolgálat teljesítését.

A t. képviselő urak és általában mindnyájan sztrájknak

nevezzük ezt. Disztingváljunk kérem. Mert ez nem sztrájk a szó helyes értelmében. Sztrájk az, ha egy munkás, aki szabadon határozhat a maga munkaereje felett, nem vállal munkát csak bizonyos, általa kívánt feltételek mellett, *(Igaz! Úgy van! a jobboldalon.)* amihez teljes joga van, amiben őt megakadályozni nem lehet és amiért következmények csak akkor érhetik őt, ha mások jogait és szabadságait sérti. *(Igaz! Úgy van! a jobboldalon. Zaj a bal- és a szélsőbaloldalon.)*

De itt nem erről van szó. Itt a vasúti tisztviselők és alkalmazottak általában megtagadják azon munkának, azon szolgáltatásnak teljesítését, amelyre ők kötelezték magukat, amikor a kinevezést elfogadták, és amely kötelezettségüket esküvel pecsételték meg. *(Igaz! Úgy van! a jobboldalon.)*

Ballagi Géza: Igen jó disztinkció. *(Zaj a bal- és a szélsőbaloldalon.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Aki hivatalos köteleességet vállal, *(Halljuk! Halljuk!)* az igenis lekötötte egész egyéniségét és e lekötöttségből csak szabályszerű lemondás és felmentés útján szabadulhat.

Várady Károly: Csak a munkásságát kötötte le!

Báró Kaas Ivor: Nem a polgári jogait! *(Zaj. Elnök csenget.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Gondolják meg a t. képviselő vtrak, hogy azt a szegény mezei munkást, aki aratási szerződést köt és azután nem akarja a szerződést teljesíteni: azt, ha csak félnapra is vonakodik munkába állni, úgy amint kötelezte magát, hatheti elzárással büntetik. *(Úgy van! Úgy van! jobbról. Zaj és mozgás a bal- és a szélsőbaloldalon. Felkiáltások: Elég rossz! Ez a szabadelvűség! Halljuk! Halljuk! a jobboldalon.)* Kérdezzék meg az ország összes gazdaközönységét pártkülönbség nélkül, hogy helyes-e az a törvény, vagy nem, és hogy nem helyes-e éppen a nép érdekében? Mert hány szomorú példája, láttuk annak a törvény megalkotása előtt, hogy az az izgatások által felbujtott és félrevezetett nép a munkába állástól való vonakodás által munkaadójának is, de saját magának is helyrehozhatatlan kárt okozott. *(Igaz! Úgy van! a jobboldalon.)* Az nem szabadelvűség, amely a vállalt kötelezettségnek becsületes teljesítését meg nem kívánja, *(Igaz! Úgy van! a jobboldalon.)* ennek semmi köze a szabadelvűséghez. Ellenkezőleg, a szabadelvűség, amely mindenütt az egyéni elhatározásnak szankciót és tért kíván nyújtani, egyúttal szankciót köteles nyújtani abban is, hogy az önként vállalt kötelezettség teljesítésére mindenki egyenlően rákényszeríthessék.

Báró Kaas Ivor: Rendőri fegyver, katonaság: ez a szabadelvűség! *(Nagy zaj a jobboldalon.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. Ház álljunk meg most

egy pillanatra, és mérlegeljük nyugodtan, hogy ebben az adott helyzetben mi a teendő? Ha a képviselő urak közül azt hiszi valaki, hogy most a sztrájk következtében többet kell adnunk a vasúti tisztviselőknek, mint amennyit eddigadtunk volna, mint amennyi nézetem szerint az igazságos mértéket teljesen megüti, mint amennyi máris eléri azt a maximumot, ameddig az állam fizetőképességére és a többi tisztviselők jogos érdekére való tekintettel elmehettünk... *(Felkiáltások balfelől: Nem hisszük!)* A t. képviselő urak azt mondják, hogy nem, Tehát konstátálom azt, hogy ebben egy értelem uralkodik közöttünk. *(Ellenmondás balfelől.)* Hát kérem, vagy igen, vagy nem? *(Zaj.)* Miután ezen nyilatkozatom közben én csak oly néhány képviselőtársamat vettem észre, akik kijelentették, hogy ők sem kívánják, ezért gondoltam bona fide, hogy ez az általános vélemény. Konstátálom csak, hogy pártkülönbség nélkül a Háznak nagyon sok tagja van ebben a véleményben, tehát azt hiszem, levonhatom belőle azt a következtetést, hogy a sztrájknak bárminő szívós továbbfolytatása által a vasutasok azt a célt, hogy anyagi helyzetük bármily irányban javíttassák, el nem érik.

Ha már most követeléseiket nem teljesíthetjük, akkor intézkedéseket kell tennünk, amelyekkel az államvasutakon a. forgalom legalább korlátolt mértékben, de mindenesetre oly mértékben,, amennyire ez lehetségesnek bizonyul, késedelem nélkül helyreállíttassék. *(Zaj balfelől.)* Ez irányban az Intézkedések folyamatban vannak és én remélem, hogy ez rövid idő alatt mentői teljesebb eredményre fog vezetni.

A harmadik cél és a harmadik kérdés azután az, hogyan állíthatjuk helyre a rendet és normális viszonyokat az államvasutak intézményében, úgy, hogy ezeknek a szerencsétlen, félrevezetett, felizgatott embereknek mentül kevesebb szenvedést okozzunk? *(Zaj balfelől.)* Mert ez fontos emberi szempont, fontos emberi érdek, és legyenek róla meggyőződve a t. képviselő urak, — én ezt minden vonatkozás nélkül mondom, — hogy minden ilyen kérdésben az én méltatlankodásom, az én haragom mindig az igazgatók és felbujtók ellen irányul és sohasem ezek szegény áldozatai ellen. *(Zaj balfelől. Egy hang a baloldalon: Szolidárisak!)*

Kubik Béla: A kormány volt a felbujtó! *(Derűtség jobbfelől.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Kérem, a szolidaritás ilyen tömegmozgalmaknál rendszerint a tömegek hiszékenységének és a vezetőség gyávaságának a jele. *(Nagy zaj a baloldalon.)*

Zboray Miklós: Férfiasság! Gyáva az, aki meghátrál! Úgy-e, most szolidárisak a miniszter urak is?

Gróf Tisza István miniszterelnök: Sokkal komolyabb kérdés-

ról van itt szó, semhogy bárminő szellemes apercu-kkel foglalkozni kívánnék.

A szolidaritás jelszavát akkor szokták előtérbe állítani, midőn a vezetők büntetendő cselekményekre ragadtatták el magukat és követőiket, *(Zaj a bal- és a szélsőbaloldalon.)* és midőn azután a tömegnek becsületes tisztességérzetét egy egészen téves térére terelik át, t. i. a bűncselekményekben való szolidaritás terére, — amit én nem fogok elismerni soha, — azért, hogy a megtorlást megnehezítsék. *(Zaj a bal- és a szélsőbaloldalon.)*

Polónyi Géza: De hát milyen bűncselekményről van szó?

Gróf Tisza István miniszterelnök: Például amik a rákosi rendezőpályaudvaron történtek, — ha igaz az, hogy ott lámpákat lecsavarták, a berendezést elvitték, — azok igenis a büntetőtörvénynek legsúlyosabb megsértését képező bűncselekmények.

Zboray Miklós: De nem azokat függesztették fel!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Ami azt a harmadik kérdést illeti, én nagyon kérem a Háznak minden egyes tagját, ne azt méltóztassanak most nézni, hogy többé vagy kevésbé szeretetre méltó vagy nyájas dolgokat tudnak-e egyik vagy másik miniszternek a szemébe mondani; mondjanak le ezen passziójuknak teljesítéséről egy pillanatra.

Pólónyi Géza: Nem passzió ez, hanem kötelességteljesítés!

Rakovszky István: Aki hibázott, annak azt meg kell mondan! Az a miniszter!

Gróf Tisza István miniszterelnök: A kritika elől kitérni nem szándékozom; de azt hiszem, egyet fognak velem érteni t. képviselőtársaim abban, hogy a kritika gyakorlására nem most van a kedvező időpont. *(Igaz! Úgy van!)*

Rakovszky István: Úgy van. Ebben egyetértünk!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Most első hivatásunkképpen kellene, hogy mindnyájan érezzük azt, hogy azt a félrevezetett tömeget a kötelességteljesítésnek útjára visszavezessük, s ezen a téren a kormány meg fog ragadni minden alkalmat arra ...

Kubik Béla: Láttuk a rendőrséget, mely az utasokat elhurcolja! *(Zaj.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: ... meg fog ragadni minden alkalmat arra, hogy nyitva tartsuk az utat, hogy visszatérítsük őket a kötelességteljesítés útjára.

Kubik Béla: Spiclik, rendőrök vannak mindenütt! *(Zaj.)*

Elnök: Figyelmeztetem a képviselő urat, hogy ne zavarja a tanácskozást!

Kubik Béla: Kérem, hagyjon nekem békét! *(Zaj a jobboldalon. Derűtség a szélsőbaloldalon.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: A kormány — mondom — meg fog tenni mindent, ami rajta áll, hogy a kötelességteljesítés-

hez való visszatérés útja nyitva álljon azok előtt, akik erre az útra akarnak térni és hajlandó a feledés fátyolét borítani az eddig történetekre mindazok tekintetében, akik visszatérnek esküvel pecsételt hivatalos kötelességeik teljesítésének útjára. (*Élénk helyeslés a jobboldalon.*) Gondoljuk meg mindnyájan, hogy azon nyilatkozatoknak, amelyek itt történnek, a szelleme igen nagy kihatással lehet a lelkültre, a hangulatra abban a tekintetben, hogy belássák azok a szerencsétlen emberek azt, hogy egy reménytelen útvesztőbe jutottak és megfordulhassanak abban, mielőtt későn van. Ebben kérem a Ház minden tagjának támogatását — nem a kormány érdekében, de ezeknek a szerencsétlen embereknek az érdekében. (*Élénk helyeslés a jobboldalon.*)

Kubik Béla: Akiket a rendőrök bevittek a rendőrségre. (*Nagy zaj jobbfelől.*)

Gróf Tisza István miniszterelnök: Higyjék meg nekem azt, hogy azok az igaz barátai a vasúti személyzetnek, akik a kötelességteljesítés útjára hívják fel őket... (*Élénk helyeslés a jobb oldalon.*)

Zboray Miklós: Emberileg!

Gróf Tisza István miniszterelnök: ... és én nem mondom, hogy készakarva teszik, de végzetes csapás lesz rájuk nézve, ha azoknak szavára hallgatnak, akik behízelegni igyekeznek magukat az ő lelkültükbe, hazug, teljesíthetetlen ígéretek és olyan bátorításnak hangja által, amely bátorítás miatt a bátorító urakat nem érheti semmi baj, (*Zajos helyeslés és taps a jobboldalon. Zaj balfelől.*) mert igenis, jobsorsra érdemes magyar családok százeit, talán ezreit dönthetik a véginségbe. (*Úgy van! Úgy van! a jobboldalon.*)

A kormány teljesíteni fogja kötelességét, érzi a felelősséget...

Zboray Miklós: Szuronnal!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Ha kell, szuronnal is. (*Zajos helyeslés a jobboldalon.*) Teljesíteni fogja a méltányosság, a mérséklet, a baráti jóindulat kérő szózatával is, — ezt intézem a vasúti személyzethez, — de teljesíteni fogja a hatalom... (*Nagy zaj balfelől.*)

Elnök (csenget): Csendet kérek!

Gróf Tisza István miniszterelnök: ... teljesíteni fogja, ismétlem, a jóindulat, a méltányosság, a baráti érzület kérő szózatával, — ezt a szózatot intézem erről a helyről a vasúti személyzethez, — de ha ez nem használ, teljesíteni fogja a kezébe lerakott hatalomnak jogos használatával. (*Zajos helyeslés a jobboldalon. Nagy zaj balfelől.*) És ezért a nehéz lépésért rá fogja háritani a felelősséget azokra, akik ezt az indokolatlan, ezt az alaptalan, ezt a végeredményben a vasúti személyzetre nézve annyira végzetes moz-

galmat felidéztek és elmérgesítették. (*Hosszantartó élénk helyeslés és taps a jobboldalon. Zaj.*)

A miniszterelnök beszéde után az izgalmas ülés véget ért.

178. 1904 április 21-iki országos ülés. —Vasúti sztrájk. (Napló XXIV. k., 173—176., 181—185., 194—196., 196—197., 197. 1.)

Elnök jelenti, hogy napirend előtti felszólalásra több (ellenzéki) képviselő kért és nyert engedélyt.

Ez az ülés, miként az előző napi, szintén a vasutas-mozgalom jegyében állott.

Mindenekelőtt a miniszterelnök szólalt fel.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőház! Úgy gondolom, hogy miután a t. képviselő urak, akik napirend előtti felszólalásra engedélyt kaptak, szintén a folyamatban lévő vasutas-mozgalomról kívánnak nyilatkozni: talán szolgálatot teszek az ügynek, ha ezen nyilatkozatok előtt már röviden tájékoztatom a t. Házat a tényleges helyzet felől, (*Halljuk! Halljuk!*) amennyiben én vállaltain magamra ezen kötelesség teljesítését; mert az illető ügyágért elsősorban felelős kereskedelemügyi miniszter úr a tényleges intézkedések által annyira igénybe van véve, hogy abban állapodtunk meg, miszerint az ügynek a parlamentben való képviselőjére ma én vállalkozom, hogy ő egész idejét és erejét a szükséges sürgős intézkedéseknek szentelhesse.¹ (*Helyeslés a jobboldalon.*)

Gabányi Miklós: Vonatot vezet tán?

Báró Kaas Ivor: Vigyázzon, hogy meg ne bukják azzal! (*Halljuk! Halljuk! a jobboldalon.*)

Gróf Tisza István miniszterelnök: A kormány kötelessége kettős. Az első vonatkozik arra, hogy a vasúti forgalmat megindítsa és hogy a vasúti személyzetnek azon túlnyomó nagy többségét, amely sztrájkolni nem akar és kötelességét teljesíteni kívánja, a ránehezülő lidércnyomás alól felszabadítsa és rá nézve a munka folytatását lehetővé tegyük. (*Helyeslés a jobboldalon.*)

E cél biztosítása végett a tegnapi napon két, ma reggel pedig a harmadik irányban indultak el vonatok megfelelő katonai fedezet mellett... (*Derűtség balfelől. Élénk helyeslés a jobboldalon.*)

Nyegre László: Mi van ezen nevetni való?

Gróf Tisza István miniszterelnök: ... és elegendő számú államvasúti tisztviselővel, akik állomásról-állomásra előrehaladva, a forgalom felvételét organizálják, a távirati összeköttetést, amely több helyen megzavartatott, biztosítják és a forgalom felvételét lehetővé teszik. Ezen vonatokat követőleg ma reggel elindult az első rendes személyvonat Bécs felé a marcheggi vonalon.

¹ Összes munkák I. 540. 1. (177).

Ugron Gábor: Mindig Bécs? *(Felkiáltások a jobboldalon: Ez is baj?)*

Gabányi Miklós: Ez is kisiklik bizonyosan!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Mostanáig valószínűleg elindult már az első személyvonat a brucki vonalon. *(Felkiáltások a szélsőbaloldalon: Megint Bécs!)* Ma délután valószínűleg elindulhat az első személyvonat Püspökladány felé és Bécs felé valamelyik vonalon délután gyorsvonat is lesz indítható.

Azok a pozitív hírek, amelyek az előre elküldött szolgálati vonatok részéről beérkeznek, mindenünnen azt jelentik, hogy a személyzet túlnyomó nagy többsége helyén állott, várta a szolgálat felvételének lehetőségét és a kiküldött államvasúti tisztviselő előtt újból esküszert fogadalmat tett, hogy kötelességeit híven és becsületesein fogja teljesíteni. *(Elénk helyeslés a jobboldalon.)*

Ilyen módon én azt hiszem, hogy holnap estig az első — hogy úgy fejezzem ki magam — pionírszolgálatot tévő vonat minden fővonalon el lesz indítható és egy félnappal az első ilyen vonat indulása után a rendes személyszállítási közlekedés is felvehető lesz. *(Helyeslés a jobboldalon.)* Természetesen a normális forgalom helyreállítását ez nem jelenti, de mégis biztosít bizonyos forgalmat, amely — remélem — meg fogja közeleltetni a normális forgalmat. *(Úgy van! jobbfelől.)*

Ezzel a jég meg van törve és a kezdet nehézségei legalább félig-meddig legyőzötteknek mutatkoznak. Ha mást hozzáveszem azt, hogy ezrével vannak alkalmazást keresők és pedig megfelelő szakképzettséggel bíró egyének előjegyezve az államvasutaknál, *(Úgy van! a jobboldalon.)* és hogy ezek tömegesen jelentkeznek most úgy itt, mint a vidéki nagy gócpontokban a sztrájk hírére: azt hiszem, az államvasutak vezetőségének néhány nap alatt, lehető lesz teljesen megszervezni a rendes szolgálatot. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Azonban mielőtt erre a lépésre elhatároznánk magunkat, meg kell egy körülményt gondolni *(Halljuk! Halljuk!)* és ez az, hogy valahány embert most alkalmazunk, ugyanannyi embert el kell bocsátanunk. *(Úgy van! jobbfelől.)* Ha tehát mi most a forgalmat helyreállítjuk úgy, hogy néhány száz vagy pár ezer új embert alkalmazunk államvasúti szolgálatra és ugyanannyi szerencsétlen, félrevezetett emberrel szemben éreztetünk kell kéréselhetetlenül a törvény szigorát...

Báró Kaas Ivor: Ne tegyék!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Nem is akarjuk!

Ugron Gábor: Béreljék ki a bécsi hóhért! *(Zaj a jobboldalon.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: ... *altkor aztán nincs többé mód és hatalom, amely őket az ínségtől megmentsé. (Úgy*

van! jobb felől. Mozgás és zaj a bal- és a szélsőbaloldalon.) Éppen ezért, mert ezt nem akarjuk tenni, csak végszükség esetén, mielőtt ilyen intézkedések történnének, a kormány készséggel ragadta meg a kínáló alkalmat arra, hogy a békés kiegyenlítés terére lépjen. (Helyeslés a jobb- és a baloldalon.)

Ugron Gábor: Ezt már ezelőtt kellett volna tenni. (Zaj a jobb- és a baloldalon. Halljuk! Halljuk! jobbfelől. Elnök cseppet.)

Gróf Tisza István miniszterelnök: Tegnap beszédemet is azzal végeztem be, hogy egy baráti kérő szöveget intéztem a köteleltségeljesítéstől eltántorított, államvasúti személyzethez s miután egy arra minden tekintetben kiválóan alkalmas férfiú, akiben a vasutasok is ügyüknek régi barátját tisztelik, Vörös László t. képviselőtársunk,¹ (Éljenez « jobboldalon.) vállalkozott ennek az ügynek elsimítására: készséggel kijelentettem neki, hogy azon közvetítő vagy kiegyenlítő javaslatokat, amelyeket ő hozni fog a munkát megtagadott vasúti személyzet részéről, kész vagyok és készek vagyunk konföderáció tárgyává tenni. (Élénk helyeslés.)

Hock János: Már tegnap kellett volna ezt mondani, akkor ma könnyebben menne a dolog. (Zaj a jobb- és a baloldalon.) Én ott voltam, beszéltem velük és igyekeztem mérsékletre bírni őket!

Nessi Pál: Végre megjön az eszük! (Folytonos zaj jobb- és balfelől. Elnök cseppet.)

Gróf Tisza István miniszterelnök: Tudom, hogy Hock János képviselő úr ott volt; tudom azt is, hogy igyekezett mérséklőlég hatni az elvadított közönségre, (Mozgás jobb felől.) és mert ez így van, ezt készséggel konstátálom ...

Rakovszky István: És Nyegre nem akarja elhinni! (Mozgás jobbfelől.)

Gróf Tisza István miniszterelnök: ...de engedelmet kérek, én azt hiszem, hogy a békés kiegyenlítésnek és az ügy sima. elintézésének legfontosabb előfeltételét biztosítjuk azáltal...

Ugron Gábor: Legyen szíve & kormányának!

Gróf Tisza István miniszterelnök: ... ha attól az illúziótól fosztjuk meg az államvasúti személyzet ezen részét, mintha ők olyan kényszerhelyzetbe juttatták volna a magyar államot, amelyben ők diktálhatják a feltételeket. (Helyeslés jobbfelől.)

A késő esti órákban keresett, fel bennünket ismét. Vörös László t. barátom és adta elő nekem azon prepozíciót, miszerint öizeményzet azonnal hazautazik, munkába áll és kötelességét híven fogja teljesíteni, ha megígérheti nekik a kormány nevében azt,

¹ Nyugalmozott kereskedelmi államtitkár és majdan a Fejérváry-kormány kereskedelmi minisztere.

hogy először a mostani szerencsétlen mozgalomért senki meg nem büntettedik, *(Élénk helyeslés jobb- és balfelől.)* másodsor, hogy engedélyt kap a vasúti személyzet arra, hogy a benyújtott törvényjavaslattal az üzletvezetőségenkint összehívandó gyűlésen behatóan objektíve foglalkozzék és kívánalmait... *(Felkiáltások balfelől: Ez méltányos! Ez helyes! Halljuk! Halljuk! jobb-felől.)*

Báró Kaas Ivor: Csak önöknek szabad helyeselni?

Gróf Tisza István miniszterelnök: ... egy Budapesten összeülő közös bizottság vagy gyűlés adhassa át a kormánynak. Hát, t. Ház, én, illetőleg mi, — mert méltóztassék mindig együtt tekintenünk eljárásunkat, — mind a két kívánságot teljesíthetőnek tartottuk.

Ugron Gábor: Tegnap még Pulver und Blei volt!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Az emberi igazságérzetel kicsit nehezen egyeztethető ugyan össze, hogy minden büntetés elmaradjon azon kevésszámú egyéneket illetőleg is, akiket szerintem óriási felelősség terhel; de mivel a kérdés úgy áll előttünk, hogy esetleg az igazság ezen kívánalmainak végrehajtása is sok száz szerencsétlen embert szolidárisá tenne a szerencsétlenségben: azt hiszem, az emberies érzés diktálja azt... *(Általános helyeslés.)*

Hellebronth Géza: Ez az emberies beszéd, nem a tegnapi!

Gróf Tisza István miniszterelnök: ...hogyan ebben az esetben mindenféle alkudozás és korlátozás nélkül álljunk a teljes amnesztia álláspontjára. *(Általános élénk helyeslés.)*

Ami a másik kérdést illeti, én a magam részéről csak örvendeni fogok, hogyha az államvasúti személyzetnek azon tagjai, akik valóban a leghevesebb, a legindulatosabb kitörésekre ragadtatták magukat a javaslattal szemben, akkor, midőn oly alapos-sággal még magát a javaslatot sem ismerhették, sem nem tanulmányozhatták, hogy annak (borderejéről. maguknak nyugodt ítéletet alkothattak volna, mert hisz, — nem akarok most terjedős leírni, — de számos jel mutatja, hogy az elkeseredést nagy részben oly dolgok idézték elő, melyökre nézve az illető személyzet egyszerűen tévedésben van ...

Ugron Gábor: Tapintatlanság mindennek az oka! *(Mozgás jobb felől.)*

Hock János: Ez igaz! ez úgy van! *(Ellentmondások jobb-felől.)* Alikor miért buktatják meg az elnököt, ha nem tapintatlanság? Micsoda beszéd ez? *(Nagy zaj.)* Nem lehet letagadni a tényeket!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Én, t. Ház, csak megnyugvással nézhetek az elé, ha az államvasúti személyzet objektíve, higgadtan és nyugodtan veszi tárgyalás alá ezt a törvényjavaslatot, mert meg vagyok róla győződve, hogy e javaslat tar-

talminak nyugodt tárgyalása már magában nagy mértékben csillapítótag fog haltai a kedélyekre és le fogja szállítani a most felmerült követeléseket. De másfelől, akárminő igényekkel lépjenek is fel az érdekeltek, én azt tartom, hogy az élet összes viszonyaiban, de különösen ilyen nagy szolgálati szervezeteken belül azoknak, akik egy ilyen nagy testület élén állanak, elfogulatlanul kell meghallgatniok és átvenniük alárendeltjeiknek minden vágyát és óhajtását; *(Felkiáltások a baloldalon: Ez a helyes!)* de hozzá kell tennem, *(Halljuk! Halljuk!)* hogy minden oly vágyát, óhajtását, kívánságát, amely a hivatalos fegyelemnek, rendnek és a köteles tiszteletnek megsértése nélkül jut kifejezésre. *(Élénk helyeslés.)*

Amint tehát az államvasúti tisztviselői kar ilyen kívánságokat a megfelelő formák között és módon kíván az államvasutak vezetőségének és a kormánynak tudomására juttatni: az elől, hogy ezen kívánságokat átvegyük, hogy ezeket velük megbeszéljük és elfogulatlanul döntsünk felettük, elzárkózni semmi indoka a kormánynak nem lehetett; természetesen anélkül, hogy ai teendő módosítások iránt bármiféle obligót) vagy kötelezettséget vállaljon. *(Mozgás bal felől. Halljuk! a jobboldalon.)*

T. Ház! Talán éppen most tanácskoznak a vasutasok afelett, hogy ezen feltételeket elfogadják-e vagy sem? Az ügynek ilyen stádiumában én senkit sem kívánok lebeszélni arról, hogy házszabályaink adta jogával éljen; de mégis nagyon kérem t. képviselőtársaimat, hogy méltóztassanak felszólalásaikban most minden olyan momentumot kerülni, amely a kiegyenlítés ezen munkáját nehezítené *(Helyeslés jobbfelől.)* és méltóztassék a kritikát — de minden irányban és minden vonatkozásban — egy későbbi alkalomra fenntartani. *(Helyeslés a jobboldalon.)* Sem az egyik, sem a másik irányban nem kívánjuk a kritikának útját vágni. Ha a, t. képviselő urak a kereskedelemügyi miniszter úrnak korábbi eljárását kritizálni kívánják, lesz arra számos alkalom. Ha a t. képviselő urak meg akarnak engemet különösen azon rendőri intézkedésekért támadni, amelyek tegnap történtek, *(Mozgás a szélsőbaloldalon.)* erre is lesz elég alkalmuk; egyáltalában nem kívánok előre kitérni; megbeszélhetjük a dolgot bármikor. De méltóztassanak meggondolni, hogy most minden olyan jelenet és minden olyan vita ebben a Házban, amely arra a téves feltevésre engedne következtetést, mint hogyha itt e Házban magának a munkamegtagadási mozgalomnak pártfogói és gyámodtól ülnének: csak az ügy kárára szolgálna. *(Élénk helyeslés jobbfelől.)* Én tehát nagyon kérem a t. Házat, hogy ezen ügy felett ma mentül rövidebben, mentül objektívebben *(Helyeslés jobbfelől.)* és mentül inkább úgy essünk át, hogy a dolog lényegére nézve létező egyértelműség, t. i. az, hogy a munka megtagadását senki sem helyesli és hogy a kérdés sima megoldá-

sát mindenki óhajtja, mentül inkább kifejezésre jusson. Ezeket kötelességemnek tartottam elmondani. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)*

Polónyi Géza elsőben a Kossuth-párt hangulatáról és a tegnapi értekezletén hozott határozatokról kívánja a Házat tájékoztatni. A párt megállapodott abban, hogy mélyen sajnálva ezt a mozgalmat, annak élesítéséhez nem szándékozik hozzájárulni. Másrészt azonban kifejezésre jutott az a meggyőződés, hogy a történt eseményekét kétségtelesenül kormányzati hibák és törvényszegések idézték elő és hogy a tegnapi napon történt dolgok, különösen a vasutasoknak letartóztatása, törvénybe ütköző és a hivatalos hatalommal való visszaélés. Ennek folytán a párt, amidőn az ország érdekében a forgalom helyreállítására szükséges minden intézkedést szívesen támogat, egyben el van tökélve arra, hogy a törtétekért a felelősségrevonásnak legsúlyosabb nemét is alkalmazza a kormánnyal szemben. Ezenkívül a párt követelni fogja a gyülekezési jog tiszteletbentartásával a vasutas gyűlés megtartásának lehetővé tételét, továbbá kívánni fogja a vasutasok fizetésemelésére vonatkozó törvényjavaslatnak haladéktalan tárgyalását. A miniszterelnök mostani előadására vonatkozólag szóló a tényállás kiegészítéséért megemlíti, hogy a pacifikációs hangulatnak 24 óra alatt történt megváltozása folytán 960 letartóztatott embernek szabadlábra való helyezése is elrendeltetett. És e szabadlábra való helyezés jogi viszonyainkat jellemző módon akként történt meg, hogy a rendőrfőkapitányt a kereskedelmi miniszter magához rendelte s ezen az úton intézkedett a szabadlábrahelyezés dolgában. Ez magyaráz meg mindent. Magyarországon a közszabadságok kezelése nem a büntető hatalom, hanem a kormány kezében van. A kormány használja fel saját céljaira a rendőrséget és visszaél hatalmával. Visszaélt akkor is, amikor letartóztatta a vasutasokat és visszaélt akkor is, amikor szabadlábra helyeztette. A miniszterelnök tegnapi felszólalása és mai ténye szimptomatikus marad örök időkre s az országnak ily válságos helyzetében bebizonyult az, hogy a miniszterelnöknek az erős kéz jeliséje alatt alakult kormányzata nem áll egyébből, mint megfontolatlanul és az ország károsodásával járó, hirtelenül kijelentett nagy nyilatkozatokból, fenyegetésekéből és három nap vagy 24 óra alatt bekövetkező nagy retirádákból. Hiszen a tegnapi ülést megelőző pártközi értekezleten az ellenzéki képviselők csak azt kérték a miniszterelnöktől, járuljon hozzá ahhoz, hogy a kormány nevében nyilatkozat történjék, hogy a vasutas gyűlés megtartása engedélyeztetni fog. Ezt józan ésszel ellenezni már csak azért sem lehetett, mert egy ilyen országos mozgalom leszereléséhez és magához ahhoz, hogy az illetők kimondhassák, hogy elállnak a sztrájktól, okvetlenül szükséges a gyűlés megtartása. És mégis tegnap a miniszterelnök az ellenzék kérését a legridegebben visszautasította. Azt mondta, hogy a vasutasokkal szóba sem áll.¹ Azt mondta továbbá a tegnapi konferencián, hogy azoknak, akik visszatérnek, amnesztiát ad; azokkal szemben pedig, akik folytatják a mozgalmat, példát statuál és ha kell, szuronnal akar eljárni. Ez történt tegnap. Nos, mennyi komolyságról tanúskodik a kor-

¹ „Gróf Tisza István miniszterelnök: Én mondtam?

Lovászi Márton: Horony mi mondta, hogy nem lehet ezekkel tranzigálni, mert különben becsukhatjuk a boltot“. (Napló XXIV. k. 177. 1.)

mány eljárása, mely akkor, amikor az országnak rendkívül nagy és vitális érdekeiről van szó, a 24 órát sem várta be, hogy álláspontja így megváltozzék és bekövetkezzék az, hogy a miniszterelnök a kényszerhelyzet előtt megalázkodva, ma már a sztrájkolóknak teszi meg azt, amit az ellenzéknek tegnap megtagadott? Az a tény pedig, hogy Vörös László régi népszerűségét a vasutasoknál felhasználva, közvetítő szerepre vállalkozik, politikailag azt mutatja, hogy a kormány saját közegeivel nem tud eredményt elérni, hanem nyugalmazott bajtársait veszi igénybe, hogy helyette kormányozzanak. Szólo beszéde végén azt állítja, hogy a szuronyokra való hivatkozás nem orvoslás, „mert azokra a szuronyokra való apellálás csak azok előtt természetes, akik elfelejtik, hogy azok mögött a szuronyok mögött is emberek állnak: polgárok, vasutasok és munkások. Vigyázzanak rá, az emberi jogok letiprásának korszaka már lejárt, azok a szuronyok is sztrájkolhatnak!... Hiszen a szociális propaganda, akármit csinálunk, előbb-utóbb ott, ahol a műveltség, ahol az írás-olvasás terjed, be fog férkőzni a katonaság rétegeibe is és elérkezik az az idő, — talán én nem fogom elérni, — hogy fognak sztrájkolni a szuronyok is.“¹

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőház! Mielőtt egy szót is mondanék a mostani eszmecsere tulajdonképpeni tárgyáról, nem mellőzhetem hallgatással a t. képviselő úrnak egy nyilatkozatát, amelyről akarom hinni, hogy nem bűnös szándék,... *(Derűtség a baloldalon. Igaz! Úgy van! a jobboldalon.)* de akkora nagyfokú... *(Zaj balfelől.)*

Polónyi Géza: Tessék a büntetőtörvénykönyv paragrafusát idézni! Paragrafust kérünk!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Én meg arra kérem a t. képviselő urat, hogyha ilyen dolgokat mond s ha a hadsereget engedetlenségre lazítja, *(Ellenmondások a baloldalon. Igaz! Úgy van! a jobboldalon.)* arra kérem, mondja azt, mindig csak itt, ahol az immunitás védelme alatt áll. *(Nagy zaj a baloldalon. Élénk mozgás.)* Nagyon óvatosain s nagyon helyesen cselekedett, hogy itt mondta, mert ha másutt találja mondani, viselni fogja a következményeit. *(Zajos helyeslés jobbról.)*

Kubik Béla: Könnyű a bársonyszékből hengegni!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Természetes dolog, a t. képviselő úr sakkal kicsiszoltabb szónoki egyéniség, semhogy ilyen izgató jelszót ne úgy tudjon odadobni, hogy a bizonyos „egyenes felhívás” kibúvó ajtaját ne használhassa. Elismerem, egyenes felhívás nem volt a nyilatkozatában, de volt olyan felhívás, amely, ha öntudatlan, akkor nagyon könnyelmű, ha öntudatos, akkor nagyon perfid. *(Zajos helyeslés jobbfelől. Mozgás balfelől.)*

Polónyi Géza: Ez a szó a Bánffy-kormány idejében már elvesztette jogosultságát!

¹ Ez csakugyan bekövetkezett nálunk 1918 okt. végén.

Báró Kaas Ivor: Ez Bécsnek szánt beszéd!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Különbön bármit mondjon is a képviselő úr, az igaz, hogy éppen napjainkban, és éppen az eskü alatt, szolgáló állami alkalmazottaknál, az eskü szentsége és a kötelességteljesítés iránti érzék szomorú hanyatlását tapasztaljuk. *(Mozgás és zaj a bal- és a szélsőbaloldalon.)* De azért nincsenek még úgy elrothadva a mi viszonyaink, hogy a hadseregben a zászló iránti hűség és a hazafiúi kötelesség teljesítése iránti érzék megingott volna. *(Elénk helyeslés a jobboldalon. Nagy zaj és ellenmondások a bal- és a szélsőbaloldalon. Felkiáltások a szélsőbaloldalon: Hol van a magyar zászlót Nagy zaj. Elnök csenget.)*

Hellebronth Géza: A magyar zászlóra tessék megesketni őket! *(Zaj. Halljuk! Halljuk! jobb felől.)*

Gróf Tisza István miniszter elnök: Azt hiszi a képviselő úr, hogy annak a szocialista mételynek, amelyről itt szó volt, nem tökéletesen mindegy, hogy nemzeti színű vagy sárga-fekete zászlóra esküszik-e az a hadsereg? *(Zajos felkiáltások a szélsőbaloldalon: Nem bizony! Nagy zaj.)* Ha a képviselő uraknak nem is, de annak igenis mindegy, és azzal a veszedelemmel szemben nem őv meg bennünket a zászló kérdése. *(Mozgás és zaj a szélsőbaloldalon.)*

De mondom, t. Ház, odáig még nem rothadtak el a mi viszonyaink, hogy ez a veszély bekövetkezhezzék, hanem igenis bekövetkezhetik egy dolog: az, hogy ha sikerült ilyen nyilatkozatok által felébreszteni azt a reményt bizonyos rendező elemekben, hogy szembeszállhatnak a katonasággal, mert a puska nem talál elszülni: hogy akkor egy ilyen tévhitnek a felébresztése után csak véres összeütközés után fog lehetni a szomorú valót megtudni, *(Úgy van! Úgy van! jobbfelől.)* és az így kiontott vér azokra száll vissza, akik ilyen könnyelmű nyilatkozatok által a veszedelmet felidézték! *(Úgy van! jobbfelől.)*

Kubik Béla: Úgy van! Azokra, akik előidézték!

Sándor Pál: Ott lesz Polónyi?

Gróf Tisza István miniszterelnök: Most, t. Ház, igen röviden nyilatkozni kívánok a képviselő úrnak egypár megjegyzésére. A képviselő úr azt a régen elcsépelte frázist emlegeti az „erős kéz”-ről.

Polónyi Géza: Már el van csépelve. *(Zajos derűtség a bal- és a szélsőbaloldalon. Felkiáltások jobb felől: Hiszen mindig emlegetik!)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Én magam csépeltem el, mert akkor, amidőn mint designált miniszterelnök nyilatkoztam a szabadelvű pártkörben, igyekeztem nevetségessé tenni az „erős kéz”-nek ezt a jelszavát.¹ Ez egy rég elcsépelte szó, amelyet én

¹ (104).

soha mint jelszót, mint ennek a kormánynak különös megkülönböztető jelét nem akceptáltam.

Gabányi Miklós: Tegnap még erős kéz volt!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Én remélem és igyekezni is fogok arra, hogy erős legyen mindig, amidőn szükség van rá, *(Elénk helyeslés jobb felől.)* mert csakis akkor, amikor szükség lesz rá, és amennyiben és ameddig arra szükség lesz, kell erősnek lennie. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Azután konfessziókról beszélt a képviselő úr és arról, hogy mai nyilatkozatommal halomra döntöttem a kormány tegnapi álláspontját. Hát ennek éppen az ellenkezője áll, mert egy szó igaz sincs benne. Azt mondta a képviselő úr, hogy én tegnap kijelentettem, hogy szóba sem állok a vasutasokkal, és amikor én ez ellen tiltakoztam, egy közbeszólott képviselő úr azt mondta, hogy t. barátom, a kereskedelemügyi miniszter nyilatkozott így. Én most átnéztem a kereskedelemügyi miniszter úr felszólalását, és meggyőződtem róla, hogy sem ilyen, sem ehhez csak félig-meddig is hasonló nyilatkozat az ő beszédében sem foglaltatik. Ezt mondta beszéde elején, majd nem ugyanazon szavakkal, és ezzel zárta is felszólalását *(olvassa):* „És ismétlem még egyszer, hogy távol áll tőlem minden gyűlöletes, vindikatív szellem, és ha ez a félrevezetett személyzet visszatér a szolgálatba, én nagy örömmel fogom üdvözölni és ezért a rövid ideig tartó megtévedésért a magam részéről a konzekvenciákat levonni nem fogom; ha pedig nem akar, akkor helyre fogom állítani a forgalmat ennek dacára.”

Ez volt a kormány nyilatkozata. Ennek felelt meg a kormány akciója tegnaptól máig és felel meg mától holnapig, *(Úgy van! Úgy van! jobbfelől.)* mikor igyekezünk helyreállítani a forgalmat, helyre is fogjuk állítani és organizálni fogjuk akkor is, ha ez a sajnálatos elvakultság nem lesz orvosolható. De emellett vindikatív szellemet nem tanúsítunk s emellett igyekezünk a magunk részéről, hogy — amint ugyancsak tegnapi beszédemben mondtam — kinyissuk az ajtót ezen megtévesztett egyének előtt, hogy visszatérhessenek a kötelesség útjára. *(Helyeslés. Úgy van! jobbfelől. Mozgás a bal- és a szélsőbaloldalon.)* Minden, amit tegnap mondtam és amit ma is mondtam és amit teszünk és tenni fogunk: az egy átgondolt, következetes politikának egy-egy láncszeme, *(Elénk helyeslés jobbfelől. Zaj a bal- és a szélsőbaloldalon.)* amely következetes politikának első alapfeltétele volt, szóval és tettel bebizonyítani azt, hogy az állam nincs kényszerhelyzet alatt; hogy nem tudják a hatalmi kérdés felvetésével a maguk javára eldönteni ezt a vasutasok. Ez volt az első és alapfeltétele nemcsak a sztrájk legyőzésének, ha erre kerül a sor, de egyúttal a békés kiegyenlítésnek is; mert csakis ezen az úton lehet visszaterelni a kérdést olyan mederbe, ahol azután szóba állha-

tunk velük az állam tekintélyének és a közszolgálat érdekének sérelme nélkül. *(Élénk helyeslés jobbfelől. Mozgás a bal- és a szélsőbaloldalon.)*

És, t. Ház, hiába követeli akárki, akár ők, akár más, hogy a nagygyűlés tartására vonatkozó tilalom visszavonassék; mert az nem fog visszavonadni. Ők kívántak egy országos nagygyűlést tartani, az ő felettes hatóságuknak tilalma dacára, követeléseiknek megállapítása végett. Ez a nagygyűlés betiltatott. És ez a tilalom fenn fog tartatni. *(Helyeslés jobbfelől. Zaj és felkiáltások a bal- és szélsőbaloldalon: Ez törvénytelen. Hát a gyülekezési jog!)* A gyülekezési jogot törvény Magyarországon nem szabályozza. Ha volna egy szabályozó törvény, akkor abban okvetlenül volna egy szakasz ...

Ugron Gábor: Ezt nem lehet elfogadni! *(Úgy van! a bal- és a szélsőbaloldalon.)*

Polónyi Géza: Nincsen tiltó törvény, uram! Ezt tessék figyelembe venni! Még nincs tiltó törvény! *(Úgy van! a bal- és a szélsőbaloldalon.)* Ez emberi jog, a gyülekezési jog! *(Úgy van! a bal- és a szélsőbaloldalon. Nagy zaj és nyugtalanság. Halljuk! Halljuk! jobbról.)*

Elnök (csenget): Csendet kérek, t. képviselő urak!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Akik ezt az emberi jogukat korlát nélkül gyakorolni akarják, szíveskedjenek lemondani az államszolgálatban elfoglalt állásukról. *(Nagy zaj a bel- és a szélsőbaloldalon.)*

Madarász József: Ez nem áll! *(Úgy van! a bal- és a szélsőbaloldalon. Nagy zaj. Halljuk! Halljuk! jobbról.)*

Elnök (csenget): Kérem a képviselő urakat, méltóztassanak csendben lenni! így nem lehet a tanácskozást folytatni. Kérem a képviselő urakat, ne beszéljenek folyton közbe. *(Halljuk! Halljuk! jobbról.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: A képviselő urak nagyon jól tudják, hogy a kormány annak útját állani nem kívánja, hogy a vasutasok ezzel a kérdéssel foglalkozzanak, abban gyűlésezzenek és álláspontjukat megfelelő módon a kormány tudomására juttassák. De engedelmet kérek, oly gyűlést, melyet az ő felettes hatóságuk tilalma ellenére akarnak megtartani . . . *(Nagy zaj a szélsőbaloldalon. Helyeslés a jobboldalon. Egy hang jobbról: Othagyni a szogálatot!?)*

Nessi Pál: A főkapitánynak semmi köze ahhoz, van-e engedélyük, vagy nincs! *(Nagy zaj a szélsőbaloldalon.)*

Báró Kaas Ivor: Megint be akarják őket csapni ezzel az eljárással! *(Zaj. Halljuk! Halljuk! a jobboldalon.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök:... amely gyűlés csak akként volna megtartható, hogy minden tisztviselő, aki szabadság-

kérvényének megtagadása dacára feljön erre a gyűlésre, a leg-súlyosabb fegyelmi vétséget követi el: ily gyűlés megtartásába a kormány bele nem egyezhetett. (*Zaj a szélsőbaloldalon.*)

Nessi Pál: Az egészen más kérdés! Ehhez a főkapitánynak nincs köze!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Vörös László t. barátom közbenjárására és az ő vezetősége és felelőssége mellett igenis beleegyeztem abba, hogy az itt összegyülemlt vasutasok ma, a szolgálat felvételének kérdését elhatározandók — ezen kizárólagos célból — gyűlésre összegyűljenek. (*Mozgás a bal- és a szélsőbaloldalon.*)

Molnár Jenő: Hátha nem határozzák el?

Gróf Tisza István miniszterelnök: Felemlítette a t. képviselő úr, hogy a törvényjavaslat sürgős tárgyalását kívánja. Itt csak fel kívánom világosítani, hogy nincs kellően tájékozódva a vasutasok kívánságait illetőleg, mert ők éppen azt a kérést fejezték ki, hogy ne foglalkozunk a javaslattal, nemcsak a plénumban ne, de a pénzügyi bizottságban sem, mindaddig, amíg a maguk kívánalmait elő nem adhatták és nem indokolhatták. Ez tehát oly kérés, hogy, amint a kötelességteljesítés terére visszatértek, szívesen veszem tekintetbe kívánságukat, akár gyorsabb, akár lassúbb tempóban kívánják tárgyalatni, és azt hiszem, a t. képviselő urakra nézve is az lesz irányadó, hogy ebben a tekintetben az ő dhajtásuk vétessek figyelembe. (*Helyeslés jobbról.*)

Báró Kaas Ivor: És a szabadelvű párt meg fog szavazni mindent! (*Zaj a jobboldalon.*)

Gróf Tisza István miniszterelnök: Következik a tegnapi le-tartóztatások kérdése.

Az államvasutak igazgatósága bűnvádi feljelentést tett a fő-városi államrendőrség főkapitányi hivatalánál és bejelentette, hogy a fume-budapesti vonalon a vasúti alkalmazottak nagyobb-számú tömege önhatalmúlag összeállított és kiegészített vonaton, jegy fizetése nélkül, az állam tulajdonát képező tárgyak jogtalan használatával, az állam tulajdonát képező fogyasztási cikkeknek, pl. kőszénnek jogtalan használatával... (*Igaz! Úgy van! a jobboldalon. Felkiáltások jobbról: Lopott kőszén! Ez ingó dolog! Nagy zaj!*)

Polónyi Géza: A fizetésükből le lehet vonni. (*Nagy zaj. Elnök ismételten csenget.*)

Nessi Pál: Ezt majd a szalonkocsikra is alkalmazzuk! (*Folytonos nagy zaj.*)

Elnök (ismételten csenget): Csendet kérek! (*Halljuk! Halljuk! a jobboldalon.*) Kérek csendet, különben kénytelen lennék az ülést felfüggeszteni, ha a t. képviselő urak nem teszik lehetővé

a tanácskozás folytatását. *(Halljuk! Halljuk! a jobboldalon.)*
Csendet kérek, t. Ház!

Gróf Tisza István miniszterelnök:... az egész vasúti menetrendnek, a vasúti szolgálat rendjének és biztonságának megsértésével és veszélyeztetésével, önhatalmúlag Budapestre érkezett, és miután az itt Budapesten szolgálatukat megtagadó vasúti alkalmazottak már büntetendő cselekményeket követtek el a rákosi rendező pályaudvaron: féltő, hogy hasonló bűncselekmények elkövetése áll küszöbön. *(Zaj a bal- és a szélsőbaloldalon.)*

Lengyel Zoltán: A zágrábiak hajóval érkeztek és nem jártak a rákosi pályaudvaron.

Gróf Tisza István miniszterelnök: Hát mondtam én, hogy a zágrábiak voltak a rákosi pályaudvaron? En egész szárazon és ridegen adom elő a tényállást és a megtörtént tényeken semmiféle zajongás nem változtat. Ha a képviselő urak itt . . . *(Zaj balról és a szélsőbalon.)*

Bartha Miklós: Mondjon le! *(Zajos derűtség és felkiáltások jobbfelől: Ez a cél! Itt a lóláb!)*

Báró Kaas Ivor: Ludvigot odadobják áldozatul! *(Halljuk! Halljuk! jobbról.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Én megengedem, hogy a képviselő úrnak a szegény vasutasokért vérző szívére üdítő balzsam gyanánt hatna az én lemondásom, *(Elénk tetszés és derűtség jobbról.)* de nem tudom, hogy a szegény vasutasok bajain ez mennyire segítene? Nem tudom, megköszönnék-e ők azt a baráti jóindulatot, amely ilyen megoldással véli ezt a kérdést elintézni? *(Elénk helyeslés jobbfelől.)*

Ezen feljelentés folytán a rendőrség letartóztatta a megérkezett vasutasokat és azokat, miután nagyobb számban, gondolom, 630-an voltak: egyrészt a főkapitányi épületben, másrészt pedig a rendőrség fogházában helyezte el és azonnal megkezdte rendkívüli munkaerő beállításával a kihallgatást. *(Nagy zaj a baloldalon.)*

Nessi Pál: Joga volt megidézni, de nem letartóztatni. *(Nagy zaj.)*

Elnök (csenget): Csendet kérek!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Joga volt letartóztatni és a felvett jegyzőkönyvek alapján joga lett volna a vizsgálati fogáságot reájuk nézve kimondani. *(Folytonos nagy zaj a bal- és a szélsőbaloldalon.)*

Elnök: Miután ismételt felszólításomra a nyugalom helyre nem áll és ily zajban a tanácskozást folytatni nem lehet, az ülést egy félóra felfüggesztem.

(Szünet után.)

Elnök: T. Ház! A tanácskozást folytatjuk. A miniszterelnök úr kíván szólni. *(Halljuk! Halljuk!)*

Gróf Tisza István miniszterelnök:

Tisztelt képviselőház!

Folytatom előadásomat ott, ahol azt félbehagytam. *(Halljuk! Halljuk!)* A fővárosi államrendőrség főkapitánya az államvasutak igazgatóságától vett feljelentés folytán az illető, több bűncselekmény elkövetésének vádjával terhelt egyéneket azon célból, hogy személyazonosságukat megállapítsa, a főkapitányi hivatal udvarára, részben pedig a rendőri fogház udvarára kísértette, ott fedett helyiségben elhelyeztette, egyúttal pedig soronkívüli munkacserő beállításával is azok kihallgatásához és a jegyzőkönyvek felvételéhez fogott, hogy ekképen az előzetes letartóztatás kérdésében határozhasson. Az előzetes letartóztatás kimondására a főkapitánynak a törvény értelmében feltétlenül joga lett volna. Ezzel a joggal azonban a főkapitány úr nem élt és pedig a kereskedelemügyi miniszter úrnak intervenciója folytán. *(Helyeslés jobbfelől.)* A kereskedelemügyi miniszter úr ugyanis abban a nézetben és abból kiindulva, hogy a maga részéről a legnagyobb jóindulatot mutassa ezen megtévelyedett személyzettel szemben, nein rendelkezett, de közbenjárt abban az irányban, hogy a rendőrség ne éljen a törvény által megengedett összes eszközökkel, hanem az illetők személyazonosságának kipuhatólása és lakásuk feljegyzése után őket szabadon bocsássa. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Az ú. n. letartóztatások tekintetében tehát ez a tényállás. Tény az, hogy 8—10 óra lefolyása alatt az összes kihallgatások megtörténtek és az illetők szabadlábba helyeztetek. Ezt az eljárást tehát én a magam részéről csak helyeselhetem. *(Zaj a baloldalon.)* Helyeselhetem azt is, hogy a főkapitány úr nem élt a törvényben neki adott összes jogokkal, hanem, engedve a kereskedelemügyi miniszter úr kifejezett kívánságának, oly módon és olyan modorban kezelte ezt az ügyet, amely a hangulat lecsillapítására alkalmasnak bizonyult. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Most már nem kívánom a t. Ház figyelmét sokáig igénybe venni. Befejezem felszólalásomat azzal a kéréssel, amelyet ismét és ismét intézek a t. Ház tagjaihoz.

Én mai első felszólalásomban előadtam azokat az intézkedéseket, amelyeket tesz a kormány felelőssége tudatában arra, hogy a forgalmat az államvasutaknál helyreállítsa és biztosítsa. Ezek az intézkedések célhoz fognak vezetni. A kérdés csak az, hogy rövidebb vagy hosszabb idő alatt-e, hogy az államra nézve és a nagyközönségre nézve több vagy kevesebb kárral-e és hogy arra a szerencsétlen, félrevezetett személyzetre nézve több vagy kevesebb helyrehozhatatlan csapással-e? *(Úgy van! jobbfelől. Zaj a baloldalon.)*

Mi megtettük a kísérletet és itt nem törődtem és nem törőd-

tünk azzal, hogy esetleg a gúny fegyvereivel illehetnek azért, hogy mi belemegyünk egy ilyen békés kísérletbe. *(Felkiáltások balfelől: Azért nem!)*

Szerb György: De Polónyi mást sem tett!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Bocsánatot kérek, de én az energiát... *(Zaj balfelől.)*

Elnök: Csendet kérek!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Bocsánatot kérek, t. Ház, de én az energiát és a bátorságot mindig abban kerestem és abban fogom is keresni, hogy az ember azt, amit legjobb meggyőződése szerint kötelességének ismert fel, teljesítse minden melléktekinetek nélkül *(Helyeslés jobbfelől.)* és a gyávaság egy nemének tartanám magamra nézve azt, ha kötelességem teljesítésében bármiféle csekély mértékben is befolyásolna az attól való félelem, hogy eljárásom gyávaságnak minősíthetetik. *(Élénk helyeslés jobbfelől. Zaj és mozgás a szélsőbaloldalon.)*

Bartha Miklós: Mást mondott tegnap!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Tegnap is, ma is csak ezt mondtam, mert ez teljesen összhangban áll a mai álláspontommal. *(Helyeslés jobbfelől. Mozdás a bal- és a szélsőbaloldalon.)*

A kérdés csak az, hogy a kormánynak ez az előzékeny fellépése minő válaszra talál az itt szóbanforgó vasutasszemélyzet, részéről? Ettől függ nem az államvasutak forgalmának helyreállítása... *(Egy hang balfelől: De igen!)*

Szöts Pál: Ne biztassa őket! *(Mozdás a bal- és a szélsőbaloldalon.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Ettől függ — mondom — nem az államvasutak forgalmának helyreállítása, mert azt helyre fogjuk állítani, hanem igenis függ ettől egzisztenciája azon szerencsétlen felizgatott és félrevezetett személyzetnek. *(Mozdás balfelől. Úgy van! a jobboldalon.)* Ettől függ az, hogy ez a helyreállítás akként fog-e megtörténni, hogy azok, megbánva pillanatnyi megtévelyedésüket, visszatérnek kötelességük terére és így visszanyerik egzisztenciájukat és megmaradhatnak pályájukon, vagy pedig megtörténik úgy, hogy ezen kötelességzegés által támadt munkaúr más munkaerővel pótolassék, amikor azután végleg el van vetve a kocka azoknak egzisztenciája tekintetében. *(Úgy van! jobbfelől. Nagy zaj és mozgás a bal- és a szélsőbaloldalon.)* Minden szó, amely ebből a Házból kihallatszik és amely azt mondja nekik, hogy nélkülük nem lehet a forgalmat helyreállítani... *(Mozdás a bal- és a szélsőbaloldalon.)*

Bartha Miklós: Ők ezt jól tudják! *(Halljuk! Halljuk! jobbfelől.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: ... hogy az állam rátok van szorulva, ti vagytok a helyzet urai: csak megerősíti őket azon

végzetes úton, amelyre sodortattak. *(Úgy van! jobbfelől. Mozgás a bal- és a szélsőbaloldalon.)* Aki őket ezen az úton valóban meg akarja állítani, aki az ő könnyelműen kockára dobott egzisztenciájukat meg akarja menteni, az előtt csak egy út lehet: megmondani nekik azt, hogy a magyar állam érdeke, a magyar állam becsülete azt kívánja, hogy itt a törvény uralma helyreállítsák, *(Helyeslés jobbfelől.)* hogy itt a kötelességzegés győzelemre nem vezethet. *(Úgy van! jobbfelől.)* Ez okozhat több vagy kevesebb szenvedést, ez okozhat több vagy kevesebb megrázkódtatást, de ezt a célt el kell érni, és aki ennek útjában áll, azt a magyar állam egész tekintélyével latbavetésével fogja útjából elsodorni. *(Helyeslés jobbfelől. Mozgás a bal- és a szélsőbaloldalon.)* Akik így beszélnek, azok valóban barátai ezeknek a szerencsétlen vasutasoknak. *(Úgy van! jobbfelől.)* Akik ezt a figyelmeztetést, ezt a tanácsot adják nekik, azok viselik valóban szívükön az ő érdekeiket. *(Úgy van! jobbfelől.)*

És meglehet, hogy most arathatnak egyesek olcsó tapsokat az ő körükben azáltal, hogy szenvedélyeik felcsigázásában közrehatnak. *(Mozgás a bal- és a szélsőbaloldalon.)* De engedelmet kérek, keserű megbánás fogja az illúzió e rövid pillanatait követni, *(Igaz! Úgy van! a jobboldalon.)* és késő bánattal ugyan, de be fogják látni, hogy legveszedelmesebb ellenségeik voltak azok, akik az ő barátaikként szerepeltek. *(Igaz! Úgy van! a jobboldalon. Zaj a bal- és a szélsőbaloldalon. Elnök csenget.)*

A kormány teljesíteni fogja kötelességét, a kormány biztosítani fogja az államvasutakon a forgalmat, de kérve-kérek mindenkit, akinek keblében emberi érzés van, hogy nyújtson segédkezet abban, hogy ezeket a szerencsétlen embereket az örvény szélétől visszarántsuk és megmentjük. *(Zajos helyeslés és taps a jobboldalon. Mozgás a bal- és a szélsőbaloldalon.)*

Hock János szintén napirendelőtti felszólalás keretében hosszú beszédet mond a vasúti sztrájkról. Egyebek között azt állítja, hogy az esetben, ha a miniszterelnök már tegnap a józan megfontolásnak arra az útjára lép, amelyre mai első beszédében az egész Ház helyeslése között lépni látszott, már meglenne a békekötés. De a tegnapi ülést megelőző pártközi értekezleten még az volt az álláspontja, hogy a bűnösöknek bűnhődniük kell, példát kell statuálni. És ez nagy hiba volt. Majd szóló részletesen foglalkozik a vasutasok sérelmeivel, amelyek a kormány részéről nem nyertek orvoslást. Beszédét azzal végzi, hogy az egész sztrájk felelős okának a kereskedelemügyi minisztert tartja és azt a miniszterelnököt, ki vele szolidaritást vállalt.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőház!... *(Nagy zaj és felkiáltások a szélsőbaloldalon: Holnap! Holnap! Halljuk! Halljuk! jobbról.)*

Polónyi Géza: Pél három van, a napirendet is meg kell állapítani. *(Hosszantartó nagy zaj balról és a szélsőbalon. Halljuk!)*

Halljuk! jobbról.) Így ez nem mehet, az ülés ideje nincsen meghosszabbítva!

Elnök (csenget. A folytonos nagy zajban szavai nem hallhatók. Folytonos felkiáltások a szélsőbaloldalon: Holnap! Holnap! Halljuk! Halljuk! jobbról).

Rónay János: Ez az igazi izgatás! Ez az izgatás! (Folytonos nagy zaj balról és a szélsőbalon.)

Elnök: Csendet kérek! A miniszterelnököt illeti a szó.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőházi Egyáltalán... (Folytonos zaj a szélsőbaloldalon, és felkiáltások: Fél három!)

Elnök (hosszasan csenget. Szavai a nagy zajban nem hallhatók. Halljuk! Halljuk! jobbról.)

Polónyi Géza: Mi lesz a napirenddel? (Folytonos nagy zaj a szélsőbaloldalon. Halljuk! Halljuk! jobbról.) Nem két óra után kell a napirendet megállapítani! Két óra után nem tartozunk meghallgatni senkit. (Elnök csenget.) Tessék a napirendi javaslatot előterjeszteni. (Felkiáltások a, jobboldalon: Rendre! Rendre! Nagy zaj balról.)

Elnök (csenget): A miniszterelnök urat illeti a szó ... (Nagy zaj a bal- és a szélsőbaloldalon. Halljuk! Halljuk! jobbról.)

Polónyi Géza: A házszabályokhoz kérek szót! (Zajos felkiáltások a jobboldalon: Nem lehet! Folytonos nagy zaj.)

Elnök: A miniszterelnök úrnak adtam a szót. Csendet kérek, t. képviselőház! (Halljuk! Halljuk! jobbról.)

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőház! Én élek jogommal és szólok, (Elélek helyeslés a jobboldalon. Halljuk! Halljuk!) és biztosíthatom a t. képviselő urakat, hogy már régen bevégeztem volna, hogyha szóhoz engednének. (Felkiáltások a szélsőbaloldalon: Fél három van már!) Mindegy, akárhány óra van! (Felkiáltások jobbról: Joga van bármikor szólni!)

Először is a házszabályok a napirend tárgyalására állapítanak meg időt.¹ Most pedig egyáltalában a napirenden kívül vagyunk, mert a napirendelőtti felszólalások keretében folyik ez az egész vita. Másodsor, a házszabályok és ami ennél fontosabb, a 48-iki törvények semmiféle korlátozást nem szabnak meg a miniszter szólásjogára nézve. (Igaz! Úgy van! a jobboldalon. Folytonos zaj a bal- és szélsőbaloldalon. Elnök folyton csenget.) Harmadszor pedig, ismétlem, hogy eszemágában sincsen arra a hosszú beszédre, mely tücsköt-bogarat összehordott... (Nagy zaj és nyugtalanság a szélsőbaloldalon. Úgy van! Úgy van! jobbról.)

¹ A házszabályok 203. §-ának első bekezdése így szól: „A napirend tárgyalására szánt időt, valamint az interpellációk megtételének s az azokra adandó válaszok meghallgatásának idejét időről-időre a Ház állapítja meg.“

Nessi Pál: Rendre! Rendre! *(Felkiáltások a szélsőbaloldalon: Tessék rendutasítani! Ez a pártatlanság? Nagy zaj. Felkiáltások jobbról: Halljuk a miniszterelnököt!)*

Elnök: Én senkinek beavatkozását az elnök jogaiba nem tűröm. A miniszterelnök urat illeti a szó! *(Halljuk! Halljuk! jobbfelől.)* Az a kifejezés nem imparlamentáris.

Ráth Endre: Ez a pártatlanság? *(Folytonos nagy zaj a szélsőbaloldalon.)*

Elnök: Ráth Endre képviselő urat rendreutasítom. *(Folyton tartó nagy zaj a szélsőbaloldalon.)* Nessi képviselő urat rendreutasítom. *(Folyton tartó nagy zaj a szélsőbaloldalon. Felkiáltások: Utasítsa rendre a miniszterelnököt!)* Cenzurális jogot ily értelemben házszabályaink nem adnak, hogy az ilyen kifejezésekért is megrovást alkalmazhatnék. Biztosítom a képviselő urakat, hogyha az elnöknek ez a cenzurális hatalma meg lett volna, a viták sohasem fajultak volna el. Sajnálom, hogy ez a joga az elnöknek nincs meg. *(Folytonos nagy zaj balról és a szélsőbaloldalon.)*

Polónyi Géza: Mi lesz a házszabállyal? A miniszterelnöknek nincs joga az országgyűlést kényszeríteni! *(Folytonosan tartó zaj a Ház minden oldalán.)*

Elnök (csenget): Csendet kérek, t. képviselő urak. Viselkedjenek a Ház tekintélyéhez méltóan. A miniszterelnök urat illeti a szó! *(Halljuk! Halljuk!)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Egy dolog az, amelyet konstatálni kívánok és erre különös súlyt kell helyeznem azért, mert én feltétlenül, minden körülmények közt tartozom magamnak azzal, hogy eljárásomat és magatartásomat teljes hűséggel állítsam oda. Ennek folytán azokra, amiket a képviselő úr... *(Folytonos nagy zaj és felkiáltások a szélsőbaloldalon: Rendre! Két óra elmúlt!)*

Elnök (csenget): Váradv Károly képviselő urat rendreutasítom. *(Elénk helyeslés a jobboldalon. Folytonos nagy zaj és ellenmondás a bal- és a szélsőbaloldalon.)*

Polónyi Géza: Elmúlt az ülés ideje, nincs joga senkit rendreutasítani! *(Folytonos nagy zaj. Elnök ismételt csenget.)*

Elnök: Számtalanszor másszor is előfordult, gróf Apponyi Albert elnöksége alatt is, hogy felszólalt valaki 2 órán túl. Nincsen házszabály arra, hogy 2 óraker az ülést be kelljen zárni.

Horváth Gyula: Nem arról van szó! Arról, hogy utasítsa rendre a miniszterelnököt! *(Folytonos nagy zaj a bal- és a szélsőbaloldalon. Halljuk! Halljuk! jobbról.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Saját magamnak tartozom azzal, hogy azokkal szemben, illetőleg azoknak kiegészítésére, amiket Hock János t. képviselő úr a tegnapi ülést megelőző meg-

beszélésen történetekre nézve mondott, (Nagy zaj a bal- és szélsőbaloldalon. Elnök csenget. Halljuk! Halljuk! jobbról.) arra vonatkozólag egy rövid megjegyzést tegyek. (Folytonos zaj a bal- és a szélsőbaloldalon. Elnök csenget. Halljuk! Halljuk! a jobboldalon.)

A t. képviselő úr megemlékezett arról, hogy — már most nem tudom, a kereskedelemügyi miniszter úrra mondta-e vagy énám, — hogy a tegnapi értekezleten azt a kijelentést tettük, hogy egyes, (Folytonos nagy zaj a bal- és a szélsőbaloldalon. Elnök csenget.) főhivatalnokok megbüntetésétől el nem állhatunk. Ez tökéletesen úgy van. És nehogy... (Nagy zaj a bal- és a szélsőbaloldalon. Halljuk! Halljuk! jobbról.) nehogy bármi kis nüanszra vonatkozólag olyan színe legyen a dolognak, mintha nyilatkozataink ellentétben állnának az igazsággal, konstatálnom kell azt, hogy igenis, a tegnapi előzetes bizalmas értekezleten ezen meggyőződésemnek adtam kifejezést, illetőleg ezt a meggyőződést osztottam. Nézetem akkor az volt: biztosítani a büntetlenséget az eltántorított nagy tömeg részére, de megbüntetni a főbűnösöket, (Folytonos nagy zaj a bal- és a szélsőbaloldalon. Halljuk! Halljuk! jobbról.) és azt hiszem, az igazságérzet ezt követelte volna.

Miután azonban meggyőződtem róla, hogy a kérdés megoldását a nagy tömegre nézve is csak úgy lehet remélni . . . (Folytonos nagy zaj a bal- és a szélsőbaloldalon. Halljuk! Halljuk! jobbról. Elnök ismételt csenget.)

Polónyi Géza: Mindjárt 3 óra lesz! (Folytonos nagy zaj a bal- és a szélsőbaloldalon. Elnök ismételt csenget. Halljuk! Halljuk! jobbról.) Hát kérem, gyerünk haza! (Felkiáltások a jobboldalon: Tessék!) Erőszakot nem tűrünk!

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. Ház! Kétségtelenül úgy áll az eset, hogy a tegnapi ülést megelőző értekezleten azon nézetnek adtam kifejezést, vagyis azt helyesltem, hogy itt amnesztiát kell gyakorolni a vádlottak nagy tömegével szemben, de az igazság megköveteli, hogy a főbűnösök közül egynéhányan megbűnhődjenek. (Úgy van! jobbfelől.) Időközben azonban meggyőződtem arról, hogy az adott viszonyok között egyáltalában csak úgy lehet reményünk arra az eltántorított és felizgatott nagy tömegre nézve is békésen megoldani a kérdést, ha az általános amnesztia álláspontjára helyezkedik a kormány. (Elnök helyeslés a jobboldalon.) Ezért nem haboztam ebben a tekintetben megmásítani nézetemet. (Helyeslés jobbfelől.)

Zboray Miklós: Tegnap másnak helyesltek! (Nagy zaj a jobb- és a baloldalon. Halljuk! Halljuk! Elnök hosszan csenget.)

Gróf Tisza István miniszterelnök: Pillanatnyi türelmet kérek csak, mert ez a nemes felháborodás egészen deplacirozott.

(*Úgy van! jobbfelől. Mozgás a baloldalon.*) Ennek folytán, már a tegnapi ülésen való felszólalásunkban, előzetesen megbeszélve ezt a kereskedelmi miniszter úrral, egy szót sem szóltunk az egyes főbűnösök megbüntetéséről, hanem azt fejeztük ki, hogy megnyitjuk az ajtót a visszatérőknek.

Zboray Miklós: Szurony árán is, ha kell! (*Nagy mozgás a jobboldalon.*)

Gróf Tisza István miniszterelnök: Ma is azt mondom! (*Helyeslés jobbfelől.*)

Zboray Miklós: Az amnesztiát tetszett volna tegnap is mondani! (*Zaj a jobb- és a baloldalon.*)

Gróf Tisza István miniszterelnök: Az tehát, amit ezen az oldalon tegnap helyeselték, semmi ellentétben nem áll azzal, amit ma helyeselnek. (*Úgy van! jobb felől.*) Ez az a módosítás, amelyen keresztülment álláspontunk és amit konstatálni kívánok. Ez a módosítás megtörtént azon rövid időköz alatt, amely a tegnapi értekezlet és nyilvános ülés között volt. De nehogy úgy nézzen ki a dolog, hogy bármi tekintetben is palástolni kívánnám a valót, ismételten kifejezést adtam annak, hogy a tegnapi álláspontom és a mai álláspontom között különbség nincs és utólag az igazság érdekében kívántam konstatálni, hogy ezen egy pontban a tegnapi értekezleten elfoglalt álláspontom és későbbi álláspontom között különbség van. (*Helyeslés a jobboldalon.*)

Ezután még csak egyetlenegy megjegyzésre szorítkozom. (*Halljuk! Halljuk!*) Hock János képviselő úr egész hosszú sorozatát hozta fel a vasúti alkalmazottak különböző panaszainak és sérelmeinek. A dolog természeténél fogva én nem lehetek annyira ismerős a vasúti szolgálat minden konkrét igényével, annak minden részletével, hogy arra vonatkozólag érdemleges választ adhassak. Annakidején a képviselő úr meg fogja a választ és helyreigazítást kapni. Óva intem azonban a képviselő urat, akinek talán a múltban szintén nem volt alkalma vasúti kérdésekkel valami behatóan foglalkozni, hogy ne vegye készpénznek azt a szóbeszédet, amelyet a sztrájkanyagokon, vagy nem tudom, hol, jóhiszemmel összeszed; a Házat és a közvéleményt pedig nagyon kérem, hogy függessze fel ítéletét mindezen nyilatkozatok felett addig, amíg azokra nézve a kellő felvilágosítást meg nem kapja és amíg a tényállás a Ház előtt konstatálva nincs. (*Helyeslés jobbfelől. Zaj a baloldalon.*)

Báró Kaas Ivor: Tehát idefordul segítségért. (*Zaj.*)

Gróf Tisza István miniszterelnök: Ismét azt mondom és hiába mondja a képviselő úr, hogy akkor folyamodom az ellenzékhez, amikor a kormány szorult helyzetben van, a kormány szorult helyzetben. nincs. (*Úgy van! jobbfelől.*) Mert a kormány ezt a feladatot meg fogja oldani. De igenis azon sze-

rencsétlen emberek jutnak szorult helyzetbe és nem a kormány érdekében, de azon szerencsétlen megtevesztett emberek érdekében kérve-kértem és kérek mindenkit, hogy csak olyan nyilatkozatokat tegyünk, amelyek a lángokat eloltják, amelyek bennük a józan belátásnak a tiszta világát megint meggyújtani képesek volnának. *(Helyeslés a jobboldalon.)*

Sajnálattal látom és sajnálattal konstátálom azonban, hogy azok a kijelentések, amelyek e Házban elsősorban — és ez igazán hidegen hagy — a kormány és az annak élén álló személyek ellen irányuló ellenszenvtől és bizalmatlanságtól .vauinak sugalmazva, hogy ezek oly tenorban tartattak és oly színben tűntetik fel a dolgot, hogy — itt a szándékot nem vagyok képes senkiről sem feltenni — ezek tagadhatatlanul rontották a békés kiegyenlítés esélyeit. *(Úgy van! jobbfelől. Felkiáltások balfelől: Hát az igazgatót miért akarják elküldeni? Csak nem dicsérhetjük a kormányt!)* Ezért a felelősséget csak azok viselhetik, akik ebben az eljárásban részesek. *(Úgy van! jobb felől.)*

A kormány engagirozza a maga felelősségét aziránt, hogy organizálja a forgalmat a leggyorsabban a rendelkezésére álló eszközökkel; úgy, ahogy lehet, igyekszik nyitva tartani a megtérők számára a köteleességteljesítéshez való visszatérés ajtaját, amíg csak a közszolgálat érdeke ezt meg nem tiltja és ezt az ajtót be nem zárja. De ha kénytelen lesz ezt az utat elzárni, ha kénytelen lesz azt az űrt, amit ők maguk után hagytak, új alkalmazások által betölteni: ennek összes rájuk háramló végzetes következményeiért azután azokat terheli a felelősség, akik bennük teljesíthetetlen reményéseket kelteitek. *(Élénk helyeslés jobbfelől.)*

Ez búcsúszavam ehhez a kérdéshez. Adja Isten, hogy ne találjon siket fülekre. *(Élénk helyeslés jobbfelől.)*

Hock János személyes kérdésben kijelenti, hogy ha csakugyan oly tarka összevisszaság, olyan tücsök-bogár lett volna beszéde, mint aminőnek a miniszterelnök mondta, akkor a miniszterelnök bizonyára nem találta volna meg benne azt az igazságot, amely szerint tegnapi álláspontja egészen más volt, mint a mai: mind az amnesztia, mind a vasutas gyűlés megtartása kérdésében. Ime tehát a következetlenség vádja egyenesen visszahull a miniszterelnök fejére.

Gróf Tisza István miniszterelnök: Csak egy szót kérek.

Ráth Endre: Megadja a Ház az engedelmet? *(Élénk felkiáltások jobbfelől: Nem kell! A miniszterelnök mindig szólhat!)*

Elnök: Ezt a Háztól nem .szükséges kérni, mert a fennálló törvények a miniszter számára biztosítják a bármikor való szólhatás jogát. *(Élénk helyeslés a jobboldalon. Zaj balfelől.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Én azt hiszem, hogy abban, ha az ember azt a talán csípős, de mindenesetre jó ma-

gyar kifejezést használja, hogy valaki tücsköt-bogorat összehord, sem a parlamenti illem ellen nem vét...

Zboray Miklós: Persze, hiszen azt is mondhatta volna, hogy bolondgombát beszél! *(Derülség balfelől.)*

Hock János: Mondtam, hogy ez a nevelés kérdése. *(Derülség a szélsőbaloldalon.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: ... sem az illetőt semmi tekintetben nem sérti. *(Úgy van! jobbfelől.)* A magam részéről szeretek színtelen lenni a nyilatkozataimban és nagyon valószínű, hogy ha itt olyan zajt nem csinálnak, amelynél fogva törvényben biztosított jogomnak gyakorlása csak egy bizonyos küzdelem árán volt kiküzdhető, akkor én azt a kifejezést mem használtam volna.

Zboray Miklós: Tehát mártír vagy, Hock! *(Derülség.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Különben azt, hogy e kifejezést használtam, főbenjáró bűnnek egyáltalán inem tartom, és nagyon örülnék rajta, ha a t. képviselő urak a parlament méltósága és rendje ellen soha nagyobb vétséget nem követnének el. *(Úgy van! jobbfelől. Mozgás a baloldalon.)*

Rakovszky István a házszabályokhoz szólva, helyteleníti az elnök abbeli eljárását, hogy az ülés rendes ideje után a miniszterelnöknek és utána Hock Jánosnak a szólás jogát megadta. Az az álláspont, melyet ebben a kérdésben a miniszterelnök és a házelnök elfoglalt, az 1848:

III. törvénycikkkel éppúgy ellenkezik, mint a házszabályok 203. §-ával.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. Ház! *Halljuk! Zaj balfelől. Elnök csenget.)* Konstatálni kívánom, hogy álláspontom ebben a kérdésben az, hogy egészen eltekintve a miniszternek különleges jogától, az a határidő, amelyet a Ház tanácskozásaira nézve megállapít, csak a napirendre tűzött tárgynak érdemleges tárgyalására vonatkozik, *(Úgy van! jobbfelől.)* tehát nem vonatkozik pl. interpellációkra. Méltóztatnak különben tudni, hogy egy interpellációra adott válasz például délután ti éj óráig vagy fél ötig is eltart, de mindig ugyanazon ülésen végződik *be.* *(Úgy van! jobbfelől.)* Éppoly kevésbé vonatkozhatik az a határidő a zárt ülésre és nem vonatkozhatik a mostani eszmecsere sem, amely mindvégig a napirendelőtti felszólalások keretében történt. Egészen érintetlenül hagyva tehát azon kérdést, hogy a miniszternek külön joga van a bármikor való felszólalással élni: én gondolom, hogy itt kérdés tárgyát sem képezhette az, hogy a házszabályok 203. §-ának a napirend tárgyalására vonatkozó megállapítása, egyáltalában érintetett. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Elnök Rakovszky István megjegyzéseire vonatkozólag kijelenti, hogy a Ház gyakorlata mindig az volt, hogy mindaddig, amíg valaki szólásra jelentkezett, akár miniszter, akár képviselő: az elnök — nemine contradicente — megadta a szólásra az engedélyt. Annál inkább meg-

adhatta ma, mert az egész mai ülés napirendelőtti felszólalásokkal telt el.

179. 1904 április 22-iki országos ülés. — Vasúti sztrájk. (Napló XXIV. k. 200., 206—208., 219. 1.) Az ülésszak berekesztése. — Beszéd a szabadelvű párt ápr. 25. értekezetén.

Április 20-án és 21-én napirendelőtti felszólalásokkal telt el az idő és a Ház megállapított napirendjének tárgyalásához nem juthatott.

Az április 22-iki ülés idejét is túlnyomó részben napirendelőtti felszólalások töltötték ki. Az ülés elején Rakovszky István kéri a miniszterelnököt, hogy a vasúti sztrájk mai állásáról az idevágó felszólalások előtt felvilágosítást adni szíveskedjék.

Gráf Tisza István miniszterelnök: T. Ház! Nekem semmi különösebb közlendőm nincsen. (*Halljuk! Halljuk!*) Fájdalom, arra — úgy látszik — nincs sok kilátásom, hogy a kormány részéről tanúsított béketűrés és engedékenység megfelelő visszhangra találjon. Azon organizatórius lépések, amelyeket előadtam tegnapelőtt és tegnap, tervszerűen és rendszeresen folynak tovább; most még csak korlátozottabb értelemben, mert, amint tegnap is jeleztem, igyekeztünk várni az új munkaerők alkalmazásával, ami természetesen azután egyértelmű volna az engedelmességet megtagadott munkaerők elbocsátásával. (*Elénk helyeslés a jobboldalon.*) Ennél fogva abban állapodtunk meg, hogy ma még nem alkalmazunk új erőket. Ha azonban a béke ma sem áll helyre, ami tisztán azon múlhatik, hogy a vasutasok, annak dacára, hogy a kormány felelősségében és türelmében már elment a legmesszebbmenő határig, még sem térnének az engedékenység terére: legnagyobb sajnálatunkra holnap azután messzebbmenő intézkedéseket fogunk tenni, amelyek a kérdést véglegesen el fogják dönteni. (*Helyeslés a jobboldalon.*)

Majd gróf Batthyány Tivadar mérsékelt¹ hangú napirendelőtti felszólalása következett.

Ezt követőleg Rakovszky István veszi bírálat alá a többség és a kormány eljárását a sztrájk ügyével kapcsolatban. Kifogásolja a miniszterelnök következetlenségét, azt, hogy tegnap éppen az ellenkezőjét mondta annak, amit az április 20-iki pártközi konferencián kijelentett. Ott az auktoritás elvére helyezkedett. De micsoda auktoritás az, ha az ország kormányának saját hivatalnokaival szemben sincs semmi hitele és zsiránsra van szüksége? Hisz a kormány félhivatalosai mindaddig nem cáfolták meg a lapoknak azt a híret, hogy a kormány által a vasutasoknak kilátásba helyezett engedményekért, azok betartásáért Vörös László nyugalmazott államtitkár a saját személyével garanciát vállalt. A miniszterelnöknek a mai ülés elején elhangzott felvilágosítására csak egy rövid kijelentést kíván tenni. A miniszterelnök azt mondta, hogy reméli, hogy holnapig a forgalom megnyílik; hogy holnap új hivatalnokokat fog alkalmazni. Lehet, hogy ez a miniszterelnöknek hatalmában áll. De nem áll hatalmában a közönség bizalma. Ez nem oly olcsó, mint a többségi párt bizalma. Az az utas nagyon meggondolja,

hogy felszálljon-e arra a vonatra, amelyet be nem gyakorolt mozdonyvezetők vezetnek. Helyesnek tartaná egy parlamenti bizottság kiküldését a sztrájk okainak és az ezen országos baj mielőbbi megszüntetésére szükséges intézkedéseknek megállapítása céljából. Egy oly miniszter pedig, ki a tehetetlenségnek és az előrelátás hiányának olyan frapáns jeleit adta, mint a kereskedelmi miniszter, tovább helyén nem maradhat.

Gróf Tisza István miniszterelnök: (Halljuk! Halljuk!) T. Ház! Az előttem szólott képviselő úr felszólalásának legnagyobb része alatt nem lehettem jelen; de gondolom, ha jelen lettem volna, sem kívánnék most hosszabban élni a t. Ház szíves türelmével, még pedig egyszerűen azért nem, mert azt tartom, hogy az ügy mai stádiumában már semminek és senkinek sem teszünk azzal szolgálatot, ha itt hangulatkeltő nyilatkozatokat teszünk, (Igaz! Úgy van! jobb felől. Zaj balfelől. Egy hang balfelől. Megegyezett velük?) ahelyett, hogy a Ház a maga rendes tevékenységét folytató és a napirendjén lévő, égető szükségget pótló törvényjavaslatok tárgyalásával foglalkoznék. (Helyeslés jobbfelől. Zaj balfelől.)

T. képviselőház! Ha egy ilyen váratlan és szomorú esemény történik, mint ez az utolsó esemény, akkor csak természetesnek tartom azt, ha a képviselőház megköveteli a felelős kormánytól, hogy tájékoztassa a Házat. De azután mindaddig, amíg itt a kormányzat terén és a kormányzat hatáskörében megteendő égetően szükséges intézkedések meg nem történtek; mindaddig, amíg az ügy, mint a képviselőházi ellenőrzés keretébe vágó ügy, a Ház asztalára nem jön: addig a Háznak nem lehet hivatása és feladata az, hogy jóléti bizottsággá alakuljon át (*Élénk helyeslés jobbfelől. Nagy zaj balfelől.*) és csak növelje azt a fejtelenséget, csak növelje azt a tanácsstalanságot, csak növelje azt az anarchiát, amelynek, — sajnos, — jelenségeivel találkozunk.

T. Ház! Mi sem volna könnyebb annál, mint hogy most kölcsönös szemrehányásokkal töltsük az időt; (*Zaj balfelől.*) hiszen majd annak idején, ha erre kerül a sor, megbeszéljük ezt az esetet és levonjuk a konzekvenciákat. (*Úgy van! jobbfelől.*) Én is fenntartom magamnak a kritika jogát a t. képviselő urak eljárása felett. (*Egy hang balfelől: Megint fenyeget! Nagy mozgás jobbfelől. Felkiáltások: Hát nekünk nem szabad kritizálni-?*) Most csak egy tiszteletteljes megjegyzést teszek. (*Zaj.*) Az ilyen váratlan események (*Nagy zaj balfelől.*) rendszeren erőpróbát képeznek a parlamentre nézve is: erőpróbáját a parlamentekben lévő politikai belátásnak ...

Darányi Ferenc: A csökönység erőpróbáját!

Uray Imre: No, az van ott elég! (Zaj balfelől.)

Gróf Tisza István miniszterelnök: ... erőpróbáját a haza-

fiúi mérsékletnek és kötelességtudásnak. (*Úgy van! jobbfelől. Zaj balfelől.*) Mert az ilyen pillanatban — megjegyzem a t. képviselő úrnak — nem helyes útra tér az, aki bűnbakot keres, (*Úgy van! jobb felől.*) és aki kölcsönös szemrehányásokkal, kölcsönös vádaskodásokkal veszi el azt az időt, amelyet arra kellene felhasználni, hogy imponáló módon nyilatkozzék meg a magyar törvényhozás akarata és pedig kettős irányban. (*Élénk helyeslés jobb felől. Mozgás a bal- és a szélsőbaloldalon. Halljuk! Halljuk!*) Egyfelől abban az irányban, hogy annak idején az ügy és az összes körülmények ismerete után szigorúan ítélni kíván mindazok fölött, akik részesei voltak a felidézett bajoknak, és le akarja vonni la konzekvenciákat minden irányban; az adott pillanatban pedig síkra akar szállani egy értelemmel az alapjában megrendített kötelességérzet, az állam iránt tartozó hű kötelességteljesítés, a magyar államszolgálat megrendített reputációja és becsülete érdekében. (*Hosszas, élénk helyeslés a jobboldalon. Mozgás és zaj a bal- és a szélsőbaloldalon. Elnök: csenget.*)

Most, t. Ház, csak két körülményre nézve kívánom a félreértést eloszlatni. Az egyik arra az igen elismerésreméltó szerepre vonatkozik, amelyet Vörös László t. barátom vitt ebben a kérdésben.¹ (*Halljuk! balfelől.*) Vörös László t. barátomnak szerepe nem állott és nem állhatott egyébben, csak abban, hogy mint az államvasúti személyzetnek régi barátja, aki joggal feltehetette magáról azt, hogy a szeretetnek és tiszteletnek szálai fűzik hozzá az állam vasúti személyzetet, (*Mozgás és zaj a bal- és a szélsőbaloldalon. Halljuk jobbfelől.*) kísérletet tett a józan! belátás felé terelni az államvasúti személyzetnek azt a szerencsétlen részét...

Bartha Miklós: Már megint szerencsétlen?

Gróf Tisza István miniszterelnök:... amely most szenvedélyei által elragadtatva, (*Zajos ellenmondások a bal- és a szélsőbaloldalon. Elnök csenget.*) szenvedélyeitől elvakítva, vesztébe rohant ... !

Báró Kaas Ivor: Már megint fenyegetőzik! (*Derültség és zaj a jobboldalon.*)

Gróf Tisza István miniszterelnök: ... és aki ebben az emberbaráti szereplésében természetesen a kormány egész szimpátiájával találkozik. Ez sem azt nem jelenti, — és sértő volna vele szemben azt feltenni, — mint hogyha ő akarta volna kezébe ragadni az iniciatívát és az intézkedést olyan irányban, amelyben a kormánynak kötelessége kezdeményezni; sem azt nem jelenti, mint hogyha a kormány bármi tekintetben abdikált volna

¹ (178).

azon, a felelősségből egyenesen folyó kötelességről, hogy saját maga határozza meg a megteendő lépéseket.

Ilock János: Nagyon okosan tette Vörös László! *(Felkiáltások jobbfelől: Persze, hogy okosan telte! Akkor ne tegyenek szemrehányást! Nagy zaj, Elnök csenget.)*

Elnök: Csendet kérek!

Lengyel Zoltán: A megbízói nem tudják, hogy mit kellene csinálni!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Hát ha nem is tett szemrehányást a t. képviselő úr Vörös Lászlóval szemben, de szemrehányással illette — (ha jól vagyok informálva — a kormányt, mert belement abba, hogy egy más, nem felelős személy ilyen szerepet töltsön be. És ezt igyekeztem megmagyarázni, hogy az a szerep, amelyre Vörös íjászló t. barátom beleegyezésünkkel vállalkozott, a miniszteri felelősségen s ebből kifolyólag a miniszternek intézkedési jogán semmi tekintetben csorbát nem ejtett. *(Úgy van! jobbfelől. Mozgás a bal- és a szélsőbaloldalon. Egy hang a baloldalon: Az a kérdés, hogy mikor indulnak a vonatok? Zaj. Elnök csönget.)* A másik félreértés, amelyet eloszlatni kívánok, az, hogy Rakovszky István t. képviselőtársam úgy állította oda a. dolgot, mintha én mai nyilatkozatomban az új munkaerők alkalmazásában láttam volna a kormány által teendő intézkedéseknek egyedüli csoportját és a menség egyedüli eszközét. Nem szeretném, hogy ezen tévhit csak egy pillanatra is megerősítse illúzióikban azokat, akik még ma is azt hiszik, hogy kényszerhelyzetet idézhetnek fel a kormányra és a magyar államra nézve. *(Mozgás.)* Igenis, ez az egyik láncszem az intézkedések azon egész tömegében, amely kontemplálva van s én kiemeltem ezen láncszemet azért, mert ez bír azután végzetes következményekkel a most kötelességük teljesítését megtagadott személyzetre nézve; mert természetes, hogyha az a hely, amelyet odahagytak, egyszer mással betöltetett, ezzel az amnesztia kérdése a dolog természete szerint végleg el van intézve. *(Nagy zaj és felkiáltások a bal- és a szélsőbaloldalon: Hallatlan! Hisz milliók sorsáról van szó!)*

Elnök (csenget): Kérem a képviselő urakat, ne zavarják a Ház csendjét. Méltóztassanak meghallgatni a szónokot! *(Halljuk! Halljuk! jobbfelől.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Ez volt az igazán humanisztikus szempont, amelynél fogva ismét és ismét figyelmeztetem az érdekelt köröket erre a körülményre. *(Helyeslés jobbfelől. Nagy mozgás a bal- és a szélsőbaloldalon.)* És az erre való tekintet tartotta vissza a kormányt attól, hogy egészen a mai napig ehhez az eszközhöz folyamodjék. Azt hiszem, most már a társadalomnak mindazon faktorai, akik mélyreható kárt szenvednek ezen esemény következtében, joggal illetnék szemrehányással a

kormányt akkor, ha félretéve minden melléktekintetet, most már mindazon eszközöket meg nem ragadná, amelyek szükségesek arra,... *(Nagy zaj és felkiáltások a bal- és a szélsőbaloldalon: Mik azok az eszközök? Halljuk! Elnök csenget.)* ... amelyek szükségesek arra, hogy az államvasutak forgalma újból organizál tassék; hogy a magyar államot, a magyar állam szervezetét ért ezen súlyos csorba kiküszöböltessék. *(Helyeslés jobbfelől. Nagy zaj a bal- és a szélsőbaloldalon.)*

Nessi Pál: Ez frázis! Mik azok az eszközök? *(Úgy van! a szélsőbaloldalon. Felkiáltások: Mik azok az eszközök?)* Nem frázisokat kérünk, hanem eszközöket! *(Úgy van! Úgy van! a bal- és a szélsőbaloldalon. Nagy zaj.)*

Elnök (csenget): Csendet kérek, képviselő urak! Ne tessék közbeszólásokkal akadályozni azt, hogy a tanácskozás rendes mederben folyjék. *(Nagy zaj a szélsőbaloldalon.)* Mindenki úgy beszél, ahogy gondolkozik, s ehhez a házszabály szerint mindenkinek joga van. *(Zaj. Halljuk!)*

Nessi Pál: Nem lehet kísérletezni! *(Úgy van! a bal- és a szélsőbaloldalon. Nagy zaj.)*

Elnök: Nem lehet kívánni a miniszterelnöktől, hogy az önök fejével gondolkozzék, *(Felkiáltások balfelől: Nem is kéri senki!)* és nem szabad őt beszédében zavarni azért, mert az uraknak más a véleményük. *(Zaj.)* Csendet kérek! Lehetetlen így tanácskozni!

Nessi Pál: Csak csináljanak valamit! *(Nagy zaj balfelől.)*

Elnök (csenget): A szólásszabadság legelemibb követelménye, hogy mindenki meghallgattassék! *(Helyeslés jobbfelől.)* Ne tessék itt *(balfelé mutat.)* egyenkint tanácskozást folytatni.

Gróf Tisza István miniszterelnök: Hát kérem, a kormány cselekedhetett volna már tegnap is többet., mint. amit tett. Hiszen cselekedett most is és őt irányban indultak meg már eddig a vonatok. *(Egy hang balfelől: Mindig csak Bécs felé!)* Tehát nem lehet azt mondani, hogy a kormány semmit sem tett. *(Úgy van! jobbfelől. Nagy mozgás a bal- és a szélsőbaloldalon.)* Megindult Bécs felé két irányban, megindult Arad felé, megindult Miskolc felé és megindult Szabadka felé.. Tehát őt irányban indultak meg a vonatok. De a kormány a szélesebbkörű, nagyobb akciótól, olyantól, mely elveti a kockát ezen szerencsétlen, félrevezetett emberek sorsára nézve: ettől tartózkodott és tartózkodni fog ma estig. *(Mozgás.)* Ha ma estig be nem áll az a kijózanodás, amely, adja Isten, hogy beálljon, akkor el van vetve a kocka. *(Zajos helyeslés jobbfelől és felkiáltások: Ez már nem frázis! Nagy zaj és mozgás a bal- és a szélsőbaloldalon. Felkiáltások: Értjük a fenyegetést!)* Akkor igenis nem frázisokat fognak hallani... *(Élénk helyeslés és taps a jobboldalon.)*

Ballagi Géza: Ez már nem frázis!

Bartha Miklós: Halljuk a fenyegetést. *(Zaj.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: ... amikor igenis nem frázisokat fognak hallani a t. képviselő urak, *(Halljak! Halljuk! a jobboldalon.)* hanem súlyos felelősségünk tudatában teljesített tetteket fognak látni. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)* És azokért a tettekért, bárhogy fognak megtámadni azok, akik most szemrehányást tesznek, hogy írem teszünk semmit...

Ugron Gábor: Törvényesek legyenek. *(Zaj a jobboldalon.)*

Rónay János: Az törvényes, ha a táviródrótot elvágják?

Gróf Tisza István miniszterelnök: ...azokért a tettekért nehéz időben teljesített súlyos kötelesség felelő tudatában fogjuk vállalni a felelősséget. *(Élénk helyeslés, éljenzés és taps a jobboldalon. Zaj a baloldalon.)*

Lengyel Zoltán hosszú napirendelőtti felszólalása után a Ház végre áttérhetett a napirendre és pedig legelőször a megyei alkalmazottak illetményeinek szabályozásáról szóló törvényjavaslat harmadszori olvasására.

Mínthogy az idő előrehaladott, elnök napirendi javaslatot tesz. Javasolja, hogy a Ház legközelebbi ülését tartsa hétfőn, április 25-én, délelőtt.

Rakovszky István ezzel szemben indítványozza, hogy a legközelebbi ülés ne hétfőn, hanem másnap (ápr. 23-án) legyen. Erre nézve főindoka az, hogy az ország válságos helyzetében és miután úgy hírlik, hogy a vasúti sztrájk holnap még nagyobb mérveket fog ölteni: lehetetlen, hogy a Ház üléseit felfüggeszse. És ha a kormány ragaszkodnék az elnök indítványához, szülő abban csak azt látná, hogy a kormány a felelősség alól ki akar bújni.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőház! Az ország tagadhatatlanul egy komoly esemény hatása alatt van és a kormány nagyfontosságú kormányzati akció közepette áll. *(Halljuk! Halljuk!)* Éppen mai felszólalásomban voltam bátor kifejezést adni annak, hogy a parlamentnek nem lehet hivatása az, hogy ily kormányzati akció közepette jóléti bizottságszerűen beleavatkozzék. *(Igaz! Egy van! a jobboldalon. Zajos ellentmondás a bal- és a szélsőbaloldalon.)*

Rakovszky István: Ezt nem szabad túrni! Ez a parlamentnek a joga. *(Nagy zaj a bal- és a szélsőbaloldalon.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Egyenesen akkor akarna a kormány kibújni a felelősség alól, ha azt a felelősséget, ami őt illeti ebben a kérdésben, a képviselőházra kívánná áthárítani. Én a magam részéről nagyon óhajtottam volna, hogy ebben a kérdésben és ebben a helyzetben történjenek a Házban olyan nyilatkozatok, amelyek az ügynek szolgálatára, vannak. *(Zaj.)* A legnagyobb sajnálatomra azt kell konstatálnom, hogy azok a nyilatkozatok, amelyek itt történnek, csak olajat öntenek a tűzre, *(Igaz! Úgy van! jobbfelől.)* és megnehezítik a kormány akcióját

abban, hogy az ország érdekét megóvja... (*Élénk helyeslés jobbfelől.*)

Hellebronth Géza: Ingadozás az egész, nem akció! (*Zaj.*)

Okolicsányi László: Koboza el a hírlapokat is! (*Nagy zaj.*)

Gróf Tisza István miniszterelnök: ...és fokozzák azokat a szenvedéseket, amik, félek tőle, most már ezen mozgalom szomorú áldozataira nézve nem lesznek elkerülhetők.

Ilyen körülmények között az elnök úr indítványához hozzájárulok. (*Élénk helyeslés jobbfelől.*)

A Ház az elnök napirendi javaslatát elfogadta.

Hétfőn, április 25-én, az április 22-iki ülés jegyzőkönyvének hitelesítése után, mégis nem a adott ülésen megállapított napirend tárgyalása következett, hanem — a parlamenti demagógia ellen irányuló hirtelen sakkhúzásként — felolvasatott a király április 23-án kelt leirata, mellyel az országgyűlés második ülészakát berekeszti, anélkül, hogy egyúttal az új ülészak megnyitásáról is rendelkezett volna. (A harmadik ülészakot a király csak utólag, május 3-án, kelt kéziratával május 7-ére hívta össze.) Miután a királyi leirat kihirdetett és annak hasonló célból az országgyűlés másik házához való átküldése a meglepett ellenzék hozzászólása nélkül elhatározott, a második ülészak ezen utolsó ülésének most már semmi egyéb funkciója nem lehetett, mint az, hogy az ülés jegyzőkönyvét meghallgassa és annak hitelesítéséről intézkedjék.

Ugyancsak április 25-én a szabadelvű párt értekezletet tartott, amelyen gróf Tisza István hosszabb beszédben tájékoztatta a pártot a kormánynak a vasúti sztrájkjal kapcsolatosan tett és teendő intézkedéseiről, továbbá megokolta az ülészak váratlan berekesztésének a szokásostól eltérő módját.

A párt zajos helyesléssel és rendületlen bizalmának kifejezésével fogadta a kormányelnök tájékoztató és igazoló fejtegetéseit.

Gróf Tisza István beszéde a következőleg hangzik:

Tisztelt Pártértekezlet!

Úgy gondolom, hogy a tisztelt pártértekezlet joggal várhatja el a kormánytól azt, hogy a helyzetről, eddigi eljárásáról, a jövőben teendő intézkedéseiről a pártot tájékoztassa. Ennekfolytán méltóztassék nekem megengedni, hogy lehető rövidséggel igyekezzem tiszta képét adni a kérdés mindazon oldalainak, melyekre nézve az ügy jelen stádiumában már beszámolni kötelességünknek érezzük.

Amint igen jól méltóztattok tudni, az úgynevezett vasúti sztrájknak közvetlen kiindulási pontja az a tény volt, hogy a kereskedelemügyi miniszter úr fegyelmi eljárást rendelt el két tisztviselő ellen, akik egy, általa meg nem engedett, olyan gyűlés

¹ Budapesti Hírlap 1904 április 26. szám.

megtartására hívták fel pályatársaikat, amely gyűlésen való megjelenésre a kért szabadság megtagadtatott és tették ezt oly kijelentések kíséretében, amelyekben a hivatalos kötelesség megtagadására való nyílt felhívás foglaltatott. Úgy igyekeztek egy pillanattig feltüntetni a dolgot, mint hogyha az egész sztrájknak, vagy az egész mozgalomnak oka ez az esemény lett volna.

Én azt hiszem, hogy ma már fölösleges volna erről sokat beszélni, mert hiszen nyíltan áll mindenki előtt, aki nem hunyta be szemét, a valóság világítófénye előtt, hogy az egész sztrájkmozgalom jó idő óta szervesen előkészített mozgalom volt, amelynek kitörésre kellett volna jutni azon a bizonyos szakára összehívott gyűlésen s csak megelőzte egy nappal, vagy félnappal a sztrájknak tervbevetett kitörését az a körülmény, hogy ezen mozgalom vezetőivel szemben a fegyelmi eljárás megindítatott. Hisz az ország minden részéből utaztak föl a 20-iki ülésre; legnagyobbbrészt olyanok is, akik, a közbejött események folytán, Budapestig el nem juthattak: utaztak fel azzal a határozott szándékkal, hogy itt, amennyiben követeléseik nem teljesíttetnének, a további hivatalos ténykedés megtagadása lesz erre a felelet.

T. értekezlet! A kormány azzal a helyzettel találta szembe magát, hogy az államvasúti alkalmazottaknak egy igen tetemes része, mindenesetre elég nagy része arra, hogy pillanatnyira legalább az egész forgalmat megakassza és lehetetlenné tegye, a hivatalos kötelesség teljesítését megtagadta. Nem akarom ismételni azt, amit már más alkalommal¹ kifejtettem, hogy itt nem sztrájkkal, vagyis nem azzal állunk szemben, hogy egy munkás, vagy munkáscsoport azt a munkát, amelynek elvállalása, vagy el nem vállalása az ő jogos elhatározásának tárgya lehet, csak bizonyos megállapított feltételek teljesítése esetén vállalja el, — hanem azzal a ténnyel állottunk szemben, hogy eskü alatt szolgáló alkalmazottjai a magyar államnak tagadták meg hivatalos kötelességük teljesítését és eképpen szembehelyezték magukat a büntetőtvénycönyvnek világos határozataival.

Az igazságérzet határozottan azt követelte volna a kormánytól, hogy ezen evidens jogsértéssel szemben a *strictum iust*, a jognak megtorló intézkedéseit alkalmazza, ha nem is az ezen áramlat által elsodort, félrevezetett tömeggel, de annak öntudatos vezetőivel szemben. Mi azonban, teljes egyetértésben tisztelt barátaimmal és kollégáimmal, az emberiesség érzete által hagytuk vezetni magunkat, talán jogérzetünk rovására is. És meggondolva azt, hogy minden ilyen, már egyszer előkészített mozgalomnál előáll a szolidaritás érzete, úgy, hogy a megtorlásnak egyes egyénekre való alkalmazása nagyon könnyen vonhatja maga után ama sajnálatos

¹(177).

kényszerhelyzetet, hogy belesodortanak ilyen jogtalan cselekményekbe ezrei az alkalmazottaknak, úgyhogy azután a megtorlás terén megállani és azoknak következményei alól ezeket mentesíteni nem lehetne: készek voltunk arra az álláspontra is helyezkedni, hogy teljes amnesztiát biztosítunk abban az esetben, ha a vasúti alkalmazottaknak egész tömege a munkát, hivatalos kötelessége teljesítését, újból felveszi.

Tisztelt értekezlet! Mi tudatában voltunk annak, hogy ezzel súlyos felelősséget vállalunk magunkra. Mert hiszen nem tréfádolog az, hogy egy ilyen lépéssel szemben, amely nemcsak az állami tekintély ellen, de a társadalomnak és az államnak legéletbevágóbb anyagi érdekei ellen irányul és amely másfelől a jogrendet, a jogtiszteletet., a magyar államnak tekintélyét és erejét alapjában rendíti meg, — hogy egy ilyen mozgalommal szemben a teljes amnesztiának ezen álláspontjára helyezkedünk. De én azt hiszem mégis, hogy nyugodtabb lelkiismerettel tekinthetünk vissza a lefolyt eseményekre, mintha ezt az alkalmat a teljes büntetlenségre a kötelességült újáról letért egész személyzetnek nem nyújtottuk volna. Ezt azonban a dolog természeténél fogva hosszú időre nem terjeszthetjük ki, mert hiszen minden nappal, amit legalább relatív tértelenségben kellett emiatt töltenünk, minden nappal hatványozódott az anyagi kár, de hatványozódott az erkölcsi veszély is, mert a kormány eme magatartását széles körökben a gyengeség, a tehetetlenség jeléül fogták föl. És a kormánynak az az előzékenysége, amely abból a célból tétetett meg, hogy visszahívja, visszakerje a kötelességteljesítés útjára azokat, akik arról letértek: ellenkezőleg, egyenesen azon izgatok malmára hajtotta a vizet, akik úgy igyekeztek odaállítani a dolgot, — mert egész erejük ebben a tévhitben rejlett — hogy az ország kényszerhelyzetben van és ők diktálhatják a feltételeket. Előre kijelentettük tehát, hogy a sztrájk harmadik napjának végével véget ér a kormány ezen álláspontja is és előkészítettük mindazon intézkedéseket, amelyek a negyedik nap bekövetkezte esetén abba a helyzetbe juttathatják az államot, hogy a szenvedett csorbát mentül előbb kiköszörülhesse és az állam ezen annyira fontos gépezete a normális funkcionálást mentül előbb felvehesse.

Nem ismétlem az eseményeket, amelyek ismeretesek mindnyájatok előtt. Megkezdtük katonai segédlettel a feltárását az elhagyatott vonaloknak, abban a reményben, hogy elszórva az államvasutak állomásain és gócpontjain maradt vissza egy jelentékeny oly rétege az alkalmazottaknak, akik csak az alkalmat várják a kötelességteljesítésre s rendelkezésre fognak állani, ha ezen alkalom kínálkozik. Ebben nem is csalódtunk és azok a vonatok, amelyek az egyes fővonalakon a forgalom újból való beállítását megkezdték, több-kevesebb gyorsasággal, nagyobb vagy kisebb

sikerrel, de mégis mindenütt bizonyos eredményre vezettek és a forgalom felvételét azon a vonalon lehetővé tették.

Ez azonban, természetesen, csak lassú eljárás lehetett. A gyorsabb eredményt két intézkedés biztosította: a katonák kötelese és tartalékos állományban lévő vasúti alkalmazottak behívása és azon munkások elfogadása és alkalmazása, akik az államvasúti szolgálatra a veszélye percében jelentkeztek.

Amint a kormány e két intézkedést életbeléptette, azonnal beállott a rohamos fordulat. És, megvallom, nem volt alkalmam a mai eredményekről szóló rendszeres összefoglalásba betekinthetnem, de már tegnap estig az államvasúti hálózat túlnyomó nagy részén a forgalom föl volt véve és azt hiszem, nem csalódom, ha azt mondom, hogy ma és legfeljebb holnap a forgalom az egész vonalon fel lesz véve.

Ezzel az első, legközvetlenebb cél el van érve és most már remélem, aránylag rövid idő feladata lesz a normális forgalmat biztosítani az egész vonalon; vagyis beállítani az összes vonatokat, abba a helyzetbe juttatni az államvasutat, hogy ugyanazon mértékben szolgálja ki a magyar társadalom és a magyar közgazdaság igényeit, mint ahogy üzemének ezen megzavarása előtt tette.

Az államvasút személyzete most már, mondhatni, kivétel nélkül jelentkezik munkára. Igen kevesen vannak azok, akik még mindig vonakodást mutatnak a kötelesteljesítés tekintetében. Azt gondolom, ma körülbelül állíthatjuk azt, hogy a személyzet zöme, egyes ritka kivételektől eltekintve, ismét munkába állott. De, t. barátaim, hogy ez valóban teljes eredmény legyen és hogy ez a munkábaállítás azután egy biztosabb és szebb jövőnek csiráit rejtse magában, arra szükséges az, hogy ez a tény azon benső meggyőződéssel álljon kapcsolatban valamennyi alkalmazott lelkében, hogy ők egy végzetes ballépést követtek el, — fölteszem legnagyobb részükről, hogy anélkül, hogy ennek valódi horderejével tisztában lettek volna, — de mégis olyan végzetes ballépést, amely nemcsak komoly veszedelmet rejtett magában a magyar nemzetre nézve és nagy károknak tette ki az egész magyar társadalmat, de amely egyúttal szennyfolt az államvasutak történetében; olyan szennyfolt, melyet csak odaadó, buzgó tevékenységgel, minden kísértésnek, minden megpróbáltatásnak ellenálló, hűséges kötelesteljesítéssel lehet helyrehozni. És ezen megrázkódtatásnak, ezen megrendülésnek azt a közérzetet kell fölbresztenie úgy az államvasutak vezetőségében, mint az államvasutak egész személyzetében, hogy itt a múltak keserű emlékeinek teljes begyógyítására csak légy mód van: az, hogyha teljes odaadással az állam iránt és egyúttal teljes bizalommal egymás iránt, igyekeznek a rájuk bízott nagy érdekeket hűségesen képviselni.

Ennek a célnak elérésére, azt hiszem, a kormány akkor tehet

legnagyobb szolgálatot, ha egyfelől tartózkodik attól, hogy eljárása a bosszúállásnak még csak látszatát is viselje magán; de tartózkodik attól is, hogy a törvény kérlelhetlen szigorát alkalmazza mindazokra, akik belesodortattak ebbe a szerencsétlen lépésbe, anélkül, hogy annak valódi horderejével tisztában lettek volna.

Ennek folytán a kormányt ez ügy továbbkezelésében az az intenció vezeti, hogy a jogszolgáltatás folyamatát lehetőleg úgy igyekezzék korlátozni, hogy az csak a valóban leghibásabbakat, tehát csak azokat az elemeket érje, akik vágj- az egész mozgalomnak ilyen bűnös irányba terelésénél vezérszerepet játszottak, vagy valamely különösen súlyos beszámítás alá eső cselekedetet követtek el, vágj útját igyekeztek állani a magábaszállásnak, a megtérésnek akkor, midőn már az alkalmazottak nagy tömege erre az útra lépett. Én remélem, hogy minél kevesebb példaadásra lesz szükség abból a célból, hogy egyfelől kielégítsük az egész nemzetnek megsértett jogérzetét, másfelől dokumentáljuk maguk az ily félrevezetett alkalmazottaink előtt is azt, hogy mit követtek ők el és hogy mik volnának lépésüknek jogi következményei: a független magyar bíróság által rájuk kimondott jogi következményei, hogyha nem a kormánynak atyai gondoskodása állana felettük most, e kritikus órákban.

Ezzel, tisztelt barátaim, beszámoltam a vasúti mozgalom mai állapotáról és az e téren teendő intézkedésekről. Most már engedjétek meg, hogy pár szóval megemlékezzem a dolog politikai oldaláról is.

Mindjárt a sztrájk kitorése után, amidőn a képviselőháznak, — gondolom, — 20-iki ülésén megjelentem, tudomásomra esett, hogy az ellenzék különböző pártjaihoz tartozó férfiak az elnököt kérték fel egy megbeszélés tartására, amely esetleg tájékozásul és útmutatóul szolgálhatna a képviselőház magatartására nézve. En készséggel mentem bele ezen megbeszélésbe és ott mindjárt arra az álláspontra helyezkedtem, hogy a kormány teljesen méltányolja azt az intenciót, amely az ott megjelent urakat vezeti. Kijelentém azonban, hogyha van értelme a miniszteri felelősségnek, ha van értelme a parlamentáris rendszernek, akkor éppen az állam kormányzatában és kormányzati ügykörében beálló ilyen nehezebb, ilyen kritikusabb pillanatok azok, ahol a kormánynak viselnie kell az egész felelősséget, tehát kézben kell tartania az egész intézkedést is. Ennek folytán mi hálával és köszönettel fogadunk minden olyan fellépést a parlament tagjai részéről, akár a parlamentben, akár a parlamenten kívül, amely szolgálatot tesz az ügynek, szolgálatot azáltal, hogy igyekszik észretéríteni és megállítani ezt a kötelesség útjáról elsodort tömeget; de előre kijelentjük, hogy az intézkedés terén magunknak tartjuk fenn az elhatározást és természetesen biztosítjuk és kérjük azután és elvárjuk a szigorú kritikának teljes mértékét intézkedéseink eredménye fölött.

Még ezen értekezlet után volt reményem arra, hogy csakugyan azok a nyilatkozatok, amelyek a képviselőházban történni fognak, azt a nagy ügyet fogják szolgálni, amelynek szolgálata, — azt hiszem, pártkülönbség nélkül, — a Ház és az ország minden komoly emberének célja volt. Azt a célt t. i., hogy beigazolja ország-világ előtt, hogy a jogrendnek ilyen megtámadása, az ország nagy érdekeinek ilyen veszélyeztetése, a magyar állam tekintélyének ilyen megtámadása a magyar parlamentben támogatókra nem számíthat. Fájdalom, tisztelt pártértekezlet, ebben a reményben csalódtam. Én akarom hinni, hogy azok a félrelépések, amelyeknek elszomorodott tanúi lehettünk az elmúlt napokban, azok egyes szörványos jelenségek voltak. Én akarom hinni, hogy azokat maguk az ellenzéki pártoknak komolyabb elemei sem helyeselték; de azért a tény mégis csak tény marad és a kép, a benyomás, az impulzus, amit a közvélemény és amit a mozgalomnak magának részesei a képviselőház tanácskozásairól nyertek: az mégis csak azáltal határozott meg, hogy az ott történt nyilatkozatok valóságos bátorítás, valóságos fölhívás volt a további ellenállásra. És ezzel szemben azok a fáradozások, amelyeket kifejt a kormány és kifejtettek ti, akik kegyesek voltatok ez alkalommal is a kormányt férfiasán támogatni és kötelességeiteket az ország iránt férfiasán teljesíteni: egész sikert mégsem arathattak; mert a többség bárminő magatartása sem törülhetett el annak a ténynek hutását, hogy a képviselőházban ilyen nyilatkozatok is történtek és hogy a képviselőházból hirdettetett az, hogy a kormány tehetetlen, a kormány nem fog megbirkózhatni ezzel a sztrájkjal, a kormánynak békülnie kell, mert különben ki nem húzzuk az államvasutakat azon chaotikus állapotból, amelybe jutottak.

Hát, tisztelt barátaim, ilyen körülmények között, én úgy gondolom, a leghelyesebb út az volt, amelyre léptünk. T. i., miután az ülésznak bezárása úgy is küszöbön állott, mert hiszen küszöbön áll az 1904. évi költségvetés tárgyalása, az 1905. évi közös költségvetés tárgyalására hivatott delegációk tanácskozása, amelyek végett, ha a törvény írott betűje¹ nem is rendelkezik róluk, de, gondolom, a dolog természeténél fogva ezen ülészak bezárása és az új ülészak megnyitása úgy is szükségesnek mutatkozott volna: mivel tehát a helyzet így is az volt, én azt gondolom, legcélszerűbb volt, hogy a kormány előterjesztést tett Ő Felségének aziránt, hogy az országgyűlésnek úgyis hosszúra nyúlt második ülészakát bezárni méltóztassék.

Rendszerint, legalább is az utóbbi időkben, az ülészak bezárása alkalmával szokott a következő ülészak is egybehívatni. Ez alkalommal, t. pártértekezlet, eltértünk ettől a rendes szokástól,

¹ T. i. az 1867. XII. t.-c. 30. és 40. §-a.

amint hogy föltétlen jogunk volt ettől eltérni s ilyen határozatot kérni Ő Felségétől. Eltértünk azért, hogy ebben világosan dokumentálva legyen az a tény, hogy a kormány azt a kormányzati feladatot, mely most rá háramlott, teljesíteni akarja s nem engedi meg, hogy ebben bárminő, a kormányzatra nem hivatott faktortól megzavartassék. Ezt a feladatot tehát teljesíteni fogjuk olyan rövid idő alatt, aminő rövid idő alatt lehet s a következő ülészak összehívása iránt előterjesztést fogunk tenni Ő Felségének akkor, amidőn ezen feladatunkat megoldottuk annyira, hogy már azon meggyőződésben lehetünk, hogy a képviselőházban várható bárminő nyilatkozatok többé föl nem éleszthetik az elottott tüzet, többet nem okozhatnak kárt az országnak és veszedelmet a félrevezetett alkalmazottaknak. Amint ez bekövetkezik, késedelem nélkül megtesszük a lépéseket az országgyűlés összehívása s a következő ülészak megnyitása iránt. Tesszük ezt egyfelől* azért, mert hiszen számos és sürgős ügy csakugyan mielőbbi letárgyalást igényel, másfelől azért, is, mert amint dokumentálni akarjuk egyfelől azt, hogy ezen kormányzati ténykedéseket felelősségünk tudatában mi kívánjuk elvégezni, úgy másfelől kívánjuk azt is, hogy azonnal kötelességünk teljesítése után álljunk a parlamenti ellenőrzés, a parlamenti bíráló elvé és alkalmat nyújtsunk arra, hogy az velünk szemben minden korlátozás nélkül a leghatalmasabban gyakoroltassák.

Én azt hiszem, tisztelt barátaim, hogy az az út, amelyen haladtunk és haladunk, egyfelől célhoz vezetett, vagy célhoz fog, a teljes sikerhez fog rövid időn belül vezetni; másfelől ezen az úton teljesen tiszteljük minden irányban az országban fennálló törvényeket, teljesen megfelelünk úgy büntetőjogi, mint közjogi tekintetben az ország sarkalatos jogi intézményeinek és azt hiszem, hogy azon fényünk különösen, hogy most ezen pillanatban útját vágjuk annak, hogy egyes parlamenti nyilatkozatok, vagy egyes parlamenti ténykedések zavarólag hassanak be a kormány akciójába: e tény által is egyenesen a jól és helyesen felfogott parlamentarizmusnak, a jól és helyesen felfogott miniszteri felelősség elvének tesszünk szolgálatot. Én tehát, amint annak idején a Házban is, már most is teljes megnyugvással bocsátom a kormánynak ez eljárását a ti bölcs megítélésiek alá és amennyiben helyeslésetekkel találkozok, kérem szíves támogatásokat a jövő küzdelmeiben.

Szólásra többé senki sem jelentkező, végül Podmaniezky Frigyes báró pártelnök az értekezlet zajos helyeslése közt meleg elismerés szavaival adózott gróf Tisza István kormányelnöknek, „aki a papírra írt törvényt az életben is valóra váltja és aki különösen a miniszteri felelősségnek az 1848-iki törvényben szabályozott nagy intézményét a parlamentnek az adminisztrációba való tényleges beavatkozásával szemben teljesen érvényre juttatja“.

180. 1904 május 9-iki országos ülés. — A delegáció összehívására és megválasztására vonatkozó gyakorlat. — A pénzügyi oizottság tagjainak száma. (Napló XXV. k. 11., 12—13., 13. 1.)

A képviselőháznak április 25-én megszakadt működése (179) az országgyűlés harmadik ülészakát összehívó kir. kézirat folytán május 7-én vette ismét kezdetét.

A következő, május 9-iki ülés, napirendjén volt a Ház részleges újjáalakulása. Ennek megtörténével az elnöki előterjesztések során bemutatásra került a miniszterelnök átirata, amely szerint a király a közös ügyek tárgyalására kiküldendő országos bizottságot (a delegációt) május 14-ére Budapestre összehívta.¹ Jegyző felolvassa a miniszterelnök átiratát és az ahhoz mellékelte kir. kézirat másolatát.

Ugron Gábor nem hagyhatja észrevétel nélkül, hogy a lapok közlése szerint az imént felolvasott kir. kézirat a főrendiházban már szombaton (május 7-én) felolvasatott és annak következtében a főrendiház már szombaton megválasztotta a maga kebeléből a delegáció tagjait. Ő Felségének hasonló leirata és általában minden királyi leirat az állandó gyakorlat szerint előbb a képviselőházban olvastatik fel és csak azután jut a főrendiházhoz. A kezdeményezési jog minden vonatkozásban a képviselőházat illeti. E tekintetben a képviselőház magát szűkebb korlátok közé szoríttatni nem engedheti. Tiltakozik tehát az ellen, hogy a királyi kéziratok ne a képviselőházban olvastassanak fel előbb; hogy a királyi leiratok törvényessége és helyessége fellett ne a képviselőház mondja meg a maga véleményét előbb. A miniszterelnök nem fogja ezt a képviselőházat a főrendiházzal szemben a második sorba visszahelyezni.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. Ház! A most szóbanforgó kérdéshez a kezdeményezési jognak a világon semmi köze. Állandó gyakorlat az, hogy valahányszor az országgyűléshez egy legfelsőbb királyi kézirat érkezik, az a képviselőházban: adatik át, a képviselőház elnöke bontja, fel, hozza, a Ház tudomására és a képviselőház jegyzőkönyvi kivonat mellett küldi át a főrendiházhoz. Ezt a praxist változatlanul követtük eddig és fogom követni a jövőben is. Hanem ebben az esetben nem érkezett, és nem érkezik soha a delegáció megnyitásakor királyi kézirat az országgyűléshez, hanem megjelenik egy királyi kézirat a hivatalos lapban és annak másolata két külön átiratban megküldetik a képviselőház elnökének és a főrendiház elnökének. (*Helyeslés a jobboldalon.*) Ez a változatlan gyakorlat 1867 óta, ez a gyakorlat követetett a jelen esetben is. Mármost mind a két ház elnöke megkapta a miniszterelnök ezen átiratát és a hozzá mellékelte másolatot akkor, midőn a házak megalakulva még nem voltak. A bejelentés időpontja bekövetkezett a megalakulás befejeztével. Miután pedig a főrendiház ház-

¹ Az 1904-ik évben tehát a delegációk kivételesen kétszer is üléseztek. Január és februárban az 1904-ik évre szóló közös költségvetés megállapítása végett, majd május-júniusban az 1905-iki közös költségek megszavazása céljából.

szabályai értelmében ott gyorsabban történik az alakulási processzus, az az időpont, amikor a Ház elnökének be kellett jelenítenie a hozzáérkezett átiratot, ott még a szombati ülésen kövekezett be, itt pedig a hétfői ülésen. Ez az egyszerű magyarázata annak, hogy — nem egy királyi kézirat, — hanem két különböző átirat, amely a két elnökhöz intéztetett, nem egyidejűleg hozatott az illető házak tudomására, hanem előbb a főrendiházéra és utóbb a képviselőházéra. Én; azt hiszem, hogy a t. képviselőúr ebben méltóztatik megnyugodni és látja azt, hogy itt a képviselőházon semmi tekintetben sérelem nem esett. (*Helyeslés a jobboldalon.*)

Ugron Gábor nem tartja elfogadhatónak a miniszterelnök azon véleményét, hogy a királyi kézirat itt a Házban, miután a Ház még teljesen megalakulva nem volt, ne lett volna bemutatható. Nem hagyhatja ellenvetés nélkül azt a felfogást, hogy az újonnan való alakulás alkalmával a törvényhozás ne volna határozatképes. Nekünk nem állhat érdekünkben, hogy ilyen felfogás nyilvánítása által a képviselőház jogának gyakorlásában bénává tegyék és tehetetlennek deklaráljuk.

Szederkényi Nándor a miniszterelnök előbbi felvilágosító nyilatkozatával kapcsolatban a főrendiház szervezetének módosításáról szóló 1885:VII. t.-c. 14. és 27. §-ának mikénti végrehajtásáról kér további felvilágosítást. Ez a két törvényszakasz tudvalóvóleg az országgyűlés két házának egymással való érintkezése és az országos bizottságok összealkotása iránt tartalmaz rendelkezéseket. A kérdés az, hogy ez az ügy el van-e és miként van elintézve? Ha el van intézve, akkor az új rendezés az irányadó; ha pedig nincs elintézve, akkor az idézett 27. szerint a régi gyakorlat, vagyis az 1885 előtt fennállott gyakorlat marad érvényben. Ez a régi gyakorlat pedig az, hogy az országos bizottságok megválasztása — és ezek közé tartozik a delegáció is — mindig a képviselőházban történik először, azután a főrendiházban.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőház! Az a vegyes bizottság, vagy országos bizottság, amelyet az 1885-iki törvény elrendelt, akkor kiküldetett, a munkáját elkészítette, s annak munkálata mint a képviselőház házszabályai III-ik részének 7. címe befoglaltatik a házszabályokban. Ez vonatkozik az országgyűlés két házának érintkezésére és tartalmaz dispoziciókat. Ezen dispoziciók tartalmazzák többek közt azt a határozatot, hogy az országos bizottságoknak kétharmada a képviselőházból, egyharmada a főrendiházból választandó meg. Magára a procedúrára különben részleteket nem tartalmaz. A delegáció megválasztását illetőleg a változatlan gyakorlat, mint az imént jeleztem, az volt, hogy a két átirat egyidejűleg ment el a két ház elnökségéhez és mind a két ház intézkedett, anélkül, hogy ez intézkedésre nézve innen indult volna ki a kezdeményezés és felszólítás a főrendiházhoz. Tisztán a körülményektől függött, hogy időbeli rendben előbb történt a képviselőházban az intézkedés, de ez nem képezte logikai előfeltét eleit annak, hogy a főrendiház is intézkedhessek. Különben méltóztatassanak megnyugodni abban.

hogy itt a kezdeményezési jog tekintetében a képviselőház jogi helyzete abszolúte érintve nem volt. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Elnök napirendi javaslata kapcsán, mely szerint a május 10-iki ülésen a bizottságok választása volna megejtendő, bejelenti, hogy a pénzügyi bizottságra nézve a miniszterelnök kíván javaslatot tenni.

Gróf Tisza István miniszterelnök: A pénzügyi bizottság tekintetében azt a kérést vagyok bátor intézni a t. Házhoz, méltóztassék elhatározni, hogy az 31 taggal választassák meg. *(Ellentmondás a baloldalon.)*

Szederkényi Nándor: Nem lehet határozni!

Lengyel Zoltán. Meglepetésekkel ne méltóztassanak jönni!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Megmondom az indokát. Azon képviselő urak közül, akik gróf Apponyival kiléptek a szabadelvű pártból,¹ nincsen senki a pénzügyi bizottságban. Ebből a célból kérem, hogy 31 tagú legyen a bizottság, hogy lehetővé tétessék közülök is kettőnek a megválasztása.

Ugron Gábor: Maradjon ki más! Elég felesleges alvó ember van ott!

Szederkényi Nándor: Inkább másodnap vagy harmadnap, vagy máskor is lehet intézkedni. *(Helyeslés a baloldalon.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Kérem, én indítványomtól elállók.

Elnök: Eszerint a pénzügyi bizottság 29 taggal lesz választandó.

Végül a miniszterelnök kérésére a bizottságok megválasztásán kívül még a pénzügyminiszter expozéjának előterjesztése is napirendre tűzött.

181. 1904 május 10-iki országos ülés. — Kabinetiroda németnyelvű leirata. (Napló XXV. k. 15—16. l.)

Előterjesztései során elnök egyebek között bemutatja Háromszék stb. vármegyéek feliratait amiatt, hogy a királyi kabinetiroda Csanád vármegyéhez németnyelvű leiratot intézett.

Madarász József megütközéssel hallotta az elnöki előterjesztésekből, hogy a kabinetirodából Magyarország egyik megyéjéhez német nyelven írtak le. Ilyeneket szó nélkül nem hagyhatunk. A kormány vesse közbe magát, hogy többé ilyen, a magyar nemzet ellen irányuló ténnyt ne követhessenek el.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. Ház! Most a dolog érdeméről tulajdonképen nem tanácskozhatunk; mégis méltóztassék nekem megengedni, hogy felvilágosításul elmondhassam, hogyan áll ez a dolog. *(Halljuk! Halljuk!)*

Én az újságokból értesültem Csanád megye ezen határozatáról és sürgősen beszerezvén magamnak a tényállásra vonatkozó felvilágosítást, pár napra rá, — éppen a delegáció időszakában történvén ez — Bécsben személyesen mentem tudakozódni a

kabinetirodába a dolog felől és ott azt a felvilágosítást nyertem, hogy a kabinetiroda minden levelezését a Magyarországon lévő hatóságokkal magyarul folytatja évek óta, azonban könyöradó-mányok elküldésénél egy németnyelvű nyomtatott blankettát használ. *(Felkiáltások a szélsőbaloldalon: Szüntessék meg!)* Meltóztassék a végét megvárni.

Amint Ófelsége a hírlapokból értesült e csanádmezei határozatról, felvilágosítást kívánt, és midőn a kabinetiroda főnöke neki ezt a jelentést tette, nyomban intézkedett, hogy magyar blanketták nyomassanak. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)* Ennek folytán nekem azután semmiféle okom és alkalmam a dologba beavatkozni nem volt. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)*

Majd Lukács László pénzügyminiszter terjesztette elő az 1904. évi állami költségvetésre vonatkozó expozéját.

182. 1904 május 11-iki országos ülés. — A községi és körjegyzők, valamint a segédjegyzők illetményeinek szabályozásáról szóló törvényjavaslat tárgyalása, (Napló XX. k. 40—42., 43., 43—44. lapokon.)

Következett a napirend szerint a községi és körjegyzők stb. illetményeinek szabályozásáról szóló törvényjavaslat általános tárgyalása.

Nyegre László előadói beszéde után felszólalt Sághy Gyula, Hellebronth Géza, Darányi Ferenc az ellenzéki pártok és Haydin Imre a kormánypárt részéről.

Hellebronth Géza — miként az előtte szóló Sághy Gyula — úgy a maga, mint a Kossuth-párt nevében a javaslatot általánosságban, a részletes tárgyalás alapjául elfogadja. Megemlíti egyebek között, hogy a falusi nép minden kárért és kellemetlenségért, minden rosszért, ami neki az államtól származik, a jegyzőt okolja, Hiszen benne látja az államhatalom személyesítőjét, mert az állami akaratnak végrehajtója falun mindig a jegyző. Márpedig az államhatalom mindig csak követel és elvesz a szegény embertől, de adni bizony nagyon ritkán szokott. Beszéde végén határozati javaslatot nyújt be az adóreformra vonatkozó törvényjavaslatoknak a pénzügyminiszter által leendő mielőbbi betervezése érdekében, mert meggyőződése szerint a mostani nagy fizetésrendezés közepette, amidőn mindenféle közalkalmazottnak javítják az illetményeit, nem szabad megfélekezni az adórendszernek arányosabb és igazságosabb beosztásáról.

Darányi Ferenc főleg a jegyzői magánmunkálatok kérdésével foglalkozva, kéri a kormányt, hogy az idevágó 12. §-t e törvényjavaslatból egyszerűen hagyja ki, vagy pedig akként módosítsa, amint az ügyvédek és közjegyzők deputációja is kérelmezte, hogy t. i. a jegyzők csak közigazgatási ügyekben legyenek feljogosítva beadványok szerkesztésére, igazságszolgáltatási ügyekben ellenben nem. A 12. §. jelenlegi alakjában nemcsak az ügyvédek és közjegyzők, hanem a nagyközönség érdekeire is sérelmes; egy törvénytelen és eddig is csak túrt állapotot szentesít.

Haydin Imre készséggel elfogadja a javaslatot, mely mintegy tervmészetes folytatása a vármegyei alkalmazottak illetményeinek szabályozásáról szóló, nemrég letárgyalt javaslatnak (176). A tervbevett

fizetésemelés mérvét a viszonyoknak megfelelőnek találja, azonban ennek a fizetésemelésnek mékántjét magában a javaslatban nem látja egészen világosan meghatározva. Így nem látja, hogyha egy körjegyzőségben lesznek községek, amelyekben a pótdó a 20%-ot felülhaladja, viszont megint olyanok, amelyekben a 20%-on alul marad, hogyan fog érvényesülni a javaslat 4. §-a;¹ nevezetesen vájjon ezen utóbbi községek a jegyzői fizetésemeléshez hozzájárulnak-e és ha igen, milyen arányban és milyen kulcs szerint? A javaslat 3. §-a rendelkezik a segédjegyzői állások szervezéséről. Szólok kéri a miniszterelnököt, gondoskodjék a majdani törvény végrehajtása alkalmával arról, hogy lehetőleg minden körjegyző segédjegyzővel elláttassék. Mert nem tartható fenn az a visszas állapot, hogy még mindig vannak jelentékeny számban körjegyzőségek, amelyekben segédjegyzői állás szervezve nincs és a körjegyző kénytelen ú. n. jegyzői írkokokat tartani. Ezek a legnagyobb csapása a községi közigazgatásnak, mert szakképzettség és felelőség nélküli emberek. Végül a maga részéről is feltétlenül szükségesnek tartja a jegyzői fizetéseknek rendes kiszolgáltatását, mert a jegyzőknek egyik legnagyobb baja az, hogy nem kapják rendesen fizetésüket és főleg ebből a bajból származnak a jegyzők megtévedései. Azt hiszi, hogy ezen a bajon könnyű volna segíteni. Hasson oda a belügyminiszter, hogy minden törvényhatóság központi alapot létesítsen, amelyből a jegyzői fizetéseket rendszeresen kiszolgáltassa. Ez semmiféle nehézségbe nem ütközik, mert az állam a maga hozzájárulásait évenként úgylis egy előleges összegben fogja átadni az illető vármegyének, hogy azt kifizetésre juttassa; ha most a vármegye ebből az összegből előlegezi a fizetéseket mindaddig, amíg a községi járulékok befolyznak, akkor ez a kérdés igen egyszerűen meg van oldva.

Elnök az általános vitát bezárván, a miniszterelnök felszólalása következett.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőház! Tőlem telhető rövidséggel kívánok foglalkozni a vita során felhozottakkal, amit annyival is inkább tehetek, mert összes felszólaló t. képviselőtársaim a javaslatot általában elfogadni szívesek voltak, annak alapelveit meg nem támadták, s ezzel feladatom lényegesen megkönnyebbült.

T. képviselőtársaim egész sorozatát hozták fel a fontos kérdéseknek, amelyek az én nézetem szerint is megoldandók a közigazgatás rendezésének nagy munkája során. Ilyenek: a jegyző hivatalos állásának helyesebb szabályozása, hatáskörének, felelőségének, ügykörének helyesebb konstruálása, mint jelenleg van; ilyen a szolgálati pragmatika megállapítása; ilyen a jegyzői nyugdíjúgynek rendezése. Ezek, t. képviselőház, mind olyan

¹ A törvényjavaslat 4. J-a ugyanis azt mondja, hogy „ott, ahol a községi pótdó utolsó 3 évi átlaga 20 százalékon alul marad, a jegyző, illetőleg segédjegyző javadalmazásának kiegészítését azon határig, ameddig az a pótdónak 20 százalékon felül való felemelése nélkül lehetséges, a község (községek) köteles foganatosítani. Ily helyeken az állami hozzájárulás csak ezen felemeltett fizetés minimális mértékig) való kiegészítésére terjed ki.

kérdések, amelyeket, megoldandóknak tartok én is a magam részéről, és semmi véleménykülönbség közöttem és t. képviselőtársaim között abban a tekintetben nincs, hogy ezen kérdéseket Is a minél előbb megoldandó kérdések sorába tartozóknak gondolom és tartom én is. Most azonban ezen javaslat keretében, azt hiszem, nem lehetett volna helyesen megoldani ezen kérdéseket, s azt gondolom, helyesen járt el a kormány akkor, midőn a jegyzői illetmények javításának égetően sürgős kérdését nem tette függővé oly más fontos, mélyreható szervezeti reformmunkálatoktól, amelyeknek nyugodt és helyes megoldása a dolog természeténél fogva hosszabb időt vett volna igénybe. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)*

Itt még csak egy kérdésre térek ki, amelyet Haydin Imre t. barátom említett, aki megjegyezte azt, hogy minden jegyzői irodában kellene kvalifikált segéderőnek lenni, olyannal?, aki valóban képes a jegyzőt helyettesíteni. Igaz, az ideális állapot ez volna, s azt hiszem, maga ez a törvényjavaslat egy jelentékenyen előre történő lépést jelent, ezen a téren azon mélyreható különbség által, melyet a kvalifikált segédjegyző és egyéb jegyzői segéderők közt tesz. De továbbá azért is, hogy — amint méltóztattik tudni, s ami ezen javaslat és az anyakönyvi javaslat összehasonlításából kitűnik, — már most a külön anyakönyvvezetői intézmény megszűnése által mód nyílik arra, hogy a segédjegyzői állások szaporítása terén is a kormány a rendelkezésre álló eszközök keretén belül valamit tehessen, úgyhogy én azt remélem, hogy ezen törvényjavaslat végrehajtása során s ennek végrehajtásával kapcsolatban — természetesen az állam pénzügyi ereje által megvont határok közt — lépésről-lépésre, tervszerűen működhetünk azon, hogy mind több és több jegyzői hivatal mellé állíttassák fel kvalifikációhoz kötött, állandó, rendes segédjegyzői hivatal. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)*

(Az elnöki széket Perczel Dezső foglalja el.)

Felemlítette t. képviselőtársam azt is, hogy a törvényjavaslatban nem látja tisztán, hogyan fog érvényesülni a 4. §. azokban a körjegyzőségekben, amelyeknek egyes községei között vannak olyanok, amelyek 20 százalékon aluli pótadót fizetnek, míg más községei ugyanannak a körnek magasabb pótadóval vannak megróva.

Azt hiszem, a törvényjavaslatban lefektetett elvnek végrehajtása igen egyszerű. A körjegyzőség egyes községeire nézve meg van állapítva az arány, amelyben a jegyzői fizetéshez hozzájárulnak. Most a kiegészítésnél is kiszámítandó minden egyes községre az, hogy ezen arány szerint mennyi esik rá a jegyzői fizetés kiegészítéséből, és akkor minden egyes községre nézve külön-külön kell vizsgálat tárgyává tenni, hogy a ráeső többletet meg-

bírja-e, anélkül, hogy a pótdója 20 százaléknál több legyen. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)*

Ezzel kapcsolatban egészen röviden jelzem azt, hogy a javaslat részletes vitája alkalmával a negyedik szakasznál bátor leszek egy módosítást javasolni, amelynek az a célja, hogy oly községekben is, melyek 20 százalékon aluli pótdót fizetnek, de amelyekben az állam az anyakönyvvezetői intézmény révén ma tényleg hozzájárul a jegyzői fizetéshez, az az állami hozzájárulás, amely tényleg fizettetik, a jövőben is megmaradjon, úgyhogy e törvényjavaslatból az állami terhek könnyítésének céljából új teher az illető községekre ne hármoljék. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)*

Talán az összes felszólalt, t. képviselőtársaim megemlékeztek egy igen fontos gyakorlati kérdésről és azt az óhajtásukat fejezték ki, hogy a jegyzők illetményüket közvetlenül az állam pénztárából kapják.

Nagyon sajnálom, hogy a kérdés ily megoldásához jelenleg hozzá nem járulhatok és kénytelen vagyok a t. Házat arra kérni, hogy semmi téren, tehát ennél a javaslatnál se menjünk túl azonkon a határokon, amelyeken az állam ereje az ily intézmények szabályozásánál igénybe vehető. De, amint helyesen mutatott rá Haydin t. barátom, azt hiszem, hogy különösen azokban a megyékben, ahol a jegyzői illetmények ma igen gyengék; ahol — mert ez meglehetősen összefügg — a községek nagyon szegények; ahol az év első felében a jegyzők nem jutnak illetményeikhez: éppen ott maga e törvényjavaslat és az állami segély nyújt módot, hogy a vármegyék a bajnak legakutabb részén szabályrendeleti lég segíthessenek. A törvényjavaslatnak 10. §-a ugyanis kijelenti, hogy az egy-egy vármegye jegyzői fizetéseknek kiegészítésére eső államsegélyt a belügyminiszter a vármegyéknek egy összegben bocsássa rendelkezésére. Engem már akkor, amikor e szöveget ily alakban terjesztettem elő, az a cél vezetett, hogy így nyújtsak a vármegyéknek bizonyos alapot arra, hogy a jegyzői illetmények: kiszolgáltatásánál az égető bajokon segíthessenek. A jegyzői illetményeknek az a, része t. i., mely állami segélyből fedeztetik, egész évre egy összegben az alispán rendelkezésére kerül és ez az összeg úgy osztható be, a kiutalványozás — természetesen megfelelő kautálék mellett — akként, történhetik, hogy az évnek azon időszakában, amikor a jegyzői fizetésnek községi forrásból eredő része éppen nem, vagy rosszul folyik be, az állami segély magasabb mértékben bocsáttassák rendelkezésre és legyen igénybevehető. Természetes, kellő kautélák mellett kell ezt megoldani. Ha a vármegyék úgy kívánják, szabályrendeleti lég járhatnak el és kijelentem, hogy ily szabályrendelet jóváhagyása semmiféle elvi akadályba nem ütközik. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)*

Végül, t. Ház, még egy pár szót kell mondanom arról a kérdésről, melyet Darányi Ferenc t. képviselőtársam felhozott és amely, amint ő is jelezte, a királyi közjegyzők és ügyvédek körében bizonyos nyugtalanságot keltett és ez az ú. n. jegyzői magánmunkálatoknak kérdése. *(Halljuk! Halljuk!)*

T. képviselőház! Én abban a szerencsés helyzetben vagyok, hogy életemnek derekát falun, a magyar nép között töltöttem el, olyan viszonyok között, ahol megszokta mindenki, aki körülöttem él, hogy minden ügyével, bajával hozzám forduljon és ahol bőszes módomban és alkalmam nyílt beletekinteni a magyar nép életviszonyaiba, életszükségleteibe, látni az intézményeknek funkcionálását a gyakorlati életben. És mondhatom a t. képviselőháznak, hogy a jegyzői magánmunkálatokra — természetesen bizonyos kinövésektől, vagy visszaélésektől megtisztítva, amelyekre még röviden visszatérek — a népnek, a közönségnek érdekében feltétlenül szükség van *(Úgy van! Úgy van! a jobboldalon.)* és óriási anyagi kárt okoznánk éppen a magyar népnek, éppen a nagyközönségnek akkor, ha arra kényszerítenők, hogy minden olyan ügyben, amelyet ma a helyben lakó jegyző, aki őt ismeri, aki tud az ő nyelvén beszélni, aki meg tudja vele értetni a dolgot, jóformán minden költség nélkül elvégezhet, — hogy minden ilyen kérdésben szakszerű jogi tanácsadóhoz kellene fordulnia. *(Úgy van! Úgy van! a jobboldalon.)*

A jegyzői magánmunkálatoknak rendszerét és intézményét tehát a magam részéről fenntartandónak tartom, *(Helyeslés.)* és nagy súlyt helyezek rá, hogy az fenntartassék a közigazgatás végleges rendezése alkalmával is, először azért, mert, amint mondtam, meggyőződésem szerint ez a közönségnek is érdeke; másodsorú éppen azért, amit Hellebronth t. képviselőtársam nagyon helyesen jegyzett meg, mert nagyon szükséges, hogy az a közigazgatási tisztviselő, aki a néppel közvetlenül érintkezik, ne csak akkor érintkezzék vele, mikor adót hajt be és mikor katonát állít, hanem hogy tanácsadója, vezetője, gondozója legyen a nép érdekének az egész vonalon. *(Élénk helyeslés.)* És én nem ismerem teret és munkakört, ahol szebb hivatás nyílhatik meg a nép között élő intelligens közigazgatási tisztviselőre, mint ezen ú. n. magánmunkálatok körét, ahol ő csakugyan jó tanácsadója, vezetője, gondozója lehet a népnek, ennek összes életviszonyai között. *(Általános helyeslés.)*

Ilyen körülmények között a feladat, amely előttünk áll, nem az, hogy eltöröljük ezen intézményt, hanem, hogy azt szabályozzuk úgy, hogy ott a helytelenségek vagy visszaélések lehetőleg megátoltassanak. Ebben a tekintetben fonalat ad a kormány kezébe a közigazgatás egyszerűsítéséről szóló 1901:XX. törvénycikk, amennyiben ez a törvénycikk és az annak alapján kibocsátott végrehajtási rendelet utasítja a vármegyéket, — maga a

végrehajtási rendelet is bizonyos szabályokat állít fel különösen az ellenőrzésre nézve, — utasítja a vármegyéket arra is, hogy újabb szabályrendeleteket dolgozzanak ki a magánmunkálatokra nézve. Ezen munka folyamatban van ugyan, de azt még meg lehetős kezdetleges stádiumban találtam; most azonban a vármegyékhez egy körrendeletét bocsátók ki, amelyhez mellékelem mintáját egy ilyen szabályrendeleti tervezetnek, azzal a felhívással, hogy azt lehetőleg vegyék alapul megalkotandó szabályrendeleteiknél, mert legcélszerűbbnek így tartjuk és mert bizonyos sarkalatos elvi kérdésekben eltérést ezen szabályrendelet-tervezet-től nem is volnék hajlandó jóváhagyni.

Ezen szabályrendeletnek hivatása lesz az, hogy precízen megállapítsa egyfelől a magánmunkálatok körét, tehát, megakadályozza azt, hogy olyan bonyolultabb vagy vitás jogi ügyek is erre a térre tereltesse, ahol már csakugyan a zugírászat jellegével bírhatna a jegyzői magánmunkálat; *(Helyeslés.)* másodsor, hogy megállapítsa precíze a díjakat és szigorúan tiltsa meg ezeknél magasabb díjaknak nemcsak követelését, de elfogadását is. *(Helyeslés.)*

A harmadik feladat, amely ezen szabályrendeleteknek életbe lépte után lesz teljesítendő, az 1901:XX. t.-c. alapján életbe léptetni a hatályos kontrollt e tekintetben. Én ez irányban egy igen helyes diszpozíciót találtam a belügyminisztériumban, hol rám csak az a feladat hármlik, hogy annak a pontos és szigorú végrehajtását ellenőrizzem. Tudniillik a jegyzők összes nyugtáikat, a feleknek másolópapíron kell, hogy kiállítsák, úgyhogy minden kiállított nyugtának számokkal ellátott hiteles másolata benmaradjon a jegyző könyvében, amely azután minden hivatalvizsgálat alkalmával ellenőrzés tárgyát képezi. *(Élénk helyeslés.)* Így tehát fegyelmi úton megtorlandó cselekményt fog elkövetni a jegyző akkor is, ha ezen nyugtáiban hibás tételeket találunk; de akkor is, ha a félnek bárminő más alakban vagy papíron állít ki nyugtát, ami által elvonhatná magát az ellenőrzés alól. Azt hiszem, hogy ezzel nagy hézagot töltünk be a mai ellenőrzési rendszerben, mert kétségtelen igaz az, hogy amint egy hivatása magaslatán álló érdemes jegyzőnek legszebb munkaköre a magánmunkálatok köre, másfelől azon selejtes elemeknek, akik — hiába — ilyen nagyszámú testületben mégis előfordulnak, viszont itt volt legtagabb kapu a visszaélésre, mert olyan munkakörrel volt szó, amely az ellenőrzés alól eddig elvonott. Az ellenőrzésnek ezen nagyon helyes tervezetét már készen találtam a belügyminisztériumban, de rám vár azon kötelesség, hogy annak pontos és szigorú végrehajtása felett örökjtem, *(Élénk helyeslés.)* és rajta is leszek, hogy e tekintetben az összes ellenőrzésre hivatott hatóságok a kellő utasítást megkapják. *(Helyeslés.)*

Ezek után, a törvényjavaslat elfogadását kérve, végül még

csak azt jegyzem meg, hogy a határozati javaslatához, sajnálatomra, hozzá nem járulhatok, mert nem tartom helyesnek, hogy incidentaliter a Ház az adóreform kérdésében prejudikáljon. *(Élénk helyeslés jobbfelől.)*

Következvén a határozathozatal, a Ház a törvényjavaslatot általánosságban a részletes tárgyalás alapjául elfogadta, Hellenbronth Géza határozati javaslatát pedig elutasította.

A részletes tárgyalás során Hellebronth Géza az 1. §-hoz módosítást ad be, mely azt célozza, hogy a segédjegyzők 1000 korona fizetésén kívül 300 korona lakpénzben részesíttessenek.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőház! Én nagy sajnálatomra kénytelen vagyok arra kérni a t. Házat, hogy ne menjünk túl azon a határon az újabb terhek elvállalásában, ameddig elmentünk. Ami magát a módosítást illeti, meg csak azt az egy körülményt ajánlom a t. Ház szíves figyelmébe, hogy tulajdonképpen a segédjegyzői állás rendszerint egy egész fiatal ember pályájának a kezdete, még pedig az egyetemi kvalifikációval bíró fiatal embereknél is fiatalabb embereké, kik 18—20 éves korban jutnak ebbe az állásba, úgyhogy összehasonlítva más életpályák kezdetének nehézségeivel, azt hiszem, mindenki megfelelőnek fogja találni ezen javadalmazást. *(Helyeslés a jobboldalon!)*

A Ház az 1. §-t változatlanul elfogadta.

A 4. §-nál a miniszterelnök szólalt fel.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőház! Amint már jelezni volt szerencsém az általános vitánál, itt a javaslatnak egy kiegészítését vélném célszerűnek. T. i. olyan községekben is, ahol 20%-on alul van a pótdadó, előfordulhat és elő is fordul az az eset, hogy a jegyző vagy segédjegyző, mint anyakönyvvezető anyakönyvi tiszteletdíjban, vagy a község anyakönyvvezetés címén államsegélyben részesül. A 6. §. értelmében az ilyen anyakönyvvezetői tiszteletdíjak és államsegélyek megszüntetendők. Ha mármost a 6. §. értelmében megszüntetjük az ilyen községekben fizetett segélyt, a 4. §-nál pedig hatályban marad az, hogy ott a jegyzői fizetés kiegészítésére államsegély nem nyújtható, akkor az állam megszabadul egy már 9 év óta viselt teherből és az illető községekre ebből megfelelő teheröbbltet hárul. Én azt hiszem, nem volna célszerű, midőn emeljük a jegyzők fizetését, olyan terhet, amelyet az eddigi fizetés vont maga után, áthárítani az állam hátáról a községekre és ennek folytán célszerűnek vélem a már említett kiegészítést, melynél azonban disztinválni kell. T. i. az állami anyakönyvvezetői tiszteletdíj vagy államsegély azon része, amely a jegyző fizetését 1600 koronánál, a segédjegyzők fizetését pedig 1000 koronánál magasabbra nem emelte fel, a jövőben egyszerűen a községnek adandó, mert a községre hárul az a teher, hogy a jegyzői fizetést ennyire ki-

egészítse. Előfordulhat azonban az, hogy a jegyzői fizetés az államsegéllyel vagy anyakönyvi tiszteletdíjjal kiegészítve, meghaladja a jegyzőnél az 1600 koronát, a segéd jegyzőiknél az 1000 koronát. Ebben az esetben az a többlet, amellyel az az 1600 vagy 1000 koronát meghaladja, a 6. §. értelmében mint személyi pótlék az illető jegyzőnek vagy segéd jegyzőnek adandó, természetesen csakis átmenetileg, addig, amíg az illető jegyző vagy segédjegyző van ott.

Ennekfolytán azt kell kimondanunk az ezen 4. §-ban említett községekre nézve is, hogy amennyiben az állami hozzájárulás a törvényben biztosított minimumon felül emeli a jegyzői illetményeket, ezekre nézve a 6. §. marad irányadó, míg az állami hozzájárulás azon része, amely a jegyzői vagy segédjegyzői illetményeket a minimum mértékén aluli összeggel javította, jövőre a községnek fog államsegély gyanánt kiszolgáltatni.

Ezen disztinkciót kellett keresztléveznem ezen indítványban, amelyet bátor vagyok tenni, amikor javaslatba hozom, hogy a 4. §. végére a következő utolsó bekezdés tétessék *(olvassa)*:

„Amennyiben ily község jegyzője, illetőleg segédjegyzője anyakönyvvezetői, illetőleg anyakönyvvezető-helyettesi tiszteletdíjban vagy a község anyakönyvvezetés címén államsegélyben részesült volna, a község ez összeg azon részének megfelelő államsegélyben részesíttetik, melynek betudásával a jegyzői, illetőleg segédjegyzői fizetés 1600, illetőleg 1000 koronát meg nem halad; míg az eddig élvezett tiszteletdíjnak és államsegélynek ezt meghaladó részére nézve a 6. és 9. §. rendelkezései irányadók.“

Ajánlom módosításomat elfogadásra. *(Helyeslés.)*

Interpellációs szerda lévén, a tanácskozást a legközelebbi ülésen folytatták.

183. 1904 május 13-ik országos ülés. — A községi és körjegyzők illetményeinek szabályozásáról szóló törvényjavaslat tárgyalása. — Napirend. (Napló XXV. k. 56., 57—58., 58., 60., 62., 64., 65. és 66. 1.) Gróf Tisza István május 16-iki beszéde a Belvárosi Polgári Körben: a kormányvállalás okai; jelszavak és valódi nemzeti politika.

A törvényjavaslat 4. §-a feletti folytatólagos vita során Hellebrontli Géza szólal fel elsőnek. Úgy találja, hogy a 4. nem felel meg az osztó igazságnak. Ez a szakasz ugyanis megadja a jegyzői fizetés-emeléshez való állami dotációt azon községeknek, amelyeknek községi pótdóója 20%-on felül van és amelyekben a községi jegyzőknek és segédjegyzőknek még nincs 1600 és 1000 K minimális fizetése. A szakasz azonban nem intézkedik azokról a községekről, amelyeknek községi pótdóója ugyan szintén nagyon túl van a 20%-on és mégis a közigazgatás érdekében meghozták azt az áldozatot, hogy a javaslatban kontemplált 1600 K minimális fizetést a jegyzőnek már évekkal ezelőtt saját erejükből megadták. Nem igazságos, hogy segítyezzük azokat a községeket, amelyek elég szűkkeblűek voltak a jegyzői fizetés tekinteté-

ben, míg ellenben olyan községek, amelyek áldozatot hoztak a közigazgatás érdekében, semmiféle állami segélyben nem részesülnek. Ezért módosítást nyújt be, amely szerint a 4. §. második bekezdése után a következő harmadik bekezdés jöjjön:

„Mindazon községekben, amelyeknek pótdóója 20 százalékon felül van, akár van meg az 1600, illetve 1000 korona legkisebb fizetés, akár nem, az 1886. XXII. törvénycikkben megállapított 800 korona fizetésen felül a jegyzői, illetve segédjegyzői fizetés az államkincstárt terheli.“

Babó Mihály szerint arra kell fektetni a fősúlyt, hogy a 4. §. helyesen állapíttassák meg, miután a törvényjavaslat célja az, hogy a jegyzők anyagi helyzetén javítva, a jó közigazgatás érdekeit szolgálja. Ebből a megfontolásból kiindulva, kettős irányban terjeszt elő módosítást.

Az egyik úgy szól, hogy az első bekezdés után pótlólag iktatassék be: „Az egyszer megállapított állami hozzájárulási összeg csak az állás megszűnése esetén vonható el a községtől.“ A második úgy szól, hogy e szavak után: „a községi kiegészítés kérdésében“ iktatassanak be e szavak: „esetről-esetre“, mely pótlás után a szöveg így szól: „A községi kiegészítés kérdésében esetről-esetre a vármegyei közgyűlés belügyminiszteri jóváhagyás mellett határoz.“

Horváth Gyula a jegyzők tehermentesítése érdekében és olyvégből, hogy a jegyző ne legyen kénytelen sajátjából segédjegyzőt tartani azért, hogy a rárótt feladatoknak mindenben megfelelhessen, a 4. §-hoz a következő módosítást ajánlja:

„Mindazon községekben, amelyeknek állami adója 15,000 koronát meghalad, tekintet nélkül a pótdóó nagyságára, segédjegyző állami dotáció mellett alkalmaztatik.“

Elnök a 4. §. feletti vitát bezárván, a miniszterelnök szólalt fel:

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőház! Méltóztassék megengedni, hogy lehető rövidséggel nyilatkozzam a beadott módosítványok tekintetében. *(Halljuk! Halljuk!)*

Hellebronth Géza t. képviselőtársamnak a második bekezdés után teendő módosítványa szerint mindazon községekben, amelyek pótdóója a 20 százalékot meghaladja, 800 korona fizetésen felül a jegyző meg a segédjegyző fizetése az államkincstárt terhelné. Legnagyobb sajnálatomra kérem kell a t. Házat, ne méltóztassék az indítványt elfogadni, mert ez, számszerűleg nem tudnám megmondani, hogy mennyit, de okvetlenül több millió, talán 3—4 millió korona évi terhet jelentene az államra nézve, amennyit a jelen pillanatban teljesen lehetetlen volna elvállalni. Maga a jegyzői fizetés kérdése abból a szempontból, hogy az a jövőben mennyiben terheli a községet, mennyiben nem, szorosan összefügg az adminisztráció végleges rendezésével. Azt hiszem, akkor lesz helyénvaló elmenni ezen a téren is addig a határig, ameddig a községek terheinek könnyítése és különösen a pótdóónál mutatkozó óriási egyenlőtlenségek lehető eloszlátása végett

elmenni indokolt és szükséges lesz. De most, incidentaliter, a jegyzői illetmények kiegészítéséről szóló törvényjavaslat alkalmazásával megoldani e kérdést nem tartanám helyesnek, nem is tekintve azt, hogy a pénzügyi helyzet szempontjából is a legnagyobb aggodalym voltának és kénytelen volnék hozzájárulásomat megtagadni attól, hogy ilyen újabb nagy teher hártassék az államra.

Ugyane szempontból nem fogadhatom el Horváth Gyula t. képviselő úr módosítását sem, amely szerint ismét az államot terhelné a segédjegyzői állások szervezése minden olyan községben, amelynek adója 15.000 koronát meghalad. Ez megint teljeseen ötletszerűi? venné igénybe az állam hozzájárulását, nem is szólva arról, hogy a hozzájárulás indokoltságának meghatározását egyetlen körülménytől: az illető község adóalapjának magasságától tenné függővé és oly terheket hártana, az államra, amelyeket az állam, pénzügyi helyzetére való tekintettel, át nem vállalhat. Talán megnyugtathatja e részben a. Házat az, aminek már tegnapelőtt voltam bátor kifejezést adni, hogy a segéd jegyzői állások fokozatos szaporítása igenis a kormány elhatározott szándéka, és e tekintetben, amennyire az állam pénzügyi helyzete engedi, lépésről-lépésre igyekezni fogok előre haladni, de természetesen megválogatva a helyeket, hogy hol a legszükségesebb, hol teszi a község anyagi helyzete leginkább indokolttá az állami hozzájárulást.

Babó t. képviselőtársam két indítványa közül az ielsőt elfogadhatónak tartom: azt, hogy az egyszer megállapított állami hozzájárulási összeg csak az állás megszűnése esetén legyen a községtől elvonható. A magam részéről sem látok nehézséget abban, hogy itt bizonyos definitivum teremtessek, hogy ne legyen évről-évre kérdés az, vajjon a községi háztartásban mutatkozó kedvezőbb eredmények, esetleg a község által követett nagyobb takarékoság nem válnak-e illuzóriussá a községre nézve azért, hogy az így beállott pénzügyi eredményt azután az állami hozzájárulás megfelelő csökkentése révén az állam konfiskálja magának.

Ellenben a másik módosítást, hogy t. i. „esetről-esetre“ határozzon a vármegyei közgyűlés a kérdés felett, feleslegesnek tartom; talán a szakasz világos értelmét is megzavarná; mert hiszen az természetes dolog, hogy mindig akkor határoz a vármegye a dotáció kérdésében, amikor az eléje kerül.

Ezekután újból kérem az általam tegnapelőtt beadott módosítás elfogadását, valamint kérem Babó Mihály t. képviselő úr első módosításának elfogadását is. *(Helyeslés jobbfelől.)*

A Ház a miniszterelnök felszólalása értelmében határozott.

Az 5. §-nál, mely a jegyzői fizetés állami kiegészítésénél számításba veendő tételekről szól, Horváth Gyula módosítást ajánl, amely szerint a c) pont elhagyandó volna, ab) pontban pedig a kataszteri tiszta jövedelemnek megfelelő összeget kellene egyenértékű megállapítani.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. Ház! Azt hiszem, egyenesen az osztó igazságnak követelménye, hogy lehetőleg egyenlő elbánásban részesíttessenek a javadalmaszásoknak állami kiegészítését kívánó jegyzők, és azt hiszem, az osztó igazságnak e követelményét sértenek meg, ha azon termény- és földhaszon élvezetiben rejlő járandóságait a jegyzőknek, amelyek egyes községekben vagy éppen nem, vagy csekély mértékben vannak meg, másutt pedig jelentékeny faktort képeznek, nem a valóságnak megfelelően vennék fel, és igazságtalanságot követnének el azokkal a jegyzőkkel szemben, akiknek illetményei nem földhaszonvételben, de pénzben vannak már előre kifejezve. Úgy gondolom, t. Ház, ebből a szempontból is, eltekintve az állam pénzügyi érdekétől, de az igazság szempontjából és abból a szempontból, hogy ne jogos elégedetlenség forrása legyen ez a javaslat, helyesebb úgy eljárni, hogy a jegyzők ilyen járandóságainak is lehetőleg reális értékét puhatóljuk ki. Ennek folytán én kérném a szakasznak változatlan elfogadását. *(Helyeslés jobb felől.)*

Horváth Gyula módosítását visszavonván, az 5. §. változatlanul elfogadtatott.

A 6. §-hoz ismét Horváth Gyula kér szót és a jegyzők iránti méltányosságból az utolsó bekezdés¹ elhagyását kéri.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. Ház! Itt ismét azt hiszem, hogy a módosítás elfogadásával igazságtalanságot követnének el. Mert mi történnék akkor? A törvényjavaslat értelmében állami hozzájárulással kiegészítettek a jegyzők fizetése 1600 koronára és a megfelelő négy korpótlékkal együtt legmagasabb összegben 2000 koronára. Ha mármost van egy olyan jegyzői fizetés, amelyiknek mai értéke, mondjuk, 1650 korona és ha a korpótlékba nem számítanánk be az állami hozzájárulást, akkor egyenlően megkapná a 100 korona korpótléket az is, akinek csak 1600 korona fizetése van, és az is, akié az 1600 koronát meghaladja. Miért adjuk meg tehát az állami hozzájárulást egy olyan jegyzőnek, akinek az illetménye az 1600—1800 koronát is meghaladja, mikor a másik jegyző, akinek fizetése ennél kevesebb, állami hozzájárulásban mégsem részesül? Én azt hiszem, itt a principiális álláspont csak az lehet, hogy az állami hozzájárulásnak csak a ma élvezett illetményeket kell kiegészíteni arra az összegre, mely az illetőnek járna szolgálati idejéhez képest. Abban az esetben pedig, hogyha a korpótléket nem számítanók be a ma élvezett illetménytöbbletbe, akkor vennék állami hozzájárulást igénybe arra, hogy az illető fizetését nagyobbra egészítsük ki, mint azt a törvény kontemplálja. *(Úgy van! jobb felől.)* Ily körülmények között kérem e javaslat változatlan elfogadását.

¹ A 6. §. utolsó (harmadik) bekezdése így szól: „Amennyiben azonban a jegyzőnek korpótlékre is igénye van (9. §.), személyi pótléka csak azon összeg erejéig jár, mellyel ez a korpótlék összegét is meghaladja.”

A Ház többsége a szakaszt eredeti szövegében fogadta el.

A 8. §-nál Hellebronth Géza szükségesnek tartja, hogy a jegyzői javadalmazás esetleges kiegészítő részét alkotó községi földek haszonélvezetének pénzbeli egyenértékét községenként megállapító járási bizottságban a 8. §. első bekezdésében megjelölt tagokon kívül bizonyos mértékben a jegyzői kar is képviselve legyen. Indítványozza tehát, hogy a 8. §. első bekezdése után a következő szavak tétessenek folytatólag: „Ezen tagokon kívül két tagot még a vármegyei jegyzői egylet saját kebeléből küld ki.”

Horváth Gyula szintén méltányosnak tartja, hogy a jegyzői kar, midőn ily fontos anyagi érdekéről van szó, képviselve legyen abban a megállapító bizottságban. És ha már két tag által nem lehet képviselve, mint Hellebronth Géza kívánja, legalább egy tag által képviseltessék, mely tagot a főispán a vármegyei jegyzői kar kebeléből nevezze ki. Ily irányú módosítást nyújt be.

Sághy Gyula a legmelegebben pártolja Hellebronth indítványát. Ha azonban ez az indítvány el nem fogadtnék, akkor másodsorban hajlandó Horváth Gyula módosítványához hozzájárulni.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőház! Én nagyon méltánylom azon intenciót, amely a 1. képviselőtársaimat módosításaik benyújtására indította, de mégis arra kérem a Házat, hogy azokat elfogadni ne méltózhassék. Én t. i. megvallom, éppen a jegyzői kar szempontjából nem tartanám ildomosnak és helyesnek azt a felfogást, hogy quasi mint status in statu ingerenciát kívánnának maguknak oly kérdésben, ahol az ő zsebükről, anyagi érdekeikről intézkednek. Azt hiszem, hogy a közszolgálat összes alkalmazottainak azt kell érezniök, hogy először feszélyezve vannak akkor és nem ők illetékesek, hogy saját érdekeiket képviseljék és előtérbe vigyék, amikor illetményeik szabályoztalak és másodsor meg kell győződve lenniök arról, hogy a közcélet összes faktoraiban a kellő igazságérzet, kellő erkölcsi garancia megvan arra, hogy jogosult érdekeiket kellőleg megvéte. Háznak. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Nekem tehát az a felfogásom, hogy éppen a jegyzői kar repulációja szempontjából nem látszik megfelelőnek, miszerint mi a jegyzők érdekét azáltal akarjuk megóvni, hogy őket magukat mint szervezett testületét vigyük bele ezen dolgok elintézésébe. Ennekfolytán én a szakasz változatlan elfogadását ajánlom a t. Háznak. *(Helyeslés jobbfelől.)*

A Ház ily értelemben határozott.

A 9. §-nál, mely a jegyzők korpótlékaról szól, Sághy Gyula és Horváth Gyula módosítást terjeszt elő a korpótlék összegének a kétszeresre emelése érdekében. Hellebronth Géza és Horváth Gyula a segédjegyzőket is bizonyos korpótlékban kívánja részesíteni; utóbbinak további módosítása szerint a személyi pótlékot a jegyzők az esetre se veszítsék el, ha máshová választatnak meg.

Gróf Tisza István miniszterelnök: Ismételve kérem a t. Házat, semmi olyan indítványt, amely újabb megterheltetést

róna az államra, ne méltóztassék elfogadni. Minden téren oly óriási mértékben vétetik igénybe az állam pénzügyi ereje a fizetések rendezése által, hogy itt csakugyan meg kell államink és tovább a kormány, felelőssége tudatában, nem mehet.

Horváth Gyula t. képviselő úrnak utolsó indítványára nézve bátor vagyok felvilágosításul megemlíteni, hogy a jegyzőre nézve a más községbe való átmenetei nem jelenti a szolgálati idő megszakítását; a korpótlékhoz való igényét tehát nem veszi el azáltal, ha más községbe megy át; *(Felkiáltások a szélsőbaloldalon: Személyi pótlék!)* hogy azonban tényleg meg fogja-e kapni, ez attól függ, hogy új község-jegyzői fizetése milyen nagy, mert természetesen csak abban az esetben fog az államtól hozzájárulást kapni, ha jelenleg élvezett illetményei a törvény értelmében kiegészítésre szorulnak. Az természetesen, hogy ő kisebb jegyzőségben megszerzett állami hozzájárulási igényt magával vigyen egy nagyobb jegyzőségbe, nem volna lehetséges, hanem a korpótléket a javaslat értelmében nem veszi el azáltal, ha más községbe választatik meg jegyzővé.

Kérem a t. Házat, méltóztassék a szakaszt változatlanul elfogadni. *(Helyeslés jobb felől.)*

A 9. §. a módosítások mellőzésével változatlanul elfogadtatott.

A 11. §-nál, mely szerint az államsegély a nyugdíjigény kiszámításánál egyelőre csak feltételesen vétetik figyelembe, Hellebronth Géza rámutat arra, hogy nem tekinthető szerencsés megoldásnak a törvényjavaslat azon rendelkezése, hogy a községi jegyzők nyugdíjügyét a vármegyei törvényhatóságokra hárítja, mert ebből bizonyos anomáliák származhatnak. Határozati javaslatban kívánja utasítani a belügyminisztert, hogy a jegyzői nyugdíjügy országos egyöntetű rendezése céljából még ez év folyamán törvényjavaslatot terjesszen be.

Szalay László hangsúlyozza, hogy mindazok az indokok, amelyekből folyólag a jegyzők fizetésének egy részét az állam viseli, alkalmazhatók a tekintetben, hogy e fizetéstöbblet következtében előálló nyugdíjigényeket is az állam viselje. Ezért indítványozza, hogy a jelenlegi 11. §. helyébe a következő új szakasz tétessék: „Az államsegély a nyugdíjigény kiszámításánál figyelembe veendő és az államsegély alapján megállapított nyugdíjat az állam viseli.”

Horváth Gyula hozzájárul Hellebronth és Szalay indítványához, mert igazságtalannak tartja, hogy a jegyzői nyugdíj minden vármegyében más alapon van rendezve, sőt vannak oly vármegyék is, ahol egyáltalában nincs a jegyzői nyugdíj rendezve. Még csak azt kívánja a belügyminiszter figyelmébe ajánlani, hogy gondoskodják a jegyzők fegyelmi szabályzatának megváltoztatásáról is, mert a jegyzőkre vonatkozó fegyelmi szabályok egyáltalában nem elégitik ki a mai kor igényeit és a jegyzőt a felsőbb hatóságok önkényének szolgáltatják ki.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. Ház! Azt hiszem, hogy az összes most felvetett kérdések a közigazgatás végleges rendezésével kapcsolatban döntendők el: úgy a fegyelmi ügy újabb szabályozásának kérdése, mint a törvényhatósági tisztviselők és a

községi jegyzők nyugdíjalapjának kérdése is. Az ügy jelen stádiumában nem tartanám időszerűnek ezzel foglalkozni, még kevésbé tudnék arra vállalkozni, hogy záros határidő alatt még a folyó évben törvényjavaslatot, nyújtsak be ezirányban. Hagyjuk a kérdésnek megbeszélését és végleges rendezését a közigazgatás általános reformjának idejére. Most kérem a javaslatot változatlanul elfogadni. *(Helyeslés jobbról.)*

A Ház ily értelemben határozott.

A 12. §-nál, mely a jegyzői magánmunkálatokról is rendelkezik, Darányi Ferenc a következő módosítást terjeszti elő:

„A községi és körjegyző telekkönyvi ügyben csak akkor járhat el, ha először az érték az 1000 koronát meg nem haladja; másodsor, ha az van a telekkönyvben tulajdonosként bejegyezve, aki a jog átruházását vagy a tehertétel bekebelezését megengedi, vagy aki a terhes szerződést szenvedőleg köti, önként értetvén, hogy e rendelkezés a körjegyzői törvény kivételes intézkedéseit nem érinti.“

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. Ház! Én azt hiszem, egyáltalában nem volna helyes itt, hol a jegyzők illetményeiről beszélünk, anyagi diszpozíciókat állapítani meg a jegyzők ú. n. magánmunkálatait illetőleg. A kérdés egy kissé bonyolultabb, mint t. képviselőtársam gondolja, és azzal, hogy a telekkönyvi ügyeknél egy diszpozíciót törvénybe iktatunk, a kérdés terrénümanak talán egy századrészt sem oldottuk meg.

Én tehát, azt gondolom, hogy leghelyesebb, ha marad ennek az ügynek kezelése azon a nyomon, amelyen megindult, hogy t. i. az 1901. évi XX. t.-c. alapján kibocsátott végrehajtási rendelet bizonyos elveket kimondott,, ezen elvek alapján most átdolgoztatnak a vármegyei szabályrendeletek és folyamatba tétetik azon ellenőrzési eljárás, amelyet az általános vita során röviden jellemeztem.

Ezekután kérem a t. Házat, hogy az indítványt ne méltóztassék elfogadni, hanem a 12. szakaszt eredeti szövegében, pótlás nélkül, méltóztassék elfogadni. *(Helyeslés a jobboldalon.)*

A Ház ily értelemben határozott.

A 13. §. is elfogadtatván, ezzel a törvényjavaslat részleteiben is tárgyaltattott. (Harmadszori olvasása május 14-én volt és mint 1904: XI. törvénycikk került a törvénytárba.)¹

Ezt követőleg elnök napirendi javaslatot tesz, melyszerint a Ház május 14. (szombati) ülésének napirendjére az imént letárgyalt törvényjavaslat harmadszori olvasását tűzze ki. Thaly Kálmán óhajtaná, hogy a kérvények tárgyalását is a szombati ülés napirendjére tűzzék ki, miután különben is [szombaton szokták a kérvényeket tárgyalni és a kérvényeknek már tárgyalás alá vett egyik sorozatát folytam kellene.

Gróf Tisza István miniszterelnök:

T. képviselőház! Meg-

¹ A vármegyei alkalmazottak illetményeinek szabályozásáról szóló törvényjavaslat (17(5) tudvalevőleg az 1904:X. t.-c.

vallom, hogy az első percben én is abban a nézetben voltam és az elnök úrral úgy is beszéltek meg, hogy a kérvényeket is a holnapai ülés napirendjére tűzzük ki. Egy körülmény folytán azonban kémem kell a Házat., hogy ettől most, eltekinteni méltóztassék. *(Halljuk! Halljuk!)* A pénzügyi bizottság t. i. ma kezdi meg a beruházási javaslat tárgyalását. Nem gondolnám, vagy legalábbis nem tartanám valószínűnek, hogy azt még ma elvégezhesse; ezen esetben pedig rendkívül óhajtandó volna, hogy elvégezhesse holnap, úgyhogy egy formális ülésen hétfőn beadhassa jelentését. E jelentés tárgyalása azután a csütörtöki ülésre tűztnék ki, mert azután közbejönnek a pünkösdi ünnepek és akkor a beruházási javaslat törvényerőre emelkedése szenvedne lényeges hátramaradást. Már pedig, miután holnap délután a delegáció alakulása veszi igénybe az időt, a pénzügyi bizottság csakis délelőtt, a képviselőház ülése után foglalkozhatnék e javaslattal.

Ez volt az az indok, amiért az elnök úrral egyetértőig a holnapai ülés napirendjére csakis a ma letárgyalt törvényjavaslat harmadszori megszavazását javasoltuk kitűzni. Én a magam részéről rajta leszek, hogy a kérvényeknél is felgyülemlett hátralék legközelebb, mielőbb letárgyaltassék. *(Helyeslés.)*

Thaly Kálmán a miniszterelnök felvilágosítása után a maga részéről is hozzájárul az elnök napirendi javaslatához.

Még megjegyezni kívánjuk, hogy az Ő Felsége által 1904 május 14-ére Budapestre összehívott delegációk (180) ülésezését megnyitó két tőnbeszéd május 15-én hangzott el a budavári királyi palotában. A magyar delegáció albizottságai május második felében végezték előkészítő munkájukat. Június 4-től kezdve voltak a delegáció teljes ülései. A delegációk június 8-án fejezték be működésüket.

*

Az időbeli sorrend miatt itt emlékezünk meg gróf Tisza István május 16-iki pohárköszöntőjéről.

A Belvárosi Polgári Kör ugyanis május 16-án este díszes lakomát rendezett a miniszterelnök tiszteletére abból az alkalomból, hogy igen súlyos viszonyok között vállalkozván a kormányzásra, rövid idő alatt máris bizonyosságot tett arról, hogy a politikai helyzet javulása iránt táplált reménységet működésével be fogja váltani.

Kautz Gyula, a Kör elnöke és a 67-es kiegyezést védő szabadelvű politikának régi kitűnő híve, köszöntötte fel elsőnek a miniszterelnököt.

Utána gróf Tisza István emelkedett szólásra. Pohárköszöntője itt következik:

Tisztelt Uraim! Az Önök mélyen tisztelt elnöke, az én kedves barátom és szomszédom, felidézte lelkünkben a közelmúlt sötét korszaknak emlékeztétét és jól tette, hogy felidézte, mert hiszen vannak dolgok, amelyeket nem szabad elfelejteni. *(Úgy van!)*

Régi elcsépelet, mondás, hogy a történelem napirendre tér azok felett, akik sem felejteni, sem tanulni nem tudnak. *(Igaz! Úgy van!)* De én hozzá merem tenni azt is, — és ebben, fájdalom, mi reánk nézve nagyon nagy igazság rejlik, — hogy mi sokszor azért nem tudunk tanulni, mert nagyon is jól tudunk felejteni. *(Úgy van!)* Mert több tanulságot vonhatnánk le az élet eseményeiből, ha azok nem mosódnának oly hamar el emlékeztünkben. *(Élénk tetszés.)* Éppen azért, arra kérem én is Önöket, uraim, ne feledjék el e nemzet múltjából s ne feledjük el a mi eddigi tapasztalatainkból sem azokat az eseményeket, amelyek arra hivatvák, hogy tanulságul szolgáljanak jövőre, hogy bőlebbé tegyenek bennünket. Hiszen hacsak arra az utolsó pár évtizedre gondolunk vissza, amelyekre mindnyájunknak kiterjed az emlékezete: mennyi tanulság rejlik ezekben! Minden hiba, minden gyarlóság mellett is milyen gyors emelkedését látjuk a magyar nemzet erejének, súlyának, hatalmának *(Élénk helyeslés.)* abban a korszakban, amidőn nem jelszavak után indult, de a komoly érdekek komoly kultiválását végezte férfias, kitartó munkával. *(Úgy van!)* Most lejtőre jutott s minő közel volt az örvényhez, midőn, bárcsak rövid időre is, a komoly munka terét a jelszavak kultusza, a lidércfény után való indulás váltotta fel. *(Igaz! Úgy van!)*

T. Uraim! Nagyon sokan voltak legjobb barátaim közül, akik alig félévvel ezelőtt lebeszélni igyekeztek arról, hogy egy lehetetlennek látszó feladatra vállalkozzam. Én nem hallgattam szavukra. *(Hosszas, élénk tetszés és taps.)* Megakadályozott abban a hazafiúi elkeseredés. Mert oly sötétnek láttam a jövőt, hogy nem tudtam volna lelkiismeretem nyugalmát biztosítani egy tétlen, egy gyáva fél reállá« által, *(Hosszas, élénk tetszés és taps.)* mert azt éreztem magamban, hogyha a kérlelhetetlen végzetnek be kell következnie, abban megnyugvást, beletörődést csak úgy találhatok, ha megpróbálom megfogni a »is kerekét s ha az események először keresztülgázolnak én rajtam. *(Élénk tetszés és helyeslés.)* De visszatartott attól, hogy az ő tanácsukra hallgassak, annak felemelő tudata is, hogy aki ebben az országban a jelszavakkal száll szembe; aki ezt a nemzetet a komoly, becsületes, az élettel számoló, az élet gyakorlati feladatait megoldani kívánó munkára vezeti vissza; az végez igazán nemzeti politikát. *(Úgy van!)* az vezeti igazán a magyar nemzetet a nagyság útján, a maga nagy történelmi missziója betöltése útján. *(Úgy van!)* És fenntartott az az optimizmus, hogy az isteni gondviselés, amely ezt a nemzetet ezer esztendőn keresztül annyi vészen át vezette; amelyik ebbe a nemzetbe minden kritikus pillanatban bele tudta oltani az áldozatrakész hazafiúi belátás és hazafiúi tetterő tulajdonságait: nem fogja csüggedni hagyni a magyar nemzetet ma sem s csak egy erős, egy elhatározott becsületes

akaratra van szükség s az úttörő, aki elindul az egyenes úton, nem fog magában maradni. *(Úgy van!)*

És, t. Uraim, ha van valami a közelmúlt történetében, ami örömmel töltheti el lelkünket s ami erősítheti bennünk a reményt, hogy végig fogjuk küzdhetni a küzdelmet, amelyre vállalkoztunk s amelynél ma még végleges sikerről ne beszéljünk, mert félúton vagyunk, — úgy ez abban a tényben rejlik, hogy, hacsak nem csalnak szemeim, talán napról-napra erősebbnek, elszántabbnak, *(Úgy van!)* magával jobban tisztában levőnek látom ezt a tábornokot, amelyik ezen valódi nemzeti munka szolgálata szegődött. *(Lelkes éljenzés.)*

Önök itt, t. Uraim, régi, kipróbált harcosai ennek az iránynak. Engedjék meg, hogy amidőn Önök egészségére ürítem, poharamat, azt kívánjam, mert jobbat nem kívánhatok önöknek sem: tartsanak ki férfiasán ezen becsületos, ezen igaz, ezen minden ízében valódi magyar nemzeti politikai irány mellett. *(Éljenzés.)* Tartsanak ki, vívják meg férfiakhoz méltóan ezt a küzdelmet. Meg fogják akkor találni legszebb jutalmukat annak látásában, hogy előbbre vitték a nemzet sorsát, s bármit hozzon is a jövő, meg fogják találni a jutalmat a teljesített kötelesség felemelő öntudatában. *(Meg-megújuló, szűnni nem akaró lelkes éljenzés és taps.)*

A lakoma végéfelé megegyeszer felszólalt gróf Tisza István és gróf Khuen-Héderváry Károlyt, az ő hűséges fegyvertársát, köszöntötte fel.

184. 1904 májas 19-iki országos ülés. — Gróf, Wimpffen Siegfriednek stb. az örökös főrendiházi tagság jogával való felruházásáról szóló törvényjavaslat tárgyalása. — Beruházási törvényjavaslat tárgyalása. (Napló XXV. k. 75—76., 95—97. lap.)

Tárgyalás alá került gróf Wimpffen Siegfriednek, gróf Wimpffen Simonnak és báró Trauttenberg Frigyesnek az örökös főrendiházi tagság jogával való felruházásáról szóló törvényjavaslat, amelyet még a Széll-kormány terjesztett elő. A javaslat szerint nevezett indigenák, kik a magyar állampolgárságot az 1879:L. t.-c. 6., illetőleg 48. §-a értelmében megszerezték és az 1885:VII. t.-c. 2. §-ának b) pontjában megkívánt vagyoni képesítéssel bírnak, tekintettel a közgazdaság és közjótékonyosság terén már eddig is szerzett hazafiúi érdemeikre, az 1885:VII. t.-c. 2. §-a c) pontjának második bekezdése értelmében az örökös főrendiházi tagság jogával felruháztatnak.

Benedek János a függetlenségi és 48-as párt nevében kijelenti, hogy nem akarja útját állani a kormány ezen javaslatának, de kéri a kormányt, hogy a parlamenti reform előkészítésekor (174) legyen tekintettel a főrendiház reformjára is, melynek jelenlegi szervezete tarthatatlan. A főrendiház létjogosultsága megszűnt abban a pillanatban, amint alkotmányunk 1848-ban a népképviselői rendszer alapjára helyezkedett. De még ha volna is létjogosultsága, még abban az esetben is a legveszedelmesebb dolog az indigenáknak törvényhozói kiváltságot adni. Ismételten kéri a kormányt, hogy a parlamenti reformra vonat-

kozó javaslatainak előterjesztése alkalmával egyszersmind a főrendiház eltörlésére, vagy pedig mint felsőháznak az újjászervezésére vonatkozó javaslatait is terjessze elő.

Buzáth Ferenc a tárgyalás alatt lévő törvényjavaslatot örömmel elfogadja és csupán egy megjegyzést kíván tenni. Ez az, hogy a törvény szerint a honosított az állampolgári eskü letétele után csak tíz év múlva lehet a törvényhozás tagja. (1879:L. t.-c. 15. §.) Mármost a Wimpffen grófok csak az 1900. évben tették le a honpolgári esküt; báró Trautenberg Frigyesre nézve azonban nincs kitüntetve, hogy mikor tette le. Igaz, hogy a törvény szóbanforgó rendelkezése nem szól kifejezetten a főrendiházi tagságról, mégis kétségtelen, hogy mivel a főrendiház is a törvényhozásnak egyik tényezője, a főrendiházi tagságot sem lehet a honpolgári eskü letételét követő tíz év előtt megszerezni. Kéri a miniszterelnököt, hogyha jövőre hasonló esetek fognak felmerülni, ezt a szempontot vegye figyelembe.

Ugron Gábor szerint, ha valamely állam tart valamit arra, hogy törvényhozása megfeleljen az állam faji jellegének, akkor el lehet mondani, hogy németekből Magyarországon már elég van. Egy rendi házat fenntartani, amelynek még magyar jellegére sincsen kellőképen figyelem, a törvényhozási okossággal s bölcsességgel meg nem férhet. Ebben az országban amúgy is német az uralkodóház és a hadsereg; társadalmunkban az idegeneknek bámulata uralkodik. És vájjon nem szolgáljuk-e mi is a német guvernantok által kezdeményezett, a társadalom által folytatott német beültetési politikát, amikor egynéhány év óta itt lakó, itt élő német urakat a magyar főrendiház tagjaivá emelünk azért, mert elegendő adót fizetnek, mert házasság révén birtokot szereztek itt maguknak, mert pár esztendő óta magyar honpolgárságot vállaltak. Szóló az ilyen politikában nem látja a nemzeti érdekek védelmét, nem látja, hogy a már amúgy is túltengő idegen szellemmel szemben igyekeznék ez a törvényhozás védekezni, ezért ezt a törvényjavaslatot el nem fogadja.

Elnök az általános vitát bezárván, a miniszterelnök emelkedett szólásra.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőházi Igen röviden óhajtok egy pár megjegyzést tenni azokra, amik a vita során elmondattak.

Ami mindenekelőtt a főrendiház szervezetét illeti, legyen szabad megjegyezni azt, hogy én nemcsak az u. n. két-kamara-rendszernek híve vagyok, amint talán a Ház túlnyomó nagy része, de szükségesnek tartom azt is, hogy a magyar felsőház, íelsőkarnara, főrendiház, vagy akárhogy nevezzük, oly összealkotóssal bírjon, amelynél fogva a magyar nemzeti érzésnek, a magyar nemzeti politika egészséges tradíciónak és a jó értelemben vett konzervativizmusnak kellő nyomatékkal bíró képviselője legyen. Én elismerem azt, hogy ha ebből a szempontból nézzük a főrendiház mai szervezetét, hogy ott lehet esetleg bizonyos kifogásokat tenni; de ma, midőn az országnak annyi nagyhorderejű, fontos, égető kérdése vár megoldásra, a főrendiház reformját az aktuális politikai teendők közé nem vélem felveendőnek.

Ami az eskü kérdését illeti, természetes dolog, hogy miután főrendiházi tagságot indigena csak külön törvény által szerezhethet, felesleges bárminő mechanikus határnap megállapítása, mert minden egyes esetben magát az esetet lehet mérlegelni és aszerint dönthet a törvényhozás. Elismerem azonban azt, hogy célszerű csak olyan indigenákat ruházni fel a főrendiházi tagsággal, kiknél köztudomású dolog, hogy ők teljesen elsajátították a magyar jelleget és a magyar érzést. Ebben a tekintetben én azt hiszem, hogy a tapasztalatok, amiket az ország tett, kedvezők és biztatók. Egész történelmünkön keresztül láttuk azt, hogy különböző társadalmi osztályokhoz tartozó német elem özönlött be az országba és ha egyes kivételes jelenségektől eltekintünk, általában azt láthatjuk, hogy az a németiség, amely Magyarországra bejött, aránylag rövid idő alatt teljesen beleolvadt a magyar nemzetbe, érzületében, felfogásában és hazafiságában, szóval mindabban, ami a magyar embert teszi. Azt hiszem tehát, hogy ebből a szempontból semmi kifogást nem emelhetünk az ellen, hogy egyes német eredetű családok is a magyar főrendiházi tagsággal felruháztassanak, mert én bízom abban, hogy a magyar nemzetnek az az abszorbeáló ereje, mely e tekintetben a magyar történelmen keresztül mutatkozott, talán még fokozottabb erővel fog nyilvánulni a jövőben is. Ajánlom a törvényjavaslattal elfogadásra, *(Helyeslés a jobboldalon.)*

A Ház a törvényjavaslatot általánosságban és részleteiben is elfogadván,¹ következett a magyar kir. államvasutak hálózatának kibővítéséről, vasúti és más beruházásokról, valamint a szükséges költségek engedélyezéséről szóló törvényjavaslat tárgyalása. A részletes vita során a 13. 5-nál, mely egyebek között a belügyi tárca körében eszközlendő bizonyos beruházásokról szól, Sebess Dénes azt a kérdést intézi a miniszterelnökhöz, mint belügyminiszterhez, hogy gondoskodott-e arról, hogy a marosvásárhelyi állami kórház ügye a rendes költségvetés keretében megoldást nyerjen?

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. Ház! A betegápolási költségek olyan rohamos arányban növekedtek, hogy kénytelen voltam minden oly kórház építését, amely fejlesztéssel jár, egyelőre megállítani és amint lesz alkalmam a költségvetés tárgyalása alkalmával részletesen előadni, egy nagyon intenzív munkát teszek folyamatba azon, célból, hogy a betegápolási költségek: az ügynek takarékosabb kezelése útján leszállíttassanak. *(Helyeslés.)* Csakis ezen eljárásom eredménye után leszek abban a helyzetben, hogy a kórházak továbbfejlesztésére tért engedjék. Amint ez a helyzet beáll. Marosvásárhely kórháza azon objektumok egyike lesz, amelyeknek kibővítése, nézetem szerint, indokolt, s azért be is fog következni. Akkor majd a költségvetés keretén belül fogok intézkedni. *(Helyeslés.)*

¹ 1904: XIII. t

Az ülés folyamán ez a törvényjavaslat is letárgyalhatott.¹

Ezt követőleg elnök napirendi javaslatot tett a legközelebbi ülésre vonatkozólag.

Buzáti Ferenc elnök javaslatához hozzájárul, indítványozza azonban, hogy erre az ülésre tűzessék ki a kvóta-bizottság tagjainak megválasztása is. Kéri ezt annál inkább, mert a miniszterelnök már a május 10-iki ülésen határozati javaslatot adott be ezen bizottság megválasztása iránt, az osztrákok már hetekkel ezelőtt megválasztották a maguk kvóta-bizottságát, a kvóta pedig fejedelmi döntéssel július 1-ig van megállapítva.² Ha tehát a két kvóta-bizottság mielőbb meg nem kezdi működését, akkor nincs kilátás, hogy egymással kellő időben megállapodhasson, még kevésbé, hogy a kvóta-bizottságok javaslata alapján a két parlament a kvótára nézve egyetértő megállapodásra jusson. Ha a miniszterelnök szóló javaslatát nem fogadja el, akkor a beállandó következményekért a felelősséget előre is reá és a kabinetre hárítja.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. Ház! Hogyha a Ház úgy kívánja és kívált a Ház t. ellenzéki tagjai óhajtják, hogy a kvóta-bizottság megválasztassék ... *(Felkiáltások a szélsőbaloldalon: Dehogyan óhajtjuk!)*

Buzáth Ferenc: Az a kérdés: a miniszterelnök úr akarja-e?

Gróf Tisza István miniszterelnök: Utóvégre is a kvóta-bizottságot csakugyan előbb vagy utóbb meg kell választani, az kétségtelen. És ha van egy ellenzéki pártja a Háznak, mely súlyt helyez rá, hogy idő álljon rendelkezésre a kvóta-kérdéssel foglalkozni, a magam részéről... *(Mozgás és zaj a baloldalon.)*

Ha ketten beszélünk egyszerre, akkor t. képviselőtársam sem ért meg engem és én is elesem attól a szerencsétől, hogy meghalljam, mit beszél t. képviselőtársam. *(Derűtség jobbról.)* Tehát jobb, ha egymásután beszélünk. Mondom, én nem tartom szükségesnek javasolni, hogy holnap történjék meg a dolog; de semmi hátrány azzal egybekötve nincs, ha holnap választatik meg a kvóta-bizottság. A magam részéről az indítványhoz szívesen hozzájárulok, mely esetben azután a harmadszori megszavazások után következő tárgy gyanánt jönne az általam beadott indítvány elfogadása és a kvóta-bizottság megválasztása.

A Ház ilyen értelemben határozott.

185. 1904 május 20-iki országos ülés. — Napirend előtti fel-

¹ 1904: XIV. t.-c.

² A közösügyi költségekhez való hozzájárulás arányának (a kvótának) megállapítására nézve I. az 1867:XII. t.-c. 18—22. §-át. Megjegyzendő, hogy 1898 óta Ausztriával szemben nemcsak a gazdasági kiegyezési, hanem a kvóta-provizórium állapotában is voltunk (64), amely állapot a kvótát illetőleg csak 1907 december 31-én ért véget (1907:LV. t.-c.), míg 1898-tól 1907 december 31-ig terjedő időszakban a kvótát időközönként ő Felsége állapította meg. Ugyanez áll a gazdasági kiegyezésre nézve is annyiban, hogy az újabb megegyezés ezen a téren szintén csak 1908 január 1-én lépett hatályba. (1908: XII. t.-c.)

szólalás a delegációban történtek tárgyában: a hadügyi kormány pénzbeli követelései; a Monarchia balkáni politikája; a delegáció elnökének üdvözlő beszéde. — A kvóta-bizottság tagjainak megválasztása. (Napló XXV. kötet 101—102., 103. lap.)

Rátkay László a függetlenségi és 48-as párt megbízásából napirendelőtti felszólalása keretében óvást emel a delegációban történtek ellen. Rá akar mutatni először a magyar delegáció állásfoglalására a katonai vívmányok tekintetében, azután a külpolitikára és harmadszor a hadügyi kormánynak túlzott pénzbeli követeléseire.¹ Hogy a katonai vívmányok dolgában a magyar delegáció miképpen gondolkozik, arra kiáltóbb bizonyíték nem kell, mint az a beszéd, melyet a magyar delegáció elnöke néhány nappal ezelőtt mondott. Másfél esztendei nagy harc után, mely a nemzet jogaiért folyt, előáll a magyar delegáció elnöke és Ő Felségéhez intézett üdvözlő beszédében azt mondja, hogy a legteljesebb megnyugvással van a magjai¹ nemzet Felséged hadserege iránt. Nem nemzeti vágyakról van itt szó, hanem tételes törvények becstületes végrehajtásáról s ez nem nyilatkozik meg a delegáció elnökének beszédében egyetlen szóval sem, hanem ehelyett a teljes megnyugvás érzetét rakja le a trón zsámolyához. Az ilj-en téljüket látva, igazán elkeseredik az ember. És ha egyszer elmondhatta a költő a magyar nemzetről, hogy te a hősök nemzete vagy mai elsőhajthatjuk, hogj^T ez a nemzet most nem a hősök nemzete, hanem a túllojalításnak, a szolgálai érzelmeknek és hazugságoknak a nemzete. Lehetetlen továbbá, bögj¹ a függetlenségi párt nevében szóló óvást ne emeljen az ellen a külügyi politika ellen, mely a magyar delegációban megnyilatkozik. Úgy látszik, hogj^r a külügyi politikában a józan magyar logikának ma semmi beleszólása nincs. A külügyminiszter ugyanis Törökországgal szemben legutolsó expozéja alkalmával oh¹ hangot használt, amelyet égjük nemzet a másikkal szemben már csak Hiedelemből sem szokott használni, még akkor sem,, ha eközött a két nemzet között nem volna meg a kellő összhang. Valóságos fenyegetés, valóságos provokálás volt a külügyminiszter szavaiban azzal a nemzettel szemben, amely iránt szóló a függetlenségi párt nevében most és mindenkor is legteljesebb rokonszenvét fejezi ki. Ez a párt sohasem fogja elfelejteni azt, amit 1848-ban a török nemzet a magjmr menekültekkel szemben tett. Ez a nemzet ma nekünk a Balkánon legmegbízhatóbb barátunk. De óvást kell emelnie pártja nevében azok ellen a túlzott pénzügyi követelések ellen is,, amelyekkel most a delegációban mintegy megrohanta a hadügyi kormány a magyar nemzetet, tekintet nélkül a magyar állam teherbíró képességére.

¹ Itt csak annyit kívánunk megjegyezni, hogy május 15-én a magyar delegáció ülésait megnyitó trónbeszéd (183) előtt az alkotmányos gyakorlatnak megfelelően a delegáció elnöke, Széll Kálmán, mondotta a királyt üdvözlő beszédet és hogy Goluchowski közös külügyminiszter expozéjában, melyet a magyar delegáció külügyi albizottsága május 17-én tárgyal, a „műrztégi program“ fokozatos végrehajtásáról, illetve a Monarchiának az európai nagyhatalmak megbízásából Oroszországgal együttesen folytatott balkáni akciójáról beszélve, igen erőlyes hangot használt a török kormány ellen balkáni (macedóniai) reformációjukat megnehezítő magatartása miatt. Azt sem szabad tekinteten kívül hagyni, hogy a távol Keleten éppen akkor teljes erővel folyt az 1904 febr. havában kezdődő orosz-japán háború.

A miniszterelnök pedig a delegáció tegnap tartott ülésében¹ segítségére sietett a hadügyminiszternek és apróra megmagyarázta, hogy hisz ez nem is oly nagy kiadás és fényes pénzügyi magyarázatát adta, hogy ezek a teríték a nemzetet nem is fogják sújtani. Ez igazán Kolumbusz tojása! Nem is tudtuk, mily könnyű módon lehet 400 millió koronának fedezetet találni! Mert a 27 milliós tétel — a miniszterelnök magyarázata szerint — benne marad továbbra is a hadügyi költségvetésben és ez a 27 millió körülbelül 25 év alatt törleszteni fogja a hadsereg beszerzéseire felveendő kölcsönt, anélkül, hogy ebből az országra teheröblet származnék. Miért nem alkalmazza a miniszterelnök ezt a bűvészmutatványt, amely mégis ily egyszerű tudomány, a magyar nemzet kívánságainál is?

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőház! (*Halljuk! Halljuk!*) Nem kívánok a most elhangzott beszéddel polémiaiba bocsátkozni.

Kecskeméthy Ferenc: Nem is volna könnyű!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Nem is volna nehéz, hanem majd rákerül a sor akkor, amikor az itt szóba hozott és érintett kérdések felett a Ház érdemlegesen fog (határozni. Áll ez a hadsereg beszerzéseivel kapcsolatos pénzügyi kérdésekről, amelyekre nézve a döntő szót természetesen a képviselőház fogja kimondani akkor, mikor az erre vonatkozó kölcsönjavaslatot tárgyalni fogja. Én most csak özön reményemnek és meggyőződésemnek adok kifejezést, hogy mentői többet fogunk ezen kérdés feledt tárgyalni és vitatkozni, mentői behatóbban lesz az az ország közvéleménye előtt felderítve: annál nagyobb és teljesebb megnyugvást fog az ország közvéleménye abból meríteni. (*Úgy van! jobbfelől.*) Hiszen az egész pénzügyi kombinációnak lényege abban fekszik, hogy az új ágyúk beszerzésének költségei, amelyek [ledig éppen saját véreink biztonsága szempontjából teljesen elkerülhetetlenek, (*Ellenmondás a szélsőbaloldalon.*) fedezhetőek lesznek anélkül, hogy ebből az országra, teheröblet származzék, anélkül, hogy a közös költségvetésben ezen a címen bárminő emelkedés mutatkoznék. (*Zaj a szélsőbaloldalon. Elnök csenget.*)

Ezen egy megjegyzésen kívül és annak ismételt hangoztatása mellett, hogy az a 150 millió — hogy kerekszámban beszéljek — beruházási teher, ami a közös kormány által kért összegből Magyarországra esik, — mert itt ne beszéljünk 400 millióról, mivel csak 150 millió esik mireánk...

Endrey Gyula: Bagatell!

Gr. Tisza István miniszterelnök: . . . hogy ez a teher, ami nem bagatell, a közös költségvetésben teheremelkedést előidézni nem fog: azt hiszem, ez mindenesetre helyes, célszerű és sikerült megoldása ezen kérdésnek. (*Úgy van! jobbfelől.*)

¹ T. i. a magyar delegáció hadügyi albizottságának május 19-ki ülésében.

Ezek után még csak két rövid megjegyzésre szorítkozom. (*Halljuk! Halljuk!*) A képviselő úr kifejezte rokonszenvét Törökország iránt és azt hiszem, hogy ebben a tekintetben nincs ellentétben sem a magyar kormány, sem a. külügyminiszter úr álláspontjával; hiszen évek hosszú sora óta a Monarchia külügyi politikája teljes egyetértésben és összhangban a magyar nemzet érületével is odairányult, hogy a Balkán-népek fejlődésének és jólétének igényei, amelyekkel bizonyára nincsen ellentétben t. képviselőtársam sem, megegyeztessenek a státság fenntartásával, vagyis a török uralom szerzett jogainak lehető épségben tartásával. (*Ugy van! a jobboldalon.*) De én azt hiszem, hogy ezt a politikai célt, amely egyaránt lebeg mindnyájunk szeme előtt, akkor szolgáljuk helyesen és akkor vagyunk igaz barátai a török kormánynak, ha — amint az a valódi baráthoz illik — megmondjuk neki sokszor a kellemetlen igazságot is és nem döntjük őt gyengéinek, hibáinak legyezgetése által veszedelembé. (*Helyeslés a jobboldalon.*)

Végül a t. képviselő úr, suaviter in re et fortiter in modo, megemlékezett arról a beszédről, amellyel a delegáció elnöke Ő Felségét üdvözölte. Ennekem erre csak egy rövid megjegyzésem van. (*Halljuk! Halljuk!*) A delegáció elnöke azt, hogy mi van a 67-es kiegyezésben, hogy mi annak valódi jogi és politikai tartalma, bizonyára nem fogja a képviselő úrtól megtanulni (*Mozgás a szélsőbaloldalon.*) és a delegáció elnöke egy hosszú, üdvös életen át bebizonyította azt, hogy a férfiaság, az igazmondás, a lojalitás és hazafiság követelményei szempontjából leckét senkitől sem fogad el. (*Élénk helyeslés jobbfelől.*) Ezeket kívántam elmondani. (*Élénk helyeslés a jobboldalon.*)

Következett a napirend szerint a miniszterelnök határozati javaslata a kvóta-bizottság kiküldése iránt. A Ház ezt elfogadván, elnök javasolja, hogy a képviselőház által a nevezett bizottságba kiküldendő tíz tag azonnal megválasztassék.

Báró Kaas Ivor nem ellenzi, hogy a miniszterelnök indítványa azonnal végre is hajtassák. Mivel azonban a kvóta-bizottság képviselőházi tagjainak megválasztása nem volt napirendre tűzve, hanem csupán a bizottság kiküldése iránti határozati javaslat: nehogy ebből precedens származzon, mondja ki az elnök és a Ház, hogy ez nem jelent jövőre nézve semmiféle precedenst és csak nemine contradicente történhetik meg a választás.

T. Ház! Én egyszerűen konstátálom azt, hogy valahányszor hasonló indítványok adattak be a kvótadeputáció iránt, a Ház gyakorlata az volt, hogy az indítvány elfogadása után a szavazást azonnal megejtette.

Ezt követőleg megejtetvén a szavazás, eredménye az ülés végén kihirdtetett.

186. 1904 június 6. országos ülés. Napirend: érdemleges

ülés csak a delegáció üléseinek befejeztével. (Napló XXV. k. 113—114, 114. lap.) Bánffy szegedi mandátuma.

Az elnöki előterjesztések során bemutatásra került báró Bánffy Dezső, Szeged sz. kir. város első választókerületében május 31-én a szabadelvű párt és a függetlenségi párt jelöltje ellenében nagy szó-többséggel megválasztott képviselőnek megbízólevele. Ezzel az Újpárt vezére is bejutott a képviselőházba¹

Egyébként a június 6-iki ülés csak ú. u. formális ülés volt, melyet az elnök az indemnitási javaslat előterjesztése céljából hívott egybe, mert a Ház egyik előbbi ülésén úgy határozott, hogy a delegáció működésének befejezéséig érdemleges ülést nem tart.

A pénzügyminiszter az indemnitási javaslatot előterjesztvén, elnök kijelentette, hogy az ülésnek egyéb tárgya nincs és javasolta, hogy az ülés jegyzőkönyve nyomban hitelesíttessék; megjegyezvén még, hogy a Ház felhatalmazása alapján, amint a delegáció működését befejezte (183.), fog ülést összehívni a legközelebbi ülés napirendjének megállapítása céljából.

Ugron Gábor ezzel szemben indítványozza, hogy a Ház csütörtökön (június 9-én) tartson ülést és tűzze ki ezen ülés tárgyául a képviselőház előtt fekvő kérvényi bizottsági jelentéseket. Mert ideje már, hogy a függőben lévő kérvények letárgyaltassanak és a polgárok kérvényezési joga a képviselőház által is respektáltassék.

Gróf Tisza István miniszternök: T. Ház! A t. képviselőház azon határozatot hozta, hogy a delegáció üléseinek befejezése» érdemleges ülést nem tart; ennek folytán nézetem szerint ellentétbe helyezkedtünk volna egy már hozott határozattal, ha ma formális ülésnél egyebet kívántunk volna tartani, amely formális ülés csakis miniszteri előterjesztések, elnöki bejelentések átvételére és tudomásulvételére szokott tartatni. Azt hiszem, hogy a Háznak egyszer már hozott határozatával szemben nem tehetünk egyebet, minthogy az első ülést, amelyben a Ház további teendőire nézve határozni fog, azonnal a delegációk befejezése után tartsuk meg.

Egyébiránt megjegyzem, hogy valószínűleg csütörtökön, legfeljebb pénteken ez az első ülés meg lesz tartható, és tekintettel arra, hogy a legjobb esetben is csak akkor fogja a pénzügyi bizottság az indemnitáryre vonatkozó jelentését beadni, úgy, hogy az indemnitáry napirendretűzéséig egypár nap a Háznak rendelkezésre fog állani: a kormánynak különben is az volt a szándéka, hogy ezen pár napra vonatkozólag azon javaslatot tegye, hogy néhány

¹ Bánffy 1903 november 22-iki kolozsvári zászlóbontásáról már fentebb volt szó (119). Itt csak ismételjük, hogy miként a nemzeti pártot újra fel-támasztó Apponyi (163), úgy a Paulusból Saulussá változott Bánffy, az újpárt vezére is a 67-iki kiegyezés kiépítésének, fokozatos továbbfejlesztésének sikamlós talajára helyezkedve, az önálló vármterületet és a nemzeti had-sereget írja zászlajára.

Bánffy 1904 május 31-én képviselővé választásáig az újpártnak Hoek János szabadei vüparti disszidens volt az egyetlen képviselőtagja.

csekélyfontosságú javaslaton kívül a kérvényeknek hátralevő, elintézetlen részét intézzük el. Kérem a t. Ház, méltóztassék ebbe belenyugodni. *(Helyeslés a jobboldalon.)*

Madarász József óhajtaná még, hogy ne csak a kérvényekre, hanem a kérdésekre nézve is jelentse ki a Ház, hogy a legközelebbi ülésben azokat is el fogja intézni.

Gróf Tisza István miniszterelnök: A Ház ezt neon jelentheti ki, de én egyáltalában nem tartom kizártnak, hogy ezen üléseken a miniszter urak is fognak a hozzájuk intézett kérdések egy részére válaszolni.

Ugron Gábor kijelenti, hogy a miniszterelnök nyilatkozatában megnyugszik.

Észerint az ülésnek egyéb teendője nem maradt, mint hogy jegyzőkönyvét hitelesítse, ami nyomban meg is történt.

187. 1904 június 9. országos ülés. — Napirend: mikor kerül tárgyalásra a vasutasok fizetésrendezéséről szóló törvényjavaslat? (Napló XXV. k. 117. 1.)

Ennek az ülésnek főtárgya volt: a legközelebbi ülés idejének és napirendjének megállapítása.

Elnök napirendi javaslatához Várady Károly szól hozzá, kijelentvén, hogy ahoz a maga részéről is hozzájárul. Miután azonban nincs még a Ház előtt és a pénzügyi bizottság sem terjesztette még be a vasutasok fizetésrendezéséről szóló törvényjavaslatot, kérdi a miniszterelnöktől, mikor kívánja e törvényjavaslatot tárgyalatni, mivel igen nagy része az állami alkalmazottaknak várja ezt.

Gr. Tisza István miniszterelnök: T. képviselőház! Amint méltóztatnak tudni, a vasutasok fizetésrendezése akként van kontemplálva, hogy az január elsejéig visszaható erővel bírjon, sőt a múlt évre megszavazott összeg is felhasználtságuk erre a célra. Ennekíolytán nem tesz nagyon lényeges különbséget a vasutas személyzetre nézve, hogy mikor emelkedik törvényerőre, mert ez csak annyiban tesz különbséget, hogy az összeget mikor kapják kézhez, de magának az összegnek nagyságára befolyással nincs.

A kormányt a törvényjavaslat beadására annakidején az a szándék vezette, hogy a vasutasok fizetése is még a költségvetés előtt megállapítható és keresztülvihető legyen, mert hiszen törvényre csakis ezen szempontból van szükség; a vasutasok illetményei ugyanis csak költségvetési megállapítás útján szabályoztattak eddig is, tehát a felemelés is tisztán a költségvetés útján volna keresztülvihető. Ily körülmények közt az, hogy magát a vasutasok fizetésére vonatkozó törvényjavaslatot kell-e a Háznak tárgyalnia vagy sem: az kizárólag attól függ, hogy nyílik-e erre alkalma. és ideje a Háznak a költségvetési tárgyalás megkezdése előtt; mert azt a célt, hogy időt nyerjünk és a vasutasok hamarabb jussanak felemelt illetményeikhez, csakis így biztosíthatjuk.

Ha tehát ebből a szempontból tekintjük a dolgot, én bátor

vagyok a Háznak bejelenteni, hogy tudomásom szerint a pénzügyi bizottság előadója, még e héten be fogja terjeszteni a bizottságnak ezen törvényjavaslatra vonatkozó jelentését. Ha azután a képviselőház az indennitét elintézi úgy, hogy az indennitét elintézése és a költségvetésre vonatkozó pénzügyi bizottsági jelentés betervezése között idő marad, ezt az időt nagyon helyes lesz felhasználni arra, hogy a vasutasok fizetésére vonatkozó törvényjavaslat letárgyalassék. Ha azonban úgy alakulnak a viszonyok, hogy akkor, mikor az indennitét letárgyalattott, már maga a költségvetés tűzhető tárgyalásra, akkor úgy gondolom, elsősorban mégis a már úgysis oly régóta húzódo költségvetés letárgyafásához kell fogunk.

Ennekfolytán mindenesetre lehetségessé lesz téve a vasutasokra vonatkozó törvényjavaslat letárgyalása, amennyiben a pénzügyi bizottság azt letárgyalta és annak jelentése a legközelebbi napokban be fog terjesztetni. Hogy azután tényleg letárgyalassék-e a javaslat vagy sem, az a viszonyok alakulásától függ.

Szederkényi Nándor arra kéri a Házát, hogy az indennitét letárgyalása után a vasutasok fizetésrendezéséről szóló törvényjavaslatot még a jövő héten tűzze napirendre. Kívánja, hogy a kormány is támogassa ezt az óhajt, hogy ezzel valahára egy kínos ügy befejezést nyerjen.

Gróf Tisza István miniszter elnök: T. képviselőház! Hiszen mindnyájan egyetértünk ebben az óhajban és örömmel hallok a t. képviselő úrtól, hogy ő is azt óhajtja, hogy a jövő héten letárgyalassék a vasutasok fizetésrendezéséről szóló javaslat. Ennek nem is lesz semmi nehézsége, mert hiszen az indennitét letárgyalása után, ha az a jövő héten bekövetkezik, hozzá fogok járulni ahhoz, hogy az tűzessék napirendre. Csak azt voltam bátor jelezni, hogy ez nem vonhatja maga után a költségvetés letárgyalásának elodázását. De a képviselő urak is az ügy rövid letárgyalását óhajtván, semmi akadálya sem lesz annak, hogy ez a kérdés a legközelebbi időben letárgyalathassék. *(Helyeslés.)*

Ezzel a Ház a legközelebbi ülés napirendjére vonatkozó elnöki javaslatot elfogadta.

188. 1904 június 10-iki országos ülés. — Sándor község közigazgatási stb. átkebelezéséről szóló törvényjavaslat tárgyalása. (Napló XXV. k. 120—121. l.)

Következett Sándor község közigazgatási és országgyűlési képviselő-választókerületi átkebelezéséről szóló törvényjavaslat tárgyalása.

Ennek az átkebelezésnek indokait ismertetve, előadó kiemelte, hogy Sándor község Szabadka város területébe akként van beékelve, hogy minden oldalról a város területe veszi körül, úgyhogy a község határa egy ponton sem érintkezik Bács-Bodrog vármegye területével, amelynek egyik járásához tartozik. Ennek a járásnak központja a községtől 30 kilométernyire fekszik, holott Szabadka alig van három kilo-

igazgatási, hanem főleg állategészségügyi szempontból volt nagyon hátrányos mind Szabadka város, mind e község szempontjából. Ez az ügy már többször megfordult a képviselőház előtt. Szabadka ismételtlen kérelmezte a nevezett község becsatolását. E kérelem teljesítése azonban mindannyiszor megtört Bács-Bodrog vármegyének és Sándor községnek ellenállásán. A község közigazgatási átszatolásának természetes követelménye az átkebelezés képviselőválasztókerületi szempontból is, miután a községre illetékes választókerületi székhely egybeesik a 30 kilométernyi távolságra eső járási székhellyel.

Buzáth Ferenc nem emel elvi kifogást az ellen, hogy egyik község a másik községhez csatoltassék, ha a helyi viszonyok indokolják. Ámde figyelembe kell venni az illető községek külön érdekeit is. Úgyhogy az ilyen átszatolásnak szükségképpen két előfeltétele van. Az egyik az, hogy az érdekelt két község között megegyezés jöjjön létre a csatolásra nézve. A másik az, hogy az átszatolandó község anyagi szempontból ne jusson az eddiginél rosszabb helyzetbe; az átszatolandó községet, illetve lakosait a közszolgáltatások tekintetében súlyosabb megterhelés ne érje. Ha a konkrét esetben Sándor községet az átszatolás által az eddiginél súlyosabb megterhelés nem fogja érni, úgy ez ellen esetleg kifogást tenni nem lehet. De még akkor is kéri a képviselőházat, hogy jövőre az ilyen kérdések elbírálásánál mindig az legyen a döntő szempont, vajjon megvan-e a csatolásra nézve a községek akaratmegegyezése?

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőház! Egyetérték előttem felszólalt t. képviselőtársammal abban, hogy valamely községet egy városhoz, az illető község akarata ellenére, bekebelezni csak akkor van helyén, ha ezt valamely fontos közérdek parancsolólag követeli és talán hozzátehetem még azt is, — amiben szintén egyetérték vele, — hogy: ha ez az illető községre nézve lényeges anyagi veszteséggel nem jár. A kérdés tehát az, hogy ezen két előfeltétele a bekebelezésnek megvan-e? Ha t. képviselőtársam szíves lett volna e javaslat indokolását elolvasni, akkor először is, ami a dolog anyagi konzekvenciáját illeti, meglátta volna, hogy a dolog úgy áll, hogy Szabadka szab. kir. város pótadója 40%, Sándor községé pedig 33%. *(Felkiáltások balról: Nahát!)* Ez utóbbinál azonban hozzáveendő még a vármegyei pótadók és útdadók, úgyhogy tényleg Sándor községnek az adóterhe nagyobb, mint Szabadkáé; tehát ha nem is lényeges, de némi anyagi előnnyel fog a községre járnai az, ha Szabadka területébe bekebelezetik.

Ami pedig a másik kérdést illeti, hogy forog-e fenn fontos közérdek, amely a bekebelezést követeli: erre nézve egyszerűen konstatalom azt, hogy Sándor község egész határa egy enclaveot képez benn a szabadkai határban; nemcsak majdnem összeér Sándor község a várossal, de teljesen körül van véve a város külterülete által és el van szakítva a vármegye területétől, ami azután úgy általános rendészeti szempontból, mint főleg állategészségügyi szempontból a legnagyobb alkalmatlanságokra és úgy Szabadkára,

mint Sándor községre nézve a legnagyobb kellemetlenségekre és károsodásokra vezet. Szabadka városának óriási területe van. Tudjuk azt, hogy ilyen nagy, több kvadrátmérföldre rúgó területtel bíró városokra nézve minő terhes az, ha ők csak egy állategészségügyi területet képezhetnek és a legkisebb járványos baj, amely ezen terület bármely sarkában fellép, mindjárt zár alá vételt von maga után az egész területre nézve. Ennekfolytán tervbevetették Szabadka területének különböző rayonokra, szakaszokra való felosztása; ennek keresztülvitele is teljesen lehetetlen, hogyha ezen közbeeső szigetet bele nem olvasztjuk.

Ezek azok a szempontok, amelyek a kormányt arra indították, hogy e javaslatot beadja, s amelyek engem most arra indítanak, hogy a javaslat elfogadását a t. Háztól kérjem. *(Helyeslés a jobboldalon.)*

A törvényjavaslat mind általánosságban, mind részleteiben az előadónak a 2. szakasznál tett módosítványával elfogadtattott. (1904: XIX. t.-c.)

189. 1904 jún. 11-iki országos ülés. -r- Kérvények az olasz borvám felemelése tárgyában. (Napló XXV. k. 146—147. l.)

A jún. 10-iki ülésen sorra került ama kérvények tárgyalása, amelyek az olasz borvám (114, 166, 171) felemelése érdekében közgazdasági szempontból törvényhozási intézkedést sürgettek.

A kérvényi bizottság javaslata az volt, hogy ezen kérvények kiadassanak az érdekeltektől minisztereknek.

Babó Mihály hibáztatja, hogy az előadó figyelmen kívül hagyta azt a határozati javaslatot, mely a most tárgyalt kérvények kapcsán Molnár Ákos és társai által beadott és nem ismertette arra vonatkozólag a kormány álláspontját. Arra kéri a Házat, hogy a határozati javaslatot, amely úgy szól, hogy „utasítja a Ház a kormányt, hogy az olasz borvám-klauzula végleges eltörlése tárgyában a képviselőház előtt fekvő kérvényeket úgy vegye figyelembe, hogy azoknak a vámszerződések tárgyalásánál érvénye legyen s a vámtarifába felvett borvámtételből ne engedjen semmit sem”: fogadja el és miheztartás végett adja ki a kormánynak.

Szederkényi Nándor kérde, hogy micsoda nagy állami érdek tiltja, hogy „a kormány ennek az országnak aggodó közönségét az olasz borvám kérdésében elfoglalt álláspontjának ismertetésével megnyugtassa? Hiszen az Olaszországgal 1891-ben kötött kereskedelmi szerződés ideiglenes meghosszabbítása tárgyában 1903 dec. 31-én létrejött megállapodás hatálya 1904 szept. 30-án megszűnik; miért hallgat tehát a kormány? A magyar bortermelés rovására a magyar kormány Olaszországgal nem egyezkedhet, Olaszországnak semmiféle kedvezményes borbehozatalt többé nem engedélyezhet. Kéri tehát a Házat, fogadja el a beterjesztett határozati javaslatot azzal, hogy a kormány a magyar bortermelőket tájékoztassa, a kormány keze pedig minden további egyezkedésre nézve megkötessék.

Hieronymi Károly kereskedelmi miniszter kimutatja, hogy Szederkényi egész filippikája az olasz borvám tekintetében nem a mostani,

hanem a régebbi, az 1904 jan. 1. előtti állapotra vonatkozik, amelyet éppen a jelenlegi kormány által létrehozott ideiglenes megállapodás megszüntetett; az ő okoskodása arra a 3 forint 20 krajcáros kedvezményes vámra vonatkozik, amelyet ez az ideiglenes megállapodás hatályon kívül helyezett, mert hiszen 1904 jan. 1-től fogva az Olaszországból ez időponton túl útnak indított olasz borok behozatalára nézve az autonóm vámtarifában megállapított 20 aranyforintos vám van érvényben. A kormány nem azért ellenzi a határozati javaslat elfogadását, mert nem akarja megvédeni a szőlőbirtokosok és bortermelők érdekeit, hanem azért, mert oly kérdésben, mely a tárgyaló felek alkudozási titka, a kormány kezét előre megkötni, neki bizonyos marsrutát előírni nem lehet, mert ez teljesen lehetetlenné tenné az eredményes tárgyalást. Kéri a szóbanforgó határozati javaslat elvetését, mert eredményes tárgyalást ily megkötöttség mellett semmiféle állammal folytatni nem lehet.

Ezzel szemben a jún. 10-iki ülésen még felszólalt többi ellenzéki képviselő is kérte a határozati javaslat elfogadását, amely pedig azt kívánja, hogy a kormány a vámtarifába felvett borvám-tételből ne engedjen semmit.

A jun. 11-iki ülésen folytatódott az olasz borvám felemelése érdekében beadott kérvények tárgyalása.

Gr. Batthyány Tivadar és Bernáth Béla a határozati javaslat elfogadását kéri. Elnök a vitát bezárván, a miniszterelnök szólalt fel.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. Ház! *(Halljuk! Halljuk! jobb felől.)* Méltóztassék megengedni, hogy csak egész röviden ismételjem azokat a kijelentéseket, amelyeket, egy más alkalommal, nem e Házban tettem,¹ s amely kijelentéseket a jelen vita folyamán a kereskedelemügyi miniszter úr is megtenni szíves volt. *(Halljuk! Halljuk! jobb felől.)*

A dolog teljesen úgy áll, hogy azok után a nagy és sikeres áldozatok után, amelyeket Magyarország, még pedig úgy az állam, mint a társadalom, a filloxera által elpusztított szőlők rekonstrukciójára tett: az előttünk álló legfontosabb feladat a borok értékesítési viszonyait szabályozni úgy, hogy azután az a bormennyiség, amely most már, hála Istennek, ismét megterem ebben az országban, megfelelő áron állandó vevőkre találjon. *(Helyeslés jobb felől.)* Hiba volna itt kizárólag a vámvédelemre helyezni a súlyt. Mert hiszen nincs messze az idő, amidőn Magyarország borfeleslege a vámterületen belül nem fog már elhelyezést találni és amidőn kielégítő boráralakulás csak azon esetre remélhető, ha boraink exportálásának feltételeit is biztosítjuk ...

Buzáth Ferenc: Az az export: becsukni a borhamisítókat! *(Egy hang bal felől: És megvédeni a magyar érdeket! Zaj. Elnök csendet.)*

¹ Hanem a pénzügybizottság jún. 8-iki ülésén.

Gróf Tisza István miniszterelnök:... úgyhogy kormánynak és társadalomnak fokozott erővel kell mindazon akadályok eh hártására törekedni, amely akadályok a borok megfelelőáron való kivitelének útjában állanak. (*Mozgás a baloldalon.*) Ebben a tekintetben a természet megtette a magáét, kormánynak és társadalomnak kell most már befejeznie a munkát azzal, hogy egyfelől a borhamisítást meggátolja, (*Helyeslés a baloldalon.*) másfelől a magyar borok kezelésénél mindazon vívmányait a modern technikának érvényesítse, amelyek által azután nagymennyiségű, egyenlő minőségű, piacképes, a külföld, igényeinek megfelelő borokat lehessen szállítani. Ez igen nagyfontosságú feladat; nagy tévedés volna ezt szem elől téveszteni és kizárólag a borvám kérdésére fordítani a figyelmet.

Tagadhatatlan azonban és kétségtelen, hogy a borvámkérdésnek is igen nagy súlya és fontossága van.

Hogy a kormány ezt belátja és átérzi, azt, úgy hiszem, tanúsította azzal a magatartásával már, amelyet az olasz szerződés ideiglenes meghosszabítása alkalmával szem előtt tartott¹ és ugyanazok a nézetek, ugyanazok a felfogások vezetik a kormányt most is az Olaszországgal folytatott tárgyalásoknál. (*Helyeslés a jobboldalon.*)

T. képviselőház! Most a tárgyalások küszöbén állunk.¹ ^{II} Meltóztassék megnézni, mindenütt a kerek világon sem kormány, sem parlament, amely valóban az ügyet kívánja szolgálni, nem köti meg kezét a tárgyalások kezdetén oly nyilatkozatokkal, amelyek egyenesen elvonnák a lehetőségét egy kielégítő eredmény kivívásának.

Szederkényi Nándor: Meg kell kötni! Az ország életkérdése. (*Zaj. Halljuk! Halljuk! a jobboldalon.*)

Gróf Tisza István miniszter eblök: Ha a képviselőház többsége a képviselő úrnak véleményét fogadná el, akkor majd oly kormány fog idejönni, amely szintén abban a nézetben lesz, hogy meg kell kötni.

Fischer Sándor: Gabányi lesz miniszterelnök! (*Derültség.*)

Gabányi Miklós: Gabányi jobban csinálná! (*Derültség.*)

Gróf Tisza István miniszterelnök: Magam részéről abban a meggyőződésben vagyok, hogy súlyos hibát követ el a kormány és súlyos hibát követ el a parlament is az ily időelőtti nyilatkozatokkal. (*Igaz! a jobboldalon.*) Az országnak nagyon fontos érdekei, közgazdasági érdekei teszik az olasz szerződés megkötését kívánatosná. Olaszországra nézve talán még fontosabb érdekek kívánják ezt.

¹ Amidőn az ominózus borvám záradék már kiküszöböltetett (171).

^{II} Az új szerződés tárgyalásai 1904 júl. elején kezdődtek. (L. Ottlik I. többször idézett cikkét.) Idevágna Lányi Bertalan: A Fejérváry-kormány (1909) e. könyvének 569. s. k. 1. is

Én tehát hiszem és remélem, hogy az a szerződés létre fog jönni a mi jogos érdekeinknek minden sérelme nélkül. (*Helyeslés a jobboldalon.*) Ennek a kormánynak közreműködésével esakis így fog létrejönni, (*Élénk helyeslés a jobboldalon.*) t. i. jogos érdekeink sérelme nélkül. De a dolog mai stádiumában, ismételve arra kérem a t. Házat, hogy semmi olyan határozati javaslatot, amely a szerződés létrejövételének igen nagy akadályát képezné, el ne fogadjon. (*Élénk helyeslés a jobboldalon.*)

Következvén a határozathozatal, a Ház többsége a kérvényi bizottság javaslatát fogadta el és a határozati javaslatot elutasította.

190. 1904. jun. 13-iki országos ülés. — Július—augusztusra szóló indemnitási javaslat tárgyalása. — Napirend előtti felszólalások engedélyezése. (Napló XXV. k. 172—173, 182—183. 1.) A nemzeti párt formai megalakulása. Szentiványiék visszalépő levele.

Napirenden volt az 1904. év első hat hónapjában viselendő közterhekről és fedezendő állami kiadásokról szóló 1904. évi IV. t.-c. hatályának az 1904. évi augusztus hó végéig való kiterjesztésére vonatkozó törvényjavaslat tárgyalása.

A pénzügyi bizottság előadójának rövid bevezető beszéde után az ellenzék részéről Komjáthy Béla és Simonyi-Semadam Sándor szólott a javaslat ellen. Utóbbi arra kéri a miniszterelnököt, hogy tájékoztassa a Házat munkaprogramjáról, illetve arról, hogy a nyári szünetig mit szándékozik és milyen sorrendben tárgyalatni?

Gróf Tisza. István miniszterelnök: (*Halljuk! Halljuk!*) T. Ház! Fenntartom magamnak, hogy a vita folyamán felhozottakra később válaszoljak. Most csak a hozzám intézett kérdésre vonatkozólag kívánom kijelenteni, hogy a kormány arra szándékozik kérni a t. Házat, hogy a nyári szünet, előtt a költségvetést és azon pár törvényjavaslatot tárgyalja le, melyek a költségvetéssel szoros, benső kapcsolatban állanak, t. i. a vasutasok fizetésrendezésére vonatkozó törvényjavaslatot, a civillistára és a katonai alapítványokra vonatkozó törvényjavaslatokat. Ezenkívül — természetesen, ha valami egészen váratlan dolog nem jön közbe — a kormány nem óhajt semminemű javaslatot tárgyalatni.

Majd tovább folyt az indemnitási vita, amelyben az Ugron-párt és a Kossuth-párt részéről Lovászy Márton és Rátkay László vett részt.

Az ülés végén a Ház tanácskozását félbeszakítván, elnök a legközelebbi ülés napirendjére nézve kívánt előterjesztést tenni.

Lengyel Zoltán a házszabályokhoz szólva, megemlíti, hogy értesülése szerint Rátkay László beszéde közben azt mondta, hogy az elnökség legújabb megállapodása az, hogy ezentúl napirend előtti felszólalást nem enged meg. Kérdi az elnököt, hogy érvényben vannak-e a házszabályoknak a napirend előtti felszólalásra vonatkozó rendelkezései vagy sem?

Rátkay László személyes kérdésben előadja, hogy tegnapelőtt,

június 31-én, napirend előtt kívánt felszólalni és ettől a szándékától csak azért állt el, mert értesült, hogy a miniszterelnök később jön az ülésre. Ma azonban élni akart a napirend előtti felszólalás jogával, de mielőtt bement volna az elnökhöz, jött Pap Zoltán és közölte vele, hogy az elnökségnek megállapodása szerint a jövőben napirend előtti felszólalásra nem adnak engedélyt.

Elnök felvilágosításképpen megjegyzi, hogy ezt az ügyet, amely miat. Pap Zoltán napirend előtti felszólalásra kért engedélyt, nem tartotta olyannak, hogy neki az engedélyt megadhassa s ezért kijelentette, hogy minden olyan esetben, amidőn nem tartja sürgősnek, hogy napirend előtti felszólalás történjék, elvileg engedélyt adni nem fog. Ez az ő elvi álláspontja, mely megfelel a házszabályoknak és amelyet mindig szemelőtt fog tartani.

Lengyel Zoltán megjegyzi, hogy itt elvi álláspontról nem lehet szó. Itt általános határozatokat hozni sem a Háznak, sem az elnöknek nincs jogában, hanem az elnöknek kötelessége, hogy minden egyes esetben döntsön a napirend előtti felszólalásra irányuló kérelem megengedhetősége felett és valahányszor az illető képviselőnek az elnöki döntés nem tetszik, a kérdést az elnök a Ház elé kell, hogy hozza.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőház! Ez az egész fejtegetés és az elnökségnek ez az egész kitanítása merőben felesleges. Mert azt mindnyájan nagyon jól tudjuk, és első-sorban a Ház elnöksége tudja, aki alkalmazza a házszabályt, hogyha bárki is napirend előtt kívánt felszólalni, ezt az elnöknek jelenti be; ha az elnök nem tartja megadhatónak, a Házat tartozik megkérdezni, kivéven, ha az illető képviselő úr maga megnyugszik az elnök határozatában.

Ez a kérdés, ezt senki nem homályosította el és egészen felesleges dolog volt itt efelett vitatkozni. *(Úgy van! Úgy van! a jobboldalon.)*

Lovászy Márton: Éppen arról volt szó, hogy nem így van!

Gróf Tisza István miniszterelnök: De arról nem. volt és nem lehetett szó, hogy nem így van, mert hiszen az elnökség soha semmi olyat nem tett, ami feljogosított volna bárkit is azon feltevésre, hogy nem így van. *(Úgy van! Úgy van! a jobboldalon.)*

Lengyel Zoltán: Nagyon sokat láttunk a múltban!

Gajáry Géza: Igen, de onné!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Hogy mit láttunk, mit nem, azt igazán nem tudom; de hogy nem történt semmi, ami ezen feltevésre feljogosított volna, azt igazán konstatálni lehet.

Azonban, t. képviselőház, ha már erről a kérdéssel beszélünk, amelynek elintézése természetesen tisztán és kizárólag az elnökség jogkörébe vág, úgyhogy ebben a tekintetben az elnökség eljárását sem az egyik, sem a másik oldalról nem volna helyes bármilyen tekintetben befolyásolni: engedje meg nekem a t. Ház, hogy a Ház t.

tagjaihoz intézzem azt a kérést, hogy a napirend előtti felszólalás jogával igazán csak olyan kivételes esetekben éljünk, amidőn erre valóban szükség van; mert a kérdések legnagyobb részét, amelyek különben felmerülnek, vagy egyes általános természetű viták során, vagy bármikor szóba lehet hozni interpelláció alakjában. De az a szokás, hogy olyan kérdésekkel is, ahol valamely kivételes körülmény nem indokolja ezt, megakasszuk a Ház munkálkodását, elvegyünk bármit is abból az időből, amelyet, a Ház többsége bizonyos konkrét javaslatok letárgyalására szánt. — ez sem az ügyek helyes elintézésének, sem a Ház ökonómiájának nem válik előnyére.

Mint kérést intézem tehát a Ház t. tagjaihoz, hogy ezen joggal csak akkor éljünk, amikor olyan kérdéstről van szó, hogy annak még az interpellációs határidőig való kitolása sem mutatkoznék célszerűnek. *(Helyeslés a jobboldalon.)*

*

E helyütt még emlékeztetünk arra, hogy a március 11-én feltámadt nemzeti párt (163) új életre keltésének proklamálása jun. 12-én történt gr. Apponyi Albert jászberényi programbeszédében. Az újjászületett nemzeti párt formai megalakulása ezen jászberényi program alapján jun. 15-én ment végbe. (B. H. 1904. jún. 16. sz.) Ennek az új nemzeti pártnak Apponyival együtt 18 tagja volt.

Megjegyzendő, hogy Szentiványi Árpád, Apponyi régi hűséges csatlósa és a régi nemzeti párt alelnöke, ki 1903 nov. végén Apponyival együtt kilépett a szabadelvű pártból (122), nem helyeselte az új pártalakítást s ezért három elvbarátjával együtt visszatért a szabadelvű pártba. A visszalépő képviselők a szabadelvű párt elnökéhez intézett levélben egyebek között a következőket írják: „Az 1903. év őszén a házszabályok magyarázatára vonatkozó ismert nézeteltérés folytán mi több képviselőtársunkkal együtt a szabadelvű párt köréből kiléptünk; a házszabályokra vonatkozó azon nézeteltérés azonban azóta aktualitását elvesztette, minek folytán kilépésünk oki is megszűnt. Nem forog fenn tehát meggyőződésünk szerint indok arra, hogy új program alapján új párt alakításához járjunk, hanem visszatérünk a szabadelvű párt körébe, mely pártnak programja alapján (az 1901. évi általános választásnál) képviselőknek választattunk.“ (B. H. 1904 jún. 19. sz.)

191. 1904. jún. 15. országos ülés. — Július—augusztusra szóló indemnitási javaslat tárgyalása: a takarékosági nyilatkozat és az állami kiadások emelkedése; a katonai és egyéb kiadások aránya; a 450 milliós hadügyi beszerzési teher; a beruházási javaslat; a kormány katonai programjának beváltása; a kivándorlás elősegítése; az olasz borvám; a népoktatásügyi ankét, felekezeti iskolák és nemzetiségi politika; magyar iskolák Horvátországban; a horvát kérdés; nemzetie« szabadelvű irány; az alkotmány megszilárdítása. — Válasz Polónyinak: a kivándorlási ügy;

magánbeszélgetés Polónyival. — Interpellációk elhalasztása.
(Napló XXV. k. 206—214., 227—228., 229. l.)

Mint fentebb említők (190), jún. 13-án kezdődött a két hónapra szóló indemnitási javaslat négynapos vitája, amelyben a pénzügyi bizottság előadója után a függetlenségi és 48-as párt részéről elsőnek Komjáthy Béla szólalt fel.

Komjáthy nagy beszédében annak a tételnek bizonyítására törekszik, hogy a miniszterelnök által követett politikai irány — ellenében 1903 nov. 6. programbeszédével — nem halad a magyar alkotmány megerősítésének útján. Nézzük meg csak például a mostani kormányzatnak pénzügyi oldalát és tekintsünk bele egy kissé az eredményekbe. Azt mondja a miniszterelnök beköszöntő beszédében, hogy állami gépezetünk feltartóztatatalanul tolatott mind nagyobb arányban a terpeszkedés felé. És mégis, ha megnézzük költségvetésünket, azt látjuk, hogy nem mi voltunk azok, akik terpeszkedtünk, hanem terpeszkedni parancsolt egy harmadik faktor, mert a mi állami költségvetésünk nagy része, nagy százaléka idegen érdekeket és nem az állam érdekeit szolgálja. Ez a szó: „terpeszkedés“, nem jelenthet mást, mint mértéken túl való gondozását valamely ügynek. Ezzel szemben azt látjuk, hogy állami szükségleteinket nem tudjuk kellőképp kielégíteni, mert terpeszkedett azon harmadik faktor és mert idegen érdekeket szolgáltunk eddig mindig. Persze a miniszterelnök azt mondta, hogy ez a terpeszkedési törekvés nagyon jogosult és ha valamelyik kormány nem mozdítja elő, a haza ellen cselekszik. Érdekes, hogy a miniszterelnök előre sejtette, hogy a katonaság terhére emelni kell, mert beköszöntő beszédében megmondotta. De a kormánypártnak erről a tehertöbbletről, a katonai követelések nagyságáról sejtelve sem volt. Mikor annakidején a katonai javaslatokat a pénzügyi bizottságban tárgyalták, szóló igyekezett ezek várható költségeire rámutatni. Akkor kinevették. Ez a terpeszkedés megöli a nemzetet, ha útját nem állják. Pártja nevében kijelenti, hogy a felhatalmazási törvényjavaslatot nem fogadják el, mert az ország érdekében állónak tartják, hogy ez a kormány a kormányzást tovább ne vihesse.

Rátkay László azt a kérdést fejtegeti, hogy a kormány mennyiben teljesítette programját? Iparkodik bizonyítani, hogy e program és a tények között igen nagy hiány van mind hadügyi, mind pénzügyi tekintetben. Ami különösen a katonai kérdéseket illeti, a miniszterelnök főrendiházi beköszöntő beszédéből vett idézetekkel támogatja azt az állítást, hogy a kormány nem teljesítette programjában tett ígéreteit. A miniszterelnök a legutóbbi delegáció egyik ülésén ismertette ama pénzügyi műveletet, amellyel azt a bizonyos 450 milliós hadügyi beszerzési hitelt (185) az ország adóterhének fokozása nélkül lehet visszafizetni. Ezzel kapcsolatban jónak látta ezt mondani: „Hát ágyúk nélkül, kellő, jó felszerelés nélkül magyar véreinket csak nem engedjük háborúba! Ezeket a követeléseket meg nem szavazni: hazaárulás!“ Mikor a miniszterelnök a delegációban hazaárulásnak minősítette a 450 milliós katonai követelés megtagadását, szóló ugyanabban az időben résztvett a népoktatásügyi ankéten. Elfacsarodott minden becsületos magyar embernek a szíve, mikor látnia kellett, hogy a nép-

oktatás terén, amely pedig a nemzet jövőjének külön biztosítéka, mint a rossz hadihajók és néhány év múlva eldobandó ágyúk, 300 forintos tanítói fizetésekkel kell beérnünk, mert rendes fizetéssel 14 millió kellene. Ezt a pénzt nem tudja a magyar állam megadni, de 450 millió koronája van hadügyi kiadásokra. Mikor a tanítókat nem tudjuk kellőleg fizetni, mert erre a célra 14 millió korona nincs és ugyanakkor 450 milliót dobtunk a katonáknak, hát ez nem hazaárulás? És mikor azt látjuk, hogy a falusi nép nyomorának gyógyszeréül a kormány elősegíti az Amerikába való kivándorlást, sőt magát szerződésileg kötelezte, hogy az illető külföldi hajóstársaságnak 30.000 kivándorlót biztosítani fog: ez nem hazaárulás?

Olay Lajos (jun. 14.) szerint a kormány programjában nemcsak a függetlenségi párt elveinek, hanem a nemzeti jogoknak érvényesítését sem találjuk meg. Így p. o. hiányzik belőle az 1848:XX. t.-c. igazi végrehajtása, amely rávezetne az állami, a magyar iskolára. Ezt pedig nemcsak hogy ki nem mondja a kormány programja, de a mostani népoktatásügyi ankét is bizonyítja, hogy csak nagyon gyenge kis kísérlet történik arra, hogy a magyar nyelv itt-ott érvényesüljön; de hogy a magyar nyelv kötelezőleg érvényesüljön, azt sem a népiskolai törvényjavaslatból, sem az ezt tárgyaló ankét eredményeiből senki ki nem olvashatja. A jelen kormány még azt sem valósítja meg, amit programjában határozottan ígért. Vegyük például a katonai kérdések közül az oktatás ügyét. A magyar törvény szerint a katonai oktatás nyelve egyedül csak a magyar lehetne. És mi történik? Mézesmadzagot húznak a nemzet szájába és úgy tüntetik fel a dolgot, mintha a magyar oktatás érvényesülne azért, mert talán a vívást, meg talán az úszást magyarul tanítják. De közelebbről vizsgálva a dolgot, csakhamar rájövünk, hogy a katonai nevelőintézetekben egyetlenegy fontosabb tantárgyat sem tanítanak magyarul. A kormány talán azt mondhatja erre, hogy, hiába, nekünk meg kell alkudnunk a helyzettel és ha fenn akarunk állni, akkor Bécsnek kívánságait teljesítenünk kell. Ha így volna is, miért kell ennek így lennie még a horvátokkal szemben is? Miert van az, hogy Horvátországnak több joga van belügyi téren, mint a magyar nemzetnek? Hiszen a horvátok érvényesítik a maguk nyelvét az állami élet minden ágazatában, az elemi iskolától fel az egyetemig mindenütt. Kérdi a kormányelnöktől: igaz-e, hogy ez nálunk nem lehetséges, mert nem engedik Bécsben a nemzetiségek miatt. Ha nem így volna, lehetetlen, hogy akadjon magyar kormányférfi, aki megvédené azt az állapotot, amely mellett a magyar nyelv nem érvényesülhet az állami élet minden ágában, pl. az iskolákban. Sokat beszéltek az olasz borvám kérdéséről, de egy fontos momentumot talán elfelejtettek. Hogy Ausztria a maga rossz gyártmányait Olaszországba vihesse, nekünk túrnunk kell, hogy csak ez év jan. 21-ig 1,400.000 hl. olasz bor jöjjön be 3 forint borivóm mellett. A közszabadság kérdésében sem felel meg ez a kormány a magyar nemzet ideáljának, mert a közszabadságot lépten-nyomon megsérti, elgázolja, így a vasúti sztrájk alkalmával. Ha az ország érdekében állott is a sztrájk elnyomása, ezzel kapcsolatban a közszabadság lábball tiprása nem állott az ország érdekében. Szóló a kormány eljárásában az igazi nemzeti irányt nem látja lefektetve - s ezért nem szavazza meg az indennitást.

Sághy Gyula (nemzeti párti) a kormány iránti nagyfokú bizalmat-

lanságnál fogva szintén nem fogadhatja el az indemnitási törvényjavaslatot. Ennek a bizalmatlansági álláspontnak főoka az, hogy a kormány nagyban és egészben homlokegyenest ellenkezőjét tette mindannak, amit programjában kilátásba helyezett. Ilyen szembetűnő ellentét mutatkozik a kormány programja és eljárása között pl. a kormány pénzügyi politikájában. Még nem volt kormány, mely oly erős hangsúlyozással említette volna az ország súlyos pénzügyi helyzetét és ezért a takarékoságnak oly szigorúsággal való alkalmazását helyezte volna kilátásba, mint a mostani. Ezen takarékosági szempontokkal indokolva, visszavont egyes Széll-féle javaslatokat, de nemsokára előterjesztett olyan javaslatokat, amelyek az ország pénzügyi erejét sokkal erősebben veszik igénybe, mint a Széll-féle javaslatok tették volna. Jellemző, hogy a tüdőbetegek részére egy második szanatórium építésének költségeit, melyre mindössze körülbelül 50—100.000 korona volt felvéve, a jelen kormány törölte a költségvetésből takarékosági szempontból, de másrésről azután a legnagyobb pazarlással és könnyelműséggel engedte megszavaztatni a delegációkban a száz és száz milliókra rúgó kiadásokat a túlterjeszkedő és már most is túltengésben szenvedő hadügyi követelések fedezésére.

Az indemnitási vita harmadik napján (június 15.) szólalt fel gróf Tisza István miniszterelnök, hogy nagy beszédben válaszoljon a kormány ellen elhangzott vádakra.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőház! Azt hiszem, az eddig lefolyt vitában annyi konkrét váddal támadtatt meg a kormány, hogy talán természetesnek fogja találni a t. képviselőház, ha elérkezettnek látom az időt arra, hogy az eddig felhozottakra lehető rövidséggel válaszoljak. *(Halljuk! Halljuk!)* Lehető rövidséggel szándékozom ezt tenni, mert őszintén szólva, most a lefolyt hosszú politikai viták után és a költségvetési vita küszöbén nem találnám óhajtandónak, hogy az indemnitási vita különösen hosszabbra nyúljon és a magam részéről nem óhajtánék tápot adni a vita megnyújtására. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Legyen szabad először azon észrevételekkel foglalkoznom, amelyek a pénzügyi szempontokkal állanak szorosabb összefüggésben. *(Halljuk! Halljuk!)* A támadást Komjáthy Béla t. barátom indította meg, de az általa elmondottak ismételve — és egyik-másik részletükben bővebben — más fölszólalt képviselő urak által is ki lettek fejtve.

Általános tenorja ezen támadásoknak azzal jellemezhető, hogy a t. képviselő urak kiemelték azt, hogy a kormány úgy megalakulásakor és bemutatkozásakor,¹ mint azután is ismételték a takarékoság szükségét hangsúlyozta és azért mégis a kiadásoknak tetemes fokozásába ment bele úgy a belügyi, mint különösen a katonai téren.

Ha megvizsgáljuk, hogy hogyan áll a dolog, talán látni fogjuk, hogy a kormány igenis már bemutatkozása alkalmával a

¹(104) és (107).

takarékosságot éppen azért hangsúlyozta olyan nyomatékosan, mert rámutatott arra, hogy bizonyos kezdeményezések történtek, bizonyos obligókat vállalt már, legalább erkölcsi obligókat a magyar állam a társadalom bizonyos faktoraival szemben; ezek az obligók — értem ezalatt különösen a tisztviselők fizetésrendezését — az igazság követelményeinél fogva szükségszerűen kiterjesztendők az alkalmazottak többi kategóriáira is (*Úgy van! jobbfelől.*) és ebből oly óriási tehertöbblet háramlik az államra, amelyet csak akkor bírhatunk meg, ha azután a szigorú takarékosság terére lépünk. (*Úgy van! jobb felől.*) Úgyhogy a kiadások mindazon emelkedéseit, amelyek az állami, megyei, községi és egyházi tisztviselők és alkalmazottak fizetésrendezésével járnak, igenis már jelezte a kormány bemutatkozása alkalmával, számolt ezzel a tehertöbblettel, számolt azzal, hogy itt igen sok millió évi tehernek az elvállalásáról van szó és éppen ezért kívánta a továbbmenő takarékoságot.

Az igaz, hogy a pénzügyi terheknek még egy másik nagyon fontos faktorával is állunk szemben, t. i. a katonai kiadásokkal. (*Felkiáltások a szélsőbaloldalon: Ezt meg kell csinálni, mert Bécs parancsolja!*) Igenis, a katonai kiadásokra nézve meggyőződéseim mindig az volt, hogy egy krajcárral sem kell többet megcsinálni, mint amennyi az állam biztonsága szempontjából feltétlenül szükséges, de azt meg kell csinálni, ami feltétlenül szükséges; mert akár tetszetős ez a nyilatkozat, akár nem: a legszükségesebb, a legkardinálisabb állami szükséglet az, amely magának az államnak és a nemzetnek létét biztosítja. Ezzel szemben háttérbe kell szorítani minden egyéb tekintetnek. (*Helyeslés jobbfelől.*) Ismétlem tehát, egy krajcárral sem megyünk túl a mellőzhetlen szükség határán, de a magyar nemzet élete érdekében megteesszük mindazt, ami feltétlenül szükséges. (*Helyeslés jobbfelől. Zaj a szélsőbaloldalon.*)

Tudom én nagyon jól, hogy a katonai terhek igen súlyosan nehezednek az állam és a társadalom vállaira. De nézzük, lehet-e azt mondani, hogy a mi pénzügyeinket elsősorban a militarizmusnak mind nagyobb túltengése tette ily nyomasztóvá? Nézzük meg, hogyan állnak a katonai kiadások az államnak egyéb kiadásaihoz arányítva? Hogy ne vádoltassam semmiféle tendenciával, adataim kikeresésénél az 1870., 1880., 1890. és 1900. évi, tehát egész véletlenül a kerekszámú évek költségvetéséből tettem összehasonlító számításokat. (*Halljuk! Halljuk!*)

Ha ezen költségvetéseket vizsgálódás tárgyává tesszük, azt fogjuk látni, hogy a magyar költségvetésnek közösgyi szükséglete 1870-ben 12.5 százalékot, 1880-ban 13 százalékot, 1890-ben 8.3 százalékot, 1900-ban 7 százalékot tett ki. Ebből láthatjuk, hogy évtizedről-évtizedre csökkent az az arányszám, mely a magyar pénzügyeknek a közös költségvetés általi megterheltségét

mutatja. De ha tovább részletezzük a kérdést és azt vizsgáljuk, hogy milyen arányban áll a katonai terhek emelkedése a magyar állam és a magyar nemzet intézményeinek fejlődései által okozott kiadások emelkedésével, akkor a következő eredményhez jutunk: *(Halljuk! Halljuk!)* A magyar állami költségvetésből a közös kiadásokkal szemben a kiadások két csoportját állítottam össze. Vettem először azokat, amelyek a belügyi, igazságügyi és közoktatásügyi tárcánál, másodszer azokat, amelyek a földművelésügyi és kereskedelemügyi tárcánál mutatkoznak. Hogy azonban a helyzet színezésével ne vádoltassam, kihagytam a földművelésügyi és kereskedelemügyi tárcánál azon nagy üzemekkel összefüggő kiadásokat, ahol a kiadások bevételek által is ellensúlyoztatnak, ahol tehát nem lett volna helyes a kiadásokat magukat venni tekintetbe.

Kihagytam ennél fogva a vasutat, postát, vasműveket, továbbá a földművelésügyi tárcánál az állami erdőket és a ménesi birtokokat, tehát a lötenyésztési kiadások gazdasági természetű részét. Ha pedig ezen csoportokat hasonlítjuk össze, azt látjuk, hogy a közös kiadások 1870-ben 23.8 milliót, 1880-ban 33.8 milliót, 1890-ben 30.4 milliót, 1900-ban 37.8 milliót tettek ki, tehát 30 év alatt az emelkedés valamivel több, mint 50 százalék. A közoktatásügyi, belügyi és igazságügyi kiadások 1870-ben 13.5 milliót, 1880-ban 21.8 milliót, 1890-ben 31.9 milliót és 1900-ban 53.1 milliót tettek, minél fogva ezek emelkedtek 13 millióról 53 millióra. A földművelésügyi és kereskedelemügyi tárcánál felvett kiadások ellenben 1870-ben 4.7, 1880-ban 8.2, 1890-ben 11.5, 1900-ban 21.5 millió forintot tettek ki, emelkedtek tehát 4.7-ről 21.5 millióra.

Ha most összefoglaljuk a kiadások ezen két csoportját és a két végösszeget vesszük tekintetbe, úgy azt látjuk, hogy a magyar állami és nemzeti fejlődés céljaira áldoztunk 1870-ben 18.2 millió, 1900-ban 74.6 millió forintot, tehát amíg a katonai kiadások 50 százalékkal, addig a magyar nemzeti és állami kiadások 400 százalékkal emelkedtek. *(Élénk helyeslés a jobboldalon. Nagy zaj és mozgás a bal- és a szélsőbaloldalon.)*

Polónyi Géza: Benne van a honvédség ebben a számításban?

Gróf Tisza István miniszterelnök: A képviselő urak tüntetőleg jelentik ki mindig, hogy szívesen megszavaznak mindent a honvédségnek. *(Nagy zaj és felkiáltások a szélsőbaloldalon: Most már nem, vége van!)*

Kubik Béla: Mióta ilyen kapitányok vannak benne, azóta nem szavazunk meg semmit!

Olay Lajos: Megszűnt már az magyar lenni! Éppen olyan osztrák az, mint a közös hadsereg. *(Folytonos zaj a bal- és a szélsőbaloldalon.)*

Rákosi Viktor: Ilyen statisztika alapján lehet még 400 mil-

liót kérni. *(Folytonos nagy zaj a szélsőbaloldalon. Elnök csenget.)*

Kubik Béla: Biztatja az osztrákokat, hogy igényeiket még jobban hajtsák fel! *(Folytonos zaj a bal- és a szélsőbaloldalon. Elnök csenget.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Méltóztassék a honvédséget hozzáadni, az talán valamivel növeli az arányt a kiadásoknál; de akkor is állani fog az igazság, hogy sokszorosan nagyobb arányban növekedtek a beligazgatási és magyar nemzeti célokra tett kiadások, mint a katonaiak. *(Helyeslés a jobboldalon. Nagy zaj a bal- és a szélsőbaloldalon. Elnök ismételten csenget.)*

Én ebből nem azt a következtetést vonom le, hogy a katonai terheket szabad kicsinyelni, hogy a katonai terheli emelkedésénél könnyelműnek kell lenni. A világért sem! De mégis azt hiszem, teljes joggal vonhatom le azt a konzekvenciát, hogy az igazságnak meg nem felel az az állítás, mintha a mi pénzügyi terheinknek ilyen nagyarányú fejlődése a militarizmus túltengésének volna a következménye. *(Úgy van! jobbfelől.)*

Eitner Zsigmond: Ez pedig úgy van!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Amíg kétszer kettő négy marad, addig nincsen úgy; ha ez egyszer megváltozik, akkor meg lehet, hogy úgy lesz. *(Derűtség a jobboldalon.)*

Az igaz, hogy a delegacionális ülészak elé tett előterjesztések kapcsán előadatott, — nem az előterjesztésekben, mert akkor a delegáció túllépte volna hatáskörét, de a kormány terveinek megmagyarázása gyanánt, — egy olyan kombináció, mely a közös hadseregénél és a haditengerészetnél különböző célokra mintegy 450 millió koronányi szükségletet ölel fel és vesz össze. Az én t. barátom, Komjáthy Béla, ezzel a ténnyel szemben két kijelentést tesz. Az egyik az, hogy hiszen ő, aki ezekkel a dolgokkal igen alaposan foglalkozik, már régen, még az 1902. évben beterjesztett 1903. évi eredeti újoncjavaslat tárgyalása alkalmával rámutatott mindezekre a nagy szükségletekre és arra, hogy ilyen költségtöbbletek fognak beállni, de akkor ezt nem akarta senki elhinni; másodszor pedig azt állítja, hogy ezzel a 450 milliós új teherrel meg-leptük magát a kormánypártot is, mert erről senkinek sejtelme sem volt. *(Zaj és felkiáltások a szélsőbaloldalon: A kormánypártot nem! Azt nem lepi meg semmi!)*

Itt azonban két tévedés van. Először is téved az én t. barátom az ő saját előrelátására vonatkozó nyilatkozatában, mert azok a tehertöbbletek, amelyekről ő beszélt, a létszámszorítással járó évi tehertöbbletre vonatkoztak. Ez tehát egy egészen más dűlőre tartozik. Ez a kérdéseknek egy olyan csoportja, amelyet magának a létszám felemelésének kérdésével együtt annakidején a véderő-törvény revíziójára vonatkozó javaslat megvitatása alkalmával

kell tisztába hoznunk és eldöntenünk. Ezen kérdések mind a hadsereg már folyamatba tett beruházási szükségleteinek betetőzését képezik.

Éppen így téved az én t. barátom, amikor azt mondja, hogy itt új teherrel állunk szemben, amelyről sejtelve sem lehetett a kormánypártnak. Úgy látom, hogy az én t. barátomnak volt ugyan, de egészen téves sejtelve erről a dologról; mert egészen más dolgokkal keveri össze a kérdést. Azt azonban határozottan merem állítani, hogy ezekről a szükségletekről mindenkinek, aki a hadügyi költségvetésekkel csak némileg is foglalkozik, nemcsak sejtelve, de meglehetősen tudomása lehetett; mert ezen 450 milliónyi összegnek túlnyomóan nagyobb része egyáltalában nem új szükségletekből áll, hanem olyan szükségletekből, amelyek a költségvetések keretében kielégítést találtak apróbb részletekben és az egész kérdésnél új csak azon körülmény volt, hogy most ezen összes kiadások, — amelyek közül a kisebbek az eddigi költségvetési keretben évek hosszú sora alatt lettek volna kielégíthetők, az új ágyúkra vonatkozó óriási kiadás pedig csak egy tehetősebb gyanánt lett volna kielégíthető, — mondom, ezek most összefoglaltatnak egy nagy pénzügyi művelet körébe, ami által elérhető lett az, hogy ezek a szükségletek kielégíthetők legyenek, anélkül, hogy ezen a címen a közös költségvetés emelése vált volna szükségessé. Nem új kiadásokkal állunk tehát szemben, hanem a már túlnyomó részben ismert szükségleteknek egy olyan csoportosításával és egy olyan kombinációban való megoldásával, amely lehetővé tette az ágyúk beszerzését, anélkül, hogy ezen a címen tehetősebbt hárult volna a magyar adófizető közönségre. (*Zaj a baloldalon.*) Ez egyszerű tény és én azt hiszem, hogy ebben ismét nem új nagy szükségleteknek jelét kell látnunk, de igenis jelét annak, hogy a kormány a maga részéről mindent elkövet, hogy a katonailag valóban nélkülözhetetlen szükségletek az ország pénzügyi erejének lehető kimélete mellett elégít tessenek ki. (*Helyeslés a jobb-oldalon.*)

Ezzel végeztem volna a pénzügyekre vonatkozó megjegyzésekkel, legfeljebb egy körülményre legyen szabad még röviden kiterjeszkednem. (*Halljuk! Halljuk!*)

Sághy Gyula t. barátom szintén támadta a kormányt pénzügyi szempontokból, ellentétet látott, a kormány takarékosági nyilatkozata és a gyakorlatban mutatkozó pénzügyi politikája közt; ismételte azokat, amiket felvilágosítani és megcáfolni most iparkodtam, de kiterjeszkedett előadásában, a beruházási javaslatra¹ ^{II} is és felemlítette azt, hogy midőn mi takarékosági szempontból visszavontuk a beruházási javaslatot, rövid idővel rá be-

¹ (185).

^{II} (184).

adtunk egy olyan javaslatot, amely nagyobb összegre szól, mint az eredeti javaslat.

Sub rosa jegyzem csak meg, hogy meglehetősen liberálisan bánik t. barátom a számokkal, mert megemlíti azt, hogy egy második tüdőbeteg-szanatórium céljaira fel volt véve — már maga sem emlékszik — ötven, vagy százezer korona és ezt a kormány törölte a beruházási javaslatból.

Először is disztíngváljunk: nem tüdőbeteg-szanatórium számára, hanem tüdővész betegek számára Budapesten felállítandó kórház részére volt felvéve nem 50 vagy 100, hanem 800 ezer korona, minélfogva itt a számokban némi csekély eltérés mutatkozik. Ezen tétel a költségvetésből töröltetett és pedig különböző okokból. Töröltetett először azért, mert bármennyire óhajtom is a közegészségügy mentül nagyobb fellendülését ebben az országban: a közegészségügy terén az utóbbi három-négy évben mutatkozó jelenségek a kiadásoknak oly rohamos emelkedésével jártak, hogy engem abba a kényszerhelyzetbe juttattak, miszerint az extenzív fejlődés terén bizonyos óvatosságot kell tanúsítanom mindaddig, amíg nem sikerült ezen ügy kezelésében a legmesszebbmenő takarékoságot és célszerűséget érvényesítenem, hogy a kiadások ezen igazán megdöbbentő emelkedésének gátat vessék. Ezen kérdésre nézve annak idején a költségvetés tárgyalása alkalmával nagyon szívesen fogok részletesebb felvilágosításokat adni.

Gabányi Miklós: Tehát a tüdőbeteg haljon meg? *(Nagy derűtség jobbfelől.)*

Eitner Zsigmond: A betegápolási pótadót miért vetették ki? *(Zaj. Elnök csenget.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Ezek, azt hiszem, meg fogják győzni a Házat arról, hogy a kormány másként nem járhatott el. Másik oka a törlésnek az, hogy a tüdő vészesek számára egy kórháznak a fővárosban való felállítását magában véve az ügy érdekében nem tartom célszerűnek. *(Élénk helyeslés jobbfelől.)* Harmadik oka annak, hogy e tétel kihagyatott, az a körülmény, hogy a fővárosban a; kultuszminiszter úr tárcája körén belül öt millió korona költséggel egy nagyszabású, óriási kórháztelep állítatnak fel, és ennélfogva nem találtam volna helyesnek és indokoltnak, hogy ugyancsak a fővárosban még egy kórház felállítására ekkora költség fordítassék. *(Élénk helyeslés jobbfelől.)*

Ami magának a beruházási javaslatnak kérdését illeti, azon kormányprogrammban, amelyet a kormány bemutatkozásakor a főrendiház november 4-iki ülésén elmondani szerencsém volt, a beruházási javaslatra nézve a következőket mondtam *(olvassa):* „E törvényjavaslatot visszavonni szándékozunk, de abból a célból, hogy azt lehető rövid idő alatt ismét beterjesszük a képviselőház elé módosított alakban, t. i. akként, hogy abból kihagy-

juk a kevésbé sürgős és kevésbé produktív kiadásokat és igyekezzünk az egész erőt valóban produktív kiadásokra, egyben-másban a mostanál nagyobb terjedelemben is fordítani“. Így tehát szöszerint azt tette a kormány, amit a programbeszédben annak idején kilátásba helyeztem. *(Élénk helyeslés jobbfelől.)* Ez természetesen átvezet arra a másik kérdésre, amelyet tegnap és tegnapelőtt a felszólalt képviselő urak közül többen is felhoztak, hogy miben és mennyiben váltotta be a kormány tett Ígéretét és mennyiben maradt hű programjához?

A vezérszerep ezen a téren Rátkay László t. képviselőtársamat illeti, aki igen erősen, igen élesen és, engedelmet kérek, igen méltatlan módon, bántólag vont a kétségbe a kormány nyilatkozatainak szavahihetőségét és helytállóságát.

Kubik Béla: Amilyen a mosdó, olyan a törülköző! *(Mozgás a jobboldalon. Zaj. Elnök csenget.)* A hazaárulás vádját nem ő vetette a szemünkre? Ő kezdte ezt a vádat emlegetni! *(Zaj. Elnök csenget.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: A mosdót Rátkay László t. képviselőtársam szolgáltatta, a törülközővel meg én igyekszem most szolgálni. *(Halljuk! Halljuk!)* Én azt gondolom, hogy talán a törülköző nem lesz olyan, mint a mosdó volt, *(Helyeslés jobbfelől.)* nemcsak azért, mert igyekezni fogok az ő szavaira teendő megjegyzéseimből minden személyes élt kihagyni, *(Helyeslés jobbfelől.)* hanem azért is, mert azt remélem és hiszem, hogy ez a törülköző a valóságnak teljesen megfelelő állításokból fog állni, de a mosdót illetőleg ezt nem merném állítani. Az én t. képviselőtársamnak bizonyos költői allűrjei vannak, amelyeket én a maguk helyén igen nagyra becsülök; de méltóztassanak nekem megengedni, nagyon szerencsétlen körülmény azután az, ha a fantázia olyan téren is elragadja az ilyen költői ihlettel bíró lelkeket, ahol a fikciónak, a képzelődésnek nincsen tere, hanem ahol a tények és érvek rideg prózájában kellene beszélni.

Rákosi Viktor: Pitreich nagyobb költő, mint Rátkay! *(Derűltség.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Nem szándékom végigmenni t. képviselőtársamnak valamennyi állításain, mert nagyon sok idejét venném & t. Háznak igénybe, de mégis egynéhányat kénytelen vagyok az egész fellelés jellemzéséül megemlíteni. *(Halljuk! Halljuk!)* T. képviselőtársam azt mondja, hogy én hazaárulással vádoltam azokat, akik a katonai javaslatot meg nem szavazzák. Itt ellentét, vagy mondjuk eltérés van t. képviselőtársam előadása és a tények között. *(Úgy van! jobbfelől.)* Én azt mondtam, hogy hazaáruló volna az a kormány, amely látva és ismerve a katonai fejlődés terén a többi államokban és minálunk is beállott változásokat, ezzel a javaslattal nem lépne a delegáció és annak idején a képviselőház elé. Ez pedig egészen más, mint

amit t. képviselőtársain elmondott, (*Úgy van! jobbfelől.*) mert én arról a kormányról, amelynek kötelessége ismerni a helyzetet, amely tehát az összes idevágó bizalmas természetű körülmények teljes ismerete mellett kell, hogy felelősségét angazsírozza, mondtam azt, hogy hazaárulást követne el, ha az ilyen javaslattal elő nem állana, Ez a legkevésbé sem involválja a hazaárulás vádját azokkal szemben, akik állásuknál fogva és a dolog természeténél fogva az információknak ugyanazon eszközeivel nem rendelkeznek. (*Igaz! Úgy van! a jobboldalon. Zaj balfelől.*)

Azt mondta továbbá a t. képviselőtársam, hogy én elősegítem a kivándorlást és liferálni akartam 30.000 kivándorlót a Cunard Linenek. (*Ellentmondások a szélsőbaloldalon.*) Így emlékszem, de ha nem így mondta, akkor rosszul emlékszem. Én azonban itt a Házban a leghatározottabban kijelentettem,¹ hogy a kivándorlásnak lehető megakadályozására, megszorítására a kormány minden rendelkezésére álló eszközt fel fog használni és a kormánynak ezen egész akciónál vezérlő eszméje az kell, hogy legyen, hogy visszatartson a kivándorlástól mindenkit, akit. egyáltalában visszatarthat. (*Helyeslés a jobboldalon.*) Az akció második része csakis arra irányul, hogy azok, akiket egyáltalában nem lehet a moderm államnak és társadalomnak megfelelő eszközökkel visszatartani a kivándorlástól, —hogy azok kivándorlási útjuk alatt is a kormány felügyelete alatt álljanak és a magyar kormány által bárminő ügynökök és ügynökségek részéről való kizsákmányolástól megvédessenek. (*Helyeslés a jobboldalon.*) Az a szerződési pont, amely a Cunard Line hajózársasággal kontemplálva volt és amely csakugyan a Cunard Linenek kívánságára ejtettet el, amelyet a kormány hajlandó lett volna beváltani, egyszerűen annyit jelent, hogy amennyiben a kivándorlók száma egy bizonyos összeget el nem ért volna, ezért a Cunard Linenek bizonyos pénzbeli kárpótlás fizettetett volna. Ezt úgy feltüntetni, mint hogyha a kormány odaigyekeznék, hogy a kivándorlók ezen számát tényleg szolgáltassa is a társaságnak: engedjen meg a t. képviselőtársam, ez méltó lehet olyan külföldi faktorok részéről, amelyek előtt a magyar állam tekintélye, a magyar állam becsülete teljesen közönyös dolog, de ily színezésben feltüntetni ezt a kérdést a magyar képviselőházban, valóban nem helyes dolog. (*Helyeslés jobbfelől.*)

Ha már erről beszélünk, méltóztassanak megengedni, hogy hozzátégyem azt is, hogy igaz ugyan, hogy az a kísérlet, mely Amerikában éppen ilyen jelszavak alatt megtörtént, nem vezetett közvetlen eredményre, mert. az amerikai kongresszus többségében és az amerikai kormányban több belátás volt, semhogy ilyent a

¹ (171).

magyar kormányról és a magyar törvényhozásról feltehesen; mert az amerikai kormány és az amerikai kongresszus többsége teljes lojalitással helyes álláspontra helyezkedett és a javaslatot nem fogadta el; mindazonáltal a Cunard Line társaság teljesen spontán jött hozzám azzal az ajánlattal, hogy hajlandó a szerződés ezen pontját kihagyni, anélkül, hogy bárminemű ellenszolgáltatást kérjen is a kormánytól. Nagyon természetes dolog, hogy ezt a kormány csak köszönettel fogadhatta el és ennekfolytán az a szerződés, mely a Cunard Line társasággal megkötött, az államra abszolúte semminemű terhet és kötelezettséget nem hárít egyebet, mint azt, hogy) a kivándorlási törvényt a maga szempontjából, úgy, ahogy állami szempontból jónak látja, szigorúan végrehajtsa. *(Helyeslés jobbfelől.)* Ily körülmények közt a megerősítő jóváhagyást nem szükséges a szerződésre kikérnem; de tekintettel arra, "hogy ez nagy port vert fel, alkalmilag, talán tárcám tárgyalása alkalmával, le fogom tenni a szerződést a Ház asztalára azért, hogy az nyilvánosságra jusson, tárgyalás és kritika tárgyát képezze. *(Helyeslés jobbfelől.)*

De menjünk most már tovább mai beszédem tulajdonképeni folyamán. *(Halljuk! jobbfelől.)* A t. képviselő úr azt mondja, hogy a kormány a tanítókat 300 forintos fizetésre akarja leszorítani. A t. képviselő úr volt azon az ankéten,¹ — legalább úgy mondta, hogy ott volt, — amelyen tárgyaltak egy erre vonatkozó előadói javaslatot, amelyben természetesen már jelezve van, úgy gondolom legalább, a kormánynak álláspontja is. *(Halljuk! Halljuk!)* Ez az előadói javaslat a tanítók fizetésének azon minimumát, melyet minden iskolafenntartó köteles megállapítani, 400 forintban állapítja meg, de egyúttal kijelenti a kormány ama hajlandóságát, hogy a kezdőfizetés 500 forintra emeltesse és a tanítóknak oly korpótlékok adassanak, hogy azok fizetése idővel 800 forintra emelkedjék. *(Helyeslés jobb felől.)* Ezzel szemben kérdem a t. Házat: megfelel-e a t. képviselőtársamnak az az állítása, hogy a tanítókat 300 forintos fizetésre akarja a kormány leszorítani? *(Mozgás balfelől.)*

De még tovább is megy t. képviselőtársaim és beszél a kormánynak a katonai kérdésekben való magatartásáról, illetőleg azon körülményről, hogy a kormány mennyiben váltotta be ígéretét és itt nagy nyomatékkal emeli ki a képviselő úr, hogy szó szerint fogja idézni a miniszterelnöknek nyilatkozatát és azután azt mondja, hogy a főrendiházban azt mondtam, hogy az egész nemzet óhajtja a magyar vezényszót; továbbá, hogy a jelvények

¹ Itt a népoktatásügyi ankétról van szó, mely Berzeviczy Albert kultuszminiszter elnöke alatt a népiskolai közoktatásról szóló törvényjavaslat (158) előadói tervezetének megvitatására 1904 máj. 27-étől jún. 3-áig tartott. (I. B. H. 1904 máj. 28—jún. 4. sz.)

nem felelnek meg a közjogi helyzetnek és hogy Ígérte a kormány,, hogy: „a lehető leggyorsabban fogja rendezni a kérdést”; továbbá, hogy a büntető eljárásra nézve azt mondtam volna, hogy a kormány „gyorsan” fog segíteni. Hozzáteszi azonban a képviselő úr, hogy: „Jól méltóztassanak figyelni a szavakra: az előbbinél — t. i. a katonai kérdéseknél — azt mondta, hogy a lehető leggyorsabban, ennél már csak azt, hogy gyorsan”.

T. képviselőház, ez az idézés egy Szentivánéji álom. *(Felkiáltások a szélsőbaloldalon: Szentiványi Árpád!)* Mert én e kifejezéseket abszolúte nem használtam a főrendiházban tartott beszédemben. Igenis utaltam arra, hogy a nemzet széles rétegei óhajtik láni magyar vezényszót, de arra is, hogy a nemzet nagy tömege a magyar vezényszóért konfliktust nem akar, ezért a korona és a nemzet között való összhang nagy áldásait kockára tenni nem akarja. *(Mozgás a szélsőbaloldalon.)* Konstatáltam programomhoz híven, *(Zaj a szélsőbaloldalon. Elnök csenget.)* hogy a jelvények mai helyzete a közjogi állapotnak meg nem felel. Azt azonban, hogy ezen a leggyorsabban kívánok segíteni, abszolúte nem mondtam.

Polónyi Géza: Csak azt mondta: mielőbb. *(Derűtség a jobboldalon.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Véletlenül, — mert hiszen mondhattam volna, — de véletlenül azt sem mondtam, hogy mielőbb, hanem igenis azután, hogy a katonai büntető eljárásról beszéltem, azt mondtam, hogy az új büntető eljárást lehetőleg mielőbb igyekezni fog a kormány előterjeszteni.

Polónyi Géza: A lehetőleg szót nem tetszett használni.

Gróf Tisza István miniszterelnök: Itt van előttem.

Polónyi Géza: Előttem is itt van. *(Derűtség a jobboldalon.)*

Gajary Géza: Az ott újság, ez meg hiteles napló. *(Mozgás a szélsőbaloldalon. Halljuk! Halljuk! a jobboldalon.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Lehet az is, hogy más beszédem van a t. képviselő úr előtt.

Polónyi Géza: Lehet.

Gróf Tisza István miniszterelnök: Ez a főrendiházban elmondott program.

Polónyi Géza: Ez a programbeszéd. *(Zaj a szélsőbaloldalon. Halljuk! Halljuk! a jobboldalon.)* Oda is adhatom.

Gróf Tisza István miniszterelnök: Kénytelen leszek felolvasni. Ez a hiteles szöveg. Hiába mutat nekem akármit a t. képviselő úr. Hozzáteszem, hogy abszolúte nem revideáltam a szöveget, úgy van, amint a gyorsírók leírták. Kénytelen vagyok a két passzust felolvasni. *(Halljuk! Halljuk! Olvassa):* „Hogy mindekelőtt azon kérdésekkel végezzek, amelyek már hivatalbeli elő-

¹ L. Szentiványi levelét a (190) végén.

dóink alatt bizonyos kormánykijelentések tárgyát képezték: mi is azon állásponton állunk, hogy a hadsereg jelvényeinek mai állapota az ország közjogi helyzetének meg nem felel és hogy az revízióra, reformra szorul abban, az irányban, hogy ott az ország közjogi állása kidomboríttassék“. (*Helyeslés a jobboldalon.*) „Egy másik fontos, küszöbön álló reformkérdés a katonai judikatúra megoldásának a kérdése, ahol a kormány törekvése is oda fog irányulni, hogy a katonai büntető eljárásról már oly rég kidolgozás alatt álló törvényjavaslat lehetőleg mielőbb benyújtassék, (*Derüeltség és helyeslés a jobboldalon.*) és hogy abban a közvetlenségre, szóbeliségre és nyilvánosságra fektetett eljárásnál a magyar nyelv érvényesüljön. (*Zaj a szélsőbaloldalon. Halljuk! Halljuk! a jobboldalon. Elnök csenget.*) Ezen érvényesülés módozatait a benyújtandó törvényjavaslat lesz hivatva megállapítani“.

Olay Lajos: Majd meglátjuk, mikor lesz. Sohasem látjuk!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Mindjárt hozzáteszem, hogy nekem tökéletesen mindegy, hogy: „lehetőleg mielőbb“-et, vagy csak: „mielőbb“-et mondtam, mert a „mielőbb“ sem mond többet, a „lehetőleg mielőbb“ sem kevesebbet; a „lehetőleg“ csak bizonyos utalás a kérdés természetszerű nehézségeire. De, mondom, tökéletesen mindegy; nem kisebb a kormány obligója, mint hogyha a „lehetőleg“ szó ott sem volna (*Helyeslés.*) *Ismét és ismét nyilatkoztam abban az értelemben, hogy ami a katonai reformok sorrendjét illeti, a kormány a legnagyobb súlyt helyezi arra, hogy a tiszképzéssel kapcsolatos reformok mielőbb átmenjenek az életbe, ezeket igyekezik elsősorban megoldani és kijelenttem úgy a delegációban, mint a Házban nyilvánosan is, hogy én sem a katonai büntető eljárás kérdésében, sem a jelvények kérdésében a megoldást siettetni nem kívánom; (Zaj a bal- és a szélsőbaloldalon.) — tessék a végét megvárni, — (Felkiáltások a szélsőbaloldalon: Hát akkor minek Ígérték?) mert azt tartom, hogy ezeket a kérdéseket az akkori izgalmas levegőből ki kell ragadni, a nyugodt, objektív megvitatásnak kell fenntartani és olyan időben megoldani, midőn az összes faktorok részéről, akiknek ehhez szavuk van, a nyugodt, objektív mérlegelés előfeltételei megvannak. (Élénk helyeslés jobbfelől. Zaj a baloldalon.)*

Ami már most a katonai judikatúra^I ^{II} kérdését illeti, a magyar kormánynek behatóan kellett a katonai büntető eljárásra vonatkozó javaslat tervezetével foglalkoznia, nemcsak azért, mert ott még voltak, habár nem nagyszámú, de fontos eltérések a kérdésnek jogászai részére vonatkozólag is; de főleg azért, mert a magyar nyelv szempontjainak érvényesítése a javaslatnak igen gondos átdolgozását tette szükségessé. A magyar kormány kebe-

^I (159) és az ottani hivatkozások!

^{II} (143. és 144).

lében ezek a munkálatok folytak és befejeztettek. A magyar kormány e tekintetben állást foglalt és erre vonatkozó konkrét javaslatait a közös hadügyminiszter úrhoz átküldött«. Most jutott az ügy abba a stádiumba, hogy a kérdés a közös hadügyminiszter úrral és az osztrák kormánnyal végleges megoldásra vezető tárgyalások alá vétessék. Ezen tárgyalásokra nézve ismét azt mondom, hogy én a húrokat túlfeszíteni nem akarom, *(Zaj balfelől.)* én időt akarok engedni a beható megvitatásra, megfontolásra és tárgyalásra, de a kérdésnek ad graecas calendas való elhalasztásába nem fogok beleegyezni, *(Helyeslés jobbfelől.)* hanem igenis kívánni fogom és kívánni fogja a magyar kormány a maga felelősségének teljes latbavetésével, hogy ez a kérdés legfeljebb, — nem szándékozom terminust mondani, —, de mindenestre egy éven belül végleges megoldást nyerjen. *(Élénk helyeslés jobbfelől. Zaj a bal-és a szélsőbaloldalon.)*

Még csak egy pár szemelvényt a kormányra zúdított vádakból. Olay t. képviselő úr gúny tárgyává teszi a katonai oktatásra vonatkozó reformokat és azt mondja, hogy talán úszást, vagy nem tudom mit fognak magyarul tanítani. Itt van előttem a hivatalos kimutatás arról, hogy micsoda tárgyak taníttatnak magyarul. Természetesen nem ugyanazon tárgyak valamennyi iskolában, egyik az egyikben, a másik a másikban, úgy ahogy az a tan terv összeállításának a legjobban megfelel, de a nyelvtárgyakon, vallásom és még néhány oly tárgyon kívül, mint pl. a rajz és tornatanítás, ami mindenestre beszélgetési alkalom is, magyar nyelven tanítatik a természetrajz, történelem, vegytan, természettan, mathezis.

Thaly Kálmán: Egy katonai tantárgy sem!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Egyetlenegy tantárgy van véletlenség folytán, amely magyar nyelven schol sem tanítatik, és ez a geográfia, de különben minden egyes tantárgy, — legkevesebb órában a történelem, azt mindjárt elismerem, mert a történelem csak az alreáliskolákban taníttatik magyarul, — mondom, minden tárgy a katonai képzőintézetek egyik vagy másik csoportjában magyar nyelven tanítatik.

Továbbá felemlítette még az olasz borvám¹ kérdését is, amire most csak annyiban térek vissza, hogy Olay Lajos képviselőtársam felháborodással említi azt, hogy január hó 21-éig 1,400.0. ..

Olay Lajos: Tíz millió!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Nem, kérem, nem tíz; alkudjunk meg; azt mondotta, hogy 1,400.000 métermázsza olasz bor jött be. Egy kicsit, elvetette a sulyokot t. képviselőtársam,

¹(171) és (189).

mert 57.000 métermázsza jött be, tehát tévedésben méltóztatik lenni. *(Élénk derűltség a jobboldalon. Zaj a szélsőbaloldalon.)*

Olay Lajos: Nem egy hónapra mondtam, hanem azt mondtam, hogy január 21-éig összesen 1,400.000 métermázsza jött be; a lapok így közölték.

Gróf Tisza István miniszterelnök: Most kitanították t. képviselőtársamat, de nem jól, mert t. képviselőtársain megtámadott bennünket az ideiglenes egyezmény megkötéséért, melynek hiatása alatt szerinte annyi jött be. *(Igaz, Úgy van! a jobboldalon.)* Miután a régi szerződés december 31-én járt le, az, ami december 31-ig jött be az országba, nem az ideiglenes egyezmény, hanem a régi szerződés alapján jött be. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)*

Olay Lajos: Hogy decemberben, vagy januárban jött-e be, az nem változtat a dolgon.

Gróf Tisza István miniszterelnök: Bármennyire szeretnék is t. képviselőtársamnak segítségére jönni, *(Derűltség.)* de a legjobb akarattal sem vállalhatom a mi bűnös vállárokra azt az olasz bort, mely nem az általunk megkötött ideiglenes szerződés alapján, de a régi szerződés alapján jött be.

Rigó Ferenc: Lukács válla, azelőtt is ott volt!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Mikor megkötötték a szerződést, nem volt ott az sem. De menjünk tovább.

Olay Lajos t. képviselőtársam az iskolaügyről is beszél, és kevesli azt a reformot, mely a legközelebbi ankét-tanácskozás elé terjesztett előadói tervezetben foglaltatik.¹ Lehet ott pro és kontra nagyon sokat vitatkozni, de a kormány programjának és a mi meggyőződésünknek, amely alapját képezi programunknak, csak oly javaslat felel meg, amely a felekezeti iskolák intézményét ebben az országban el nem törli, *(Helyeslés a jobboldalon. Mozgás a szélsőbaloldalon.)* amely a felekezeteknek törvényben lefektetett jogait tiszteletben tartja, *(Mozgás a szélsőbaloldalon.)* de igenis fegyvert ad az állam kezébe két irányban: abban az irányban, hogy végre-valahára a magyar nyelvnek komoly és sikeres tanítását keresztülvigyük, *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)* és a felekezeti iskolákban felmerülhető bárminemű államellenes és nemzetellenes jelenségeknek a nyakát szegjük. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)* Ezt a két célt tűztük ki magunk elé. *(Zaj a szélsőbaloldalon.)* Ezt a két célt el akarjuk és el is fogjuk érni, ha a t. Ház bölcsessége is úgy határoz, a benyújtandó javaslat, által. De, engedjék meg nekem, ezen én túlmenni nem tartom az ország érdekében lévőnek, mert igen nagy nemzeti érdeket látok abban, hogy hívek maradjunk a magyar nemzetnek azon nagy tradícióihoz, amelyeknek folytán e hazában

¹ L. a népoktatásügyi ankétről szóló előbbi jegyzetet.

élő idegenajkú polgártársainknak szeretetét, ragaszkodását, rokonszenvét igyekeztük megnyerni.¹ (*Élénk helyeslés a jobboldalon. Nagy zaj a szélsőbal oldalon.*)

Olay Lajos: Bécsben nem engedik, hogy erősödjék a magyar nemzet! (*Zaj.*)

Gróf Tisza István miniszterelnök: Erre a közbeszólásra állásomnál fogva abban a helyzetben vagyok, hogy autentikusan kijelenthessem, hogy ez a sejtelem, ez a gyanú a valóságnak meg nem felel; mert abban a tekintetben, hogy a magyar kormány minő politikát kövessen, még csak legtávolabbi kísérletét sem láttam bárminő befolyásolásnak, és az a javaslat, amit a magyar kormány⁷ ebben a tekintetben tenni fog, egy jottával sem kevesebb, mint amit saját meggyőződésünkől kifolyólag, saját spon-tán elhatározásunkból terjesztünk a képviselőház elé. (*Élénk helyeslés a jobboldalon.*)

Olay Lajos: Négyszázéves történelem az ellenkezőjét mutatja!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Én nem beszélek arról, ami négy⁸száz évvel ezelőtt volt, de beszélek arról, ami ma van, és amit én ma itt, mint férfiú, szavamra állítok, azt méltóztas-sék elhinni. (*Hosszantartó élénk helyeslés a jobboldalon. Zaj a szélsőbaloldalon.*)

Hát mondom, t. Ház, nekem meggyőződésem, hogy itt meg kell maradnunk a magyar nemzeti politika régi, nagy és nemes tradíciói mellett és meggyőződésem, hogy a nemzetnek érdeke is, de becsületbeli kérdés is a nemzetre nézve, hogy azokat a kijelentéseket, azokat a nyilatkozatokat, amiket a veszély percében tett, beváltsa akkor is, amikor a hatalommal rendelkezik. (*Élénk helyeslés a jobboldalon.*)

És ha azt mondja a képviselő úr, hogy miért nem tanulunk az oktatásügy terén a llonkátoktól: erre egyszerűen 'azt válaszol-hatom, hogy a: horvát népiskolai törvény is igenis megengedi nem-horvát tannyelvű népiskolának felállítását...

Olay Lajosa Összesen tíz államvasúti iskola van!

Gróf Tisza István miniszterelnök: ... és csakis a hon-át nyelvnek és pedig nem valami túlságos arányban való tanítását kívánja meg, úgyhogy magyar iskolának felállítása Horvátorszá-gban törvényes akadályokba nem ütközik. Láthatjuk is, hogy a magyar iskolák Horvátországban, ha talán nem is olyan gyorsan, mint szeretnék, de terjednek és az ott szaporodó magyar-ság magyar népiskolákba küldheti gyermekeit.^{1 II III IV V}

¹ T. I. régi változatlan meggyőződése. (107).

^{II} E részibenn is (171) nagy érdeme volt gróf Klebelsberg Kunó volt kul-tuszminiszternek, aki mint fiatal miniszterelnökségi tisztviselő a Horvátorszá-gban magyar iskolákat — a magyar kormány pénzén — fentartó Julián Egye-sületet szervezte.

Rákosi Viktor: A harmadik generációban horvátok lesznek!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Ez aztán rávisz a horvát kérdésre is, amelyről igen röviden kívánok megemlékezni, mert hiszen lesz alkalmunk a kérdéssel behatóan foglalkozni.¹ A t. képviselő urak ismét és ismét utalnak a magyar nemzeti ügynek Horvátországban szenvedett vereségére. Ebben, hála Istennek, csak részben van igazságuk; mert tény az, hogy Horvátországban a Magyarországgal fennálló kapcsolathoz való becsületes ragaszkodás eszméje határozottan tért hódított. És ha megnézzük a horvát tartománygyűlés többségének magatartását a 68-iki egyezéstől fogva napjainkig, azt fogjuk látni, hogy mindig tisztultabb, határozottabb, egészségesebb és Horvátország jól felfogott érdekében is helyesebb módon domborodik ki ezen helyes horvát politikának gondolata.

Ugron Gábor: Aki magyarul beszél, föbe ütik!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Ezzel szemben egy körülményt igenis konstatálnunk kell.

Bizonyára nem szándékosan, nem azért, mintha Magyarországon lennének kormányok vagy pártok, amelyek Horvátországot a fejlődés alapfeltételeitől megfosztani akarják, de a körülmények sajátságos találkozása folytán az utóbbi években a pénzügyi törvényekben beállott változások oly helyzetet teremtettek, amelyekre senki sem gondolt akkor, amikor az utolsó pénzügyi egyezmény Horvátországgal megkötöttet. E törvények eddig olyan konzekvenciákkal jártak a sokkal régebben megkötött pénzügyi egyezmény folytán Horvát-Szlavonországra nézve, amelyek csakugyan Horvát-Szlavonország autonóm igazgatásának pénzügyi feltételeit fenyegetik. Ez a helyzet adott tápot Horvát-Szlavonországban a régi gyűlölségnek, a régi szenvedélyeknek ismételt felébredésére. Ez tette hálássá a talajt, azon izgatok számára, akik ott, mint mindenütt a világon, megvannak, hogy az alsó néposztály alacsony indulataiból iparkodjanak maguknak táplálékot keresni. *(Igaz! Úgy van! a jobboldalon.)* Ez okozta azon sajnálatos jelenségeket, amelyekkel az utóbbi esztendőkből találkozunk, amelyek szerint csakugyan Horvát-Szlavonországban a magyar elleni gyűlölség újra lobot vetett és tért foglalni látzott. *(Egy hang a szélsőbaloldalon: Khuen-Héderváry az oka!)*

Khuen-Héderváry a magyar állameszmének és Horvátország jól felfogott érdekének olyan szolgálatokat tett és e téren olyan érdemeket szerzett, amelyekkel pártkülönbség nélkül... *(Folytonos zaj.)*

Kubik Béla: Magyar miniszterelnöknek is bevált! *(Folytonos zaj. Elnök csenget.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: ... amelyekkel pártkü-

¹ (109) és (107).

lönbség nélkül hálára kötelezett maga iránt minden igaz magyar embert.¹ (*Helyeslés a jobboldalon. Ellentmondás a szélsőbaloldalon és a néppárton.*)

Olay Lajos: Magyar érdekért nem jutalmaznak Bécsben soha, csak bécsi érdeket jutalmaznak, de magyar érdeket nem! Ez az igazság! Nemzetellenes érdeket jutalmaznak! (*Folytonos zaj. Halljuk! Halljuk!*)

Gróf Tisza István miniszterelnök: Az infallibilitás ezen kitörésével szemben leteszek minden reménységről, hogy a t. képviselő urat kapacitálhassam. (*Derültség a jobboldalon.*)

Így alakult, mondom, a helyzet Horvátországban és a körülmények ilyen alakulása mellett, azt hiszem, hogy a magyar törvényhozásra és a magyar törvényhozás kiküldött bizottságára az a feladat vár, hogy úgy Horvát-Szlavonország érdekében és jogos kívánságai respektálása folytán, mint a magyar nemzeti politika jól felfogott érdekében is keressen a Horvát-Szlavonországgal megköthető pénzügyi kiegyezésnél olyan alapokat, amelyek még csak a látszatát is elveszik annak, mintha Magyarország Horvát-Szlavonországot bármilyen téren megrövidíteni vagy károsítani akarná, mintha hatalmával, politikai túlsúlyával visszaélni akarna; de ellenkezőleg megadják, valóságos testvéri szeretettől vezéreltetve, Horvát-Szlavonországnak mindazon pénzügyi segélyforrásokat, amelyek arányban állanak a magyar pénzügyeknek általános fejlődésével. (*Helyeslés a jobboldalon.*) Ez a nagy politikai gondolat domborodik ki a magyar regnikoláris küldöttség munkálatából, amellyel a kormány a legnagyobb örömmel és készséggel azonosítja magát, és meg vagyunk róla győződve, hogy az esetben, ha ez a munkálat eredményre vezet; ha a törvényhozás azt szankcionálja és ezzel Horvát-Szlavonország pénzügyi helyzete alaposan szánálva lesz: ezzel nagy szolgálatot tettünk a magyar nemzeti gondolatnak, ezzel megerősítettük Horvát-Szlavonországban azt az irányzatot, amely úgy Horvát-Szlavonország, mint Magyarország összhangzó érdekében a közös, jó egyetértésnek ápolását tűzte ki céljául. (*Igaz! Úgy van! a jobboldalon.*) Ez tehát nemzeti politika a szó legigazibb értelmében. (*Helyeslés a jobboldalon. Zajos ellentmondások a néppárton és a szélsőbaloldalon.*)

Elnök (többször csenget): Csendet kérek. t. képviselőház!

Gróf Tisza István miniszterelnök: És ha a t. képviselő urak megemlékeznek arról, hogy a kormány... (*Folytonos zaj a szélsőbaloldalon. Egy hang a szélsőbaloldalon: Hiszi a miniszterelnök úr, amit mond! Folytonos zaj.*) Majd ha bevégezték a t. urak a csevegést, akkor folytatom. (*Egy hang a szélsőbaloldalon:*

¹ Ezt elismerte gróf Apponyi Albert is 1903. júli. 22-iki híres beszédében. (103).

Újra kezdjük megint! Derültség a szélsőbaloldalon. Mozgás jobb felől.)

Gabányi Miklós: Ha még egyszer kezdjük, nem szerelünk le. *(Élénk derültség a néppárton és a szélsőbaloldalon. Halljuk! Halljuk! jobb felől.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Én mégis arra kérem a t. képviselő urakat, hogy gondolják meg, hogy ilyen közbediskurálások által az érvek súlyát legkevésbé sem gyengítik, azokat meg nem cáfolják, legfeljebb a magyar parlamentarizmus jó hírnevét csorbítják *(Igaz! Úgy van! a jobboldalon. Ellentmondások a szélsőbaloldalon.)* és olyan jeleneteket inszenálnak a magyar parlamentben, amelyeket bizonyára pártkülönbség nélkül elítél mindenki, aki ezt a helyet olyannak akarná látni, aminőnek a nemzet érdekében lennie kellene, t. i. a magyar közélet templomának és palládiumának. *(Helyeslés jobb felől.)*

A képviselő urak megemlékeznek a kormány programjának azon részéről is, amelyben egész tevékenységünk zsinórmértéke gyanánt két irányelvet állítottunk fel: a nemzeti irányt és a szabadelvűséget¹ és kérdezik, hogy hol van a mi eljárásunkban a nemzeti irány és a szabadelvűség? Erre a kérdésre nagyon szívesen adom meg a választ.

Kubik Béla: De tények legyenek ám! *(Derültség jobb felől. Halljuk! Halljuk!)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Azt hiszem, hogy mindaz, amit rövid hét-nyolc hónapi kormányzatunk körében tettünk, ezen kettős cél szolgálatában történt, *(Igaz! Úgy van! jobbról és a középén. Ellentmondások a szélsőbaloldalon.)* A magyar nemzeti politika, a magyar nemzeti irány minden vonatkozásában nyer kifejezést eljárásunkban. Ez nyer kifejezést abban a javaslatban, amelyet a népiskolai ügyben előterjesztettünk, ez nyer kifejezést, amint rámutattam, a horvát kiegyezés kérdésében, ez nyer kifejezést azon nagyhorderejű reformkérdésekben is, amelyek által a közös hadsereggel szemben a magyar nemzeti szempontoknak jogos érvényesítése felé törekszünk. *(Igaz! Úgy van! jobb felől. Zaj balfelől.)* nem a mi érdemünkből, hanem mert a körülmények alakultak úgy, hogy ezt napirendre tűzhettük és többet tehattunk, mint tehetek elődeink.²

Ne méltóztassék, t. Ház, ezen kérdéseket kicsinyelni. A kormány szilárdan áll az 1867. évi XII. törvénycikk alapján. Abban a meggyőződésben van, hogy a pragmatika szankcióban kimondott kölcsönös védelem megvalósításának legcélszerűbb eszköze az egységes vezérlettel, vezénylettel egységes hadszervezetben összetartott közös hadsereg. De aztán ebben a közös hadseregben, és

¹ (107).

² (164) és (186).

pedig úgy, hogy ennek egységes vezényletén és vezérlésén csorba ne ejtessék, *(Zaj a szélsőbaloldalon.)* a katonai egységnek minden sérelme nélkül elfoglalhatja a magyar nemzet azt a teret, amelyet elfoglalni tartozik. Ez a közös hadsereg a maga közönségének érintetlenül tartása mellett igenis tehet szolgálatot a magyar nemzeti politikának, *(Úgy van! jobbfelől. Zaj a szélsőbaloldalon. Felkiáltások: Ez a nemzeti politika!)* És ha figyelembe vesszük mindazt, ami történt; ha látjuk, hogy leraktuk intézményszerű alapjait annak, hogy valóban szívben, lélekben, nyelvben magyar tisztikar foglaljon helyet a közös hadsereg magyar ezredéiben; *(Zaj és felkiáltások a szélsőbaloldalon: Hol?)* ha ezt kapcsolatba hozzuk azzal, hogy az ezrednyelveknél és a legénység oktatási nyelvénél a magyar nyelv külön szereppel érvényesül, mert a magyarok közé számíttatnak azon nem magyar ajkú magyar honpolgárok is, akik a magyar nyelvet teljesen bírják; ha tehát azt látjuk, hogy a. hadsereg az ezrednyelvek beosztásával és a kiképzés nyelvvel igenis bekapcsolja magát a magyar államnak azon nemzeti politikájába, amely az állam nyelvét el akarja terjeszteni a nemzetiségek között is: hát akkor, engedelmet kérek, itt csakugyan olyan nagy horderejű reformok készülnek, amelyekkel a közös hadsereg azzá lesz, amivé lennie kell: közössé, szívben-lélekben olyanná, amelynek magyar része teljesen be van katonailag olvadva a hadseregbe, de azért megtartja magyar lelkét, magyar szívét és odaadását a magyar nemzethez. *(Hosszantartó élénk helyeslés és éljenzés a jobboldalon. Nagy zaj a szélsőbaloldalon. Elnök csenget.)*

Ismélem, t. Ház, nem a jelen kormány érdeme, hogy ez a kérdés napirendre jutott, legkevésbé az én érdemem, mert én nyíltan elismerem, mindig ellene voltam minden agitációnak, amely ezen célok érdekében folyik;¹ *(Egy hang balfelől: Azért lett miniszter elnök!)* de igenis a magyar kormánynak, *(Zaj a bal- és a szélsőbaloldalon. Elnök csenget.)* ha úgy tetszik, szerencséje és mindenesetre parancsoló kötelessége, hogy most már ezen napirendre tűzött kérdéseknek lojális, határozott és teljes megvalósítására törekedjék. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)* És amidőn ezt teszi, *(Zaj a bal- és a szélsőbaloldalon.)* igenis, sikeres nemzeti politikát folytat!

És ha azt kérdezik a képviselő urak, hogy hol maradt a szabadelvű politika és ha azt mondja Komjáthy t. barátom, hogy én még novemberben felszólítást intéztem a Ház tagjaihoz, hogy megbízóink akaratához híven igyekezzünk a magyar alkotmányt megszilárdítani: hát akkor igenis azt mondom, hogy mindaz, amit ez a kormány tett arra, hogy a bomlásnak, az anarchiának

¹ Ezt hangoztatta T. I. már előzetesen Apponyival folytatott polémiájában. (104 és 166).

a tüneteit a parlamentben, *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)* a tisztviselői karban, a társadalomban, mindenütt az egész országban orvosolja és megszüntesse, — mindaz a szabadelvűség ügyének tett szolgálat. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)* Mert a magyar szabadelvűséget más veszély nem fenyegetheti, mint az, ha ezekkel a jelenségekkel szemben gyengének bizonyult; ha megengedi, hogy kompromittáltassék a magyar szabadelvű irányzat jó hírneve az anarchiának, a bomlásnak, a rendtelenségnek olyan tüneteivel által, amelyek azután előidézhetik azt, amit semmi más emberi hatalom elő nem idézhet: a szabadelvűség diszkreditálását: előidézhetik azt, hogy a magyar közvélemény elfordul a szabadelvűségtől. *(Hosszantartó élénk helyeslés a jobboldalon. Felkiáltások a szélsőbaloldalon: Hoch! Elnök csenget.)*

Báró Haas Ivor: így a reakció beszél! *(Zaj és felkiáltások a jobboldalon: Vízet neki!)*

Elnök: Csendet kér minden oldalról!

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőtársam! A reakció a demagógia háttérében szokott settenkedni. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)* Ott várja a kedvező alkalmat és onnan csap le, mikor megérett számára a talaj. Ez a kormány pedig összes erejét megfeszítve rajta lesz, hogy ne ériék meg ebben az irányban a szituáció és azt hiszem, akkor tesz a magyar szabadelvűségnek szolgálatot. Ajánlom a javaslatot elfogadásra. *(Hosszantartó zajos helyeslés, éljenzés és taps a jobboldalon.)*

A miniszterelnök után Polónyi Géza mondott hosszú polemikus beszédet, melyben egyebek között a kivándorlási ügygel foglalkozva, hibáztatja a Cunard Line hajózási vállalattal kötött ismeretes szerződést és másrészt azt állította, hogy a miniszterelnök nem váltotta be azokat az ígéreteket, amelyeket annak idején a kormány megalakulása alkalmával szólóval folytatott magánbeszélgetés során tett.

Polónyi után másodszer szólalt fel a miniszterelnök.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőház! *(Hédjük! Halljuk! a jobboldalon.)* Egyáltalán nem szándékozom a most elhangzott beszéddel foglalkozni. Mindössze is két helyreigazításra szoritkozom. Az egyik vonatkozik a kivándorlási ügyre, ahol főleg a kérdés aktualitása miatt szükségét látom annak, hogy az u. n. útlevélkényszer kérdését tisztán állítsam a t. Ház elé. A kivándorlásról szóló 1903: IV. t.-c. 3. §-a azt mondja, hogy minden kivándorlónak abba az államba szóló útlevéllal kell ellátva lennie, amelybe kivándorolni szándékozik. Ily értelemben tehát, útlevélkényszer van, és egyenesen a törvényt sérténém, lm ezt megszüntetném. Nem is akarom megszüntetni, fenn fogom tartani és; igyekezni fogok szervezni a magyar állam apparátusát úgy, hogy itt mindenféle törvénytelen üzelnem és útlevél nélkül való kivándorlás megakadályozhassák és az erre vonatkozó üzelmek megtoroltassanak. *(Helyeslés a jobboldalon.)*

A másik kérdés az, hogy a törvény 6. §-a szerint felhatalmaztatik a belügyminiszter, hogy a kivándorlás bizonyos meghatározott útvonalra vagy útvonalakra szoríttassék. Ez az a felhatalmazás, amelyre nézve kijelentettem már, gondolom áprilisban, egy interpellációra adott válasz alkalmával,¹ hogy e felhatalmazással élni nem szándékozom, mert abban a szabad elhatározási jognak, a szabad utazási és költözési jogosultságnak oly megsértését látnám, amelyet jogi meggyőződéssel megegyeztetni nem tudok. Ily értelemben tehát igenis volna nem annyira útlevélkényszer, mint kivándorlási kényszer arra vonatkozólag, hogy csak bizonyos útirányban lehessen kivándorolni. A kormány akciója azonban csak arra fog terjeszkedni és csak arra terjeszkedhetik, hogy egyfelől teljesen megakassza az útlevél nélkül való kivándorlást, másfelől megakadályozzon minden olyan ügynöki tevékenységet, mely a kivándorlókat nem azon vonal felé akarja terelni, amely vonal magyar állami szempontból legelőnyösebb ...

Zboray Miklós: Egyáltalán tilos a terelés!

Gróf Tisza István miniszterelnök:.. .hanem terelni akarja természetesen egy más irány felé.

Ez az egyik körülmény, amelyet konstatálni kívánok.

A másik vonatkozik azokra a jelen kormány megalakulása alkalmával és közvetlen azután folytatott beszélgetésekre, amelyekre a t. képviselő úr hivatkozott.² Konstatálta azt, hogy amint más ellenzéki képviselő urakkal is, a t. képviselő úrral is folytatam magánbeszélgetést, és hozzátette, hogy ne kutassuk: miért. Én azonban igenis súlyt, helyezek arra, hogy konstatáljuk, hogy miért. Mert én akkor is kijelentettem és most is ismétlem, hogy akkor azon terhes és az országra nézve veszélyes viszonyok közt, amelyek közt barátaimmal együtt az ország ügyeinek intézésére vállalkoztam, igenis kötelességemnek tartottam minden lehető módot felhasználni arra, hogy a magyar parlament a rendes, békés működés mederébe visszatereljen. *(Helyeslés a jobboldalon.)* És azt tartottam, hogy ezen szempontból igyekezni kell magánérintkezés terén is eszmét cserélni ellenzéki t. képviselőtársaimmal.

Nem azért, — és ismétlem, mit már több ízben mondtam, — hogy bárminő titkos stipulációkba, ígéretkebe, kötelezettségekbe menjek bele, vagy ilyeneket kérjek az ő részünkről, de egyszerűen azért, hogy az ilyen eszmecserék során bizonyos kérdések felvi l ágosíttassanak és rájuk nézve az elhatározás könnyebbé tétessék. Tehát tettem magánbeszélgetés közben azt, amit a képviselőházban is. hogy t. i. bizonyos kérdésekre nézve nyilatkoztam, nemcsak a magam, de a kormány nevében. Elmondtam né-

² (1711).

² (159 és 154). Idevág még (141 és 142) is.

zetemet, kijelentéseket tettem azon irányban, hogy e kérdéseket miként kívánjuk megoldani. Semmivel, egy jöttával többet magánbeszélgetés közben nem mondtam, mint a nyilvánosság előtt és amit a nyilvánosság előtt mondtam, ahhoz igenis hozzásegeztem magamat és hozzásegezve érzem magam, mint minden becsületes ember a maga kijelentéseihez, de semmiféle más faktoral szemben megállapodásszerű, paktumszerű obligóba bele nem mentem, ilyeneket nem kértem, s ilyenekkel nem szolgálhattam volna. Azok a magánbeszélgetések tehát, melyekre a képviselő úr hivatkozott, semmi egyebet nem tartalmaztak, mint a kormánynak a nyilvánosság előtt is tett kijelentéseit. Igenis, ezekhez a kijelentésekhez hozzáfűzve és hozzákötve érzem magamat és rajta vagyok, hogy ezen kijelentéseim a maguk egészében beváltassanak. Rogy ez pontonkint hol, mikor és mennyire történt meg, arról volt és lesz alkalmunk eleget beszélni.

Rátkay László: Pedig ez a lényeg!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Erről a lényegről beszéltem ma is, beszéltem máskor is, és természetes dolog, ha az ember ugyanazokkal az igaztalan vádakkal, ugyanazon valótlan állításokkal nap-nap után találkozik, utóvégre is nem rabolhatja az országnak az idejét azzal, hogy nap-nap után ugyanazokat a cáfolatokat ismételje. *(Zaj.)*

Most már csak kijelentem még azt is, mert a képviselő úr jónak látta itt a négy szemközti beszélgetést is említeni, hogy nekem volt a múltban bátorságom a képviselő úrral négy szemközt beszélni, és fog arra még a képviselő úr alkalmat keresni, lesz tehát még a jövőben is. *(Derűltég és mozgás a jobboldalon és a néppárton.)*

Polónyi Géza: Kinek szólott ez most?

Gróf Tisza István miniszterelnök: Ez a képviselő úrnak szólt, miután említette, hogy velem négy szemközt nem fog beszélni, s én azt hiszem, hogy mint igen sok kijelentése a képviselő úrnak, ez sem számolt az ő temperamentumának eleven ségével és felfogásának változékonyságával. *(Élénk derűltég jobbfelől.)* De nekem volt és lesz bátorságom a képviselő úrral négy szemközt beszélni, mert én meg vagyok győződve, hogyha bármikor ezután eltérés mutatkoznék az én kijelentésem és a képviselő úr kijelentései közt, az egész országban homéri kacaj fogadná azt a feltevést, hogy ebben a kérdésben én vagyok az, aki nem mond igazat. *(Élénk éljenzés és taps jobbfelől.)*

Szerda lévén, következnének az interpellációk. De az idő előrehaladottságánál fogva elnök javasolja, hogy azokat a legközelebbi interpellációs napra, szombatra halasszák.

Lengyel Zoltán ezzel szemben indítványozza, hogy mivel a mai ülés napirendjére több sürgős interpelláció volt felvéve s ezeket idő hiányában már nem lehetett előterjeszteni, ezen interpellációk a Ház régi gyakorlatához képest a másnap üléssre tűzessenek ki.

Rátkay László a méltányosságra hivatkozva, kéri a Házat, járuljon hozzá az interpellációk elhalasztásához.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. Ház! Én azt hiszem, senki sem kíván a parlamenti normális viszonyok között annyira óhajtható kölcsönös méltányosságon csorbát ejteni és azt hiszem, talán az volna a leghelyesebb megoldás, ha méltóznának abba belenyugodni, hogy a ma bejelentett interpellációk a szombati rendes interpellációs napra maradnak, ez azonban nem zárna ki, hogy egyik vagy másik képviselő úr, aki erre súlyt helyez, holnap az ülés előtt az interpellációt, mint sürgősét jelentse be és én nagyon fogok örülni, ha az elnök az interpelláció előterjesztését megengedi. *(Helyeslés.)*

192. 1904 június 16-iki országos ülés. — Július—augusztusra szóló indemnitási javaslat tárgyalása: a hadsereg közössége „a dolog helyes értelmében”; Polónyi Géza határozati javaslata Ferenc Ferdinánd trónörökös üdvözlése tárgyában. (Napló XXXY. k. 248—249., 250. 1.)

Az indemnitási törvényjavaslat általános tárgyalásának negyedik napján, június 16-án, több ellenzéki képviselő szólalt fel, ezek között Eötvös Károly. A kormányprogramul ígéreteiben nem bízik. A miniszterelnök — tegnapi (191.) beszédéből kivehetőleg — végre hozott egy vívmányt kormányzata új programjaként, amelyet szomorúan látott. Azt mondja ugyanis a miniszterelnök, hogy egy nagyhorderejű reform küszöbén állunk, amellyel a közös hadsereg azzá lesz, amivé lennie kell: közössé, szívben-lélekben olyaná, amelynek magyar része teljesen be van katonailag olvadva a hadseregbe, de azért megtartja magyar lelkét, szívét és odaadását a magyar nemzethez.

Erre a záradékra szóló csak azt jegyzi meg, hogyha abban is érdemet lát a miniszterelnök, hogy néhány magyar vitéz beolvad szívvel-lélekkel abba a, nem tudni, miféle hadseregbe, de azért magyarságát megtartja: akkor igazán nem lehet tudni, hogy a hazafiúi érdemekről általában mi a felfogása. Azt az eszmét, mely a miniszterelnök tegnapi beszédében foglaltatik: szóló kárhuzatos, örült eszmének tartja, amelynek magyar lélekhez férnie nem szabad. Mindig szomorú, hogy akad a magyar miniszterelnöki székben férfivá, kinek az ajkáról elhangzik ez a jelszó: szívvel-lélekkel beolvadni ebbe a hadseregbe. Irtózatos eszmék ezek, amelyekből a legnagyobb nemzeti veszedelem származhat. Hált abban a törekvésben lássa a magyar nemzet üdvösségét, hogy fiai osztrákká legyenek, szívben-lélekben beolvadjanak?

Eötvös Károly után a miniszterelnök szólalt fel, hogy félremagarázott szavainak értelmét helyreállítsa s egyben állást foglaljon Polónyi Gézának június 15-iki beszédével kapcsolatban beadott határozati javaslatával szemben, mely így szól: „A képviselőház utasítja a Ház elnökét, hogy Ferenc Ferdinánd trónörökös Ő Fenségének Ernő Alfonz fiúgyermeke születésének alkalmából a szokásos módon juttassa tudomására a képviselőház szerencsekívánatait.”

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőház! Tekintettel az előrehaladott időre és tekintettel arra, hogy mindazon

kérdésekről, amelyek a tegnapi és mai ülésben felhozattak, bú-sásau lesz alkalmunk még vitatkozni, nem kívánok jelenleg vá-laszolni az utolsó beszédem¹ óta elmondott felszólalásokra és előttem szólott t. képviselő úrnak is kizárólag utolsó fejtegeté-seire teszek egy helyreigazítást. (*Halljuk! Halljuk!*)

Talán legegyszerűbb, ha felolvasom beszédemnek inkrimi-nált passzusát, amelyre nézve meg kell jegyeznem, hogy amint általában soha nem érek rá, ezúttal sem értem rá beszédemet átnézni, az tehát minden csiszolás nélkül, azon módon jelent meg a Ház naplójában, ahogy itt elmondott és ahogy a zaj-ban azt a gyorsíró urak hallották.

Az illető passzus így szól (*olvassa*): „Itt csakugyan olyan nagyhorderejű reformok küszöbén állunk, amelyekkel a közös hadsereg azzá lesz, amivé lennie kell: közössé, szívben-lélekben olyanná, amelynek magyar része teljesen be van katonailag ol-vadva a hadseregbe, de azért megtartja magyar lelkét, magyar szívét és odaadását a magyar nemzethez.“

Meg kell jegyeznem, hogy ott, ahol megálltam, ott van a kommá; tehát világos, hogy megálltam akkor is, mikor tegnap mondtam és akkor azt hiszem, ennek egész világos értelme csak az lehet, hogy oly értelemben kell közössé lenni valóban a had-seregnek, hogy a hadsereg... (*Folytonos zaj a szélsőbaloldalon. Elnök csenget.*)

Kecskeméthy Ferenc: Hol van a közös hadsereg a törvény-ben? (*Zaj.*)

Gróf Tisza István miniszterelnök: Azt már számtalanszor megmagyarázták, hogy egy egész hadsereg, amelynek egy egy-séges vezérlete, vezénylete és belsejében van és amely egész hadseregnek a magyar hadsereg kiegészítő részét képezi: a pari-tás alapján csakis közös hadsereg lehet és a panasz mindunta-lan éppen az volt, hogy ez a hadsereg csak színleg, látszólag közös, tényleg azonban nem az. (*Folytonos zaj a szélsőbal-oldalon.*)

Nessi Pál: Nem áll!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Ismétlem, tegnapi nyi-latkozatom egészen világos és félre nem érthető értelme az volt, hogy igenis, a hadsereget akkor tartom valóban a dolog helyes értelmében közösnek, hogyha annak magyar része katonailag tel-jesen beleolvad a hadseregbe, vagyis fenn van tartva a közös védelem szempontjából a teljes katonai egység, de szívben, lé-lekben megtartja tősgyökeres magyar egyéniségét. (*Igaz! Úgy van! a jobboldalon. Felkiáltások a szélsőbaloldalon: Az lehetet-len! Egy hang a szélsőbaloldalon: Gotterhalteval akarják fenntartani!*)

¹(191).

Elnök (csenget): Csendet kérek!

Báró Kaas Ivor: Szívben magyar, nyelvében német!

Ugron Gábor: Nem lehet összeolvadás, se így, se úgy!

Csak összefoglalásról lehet beszélni! (*Zaj. Halljuk! Halljuk!*)

Gróf Tisza István miniszterelnök: Nekem most nem lehet feladatom a közös hadsereg és a külön hadsereg kérdése felől vitatkozásba bocsátkozni, (*Folytonos zaj a szélsőbaloldalon.*) de igenis kötelességem volt felolvasni egyszerűen tegnapi nyilatkozatomat, konstatálni annak világos és félre nem érthető értelmét és ebből konstatálni azt, hogy ennek olyan értelmezése, aminőt annak a t. képviselő úr tulajdonított, semmi egyéb, mint egy közönséges, lapos ferdítés, és minden arra, alapított következtetést és támadást jogom van a leghatározottabban visszautasítani. (*Helyeslés a jobboldalon.*)

Ezek után, t. Ház, még egy kötelességem marad hátra, t. i. az, hogy egy beadott határozati javaslatról nyilatkozzam. Erről a határozati javaslatról azonban igen nehéz a tárgyat megillető komolysággal beszélni. (*Mozgás a szélsőbaloldalon.*) Mert, hogy ezt a határozati javaslatot maga annak benyújtója hogy és mint értette, arra talán a legegyszerűbb bizonyíték, hogy amint igen jól méltóztatnak tudni, a trónörökös ö Fenségének most a harmadik gyermeke született, ezen örvendetes családi esemény is több héttel ezelőtt következett be, és a t. képviselő úr jónak látta nem az első alkalommal, sőt ezúttal is nem azonnal a családi esemény bekövetkeztét követő első ülésen, hanem most...

Polsgay Miklós: Mindent az ellenzék csináljon? (*Zaj.*)

Polónyi Géza: Személyes kérdésben kérek szót!

Gróf Tisza István miniszterelnök: ... hanem most, hetekkel az esemény bekövetkezése után, állani elő indítványával. Én, t. Ház, ezt az indítványt nem tekinthetem semmi egyébnek, mint egy teljesen hiábavaló kísérletnek arra, hogy itt kellemetlenséget idézzenek elő. (*Igaz! Úgy van! jobbfelől. Zaj a szélsőbaloldalon. Felkiáltások: Miért kellemetlen!?*)

Rákosi Viktor: Ö Fenségének, vagy a miniszterelnök úrnak kellemetlen? (*Derűtlenség balfelől.*)

Gróf Tisza István miniszterelnök: Úgy látom, hogy az én nyilatkozatom ebben a kérdésben a képviselő uraknak kellemetlen. (*Élénk tetszés jobbról.*)

Azt tartom, hogy egy ilyen kísérlet a trónörökös fenséges személyét ilyen... (*Felkiáltások a szélsőbaloldalon: No-no!*) — keresem a parlamentáris és udvarias kifejezési, azért ütközöm némi nehézségbe — mondom, a trónörökös fenséges személyét és az ő családi körülményeit ilyen pártpolitikai kísérletekbe és taktikázásokba belevinni és ott kihasználni, egyenesen abba a köteles tiszteletbe ütközik, amellyel a trónörökös iránt mindnyá-

jan tartozunk. *(Igaz! Úgy van! jobbról és a középén. Ellentmondások a bal- és a szélsőbaloldalon.)*

Pozsgay Miklós: Ne mulasztották volna el annak idején! *(Zaj.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Én tehát, midőn ez ellen határozottan tiltakozom, egyúttal kijelentem azt is, hogy bizonyára nincs e Háznak egyetlen tagja sem, aki a trónörökös Ő Fensége iránt hódolatteljes tisztelettel ne viseltetnék és bizonyára minden örvendetes esemény Ő Fensége családjában visszhangra talál minden magyar lelkében is. *(Helyeslés jobbfelől.)* Azonban Ő Fensége saját elhatározásából, és hozzá kell tennem, a legnemesebb emberi rugókon nyugvó elhatározásából, úgy alkotta meg családi viszonyait, hogy — úgy ő Fensége saját nyilatkozata, mint a magyar törvény kifejezett akarata folytán — Ő Fensége gyermekei az uralkodóház tagjainak nem tekintethetők. Finnek folytán a magyar nemzetnek ez a részvétele az ő örömeiben olyan formák közt nem nyilvánulhat meg, amely formák csakis az uralkodóház tagjait illetik. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Báró Kaas Ivor: Azt a törvényt meg lehet változtatni!

Olay Lajos: Lesz esze, hogy megváltoztatja, ha uralkodó lesz! *(Zaj. Elnök cseppet.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Ennélfogva kérnem kell a Házat, hogy a határozati javaslatot ne méltóztassék elfogadni. *(Élénk helyeslés jobbról és a középén.)*

Polónyi Géza személyes kérdésben kérve szót, kötelességének tartja, hogy a miniszterelnök félremagyarázásával szemben határozati javaslatának kettős célját világosan megjelölje. Az egyik az volt, hogy a magyar nemzet ne maradjon némán akkor, mikor leendő uralkodója családi eseményéről van szó, akár lesz uralkodó az a gyermek, akár nem. A másik éspedig a főcél az, hogy ne maradjon tiltakozás nélkül az a törekvés, hogy nem a magyar nemzet által megállapított trónöröklés sorrendje, hanem tetszésszerűtől főhercegi megállapodások szerint történjék Magyarországon a trónöröklés. Afelől, hogy a magyar nemzetnek ki lehet királya, sem az egyik, sem a másik trónörökös nem rendelkezhetik, hanem rendelkezik kizárólag a törvény, a *pragmatica sanctio*, amely kimondja, hogy a katolikus törvényes házasságból származó gyermekek azok, akikre Magyarország trónja vár. A trónöröklés törvényes rendjét családi egyezményekkel hatályon kívül helyezni nem lehet.

Eötvös Károly szintén személyes kérdésben tiltakozik az elferdítés vádjá ellen, mert szószerint idézte a miniszterelnök beszédének kérdésbenforgó részét. A miniszterelnök vagy világosan beszéljen magyarul, vagy engedjen a kényelemből és korrigálja ki beszédét.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőház! A képviselő úr a; mondat második felét nem olvasta hozzá. Én nem fo-¹

¹ 1900: XXIV. t.-c. — Ferenc Ferdinánd trónörökös és T. I. közötti viszonyról I. a (104) és (116) sz.

gom azt ismételné; de csakugyan nincs magyar ember e kerek told hátán, aki ezt az egész mondatot másképp értheti, mint amely értelmet én tulajdonítottam neki akkor, tulajdonítok most és fog tulajdonítani mindenki, aki lojálisán akar vitatkozni.

Ezután még csak két megjegyzést teszek. Azokkal szemben, amiket Polónyi Géza képviselő úr mondott, én most polémiákba bocsátkozni nem akarok. De az egyik, amit konstatálni akarok, az, hogy a *pragmatica szankció*, illetőleg az 1723-ik évi magyar törvénycikk ott, ahol a trónöröklésről beszél, a trónörökléshez való jogot az „*archidux Austriae*“, az osztrák főherceg jogi fogalmához köti; a másik pedig az, hogy a trónörökös Ő Fenségének nyilatkozata becikkelyezettvén az 1900. évi XXIV. t.-c. által, az a magyar közjognak integráns alkotórészét képezi. (*Élénk helyeslés a jobboldalon.*)

Az indemnitási törvényjavaslat általános vitája véget érven, a Ház a javaslatot általánosságban és részleteiben is elfogadta. A letárgyalt törvényjavaslat harmadszori olvasása június 17-én történt. Az Országos Törvénytárban 1904 június 30-án, mint 1904:XV. t.-c., hirdettetett ki.

193. 1904 június 20. országos ülés. — Napirend előtti felszólalás és miniszterelnöki válasz a galaci konzul németnyelvű átíratára tárgyában. (Napló XXV. k. 298—299. 1.)

A képviselőháznak két hónapja, a vasúti sztrájk (177—179.) óta tartó békés munkáját váratlanul támadt nagy vihar zavarta meg. Az ú. n. galaci ügy, melyet Olay Lajos hozott napirend előtti felszólalás alakjában a Ház elé. Ez a felszólalás volt a vihar előszele, mely aztán a következő két napon tombolt.

Olay Lajos előadta, hogy a galaci osztrák-magyar konzul Debrecen város polgármesteréhez egy németnyelvű átíratot intézett. A polgármester a németnyelvű irat elintézését megtagadta. Erre a miniszterelnök, mint belügyminiszter, utasította Debrecen város polgármesterét, hogy a galaci osztrák-magyar konzul németnyelvű átíratát intézze el. Utasította azon indokból, mert a konzulátusoknál tudvalévőleg nincsenek mindenütt oly tisztviselők, akik magyarul is levelezhetnének és így a németnyelvű megkeresésnek tüntető mellőzése az állampolgárok komoly érdekeire nézve károsodással járhat. Szólok nem hitt a szemeinek, mikor ezt a kormányleiratot olvasta. Hiszen a magyar törvények világos rendelkezése szerint a magyar hatóságok nyelve egyedül a magyar; más nyelven nincsenek jogosítva intézkedni. Amikor tehát a miniszterelnök, mint belügyminiszter, utasította Debrecen város polgármesterét, hogy németnyelvű átíratot intézzen el, törvénysértést követett el, mert németnyelvű elintézését követelt. Aligha akadt még magyar kormány valaha, mely ilyen világos nyíltsággal ilyen magyarelles intézkedést tenni, ilyen alkotmánytiprást elkövetni merészkedett volna. A magyar kormány abban a belügyminiszteri rendeletben világos törvénysértésre utasított egy tisztviselőt, midőn meghagyta neki, hogy a németnyelvű átíratot elintézzé. Szólok igazán örülne rajta, ha abban a tisztviselőben erő, magyarság és törvénytis-

telet volna és nem foganatosítaná a rendeletet, hanem a törvényre hivatkozva, ezt a rendeletet, mint törvénytelen, visszautasítaná. Ha ezt meg fogja tenni, amit szóló hisz, akkor majd bővebben kíván foglalkozni ezzel a dologgal.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. Ház! Abból egy szó sem áll, hogy éli arra utasítottam volna Debrecen városának polgármesterét, hogy német nyelven intézze el a galaci konzulátus beadványát. Neki teljesen joga van, természetszerűleg az ő hivatalos nyelvén, magyarul intézni el az átiratot. Másrészt, akár tesszik ez az állapot a képviselő úrnak, akár nem, de a mai törvényes állapot szerint a közös diplomáciának szolgálati nyelve a német. *(Felkiáltások a szélsőbaloldalon: Nem áll!)*

Kubik Béla: Hol van az a magyar törvény? *(Felkiáltások a szélsőbaloldalon: Úgy van! Hol van az a magyar törvény?)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Hát mondtam én, hogy törvényben van kimondva? Én azt mondtam, hogy ez törvényes állapot. Nagyon nehéz dolog oly képviselő urakkal diskusszióba bocsátkozni, akik vagy nem tudják, vagy elcsavarják a legkardinálisabb jogi alaptételeket. Hiszen a legkardinálisabb jogi alaptételek a szokásjog útján, gyakorlat útján jönnek létre. Hát Magyarországon minden tényleges állapotnak tételes törvényben van meg az alapja? *(Úgy van! jobbfelől. Mozgás a szélsőbaloldalon.)* Éppen nálunk, hol az ezeréves jogfejlődés a döntő sok jogtétele nézve, ki állíthat ilyet? 1867 óta soha, sem most, sem azelőtt nem volt megtámadva az, hogy a diplomáciai belszolgálatnak nyelve a német. *(Mozgás a szélsőbaloldalon.)*

Kubik Béla: Nem kifogásoltuk-e mindig? Nem kifogásolta senki? *(Úgy van! a szélsőbaloldalon.)* Ez csürés-csavarás! Majd ki fogjuk mutatni. *(Zaj.)*

Lengyel Zoltán: Négy évtized óta egyebet sem beszéltünk, mint ezekről a dolgokról! *(Úgy van! a szélsőbaloldalon.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Mennyi minden egyebet beszélt itt a képviselő úr! *(Úgy van! jobbfelől. Mozgás a szélsőbaloldalon.)* Különbösen nem azt mondtam, hogy azok a képviselő urak, akik egyáltalában megtámadják a 67-es alapot, helyeslik; de igenis mondtam azt és állítom, hogy ezt a célt akceptálta 67 óta minden kormány és minden többség, amely a 67-es alapon áll és minden párt, mely a 67-es alapon áll.

Kubik Béla: Ez megint más!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Ennek folytán nagyon természetes dolog, hogy a galaci konzulátusnak joga van és joga lesz németnyelvű átiratot intézni. Hogyha azután egy magyar hatóság kapja az ilyen németnyelvű átiratot, amely németül nem ért, az felküldheti azt a belügyminisztériumhoz, hogy itt lefordítsák; de ha ért németül, sokkal jobban teszi, ha maga lefordítja,

mert ezzel gyorsabbá teszi az ügymenetét. (*Úgy van! jobb felől. Mozgás a szélsőbaloldalon.*) Ennek folytán nem tehettem egyebet, mint azt az utasítást intéztem a polgármesterhez. (*Mozgás bal-felől.*)

Kubik Béla: Most tapsoljanak a magyar emberek!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Hozzáteszem, hogy még ha olyan helyről kapott volna is német átíratot, ahonnan magyart kellett volna kapnia, mondjuk, egy katonai parancsnokságtól...

Kubik Béla: Például a kabinet-irodától!

Gróf Tisza István miniszterelnök: ... akkor sem az lett volna a módja, hogy visszaküldje az átíratot, hanem az, hogy tegyen panaszt a maga felsőbb hatóságánál és terjessze fel az ügyet oda. Mert az nem szolgálati eljárás, nem rend és nem törvényisztelet, hogy egyes hatóságok elintézetlenül küldözgessék egymásnak vissza az átíratokat; hanem igenis, ha szabálytalanság történik, tessék a magyar kormányhoz fordulni annak orvoslása és a netán megtorlandó cselekvény megtorlása végett. Ennek folytán soha, semmi körülmények közt nem fogom helyeselni Ss kifogás tárgyává fogom tenni, ha egyes átíratok ily szempontból a küldő hatósághoz elintézetlenül visszaküldetnek.

Rátkay László: Gyönyörű védelme a magyar államnyelvnek!

Kubik Béla: Tapsoljanak, magyar urak!

Báró Kaas Ivor: Hodossy.

Gróf Tisza István miniszterei: Azt hiszem, a magyar nyelv védelme nem az ilyen rendetlen, anarchisztikus eljárásban van, hanem abban, ha az illető hatóságok a kormányhoz fordulnak, ha arra szükség van, és a kormány védje meg a magyar nyelv érdekeit. (*Nagy zaj a szélsőbaloldalon.*)

Kubik Béla: Nem ég le a pofájukról a bőr? (*Nagy zaj.*)

Elnök: Kubik Béla képviselő urat ezért a sértő kifejezésért rendreutasítom.

Kubik Béla: Helyes! Százszor mártír-halált halok ilyenekért és nekem nem lesz szégyen. (*Helyeslés a szélsőbaloldalon. Zaj a jobboldalon.*)

Elnök: Minthogy az elnök rendreutasítása ellen felszólalni nem szabad, Kubik Béla képviselő urat másodszor is rendreutasítom.

Lengyel Zoltán: Tessék mindnyájunkat rendreutasítani.

Elnök: Lengyel Zoltán képviselő urat is rendreutasítom.

Kubik Béla: Nem ég le a pofájukról a bőr? (*Rendre! Rendre! a jobboldalon.*) Gyalázat! (*Zaj a jobboldalon. Elnök csenget.*)

Elnök: Miután Kubik Béla képviselő urat kétszer rendreutasítottam ...

Lengyel Zoltán: Utasítsa negyedszer.

Elnök: — és miután fenntartotta sértő kifejezését, kérdem

a t. Házat: kívánja-e ezt az esetet a mentelmi bizottsághoz utasítani? *(Élénk helyeslés a jobboldalon. Zaj a szélsőbaloldalon.)* Felkérem azokat a t. képviselő urakat, akik az ügyet a mentelmi bizottsághoz utasítani kívánják, szíveskedjenek felállani. *(Megtörténik.)* Többség. A Ház az esetet a mentelmi bizottsághoz utasítja.

Lengyel Zoltán: Láttunk már komiszabb dolgot is.

Madarász József: Számláltassák meg a Házat!

Gabányi Miklós: Nem vagyunk százan!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Végül még egy megjegyzéssel tartozom. A t. képviselő úr nem gondolta meg, mily könnyelmű dolgot követett el, amikor innen, biztos helyről az illető tisztviselőt a köteles engedelem felmondására hívta fel. *(Igaz! a jobboldalon. Mozgás a szélsőbaloldalon.)* Sokkal komolyabb és sokkal kötelességtudóbb embernek ismerem Debrecen város polgármesterét, semhogy feltételezném, hogy az ilyen felhívásnak engedne. De azért engedjen meg a t. képviselő úr, intézheti felszólítását olyan emberhez is, aki beugrik az ilyen tanácsnak, és akkor azon súlyos következményekért, amelyek rá háramolnának, *(Mozgás a szélsőbaloldalon.)* az erkölcsi felelősség a tanácsadót terheli. *(Igaz! Úgy van! a jobboldalon.)*

Napirend előtti felszólalásra adott miniszteri válasz nem képezhetvén vita és határozathozatal tárgyát, a galaci ügy egyelőre ennyiben maradt. A nagy vihar csak a következő napon tört ki.¹

194. 1904 június 22. országos ülés. — Lengyel Zoltán ügyében mentelmi bizottság eljárása. — Interpelláció előterjesztésének ideje. — Miniszterelnök válasza a galaci konzul németnyelvű átírtára ügyében előterjesztett interpellációkra: a külképviseleti hatóságok

¹ Az időrendi összefüggés kedvéért ideiktatjuk Kossuth Ferencnek a miniszterelnökhöz intézett jún. 18-iki levelét, mely — miként Kossuthnak az ezen kötetben közölt előbbi levelei — a két államférfi közötti személyes jó viszonyról tesz tanúbizonyságot.

A gyakran betegeskedő Kossuth levele így szól:

Szent Lukácsfürdő, 1904 június 18.

Kedves Barátom!

Nagyon köszönöm szíves meghívásodat, melynek örömmel tennék eleget, de ez számomra lehetetlenség, mert bár 4% havi ágybanlét után nagyot javultam, még nem jutottam annyira, hogy akár társadalmilag, akár politikai téren, megjelenhessek valahol. Még most is kénytelen vagyok magamat vitetni a lépcsőn.

Remélem, hogy elmaradásom okát átérezve, nem fogod azt rossz néven venni, mert bármily ellentétek választanak el a politikai téren, személyileg tisztelőd és barátod vagyok s az óhajtok maradni.

Szívélyes üdvözzel:
Kossuth Ferenc s. k.

szolgálati nyelve; a hadsereg levelezési nyelve; a paritás; a nemzeti politika. (Napló XXV. k. 353., 354., 358—363. 1.)

A június 20-iki ülésén, Kubik Béla esetének a mentelmi bizottsághoz történt utasításával kapcsolatban (193.), Lengyel Zoltán felpanaszolta, hogy az ő egyik régebbi ügyében, melyet a Ház még 1903 július 29-én¹ adott ki a mentelmi bizottságnak, e bizottság mindmáig nem terjesztette elő jelentését. Hol van az erős kéz, hol van a házszabály? Egy becsületes magyar ügyért tett közbeszólás miatt (célzás Kubik Béla esetére) az elnök statáriálisan intézkedik, mikor azonban a jogunkról van szó, hallgatnak. Elnököt pártoskodással vádolja.

Elnök a gyanúsítás ellen tiltakozva, egyebek között annak a nézetének adott kifejezést, hogy a mentelmi bizottság mindenesetre védeni fogja magát, hogy az adott időben nem tette meg jelentését, de esetleges mulasztásáért kizárólag ő felelős.

A június 22-iki ülésén Szivák Imre, a mentelmi bizottság elnöke, ezen támadás folytán szükségesnek tartotta, hogy a Házat tájékoztassa Lengyel Zoltán mentelmi ügyének állásáról, ismertetvén azon okokat, amelyek miatt a mentelmi bizottság a záros határidőben nem tehetett eleget a Ház határozatának. Kimutatta, hogy a bizottságot semmiféle célzatos eljárásnak vagy mulasztásnak vádja nem terheli. Kérte jelentésének tudomásulvételét.

Ezen jelentés hosszú, izgalmas vitát provokált, melynek során báró Dániel Ernő (kormánypárti) a házszabályok 206. §-ára való utalással arra kérte a Házat, hogy miután a mentelmi bizottság elnökének felszólalása nem tekinthető másnak, mint napirenden kívüli felszólalásnak: álljon el minden további vitától és határozathozattól.

Ezzel szemben Ugron Gábor azt vitatta, hogy a mentelmi bizottság jelentése nem egyenlő egy napirend előtti felszólalással. Ebben az ügyben a Háznak most határozatot kell hoznia. A határozat pedig az lenne, hogy a Ház tudomásul veszi a mentelmi bizottság jelentését és elvárja, hogy majd alkalmas időben megteszi a bizottság minél hamarabb a maga jelentését.

Ugron Gábor után a miniszterelnök szólalt fel.

Gróf Tisza István miniszterelnök:

T. képviselőhöz! Azt hiszem, ezen a kérdésen már csakugyan könnyen áteshetünk és célszerű volna átesni úgy, hogy a házszabályokat helyesen értelmezzük. Tisztán ebből a szempontból kívánok pár szóval hozzászólni.

A Háznak nem ugyan mai ülésén, de korábbi ülésén megátámadtatott a mentelmi bizottság és kifogásolhatta a mentelmi bizottság eljárása. Ezzel szemben a mentelmi bizottság igen t. elnöke, aki akkor nem volt jelen a Házban, ma bejelentette az ügyállást, hogy szemben azokkal a kritikákkal, amelyekkel a mentelmi bizottság találkozott, a Ház helyesen legyen a tényállás

¹ A szóbanforgó eset a Khuen-kormány elleni obstrukció legviharosabb napján, 1903. júl. 29-én történt, midőn a Khuen-féle napirendi indítvány (202) beadása alkalmával Lengyel Zoltán és társai megsértették az elnöki tekintélyt és a Ház egyik jegyzőjét. (Napló XVIII. k. 90—91. 1.)

felől informálva. Ha a mentelmi bizottság bárminő indítványt vagy előterjesztést kívánt volna tenni, azt bizottsági határozat alapján kellett volna, hogy a bizottságnak előadója — vagy esetleg tehetne volna az elnöke is — előterjessze. Akkor afelett csakugyan a Háznak formászerű határozatot kellett volna IQZT nia. Ezt azonban a mentelmi bizottság elnöke nem a bizottság felhatalmazásából és határozata alapján, hanem tisztán azért, hogy informálva legyenek a Ház tagjai a tényállásra nézve, terjesztette elő. Igénytelen nézetem szerint tehát itt most határozathozatalnak helye nincs. *(Általános élénk helyeslés.)*

Elnök — ellentmondás nélkül — kijelenti, hogy mivel a mentelmi bizottság elnöke semmiféle javaslatot nem tett, ezen kérdés felett határozathozatalnak helye nincs.¹

Következett Bakonyi Samu interpellációja a már ismert galaci ügyben (193.), amelyet napirend előtti felszólalás keretében június 20-án elsőnek Olay Lajos hozott a Ház elé és amelyet a június 21-iki bosszú zárt ülésen az ellenzék különböző árnyalataihoz tartozó képviselők nagyon heves jelenetek között pertraktáltak.

Bakonyi Samu az idő előrehaladottsága miatt a Ház elhatározására bízza, hogy ma terjessze-e elő interpellációját, avagy a másnapi ülés elején?

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőház! A magam részéről nagyon szívesen járulnék hozzá ahhoz, hogy egészen úgy, amint a t. képviselő úrnak jobban, konvenió, az interpelláció ma tétessék meg, vagy holnap. Azt azonban tartozom bejelenteni, hogy én minden valószínűség szerint nem fogok a holnapi ülésen résiztvenni. Már pedig én szeretnék az interpellációra azonnal válaszolni, úgyhogy inkább arra kérném a t. Házat, hogy az interpelláció, erre való tekintettel, ma tétessék meg. *(Helyeslés.)*

Bakonyi Samu azzal kezdi interpellációját, hogy habár annak tárgyát a június 20-iki ülésen Olay Lajos napirend előtt már szóvátette (193.), a miniszterelnöknek Olay felszólalására adott válaszból folyólag kötelességének tartja, hogy ezt az ügyet interpelláció formájában a Ház elé hozza azért, hogy a miniszterelnök kötelezve legyen arra, hogy ezen interpellációra érdemleges választ adjon. Az eset, melyet lokális jelentőségéből kiemelt a miniszterelnök június 20-iki felszólalása, röviden a következő: Egy Ekli József nevű debreceni ifjú a galaci konzulátus előtt kívánt a sorozás elé állani. A galaci konzul ennek folytán megkereste Debrecen sz. kir. város polgármesterét, hogy belépési bizonyítványát vagy állítási lajstromkivonatát küldje el hozzá. Ez a megkeresés német nyelven szólt és Debrecen polgármesterének erre

¹ Lengyel Zoltán és társainak mentelmi ügyéről és a mentelmi bizottságnak ezen ügyben követett eljárásáról végül a jún. 23-iki ülésen gróf Apponyi Albert adott hiteles felvilágosítást, miután a szóbanforgó eset az ő elnöki hivataloskodása idejében történt és annak mikénti elintézése körül tevékeny része volt. (Napló XXVI. k. 5—6. 1.)

válasza az volt, hogy ő a német nyelven hozzáintézett megkereséseket el nem intézi. A galaci konzul, aki egyébként nagyon jól tud magyarul, ahelyett, hogy megkeresését magyar nyelven megismételte volna, panaszt tett a külügyminiszternél, aki ezt a panaszt áttette a miniszterelnökhöz, aki belügyminiszteri minőségében — arra való hivatkozással, hogy a közös külügyminisztériumnak hivatalos nyelve „ezidőszerint“ a német — felhívta rendeletileg a polgármestert, hogy intézze el a galaci konzul megkeresését, mert azt tartozik elintézni és hozzáteszi, hogy amennyiben ennek az elintézésnek nyelvi akadályai volnának, azoknak elhárítása, illetőleg a megkeresés lefordítása céljából hozzáfordulhat. Ez a belügyminiszteri rendeletnek csaknem szószerint idézett tartalma. Már most a miniszterelnök az ezen rendeletben elfoglalt állásponton túlmenve, Olay felszólalására adott válaszában azt mondta, hogy a törvényes, tehát nemcsak a tényleges állapot szerint a külügyminisztériumnak és az alája rendelt külképviseleti hatóságoknak szolgálati nyelve a német. A miniszterelnök idevágó kijelentésével polemizálva, szóló különböző törvényekre hivatkozik annak igazolására, hogy a miniszterelnök álláspontja törvényellenes. A miniszterelnök példát vehetne a debreceni polgármestertől és tanulhatna tőle törvénytisztelt dolgában. A miniszterelnök június 15-iki beszédében (191.) és más alkalommal ismételten hirdette, hogy nemzeti politikát csinál. Hát ez az a nemzeti politika, melynek megvalósítására programnyilatkozata szerint is vállalkozott? A függetlenségi párt álláspontja azonban az, hogy ez nem nemzeti politika; hogy ez magyartalan és hazafiatlan politika. Interpellációja által szóló módot kíván nyújtani a miniszterelnöknek, hogy adja meg a megnyugtató választ, adja meg azt a választ, amellyel egyedül korrigálhatja az általa elkövetett súlyos sérelmet. A következő interpellációt terjeszti elő:

„Interpelláció a magyar királyi miniszterelnök úrhoz, mint belügyminiszterhez. A miniszterelnök úr, mint belügyminiszter, Debrecen szab. kir. város polgármesteréhez intézett 52.576/I-a. sz. alatt kelt rendeletében arra való hivatkozással, hogy a külügyminisztérium hivatalos nyelve „ezidőszerint“ a német, meghagyja és kijelenti, hogy a polgármester a galaci konzul németnyelvű megkeresését „elintézni tartozik“, folyó hó 20-án tartott képviselőházi beszédében pedig azt a kijelentést teszi, hogy a galaci konzulátusnak a jövőben is „joga lesz németnyelvű átiratot intézni.“

Kérdem ennél fogva a t. miniszterelnök úrtól, mint belügyminisztertől:

I. Hogyan egyeztetni össze ezen rendeletet és nyilatkozatát az 1867: XII. t.-c. 28. í-ában a közös ügyek kezelésére nézve Magyarország részére „mellőzhetetlen feltétel“ gyanánt kikötött „teljes paritás“ követelményeivel, (Igaz! a szélsőbaloldalon.) az 1791: XVI. t.-c.-nek „bármely ügyek viteléből“ minden idegen nyelvet kizáró rendelkezésével, a magyar nyelvről szóló 1844: 11. t.-c. intézkedésével és szellemével, valamint az 1868: XLIV. t.-c. 1. §-ának azon parancsával, mely szerint a magyar állam hivatalos nyelve „a kormányzat minden ágazatában ezen-túl is magyar?

II. Miután az idézett törvények kizárják a mai állapot törvényes voltát, szándékozik-e a t. miniszterelnök úr mielőbb olyan intézkedéseket tenni, hogy a magyar államiság legfőbb követelménye, a magyar

nyelv törvényes joga a közös külügyminisztérium és az alája rendelt hivatalok ügyvitelében, minden korlátozás nélkül érvényesülhessen? *(Élénk helyeslés a bal- és a szélsőbaloldalon. Éljenzés és taps. Szónokot számosán üdvözlük.)*

Bernáth Béla (nemzeti párti) ugyanabban a tárgyban kíván interpellálni, mint az előtte szólott Bakonyi Samu. Tiltakozik a miniszterelnök június 20-iki beszédében foglalt azon állítás ellen, hogy 1867 óta minden kormány és minden párt, mely a 67-es alapon áll, azt a felfogást vallotta, hogy a fennálló törvényes állapot szerint a közös diplomácia hivatalos nyelve a német. A 67-es alapon álló ellenzéki párt ezt a felfogást sohasem akceptálta. A miniszterelnök ne igyekezzék a 67-es alapon álló minden ellenzéki pártot e felfogásával azonosítani. A közös hatóságoknak oly jogot vindikálni, hogy a magyar hatóságokkal szemben a német nyelvet használhassák, botrányos állapot. Külön törvény nemlétében az általános törvénynek kell érvényesülnie, mely szerint a magyar állam nyelve a magyar. A miniszterelnök felfogása nem felel meg az 1867-iki törvénynek és e törvény szellemének. A következő interpellációt intézi a miniszterelnökhöz, mint belügyminiszterhez:

Interpelláció a magyar kir. belügyminiszterhez. A miniszterelnök úr folyó évi június 20-án a képviselőházban tartott beszédében a galaci konzulnak Debrecen polgármesteréhez intézett németnyelvű átíratá tárgyában odanyilatkozott, hogy a mai törvényes állapot szerint a közös diplomáciának szolgálati nyelve a német.

Kérdem a miniszterelnök urat: fenntartja-e ezen, a magyar közjoggal és az összes tételes törvényekkel homlokegyenest ellenkező álláspontját?

Ha nem tartja fenn: milyen elégtételt szándékozik adni a megsértett magyar nemzeti szuverenitásnak és a jogosan felháborodott nemzeti közérületnek? *(Élénk helyeslés a bal- és a szélsőbaloldalon. A szónokot többen üdvözlük.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőház! *(Halljuk! Halljuk!)* Nem ugyan azért, mintha a képviselő urak az interpelláció megtétele által kényszeríthettek volna rá, — amint azt Bakonyi t. képviselő úr mondta, — hogy ma feleljek, hanem azért, mert ezen interpelláció tartalmánál fogva olyan, hogy arra a választ azonnal megadhatom, mert semminemű előzetes megvizsgálása valamely tényállásnak nem szükséges; igenis azonnal kívánok mindkét interpellációra válaszolni. Meg fogják bocsátani a t. interpelláló képviselő urak, ha válaszómban összefoglalom az ügyis egy tárgyra vonatkozó két interpellációt. *(Helyeslés.)* Én azt hiszem, hogy talán leghelyesebb lesz, ha, mielőtt magára a kérdés magvára áttérnék, tisztába hozok bizonyos mellékkérdéseket, eliminálok a diskusszióból bizonyos faktorokat, amelyek zavarólag hatnának a kérdés helyes megítélésére.

Először is hangsúlyozni kívánom azt, hogy a diplomáciai képviselőlet által használt szolgálati nyelv kérdése és ebből kifolyólag az a kérdés, hogy a külképviselet által szerkesztett hivatalos iratok minő nyelven szerkeszthetők, egyáltalában nem abszorbeálja azt a másik kérdést és nem azonos azzal, hogy úgy a diplomáciai,

mint a kereskedelmi külképviseletben a magyar elemnek mentül jobban érvényesülnie kell. (*Zaj a bal- és a szélsőbaloldalon.*) Kérem, én el fogom a magamét mondani nagyon higgadtan, ridegen, objektíve; engem a képviselő urak ebben nem zavarnak meg semmiféle közbeszólással, az ügynök velem szolgálatot nem tesznek és semmiféle célt velem nem érnek el. Azt hiszem tehát, helyesebb volna, ha méltóztatnának türelemmel meghallgatni előadásomat. Mondom, ezzel a kérdéssel nem áll kapcsolatban az a kérdés, hogy igenis a magyar elemnek a diplomáciai és külkereskedelmi képviseletben mentül jobban érvényesülnie kell. (*Zaj a szélsőbaloldalon. Halljuk! Halljuk! jobbfelől.*) A magyar nyelv ismeretének a diplomáciai és külkereskedelmi képviselet nem magyar ítézésében is mentül jobban, mentül nagyobb kiterjedésben meg kell honosodnia, el kell terjednie; mert ezt tartja pártkülönbség nélkül minden magyar ember, de meg vagyok róla győződve, hogy ez a felfogás uralkodik a külügyminisztérium vezetésében is.

Polónyi Géza: Ő maga sem tud egy szót sem magyarul!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Igenis, az a felfogás uralkodik ott is, hogy fontos közérdek kívánja azt, hogy monarchiánknak a külföldön lévő képviselői (*Zaj a szélsőbaloldalon.*) az ott levő magyarokkal anyanyelvükön érintkezhessenek, azokat megérthessék, azok előtt magukat megértethessék. (*Felkiáltások a szélsőbaloldalon: A gyakorlatban másként cselekszenek!*) A gyakorlattal oly kevésbé áll ez ellentétben, hogy pl. a konzuli akadémiában a magyar nyelv tanítása évről-évre határozottan tért foglal, (*Zaj és ellentmondás a bal- és a szélsőbaloldalon.*) és az a fiatal generáció, mely most hagyja el a konzuli akadémiát, egészen más mértékű magyar tanításban részesül, mint az, mely 10—15 évvel ezelőtt látogatta ezt az intézetet. (*Zaj a szélsőbaloldalon.*)

Molnár János: Ez tud magyarul, miért írt németül?

Polónyi Géza: Ez Bánffy vagy Széll érdeme?

Gróf Tisza István miniszterelnök: Én a dolgoknak érdemével szoktam foglalkozni (*Élénk helyeslés a jobboldalon.*) és mindig nagyon keveset törődöm azzal, hogy valaminek az érdeme kinek kosarába esik.

A másik kérdés, amelyet szintén előzetesen kívánok tisztába hozni, az az általános elvi kérdés, hogyha egy hatósághoz a maga ügykörére nézve egy más hatóság átiratot, intéz és az a hatóság, mely ezt az átiratot kapja, abban a nézetben van, hogy a hozzá intézett átirat, akár formájánál fogva, akár címénél, akár nyelvénél fogva nincs helyesen szerkesztve, — hogy akkor egy ily esetben mi a teendő?

Molnár Jenő: Visszaküldi!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Az-e a teendője, hogy visszaküldi, vagy az-e a teendője, hogy jelentést tegyen és a nevelés elkövetett sérelem vagy helytelenség orvoslását követelje?

(*igaz! Úgy van! a jobboldalon. Zaj és ellentmondás a szélsőbaloldalon. Halljuk! Halljuk! a jobboldalon.*) Az én meggyőződéseim szerint az utolsó a helyes eljárás ...

Lengyel Zoltán: El sem tudja olvasni! (*Felkiáltások jobbról: Éppen azért tegyen jelentést!*)

Gróf Tisza István miniszterelnök: ... mert az a hatóság, mely vette az átiratot, elsősorban tartozik saját ügykörében elintézni az odakerült ügyeket. Azzal, hogy az elintézést visszautasítja, nem bünteti meg azt a másik hatóságot. Én azt hiszem, a galaci konzulra nézve igen közönyös volt, hogy Ekli József úr hol állhat a sor alá, de Ekli József úrra nem volt közönyös, és Debrecen polgármestere azért Debrecen polgármestere, hogy a debreceni polgárok közigazgatási ügyeinek elintézéséről gondoskodjék. (*Élénk helyeslés a jobboldalon. Zaj és ellentmondások a szélsőbaloldalon.*)

Ezek a kérdések — magam is azt bocsátottam előre — & most függő kérdés magvát nem képezik; de igen szükséges ezeket tisztába hozni sok irányban, mert hasonló esetek előfordulhatnak a jövőben is, és ön minden ily esetben, hol az illető hatóság nem azt teszi, hogy panasszal él és amellelt elintézi az ügyet, hanem az ügy elintézését tagadja meg, ezt helyteleníteni fogom és ha szükséges, az ily hatóság eljárását meg fogom torolni. (*Élénk helyeslés a jobboldalon. Nagy zaj a szélsőbaloldalon.*)

Kubinyi Géza: Tessék illet éltés helyen panaszt emelni és orvoslást kérni!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Én azt hiszem, hogy egyenesen ez a felfogás felel meg nemcsak a célszerű közigazgatási eljárásnak, a közigazgatási rend szempontjának, hanem a magyar kormány felelőssége szempontjának is. Mert ha: bám# sérelem történik a magyar nyelven ebben az országban egy akár közös, akár más hatóság részéről, annak a sérelemnek orvoslás végett a kormány kezébe kell jutnia. (*Élénk helyeslés a jobboldalon. Nagy zaj a bal- és a szélsőbaloldalon.*)

Gál Sándor: A galaci eset is gyönyörűen van orvosolva!

Kubik Béla: Nagy hallgatás volt tegnap odaát! (*Nagy zaj a jobboldalon.*)

Elnök (csenget): Csendet kérek!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Mondom, a magyar kormánynak kötelessége ily esetben fellépni a maga egész súlyával és kell, hogy abban angazsírozza a magyar kormány a maga teljes felelősségét, Ha ilyen eset fordul elő, vagy kézbe veszi az orvoslást a magyar kormány, vagy nem. Ha kézbe veszi, akkor mindenestre más súllyal és más garanciájával a sikernek fog az a kérdés kiküzdetni, mint hogyha egyik vagy másik helyi hatóság veszi a kezébe. (*Úgy van! úgy van! a jobboldalon. Zaj balfelől.*) Ha nem veszi kézbe, azért vannak a képviselő urak itt, — igenis

én is azt tartom, — hogy azért felelőssé tegyék a kormányt, fel-
lépjenek a kormány ellen egész szigorral, de ezt csak akkor lehet
megtenni, ha minden ilyen kérdés elintézés végett csakugyan a
kormány kezébe jut. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)*

Most már nézzük a kérdést in concreto.

Lengyel Zoltán: Törvényes a német nyelv, vagy nem? *(Zaj.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: 1867 előtt több törvény,
amelyekre hivatkozott Bakonyi t. képviselőtársam is, 1791-ből és
1844-ből, beszél az ország kormányzatában a magyar nyelvről —
ez a 44-iki —, az 1791-iki pedig beszél arról, hogy idegen nyelvet
nem fog Ő Felsége behozni. Arról nem is akarok most beszélni,
hogy ezt akkor sem azok, akik meghozták, sem azok, akik alkal-
mazták, a külügyi képviseletre nem értették. *(Nagy zaj és fel-
kiáltások a szélsőbaloldalon: Miért?)*

Kubinyi Géza: Tessék végighallgatni. *(Zaj.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Hogy az akkori osztrák
diplomáciába valaki a magyar nyelvet be akarta volna vinni
1844-ben, ezt talán a képviselő urak sem fogják állítani. Egészen
más álláspont volt akkor; nem parlamentáris kormányforma, de
a rendi alkotmány állott fenn . . .

Pap Zoltán: Most is hiába van parlamentáris kormányforma.
Az teljesen mellékes! Legjobb volna, ha nem volna semmi belőle!
Nyüzni a népet vele! *(Nagy zaj a jobboldalon. Halljuk! Hall-
juk!)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Egészen más szerepet kö-
vetelt magának a magyar országgyűlés akkor a külügyi képvise-
lettel szemben, mint ma. De hát mondom, ebből hímet varrni
semmi irányban nem akarok. Hanem azt igenis merem állítani,
— és itt nem fognak a t. képviselő urak megcáfolhatni, — hogyha
törvénytértést követek el, mikor elfogadom és eltűröm azt, hogy
a közös külügyi képviseletnek hivatalos nyelve a német, igen jó
társaságban vagyok; mert ezt a törvénytértést elsősorban követ-
ték el Deák Ferenc és gróf Andrássy Gyula, akik a 67-iki kiegye-
zést életbeléptették.

Lovászy Márton: Nem mondták ezt!

Gróf Tisza István miniszterelnök: De talán mégis tudta,
azt hiszem, Deák Ferenc is, gróf Andrássy Gyula is, hogy ott
német a hivatalos nyelv. *(Nagy zaj a szélsőbaloldalon. Felkiáltá-
sok: Tütrék!)*

Kubinyi Géza: Ezzel nem csinálnak jó szolgálatot az ország-
nak, ha megakadályozzák az ügynek tisztázását! Tessék hallgatni.
De ezzel a lármával nem tesznek szolgálatot az országnak; nevet-
séges dolog! *(Zaj. Halljuk! Halljuk! Elnök csenget. Lengyel Zol-
tán közbeszól.)* Ne beszéljen mindig Lengyel Zoltán! *(Folyto-
nos zaj.)*

Kubik Béla: Csak ön beszélhet?

Kubinyi Géza: Én hallgatok; igenis hallgatom az okos fejtegetéseket, de az ordítózást nem hallgatom. *(Folytonos zaj.)*

Elnök (csenget): Csendet kérek, t. képviselő urak, különben kénytelen leszek rendreutasítani a képviselő urakat, akik közbeszólásaikkal zavarják a szónokot. *(Helyeslés a jobboldalon. Egy hang a szélsőbaloldalon: Mondta-e Deák és Andrássy, hogy ez törvényes vagy nem, ez a kérdés?)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: A t. képviselő uraknak, akik azt mondják, hogy Deák és Andrássy csak túrték ezt az állapotot, *(Felkiáltások a szélsőbaloldalon: Visszaélés! Folytonos zaj.)* csak az a válaszom, hogy Andrássy Gyula négy évig volt Magyarország miniszterelnöke, nyolc évig volt közös külügyminiszter, és így egyenesen közvetlenül ő volt, felelős ezen állapotért. Bocsánatot kérek, nem olyan fából faragott ember volt, aki nem tudta volna . . .

Báró Kaas Ivor: Nagy diplomata volt, de mihelyt Bécsbe ment, a magyar álláspontot elhagyta, ezt megmondta neki Eötvös József.

Gróf Tisza István miniszterelnök: Bocsánatot kérek, de egy kissé törőlt metszettebb magyar ember volt, mint a képviselő úr, *(Élénk derűtség a jobboldalon.)* és mindenesetre más fából való volt . . .

Báró Kaas Ivor: Én magyar renegát vagyok, az úr meg német renegát! *(Helyeslés és derűtség a középén és a szélsőbaloldalon.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Ismétlem, hogy más fából való volt gróf Andrássy Gyula, semhogy az ő állásában valami helytelen dolog türésevel megelégedett volna. Mert vagy törvénytelennek tartotta, s akkor gondoskodott volna, hogy ne maradjon úgy, vagy a törvénnyel megegyeztethetőnek tartotta, s akkor azért angazsálta felelősségét. *(Igaz! Úgy van! a jobboldalon.)*

Pap Zoltán: De mi nem tartjuk törvényesnek! *(Zaj a szélsőbaloldalon.)*

Gróf Tisza Istvánt miniszterelnök: Ez már megint egészen egyéni felfogás; de engem jobban megnyugtat, hogyha gróf Andrássy Gyulával vagyok egy állásponton, mint hogyha Pap Zoltán képviselő úrral volnék egy állásponton. *(Élénk tetszés jobbfelől. Zaj a szélsőbaloldalon.)*

Thaly Kálmán: Andrássy Gyula Konstantinápolyból magyarul levelezett a magyar kormánnyal. Akkor tehetne szíve szerint, de Bécsben nem!

Szatmári Mór: Rongy ország ez a mienk! *(Zaj. Halljuk! Halljuk! jobbfelől.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Műiden magyar miniszterelnök ismerte, tudta ezeket az állapotokat, anélkül, hogy ezeket kifogásolta volna. De tovább megyek és itt kénytelen vagyok

Bemáth Béla t. képviselőtársamnak mai nyilatkozatát helyesbítenni; a volt nemzeti párt. is évek hosszú során át tagja volt a delegációnak, és azt bizonyára nem fogja a t. képviselő úr állítani, hogy nem tudták azt, hogy nem magyar a külügyi képviselőnek a hivatalos nyelve; ők igen helyesen küzdöttek amellett, hogy a magyar elem mentői jobban érvényesüljön ott, de sohasem kifogásolták, hogy a diplomácia szolgálati nyelve a német.

Sághy Gyula: Nem tartozik a delegáció hatáskörébe! Itt mindenkor támadtunk az ellen. *(Úgy van! balfelől. Zaj.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Soha! Mutasson egyetlenegy példát a képviselő úr, ahol az ellen, hogy a közös diplomácia nyelve a német, protestáltak volna. Soha a nemzeti párt nem protestált! *(Úgy van! jobbfelől.)*

Polónyi Géza: Az a közjog, hogy Sághy úr tiltakozik vagy nem? Törvényekkel szemben ne személyeket, törvényeket tessék idézni! *(Folytonosan tartó zaj. Halljuk! Halljuk!)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Mondhatom, elkezdve Deák Ferencen és gróf Andrássy Gyulán, báró Bánffy Dezsőig, Széll Kálmánig és utolsó helyen csekélységemig . . .

Polónyi Géza: Kivéve Héderváryt, aki magyarul akart leveleztetni! Majd kimutatjuk hivatalosan! *(Zajos derűtség jobbfelől. Felkiáltások: Hát ezt honnan tudod? Ezért kellett megbuktatni kétszer?)* Igaz, a grancsár volt az egyetlen magyar köztük. *(Nagy derűtség jobbról. Halljuk! Halljuk!)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Az összes magyar kormányok ezen az állásponton voltak. *(Úgy van! jobbfelől.)* A közjogi alapon álló magyar ellenzék ezen az állásponton volt. *(Ellentmondások balfelől.)* A mélyen t. néppárt is ezen az állásponton volt, mert bölcsen hallgatott ezzel a kérdéssel a mai napig. *(Zaj balfelől.)*

Molnár János: Ebből nem az következik! *(Úgy van! balfelől.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Ebből igenis az következik.

Mármost t. Ház, vizsgáljuk meg a kérdésnek egy másik vonatkozását, t. i. a nyelv kérdését a hadsereg levelezésében. A hadsereg hatóságainak levelezéséről tételes magyar törvény létezik, amely a magyar ezredek hatóságaira és parancsnokságaira írja elő a magyar levelezést. Ez eleinte úgy vitetett keresztül, hogy a magyar ezredparancsnokságok írtak magyarul a hatóságokhoz, dő semmi más katonai hatóság. 1893-ban jött létre a magyar kormány hozzájárulásával egy megoldás, amely szerint a többi katonai hatóságok is magyarul válaszoltak a hozzájuk intézett átiratokra, de németül kezdeményeztek, vagyis ha egy ügy úgy keletkezett, hogy katonai hatóság készítette az első ügyiratot, akkor

ez németül történt.¹ Végül most sikerül a kérdést, megoldani úgy, hogy a katonai hatóságok a magyar hatóságokkal magyarul fognak levelezni. (*Zaj balfelől; felkiáltások: Soha! Mikor?*) Erre csak azt jegyzem meg, hogy az erre vonatkozó rendelet kibocsátása, azt hiszem, már a legközelebbi jövőben megtörténik.² (*Éljenzés a jobboldalon. Mozgás balfelől.*)

Mármost hasonlítsuk össze a két kérdést. (*Halljuk! Halljuk!*) A katonai levelezésre nézve tételes törvényünk van és 1867-től 1893-ig alkalmaztatott ez a tételes törvény a legszorosabb betűszerinti értelemben, s német maradt a levelezés mindenütt, ahol a tételes törvény betűje a magyar nyelvet nem rendelte el. Majd később jelentékeny lépés történt előre; de azért az eset még mindig az volt, ami most kifogás tárgyát képezi, hogy t. i. nem az ezredparancsnokságok, hanem más katonai hatóságok németnyelvű átiratokkal kezdeményeztek közigazgatási eljárást magyar hatóságoknál. Ezt a képviselő urak természetesen vita tárgyává tették, de a magyar országgyűlés többsége és a magyar kormányok ezt akceptálták a katonaságnál; tehát olyan téren, ahol egyfelől a magyar csapatok jogi fogalmával találkozunk, másfelől pedig tételes törvény írta elő a magyar levelezést bizonyos korlátokig. (*Zaj balfelől.*)

Ebből evidensül következik az, hogy miután pedig a diplomáciai szolgálat nyelvére nézve tételes törvény nem rendelkezett: (*Mozgás balfelől.*) ugyanaz, ami a katonaságnál történt egészen napjainkig a tételes törvény által nem szabályozott részében a kérdésnek, ugyanaz történhetett a diplomáciánál az egész vonalon. (*Nagy zaj a bal- és a szélsőbaloldalon. Felkiáltások jobb felől: Halljuk! Halljuk!*)

Polónyi Géza: Jogos, törvényes és paritásos-e? Ez a kérdés. (*Felkiáltások jobbfelől: Hallgassa meg!*)

Gróf Tisza István miniszterelnök: A paritásnak nagy lényege a jogok egyenlőségében van; (*Úgy van! Úgy van! a jobboldalon.*) abban, hogy a közös intézmények feletti rendelkezési jog egyenlően oszthassék meg a két állam között. (*Helyeslés jobbfelől.*) Ez a lényege a paritásnak. Minden kicsiségben ezt keresztülvinni teljes lehetetlen. (*Nagy zaj a bal- és a szélsőbaloldalon. Felkiáltások: Ez kicsiség?*) Neon azt mondtam, hogy ez kicsiség, hanem azt, hogy minden kicsiségben teljes lehetetlen a paritást keresztülvinni. Három közösminiszter van; hogy akarja azoknál a képviselő úr a paritást keresztülvinni? másfél magyar és másfél német miniszter legyen? (*Mozgás balfelől. Derűltség jobbról.*)

1 1840: VI. t.-c. 9. §-a és az 1893 aug. 4-én 29163.. sz. a. kelt bel ügy-miniszteri körrendelet.

2 Ez — mint később látni fogjuk — augusztus folyamán csakugyan megtörtént.

Ugyanez áll a nyelvkérdésre nézve is bizonyos határokig. Teljes egyenlőség a két állam nyelvére nézve a közös intézményekben a végén is lehetetlen lesz.

Gál Sándor: Akkor miért nem magyar? *(Nagy zaj a bal- és a szélsőbaloldalon. Halljuk! Halljuk! jobbfelől. Elnök csenget.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Majd megmondom a képviselő uraknak, hogy a nyelv tekintetében a paritásnak hol kell igazán érvényesülnie és hol érvényesül is. Ott, ahol a nyelv állami aktusoknál használtatik, ahol a nyelv használatánál kidomborodik az állam szuverenitása.

Molnár Jenő: Például a német büntető perrendtartásnál!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Például a nemzetközi szerződések kötésénél, ahol, amennyiben nem francia nyelven kötöttek a szerződések, hasábos, egyformán eredeti német és magyar szöveg használtatik.

Polónyi Géza: Ez nem közös ügy! Kereskedelmi szerződés kötése nem közös ügy, az nem tartozik a külügyminiszter hatáskörébe! Semmi köze ahhoz! Nem közös ügy! *(Zaj a jobboldalon; felkiáltások: Halljuk! Halljuk!)* Itt nem lehet paritásról beszélni, hogy a magyar kereskedelmi szerződések magyarul készítsük! Ez nem a paritás kérdése! *(Zaj a jobboldalon. Elnök csenget.)*

Gróf Tisza István miniszter elnök: Először van ezer más szerződés, nemcsak kereskedelmi; másodsor az 1868: XII. törvény-cikk 8-ik szakasza szerint a külkereskedelmi képviselő a külügyminisztert illeti és a szerződéseket ő köti meg, természetesen a kormányoknak az indítványai szerint és felelőssége mellett. Tehát igenis, a szerződés megkötése közös orgánumnak a ténye és közös.

Báró Kaas Ivor: De csak addig, ameddig közös vámterület van! *(Halljuk! Halljuk! a jobboldalon.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Ugyancsak a nyelvnek a paritás szerint kell szigorúan alkalmaztatnia a delegációk nyilvános tárgyalásainál, ahol nemcsak nagyon természetszerűleg a magyar delegáció ülésében más, mint magyar és horvát szó nem hangozhatok el, hanem a közös, vagy együttes ülésén is a két delegációnak a magyar és német nyelvnek teljesen paritásosan kell érvényesülnie. Tehát ezen ünnepélyes állami aktusnál igenis érvényesül a paritás teljesen. A közös hivatalok adminisztratív tevékenységi körében azonban célszerűségi szempontok követelik azt . . . *(Zaj a szélsőbaloldalon.)*

Polónyi Géza: Tehát nem törvényességi?

Kubik Béla: Hát nem törvényes, csak célszerűségi? *(Halljuk! Halljuk! a jobboldalon.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Itt két képviselő úr szól nekem közbe. Az egyikről elhiszem, hogy igazán nincs tisztában a jogi alapfogalmakkal, a másik — azt hiszem — szuggerálni ki-

vánja azt, hogy mi ne legyünk vele tisztában. *(Derütség jobbfelől. Zaj a baloldalon.)*

Célszerűségi szempontok kívánják meg, hogy a nyelv kérdését így a végtetekig ne hajtjuk túl. Törvényességi szempontból pedig a helyzet úgy áll, hogy törvényes akadálya annak nincs, hogy a közös orgánumok szolgálati nyelve a német legyen.

Pap Zoltán: Hát a magyar állameszme az nem akadály? *(Halljuk! Halljuk! a jobboldalon.)*

Kubik Béla: Miért nem tapsolnak odaát?

Elnök: Csendet kérek.

Gróf Tisza István miniszterelnök: A törvény sem a német... *(Zaj a baloldalon. Halljuk! Halljuk! a jobboldalon.)*

Elnök: Csendet kérek.

Gróf Tisza István miniszterelnök: Hát én nem mondhatok egyebet, mint ami az összes magyar 67-es alapon álló kormánypárt és ellenzék magatartásával teljesen összhangban áll.

Pap Zoltán: Hát ez a magatartása a kormánypártnak? Szép magatartás! *(Halljuk! Halljuk! a jobboldalon. Elnök csenget.)* Hirdettük az országban, nem hitték el nekünk, most a miniszterelnök úr mondja meg! Szép beismerés! *(Nagy zaj a jobboldalon és felkiáltások: Halljuk a miniszterelnököt!)*

Elnök: Csendet kérek, Pap Zoltán képviselő úr!

Kovács Pál: Ebből a dicsőségből nem kérünk.

Bernáth Béla: Ilyen osztrák felfogással ne gyanúsítson minket a miniszterelnök úr!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Akármit beszél Bernáth Béla képviselő úr, ez a felfogás teljes összhangban áll a nemzeti párt egész magatartásával.

Kubinyi Géza: Széll alatt is így volt! *(Zajos felkiáltások a szélsőbaloldalon: Mit mond ehhez Hodossy!)* Széll alatt Bérlí áthék is így beszéltek!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Az nagyon természetes dolog, hogy a törvényhozásnak joga van ebben a tekintetben is törvényt hozni. *(Helyeslés.)* Ez nagyon természetes. A mai állapot szerint azonban... *(Nagy zaj a szélsőbaloldalon.)*

Rátkay László (felállva): Ez törvényhozás? Kupaktanács, amelyiknek így beszél a miniszterelnök úr. *(Zaj a jobboldalon és felkiáltások: Halljuk a miniszterelnököt!)*

Elnök: Csendet kérek! Kérem a képviselő urakat, méltóztassanak a szónokot csendben meghallgatni! *(Felkiáltások a szélsőbaloldalon: Lehetetlen meghallgatni!)* Csendet kérek! *(Nagy zaj. Halljuk! jobbfelől.)*

Polónyi Géza: Másutt nem is hallgatnák meg!

Gróf Tisza István miniszterelnök: A mai állapot pedig az, hogy semmi törvényes akadálya annak nincs, hogy a konzulátusok vagy követségek német átiratokat intézzenek. *(Folytonos zaj)*

és felkiáltások a szélsőbaloldalon: Ezért tapsolnak? Ezért lelkesednek olyan hangosan? A vicinálisták!)

Kubinyi Géza: Tessék nevet nevezni, nem pedig ordítani a világba, mert akkor a pofájára mászom valakinek! *(Nagy zaj. Halljuk!)*

Kubik Béla: Ezeket nem hallotta az elnök úr?

Elnök: Nincs szükségem arra, hogy Kubik Béla képviselő úr engem figyelmeztessen. *(Egy hang a szélsőbaloldalon: Együttetek, hogy a jobbfülére nem hall az elnök úr? Nagy zaj.)*

Kubik Béla képviselő urat ezért a kifejezésért rendreutasítom. *(Helyeslés jobb felől. Zaj.)*

Kubik Béla: Azt hallottam, hogy odaát pofákról beszéltek; nem hallotta az elnök úr? *(Nagy zaj.)*

Elnök: Nem, azt nem hallottam. Ki mondta azt, kérem? *(Nagy zaj a szélsőbaloldalon.)* Csendet kérek! *(A jobboldal felé):* Kérem, ki használta ezt a kifejezést ezen az oldalon?

Kubinyi Géza: Én, és itt a Háztól bocsánatot kérek ezért, de az illetőktől nem! *(Derűtség a szélsőbaloldalon. Helyeslés jobb felől.)*

Elnök: A képviselő úr bocsánatot kért a Háztól; ezzel ez a kérdés el van intézve; a miniszterelnök úr folytatni fogja beszédét. *(Halljuk! jobbfelől.)*

Lengyel Zoltán: Ezentúl engem is mindig meg tessék kérdezni, hátha bocsánatot kérek. *(Derűtség a szélsőbaloldalon. Folytonos mozgás és zaj. Halljuk! a jobboldalon.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Tényleg azonban a konzulátusok nagyon gyakran intéznek magyarnyelvű átiratokat; mert semmiféle tendencia abban az irányban nincs, hogy a magyar nyelvvel szemben kisebbitési, vagy bárminő mellőzési szándék érvényesüljön.

Báró Kaas Ivor: Ez mellettünk bizonyít!

Bakonyi Samu: Hiszen én is erre hivatkoztam! *(Zaj. Halljuk! jobbfelől.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Ha itt ezzel szemben 80 képviselő minduntalan a legképtelenebb elcsavarásokat kiáltja közbe, akkor ezekre igazán nem érdemes válaszolni! *(Élénk helyeslés a jobboldalon. Mozdás és zaj a szélsőbaloldalon. Elnök ismételten cseppet.)*

Molnár János: Majd mindjárt megmutatom!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Akármit mutogat ott a képviselő úr, azt igenis mondtam, hogy nem ütközik törvénybe a német nyelv használata, de sehol a világon nem mondtam azt, hogy törvényben van elrendelve a német nyelv használata.

Polónyi Géza: Azt mondta, hogy hivatalos nyelv! *(Zajos felkiáltások a jobboldalon: Azt mondta, hogy ez a gyakorlat!)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Ezek mind elcsavarási

kísérletek, amelyek csak azt mutatják, hogy a képviselő urak félnek az igazságtól (*Úgy van! Úgy van! jobbfelől.*) és a tárgyilagos kritikának nem merik magukat kitenni. (*Folytonos zaj a szélsőbaloldalon.*) Mi meghallgattuk türelemmel az urak okoskodásait és hagyjuk, hogy fejtsék ki eszméiket, mert nekünk csakugyan nem kell a világosságot kerülnünk; ellenben a képviselő urak csak úgy fogják elérni zavarcsinálási céljaikat, ha a cáfolatban megakadályoznak. (*Úgy van! Úgy van! a jobboldalon.*)

És már most, t. Ház, utolsó inkriminált kijelentésemben azt mondtam, hogy fognak is használni németnyelvű átiratokat. (*Felkiáltások balfelől: Ez a lényeges!*) Ebbe nem méltóztassék se többet, se kevesebbet belemagyarázni, (*Nagy zaj balfelől. Halljuk! Halljuk! jobbfelől. Elnök többször csenget.*) mint amennyi egy ilyen kijelentésnek természetes értelme. Ebben az foglaltatik, hogy amint nem kifogásoltam ilyen eljárást eddig, nem szándékozom kifogásolni, ha előfordul, ezentúl sem; és ma, a mai viszonyok között nem tartom indokoltnak és szükségesnek, hogy ezen kérdésnek másirányú rendezését napirendre tűzzem. (*Felkiáltások a szélsőbaloldalon: Hoch! Gyalázat! A szélsőbaloldal egy része a tereméből kivonul.*)

A képviselő urak itt nemzeti politikáról beszélnek és szemünkre hányják, hogy ez nem nemzeti politika.¹ Hát bocsánatot kérők, az nem nemzeti politika meggyőződésem szerint és semmi esetre sem sikeres nemzeti politika, hogyha minduntalan, hajánál fogva rángatunk elő egyes incidenseket, felkavarunk olyan kérdéseket, amelyek negyven esztendő óta békén voltak és nyugodtan voltak és felkavarjuk csak azért . . . (*Zaj.*)

Polónyi Géza: A galaci konzul kavarta fel, nem mi.

Gróf Tisza István miniszterelnök: . . . csak azért, hogy akadályozzuk az eredményes munkát, hogy eltereljük a magyar nemzet figyelmét azon nagy kérdések! felől, ahol a magyar nemzet nagy céljai, nagy érdekei lépnek előtérbe. (*Nagy zaj balfelől. Halljuk! Halljuk! jobbfelől.*) *Mi ezt a nemzeti politikát akarjuk követni, és felhívjuk a Ház minden tagját pártkülönbség nélkül, hogy csatlakozzék ehhez a produktív, hasznos, hazafias tevékenységhez. De az ellen tiltakozunk, hogy a magyar nemzetnek nívóját ilyen kicsinyes incidensek folytonos hánytorgatásával lejjebb szállítsák. (Folytontartó nagy zaj balfelől.) És azt hisszük, hogy akkor, amikor a nemzet egész tevékenységét a nemzetet erősebbé, gazdagabbá, szellemi és erkölcsi tekintetben erősebbé tevő nagy kérdések megoldása felé akarjuk vinni; akkor, amikor azon az úton kívánunk haladni, amely a fejlődés akadályainak legyőzése mellett mindig felfelé vezet: akkor igenis mi nemzeti politikát követünk. A képviselő urakat — nem az*

(104, 107, 150, 164, 166, 191).

intenciókat vonom kétségbe, mert nagyon jól tudom, hogy a képviselő urak nagyrésze itt beugrik bizonyos kulissza mögötti zavarcsinálási tendenciáknak — (Igaz! Úgy van! jobbfelől; felkiáltások: Ez igaz! Nagy zaj balfelől.) szintén arra kérem, hogy gondolják meg: ha amnyira rabjai lesznek annak, hogy mikor, hol, minő körülmények között dob felszínre, mint napi kérdést valaki, vagy a véletlen, egy olyan kérdést, amely ismeretes 40 év óta mindnyájunk előtt, amelyet soha meg nem zavart senki (Nagy zaj balfelől.) és elhagyják tereltetni figyelmüket saját politikai nagy kérdéseiktől: tesznek-e ezzel szolgálatot az országnak, saját elveiknek? És az olyan jelenetek által, aminőknek színlhelye tegnap és ma a magyar parlament volt, tegnap az egész ülés alatt, ma az én felszólalásom alatt: tesznek-e szolgálatot a magyar szabadságnak, magyar parlamentarizmusnak, a magyar nemzet politikai jó hírnevének?. (Helyeslés jobb felől. Nagy zaj a szélsőbaloldalon.)

Én azt hiszem, a t. képviselő urak higgadt meggyőződés és higgadt megfontolás után maguk fognak arra a meggyőződésre jutni, hogy senkinek és semminek e világon szolgálatot ilyen incidens előrángatásával és felfújásával nem tesznek, csak azoknak, akik a zavarosban akarnak halászni. (Hosszantartó élénk helyeslés jobbfelől.)

Bakonyi Samu viszonzása alatt érdekes párbeszéd fejlődött ki Bakonyi és a miniszterelnök között. íme!

Bakonyi Samu: Deák Ferencre és Andrássy Gyulára hivatkozik a t. miniszterelnök úr. Ez a párt¹ legkevésbé érzi magát hivatva arra., hogy Deáknak és Andrássynak 1867 óta kifejlődött politikai egyéniségének védelmére keljen. Nem is teszi, sőt ellenkezőleg, minden alkalommal támadja, ostromolja az ő művüket, a nemzetre nézve kárhózasnak tartja azt és lerontására minden tagja harcol és fog is ellene harcolni mindenkor. De egyik államférfiú, akire hivatkozni méltóztatik, gróf Andrássy Gyula, nem mindig úgy gondolkozott ám a magyar külügyi szolgálat hivatalos nyelvéről, mint ahogy azt mintegy egész politikai életére vonatkozólag imputálja neki a t. miniszterelnök úr. Tessék visszaemlékezni, hogy gróf Andrássy Gyula Konstantinápolyban volt a portánál magyar nagykövet és ő magyarul levelezett!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Óh!

Bakonyi Samu: Nem igaz talán?

Gróf Tisza István miniszterelnök: Hogyne volna igaz, de mit bizonyít ez a gyerekes dolog! (Mozgás.)

Polónyi Géza: Azért nem csapták el!

Bakonyi Samu: Semmiesetre sem olyan gyermekes dolog ez,

¹ T. i. a függetlenségi és 48-as párt.

mint amikor ilyen komoly kérdésben a t. miniszterelnök úr ilyen hangon nyilatkozik. *(Mozgási és ellenmondás a jobboldalon.)* De legyen akármik épen, hogyha a történeti valóságot ily kicsinyre becsüli a t. miniszterelnök úr és egyúttal elmondja ítéletét azokról az időkről...

Gróf Tisza István miniszterelnök: Ohó! Ez ellen tiltakozom! Ezt nem tettem! Azok iránt nagyobb tisztelettel viseltem, mint önök! *(Nagy zaj a szélsőbaloldalon. Élénk helyeslés a jobboldalon.)*

Bakonyi Samu: Méltánylom a t. miniszterelnök úr férfias felhevülését.

Gróf Tisza István miniszterelnök: Ez már más!

Bakonyi Samu: Azt, hogy ez ellen tiltakozik, megnyugvással veszem.

Gróf Tisza István miniszterelnök: Tessék megjegyezni!

A miniszterelnök választát egyik interpelláló képviselő sem vette tudomásul.

Névszerinti szavazás és e szavazásnak másnapra halasztása kérvén, a határozathozatal csak a június 23-iki ülésen történhetett meg, mikor is a Ház 71 főnyi többséggel tudomásul vette a miniszterelnöknek a két interpellációra adott együttes választát. A szavazás eredményének kihirdetését a szélsőbaloldal háborgó hazafisága a szokásos „Hoch“ kiáltásokkal fogadta.

Ezután kezdődött az 1904. évi állami költségvetés általános tárgyalása, melynek során ellenzéki részről a galaci ügyből ismételt súlyos vádat kovácsoltak a miniszterelnök ellen.

195. 1904 június 30. országos ülés. — Kvótára vonatkozó kir. döntés bejelentése. — Az 1904. évi állami költségvetés általános tárgyalása: a kisbirtokosok hitelügye; a nemzetiségi politika alapelvei, törvényhozási és kormányzati intézkedések a hazafiatlan izgatások ellen; a kormány antiszociális iránya; támadások a kormány pénzügyi politikája ellen: a beruházási kiadásoknak kölcsönből fedezése, a tisztviselői fizetésemelés, a 450 millió katonai beszerzési hitel, a civillista felemelése; az 1899:XXX. t.-c. és a külfölddel való szerződéses tárgyalások; a kormány ígéretei; a helyzet javulása. — Válasz Polónyi Géza interpellációjára: a romániai határon gyakorlatba vett orvosi vizsgálat tárgyában. (Napló XXVI. k. 120., 127—139., 143—144. 1.)

Elnök bemutatja a miniszterelnök átiratát, mellyel másolatban megküldte Ő Felségének a közösügyi kvótát megállapító döntését az 1904. évi július hó 1-től 1905. évi június hó 30-ig terjedő idő tartamára. Majd a következő kijelentést teszi: „A miniszterelnöki átirat tehát ki fog nyomtatni, szét fog osztatni és annakidején napirendre tűzetik; egyébként pedig a bejelentés tudomásul vétetik.“

Olaj Lajos és Ugron Gábor tiltakozik az elnöki enunciació ellen. Tudomásulvételről szó sem lehet, mielőtt a Ház határozott volna. Jelen esetben a Ház határozata csak az lehet, hogy a miniszterelnöki át-

irat kinyomatik, szétosztatik és annakidején tárgyalásra kitűzetik. Tudomásulvételről majd csak akkor lehet szó, mikor a Ház ezt az ügyet tárgyalni fogja. Kérik, hogy az elnök szabatosan enuncióljon.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. Ház! Sajnálom, hogy nincsen éppen kezemnél a precedens, de az a kérdés igen alaposan megvitattatott már más alkalommal és gondolom, közmegegyezésre hozott tiszta akképen, hogy Ő Felsége a kvótát megállapító döntése természetesen a törvényen alapuló jogerős tény, amely érdemileg megváltoztatható vagy megingatható nem lehet. *(Ellenmondás a szélsőbaloldalon.)* A Háznak azonban teljes joga van a kormánynak azt a tényét, hogy Ő Felségének ezen döntését ellenjegyezte, a miniszteri felelősség szempontjából megvitatni, kritika tárgyává tenni, esetleg bárminő, a kormány ellen irányuló határozat tárgyává tenni. Nekem tehát semmi kifogásom az ellen, hogy a kérdés ilyen szempontból annakidején a Ház által tárgyalassék. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Polónvi Géza is kétségenkívül állónak tartja, hogy azon esetben, ha Ő Felsége döntése a törvényes előfeltételeknek megfelel, meg nem változtatható. De éppen azon kérdés szempontjából, vajjon a Felség döntése ezeknek a feltételeknek megfelel-e, a Háznak joga és kötelessége azt vita tárgyává tenni s azon esetre, ha úgy találná, hogy a törvényes feltételek fenn nem forognak, joga van a Háznak olyirányú intézkedéseket is tenni, amelyek annak a döntésnek végrehajtását lehetlenné teszik. Egyebekben teljesen egyetértve a miniszterelnök felszólalásával, ama nézetének ad kifejezést, hogy a Ház határozata nem szólhat másként, minthogy a miniszterelnöki átirat kinyomatik, szétosztatik és annakidején napirendre tűzetik.

Gróf Tisza István miniszterelnök: Természetesen én is egyetértek azzal, hogy a Ház vizsgálat tárgyává teheti azt is, vajjon a királyi döntésnek törvényes előfeltételei megvoltak-e vagy sem, tehát a dolog érdemére nézve köztünk semmi nézeteltérés nincs. Azt hiszem azonban, hogy az az eszmecsere, amely most lefolyt, teljesen tisztába hozta a kérdést és elejét veszi annak, hogy az elnöki enunciaciónak bárminő olyan értelmezés tulajdoníttassék, amely bizonyára az igen t. elnök úr intencióitól is távol áll. *(Helyeslés a jobboldalon.)*

Következett az 1904. évi állami költségvetés általános tárgyalása, mely június 23-án kezdődött. (194.)

Elsőnek Komjáthy Béla szólalt fel. Hosszasan bírálván a kormány politikáját, a függetlenségi és 48-as párt nevében a következő határozati javaslatot adta be:

„Mondja ki a képviselőház:1). Hogy elvi okokon kívül a gróf Tisza István miniszterelnök kormánya által vallott politikai irány által fokozott bizalmatlansága okából az 1904. évre betervezett költségvetési előirányzatot, magát a költségvetési törvényt visszautasítja és meg nem szavazza. *(Helyeslés. Olvassa):*

2. A miniszterelnöktől Ígéreteinek beváltását és ezek között külö-

nösen a választási törvény módosítására vonatkozó törvényjavaslatnak kellő időben való beterjesztéséi; számon kéri. *(Élénk helyeslés a szélsőbaloldalon.)*

3. Az 1899:XXX. t.-c. alapján és ehhez képest követeli az autonóm vámtarifa megalkotását és már most tiltakozik minden olyan ténykedés és annak következménye ellen, mely az 1899:XXX. t.-c.-et megkerülné.

4. Telhető eréllyel felveszi a küzdelmet a civillista felemelése ellen és nyomatékosan követeli a m. kir. udvartartás létesítését.“ *(Élénk helyeslés a szélsőbaloldalon.)*

Gróf Apponyi Albert,¹ a következő szónok, szintén nemmel adja be szavazatát. Ennek magában a kormány pénzügyi politikájában rejlı oka is van. Elsőben tehát idevonatkozó aggodalmait fejtı ki. İme, látjuk a visszaesést pénzügyi múltunknak azon időszakaiba, midőn a deficitet azzal iparkodtunk leplezni, hogy mindent, amit beruházásnak lehet nevezni, a rendes költségvetésbıl, illetőleg abból a keretbıl, amelyet a folyó bevételekbıl kell fedezni, kivettünk és kölcsönökre utaltunk. A kormány ugyanis a költségvetésnek a deficit felé való visszaálllyedését azzal elızı meg, hogy a beruházási tételek legnagyobb részét a költségvetési rendes kezelésébıl kivesszi és külön kölcsönműveletre utalja. A második aggasztó jellemvonás a kormány pénzügyi politikájában az improduktív kiadásoknak aránytalan és gyors duzzadása. Ezek az improduktív kiadások legfőképpen két fejezetbıl állanak: a tisztviselői fizetésemelésbıl és a katonai kiadások fokozásából. Egy előrelátó pénzügyi politikának a tisztviselői fizetésemelést azzal kapcsolatban kellett volna végrehajtania, amit éppen a jelenlegi miniszterelnök egyszerű képviselő korában oly gyakran és helyesen hangoztatott, t. i. a közigazgatási apparátus túltengésének visszaszorításával. De sokkal komorabb képet nyerünk, ha az improduktív kiadások ama másik nagy ágára, a katonai kiadások rohamos emelkedésére tekintünk. Nem kíván most a miniszterelnöknek a katonai beszerzésekre vonatkozó híres kölcsönműveletével foglalkozni, amelyrıl valóságos boszorkány-egyszeregynek segítségével kiderült, hogy tulajdon képen pénzügyi megterhelés nélkül jutunk a több ágyúhoz és a többihez. Csak annyit akar már most megjegyezni, hogy véges eszével nem képes belátni, hogyan kerülhet kevesebbe valaminek a beszerzése, ha azt kölcsönbıl fedezzük, nem pedig fokozatosan az állam rendes bevételeibıl. Van azután a kiadásemelkedések között egy, amelyet szılo nem hagyhat említés nélkül s ez az udvartartás költsége. Évrıl-évre a magyar kir. udvartartásnak költségeit szavazzuk meg. Amde ez csak a papíroson van. A magyar nemzet ezeknek a költségeknek sem erkölcsi, sem anyagi ellenértékét nem élvezi, mert hiszen az az udvar, amelynek fényéhez hozzájárulunk, a magyar királynak osztrák császári udvara. Szılo tehát ily körülmények között nem hajlandó az udvartartás költségeinek felemeléséhez hozzájárulni. De kitűnik a költségvetésbıl a kormány politikájának antiszociális iránya is. Miért kereste ki a kormány, amidőn az ú. n. szigorú takarékoság terére lépett, éppen a gyermekvédelemre előirányzott összegeket? Talán azt fogják mondani: csekélység, 100.000 korona az egész. De abban, hogy a kormánynak eszébe jut-

¹ Apponyi, az újjászületett nemzeti párt vezére, pártjának formai megalkalulása óta (190) ez alkalommal mond elıször ú. n. politikai beszédet.

hatott itt ezen a téren egy megtörtént kezdeményezést megakasztani: abban megnyilvánul egy egész szellem, bizonyos rideg, könyörtelen szellem; ellenkezője annak, amit szóló a gazdasági és társadalmi politikában látni akar. Nem kevésbé aggasztó az a játék, amelyet a kormány az 1899:XXX. t.-c.-ben lefektetett biztosítékokkal folytat. Hiszen a miniszterelnök egy enigmatikus tételben elénk tárja azt a lehetőséget is, hogy a vámszövetséget Ausztriával a 14. §. alapján hozandó intézkedések segítségével is meg akarja kötni. Csodálja azt a vakmerőséget, mely ezen biztosítékokkal az ország színe előtt ilyen játékot űz.

Június 24-én, a költségvetési vita második napján, Horánszky Lajos kormánypárti képviselő (Horánszky Nándor fia) nagy figyelemmel hallgatott és nagy tetszést aratott szűzbeszédében részletes statisztikai adatok alapján behatóan foglalkozik a magyar földbirtokososztály, főleg pedig a kisbirtokosok súlyos helyzetével, az orvoslás módjával és azon várakozásának ad kifejezést, hogy ez a kormány, mely a komoly munkában és a nemzet nagy létérdekeinek felkarolásában látja egy nagyszabású nemzeti politika első feladatát és jövő sikerét, nem fogkésni a kisbirtokososztály megmentésével, melynek ütött a tizenkettedik órája.

Június 25-én, Vietórisz Miklós, szintén a kormánypárt tagja, mint felvidéki képviselő kötelességének tartja, hogy a Házban az ú. n. tót nemzetiségi kérdés tekintetében tüzetesebben tájékoztassa. Szólva a pánszláv agitáció veszedelméről, ezzel szemben különböző erélyes intézkedéseket tart szükségesnek. Viszont abban a nézetben van, hogy ezereves hagyományainknak megfelelően nem-magyar nyelvű honfitársainkkal szemben az eddigi loyális és liberális politikát kell követni. A pánszláv agitáció megszüntetésével a nemzetiségi kérdés még nincs megoldva, erre szükséges, hogy kormányzatunk minden ágában egy céltudatos, körültekintő akció induljon meg.

Június 27-én Kovácvics István, a horvát-szlavon országgyűlés által küldött képviselő,¹ hosszasan szólt a magyarok és horvátok közötti viszony megromlásának okairól és arról, hogy mily úton és módon lehetne Horvátországban a magyarság iránt baráti érzelmeket ébreszteni. A magyar államnak bizonyos tartozásai vannak ugyan Horvátországgal szemben, de viszont joga van a horvátoktól követelni, hogy „a magyarokkal együtt az egységes és oszthatlan magyai államnak hű és őszinte tagjai legyenek“ és hogy „olyan nemzedéket iparkodjanak felnevelni, mely a mostanit a magyar állam iránti hűségben fölülmúlja“. A horvát képviselők bizalommal vannak a miniszterelnök iránt, ki programbeszédében Horvátországról melegen nyilatkozott és akit, mint egyenes, nyílt és szavatartó embert ismernek. Ezért kormányát odaadólag fogják támogatni azon célból, hogy „mindazok, akik a magyar és a horvát nemzet közé az elidegenítés magvát iparkodnak hinteni, mind a két nemzet javára ártalmatlanná tétessenek“.

A június 30-iki ülésén szólalt fel a miniszterelnök, nagy beszédében az ellenzéki szónokok közül főleg gróf Apponyival polemizálva.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőházi *(Halljuk! Halljuk!)* Azt hiszem, az immár meglehetősen hosszúra nyúlt

¹ Nevezett mindig magyarbarát érzelmit volt. A Fejérváry-kormány alatt (1905—6) horvát-szlavon-dalmát miniszter.

vita annyi érdekes és fontos témát hozott felszínre, hogy valóban elérkezett az ideje annak, hogy a magam részéről is tőlem telhető rövidséggel megtegyem a vitában felhozottakra észrevételeimet. *(Halljuk! Halljuk!)* Tőlem telhető rövidséggel fogom azt tenni, mert valóban nem szeretnék odahatni, hogy a Ház tanácskozásai még mélyebben nyúljanak bele a késő nyárba, mint amennyire az, így is, úgy is elkerülhetetlennek mutatkozik. Éppen ezért lehetőleg kerülni fogok minden olyan témát, amely az előző diskusszió során már körülbelül kimerítettet.

Ez a költségvetési vita annyiban üdítő oázisnak nevezhető a parlament utolsó egy-két évi tárgyalásaival egybehasonlítva, amennyiben itt igen komoly tanulmányra mutató, igen értékes fejtegetéseket hallottunk egyes, a nemzetre nézve valóban nagy fontossággal bíró, életbevágó, gyakorlati kérdésekről. Örömmel üdvözlöm e jelenséget, t. Ház, mert azt hiszem, hogy valóban nagy ideje annak, hogy a nemzet figyelmét ne abszorbeálja mindig ugyanazon egy kérdés, hanem jusson erőnk, jusson figyelmünk a gyakorlati élet nagy problémáinak megoldására is. *(Elénk helyeslés a jobboldalon.)*

Ez a bevezetés természetesen vezet el ahhoz a szűz beszédhez, amelyet e Háznak egy eddig hallgatagon maradt fiatal tagjától hallottunk. T. Ház! Én nem hiszem, hogy lett volna e Háznak — kivált közöttünk, akik régebb idő óta vagyunk e Háznak tagjai — egyetlenegy olyan tagja is, akinek gondolatait és érzelmeit e beszéd vissza ne vezette volna egy olyan férfiú felé, akit, fájdalom, időnek előtte ragadott el a halál közülünk és akit mindnyájan tiszteltünk és szerettünk.¹ *(Igaz! Úgy van! jobbfelől. Egy hang balfelől: Egész életében üldözték!)* Én hosszú időn keresztül voltam politikai ellenfele; jól esik most is visszagondolnom rá, hogy soha egy kifejezést vele szemben nem használtam, amelyet sajnálnom kellett volna azután, midőn politikai és egyéni szoros barátság fűzött össze bennünket. *(Helyeslés jobbfelől.)* Es konstatálhatom, hogy azon — fájdalom, — rövid idő alatt, amelyet egy párt kebelében töltöttünk, a bizalomnak, a becsülésnek, a barátságnak olyan jeleiben részesített, olyan jeleivel örvendeztetett meg, amelyekre hálás szívvel fogok mindig visszagondolni. *(Igaz! Úgy van! jobbfelől.)*

Gajári Géza: Úgy van! Úgy van! *(Felkiáltások a szélsőbaloldalon: Honnan tudja Gajary?)* Az egész szabadelvű pártot.

¹ Horánszky Nándorról szól T. T. nagyon meglehetősen megemlékezése, a régi nemzeti párt (79) vezérémből, ki 1902 ápr. 19-én bekövetkezett halála előtt rövid ideig a Széll-kormány kereskedelmi minisztere volt. Ismételtén szól róla gr. Apponyi Albert Emlékirataiban (I. k.) a nemzeti párt történetével kapcsolatban, mely pártnak pénzügyi kapacitása és több éven át alelnöke, majd elnöke volt.

Elnök: Csendet kérek, t. Ház! Kérem a képviselő urakat, ne méltóztassanak közbeszólásaikkal megakasztani a beszédet!

Gróf Tisza István miniszterelnök: És, t. Ház, csak élénkebbé teheti ezen visszaemlékezéseket azon beszéd tárgya, amelyet hallottunk; mert hiszen tudjuk mindnyájan, hogy az a probléma, amellyel Horánszky Lajos t. barátom itt foglalkozott, boldogult édesatyjának is hosszú időn keresztül egyik kedvenc tanulmánytárgya volt,¹ s önkéntelenül is megragadja az ember kedélyvilágát azon körülmény, hogy ezen ügy éppen az ő fiának kezeiben méltó utódra, méltó képviselőre talált.

Én azt hiszem, senki sincs, ki a viszonyokkal ezen a téren foglalkozik, aki el ne ismerje azt, hogy általában a földbirtokososztálynak és különösen a kisbirtokosoknak hitelügye igen beható, igen mélyreható gondozást igényel. Az én t. barátom igen nagy apparátussal festi meg a helyzet képét e tekintetben, s én a magam részéről az ő általa megfestett képet csak annyiban akarom kiegészíteni, amennyiben tálán kissé túlsötétre festi azt, midőn a kisbirtokosok hitelügyi bajait és terheit kizárólag a viszonyok romlásának következménye gyanánt állítja oda. Fájdalom, az ország nagy részében ez a helyzet, de igen sok helyen a kisbirtokos osztálynak előretörekvő igyekezete, amely földvásárlásban és más hasonló produktív erőmegfeszítésekben nyilvánul, idézte elő az említett bajokat. *(Igaz! Úgy van! a jobboldalon.)* Természetesen akármelyik forrásból eredtek legyenek is azok, egyaránt beáll az államra nézve azon kötelesség, hogy minden módjában álló eszközt felhasználjon arra, hogy a kisbirtokososztálynak ezen terheit, bárminő eredettel bírjanak is azok, lehetőleg leszállítani, lehetőleg könnyíteni igyekezzenek. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Tévedés volna ezen hitelügyi politikának megoldását egy panaceában keresni. Bármi legyen is az, én nem ismerek egyetlenegy olyan eszközt sem, amely alkalmas volna a kérdést a maga egészében megoldani; de úgy gondolom, hogy az intézkedéseknek, a társadalmi faktorok működését elősegítő kormányzati politikának, s ott, ahol szükséges, a törvényhozási akciónak is egész láncolatára van szükség, amely azután a maga egészében ölelje fel a kisbirtokososztály hitelügyének összes részleteit, s minden egyes ágánál, minden egyes neménél ennek a kérdésnek adja azt az orvoslást, amelyet specialiter az a baj igényel. *(Helyeslés a jobboldalon.)*

Az első feladat, igénytelen nézetem szerint, gondoskodni arról, hogy lehetőleg olcsó kamatláb mellett, lehetőleg könnyen hozzáférhető és mellékes költségekkel meg nem terhelt módon *(Elénk helyeslés.)* a rendes jelzáloghiteit kielégíthesse a kisbirtokos, mert az természetes, hogy minden körülmények között a záloglevelekkel

¹ L. p. u. (66., 67.) sz.

kapcsolatos jelzáloghitel marad a legolcsóbb hitelnek, amely rendelkezésre áll és hiba volna ezt ki nem használni addig a határig, ameddig az kihasználható. De azután előáll azon része a hitelszükségletnek, amely ezen a módon, t. i. kettős jelzálogi fedezet mellett nem fedezhető. S itt mindjárt meg kell jegyezmem, hogy a kisbirtokosok hiteligényeinek ezen része korántsem bír azon aggályos és komoly jelleggel, mintha ugyanezek a bajok a nagybirtokosnál is fennforognának, mert hiszen a kisbirtokosnál a földterület nemcsak járadékot hajtó tőke, hanem egyúttal munkakört is képez.

Abban a földterületben ő a maga egész munkaerejének gyümölcsseit is megszerzi és érvényesíti, tehát egészen más hitelnek képezheti forrását egy aránylag kis terület, amely egy családnak összes munkaerejével összeforrott, mint az a föld, amely nagy területben egy nagybirtokos tőkevagyonát képezi. *(Helyeslés.)* Itt, azt hiszem, hogy az orvoslás útját a hitelszövetkezeti ügynek racionális, megfelelő fejlesztése képezi és pedig nemcsak azért, inért az a legkönnyebben hozzáférhető, legkisebb költséggel járó, legegyszerűbb hitelezési forrást nyit, de azért is, mert a jól vezetett hitelszövetkezetnek megvan az egyéniségre az a fejlesztő, nevelő hatása, amely nélkül az ország nagy részében a kisbirtokososztály hitelviszonyait megjavítani soha képesek nem leszünk. Mert ne hintsünk port a szemünkbe, ismerjük el azt a szomorú tény, hogy a hitelügyi mizériák nagyrésze, fájdalom, azon körülménynek is tulajdonítható, hogy a személyi hitelképesség ez ország számos vidékén a kisbirtokosok közt igen alacsony színvonalon áll. *(Igaz! Úgy van!)* És itt határozottan a szövetkezet, de a jól szervezett szövetkezet az, amely emelheti a kölcsönre szorult kisbirtokososztály szellemi és erkölcsi nívóját és azzal megadhatja a személyi hitelnek igazi, biztos alapjait. *(Élénk helyeslés.)*

Én azt hiszem, a legnagyobb hiba és legnagyobb tévedés a szövetkezeti ügyet a hitelintézetek más neveivel, mondjuk, elsősorban a takarékpénztárakkal ellentétbe vinni és szembeállítani.¹ Én azt hiszem, az egész országra nézve ezeket a kérdéseket közmegnyugvásra és minden érdekelt faktor minden jogos igényét kielégítve csak úgy fogjuk megoldhatni, ha a szövetkezetek és a nagyobb takarékpénztárak között benső viszony fog kifejlődni. Igaz, ez nem fog a takarékpénztáraknak valami exorbitáns osztalékokra módot nyújtani, de ha látjuk azt a helyzetet, hogy az ország nagy részében minden kicsiny, jelentékenyebb vidéki gócponton, minden vidéki városkában milliomokban halmozódnak össze a betétek és azok természetüknek megfelelő egészséges elhelyezést alig tudnak találni: vájjon a takarékpénztárak jól felfogott érdekében nem volna-e helyesebb, ha ezen pénzbőséget arra használnák fel, hogy

¹ Így már (55, 56) sz. a.

ők lássák el a körülöttünk lévő falusi hitelszövetkezetek hitelszükségletét, lehet, hogy mérsékeltebb nyereség mellett, de sokkal biztosabb elhelyezés mellett, jóval kevesebb bajjal, jóval kevesebb költséggel? *(Zaj és felkiáltások a szélsőbaloldalon: Az drága pénz!)*

Én, t. Ház, ebben látom a kérdés távolabbi fejlődési végpontját. Nagyon sok közbeeső akadályon kell átmennünk, átküzdenünk magunkat, amíg valóban ideérkezhetünk. Ma még magának a betéti kamatlábnak magassága is jelentékeny akadályául szolgál ennek az ügynek, kivált az ország keleti részében. Ma még csak az ország nyugati részén lévő nagyobb takarékpénztárak szokták meg azt, hogy olyan kamatlábviszonyokkal számoljanak, amelyek ezzel az üzleti összekötéssel csakugyan megférhetnek, de a fejlődés iránya ez kell, hogy legyen és én azt hiszem, az előrelátó kormányzati politikának ezen fejlődés útjából kell az akadályokat elhárítani és mindenkinek, aki az ügyet igazán szívében viseli, oda kell törekednie, hogy a takarékpénztárak és a szövetkezetek megértsék egymást és igyekezzenek megtalálni, előkészíteni az összhangzó, egymás érdekeit kielégítő működés feltételeit. *(Helyeslés a jobboldalon.)*

De ezenkívül fennmarad még egy külön, nagyfontosságú része a kisbirtokosok hiteligenyeinek, amely — én is azt hiszem, — speciális gondozást igényel és ez azon hiteligenyek kérdése, amelyek birtokvásárlásokkal állanak kapcsolatban. Az országnak azon részein, ahol szorgalmas, életerős, takarékos, igyekvő és gazdaságilag ambiciózus nép lakik, minduntalan látjuk a birtokvásárlások processzusát.

Ugyanezen jelenségek, fájdalom, más vidékeken nem jelentkeznek, de némi analógiával ezekkel beállanak a nagy megterhelések egyes kisbirtokokra nézve a családokban beálló osztozkodás és egyes örökösöknek kifizetése következtében. Úgy az egyik, mint a másik esetben a kisbirtokos vagyona tőkeértékének túlnyomó nagy részével tartozásba jut és meg van terelve, kedvező esetben 8—10, kedvezőtlenebb esetben — ha minden költséget hozzávesszünk — még magasabb percentú adóssággal. Ennélfogva én azt hiszem, t. Ház, hogy a magyar birtokpolitikának — és ha kiszabadítjuk magunkat bizonyos teoretikus sablonok spanyolcsizmáiból, a jól felfogott telepítési politikának — a kulcsa itt rejlik, hogy ezen birtokszerzéssel kapcsolatos adósságnál mentsük meg a kisbirtokost azon nyomasztó kamattehertől, amely alatt ma nyög és nagyon sok esetben elvérzik. *(Általános helyeslés.)* Méltóztassék megnézni minálunk és a külföldön, a mai modern társadalmi viszonyok között milyen óriási anyagi erőfeszítéseket kell egy államnak tenni, hogy megvalósítsa azt a bizonyos sablonszerű típusát a telepítéseknek, amely bevált a múltban, a jobbjátság idejében s amely abban állott, hogy egy községet állami hatalmi eszkö-

zökkel felállítsunk egy ezelőtt lakatlan területen és benépesítsük más vidékekről odahozott lakossággal. Milyen óriási munkával és költséggel, milyen csekély eredményt lehet elérni, holott szemeink előtt folyik egy másik processzus. Rajokat bocsát ki számos község a szomszéd nagybirtokokra, megveszi azokat, megtelepül ott, minden előfeltételével a sikernek és az államnak aránytalanul kisebb erejébe kerül a kamatlábviszonyokon segíteni és megmenteni őket attól, hogy váltókölcsönt vegyenek igénybe (*Helyeslés.*) és teremteni egy olyan nemét a telepítési kölcsönnek, egy olyan kölcsönadási típust, amellyel ezeken a bajokon segíteni lehet. (*Helyeslés a jobb- és baloldalon.*)

Én azt hiszem, t. Ház, ezen hármast irány az, amelyben a kisbirtokosok hiteligényeinek fokozatos fejlesztésére és javítására törekednünk kell: hozzáférhetővé tenni a jelzálogüzletet, fejleszteni a szövetkezeti kölcsönt és megteremteni ezen kivételes kölcsöntípust telepítésekre, parcellázásokra és más birtokvásárlásokra. (*Helyeslés a jobboldalon.*)

Ezek után, t. Ház, egy másik nagy fontosságú kérdésre legyen szabad áttérnem, tudniillik arra a témára, amelyet Victoris Miklós t. barátom, mint ezen ügynek igen alapos ismerője, tárt fel a képviselőház előtt. Igaz, az én t. barátom elsősorban a felvidéki viszonyokról s különösen az úgynevezett tót nemzetiségi kérdéstről beszélt, amelynek ő az életből alapos ismerője. És meg kell jegyezni mindjárt, hogy tényleg a nemzetiségi kérdés talán legkönynyebben kezelhető éppen a Felvidéken, azon nagyfontosságú körülménynél fogva, hogy a Felvidék tótajkú lakossága olyan egyházak kötelékébe tartozik, amely egyházak nagyszámú magyar hívekkel és egészben véve magyar jelleggel bírnak. Nincsen meg tehát az a komplikáció, amely a dolog természeténél fogva áll be mindenütt ott, ahol a nemzetiségi határvonal egyúttal egyházi határvonalat képez.¹ Ily körülmények között, t. Ház, csak mély sajnálattal lehet konstatálni azon jelenséget, hogy a legfőbb vezetésükben teljesen hazafias szellemű egyházaknak is exponált közegei azon a vidéken nem mindig teljesítik azon kötelességeket, amelyeket a hazafiság szempontjából tőlük megvárni lehet. Az államnak direkt beavatkozási joga ezen a téren kevés. A feladat, a hazafiúi kötelesség elsősorban az egyházakra: a római katolikus és az ágostai egyházra hárul. (*Úgy van! jobbfelől.*) Én csak azt jelenthetem ki, hogy az államkormány egész erejével, egész odaadással támogatni fogja ezen egyházak vezetéségeit azon törekvéseikben, hogy kérlelhetetlen szigorral irtsanak ki kebelükből minden hazafiatlan elemet. (*Élénk helyeslés a jobboldalon és a középén.*) De, t. Ház, ha ettől a nagyon fontos körülménytől el-

¹ Mint a románoknál és szerbeknél, hol az egyházak voltak a nemzetiségi különtörvények melegágyai és támaszai.

tekintünk, akkor a kérdés körülbelül egyformán áll az országnak idegenajkú polgárok által lakott összes vidékeire nézve. A helyzet mindenütt az: olyan békés honpolgárokat, akiknek ősei századokon és századokon keresztül jóban és rosszban mindig hű fiai voltak ennék az országnak, mindjobban kezébe igyekszik keríteni egy olyan agitáció, amely a magyar állam ellen, de azután ezzel egyúttal saját vesztükbe hajtja őket (*Úgy van! jobbfelől.*) és én azt hiszem, hogy a kérdés lényege, a feladat kulcsa abban fekszik: leküzdeni, megfékezni, ártalmatlanná tenni a magyar államnak, idegenajkú polgártársainknak és a nemzetiségeknek ezen közös ellenségeit. (*Elénk helyeslés jobbfelől.*)

Ugron Gábor: A bécsi bujtogatókat!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Mert hiszen annak az igazságnak, annak a ténynek mindjobban napfényre kell derülnie, hogy az Európa ezen részén lakó összes kis népekre nézve a jólétnek, „a fejlődésnek, az etnográfiai egyéni jelleg fenntartásának egyedüli alapfeltételét a magyar állam fennállása és megerősödése képezi. (*Igaz! Úgy van! jobbfelől.*)

A mi nemzetiségeink némely része, különösen a románok és a szerbek a határon túl az ő faji jellegükkel ellátott, külön, önálló államot is látnak, és én egész természetesnek találok azt, hogy ha ez ország határain belül élő románok és szerbek teljes szimpátiával, teljes rokonszenvvel nézik a román és szerb önálló államok fejlődését és boldogulását; de éppen ebből a szempontból kellene meggondolnunk azt, hogy a Balkán-félszigeten élő összes államok függetlenségének és fejlődésének egyedül biztos előfeltételét és garanciáját az képezi, hogy ha itt a Duna völgyén, ezen geográfiai területen, amely a Balkán felé irányuló minden hatalmi törekvésnek kulcsát képezi, egy olyan nagyhatalom áll, amelynek politikájára... (*Zajos felkiáltások a bal- és a szélsőbaloldalon: Magyar királyság, nem nagyhatalom! Független Magyarország! Nagy zaj. Halljuk! Halljuk! jobbfelől.*)

Elnök (csenget): Csendet kérek a t. Ház minden oldalán! (*Folytonos mozgás és zaj a bal- és a szélsőbaloldalon.*) A képviselő uraknak módjukban lesz majd később véleményeiket nyilvánítani, de annyit meg lehet kívánni, hogy legalább a mondat befejezését várják meg. (*Halljuk! jobbfelől.*)

Gróf Tisza István miniszterelnök: Magyarország egymagában tartós szövetség nélkül ezen világtörténelmi misszió megoldására nem volna képes, (*Helyeslés a jobboldalon. Mozgás a szélsőbaloldalon.*) de igenis, olyan nagyhatalomnak kell itt állania, amelynek politikájára a magyar nemzet a maga felfogásával, a maga szabadságszerető szellemével döntő, irányadó befolyást gyakorol.¹ (*Elénk helyeslés jobbfelől. Mozgás a szélsőbaloldalán.*)

¹ (98).

Szatmári Mór: Maga ez a gyenge magyar állam nem imponál. (Zaj.)

Elnök: Csendet kérek, különben kénytelen leszek a képviselő urakat névszerint megszólítani.

Gróf Tisza István miniszterelnök: Éppen ezért én meg vagyok róla győződve, hogy az a nagy igazság,¹ amelynél fogva a magyar nemzet és a hazában élő nemzetiségek között teljes érdekazonosság, teljes összhang létezik, utat fog tűrni magának; csak mi ne tévesszük eljárásunkban szemünk elől azt a nagy igazságot, hogy a mi egész politikánknak, a mi egész szigorunknak, a mi egész fellépésünknek nem a nemzetiségek nagy tömege ellen, hanem azon igaztató elem ellen kell irányulnia (*Úgy van! Úgy van! jobbfelől.*), amely azokat félrevezetni, amely azokat ellenünk fordítani törekszik. (*Úgy van! jobbfelől.*) Ezt az államot a magyar nemzet alkotta meg; erre rányomta a maga egyéni bélyegét. Ez az állam más, mint nemzeti jelleggel bíró állam, nem lehet és ennek az államnak kultúrpolitikája más, mint magyar nemzeti kultúrpolitika, nem lehet. (*Élénk helyeslés a jobboldalon és a középén. Felkiáltások a szélsőbaloldalon: Német nyelven? Osztrák hadser egyeli*) De ez nem teszi azt, hogy a magyar állam a maga erejével, a maga hatalmával elnyomni akarná e haza idegenajkú polgárainak kulturális törekvéseit; ez nem teszi azt, hogy megfosztani akarná őket azon nyelvükre vonatkozó jogaiktól, melyeket a magyar törvény nekik a nemzet ünnepélyes ígéretei alapján biztosított és amelyekhez ők, érthető, hogy lelkük egész melegével ragaszkodnak.

Tehát nemzeti kulturális politika, igenis. Minden, ami az állam eszközeivel történik, a magyar kultúra érdekében kell, hogy történjék; de emellett teljesen biztosított, szabad mozgás az ittlakó nemzetiségek kulturális törekvései számára azon határon belül, amely határokat a magyar államhoz való hűség és ragaszkodás és az államnyelv iránti köteles tisztelet előír.

Éppen ezért teljesen igazat adok t. barátom azon kijelentésének, hogy a feladat nem az a röpké jelszó, — mert hiszen az a rendes észlelt tapasztalat nemcsak nálunk, hanem mindenütt, hogyha érezzük a bajt, ha kellemetlenül érintenek bizonyos jelelenségek, a legkritkább esetben veszünk magunknak fáradságot, hogy kinyomozzuk ezen bajok forrását és a gyógyítással lemenjünk azoknak gyökeréig, hanem egy röpké jelszót találunk fel, amellyel azután, csak a legkritkább esetben fogunk a szeg fejére ütni. ^Ugyanez áll arra a jelszóra, amely a nemzetiségi törvény revíziójára vonatkozik. Én, t. Ház, ezt nem tartom szükségesnek.

Endrey Gyula: Mindjárt gondoltuk! (Zaj. Halljuk! Halljuk! jobbfelől.)

¹ (191) jegyzet.

Gróf Tisza István miniszterelnök: Ezt igen nagy politikai hibának tartanám, de igenis azt tartom, hogy kormányzati és törvényhozási intézkedések egész sorozatával el lehet érni azt a célt, amelyet el kell érünk: a hazafiatlan, hazaellenes izgatások megfékezését és az állami felügyeletnek kellő érvényesülését mindazon nagyfontosságú közintézményekben, amelyeknek nevelő, fejlesztő hatása a honpolgárok felnövő nemzedékeire óriási fontossággal bír és ezért az államra nézve közönyös nem lehet. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)*

Az a javaslat, amelyet t. barátom, a közoktatásügyi miniszter úr már egy ankét¹ elé bocsátott és amely, remélem, mentül rövidebb idő alatt mint kész törvényjavaslat fog a Ház előtt felküdhetni: igen jelentékeny, igen messzemenő lépést tesz ebben az irányban; nem veszélyeztetve a nemzetiségeknek jogosult érdekeit, nem konfiskálva az ő jogait, hanem biztosítva az állam számára azokat az eszközöket, amelyekkel azután letörhetünk a jogokkal való minden visszaélést, *(Élénk helyeslés a jobboldalon. Mozgás a szélsőbaloldalon. Elnök csenget.)*

Másik feladat a büntetőtörvénykönyv megfelelő részeinek revízió alá vétele. *(Halljuk! Halljuk!)* Azt hiszem, hogy ez oly kérdés, amelynek kezelése igen nagy gondot igényel. Mert a büntetőtörvénykönyv idevágó diszpozícióinak szigorítása, ha túlmegegy a kellő határon, és kiváltképp ha nem disztíngvál kellően az izgatások különböző nemei között, igen könnyen vonhatná maga után a politikai élet szabad lüktetésének is oly megszorítását, amelyhez én a magam részéről segédkezet nyújtani sohasem akarok. Mert a politikai pártharcok terén még a szabadosságot is — bizonyos határig — jobban szeretem, mint a küzdelem szabadságának túlságos megkötését, *(Helyeslés a jobboldalon. Mozgás a szélsőbaloldalon.)*

De ez ne tartson vissza attól, hogy azután érdemük szerint járjunk el a magyar állam és a magyar társadalom ellenségeivel. *(Helyeslés.)* Ma a büntetőtörvénykönyvnek, kivált e törvénykönyvnek az egyenes felhívás és a gyülekezet fogalmára vonatkozó diszpozíciói és az a tartalom, amelyet a judikatúra gyakorlata vitt be a jogi definíciókba, jóformán védtelenné teszik az államot minden támadás, minden izgatás, minden ily tevékenység ellen, amely csak annyira óvatos, hogy a legbrutálisabb öszinteséggel nevéen ne nevezze a gyermeket. *(Mozgás.)* Ezen segíteni kell, ezen segíteni akarunk, és a kormány igenis tervbevette a büntető törvénykönyv e szakaszainak² megfelelő revízióját is, de tervbevette akként, hogy a szigorítás csak az államellenes és csak

¹ (191) jegyzet.

² Btk. 171—172. §§-ai.

a társadalmi rend felforgatására irányuló izgatások ellen forduljon. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)*

Végül a kormányzati politika terén is nyilvánulnia kell egyfelől a magyar állam élesen látó szemének és figyelmének s a magyar állam sújtó és gondozó kezének. Mi nagyon is gavalérosan kezeltük eddig ezt a kérdést. *(Mozgás.)* A magyar állam szemethúnyt mindig azon titkos izgatásokkal szemben, *(Halljuk! a baloldalon.)* amelyek ebben az irányban előfordultak és azt hiszem, a magyar kormányzat az összes európai államok kormányai között a legkészsütletebb, a legvédtelenebb abban a tekintetben, hogy fölfedezze, meglássa és megtorolja ezeket az üzemeket, *(Úgy van!)* Ezen kell segíteni. *(Mozgás a szélsőbaloldalon.) Egy hang: Miért nem segítettek?)* T. barátom nem fogja a részleteket meghallani; azt hiszem, nem is fogja kérdezni; de jelezni kívánom igenis azt, hogy a magyar államnak az államrendészeti feladatok terén sokkal intenzívebb tevékenységet kell kifejtene *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)* abban az irányban, hogy ezeket az üzemeket fölfedezhesse és büntethesse. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)*

Másfelől, ismétlem, ez országban élő idegen ajkú polgártársainknak érezniük kell a kormány gondozó kezét is, érezniük kell egy becsületes és célszerű közigazgatásban. *(Zajos felkiáltások a szélsőbaloldalon: Ez az! Halljuk! Halljuk! a jobboldalon. Elnök csenget.)* -Érezniük kell egy, az idegenajkú lakosság jogosult gazdasági érdekeit is felkaroló és istápoló bölcs kormányzati politika megnyilatkozásaiban, hogy itt a magyar államnak nem mostoha- gyermekei *(Élénk helyeslés.);* hogy a magyar állam egyenlő szeretettel öleli őket magához abban az esetben, ha igazán hátsó gondolatok nélkül hű polgárai ennek az államnak. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)*

Pap Zoltán: Eddig túlságosan ölelgette!

Gróf Tisza István miniszterelnök: És végül egész kormányzati, parlamenti és törvényhozási közéletünk alatt egy pillanatra sem volna szabad megfélekednünk arról, hogy nekünk vonzóerőt kell ezekre az idegenajkú polgártársainkra gyakorolnunk; vonzóerőt, amelynek kettős szála van: a rokonszenv és a szeretet egyfelől, a tisztelet és a tekintély a másik oldalon. Ha. azt akarjuk, hogy a magyar állam valóban centripetális erők központját képező gócpont legyen a politikai világrendben; ha azt. akarjuk, hogy igazán magához tudja fűzni és magának tudja megtartani a periférián levő különféle tényezőknek erőit és iparkodásait: akkor ennek a központnak erősnek...

(Élénk felkiáltások a szélsőbaloldalon: És magyarnak! Zaj.), akkor ennek a központnak szellemi és erkölcsi súlyban gazdagnak kell lenni és akkor gondoljuk meg mindnyájan, hogy közéletünknek minden olyan

jelensége, amely a magyar nemzet erkölcsi és szellemi súlyát domborítja ki, amely méltóságteljes, amely imponál: az minid egyúttal egy-egy láncszeme a jól felfogott nemzeti politikának is; míg az anarchiának, a tehetetlenségnek, az alkotmányos rend felbomlásának, a magyar közélet züllésének minden jelensége egyúttal a leghatalmasabb tápot nyújtják a nemzetiségi izgatásnak. *(Élénk helyeslés jobbfelől. Zaj a bal- és a szélsőbaloldalon.)*

Szatmári Mór: Hát mindez csak félesztendő óta történik?

Endrey Gyula: Mit csináltak eddig?

Elnök: Kérem a t. képviselő urakat, méltóztassanak csendben lenni és a házszabályokat megtartani!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Hiszen, t. Ház, köztudomású tény: mindenki, aki figyelemmel kíséri ezeket a körülményeket — pedig én, mondhatom, idestova vagy huszonöt esztendő óta figyelemmel kísérem —, mindenki rámutathat arra, hogy valahányszor a gyengeség jelei mutatkoznak a magyar állami élet centrumában, mindannyiszor felütik fejüket a nemzetiségi agitátorok. *(Zajos helyeslés jobbfelől. Zaj a szélsőbaloldalon.)*

Szatmári Mór: Sohasem voltak erősebbek a nemzeti izgatások, mint a Széll-kormány idejének kezdetén! *(Zaj. Felkiáltások a szélsőbaloldalon: Hát Chlopy? Chlopy csak elég gyengeséget árult el!)*

Elnök: Csendet kérek!

Gróf Tisza István miniszterelnök:

T. Ház! Vájjon, nem

ugyanerre mutatnak-e azok a jelenségek is, amelyeket Horvát - Szlavonországban tapasztalunk? *(Zaj a szélsőbaloldalon.)* Vájjon ott is azok az elemek, amelyek csakugyan ellenünk törekvő tendenciákat táplálnak, nem olyankor léptek-e föl a legmerészebben és legzajosabban, amikor azt vették észre, hogy a magyar nemzetnek állami pozíciója van meggyengülve, alapjaiban meg ingatva? *(Élénk helyeslés a jobboldalon. Zaj a szélsőbaloldalon és felkiáltások: Mindig mindennek az obstrukció az oka!)*

Az én tisztelt barátom, Kovácvics, aki ugyanezt az irányt, ugyanezeket az eszméket, ugyanezeket az igazságokat, amelyeket itt hirdetett körünkben, férfias bátorsággal hirdeti törekvő évtizedek óta odalent is: minapi felszólalásában olyan emlékkövet állított itt az igaz horvát hazafinak helyes felfogása felől, *(Úgy van! Élénk helyeslés jobb felől.)* amellyel szemben én azt gondolom, fölösleges volna bővebb fejtegetésekbe bocsátkozni. Egyszerűen azon meggyőződésnek adok kifejezést, hogy ez a felfogás, ez a politika, az, amely a horvát nemzetnek is fejlődését és boldogulását biztosítja és azon reményemnek, hogyha lesznek itt és lesznek a horvátok között férfiak, akik nyílt bátorsággal képviselik ezt a politikát, annak sikerre is kell vezetnie, mert az

igazság elvégre is diadalmaskodik.¹ (*Élénk helyeslés jobbfelől. Zaj balfelől.*)

Elnök: Csendet, kérek! Kérem a t. képviselő urakat, ne méltóztassanak folyton kérdéseket tenni!

Kubinyi Géza: Ugyan! Lengyel Zoltán ad témát Tisza Istvánnak. (Zaj.)

Lengyel Zoltán: Témát adunk! (*Derütség jobbfelől.*)

Gróf Tisza István miniszterelnök: Ezekután szabad legyen azokkal a kritikákkal és támadásokkal foglalkoznom, amelyek elsősorban a kormány pénzügyi politikája ellen irányulnak.

Bevezetésül gróf Apponyi Albert, t. barátomnak egy incidens megjegyzését kell főlemlítenem, akinek azon sok kellemetlen impresszió mellett, amelyeket a költségvetés tanulmányozásából merített, és amelyekre vissza fogok térni, aggodalmait különösen fokozta egy bizonyos antiszociális irány, amelyet ő a kormány politikájában tapasztalt; tapasztalt pedig az ő állítása szerint azon körülményből kifolyólag, hogy a hét éven felüli gyermekek gondozására a Széll-kormány által fölvetett száz-ezer korona a költségvetésből töröltetett. Hát itt abban a kellemes helyzetben vagyok, hogy teljesen eloszlathatom t. barátomnak ezen súlyos aggodalmait, és csak azt sajnálom, hogy ő maga nem oszlatta el ezeket, hamarább a költségvetés egyszerű elolvasása által. Mert hogy áll az eset? Mint igen jól méltóztatnak tudni, az 1903. év letelt költségvetés nélkül. 1903 végén állítottunk össze egy költségvetési törvényjavaslatot, amelyet azután természetesen a tényleges kiadásokhoz szabtuk, amelynek már egyéb hivatása nem lehetett, mint elszámolási bázisul szolgálni az államszámvitel szigorú keresztülvitele szempontjából; amely tehát nem pénzügyi politikát tartalmazott, hanem regisztrálását az illető évben lefolyt eseményeknek. Miután pedig a hét éven felüli gyermekek gondozásának ügye még 1903 végén is egészen embrionális stádiumban volt, és ennek folytán az a százezer korona tényleg ki nem adatott, természetes dolog, nem is tehattünk egyebet, minthogy ebből az összeállításból, amelynek tulajdonképpen csak a formája költségvetés, amely lényegileg az elmúlt, év kezelési eredményeinek regisztrálása: ezt a százezer koronát törölni kellett. Azonban az 1904. évi költségvetésben ezen százezer korona ismét ott szerepel, tehát az az antiszociális tendencia legalább ezen a téren egyáltalában nem tapasztalható. (*Derütség jobbfelől.*)

És ha már erre a rám nézve is nagyon fontos, mindnyájunk odaadó ügyszeretetére méltó kérdésre kitérek, mindjárt meg kívánom jegyezni azt, hogy sem az ország pénzügyi erejére való

tekintetből, de talán éppen helyes társadalompolitikai szempontokból sem tartanám helyesnek, hogy a hét éven felüli gyermekek gondozása is olyan mértékben háruljon az állam vállaira, mint ahogy ezt az állam a hét éven aluli gyermekekre vonatkozólag átveszi. Ez nem felelne meg a törvényhozás intencióinak sem, mert az erre vonatkozó törvény egyenesen azt mondja, hogy legfeljebb 400.000 koronát vegyen fel a kormány a költségvetésben erre a célra. Mármost kérdem, t.. Ház, 400.000 koronával mit lehetne tenni, ha jóformán államosítani akarnók a hét éven felüli gyermekek gondozását? *(Helyeslés jobbfelől.)* En tehát azt hiszem, a helyes megoldás itt az, hogy igyekezzünk most már a társadalomnak egész érdeklődését, egész erejét a hét éven felüli gyermekek gondozásának nagy kérdése felé irányítani. *(Helyeslés.)* Azon társadalmi és egyesületi körök, melyek szép sikerrel foglalkoztak a csecsemőknek gondozásával, azok most háttérbe szorultak, jóformán elvesztették a munkatért a sokkal hatékonyabb állami beavatkozásnál fogva. Ezek is most koncentrálják, fordítsák egész erejüket azon gyermekek további gondozására, akik az államnak kezeiből hét éves korukban kikerülnek, az állam pedig igyekezzék felbreszteni a társadalomnak az érdeklődését, fölkelteni annak iniciatíváját ezen a téren és az ezen célra szánt ügyis mérsékelt összeggel gyámolítólag, ösztönzőleg, istápolólag lépjen fel ott, ahol a sikeres társadalmi működés előfeltételei megvannak. *(Általános helyeslés.)*

Ezt csak közbeszólólag voltam bátor megjegyezni. Most lássuk magát, a költségvetést. *(Halljuk! Halljuk!)* Az én t. barátom, gróf Apponyi Albert azt mondta, hogy az ő bizalmatlanságának a pénzügyi politikában rejlő oka is van, mert hisz látjuk a visszaesést a pénzügyi múltunknak azon sötét időszakába... stb. — Mindnyájan tudjuk, melyikről van szó. És itt azután t. barátom az ő szokott művészi beosztásával egy gradáción megy keresztül s azt mondja, hogy gyanús szimptóma s a nemrég múlt időknek szomorú emlékét idézi fel a kormánynak az az eljárása, melyet a beruházási kiadásoknak kölcsönből való fedezése útján tanúsít. Ez az alapfok. Most következik a komparatívusz: a második aggasztó jellemvonás az improduktív kiadásoknak, tudniillik a tisztviselői fizetésemeléseknek aggasztó növekedése. S azután jön a szuperlatívusz: még sokkal komolyabb képet nyerünk, ha a katonai kiadásoknak rohamos növekedését nézzük. *(Felkiáltások a baloldalon: Igaza van!)*

Hát, t. Ház, lássuk először az alapfokot. Az a javaslat, amelyet a kormány nevében szerencsém volt a Ház elé beterjeszteni, egyes tételeire nézve eltér ugyan a Széll-féle kormány által benyújtott javaslattól; de éppen az elvi diszpozícióra nézve, éppen azon szempontból, hogy a beruházási kiadások évről-évre kvázi a költségvetés függelékeként kölcsönökből fedeztessenek, hogy

tehát a beruházási tételek egy része kölcsönből nyerjen fedezetet: épp ezen elvi szempontból teljesen változatlanul vette át a Széll-kormány koncepcióit.

Én elárulhatom azt, t. Ház, hogy mi igen alapos tanulmány tárgyává tettük azt, nem kellene-e kiszakítanunk a beruházások ezen komplexumából a valóban gazdaságilag is produktív, nagyobb tételű kiadásokat és azokat egy beruházási kölcsön-típus kibocsátása által a költségvetésből egészen kihatva fedezni. A döntő érv, amely ez ellen szól, azon körülményben rejlett, hogy éppen mire a beruházási törvényjavaslat kérdése megérett arra, hogy a Ház asztalára letessék, bekövetkezett az orosz-japán háború,¹ bekövetkeztek azon pénzügyi viszonyok a világ pénzpiacán, amelyek között teljesen elhibázott akció lett volna a kormány részéről egy újabb nagy hitelművelésnek, egy újabb nagy kölcsöntípusnak kreálása. Sokkal helyesebbnek tartottuk tehát az adott viszonyok között megmaradni azon a járt nyomon, amelyen elődeink indultak meg, és fenntartani egy esetleges későbbi időpontra azt, hogy a hitelviszonyok, a pénzügyi viszonyainak javulása mellett nem lehet-e majd eredeti gondolatunkra, eredeti álláspontunkra visszajönnünk? Denikve mi ugyanazon állásponton állunk, amelyen a Széll-kormány állott. Ugyanazt a javaslatot, képviseljük itt, amelyet a Széll-kormány betervezett volt. Márpedig én mégis csodálattal látom azt, hogy a Széll-kormány eljárását tartja t. barátom gyanús szimptomának, amelyből régmúlt idők szomorú emlékét látja felújulni. *(Derűtség jobbfelől.)*

De hát hogy állunk a másikkal, a komparatívusszal, az agrár-jellemvonással? Hogy a, tisztviselői fizetések emelése nem tréfádolog, azzal talán senki sincs inkább tisztában, mint én, és hogy ezt a kormány teljes mértékben érezte és honorálta, azt talán eléggé bebizonyította azzal, hogy mindjárt kormányraléptekor azon óriási ódiomot vette magára, hogy az ország egész tisztviselői karának, amely már joggal számított, mint jóformán befejezett tényre, a Széll-féle fizetésrendezésre: azt a keserű igazságot mondta meg, hogy a dolgot rekonzideráció alá kell venni, mert féltő, hogy ilymértű rendezése a fizetéseknek zavarba hozza az ország pénzügyeit.²

Az a javaslat, amely a Széll-kormány által nyújtott be, amint méltóztatnak tudni, körülbelül 3 millióval nagyobb évi terhet reprezentált volna csak a szorosán vett állami tisztviselőknél. Ha tehát mi megmaradtunk volna azon javaslat mellett, de azután megadtuk volna a fizetésrendezést a vármegyei tisztviselőknél is és a községi és körjegyzőknek is, akkor legalább is

¹ 1904 februárban tört ki.

² (107).

4 és fél vagy 5 millió korona évi teherrel növekedett volna az államnak kiadása a fizetésrendezés címén; egészen eltekintve a dolognak azon további konzekvenciáitól, amelyeket a felekezeti tanítói és tanári fizetések megfelelő rendezése még csak a jövőben fog maga után vonni. Ennek folytán, amiben mi eltértünk ezen a téren elődeinknek és a Széll-kormánynak politikájától, az csak abban áll, hogy nem fokoztuk, de leszállítottuk az államnak terhét ezen a téren és a műnek azon végleges kiépítését, amelyet senki sem óhajt jobban, mint mi óhajtunk, függővé tettük az állam pénzügyeinek olyan konszolidációjától, amely azután ezt a néhány milliányi tehertöbbletet is még baj nélkül fogná meghívni. (*Helyeslés jobbfeleől.*)

Tehát az aggasztó jellemvonás ismét nem a jelenlegi kormány által, de egy ezelőtt majdnem két esztendővel beadott javaslatban lett volna felfedezendő. (*Mozgás balfelől.*)

Lényegileg hasonló a helyzet, t. Ház, a katonai kiadásokra nézve is. (*Halljuk!*) Most túlkadásokról, ugyebár, vagy egy újabb nagy katonai kiadásról csak azon kölcsönjavaslat kapcsán beszélhetünk, mert hiszen az utolsó két esztendőben, az 1904. és 1905. évi közös költségvetésben tehertöbblet nem állott elő? Tehát csakis ezen 450 milliós kölcsönről van szó.¹

Mármost vizsgáljuk meg, t. Ház, hogy ebben a 450 milliós kölcsönben mi az, ami tulajdonképen új tehertöbbletet képez.

Itt tekintünk most el attól a circa 40 millió koronától, amely feltételeesen és még inkább kerek összegben van beállítva arra az esetre, ha a kétévi szolgálat fogadtatik el, mert ez a véderőtörvénnyel függ össze. De azon 404 millió koronában, amelyről ma tulajdonképen pozitív alapon beszélhetünk, abban a költségvetésben már folyamatba tett, már ismert szükségletek képviselnek körülbelül 190 millió koronát és 220 millió korona azután az, t. i. az ágyúk beszerzésére vonatkozó tétel, amely az eddigi, korábbi költségvetések rendén és során ismeretlen dolog volt, amely tehát a delegációnak a költségvetésen kívüli felhatalmazásaiban és határozataiban nyeri a maga eredetét.

De hát errenézve megint hogy áll a dolog? A tarackokra és hegyi ütegekre vonatkozó költségek megszavaztattak 1903-ban. Az új ágyúk első szükséglete 15 millió koronával beállítatott az 1904. évi költségvetésbe. De ami a 220 millió koronából ezen 53 millió felül maradt, az csak logikai konzekvenciája ezen már megkezdett tételeknek. (*Derültség a szélsőbaloldalon.*) És ha én most azt nézem, hogy minő szerepet játszott gróf Apponyi Albert ezen kérdéssel szemben, természetesen azt kell konstatálnom, hogy ő, mint a képviselőház elnöke, nemcsak a delegációnak tagja nem volt,

de az általános politikai életben bizonyos rezerváltabb helyzetre volt, vagy lett volna tulajdonképen indítatva. (*Mozgás balfelől.*) Ennek folytán az 1903-iki delegációnális határozatok révén az ő egyéni szolidaritása ki nem domborodik.

Az 1904. évi delegáció alkalmával azonban, — arra igazán nem emlékszem, hogy az ágyúkra vonatkozó tétel megszavazásánál ott volt-e, megszavazta-e, vagy ellene szavazott, — hanem egész bizonyosan emlékszem, hogy annak egy bizonyos beszédében kifejezést adott, hogy a ma meglévő ágyúknak új ágyúkkal való felcserélését és pótlását szintén elodázhatatlan szükségesnek tartja.

Báró Kaas Ivor: Mindenki!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Ha mindenki, akkor ne szidják a t. képviselő urak ezt a szegény Tisza-kormányt azért, hogy ezen mindenki által elodázhatatlan szükségesnek érzett állami célnak fedezésére a feltétlenül szükséges eszközöket a költségvetésbe beállítja. (*Igaz! Úgy van! a jobboldalon. Zaj a szélsőbaloldalon.*)

Olay Lajos: Hát a haditengerészet, arra mi szükség volt? (*Zaj. Elnök csenget.*) Nemcsak az ágyúkról van szó! Csak a haditengerészetre kellett 60 millió! (*Zaj. Halljak! Halljuk! Elnök csenget.*)

Gróf Tisza István miniszterelnök: Nekem nagyon sok fáradtságomba kerülne és a t. Háza nagyon unalmas volna, ha én most megpróbálnám t. képviselőtársamat kapacitálni és őt megnyerni azon eszmének, hogy a haditengerészet kiadásaira is szükség van. Én most csak konstátálom, hogy azon összegek, amelyek a haditengerészet számára most egyszerre egy összegben felvételtek, tulajdonképen nővumot- nem képeznek, hanem más alakban domborítják ki ugyanazt a szükségletet, amely a költségvetés megfelelő tételeiben évről-évre nyilvánult. Ami pedig nővum, (*Zaj balfelől.*) tudniillik az ágyúk beszerzése, azt, úgylátszik, Kaas Ivor t. képviselőtársamtól kezdve mindenki égető szükségletnek tartja; én tehát elvárnám t. barátomtól, hogy vád alá helyezné azt a kormányt, amely az államnak ezen fontos, égető szükséglete kielégítésére a megfelelő eszközöket elő nem teremti. (*Igaz! Úgy van! a jobboldalon.*)

Báró Kaas Ivor: Széll ellen beszél, vagy Apponyi ellen? (*Zaj. Derűtség jobbfelől.*)

Gajary Géza: Kinek az érdekében kérded? (*Zaj. Halljuk! Halljuk! Elnök csenget.*)

Gróf Tisza István miniszterelnök: Én most azt igyekszem megmagyarázni, hogy mindezekben a kérdésekben a jelen kormány álláspontja és a Széll-kormány álláspontja között elvi ellentét, mélyreható különbség nem fordult elő. Egyes részletkérdésekben

más utat választottunk, de éppen azt magyarázom, hogy amit mi most csinálunk, azt kezdeményezte, mert helyesnek és célszerűnek tartotta, a Széll-kormány; és gróf Apponyi Albert ellen csak annyiban irányul ezen okoskodásom, mert le kell belőle vonnom azt a konzekvenciát, hogy ő, mint a Széll-kormányt támogató szabadelvű pártnak egyik oszlopos tagja, mindezen intézkedéseket helyeselte akkor, amikor a Széll-kormány terjesztette elő és csali most támadnak fel benne gyanú, aggodalmak és sötét gondolatok, amikor a Széll-kormány helyét a jelenlegi kormány foglalta el. *(Igaz! Úgy várnak a jobboldalon.)*

És, t. Ház, ezt az igazságot konstatálnom kell *(Folytonos zaj. Halljuk! Halljuk! Elnök csenget.)* az udvartartás költségeire vonatkozólag is. Mert hiszen a jelen kormány e téren sem tett semmi egyebet, mint hogy fenntartja a Széll-kormány által még 1902-ben benyújtott törvényjavaslatot.

Azt teljes joga van mindenkinek jónak, vagy rossznak tartani. De magyarázatra szorul a Ház olyan tagjainak eljárása, akik jónak tartották a javaslatot addig, amíg a Széll-kormány állt az ügyek élén . . . *(Úgy van! Úgy van! a jobboldalon! Nagy zaj a bal- és a szélsőbaloldalon.)*

Gabányi Miklós: Hol a magyar udvartartás?

Elnök (csenget): Kérem Gabányi képviselő urat, méltóztassék csendben lenni. *(Zaj a bal- és a szélsőbaloldalon. Halljuk! Halljuk! jobbról.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: ...s akiknek aggályai az ügy ellen csodálatosképpen akkor támadnak fel, midőn az e padokon ülő személyekben változás állt elő. *(Mozgás balfelől.)*

Ezen szorosán pénzügyi természetű vádak után meg kell még emlékezni főleg gróf Apponyi Albertnek, de talán más t. képviselőtársaimnak is azon vádjáról, amely a koimánynak az 1899. évi XXX. törvénycikk kezelése körüli eljárása ellen irányul.¹ ¹¹ *(Halljuk! Halljuk!)*

Az 1899:XXX. törvénycikket én helyesletem, megszavaztam; abban igen helyes akció, igen helyes közgazdasági törekvés nyilvánult meg s annak segélyével egy igen fontos közgazdasági érdeket lehetett megóvni, t. i. azt, hogy a magyar nemzetnek szabad kéz biztosíttassék a közgazdasági politika terén az egész vonalon, s hogy a magyar nemzet csak azon esetben kösse meg ezen szabadkezetet, ha ennek előfeltétele gyanánt olyan új vámtarifa jön létre, amely teljesen megóvja a magyar termelés jogosult érdekeit is, úgy hogy azután minden további gazdasági akciónak alapját ez az új autonóm vámtarifa képezhesse, ismétlem, ezt a gazdasági célt és

¹ (164).

¹¹ (114, 166, 171, 189, 191) és Lányi Bertalan, A Fejérváry-kormány (1909) c. könyvének 569. s k. 1.

ezt a politikai gondolatot helyesltem, helyeslem ma is, s örülök rajta, hogy ez a törvény annakidején meghozatott; örülök rajta, mert megteremte lényegileg gyümölcsét s elértük vele azt. a gazdasági célt, amely mindnyájunk szeme előtt lebegett; mert habár nem is törvényerőre emelve, de mint kész operátum itt fekszik előttünk az autonóm vámtarifának egy olyan szerkezete, amelyet tényleg alapul vehetünk, veszünk és fogunk is venni minden, a jövőre vonatkozó tárgyalásnál.

Polónyi Géza: Törvény nélkül? *(Zaj a jobb- és baloldalon. Elnök csenget.)*

Báró Kaas Ivor: Hátha Ausztria nem fogadja el! *(Zaj a bal- és a szélsőbaloldalon. Halljuk! Halljuk! jobb felől. Elnök csenget.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Hogy alakultak a viszonyok 1899 óta napjainkig? Beállott a parlamentarizmusnak teljes megrekedése Ausztriában, egy bizonyos időpontban beállott az minálunk is és hosszú időn keresztül egyik parlament sem volt abban a helyzetben, hogy az 1899:XXX. t.-cikkben említett javaslatokat letárgyalhassa, elvethesse, vagy elfogadhassa, *(Zaj a szélsőbaloldalon.)* s habár hosszú idő után — nagyon szívesen elismerem, hogy ez a képviselő urak hazafiségének köszönhető — a magyar parlament munkaképességét visszanyerte, fájdalom, azonban Ausztriában ma sincs semmi reménység arra, hogy ezek a kérdések most sürgősen elintézhettek legyenek.

Báró Kaas Ivor: Hát mi lesz? Nagyon érdekes! *(Halljuk! Halljuk a jobboldalon.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Ha érdekes, méltóztassanak türelemmel lenni. Márpedig a világ nem teszi meg azt a szíveséget sem a magyar, sem az osztrák obstrukció kedvéért, hogy megálljon addig, amíg megelégtük az obstrukciót; nem várja meg, hogy a mi érdekeink szempontjából szükséges törvényhozási lépéseket megtehessek.

A világ a maga *(Folytonos zaj a szélsőbaloldalon. Elnök ismételt csenget.)* súlyos, kérlelhetetlen elefántlépéseivel keresztülgázol mindazokon, akik elég könnyelműek, elég meggondolatlanok, hogy annak útján keresztbefeküdjenek. Ily körülmények között eminens és kardinális fontosságú kötelesség mindazokra nézve, akik felelősek ennek az országnak sorsáért, akik felelősek ennek az országnak érdekeiért: eminens és kardinális fontosságú kötelesség, hogy ugyanazt a gazdasági politikát, amely az 1899. évi XXX. törvénycikkben le van rakva, igyekezzenek megvalósítani, igyekezzenek elérni, de az utat, a módot és az eszközöket illetőleg alkalmazkodjanak a megváltozott gazdasági helyzethez. *(Felkiáltások a szélsőbaloldalon: Nem lehet.)*

Olay Lajos: Alkotmány- és törvényszegés! (*Zaj.*) Igen! Alkotmány- és törvényszegés! (*Nagy zaj a bal- és a szélsőbaloldalon. Halljuk! Halljuk! a jobboldalon.*)

Endrey Gyula: A külön vámterületet kell megcsinálni!

Elnök (csenget): Csendet kérek!

Gróf Tisza István miniszterelnök: És ezt a célt el is lehet érni és el is fogjuk érni akként, hogy mindazon tárgyalásokat, amelyek külföldi államokkal folynak, azon világos kikötés mellett és azon világos feltevés és feltétel alatt kezdeményezzük, (*Felkiáltások a szélsőbaloldalon: A törvény ellenére!*) hogyha megállapodunk is a szerződés tartalmára nézve: az a szerződés csak akkor köthető meg és csak akkor léphet hatályba, ha megelőzőleg a monarchia két állama között a kiegészítési kérdések egész komplexuma és ezekkel együtt az autonóm vámtarifa is el lesz intézhető.

Endrey Gyula: Addig tárgyalni sem lehet. (*Nagy zaj a szélsőbaloldalon. Elnök csenget.*)

Ugron Gábor: Nem szabad tárgyalni! A törvény parancsol! (*Folytonos nagy zaj a szélsőbaloldalon.*)

Elnök (csenget): Csendet kérek! (*Folytonos közbeszólások a bal- és a szélsőbaloldalon.*) Kérem Kaas képviselő urat, ne méltóztassék a szónokot zavarni.

Gróf Tisza István miniszterelnök: A gazdasági célt pedig biztosítjuk azáltal, hogy ezen, a kereskedelmi szerződésekre vonatkozó tárgyalásnál kiinduló pontul és a tárgyalások alapjául azon vámtarifajavaslatot fogadjuk el, amely az 1899:XXX. törvény-cikkben lefektetett intencióknak teljes mértékben megfelel.

Ugron Gábor: Mindezt még a Ház nem mondta! Az csak képzelődés! (*Nagy zaj a bal- és a szélsőbaloldalon.*)

Elnök (csenget): Csendet kérek! (*Folytonos zaj.*)

Gróf Tisza István miniszterelnök: A képviselő urak egészen elfelejtik, hogy a parlamenti diskusszió abban áll, hogy az ember egy beszédében elmondja a maga érveit és azután a képviselő urak egy másik beszédben elmondják az ellenérveiket.

Rátkay László: Csakhogy a miniszterelnöki székéből a tételes törvényt nem szabad megtiporni! (*Folytonos zaj a szélsőbaloldalon.*)

Elnök (csenget): Kérem Rátkay képviselő urat, ne méltóztassék külön beszédet tartani!

Rátkay László: Méltóztassék az elnök úrnak vigyázni, hogy a törvényt megbecsüljék!

Elnök: Rátkay László képviselő urat rendreutasítom.

Lengyel Zoltán: A törvényt szabad megsérteni!

Elnök: Lengyel Zoltán képviselő úrnak nincsen joga velem szemben vitatkozni!

Lengyel Zoltán: Pedig van! *(Folytonos zaj a szélsőbaloldalon.)*

Elnök: Lengyel Zoltán képviselő urat rendreutasítom.

Lengyel Zoltán: Azért én csak közbeszólók! *(Folytonos zaj a szélsőbaloldalm. Elnök ismételten csenget.)*

Elnök: Lengyel Zoltán képviselő urat másodszor is rendreutasítom.

Gróf Tisza István miniszterelnök: Mármost a kormány óhajtott és óhajtja, hogy ez a kérdés formailag is teljesen korrekt, törvényes módon intéztessék el. Ebből a célból hónapok előtt adott be egy törvényjavaslatot, amelyben törvényes felhatalmazást kér a tárgyalások megindítására és folytatására.¹ Én elismerem, hogy a kérdés korrekte megoldva akkor lesz, ha ez a törvényjavaslat letárgyaltatott.

Polónyi Géza: Ha az autonóm vámtarifa meglesz!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Későbbi törvény mindig megváltoztathatja a korábbi törvényt. A magyar törvényhozásnak azt a jogát, hogy változtasson egy törvényen, nem lehet konfiskálni csak azért, mert az Polónyi Géza képviselő úrnak nem tetszik. *(Zaj a szélsőbaloldalon.)*

Ugron Gábor: Fennálló törvényt nem lehet sutbadobni!

Lengyel Zoltán: De még nincs megváltoztatva! *(Zaj a baloldalon. Halljuk! Halljuk! a jobboldalon.)*

Elnök: Csendet kérek, Lengyel képviselő úr!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Én elismerem, hogy rendkívüli helyzet ez, s a kormány a maga felelősségét nagy mértékben angazsirozza akkor, midőn a tárgyalásokat megkezdi...

Ugron Gábor: Ez abszolutizmus! *(Halljuk! Halljuk! a jobboldalon.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: ... mielőtt ez a törvény letárgyaltatott és elfogadtatott. De hiszen engedjenek meg a képviselő urak, mindnyájan tudjuk, hogy mennyi gyakorlatilag fontos, életbevágó törvényhozási teendője volt ennek a Háznak. Azt is mindnyájan tudjuk, hogy ezen törvényjavaslatnak tárgyalása alkalmával a képviselő urak egy széles mederben folyó, hosszú vitát óhajtottak a kereskedelempolitikai kérdések felett megindítani. Arra mindenki el lehetett készülvén, hogy hetek és hetek fognak a Ház idejéből elfoglaltatni azon esetben, ha ezen az 1899. évi XXX. törvénycikk módosítására irányuló javaslat...

Polónyi Géza: A civillistaemelés előbbrevaló? *(Zaj a baloldalon. Halljuk! Halljuk! a jobboldalon.)*

Elnök: Csendet kérek!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Ilyen körülmények között a kormány célszerűbbnek látta angazsirozni a felelősségét...

¹ 1904 márc. 2-án. (Irom. 494.)

Polónyi Géza: Szép dolog!

Gróf Tisza István miniszterelnök: ... és a Háznak munkaidejét úgy osztani be, hogy a Ház valóban azokkal a javaslatokkal foglalkozzék, amelyeknek elintézése életbevágó kérdések megoldása szempontjából égetően sürgős és szükséges. De lia a képviselő urak meg akarják nyugtatni alkotmányos érzésüket és lelkiismeretüket, legyenek szívesek biztosítani engemet arról, *(Halljuk! Halljuk! a baloldalon.)* hogy ezen törvényjavaslatnak letárgyalása két, vagy mondjuk: három napnál több időt nem fog igénybevenni. *(Mozgás és zaj a bal- és a szélsőbaloldalon. Elnök csenget.)*

Ugron Gábor: Nagyszerű! Határidőre, úgy-e?

Molnár Jenő: így nem lehet dolgozni!

Ugron Gábor: Egy csizmát nem csinálnak meg három nap alatt. *(Zaj a baloldalon. Halljuk! Halljuk! a jobboldalon.)*

Elnök: Kérem Ugron képviselő urat, méltóztassék csendben lenni.

Gróf Tisza István miniszterelnök: Az alkotmány és a törvények uralmának teljes épsége szempontjából mi szükséges? Az, hogy a Háznak és a törvényhozás minden faktorának alkalma legyen erre az egész rövid, gondolom, egyparagrafusos javaslatra nézve, amelyet mindenki jól ismer s amelyre nézve tisztában lehet mindenki magával, amelynek tartalmát vitattuk is már és még vitatni fogjuk nem tudom hányszor, a maga akaratát kinyilatkoztatnia. Ha ezt óhajtják a képviselő urak, keressünk reá módot, erre nem szükséges hosszú vitatkozás, ez az akaratnyilvánítás rövid idő alatt megtörténhetik. *(Zaj a baloldalon.)* Ha ez a képviselő uraknak nem tetszik, akkor ne tegyenek a kormánynak szemrehányást azért, hogy az önök magatartása miatt lehetetlen ezt a kérdést úgy elintézni, ahogy kellene. *(Zaj a bal- és szélsőbaloldalon. Halljuk! Halljuk! jobboldalon.)*

Polónyi Géza: Törvényszegés!

Elnök: Csendet kérek!

Gróf Tisza István miniszterelnök: A képviselő urak újra meg újra visszajönnek arra a kérdésre, hogy mi fog történni, ha a ki egyezési javaslatok parlamenti elintézése Ausztriában állandó nehézségekbe talál ütközni? *(Halljuk! Halljuk!)* Erre a kérdésre újra meg újra csak azt felelhetem, hogy nem a kormánynak, de a nemzetnek érdeke az, hogy magunknak arra az időpontra, amidőn oly fontos gazdasági érdekei lesznek kockán ennek az országnak, a szabadkezet minden irányban fenntartsuk. És csak ismételhetem azt, amit már egyízben mondtam, hogy garancia rejlik abban, ha én valamely törvénnyel egy rajtam kívül álló más faktornak az akaratát tudom megkötni. *(Mozgás és zaj a szélsőbaloldalon.)*

Elnök: Csendet kérek!

Gróf Tisza István miniszterelnök: De ha én magyar törvény-

nyel, a magyar törvényhozással la magyar nemzet akaratát kötöm meg, ezt a világon sehol sem fogják garanciának, hanem ezt békónak fogják nevezni, *(Úgy van! Úgy van! jobbfelől.)* én pedig bekötök rakni ennek az országnak kezére nem akarok és nem fogok. *(Nagy zaj a bal- és szélsőbaloldalon. Egy hang a szélsőbaloldalon: A kormány köti meg, nem ön! Zaj. Elnök ismételten csenget.)* És azt tartom, hogy itt az egyedül helyes politika az és hogy itt az ország érdeke kizárólag azt kívánja... *(Nagy zaj a szélsőbaloldalon. Kecskeméthy Ferenc képviselő ismételten közbekiált.)*

Elnök: Kecskeméthy Ferenc képviselő urat másodszor figyelemzetem, hogy ne méltóztassék közbeszólani!

Gróf Tisza István miniszterelnök: ... hogy a magyar törvényhozás szabad akaratelhatározására a tért minden irányban szabadon hagyjuk. *(Helyeslés a jobboldalon.)* Hiszen, t. Ház, én értem a t. képviselő uraknak eljárását, mert a képviselő urak a külön vámterület álláspontján vannak; látják, hogy az ország többsége és a Ház többsége a közös vámterület álláspontján áll. *(Zajos ellentmondások a szélsőbaloldalon. Felkiáltások: Az Ország többsége nem! Még a Házban sincsenek többségben! Szegeden miért bukott meg Rónay? Nagy zaj. Halljuk! jobbfelől. Elnök csenget.)* Ne disputáljunk most azon, hogy az ország többsége mit akar, hiszen azt most csakugyan bajos volna konstatálni, *(Mozgás jobbfelől.)* de maradjunk meg amellett, hogy a Ház többsége a közös vámterület álláspontján áll. *(Egy hang a szélsőbaloldalon: Hogy tudja?)* Nagyon természetes, hogy a t. képviselő urak a maguk teljesen jogosult politikai célját csak úgy érhetnék el s a maguk meggyőződését csak úgy vihetnék keresztül, ha egy kelep-cét állítanának a közös vámterületet jobbnak tartó többség számára, amely azután ezt abba a kényszerhelyzetbe juttassa, hogy ne azt tegye, amit jónak tart, hanem lépjen a külön vámterület útjára, amelyre pedig szemben egy Ausztriával köthető méltányos egyezséggel mi az ország gazdasági érdekei szempontjából lépni nem kívánunk.

Ugron Gábor: De csak törvényesen lehet azt az egyezséget megcsinálni! *(Zaj. Halljuk! jobbfelől.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: A képviselőház többsége nem szorult ilyen mesterséges kibúvó ajtókra, hogy a különálló vámterülethez jusson. Amely percben ez lesz meggyőződése a törvényhozás többségének: egyszerűen élni fog a törvényekben lefektetett jogával és meg fogja valósítani a különálló vámterületet. *(Élénk helyeslés a jobboldalon. Mozgás és zaj a szélsőbaloldalon. Elnök csenget.)* Addig azonban, amíg meggyőződésünk meg nem változik, amíg azt tartjuk, — és lesz alkalmunk ezt majd érvekkel is támogatni, — hogy ennek az országnak igen fontos gazdasági érdekeit tenné ma kockára a külön vámterület behozatala: addig semmiféle ilyen kelepcebe belemenni nem fogunk, ha-

nem igyekezni fogunk azt, amit az ország érdekében állónak tartunk, megvalósítani; (*Élénk helyeslés a jobboldalon.*) megvalósítani azon szuverén törvényhozási jog igénybevételével, amelyet a magyar nemzet számára a törvény biztosít; amelyről a magyar nemzet le nem mondhat és amelyet semmiféle mesterkélt törvénymagyarázattal eldisputálni nem lehet. (*Zaj a szélsőbaloldalon. Halljuk! jobb felől.*)

Olay Lajos: Úgy történik minden, ahogy Becs parancsolja! (*Nagy zaj. Halljuk! jobb felől.*)

Elnök: Csendet kérek!

Báró Kaas Ivor: Hátha rosszak lesznek a kereskedelmi szerződések? (*Zaj. Halljuk! jobb felől.*)

Elnök: Kérem Kaas képviselő urat, ne méltóztassék külön Ítéstedét tartani! , (*Nagy zaj.*) Csendet kérek!

Gróf Tisza István miniszterelnök: És végül, t. Ház, — mert hiszen már is visszaéltem a Ház türelmével, — (*Halljuk! jobb felől.*) csak egy szót az ígéretek témájáról.¹ Komjáthy Béla t. barátom egy határozati javaslatot adott be, amelynek második pontja szerint a Ház számonkéri a kormánytól ígéretének bevalóságát. Én nagyon kérem és, biztatom arra a t. képviselőtársaimat, hogy csak méltóztassék a kormánytól ígéreteit számonkérni, mert biztosíthatom a képviselő urakat arról, hogy mindazon kijelentésekhez, amelyek a kormány nevében tettek, a kormány tagjai általában, de különösen és elsősorban én, teljes mértékben ragaszkodniuk, az azoknak megvalósítására vonatkozó kijelentéseket fenntartjuk.

Áll ez különösen a választási reform kérdésére nézve is. Én ahhoz sem hozzátenni semmit nem fogok, sem abból elvenni semmit nem fogok, amit a választási reformra nézve mondtam², és igenis egész igyekezettel azon leszek, hogy az időpontra nézve is betarthassam azt a terminust, amelyet kilátásba helyeztem korábbi nyilatkozataimban. Már egy más alkalommal is megjegyeztem, hogy ebből a szempontból ne méltóztassanak megütödni azon, ha az új javaslat nem jöhet létre oly időben, hogy az 1906. évi választói névjegyzék elkészítésére vonatkozólag már törvénybe beállított terminusra, vagyis 1905. évi márciusra már az új törvény alapján történhessék az összeírás. Ily irányban és ily értelemben garanciát és kötelezettséget nem vállalok. De ez nem tesz semmit. Mert ez a törvény sok hónappal később is létrejöhet, úgy, hogy 1906-ra, vagyis akkorra, amikor a mostani parlament megbízatása lejár, az új választás az új törvényjavaslat törvényvé válna alapján eszközölhetővé válják. Ne méltóztassék tehát abból semmi következtetést levonni. Én a kérdést elhamarkodni

¹(191).

²(109, 125, 127, 158, 170, 174).

nem fogom; de az adatgyűjtés és összeállítás befejezése után, ami, remélem, legközelebb megtörténik, igenis a legkomolyabban fogok foglalkozni ezzel a kérdéssel és rajta leszek, hogy a kormánynak erre vonatkozó javaslata mielőbb kerüljön a Ház elé. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Gabányi Miklós: Most októberben nem lesz választás? *(Derűtség. Mozgás.)*

Elnök (csenget): Csendet kérek, képviselő urak!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Hát kérem, emberileg» nagyon érthető, ha a t. képviselő úr eziránt érdeklődik. *(Derűtség jobbfelől.)* De hát talán ő jobban tudja, mint én, hogy mikor lesz választás, mert nagyon sok függ tőle. *(Derűtség jobbfelől.)* Én a magam részéről csak azt jegyzem meg, hogy én semmiféle látszólagos, vagy valószínűnek tekintett taktikai előnyök kedvéért a választás kiírását Magyarországon megengedhetőnek nem tartom, mert azt tartom, hogy Magyarországon egy választás a kedélyeknek oly mélyreható felzavarásával szokott járni, hogy parancsoló szükség nélkül komoly hazafinak az országot ilyen mélyreható izgatásoknak kitenni nem szabad. Ennélfogva azt mondom, hogy csak akkor és annyiban lesz választás az ötévi ciklus befejezése előtt, amennyiben azt a politikai szituáció feltétlenül szükségessé fogja tenni. *(Helyeslés jobb felől. Mozgás a bal- és a szélsőbaloldalon.)* Szóval, t. Ház, választás lesz, ha muszáj; nem lesz, ha nem muszáj. *(Helyeslés jobbfelől. Zaj és mozgás a bal- és a szélsőbaloldalon.)*

Elnök: Csendet kérek, t. képviselőház!

Polónyi Géza: A fogyasztási adóról szeretnék tudni valamit!

Gróf Tisza István: Kérem, nagyon komikus ez a szereplése a képviselő úrnak, hogy a fogyasztási adót a saját különös privilégiumának tekinti. Én privátim is megmondottam már és itt is megmondottam a képviselő úrnak a fogyasztási adóra nézve nézetemet; méltóztassék elolvasni, amit a kormány nevében elmondottam; attól, amit mondtam, egy jöttányira sem állok el. *(Mozgás a bal- és a szélsőbaloldalon.)*

Polónyi Géza: Ez egy nagy semmi!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Felfogás dolga!

Gajdary Géza: Akkor meg volt vele elégedve! *(Zaj. Elnök csenget.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Hogy a kormány azokból a nyilatkozatokból, amelyeket tett az ország színe előtt, még keveset. válthatott be, hogy eredményre mentül kevesebb mértékben hivatkozhatok, azt senki sem érzi nálamnál jobban. De utóvégre méltóztassanak nekem megengedni, annak még nincs egészen nyolc hónapja, hogy átvettük az ország kormányzatát; elmondhatom jó lélekkel, hogy meglehetősen gyors tempóban tudok dolgozni, elmondhatom azt is, hogy napjában 10—12, néha még több órát, de

ennyit legalább napról-napra munkában töltök; ennyit tudok dolgozni, többet nem, tehát hiába próbálok.

De méltóztassék megengedni, ez alatt az aránylag, rövid idő alatt a kormány idejének mily nagy részét vették igénybe a nagy parlamenti csaták, amelyeket itt kellett vívunk, mielőtt a tulajdonképpeni munkához láthattunk volna? Méltóztassék fontolóra venni, mily helyzetben vette át a kormány az ország közviszonyait? *(Mozgás a szélsőbaloldalon. Egy hang: Ki az oka?)* Mily repedések mutatkoztak a falakon mindenütt? Mily odaadó és igazán fáradságot nem kímélő kormányzati tevékenységre volt szükség, hogy helyreállítsuk a rendet és fegyelmet a tisztviselői karban; *(Mozgás a szélsőbaloldalon. Felkiáltások: A fegyelmet!)* igenis, a fegyelmet; hogy helyreállítsuk a törvénytiszteletet és az állami rend tiszteletét a társadalomban.¹ *(Mozgás a szélsőbaloldalon.)* Nem szeretek bizonyos dolgokat a falra festeni, t. képviselőtársaim, *(Halljuk! Halljuk!)* beszélhetünk erről még jobban. De biztosíthatom a t. képviselő urakat, hogy a múlt év őszén nemzetiségi vidékeken és a szociálistikus és anarchisztikus izgatásoknak kitett vidékeken ai rendbontásnak, az anarchiának oly aggasztó tüneteivel találkozunk . . .

Lengyel Zoltán: Megint megmenti a hazát!

Gróf Tisza István miniszterelnök: . . . amelyek ellen, hála Istennek, zajtalanul és feltűnés nélkül, úgy, hogy egy újság sem dicsért meg érte, de csak odaadó, kemény munkával lehetett némi eredményt elérni. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)*

Míndezekhez a munkákhoz tessék hozzávenni mindazt, amit a kormánynak kormányzati és törvényalkotási téren ez alatt az aránylag rövid idő alatt tennie kellett és akkor talán érhetőnek fogják tartani azt, hogy ez a kormány még az általa vállalt feladatok kezdetén van, még fele útján sem, de az út elején érzi magát, *(Mozgás a szélsőbaloldalon.)* és teljes mértékben további odaadó erős munkára van szükség, hogy csakugyan eredményre tudjon rámutatni, hogy elmondhassa: teljesítette, amire vállalkozott; és hogy a teljesített kötelesség érzetével mehessen nyugalomba. *(Mozgás és zaj a szélsőbaloldalon. Elnök csenget.)*

De méltóztassék megengedni, azon egész tevékenységen, amelyet a kormány kifejtett, azon a minden sokoldalúságában mégis összhangzó és rendszeres munkán, amelyet kis és nagy dolgokban igyekeztünk teljesíteni akként, hogy a nemzetnek konszolidációját, a magyar nemzet erejének koncentrálását, összefoglalását és munkára fordítását érhessük el; hogy ezen az egész munkán vörös fonálként végighúzódik az a gondolat, hogy a közel jövőben, mikor az ország nagyhorderejű közgazdasági és egyéb kérdései kerülnek a Ház döntése alá: a legelső és legnagyobb

érdeke e nemzetnek és legelső, legkardinálisabb kötelessége az országnak gondoskodni arról, hogy e nagy kérdések megoldása konszolidált, szervezett, a nemzeti politika céljaira egyesített állapotban találja a magyar nemzetet. *(Élénk helyeslés és éljenzés a jobb oldalon.)*

Ez az a törekvés, amelyet soha egy pillanatra a legkisebb teendők közt sem szabad és neon is fogunk szem elől téveszteni.

Lengyel Zoltán: Most jön a hatás! *(Felkiáltások a jobboldalon: Igenis!)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: És kérem a t. képviselő urakat, hasonlítsák össze az ország helyzetét, aminő a múlt év szeptember vagy október havában volt, a mostani helyzettel, és mondják meg, hogy mutatkozik-e haladás; vájjon az a pozíció, amelyben ma áll a magyar nemzet és állam, mutat-e javulást, előhaladást az akkori viszonyokhoz képest? *(Zaj a szélsőbaloldalon.) Ez nem kész munka, a kezdet kezdete ez, legfeljebb buzdtításul szolgálhat a további munkára, de mégis olyan valami, amire appellálva, nyugodtan kérhetjük a Ház és a nemzet ítéletét. (Helyeslés a jobboldalon.)*

Ajánlom a költségvetés elfogadását. *(Élénk helyeslés, éljenzés és taps a jobboldalon. A szónokot számosán üdvözik.)*

A június 30-iki ülésen még egyszer felszólalt a miniszterelnökhöz.

Polónyi Géza ugyanis interpellációt intézett a miniszterelnökhöz, mint belügyminiszterhez, melyben előadta, hogy a romániai határon a román hatóságok különösen a munkásokat orvosi vizsgálatnak vetik alá s emiatt a Romániába munkakeresés végett menő magyar munkások kénytelenek a háromszéki határ mentén a határvámnál két-három napig vesztegelni. Ha a miniszterelnök kívánja, kész az idevágó főszolgabírói értesítést átadni. Kérdi a miniszterelnököt, van-e tudomása a román részről gyakorlatba vett ezen orvosi vizsgálatról és szándékozik-e lépéseket tenni aziránt, hogy munkásaink az orvosi vizsgálat okából veszteglésnek kitéve ne legyenek?

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. Ház! Én az itt elmondott esetről tudomással nem bírok. Hozzám semmiféle panasz vagy jelentés ebben a tekintetben eddig nem érkezett. Ha a képviselő úr szíves lesz átadni nekem azon főszolgabírói iratot, azt mindenestre köszönettel fogadom, mert az módot fog nyújtani arra, hogy a dologról mentül előbb tudomást szerezzek. Természetesen csak az ügy teljes felderítése után fogom látni, hogy forog-e fenn szükség és van-e jogcímem a beavatkozásra és akkor határozhatok etekintetben.

Azt mindenestre jelezni kívánom, — és etekintetben a román kormánynál bizonyára előzékeny fogadtatásra is fogok találni — hogy a határforgalomnak és a magyar munkások ottani keresetének ok és szükség nélküli hátráltatása vagy akadályoztatása semmiesetre sem volna helyes dolog. Meg vagyok róla győződve,

hogy ez a román kormánynak nincs is intenciójában, úgy, hogyha fel is merült volna ily anomália, az bizonyára barátságos úton elintézhető lesz. *(Helyeslés.)*

A miniszteri választ mind az interpelláló képviselő, mind a Ház tudomásul vette.

196. 1904 július 7. országos ülés. — Az 1904. évi állami költségvetés általános tárgyalása: a nemzetiségi kérdés; az 1848:XX. t.-c. végrehajtása: az egyházi adózás és a lelkeszi illetmények rendezése; polémia Bánffyval: a horvát kérdés és a horvát emlékirat, önálló vagy közös vámterület, az ú. n. ischli klauzula, az 1867:XII. t.-c. és a vezényleti nyelv; a nemzeti politika. — Vita Bánffyval az ischli klauzuláról. (Napló XXVI. k. 283—291., 292. és 292—293.1.)

A július 4-iki ülésen a költségvetés folytatódó vitája során Szatmári Mór (függetlenségi képviselő) beszéde alatt — a Napló tanúsága szerint — a következő nagyon kínos incidens történt:

Szatmári Mór: „...Eljutottunk oda, hogy idehaza az állam belső ellenségei, a nemzetiségek lépten nyomon szembehelyezkednek az állammal, azzal az állammal, amely büszkén hirdeti, hogy erős nemzeti politikát csinál.

Vlád Aurél: Mit szólnak hozzá oláh választói?

Nessi Pál: Kinek ég a háza?

Vlád Aurél: Nekem nem. Ha bejönnek a német és az oláh választók, majd megadják rá a feleletet!

Ólay Lajos: Hogy mer így beszélni? Szégyen, gyalázat a magyar parlamentben így beszélni! Szégyelje magát! Szégyen ez a magyar parlamentben. *(Folyton tartó nagy zaj.)* Oláh, mars ki!

Vlád Aurél: Engem a kerületem küldött ide! *(Folyton tartó nagy zaj a szélsőbaloldalon.)*

Ólay Lajos: Mindegy, de nem szabad itt ilyen gyalázatosan viselkedni. *(Helyeslés a szélsőbaloldalon.)* Nem tűrjük az ilyen dolgokat! *(Zaj balfelől. Gyulával!)*

A július 4-iki ülés szenzációja egyébként báró Bánffy Dezsőnek, az Újpárt vezérének, ezen minőségében első ellenzéki felszólalása, nagy budgetbeszéde volt.¹

Bánffy hosszasan foglalkozik a horvát kérdéssel és pedig kapcsolatban azzal az emlékiratával, amelyről Polónyi Géza tett néhány nappal előbb említést és amelyre vonatkozólag gróf Khuen-Héderváry Károly Felső személye körüli miniszter, az akkori horvát bán, is nyilatkozott.¹ ¹¹ Előadja, hogy a királynak 1895 őszén történt zágrábi látoga-

¹ Miként tudjuk (186), Bánffy 1904 máj. 31-én nyerte el az egyik szegedi képviselői mandátumot. Meglepő politikai Pálfordulásáról és ellenzéki programjának sarkalatos elveiről l. a. (119) és (186) alatt mondottakat.

¹¹ Bánffy emlékiratát, melynek éle gróf Khuen-Héderváry Károly horvát bán ellen irányult, Polónyi Géza hozta először szóba a jún. 28-iki ülésen. Erre ugyanakkor Khuen Felső személye körüli miniszter felelt, majd Polónyi és Khuen újabb felszólalása következett. (Napló NXVI. k. 100., 112., 117. és 118. l.) Ezen előzmények után, miután reá hivatkozás történt, nyilatkozik Bánffy bővebben az emlékirat-ügyről a júl. 4-iki ülésen, a fenti szövegben ismertetett budgetbeszédében. Bánffy nyilatkozatára reflektál Khuen júl.

tása alkalmával történt magyarelles tüntetések (46.) világossá tették előtte, hogy Horvátországban valami baj van. Kötelességének tartotta a helyzetet tanulmányozni és tanulmányainak eredményét egy emlékiratba foglalva, a királyhoz fordulni. Tette ezt abból a célból, hogy a báni állásban az akkori bán állandó betegeskedése miatt elő-
 Állandó változás idején az emlékiratban kifejtett alapelvek szerint megállapított marsrutával legyen a kinevezendő bán ellátva, ki szem előtt tartva a horvát autonómiát, egyszersmind gondoskodik arról is, hogy az állami közösség a leghatározottabban kifejezésre jusson. Egyébként elismeri, hogy Khuen horvát bán mindig teljesen korrekt, magyar, hazafias érzéssel intézte hivatalának ügyeit és hogy azért a sok mulasztó ért, azt az állami közösség biztosítása tekintetében elkövetetett, nem csupán a horvát-szlavon autonóm kormány, hanem a magyar kormány is vádolható 1868-tól fogva. Azt látjuk, hogy míg a hangulat Horvátországban velünk szemben állandóan romlik, a Társországok fokozódó pénzügyi követelésekkel állnak elő. Holott Magyarország a horvát autonóm kiadások fedezhetése érdekében magában az 1868:XXX. t.-c.-ben és az abba beiktatott pénzügyi egyezményt megújító későbbi törvényekben tisztán méltányosságból nagy anyagi áldozatokat hozott. Ez egy megmagyarázhatatlan dolog volt, mert hiszen, ha egy államnak bizonyos része autonómiát élvez, abból lem az következik, hogy azt a közös állam fizesse meg, hanem az, hogy az élvezett autonómia költségeiről az a rész maga gondoskodik. Most közelebb folytak a tárgyalások a horvát pénzügyi kiegyezés kérdésében (169) és arról van szó, hogy bizonyos újabb járuléka horvát autonóm kormányzat javára átengedték. Ez látszólag igaz, mert kétségtelen, hogy az 1899. évtől kezdődő, Magyarország és Ausztria közötti átutalási rendszer életbelépte folytán, miután a fogyasztási adók kezelésének technikai rendszere megváltozott, a horvát területen kevesebb adó folyt be e címen, mint eddig s ezért bizonyos látszólagos vesztesége mutatkozik Horvátországnak. Ezzel szemben a valóság az, hogy Horvátországnak nincs semmi oka a panaszra, mert hiszen a Társországok a velük kötött pénzügyi egyezmények értelmében sokkal nagyobb összeget fordíthatnak autonóm kiadásaik fedezésére, mint azon esetben, ha a törvény által rendelt mértékben, tehát adóképességük arányában járulnának a magyar állam közös ügyeinek költségeihez. Újból visszatérve arra a bizonyos emlékiratra, nem tud örülni a volt horvát bán jelenlegi miniszteri állásának, mert azt hiszi, hogy a báni méltóságban eltöltött húsz esztendő nem volt neki jó iskola arra, hogy az egységes nemzeti államot, a magyar sovén érdekeket tudja képviselni. Már pedig szóló úgy tartja, hogy a Felsőes Úr körében is lehet az erős magyar nemzeti szellemet képviselni; megvan a jogosultsága, sőt a lehetősége is az erős magyar nemzeti állam létrejötte érdekében szót emelni, és ezt tapasztalásból mondja. Meggyőződése szerint a dinasztiaival egyetértőleg lehet is, kell is a magyar sovínista értelemben vett magyar államot létrehozni, csak el kell találni a módját annak, hogy ne vívmá-

5-ikén. És Bánffy ugyanakkor válaszolva, teljesen igazat ad Khuennak abban, hogy nem volt helyes azzal az emlékirat-kérdéssel foglalkozni, de hát ő ártatlan benne. Más hozta szóba és ő az előzmények után kénytelen volt a dologról beszélni. (Napló XXVI. k. 229. és 230. i.)

nyokat kierőszakoljunk, hanem a nemzeti igényeket a koronával egyetértőleg elégítsük ki. Ami az 1867:XII. t.-c.-et illeti, ne hibáztassuk azt, hogy megalkotásakor némely dolgok homályban maradtak, sőt éppen abban van a bölcsesség, hogy a meg nem oldható kérdések homályban maradtak. Homályban hagyatott az 1867:XII. t.-c. 11. §-a alapján a katonaság vezényleti és szolgálati nyelve. Helyes volt, hogy homályban maradt, mert ha nem hagyatik homályban, akkor talán nem jön létre a kiegyezés. Szólvó talán első volt, ki az 1867:XII. t.-c. 11. §-ának helyes értelmezése tekintetében még 1903 július elsején a sajtóban szavát fel-emelte, és azt mondta, hogy abban a szakaszban a vezényszó és a szolgálati nyelv nem jut kifejezésre, amidőn a vezérlet, vezénylet és bel-szervezetről van szó. Talán első volt, ki ezt az álláspontot leghatározottabban magáévé tette és — habár helytelenítette, hogy a kérdés idő előtt, midőn még gyengék vagyunk, felvetett, — azt mondta, hogyha már felvetett, akkor a kérdés elől többé kitérni nem lehet; akikor már nem szólhatunk egyébről, mint arról, hogy ez a jog a magyar nemzet kétségbevonhatlan joga. El akarta ezt mondani azért, mert az a program, melynek alapján a kormány ebben a kérdésben állást foglalt, a legszerencsétlenebb helyzetet teremtette, mert nem hagyta eléggé homályban a kérdést és adott egy bizonyos magyarázatot, amely jogot ad fel minden eredmény nélkül. Ami végül a gazdasági kiegyezést illeti, szólvó miniszterelnöksége idejében az akkori viszonyok kényszere alatt az Ausztriával való gazdasági közösség mellett foglalt állást, midőn a vámszövetséget Ausztriával a két kormány 10 évre megkötötte. Jó lélekkel mondhatja, hogy a gazdasági önállóság leghatározottabb híve sem helyezkedhetett volna más álláspontra. De ebből nem következik, hogy öntudatában már ne lett volna meg az a tervzet, hogy 1907-től kezdődőleg az ország az önálló vámterületre térjen át. Ma a gazdasági önállóság jogi állapotában vagyunk. Szólvó nem akarja, hogy ezt a jogi állapotot az Ausztriával kötendő gazdasági szövetség kedvéért feladjuk, mert arról győződött meg, hogy a mi gazdasági érdekeinknek a gazdasági különválás felel meg. Egy igen fontos ok, amiért egyebek mellett a gazdasági önállóság híve, az a tény, hogy a vámterület egysége következtében a statisztikai kimutatásokban Magyarország állami különállása eltűnik, Magyarország csak az egységes osztrák-magyar monarchiának kiegészítő részeként szerepel. Emlékeztet arra, hogy már miniszterelnök korában az egész Ház helyeslése közben ismételtén kijelentette, hogy az osztrák 14. §. alapján a vámszövetséget megkötőnek nem tartja. Ezeket kívánta elmondani annak megokolására, hogy a kormány iránti bizalmatlanságból a költségvetést nem fogadja el.

Július 5-ikén a költségvetés folytatólagos tárgyalása során, Molnár János (a néppárt egyik vezető tagja), mond nagyterjedelmű beszédet.

Július 6-ikán Vlád Aurél román nemzetiségi, július 7-én pedig Veszolovszky Ferenc tót nemzetiségi képviselő foglalkozik a kormány sérelmes nemzetiségi politikájával.

Veszolovszky beszéde után elnök a költségvetés általános vitáját bezárván, ugyancsak a július 7-iki ülésen szólalt fel a miniszterelnök, hogy nagy beszédben válaszoljon főleg báró Bánffy Dezsőnek.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. Ház! Nem szándékozom hosszasan foglalkozni azzal a beszéddel, amelyet az imént

Veszelszky t. képviselő úrtól hallottunk, éppoly kevésbé, mint Vlád t. képviselőtársam tegnapi beszédével. Nem pedig azért, mert álláspontomat a nemzetiségi kérdésre vonatkozólag csak néhány napja¹ volt szerencsém a Házban kifejteni és ahhoz hozzátenni-
valóm nincs. A t. képviselő urak igen kimerítően adtak kifejezést annak, hogy a mi közviszonyainkkal, a mi közállapotainkkal, a kormány tevékenységével megelégedve nincsenek. Én egy bizonyos megelégedéssel konstátálom ezt és biztosíthatom róla a képviselő urakat, hogy gondom lesz rá, hogy a képviselő urak, t. i. azok a képviselő urak, akik konkolyt akarnak hinteni az ország különböző ajkú polgárai közé: azok a képviselő urak ezek után még kevésbé legyenek velem megelégedve, mint eddig. (*Élénk helyeslés a jobboldalon.*) Midőn ezt kifejezem, t. Ház, egyúttal hozzá kell tennem azt is és kérnem kell a Háznak minden egyes tagját, miszerint nagyon vigyázzunk arra, hogy a jogos felháborodás és a jogszerű küzdelem, amelyet az agitatórius tényezők ellen folytatunk, ne vegyen fel olyan nyilvánulási formákat, amelyek arra a félreértésre engedhetnének következtetést vonni, mintha Magyarországon ellenséges érzület, elfogultság uralkodnék az ország idegen-
ajkú polgáraival szemben. (*Helyeslés a jobboldalon.*)

Szükségesnek tartom ezt konstátálni azért, mert éppen a közelmúltban egy közbeszólás alakjában használtatott egy ilyen szerencsétlen kifejezés, amelyről meg vagyok győződve, hogy a közbeszóló t. képviselő úrnak sem fejezte ki valódi intencióját.² De helyesnek tartom konstátálni azt és nem hiszem, hogy ellenmondásra találjak, hogy az a közbeszólás sem kisebbités, sem sértés nem akart lenni ez országnak román polgáraival szemben, de igenis, egy nem éppen szerencsés kifejezési formája volt azon felháborodásnak, amelyet az akkor felszólalt képviselő úrnak a Ház illető tagjának szavai felkeltettek. De ne felejtjük el soha, hogy az ilyen meggondolatlan kifejezésekkel egyenesen azoknak teszünk szolgálatot, azoknak malmára hajtjuk a vizet, akik ilyen félreértésekből, a kedélyeknek ebből eredő elkcseredéséből táplálkoznak és táplálkozhatnak csak azért, mert másképp nem lehet nekik kilátásuk sikerek elérésére.

Olay Lajos: Nemzetellenes dolgokban minden jogosult, nincs törvény. Ha az ország érdeke úgy kívánja, nincs törvény. (*Helyeslés a szélsőbaloldalon.*)

Gróf Tisza István miniszterelnök: Ezek után, t. Ház, (*Halljuk! Halljuk! Zaj a baloldalról.*) az 1848: XX. törvénycikkre vonatkozólag kívánok röviden nyilatkozni. Mindenekelőtt megjegyzem azt, hogy arra, hogy mi áll egyik vagy másik lapban, arra

¹ (195).

² Olay Lajosnak Vlád Auréla vonatkozó előlídezett közbeszólásáról van szó: „Oláh, mars ki!” (Napló XXVI. k. 193. 1.)

sem ki nem terjeszkedem, sem a felelősséget semmi tekintetben azért nem is vállalhatom. A kormány felelős igenis azért, ami a kormány nevében kijelentetik, amit a kormány mond, de én egyenesen, mint a sajtószabadságnak őszinte híve és tisztelője, kerülném még ott is, ahol megtehetném, az olyan módú befolyásolást és beavatkozást a sajtó terén, mely legkevésbé is szolgálhatna az eszmék szabad megnyilatkozásának és szabad megütközésének módjául. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)* A kormány álláspontja tehát az 1848. évi XX. törvénycikkre nézve kifejezésre jutott bemutatkozásunk alkalmával,¹ amidőn volt szerencsém jelezni azt, *(Halljuk! Halljuk! balfelől.)* hogy a kormány mindenekelőtt be kívánja várni a két protestáns egyháznak már akkor jelzett memorandumát vagy munkálatát és azután igyekezni fog az ország pénzügyi viszonyai és erői által megvont korlátok közt megtenni mindent, ami az 1848:XX. törvénycikknek helyes szellemben való végrehajtására irányul. Azóta. t. Ház, ez a memorandum már a kormány kezei között van és tanulmányozás tárgyát képezi. Meg kell jegyezni, hogy annak csak egy része vonatkozik az anyagi kérdésekre, és hogy itt, az anyagi kérdések terén, néhány kisebb tételtől most eltekintve, amelyek talán második- vagy harmadsorban bírnak fontossággal, különösen két nagy cél domborodik ki. Az egyik az egyházi adózás terén mutatkozó, valóban tarthatatlan helyzetnek szanálása; *(Úgy van a szélsőbaloldalon.)* a másik a lelkesi illetményeknek olyan újabb rendezése, amely némi arányba hozza a lelkesi illetményeket az állami és községi tisztviselőknek most felemelt, vagy felemelendő illetményeivel.

(Az elnöki széklet Perczel Dezső fogalja el.)

Ezen két probléma közül az egyik, tudniillik az adózás kérdése, természetesen lokális jelentőségű, mert azok a bajok maguk is lokális természetűek, nemcsak abban az értelemben, hogy csak egyes egyházaknak kebelében merülnek fel, de abban az értelemben is, hogy ugyanazon egyháznak különböző egyházközségeiben is egészen más viszonyokra találunk, és így e téren az állam segítő kezére csakis azokban az egyházközségekben van szükség, amelyekben ezek az akut nagy bajok tényleg megvannak. De ott azután a kormány meggyőződése szerint is a segélyre valóban égető szükség van. És én azt gondolom, hogy igen helyes nyomon jár a két protestáns egyház, midőn a kibontakozás és a kérdés megoldásának kulcsát egy olyan tervezetben keresi, amely szerint minden egyházközség, amelyben az adóteher ilyen nyomasztó, köteles legyen újabb adókulcsot léptetni életbe; olyan adókulcsot, amely számol a hívek anyagi viszonyaival, amely megszünteti azt a nagy igazságtalanságot, amely még az egyházak többségében, azt hiszem, létezik, hogy az egyházi adózás szigorúan párbér természetével bír,

vagyis egyenlően sújtja az egyházközségeknek szegényebb és gazdagabb tagjait, — amely tehát, mondom, ezen változtat; amely fokozottabb mértékben veszi igénybe a vagyonosabb híveknek adózási képességét, de egyúttal leszállítja a mainak sok helyen egy fraktájára a szegény ember adózási terhét, és azután állami hozzájárulásból fedezi azt a hiányt, amely ezen új adókulcs életbeléptetése mellett az illető egyház költségvetésében mutatkozik.

T. Ház! Én ezt egy egészséges kiindulási pontnak gondolom, és a kormány a legrövidebb idő alatt fel fogja venni a protestáns egyházak illetékes tényezőivel a tárgyalásokat ezen megoldás megvalósítására nézve. Nagyon természetes, hogy ezen megoldási mód szerint kell azokon a bajokon is segíteni, amelyek sokkal kisebb terjedelemben, mint a protestáns egyházaknál, de lokálisan egyes más vallásfelekezeteknél is előfordulnak, mert itt egyenlő mértékkel kell mérni mindenkinek (*Élénk helyeslés a jobboldalim.*) és megtalálni és megkeresni az orvoslás módját mindenütt, ahol ugyanazok a bajok ugyanazon mértékben megvannak. (*Helyeslés a jobboldalon.*)

Mondom, t. Ház, az első és a lehető legrövidebb idő alatt megoldandó kérdés: az adózás terén mutatkozó ezen mizériák orvoslásának kérdése. A második kérdés volna azután, — és természetesen ismét egyenlően minden vallásra nézve — a lelkeszi illetmények kérdésének újabb szabályozás alá vétele. Errenézve azonban nem habozom kijelenteni, hogy ezzel felelőssége tudatában a kormány, már úgy, hogy meg is oldja az életben, csakis akkor foglalkozhatok, ha az állami pénzügyek helyzete olyan lesz, hogy ezen, ismét több és pedig jó egynéhány millió többletet képviselő újabb nagy tettel megbirkózhatik.

Bakó József: Ágyúkra mindig van!

Olay Lajos: Ez nem végrehajtása az 1848:XX. törvény-cikknek.

Gróf Tisza István miniszterelnök: Az 1848. évi XX. törvény-cikket úgy végrehajtani, ahogy azt a törvény szövege involválná, senki sem akarja.

Bakó József: Dehogyan nem akarja!

Olay Lajos: De én akarom!

Bakó József: Én is azt akarom!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Konstatálom, hogy két képviselő úr akarja. (*Derültség a jobboldalon.*)

Olay Lajos: Mindnyájan akarjuk!

Ballagi Géza: Mi nem akarjuk!

Gróf Tisza István miniszterelnök: De egyúttal konstatálnom kell azt is, hogy a református egyháznak összes komolyan veendő tényezői egytől-egyig mind kijelentik, hogy az állam által tett ígéreteknek kívánják a honorálását, de nem úgy, mint az akkor kontempláltatott, t. i. az egyházaknak majdnem államosításával, ha-

nem oly intézkedések által, amelyek az életképes autonómiának megadják a létfeltételeit. *(Élénk heh/eslcn a jobboldalon. Folytonos közbeszólások és ellenmondások a szélsőbaloldalon.)*

Elnök (csenget): Csendet kérek, t. képviselőház! *(Folytonos zaj a szélsőbaloldalon.)* Ne tessék, kérem, beszéd közben folytonosan közbeszólni. *(Halljuk! Halljuk!)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Ezek után, t. Ház, áttérek arra a sok tekintetben figyelemreméltó beszédre, amelyet a Háznak, gondolom, legifjabb tagjától, báró Bánffy Dezső t. képviselőtársunktól¹ hallottunk. *(Halljuk! Halljuk!)*

A t. képviselő úr beszédének első részében hosszasan foglalkozik a horvát kérdéssel, foglalkozik pedig úgy, hogy egyes olyan felfedezéseket is tesz, amelyeket már igen régen megtettek ő előtte és egyes oly sarktételeket állít fel, mint pl. hogy Horvátország nem külön állam, Horvátországnak határai kifelé nincsenek stb. Hát ezeket igen célszerű lehetett a t. képviselő úrnak itt hangulat-keltés szempontjából felállítani és hangsúlyozni, *(Mozgás a szélsőbaloldalon. Egy hang: Tanítás szempontjából.)* de valóban nyitott ajtókat tört be, mert nincsen és nem volt magyar ember, aki más állásponton lett volna és éppen a legközelebbi időben éppen nagyon figyelemreméltó horvát részről is egész határozottan és világosan ugyanezt az álláspontot láttuk képviselve.¹ ¹¹ *(Egy hang a szélsőbaloldalon: Akkor hát igazat mondott! Zaj. Halljuk! Halljuk! jobbfelől.)* Hát kérem, az is igaz, hogy ma csütörtök van, de azt itt hosszabban fejtegetni: ez, úgy hiszem, még sem érdekelne senkit. *(Derültség és helyeslés jobbfelől.)*

Azon hosszas fejtegetések terére, amelyekbe a t. képviselő úr az ő miniszterelnöksége alatti horvát politika kapcsán belemélyedt, nem szándékozom őt követni, nemcsak azért, mert a kérdés meglehetősen tisztába hozatott,¹¹¹ de azért sem, mert egyáltalában nem tartom helyes dolognak, hogy ilyen bizalmas természetű kormányzati ténykedések utólag feltálatassanak, és utólag itt bármilyen fejtegetés tárgyává tétessenek. *(Igaz! Úgy van! a jobboldalon. Ellenmondás balfelől és felkiáltások: Itt állami ügyekről van szó!)* Egy véleményen van velem e tekintetben Bánffy t. képviselő úr is, *(Zaj a szélsőbaloldalon.)* a sajátságos csak az, — és erre lesznek bátor még rámutatni beszédem fonalán, — hogy neki úgy látszik, újabb időben — mert ez haladás nála — szokása nagyon jól felismerni, hogy mi a helyes, és azután tenni az ellenkezőjét. *(Derültség a jobboldalon. Mozgás a szélsőbaloldalon.)* Mert hiszen világosan megmondja, hogy ő helytelennek tartja a dolgot, de meg

¹ Az akkor 61. évében járó Bánffy 1904 május 31-én lett újból képviselő.

¹¹ T. i. Kovácsévics István részéről a jún. 27-iki ülésen. (195.)

¹¹¹ L. Bánffy horvát emlékiratáról szóló fentebbi jegyzetet.

kellett ezt tennie, mert a Háznak egy más tagja hozta ezt fel. Én ezt sem írom alá, hogy arra szükség lenne, hogy ráduplázzon valaki a hibára, amit más követ el; de másrészt, hogy hozhatta volna e kérdést szóba a Háznak egy más¹ tagja, hacsak erre vonatkozólag bizonyos indiszkrécio, valószínűleg éppen a t. képviselő úr által, el nem követtetett volna. (*Helyeslés a jobboldalon. Mozgás, és nyugtalanság balfelől.*)

Kubinyi Géza: Világos, másként nem tudhatta!

Gróf Tisza István miniszterelnök: De, t. képviselőház, van egy része a t. képviselő úr beszédének, van beszédének a horvát kérdésre vonatkozó részében egy állítása, amelyet nem hagyhatok szó nélkül. Ez az, amely a pénzügyi egyezményre vonatkozik. A t. képviselő úr itt igen veszedelmes térre lép, midőn azt a tételt állítja fel, hogy, ha egy államnak bizonyos része külön autonóm jogot élvez, abból nem az következik, hogy azt a közös állam fizesse meg, hanem az, hogy az élvezett autonómia költségeiről az a rész maga gondoskodik.

T. képviselőtársam nem gondolta meg, hogy itt egy gyékényen árul azokkal a horvát túlzókkal, akik a pénzügyi különállást követelik, mert Horvátország a maga költségeit másképen nem viselhetné, mint a pénzügyi különállás megállapításával, (*Igaz! Úgy vein! jobbfelől. Ellenmondások a szélsőbaloldalon.*) ami ellen karöltve fogunk küzdeni itt és ott azok, akik fenn akarják tartani a szoros állami kapcsolatot Horvátországgal; karöltve politikai szempontból és karöltve pénzügyi szempontból, mert azt tartjuk, hogy Horvátország pénzügyi érdekeire nézve ez előnyösebb, de egyúttal a magyar nemzeti politika szempontjából, a magyar állam egységének szempontjából is ez az egyedül helyes. (*Igaz! Úgy vári! jobbfelől. Zaj és ellenmondások balfelől*)

Lengyel Zoltán: Pénzen vett szeretet! (*Zaj.*)

Gróf Tisza István miniszterelnök: A t. képviselő úr azután meglehetősen tájékozatlansággal azt mondja . . . (*Zaj balfelől.*)

Ugron Gábor: Ez a. harmadik lecke!

Gróf Tisza István miniszterelnök:.... hogy elismeri ugyan, hogy Horvátországban bizonyos pénzügyi bajok és nehézségek támadtak, mert behozatott az átutalási eljárás Ausztriával szemben. Az átutalási eljárásnak ehhez a kérdéshez a világon semmi köze, (*Úgy van! jobbfelől!*) hanem véletlenül ugyanabban az esztendőben, de egészen külön törvényekben behozatott a fogyasztási adóknak egy olyan reformja, amelynél fogva a cukorfogyasztási adó beolvadt a cukoradóba, a sörfogyasztási adó söradó-pótlékká, a szeszforgalmi adó pedig szeszadó-pótlékká változott át és ezzel be-

¹ T. i. Polónyi Géza hozta a horvát emlékiratot szóba, aki erről állítólag; a szintén függetlenségi párti Olay Lajostól értesült. (Napló XXVI. k. 100., 117. 1.)

következett az az eset, hogy a Horvátországban elfogyasztott cukor, sők és szesz után fizetett adónak még azon része sem szerepel, mint Horvátország bevétele, amely az; 1899. évi adóreform előtt, mint Horvátország bevétele volt kimutatva. Ezzel előállott az az eset., hogy az a tangens, amely Horvátországnak autonóm céljaira rendelkezésére áll, a magyar törvényhozásnak ezen intézkedése folytán nemcsak hogy nem fejlődött többé, hanem egyenesen igen tetemes összeggel leszállított és Horvátországtól a pénzügyi megélhetés feltételei egyszerűen elvonattak.

Ez volt a helyzet. Tudjuk, hogy nagyon méltánytalan vád az Magyarországgal szemben a horvát túlzók részéről, hogy a magyar törvényhozás öntudatosan az ő megrontásukra tört. Mert akkor, mikor az adóreform más, nagyon helyes szempontokból behozott, senki sem gondolt arra, hogy a horvátokat megkárosítsuk; de vajjon nem az volt-e a látszat, nem adott-e ez ürügyet az izgatásokra és nem állott-e be matériálit^e azon jogos igény Horvátország részéről, hogy ezeken a pénzügyi bajokon igyekezzünk segíteni, hogy a pénzügyi egységnek teljes intakt fenntartása mellett találjuk meg objektíve is a helyes elvi alapot arra., hogy az ő pénzügyi kalamitásukat megszüntessük? Ezt tette is a regnikoláris bizottság teljes egyetértésben a kormánnyal és én meg vagyok győződve, hogy midőn a Háznak a regnikoláris küldöttség munkája felett döntenie kell, pártkülönbség nélkül arra a helyes magyar nemzeti álláspontra fog helyezkedni, amely nem irányulhat arra, hogy akarva, nem akarva, az eseményeknek bármely alakulása folytán is azon következmény álljon be, hogy a magyar törvényhozás akciója által Horvátországtól a fejlődés, a megélhetés előfeltételei megvonassanak. *(Helyeslés jobb felől. Zaj balfelől.)*

Lássuk ezekután a t. képviselő úrnak a vámterületre vonatkozó fejtegetéseit.

Mindenekelőtt, — talán volt alkalmam erre már máskor is rámutatni,¹ de engedje meg nekem a t. Ház, hogy ezt ismét és isma hangsúlyozzam, — végzetes csapás az, hogy minálunk az önálló vagy közös vámterület kérdését politikai szempontból bírálják el...

Ugron Gábor: Nemzeti kérdés!

Gróf Tisza István miniszter elnök:... végzetes csapás, mert hiszen itt elsősorban mélyreható közgazdasági érdekről van szó, és mert *(Zaj a bal- és szélsőbaloldalon. Halljuk! Halljuk! jobbról.)* az intézmény politikai eredménye, politikai hatása is tisztán attól függ, hogy az a megoldás, amelyet hozunk, közgazdasági szempontból helyes-e. *(Helyeslés a jobboldalon.)*

Olay Lajos: Önök teszik politikai kérdéssé! (Folytonos zaj a

¹ Így a legrészletesebb bizonyító anyag alapján — „Magyar Agrárpolitika“ c. 1897. nevezetes röpiratában. L. I. k. 388—389. 1. (55) jegyzet.

bal- és a szélsőbaloldalon. Halljuk! Halljuk! jobbfelől. Elnök csenget.)

Rákosi Viktor: Ez az alapja az egész politikájuknak. (Folytonos nagy zaj a jobb- és a baloldalon.)

Elnök (csenget): Csendet kérek!

Gróf Tisza István miniszterelnök: A képviselő urak tőlem eddig nem hallottak, sem a jövőben nem fognak hallani a közös vámterület mellett egyetlenegy olyan érvet sem, amely ne közgazdasági természetű lenne s egyenesen azt állítom és ismétlem s ajánlom a képviselő uraknak megfontolásra...

Egrem Gábor: De azért politikai kérdés is! (Zaj a baloldalon.)

Gróf Tisza István miniszterelnök: ... hogy politikai szempontból is csak akkor helyes a megoldás, ha közgazdaságilag helyes. (Helyeslés a jobboldalon. Zaj a bal- és a szélsőbaloldalon. Halljuk! Halljuk! jobbról.)

Hogy áll a kérdés a magyar nemzeti politika szempontjából? A vámviszonyoknak csakis egy olyan megoldása lehet helyes, amely a magyar nemzetnek anyagi erejét lehetőleg fokozza, amely lehetőleg sok előnyt hoz anyagilag. (Helyeslés a jobboldalon.) Az mellékes, hogy ez az egyik vagy a másik forma szerint éretik-e el; de nemzeti politikát csinálók akkor, ha közgazdasági politikám által fokozom és növelem a nemzet anyagi erejét. (Helyeslés a jobboldalon.)

Ugron Gábor: Lehetünk gazdagok, megszűnhetünk magyarok lenni! (Zaj a baloldalon.)

Gróf Tisza István miniszterelnök: És így áll a dolog, mondjuk, a monarchia nagyhatalmi állásának szempontjából is. (Nagy zaj a bal- és a szélsőbaloldalon. Zajos felkiáltások: Semmi közünk a nagyhatalomhoz! Nekünk nőm kell! Halljuk! Halljuk! a jobboldalon.)

Elnök (csenget): Csendet kérek!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Igenis, nekem kell, mert itt a magyar nemzet csak addig marad, amíg tagja marad egy olyan nagyhatalomnak, melyben vagyunk. (Helyeslés jobb felől. Folytonos nagy zaj a bal- és a szélsőbaloldalon. Felkiáltások: Nem igazi Halljuk! Halljuk! jobb felől.)

Elnök (csöngőt): Csendet kérek!

Gróf Tisza István miniszterelnök: De, mondom, — s ezt nem a képviselő urakkal szemben jegyzem meg, de szükségesnek tartom egész más irányokkal szemben megjegyezni, — hogy a nagyhatalmi állás szempontjából is nagy hiba a kérdést politikai térre terelni el, (Zaj a bal- és a szélsőbaloldalon.) mert hiszen tökéletesen úgy áll ebből a szempontból is a dolog. (Folytonos zaj a bal- és a szélsőbaloldalon. Elnök csenget.)

Lengyel Zoltán: Nagyhatalom, amelynek egy katonája sincs!

Magyar nagyhatalom! Kell a fenének az osztrák nagyhatalom!
(*Nagy zaj a jobboldalon, felkiáltások: Rendre! Korcsmába való!*)

Elnök (cseppet): Csendet kérek! Kérem a képviselő urat, ne tessék ilyen, a parlamentbe nem illő kifejezést használni!

Gróf Tisza István miniskor elnök: A nagyhatalmi állás szempontjából is tökéletesen úgy áll a dolog. (*Zaj a bal- és a szélsőbaloldalon.*) Az első kardinális kérdés ebből a szempontból is az, hogy a megoldás mindkét államra nézve gazdaságilag megfelelő legyen: először azért, mert kettőnknek együttes ereje annál több lesz, minél több lesz mindegyik államé külön-külön; de másodszer azért is, mert a felfogások harmóniája, az érdekközösségnek a gyakorlatba való átmenete, amire olyan nagy szükség volna, nem a vámterület formájától függ, de igenis attól, hogy az a berendezés megfeleljen az érdekeknek; hogy az megelégedést kelthessen; hogy abból úgy itt, mint Ausztriában az a meggyőződés erősödhesse meg, hogy igenis nekünk együtt közös erővel helyesebb ezeket a kérdéseket megoldani.

Végzetes hiba tehát a vámterület kérdését politikai szempontok szerint eldönteni és az országnak legnagyobb érdekei kívánják meg parancsolólag azt, hogy ennek a kérdésnek elbírálásánál tisztán és kizárólag abból induljunk ki, hogy az ország jól felfogott anyagi érdekében melyik felfogás a helyesebb.

Olay Lajos: Bár így volna! Akkor már rég önálló vámterület volna! (*Halljuk! Halljuk! a jobboldalon.*)

Gróf Tisza István miniszterelnök: Ha már most vizsgálom, t. képviselőház, báró Bánffy Dezső t. képviselő úrnak a vámterület kérdésében való állásfoglalását: nem is olyan régen volt, amidőn még a közös vámterület kérdésének, vagy a közös vámterület ügyének leghatározottabb képviselője gyanánt tiszteltem; annyira határozott képviselője gyanánt, (*Zaj a baloldalon. Halljuk! Halljuk!*) hogy a kérdés megoldásánál sokkal tovább akart menni minden eddigi magyar államférfiúnál, amennyiben... (*Zaj a baloldalon. Halljuk! Halljuk!*)

Zboray Miklós: Hivatalos titok?

Gróf Tisza István miniszterelnök: Semmi újságot nem mondok, hanem rég köztudomású tényeket. (*Halljuk! Halljuk!*)

Mondom, amennyiben az időhöz kötöttség momentumát akarta kiküszöbölni ebből a kérdésből; (*Felkiáltások a baloldalon: Lukács csinálta!*) amennyiben állandóan le akarta kölni nem ugyan a magyar állam kezét Ausztriával szemben, hanem igenis a magyar képviselőház kezét a törvényhozás többi faktoraival szemben. (*Zaj a bedoldalon.*) Tehát sokkal messzebb ment volna ezen a téren, mint bárki ő előtte vagy ő utána.

Olay Lajos: Nagy hiba volt, de Lukács csinálta!

Zboray Miklós: Támogatták! Frontot csinált akkor a miniszterelnök úr? (*Halljuk! Halljuk! a jobboldalon.*)

Gróf Tisza István miniszterelnök: Én azt hiszem, hogy mindazon férfiak, akik nagyon komoly hazafias indokokból ezt akkor helyesnek tartották, vállalják is érte a felelősséget.

Zboray Miklós: Hát akkor miért a szemrehányás?

Gróf Tisza István miniszterelnök: Én csak konstátálom a tényt, hogy a t. képviselő úr ezen az állásponton állott. Most azután egynéhány esztendő múlva egyszerre zászlót bont az önálló vámterület mellett. *(Felkiáltások a bal- és a szélsőbaloldalon: Nagyön jól teszi!)*

Ugron Gábor: Javulni szabad!

Zboray Miklós: Akkor az egész többség vele volt! *(Halljuk! Halljuk! a jobboldalon.)*

Rákosi Viktor: Ez helyesebb eljárás, mintha a bihari pontokat szegre akasztják. *(Zaj. Elnök cseppet.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Én senkinek sem vonom kétségbe a jogát, hogy véleményét megváltoztassa. Én megjegyzéseket nem teszek, a tényeket konstátálom. Hanem azt mondhatom, hogy mivel éppen én is azt tartom, hogy tanulni szabad és tanulni szerettem volna, igen kíváncsian vártam azon érveket, amelyekkel t. képviselőtársam álláspontjának ezen gyökeres megváltoztatását indokolni fogja. Vártam, de hiába vártam, mert hiszen a legkimerítőbben Szegeden¹ beszélt erről a kérdéstről t. képviselőtársam, ahol körülbelül a következőket mondotta *(olvassa):* „Nem vagyok szakember, nem tudom rajzolni azokat az alakulásokat, amelyek az önálló gazdasági berendezkedés következtében beállanak, de meggyőződésem és szakemberektől vett értesülésem alapján merem állítani, hogy hihetetlen lendületet fog venni az ipar.” *(Nagy zaj a jobboldalon.)*

T. képviselőház! Ha a tüdővésznek, *(Halljuk! Halljuk! jobb felől.)* vagy a sertés-kolerának... *(Nagy zaj és felkiáltások a szélsőbaloldalon: Hangosabban! Halljuk! Halljuk! jobbfelől.)*

Lengyel Zoltán: Nyolcvanöt szakértő van a túloldalon, akik az önálló vámterület alapján állanak. *(Mozgás jobbfelől.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Úgy látom, nagyon féltik a képviselő urak báró Bánffy Dezsőt éntőlem, ne állítsanak ki róla olyan szegénységi bizonyítványt. *(Derűtség jobbfelől. Halljuk! Halljuk!)* Ha a sertésvésznek gyógyításáról, ha egy dunai hídnak építéséről, vagy valamely más efféle kérdéstről volna szó, úgy minden okos ember, aki nem orvos, vagy nem mérnök, azt fogja mondani, hogy ő nem szakember, hanem kompetens szakférfiak véleménye alapján nyilatkozik. *(Úgy van! jobbfelől.)* A nemzetgazdaságtan azonban talán mégsem olyan titkos tudomány, amelyhez csak némely beavatottak férhetnek; *(Nagy zaj*

¹ 1904 máj. 22-iki programul beszédében.

a baloldalon. *Úgy van! jobbfelől.*) a nemzetgazdaságtannal talán mégis csak foglalkozni kellene mindenkinek, aki vezetőszerepre vállalkozik. *(Élénk helyeslés jobbfelől.)* Akkor, amidőn egy országban előtérben áll egy nagy közgazdasági kérdés, amelynek megoldása áldást, vagy romlást hozhat az egész országra: *(Úgy vöM! jobbfelől.)* az a politikus, aki zászlót bont ebben a kérdésben, vegyen magának fáradságot a kérdésnek megtanulására, *(Élénk helyeslés ejs taps a jobboldalon. Nagy zaj a baloldalon.) Elnök csönget.)* és ne szakemberek ajánlgatása alapján vigye bele a nemzetet a bajba, *(Úgy van! jobbfelől.)* mert ez azután *(Halljuk! Halljuk! a jobboldalon.)* igen nagy felületességre és a felelősség érzetének igen aggályos megcsappanására mutat. *(Élénk helyeslés jobb felől.)*

Rátkay László: Magyarország miniszterelnöke beszél így? *(Nagy zaj.)*

Elnök: Csendet kérek.

Kubwyi Géza: Ha nem tetszik, tessék tisztességes argumentumokkal élni. *(Úgy van! jobbfelől.)*

Elnök: Kérem a képviselő urakat, hogy a közbeszólásoktól tartózkodjanak, mert ez zavarba ejti a szónokot is. *(Zaj.)*

Löngyel Zoltán: Erre a közbeszólásra az elnök úr is zavarba jöhetne! *(Felkiáltások balfelől: Az igaz! Derűtség.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: A t. képviselő úr múltkori beszédében egy érvet vet fel a külön vámtérület mellett: azt az érvet, hogy akkor a statisztikai kimutatásokban nem az osztrák-magyar monarchia, hanem Magyarország külön fog szerepelni. Engedjenek meg a képviselő urak, de ennek hallatára egy bizonyos megdöbbenést nem tudtam magamban elfojtani; *(Nagy zaj a baloldalon. Halljuk! Halljuk! a jobboldalon.)* mert hogy valaki így játsszék a tűzzel, hogy valaki ilyen érvekkel jöjjön ide egy nagyhorderejű kérdésben és sejtelmé se legyen róla, hogy itt a százezrek és milliók boldogságáról van szó; *(Felkiáltások a baloldalon: Nagyképűség!)* hogy itt Ínséget, nyomort pusztulást okozhat; *(Úgy van! a jobboldalon. Nagy zaj és felkiáltások balfelől: Frázis!)* hogy itt a nemzetnek húsáról, a nemzetnek véréből van szó: engedjenek meg nekem, ez afféle argumentáció, mint vak módjára vezetni a világtalant. *(Élénk helyeslés és taps jobb felől. Nagy zaj a baloldalon.)*

Rátkay László: Ez a magyar miniszterelnök nézete? *(Mozgás jobbfelől.)*

Elnök: Csendet kérek! Méltóztassanak a szónokát nyugodtan meghallgatni. *(Halljuk! Halljuk!)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Igen, Magyarország miniszterelnökének ez a nézete, mert neki az 1848-iki törvény adta azt a jogot, hogy itt nézeteit kifejtse és azok mellett küzdjön. Én

pedig ezzel a joggal élni is fogok és én ezt a kötelességemet teljesíteni is fogom, bármennyire zajongjanak is a képviselő urak odaát, *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)* Ezzel a zajongással legfeljebb szegénységi bizonyítványt állítanak ki önmagukról. *(Úgy van! a jobboldalon.)*

Kubinyi Géza: Gyerekes tempó. *(Zaj a szélsőbaloldalon. Halljuk! jobbfelől.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Hogy a közös vámterület kérdésével végezzek, az autoszuggesztiónak egy sajátos példájával találkozunk a t. képviselő úrnál, *(Mozgás a baloldalon. Halljuk! jobbfelől.)* midőn mindezen előzmények után előáll és azt mondja, hogy: „Öntudatomban már megvolt a tervezet” — t. i. 1897-ben — „hogy 1907-től kezdődőleg a gazdasági önállásra térjünk át.”

Vészi József: Ez nem egészen bizonyos! *(Mozgás.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Hát nem egészen bizonyos, isőt talán az ellenkezője egészen bizonyos. *(Derültség a jobboldalon.)*

Vészi József: Én is úgy hiszem. *(Mozgás. Halljuk! jobbfelől.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Mert először is, mit kérészt akkor a képviselő úr öntudatában az 1907. esztendő? *(Úgy van! jabbfelől. Mozgás a baloldalon.)* Hiszen annak az akkori javaslatokhoz semmi köze a világon nem volt. *(Derültség a jobboldalijai. Zaj a szélsőbaloldalon. Halljuk! jobb felől.)* Az 1907. esztendő a Széll-féle javaslat¹ által került be a kiegyezés kérdésébe. *(Úgy van! a jobboldalon. Elenmondások a szélsőbaloldalon.)* Másodszor pedig, ha a t. képviselő úr öntudatában az volt meg, hogy 1907-ben az önálló berendezkedést csinálhatja meg, hogyan kezdeményezhetett egy olyan megoldást, amellyel lemondana a magyar nemzet az önálló berendezkedési jogáról? *(Élénk helyeslés a jobboldalon. Élénk ellemndások a bal- és a szélsőbaloldalon. Halljuk! Halljuk! jobb felől.)*

Még csak a hadsereg kérdéséről kívánok igen röviden szólni. *(Hajj! Halljuk!)* A t. képviselő úr azt mondja, — és pedig ismét egy sajátos csalódás folytán, mert hiszen az emberileg nagyon érthető, de mégis igen furcsán hangzik azok előtt, akik figyelemmel kísérik az eseményeket — hogy talán ő volt az első, aki a múlt év július havában annak adott kifejezést, hogy a vezénnyelv kérdése az 1867: XII. t.-cikkel meg nem oldható. *(Mozgás a baloldalon.)* Itt nagy tévedésben van t. képviselőtársam, mert ez az argumentáció dominálta az akkori véderővitát már az 1903. év tavaszának hónapjaiban is. *(Úgy van! jobbfelől.)* ő azonban csatlakozik ehhez a felfogáshoz és azt mondja, hogy

¹ T. i. az 1899:XXX. t.-c. 1. és 4. §-a által.

1867-ben igen bölcsen homályban hagyttak bizonyos dolgok és hogy ezen kormánynak legnagyobb hibája ennek a homálynak elosztatása. *(Úgy van! a szélsőbaloldalon. Zaj. Halljuk! jobbfelől.)* A t. képviselő úr ezzel a homályteoriával nagy méltatlanságot követ el Deák Ferencen és azokon a nagy államférfiakon, akik a kiegyezés nagy művét akkor megalkották. *(Úgy van! jobbfelől.)*

Ugron Gábor: De igaz! (Zaj. Halljuk! jobbfelől.)

Gróf Tisza István miniszterelnök: Deák Ferenc, akinek minden szava, minden tette, egész egyénisége, mintha gránitból lett volna kivágva: (Zaj és ellenmondások a szélsőbaloldalon. Halljuk! jobbfelől.) Deák Ferenc lett volna az, aki homályban settenkedett volna ezekkel a kérdésekkel? *(Élénk helyeslés és tetszés jobbfelől. Nagy zaj és c l l enm ond ás ok a bal- és a szélsőbaloldalon. Elnök csenget.)* Deák Ferenc lett volna az, aki azzal állt volna oda a magyar nemzet elé, hogy békét és kiegyezést hozott, de tudta, hogy a viszályok Eris-almáját ott abba a homályba rejtette el az intézmények kárára? *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)* Nem, t. Ház, Deák Ferenc békét és kiegyezést hozott. *(Nagy zaj a bal- és a szélsőbaloldalon. Halljuk! Halljuk! jobbfelől.)*

Lengyel Zoltán: Talán a német hadsereget iktatta törvénybe? (Nagy zaj a Ház minden oldalán. Halljuk! jobbfelől. Elnök csenget.)

Szatmári Mór: Azok se voltak csalhatatlanok! (Zaj. Halljuk! jobbfelől.)

Gróf Tisza István miniszterelnök: Deák Ferenc békét és kiegyezést hozott. Ezt akart hozni először azért, mert bölcs államférfi volt, aki az állam érdekében rendet és nyugalmat akart és aki a békés fejlődés előfeltételeit akarta megteremteni. (Élénk helyeslés a jobboldalon. Nagy zaj a bal- és a szélsőbaloldalon.)

Pap Zoltán: Az ország felett mi rendelkezünk! (Zaj. Halljuk! jobbfelől.)

Gróf Tisza István miniszterelnök: Ezt akarta hozni másodszor azért is, mert minden ízében becsületes magyar ember volt, aki a magyar királyt ilyen homályos kérdések által tévútra nem vezette. (Élénk helyeslés a jobboldalon. Mozgás és zaj a szélsőbaloldalon.)

Ez a feltevés sértő a magyar nemzetre nézve is, mert a magyar nemzet sokszor állott már megtörötten és gyengén hatalmas ellenfelekkel szemben, és a körülmények kényszere alatt sokszor alkudott meg vágyaival, törekvéseivel, azonban jogai terén megalkuvást nem ismert soha. *(Élénk helyeslés a jobboldalon. Mozgás és zaj a bal- és a szélsőbaloldalon.)*

Ugron Gábor: Azért nincs benne a törvényben a német nyelv! (Zaj. Halljuk! jobbfelől.)

Gróf Tisza István miniszterelnök: És ha semmi egyebet nem tudott is a jövő számára megmenteni: a magyar közjogot, a magyar nemzet jogait épségben hozta vissza minden küzdelemből. *(Élénk helyeslés a jobboldalon. Mozgás és ellentmondások a szélsőbaloldalon.)* És, t. Ház, így értette is ezt 1867-től a legutóbbi időkig pártkülönbség nélkül minden magyar ember. *(Élénk ellentmondások és felkiáltások a szélsőbal-oldalon: Tessék példákat mutatni!)*

A képviselő urak már ismételve mondták azt, hogy hozzak fel erre példát. Megvallom, nem sok reményem volt rá, hogy példát találjak, éppen azért, mert ez annyira köztudomású dolog volt, és mert annyira sohasem állították ennek ellenkezőjét, hogy annak sem állt be szüksége, hogy ez kellő módon beigazoltassék. *(Halljuk! Halljuk! jobbfelől.)* Véletlenül azonban áll rendelkezésemre egy példa, amely illusztrációjául szolgálhat a dolognak. 1894 április 18-án tárgyalta a képviselőház a hadsereg levelezése tárgyában beérkezett kérvényeket. Akkor a nemzeti-párt részéről boldogult Horánszky Nándor intézett a kormány ellen igen erős támadást. Ennek a támadásnak kiinduló pontját az az elvi álláspont képezte, hogy az 1867:XII. törvénycikk 11. §-ában a levelezés kérdése megoldva nincsen, részint azért nem, mert az nem intern ügye a hadseregnek, másrészt azért nem, mert tételes törvények is rendelnek ellenkezőt. Erre vonatkozó fejtegetéseit a következőleg fejezte be *(olvassa):* „A vezénylet határain belül a hadsereg beléletében, a hadsereg kommandójában a vezénnyelv kérdése közjogunk határain belül fejedelmi jog. Ezt elismerem. Lehet ez hibás, lehet ez rossz, lehet ezzel szemben törekvés, mely ennek megváltoztatását óhajtja, de őszintén, nyíltan és lojálisán el kell ismernem, hogy a hadsereg vezénnyelve a kommandó határáig a fejedelem által intézendőnek ismertetett el.” *(Zaj balfelől. Halljuk! Halljuk! a jobboldalon.)* Ezt ellentmondás nélkül fogadta a Ház. *(Zaj a szélsőbaloldalon. Elnök csenget.)*

Még csak egy incidensre hívom fel a figyelmet. T. barátom, Hieronymi Károly, mint akkori belügyminiszter válaszában reasszumálja Horánszky fejtegetéseit és azt mondja *(olvassa):* „Én azt hiszem, hogy amennyiben a hadsereg vezérleti és vezényleti nyelvről van szó, ezt Horánszky Nándor képviselő úr is elismerte. Az 1867:XII. törvénycikk világosan kimondja, hogy annyiban a hadsereg nyelvének meghatározása ő Felsője jogaihoz tartozik.” Horánszky itt közbeszólt: „A vezénylet nyelvének! Hieromnyi Károly: Mióta ez a törvény meghozatott, mindenki így értelmezte; sőt éppen maga Horánszky képviselő úr egyenesen azt mondotta: hogy akár jól van, akár rosszul, de törvényesen úgy van, hogy ma a hadsereg nyelve a német.” Erre a szélsőbaloldaltól egy hang: „A kommandó!” Tehát hogy a kom-

mandó csupán német és talán nem lesz érdektelen konstatálnunk, hogy a szélsőbalnak ezen közbeszóló tagja, aki egészen helyesen precizírozta a kérdést, Polónyi Géza képviselő úr volt. *(Élénk derűltég a jobboldalon.)*

Ez mégis, azt hiszem, igazolja azt, hogy ez az álláspont meglehetősen általános volt abban az időben; abban a vitában kifejezést adott ennek a nemzeti pártnak egyik vezérférfia, a kormány egy tagja, a szélsőbaloldalnak egy akkor is jelentékeny politikai szerepet játszó tagja, anélkül, hogy ez bárminő megtámadásnak képezte volna okát, anélkül, hogy bárki is állította volna, hogy az ország jogainak konfiskációjáról volna szó. *(Nagy zaj a baloldalon.)*

Bakonyi Samu: Nekünk ebben programmunk van! *(Zaj balfelől. Halljuk! Halljuk! a jobboldalon. Elnök csenget.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: És, t. Ház... *(Zaj. Halljuk! Halljuk! jobbfelől.)*

Bakonyi Samu: Nekünk programmunk van! Miránk tehát nem lehet ezt ráolvasni. *(Úgy van! a szélsőbaloldalon. Zaj.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: A képviselő uraknak van ugyan programmjuk, de én mégis úgy látom, hogy annak tartalmáról többször megfeledeztek, *(Ellentmondások a bal- és a szélsőbaloldalon.)* mert a képviselő uraknak programja az 1867:XII. törvénycikk megváltoztatása. Én ezt nagyon értem. Ha helyesnek tartják, természetesnek is tartom, hogy küzdenek mellette. De engedjék meg, az ellen frontot kell csinálnom, hogy ezt az 1867:XII. törvényekkel ellenkező és oly értelmezés által kívánják kerülni úton becsempészni, amely értelmezést én soha elfogadni hajlandó nem vagyok. *(Nagy zaj. Elnök csenget.)* Álláspontunk az volt, hogy a magyar nemzet ezt a kérdést, tudniillik a hadsereg szolgálati és vezénnyelvének kérdését, ne bolygassa; ne bolygassa, mert az immár egy századon át tartó harcoknak, visszavonásoknak és bizonytalanságnak kútforrása volt. *(Úgy van! jobbfelől.)* Ez volt az alapgondolat 1867-ben. A nemzetben élt és él ma is a vágy a magyar vezénnyelv megvalósítására. De ennek a nemzetnek az a többsége, mely a kiegyezés megvalósításának politikáját követte, ennek a váagnak a megvalósítását csak olyan politikai konstellációk mellett óhajtotta, midőn az a koronával összhangban és a nemzet sérelme nélkül lesz megoldható. *(Úgy van! jobbfelől.)*

Pap Zoltán: A király tehát ennek akadálya? *(Nagy zaj és mozgás jobbfelől.)*

Elnök: Csendet kérek a Ház minden oldalán! *(Mozgás.)*

Lengyel Zoltán: Nem szabad a király személyét a vitába bevonni! *(Nagy zaj.)*

Pap Zoltán: Most már hivatalosan van megállapítva, hogy a király az akadály. *(Mozgás.)*

Gróf Zichy Aladár: A felelős kormány ne bújjék a korona és a király tekintélye mögé. *(Nagy zaj.)*

Elmük: Kérem a képviselő urakat, tartózkodjanak a közbeszólásoktól. *(Halljuk! Halljuk! jobbfelől.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Kérem, gondoljunk csak vissza a tavalyi eseményekre ...

Ugron Gábor: Gondoljunk Chlopyra! *(Mozgás.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: ... gondoljunk vissza arra, hogy nem az én időmben, de gróf Khuen-Héderváry Károly miniszterelnökségének idejében a korona egy, a magyar miniszterelnök által ellenjegyzett ünnepélyes királyi szózatban adott kifejezést annak, hogy e tekintetben az elődei által is mindig elfoglalt álláspontot foglalja el.¹ *(Úgy van! jobbfelől.)* Nem én bújok tehát a korona háta mögé. *(Úgy van! jobbfelől.)* Engedelmet kérek, szemfényvesztést, frivol játékot üznék és belehajtanám ezt a nemzetet a veszedelembé, ha fel nem nyitnám a szemét és ha nem mondanám meg azt az igazságot, hogy gondoljunk meg, mit akarunk. *(Felkiáltások a bal- és a szélsőbaloldalon: A magyar nyelvet!)* Ha jónak látják, vegyék fel a küzdelmet a magyar nyelv mellett. *(Nagy zaj a baloldalon.)*

Rátkay László: Hát a király esküje semmi? *(Úgy van! a bal- és a szélsőbaloldalon.)*

Pap Zoltán: Egy ember tobzódik milliók felett! *(Nagy zaj.)*

Lengyel Zoltán: Micsoda disznóság fizetésemelést kérni, ha így gondolkodnak! *(Felkiáltások jobbfelől: Rendre! Rendre! Nagy zaj.)*

Elnök: Én a képviselő urat imént elhangzott közbeszólásáért ezennel rendreutasítom. *(Helyeslés jobbfelől. Nagy zaj a baloldalon.)*

Pap Zoltán: Ne hagyja vádolni a királyt a miniszterelnök által.

Gróf Tisza István miniszterelnök: Akinek meggyőződése az, hogy azt a nagy alkotmányos küzdelmet, — hiszen csak erről van szó, — mellyel ezen ügy megvalósítása jár és mely talán visszavetheti ezt a nemzetet a normális fejlődés útjáról hosszú időkre, érdemes ezért az ügyért megvívni: az természetesen kövesse meggyőződését. De Deák Ferencnek s a 67-es kiegyezési mű megalkotóinak politikája nem ez volt. Nem ez volt Bánffy Dezső t. képviselőtársamnak politikája sem. Sőt ha hihetek, mert hinni akarok, beszéde egyes kitételeinek, nem volna az még ma sem, mert a t. képviselő úr nagyon figyelemreméltó kijelentést

tett beszédében, midőn azt mondja, hogy: az erős magyar nemzeti állam létrejötte érdekében szót kell emelnünk; hogy ennek nemcsak jogosultsága van, hanem a lehetősége is, és ezt tapasztalásból mondom... Aláírom minden szavát. *(Nagy zaj a baloldalon. Elnök csenget. Halljuk! Halljuk! a jobboldalon.)* Csak el kell találni a módját annak,...

Pap Zoltán: A kamarilla és a királyi család tagjai nem akarják. *(Hosszantartó nagy zaj a baloldalon.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: ...hogy ne erőszakoljuk a vívmányokat, hanem a nemzeti igényeket a koronával egyetértően intézzük el.

Arany igazság ez. Ezt tette a t. képviselő úr sikeres és érdeműs kormányzata alatt, ezt igyekszünk mi is legjobb erőnk szerint megvalósítani. *(Élénk helyeslés a jobboldalon. Nagy zaj balfelől.)*

Hanem azután gondoljon vissza a képviselő úr arra, hogy a magyar nemzeti politikát nem a legsikeresebben olyankor szolgálta-e, midőn pecsovicznak, sehwarcgelbnek, bécsi bérencnek, hazaárulónak kiáltották ki azok, akikhez most szövetséges társul szegődött; *(Élénk tetszés és taps a jobboldalon. Mozgás balfelől.)* hogy amidőn e vádakát tűrnie kellett, nem akkor teljesítette-e éppen hazafiúi kötelességét? *(Úgy van! jobbfelől.)* Ezt a példát mutatta nekünk a t. képviselő úr egy időben és mi akkor támogattuk is egész erőnkkel. Most azonban, midőn hűtelen lesz saját életének legszebb emlékeihez, legsikeresebb tradícióhoz, *(Nagy zaj a baloldalon.)* engedje meg, hogy mi azon az úton maradjunk, amelyen akkor vezetett bennünket s ugyanazt a pírületet ne tegyük meg a képviselő úr után. *(Élénk helyeslés és tetszés a jobboldalon. Nagy zaj a baloldalon.)*

Ha a képviselő úr nem vívmányokat akar kieroszakolni, de a koronával egyetértőleg akarja a függő kérdéseket megoldani, akkor miért mondja azt, hogy helytelenítette a vezényleti nyelv kérdésének felvetését, mikor még gyengék voltunk? Ha nem erőltetni, hanem egyetértőleg akarjuk megoldani, miért kell erőseknek lennünk? Vájjon a gyengeségben, mint akadályban, nincs-e benne az az igazság, hogy jól tudja a képviselő úr, hogy ezt a kérdést ma, legalább úgy, azon az egyedüli helyes, azon az egyedüli, az ország érdekében fekvő úton megoldani nem lehetséges? *(Nagy zaj a baloldalon.)*

Hock János: Megoldottuk volna, ha el nem árulják ezt az ügyet. *(Nagy mozgás.)*

Rákosi Viktor: Ezt lelicitálták alaposan!

Lengyel Zoltán: Egymásra licitáltak, igenis, azért nem lehetett megcsinálni soha! Csúsztak, másztak a miniszteri szék után! *(Nagy zaj a jobboldalon.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Tartozom magamnak

azzal, hogy az efféle üres beszédre ne reflektáljak. (*Zajos helyeslés a jobboldalon.*)

És nem óriási, nem végzetes tévedés-e az, hogyha a képviselő úr most folytatni akar egy küzdelmet, amelyről maga azt állítja, hogy hiba volt felvetni a kérdést; folytatni olyan körülmények között, midőn nem is a visszavonulással, hanem a küzdelemnek az egész nemzetre nézve örvendetes és kielégítő megoldásával állunk szemben? (*Élénk helyeslés a jobboldalon. Nagy zaj és ellentmondások balfelől.*) Én tudom, hogy a képviselő uraknak az ügy közönyös, de a személy minden. (*Zaj balfelől.*)

Ugron Gábor: Nem a személy, hanem a nemzet!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Én azt hiszem, a nemzetre nézve egészen mindegy, hogy én állok-e ezen a helyen, vagy más? (*Ellentmondások a szélsőbaloldalon.*) A kérdés az, hogy a megoldás milyen? (*Úgy van! a jobboldalon.*) Én, igenis, merem állítani azt, hogy senki másnak az érdeméből, de kizárólag a korona kezdeményezése folytán olyan megoldással lehetett a harcot befejezni és betetőzni, amely nagy és üdvös reformok alapját vetette meg a hadseregben; (*Úgy van! a jobboldalon.*) amelyben senki sem érezhette magát vesztesnek, aki résztvett a küzdelemben. És ha ilyen alkalommal én azt látom, hogy hiba volt egy küzdelmet felidézni, nem az-e a kötelességem, hogy ezt az alkalmat felhasználjam a küzdelem befejezésére, felhasználjam arra, hogy ugyanezen hiba ismétlődésétől a nemzetet megóvjam? És a haza érdekében cselekszem-e akkor, ha ahelyett, hogy ezt tenném, idejövök és midőn helyreáll a nyugalom, üszköt dobok ismét a küzdőtérre, (*Úgy van! a jobboldalon.*) hogy felidézzem azt a küzdelmet, amely majdnem vesztébe sodorta a nemzetet?

Nem, t. Ház, nem ez a nemzeti politika! (*Úgy van! jobbfelől.*) A nemzeti politika az, (*Halljuk! Halljuk!*) amely egyetértésben a koronával, nemzet és korona karöltött, kölcsönös bizalomtól áthatott munkásságával kívánja lépésről-lépésre előbbrevinni a fejlődés, az erősödés, a nagyság útján a nemzetet. (*Élénk helyeslés a jobboldalon.*)

Ugron Gábor: Csak a korona bízna már egyszer!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Ennek a politikának voltam minden körülmények között hű követője és párthíve, a körülmények játéka folytán ennek a politikának vagyok exponense ma és ezért én is azt állítom, amit a képviselő úr: ha a korona s a nemzet bizalma megadja rá az eszközöket, meg fogjuk tudni mutatni, hogy ezen az úton lehet eredményes magyar nemzeti politikát követni. (*Élénk helyeslés a jobboldalon.*)

Ezen politika számára kérem én az alkotmányos eszközöket és ezért ajánlom a költségvetést elfogadásra. (*Hosszantartó élénk helyeslés, éljenzés és taps a jobboldalon.*)

Ezt követően rövid vita kerekedett báró Bánffy és a miniszterelnök között az ú. n. ischli klauzula dolgában.¹

Báró Bánffy Dezső ugyanis személyes kérdésben válaszolt a miniszterelnök beszédének azon részére, mely szerint Bánffy, ki jelenleg zászlót bont az önálló vámterület mellett, még néhány évvel ezelőtt a közös vámterület ügyének leghatározottabb képviselője volt, olyanira, hogy az időhözköttőség momentumát akarta kiküszöbölni ebből a kérdésből; tehát sokkal messzebb ment volna ezen a téren, mint bárki ő előtte vagy ő utána. Errenézve Bánffy azt mondja, hogy ez részben igaz, részben nem igaz. Az ischli klauzula egyáltalában nem létezett soha. Hanem igenis, mikor a kormány látta azokat a nehézségeket, amelyekkel meg kell küzdenie az 1897—1907-ig megkötendő vámszövetség tekintetében, akkor szóba jött, hogy annak a törvényjavaslatnak 4. §-a, mely az 1899:XXX. t.-c.-ben vált törvényt, esetleg úgy szót volna, hogy annak „bizonyos állandósítás jellegét is adhatnánk“, az önálló vámterület jogi állapotából kiindulva, mely 1903-ig fennállott volna. Ez egy tervezet volt, amellyel a kormány foglalkozott. Lukács pénzügyminiszternek a tervezete. Ez a Háznak elő nem terjesztett; ez csak egy kormánykombináció volt, Lukács miniszter kezdeményezésére. Szólv megengedi, hogy a kormánynak ez a kombinációja nem volt helyes, ami bizonyítva van azzal is, hogy az akkori kormány azt a Lukács-féle szövegezést, mely az előbb említett törvényjavaslat 4. 3-ára vonatkozott, sohasem terjesztette a törvényhozás elé;

¹ Az ú. n. ischli klauzuláról l. Lukács László pénzügyminiszter 1899 márc. 14-iki képviselőházi nyilatkozatát az 1899. évi költségvetés tárgyalása alkalmával (70), továbbá a B. H. 1904 júl. 9-ik számának Az ischli klauzula c. cikkét, mely szerint Lukács Lászlótól származik az Ausztriával való gazdasági kiegyezés automatikus meghosszabbítását, illetve állandósítását célzó klauzula terve, mely klauzulát helytelenül „ischli klauzula“-nak nevezték. Ezzel egybevág Bánffy fenti nyilatkozata a közös vámterület állandósításának Lukács-féle tervéről.

Ezzel szemben a valóság az, hogy ez a terv osztrák eredetű. Dr. Kaizl cseh nemzetiségű osztrák pénzügyminiszter kedvenc eszméje volt. Erre nézve hiteles tanúbizonyságot szolgált Spitzmüller, volt osztrák kereskedelemügyi és pénzügyminiszter, ki idevonatkozólag a következőket írja: „Durch ungewöhnliche Beharrlichkeit und Energie gelang es ihm (t. i. Kaizl pénzügyminiszternek 1898 bau), sowohl den Kaiser als den ungarischen Ministerpräsidenten Baron Bánffy für eine Formel zu gewinnen, wonach die Zolleinheit zwischen beiden Staaten *insolange* fortbestehen sollte, als nicht eine *anderweitige* Regelung platzgreifen würde.“ (Spitzmüller—Harmersbach, Der letzte österreichisch-ungarische Ausgleich und der Zusammenbruch der Monarchie c. 1929-ben megjelent tanulmányának 12. l.)

Szóval a vámközösség állandósítását célzó ú. n. „ischli klauzula“ igazában Kaizl gondolata volt; legfeljebb ennek magyar törvényjavaslatban való szövegezése lehetett Lukács László műve.

Ugyancsak Spitzmüller kiemeli Tisza István „bámulatosan átfogó“ közgazdasági tudását és még az osztrák kormány szakelődőit is megfélemlítő, az ügyek legapróbb részleteibe is behatoló ismereteit.

Rámutat arra is, hogy Tisza hajlandó volt 1916—1917-ben az osztrák kormánnyal tárgyalást folytatni az 1917-ben lejáró tízéves gazdasági kiegyezési a hosszú lejáráti határidő elve alapján — esetleg húsz évre szóló — megújítása érdekében, fi.-m- 24. s k. l.)

következésképpen a felelősséget abból a szempontból, hogy ezt a szöveget a törvényhozás elé hozta volna, nem is vállalta el. Ha pedig valakit mégis felelősségre akarnak vonni, méltóztassék ezért Lukács pénzügyminiszter urat felelőssé tenni.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőház! A kérdéses javaslatot, amelyet tévesen neveztek ischli klauzulának, az előttem fekvő hivatalos és hiteles adatok szerint báró Bánffy Dezső akkori miniszterelnök úr terjesztette a minisztertanács elé, a minisztertanács azt letárgyalta és elfogadta. *(Nagy mozgás jobbról.)*

Báró Bánffy Dezső: A Ház elé soha! *(Zaj. Halljuk! Halljuk. Elnök csenget.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Ebből önként folyik, hogy ezen megállapodás helyes vagy helytelen voltáért a felelősség illeti...

Hock János: Az egész kormányt! A minisztertanácsot! *(Úgy van! bal felől. Zaj.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: ...természetesen, minden tagját az akkori kormánynak. És én nem is hiszem, hogy kivéven a képviselő urat, aki most görcsösen igyekszik kibújni a felelősség alól, *(Ellenmondások bal felől.)* azok között volna valaki, aki a felelősséget ezért ne viselné. Igenis viselte és viselheti bátran t. barátom, a pénzügyminiszter úr is, mert lehet, hogy ebben a kérdésben célszerűségi szempontból nézeteink nem egyeztek akkor és nem egyeznek ma sem, de abból semmi egyéb nem következik, mint hogy akkor ő is meggyőződését követte, éppúgy, mint én. *(Úgy van! jobbfelől. Zaj a szélsőbaloldalon.)*

Rátkay László: Az következik, hogy Lukácsnak ki kell lépnie, nem maradhat ebben a kormányban! *(Zaj.)*

Gróf Tisza István miniszter elnök: Egy kis finom különbség van azután a dologban és ez indokolja egyúttal azt is, hogy a kérdést most szóba hoztam. *(Zaj bal felől. Halljuk! Halljuk! Elnök csenget.)* Az én t. barátom, a pénzügyminiszter úr, a közös vámterületet, megfelelő kiegyezés alapján, tartja helyesnek ma is. Az én t. barátom ma sem bont zászlót a külön vámterület mellett, különösen pedig nem állítja azt, hogy ugyanakkor, mikor ilyen javaslathoz hozzájárult, már élt lelkében a vágy, hogy 1907-ben létrejöhessen az önálló vámterület. *(Élénk derűlttség jobbról.)* Ez a finom különbség létezik közöttünk és ezért emeltem én ki a kérdést és ezért tettem a t. képviselő úrral szemben észrevételi tárgyává. *(Élénk tetszés és helyeslés jobbfelől.)*

Báró Bánffy Dezső újból felszólalva, kijelenti, hogy előbbi nyilatkozata szerint az a törvénytervezet nem jött létre; de nem mondta azt, hogy az a hivatalos iratok között nincs meg. Csak azt mondta, hogy a kormány nem határozta el véglegesen, hogy ezt a törvényjavaslatot a Ház elé terjeszti. Szólok mindig őrizkedni fog attól, hogy akár efféle

hivatalos kérdésekben, akár személyi vonatkozásokban nyilatkozzék, de ehhez szükséges az, hogy ezt mások se tegyék.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőházi *(Folytonos zaj a baloldalon. Halljuk! Halljuk! a jobboldalon.)*

Elnök (cseppet): Csendet kérek!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Én beszédemben, *(Halljuk! Halljuk!)* azt hiszem, az ischli klauzularól bátran nyilatkozhattam . . . *(Folytonos zaj a baloldalon. Halljuk! Halljuk! a jobboldalon.)*

Rákosi Viktor: Halljuk! Halljuk! Ez nagyon érdekes! *(Derütség.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Ismétlem, azt hiszem, hogy minden indiszkréciónélkül vonhattam he beszédem keretébe ezt az úgynevezett ischli klauzulát, miután azt 1899 február havában a lapok közölték, s az akkori kormány azt tartalmának helyességére nézve nem dezavualta; tehát ezzel semmi indiszkréciót nem követtem el. Mikor azután most a t. képviselő úr, tévesen emlékezve vissza, olyan állítást kockáztatott meg, amely a tényeknek meg nem felel, kénytelen voltam azt a rendelkezésemre álló hiteles adatokból helyreigazítani. *(Helyeslés jobbfelől.)* Én semmi egyebet nem tettem. *(Úgy van! Úgy van! a jobboldalon. Zaj a bal- és a szélsőbaloldalon.)* Maga a kérdés pedig, ismétlem, nem bizalmas természetű, mert, amint mondtam, 1899 február havában a hírlapokban volt közzétéve s az akkori kormány azt a hírt nem dezavualta. *(Helyeslés jobbfelől. Zaj a bal- és a szélsőbaloldalon.)*

Következvén a záróbeszédék, elsőnek gróf Apponyi Albert szólalt fel. Beszédének főtárgyaként a miniszterelnök jún. 30-iki beszédét (195) jelöli meg. Bevezetőleg azonban néhány megjegyzést kíván tenni a miniszterelnöknek a mai napon elhangzott beszédére is. Azt állította a miniszterelnök, hogy 1867-től kezdve mostanáig pártkülönbség nélkül minden politikai tényező ebben az országban elismerte, hogy a hadsereg vezérleti, vezényleti és belsejervezeti körén belül a nyelvkérdésnek eldöntése fejedelmi jogkörbe utaltatott. Ezt az állítást a miniszterelnök egyrésztől Horánszky Nándornak egy 1894-ben elmondott beszédére, másfelől Deák Ferenc jellemének egyöntetűségére való hivatkozással akarja bizonyítani. Ami az előbbit illeti, szülő konstatálni kívánja, hogy amennyiben Horánszky csakugyan annak az elméletnek adott kifejezést, amelyet a miniszterelnök ma idézett, ez csak az ő egyéni nézete lehetett, de nem a nemzeti párté és nem szülőé. Mert szülő már 1889-ben a véderővita során, — igaz, hogy az oktatás nyelvvel kapcsolatban, — bizonyította, hogy a katonai oktatás nyelvének meghatározása, de egyáltalán a magyar nyelvnek a katonaság körében bárhol való megszorítására vonatkozó bármely határozat nem eshetik a király hatalmi körébe. Ezt a nézetet vallotta mindenkor és miután a volt nemzeti párt álláspontjára neki is némi csekély befolyása volt: Horánszky nyilatkozata nem idézhető bizonyítékul arra, hogy az ő egyéni meggyőződése valamennyi

politikai tényezők meggyőződése lett volna. És ha a miniszterelnök Deák Ferenc egyöntetű egyéniségére hivatkozik, hát legyen szíves tudomást venni Deák Ferencnek azon 48 előtti nyilatkozatairól is, amelyeknek az az értelme, hogy sohasem fogja elismerni, hogy a magyar állami nyelvnek bármely intézményből kiktiszöbölése a fejedelem jogkörébe tartózhassák. Mondott a miniszterelnök azután olyat is, ami bizonyos fokig helyes, de aminek formulázásában túlbuzgósága őt odaragadta, hogy olyan tételt állított fel, amelynek felállítására arról a helyről a nemzetre nézve egyenesen veszedelmes. Az a helyes gondolat, melynek a miniszterelnök kifejezést adott, abban áll, hogy az a kapcsolat, melyet a *pragmatica sanctio* létrehozott, Magyarországra nézve a nemzetközi erőteljes állásnak, a nemzeti biztosságnak kútforrása. De midőn e tételt odaformulázta, hogy a magyar nemzet csak addig marad fenn, amíg „tagja egy nagyhatalomnak“, — itt már a miniszterelnököt a túlbuzgóság elragadta s ezzel szemben szóló egy másik tételt állít fel, amely éppoly igaz, amennyire nem igaz, mert túlzást tartalmazó, amaz: hogy t. i. a nagyhatalom csak addig áll fenn, míg a magyar nemzeti erőre támaszkodik. Áttérve a miniszterelnök jún. 30-iki beszédére, azzal a pénzügyi kritikával, szemben, mely szólónak jún. 23-iki budget-beszédben foglaltatik, a miniszterelnök azt állítja, hogy ez a kritika, amennyiben alapos volna, ugyanannyi joggal lett volna alkalmazható a Széll-kormány pénzügyi politikájára, amelyet pedig a szólo támogatott. Erre nézve szóló megjegyzi, hogy ami különösen a katonai terheket illeti, a jelenlegihez hasonló kiterjedésű, ilyen messzire nyúló katonai teheremelési tervzetnek a Széll-kormány alatt nyoma sem volt. A beruházási kölcsön ügyéről szólván, a miniszterelnök kijelentette, hogy a kormány foglalkozott egy nagyobbszabású kölcsönművelettel, azonban az orosz-japán háború kitörése és ennek folytán a pénzpiac rosszabbodása miatt a kormány ezt a tervet elejtette. De szólo úgy tudja, hogy a kormány mégis foglalkozik egy nagyobbszabású kölcsönművelettel katonai beruházások, ágyúk és a haditengerészet számára. Ilát ezzel a kölcsönművelettel szemben már nincs az orosz-japán háború és a pénzügyi helyzetnek rosszabbodása? Ezt a különböző eljárását a kormánynak szólo a Ház elé akarja állítani. A nemzetiségi kérdéssel kapcsolatban a miniszterelnök azt mondta, hogy mindaz, ami a magyar nemzet erejét fokozza, egyúttal egy-egy láncszeme a jól felfogott nemzeti politikának is; míg a magyar közélet züllésének minden jelensége egyúttal a leghatalmasabb tápot nyújtja a nemzetiségi izgatásokra. Hát ez kétségtelenül igaz. Azonban az igazságnak csak egy része. Mert a nemzetiségi kérdés bajainak hatékony orvoslását, a magyar államban működő belső ellenséges erők asszimilálását csak úgy érhetjük el, ha a magyar állam minden irányban megóvja a maga presztizsét és ha minden magyar honpolgár minden állami intézményben a magyar államot látja maga előtt. Addig, míg idegenajkú honfitársaink a hadseregben a magyar állam nyomát sem látják; addig, míg a katonai szolgálat, mely a legnagyobb politikai iskola minden honpolgárra nézve, nem járul hozzá ahhoz, hogy magyar honpolgárokat neveljen: addig ne beszéljünk a magyar államnak azon presztizséről, amely vonz, amely asszimilál. Legnevezetesebb része a miniszterelnök beszédének az, amelyben az 1899:XXX. t.-cikkkel foglalkozik. Tény az, hogy a kormány az 1899:XXX. t.-c. rendeletének ellenére tárgyalásokat kezdett idegen államokkal. Tény az is, hogy a kormány már régen benyújtott

egy javaslatot, melyben felhatalmazást kér, hogy az 1899:XXX. t.-c.-nek határozataitól eltérhessen. Ha a kormány ennek a felhatalmazási javaslatnak törvényerőre emelkedését bevárja s azután kezdi meg a tárgyalásokat, akkor törvényes alapon állana. A kormány azonban ezt nem teszi, mert — mint a miniszterelnök mondja — azt hiszi, hogy a felhatalmazási javaslatnak tárgyalása igen hosszúra nyúlnék. Ennél könnyűvérbűbb elbánás az alkotmányosság alapelveivel nem képzelhető. De kérdés, helyes-e egyáltalán ilyen felhatalmazást kérni, helyes-e eltérni az 1899:XXX. t.-c. intézkedéseitől? Ha a kormány tudja, hogy a felhatalmazási törvény tárgyalása sok időt venne igénybe, akkor erre a törvényre egyáltalán szükség nincs, mert akkor ugyanazon fáradsággal tárgyalhatná a vámtarifa-javaslatot is, és akkor legalább Magyarország részéről az 1899. évi törvény feltételeinek eleget tenne. De nézzük, mit jelentenek a dolog jelenlegi stádiumában az idegen államokkal való tárgyalások a kereskedelmi szerződések megkötése céljából? Ezek a tárgyalások, ha nem is jogilag, de tényleg preokkupálják a vámközösség kérdését, mégpedig oly időben, mikor mindenki tudja, hogy a gazdasági kiegyezésnek parlamentáris megvalósítása Ausztriában ki van zárva; hogy ennek folytán ez a kiegyezés Ausztriában vagy a 14. §. segítségével fog keresztülmenni, vagy sehogy. Midőn tehát a miniszterelnök azt mondja, hogy nem nyilatkozik arról, vajjon Ausztriában a 14. §. alapján létesítendő kiegyezést megkötö-e és midőn azt mondja, hogy ezt nem tudja, — bocsánat a kifejezésért, — de „azt kell mondanom, hogy ettől a nagyképűsködéstől kíméljen meg minket“. Nagyon jól tudjuk, hogy ez azt jelenti, hogy a miniszterelnök — amennyire tőle függ — a kiegyezést meg fogja kötni és a parlamentnek javaslatba fogja hozni, hogy megkötöessék a kiegyezés Ausztriával a 14. §. alapján. De helyes-e, szabad-e a 14. V alapján vámszövetséget kötni Ausztriával? Az 1867:XII. t.-c. 61. §-a ezt kizárja. A miniszterelnök politikája, mely minden áron a gazdasági lekööttségnek fenntartására iparkodik, egészen az ischli klauzula karakterét viseli magán, csakhogy sokkal ravaszabbul, sokkal veszedelmesebb jelleggel. Nem volt még kormány, amely alatt az ú. n. birodalmi gondolatnak befolyása ily nyomasztólag nehezdedt volna összes intézményeink kezelésére. És ezt a helyzetet talán még súlyosbítja az a körülmény, hogy ez a politika némely ú. n. vívmánnyal van kapcsolatban. Ezek a vívmányok csak a nemzet ereje által hátrafelé szorított ellenfélnek hirtelen felvetett erődítvényei további nemzeti előhaladások meggátolására. Ezekkel az ú. n. vívmányokkal homeopátiás gyógykezelést folytatnak. Apró vívmányokkal útját állják annak, hogy a nemzetben erőteljesebben kifejlődhessék az a törekvés, hogy léteének összes feltételeit megszerezhesse. Ezzel a politikával szülő kiengesztelhetetlen ellentétben van.

Apponyi beszédére a miniszterelnök a másnapi ülésen válaszolt.

197. 1904 július 8. országos ülés. — Az 1904. évi állami költségvetés általános tárgyalása: a néppárt nemzetiségi programja és gyakorlati akciója; polémia Apponyival: a magyar nemzet és a nagyhatalmi állás, a katonai terhek emelkedése, a beruházási kölcsön, az 1899:XXX. t.-c., a 14. §., a nemzetiségi kérdés és a hadsereg, Apponyi lélektana és a katonai kérdések. — Még egyszer Apponyi és a katonai kérdések. — Az udvartartási költségekről

szóló törvényjavaslat napirendre tűzése. (Napló XXVI. k. 315—319., 321—322. és 324—325. l.) Hadügyminiszteri rendelet a tiszt-képzőintézetek tantervének nyelvi módosítása tárgyában.

Az 1904. évi állami költségvetés általános tárgyalásával kapcsolatban gróf Apponyi Albertén kívül (196) záróbeszédet mondott még Szederkényi Nándor, Udvary Ferenc és Molnár János.

Molnár János felpanaszolja, hogy a néppárt tagjainak az általános vita során történt fejtegetéseire, így az ő jul. 5-én mondott több, mint két órás beszédére, a miniszterelnök egy szóval sem válaszolt. A zárszó jogával él egyebek között azért, hogy kimutassa, hogy a néppárt nemzetiségi programja, másfelől a Széll-kormány és a jelenlegi kormány nemzetiségi programja teljesen azonos. És mégis, mikor a néppárt nemzetiségi programját a parlamentben hirdette, a kormánypárt részről éveken keresztül nemcsak gyanúsítással, hanem egyenesen a hazaárulás vádjával illették.

Molnár János úton szólalt fel a miniszterelnök, hogy gróf Apponyi Albert júl. 7. záróbeszédével foglalkozzék.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőházi Molnár János t. képviselőtársam iménti felszólalásában fölpanaszolta azt, hogy utolsó, igen kimerítő beszédével nem foglalkoztam. Én nagyon kérem t. képviselőtársamat, hogy ezt ne tekintse, ne vegye olybá, mintha, kicsinyelném az ő előadásait, még kevésbé vegye beleegyezés jelének, mert hiszen igen széles nézetkülönbségek választanak el bennünket egymástól, és én mindig, amikor annak szüksége felmerül, igen szívesen állok rendelkezésére, hogy ezeket megvitassuk. (Azt gondoltam azonban, miután ügyis huzamosabb időn át kellett a Ház türelmét és figyelmét igénybevennem, nem lett volna helyes beszédemet hosszabbra nyújtani oly témák felölésével is, amelyek talán az aktuális politika szempontjából kevésbé voltak ezúttal sürgősen megbeszélendők. Hogy azonban részben helyrehozzam múltkori mulasztásomat, egy igen rövid megjegyzést teszek t. képviselőtársam kedvéért, aki nagy elégtellessel és nagy örömmel konstatálja azt, hogy a néppártnak nemzetiségi programja és úgy a Széll-kormánynak, mint a jelenlegi kormánynak nemzetiségi programja között eltérés nem mutatkozik. Az én t. képviselőtársam itt egy körülményről megfélekedezik. A néppárt hivatalos programja ellen sohasem volt panasz e tekintetben, hanem azok a támadások, amelyek a, néppárt ellen ily szempontból irányultak, egyes, szóban és írásban és pedig a néppárt hivatalos kiadványaiban is előfordult, olyan nyilatkozatokra vonatkoztak, *(Felkiáltások halfából: Az nem hivatalos!)* amelyek egyenesen a tóta jkü nép nemzetiségi érzelmeinek kizsákmányolására irányultak. *(Úgy, van! a jobboldalon. Zaj halfelől.)*

Zboray Miklós: Van még egy különbség. Ez az önök közigazgatásának a bűne! *(Úgy van! halfelől.)*

Gróf Tisza] István miniszterelnök: Természetesen most nem vagyok abban a helyzetben, hogy dossierkat felolvassak, de nagyon

jól emlékszem rá, hogy a képviselőház vitatkozásainak során, ha emlékezetem nem csal, éppen az én csekély személyem is¹ rámutatott a néppárti brosürákban foglalt olyan kijelentésekre, amelyekben azt mondják az ország tótajkú válaszlának, hogy: titeket, szegény tótokat, elnyomnak és iskoláitokat elveszik stb. (*Felkiáltások haljelöl: Ezt sohasem mondtuk! Zaj!*) Majd elő fogom keresni! Én nagyon jól emlékszem rá, hogy ilyen nyilatkozatok tétettek. (*Mozgás balfelől. Halljuk! a jobboldalon.*) És biztosíthatom róla a t. képviselő urat, hogy amennyiben a néppártnak gyakorlati akciója és tevékenysége nem fog rációfolni a néppárt hivatalos programjára, ezen a téren nem is lesz közöttünk nézeteltérés. (*Ügy van! a jobboldalon.*)

Ezek után — és ez önkénytelenül is átmenetet képez arra, hogy most gróf Apponyi, Albert t. barátom tegnapi beszédével foglalkozzam — még egy inkriminált nyilatkozatomra kell reflektálnom, arra t. i., amelyet a nagyhatalmi állásra vonatkozólag mondtam.

Az magától értetődik, hogy ami gróf Apponyi Albert t. barátomnak azt a kijelentését illeti, hogy az osztrák-magyar monarchiára és az uralkodóház nagyhatalmi állására vonatkozólag életkérdés az, hogy egy erős Magyarország álljon itten: ezt én mindig állítottam, aláírom és soha eszembe nem jutott volna azt kétségbevonni vagy elhomályosítani. Ezúttal véletlenül nem mondtam ki ezt a másik igazságot, de rámutathatnék számos nyilatkozatomra, amelyekben ugyanezt a kétségtelen igazságot kifejezésre juttattam.

Ami tegnapi nyilatkozatomat illeti, én először is bátor vagyok a t. képviselő urakat arra a. körülményre figyelmeztetni, amit már máskor is jeleztem, hogy nekem soha sincs időm a gyorsírói jegyzeteket átnézni. Ezen kijelentésemet oly lármában kellett megtennem, hogy a mondat végét, azt hiszem, a gyorsíró urak nem hallhatták kellőleg és ennél fogva kellőképen nem is adhatták azt vissza. Én nagyon határozottan emlékszem rá és állíthatom, hogy a mondat befejező része nem az volt, ami a gyorsírói jegyzetekben van, hogy „olyan nagyhatalomnak része, amelyben vagyunk“, hanem az, hogy „olyan nagyhatalomnak, amely az európai politikai konstellációkban, mint teljesen elsőrangú tényező állhatja meg a helyét minden viszonyok közt“. Ezt a gondolatot kívántam itt kifejezni és hozzátehetem még azt is, hogy többet mondtam kellenél, amikor azt mondtam, hogy a magyar nemzet csak úgy létezhetik. Hiszen az isteni gondviselés nem törölné el akkor sem a föld színéről a, magyar nemzetet. De igenis állítom azt, hogy olyan nemzeti életet, amilyent élni kell; amely mellett betölthessük hivatásunkat és amely megfelel a magyar nemzet jogosult törekvéseinek, — igenis csak ilyen nagyhatalmi szervezetben tölthetünk be. És

¹ (55, 58).

hogy ez így van, t. képviselő urak, arra nekem egy klasszikus tanúbizonyságom van.

Mert nagyon könnyű a függetlenségről — abban az értelemben véve a függetlenséget, hogy semmiféle kapcsolatban ne álljunk más állammal — beszélni. De mikor arra kerül a sor, hogy ez megpróbáltassék, akkor éppen azok a nagy magyar hazafiak, akiket a hazafiúi elkeseredés a dinasztától és az Ausztriával való kapcsolattól elszakadásra vitt: kénytelen voltak a dunai konföderáció eszméjében¹ keresni megoldási módot arra, hogy a magyar állam itt ne olyan egzisztenciát folytasson, aminőt Erdély folytatótt valaha, hogy a felette gyámkodni akaró nagyhatalmak kezében egyszerű játéklabda legyen. Az szomorú igazság, hogy a mohácsi vész óta Magyarország ereje, szemben azon többi nagyhatalmak erejével, akikkel érdekkollízióba juthatunk, nem elég erős arra, hogy tartós szövetségstárs nélkül megélhessünk, érdekeinket kellő módon megvédhessük. *(Igaz! Úgy van! jobbfelől.)* Ezt a nézetet kívántam tegnap kifejezésre juttatni, kifejezésre is juttattam volna tegnap, ha abban a képviselő urak türelmetlensége meg nem akadályozott volna.

Ezek után lehető rövidséggel, de mégis kénytelen vagyok t. képviselőtársam némely állításával foglalkozni. Ami először is a pénzügyi kérdéseket illeti, t. képviselőtársam azt mondja, hogy ő a Széll-kormány idejéből ilyen nagy katonai teheremelkedésről semmit sem tudott., Ha t. barátom kellő figyelemre méltatta volna előadásomat, megtalálta volna ezen állításom magyarázatát. Én azt állítottam — és azt hiszem, ezt be is lehet nagyon könnyen bizonyítani, — hogy a. 400 milliós katonai rendkívüli szükséglet tulajdonképpen a döntőfontosságú momentum és az új momentum az ágyúbeszerzési szükséglet, az a 222 millió, amennyibe a tüzérségnek új ágyúkkal való felszerelése kerül. Én úgy állítottam fel a kérdést, hogy ezen új szükségletet csak kétféleképp lehet fedezni: vagy ezen kombináció által, vagy úgy, hogy ezen 222 millió tőke vagy annak kamatja az idej és a következő költségvetésekben mint új, effektív szükséglet-többlet álljon elő. Az ágyúbeszerzésben rejlik tehát az egész kérdésnek kiindulási pontja és kulcsa, az ágyúbeszerzés pedig, amint igen jól méltóztatik tudni, csakugyan visszanyúl a megelőző kormányok idejébe és, ha emlékezetem nem csal, É barátom a tavalyi delegációban kifejezést adott annak, hogy a tüzérségnek rij ágyúkkal való felszerelését elodázhatatlan szükségletnek nem tekinti.

A másik megjegyzés — és itt vagyok kénytelen megint attól a bizonyos szimptomatikus jellegtől fosztani meg ezen kormánynak

¹ Kossuth Lajos dunai konföderációs tervének élelméjü s egyben magyar nemzeti szempontból lesújtó bírálatát adja gr. Andrassy Gyula Az 1867-iki kiegyezésről című (1896) maradandó becsü műveiben a 33. s k. 1.

gyarló és bűnös eljárását, amelyet t. barátom lépten-nyomon fel-fedez — vonatkozott a beruházási kölcsönről való fejtegetéseimre. Én ott azt mondtam, hogy felmerült és komoly tanulmány tárgyát képezte az, vajjon ne válasszuk-e a beruházási szükségletét két csoportra, akként, hogy a kisebb és gazdaságilag nem produktív tételket hagyjuk a költségvetések rendes keretében és a valóban produktív, nagy kiadások részére pedig állítsunk fel, egy új típust, csináljunk egy új kölcsönműveletet és valamely formában, mint magyar beruházási címetet hozzuk a piacra. Ezen ideával azonban fel kellett hagynunk, mivel a pénzügyi piac az orosz-japán háború következtében megromlott és 4%-nál kedvezőbb címlet kibocsátása nem lett volna időszerű és lehetséges. Ebből következett az, hogy egyelőre maradjunk meg. a beruházási műveletnél az eredetileg kontemplált pénzügyi keretben és 4%-os járadék kibocsátása által fedezzük évről-évre a beálló presszans szükségletet. Ugyanazt tesszük a beruházási szükségletnél, amit, ha a pénzügyi viszonyai meg nem változnak addig, és ha a képviselőház megszavazza a katonai célokra felveendő kölcsönt, tenni fogunk a katonai kölcsönökre vonatkozólag is. Ott is évről-évre a presszans szükségletnek megfelelő összeget fogjuk 4%-os rente kibocsátásával fedezni mindaddig, amíg a világgpiac; pénzügyi viszonyai meg nem fogják engedni azt, hogy ezen kölcsönök kedvezőbb kamatozású kölcsönre konvertáltassanak. Itt hiába vél t. barátom ismét különbséget látni a beruházási és katonai szükségletek között. Csalódott, midőn azt hitte» hogy mi a beruházási kölcsönnél más mértékkel mérünk, mint a katonai kölcsönnél, mert a pénzügyi kérdéseknek ezen két csoportjára nézve, ami a hitelbeszerzést illeti, a kormány teljesen ugyanazon nyomon jár és egyforma elbánásban részesíti e kérdéseket.

Ezekután csak pár rövid kijelentéssel kell az 1899:XXX. t.-cikkéről megemlékezni, amelyre nézve készséggel elismerem, hogy törvényesség szempontjából helyes és korrekt eljárás az lett volna, hogy a kormány bevárja az ide beterjesztett törvényjavaslat letárgyhlását, adja át helyét másoknak, ha azt a Ház el nem fogadja, vagy kezdje meg a tárgyalásokat, ha az a Ház által elfogadjatik. Azonban, t. Ház, igen jól méltóztatnak tudni, hogy az obstrukció megszűnte óta szakadatlanul olyan javaslatokkal foglalkozott a Ház, amelyeknek egyedüli célja a költségvetésnek mielőbbi megszavazása és megalkotása volt, mert azok a többi javaslatok is, amelyeket itt tárgyaltunk, szerves összeköttetésben állnak az 1904-iki költségvetéssel és mintegy előfeltételét képezték az 1904-iki költségvetés letárgyalásának.

Ha azt gondoltuk volna és gondolhattuk volna észszerűen, hogy a felhatalmazási javaslat aránylag rövid vita után letárgyaltatik, akkor bizonyára erre az útra léptünk volna. Mivel azonban teljes bizonyossággal tudhattuk, hogy ott egy nagykeretű

közgazdasági vita indul meg, amely számos héten át el fogja foglalni a Háznak idejét: ilyen viszonyok között, azt hiszem, célszerűbb volt az egyenlően fontos, egyenlően életbevágó kérdések közül azokat venni elő, amelyeknek letárgyalása nehézségekbe nem ütközött; mert hiszen így is csak azt érzjük el, hogy talán júliusban, talán augusztusban, ha nem később, lesz végre-valahára a folyó esztendőre vonatkozó költségvetésünk.

Így állván a dolog, a kormány teljes tudatában volt annak, hogy angazsírizza felelősségét, midőn a tárgyalásokat megindítja, be nem várva ezen javaslatnak itt való letárgyalását; teljes tudatában voltunk és vagyunk annak, hogy ez jogot ad a t. Háznak arra, hogy a kormányt ne csak politikai, de talán jogi értelemben is felelősségre vonja és, amennyiben a t. képviselő urak ebben az irányban provokálni kívánják a Háznak határozatát, ennek semmi sem áll útjában. *(Zaj és derűtség balfelől.)*

De én azt hiszem, hogy a kormánynak azon felelőség mellett, amellyel a törvényekkel szemben tartozik, arról a másik kötelességről sem volt szabad elfeledkeznie, hogy az ország gazdasági érdekeinek sáfárjai mi vagyunk és mi kellene, hogy viseljük azt az irtózatot felelősséget, amely ránk háramolnék, ha most az egész világon folyó kereskedelempolitikai akciók közepette mi kötnők össze kezeinket, mi állnánk csak tétlenül, mi tűrnők és néznők azt, hogy a mi legvitálisabb gazdasági érdekeink kárával a fejünk felett mások előnyöket vívhassanak ki. *(Élénk helyeslés a jobboldalon. Zaj balfelől.)*

Sándor Pál: Ezt nem lehet tagadni! *(Igaz! Úgy van! jobboldal.)*

Rock János: Tiltó törvény tiltja!

Ugron Gábor: Meg sem kísérletté a Házban tárgyalatni!

Gr. Tisza István miniszterelnök: És ha t. képviselőtársam azt monja, hogy miért nem tárgyalattuk legalább a vámtarifát le Magyarországon: bocsánatot kérek, azt azután megint nagyon elhibázott eljárásnak tartanám, hogy a mai viszonyok között, mikor annyira bizonytalan és beláthatatlan, hogy Ausztriában mi történik, mi kössük hozzá magunkat ehhez a vámtarifához és mi mondjunk le arról, hogy a változó körülményekhez képest úgy járjunk el, amint az ország érdekében eljárunk kell. *(Úgy van! Úgy van! a jobboldalán.)*

Ez oly egyoldalú megkötése volna a magyar törvényhozásnak, amelyért a felelősséget megint nem vállalhatnám. És engedjen meg nekem a t. képviselőtársam, az talán hozzá nem méltó vád volt, midőn azt mondotta, hogy ne nagyképűsködjem a 14.

szakasszal¹. Engedje meg, én ezen vádnak a nagy szigorúságából és abból a nagy felsőbbeségi érzetből, amellyel t. barátom oly félvállról beszélt e kérdésről, kénytelen vagyok arra a meggyőződésre jutni, hogy nem élte magát kellőleg bele abba, hogy mily fontos létérdekei forognak kockán az országnak és követelik meg azt feltétlenül — és ezt nem frázisként, hanem komoly valóságkép mondom —, hogy az ország a maga szabadkezeit mindezen kérdésekre nézve fenntartsa.

Es itt nagy tévedés úgy állítani oda a dolgot, hogy csak két út között választhatunk, hogy t. i. vagy tárgyaljuk le a kiegyezést alkotmányos úton, vagy a 14. §-t vegyük igénybe akként, hogy Magyarország letárgyalván a javaslatot, az Ausztriában a 14. §. alapján léptetessék életbe. Igen erős érveket lehetne felhozni e tekintetben, de ezen két eshetőséggel szemben van száz más és a feladat az lesz az adott körülmények között: azt tenni, ami az ország érdekében van. (*Elénk helyeslés a jobboldalon.*) Hogy ki fogja akkor Magyarország ügyeit felelősség mellett vezetni, amikor e kérdéseknek ez az egész nagy komplexuma döntés alá kerül: azt nem tudom; de akár mi leszünk, akár más lesz az a kormány, amely akkor az ügyek ismerete mellett ezen felelős helyen fog állani, teljesíteni fogja kötelességét. Nekünk most csak az a kötelességünk, hogy úgy a magyar kormány, mint a magyar törvényhozás számára szabad kezet biztosítsunk magunknak és hogy útját álljuk annak, hogy most bárminő meg nem gondolt nyilatkozattal megkössük a kezünket; mert akkor kiadnók a kezünk-ből azt a nagy politikai alkalmat, amikor az összes nagyfontosságú politikai kérdésekben a döntés a magyar tényezők kezében lesz. (*Igaz! Úgy van! a jobboldalon.*)

Ami már most. a katonai kérdéseket illeti, az én t. barátom beszédének befejező részében azt mondja, hogy itt apró vívmányokkal akarjuk — nem ezeket mondja, de szavainak értelme az — kiszúrni a nemzet szemét és elodázni az igazi megoldást. Erre nézve én mindenekelőtt azt jegyzem meg, hogy ezen apró vívmányok, amelyeket én sem szeretek vívmányoknak nevezni, mert egyetérték báró Bánffy Dezső t. képviselőtársammal¹ ¹¹ abban, hogy ne vívmányokat keressünk, de a korona és a nemzet együttes akaratával reformokat valósítsunk meg, — hogy ezen reformok sokkal nagyobb tartalommal és horderővel bírnak, mint mindaz, amiért az én t. barátom húsz esztendőn keresztül küzdött és fáradott. Es ha az én t. barátom a nemzetiségi kérdésnél kifogásolja.

¹ Az osztrák alkotmány híres 14. szakaszáról (Staatsgrundgesetz über die Reichsvertretung vom 21. Dezember 1867), mely a császárnak ideiglenes törvényerővel bíró, u. n. szükségrendeletek kibocsátására ad jogot, l. Bernatzik: Die österreichischen Verfassungsgesetze 120 c. művét.

¹¹ (196). Utalás Bánffy júl. 4-iki beszédének egyik passzusára.

azt... *(Egy hang a szélsőbaloldalon: Azokat a katonai vívmányokat is önöknek köszönjük?)...* Sokszor megmondottam, hogy semmi érdemet nem arrogálok magamnak belőle. Ismétlem, hogy a haza t. barátom a nemzetiségi kérdésnél kifogásolja azt, hogy a haza idegen ajkú polgárai, amidőn a hadseregbe kerülnek, ott semmi irányban magyar szellemű benyomásokat nem kapnak: ebben, fájdalom, nagy és sok igazság van. De vajjon ezen nem az által segítünk-e, hogy ha megszüntetjük elsősorban a magyar tisztikarban lévő hiányt? Nem egészen más légkörbe jut-e azon nem magyarajkú újonc, ha tősgyökeres magyar tiszték vezetése alatt nyeri kiképzését? *(Igaz! Úgy van! a jobboldalon.)* Vajjon a magyar tisztképzés útján, ennek a kérdésnek a megoldása útján és azon intézkedések kapcsán, amelyek az ezrednyelv és a tanítási nyelv szempontjából éppen a t. barátom kezdeményezésére megtörténtek: vajjon nem ezek által történik-e egy nagy horderejű lépés ezen a téren? Es amidőn mindezen intézkedések meghozzák gyümölcseiket, vajjon nem lesz-e a közös hadsereg intézménye egyik becses tényezője a magyar állameszme kidomborításának? *(Helyeslés a jobboldalon.)*

Endrey Gyula: Pium desiderium!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Hanem az én t. barátomnak a katonai kérdések körüli állásfoglalásaira sajátságos világitást vet az az önvallomás, az az önéletrírási részlet, amely t. képviselőtársamnak utolsó jászberényi beszédéből szól hozzánk. Már más alkalommal konstatáltam, — nem is nehéz konstatálni és nem volna értelme ezt minduntalan ismételni — hogy éppen a katonai kérdések terén is t. barátom immár hosszúra nyúlt közpályáján a legkülönbözőbb álláspontokat foglalta el.¹ Prózaibb lelkiismeretű ember, mint t. barátom, azt mondja: változtattam meggyőződésemet. Teljes joga volna hozzá, senkinek kifogása nem lehetne ellene. De t. képviselőtársam sokkal érzékenyebb kedéllyel bír, semhogy ne lenne saját magának kellemetlen, kínos egy ilyen vallomás. Felállít tehát saját házi céljaira egy nagyon érdekes és szellemes pszichológiai megoldást és azt mondja, hogy mindazok az igazságok, amelyeket most hirdet, ott éltek valahol az ő lelkében kezdettől fogva, de nem bírt tudomással arról, hogy azok ott vannak; s az ő politikai fejlődése a lelke mélyében szunnyadó igazságok fokozatos felismerésében rejlik, vagy hogy t. barátom szavait idézzem: „egész politikai fejlődésem azoknak, t. i. a lelkemben régtől fogva élő igazságoknak, mindig öntudatosabb felismerésében áll”. *(Derültség jobbfelől.)*

T. Ház! Ez igazán egy sajátságos megoldás. Az én t. bará-

¹ (164 és 166).

tom vezető szerepet játszik a közéletben, küzd, fárad lelkének egész erejével, tehetségének egész fényével. (*Helyeslés.*)

Hock János: Esmékmet ad, amelyekből önök élnek! (*Élénk helyeslés és taps balfelől.*)

Gróf Tisza István miniszterelnök: Esmékmet ad, de nem az igazakat: azok még ott szunnyadnak valahol a lelkében. (*Derűtlenség jobbfelől. Zaj a szélsőbaloldalon.*) Ugyanakkor hirdet igazságokat, (*Zaj balfelől. Halljuk! Halljuk!*) amelyeket igazságoknak vél, s azalatt lassan folyik a lelke mélyében szunnyadó igazságoknak azon inkubacionális folyamata, amelynek befejeztével azok teljes öntudattal lépnek fel. Erről az álláspontról, így megkonstruált pszichológiai álláspontjáról aztán természetes, hogy visszatekint t. képviselőtársam a régi nyilatkozataira és — teljes bona fides-szel és saját magának öntudatlan félrevezetésével — hajlandó mostani felfogásának interpretációját belevinni olyan nyilatkozatokba, amelyek megtételekor még azon bizonyos öntudatlan vagy félig öntudatos állapotban éltek ezek az igazságok. (*Zaj balfelől.*) És talán így járunk a hadsereg vezényleti nyelvére vonatkozó álláspontjával is.

Az én t. barátom pedzi vagy érinti ezt a kérdést, mert tulajdonképen az oktatástügyről beszél ex asse 1889-iki hosszú, fényes véderővitai beszédében. Elismerem, hogy abba a beszédbe mostani álláspontjának interpretációját is bele lehet vinni; de, nézetem szerint legalább, ez nem zárja ki az ellenkező interpretációt és ily körülmények közt más világitást nyer az az 1889-iki beszéd, aszerint, amint t. barátomnak most elfoglalt álláspontjáról, vagy 1889-ben elfoglalt álláspontjáról tesszük azt vizsgálódás tárgyává. Mert hisz t. képviselőtársamnak 1890-ben elfoglalt álláspontja meg van örökítve. Meggyőződtem róla, hogy jól vagyok informálva; hogy az a program, amely a Pesti Napló programja gyanánt 1890 végén megjelent, t. barátom közreműködésével és teljes helyesléssel jött létre. Ez a program felállította a magyar vezényszóra vonatkozó követelményt egész a hadtestig, tehát olyan álláspontot foglalt el, amelyet azután a nemzeti párt, mint olyan, sohasem tett magáévá. De azt mondta, hogy ennek megvalósítására két út van: vagy a törvény megváltoztatása, vagy a miniszteri felelősség útján, — az nem domborodik ki, hogy a delegáció, vagy a képviselőház útján-e — de a miniszteri felelősség útján presszió gyakorlása ebben az irányban. Mert ami magát azt a kérdést illeti, hogy ma minő etekintetben a törvényes állapot, erre nézve az illető programnak 4. pontja a következőket tartalmazza (*olvassa*):

„A közös hadseregben az 1867. évi XII. törvénycikk intenciójának megvalósítása, amely magyar hadsereget említ, mint az összes hadsereg kiegészítő részét. Ugyanezen törvény 11. §-a az egész hadseregnek egységes vezényletére, vezérletére és belszerve-

zetére vonatkozó intézkedéseket a fejedelmi jogok közé számítja. Ebből folyólag az 1868-iki véderőtörvény nem tartalmaz határozatokat a magyar hadsereg jelvényeire, szolgálati nyelvére, zászlájára, stb.-re vonatkozólag, amikben az egész hadsereg katonai egységének fenntartása mellett a magyar hadsereg nemzeti individualitása nyilvánulhat, mert” — s ez a lényeg — „ezeket az ügyeket a vezérlés, vezénylés és bszervezet fogalmai alá sorolta, s így a fejedelem hatáskörébe tartozóknak vélte. Az azóta megalkotott katonai törvények hasonló korlátok között mozognak.”

Ez, azt hiszem, elég világos beszéd; ezt kétféleképp érteni és magyarázni nem lehet. (*Mozgás balfelől.*) Az én t. barátomnak 1890-ben bizonyos ünnepélyességgel kijelentett nézete az volt, hogy ezeket az ügyeket, t. i. a jelvényeket, szolgálati nyelvet és szolgálati zászlót a vezérlés, vezénylés és bszervezet fogalma alá sorolja a magyar törvényhozás és így a fejedelem hatáskörébe tartozóknak vélte. T. barátomnak teljes joga van nézetét megváltoztatni, nekem meg teljes jogom van azt állítani, hogy az 1867-iki törvénynek ezen most lábrakapott interpretációja újabb keletű, hogy azzal szemben 1867-től egész a legújabb időkig ezeket a kérdéseket mindenki az 1867. évi XII. törvénycikk 11. §-a alapján elintéztetnek tartotta. (*Úgy van! Úgy van! jobb felől. Ellenmondások a bal- és a szélsőbaloldalon.*)

Ezeket kívántam felvilágosításul megjegyezni, különben kérem a költségvetés elfogadását. (*Élénk helyeslés és taps a jobb-oldalon. Zaj a baloldalon.*)

A miniszterelnök után gróf Apponyi Albert kért szót félreértett szavai értelmének helyreigazítása és személyes megtámadtatás címén. Igazságtalanabb vád — úgy mond — nem hozhatott fel ellene, mint éppen az, hogy ő a magyar állam közjogi helyzete követelményeinek érvényesítése tekintetében és a katonai kérdésekben a legkülönbözőbb nézeteket vallotta. Amit a miniszterelnök vele szemben következtetésnek nevez, az éppen ellenkezőleg, következetes fejlődés. Mióta mint vezető politikus ebben a Házban működik, a nemzeti irány követelése tekintetében soha tétovázást nem ismert. A nemzeti igények érvényesítését a hadseregben követelte különböző fokozatokban, aszerint, amint arra a körülmények alkalmat és módot nyújtottak. De az irány mindig ugyanaz volt és egyetlenegy pillanatot sem mutathat sem a miniszterelnök, sem más, amikor nála ez a fejlődés, ez a módosulás a nemzeti követelmények részleteiben ne felelt volna meg annak a nyilvánvaló egyenességével haladó iránynak, hogy mindig előbbre kell vinni a nemzeti irányt, a nemzeti közjog érvényesülését a közös intézmények és a hadsereg tekintetében. Volt egy epocha, amikor ezen a téren talán hallgatagabb volt. Ez akkor volt, amikor a Széll-kormány idején a szabadelvű pártba belépett és magát alárendelte annak a vezérletnek, amelyet bölcsnek és igaznak elismert. Azonban abban az időben sem mondott, le a nemzeti előrehaladásnak sürgetéséről. (103) Ami a miniszterelnök által felolvasott programpontra illeti, ha valaki ennek

a programnak egyes nem egészen szabatos kifejezéseiből akar szóló közjogi meggyőződése ellen fegyvert kovácsolni, mikor ezzel szemben áll az, amit országgyűlési beszédeiben mondott: ez egy kissé mesterkéltné vitakozási eszköz. Különben is abban a formulázásban, amelyet a miniszterelnök felolvasott, csak az van, hogy az 1868. véderőtörvény nem tartalmaz határozatokat a jelvényekre és a szolgálati nyelvre nézve, és pedig azért, mert ezeket az ügyeket a fejedelem hatáskörébe tartozónak vélte. Feltéve tehát, hogy ezt a programot szóló szövegezte, ezzel még egy szóval sem mondta, hogy ez az ő álláspontja, hanem csak azt mondta, amit országgyűlési beszédeiben is, hogy t. i. az országgyűlés ezeket a dolgokat hallgatólag a fejedelem intézkedésére hagyta. Már 1889-iki véderővitái beszédeiben határozottan tiltakozott azon¹ felfogás ellen, hogy a hadsereg szolgálati nyelvének meghatározása a fejedelem hatáskörébe tartozik. Nem valószínű tehát, hogy 1890-ben egy újság számára kiadandó programban ezzel ellenkező nézetnek akart volna kifejezést adni.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőház! Csak egy pillanatra akarom a t. képviselőház figyelmét igénybevenni. *(Egy hang a szélsőbaloldalon: Ma csütörtök van!)*¹ Nem, hanem péntek! *(Derültség jobbfelől.)* Először is némi helyesbítéssel kell élnem t. barátom azon felfogásával és állításával szemben és sajnálom, de itt ismét egy illúzióját kell bánfámon, mintha az ő fejlődése, az ő érvelése mindig, mint a nyilvessző ugyanazon irányban tört volna előre, mert engedje meg nekem, de éppen azok a momentumok, amelyeket ma felhoztunk, tanúsítják azt, hogy az ő fejlődése bizony meglehetősen iránytöréseket, irányváltoztatásokat mutat és az a nyilvessző nem mindig repült olyan egyenesen. Hogy többet ne említsek, t. barátom igen messzemenő követeléseket állított fel gvakran, habár a világért, sem olyan messzemenő követeléseket, mint aminők most megvalósítottak a katonai nevelés ügyében. De azután jöttek 1896-ban azok a bizonyos katonai javaslatok a nevelésről, továbbá a honvéd- és közös iskolai alapítványi helyek számának felemelése tárgyában. Akkor a t. képviselő úr kijelentette, hogy ezzel a katonai nevelésre vonatkozó programja ki van elégítve.² Én tehát azt gondolom, hogy itt az a nyilvessző egy kicsit az ellenkező irányba szaladt.

És engedje meg nekem a t. képviselőtársam azt, hogy ő más politikai nézeteinek kedvéért és más téren való politikai elvei érvényesülése végett belépett a szabadelvű pártba és akkor bizonyos koncessziókat tett a katonai kérdések szempontjából, amennyiben nyíltan és világosan elfogadott egy programot, amely az 1867: XII. t.-c.-re nézve a legorthodoxabb konzervativizmus álláspontján állott, mert már Széll Kálmán egész politikai szereplése

¹ Célzás Tisza júl. 7. nagy beszédének (196) egy tréfás megjegyzésére.

² Itt az 1897: XXII. és XXIII. t.-c.-ről Tan szó. (60, 71.) Apponyi és a régi nemzeti párt idevágó felfogásáról tájékoztat Apponyi, Emlékiratainak T. 239. és 250. lapján.

alatt az 1867:XII t.-e. és a Deák-tele tradíciók leghűebb, legigazabb reprezentálója gyanánt állította oda magát és a leghatározottabban foglalt állást mindig az olyan törekvések ellen, amelyek az 1867:XÜ. t.-c. messzebbmenő fejlesztését kívánták. Ehhez teljes joga volt. Itt azonban ismét lényegesen visszafelé fordult abból az irányból, amelyben elindult.

Hogy azután ily körülmények közt, ily lelki állapotban őt esztendőn keresztül kellemetlenül érezte magát és hogy most ennek a kellemetlen érzésnek jelensége elementáris erővel tör ki t. képviselőtársamból: azon valóban csodálkozni ezután nem lehet. (*Mozgás balfelől.*)

Végre meg kell védenem t. képviselőtársam szövegezését saját igaztalan támadásával szemben, mert az a szöveg, amelyet itt mind a ketten felolvastunk, csakugyan világos, precíz és szabatos szöveg és ha én akceptálom is a I. képviselőtársamnak azt a nagyon is finom diszinkcióját, hogy ebben a szövegben nem az ő egyéni nézete, hanem általában a törvényhozás álláspontja van az 1867: XII. t.-cikk 11. §-a alapján, ezt nagyon szívesen elfogadom. De bármely súlyt helyezek is t. barátom egyéni nézetére, rámnézve sokkal fontosabb, hogy mi itt a törvényhozás álláspontja és én konstatalhatom, hogy ezen állásponton állott Magyarország törvényhozása és nem most követünk el hazaárulást, mikor ezt védelmezzük, hanem azok a képviselő urak keresnek egy egészen új mesterkéltnél támadási módot, akik most ezt az álláspontot úgy akarják odaállítani, mintha mi akarnók meghamisítani az 1867-iki kiegyezést. (*Úgy van! jobbfelől.*) Ezt a törvényhozás akarta, az interpretálta így és mi csak ezt akarjuk. (*Úgy vaoi! jobb felől.*) Ezeket kívántam megjegyezni. (*Helyeslés a jobboldalon.*)

Miután még Molnár János tiltakozott a miniszterelnök azon állítása ellen, hogy a néppárt programja és praxisa között ellentét van, a Ház a költségvetési általánosságban elfogadta.

Elnök napirendi javaslatot tesz. mely szerint a Ház a legközelebbi, július 9. ülés napirendjére tűzze ki a költségvetés első füzetében foglalt Ú. n. kisebb tárcák költségvetésének és ezzel kapcsolatban az udvartartási költségekről szóló törvényjavaslatnak tárgyalását.

Lengyel Zoltán kérdi, hogy mit fog holnap a Ház tárgyalni? A költségvetést-e vagy pedig az udvartartásról szóló törvényjavaslatot? Mert két ilyen tárgyat nem lehet így összekötve napirendre tűzni.

Elnök megjegyzi, hogy a Ház július 7-én hozott határozata szerint az udvartartási költségekre vonatkozó tételnél fog egyúttal az udvartartás költségeinek megállapításáról szóló törvényjavaslat is tárgyalatni.

Lengyel Zoltán ismételtén kérdi, hogy holnap mit tárgyal a Ház, mert az bizonyos, hogy egyszerre két dolgot nem tárgyalhat. Nézete szerint először a törvényjavaslatot és utána a költségvetést kell tárgyalni, de a kettőt összekeverni nem lehet. A Háznak előbb határoznia kell a civillista felemelésére vonatkozó törvényjavaslatról, mikor aztán ezt a javaslatot letárgyalta, akkor il régi, vagy az új tételt illeszti a költség-

vetésbe az udvartartási költségekre vonatkozólag, aszerint, amint a Ház határozott.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. Ház! *(Halljuk! Halljuk!)* A t. képviselő úr egészen feleslegesen vet fel egy olyan kérdést, amelyre nézve — azt hiszem — tisztában vagyunk mindnyáján, akik ez irányban a Ház praxisát ismerjük. Nagyon gyakori eset, hogy egy vagy más törvényjavaslat, amely a költségvetésnek valamely tételével kapcsolatban áll, ezen tétellel kapcsolatban is tárgyalatik. *(Helyeslés a jobboldalon. Zaj a szélsőbaloldalon.)* Tessék csak a végét megvárni, semmiféle nézeteltérés nem lesz! Vagyis az illető tételnél a költségvetés tárgyalása megszakíttatik, az illető törvényjavaslat elintéztetik és azután szavaztatik meg az illető tétel. *(Felkiáltások a szélsőbaloldalon: Ez helyes, ezt akarja ő is!)* Ezt akarja mindenki. Az elnök úr kijelentése határozaton alapszik, mert a Ház e részben már határozott.

Lengyel Zoltán: De rosszul határozott!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Hála Isten, a Ház rendesen úgy határoz, ahogy nem találja jónak a képviselő úr! *(Élénk derűség jobbfelől.)* Házhatározat van, amely nem jelent semmi egyebet, mint amit az elnök úr is mondott. Állandóan bevett praxisa és számos precedenssel megállapított eljárása a Háznak, hogy valahányszor egy javaslat a költségvetéssel kapcsolatban tárgyalatik, az illető költségvetési tétel megszavazása előtt jön a javaslatnak általánosságban és részletekben való megvitatása és amikor a javaslat letárgyalatott, akkor szavaz a Ház az illető költségvetési tétel felett. Ezt akarta a Ház múltkori határozatával. Ennek felel meg az elnöki enunuciáció is és így egészen felesleges ezt a kérdést tovább bolygatni. *(Helyeslés.)*

Újabb hozzászólások után a Ház elfogadta elnök napirendi indítványát, a melynek, illetőleg a Ház július 7. határozatának értelmében az udvartartási költségek tételénél a költségvetés tárgyalása felfüggesztetik arra az időre, amíg az udvartartási költségek fölemelésére vonatkozó törvényjavaslatot a Ház le nem tárgyalja és csak azután szavaz a szóban forgó költségvetési tétel felett.

Az időrendi összefüggés kedvéért e helyen említjük meg, hogy a közös hadsereg Rendeleti Közlönye július 8-án közölte a közös hadügy-miniszter 1904 július 1-én 1276/Vl. sz. a. kelt körrendeletét a katonai reál- és hadapródiskolák tantervének nyelvi tekintetben való módosítása tárgyában. A rendelet az 1904/1905. tanév kezdetétől az eddiginél szélesebb tért biztosít a magyar tanítási nyelvnek a Magyarországon és az ország határain kívül elhelyezett ezen katonai tisztképző-intézetek tantervében.¹ Ezzel végrehajtást nyert, a kilences bizottság katonai programm-

¹ A katonai reál- és hadapródiskolák új tantervére vonatkozó hadügy-miniszteri rendeletet közli és magát az új tantervet ismerteti a 11. H. 1904. júl. 9. és júl. 14. számában.

jának a katonai nevelésügy reformjára vonatkozó egyik lényeges pontja. (4. c. pont.)¹

198. 1904 július 9. országos ülés. — Az udvartartási költségekről szóló törvényjavaslat napirendretűzése. — E törvényjavaslat általános tárgyalása: a civillista felemelésének okai; az 1867. évi XII. t.-c. és a külön magyar udvartartás; a magyar udvari élet társadalmi előfeltételei. — Polémia Apponyival: a magyar udvar előfeltételei; Apponyi véleményváltoztatása; a 67-es kiegyezés hiányai. — Vita a házszabályok 203. §-ról. (Napló XXVI. k. 328., 329., 330—331., 333—336., 351—352., 354. 1.)

A július 9-iki ülés napirendjére a Ház tudvalevőleg (197) az 1904. évi állami költségvetés első füzetében foglalt ú. n. kisebb tárcák költségvetésének és ezzel kapcsolatban a civillista felemeléséről szóló törvényjavaslatnak tárgyalását tűzte ki, éspedig oly értelemben, hogy az udvartartási költségek tételénél a költségvetés részletes tárgyalása felfüggesztetik addig, amíg az ezen költségek felemelésére vonatkozó törvényjavaslatot a Ház le nem tárgyalja és csak azután tér át a szóbanforgó költségvetési tétel tárgyalására, illetve a költségvetés részletes tárgyalásának folytatására. Míg azonban a civillista felemeléséről szóló javaslat tárgyalása megkezdődhetett volna, a Háznak egyes ellenzéki képviselők szörszállhasogató akadékoskodásán kellett átésnie.

Ugyanis Lengyel Zoltán a házszabályokhoz szólva, előadta, hogy a tegnapi ülés végén kétszer is felszólalt a mai ülés napirendjének megállapítása kérdéséhez. Fejtegetéseihez a Ház minden tagja hozzájárult és az elnök úgy mondotta ki a mai ülés napirendjét, hogy a költségvetés tárgyalása felfüggesztetik arra az időre, míg a civillista felemeléséről szóló törvényjavaslat letárgyalatik. Ennek ellenére a mai napirendben a kisebb tárcák költségvetése van elsőnek felsorolva és az van mondva, hogy csak ennek kapcsán fog tárgyalatni a szóbanforgó törvényjavaslat. Ezzel szemben a helyes sorrend az, hogy előbb következik ezen törvényjavaslat tárgyalása és csak azután jön a kisebb tárcák költségvetése. Mert ha a költségvetésben egy közbenső tétel lenne az udvartartás, akkor helyes volna a napirend sorrendje; de ez az első tétel, ennél fogva a kisebb tárcák tárgyalása csak ennek a törvényjavaslatnak elintézése után következhetik. Kéri tehát az elnököt, hogy a tárgyalás sorrendjét ilyen módon megszabni és a következő ülés napirendjét ennek megfelelően kijavítani méltóztassék.

Gróf Tisza István miniszter elnök: T. Ház! Én azt hiszem, a

¹ A katonai nevelésügy reformjára nézve különösen fontos Tiszának 1904 márc. 3. beszéde (159).

A kilences bizottság katonai programjának gerince tudvalevőleg a magyar tisztképzés ügyére vonatkozó 4. pont. Ennek végrehajtását szolgálja a fentemlített hadügyminiszteri rendeletén kívül mindenekfelett a közös hadseregbeli katonai nevelőintézetek magyar alapítványainak nagyarányú szaporításáról szóló 1904: XX. t.-c.

A katonai nevelőintézetek tanítási nyelve, továbbá az ottani alapítványi helyek betöltése és szaporítása tárgyában említésreméltó levelezés folyt Tisza és Pitreich) közös hadügyminiszter között 1904 tavaszán és nyarán. (Az idevágó félhivatalos levelek megvannak Tisza hátrahagyott írásai között.)

képviselő úr is nagyon jól tudja azt, hogy egészen felesleges szórászhasonlatot követ el, mert teljesen egyetért a t. Ház minden egyes tagja abban, — tegnap ez itt ki is fejtett, — hogy az első tételnél már felfüggesztetik a költségvetés tárgyalása és azután következik az első tétellel kapcsolatos törvényjavaslatnak általánosságban és részleteiben való tárgyalása. E tekintetben tehát semmiféle különbség, vagy nézeteltérés nincsen, hanem egyszerűen követjük azt a praxist, amelyet mindig követett a Ház, hogy a költségvetéssel kapcsolatban tárgyalván a törvényjavaslat, a költségvetés részletes tárgyalása kezdetik meg, de mindjárt az első tételnél felfüggesztetik, amint ezt a képviselő úr is kívánta. En azonban szeretném tudni, miképp lehessen valamit felfüggeszteni, amit az ember még meg sem kezdett. Teljesen helyes tehát az az eljárás, amelyet, a Ház követ és amelyet a Ház tegnap elhatározott. Különben sem volna lehetséges most azt a határozatot, amelyet a Ház tegnap hozott, megdönteni. Egészen rendben van tehát a dolog, elsősorban következik a törvényjavaslat általános tárgyalása. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Ugron Gábor szerint, ha a Ház helyesen és alkotmányosan akar eljárni, akkor nem teheti azt, amit a miniszterelnök kívánt, mert csak az esetben folytathatja az udvartartás tételének tárgyalását, ha az udvartartás költségeit felemelő törvény már szentesítve és kihirdetve van. Indítványozza tehát, hogy az udvartartási költségek tételénél addig, amíg ez a törvény hatályba lép, a tanácskozást tartsák függőben, a költségvetés többi tételét pedig vegyék tárgyalás alá.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. Ház! Számos precedens szól amellett, hogy a Ház ellenkező eljárást követett; *(Zaj. Elnök csenget.)* hogy valamely költségvetési tétellel kapcsolatos törvényjavaslat tárgyalása után nyomban szavazott az illető költségvetési tétel felett.

Ugron Gábor: Rosszul tette!

Gróf Tisza István miniszterelnök: En nem hiszem, hogy rosszul tette, mert utóvégre is igen jól méltóztatnak tudni először, hogy a költségvetés tárgyalása után következik még az appropriacionális törvényben a költségvetés tételeinek végleges megállapítása; másodsorban méltóztatnak tudni azt is, hogy tökéletesen úgy áll a dolog a törvényjavaslatra, mint magára a költségvetésre nézve, hogy t. i. mind a kettő csak a főrendiház hozzájárulása után és az Ő Felsége által való szentesítés után nyerhet jogerőt. Ha tehát a főrendiház valamely olyan változtatást tesz a törvényjavaslaton, amely kihatással bír magára a költségvetésre is, ez kireparálható magában a Házban az appropriacionátus javaslatnál, vagy ha ott meg nem történék, kireparálható a főrendiházban, amelynek épp úgy szavaznia kell a költségvetési tétel, mint a javaslat felett, amely épp úgy visszaküldheti a képviselőházhoz a költségvetés illető tételét, mint a javaslatot. Ez volt

a Ház praxisa mindig, ilyen értelemben szól a Ház tegnap hozott határozata, én tehát kérném a Házat, — talán most nem is lehetne tenni — ne méltóztassék azt megbolygatni, hanem méltóztassék a tegnapi határozatban megnyugodni. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)*

Rátkay László azt hiszi, hogy a miniszterelnöknek nincs igaza. A költségvetésbe helytelenül már a felemelt udvartartási tételt állították be, holott csak a törvényileg megállapított régi tételt lehetett volna beilleszteni. A miniszterelnöktől felvilágosítást kér arra nézve, hogy a felemelt tétel kerülvén szavazás alá mit csináljanak azok a képviselők, akik elfogadják ugyan a régi tételt, de nem hajlandó megszavazni a felemelt tételt?

Gróf Tisza István miniszterelnök: Igazán csodálkozom, hogy hozzám fordul felvilágosításért a t. képviselő úr, mert ez már csakugyan nagyon egyszerű dolog. A képviselőház azon t. tagjai, akik a régi tételt megakarják szavazni, de a fölemelt tételt nem, a vita folyamán egyszerűen indítványozzák, hogy ne a fölemelt, hanem a régi tétel szavaztassék meg.

Ugron Gábor úgy véli, hogy miután az udvartartás költsége nem nevezhető kisebb tárcának, a mai napirendre vonatkozó tegnapi elnöki enunciaciót csakis akként lehetett érteni, hogy ha a civillista felemeléséül szóló törvényjavaslat letárgyaltatok, akkor a kisebb tárcák költségvetésének tárgyalása fog következni, nem pedig az udvartartás költségeinek tárgyalása. Kéri az elnököt, hogy a kisebb tárcákat és az udvartartás költségeit ne zavarja össze, mert a kettőt külön kell választani.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. Ház! *(Halljuk! Halljuk!)* Az egy uzus a költségvetésnek azt ia füzetét, amelyben az állami kiadásoknak tárcába be nem osztott tételei, továbbá a miniszterelnökség, Ő Felsége személye körüli minisztérium s a horvát minisztérium költségvetései foglaltatnak, kisebb tárcáknak nevezni. A kifejezés nem helyes, nem precíz, mert hiszen nemcsak a civillista, de az államadósságok, nyugdíjak, Horvát-Szlavonországnak járuléka, az országgyűlésnek költségvetése, tehát számos más olyan tétel foglaltatik abban, amelyek tiúajdonképpen nem képeznek kisebb tárcát.

Az elnök úr tegnapi enunciaciója pedig nagyon helyesen nem is használta ezt a „kisebb tárcák” kifejezést, hanem azt mondta, hogy a költségvetés azon füzete fog tárgyalatni, amelyben a kisebb tárcák vannak; tehát azon füzet tárgyalását kezdjük meg, s megyünk abban t ét el ről-t ét el re tovább, ahol azután a kisebb tárcák költségvetése csak számos más tétel, t. i. országgyűlés, közigazgatási bíróság költségvetése, államadósság stb. után fog tárgyalás alá vétetni. Az elnöki enunciació tehát egészen precíz ebben a tekintetben s ez az akadémikodás nem bír kellő alappal. *(Helyeslés a jobboldalon.)*

Napirend szerint következett végre a kisebb tárcák 1904. évi költségvetésének tárgyalása. Jegyző olvassa a költségvetés első tételként szereplő udvartartási költségek felemelt összegét. Elnök kijelenti, hogy a Ház határozatához képest a költségvetés ezen tételének tárgyalása felfüggesztetik és következik az udvartartási költségekről szóló törvényjavaslat tárgyalása.¹

Előadó után, be nem várva a javaslat ellen elhangzó kritikát, azonnal felszólalt a miniszterelnök.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőház! *(Halljuk! Halljuk!)* Én azt hiszem, hogy kötelességet teljesítek akkor, amidőn be nem várva a javaslat elleni netáni kritikát és támadásokat, felszólalok néhány teljesen objektív felvilágosítás adása céljából. Érzem, hogy ez kötelességem két okból.

Olgyai Lajos: Szomorú kötelesség!

Gróf Tisza István miniszterelnök:

Kötelességem először

¹ I. Az udvartartás költségeit az 1870: V. t.-c. 3,650.000 forintban állapította meg. Ezt az összeget az 1873: III. t.-c. 4,650.000 forintra emelte fel. E költségnek további tíz-tíz évre való megszavazását tartalmazza az 1879: XLIII. és az 1889: XXXIX. t.-c. Ez utóbbinak hatálya 1899 dec.

31-ig tartott. Azóta e részben az 1904: XXXIII. t.-c. megalkotásáig, amelynek alapját tevő törvényjavaslatról a fenti szövegben van szó, nem volt törvényes rendelkezés. Az udvartartási költségeknek 1873-ban megállapított összege 31 évig változatlan maradt. Az 1904: XXXIII. t.-c. az udvartartási költségeket 2 millió koronával emeli fel.

Az udvartartási költségekről szóló ezen törvénycikknek alapja az 1867: XII. t.-c. 7. §-a, mely így hangzik:

„A *pragmatica sanctio* szerint közös ugyan az uralkodó, ... de még ez nem teszi szükségessé, hogy a fejedelm udvartartásának költségei közösen állapíttassanak meg. Ily közös megállapodást a *pragmatica sanctio*ban kitűzött cél nem igényel, Magyarország alkotmányos önállósával pedig s a magyar király fejedelmi magas tekintélyével sokkal inkább megegyez, hogy a magyar országgyűlés... külön szavazza meg a magyar király udvartartása költségeit. Az udvartartás költségeinek megszavazása... tehát közös ügynek ne tekintetik“.

II. A 67-iki kiegészítés óta, mely (habár legkevésbé sem zárja ki jogi lehetőségét) nem követeli kifejezetten az elkülönített magyar udvartartást és ezért nem is tekinthető törvénytértésnek, hogy 1867 után sem volt külön magyar udvartartás: az addigi egységes udvartartás változatlanul maradása mellett bizonyos rendelkezések történtek a mohácsi vész előtt fennállott külön magyar királyi udvartartás felélesztésére, illetve a dualizmus szellemében az elkülönített magyar udvartartás fokozatos megvalósítására. Vagy legalább is arra, hogy az egységes udvartartás keretében és ellenére is bizonyos Magyarországot érdeklő ünnepélyes közjogi cselekményeknél a magyar királynak az osztrák császártól jogilag önálló és megkülönböztetett fejedelmi minősége külsőleg is kifejezésre jusson.

Ezek a rendelkezések a következők:

1. Az 1893. nov. 00. lf. elhatározás, mely szerint! az (egységes) udvar körében előforduló ünnepélyes közjogi cselekményeknél, melyek Magyarországot érdeklík, az udvartartás főhivatalainak eddig szerepelt főnökei helyett kizárólag magyar zászlósok működnek közre.

2. Az 1895. dec. 13. lf. elhatározás, mely az első főudvarmester állandó képviselőtére Budapesten „Udvarnagy Magyarországon“ elnevezéssel külön udvari méltóságot szervez.

azért, mert ezt a javaslatot hivatalbeli elődeim¹ nyújtották be és ezért szükséges kijelentnem, hogy a kormány megalakulása alkalmával megfontoltuk a kérdést és ragaszkodtunk ezen javaslat fenntartásához azon, most elmondandó objektív indokok alapján, melyek folytán a javaslatot indokoltnak, helyesnek és szükségesnek találtuk. Kagaszkodtunk e javaslatához, de egy változtatással, amely azon körülményben találja magyarázatát, hogy a javaslat benyújtásától az új kormány megalakulásáig egy teljes esztendő telt el anélkül, hogy ez a javaslat tárgyalás alá vétetett volna. Ez a változtatás ugyanis az időpontra vonatkozik, mert amíg az eredeti javaslat 1902. január 1-től kontemplálta a civillistának fel-emelt összegben való megállapítását, addig a jelen kormány kérni fogja a részletes vita során a t. Házat, hogy ezen határidő ne 1902., hanem 1903. január 1-ével állapíttassák meg, amint hogy ezt az 1903. évi költségvetési javaslat... (*Nagy zaj balfelől. Egy hcóng: Közösügy!*)

Rónay János: Nem közösügy ez, hanem magyar ügy! Még ezt sem tudja! (*Zaj balfelől. Halljuk! Halljuk! jobb felől.*)

Gróf Tisza István miniszterelnök: Mondom tehát, kérni fogjuk a Házat, hogy a határidő egy évvel későbbre, vagyis 1903. január 1-ére tétessék, amint ezt már az 1903. évre szóló költség-

3. Az 1903. márc. 31. rendelet, mely az „Udvarnagy Magyarországon“ mellé. Budapesten udvarnagyvi hivatalt szervez.

4. Az 1904. okt. 14. lf. elhatározás a magyar darabont-testőrség felállítására tárgyában.

Idevág végül az 1909: XVI. t.-c. a magyar főudvaraügyi bíraskodásról, mely szerint Budapesten magyar főudvornagyvi bíróság állíttatik fel. (Idevonatközülag a Tisza-kormány még 1904. márc. 2-án nyújtott be törvényjavaslatot, mely azonban nem került parlamenti tárgyalásra. Erről szó van a 104. sz. a.)

III. Az udvartartás jogi természetével foglalkozik — persze német-osztrák patrimoniális szellemben — Iván Zolger nagyterjedelmű könyve: *Dér Hofstaat des Hauses Österreich* (1917), amelynek a magyar szent Korona tana alapján álló kitűnő bírálatát adja nagyérdemű publicistánk, br. Wlassics Gyula, Az udvartartás jogi természete c. tanulmányában. (Meggjelent egyidejűleg a Budapesti Szemle és a Jogállam 1917. nov. számában.) Zolger nagyérdemű tudományos munkájáról szél Marczali Henrik bírálatá is *Az ausztriai liáz udvara* címmel. (Magyar Figyelő 1917. dec. 1. sz.)

Még megjegyezni kívánom, hogy Wlassics Gyula Tisza Istvánnal teljesen egyező álláspontot foglal el Tisza 1904. júl. 9. beszédében felvetett abban az alapvető közjogi kérdésben, hogy az 1867:XII. t.-c. alapján fel lehet-e állítani a külön magyar udvartartás követelményét, mint olyan közjogi követelést, amelynek megtagadása jogsérelmet jelent? Wlassics is ismételten hangsúlyozza, hogy az 1867-iki kiegyezés megalkotói *nem* kívánták az elkülönített magyar udvartartás és ezért a 67-iki kiegyezés alapján *nem* tekinthető törvénysértésnek, hogy elkülönített magyar királyi udvartartás nincs. (Bp. Szemle, 1917. nov. sz. 197., 199., 206—208. 1.) Hozzáfüzöm, hogy ugyanez áll a külön magyar hadsereg oly sokat vitatott kérdésére is.

¹ Ezt a javaslatot a Széll-kormány nyújtotta be 1902. okt. 14-én és a Tisza-kormány fenntartotta. (195).

vetési törvényjavaslat tárgyalása alkalmával volt szerencsém a t. Háznak bejelenteni.¹

A másik indok, amiért felszólalok, abban a körülményben rejlik, hogy ez a törvényjavaslat a dolog természeténél fogva tulajdonképpen csak egy igen kivonatos rövid indokolással volt ellátható és célszerűnek, a kormány kötelességének tartom, hogy ezen rövid indokolást egy pár olyan felvilágosító megjegyzéssel egészítsem ki, amely azután tisztább képet nyújt a t. Háznak a kérdés valódi hordereje, a felemelés való céljai és szükségessége felől (*Halljuk! Halljuk! jobbfelől.*) és amely, remélem, elejét fogja venni annak az alaptalan feltevésnek, mintha a civillista felemelése azért volna szükséges, hogy akár Ő Felségének, akár az uralkodóház többi tagjainak bárminő költséges fényűzési passziói az eddiginél nagyobb keretben elégíttessenek ki.

Ha analizáljuk a kérdést — és természetesen én kötelességemnek tartottam megismerkedni az idevágó adatokkal — a helyzet úgy áll, hogy ha összehasonlítjuk az udvartartás jelenlegi költségvetését és kereteit a 70-es évek átlagával, mert az 1872—1879. évek átlagára történt a számítás: úgy azt fogjuk találni, hogy az uralkodóház egyes tagjait megillető úgynevezett apanage-ok, mondhatni, változatlanul maradtak, és hogy ezek csak egy nagyon csekély összeggel emelkedtek; ellenben Ő Felségének, hogy úgy mondjam, háztartási kiadásai lényegesen apadtak. Úgy, hogy ha a kettőt összevetjük és egybefoglaljuk az uralkodóház tagjait megillető apanage-okat és Ő Felségének háztartási kiadásait, az udvartartási költségek ezen két rovatánál együttvéve is némi apadás konstatálható, szemben a 70-es évek eredményeivel.

Azt hiszem, t. Ház, nagyon kevés olyan háztartás, vagy nagyon kevés olyan közintézmény lesz Magyarországon, amely ugyanezt mondhatná és amely nem igen jelentékeny emelkedést találna a maga berendezkedésében, ha jelenlegi viszonyait az 1870-es évek viszonyaival hasonlitaná össze. És ez a dolog nem is lehet meglepetés az előtt, aki csak félig-meddig is ismeri Ő Felségének életmódját és egyéniségét, hiszen azt mindenki tudja róla, hogy nála kevesebb egyéni igényvel, kevesebb fényűzési hajlammal bíró ember nem lehet és hogy ő egész életét odaadó munkásságban, odaadó kötelességteljesítésben, (*Úgy vám! jobbfelől.*) népei javára csüggedést nem ismerő fáradozásban töltötte el. (*Úgy van! jobbfelől.*)

Olay Lajos: Legyen az uralkodó magyar, akkor szívesen megadjuk! A németnek nem adunk semmit! (*Úgy van! a szélsőbaloldalom.*)

Gabányi Miklós: Egy főherceg sem érdemel apanage-ot, ki-

¹(164), (167).

véve József és Ágost főherceget. *(Úgy van! a szélsőbaloldalon. Zaj.)*

Elnök: Kérem Gabányi képviselő urat, ne méltóztassék külön beszédeket tartani!

Gróf Tisza. István miniszterelnök: Épen azért, t. Ház, felemelni mégis szükséges a civillistát.

Olay Lajos: Hogy magyar legyen!

Gróf Tisza. István miniszterelnök: Szükséges felemelni két okból. Az egyik abban a körülményben rejlik, hogy úgy, amint az állami alkalmazottaknál, úgy, mint a magántisztviselőknél, úgy, amint egyéb alkalmazottaknál is a különböző illetmények az utolsó 30 esztendő alatt rohamosan emelkedtek: kellett felemelkedniük azon személyzet illetményeinek is, amely részint mint hivatalnoki testület, részint mint cselédség az udvartartásnak kiegészítő részét képezi. *(Úgy van! jobbfelől.)*

Ezen elodázhatatlan emelkedése a személyzet illetményeinek, amely egyáltalában nem személyzetszaporításban rejlik, hanem abban, hogy a fizetéseket kellett felemelni, hogy csak némileg is lépést tartson az udvartartás az állami fizetések felemelésével, eredményezte azt, hogy az udvartartás évek óta krónikus deficitel küzd, amellyel csak azon körülménynél fogva birkózhatott meg, hogy felemésztett Ő Felségének rendelkezésére álló bizonyos tökevagyon. *(Felkiáltások a baloldalon: Az nem a magyar udvartartásra. ment!)* S e tökevagyonból fedezte azon költségeket, amelyek az udvartartásnak régebbi keretben való fenntartására a változott viszonyok között feltétlenül szükségesek voltak. *(Úgy van! jobbfelől.)*

Gabányi Miklós: Hol van a magyar királyi udvartartás?

Gróf Tisza István miniszterelnök: A másik tényező, amely a költségeknek emelkedését idézte elő, a budapesti királyi várpalotának és Budapestnek, mint ő Felsége magyar székvárosának ki-domborításával függ össze.

Gabányi Miklós: De nem székel benne! *(Úgy van! a szélsőbaloldalon.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Legelőször is magának a várpalotának a kiépítése olyan óriási dimenziókat vett és pedig éppen azon célból, hogy azután necsak Ő Felségének, hanem az uralkodóház többi tagjainak is magyar otthonát képezze, ahol, ha hazajön, Budapesten megfelelő ellátást nyerhessen. *(Egy hang a baloldalon: De mikor jön haza!)* Ezért magát az építkezési járulékot is fel kell emelni.

Másfelől pedig az építkezés befejeztével a fenntartás és a kezelés, valamint a kezelőszemélyzettel való ellátás is fokozottabb kiadásokat igényel. Ezenkívül indokoltnak találtatott úgy Becsben, mint Budapesten némi felemelése azon járulékoknak, amelyekkel Ő Felsége itt is, ott is bizonyos színházak költségeihez

járul — és igen jól méltóztatik tudni, hogy nálunk a kir. Opera-ház és a Nemzeti Színház költségeihez járul hozzá.

Ezen járulékok természetesen ugyanabban az összegben állapítatnak meg Budapesten, mint Bécsben. Végül Széll Kálmán miniszterelnök kijelentette a pénzügyi bizottságban, hogy fel fog állítani a magyar darabont-testőrség, amely által Ő Felsége-nek testőrségi intézményében is teljesen helyreáll a paritás.¹ Ennek folytán minden olyan ünnepélyeknél, ahol a testőrség megjelenéséről van szó, ebből a szempontból a teljes paritás lesz Ausztria és Magyarország közt és Ő Felsége fejedelmi személyiségének teljesen dualisztikus jellege fog kidomborodni paritásos alapon. *(Úgy van jobbfelől. Zaj a szélsőbaloldalon.)*

Ha ezekből a szempontokból összegezem most már az eredményeket, oda rezumálhatom a dolgot, hogy magyar, illetőleg budapesti célokra fog fordítatni a kontemplált két millió koronának körülbelül 40 százaléka, vagyis 800.000 korona, a többi pedig szükséges arra a célra, amelyre az osztrák felemelt civillista túlnyomó nagy része is fordítatni fog, hogy tudniillik kiküszöböltessek az udvartartás mai viszonyaiból az a krónikus deficit, amellyel a személyzeti kiadások fokozása jár. *(Úgy vám! jobbfelől.)*

Ha így objektíve méltóztatnak kontemplálni a kérdést, nem hiszem, hogy bárki is be ne lássa, hogy az udvartartási költségeknek ezen felemelése csakugyan indokolt és szükséges dolog. *(Úgy van! jobbfelől.)*

Nessi Pál: Hol a magyar udvartartás?

Gróf Tisza István miniszterelnök: És t. képviselőtársaimat én arra kérném, ne tartassák vissza magukat ezen tétel megszavazásától még azon körülmény által sem, hogy a magyar udvartartás úgy, ahogy t. képviselőtársaim azt kívánják, nincs megvalósítva.

Nessi Pál: Önök nem kívánják?

Gajáry Géza: De nem úgy! *(Mozgás és derűlttség a szélsőbaloldalon. Elnök csenget.)*

Rákosi Viktor: Kérjük Gajáryt, hogy dolgozza ki a tervezetet!

Gajáry Géza: A „Kakas Márton”² már ki van adva, szombat van!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Az bizonyos, hogy a jelenlegi viszonyok között úgy közgazdasági, mint politikai és pedig magyar nemzeti, és hozzáteszem, magyar nemzeti dinasztikus szempontokból is *(Halljuk! Halljuk!)* nagyon erős és nagyon hatalmas érveket lehet felhozni a külön magyar udvartartás mel-

¹ A magyar darabont-testőrség felállítását a király csakugyan el is rendelte 1904 okt. havában. (L. előbbi jegyzetet.)

² Rákosi Viktor szerkesztette éleclap.

lett. Elismerem, hogy igen nagy hátrányokkal van egybekötve közgazdaságilag, hogy ezen jelentékeny összegnek is túlnyomóan nagyobb része nem Magyarország területén köttetik el. *(Halljuk! Halljuk!)*

Olay Lajos: Van magyar nemzeti dinasztia? *(Halljuk! Halljuk! a jobboldalán.)*

Elnök (csenget): Csendet kérek!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Elismerem azt is, hogy jól esnék minden magyar embernek, ha Ő Felségét magyar udvartól környezve ünnepelhetnek az egész éven keresztül Budapesten. *(Általános helyeslés.)*

De, t. Ház, a kérdés először is az, hogy fel lehet-e ezt állítani mint egy olyan közjogi követelményt, amelynek nem teljesítése, amelynek megtagadása sérelmet képez? Erre nézve egyszerűen liivatkozhatom ismét arra, hogy mindazok, akik a 67-es alapon állottak és állanak, elejétől fogva mindig úgy állították oda ezt a kérdést, hogy Ő Felsége saját udvartartását legjobb belátása szerint rendezze be és ebben a tekintetben a magyar közjog szempontjából azt a követelményt felállítani és annak megtagadását jogsérelemként állítani oda, hogy két egész külön udvartartás szerveztessék, egy magyar és egy osztrák, nem lehet.¹ Közjogi szempontból igenis lehet követelni valamit, ami meg is van, tudniillik azt, hogy valahányszor valamely közjogi aktusnál a magyar király jelenik meg, ott a magyar királyt magyar udvari méltóságok és magyar közjogi méltóságok környezzék. Ez meg is követeltetik, ez meg is van.²

Bakonyi Samu: Ott van az első főudvarmester, aki nem magyar.

Gróf Tisza István miniszterelnök: Az első főudvarmesternek semmi szerepe ezeknél a közjogi aktusoknál nincs, mert ott magyar zászlósurak teljesítik mindazt, ami Ő Felsége személye körül teljesítendő. *(Úgy van! jobbfelől.)*

A másik, és hozzáteszem, a fontosabb dolog az, hogy meglegyen az a társadalmi kapcsolat az uralkodóház és a magyar nemzeti társadalom között, amely óhajtandó volna és amelyet annál melegebben kell, hogy óhajtson és ápolni igyekezzék valaki, mentül inkább egyesíti a magyar nemzeti érzést dinasztikus érzelmekkel és hűséggel is. Ebből a szempontból én nem abban látom a dolgok lényegét, hogy két szolgaszemélyzet, vagy akárcsak az udvari méltóságoknak is két személyzete áll-e előttünk és hogy olyankor, amikor ő Felsége Becsben tartózkodik, itt Ő Felsége nélkül magára hagyatva egy egész sereg méltóság, tisztviselő és szolgálja járjon magyar uniformisokban, — hanem a dolog lényege,

¹ L. Mindkettőre ezen számnak első jegyzetét!

szerintem abban fekszik, hogy Budapest Ő Felségének székvárosa, otthona legyen; hogy ne mint vendég jelenjék meg körünkben, de hazajöjjön mihozzánk és hogy mentül többet legyen úgy Ő Felsége, mint az uralkodóház többi tagjai Magyarország fővárosában. *(Általános élénk helyeslés.)*

Nessi Pál: Tessék megcsinálni!

Gróf Túza István miniszterelnök: Ebben a tekintetben mindenesetre fontos körülmény volt a várapotának nagy mértékben való kiépítése, amely tulajdonképpen csak most nyer befejezést; csak most rendeztetnek be annak összes lakosztályai és csak mostantól fogva adatik meg a lehetősége annak, hogy az uralkodó család tagjai nagyobb számban és huzamosabb tartózkodásra is Budapestre jöhessenek.

Hogy azután ebből a lehetőségből valóság váljék, azt nem lehet paragrafusokban kimondani, azt nem lehet egy udvartartási apparátus felállításával dekretálni, azt az idő és ennek a dinasztikus és nemzeti szempontból fontos momentumnak megérlelése teszi csak lehetővé. Itt ismét csak arra hívhatom fel a t. Ház figyelmét, amire bár egy egész más eszmekörben már felhívtam, — de tulajdonképpen a helyzet itt is ugyanaz — hogy ha mi azt akarjuk, hogy az uralkodóház tagjai mentői számosabban, minél több időt töltsenek körünkben, akkor ennek igyekezzünk a magunk részéről is megadni előfeltételeit a magyar társadalmi életnek és a magyar közéletnek olyan kialakítása által, *(Zaj halfelől.)* amely vonzerőt gyakorol; vonzerőt, mert rokonszenvet ébreszt és vonzerőt, mert tisztéletet és becsülést parancsol. *(Élénk helyeslés a jobboldalon. Zaj halfelől.)*

Ennek a szempontnak állandó, folytonos és következetes figyelemben tartása által fogjuk lépésről-lépésre megközelíthetni azt a célt, amely egyenlő súllyal bír mindnyájunkra nézve. *(Úgy vaun! jobbfelől.)*

Ezeket a szempontokat kívántam kiemelni, t. Ház, és ezek alapján kérem a törvényjavaslat elfogadását. *(Élénk helyeslés jobbfelől.)*

A miniszterelnöki után Rákosi Viktor, a Kossuth-párt hivatalos szónoka, nagyon élesen támadta a javaslatot és a következő határozati javaslatot terjesztette elő:

„Mondja ki a Ház, hogy az 1904-iki törvényjavaslatba felvett magyar udvartartás költségeinek felemeléséhez hozzá nem járul.

Mondja ki a Ház, hogy az eddigi udvartartási költségeket se szavazza meg mindaddig, míg a magyar király Budapesten a magyar nemzethez és a magyar királyság fényéhez méltó önálló magyar udvartartást nem létesít, és az évnek legalább a felét Magyarország területén nem tölti.” *(Élénk helyeslés a szélsőbaloldalon.)*

Gróf Apponyi Albert, a következő szónok, teljes elismeréssel van a miniszterelnök felszólalásai iránt. Teljes elismeréssel különösen azzal szem-

ben, hogy a magyar udvartartásnak önálló államiságunk igényeinek megfelelő berendezését, imént elhangzott nyilatkozatából kivehetőleg, ő is rokonszenvvel kíséri és az arra való törekvésnek nem akarja útját állani. De az a módszer, amelyet ajánl, sem igazságon nem alapul, sem sikerre nem fog vezetni. Azt mondja ugyanis, hogy ami azt a kívánalmat illeti, hogy a király és az uralkodóház tagjai mentül többet legyenek az ország fővárosában: annak teljesebbé rajtuk is áll; ezt nem lehet sem paragrafusokba szedni, sem egy uralkodó nélkül itt lézengő udvartartásnak berendezésével elérni, hanem tegye a magyar társadalom megfelelő kialakulásával vonzóbbá a királyi ház tagjaira nézve az itt tartózkodást és alakítsuk át közállapotainkat úgy, hogy ez szintén mintegy felhívja a királyt és az uralkodóház tagjait, hogy szívesen legyenek közöttünk. Ami már most azt illeti, hogy a magyar társadalom alakuljon át akként, hogy vonzóerőt gyakoroljon az uralkodóház tagjaira: ez, szülő nézete szerint, oly kötelesség, mely legalább is a kölcsönösségen kell, hogy alapuljon. Sohasem tapasztalta, hogy az uralkodóház tagjai, mikor nagyon gyéren itt megjelentek, ne részesültek volna abban az ünnepelésben, amelyet várhattak és amelyhez hasonlóan — kérdés, hogy Ausztria részesíti-e őket! Azt a további tételét pedig a miniszterelnöknek, hogy közéletünk funkcionálása legyen vonzó a királyra és házának tagjaira, szülő nemcsak el nem fogadja, hanem ezzel szemben leghatározottabb elutasító álláspontra helyezkedik. Egy királynak a maga nemzetével való állandó érintkezése nem kegy, hanem a nemzetnek olyan joga és a királynak olyan érdeke, amely éppen akkor lép leginkább előtérbe, mikor a viszonyok a legnehezebbek lesznek, mert ha nem így volna, nem lehetne megmagyarázni az ausztriai tartózkodás iránti előszeretetet. És ha a legsötétebb színekkel festjük is a mi közéletünkben előforduló viharokat, akkor is állíthatjuk, hogy különösen az uralkodóházra való vonzóerő szempontjából is mindig fel tudjuk venni a kesztyűt az osztrák birodalmi viszonyokkal. A miniszterelnöknek ez a tétele tehát nem fogadható el és csak egy bizonyos pontig lehet helyesnek elismerni azt a tételét is, hogy paragrafusokba nem szedhetni a király és az uralkodóház ittlétének kötelezettségét. Őseink bizony megpróbálták ezt paragrafusokba szedni, habár kevés sikerrel. És a mai paritásos dualizmus idejében azok a XVIII. századbeli törvények, amelyekben a királyok ígérik, hogy Magyarországra gyakrabban fognak eljönni és itt, amennyire más örökös országaik kormányzásának gondjai engedik, hosszabban időzni; csak úgy értelmezhetők, hogy nagyban és egészben az uralkodó annyi időt töltsön Magyarországon, mint amennyit tölt Ausztriában. Objektív ellenérvek hiányában gyakran találkozunk azzal az ellenérvvel, hogy t. i., ha az önálló magyar udvartartás követelménye közjogunkon alapulna, akkor miért nem csinálta meg Deák és Andrássy 7 Erre a kérdésre szóló a választ véletlenül megtalálja a „Pesti Napló”-nak 1889 december havában kiadott előfizetési felhívásában és miután ez az előfizetési felhívás a miniszterelnök által közjogi jogforrássá avansírozottatott, szóló a miniszterelnök saját közjogi álláspontjára helyezkedve, akarja a választ megadni erre az ellenvetésre.¹ Egyben

¹ Ironikus célzás a miniszterelnök július 8. beszédének (197) azon részére, melyben a Pesti Napló 1890 programjából mutatta ki Apponyi véleményváltoztatását a hadsereg szolgálati nyelvének kérdésében.

ő is egy kis leleplezéssel szolgál a miniszterelnöknek, hogy t. i. a „Pesti Naplódnak ezen programja, az udvartartás tekintetében csak azt kívánta, hogy a közjogi fontossággal bíró cselekményeknél és hivatalos jellegű udvart ünnepélyeken Magyarországon kizárólag magyar udvari méltóságok fűgáljanak. Miután ez megvan és minthogy a „Pesti Napló”-nak előfizetési felhívása ennél tovább nem ment, szóló előre koncedálja a miniszterelnöknek, hogy neki (szólónak) nincs joga ma sem ennél tovább menni. Ezen kis leleplezés után felolvassa a „Pesti Napló” 1889. évi előfizetési felhívását, amelyben a válasz a 67-iki ki-egyezés alkotóira való folytonos hivatkozással szemben nagyon helyesen jut kifejezésre, Ez az előfizetési (felhívás ta. hadseregben mutatkozó hiányosságokról szólva, azt mondja, hogy mint minden embert mű tökéletlen, azoknak a nagy férfiaknak alkotása sem tökéletes. Feladatokat hagytak az utódokra is és az irántuk tartozó kegyeletnek csak azzal felelünk meg, ha ezeket a feladatokat megoldjuk, a nagy művet betetőzzük. íme, ez a radikális különbség szóló és a miniszterelnök fel-fogása között ezekkel a kegyeletes visszaemlékezésekkel szemben! Igen, azok a nagy férfiak sem mindenhatók, sem mindentudók nem voltak. Hézagokat, megoldatlan feladatokat hagytak ránk, emléük őríási aktívumával szemben egy bizonyos politikai passzívum is áll. Hát micsoda politikai aberráció az, kegyeletünket odavezetni, hogy valóságos klinikai formulizmussal csüggyünk azon nagy férfiak hagyatékának passzívumán; azt tekintjük szentségnek és az aktívum kiegészítését, a passzívum törlesztését ne vegyük munkába? A tárgyalás alatt álló törvényjavaslattal szemben azonban a következő ellenindítványt ajánlja elfogadásra:

„Ellenindítvány a kir. udvartartás költségeinek megállapítására vonatkozó törvényjavaslattal szemben.

Minthogy az udvartartás költségeinek felemelése megnyugvást jelentene az udvartartás jelenlegi állapotában és az ezzel kapcsolatos jelenségekben, melyek pedig közjogi, közgazdasági, érzelmi és politikai szempontokból sérelmesek:

a Ház az erre vonatkozó javaslatot a napirendről leveszi és elhatározza, hogy feliratot intéz király ő Felségéhez, melyben kifejti a magyar királyi méltóság közjogi önállóságának követelményeit és a nemzet törvényes kívánságait az udvartartás és azzal összefűgő viszonyok tekintetében, hódolatteljes bizalommal és köteles nyíltsággal kérve e követelmények teljesítését.

E felirat szerkesztésére a Ház tizenöt tagú bizottságot választ.”

Gróf Apponyi Albert után a miniszterelnök emelkedett szólásra.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőház! Tudom, hogy az idő letelt, és egyáltalában nem kérem a t. Ház figyelmét másra, mint egy-két olyan rövid megjegyzés megtételére, amely szavaim értelmének helyreállítása és talán a személyes kérdésnek keretébe teljesen beleillik, amihez tehát a Ház bármely tagjának joga van. (*Halljuk! Halljuk! jobbfelől.*)

Ami szavaim értelmének helyreállítását illeti, az előttem felszólalót, barátom kifogásolta azt, amit én a magyar társadalmi élet és a magyar közélet által gyakorlatidé) vonzó erőre nézve mondtam. De itt azután konstatálnom kell azt, hogy szavaim-

nak egészen világos értelmét t. barátom alaposan félreértettél, És hogy ez így áll, arra nézve szabad legyen egypár szóval a mai beszédemben erre vonatkozólag mondottakat egyszerűen felolvasnom (*olvassa*): „Hogy ha mi azt akarjuk, hogy az uralkodóház tagjai mentül számosabban, minél több időt töltsenek körülükben, akkor ezen igyekezetnek a magunk részéről is meg kell adnunk előfeltételeit a magyar társadalmi életnek és a magyar közéletnek olyan kialakulása által, amely vonzó erőt gyakorol; vonzó erőt, mely rokonszenvet ébreszt és vonzó erőt, mely tiszteletet és becsülést parancsol.” Tehát először is nem főrangú társaságok ünnepélyeiről és nem tudom, miről beszéltem, hanem a magyar társadalmi életéről és a magyar közletről, vagyis, az életnek mindazon megnyilatkozásairól, amelyekben egy államnak, egy nemzetnek anyagi, szellemi és erkölcsi erői felszínre jönnek és megnyilvánulnak. Másodszer pedig a világért sem mondtam azt, hogy mi, nem tudom, micsoda, kegyhajhászat vagy hízelgő tónus által igyekezzünk ezt elérni. Ellenkezőleg, azt mondtam, hogy vonzóerőt akkor fogunk gyakorolni, ha magunktartása tiszteletet és becsülést parancsol; mert csakis az erő az, amely igazán vonzóerőt gyakorol. Tehát, gondolom, el fogja ti barátom ismerni, hogy ezen nyilatkozatomat alaposan félreértette.

Azután legyen szabad még az újabb szenzációra nézve tem nem egy pár megjegyzést. T. barátom csakugyan az önléleplevzésnek egy újabb példáját mutatta, amennyiben, mint ő konsta* tálja, kitűnik a „Pesti Naplónak” azon felhívásából vagy programjából, hogy az udvartartásra nézve akkor a „Pesti Napló csak a közjogi vonatkozású tényéknél kívánta magyar méltóságok szereplését. És azután azt mondja t. barátom egypár lelkei hívének igen lelkes derűltége között, hogy miután akkor tovább nem ment, tehát szerintem tovább mennie most már nincs joga. Én sohasem mondtam azt, hogy t. barátomnak nincs joga tovább mennie, mint akkor ment. Én csak azt állítottam, hogy nem mindig ment olyan messzire, mint amennyibe ma akar menni. És hg t; barátom múltban való felszólalásait szembeállítom jelenlegi nyilatkozataival, ezt egyáltalában nem azért teszem, mintha a vélemény változtatás jogától őt megfosztani akarnám, — hiszen ezt nagyon világosan hangsúlyoztam tegnap is¹¹ — hanem azért, hogy azon tiszteletteljes kérést fűzzem a tények ezen konstatálásához, hogy mint minden más ember, vallja be ő is és mondja meg az egyszerű és teljés jogosult igazságot, hogy egy vagy más kérdésben megváltozott a véleménye.

Fülöp Béla: Evolúció! (Mozgás.)

Gróf Tisza István miniszterelnök: Ha azt állítja ma is az

¹ L. ezen szám első jegyzetét.

¹¹ T. i. (197) sz. a. első felszólalásában.

én t. barátom, amit a múltban, hová lett az evolúció? Ha pedig evolúció van tényleg, akkor nem azt állítja, amit a múltban állított. Azt hiszem, mind a két esetben így áll a dolog.

Végül, t. Ház — és ez azt hiszem, nem objektív dolog — igen ékesen szólóan és igen nagy szónoki apparátussal kifogásolta t. képviselőtársam, hogy minduntalan a 67-es kiegyezési mű megalkotóira hivatkozom, mintha hozzá akarnám magamat szegezni azokhoz a hézagokhoz vagy hiányokhoz, vagy azon passzívumhoz, — mint ő magát kifejezte — mely ezen nagy államférfiak politikai leltárában is feltalálható. Bocsánatot kérek, ezt sohasem mondtam és sohasem tettem. *(Zaj balfelől. Halljuk! Halljuk! jobbfelől.)*

De igenis, mikor arról volt szó, hogy mi az 1867:XII. t.-c. igazi értelme; mikor arról volt szó, hogy valamely új intézkedést kell megtenni, mert a status quo beleütközik az 1867. évi XII. törvénycikkbe és jogsérelmet képez: akkor igenis abból a szempontból, hogy konstatáljuk az 1867. évi XII. törvénycikk igazi értelmét; hogy konstatáljuk azt, meglévő intézményeink tényleg beleütköznek-e a törvény helyesen felfogott értelmébe és jogsérelmenek tekinthetők-e szemben a törvénnyel: akkor a dolog természeténél fogva nem lehet klasszikusabb tanukra hivatkozni, mint azokra, akik az 1867. évi XII. törvénycikket megalkották, és akik felelősek voltak azon módzatokért is, melyekkel az 1867. évi XII. törvénycikk megalkotása alkalmával az életbe áment. Ez az, amit kénytelen voltam ismételve tenni; sem több, sem kevesebb.

És hogy épp az udvartartás kérdéséről beszélünk, ez éppen egy olyan téma, mely frappánsul illusztrálhatja ezt. Állítottam én, hogy ennek a kérdésnek nem szabad fejlődnie? Hibáztattam én, hogy például a közjogi méltóságokra vonatkozólag egy lényeges és helyes újítás történt? A világot sem. Épp mai beszédemben is határozott kifejezést adtam annak, hogy itt a fejlődés útja elzárva nincs; de hivatkoztam Deákra és Andrássyra abból a szempontból, hogy az 1867. évi XII. t.-c. nem rendeli el a különálló magyar udvartartás felállítását, és hogy a mai állapot nem jogsérelem az 1867: XII. t.-c. alapján. És azt hiszem, ebben a keretben és ebben az értelemben teljes joggal hivatkozhattam, mint klasszikus tanukra, azon nagy államférfiakra, akik ezt így vitték bele az életbe. Ezeket azt hiszem, kötelességem volt felvilágosításul megjegyezni. *(Elénk helyeslés a jobboldalon.)*

Apponyi rövid válaszában először is kötelességének tartja nyugtázni a miniszterelnök nyilatkozatait, amelyek csakugyan leszállították

a miniszterelnök előbbi beszédével szemben nyilvánított aggodalmait. Felszólalása végén ezt mondja:

„Személyes kérdésben csak ennyit kellene mondanom: az igen t, miniszterelnök úr engem felhív, hogy ismerjem el,, hogy az én nézeteim is változtak éppen úgy, mint mindenki másé.

Hát egyezzünk meg ötven százalékra. *(Élénk derűtség.)* Elismerem, hogy az én nézeteim olykor-olykor változtak, meg is mondom miben, de nem úgy, mint mindenki másé és nem úgy, mint pl. a miniszterelnök úré. *(Élénk derűtség balfelől.)*“

Tekintettel az idő előrehaladottságára, elnök a vitát félbeszakítván, jelenti, hogy napirend szerint következik a határozathozatal gróf Tisza István képviselőnek a tegnapi ülésen a Ház tudomására hozott azon indítványa felett, mely szerint mondja ki a Ház, hogy a napirend tárgyalására szánt időt az udvartartási költségekről szóló törvényjavaslat tárgyalásának tartamára délelőtt 10 órától délután 3 óráig állapítja meg. Ezen ülésmeghosszabbítási indítvány felett a házszabályok 203. §-a értelmében a mai ülés végén egyszerű szavazással kell dönten.

Rátkay László kérvén a határozatképesség megállapítását, a jelenlévők megszámláltatnak. A Ház nem lévén határozatképes, az ülés egy negyedórára felfüggesztetik.

Az ülés újbóli megnyitása után a Ház elfogadta a miniszterelnök indítványát, mely az ülés idejének egy órával való meghosszabbítását célozza.

Zboray Miklós kéri a határozatképesség konstatálását. Elnök kijelenti, hogy a határozat kimondatván, most már nem lehet.

Rakovszky István szerint elnök eljárása a házszabályok 203. §-ába ütközik. Mert a 202. § ugyan azt mondja, hogy „az ülés el nem oszlattható, míg a Ház napirendje megállapítva nincs”, de ebből nem következik, hogy mert a jövő ülés napirendje még nincs megállapítva, elnöknek jogában állna az ülés idején túl (tehát délután 2 órán túl) együtt tartani a Házát és leszavaztatni egy indítvány felett. Amidőn az előbb konstatáltatott a Ház határozatképtelensége, a miniszterelnök indítványáról való szavazás céljából az ülést újból megnyitni nem lehetett, mert a képviselőknek az ülés idején túl csak egy esetre kötelességük itt lenniök, t. i. a jövő ülés napirendjének megállapítása végett. Hiszen ugyanezzel a joggal az elnök ilyen esetben egyes törvényjavaslatok felett is szavaztathat. Felszólalásának kizárólagos célja, hogy elnöknek ezen házszabályellenes eljárásából precedens ne keletkezzék.

Gróf Tisza István miniszterelnök: Már más alkalmakkor is megvitattuk ezt a kérdést, és a Ház úgy döntött akkor is, hogy az időnek ez a korlátozása a 203. §. értelmében világosan a napirend tárgyalására vonatkozik. Már pedig egy szavazás valamely kérdés felett: a Ház intézkedése, a Ház akaratnyilvánítása, de semmiesetre sem tárgyalás; tehát abban az esetben, ha a Ház valamely ügynek szavazás útján való eldöntését kitűzte az ülésre, ez a szavazás eszközzendő, akármeddig tart az ülés. *(Helyeslés a jobboldalon.)*

Még sokkal inkább áll ez itt, miután itt a házszabályok imperatívus rendelkeznek, hogy az indítvány beadását követő ülés

végén kell a szavazásnak megtörténnie. (*Úgy van! a jobboldalon.*) Ez oly világos, speciális intézkedése a házszabályoknak, amelytől eltérni, azt hiszem, egyáltalában nem lehet. (*Helyeslés a jobboldalon.*)

A következő ülés napirendjének megállapítása után elnök az ülést délután 2 óra 30 perckor bezárta.

199. 1904 július 12-iki országos ülés. — Házszabály vita: a szünetadási jog. (Napló XXVI. k. 397—398. 1.)

Az udvartartási költségek felemelésére vonatkozó törvényjavaslat (198) feletti nagy vitában a július 12-iki ülésen a függetlenségi párti Szalay László után az újpárti Hock János mondott hosszúra nyúlt beszédet. Felszólalása közben, kérésére, az elnök egyízben ötpercnyi szünetet adott. Beszédének befejeztével ellenzéki oldalról ismét öt perc szünetet kértek.

Elnök kijelenti, hogy egy órával ezelőtt már volt szünet, most tehát nem adhat ismét szünetet.

Polónyi Géza hangoztatja, hogy az elnöknek is van joga, de a Háznak is van joga szünetet adni.

Lengyel Zoltán nem vonja kétségbe, hogy a házszabályok az elnök kezébe tették le ezt a jogot, hogy azzal legjobb belátása szerint éljen. Kénytelen azonban konstatálni, hogy míg az elnök minden rossz miniszteri beszéd után ad szünetet, addig ha egy fényes ellenzéki beszéd tartanak, sem az elnök, sem a Ház figyelme sohasem fáradt. Jog és méltányosság szerint, ha az ellenzék egy része kívánja, az elnök adja meg a szünetet. Ami pedig az időkérdést illeti, „azt mi képesek vagyunk sokkal jobban kihasználni, hogyha ezt meg nem teszik”.

Gróf Tisza. István miniszterelnök: T. képviselőházi Azt hiszem, hogy eddig mindig kizárólag az elnök jogát képezte, hogy adjon-e vagy ne szünetet és nem igen fordult elő, vagy nagyon elvétve fordult csak elő, hogy két szünet adatott volna egy ülésben. (*Felkiáltások balfelől: Háromig tartó ülésben igen! Halljuk! Halljuk! jobbfelől.*) Különben, miután én szeretek, mint dilettáns, számtannal is foglalkozni, éppen most adtam össze, hogy heten voltak azok a képviselő urak, akik csekély számukhoz képest csodálatos lelkesedést fejtettek ki. (*Zaj balfelől. Elnök csengőt!*) En tehát azt hiszem, hogy az a hét képviselő úr, ha nagyon belefáradt a lelkesedésbe, kipihenheti a folyosón lelkesedésének fáradalmait anélkül, hogy azért a Háznak munkájában szünet álljon be. (*Úgy van! jobbfelől.*)

Végül megjegyzem, hogy az természetes dolog és egyik-másik tagja a Háznak nem mond azzal újságot, ha kijelenti azt, hogy ő képes az időfecsérlés terén többre menni, mint az ötperces szünet, mert annak már számos bizonyítékát kaptuk, hogy vannak egyes képviselő urak, — talán a pálma Lengyel Zoltán képviselő urat illeti meg, aki az időfecsérlés tudományát hihetetlenül magasra vitte. (*Derűltég jobbfelől. Zaj a bal- és a szélsőbaloldalon.*)

Elnök (csenget): Csendet kérek, t. képviselő urak, ne méltóztassanak közbeszólni.

Rákosi Viktor: Ne méltóztassék a pénzt fecsérelni! *(Felkiáltások balfelől: Ne méltóztassék a szegény ember szájából a pénzt kivenni! Nagy zaj.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Azt a kétes dicsőséget pedig, hogy ebben az országban a világrekordot az időfecsérlésben ki érte el: Lengyel Zoltán képviselő úrnak adom. *(Élénk helyeslés jobbfelől. Nagy zaj és felkiáltások a bal- és a szélső-bahldalén: Ha nem tetszett szünetet adni, most kibeszéljük az öt percet!)*

... És a függetlenségi párt két árnyalata csakugyan kibeszélte azt az öt percet.

200. 1904 július 16-iki országos ülés.— Az udvartartási költéségekről szóló törvényjavaslat általános tárgyalása: a magyar társadalmi élet vonzóereje; a hadügyminiszter iskolaügyi rendelete; a magyar trónöröklés rendje és a trónörökös szemelve. (Napló XXVII. k.:82—83.)

A civillista felemeléséről július 9-én (198) megindult vita széles mederben liömpölygött tovább.¹ A szónokok szinte kizáróan az ellenzék sorából kerültek ki, a többségi párt részéről az előadón és a miniszterelnökön kívül csupán báró Dániel Ernő szólalt fel.

Július 16-án Polónyi Géza mondott nagyterjedelmű beszédet. Ennek folyamán rátért Ferenc Ferdinánd trónörökös morganitikus házasságára is, melyre az 1900:XXIV. t.-c. vonatkozik. Kérdezi, hogy Magyarországnak Ferenc Ferdinánd után ki Jesz trónörököse? Ha ugyan ő lesz a király, mert úgy látszik, a miniszterelnök sem tudja, hogy ki most a soros. Törvény szerint persze Ferenc Ferdinánd, ámde hogy a családi megegyezések szerint ki a soros, ezt mély homály fedi és liogy nem Ferenc Ferdinánd van a királyi székre kijelölve, erre sűrűn merülnek fel jelenségek és kételyre okok. Kétségtelen, hogy ha Ferenc Ferdinánd mégis magyar király lesz, ismeretes házassági nyilatkozata ellenére felesége is királyné és gyermeke is trónörökös lesz. Hiszen — egészen eltekintve a magyar jog álláspontjától, mely a morganitikus házasságot nem ismeri, csak a törvényes és a balkezes házasságot

¹ A teljesség kedvéért nem hagyom említés nélkül hogy a július 14. ülésen napirend előtt felszólalt Olay Lajos és előadta, hogy Révai Dezső polgártársunk bement egyik fővárosi kaszárnyába; ott egy hadnaggyal akarván dolgát elvégezni, állítólag egy főhadnagy, mint civilt, letartóztatta s egy negyedóraig zárva tartotta, majd rendőrt hivatott és kivezette a kaszárnyából. Ha ez csakugyan-igaz, úgy a közszabadság legnagyobb megsértése, a legnagyobb katonai visszaélés forog fenn. A kormánytól szigorú memóriást kár.

Gróf Tisza István miniszterelnök kijelenti, hogy a tényállást nem ismervén, most érdemlegesen nem nyilatkozhatik. Mindenesetre tudomást szerez az ügy állásától s amennyiben szükségesnek bizonyul, intézkedni fog és a Házat mindenesetre tájékoztatja. (Helyeslés.)

ezen kérdésekben nemcsak az adott szó nem tartatott meg soha, de valahányszor esküt tett le akár habsburgi, akár más uralkodó ilyen dologra, amelyben gyermekeit bélyegezte meg, egyetlenegy ilyen eskü sem tartatott meg sohasem. Hogy milyen módon törnek Magyarország alkotmánya ellen, annak igazolására szolgál az a rendelet is, amelyet legutóbb a közös hadügyminiszter a hadsereg hadapródiskoláira vonatkozólag a nyelv tekintetében kiadott. A közös hadügyminiszternek a nyelv kérdéséhez semmi joga nincs. És hogy egy rendelet jelenhessen meg Magyarországon, ahol van egy szabadelvű párt, amely felelős a nemzetnek a rábízott javakért, amely rendeletben a monarchiában használatos nyelvekről van szó, amely a magyar állam nyelvét nemcsak nem ismeri, hanem azt a cseh, lengyel és horvát nyelvvel egyenrangúvá teszi és hogy a hadügyminiszter rendelkezik az iskolákban ezen nyelvre felelt az képtelenség. Szólv még egy kérdéssel kíván foglalkozni. A miniszterelnök júl. 9-én mondott beszédében a magyar udvartartás kérdésével kapcsolatban úgy nyilatkozott, hogy a magyar társadalomnak kell átalakulni, a magyar társadalomnak kell lehetővé tennie, hogy a király és környezete köztünk jól érezze magát. Most már tudjuk, hogy miként kellene annak a magyar társadalomnak a miniszterelnök úr szerint alakulnia, hogy a magyar király jól érezze magát köztünk. Ennek a magyar társadalomnak el kellene tűnie szóltanul azt, hogy a magyar király a nemzet pénzén fenntartott udvarára Magyarországon jóformán semmit el ne költson; meg kellene nyugodnia abban, hogy a magyar király az általa osztogatott rendekben a császár számára köti le az eskü szentségét; meg kellene nyugodnia abban, hogy a magyar király megtagadja a hadseregben a nemzet nyelvét és hogy hivatalos nyelvvé teszi ott a német nyelvet; meg kellene nyugodnia abban, hogy a magyar király olyan méltóságok által környezeti magát, akik idegen államnak alattvalói; meg kellene tagadnia múltját, nemzeti hagyományait, szakítania kellene azzal a tisztelettel és kegyelettel, amellyel Kossuth Lajos emlékének tartozunk, hogy a király az ő kebelében magát jól érezhesse. Hát mindezek a dolgok a történelem és a nemzet tanúsága szerint nem így vannak. Nem a nemzetnek és a társadalomnak kell átalakulnia a király szája íze szerint, hanem — amint a Bernadotte-ok és a romániai Hohenzollern-ek példája mutatja — a királynak kell a nemzettel egyvé válnia.

Gróf Tüszta István miniszterelnök: T. képviselőház! Egyáltalán nem kívánok a most elhangzott beszéddel behatóan foglalkozni; arra sem kedvet nem érzek magamban, sem szükségét nem látom. És nem is szólalnék fel, ha a t. képviselő úrnak előadásában nem volna egy olyan passzus, amelyet egy percig sem hagyhatok szó nélkül.

De ha már felszólalok, legyen szabad előzetesen is egész röviden két megjegyzést tennem. Az egyik a képviselő úr legutolsó észrevételére vonatkozik, tudniillik a magyar társadalmi életre vonatkozó megjegyzésem cáfolatára. Hát, t. képviselőház, aznap, amidőn a vita során azt a beszédet elmondtam, gróf Apponyi Albert t. képviselőtársam felszólalt és szintén — természetesen az ő egyéniségéhez mért színvonalon és modorban —

hasznos irányú kritika tárgyává tette.¹ És akkor én azonnal felszóltam és konstatáltam először is, hogy én szószerint ezt mondtam: „A magyar társadalmi életnek és a magyar közéletnek olyan kialakulása szükséges, amely vonzerőt gyakorol; vonzerőt, mely rokonszenvet ébreszt és vonzerőt, mely tiszteletet és becsülést parancsol.“ Hozzátettem, hogy nem a társaséletről szóltam, de a társadalmi életről, vagyis mindarról, amiben egy nemzetnek ereje és működése megnyilatkozik, és másodszor nem szervilizmust, hanem ellenkezőleg, olyan magatartást követeltem, mely rokonszenvet és tiszteletet parancsol.

Gróf Apponyi Albert tüstént utánam felszólt, és azon lojalitással, amelyet tőle megszoktunk, konstatálta, hogy itt félreértés forgott fenn és e felfogással egyetért. Hát hogy most, midőn a félreértés megtörtént, eloszlatatott s azon képviselő részéről, akinél e félreértés először merült fel, ez teljes lojalitással elismertetett, — most ismét ugyanez imputáltatik beszédemnek: hogy ez megfelel-e a lojalitásnak...

Palányi Géza: En nem azt mondtam, hogy az ön intenciója, hanem az udvaré! *(Zaj.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Egyenesen beszédemnek ezt a passzusát támadta meg. Hiába próbálja most másra magyarázni. Tehát igenis azt állítom, hogy Ízlés dolga, ha valakinek tetszik, egy már megcáfolt és tisztába hozott kérdést tudatosan és mala fide elferdíteni; de én ebben a multságban megzavarni a képviselő urat nem akarom.

Polónyi Géza: Hát most a társadalom nem ilyen? *(Zaj. Halljuk! Halljuk! jobb felől.)*

Gróf Tisza Istváji miniszterelnök: Másik megjegyzésem a hadügyminiszter úr által kibocsátott iskolaügyi rendeletre vonatkozik, ahol ugyanaz a félreértés mutatkozik a képviselő úr nyilatkozatában, amely a napisajtó egyik-másik orgánumban is nyilvánul és amelyről én most csak egész röviden konstatálom, anélkül, hogy részletekbe mennék, hogy éppen ez a rendelet, melyről annak ellenkezője állítatik, természetesen — mert ez felel meg megállapodásainknak és a hadügyminiszter azon nyilatkozatainak, amelyeket a kormánnyal egyetértőleg tett — különbséget tesz és a magyar nyelvet, mint Unterrichts-Sprachet, mint oktatási nyelvet a némettel teljesen egyenrangú helyre juttatja és ezzel szemben, a magyar nyelvvel szemben is distingvál, midőn a nemzetiségi nyelvekről, a Nationalitäten-Sprachen-ről beszél, amelyeket kultiválni bizonyos fokig szükséges, mert kell, hogy a tisztikar a különböző anyanyelvű legénységgel a maga

¹ (198).

² (197) l.

anyanyelvén beszélhessen. Ez a rendelete a hadügyminiszter úrnak tehát teljesen lojális végrehajtását képezi megállapodásainknak.

Végül, t. képviselőház, — és ez az, amiért ma felszólalok — én egy percig sem hagyhatom szó nélkül azt, hogy itt olyan nyilatkozatok tétessenek a magyar trónöröklés rendjére nézve, amelyek szerint úgy nézne ki a dolog, mintha itt labilis volna minden mintha nem tudnók, hogy ki ma a trónörökös és még kevésbé, hogy utána ki a trónörökös.

Rátay László: Csak a komáromi kalendáriumból tudjuk!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Tudjuk a magyar törvényből; mert a trónöröklésre vonatkozó összes dispoziciók világosan bennfoglaltatnak úgy a kérdést állandóan rendező 1723. évi törvényekben, mint — tekintettel a mostani speciális helyzetre — azon törvényben, amellyel a trónörökös Ő Fenségének nyilatkozatai beikkelyeztetek és mint magyar törvény kötelező erővel ruháztattak fel. Így tehát nincs a homálynak, a kételynek, bizonytalanságnak semmi helye és ne is adja Isten, hogy legyen; mert nem képezlek nagyobb veszedelmet a dinasztikus érzelmekre, amelyek íredig nekünk magyaroknak kell, hogy sér-tetlenek maradjanak:

(Élénk helyeslés jobb felől. Nagy zaj a szélsőbatyjaldalon.) mondom, nem képezlek nagyobb veszedelmet, mintha a trónöröklés rendjét illetőleg, a trónhoz, a koronához való jogot illetőleg a kételynek, a bizonytalanságnak csak árnyéka is felmerül. Es tiltakoznom kell az ellen, hogy a képviselő úr ilyen módon vonsozolja be a mi vitánkba a trónörökös <5 Fenségének személyét, és tiltakoznom kell az ellen, hogy az ő saját észjárásához mért okoskodásokat, érzelmet és felfogást imputáljon a trónörökös Ő Fenségének. Ez méltatlanság az ő magas személyével szemben és ellentétben áll azzal a tisztelettel, amellyel minden magyar ember a trón várományosa iránt tartozik.

Ezeket megjegyezni kötelességemnek tartottam. *(Élénk helyeslés jobb felől.)*

201. 1904 július 18. országos ülés. — Az udvartartási költségekről szóló törvényjavaslat általános tárgyalásai személyeskedés; sértő hang az ellenzékkel szemben; az 1848:XX. t.-c. végrehajtása; a nemzet nem az ellenzék: a miniszterelnök vállalkozásának alapeszméje. — Személyes ügv Olay Lajossal: az 1848:XX. t.-c. végrehajtása. (Napló XXVII. k. 112—114., 115. l. j.)

Jól. 18-án Eötvös Károly szólalt fel a javaslat ellen. Kifogásolja, hogy a miniszterelnök egyes ellenzéki vezérférfiakkal szemben a személyeskedés terére lépett és az egész ellenzékéről ismétetlen kiméltelen, leckéztető, sértő hangon beszélt, holott politikai, irodalmi és közgazdasági múltja, valamint eddigi miniszterelnöki működése legkevésbé sem jogosítja fel, hogy olyan éles szavakat használjon. Hiszen Idáig a nem-

zetnek nem hozott egyebet, mint megaláztatást. Ilyen eredmények után egy fiatalember, egy fiatal miniszterelnök nem beszélhet ilyen hangon ezzel a nemzettel. Ami a kormányprogramot illeti, ott van egy furcsa kijelentése a miniszterelnöknek, amelyet szóló 32 éves politikai múltja ellenére sem tud megérteni. Azt mondta ugyanis, hogy a két protestáns egyház igényei dolgában vannak függő kérdések, amelyeket ez egyházaknak valamiféle bizottsága formulázott és a kormányhoz juttatott, és hogy ő óhajtja, hogy ezek a függő kérdések az 1848: XX. t.-c. szellemében lehetőleg közmegegyezésre nyerjenek megoldást.

Olay Lajos közbeszól: „Ezzel vezetik félre a református papokat és tanítókat! Mind félrevezetés! Világos ámitása a szegény papoknak és tanítóknak! (*Zaj és mozgás a jobboldalon.*)

Elnök (csenget): Kérem a képviselő urat, ne méltóztassék közbeszólni; ezért a kifejezésért rendentásítom! (*Zaj és felkiáltások a szélsőbaloldalon: Miért?*)

Olay Lajos: Beszédben is elmondtuk! Van jogunk elmondani! Tíz képviselő is elmondta! Ámitás! Százszor is ámitás! Nohát! Halljuk! (*Derűtség.*)

Eötvös Károly: Az 1848: XX. t.-c. végrehajtása, akár legyen kívánatos, akár nem, Magyarország mai helyzetében, a mai tényleges viszonyok közt sem nem lehetséges, sem nem kívánatos!

Olay Lajos: Úgy van! Ez az igazság!

Eötvös Károly: Ezzel én csak egyéni meggyőződésemet mondom ki. Majd folytatólag oda nyilatkozik, hogy miután az 1848: XX. t.-c. végrehajtásáról ezidőszert szó sem lehet, nem képes megérteni, hogy mit akart a miniszterelnök azzal mondani, hogy „az 1848: XX. t.-c. szellemében?” De van még a miniszterelnök 9 hónapos múltjában olyan dolog, amit szóló nem tud neki megbocsátani. A miniszterelnöknek számos nyilatkozata van, amelyekben fenyegeti a nemzetet elpusztulás sál, tönkrejutással, végveszéllyel; amelyekből az tűnik ki, hogy nem bízik Magyarország fennmaradásában, a magyar nemzet jövőjében. Aki egy nemzet jövőjéről olyan kis hitet táplál, mint a miniszterelnök, annak nem szabad azon nemzet vezetésére vállalkoznia. Ha valaki olyanra vállalkozik, aminek sikerében maga sem hisz: mi lesz akkor annak a vállalkozásnak következménye? Neki saját nemzetét kicsinynek, örültnek, nyomorultnak, tatárjárásnak festeni a világ előtt sohasem szabad. Ez az ellenzék pedig, amely itt van, ez a magyar nemzet. Bocsánatot kér a Háztól, hogy ezekkel a dolgokkal foglalkozik, de neki igazat kell, hogy adjon mindenki, midőn azt állítja, hogy erre a tέρre a miniszterelnök terelte a Ház tanácskozásait és lehetetlen, hogy az ellenzék tovább is hallgasson és engedje, hogy a miniszterelnök az ellenzékkel így beszéljen.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőház! Ha a t. képviselő urak szíveskednének némi türelemmel megajándékozni, nem hiszem, hogy három óráig tartson, mert egyáltalán nem szándéksom beszédet tartani, mindössze egy pár, egészen a személyes kérdés természetével bíró megjegyzést óhajtok tenni. (*Halljuk! Halljuk!*)

Az előttem felszólalt t. képviselő úr igen szigorú leckét tartott a személyeskedést illetőleg és pálcát tört felettem azért,

hogy én sokat személyeskedem. Ez a fellépés nagyon jól vette ki magát a képviselő úr mai beszédében, amely, azt hiszem, elejétől végig, az alfától az ómegáig nem volt más, mint az eszközökben is meglehetősen kíméletlenül és kevés skrupulussal dolgozó személyeskedés. *(Igaz! Úgy van! jobbfelől.)* Es általában, ha a képviselő úr tetszeleg magának abban, hogy felsorolja azokat az éles dolgokat, amiket egy igen heves és igen erős parlamenti küzdelem közepette mondtam, — én arra kérem, mert én nem érek rá, ő meg, az igaz, nem annyira szeret foglalkozni, — kérjünk meg egy harmadik szorgalmas embert, aki ráér: *(Derült-ség a jobboldalin.)* keresse elő csak ebből a mostani civillistavitából azokat az igazán sértő természetű, szemszedett gorbombaságokat, amelyekkel a t. túloldalról a kormányt és e pártot minduntalan illették, *(Igaz! Úgy van! jobbfelől. Nagy zaj a szélsőbaloldalin.)* s mindenkit a világon illetnek, aki a képviselő urakkal egy véleményen nincs. Én természetzerűleg, erre a tέρre a képviselő urat követni nem fogom. Én senkinek intencióját, hazafiságát kétségbe nem vonom, de azt a jogot nem a magam számára, de ezen párt minden tagja és általában a Ház minden tagja számára fenn kívánom tartani, hogy akkor, amikor valamely törekvést a nemzetre nézve károsnak, veszélyesnek lát: e tekintetben teljes hatállyal fejezhesse ki meggyőződését, teljes hatállyal támadhassa azokat a tendenciákat, amelyeknek jóhiszeműségét elhiheti, de veszélyes voltokról meg van győződve. *(Elénk helyeslés jobb felől.)*

De hogy a képviselő úr és híven segédkező adjutánsai milyen különös módon járnak el támadásaikban,, legyen szabad hivatkozzom arra az egy pontra, amelyről különben is meg kellett volna emlékezmem, mert a félreértést el kívánom oszlatni, t. i. az 1848:XX. törvénycikkre. *(Halljuk! Halljuk!)*

Hogy a képviselő úr a kérdést néha igen ismeri és azzal nem igen foglalkozott, az nem lep meg. Én, azt hiszem, aki csak félig-meddig foglalkozott a protestáns egyházaknak azon mozgalmával, amely sub titulo „1848:XX. t.-cikk végrehajtása“ indult meg és amelynek eredményeként az a bizonyos memorandum megjelent és a szaklapokban bőségesen tárgyalatott; és ha a képviselő úr azt a memorandumot, látta . . .

Eötvös Károly: Láttam!

Gróf Tisza István miniszterelnök): ... Természetesen, ha a belsejét is látta, mert ha csak a borítékát látta, nem tudja, hogy miről van szó — akkor az ismeri az én álláspontomat. Az én álláspontom ugyanaz a kiindulási pontot illetőleg, mint a képviselő úré, hogy az 1848:XX. törvénycikket szó szerint végrehajtani nem lehet; hanem igenis azt tartom, hogy az egyházaknak azon nagy érdekeit, amelyeknek kielégítése az 1848:XX. t.-e. végrehajtó-

sának nem minden tekintetben helyesen választott jelszava alatt indult meg: igenis az 1848:XX. törvénycikkben lefektetett Ígéret végrehajtása gyanánt elő lehet venni és ki lehet elégténi. Hogy milyen sorrendben és hogyan, azt precíze, részletesen mondtam meg július 7-iki beszédemben.¹ Ha elkerülte figyelmét, legyen szíves elolvasni.

Eötvös Károly: Nem került el!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Ha pedig nem került el, akkor mai támadása ezen a címen valóban teljesen érthetetlen előttem, mert ott még a kérdések sorrendjét is világosan megmondtam. *(Igaz! Úgy van! jobbfelől.)* Csak jellemzésül hozom fel, hogy ma, midőn a képviselő úr azt mondta,, hogy az 1848:XX. törvénycikket végrehajtani nem lehet, frenetikus helyesséssel találkozott.

Nessi Pál: Nem a mi részünkről!

Bodoky Zoltán: A vitarendező részéről! *(Zaj.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Én ma csak az ellenzék vezéregyéniségeivel foglalkozom, tehát Olay Lajos képviselő úrral — kérem, illő tisztelettel fogadni, hogy róla emlékezem meg — aki ugyan-ozott és lelkesedett azon, amit Eötvös képviselő úr mondott; márpedig, midőn én július 7-én azt mondtam, hogy az 1848:XX. törvénycikket úgy végrehajtani, ahogy azt a törvény szövege involválja, senki sem akarja, — akkor éppen Olay Lajos úr mondta ezt: de én akarom! *(Élénk derűtség jobbfelől.)*

Ezekután az egymással teljesen ellenkező nyilatkozatai után a képviselő úrnak, azt hiszem, felesleges fontosságot tulajdonítanék az általa éppen az 1848:XX. törvénycikk révén ma is használt kemény, mosdatlan és illetlen kifejezéseknek, mert csakugyan látszik, hogy nem tudja, miről van szó, nyilatkozatainak tehát abszolúte semmi súlyt tulajdonítani nem lehet. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)*

Nessi Pál: Nekünk van határozatunk érre!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Végül, t. Ház, csak egy szót. Én soká nem értettem, hogy a képviselő úr mit akar velem, mikor szememre hányja, hogy nem bízom a nemzetben, kicsinylem a nemzetet; míg végre egy kifejezése a képviselő úrnak meg nem magyarázta., hogy micsoda sajtáságos, micsoda tragikomikus idioszinkraziában szenved, midőn egyszerre XIV. Lajosnak imitátoraként, aki saját magának arrogálta az államot, azzal áll elő, hogy a nemzet ő. *(Mozgás a szélsőbaloldalon.)* Hát ez csakugyan egyike a legkomikusabb nyilatkozatoknak, amely ember szájából jöhet. *(Igaz! Úgy van! a jobboldalon.)* Így azután csakugyan mindent meg tudok magamnak magyarázni.

De engedje meg nekem a képviselő úr, az én egész politikai vállalkozásomnak, az én egész politikai törekvésemnek alapeszméje nem a nemzet iránti kishitőségben és nem a nemzet kicsinylésében, ellenkezőleg a nemzetnek józan belátásában, a nemzetnek ezer év nagy küzdelmei közt kipróbált hazafiúi áldozatkészségében rejlik. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)* Én vállalkoztam volna erre a feladatra azok között a szomorú viszonyok között, amelyek közt tavaly volt az ország, tekintet nélkül arra, hogy bízom-e a sikerben vagy sem; mert százszor inkább morzsolgatom magam össze az események által, semhogy a tétlen félreállítás vagy a gyávaság vádját kelljen lelkiismeretemen elviselnem. *(Hosszantartó, meg-megújuló élénk helyeslés, éljenzés és taps a jobboldalon és a középben.)* Ha sötétnek tartottam is a jövőt, ha súlyos aggodalmaim voltak is, én bizalmamat nem veszítettem el, mert igenis bíztam abban, hogyha bátran, megalkuvást nem ismerve, ingadozást nem ismerve, odaállunk a nemzet elé azzal a politikával, amelynek honmentő helyes voltáról meg vagyunk győződve, *(Igaz! Úgy van! a jobboldalon.)* ennek meglesz a hatása. Mert a nemzet nem önök, t. uraim, hanem százszor és százmilliószor több, mint önök, és a nemzet majd le fogja önöket a maguk kellő helyére szállítani. *(Hosszantartó, többször megújuló zajos helyeslés, éljenzés és taps a jobboldalon és a középben. Nagy zaj a bal- és szélsőbaloldalon.)*

Olay Lajos személyes kérdésben kijelenti, hogyha a miniszterelnök nem akarja¹ 1848: XX. t.-c.-et végrehajtani; ha tisztán csak azt a becsületes dolgot akarja keresztülvinni, hogy a protestáns papok és egyházak becsületes ellátással és adórendszerrel láttassanak el: akkor ne mondja azt, hogy az 1848: XX. t.-c.-et akarja végrehajtani, mert az nem igaz. Az esetben, ha a miniszterelnök most sem lenne egyenes, hanem most is szemét forgatná, szóló fenntartaná azt az állítását, hogy ez ámitás a szegény református papokkal és tanítókkal szemben.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. Ház! Igazán kérem a t. képviselő úr számára enyhítő körülményül betudni, hogy nem tehet róla, de igazán nem tudja, mit beszél; általában nem ismeri a kérdést és fogalma sincs arról, miről van szó.

A protestáns egyházak az 1848:XX. t.-c. végrehajtásának firmája, vagy jelszava, vagy címe alatt abban a memorandumban.¹ amelyet az egyházak erre a célra kiküldött együttes bizottsága átadott a kormánynak: a viszonyosság és jogegyenlőség szempontjából, valamint anyagi tekintetben kérnek különböző intézkedéseket. Az anyagi kérelmek három csoportra oszthatók. Az első csoport, amely anyagilag a legnagyobb összeget igényli, az adóreform; a második csoport a lelkeszi kongrua kérdésének szabályozása; a harmadik csoport azután különböző kisebb kulturális és egyházi célok

¹ (190).

elérése. Ezen kérelemre nézve volt szerencsém a múltkor¹ itt egészen világosan kijelenteni, hogy az adóreform kérdését mentül előbb sürgősen megvalósítandónak tartom.

Olay Lajos: Ez helyes!

Gróf Tisza István miniszterelnök: A második csoportot összhangba kell hozni természetszerűleg más felekezetek lelkészeinek dotációjával is, és ehhez a kérdéshez akkor lehet hozzányúlni, mikor az állam pénzügyi eszközei ezt megengedik. Rajta kell lennünk, hogy ez mentül előbb bekövetkezzék. *(Helyeslés.)*

A harmadik csoportról, amely a legkisebb a három közt, a múltkor nem nyilatkoztam; de ha a képviselő úr akarja, kijelenthetem, hogy nézetem szerint a harmadik csoportban felhozott különböző egyházi és kulturális célok elérését azáltal kell az egyházaknak lehetővé tenni, hogy az az államsegély, amely most is évről-évre adatik, successive emeltessék és mindezen célok kielégítésére alkalmas legyen. *(Helyeslés.)*

Ez a program mindazon ügyekre nézve, amelyek az 1848:XX. t.-cikkkel kapcsolatban felmerültek.

Olay Lajos: De ez nem az 1848:XX. t.-c. végrehajtása! *(Zaj és ellenmondások jobbfelől.)*

Gróf Tiszai István miniszterelnök: Ezt megérti mindenki! *(Igaz! Úgy vám! a jobboldalon.)* És én akkor, mikor az 1848:XX. t.-c. végrehajtása címén az illetékes faktorok ezt kérik a kormánytól, nem beszélhetek az 1848:XX. t.-c. végrehajtása címén egyébről, mint amit tőlem ezen a címen kívánnak. *(Helyeslés jobbról és a középén.)*

202. 1904 júl. 21. országos ülés. — Az udvartartási költségekről szóló törvényjavaslat általános tárgyalása: „a mérges illúziókból származott részegség“; a civillista. felemelésének okai; az udvartartás mai állapota nem ütközik az 1867: XII. t.-c.-be; nemzeti fejlődés a 67-iki kiegyezés alapján; az 1848—49. nagy emlékek a magyar nemzet elévülhetlen kincse; a jelen korszak kötelelességei. (Napló XXVII. k. 186—190. 1.)

A civil lista felemeléséről szóló vitában júl. 18-án Eötvös Károly (201); előtti báró Bánffy Dezső szólalt fel. Kijelentette, hogy az egységes magyar nemzeti állam kiépítésére való törekvés szempontjából a tárgyalás alatt álló törvényjavaslatot nem fogadja el. Nézete szerint az 1867: XII. t.-c. az az alap, amelyen Magyarországot kiépíteni lehet. Ezen az alapon alkotójának, Deák Ferencnek, szellemében ezt az államot erőssé és nemzetivé lehet tenni. Ezen az alapon kiépítve azt, amit Deák terveit, létre fogjuk hozni az egységes, erős, nagy nemzeti államot. Építeni kell erre az alagra. Szólok nem fogadja el azt, hogy Deák Ferenc alkotása Prokrusteság, amelyből tovább terjeszkedni nem lehet. Ezen az alapon igenis meg van a fejlődés lehetősége. Az 1867: XII. t.-c.

¹ (196).

előterjesztésére külön szavazza meg a magyar király udvartartása költségeit: ebből a rendelkezésből — amint már Apponyi megállapította — következik, hogy a magyar királynak udvartartása van. Az is igaz, hogy 67-től kezdve nem történt intézkedés az udvartartás elkülönítésére. De ebből nem következik, hogy a 67-iki kiegyezés alkalmával a nemzet jogokat adott fel, csak az következik, hogy az akkor gyenge nemzet némely kérdéseket megoldatlanul hagyott. Fennmaradt tehát a jog arra, hogy amennyiben a nemzet szükségesnek látja, az önálló magyar udvartartás tekintetében királyával egyetértőleg intézkedjék. Nem szavazza meg a törvényjavaslatot, mert abból és a miniszterelnök nyilatkozataiból nem látja a törekvést arra, hogy e téren a jelenlegi helyzettől eltérve, előbbre haladjunk. Ezért nem tehet mást, minthogy elfogadja gr. Apponyi Albert határozati javaslatát. (198).

Július 21-én ért véget a javaslat vitája. Következvén a záróbeszéd, előadó nagyon találóan állapította meg, hogy július 9-étől a tizenkét napos nagy vita „mint egy országos eső zuhogott egyformán, szakadatlanul“.

Előadó után Rákosi Viktor (198) élt a zárszó jogával. Bárány Dániel Ernővel, a szabadelvű párt vezérszónokával polemizálva, azt mondja, hogy ami a tőle kárhözott nemzeti jelszavakat illeti, Kossuth Lajos is elkövette azt a könnyelműséget, hogy jelszavakat dobott a nemzet kebelébe. Ezeket a jelszavakat azonban a nemzet megértette és ez a megértés a nemzetnek egy olyan korszakát jelenti, amely ennek a nemzetnek erkölcsi tőkéjéül fog szolgálni örökkön-örökké. Az az erő, amelyet Kossuth Lajos 1848—49-ben a nemzettel kifejtett, bizonyára ott állt 1867-ben Deák Ferenc mellett is, mikor a kiegyezést megkötötte és munkatársa volt. Szóval segített megteremteni a 67-es kiegyezés korszakát, melynek a szabadelvű párt tagjai mindent köszönhetnek.

Gróf Apponyi Albert záróbeszédében főleg a miniszterelnöknek azzal a szállóigévé vált mondatával foglalkozik, amelyet ezen vita során már többen érintettek.¹ Mert nem közömbös az ha a miniszter-

¹ T. i. „a mérges illúziók által okozott részszegség“-gél. Apponyi idevágó fejtegetéseinek megértése végett a következő kö./beszúrást kell tennünk:

A vidéki törvényhatósági városok polgármesterei 1904 május 30-án Nagyváradon tartott kongresszusuk határozatából folyólag; a törvényhatósági joggal felruházott városok fejlesztése érdekében memorandumot intéztek gróf Tisza Istvánhoz, mint belügyminiszterhez és még, a kongresszus alkalmával elhatározták, hogy nála küldöttség útján tisztelegnek.

A polgármesterek küldöttségét Tisza július 14-én fogadta a képviselőházban.

A küldöttség szónoka hosszabb beszédben üdvözölte la. miniszterelnököt. Kiemelvén államférfiül kiválóságát, bizalmát fejezte ki eljárása iránt, majd rámutatott arra is, hogy a polgármesterek tudják, hogy az áldatlan politikai helyzet gátolta eddig a kormányt abban, hogy a városok fejlesztésének ügyével tüzetesen foglalkozzék.

Gróf Tisza István válaszában hangoztatta, hogy helyesen utalt a küldöttség szónoka arra, hogy az eddigi parlamenti helyzet a kormányt gátolta e kérdés mélyreható tanulmányozásában; de ígérheti, hogy mihelyt alkalma

elnöki székéből a városok fejei előtt olyan mondat hangzik el, amely szerint a miniszterelnök kormányzata feladataul, a további sikerek fel-tételéül azt jelöli meg, hogy — amint magát kifejezte — a mérges illú-ziókból származott részességgel sikerüljön neki megküzdenie. Nem lehet arra nézve kétség, hogy ezeket a mérges illúziókat Is ezt a részeg-séget a miniszterelnök mire értette. Az ő bécsi officiózusa még azt a fölösleges fáradságot is vette magának, hogy az országot erre nézve felvilágosítsa. Értették ezek alatt a mérges illúziók álhírek azok a nem-zeti követelmények, amelyek a legutóbbi időben különös élességgel dom-borodtak ki, különös hévvel karoltattak fel a hadsereg terén, és talán beleértetnek azok az aspirációk is, amelyek az udvartartás önálló szer-vezetére vonatkoznak. Ezek tehát azok a mérges illúziók, amelyekről megrészegett a közvélemény egy része; amely részesség ellen küzdeni a miniszterelnök úrnak főfeladata saját programszerű nyilatkozata értelmében. Illúzió olyasvalamnek a remélése, aminek bekövetkezése ki van zárva. Szólv kéri a miniszterelnököt, hogy ne hozzon ilyen izgató anyagot a mi közéletünkbe. Az ilyen felfogás alkalmas arra, hogy az exaltációknak veszedelmes fokára növelje azokat a mozgalmakat, ame-lyeket lecsendesíteni, ideig-óráig fűkezni akar.

A záróbeszéd végéztével a miniszterelnök szólalt fel.

Gróf Tisza, István miniszterelnök: T. Ház! Előre feltett szán-dékom volt kerülni minden olyan kérdés taglalását, amely nem áll a most napirenden levő törvényjavaslattal szoros kapcsolatban és csakis egy kivételt vagyok kénytelen tenni ebben a tekintetben. E kivételre gróf Apponyi Albert t. képviselőtársam mai beszéde lesz rá, nagyon behatóan fog e kérdéssel foglalkozni. Majd a következő poli-tikai természetű nyilatkozatot tette:

„Tisztelt Uraim! Én, valóban nehéz helyzetben vállalkoztam ezen fele-lősségteljes állás betöltésére. És ha talán közeledünk is a révparthoz, nagy hiba volna az eddig elért eredményeiket túlbecsülni. Még nagyon sok nehéz feladat előtt állunk, tisztelt Uraim! De amily erős elhatározással vállalkoz-tam arra, hogy minden erőm megfeszítésével teljesítem kötelességemet és megtegyem azt, ami rajtam 411, — épp úgy ez az elhatározás vezet engem továbbra is. Teljesen tisztában vagyok azzal, hogy a siker nem iaz egyes embertől függ, hanem kizárólag attól, hogy nem fogunk-e abban a remény-ijén csalatkozni, hogy egy ilyen vállalkozás, amely ezt az országot csakugyan o mérges illúziók által okozott részességből kívánja sok tekintetben a való ólet igaz talajára, a valódi erőgyűjtés produktív munkájára vinni: mondom, hogy ez a törekvés a magyar nemzet józan részének támogatására számíthat-e? Én megteszem kötelességemet, de az ország- minden jó polgárának is néznie kell, hogy munkálkodásunknak eredménye lehessen. Ha ezt az urak helyeslik és engem támogatnak, örömmel veszem és fogadják érte köszönetemet.” (Lásd a „Pesti Hirlap” 1904 július 15. számának „Polgármesterek gróf Tisza Istvánnál” című közleményét.)

Tiszának „a mérges illúziók által okozott részesség”-ről szóló mondását persze az ellenzéki sajtó nyomban felkapta, és a maga modorában és céljai szerint kiszínzte. Így pl. a „Pesti Hirlap” ugyancsak 1904 július 15. számának „Ki a részeg?” című vezércikkében. Csak természetes, hogy a civilista vitája során elhangzott ellenzéki beszédekben is gyakrabban szerepel ez a szálló-igévé vált kitétel.

kényszerít, amennyiben abban egy, a közelmúltban¹ tett és t. képviselőtársaim által különös előszeretettel felkarolt és ismételt nyilatkozatomnak olyan értelmet és magyarázatot tulajdonít, amely a helyszínen a kérdést, úgy gondolom, tisztába hozni kötelességem. *(Halljuk! Halljuk!)*

(Az elnöki székét Perczel Dezső foglalja el.)

Mindenekelőtt leköteleznie t. barátom, ha felvilágosítana az iránt, hogy melyik az én bécsi officiózusom, mert Isten látja lelkemet, nekem arról, hogy Bécsben officiózusom volna, abszolúte tudomásom nincs; annyira nincs, hogy még csak homályos sejtésem sincs az iránt sem, hogy tisztelt képviselőtársam melyik lapot értette e kifejezés alatt.

Rakovszky István: Tolakodik a „Neue Freie Presse“ mindig!

Gróf Tisza István miniszterelnök: A „Neue Freie Presse“-t, amennyire időm engedi, szoktam figyelemmel kísérni s azt tapasztalom, hogy midőn a „Neue Freie Presse“ a magyar dolgokról ír, legalább annyiszor ír úgy, ahogy az a magyar kormányra nézve kellemetlen, mint az ellenkező hangon.

Rakovszky István: Tolakodik!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Ez nem tolokodás; különben végezze el ezt t. képviselőtársam a „Pressé“-vel. Denique sem a „Pressé“, sem bármely más bécsi lap a kormánynak nem officiózusa és nemcsak hogy ott officiózus nyilatkozatom meg nem jelenhetett, de — talán ez hiba tőlem, de az ember el van meglehetősen foglalva — annyira nem kísértem figyelemmel éppen ez időben a bécsi sajtónak idevonatkozó nyilatkozatait, hogy igazán nem tudtam róla s észre sem vettem, hogy a bécsi lapokban ilyen magyarázat megjelent.

Ezek előrebocsátása után — utóvégre is nem ez a lényeg, — ami magát az inkriminált kifejezést illeti, megvallom, csodálom, hogy olyan valaki is, mint t. barátom, aki aggódó honfilelékkel nézte végig a tavalyi esztendőnek különböző fordulatait, ilyen értelmezést tudott adni ezen nyilatkozatomnak s nem jött rá annak egyedül természetes és jogosult értelmére: hogy amidőn én mérges illúziókról s részegségről beszéltem, ez alatt nem érthettem egyebet, mint azt az áramlatot, azt a törekvést és annak eredményeként azt a politikai helyzetet, amely Magyarországon magyar pártok nagy szenvedélye következtében a magyar alkotmányos intézményeket végveszedelemmel fenyegette. *(Helyeslés jobbfelől. Felkiáltások bulfelől: Mi volt az?)* Milyen ártatlanok a képviselő urak!

Pozsgay Miklós: A magyar nyelvért küzdöttünk! *(Zaj a bal- és szélsőbaloldalon. Halljuk! Halljuk! jobb felől. Elnök csenget.)*

¹ T. i. július 14-én a törvényhatósági városok polgármestereinek küldöttsége előtt.

Gróf Tisza István miniszterelnök: Hát nem a t- képviselő uraknak a parlamentárizmus formáival, annak lényegével visszaélő hosszas, következetes itteni akciója és obstrukciója vitte-e a végveszedelem szélére a nemzetet? *(Úgy van! Úgy van! a jobboldalon. Nagy zaj a bal- és a szélsőbaloldalon.)* Ez a szituáció *(Folytonos zaj a bal- és a szélsőbaloldalon. Halljuk! Halljuk! jobbfelől. Elnök csenget.)* nem ébresztett-e komoly aggodalmat minden gondolkozó magyar emberben? *(Úgy van! Úgy van! a jobboldalon. Folytonos zaj a bal- és a szélsőbaloldalon. Halljuk! jobbfelől. Elnök csenget.)* A magyar nemzetnek szerencséje s a magyar nemzet áldhatja az isteni gondviselést, hogy ez alatt a szituáció alatt olyan kézben volt Magyarország fejedelmi hatalma, amely örködött a magyar alkotmány sértetlen fenntartása felett... *(Úgy van! Úgy van! a jobboldalon.)*

Olay Lajos: Chlopyban! *(Folytonos zaj a, bal- és a szélsőbaloldalon. Halljuk! jobbfelől. Elnök csenget.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: ... hogy Magyarország sorának intézésébe befolyhatott olyan férfiú, akinek atyai szíve vezérfonalat adott a kibontakozáshoz, vezérfonalat olyan reformok keresztülvitele mellett, amelyek örömmel és megnyugvással tölthettek el a nemzetet. A magyar nemzet szerencséje, hogy ebből a küzdelemből eredményeket tudtunk hazahozni. *(Felkiáltások a szélsőbaloldalon: Hol vannak?)* Ezeket az eredményeket hozzuk haza... *(Nagy zaj a bal- és a szélsőbaloldalon. Halljuk! Halljuk! jobbfelől.)*

Elnök (csenget): Ne méltóztassanak a szónokot zavarni!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Ezeket az eredményeket hozzuk haza, ezeket a nemzet számára (biztosítjuk, de azért tanuljunk mi is a múlt év veszedelmes tapasztalataiból... *(Zaj a szélsőbaloldalon.)*

Ugron Gábor: Igen, hogy ne higyjünk a németnek!

Gróf Tisza István miniszterelnök: S én igenis addig, amíg ezen a helyen állok, küzdeni fogok a kezemre bízott egész törvényes hatalommal minden olyan jelenséggel szemben, amely hasonló anarchiába, hasonló veszedelembe döntené az országot. *(Élénk helyeslés a jobboldalon. Nagy zaj és mozgás a szélsőbaloldalon. Elnök csenget.)*

Rákosi Viktor: De mi közük ehhez a polgármestereknek?

Gróf Tisza István miniszterelnök: Azok az urak, akik engem akkor megjelenésükkel megtiszteltek, vagy azok t. szónoka politikai bizalmi nyilatkozatot intézett hozzám, bizalmukat fejezték ki eljárásom iránt és nekem nemcsak jogom, de talán kötelességem volt erre politikai természetű választ adni. Ez az egyszerű magyarázata.

Ugron Gábor: Politikai természetű válasz volt!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Áttérve már most a szónyegen lévő kérdésre, én mindenekelőtt figyelmeztetem a t. képviselő urakat illő tisztelettel, hogy nagyon sajtóságos magatartást követnek el ezzel a párttal szemben; mert hiszen a képviselő urak ismét és ismét, éppen ebben a vitában is, szemére hányták ennek a pártnak a hallgatását; amidőn pedig akad a párt soraiban valaki, aki beszélni akar,¹ akkor azután olyan magatartást tanúsítanak, amely, higyjék el nekem, (beszédét jóformán lehetetlenné teszi. *(Zaj a szélsőbaloldalon.)* Én tudok erről valamit beszélni, mert t. képviselőtársaimnak ugyanezt a szeretetreméltóságát busásan van szerencsém élvezni; és hiába, már az én fátumom, hogy olyan tréningre kellett ebben a tekintetben szert tennem, hogy úgy ahogy, de túlteszem magam ezen a jelenségen is. De higyjék el önök, hogy a leggyakorlottabb, a legtrenírozottabb szónok is óriási hátrányokkal küzd, midőn ilyen hallgatósághoz beszél; kevésbbé gyakorlott szónokra pedig egyenesen lehetetlenné van téve a beszéd, az egyenesen megfosztatik a szólásszabadságtól.

Pozsgay Miklós: Ne beszéljenek a nemzet ellen! *(Nagy zaj és felkiáltások a jobboldalon: Tegye le az alapvizsgát!)* Tegye ön is le!

Gróf Tisza István, miniszterelnök: T. Ház! Ha most kötelességszerűen foglalkozom a vitában elhangzottakkal, előre kijelentem, hogy egy szóval sem válaszolok azokra a disszonáns hangokra, amelyek ebbe a vitába bevonattak, abban a meggyőződésben, hogy ezen disszonáns hangok annyira nem felelnek meg a magyar nemzet sem gondolat-, sem érzelmi világának, sem lovagias és mindenkit megtisztelő jellemének, hogy én azt hiszem, a legheylesebb dolog, sorsukra bízni ezeket a nyilatkozatokat; hagyni, hogy azok múljanak el az enyészetnek és a feledésnek abban a nirvánájában, amelyet megérdemelnek. *(Zaj a szélsőbaloldalon.)* A baj csak az, hogy az ilyen nyilatkozatokat odakünn a mi ellenségeink — részben, nagyrészt jöhíszeműleg tehetik is, mert nem ismerik a viszonyokat, — a magyar nemzetnek, vagy legalább a magyar nemzet egy részének imputálják; és higyjék meg nekem a t. képviselő urak, nem tesznek ezzel a magyar nemzet jó hírnevének, a magyar nemzet politikai súlyának és erejének jó szolgálatot. *(Helyeslés a jobboldalon.)*

Olay Lajos: Dániel és Kämmerer beszéde tetszik, csak a mienk nem?

Gróf Tisza István, miniszterelnök: Hanem, t. Ház, röviden és szárazon konstátálom újból — és ez magában hordja cáfolatát bizonyos ellenkező nyilatkozatoknak — hogy a civillista nemcsak Ő Felsége háztartási kiadásaira, hanem az uralkodóház ú. n. apa-

¹ Br. Dániel Ernő (200).

názsainak emelése céljából sem fog emeltetni, mert ezen kiadások, ezen szükségletek együttes összege kisebb ma, mint volt 30 esztendővel ezelőtt. A civillista felemelése kizárólag két célból történik. *(Halljuk! Halljuk!)* Először azért, hogy azon krónikus deficit megszüntetessék, amelyet a személyzet illetményeinek 30 év alatti emelkedése előidézett; mert hiszen úgy, mint minden más szolgálati ágánál, itt is emelni kellett az illetményeket. Másodszor pedig azért, hogy kapcsolatban a királyi várpalota nagyarányú felépítésével, azok a kiadások, amelyek Ő Felségének Budapesten székelésével függenek össze, megfelelően emelhetők legyenek. Amint már a múltkor volt szerencsém kijelenteni,¹ a kiadásoknak körülbelül 40 százaléka esik ezen utóbbira, 60 százaléka pedig a krónikus deficit megszüntetésére.

Hát, t. képviselőház, ha ilyen körülmények között az én t. barátom, gróf Apponyi Albert úgy állítja oda a dolgot, hogy ő hajlandó az udvartartás mai költségeit megszavazni, csak arra nem hajlandó, hogy egy, a nézete szerint helytelen állapot kifejtésére szolgáló többköltséget szavazzon meg: akkor az én nézetem szerint bátran megszavazhatná ezen többköltséget is, mert ez nem a helytelen állapot kifejtésére, hanem részben a mai statusquonak fenntartására, részben egyenesen magyar szempontból való javítására fog felhasználni. Ezt valaki keveselheti, mondhatja, hogy ennél többet akar, de itt minden, ami új dolog történik a felemelt civillista terhére, mind abban az irányban történik, ami t. képviselőtársam felfogásának is megfelel.

T. képviselőtársam nem annyira mai, mint múltkori beszédében¹ ^{II} olyan szépen fejezte ki mindazt, ami ezen kérdés kapcsán igazán mélyen rejlik a magyar nemzetnek és minden magyar embernek a szívében, hogy nekem ahhoz semmi hozzátenni valóm nincs. Igenis, mindnyájan óhajtjuk azt, hogy valahányszor Ő Felsége, mint magyar király megjelenik, az ő magyar királyi mivoltának fénye, Szent István koronájának fénye mentül jobban, mentül fényesebben vegye őt körül és mindnyájan óhajtjuk, hogy érezze az egész uralkodóház és ennek minden tagja azt, hogy az ő hatalmának, az ő nemzetközi állásának egyik integráns és bármely más hatalmi faktorial legalább is egyenrangú és egyenjogú integráns része az ő magyar királyi, minden más szuverénitástól elkülönített nimbusza. *(Általános, élénk helyeslés.)*

Ezek, t. Ház, olyan szempontok, amelyekre nézve magyar ember és magyar ember közt véleménykülönbség nem lehet; itt legfeljebb abban válhatnak el utaink egymástól, hogy ki minő taktikát, ki minő eszközöket talál alkalmasnak arra, hogy közelebb vigyék ehhez a célhoz a nemzetet. És engedjen meg nekem, t. barát-

¹ (198).

^{II} (198).

tom, éppen itt, ahol az érzelmi világnak olyan nagy fontossága van: éppen itt azt tartom, hogy bizonyos dolgoknak paragrafusba szedése, bizonyos dolgok külső érvényesülésének forszírozása nem közelebb, csak távolabb visz a céltól.

És azzal az argumentációval szemben, hogy a mai állapot sérelmes az 1867:XII. t.-cikk alapján, hogy az beleütközik ezen törvény diszpozícióiba, ezzel az állásponttal szemben, azt hiszem, csakugyan igen könnyű és igen egyszerű helyzetünk van.¹ Mert csakugyan akármit olvashatnak fel t. képviselőtársaim egyik vagy másik azon korbeli memoárból, — hiszen nagyon könnyű félre is érteni ilyen dolgokat, — de azt hiszem, azt a köztudomású tényt senki sem fogja, elvitatni, hogy sem az 1867:XII. t.cikk meghozatala előtt, sem azután semmiféle kezdeményező lépés és törekvés arra, hogy Ő Felsége udvara újból mákképp rendeztessék be és kettéválasztassék, nem történt. Hogy abba az állapotba, amely kifejlődött vagy fenntartott akkor — talán helyesebb így mondani — és amely lényegileg — bár némileg javított helyzetben fennáll ma is: ebbe az állapotba nemcsak azok nyugodtak bele, akik az 1867:XII. t.-cikket megalkották és védelmezték: az kitűnik abból, hogy azon szempontból, mintha ez az állapot ebbe a törvénybe beleütköznek, soha meg nem támadtatott azon hosszú idő alatt az 1867:XII. t.-cikk ellenesei részéiül. *(Nagy zaj a baloldalon. Elnök csenget. Halljuk! Halljuk! jobbfelől. Egy hang a szélsőbaloldalon: 1886 óta mindig támadták!)*

Hock János: Bánffy Dezső mást mondott!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Még ha 1886 óta megtámadtatok is, akkor is 1867-től 1886-ig 20 hosszú esztendő telt el; azt hiszem, ezalatt *(Halljuk! Halljuk! jobbfelől.)* elég idejük volt mindazoknak dokumentálni felfogásukat, akik az 1867:XII. t.-c. megalkotásában résztvettek. Ami pedig 1867-et illeti, én igazat adok abban a lefolyt vita egyik t. szónokának, — akinek különben érdekes beszédével azért nem szándékozom ma foglalkozni, mert amint beszédem elején jeleztem, kizárólag a civillista kérdéséhez tartom magamat, — igaza volt báró Bánffy Dezsőnek, hogy az 1867:XII. t.-c. nem prokuszeszi ágy, hanem alap, amelyen a nemzet fejlődhetik. *(Úgy van! balfelől.)* Csakhogy, — bocssáson meg nekem a t. képviselő úr, — hogy fejlődhetik valami egy alapon? Úgy, hogy az az alap megáll szilárdul és változatlanul és arra épülnek rá azok az újabb tervezetek, újabb intézmények, amelyeknek a fundamentumát és bázisát képezi. Nem az alap tágul, nem az alapot kell feszegetni, — hiszen széjjelreped az különben kezeink között, — hanem igenis erre az alapra fel kell építeni a nemzeti államot, a. nemzeti életnek mindazon intézmé-

nyeit, *(Felkiáltások a szélsőbaloldalon: Tessék építeni!)* amelyek szerint felépülhetnek az 1867 alapján. Mert igenis az a politikai alap gondolat, amely vezette Deák Ferencet és követőit az 1867 megalkotásakor, az teljes mértékben beválik az életben; t. i. bizonyos nagy kontroverz kérdések elintézése, bizonyos nagy kérdésekre vonatkozólag a nyugalom helyreállítása által *(Halljuk! Halljuk! a jobboldalon.)* kapjuk meg azt az alapot, amelyre ráállva, amelynek összes konzekvenciáit bona fide átvéve és elintézve, — azután megnyerjük az erőt, megnyerjük a szabad mozgás és fejlődés lehetőségét és fokozhatjuk, nevelhetjük a magyar nemzetnek anyagi, szellemi, erkölcsi, politikai erejét. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)* Ez az 1867-iki politika. És ha valaki részt akar venni az építésnek ezen munkájában, vegyen részt az erő szaporításánál, dolgozzék mindazon tereken, *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)* amelyeken alkalma nyílik; de ne azt az alapot igyekezzék egy mesterkelt magyarázat által megbolygatni, megingatni és szétrepeszteni, amelyen egész nemzeti fejlődésünk nyugszik. *(Nagy zaj. Elnök csenget.)*

A t. képviselőtársam Deák Ferencből citálja azt... *(Zaj balfelől.)*

Elnök: Csendet kérek!

Gróf Tisza, István-miniszterelnök: ... Deák Ferencből vett citátummal támadja meg és bélyegzi meg azt a törekvést, amely a törvényeket kénye-kedve szerint magyarázza; az idézett törvények szövegéből olvassa a sorok közt, ami ott nincs, ami pedig a sorokban van, azt saját elmélete szerint értelmezi. Arra kérem önöket, hogy jegyezzék ezt meg maguknak és kövessék azok, akik minduntalan egy merőben új, merőben mesterkelt magyarázatot igyekeznek az 1867:XII. t.-cikkbe belevinni. *(Igaz! Úgy van! a jobboldalon.)*

És ma hallottam itt egy szót elröppenni, amely eszembe juttatja egy, ezen a téren régebben tett nyilatkozatomat, amelyet azonban nagyon szívesen ismétlek erről a helyről is. Rákosi Viktor t. képviselőtársam megemlékezett arról, hogy az 1867-iki kiegyezés létrejövetelének az az elszánt, férfias s bátor küzdelem képezte szükségszerű előfeltételét, amelyet 1848-ban és 1849-ben vívott a nemzet. Tökéletesen igaza van. Soha az 1867-iki kiegyezés létre nem jött volna, a világtörténelem kereke a nemzet testén keresztülgázolt volna, hogyha ez a nemzet 1848-ban és 1849-ben meg nem mutatta volna azt, hogy a végsőre képes akkor, ha joga, ha szabadsága támadtatik meg. *(Élénk helyeslés a jobboldalon. Felkiáltások a bal- és a szélsőbaloldalon: Tanulhatnának belőle! Zaj. Elnök csenget.)*

Nagyon kérem tehát a képviselő urakat, hogy ne akarják az 1848—49-iki nagy emlékeket bármely párt részére monopolizálni; *(Helyeslés a jobboldalon.)* abban a küzdelemben résztvevő a ma-

gyar nemzet minden jóra való fia; *(Helyeslés jobbfelől.)* résztvettek azok is, akik élesen pártokra voltak elszakítva 1848 előtt és akiket ismét elválasztottak politikai elveik 1867 után. Közös, megbecsülhetetlen, elvülhetetlen kincse és nemzeti tőkéje az a magyar nemzetnek, amelyet avatatlan kezekkel megtépni és megbolygatni nem szabad. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)*

Elnök (csenget): Csendet kérek! *(Halljuk! jobb felől, Hellebronth Géza képviselő ismételten közbeszól.)* Kérem Hellebronth képviselő urat, mérsékelje közbeszólási kedvét! *(Helyeslés jobbfelől. Halljuk! Halljuk!)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Bocsánatot kérek, t. képviselőtársam: du sublime au ridicule il ny a quun pás; a fenségést csak egy lépés választja el a nevetségéstől. *(Úgy van! jobbfelől.)* Ugyanaz a póz, ugyanaz a szó, ugyanaz a taglejtés, amely fenséges akkor, amikor igazán itt van a veszedelem, nevetségessé válik, ha ismételteik békés időkben is. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)* Hála Istennek, ma nem olyan korban élünk, amidőn azokat az erényeket volna alkalmunk kimutatni. *(Hellebronth Géza nevet. Zajos felkiáltások a jobboldalon: Miért nevet? Nagy zaj.)*

Szöts Pál: Mi van ezen nevetni való? *(Zaj. Hellebronth képviselő többször közbeszól.)*

Elnök: Csendet kérek! Hellebronth képviselő urat másodszor figyelmeztetem és kérem, viselkedjék úgy, ahogy azt a házszabályok előírják! *(Helyeslés a jobboldalon.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Ma az 1848-as allűrök utánzásával csak paródiáját mutatjuk be az 1848-as időknek. *(Úgy van! Úgy van! a jobboldalon.)* Ma annak a boldog korszaknak, amelynek számára apáink odaadó, életet és vért feláldozó hősiessége megteremtette a békés munka előfeltételeit: ma ennek a boldog korszaknak a jelen kötelességeit kell teljesíteni; azt a produktív, azt az erőgyűjtő, azt a nemzetet minden jövőbeli veszélyben erősebbé és ellenállóképesebbé tevő munkát kell teljesítenie, amelyet, ha elhanyagol, amely helyett, ha meddő szólamok és meddő jelszavak terére lép, irtózatossá felelősséget fog viselni a jövő generációk és a történelem ítélőszéke előtt. *(Úgy van! Úgy van! a jobboldalon.)*

Ebben a meggyőződésben ajánlom a javaslatot elfogadásra. *(Hojsszamidrtá élénk éljenzés, helyeslés és taps a* jobboldalon és középén. Nagy zaj a szélsőbaloldalon.)*

Következet a határozathozatal. Húsznál több képviselő a törvényjavaslat felett névszerinti szavazást és a szavazásnak másnapra halasztását kérvén, a szavazás csak a július 22. ülésen történhetett meg.

203. 1904. jul. 22. országos ülés. — Az udvartartási költségekről szóló törvényjavaslat részletes tárgyalása. — A kisebb tárcák 1904. évi költségvetése: a királyi udvartartás költségei; a kabi-

netiroda; a képviselőház kiadásai; a közösügyi kiadások: a delegáció határozatainak közlése; a delegáció hatáskörének túllépése. (Napló XXVII. k. 198—199., 199., 200., 202., 212., 217., 218—219. 1.)

Az ülés elején névszerinti szavazással általánosságban elfogadták az udvartartási költségek felemeléséről szóló törvényjavalatot, majd a részletes tárgyalásra tértek át.

A törvényjavaslat címe a pénzügyi bizottság szövegezésében a következőleg szólt: „Ő császári és apostoli királyi Felsége, a magyar király legmagasabb udvartartása költségeiről.“ A címre nézve a függetlenségi párt részéről beadott két indítvány. Az egyik Nessi Pál indítványa, mely így szól: „A törvényjavaslat címe legyen: Ő Felsége, I. Ferenc József magyar király udvartartásának költségeiről.“ A másik indítvány, Veres Józsefé, így hangzik: „Törvényjavaslat a magyar király udvartartása költségeiről.“

Nessi Pál indítványának indoklására kifejti, hogy a törvényjavaslat címe az összbirodalmi eszmének tesz szolgálatot, mert a császárnak és királynak külön közjogi minőségét egyesíti egy címben, midőn császárt és királyt említ. Pedig bizonyára a kormánypárton sincs senki, aki az udvartartás költségeit a császárnak szavazná meg, mert mindenki csak a magyar királynak akarja azt megszavazni. Vigyáznunk kell, hogy mindenütt, ahol csak lehet, az osztrák császárságtól jogilag elkülönített magyar királyságot juttassuk kifejezésre. Ezt a célt szolgálja a törvényjavaslat címére vonatkozó indítványa.

Veres József szerint szemetszűrő az a nembánomság, amellyel most már az udvartartás költségeiről szóló törvényjavaslat címébe is be engedik csempészni a „császári“ címet. 1867 óta nem fordult elő, hogy a „császári és királyi udvartartás“ költségeit szavazta volna meg a képviselőház. Eddig mindig csak „királyi udvartartás“-ról volt szó. Ezért kéri indítványában, hogy ragaszkodva a régi címhez, a törvényjavaslat címéből hagyják ki a „császári“ címet.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. Ház! *(Halljuk! Halljuk!)* Azon összes törvények címei, amelyekben Ő császári és apostoli királyi Felsége udvartartásának költségeit állapította meg a magyar törvényhozás, változatlanul egyformán szólnak. *(Halljuk! Halljuk! a jobboldalain.)* Itt van például az 1870.V. törvénycikk „Ő császári és apostoli királyi Felsége legmagasabb udvartartása költségeiről“, az 1873:111. törvénycikk „Ő császári és apostoli királyi Felsége legmagasabb udvartartása költségeinek felemeléséről.“ *(Felkiáltások a szélsőbaloldalon: Ha így volt, javítsuk meg!)*

Gajáry Géza: Akkor ne mondják, hogy nem volt bent ez a cím a törvényben!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Az 1879-ik évi XLIII. törvénycikk és az 1889. évi XXXIX. törvénycikk szóról-szóra. ugyanezzel a címmel bírnak. És ez nagyon természetes is, mert ott, ahol Ő Felségéről van szó, az őt megillető címet kell hasz-

nálni, ami pedig nem lehet más, mint: „Ő császári és apostoli királyi Felsége“, amint hogy a magyar törvények«szentesítési formulájában is ellentmondás nélkül Ő Felsége, mint I. Ferenc József, Isten kegyelméből ausztriai császár, Csehország királya stb. és Magyarország apostoli királya szentesíti a törvényeket. Abból, hogy Ő Felségének ez a címe használtatik, természetesen semmiféle következtetést levonni arra nem lehet, hogy ő a magyar törvényt nem magyar királyi minőségben szentesíti és így nem lehet semmiféle következtetést levonni az udvartartás jogi természetére abból, hogy Ő Felsége címe milyen megjelöléssel használtatik. Ez még jobban kidomborodik abból a szövegből, amely most a képviselőház tárgyalása alatt van. Mert hiszen a) pénzügyi bizottságban a cím módosított ekképen: „Ő császári és apostoli királyi Felsége, a magyar király legmagasabb udvartartása költségeiről.” Hát ez a cím még világosabban kidomborítja, mint az eddigiek, hogy itt a magyar király udvartartásáról van szó. így tehát, azt hiszem, teljes megnyugvással fogadhatjuk el a címet. *(Helyeslés jobbfelől.)*

A Ház a törvényjavaslat címét a pénzügyi bizottság szövegezése szerint fogadta el.

Az 1. §-nál újból felszólalt a miniszterelnök.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. Ház! Hivatkozva az általános vitában elmondottakra,¹ vagyok bátor indítványozni, hogy a javaslatban foglalt határidők egy évvel kitolassanak, vagyis, hogy 1902 helyett 1903 és 1911 helyett 1912 tétessék. Kérem indítványom elfogadását. *(Helyeslés jobbfelől.)*

A Ház az első szakaszt a miniszterelnök módosításával fogadta el.

A 2. §-nál szintén módosítást ajánlott a miniszterelnök.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. Ház! Az imént elfogadott módosítással áll szoros kapcsolatban a 2. §-nál javasolt azon módosításom, hogy a szakasz első sorában 1902 helyett 1903 tétessék, továbbá a szakasz harmadik sorában az „1902. évi” szavak kihagyassanak. Ajánlom elfogadásra. *(Helyeslés jobbfelől.)*

A 2. §-t a miniszterelnök módosításával fogadták el.

A 3. és utolsó §. hozzászólás nélkül fogadtattott el. Ezzel a törvényjavaslat részleteiben is letárgyaltattott.

Napirend szerint következett a költségvetés 1. füzetében foglalt n. n. kisebb tárcák 1904. évi költségvetésének tárgyalása. A költségvetés részletes tárgyalását a júl. 8-iki házatározat szerint ott folytatták, ahol júl. 9-én abbahagyták (197—198.), tehát a királyi udvartartás költségeiről szóló első tételnél.

Ugron Gábor kifogásolja, hogy az imént letárgyalt törvényjavaslatban foglalt felemelt tétel állítattott be a költségvetésbe, holott ez a törvényjavaslat a főrendiházban még letárgyalva, a király által szente-

sítve nincs. Kéri ennek megtörténteig a szóbanforgó tétel függőben tartását.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőház! Törvényben utoljára 1889-ben állapították meg az udvartartás költségei és ezen törvénynek hatálya 1899-ben lejárt. Ennek folytán ma nincs érvényben álló törvény, amely más összegben állapítaná meg az udvartartás költségeit és egészen eltekintve ettől, — amint már az általános vita során megjegyeztem,¹ — semmi nehézségbe nem ütközik, hogy most megszavazza ezt a Ház és annakidején, ha a főrendiház el nem fogadná ezen javaslatot, akkor ezen tétel módosíttassák. Ma a törvényjavaslatnak végleges elfogadása és jogerőre emelkedése nem szükséges ahhoz, hogy egy korlátozást megszüntessen a Ház; tehát még abból a feltevésből kiindulva is, hogy a törvény ma még nem jogerős, a Háznak szabadságában áll a tételt ma bárminő összegben megszavazni. En tehát kérem ennek a tételnek beállítását. (*Helyeslés jobbfelől.*)

Rakovszky István csatlakozik Ugron Gábor nézetéhez. Nem fogadja el a miniszterelnök azon okoskodását, hogy a felemelt tétel beállítása törvényes korlátba nem ütközik, mert e tekintetben 1899 óta vacuum áll fenn. Igaz ugyan, hogy az 1889. törvény érvényessége 1899 végén lejárt, ámde van indemnitási törvényünk 1904 augusztus végéig; az indemnitás pedig azt jelenti, hogy mindazon költségek, melyek a múlt évi budgetben fel voltak véve, mindaddig, míg újabb törvényes rendelkezés nem történik, folyósíthatnak.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőház! Az én t. képviselőtársam, itt azt hiszem, bocsánat a kifejezésért, de némi fogalomzavarba esett, midőn az indemnitás fogalmával kötötte össze ezt a dolgot, mert az indemnitás csak egy ideiglenes expediens addig, amíg a költségvetési törvény létrejön és az indemnitás felhatalmazást ad a kormánynak és egyúttal megköti a kormány kezét a bevételek és kiadások utalványozása tekintetében addig, amíg a költségvetés létrejön; de semmi körülmények között nem kötheti meg a képviselőház kezét abban, hogy a költségvetés egyes tételeit a költségvetés tárgyalásánál hogyan állapítsa meg. A törvényhozást ebben a tekintetben csak egy, az illető költségre vonatkozó joghatályban álló törvény köthetné meg. Ilyen törvény állott fenn a civillistára vonatkozólag 1889. év végéig, s addig természetesen nem lett volna más összeg beállítható, mint amely a törvényben meg volt állapítva. Ennek a törvénynek a hatálya azonban 1899 végén lejárt, tehát 1901-ben, 1902-ben, meg 1903-ban minden törvényes korlátozás nélkül, tetszése szerint állapíthatta meg a képviselőház a civillista költségeit. Most ugyanez az esett áll fenn,

¹ Nem az ált. vita során, hanem azt megelőzőleg az udvartartási költségekről szóló törvényjavaslat napirendre tűzése feletti vitában. (198).

tehát valóban semmi aggályt és semmi nehézséget nem látok, hogy a civillista költségei a felemelt összegben már itt a költségvetésbe beillesztessenek és kérem a t. Házat, hogy a tételt elfogadni méltóztassék. (*Helyeslés a jobboldalon.*)

A Ház Ugron Gábor halasztó természetű indítványát elvetette s az udvartartási költségek felemelt tételét elfogadta.

A kabinetirodáról szóló következő tételnél Nessi Pál bizonyos kérdéseket intéz a miniszterelnökhöz. Először is tudni akarja, vajjon a kabinetiroda közös-e, vagy pedig van-e külön osztrák és külön magyar kabinetiroda? Kérdi továbbá, hogy a kabinetiroda Ő Felségének magánhivatala-e, avagy külön állami intézmény? Végül kérdi, hogy melyik miniszter az, aki a kabinetiroda költségeit előterjeszti, beállítja, azoknak hova fordításáért a felelősséget elvállalja?

Rátkay László szerint — a kabinetiroda nem tartozván az udvartartáshoz — rá is vonatkoznak a magyar nyelv és a magyar címer kötelező használatára vonatkozó tételes törvények. Kéri a miniszterelnököt, hogy idevonatkozólag megnyugtató nyilatkozatot tenni szíveskedjék.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőház! A kabinetiroda tulajdonképen azon segédszolgálatot végzi, amelyre Ő Felségének az állami ügyek elintézésénél szüksége van és az osztrák és a magyar ügyekre nézve külön — igazán nem emlékszem, de azt hiszem, osztálynak hívják — osztállyal bír. Ami a költségvetésben a kabinetiroda költségeire fel van véve, az a kabinetiroda magyar ügyekkel foglalkozó részének a költségvetése, ahol magyar tisztviselők vannak alkalmazva ...

Ugron Gábor: És németül írnak!

Gróf Tisza István miniszterelnök: ... ahonnan magyarul írnak minden magyar magánfélhez és hatósághoz! Ebben a tekintetben a közelmúltban merült fel az a bizonyos csanádmegyei eset,¹ amelyre nézve volt szerencsém a Háznak kijelenteni, hogy mielőtt bármely lépést tehettem volna a dologban, Ő Felségének egyenes parancsára szüntették be azon semmiesetre sem helyes eljárást, hogy bizonyos segélyek, könyöradományok kiutalványozásánál német blankettát használtak. Ez volt az egyedüli német irat, amely magyarokhoz intéztetett a múltban. Most ez is megszűnt, úgyhogy a kabinetiroda magyar osztályának levelezése most teljesen magyar. (*Helyeslés a jobboldalon.*)

Ezekután, azt hiszem, a t. Ház megnyugvással szavazhatja meg a kabinetiroda költségeit.

A Ház a kabinetirodára vonatkozó tételt megszavazta.

Majd az országgyűlés tételével kapcsolatban tárgyalattak a gazdasági és a pénzügyi bizottságnak a képviselőház költségvetési előirányzatáról szóló jelentései.

Rakovszky István indítványt terjeszt elő, mely szerint „a képviselőház határozatképen mondja ki, hogy a gazdasági bizottság minden oly

¹ (181) 1904 máj. 10. ülés.

természetű határozatát, amely a képviselőház költségvetésére vonatkozik, mielőtt a képviselőház elé terjesztené, véleményezés végett a pénzügyi bizottsághoz tegye át.“ Indítványa azt célozza, hogy a gazdasági bizottság a pénzügyi bizottság közreműködése nélkül ne gyakorolhasson egyoldalúlag döntő befolyást a Ház budgetjére.

Elnök Rakovszky indítványát házsabályellenesnek nyilvánítja. Egyik bizottságot nem lehet a másiknak alárendelni. A Ház elhatározhatja azt, hogy bármelyik jelentés kiegészítették szakszempontról még egy másik vagy harmadik bizottság jelentésével is, de hogy egy bizottsági jelentés, mielőtt az a Házhoz beterjesztetik, még felülvizsgálat végett kiadassák egy másik bizottságnak: ez sem az. eddigi gyakorlatnak, sem a házsabályoknak, sem az egyes bizottságok tekintélyének meg nem felel.

Rakovszky István úgy véli, hogy az elnöknek nincs igaza, mert ez nem az egyik bizottságnak a másik felé való helyezése, hanem az egyik bizottság működésének megítélése pénzügyi szempontból.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőház! Én azt az intenciót, amely Rakovszky t. képviselőtársam ezen határozati javaslatában megnyilatkozik, egészen helyeslem. Én is azt tartom, hogy célszerű minden olyan kérdést, amelynek pénzügyi konzekvenciái vannak, a pénzügyi bizottsághoz is utasítani, és azt hiszem, ez egyáltalában nem bizalmatlanság a gazdasági bizottság iránt, amint hogy nem bizalmatlanság, mondjuk a közgazgatási, vagy a közgazdasági, vagy a jogügyi bizottság iránt, ha az azokhoz utasított tárgyak is, amennyiben pénzügyi konzekvenciákkal járnak, a pénzügyi bizottsághoz is utasíthatnak.

Rakovszky István: így fogtam fel én is.

Gróf Tisza István miniszterelnök: Tehát én teljesen egyetértek a céllal. Miután azonban a Ház igen t. elnöke úgy értemzi a házsabályokat, hogy ennek így, mint elvi határozatnak egyszerismindenkorra való kimondása a házsabályokba ütköznék: én természetesen az elnök úrnak e tekintetbeni nézete előtt teljesen deferálok, de már most kijelentem, hogy szívesen hozzá fogok járulni, hogy, a gazdasági bizottságnak minden ilyenmű jelentése, mikor a Háznak beadatik, a pénzügyi bizottsághoz is utasíttassék. Azt hiszem, a célt elérjük ezzel is. *(Helyeslés.)*

Rakovszky István ezekután visszavonja indítványát.

A közönségi kiadások tételénél Rátkay László szólalt fel a függetlenségi és 48-as párt megbízásából. Habár pártja sohasem fogadta el a 67-es alapot, mégis rá kell mutatnia azokra a hiányokra, amelyek az 1867: XII. t.-c. végrehajtásánál napról-napra jobban szaporodnak, így elsősorban kifogásolja, hogy a delegáció határozatai nincsenek meg a magyar országgyűlés irattárában. Egy másik hiány, hogy a delegáció határozatai — az 1867: XII. t.-c. 43. §-ának világos rendelkezése ellenére — nem közöltetnek a magyar országgyűléssel. De legveszedelmesebb a magyar alkotmány szempontjából, amit a delegáció a folyó évben tett. Megszavazott 360 milliót. Ez már nem egyéb, mint rejtett létszámemelés, rejtett emelése a véradónak. És midőn az ellenzék

részéről kérdést tesznek a delegációban, hogy adjon tiszta képet a hadügyminiszter a tervezett létszámemelésről, a hadügyminiszter azt felelte, hogy ez a kérdés még nincs előkészítve, tehát nem válaszolhat.

Miután az elnök felvilágosításul megjegyezte, hogy a delegáció 1904. évi febr. 25-én hozott határozatának végrehajtásaként a delegáció iratai a közös külügyminisztérium kezeléséből a képviselőház kezelésébe vették át, a miniszterelnök emelkedett szólásra.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. Ház! Én csak egy igen rövid felvilágosítással tartozom Rátkay László t. képviselőtársam azon vádjával szemben, hogy az országos bizottság határozatai a képviselőházzal nem közöltetnek. Én azt hiszem, t. képviselőtársam nem helyesen értelmezte az 1867:XII. törvény-cikket, mert ez a törvény 40. szakaszában azt mondja, hogy *(olvassa):* „A közös költségvetés megállapítása leendő egyik legfontosabb tárgya e bizottságnak.“ Azután a 41. §. azt mondja, hogy az ilyen módon megállapított költségvetés többé az egyes országok által tárgyalás alá nem vétethetik stb. *(Olvassa):* „De mivel ezen közös költségekre nézve is a magyar országgyűlés és a felelős minisztérium hatáskörébe tartozik az intézkedés, a magyar minisztérium a magyar országgyűléshez terjesztendő költségvetésbe is felveendi mindig azon összegeket, amelyek a közös költségvetésből Magyarországra esnek.“ Tehát a delegációnak azon ügykörére ...

Rátkay László: A 43. §-t tessék olvasni!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Rá fogok térni! Tehát a delegáció azon ügykörére nézve, amely a költségvetésre vonatkozik, semmi mást a törvény elő nem ír, minthogy a delegáció által megállapított közös költségvetésből a kvóta szerint Magyarországra eső rész a magyar költségvetésbe felveendő.

A 42. §. beszél a zárszámadásokról, a 43. pedig azt mondja — és itt kérem t. képviselőtársam egész figyelmét — *(olvassa):* „Hasonló eljárás — vagyis ahogyan a delegációk tárgyalnak, s esetleg szavaznak — követendő minden egyéb tárgyakban is, melyek, mint közös ügyek, az érintett bizottságok köréhez tartoznak.“ Csak ezen egyéb tárgyakra vonatkozó határozatokra nézve mondatik ki, hogy *(olvassa):* „határozatai, ha Ő Felsége által megerősítetnek, kötelező erővel bírandanak. Az ilyen fejedelmi jóváhagyással megerősített határozatokat azonban ő Felsége mindegyik országgyűlésnek az illető felelős minisztériumok által tudtára adja.“

Az 1867:XII. törvénycikk megalkotásakor, miután egy, az életben még ki nem próbált intézményről volt szó, meglehetősen ingadozást látunk az elmékben — ezt nagyon érdekes figyelemmel kísérni — arra nézve, hogy mire fog kiterjedni tulajdonképpen a delegáció hatásköre, mire nem. Látszik abból is, amit most felolvastam. A 40. §. szerint a közös költségvetés a delegáció

egyik legfontosabb tárgya, a 42. §. szerint a zárszámadás tartozik oda, a 43. §. szerint egyéb tárgyak tartoznak oda.

Mármost az élet a delegáció intézményét úgy alakította ki, és nagyon helyesen, hogy ezek az „egyéb tárgyak” egyáltalán nem léteznek; hogy a delegáció mással, mint a költségvetéssel és zárszámadással nem foglalkozik. Miután tehát egyéb tárgyakban határozatokat nem is hoz, a 43. §-nak az a diszpozíciója, amely egyéb tárgyakban hozandó határozatokra nézve rendelkezik, ipso facto tárgyatlaná válik.

Én azt hiszem, ha t. képviselőtársam kellő pedantériával és alaposággal boncolja ezt a szöveget, meglátja, hogy a 40. §. értelmében a költségvetésre vonatkozólag semmi más kötelezettség nem áll fenn, mint hogy beállítsák az illető tétel a magyar költségvetésbe, amelyet a kormány előterjeszt és a határozatok közlését csak azon „egyéb tárgyak”-ra vonatkozólag mondotta ki a törvény, amelyekre a delegáció működése annak megalkotásától fogva mostanáig egyáltalában ki nem terjedt.

Végül csak egy szót a katonai költségekre nézve, amelyekre nézve t. képviselőtársam nyilatkozata, engedjen meg a kifejezésért, meglehetősen tájékozatlanságot árul el.

Hogy áll tudniillik a dolog? Az ez évben megszavazott 1905. évi költségvetés teljesen az 1904. évi költségvetés keretében mozog. A költségvetésen kívül szavaztatott meg rendkívüli hitel olyan beszerzések számai, amelyek a létszám emelését, tehát a véradónak fokozását nem involválják;¹ a véradó fokozásának kérdése tehát az 1905. évi delegációsális határozatok kapcsán napirendre egyáltalán nem került és nem kellett, hogy kerüljön. Igenis, megkérdeztetett a hadügyminiszter, hogy mi a nézete e tekintetben; minő létszám-emelést tart ő szükségesnek? — amire ő — azt hiszem, igen korrektül, úgy nyilatkozott: hogy egyfelől a kérdés ma még nincsen kellőleg megérlelve; másfelől azonban a létszám kérdése az újoncjutalékkal és az újonclétszámmal függvén össze, nem a delegáció, hanem az országgyűlés elé tartozik.

És azt hiszem, akkor tehettek volna-a képviselő urak jogos szemrehányást hadügyminiszternek, ha ezen kérdés tárgyalásába a delegációban belement volna. Igenis, a véderőtörvénnyel foglalkozni kell, és a kormány foglalkozik is vele; annak megvitatása és elfogadása vagy elvetése a képviselőházban lesz majd hely-én, és annakidején mindenesetre elő fogjuk adni mindazon érveket, amelyek a kormány- álláspontjának mellőzhetetlen szükségességét indokolják. *(Helyeslés jobbfelől.)* Tartsuk fenn ezen kérdést magunknak, és igyekezzünk ezt akkor azután mentői alaposabban megvitatni és tisztába hozni. Ezeket kívántam elmondani. *(Helyeslés a jobboldalon.)*

¹Erről a beszerzési hitelről gyakrabban volt már szó. (185,191,195,197).

Rátkay László nem fogadja el a miniszterelnök által tett különböztetést a delegáció költségvetési, zárszámadási és „egyéb tárgyakban“ hozott határozatai között. Ha azonban a miniszterelnöknek van igaza, kérdés, honnan tudja meg a kormány a delegációnak a közös költségvetésre vonatkozó határozatait? A kormány elolvassa a Budapesti Közlönyt, amelyben mindig megjelennek a delegációnak a király által jóváhagyott határozatai? Milyen alapon illeszti be a pénzügyminiszter a magyar költségvetésbe a delegáció által megállapított közös költségvetésből a Magyarországra eső részt?

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőház! Én azt hiszem, hogy éppen a képviselő úr mostani előadásában nyilatkozott meg olyan felfogás, amelyik a magyar államot és a magyar államot képviselő magyar kormányt szállítaná le arról a jogos magaslatról, amelyen ezen kérdésekben is van, akkor, amikor kérdi, hogyan tudja meg a kormány a delegáció határozatait.

Rátkay László: Hivatalosan honnan tudja azokat?

Gróf Tisza István miniszterelnök: Először is a közös kormány előterjesztései egyúttal a magyar kormány előterjesztései is, tehát a magyar kormány törvényadta köteletségénél fogva befolyt a közös előterjesztések elkészítésébe és osztozik a felelősségben értük. Másodszor a magyar kormány felelőség mellett vesz részt a delegáció tárgyalásaiban és nagyon természetesen hivatalosan értesül a delegációknak minden határozatáról és ezek tárgyalásának eredményéről. Hát egyenesen lefokozása a magyar kormány törvényes állásának, hogy ahol a magyar kormány a magyar állam képviselőjében jelenik meg ...

Rátkay László: De a magyar országgyűlésről beszélek!

Gróf Tisza István miniszterelnök: A magyar országgyűlésről pedig egészen hiába beszél a képviselő úr, mert a 41. §. világosan megmondja, hogy a magyar minisztérium tartozik a költségvetésbe beállítani azokat a tételeket. A törvény egészen világos és amit ott előír a törvény és amit a magyar minisztérium köteletségévé tesz, azt a magyar minisztérium pontosan teljesíti is. A szemrehányás tehát egészen érdemtelen és egészen alaptalan. *(Helyeslés jobbfelől.)*

A Ház a közösügyi kiadások tételét elfogadta.

204. 1904. július 25-iki országos ülés. — A miniszterelnökség 1904. évi költségvetése: az 1848/49-es honvédek segélyezése. — A belügyi tárca 1904. évi költségvetése: a csongrádmegyei uradalmi községek közigazgatási különállásának megszüntetése; a kiadások emelkedése: a fizetésrendezés, a közegészségügy, a betegápolási alap; a betegápolási póttadó felemelése; az egyszerűsítési akció; a járási számvető életbeléptetése; a határrendőrségi törvény hibája; szerződés a Cunard Line-nal. (Napló XXVII. k. 251—252., 278—281. l.)

A július 25. ülésen a miniszterelnökség 1904. évi költségvetésének illető tételénél Illyés Bálint felhívja a Ház figyelmét az 1848/49. hon-

védők szomorú sorsára. Elmondja, milyen, csekély nyugdíjat kapnak az altisztek és a közvitézek. A nemzet becsületbeli kötelessége, hogy nyomorúságos helyzetükön legalább némileg segítsen. Nagyon sok panasz hangzik fel a nyugdíjazási eljárás lassúsága és túlszigorúsága ellen is. Az idevágó szabályzatot okvetlenül revideálni kell, mert hiszen akkor, amidőn ez a szabályzat készült, még sok 48-as honvéd volt életben. Azóta azonban mind nehezebb eleget tenni a nyugdíjszabályzat azon kívánalmának, mely szerint két olyan honvédnek kell igazolni a nyugdíjért folyamodót, aki vele egy szakaszban vagy egy századnál szolgált. A szabályzat ezen szigorán tehát enyhíteni kell, anélkül, hogy ezzel a tagkaput nyitnánk a visszaéléseknek. Ismételten a Ház figyelmébe ajánlja a régi honvédek ügyét, mely iránt különben az egész magyar (nemzet is melegen érdeklődik, amint erről az országos, honvéd közgyűlésnek jegyzőkönyvei is tanúskodnak. A következő határozati javaslatot ajánlja elfogadásra:

„Határozati javaslat. 1. Utasítsa a képviselőház a kormányt, hogy még ez év folyamán terjesszen be a törvényjavaslatot az 1848/49-iki honvéd-közvitézek és altisztek nyugdíjának a jelen kor megélhetési szükségleteihez arányosított felemelése, s az erre szükségelt fedezet tárgyában; (Helyeslés a szélsőbaloldalon.) tárgyalassa le még ez évben ezen törvényjavaslatot és a felemelt nyugdíjakat tegye folyóvá az 1905. év január havában.“ (Helyeslés a szélsőbaloldalon.)

Madarász József: Nagyon szerény kívánság!

Illyés Bálint: „2. A nyugdíjképesség elbírálására vonatkozó szigorú szabályzat revideáltassék és ehelyett készítettessék a jelen időkhöz és viszonyokhoz alkalmazott szabályzat.“ (Élénk helyeslés a szélsőbaloldalon.)

Illyés Bálint határozati javaslatát a függetlenségi párt részéről Madarász József, Barabás Béla és Rátkay László pártolja. Utóbbi felhívja a miniszterelnök figyelmét arra a körülményre, hogy az öreg honvédek nyugdíjukat az állami adóhivatalnál vehetik fel. Ennek az a következménye, hogy a szegény elaggott honvédeknek gyakran sok kilométernyi távolságról kell téli időben is az adóhivatalokhoz menniök, hogy nyomorult hat korona havi nyugdíjukat felvehessék. Éppen tavaly télen történt, hogy egy 48-as honvéd ilyen alkalommal a roppant hidegben megfagyott az úton.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. Ház! (Halljuk! Halljuk!) Amint az a példa is mutatja, amelyre Illyés Bálint t. képviselőtársam beszédében hivatkozott, az 1848/49-iki honvédek iránti hála, elismerés, becsülés és kegyelet érzelmeiben a legelső magyar ember-től kezdve minden igaz magyar ember egyetért. (Élénk helyeslés.) Ennélfogva nem oly kérdés ez, amelyben bármily nézetkülönbség vagy pártzempont érvényesülhetne. (Úgy van! balfelől.) és biztosíthatom a t. Ház minden tagját arról, hogy ezen, ezidőszerint az én gondjaimra bízott ügygel a legnagyobb ügyszeretettel és azon óhajástól vezetettve foglalkozom, hogy mentül kielégítőbben igyekezzünk az 1848/49-iki idők még élő ezen emlékeinek utolsó napjait megkönnyíteni. (Általános élénk helyeslés.)

Azok közül, amiket t. képviselőtársaim felhoztak, a nyugdíj

kifizetésének módjára nézve mindjárt megjegyzem, — megvallom, ez oly részlete a kérdésnek, amely a figyelmemet eddig kikerülte — hogy magam is indokoltnak látom, hogy ezen változtatás történjék, és azt hiszem, ez nagyon egyszerűen keresztül is vihető. *(Általános élénk helyeslés.)* Azt hiszem, hogy ezt igen rövid úton orvosolhatjuk. *(Általános élénk helyeslés.)*

Ami továbbá a szabályzatot illeti, nem került ki figyelmemet, hogy éppen annál a körülménynél fogva, melyre t. képviselőtársam igen helyesen utalt, hogy t. i. mind jobban ritkulnak a még, élő honvédek sorai: mind nehezebb és nehezebb eleget tenni a mai szabályzat azon kívánalmának, hogy az illetők tényleges részével már én is foglalkoztam, de a nehézség e tekintetben abban rejlik, amire szintén ráutalt t. képviselőtársam, hogy t. i., fájdalom, akadnak és talán szaporodó mérvben, olyanok is, akik a honvéd nevet ürügyül akarják felhasználni arra, *(Úgy van! a jobboldalon.)* hogy meg nem érdemelt módon részesüljenek állami segélyben. *(Igaz! Úgy van!)* Itt tehát nagyon óvatosan kell eljárni, mert különben e segélyek nem az érdemeseknek, de egészen méltatlan elemeknek fognak jutni, *(Úgy van!)* és azok betolakodásának nyitunk kaput. Azt hiszem tehát, — de ne méltóztassék ezt végleges álláspontnak tekinteni, — hogy leghelyesebb lesz megtartani a szabályzatot úgy, ahogy van; de hozzá kell tenni azt is, hogy a segélyző bizottság oly esetekben, amikor a szabályzat formai kellékeinek az illető nem tud ugyan eleget tenni, de a bizottság abban a meggyőződésben van, hogy tényleg beigazolható a kérvényező honvéd mivolta, kivétel tétele végett előterjesztessék az ügy a miniszterelnökhöz. *(Általános, élénk helyeslés.)* Azt gondoltam, hogy ezt a kérdést ilyformán kielégítő módon lehet megoldani.

Ami végül a nyugdíj összegét illeti, engedje meg a t. Ház, hogy e kérdésre nézve most ne nyilatkozzam. Őszintén megvallom, hogy nem tudtam eddig a kérdés minden ágával oly behatóan foglalkozni, hogy most határozott, precíz, kötelező nyilatkozatot tehessek arról a helyről pedig, amelyről most beszélni szerencsém van, nézetem szerint csak ilyen nyilatkozatot szabad tennem. *(Élénk helyeslés.)* Ennélfogva méltóztassék megengedni, hogy az 1905-iki költségvetés kapcsán térhessek vissza erre az ügyre, *(Élénk helyeslés.)* és akkor adhassak minden irányban kimerítő felvilágosítást.

Ezekután végül, minthogy ebből is következtethetőleg nem volnék abban a helyzetben, hogy t. képviselőtársam határozati javaslatát elfogadhassam, másrészt pedig annak a határozati javaslatnak intencióival, azt hiszem, mindnyájan teljes mértékben egyetértünk: *(Általános helyeslés.)* és arra kérném t. képviselőtársamat, hogy vonja vissza határozati javaslatát, nehogy annak netaláni leszavazása olybá tüntesse fel a dolgot, mintha a honvédek jogosult igényeinek kielégítésére nézve ebben a Házban bárminő párt-

szempontok érvényesülnének. Kérném tehát t. képviselőtársamat, szíveskedjék határozati javaslatát visszavonni. *(Általános élénk helyeslés.)*

Illyés Bálint visszavonja határozati javaslatát, miután a miniszterelnök felszólalásából úgy látja, hogy szíven viseli az ügyet.

Az ülés későbbi folyamán a Ház áttért a belügyi tárca 1904. évi költségvetésének tárgyalására.

Előadó után Szalay László a Kossutli-párt megbízásából szólal fel. kijelentvén, hogy pártja — a közjogi ellentétektől eltekintve — már azért is a legnagyobb bizalmatlansággal viseltetik a kormánnyal szemben, mert a már-már letűnőben lévő korrupciós kormányzati szellemet akarja újból meghonosítani és a rideg párturalomnak képes mindent feláldozni. Véleménye szerint a belügyi tárca 1904. évi előirányzata az 1903. évi hitelekkel szemben 14 millió koronával kedvezőtlenebb, mert hiszen a bevételi előirányzat többlete legnagyobb részben burkolt adó-emelésből áll elő, túlnyomólag a betegápolási alap bevételeiből származik. Nem tartja a helyzet hű képének ezen költségvetést azért sem, mert ebben az átmeneti kiadások címén oly kiadási tétel szerepel, mely a helyes számvitel szabályai szerint csakis rendes kiadásnak tekinthető. Érti ezen a vármegyei alkalmazottak illetményeinek szabályozásáról szóló 1904:X. t.-c. folytán felvett összeget, holott ez a kiadás évről-évre ismétlődni fog. Ami az országos betegápolási költségeket illeti, azok rohamos emelkedése megokolttá teszi azt a feltevést, hogy ezen a téren könnyelmű gazdálkodásnak kell folynia. Majd behatóan foglalkozik a betegápolási pótadónak tervezett felemelésével és hosszasan bizonyítja, hogy a kormány azon eljárása, hogy a betegápolási pótadót az 1898:XXI. t.-c. 2. §-ának határozott rendelkezése ellenére 3 percenteről 5 percentre az appropriációs törvény útján kívánja felemeltetni, egyenesen törvénytelen. Mert ez az adóemelés csak az esetben lenne törvényes, ha külön törvény módosítaná a most idézett törvényszakaszt, mely világosan kimondja, hogy a betegápolási pótadó a 3%-ot meg nem haladhatja. Magáról a belügyi igazgatásról szólva, szükségesnek tartja, hogy minden rendelkezés megtörténjen a jó, gyors és olcsó közigazgatás megteremtésére. Ami a közigazgatási eljárás egyszerűsítése dolgában történt, csak igen kis részben mondható üdvösnek. Az egyszerűsítési törvény (1901:XX. t.-c.) a közigazgatás egyszerűsítését kimerítette a címében, egyébként azonban a közigazgatást nemcsak egyszerűbbé nem tette, hanem még szövevényesebbé és még inkább túlterhelte a tisztviselőket. Szintén a közigazgatás egyszerűbbé tételét kívánta szolgálni az 1902:111. t.-c. a vármegyék pénztári és számvetőségi teendőinek ellátásáról. A gyakorlatban azonban éppen az ellenkező eredménnyel járt. E törvénynek az a rendelkezése pedig, mely a járási számvetői állások szervezéséről szól, mindmáig végrehajtva nincs, holott kétség-telenül jó hatással lenne a közigazgatás menetére. Nagyon sajnálatos, hogy még mindig nincs életbeléptetve a határrendőrségről szóló 1903:VIII. t.-c. Ennek végrehajtását a függetlenségi párt közbiztonsági és egyéb szempontból sürgős kormányzati feladatnak tartja. Politikai bizalmatlanságból a belügyi tárca költségvetését általánosságban sem szavazza meg.

Kelemen Béla (szintén Kossuth-párti képviselő) hosszabb beszédben a csongrádmegyei latifundiumok önálló községi szervezetének meg-

szüntetése mellett foglal állást, ami által lehetővé válnék Szentés r. t. városnak törvényhatósági várossá alakulása és Szegednek megyei központtá tétele, Szeged vármegye szervezése is. Nem fogadja el a belügyi tárca költségvetését.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. Ház! Felhasználom a még hátralévő néhány percet arra, hogy tőlem telhető rövidséggel nyilatkozzam a hallottakról. *(Halljuk! Halljuk!)* T. képviselőtársam beszédének legnagyobb része alatt egy konkrét közigazgatási ügynek részleteit tárta itt fel, amelyekben, azt hiszem, csakugyan mindenki, aki a törvényeket ismeri, meggyőződhetett arról, hogy ebben a kérdésben a kormánynak egyáltalában nincs módjában eljárni és intézkedni. Én egyáltalában nem megyek bele annak a tárgyalásába, hogy annakidején helyes volt-e a szóban forgó községeket, mint különálló községeket szervezni és így jóváhagyni, de azok 20 vagy nem tudom hány évvel ezelőtt szervezettek. Ha tehát van a világon jogerős, befejezett adminisztratív ügy, ez egy jogerős, befejezett, adminisztratív ügy. *(Igaz! Úgy van! a jobboldalon.)* Ezt a kérdést most felkavarni, vagy folyamatba tenni csak úgy lehetne, ha az illető községek lakossága kívánná valamely más községbe való beolvadását; ezt azonban égjük sem kívánja és az illető községek összes tagjai meg kívánnak maradni mint külön községek. Szeretném tudni, micsoda törvénytelen basáskodás volna az a kormány részéről, ha ebbe beleavatkoznék.

Ezekután Szalay László t. képviselő úrnak beszédére térek át és igen nagy sajnálatomra, mielőtt a dolognak objektív részével foglalkoznám, kénytelen vagyok a t. képviselő úrnak egy oljan kifejezését szóvátenni, amelyről akarom hinni, hogy valahogy, igazán nem kellő megfontolással csúszott ki a száján, mert egy illúzióval lennék szegényebb, ha nem úgy volna és az a minden tekintetben alaptalan, gyanúsító vád, amelyet, mondom, szavaiban találnom kellett, csakugyan a képviselő úr intencióinak felelt volna meg. A képviselő úr azt mondja, hogy én a korrupció szellemét igyekszem megvalósítani. Én azt hiszem, a képviselő úr tartozik saját reputációjának azzal, hogy ezt a nyilatkozatát egy vagy más alakban elmagyarázza, mert ha fenn tartja ezt a nyilatkozatát t. képviselőtársam, akkor egy olyan alaptalan, sértő gyanúsítást tartana fenn, mely mellett a bizonyítéknak még csak árnyékát sem volna képes felhozni, amelynek ellentmond egész valóm, egész egyéniségem, minden tettem és működésem, *(Élénk felkiáltások a jobboldalon: Igaz! Úgy van!)* és a képviselő úr sajnálatomra szaporítaná azoknak a számát, akik nem gondolnak azzal, hogy igaz-e a vád vagy sem, csak azt nézik, hogy az mentői sértőbb, mentői bántóbb legyen. *(Igaz! Úgy van! a jobboldalon.)*

Ezt nem teszem fel a t. képviselő úrról, eddigi magatartása

nem jogosít fel erre és kíváncsian várom magyarázatát. (*He-lyeslés a jobboldalon.*)

Ezekután röviden térek át beszédének objektív részére. Igaza van abban a t. képviselő úrnak, hogy tulajdonképen 14 millió korona tehertöbblet mutatkozik, mert hiszen a jövedelem emelkedésének, fájdalom, legnagyobb része adóemelésből származik. Ha elemezzük a 14 millió korona tehertöbbletet, ebből, gondolom, külön megítélést kíván az 1,800.000 korona beruhá- zási költség, amely csak formailag tartozik a költségvetésbe, de tényleg a törvényhozásnak külön határozata alapján külön hiteloperáció útján eszközlendő beruházás. Marad ezek szerint 12½ millió korona, amelyből ismét 7 millió korona esik a vár- megyei és községi alkalmazottak, a községi és körjegyzők illet- ményeinek felemelésére, tehát a nagy fizetésrendezési akció egyik láncszemére. És megengedem, amit a t. képviselő úr mond, hogy tulajdonképen kár volt ezt a fizetésrendezést az átmeneti kiadá- sok közé beállítani, mert hiszen évről-évre visszatérő terhet képez. Hiszen érdemileg igaza van ebben a t. képviselő úrnak. Ha mégis ezt az eljárást követtem, annak igen egyszerű magya- rázata az, hogy ugyanígy van az állami tisztviselők fizetésren- dezésére szükséges összeg beállítva; tehát nem lett volna helyes, itt más eljárást követni, amikor az egész akció kiindulási pontja az volt, hogy a vármegyei tisztviselők illetményeik szempontjá- ból minden tekintetben az államiakkal vétessenek egy elbánás alá. Természetesen ez a tehertöbblet úgy az állami tisztviselőkre, mint a vármegyeiekre nézve 1905-től fogva a költségvetés illető rendes rovatába az illető tételnél fog felvétetni.

További nagy emelkedése a kiadásoknak a közegészségügy- nél fordul elő. Ez azonban, mint t. barátom, az előadó úr is rá- utalt, tisztán látszólagos emelkedés. Ha itt nem az előirányzatot vesszük tekintetbe, amely utóvégre is csak előzetes kombináció, de a zárszámadás eredményeit: azt fogjuk találni, hogy a köz- egészségügy rovatánál és a betegápolási alapnál együttvéve már 1902-ben 6 millió korona túlkadás mutatkozott az előirány- zattal szemben. Ez a kiadás évről-évre oly rohamos mérvben emelkedik, hogyha ott más intézkedések nem történnek, amelyek útját vágják a kiadások ily rohamos szaporodásának, 1904-ben nem 6 millió, de legalább 8—9 millió korona túlkadással kel- lett volna szemben államink.

Ha tehát 4½ millió korona tehertöbblet irányoztatik elő, abban nem a kiadások emelkedése, de ellenkezőleg egy igen messzemenő megtakarítási akció eredménye mutatkozik, oly messzemenő akciónak, hogy — amint gondolom, az indokolás- ban is kifejeztem — nem is merem remélni, hogy 1904-re az elő- irányzat betartható legyen, mert az 1904-iki év a dolog természé-

ténél fogva átmeneti évet képez, amelyben az egyes intézkedések hatása csak részben és az év egy része alatt fog nyilvánulni, azért tehát 1905-re várhatom a folyamatba tett megtakarítási akció teljes eredményét. Felvettem azonban az 1904. évre azt az összeget, amelyet 1905-re remélek teljes mértékben elérni.

Ha már erről beszélünk, meg kell említenem azt is, hogy specialiter a betegápolási ügyre nézve ezt a meglehetősen szigorral és talán meglehetősen kíméletlenséggel megindított megtakarítási akciót inhumánus színben tüntetik fel. Ez pedig igen nagy tévedés, mert azok: a megtakarítások, amelyeket kontemplálok, abszolúte nem esnek és nem eshetnek az ügy rovására. Én abszolúte nem kívánom a betegápolási intézményt rontani, csökkenteni vagy kisebbiteni, csak meg kívánom szabadítani azoktól a célszerűtlen, meddő kiadásoktól, amelyek egy takarékosabb, célszerűbb, ügyesebb kezelés mellett az ügy minden sérelme nélkül nélkülözhetőek. *(Helyeslés.)* Ha pedig ezt teszem, két faktornak teszek vele pénzügyi szolgálatot. Teszek az államkincstárnak, melyre a kórházakban ápolt betegek ápolási költségeinek circa kétharmadrésze esik, a másik egyharmadrészben pedig a társadalom egy olyan osztályának, melynél igenis nagyon helyes, nagyon humánus szociálpolitikai eljárás az ő anyagi érdekeinek lehető megvédése. *(Helyeslés jobb felől.)* Méltóztassanak meggondolni, hogy arra a szegény emberre, akinek valamennyi vagyona van, akinek tehát viselni kell a kórházi betegápolás költségeit: milyen óriási teher az a kórházi számla, amelyet magának vagy valamely családtagjának hosszas betegsége által magára vesz. *(Igaz! Úgy van! a jobboldalon.)* Nem a leghelyesebb szociálpolitikai eljárás-e a végsőig elmenni a szükséges terhek kiküszöbölése, kiirtása mellett abban az irányban, hogy ezen kórházi ápolási számlák lehetőleg a minimumra redukáltassanak? *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)*

Dacára ezen akciónak, abban a sajnálatos kényszerhelyzetben találtam magam és találta a kormány magát, hogy a betegápolási alapnál három és félmillió korona, 3,300.000 korona deficit maradt, amelyet lehetetlen lett volna elosztani. Ilyen körülmények között én nem láttam magam előtt más utat, tekintettel az ország pénzügyi helyzetére, mint a betegápolási pótdadó felemelését hozni javaslatba. Mindjárt megjegyzem, hogy itt egy egész hosszú érvelése a t. képviselő úrnak egészen felesleges volt; az az érvelése t. i., mellyel ő bizonyítani igyekezett, hogy ezen felemelés az 1898-iki törvénybe ütközik. Én ezt nem vonom tagadásba, de — gondolom, a pénzügyi bizottságban — ki is jelentetem, hogy a betegápolási pótdadónak 3 százalékot meghaladó mérvben való végleges megszüntetése nem is történhetik másképpen, mint úgy, hogy az appropriációs törvényben, abban a szakaszban, melyben a betegápolási pótdadó kulcsa megállapítatik, — mert

hiszen ez évről-évre az appropriációs törvény külön szakaszában állapítatik meg — expressis verbis hatályon kívül helyezzük az 1898-ik törvénynek azon diszpozícióját, amely a pótdóra nézve a háromszázalékos maximális határt állapítja meg.¹

Hogy szükséges-e, hogy célszerű-e magasabban állapítani meg a pótdót három százaléknál, az lehet vita tárgya köztünk; de azt hiszem, törvényességi szempontból a kérdés egészen tisztán áll. Én nem állítom azt, hogy ma minden törvényhozási intézkedés nélkül lehetne 3%-nál magasabb pótdót megállapítani, de bizonyára t. képviselőtársam sem fogja kétségbevonni, hogy egy későbbi törvény derogálhat egy korábbi törvénynek; hogy az appropriációs törvényben magában lehet egy ilyen természetű diszpozíciót felvenni és a kérdés illetén rendezésének akadálya nincs. *(Helyeslés a jobboldalon.)*

T. Ház! Az egyszerűsítési akció² tagadhatatlanul bizonyos kozni, *(Halljuk! Halljuk! jobbfelől.)* amelyet, a t. képviselő ür felhozott; de igazán telegrafikus stílusban csak egy pár szót fogok most már mondani: először is az egyszerűsítés kérdéséről.

T. Ház! Az egyszerűsítési akció² tagadhatatlanul bizonyos csalódást okozott az országban, amelyről, azt hiszem, részben tehet csak az akció maga. Részben tehet róla, mert már az illető egyszerűsítési akció eddigi folyamatánál is, azt hiszem, nem mentek el az illetékes tényezők az egyszerűsítés terén oly messze, mint kellett volna. Mert azzal a sajátos emberi tulajdonsággal találkozunk, hogy mindenki a legnagyobb passzióval egyszerűsített a felebarátja rovására, de senki sem akart egyszerűsíteni ott, ahol az ő speciális ügyköréről volt szó. Ennek folytán elismerem kétségtelenül, hogy egyes diszpozíciók magába az egyszerűsítési törvénybe és az azzal kapcsolatban álló eddig kibocsátott rendeletekbe is csúsztak be, amelyek félrendszabály színében tüntetik fel a dolgot.

He a másik obi ennek a csalatkozási érzetnek a közönségben van; t. i. a közönségnek abban a téves gondolkozási módjában, hogy ezt az egész akciót egy egységes és egy törvénnyel befejezhető valaminek tekintette. Holott tulajdonképpen az egyszerűsítési törvény csak a keretet adta meg, amelyet tartalommal a később hozandó törvényeknek, alkotandó rendeleteknek, kiadandó utasításoknak egész rendszere kell, hogy betöltsön és kell, hogy minden lépten-nyomon, az államélet minden ágában a rövidebb, egyszerűbb, kevesebb munkát, kevesebb költséget okozó eljárást életbeléptessen. Ez a munka kell, hogy folytatódjék tovább és amennyire rajtam áll, igyekszem is azon, hogy ez folytatását találja.

¹ 1904:XXI. t.-c. 7. §-a.

² 1901: XX. t.-c.

Azon rövid idő alatt, amely idő óta én vagyok felelős az ország belügyi kormányzatáért, megvalósítottam a kihágási pénzeknek egységes kezelését, ami nagymérvű egyszerűsítés és könnyítés a járási hivataloknál; most a legközelebbi napokban léptetem életbe a járási pénzkezelésnek és az útlevelügynél az útlevelpénzek kezelésének egy az eddiginél sokkal egyszerűbb, sokkal könnyebb és igen nagy, meddő munkát feleslegessé tevő módját. Továbbá méltóztatnak ismerni az anyakönyvi törvényjavaslatot, ahol ismét az anyakönyvi ügyvezetés lesz, azt hiszem, elég radikálisan egyszerűsítve. Végre szemben egy szemrehányásával a t. képviselő úrnak, bejelenthetem azt is, hogy a járási számvevő életbeléptetésének eddig akadályát képezte az erre vonatkozó utasítás kidolgozása, amelyre nézve a pénzügyi és belügyminisztérium között igen beható, többnyire szóbeli tanácskozások folytak és mást már végleges eredményüket, mondhatom, elérték. Éppen csak a formai befejezés van hátra, egy olyan irtasítás kidolgozása mellett, amely nézetem szerint, a közigazgatásnak minden jogos igényét ki fogja elégíteni, mert teljes garanciát fog nyújtani az iránt, hogy a főszolgabíró mellé besorozott járási számvevő abban a közigazgatási isegédszolgálatban, amelyet mint a főszolgabíró közege végez, teljesen be fog oltadni a főszolgabírói hivatalba, annak integráns részét fogja képezni és az egyöntetű működésnek minden előfeltétele, amennyire az papíron megteremthető, meg lesz teremtve. *(Helyeslés a jobboldalon.)*

Végül még a határrendőrségi törvényre nézve vagyok bátor megjegyezni, hogy én a határrendőrségi törvényt,¹ úgy ahogy az meghozatott, nem szándékozom végrehajtani; nem szándékozom pedig azért, mert a törvénynek módosítását tartom annak végrehajtása előtt szükségesnek. Nézetem szerint t. i. azon nagy hátránya van az elfogadott törvénynek, hogy az a háárrendészet ügyét az általános (közigazgatásból kikapcsolja, külön szervekre bízva, amelyek azután Mohamed koporsója gyanánt lebegnek ég és föld között, közvetlenül csak a belügyminiszterrel állnak érintkezésben; ahol tehát előreláthatólag ismét csak a sűrűlódásoknak egész tömkelegé állana be a határrendészeti szervek és az általános rendészeti hatóságok között. Ennek folytán — és igyekezni fogok mindjárt az ősszel a törvényjavaslatot a Háznak bemutatni — a törvényt oly értelemben kívánám módosítani, hogy a határrendészeti teendők a rendes elsőfokú rendőrhatalmási teendők között soroltassanak fel. De olyan fontos pontokra, ahol ezen teendők ellátása különösebb figyelmet és különösebb munkaerőt kíván, az illető főszolgabírói hivatalnak egy expozitúrája helyeztessék ki: egy a főszolgabírói hivatalba be-

¹ 1903:VIII. t.-c.

osztott szolgabíró lássa el ezeket a teendőket, aki tehát gazdája lesz ez ügyeknek, ezeket ellátja, de egyúttal be lesz osztva az ország rendes közigazgatási apparátusába, és az általános rendészeti hatóságokkal teljes egyöntetűséggel, teljes összhangban fog működni. Én azt hiszem, azt a helyes célt, amely a törvény megalkotásakor a Ház előtt lebegett, jobban fogjuk tudni így elérni, mint a törvények változatlan végrehajtásával.¹ (*Heyleslés jobbfelől.*)

Miután ezeket előadni szerencsém volt, még legyen szabad egy korábban tett ígéretemhez képest¹ ^{II} a Cunard Line társasággal a Fiume-Adriai tengerszállítási irányra vonatkozólag megkötött szerződésnek egy példányát letenni a Ház asztalára.

Végül bejelentem, hogy azt a törvényjavaslatot, amelyet annakidején a jövő évi választói névjegyzéknek a folyó évben eszközölt összeírás határidejére vonatkozólag benyújtottam,^{III} mint hála Istennek időközben az események által meghaladottat és tárgytalanná váltat, visszavonom. (*Élénk helyeslés a jobb-oldalon.*)

205. 1904 július 26-iki országos ülés. — A belügyi tárca 1904. évi költségvetésének folytatólagos tárgyalása: a városi reform; közegészségi kérdések; a betegápolási ügygel kapcsolatos takarékosági akció. — Az országos levéltár építése. — A katonai előfogatok ügye. (Napló XXVII. k., 295—297., 300., 303. 1.)

Buzáth Ferenc elsősorban a leghatározottabban elítéli a miniszterelnöknek ama tervét, hogy az országos betegápolása pótdadó kulcsa az appropriációs törvény útján 3%-ról 5%-ra emeltessék. (204.) Majd a betegápolási költségekkel foglalkozva, helytelennek tartja a betegápolási törvénynek a miniszterelnök által szándékolt olyirányú módosítását, hogy a szegény betegeknek gyógyszerekkel való ellátásáról ne a betegápolási alap, hanem az illető községek gondoskodjanak. Ha az idevágó költségeket újból a községek terhére rójuk, e címen a községekre ismét nagy terhet hárítunk. De nemcsak megterheltestről van itt szó, hanem a gyógyszerek kiszolgáltatása körüli nehézségek okozta közegészségügyi veszedelemről is. A szegény betegek kórházi gyógyítási költségeinél a miniszterelnök egymillió koronát akar megtakarítani. Meg is kezdte ezt a takarékosági akciót azzal, hogy a kórházi ápolási költségeket 8 fillérrel leszállította, pedig jól tudjuk, hogy az élelmiszerek ára jelenleg óriási mértékben emelkedik és kórházaink ma sem híresek arról, hogy ott a betegek valami kitűnő ellátásban részesülnek. A betegápolási napi költségnek 8 fillérrel való leszállítása tehát tisztán és kizárólag a betegek ellátásának rovására megy. A kórházak máris leszállították a betegeknek kiszolgáltató tejmenyiségét. Így

¹ A határrendőrséget a magyar állami rendőrség egységes országos szervezetébe beolvastotta a rendőrség államosításáról szóló 5047/1919. M. E. sz. r.

^{II} (191) 1904 jón. 15. ülésen.

³ (165).

takarékoskodik a miniszterelnök a humanizmus nevében és így akar a szegény népen segíteni! A miniszterelnök csodálkozik azon, hogy a betegápolási költségek évről-évre óriási mértékben emelkednek. De hiszen az 1898:XXI. t.-c. meghozatalának nemcsak az volt a célja, hogy a betegápolási költségek egyenletes megoszlásáról gondoskodjunk, hanem az is, hogy a közegészségügynek rendkívül elhanyagolt állapotán javítsunk. A belügyi tárca költségvetését általánosságban sem fogadja el.

Molecz Dani a városok rendezésének ügyére hívja fel a kormány figyelmét. Miután a miniszterelnök ezen kérdésben még nem nyilatkozott, kívánatos volna, ha idevonatkozó terveiről a Házban legalább általános vonásokban tájékoztatná. Erre akart alkalmat szolgáltatni jelen felszólalásával.

Szmialovszky Valér főleg közegészségügyi kérdésekkel foglalkozik, mint Buzáth Ferenc. Egyebek között a trachoma ügyét érintve, ezen országos csapás ellen az eddigieknél sokkal nagyobb arányú intézkedéseket tart szükségesnek. Majd a tüdővész szörnyű pusztításairól beszél. Kéri a kormányt, hogy addig is, amíg a közegészségügyet államosítjuk, legalább a körorvosi intézményre fektessen kellő súlyt, hogy a körorvosi kerületek a kormány anyagi támogatásával betölthetők legyenek.

Rakovszky István sajnálattal látja, hogy a tüdőbetegek számára a fővárosban tervezett szanatóriumnak költségei a jelen költségvetésből teljesen hiányzanak s ezért nagyon kéri a kormányt, tegye lehetővé, ezen intézménynek mielőbbi megvalósítását. Ezenkívül egy bűnvádi ügygel kapcsolatban arra kéri a miniszterelnököt, hogy a rendőrségnek hatékony és éber működéséről gondoskodjék.

Kovács Pál csatlakozva azokhoz, amiket Molecz Dani a városfejlesztés kérdésében előadott, a maga részéről is sürgősen szükségesnek tartja a városrendezésnek mielőbbi foganatosítását és egyben a fővárosi törvény revízióját. Mikor a kormány programját a Házban előterjesztette, a vidéki városok és a főváros igazgatásának reformjáról egyáltalában nem nyilatkozott. Kéri tehát a kormányt, hogy erre vonatkozólag kellő tájékoztatást adjon.

Sebess Dénes szintén a városok fejlesztését, közigazgatási helyzetének javítását sürgeti, különös tekintettel az erdélyi városok nagy nemzetpolitikai fontosságára. Az idevágó 1886:XXI. és XXII. t.-e. sürgős reformra szorul.

Vészi József csatlakozva Rakovszky István felszólalásának első részéhez, szintén arra kéri a kormányt, hogy visszatérve az eredeti tervhez, állítsa fel mielőbb a tüdőbetegek szanatóriumát és pedig lehetőleg a főváros III-ik kerületében, amely pormentes levegőjével és enyhe klímájával e célra sokkal alkalmasabb, mint a budai hegyeknek szeles és nyirkos levegője.

Elnök a belügyi tárca általános vitáját bezárván, a miniszterelnök szólalt fel.

Gróf Tisza István miniszter elnök: T. képviselőházi A mai tanácskozásban felhozott fontosabb kérdésekre legyen szabad lehető rövidséggel válaszolnom. *(Halljuk! Halljuk!)*

Ami mindenekeelőtt a rendőrség eljárását illeti, nagyon természetes dolog, hogy ilyen kérdésekben a rendőrség eljárásának

kereteit a bírói végzések szabják meg. Azt azután, hogy e keretek között és azon működési téren, amelyre a bírói végzések és határozatok feljogosítják a rendőrséget, a rendőrség hatékonyan és ébren járjon el, a magam részéről is feltétlenül szükségesnek tartom. *(Helyeslés.)* Olyannak is ismerem a főváros rendőrségét, hogy e tekintetben kötelességét teljesíteni is fogja.

Felemlítették egyes képviselőtársaim a városok ügyét is, beleértve a főváros újabb szervezésének kérdését.

T. képviselőház! Amidőn a jelen kormány átvette az ország ügyeinek intézését, ez a kérdés olyan kevésbé volt előkészítve, illetőleg azon előmunkálatok, amelyek megvoltak, oly kevésbé voltak alkalmasak arra, hogy gyökeresebb átdolgozás nélkül törvényhozási akció kiindulási pontját képezhessék, hogy ilyen körülmények között nem tartottam volna komoly dolognak, hogy itt a kormány részéről a városi ügy reformjára nézve oly kijelentések tétethessenek, amelyek természetüknél fogva általános, semmitmondó jelszavaknál egyebek nem lehettek volna. Hanem igenis, kötelességének ismerte és ismeri a kormány, hogy e kérdéssel foglalkozzék és annak rendezését lehetőleg mielőbb kezébe vegye. Természetes, t. Ház, hogy ilyen munkálathoz idő kell.

Egészen őszintén bevallom a t. Háznak, hogy eddig még ebben a kérdésben egyébre abszolúte nem értem rá, minthogy egyfelől igyekeztem a feltorlódott nagyfontosságú folyó ügyeknek azt az egész tömegét, amelyet elintézetlenül találtam, az érdekelt városok megnyugtatására lehetőleg elintézni; másfelől megindítottam egy adatgyűjtést, amelyből az összes rendezett tanácsú és törvényhatósági joggal bíró városoknak pénzügyi és adminisztratív ügyeiről beható, tiszta képet nyerhessek. *(Általános helyeslés.)* Ezen nyers anyagnak begyűltével nyári szünetemnek, u. n. nyári pihenésemnek egyik feladatát fogja képezni, hogy ezzel a kérdéssel foglalkozzam és remélem, hogy a jövő őszi és tél folyamán már határozottabb nyilatkozatokat fogok tehetni. *(Általános helyeslés.)*

Ezek után főleg a közegészségügyi és az ezzel kapcsolatos kérdések foglalkoztatták a t. Házat, Ami mindenekelőtt a körorvosok igen jogos érdekeit illeti, errenézve egyszerűen utalhatok azon nyilatkozatra, amelyet az illető érdekelt ((tényezők előtt is tettem, amikor is; világosan kijelentettem azt, hogy a körorvosok anyagi helyzetének megfelelő szabályozását a mielőbb megoldandó kérdések közé sorozom. Erre vonatkozólag is lehetőleg a közeljövőben már konkrétabb nyilatkozatokat fogok tehetni. *(Helyeslés.)*

A tuberkulózis kérdésére vonatkozólag természetesen kötelességemnek tartom lehetőleg éber figyelemmel kísérni mindazon mozzanatokot, amelyek a tuberkulózisnak, fájdalom, oly nagy

horderejű kérdésénél a tudomány és a tudományos kísérletek terén felmerültek. Azt hiszem, itt disztingválunk kell. A tuberkulózis helyes felismerésével, annak valódi lényegének megállapításával és helyes gyógymódjával járó tudományos búvárlatokat azon nagy kórházi intézmények keretébe kell sorozni, amelyek az egyetemmel állnak kapcsolatban és amelyek a beruházási javaslat alkalmával igen nagymérvű kiépítésben fognak részeseülni. Általános közegészségi szempontból a tuberkulózis kezelésével és gyógyításával járó egyéb kórházi intézménynek nézetem szerint nem a fővárosban, nem is a főváros III. kerületében, *(Derütség balfelől.)* hanem egy, a tuberkulózis egész kezelésére nézve mentül alkalmasabb klimatikus viszonyokkal bíró és a nagy népességi gócpontoktól távoleső helyen van helye *(Élénk helyeslés.)* Mert. én biztosíthatom a t. képviselő urat, aki ezt a fővárosnak, esetleg "a főváros harmadik kerületének szeretné megszerezni, *(Derütség a bal- és szélsőbaloldalon.)* hogy országos érdek az ilyen nagy tuberkulózis-szanatórium felállítása, de annak a pontnak, ahol felállítatik, bizonyosan nem érdeke. Én legalább sokkal jobban szeretek nem oly helyen lakni, ahol közvetlen mellettem egy nagy tuberkulotikus szanatórium van. *(Helyeslés.)*

Ami a trachoma kezelését illeti, ez olyan kérdés, amellyel volt alkalmam behatóan foglalkozni. A trachoma-kórházak újabb, célszerű és némileg nagyobb arányú szervezésére! éppen mást történnék meg a kellő lépések és intézkedések; de különösen fontossággal bír a kérdés azon oldala, amely a sorozás alkalmával konstatált trachomás újoncok kezelésére vonatkozik, ahol én nem a katonai szempontot, de az országos közegészségügyi szempontot tartom döntőnek, de ahol a bajt radikális eszközökkel csak úgy lehet, megfogni, ha a véderőtörvénybe veszünk fel megfelelő diszpozíciókat. Ez tehát olyan kérdés lesz, amely az előreláthatólag betervezendő új véderőtörvényjavaslat kapcsán lesz tárgyalható, amikor is a kormány olyan proposíciókkal fog a Ház elé lépni, amelyek országos közegészségügyi szempontból ezen igen kellemetlen és veszedelmes betegségnek csírájában való elfojtására megfelelő intézkedéseket fognak tartalmazni. *(Helyeslés.)*

Végezetül kénytelen vagyok némileg kiterjeszkedni azon adatokra, amelyeket Buzáth t. képviselőtársam, — úgy tudom, hogy gyengélkedik és sajnálatomra, nem lehet jelen az ülésben — felhozni szíves volt, mert nagyon fontosnak tartom azt, hogy azon egész takarékosági akcióra nézve, amely a betegápolási ügyei kapcsolatos, úgy a t. Ház, mint az országos közvélemény helyesen legyen tájékozva.

T. képviselőtársam először is kifogásolta, hogy — amint azt a pénzügyi bizottságban jelezni szerencsém volt, — megfontolás

tárgyává teltem és azt hiszem, nemsokára fogom Ls kérni a törvényhozásnak oly irányú akcióját, mely a betegápolási törvény egyes diszpozícióinak, különösen pedig azon diszpozíciójának módosítását illeti, mely a szegény betegeknek gyógyszerekkel való ellátását az államkincstár, illetőleg a betegápolási alap terhére rója. Ez nagyon ódiózusan hangzik, de engem az ügynek beható vizsgálata arról győzött meg, hogy a szegény betegeknek gyógyszerekkel való ellátása az egész országban alig fordul elő, vagyis egész szórványosan és kis összegekben, kivéven egyes olyan pontokat, ahol ezt a kérdést megfogja — bocsánatot kérek, ha egy kissé kemény kifejezést használok — egy vagy több életrevaló orvos és gyógyszerész és felhasználja óriási nagy forgalomnak csinálására, ahol azután az ellenőrzés jóformán lehetetlen, mert az országos központ, amely a költségeket viseli és az ellenőzésre hivatva van, oly távol áll az illető ponttól, oly kevéssé tud belátni a speciális eset részleteibe, hogy az ellenőrzés illuzóriusá válik. Errenézve csak egy adatot vagyok bátor felhozni. Az országnak kilenc oly vármegyéje van, amelyben évi 1000 koronát nem ér el a szegény betegeknek kiszolgáltatott gyógyszereknek összes értéke. Ezen 9 vármegyében: Árva, Esztergomi, lap tó, Túróé, Sáros, Beszterce-Naszód, Brassó, Bogaras és Udvarhely vármegyékben az e címen fizetett összeg 3537 korona, tehát nem egészen 400 korona átlag egy vármegyére. Ezzel szemben azt látjuk, hogy Ó-Becse községben egy évben 6775, (*Mozgás.*) Mármharosszigeten 9532, Nagybecskón 3783 korona az évenként gyógyszerekre kiadott költség. Most jönnek egészen kis falvak: Felsővisón 2546, Dragomérfalván 2471, Mezőkomjáthon 3193, Nagysomkuton 3284, Gyergyóditrón 3367, Algyónon 2264, Magyarrégen ben 3904, Dédán 2988, Toplicán 3700 koronára rúg a szegény betegeknek kiszolgáltatott gyógyszereknek egyévi költsége. A felsoroltak mind kis falvak, úgy, hogy egy ilyen kis faluban több gyógyszer szolgáltatott ki a szegény betegeknek, mint 9 vármegyében. (*Mozgás.*) Evidens dolog, hogy itt egy beteg intézménnyel állunk szemben, amelynek orvoslását másképp nem látom lehetségesnek, mintha, visszaulatatik tíz ügy a községek feladatai közé és azután úgy a községek, valamint a járási hatóságok a legszigorúbb utasítással láttatnak el ebben a tekintetben, hogy a humanizmussal való visszaélésnek eleje vétéssék.

A másik kérdés a kórházak betegápolási költségeinek a kérdése. T. képviselőtársam nem tudom, honnan veszi azt, hogy én leszállítottam a kórházak ápolási díjait 8 fillérrel. Minden egyes kórháznak külön-külön kell a költségvetését tárgyalni és az 1904. évi költségvetéseknek némely része már jóvá volt hagyva és a betegápolási díjak megállapítva, mikor átvettem a belügyminisztérium vezetését. A többinél is már a dolog természeténél fogva

sietve, kellő előkészület nélkül kellett intézkedni,, úgy, hogy az 1904. évi betegápolási díjaknál a megtakarítás még el sem érte, meg sem közelítette azt az értéket, amely elérhető lesz; úgy hogy talán 200.000 korona évi megtakarítást jelenthet a betegápolási alapra nézve 1904. évtől a betegápolási díjak leszállítása, mely már az 1904. évi költségvetésben állapítatik meg. Most főijük, t. Ház, beható tanulmányozása és vizsgálata minden egyes kórház berendezésének és gazdasági viszonyainak.

Az egészségügyi oszt áh legkvalifikáltabb egy pár képviselője kapta azt a megbízást, hogy vegye sorba a kórházakat. Mielőtt elindultak volna, beszereztettem és feldogoztattam az adatokat, úgy, hogy az egyes kórházak kezelési eredményeit az illető kiadások természete szerint külön állítottam, külön csoportosítottam és összeállítottam egy kimutatást, amelyben ki van számítva minden egyes kórházra nézve, hogy egy-egy betegápolási napra a különböző természetű kiadásokból hány fillér esik. És itt természetesen a legnagyobb különbségek jönnek ki; részben olyanok, amelyek indokoltaknak fognak mutatkozni a speciális helyi viszonyoknál fogva, de részben egészen indokolatlanok és olj-anok, amelyek megtakaríthatók lesznek, amint egyszer a legcélszerűbb berendezésű kórháznak viszonyai vétetnek, de specializálva, alapul azon kezelési ág mikénti berendezésére ta. többi kórházaknál.

Hát nagyon téved az én t. képviselőtársam, hogy itt felületesen járnának el és hogj egy ilyen csekély megtakarítási tételről van itt szó. A megtakarításnak sokkal nagyobbnak kell lenni és az egyáltalában nem légy ilyen átlagos számnak ráoktrojálásával, hanem minden egyes kórház berendezésének alapos tanulmány tárgyává tételével függ össze, ahol azután a legtöbb esetben nem is az élelmezésnél, de egészen más kérdéseknél fog a megtakarítás lehetősége mutatkozni. Az élelmezésnél igenis jelentékeny megtakarítás lesz majdnem minden olyan kórháznál, amely a vállalati rendszerre van berendezve és én nem hiszem, hogy itt a t. képviselőtársam ne heljeselné álláspontomat; mert feltűnő dolog, t. Ház, hogy amíg házi kezelés mellett nagyon célszerűen berendezett és jóélelmezésű kórházban is az élelmezési díj 50 fillér vagy 50 filléren alul van, addig vállalati berendezésű kórházaknál 70—75 fillérre is felmegy az élelmezési díj.

Azt hiszem, t. Ház, itt mindenesetre a célszerűen berendezett házikezelésű kórházak viszonyait kell alapul venni, és amint, lejártak a szerződések, amelyek sokhelyütt útját állják a vállalati rendszer azonnali megszüntetésének, be kell rendezni a házi kezelésre a többi kórházakat is. *(Helyeslés.)*

Hanem, t. Ház, vannak más tételek is. A személyi kiadások például egyes kórházakban egy betegápolási napra számítva 20—26 fillért, más kórházakban pedig 60—66 fillért tesznek.

hogy csak a fontosabbakról beszéljek, itt van a gyógyszerkérdése. Egyes kórházakban 8—10—12 fillér gyógyszer-költség esik egy betegre, más kórházakban 28—30—32 fillér. Meg kell itt mindjárt jegyezni, hogy egyes esetekben olyan kórházakban, ahol egy-egy kiváló operátor van, ahol tehát a betegeknek nagy része olyan beteg, akin nagyobb horderejű sebészeti műtét végeztek: ott a gyógyszerköltség, miután abba a kötszerek és a dezinficiáló szerek költsége is befoglaltatik, természetesen több lesz. De, t. Ház, ha végéjéjünk a dolgoknak, a gyógyszereknél ezen nagy hullámzások onnan erednek, hogy amíg egyes kórházak megfelelő intézkedések által gondoskodnak arról, hogy nagy gyógyszer-szükségletüket is rendes tarifális árnál lényegesen olcsóbban szerezék meg: addig más kórházak ezt nem teszik, hanem egy-egy gyógyszerész úrral olyan viszonyt létesítenek, amely szerint az ő nagy szükségletük is. Olyan árak mellett nyer kielégítést, amely a gyógyszerre detaile árak van megállapítva.

Azután itt van a világítás, fűtés, mosás és vízfogyasztás berendezése, amelynél olyan óriási eltérések mutatkoznak, hogy a négy tétellel együtt egyes kórházakban a betegápolási nap 30—10 fillérről nagyobb összeggel van megterhelve, mint más kórházakban, ahol a célszerű berendezés által olyan megtakarítások érhetők el, amelyek semmi irányban, semmi tekintetben az ügynek rovására nem esnek.

Ezek, t. képviselőház, azok a beható tanulmányok és munkálatok, amelyek alapján én hiszem és remélem, hogy sikerülni fog a kórházi betegápolási díjaknak olyan tetemes leszállítását keresztülvinni, amely igazán sem a betegeknek, sem az országos közegészségügynek semmi irányban kárára nem lesz. *(Élénk helyeslés.)*

Még csak egy szót.

Meglehet, hogy a t. képviselő úr a 8 fillért fővárosi kórházaktól vette; a fővárosi kórházaknál az a betegápolási díj, amelyet a fővárosi kórházak megállapítani kértek, 16 fillérral volt magasabb, mint az 1902-ik tényleges eredmények szerint rezultáló betegápolási díjak. Megjegyzem még, hogy a fővárosi kórházaknak betegápolási díja körülbelül 1 koronával, 40 perccel emelkedett az országos átlag fölé. Ez egy olyan körülmény, amely csak kisebb részben igazolható, mert hogy valamivel drágább a fővárosi kórházak berendezése, azt koncedálok.

Ilyen körülmények között én, éppen tekintettel arra, hogy ez már 1904 elején történt, a folyó évre egyebet nem tettem, minit hogy az 1902. évi zárszámadásszerű adatokat véve alapul, a költvőségvetést úgy állítottam össze, hogy tulajdonképpen 2 korona 58 fillér helyett 2 korona 42 fillér, vagyis 16 fillérral kevesebb eredmény jött ki. Azonban van a fővárosnál egy speciális körülmény: tudniillik az, hogy míg a legtöbb helyen a kórházi építkezések az újabb időben úgy történtek — legalább részben, — hogy a beépí-

tett tőke kölcsönből fedeztetett, s ezen kölcsön a betegápolási díjaikból nyerte fedezetét, addig a főváros azon sokmillióból, amit kórházaiba beépített, a betegápolási díjakból semmit meg nem térített magának. Ilyen körülmények között én azt gondoltam, hogy méltányos lesz ezt a megtakarítási akciót a fővárosban kapcsolatba hozni azzal, hogy a főváros is legalább egy részét megkapja azon nagy áldozatoknak, amelyeket kórházaiért hozott és ezért arról értesítettem a fővárost, hogy én beleegyezek abba, hogy a betegápolási díjknál mutatkozó megtakarítások és leszállítások felerészben a fővárosnak kórházépítési célokra fordított kölcsöneinek törlesztésére fordíttassanak mindaddig, míg ez a félmegtakarítás 360.000 koronát el nem ér; mert körülbelül 360.000 koronánál van kamatoztatva a fővárosnak az a tőkéje, amelyet az utolsó 10 esztendő alatt kórházépítési célokra fordított. Tehát kétszeresen sajtáságosán érint, az, mikor a fővárosi kórházak ápolási díjainak leszállítására vonatkozó törekvéseimet úgy igyekeznek némelyek feltüntetni, mintha az a főváros ellen irányult akció volna; holott ez nemcsak nem irányul ellene, de ellenkezőleg abba a helyzetbe fogja juttatni a fővárost, hogy egy pár év alatt — mert hisz egyszerre ilyen nagy akció nem vihető keresztül — 300—360.000 korona évi új bevételi forrása áll elő. *(Élénk helyeslés jobbfelől.)* Ezeknek megjegyzése után kérem, méltóztassék a költségvetést elfogadni. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)*

A belügyi tárca részletes vitája során Ballagi Géza az Országos Levéltár épületének nyomorúságos voltára hívja fel a Ház figyelmét. Amennyiben ríj megfelelő levéltár építése ágy a beruházási törvényből, mint a költségvetési előirányzatból hiányzik, azt az óhaját fejezi ki, ez az investíció a legközelebbi költségvetés keretébe lehetőleg felvételék.

Gróf Tisza, István miniszterelnök: T. képviselőház!

Rákosi Viktor: Most a miniszterelnök úr meg fog bocsátani Ballaginak. *(Derűtség a szélsőbaloldalon.)*

Gróf Tisza, István miniszterelnök: Ha valaki nem vétkezett, akkor nem is lehet megbocsátani. *(Derűtség a jobboldalon.)*

T. Ház! Ami a felvetett nagyon fontos kérdést illeti, az országos levéltár építésére nézve azért nem foglalhattam el végleges álláspontot még eddig, mert a kérdés más olyan középítkezésekkel is kombinációba volt veendő, amelyeknek sorsa, még nem volt eldöntve. Most azonban azt hiszem, minden ezzel kapcsolatos építkezési kérdéssel tisztába jöhetnek és akkor a magam részéről is az országos levéltár épületének ügyét végleg rendezendőnek tartom. *(Helyeslés.)*

Időközben ideiglenes expediens gyanánt a helyszűke által, a túlsúfoltság által okozott anomáliák és fokozott tűzveszedelem elhárítása végett éppen a legközelebbi napokban sikerül olyan megállapodásra jutnom, amelynek folytán rendelkezésemre bocsátatik

a várban lévő és most nem használt kaszárnyaépület. Annak felhasználásával a legégetőbb bajokon ideiglenesen segíthetünk; a végleges megoldást én is egy új épület emelésével vélem elérhetőnek. (*Élénk helyeslés.*)

Szalay László a katonai előfogatok tételénél a katonai előfogatozás ügyét kívánja szöbáhozni. Szégyenletes állapotnak tartja, hogy 36 évi alkotmányos kormányzás után a katonai előfogatozás ügye egy 1850. évben kibocsátott császári rendelet alapján kezeltetik. Ettől eltekintve is sok kár származik abból, hogy ennek az 1850-ik évben kibocsátott rendeletnek intézkedései hézagosak és igen sok visszaélésre nyújtanak módot és alkalmat a katonai hatóságnak, míg a polgári hatóságnak egyáltalában nincs módjában, hogy a katonai hatóságok visszaéléseit bármilyen úton-módon megtorolhassa. Kéri a miniszterelnököt, hogy ezen ügy rendezését sürgősen foganatba venni sziveskedjék.

Tisza István gróf. miniszterelnök, mint belügyminiszter: Mindjárt hivataloskodásom lelegején láttam egy törvényjavaslat-tervezetet a belügyminisztériumban, mely e kérdést akként oldotta volna meg, hogy kiszámíthatatlan és előre meg nem állapítható anyagi áldozatok származtak volna belőle a magyar kincstárra. Én ezt nem találtam alkalmasnak az ügy megoldására, s ezért akkor ezt az ügyet félretettem. Őszintén megvallom, azóta nem volt alkalmam a kérdéssel behatóbban foglalkozni, de igazat adok t. képviselőtársamnak abban, hogy ez egy megoldandó kérdés és fel fogom e tekintetben a tárgyalások fonalát venni. (*Helyeslés jobbról.*)

206. 1904 augusztus 3. országos ülés. — Interpellációk megtételének ide. — Válasz báró Kaas Ivor interpellációjára: a néppárti népgyűléseknek a községi és megyei tisztviselők általi megakadályozása tárgyában. — Válasz Lengyel Zoltán interpellációjára: Demkó Géza községi jegyző által elkövetett törvénytelenégekről. (Napló XXVIII, k., 183., 207—208., 208., 208—209., 209. lap.)

Szerdai na] lévén, felolvastattott az indítvány- és interpellációs könyv. Jegyző jelenti, hogy az interpellációs könyvbe négy interpelláció van bejegyezve. Elnök indítványozza, hogy az interpellációkra délután félhárom órakor térjen át a Ház.¹

Nessi Pál ellenindítványt tesz, amely szerint — miután négy interpelláció van és mindegyik legalább egy negyed órát vesz igénybe — a Ház két órakor térjen át az interpellációkra.

Gróf Tisza. István miniszter elnök: T. Ház! A rendes szokás az lévén, hogy minden interpellációra körülbelül egynegyed órát számít a Ház, ha a képviselő urak ragaszkodnak kívánságukhoz, én is arra kérném az elnök urat, hogy két órakor térjünk át az interpellációkra. De mivel, azt hiszem, mindnyájan óhajtjuk, hogy

¹ Megjegyzendő, hogy a költségvetés tárgyalásának tartamára (tehát augusztus 6-ig) az ülés ideje egy órával meghosszabbítottatott.

minél előbb megkezdje a Ház nyári szünetét, nem tudom, nem méltóztatnának-e belenyugodni abba, hogy az interpellációkra csak fél háromkor térjünk át. De, mondom, ha ragaszkodnak a képviselő urak kívánságukhoz, akkor két órakeret térjen át a Ház, az interpellációkra.

Nessi Pál: Nem ragaszkodom indítványomhoz. (Helyeslés.)

Elnök: E szerint a Ház félhárom órakeret fog áttérni az interpellációkra.

Következvén az interpellációk, báró Kaas Ivor három konkrét esetet hoz fel annak bizonyítására, hogy a helyi hatóságok — bizonyára a kormány intenciói ellenére — részint törvénytelen, részint zaklató és tapintatlan eljárást követnek a néppárt által rendezett népgyűlések megakadályozására. Mivel a magyar nép alkotmányos gyűlekezési jogát az ilyen helyi visszaélések ellen védeni akarja, a következő interpellációt terjeszti elő:

„Interpelláció a belügyminiszter úrhoz.

Helyesli-e a belügyminiszter úr a községi és megyei tisztviselőknek viselkedését és eljárását, hogy keresett ürügyek, sőt törvénytelen eszközök felhasználásával a néppártot megakadályozni iparkodnak, hogy népgyűléseket tarthasson? ^V

Tisza István gróf miniszterelnök: T. Ház! Miután az interpelláció indokolása konkrét esetekre hivatkozik, én ezekről a konkrét esetekről most természetesen nem nyilatkozhatom, hanem meggyőződöm a tényállásról és a konkrét esetekre nézve majd akkor nyilatkozom. Az interpellációra nézve, amelynek szövege így hangzik *(olvassa):* „Helyesli-e a belügyminiszter úr a községi és megyei tisztviselőknek viselkedését és eljárását, hogy keresett ürügyek, sőt törvénytelen eszközök felhasználásával a néppártot megakadályozni iparkodnak, hogy népgyűléseket tarthasson?” — megjegyzem, hogy néppárti népgyűlések az országban szertében tartattak és tartatnak és azt, hogy a tisztviselők viselkedése és eljárása arra irányulna, hogy a néppártot ebben a tekintetben gátolja, vagy megakadályozza, egyáltalán el nem ismerhetem és tagadásba kell, hogy vegyem.

Molnár János: Háromszor is egymásután! *(Ellentmondás és felkiáltások a jobboldalon: Maga mondta, hogy törvényes!)*

Kaas Ivor: Az egyikre!

Tisza István gróf miniszterelnök: Ha kivételesen valami ilyen előfordult volna, amire nézve fenntartom magamnak a végleges nyilatkozatot a tényállás kipuhatolásáig és megállapításáig, azt nem helyeslem, az intencióimnak nem felel meg és gondom lesz rá, hogy ok nélkül a néppárt népgyűlések tartásában ne gátoltassék. Az ellen azonban határozottan tiltakoznom kell, hogy ilyen általános és meg nem érdemelt vádakkal illessék a hatóságot, amint hogy határozottan ki kell jelentenem azt is, hogy a hatóságot, amennyiben a rend fenntartására irányuló intézkedéseiben

aa törvény és a szükség által vont korlátokon belül marad, ezen eljárásában feltétlenül védeni és fedni szándékozom.¹ (*Élénk helyeslés a jobboldalon.*)

Báró Kaas Ivor kijelenti, hogy a belügyminiszter válaszában befejező részével teljesen meg van elégedve és azt szívesen tudomásul veszi. Ha majd felelni fog a miniszter a felhozott konkrét esetekre, akkor újból megteszi megjegyzéseit.

Tisza István gróf miniszterelnök: A konkrét esetekre vonatkozólag nincs interpelláció bejelentve. Én a konkrét esetekről mindenesetre meggyőződést fogok szerezni és ha szükséges, eljárak; de az interpelláció egész általánosságban szólt, arra tehát más választ nem adhattam. (*Helyeslés.*)

Báró Kaas Ivor: Tudomásul veszem.

Elnök határozatilag kimondja, hogy a Ház a miniszter választát tudomásul vette.

A következő interpellációt Lengyel Zoltán terjesztette elő. Előadja, hogy Dcmkó Géza községi jegyző egyes falujabeli emberek ellen a büntetőtörvénykönyvbe ütköző erőszakoskodásokat követett el. Nem tudja, vajjon ezen esetek fegyelmi úton a belügyminiszter elé kerültek-e már? Tudomására hozza ezeket az eseteket, kérve szigorú vizsgálatot és eljárást.

Tisza István gróf miniszterelnök: T. képviselőház! (*Halljuk! Halljuk!*) Megvallom, nem hiszem, hogy az interpellációs jognak helyes használata legyen az, hogy egészen konkrét panaszos ügyeket, amelyeknek a törvényben előírt ügy fegyelmi, mint bírósági fórumai meg vannak állapítva: (*Úgy van! Úgy van! a jobboldalon.*) ezen fórumok elkerülésével a képviselőház elé hoznak és interpelláció alakjában a miniszterhez akarnak utalni. (*Úgy van! jobbfelől.*) Én azt hiszem, hogy minden magyar ember ismeri — él is velük busásan — mindazokat a jogorvoslati módokat, amelyek rendelkezésére állanak. Ha, azon t. polgártársainkon valamely sérelem esett: induljanak el a törvény rendes útján; tegyék meg a panaszt a bíróság előtt, vagy az illető hatóság előtt. (*Élénk helyeslés a jobboldalon.*) Ha azután az ügy fegyelmi természettel bír és ha a fellebbezések során hozzám kerül, tudni fogom kötelességemet. (*Helyeslés a jobboldalon és a középén.*) De engedelmet kérek, ily módon kiragadni a rendes, törvényes elintézés köréből egyes konkrét ügyeket, idehozni azokat, és ezzel a Ház idejét elfoglalni, nem volna helyes dolog. (*Úgy van! Úgy van! jobbfelől és a középén.*) Én tehát akkor fogok intézkedni ez ügyben, ha ez a maga rendes útján elém fog kerülni. (*Élénk helyeslés a jobboldalon.*)

Lengyel Zoltán válaszában azt mondja, hogy annak, hogy ezeket az eseteket a nagy nyilvánosság előtt hozta a belügyminiszter tudomására, megvan a maga oka és ezért nem érdemli meg sem az ügy, sem ő, hogy

¹ (145, 152).

a miniszter vele szemben vagy az ügyel szemben animózus legyen. Joga van beleszólni a dologba, a miniszternek pedig kötelessége, hogy a fennforgó törvénytelenséget megtorolja.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. Ház! *(Halljuk! Halljuk!)* Biztosíthatom a t. Házat, hogy amint egész életemben minden körülmények között tettem, minden törvénytelenséggel és minden visszaéléssel szemben kérlelhetetlen szigorral fogok eljárni. Arról pedig biztosíthatom a képviselő urat és biztosíthatok mindenkit, hogy az a tény, hogy a képviselő úr ebben az ügyben interpellált, a konkrét eset elintézésénél eljárást sem pro, sem kontra egy jottával sem fogja befolyásolni. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)*

A Ház a miniszteri választ tudomásul vette.

207. 1904 augusztus 8. országos ülés. — Az állami anyakönyvekről szóló 1894:XXXIII. t.-c. módosítására vonatkozó törvényjavaslat tárgyalása: az anyakönyvi intézmény néppárti bírálata; az anyakönyv vezetésével kapcsolatos egyszerűsítések; a jegyzői magánmunkálatok. — A kőrös-belovári stb. helyiérdekű vasutak engedélyokiratainak egyesítéséről szóló törvényjavaslat tárgyalása: a vicinális vasúti ügy reformja. (Napló XXVIII. k., 320—322., 328—330., 330. 1.)

A budget-vita után, mely jún. 23-ától (194) augusztus 6-áig tartott, augusztus 8-án a Ház több kisebb törvényjavaslatot tárgyalt, első sorban az anyakönyvi törvény módosításáról szóló törvényjavaslatot.

Előadó után a Kossuth-párt nevében Szalay László szólalt fel, hangsúlyozván, hogy pártja a javaslatot, mely az állami anyakönyvi intézményt beilleszti a községi közigazgatás szervezetébe, s így ennek az intézménynek állandóbb jelleget fog kölcsönözni, másrészt pedig az anyakönyvezést illetőleg lényeges egyszerűsítéseket tartalmaz, általánosságban elfogadja. Lényeges szempont a párt felfogása szerint, hogy a tervezett módosításokból a községekre újabb teher ne háruljon. Hogy a javaslatban az anyakönyvek vezetésére kimondott egyszerűsítésnek kellő hatása legyen, szóló szükségesnek látná az egyszerűsítést az anyakönyvi teendők azon körében is, melyek tulajdonképen nem magára az anyakönyvvezetésre vonatkoznak, de az anyakönyvvezetők működésével kapcsolatosak. Tudvalévő dolog, hogy az anyakönyvvezetőknek p. u. a véderő összeállítására szükséges adatok tekintetében is jelentékeny teendők vannak. E részben is lényeges egyszerűsítésekre, a felesleges teendők kiküszöbölésére van szükség. Szóló más vonatkozásokban is egyszerűsítő rendelkezéseket ajánl a kormány figyelmébe.

Csernoch János (néppárti képviselő) szerint ez a törvényjavaslat is bizonyítéka annak, hogy az a lázas sietség, mely az egyházpolitikai törvények megalkotásánál nyilvánult, nem volt képes maradandó alkotások létesítésére és hogy sok teljesedett be az anyakönyvi törvényhez fűzött aggályokból. Ez a törvény csakugyan súlyos megterhelésével járt mind a községeknek, mind az államnak és igen sok felesleges munkával szaporította a községi jegyzők teendőit. Igazuk volt azoknak, akik tíz év előtt arra figyelmeztettek, hogy az anyakönyveket nem kell boly-

gatti, mert az anyakönyvi törvény az államra és a községekre óriási terhet fog jelenteni. Az állami anyakönyvi intézmény szaporítván a községi jegyzők teendőit, tény, hogy soha tíz év alatt a jegyzők ellen annyi fegyelmi vizsgálatot nem indítottak, mint az utolsó tíz év alatt s ezeknek a fegyelmi vizsgálatoknak legnagyobb része az anyakönyvi törvényre vezethető vissza. Az sem hagyható említés nélkül, hogy a házassági törvényből folyólag a jegyzőknek igen sokszor van dolguk mindenféle házassági felmentéssel. Egyes vidékeken panaszok merültek fel amiatt, hogy a jegyzők az ilyen munkáért igen nagy díjakat számlítanak fel. Itt volna tehát az ideje, hogy a belügyminiszter az idevágó jegyzői magánmunkálatok ügyét tüzetesen szabályozná. Ezt a javaslatot, mely egyik szomorú emlékköve annak az elhibázott egyházpolitikának, mely Magyarországon az egyház és állam közötti ezeréves jó viszonyt megbontotta, nem fogadja el.

Elnök a vitát bezárván, a miniszterelnök (mint belügyminiszter) szólalt fel.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. Ház! *(Halljuk! Halljuk!)* Méltóztassék megengedni, hogy tekintettel a valóban nagyon előrehaladott időre, csak egy pár legfontosabb kérdésre szorítkozzam azok közül, amelyeket t. képviselőtársaim felvetni szívesek voltak. *(Halljuk! Halljuk!)*

Elsősorban is engedje meg nekem az előttem felszólalt t. képviselőtársam, hogy tiltakozzam beszédének azon kiindulási pontja ellen, mint hogyha ezen javaslatban taz annakidején az egyházpolitikai nagy akció közepette alkotott anyakönyvi rendezésnek dezavválását, vagy sikertelenségének bevállását kellene látunk. Mert hiszen most egyéb nem történik, mint bizonyos módosítása az akkori alkotásnak, módosítása az egyszerűsítés irányában és módosítása...

Báró Kaas Ivor: Legegyszerűbb volna eltörölni! *(Mozgás a jobboldalon.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: . . . abban az irányban, hogy ez az általános közigazgatás szervezetével szerves kapcsolatba hozassák. *(Helyeslés a jobboldalon.)* Azt hiszem, hogy ebben az egyházpolitikai akción ezen részének sem látható semmi dezavválása, mert hiszen nagyon természetes, hogy az akkori viszonyok között merőben új intézménnyel szemben olyan garanciákat és kautálékat kellett keresni, amelyek, elismerem én is, nehézkessé és költségessé tették az eljárást. Azóta azonban tíz év telt el; az intézmény az életben nagyban és egészben kitűnően bevált. Hála Istennek, az a hangulat, az a kedélyállapot is megváltozott, amely tíz évvel ezelőtt olyan különös óvatosságra indította a kormányt és a törvényhozást, *(Úgy van! Úgy van! a jobboldalon.)* Ilyen viszonyok közt tehát semmiféle hibáztatása, vagy dezavválása az akkori akciónak nem rejlik abban, hogyha a változott viszonyok között alkalmazzuk eljárásunkat a változott viszonyokhoz s a közszolgálat és az állam pénzügyei számára biztosítjuk azokat az előnyö-

két, amelyek a viszonyok ezen kielégítő fejlődésével járnak. (*He-lyeslés a jobboldalon.*)

Báró Kaas Ivor: Követni fogjuk a példát!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Mindig nagyon meg leszek tisztelve, ha t. képviselőtársam követendő példa gyanánt fog oda-állítani. De hogy ezt most mire értette, igazán nem tudom.

Báró Kaas Ivor: A revízióra!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Ez megint benső örömmel tölt el, mert a t. néppárt a revíziót minduntalan hangoztatja ugyan, most is hangoztatja; egy idő óta azonban kiváló gondot fordít arra, hogy meg ne mondja, hogy mit ért a- revízió alatt. Ha most a revízió értelmét abban keresi az én t. barátom, hogy az én példámat fogja követni, ezt igazán hazafias örömmel konstátálom és remélem, hogy közöttünk az egy akol és egy pásztor állapota fog bekövetkezni. (*Élénk derűség a, jobboldalon.*)

Bán-ó Kaas Ivor: Nagyon elvárom, mert meglehet! (*Zaj a jobb- és a baloldalon.*)

Gróf Tisza István miniszterelnök: Én nem szándéksom azzal a kritikával bővebben foglalkozni, amelyet Csernoeh t. képviselő-társam a most módosítás alá kerülő anyakönyvi intézménnyel szemben felállított; de legyen szabad csak egész általánosságban megjegyeznem, hogy igen nagy igazságtalanság rejlik abban az állításban, mint hogyha a községi közigazgatás megdrágulásának, vagy pláne a jegyzők ellen irányuló fegyelmi eljárások szaporodá-sának az anyakönyvi intézmény lett volna az oka. Én megenge-dem, hogy az anyakönyvi intézmény is okozott munkát a jegyzők-nek; de méltóztassanak nekem megengedni, azt már aztán igazán nem hiszem, hogy nekem egyetlenegy jegyzőt mutatni lehessen, akinek fegyelmi ügyei, akinél a közigazgatási bajok előfordulása annak lett volna tulajdonítható, hogy az anyakönyvi ügyek miatt nem ért rá egyéb kötelességeit elvégezni.

Ami pedig a községi terheket illeti, hiszen tagadhatatlan, hogy a községi terhek lényegesen szaporodtak; de én azt gondo-lom, hogy már eddig is a most érvényben álló anyakönyvi törvény is ebben a tekintetben inkább segítőkészet nyújt a községeknek, mert inkább az anyakönyvvezetői és anyakönyvvezető-helyettesi iszteletdíjak és a községeknek nyújtott államsegély által lehetővé tette a jegyzői hivatal megerősítését; lehetővé tette kivált olyan vármegyékben, ahol ezt az ügyet ilyen szempontból kellő előrelátás-sal kézbevétték, a körjegyzői állások szaporítását és ennek folytán túlságos nagy körjegyzőségek több részre osztását, ami bizonyára a lakosság és a közzolgálat érdekében is nagyon fontos. Tehát egyenesen az anyakönyvi intézményben erő- és segítségforrás rej-lett a községekre nézve abban az irányban, hogy jobban birkózhaz-sanak meg közigazgatási feladataikkal. Ez természetesen hatvá-

myozódik majd most, amidőn szerves kapcsolat áll be a közigazgatási szervezet és az anyakönyvvezetői intézmény között és amidőn az eljárás azon messzemenő egyszerűsítése által, amely kontemplálva van, mindenesetre lényegesen kevesbedik az a munka, amelyet az anyakönyvi ügy ellátása eddig okozott és a személyzet munkaereje sokkal jobban felhasználható lesz, mint eddig volt, 'egyéb kötelességeinek ellátására.

Ebben a tekintetben nem kívánom Szalay László t. képviselőtársamat az általa felhozott részletekig kísérni, csak egész általánosságban vagyok bátor megjegyezni, hogy az intenciót, amely őt vezeti, teljesen helyeslem és osztom, és a magam részéről is azon leszek, hogy ne elégedjünk meg azon egyszerűsítésekkel, amelyek most törvénybe iktattattak, hanem igyekezzünk az ügy további kezelését és egyéb vonatkozásait is az illető ügyágak rendezésével kapcsolatban szintén egyszerűbben berendezni és megoldani, mint ahogy most történt; amint hogy például az új védőtörvény kidolgozása kapcsán az egész vonalon kontemplálva van, lehetőleg egyszerűsíteni, lehetőleg javítani azon adminisztratív nagy munkát és eljárást, amellyel a véderő-ügy kezelése jár, (*Helyeslés a jobboldalon.*) és azt gondolom, hogy itt is meg fogja könnyíteni feladatunkat, hogy az anyakönyvi intézmény kezelése és felügyelete azon hatósági szervek kezébe kerül, akiknek a kérdés nyilvántartása terén is vezetőszerp jut.

Még csak azt kívánom megjegyezni, hogy Csernoch János t. képviselőtársam nyitott ajtót tört be, midőn engem arra hívott fel, hogy az anyakönyvi ügy terén a házassági vagy hirdetési! engedélyek körüli jegyzői magánmunkálatoknál a díjakat szabályozzam. Hiszen én nem olyan régen, gondolom, a jegyzők fizetésére vonatkozó törvény tárgyalása alkalmával, behatóan nyilatkoztam ebben a tekintetben¹ és akkori nyilatkozataimat kiegészíthetem azzal, hogy a jegyzői magánmunkálatokra vonatkozó vármegyei szabályrendeletek elkészítésére július 31-éig adtam volt határidőt a vármegyéknek; sajnálatomra a vármegyéknek csak egy része tartotta be ezen határidőt, a többiek azonban már megsürgöttettek, úgy, hogy remélem, hogy az összes vármegyei szabályrendeletek pár hét múlva a minisztériumnál lesznek. Az eddig beérkezettek nagyobb része már helybehagyva ki is ment a minisztériumból és amint az összes szabályrendeletek elintéztettek, ami — mondom — remélem, kevésszámú hét alatt meg fog történni: akkor igenis bekövetkezik az ideje annak, hogy az 1901:XX. törvénycikk végrehajtása során kibocsátott körjegyzői ügyviteli szabályzat azon része is életbelépjen, amely ezen magánmunkálati díjak nyilvántartását, ellenőrzését, a díjtáblázat kifüggesztését rendeli el. Amint

¹(182).

akkor mondtam, ismétlem ezen alkalommal is, hogy arra a legnagyobb súlyt helyezem és nyomatékosan utasítom a felügyelettel és ellenőrzéssel megbízott hatóságokat, hogy ezen ügyágra a legnagyobb gondot és a legnagyobb figyelmet fordítsák. *(Helyeslés a jobboldalon.)*

T. Ház! Még csak egy szót. *(Halljuk! Halljuk!)*

Ezen javaslat nem terjed ki a városokra, — már t.i. szervezeti részében; kiterjed az anyagi diszpozíciókra nézve, kiterjed az anyakönyv egyszerűsítésére vonatkozólag, de szervezeti részében nem terjed ki a városokra, miután, úgy gondolom, ezt a kérdést a városi reformmal kapcsolatban kell felvenni. De meg kívánom jegyezni azt, hogy akkor, amidőn az anyakönyvvezetéssel járó munkát az arra eddig fordítandó munkának egy töredékére szállítja le, módot nyújt a városoknak gazdaságosabb, takarékosabb berendezésre; másfelől pedig akkor, amidőn az anyakönyvi másolatok díjait a községek, tehát a városok részére utalja át, különösen nagyobb városokban, különösen a fővárosban egy olyan jövedelmi forrást is nyit meg, amely — megengedem — ma még aránylag kisebb fontossággal bír, azon időpontban azonban, midőn a hadkötelesek és a házasuló kort elért egyének anyakönyvi kivonatai is már a polgári anyakönyvvezetőktől fognak kivétetni, igenis, jelentékeny jövedelmi forrást fog képezhetni.

Azt hiszem, hogy már ezen intézkedések is a városokra nézve előnnyel járnak, a városoknál is legalább egy mérsékelt lépést tesznek az egészséges adminisztratív reform és a pénzügyi segélynyújtás felé. *(Helyeslés a jobboldalon.)*

Ezekután kérem a t. Házat, hogy a törvényjavaslatot elfogadni méltóztassék. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)*

A törvényjavaslat általánosságban és részleteiben is elfogadtván, mint 1904:XXXVI. t.-c. emelkedett törvényerőre.

Az illes későbbi folyamán következett a körös-belovári és belovár-erőcei helyiérdekű vasutak engedélykiratainak egyesítéséről szóló törvényjavaslat tárgyalása.

Előadó után báró Kaas Ivor utalt a helyiérdekű vasutaknál szóló törvény hiányaira, az ennek revízióját sürgető és az előbbi kormányok részéről kilátásba helyező nyilatkozatokra. Ezekre való tekintettel a Ház elvárhatja és megkövetelheti, hogy ez a törvény mielőbb revízió alá vétessék, úgyhogy a most napirenden lévő tizenkét vicinálisvasúti törvényjavaslat a helyiérdekű vasutakról szóló alaptörvény revíziója után és az új törvény alapján legyen tárgyalható. Ezt az álláspontot foglalta el hasonló esetben még 1896-ban Horánszky Nándor, kijelentvén, hogy mindaddig, míg a vicinálisvasúti alaptörvény revideálva nem lesz, semmiféle vicinálisvasút engedélyezésére vonatkozó törvényjavaslatot sem fogadhat el. Szólok ehhez az állásponthoz csatlakozva, sem ezen, sem a többi vicinálisvasúti törvényjavaslatához nem hajlandó hozzájárulni.

Madarász József rosszalja, hogy a kormány nem tartja magát a Háznak egy régi határozatához, mely kimondja, hogy csak a vicinálisvasutakról szóló törvény reformja után terjesztessenek a Ház elé újabb helyi-érdekű vasutak engedélyezésére vonatkozó törvényjavaslatok.

Elnök a vitát bezárván, a miniszterelnök szólalt fel.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. Ház! Miután a kereskedelemügyi miniszter úr egészségi okokból távol van, méltóztásának megengedni, hogy én feleljek a most elhangzott felszólalásokra. Mindenekelőtt figyelmeztetem az előttem felszólaló képviselő urat, hogy a praemissa, amelyből kiindult, abszolúte és merőben hamis, mert soha olyan határozat, amelyre ő hivatkozni látszik és amely azt tartalmazná, hogy addig vasúti engedélyek ne adassanak, amíg a vicinálisvasúti törvény meg nem változtatott, nem hozatott. Ezt igenis követeltek az ellenzék egyes tagjai, de a Háznak ilyen határozata nincsen.

Madarász József: De elfogadta a Ház!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Kérem, sohasem fogadta el a Ház, sőt elvetette a Ház.

Madarász József: Tehát rosszul fejeztem ki magamat.

Gróf Tisza István miniszterelnök: Nemcsak rosszul fejezte ki magát a t. képviselő úr, de nem is emlékszik jól a kérdésre, mert éppen az ellenkezője igaz annak, amit mondani szíves volt. Végül is ez mellékes dolog. A kérdés nem t. képviselőtársamnak lapszusán fordul meg, hanem az ügy érdemén. *(Úgy van! jobb felől.)* A vicinálisvasúti törvénynek vannak bizonyos hiányai, a vicinálisvasutak engedélyezése körül fordultak elő olyan jelenségek, amelyek a vicinálisvasutakat imitt-amott a kelleténél túl, a szükség mértékén túl megdrágították. Mindenki tehát, aki ezen ügyéggel valaha foglalkozott, tudni fogja azt, hogy ez a körülmény bizonyos általános természetű pénzügyi viszonyokban leli magyarázatát; tudni fogja, hogy dacára annak, hogy egyes visszás jelenségek fordultak elő: a vicinálisvasutak kiépítése Magyarországnak úgy ipari és kereskedelmi, mint mindenekfelett közgazdasági szempontból óriási előnyére szolgált, Méltóztassék csak elképzelni Magyarország mai közgazdasági állapotát a vicinálisvasúti hálózat nélkül. *(Zaj balfelől.)*

Ily viszonyok közt azt mondani, hogy azért, mert a létező törvényeknek bizonyos hiányai vannak, ne építsünk vicinálisvasutakat, hanem állítsuk meg a fejlődést...

Báró Kaas Ivor: Nem azt mondtam. Csak a törvényt tessék meghozni!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Kérem, vagy-vagy. Ha ezt nem mondták a képviselő urak ...

Báró Kaas Ivor: Azt nem mondta senki, hogy ne építsenek vicinálisvasutakat Magyarországon. *(Mozgás jobb felől.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Kérem, lehetetlen tanácskozni úgy, ha olyan idegesek az urak, hogy a mondat másik felét nem hallgatják meg. *(Úgy van! jobbfelől.)* Azt mondtam, hogy a képviselő úr azt mondja, hogy inkább ne építsünk vicinálisvasutakat addig, amíg a törvényjavaslat módosítása nincs keresztülvive.

Madarász József: Megfordítva. Tessék a törvényjavaslatot megcsinálni. *(Felkiáltások jobb felől: Hát az nem ugyanaz?)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Mindjárt meg fogjuk látni, hogy ugyanaz-e, vagy nem? Remélem, hogy ebből arra a konklúzióra fognak jönni a képviselő urak is, hogy a törvényjavaslatot megszavazzák. Ekkor azután nem ugyanaz lesz. A vicinálisvasúti törvény-rcviziójával amint helyesen említette fel a t. képviselő úr — foglalkoztak már hivatalbeli elődeim

Ez a kormány bemutatkozása alkalmával¹ azt mondta: „Égetően szükségesnek véljük a vicinálisvasúti ügy reformját abban az irányban, hogy olcsóbb vasutak építése és vicinálisvasutaknak egyszerűbb, olcsóbb és az illető vidékek speciális gazdasági viszonyaihoz jobban alkalmazkodó kezelése legyen megvalósítható. Nézetem szerint a vicinálisvasutakat ki kell egészíteni még egészen olcsón építhető mezői vasutak szervezése által.” Ezt az Ígéretet tette a kormány. Az erre vonatkozó előmunkálatok a kereskedelemügyi minisztérium kebelében folyamatban vannak. De méltóztassanak nekem megengedni, hogy ilyen ügyet felfűjni általában nem lehet. Már most vegyék figyelembe a képviselő urak, hogy éppen a kereskedelemügyi tárcánál, épp azon momentumban, mikor a nyugodtabb foglalkozás és tevékenység előfeltétele a parlamenti béke helyreállításával megteremtett: következett be a vasúti sztrájkmozgalom, mely nemcsak akkor kötötte le a miniszternek és főbb munkásainak egész idejét és erejét, de égetően szükséges, elsőrangú szükségletté tette az államvasút szervezetével való behatóbb foglalkozást olyan reformok megvalósítása mellett, melyek ez államvasúti szervezetben mutatkozó hiányosságok és bajok radikális orvoslását elősegítsék. Ez ma első feladata t. barátomnak, a kereskedelemügyi miniszternek. Ez is nehéz, időt igénylő feladat s addig, míg ez meg nem oldatot, nem hiszem, hogy neki ideje legyen tárcája ügykörébe vágó más nagy szervezeti kérdések felkarolására. *(Úgy van! jobb felől.)* De el fog jönni ennek is az ideje. Addig pedig, míg ez eljön, az én nézetem szerint is — örömmel konstátálom, hogy a képviselő urak is azt mondják, hogy ők sem kívánnak egyebet — ennek az országnak fejlődését megállítani, vicinálisvasutak építésének útját bevágni, ott, ahol arra az előfeltételek megvannak, nem szabad; csak örökösünk kell afelett, hogy a vicinálisvasutak lehetőleg takarékosan, lehetőleg egészséges pénzügyi alapon, lehetőleg az illető községek

és vármegyék anyagi erejének mentül nagyobb kíméletével haj-
tassanak végre. (*Helyeslés a jobboldalon.*)

Méltóztassanak ezen törvényjavaslatot ebből a szempontból
bírálat tárgyává tenni. Én azt hiszem, hogy ki fogja állani a
kritikát, de az egyenesen az ország nagy vidékeinek anyagi érde-
keit sértené és károsítaná, ha most azért, mert a vicinális javaslat
nem készült el, ezen törvényjavaslatokat sutba dobnánk és az
élet fejlődését megakasztanák. (*Úgy van! jobbfelől.*) Mellesleg
jegyzem meg, mert ez is mindegy, a tizenkét javaslatból ötöt még
Láng Lajos kereskedelemügyi miniszter adott be és ezeket még
1903-ban tárgyalta a közgazdasági bizottság. Csakis az egy vagy
másfél évig tartott obstrukció tehát az oka annak, hogy eddig tör-
vényné nem lettek.

Kecskeméthy Ferenc: Az obstrukció semminek sem volt az.
oka!

Báró Kacs Ivor: Az volt az oka, hogy a javaslatok nem ké-
szültek el? (*Zaj a jobboldalon.*)

Gajáry Géza: Nem lehetett tárgyalni, pedig ezer meg ezer
munkás kereshetett volna.

Gróf Tisza István miniszterelnök: Erről beszélék.

Báró Kaas Ivor: E11 másról beszélék.

Gróf Tisza István miniszterelnök: Ötből lett tizenkettő. Ezt
hiába akarja elcsavarítani a t. képviselő úr, ez így van és ha a
t. képviselő urak az obstrukció által két éven át akadályozták,
hogy az országban hasznos törvényhozás folyhasson, most nagyon
kérem a t. képviselő urakat,...

Polczner Jenő: A Bécs előtt való kapituláció akadályozott
meg mindent!

Gróf Tisza István miniszterelnök: ... most, amikor a kellő
előfeltételek megvannak; amikor a rövid időt, amely rendelkezé-
sünkre van, arra használhatjuk fel, hogy az ország egyes vidékei-
nek fontos érdekeit előmozdíthassuk, régi óhajait, vágyait telje-
síthessük: ne méltóztassanak ismét akadályokat gördíteni az ellen,
hogy ezek a javaslatok törvényerőre emelkedjenek. 11a a t.
képviselő urakban csak mákszemnyi objektivitás van is, be fog-
ják látni, hogy a praemissá, amelyből kiindult Madarász József
t. képviselő úr legkivált, merőben hibás és téves. Úgy látszik, itt
a képviselő urat emlékezete hagyta cserben!

Madarász József: Dehogy!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Vagy emlékezete hagyta,
cserben, vagy öntudatosan mondott valótlanságot, (*Mozgás.*)
mert más alternatíva nem lehet.

Kecskeméthy Ferenc: Már megint!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Oly premissákra alapí-
totta tehát felháborodását a képviselő úr, amelyek a valósággal
ellenkeznek; mert sem a Háznak határozata, sem a Háznak óhaja,

— oly természetű, mint aminőt ő említett — nem volt. Másrészt ismétlem, méltóztassanak objektív kritikát gyakorolni; itt vannak az összes javaslatok, kiállják az objektív kritika mértékét. Most arról van szó, hogy elfogadjuk-e ezeket a javaslatokat, amelyekre a mai gazdasági pangás súlyos viszonyai közepette kétszerte jogos követeléssel és várakozással tekint az ország? *(Igaz! Úgy van! a jobboldalon.)* Ne vegyék magukra a t. képviselő urak azt a felelősséget, hogy itt a kormánynak és a Ház többségének ezt a közhasznú, minden irányban kifogástalan törekvését mesterségesen megakadályozzák. Kérem a javaslat elfogadását. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)*

Báró Kaas Ivor személyes kérdésben kijelenti, hogy méltányolva a miniszterelnök felszólítását, nem ragaszkodik ahhoz az állásponthez, hogy a szőnyegen lévő vicinálisvasúti javaslatok csak az idevágó alaptörvény módosítása után és alapján tárgyalhatók. Nem kíván ugyan záros határidőt, mégis arra kéri a kormányt, tegyen megnyugtató ígéretet arranézve, hogy a vicinálisvasúti törvény revízióját rövid idő alatt megvalósítani hajlandó.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőtársam sem kíván — nagyon helyesen — prekluzív terminust, még kevésbbé tehetném ezt most, mikor utóvégre is ezen ügynek elsősorban gazdája, t. i. barátom, a kereskedelemügyi miniszter úr nem lehetett jelen a Házban. En azonban ismételten kijelenthetem, hogy magam is a vicinálisvasúti törvény revízióját a sürgős feladatok közé sorolom és a kormány rajta lesz, hogy e tekintetben mentői előbb kész javaslattal álljon a Ház elé. *(Általános helyeslés.)*

A Ház a törvényjavaslatot általánosságban és részleteiben is további hozzászólás nélkül elfogadta.

208. 1904 aug. 10. országos ülés. — Az 1904. évi állami költségvetésről szóló törvényjavaslat tárgyalása: a fiumei horvát zászló; a néppárt revíziós programja; az állami jövedelmek emelkedésének okai; közös vagy külön vámterület; Bánffy és Disraeli; a „kilences bizottság“ munkálata és a „vakulj magyar“ program.

— Mégegyszer a „vakulj magyar“ program. (Napló 381—387. 389—390. 1.)

A budget-vita aug. 6-án véget érven (207), aug. 10-én a Ház az 1904. évi állami költségvetésről szóló törvényjavaslatot tárgyalta.

Barabás Béla, a Kossuth-párt hivatalos szónoka, megokolva pártjának a kormánnyal szemben táplált bizalmatlanságát, elsősorban utal arra, hogy Magyarország a 67-es kiegyezés alapján anyagilag teljesen kiszaroltatott, erkölcsileg pedig teljesen megaláztatott. Beszéde során hangoztatja, hogy a nemzeti társadalom Ínséges, szomorú időknek néz elébe, hiszen 1863 óta nem volt olyan nagy aszály, mint aminő most van. Óriási pénzt fordít az állam emelkedő mértékben mindenféle kiadásokra. Honnan kerül elő az a sok pénz ilyen mostoha gazdasági viszonyok között? Az embernek megáll az esze és gondolkodóba esik. Az adónemeket nem szaporították, az adókulcsot nem emelték. Valahon-

lián csak kellett annak a pénznek előkerülnie. Előkerült az adózó polgároknak törvényenkívüli túlságos zaklatásával és megszarolásával, melyet a törvény elő nem ír. Hiszen csak nézzük meg a harmadosztályú kereseti adó kivetését. Vegyünk egy egyszerű iparost, aki ezelőtt 10 esztendővel 20 forint jövedelmi adót fizetett, annak adója ma 200–300 százalékkal van felemelve. Ilyen fokozásokkal működnek az adókvetőhizottságok és pénzügyi hatóságok, amelyek illetéktelenül zsarolják meg az állampolgárokat és szedik be összegyűjtött pénzüket. Tiltakozik a kormány azon törekvése ellen, mellyel az Ausztriával való új gazdasági kiegyezés alkalmából már jóelőre be akarja vinni a közvéleménybe azt a felfogást, hogy bennünket egyedül a közös vámterület boldogít. Közös vámterület mellett más nemzetek is tönkrementek. E helyett a bizonyos rossz helyett legalább a bizonytalan jót próbáljuk meg, annál is inkább, mert erős reményünk van arra, hogy az önálló vámterület behozatalával az ország gazdasági helyzete okvetlenül javulni fog.

Gulner Gyula a nemzeti párt nevében hasonlóan kijelenti, hogy a kormány, illetve a miniszterelnök iránti legnagyobb fokú bizalmatlanság okából az appropriációs javaslatot nem fogadja el. Ezt a bizalmatlanságot teljes mértékben megokolja a miniszterelnök politikai múltja és jelene. Felhozta, hogy midőn a kúriai bíraskodásról és az inkompatibilitásról szóló törvények megalkotása volt szőnyegen, a miniszterelnök igyekezett ezeket a képviselőház függetlenségét emelni hivatott reformjavaslatokat vagy megakadályozni, vagy legalább is gyengíteni. Azután jött a Széll-kormány elleni obstrukció és a miniszterelnök sikertelen kormányalakítási kísérlete 1903 június havában. Következett a szabadelvű párt kilences bizottságának működése. Hosszú vajúdás és tranzakciók útján végre létrejött a megállapodás. A végén azt hallottuk, hogy azok, akik a szabadelvű párt sorából ennek a munkálatnak keresztülvitelével meg lettek bízva, a pontozatokban megállapodtak és szolidárisak. De amikor helyt kellett volna ezért állani, akkor a miniszterelnök, anélkül, hogy többi társával konferált volna, e megállapodásokból kitörölt egy csomót, mégpedig a leglényegesebbeket, lefelé licitált és újból megjelent, mint designált miniszterelnök ezen lelicitált programmal s ekkor már ezen „vakulj magyar” programmal talált pártot és kabinetet is. A miniszterelnöknek októberben lelicitált programmal sikerült, ami a múlt év június havában, amikor még üres kézzel jött, nem sikerült. Neki csak formailag van meg a jogosultsága, hogy a miniszterelnöki széket elfoglalja, de etikailag nincsen. Közjogi téren mindig a legszélsőbb orthodoxyt képviselte, a nemzeti követelményeket, az ú. n. nemzeti aspirációkat majd kicsinyelte, majd kigúnyolta, majd képtelenségnek igyekezett feltüntetni. Hiába hirdeti tehát, hogy az ő politikája nemzeti politika. Múltja és jelene ez irányban alapos kételyre ad okot. A nemzeti párt tehát a miniszterelnök kormányzása iránt bizalommal nem viseltethetik.

Molnár János (a néppárt egyik vezére) azzal kezdi, hogy a miniszterelnök tegnapelőtt az anyakönyvi törvényjavaslat tárgyalása alkalmával (207) a következőket mondotta: „A t. néppárt a revíziót minduntalan hangoztatja ugyan, most is hangoztatja, egy idő óta azonban kiváló gondot fordít arra, hogy meg ne mondja, mit ért a revízió alatt.” Ezzel szemben megállapítja, hogy körülbelül egy hónappal ezelőtt (júl. 5-én) mondott nagy költség-

vetési beszédében vagy félóráig foglalkozott a revízió kérdésével. Most rövide fogva kívánja újból megmagyarázni, hogy mit ért a néppárt a revízió alatt? A néppárt a revízió alatt azon törekvését érti, hogy mindaz, ami az 1894/95. öt egyházpolitikai törvény közül vagy ezen törvényekben a katolikus hitelvekkel ellenkezik, hatályon kívül helyezzék. Hogy a katolikus egyház ezen törvények tekintetében a többségi párt nézetével homlokegyenest ellenkező felfogást vall, errenézve idézi a hercegprímásnak a polgári házasságról szóló törvény főrendiházi tárgyalásakor tett nyilatkozatát, mely szerint ez a törvényjavaslat a katolikus egyház hitelveit sérti és így hűtlen lenne egyházához, ha a javaslatot elfogadná. Azt a tényt, hogy a polgári házasságról szóló törvény csakugyan ellenkezik a katolikus hitelvekkel, bizonyítja az a körülmény is, hogy valahányszor és bármely államban behozták ezt a gyászos intézményt, mindig és mindenütt feljajdult a katolikus egyház és mindenkor hirdette, hogy az az ő hitelveit legnagyobb mértékben sérti. Ez az egyház valóban soha bele nem egyezhetik abba, hogy a polgári házasság, mint házasságkötési forma megengedhető legyen; annál kevésbé abba, hogy a házasság jogintézményét laicizálják, hogy a házasságot felbonthatónak tekintsék és hogy házassági perekben az állam bíraskodjak. A néppárt csak a magyar katolikus egyház vezetőit követi, midőn a revíziót sürgeti. Minthogy pedig ezen revízióra a miniszterelnökben nem fedez fel semmiféle hajlandóságot és a kormány iránt egyébként is bizalmatlansággal viseltetik, sem szóló, sem pártja meg nem szavazza a tárgyalás alatt lévő törvényjavaslatot.

Ugron Gábor és Udvary Ferenc után az ellenzék részéről még báró Bánffy Dezső szólalt fel.

Bánffy a kormány iránti bizalmatlanságának okai között megemlíti, hogy a fiumei kormányzó tüntetőleg a horvát zászlót tűzte ki Fiúmében akkor, amidőn idegen állam képviselőiben jelentek meg ott idegenek és ezáltal elhinni segíti azt, hogy a magyar állam, mint olyan, nincs, vagy ha van is, a magyar területen a horvát zászlónak is megvan a maga jogosultsága. Nem lehet eltérő nézet a tekintetben, hogy Fiúmében a horvát zászlónak semmiféle jogosultsága nincs. Ennek ellenére szóló nem hallott nyilatkozatot, vagy nem látott intézkedést, mely a fiumei kormányzó ezen eljárását elítélné vagy megtorolná. Ez is elég ok arra, hogy bizalmatlansággal viseltessen a kormány iránt és azt mondja, hogy a magyar állam szuverén jogai nincsenek kellően megvédve s biztosítva. A legközelebbi kérdés, mely megoldásra vár, gazdasági önállóságunk kérdése. Ezen a téren kell a nemzet érdekében a legközelebbi harcokait megvívni. Nem elég az, hogy az osztrákok azt hangoztatják, hogy a gazdasági közösségre politikai okokból is szükség van, mert a gazdasági különválás megingatja a nagyhatalmi állást. Mi hasznunk van nekünk a nagyhatalmi állásból, ha nemzeti erőnk gyengül meg s ha a megerősödött nagyhatalomban mi a gyengék vagyunk? Nagyhatalmi szempontból is erős, gazdaságilag fejlett nemzetre van szükség s a mostani körülmények között gazdaságilag erős nemzetet külön vámterület nélkül éppen Magyarországon képzelnünk nem lehet. Erre a gazdasági különválásra szükségünk van azért is, hogy kifelé ne mindig a közös vámterület címén együtt jelentkezzünk Ausztriával, hanem gazdasági önállóságunk következtében a mi nemzeti önállóságunk kifelé is érvényesüljön. Ezért is szükség van erre, eltekintve a gazdasági szemponttól. A kor-

mány álláspontja azonban ezzel ellentétben a gazdasági közösségnek minden áron való biztosítása, pedig az az állítás, hogy nekünk erre feltétlenül szükségünk van, egyáltalában nem állja meg helyét. Ausztriának a mi mezőgazdasági cikkeinkre feltétlenül szüksége van. A kölcsönös érdekek meg fogják találni a módját annak, hogy külön vámterület mellett is gazdasági terményeink kivitele lehetővé váljék. És ha az önálló vámterületre való áttérés első éveiben a mezőgazdaság érdekei esetleg bizonyos rövidülést szenvednének is, a magyar államot megillető vámbevételi többletekből tarifakedvezmények, esetleg kiviteli kedvezmények nyújtásával megvan a lehetősége annak, hogy az átmeneti korszak bajai enyhíthessenek. Az a vámtarifa-tervezet, amely még parlamenti tárgyalás előtt áll, kizárólag Ausztria ipari érdekeit szolgálja, míg az abban foglalt agrárvámok legtöbb esetben itt minálunk egyáltalában nem érvényesülhetvén, semmit sem jelentenek. Úgyhogy a fel-emelt ipari vámok csak Ausztria iparát fejlesztik és ennek következtében a magyar ipart fejlődésében gátolják, sőt a jelenlegit is tönkreteszik. Nemcsak a szakemberek, hanem az összes gazdasági tényezők a gazdasági önállóság mellett nyilatkoztak, a magyar ipar és mezőgazdaság érdekében az önálló vámterületet feltétlenül létrehozandónak tartják. Ezzel szemben a kormány a tervezett autonóm vámtarifá ^alapján az Ausztriával való gazdasági közösség fenntartását kívánja. Ezt az álláspontot szóló az országra nézve károsnak tartja s már csak azért sem fogadhatja el az appropriációs javaslatot.

Elnök a vitát bezárván, a miniszterelnök emelkedett szólásra.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőház! Mielőtt arra a legfontosabb kérdésre térnék át, amely a mai felszólalásokból leginkább kidomborodott, tudniillik a közös vagy a külön vámterület kérdésére: nem tehetem, hogy hallgatással mellőzzek egy pár olyan konkrét kérdést is, amely a vita során felhozott. *(Hátjuk! jobbfelől.)*

Ezek között mindenekelőtt legyen szabad a fiumei horvát zászló kérdésére nézve tájékoztatnom a t. Házat, *(Halljuk! Halljuk! jobbfelől.)* amire nézve mindenekelőtt konstatálni kívánom azt, hogy Fiume hovátartozandósága iránt magyar ember és magyar ember között bizonyára nincs véleménykülönbség. Hogy Fiume kormányzója, mint olyan, tisztán és kizárólag magyar hatósági személy, abban, gondolom, mindnyájan megegyezünk. Másrészről azonban a fiumei kormányzó a magyar-horvát tengerpartnak legfőbb hatósága is, mint ilyen tehát közös hivatalt tölt be. Azonban ettől eltekintve, a jelen konkrét esetben mi történt? Az amerikai flotta látogatása alkalmával a kormányzósági épület ormán, mint az illető államhatóságot jelző jelvény, tisztán és kizárólag a magyar zászló volt felvonva. Azután azonban az épületnek úgy belsejében, mint, gondolom, a bejárat körül is dekoratív szempontból és udvariassági szempontból különböző jelvények alkalmaztattak; alkalmaztattak tudniillik a nemzeti színek és azonkívül az Amerikai Egyesült Államoknak, Fiume városának és Horvátországnak a színei. Azt hiszem, hogy ezen eljárás semmi

tekintetben csorbát nem ejtett azon kétségtelen tényen, hogy Fiume Magyarországhoz tartozik és hogy a fiumei kormányzó, mint olyan, kizárólag magyar hatóság. Ennek folytán nem is látam szükségét annak, hogy a kérdést további intézkedés tárgyává tegyem.

Egy másik kérdés, amellyel foglalkoznom kell, az igen t. néppártnak legutolsó, ma hallott nyilatkozata a revízióra vonatkozólag. Mint dilettáns, aki nem értek a szónoklat bizonyos ágaihoz; különösen nem értek ahhoz, hogyan beszélhessen valaki úgy, hogy gondolatait teljesen elrejtjen tudja: *(Derültség jobb felől.)*

mondhatom, bizonyos élvezettel és gyönyörűséggel hallgattam Molnár János t. képviselőtársamat. Csak azért nem mondom, hogy irigységgel, mert ezt a tulajdonságot valóban nem is kívánom elsajátítani. *(Mozgás balfelől. Halljuk! Halljuk! jobb felől.)* A t. képviselő úr először is megütközik azon, hogy én kifejezést adtam annak a nézetemnek, hogy a néppárt kerüli a revízióra vonatkozó álláspontjának precizizozását. Hát engedjen meg a képviselő úr, nekem erre igen helytálló okom volt még beszédének meghallgatása előtt is. Persze, most sokkal több okom van beszédének meghallgatása után; de beszéde előtt feljogosított erre az a körülmény, hogy, midőn gróf Zichy János igen t. képviselőtársam¹ azon nyilatkozatot tette, amelyet mindnyájan ismerünk és azhiszem, mindnyájan komoly figyelemmel kísértünk: akkor hallatszott és meglehetősen hangsúlyozással hirdette a t. néppárt, hogy elmegy a néppárt új elnöke a választók elé és majd megmagyarázza ott, hogy mit ért a néppárt a revízió alatt?

Báró Kdm Ivor: A kormánypárti lapok magyarázták meg! *(Zaj.)*

Zboray Miklós: Milyen türelmetlenség, borzasztó!

Thaly Ferenc: Ha innen beszélne, majd nem hallgatnák meg a miniszterelnök urat,

Gróf Tisza István miniszterelnök: Majd megpróbálok, jövőre onnan beszélek; talán a képviselő urak meg fognak hallgatni, ami rám nézve nagyon kellemes lesz.

Mondom, kíváncsi türelmetlenséggel lestük gróf Zichy Aladárnak választóihoz intézett beszédét, el is olvastam figyelemmel; de méltóztassék nekem megengedni, mikor a beszéd végére értem, kevesebbet tudtam a néppárt álláspontjáról a revízióra vonatkozólag, mint azelőtt.

Kovács Pál: Gyenge felfogású. *(Derültség.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Az már az én szerencsétlenségem. Ennek folytán ezen gyenge felfogásomra hivatkozva,

¹ Zichy János gr., a néppárt volt elnöke (118), később azt a felfogást vallotta, hogy az egyházpolitikai törvények revíziójának kérdése elvesztette időszerűségét.

t. képviselőtársam nagylelkű elnézését kérem, ha Molnár János képviselőtársam mai beszéde után is azt mondom, hogy midőn igen szépen hangzó definícióját a néppárt álláspontjáról kétszer is ismételte, akkor igazán nem tudtam, hogy mi az álláspontja.

Zboray Miklós: Igaza volt Kovácsnak. *(Halljuk! Halljuk! jobbfelől.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: A t. képviselő úr kerülgette a forró kását igen nagy virtuozitással és igen bölcs óvatossággal és ismételten kísérletet tett arra, hogy látszassék valamit mondani és azután hivatkozott a primás Őminenciájának a házassági törvényjavaslat tárgyalásánál tartott beszédére, amelyben Őminenciája a javaslat elfogadását megtagadta, mert nézete szerint ebben őt katolikus hite akadályozza meg. Ez az adott esetben nem sokat bizonyít, mert hiszen ha figyelemmel kísérjük a kérdést, minden külföldi államban látni fogjuk, hogy a római katolikus klérus mindenütt elleneszegült a polgári házasság behozatalának. De azután látjuk azt is, hogy egy adott pillanatban mindenütt kibékült ezzel az intézménnyel és nagyon jól érezte magát a tolerari posse álláspontjánál fogva, amelyre az egyház már számtalanszor helyezkedett. Hiszen Belgiumban évtizedeken át volt teljesen klerikális a kormány...

Vérsi József: Ma is az!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Ma is az!

Kovács Pál: Hát nem kell-e eltűnünk a hadseregben a német nyelvet? *(Derültség.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Az én t. képviselőtársamról, úgy látszik, kívül bizonyos rokoni viszony a történelmi nevezetességű Bodónéval. *(Derültség jobbfelől.)* Maradjunk most kérem a polgári házasságnál.

Kovács Pál: Ez fáj úgy-e?

Gróf Tisza István miniszterelnök: Dehogy!

Báró Kaas Ivor: Olvassa el Lukács evangéliumának XIV. részét. *(Zaj. Elnök csenget.)* Úgy látszik, nagy a deficit az evangéliumban. *(Halljuk! Halljuk! <a jobboldalon.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Franciaországban az államhatalom, nemcsak a katolikus egyház, de minden vallás és az állam közötti teljes meghasonlásnak pillanatában hozta be a polgári házasságot; ennek az intézménynek meghonosítását azonban igen rövid idő múlva követte a konkordátum, majd Napoleon bukása után a legitimista uralom kerekedett felül Franciaországban és a katolikus klérus oly befolyásra tett szert a francia államhatalom kezelésében, amilyenre talán azelőtt sem volt példa, *(Ellentmondás a néppárton.)* de senkinek eszébe nem jutott a polgári házasság intézményének eltörlése. *(Igaz! Úgy van!)* Es nézzük tovább, mit látunk Németországban? A Kulturkampf lezajlása után aránylag kevés esztendővel megkötötte Bismarck a

római katolikus ultramontán elemekkel a békét bizonyos konoesz-sziók, különösen bizonyos túlszigorú rendőri üldözések enyhítésé-nek árán, de elvi álláspontjából nem adott fel egy jottát sem. Es azóta a német császári kormány parlamenti akciójának egyik f(oszlopát rendszerint — már körülbelül két évtized óta — a német centrum-párt alkotja, de soha meg sem kíséreltette azt a nagy politikai befolyását az önök által úgynevezett revízió cél-jaira felhasználni. *(Ellentmondás a néppárton.)*

Vészi József: Ez igaz! Ez történelmi igazság! *(Mozgás a bal-oldalon.)*

Zboray Miklós: Csak szabadkőművessel szemben az. *(Mozgás.)*

Vészi József: Nem is vagyok jezsuita. *(Elénk derültség.)*

Zboray Miklós: Nem is lehet.

Vészi József: Hála Istennek. *(Derültség és zaj.)*

Elnök (csenget): Csendet kérek!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Ezekután reaszumálom a kérdést és bátor vagyok egy precíz, konkrét kérdést feltenni t. képviselőtársamnak, bár gyötör az aggodalom, hogy precíz, konkrét választ nem kapok rá. *(Mozgás a néppárton.)*

Molnár János t. képviselő úr ugyanis azt mondta, hogy sérelmes a katolikus dogma szempontjából az, hogy az egyháztól a házasságkötés elvetessék, hogy a judikatura az egyháztól elvétel-sék és polgári bíróságra ruháztassék. Tisztelettel kértem t. képviselőtársamtól, hogy a néppárt revízionális programjában, mint elérendő gyakorlati politikai cél, benne van-e a mai házassági jog-nak oly megváltoztatása, amely ismét az egyházra ruházza a házasságkötést és a házassági ügyekben való bíráskodást? Ha t. képviselőtársam erre igennel, vagy nemmel lesz szíves válaszolni, akkor a revízió legkényesebb pontjára nézve tisztábban fogunk lenni.

Molnár János: Igen! *(Zaj.)*

Báró Kaas Ivor: A módját majd azután a törvény magya-rázza. *(Derültség a jobboldalon.)* Felbonthatatlan házasság!

Molnár János: Igen, teljesen benne van.

Gróf Tisza István miniszterelnök: Köszönöm, elismerem, ez precíz, nyílt válasz!

Molnár János: A többire is így fogunk válaszolni.

Gróf Tisza István miniszterelnök: De konstatalok egy dolgot és jó lesz, ha a választók is tisztában lesznek azzal, hogy a néppárt, amely úgy tesz, mintha nem is lehetne igazi katolikus, aki nem néppárti: oly dolgokat követel, oly dolgokkal kívánja Magyarországon a vallási békét ismét megbontani... *(Zajos ellen-mondás a néppárton. Halljuk! Halljuk! a jobboldalon.)*

Báró Kaas Ivor: Helyreállítani!

Gróf Tisza István miniszterelnök: A Béke, hála Istennek, meglehetősen helyreállott és évről-évre közeledünk a teljes béke-

felé. *(Igaz! Úgy van! a jobboldalon.)* Ezt a helyreállítás küszöbén levő békét kívánják a képviselő urak ismét olyan törekvésekkel megbontani és az országban a vallási szenvedélyeket olyan jelzavak mellett ismét lángralobbantani, ...

Báró Kaas Ivor: Ez Tisza-politika volt mindig!

Gróf Tisza István miniszterelnök: ... amely törekvések, amely kívánalmak sehol a világon ma már egyetlen egy bevallottan ultramontán pártnak sem képezik programját. *(Nagy zaj balfelől.)*

Molnár János: Készséggel elfogadjuk ezt a vádat!

Ernszt Sándor: Hát Angliában!

Vészi József: Tessék akkor megszavazni nálunk is az anglikán államegyházat!

Zboray Miklós: Ahogy elfogadták a zsidórecepciót, ezt is el lehet fogadni!

Vészi József: Tessék. Én azt is megszavazom.

Gróf Tisza István miniszterelnök: Ezekután, t. Ház, Barabás Béla t. képviselőtársamnak — eltekintve beszédének azon részétől, mely a vámközösséggel foglalkozik s amelyre szintén rátérek — csak azon észrevételére kívánok egy rövid megjegyzést tenni, hogy honnan kerül elő az a sok pénz, mellyel az államnak fokozott kiadásait fedezni képesek voltunk? Hát t. képviselőtársam, azt hiszem, egész téves nyomon jár, midőn az adóprés fokozásában keresi ennek főokát. Hisz kétségtelen az, hogy a kereseti adóknál — illetőleg a harmadosztályú kereseti adónál, csakis erről lehet itt szó — a bevallásoknak némileg szigorúbb kezelése is hozzájárult ezen adóág jövedelmének emeléséhez. De méltóztassanak nekem megengedni, ha őszinték akarunk lenni, nézzük meg azt is, hogy az országnak harmadosztályú kereseti adó alá eső polgárai: vájjon teljes, valódi jövedelmük után vannak-e ma megadóztatva, vagy pedig egy oly jövedelem szerint, mely attól tudatosan, következetesen messze áll? Azt hiszem, hogy az ország polgárainak messze túlnyomó nagy többsége, amely az annyira magas kulccsal számított többi adónemek után kell, hogy fizessen, bajosan fog egyetérteni t. képviselőtársammal abban, hogy ő hibáztatja a pénzügyi hatóságoknak azon törekvését, hogy a harmadosztályú kereseti adóra vonatkozó bevalások ne túlságáztassanak, hanem lehetőleg a valódi állapotokat jobban megközelítő mértékig emeltessenek.

Különbén is ennek a körülménynek és általában az egyenes adók fejlődésének aránylag kis szerepe van a magyar állam pénzügyi expanzivitásában. Ez a dolog természetéből folyik. Jövedelmeink emelkedése legnagyobbbrészt bizonyos nagyobb üzemeinknek, főleg az államvasutaknak, azután pedig a fogyasztási adók természetével bíró köztartozásoknak, amelyekhez a monopóliumokat is, kivált a dohánymonopóliumot sorolom, kielégítő fejlődésében

rejlük. Az pedig, hogy ezek a jövedelmi ágak, hol az adófizetés mindig a társadalomnak spontán elhatározásától, fizetés- és vásárlásképeségétől függ, ilyen, aránylag elég nagy mértékben fejlődtek: semmiesetre sem bizonyítja azt, amit állított t. képviselőtársam és állított báró Bánffy Dezső t. képviselőtársam is, mintha az ország tönkremenne, elszegényedne és mintha ebben, az ország tönkrementelésében, az ország elszegényedésében egy, talán minden ellenérvet lesújtó érv ajánlkoznék t. képviselőtársam rendelkezésére az önálló vámterület mellett. Hiszen ezekből a jelekből kétségtelenül lehet következtetni az ország anyagi erejének fokozódására. A kérdés tehát csakis az lehet köztünk, hogy miképp erősödhetik ez az ország gazdaságilag jobban: a mai rendszer szerint-e? — úgy-e, ha egy kielégítő kiegyezés alapján benne maradunk a vámszövetségben, — vagy a külön vámterület felállításával? A eél tekintetében nem lehet közöttünk nézeteltérés. En azt számtalanszor megmondtam és valóban mélyen sajnálom, hogy nem mindenki gondolkozik így és hogy különösen a különálló vámterület mellett politikai jelszavak minduntalan tűzbe hozatnak. Ez a kérdés kizárólag gazdasági kérdés; a politikai oldala ennek a kérdésnek rendezve van az 1867:XII. törvénycikkben, amely az ország jogát a külön vámterület felállítására fenntartja és elrendeli, hogy a közös vámterület csak időről-időre kötött egyezségek útján állítható fel, vagyis oly modalitások mellett, amelyek mellett az ország szabad rendelkezési joga önmagától feléled. A jogi kérdés ezzel teljesen el van döntve, mert a vámszövetség kérdése csak a benne lévő gazdasági tartalomnál fogva különbözik egyéb nemzetközi szerződésektől, közjogi szempontból teljesen egyértelmű bárminő más idegen állammal kötött nemzetközi szerződéssel.

Ami azután a gazdasági megerősödést illeti, természetes,, hogy az legyen a cél, amely mindnyájunk előtt lebeg. Es ha Bánffy Dezső t. képviselőtársam azt mondja, hogy a nagyhatalmi állás szempontjából is csak olyan gazdasági politika helyes és indokolt, amely mellett erősödik az ország: ezzel ismétli azt, amit itt erről a helyről talán hat héttel ezelőtt mondtam,¹ amiben tehát teljesen egyetértünk. De én aztán hozzáteszem azt is — és nagyon kérem, hogy t. képviselőtársaim szíveskedjenek ezt is megszívlelni, — hogy a függetlenségi politika szempontjából is csak egy oly gazdasági politika ér valamit, mely mellett erősödik az ország, *(Felkiáltások a szélsőbaloldalon: Ez természetes!)* mert hiába vesszük mi magunkra a külön vámterület által bizonyos látszatát a függetlenségnek, a függetlenségi politika akkor fog igazán csődöt mondani, ha ennek az országnak szegényedésére,, gyengítésére vezet. *(Igaz! Úgy van! jobbfelől.)*

¹ (196).

Ezt a kérdést különben lesz alkalmunk részletesen és behatóan megvitatni és én csak örömet fejezem ki afelett, hogy mind nagyobb és nagyobb tudományos apparátussal lép Bánffy Dezső képviselőtársam azon szakemberek sorába, kik ezzel a kérdéssel gazdasági érvek alapján foglalkozni kívánnak. *(Mozgás.)* Ez egy örvendetes jelenség, de engedjen meg nekem t. képviselőtársam, azért, hogy ő most ilyen modorban kezeli ezt a kérdést, mégsem tehet szemrehányást nekem, hogy én bizonyos megjegyzések tárgyává tettem egy olyan nyilatkozatát, amely egész más képét tüntette fel a helyzetnek, tudniillik azt a bizonyos szegedi nyilatkozatot.¹ Az én t. képviselőtársam igen keserűen panaszkodott egy más alkalommal és ismételve visszatért erre a kérdésre mai beszéde folyamán. A múltkori alkalommal² azt mondta a képviselő úr: „Természetes, hogy midőn nem hiteles szövegű kortesbeszédből nem igazolható adatok alapján lehetett idézni, én magamat a dologhoz nem értőnek jelentettem ki, hanem mások tanácsával élőnek.” Gondolom, gyorsírói jegyzetekből közölték éppen a képviselő úrhoz közelálló lapok azt a beszédet; nem is állította t. képviselőtársam, hogy az a szöveg apokrif volna, hogy ő egyebet mondott volna. De igenis állít ebben a kijelentésében t. képviselőtársam valamit, tudniillik azt, hogy az a szegedi beszéd kortesbeszéd volt. Megvallom, én sohasem tettem, nem teszek és tenni nem fogok különbséget kortesbeszéd és egyéb beszéd közt. *(Helyeslés jobbfelől.)* Bármily körülmények között tegyek is egy kijelentést, mindenkinek megadom a jogot ...

Olay Lajos: Hányán Ígérték önök közül az önálló vámterületet! *(Zaj jobbfelől.)* Álljon fel, aki nem Ígérte! *(Zaj. Elnök csenget.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: . . . mindenkinek megadom a jogot, hogy bárhol elmondott nyilatkozataimat az én komoly meggyőződésemmek tekintse és azokért felelősségre vonhasson; azt azonban megjegyzem magamnak, hogy t. képviselőtársam kortesbeszédeire ezt a mértéket alkalmazni nem tanácsos; de jó lesz, ha megjegyzik maguknak ezt az ország azon polgárai is, akikhez ezen kortesbeszédeit intézi. *(Elénk helyeslés a jobboldalon.)*

Ami pedig a dolog lényegét illeti, tudomásul veszem, hogy t. képviselőtársam tanulmányozza a kérdést, véleményt alkot magának; deakkor igazán nem értem, hogyha a dolog így áll, ha annyit tanul, ha, önálló véleményét megalkotta: miért mondta szegedi kortesbeszédében magát a dologhoz nem értőnek, hanem mások tanácsával élőnek?

Különben egy illúziótól meg kell t. képviselőtársamat fosz-

¹(196).

²¹Vagyis júl. 18. képviselőházi beszédében, amellyel a miniszterelnök a következőkben polemizál.

tanom. Ő nagyon büszkén és önérzetesen állítja, hogy megy a saját útján.¹ Dehogy megy a saját útján; (*Derűtség jobbfelől.*) megy egy olyan környezet által tanácsolt és befolyásolt úton, (*Úgy van! a jobboldalon.*) amely t. képviselőtársamat egy lejtőn fogja levinni olyan mélyen, hogy ma még saját magának sínes róla sejtelve. (*Úgy van! a jobboldalon.*)

Ha t. képviselőtársam zokon veszi nekem azt is, amit igazán, mint ártatlan tréfás megjegyzést mondtam, tudniillik, hogy őt a Ház legfiatalabb tagja gyanánt említettem² ...

Madarász József: Pedig én vagyok az. (*Derűtség.*)³

Gróf Tisza István miniszterelnök: ... erre csak azt jegyzem meg, hogy a képviselő úr érdekében nagyon jó volna, ha a Háznak valóban legfiatalabb tagja volna; mert akkor nem lehetne szembeállítani mai működésével, nem lehetne fejére olvasni azt a múltat, amelyet oly hihetetlen cinizmussal tagadott meg. (*Úgy van! a jobboldalon. Zaj balfelől.*)

Kecskeméti Ferenc: A múltrol ne beszéljünk.

Gróf Tisza István miniszterelnök: Akkor fel lehetne tenni a t. képviselő úrról, hogy egy fiatal, tapasztalatlan, idealista, kezdő politikus, aki talán jóhiszemű tévedésével ragadhatja el magát.

A t. képviselő úr nagyon jó példára hivatkozott, midőn a véleményváltoztatás és a következetlenség igazolásául Disraeli szavait idézte.⁴ Disraeli nagyon érdekes és nagyon tanulságos politikai jelenség volt. Ő mint kalandor kezdte politikai pályáját, mint kalandor, aki megpróbálta a legszélsőbb radikalizmus útján felszínre vergődni.

Günther Antal: Államférfiakról így beszélni nem illik. (*Zaj.*)

Gróf Tisza István miniszterelnök: Midőn ez nem ment és midőn szemben találta magát az akkori wigh-pártban sorakozott angol arisztokráciának zárt falanszával és talán társadalmi előítéleteivel is:akkor megnyerte magának az ultra-tory arisztokratikus családoknak egyes fiatalabb sarjait, csinált magának egy félig radikális, félig tory-programmot, amellyel nagynehezen belopódzva a toryk sorába, ott az elsők közé küzdötte fel magát.

Ugron Gábor: Esze volt rá!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Nagyon érdekes, nagyon szép és nagyon tanulságos példa Disraeli, mert mutatja azt, hogy a szabad intézmények milyen biztonsági szellentyűkkel bírnak

¹ Bánffy ezt is júl. 18. beszédében mondja. (Napló XXVII. k. 98. s. k. 1.)

² (196).

³ Madarász József 1814-ben született s már évek óta a Háznak a legidősebb tagja volt. Nevezetes hosszú korelnöki működése az 1898/99. nagy obstrukció idejében. (74).

Többször említett júl. 18-iki beszédében.

országok és nemzetekre nézve; mutatja azt, hogyan képesek befogni a közügynek sikeres szolgálatába olyanokat is, akik más körülmények között talán a destruktív elemek élére kerültek volna; mutatja azt, hogy igazán nagytehetségű emberek, ha egyszer oly állásra kerültek, ahol egyéni ambíciójuk a közérdekkel forr össze: megnemesülve, felemelkedve, elsőrangú államférfiúi magaslatra tudják magukat felküzdeni.

Ez volt Disraelinek pályája hosszú, 60 esztendő közéleti működése alatt. Nagyon mélyen kezdte, talán erkölcsileg is, de olyan magaslaton végezte, ahol az egész nagy angol nemzetnek szeretete, ragaszkodása, tisztelete és bámulata környezte. *(Úgy van! jobboldal.)*

A t. képviselő úr nem ment át azon a kezdő, átmeneti stádiumon, amelyet Disraelinek át kellett küzdeni. A t. képviselő úr fiatalabban és aránylag rövid politikai múlt után egy oly helyzetbe jutott, hogy államférfiúi tulajdonokat érvényesíthetett, biznyságot is tett róluk és minden hibái mellett is nagy szolgálatokat tett az országnak. A t. képviselő úrnál azonban a visszazökkenés ijesztő jelei mutatkoznak *(Derűtség a középén és a szélsőbaloldalon.)* és ha a sok minden jel nem csal, félek tőle, hogy ő ott fogja végezni politikai pályáját, ahol Disraeli kezdette. *(Helyeslés a jobboldalim. Mozgás és derűtség a középén és a szélsőbaloldalon.)*

Minél nagyobb tisztelője volt valaki báró Bánffy Dezsőnek, mint politikusnak, — természetes, hogy az egyéni tisztelet kívül áll minden kérdésen ma is, — minél hasznosabbnak és üdvösebbnek tartotta azt, amit e székéből cselekedett és minél inkább kivette részét e küzdelmekből: annál több joga van arra, hogy talán keserű szemrehányásokkal illesse azért, hogy le kívánja rombolni ma azt, amit akkor alkotott. Engedjenek meg, t. képviselőtársaim, minden egyes tagja e pártnak akkor tenné magát igazán nevetségessé és akkor tenné ki magát szemrehányásoknak, ha azokat a pirouettekét, amelyeket t. képviselőtársam tett, utána csinálná és akkor állunk a tiszta erkölcs alapján, ha megmaradunk továbbra is azon a téren, amelyen a múltban állottunk. *(Helyeslés a jobboldalon. Zaj a szélsőbaloldalon.)*

Olay Lajos: Akárkit küldenek is le Bécsből, ott a túloldalon támogatják, akár önt, akár mást! *(Zaj. Halljuk! Halljuk! jobboldal.)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: Most pedig áttérek, de csak igen rövid időre, a közös vámterület kérdésére. Nem kívánok a dolog részleteibe ezúttal belemélyedni. De méltóztassék nekem megengedni, hogy azt a döntő argumentumot, amely nézetem szerint előtérben áll, igen rövid szavakkal a Ház elé állítsam. *(Halljuk! Halljuk!)*

Először is két oly dolgot állítanak t. képviselőtársaim, a, külön vámterületről, amit összeegyeztetni nagyon bajos dolog:, a magyar ipar védelmét egyfelől és a külföldi piacok megszerzését a magyar nyerstermények számára másfelől. Méltóztassanak nekem megengedni, hogyha nyersterményeink számára a külföldi piacokat megszerezni óhajtjuk, ezt csak olymértű viszontszolgáltatások mellett érhetjük el, amelyek illuzóriussá fogják tenni az egész iparfejlesztési politikát. De ettől eltekintve, bárminő áldozatokat hozunk is az ipari vámoknál, mit érhetünk el ezzel szemben a külföldi államokkal? Elérhetjük azt, hogy kedvezmények adassanak bizonyos nyersterményeink számára, de ezen kedvezmények olyanok, amelyekben azután egyenlően fog velünk osztozkodni minden más nyersterményeket termelő állam, mert annyira sarkalatos alapelve ma már minden nemzetközi kereskedelmi tranzakciónak a legtöbb kedvezmény klauzulája, hogy egyáltalában kívül esik minden lehetőség határán, hogy ezen részt lehessen ütni. Miután már most kétségtelen, hogy egy olyan állam, mint Németország vagy Franciaország, vagy bármilyen más fogyasztási terület külön feltételeket nem fog engedélyezni a mi búzánkra: a vám, legyen az kisebb vagy nagyobb, kizárólag csak az illető állam fogyasztóira fog különbséget tenni. A behozóra nézve ez különbséget nem tesz, ennek meg kell küzdenie az illető tengerentúli vagy azon keleti, nagy nyerstermeléssel foglalkozó területek versenyével, amely a nyerstermelés árait rendes körülmények között oly alacsonyra nyomja le, amelyek mellett a magyar gazdáknak a megélhetés lehetetlen. *(Zaj a bal- és a szélsőbaloldalon. Halljuk! Halljuk! jobbfelől.)*

A cél tehát, amit el kell érünk, az, hogy egy olyan gazdasági területet, szerezzünk meg és biztosítsunk, amelynél a mi nyerstermelésünk cikkei a külföldi cikkekkel szemben előnyben részesülnek. Ezt pedig csakis vámszövetség útján érhetjük el, s elérhetjük vámszövetség útján azért, mert az osztrák ipar teljesen olyan helyzetben van, mint a mi mezőgazdaságunk. Az osztrák ipar sem versenyképes nálánál erősebb és fejlettebb iparokkal, az osztrák ipar is csak akkor élhet meg, ha biztosít magának egy olyan fogyasztási területet, ahova különbözeti vámokkal, illetőleg olyan viszonyok között, juthat be, amelyek előnyben részesítik más területnek importjával szemben. *(Helyeslés a jobboldalon.)* Az érdek tehát „kölcsonös és kölcsönös lévén az érdek, megvan az objektív bázisa egy mindkét érdeket egyenlő méltányossággal kiegyenlítő igazságos és helyes kiegyezésnek, csak azt nem szabad engednünk itt és csak azt nem volna szabadna engedni ott, hogy politikai jelszavak játsszanak bele a kérdésbe és politikai jelszavak homályosítsák el a társadalom éleslátását *(Úgy van! Úgy van! a jobboldalon.)* s vigyék bele egy olyan áramlatba, amely azután gazdaságilag a legvégtetesebb következesek-

kel járhat itt és Ausztriában. *(Helyeslés a jobboldalon. Zaj a baloldalon.)*

Megengedem, hogy a bajok Ausztriában még súlyosabbak lennének, különösen gazdasági tekintetben, mert kétségtelenül áll az, hogy a külön vámterület behozatala az osztrák iparra nézve egy állandó természetű végzetes csapást jelentene, s megengedem azt, hogy a külön vámterület behozatala, bár a világért sem olyan könnyen, olyan gyorsan és olyan általánosan, mint ahogy a képviselő urak hiszik, de mégis a magyar iparnak fokozatos erősödésével járhatna, fokozhatná a belfogyasztást *(Igaz! Úgy van! a szélsőbaloldalon.)* s ezzel egy hosszú, küzdelmes, kínos átmeneti időszak után talán gazdaságilag ki lehetne a csorbát köszörülni. *(Úgy van! Úgy van! a bal- és a szélsőbaloldalon.)* De mármost azt kérdem, t. képviselőtársaim, hogyha az ország valamikor egy hosszú átmeneti idő után kiköszörülné ezt a csorbát, vajjon kik látnák hasznát a az akkori gazdasági fellendülésnek? Bizonyára nem azok és nem azoknak a gyermekei, akik most bírják Magyarország területét. *(Élénk helyeslés a jobboldalon. Mozgás balfelől.)* Gondolják meg a képviselő urak ezt a vonatkozását a kérdésnek! Annyit beszélnek a képviselő urak a kiszgazda és közép-birtokos helyzetéről; nézzék meg azokat az iszonyú rázkódtatásokat, amelyekkel kivált a középbirtokosokra, a kiszgazdákra nézve is járna a külön vámterület és azután vessenek számot magukkal és gondolják meg, elég erősek, elég virágzók és elég konszolidáltak-e a magyar birtokososztály viszonyai arra, hogy ilyen iszonyú krízis rázkódtatásait kibírják. *(Élénk helyeslés a jobboldalon. Zaj a baloldalon.)*

Elnök (csenget): Csendet kérek!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Ezek az indokok, illetőleg ez a főindok,¹ amely engem arra vezet, hogy egész nyíltan és határozottan kijelentsem, miszerint egy megfelelő alku, egy megfelelő kiegyezés gazdaságilag százszorta üdvösebb és előnyösebb az országra nézve, mint a külön vámterület felállítása. *(Élénk helyeslés a jobboldalon. Élénk ellentmondások balfelől.)* Ha pedig az gazdaságilag jobb és előnyösebb, akkor az áll az ország érdekében, az mozdítja elő a magyar nemzetnek függetlenségi törekvéseit is. *(Élénk helyeslés a jobboldalon. Zaj a bal- és a szélsőbaloldalon. Halljuk! Halljuk! jobbfelől. Elnök csenget.)*

RáJnosi Viktor: A miniszterelnök úr köti össze a politikát azzal a kérdéssel!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Végül, t. Ház, csak egy pár szóval emlékszem meg Gulner Gyula t. barátom beszédéről, aki, elismerem, parlamentáris modorban és teljes joggal, de állás-

¹ Ennek a főindoknak igazságát a külön vámterülettel bíró trianoni Magyarország saját bőrén tapasztalhatja.

pontját kizárólag a személyem iránti politikai bizalmatlansággal indokolja. Ehhez t. képviselőtársamnak teljes joga volt, viszont azonban én arra a szerepre, a dolog természeténél fogva, nem vállalkozhatom, hogy elmondjam az én csekély személyem megannyi jó tulajdonságait és azután, mint Nebántsvirág kisasszony odaálljak, hogy: „Én már ilyen vagyok, anyám!” (*Élénk derűltég.*) Én azt hiszem, nekem személyemre vonatkozólag a védelmet tisztán és kizárólag tettemre kell rábíznom. (*Helyeslés a jobboldalon.*)

Jelenleg olyan állásban vagyok, ahol kénytelen vagyok tettemmel számolni be nézeteim, törekvéseim, talán képességeim felől is és én azt hiszem, hogy aki azokat, a tetteket, azokat a törekvéseket, amelyek a kormány egész akciójában megnyilatkoznak, nem a pártszenvédeyek szemüvegén, de elfogulatlanul szemléli, az talán kevesebb bizalmatlansággal és talán némi megnyugvással fogja, ennek a kormánynak kezében látni a hatalmat.

Én csakis két nagyon rövid megjegyzésre szorítkozom. Először is téved t. barátom, midőn azt mondja, hogy én a kúriai bíraskodás ellen voltam. Ez ténybeli tévedés, amely könnyen előfordulhatott; én a javaslat egyes részleteit nem tartom teljesen kielégítőnek, de a kúriai bíraskodást magát helyeseltem, helyeseltem különösen az 1896-iki választásokon¹ szerzett tapasztalatok után. (*Élénk derűltég a jobb- és a baloldalon.*) Ez komoly igazság, így van.

A másik ténybeli tévedése t. képviselőtársamnak az, hogy a kilences bizottság megállapodott és megállapodásában magát szolidárisnak jelentette ki.

T. Ház! A kilences bizottság minden tagja, a legodaadóbban törekedett egyértelmű megállapodásra jutni. Ennek folytán igen sok kérdésben bizonyos árnyalatokra nézve engedett a bizottság túlnyomó többsége azért, hogy a bizottság egyik vagy másik tagjának aggályait eloszlassa és a bizottságban való megmaradását biztosítsa. Azon utolsó ülésen, amelyen résztvenni szerencsém volt, mert hiszen a legutolsó, inkább formális ülésen nem vehettem részt, mert aznap Bécsben voltam, megállapítottuk egységes munkálatunkat és a jelenlevők túlnyomó nagy részének nézete az volt, hogy itt lényeges, kardinális dolgokban változtatni nem lehet, de igenis, ha a békés kibontakozás biztosítására szükséges, másodrendű kérdésekben még módosításokról, változtatásokról lehet beszélni.

Azon eljárásom tehát, hogy midőn azután az én kezembe került a feladat és a kötelesség, hogy a megoldás módozataival foglalkozzam, a megállapítások egyik-másik részletére nézve módo-

¹ T. i. a hírhedt Bánffy-féle választásokon (52).

sítást proponáltam; hogy különösen abban az irányban, — ez a legfontosabb, — hogy a nyolcadik pontra nézve azt a világos szöveget állítottam vissza, amely a bizottság kilenc tagja közül nyolc tagnak meggyőződését világosan fejezte ki és amelyet egy homályosabb szöveggel csak a kilencedik tagra való tekintettel cseréltünk fel: azon eljárással, mondom, azt hiszem, semmi tekintetben nem tértem el a bizottságban tett nyilatkozataimtól, amit talán, igazol az is, hogy az a bizottságban résztvevő tagok nagyobb részének helyeslésével is találkozott. Ha összehasonlítjuk a két programot, — én nem fogok most afelől beszélni, hogy mennyire fontosak vagy kevésbé fontosak a változások, — tagadhatatlanul megvan a maguk fontossága azoknak is; de engedje meg t. barátom, azt mondani erre a programra, amely azután a szabadelvű párt által végleg elfogadtatott, hogy az egy „vakulj magyar” program, csakugyan nagyon bajos dolog, de különösen bajos dolog olyan valaki részéről, aki ezt a programot elfogadta és azzal magát azonosította. *(Élénk helyeslés a jobboldalon. Ellenmondás balfelől.)*

Én semmi olyat nem akarok állítani, amit t. képviselőtársam el ne fogadhatna. Én nem azt mondom, hogy ő rászavazott arra a programra, de engedjen meg nekem t. barátom, ha egy pártban egy program részleteire nézve véleménykülönbségek vannak, azok megküzdnek, azokban a többség határozott, a kisebbség előtt azután csak két út áll: kilépni a pártból, vagy benn maradni a pártban és vállalni a felelősséget. *(Élénk helyeslés a jobboldalon. Mozgás és zaj a baloldalon. Felkiáltások balfelől: Nem úgy volt!)*

Zboray Miklós: Ez csak egyszerű lefőzés! *(Halljuk! Halljuk!)*

Gróf Tisza István miniszterelnök: És nagyon férfias és nagyon szép nyilatkozat kapcsán vállalta is ezen korlátok között, mint a két baj közül a kisebbiket, ezt a felelősséget Apponyi Albert t. barátunk is. És t. képviselőtársaim szépen támogatták volna a kormányt a „vakulj magyar” program alapján, hogyha a délutáni üléseknek világfelforgató eseményei nem történnek.² *(Zaj balfelől.)* Én nem védekezem most az ellen, hogy egy elsőrangú szabadságszegést és hazaárulást követtünk el a délutáni ülések által. Ám legyen; ha kapnak a t. képviselő urak valakit, aki elhiszi, legyenek boldogok. *(Derültség jobbfelől.)* Hanem azt igenis állítom, hogy akármilyen hazaárulás lett volna a délutáni ülés: az a program vagy „vakulj magyar” program volt azelőtt is, vagy nem lett „vakulj magyar” program a délutáni ülések által sem. *(Helyeslés a jobboldalon. Zaj a baloldalon.)*

¹ (103, 104).

² (122).

Én azt tartom, hogy az nem „vakolj magyar“ programra; én azt tartom, hogy az — anélkül, hogy bármilyen irányban megingathatná az 1867-ben megalkotott biztos alapokat — fontos, nagyhorderejű, üdvös nemzeti haladásnak veti meg alapját; nemzeti haladásnak, t. képviselőház, amelyet egész erejével, egész politikai reputációjával kell, hogy támogasson és előrevigyen minden kormány, aki azután erre a helyre jut, nevezzék azt bárkinek, — amely ügyet előmozdítani, egész súlyunk latba vetésével tovább istápolni és gondozni fogunk mi is. (*Élénk helyeslés a jobboldali.*) És biztosítom a t. Házat, hogy azon meggyőződésemet, hogy a 67-es alapon — teljes hűséggel ragaszkodva a 67-es politika tradícióihoz — ezt az országot minden téren, anyagi, szellemi és erkölcsi téren és a nemzeti fejlődés terén előre lehet vinni az előrehaladás útján: az események igazolni fogják. (*Zajos helyeslés a jobboldalon.*)

Ebben a hitben ajánlom, a javaslatot elfogadásra. (*Hosszantartó éljenzés, helyeslés és taps a jobboldalon és a középén.*)

Br. Bánffy, Dezső személyes kérdésben szólva, kijelenti, hogy rossz rendszer a miniszterelnöknél, mely szerint minden kérdésnél a személyi momentumokat keresi. Kéri, hogy ettől a módszertől térjen el. Nem ismerheti el a miniszterelnöknek azon jogát, hogy folytonosan a következtelenség vádjával illesse az embereket. Akik komolyan gondolkodnak, azt fogják mondani, hogy az a jó, amit valaki az ország érdekében tesz, nem pedig az, hogy a végtelen következetesség útján haladva, az ország érdekeit ne szolgáljuk.

Gulner Gyula szintén személyes kérdésben szólalt fel. A miniszterelnök abban, a tekintetben nagyon téved, hogy milyen körülmények között maradt szülő és maradtak elvbarátai a szabadelvű pártban. Míg a szabadelvű párt értekezletének túlnyomó többsége magáévá tette a miniszterelnök programját, a volt nemzeti párt tagjai igenis benne maradtak a szabadelvű pártban, de tették ezt azzal a kijelentéssel, hogy benmaradnak főként azért, nehogy kilépésük által az akkori obstrukciót újabb lángra gyújtsák és annak újabb istápot adjanak. Kijelentették azonban, hogy csak azzal a feltétellel maradnak a pártban, hogy akkor, amikor azok a kérdések aktuálissá válnak, amelyeket a miniszterelnök a kilences bizottság munkálatából kihagyott, cselekvésük szabadságát fenntartják.¹ Ami már most azt illeti, hogy ők a délutáni ülések miatt léptek ki, ezt a miniszterelnök bizonyára maga sem hiszi. Kiléptek azért, mert már az első erőszakos lépésnél ki akartak lépni, mert tudták, hogy, fog következni a többi. Kiléptek, mert nem akartak már az első lépésnél szolidaritást vállalni a miniszterelnök erőszakos irányával.

Gróf Tisza István miniszterelnök: Nekem igen kevés szavam lesz a dologhoz. Először is, hogy a kérdés egészen világosan álljon a Ház előtt, már most én kell, hogy még egy részletkérdéssel kiegészítsem a t. képviselőtársam emlékezetét. T. i. azzal, hogy gróf Apponyi Albertnek és barátainak az a kijelentése, hogy elhatáro-

sásuk szabadságát fenntartják, a békelelészám megállapítására és a póttartalék kontingentálására vonatkozott.

Bernáth Béla: És a felségjog kérdésére!

Báró Feilitzsch Arthur: Semmi egyébbre.

Gróf Tisza István miniszterelnök: Semmi „és“; tessék elolvasni az akkori nyilatkozatokat, ez egész világosan így áll. Mert hiszen természetes is, erre a két pontra nézve találta magát, Apponyi Albert egy kormánynyilatkozattal szemben, amely az ő egyéni nézetétől érdemileg különbözik.

Aki mármost a délutáni ülések erőszakosságát és más efféléket illeti, az én t. barátomnak szabadságában áll ezt olyan nagy sérelemnek felfűjni és odaállítani, amilyennek csak akarja. Én azonban csak azt állítottam és állítom most is, hogy bárminő monstraizitást követtem is el a házszabályok terén: ez az én katonai progí-ammomat egy jottával sem tette sem jobbá, sem rosszabbá, mert az vagy „vakulj magyar“ volt azelőtt is, vágj- nem lett azzá a délutáni ülések folytán sem. *(Igaz! Úgy van! jobbfelől. Felkiáltások balfelől: Az is!)*

Úgy látom, hogy olyan t. barátaim is azt mondják, hogy az volt, akik abban az időben mellettem állottak. Egy „vakulj magyar“ programúját pedig véleményem szerint nem lehet támogatni. Biztosíthatom, a t. képviselőtársaimat, hogyha egy programúiról azt tartanám, hogy az „vakulj magyar“ program, nem lenne az a szempont, amely engemet arra bírna, hogy egy pillanatig is támogassam. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)*

Ezt követőleg a Ház általánosságban és hozzászólás nélkül részleteiben is elfogadta az 1904. évi állami költségvetésről szóló törvényjavaslatot.

209. 1904 augusztus 11-iki országos ülés. — A miniszterelnök, mint belügyminiszter, válasza: 1. Nősz Gyula interpellációjára: a Szepesség hanyatlása tárgyában; 2. Rákosi Viktor interpellációjára: az Operában előadott Wagner-ciklus tb.; 3. Gabányi Miklós interpellációjára: az újpesti rendőri brutalitások tb.; 4. Barta, Ferenc interpellációjára: a lunkai közjegyző visszaélései tb.;

5. iSzluka István interpellációjára: Dunaföldvár tűrhetetlen közigazgatásiállapotaí tb.; 6. Ráth Endre interpellációjára: a tolonc-szabályzat helyes alkalmazása tb.; 7. Vlád Aurél interpellációjára: Arad megye szervezeti szabályrendelete tb.; 8. Szederkényi Nándor interpellációjára: a tapolcai választókerületben felmerült panaszok tb.; 9. Lengyel Zoltán interpellációjára: a nagykárolyi választás ügyében: mikor lehet a választási népgyűlések tudomásulvételeét megtagadni?; 10. Rákosi Viktor interpellációjára: a kolozsvári Nemzeti Színház építése ügyében. — A miniszterelnök nyilatkozata a további munkabeosztásra nézve. — A miniszterelnök, mint belügyminiszter, ideiglenes válasza Polónyi Géza sürgős interpellációjára: Osdola község határrendezése ügyében. (Napló XXVIII.)

k. 397—398, 398, 400—401, 401—402, 402—403, 403, 403—404, 404—405, 405, 406, 407—408, 408. 1.) Tisza István mulatozása.

Augusztus 11-én volt a Ház utolsó érdemleges ülése a nyári szünet előtt. Az ülés ideje túlnyomó nagy részben interpellációkra adott miniszteri válaszokkal telt el. A miniszterelnök belügyminiszteri minőségében nem kevesebb, mint 12 interpellációra válaszolt. Ezenkívül a Ház további munkabeosztása tekintetében is nyilatkozott.

A miniszterelnök, mint belügyminiszter, elsősorban Nősz Gyula interpellációjára válaszolt a Szepesség hanyatlása tárgyában.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. Képviselőházi *(Halljuk! Halljuk!)* Nősz Gyula t. képviselő úr még 1903. évi június 6.-án interpellációt intézett a belügyminiszterhez a szepességi viszonyok tárgyában, amely interpellációra egyes pontjainak felolvasása mellett fogom megadni a választ. *(Halljuk! Halljuk!)*

Az első két kérdés a következő *(olvassa):* „Van-e tudomása a t. miniszterelnök úrnak a Szepesség általános hanyatlásáról... *(Mozgás. Halljuk! jobb felől.)*

Elnök: Csendet kérek!

Gróf Tisza István miniszterelnök: ... és különösen arról, hogy az odavaló és nyelvére nézve ugyan még német, de lelkében teljesen magyar lakosság rohamosan pusztul? 2. Hajlandó-e a pusztulás okaival foglalkozni és ezeknek elhárításával a pusztulás megakadályozását minden lehető eszközzel megkísérteni?“

E kérdésekre azt vagyok bátor felelni, hogy az ottani lakosság pusztulásáról, hála Istennek, tudomásom nincs, mert az nem is következett be; ennek folytán annak elhárításáról gondoskodni nem is kell. *(Halljuk! Halljuk!)* A Szepességben is, mint az ország számos részében, igen sok különböző bajok vannak; igen sok mód és tér nyílik a kormány részére az ottani vidék különböző gazdasági érdekeit előmozdítani és a kormány mindenestre kötelességének fogja tartani, hogy minden lehető megtegyen a Szepességben lakók jogosult gazdasági érdekeinek istápolására. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)*

A harmadik kérdés a következő *(olvassa):* „Hajlandó-e a miniszterelnök úr, mint belügyminiszter, közegei útján a törvény határain belül odahatni, hogy az összlakosság és így az említett régi polgári elem is hivatalképes legyen a megyei közigazgatásban V ‘ Azt hiszem, hogy semmiféle odahatásra itt ok és tér nincs, mert hiszen a hivatalképesség mindenkire nézve biztosítva van, és én egyáltalán nem tagolhatom szét egy vármegye lakosságát ös polgári elemre, másféle polgári elemre és nem polgári elemre, mert hiszen teljesen ai jogegyenlőség álláspontján kell állnunk. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)*

A negyedik kérdés így hangzik *(olvassa):* „Hajlandó-e a belügyminiszter úr az 1848:XVI. t.-e. rendelkezéseinek megfelelően törvényjavaslatot betérjeszteni, amely a megyei szerkezetet

a közsabadsággal összhangzásba hozná?” Azt hiszem, hogy a megyei szerkezet a közsabadsággal ma is összhangzásban van, tehát nem ebből a szempontból, de igenis az adminisztráció reformja és javítása szempontjából kell, hogy a kormány foglalkozzék a megyei közigazgatás reformjával is. Ezt a legközelebbi jövőre nem helyezhetem kilátásba, mert a Ház valószínűleg más fontos kérdésekkel lesz elfoglalva, és magának a kormánynak is időre van szüksége a kérdés (előkészítésére, de a megyei közigazgatás reformjára vonatkozó törvényjavaslat előkészítésével mindenestre komolyan szándékozom foglalkozni. *(Helyeslés a jobb-oldalon.)*

Ötödik kérdés *(olvassa)*: „Hajlandó-e addig is utasítani a főispánokat, hogy első feladatuknak a közsabadság, a jogegyenlőség és jogbiztonság megóvását tekintsék é” a közhatalomnak kisebbségek általi monopolizálását megakadályozni igyekezzenek?” Ebben az irányban nem szándékozom a főispánokat utasítani, minthogy ilyen utasításokra abszolúte szükség nincs, és mert az összes főispánok tudatával bírnak annak, hogy ők vármegyékben a közsabadságnak, jogegyenlőségnek és közbiztonságnak őrei is kell, hogy legyenek. Arra pedig, hogy a főispánokat utasítsam, hogy ők a közhatalomnak kisebbségek általi monopolizálását igyekezzenek megakadályozni, annyival kevésbé van szükség, mert mindenki tudja rólam, hogy szerény törekvéseimnek is egyik gerincét éppen az képezi, hogy a közhatalomnak kisebbségek által való monopolizálását megakadályozni igyekezzem. *(Élénk helyeslés a jobb-oldalon.)*

A Ház a választ tudomásul vette.

Következett a belügyminiszter válasza Rákosi Viktor interpellációjára az Operában előadott Wagner-ciklus tárgyában.¹

Gróf Tisza István miniszterelnök: Rákosi Viktor képviselő úr 1903 június 6-án a következő interpellációt intézte a belügyminiszterhez *(olvassa)*: „1. Mi a célja és értelme a magyar királyi Operában a Wagner-ciklusnak? 2. Hajlandó-e a miniszter úr az aggasztó mérveket öltő operai idegenforgalom ellen intézkedéseket tenni? 3. Hajlandó-e intézkedni, hogy idővel odajusson az Opera, hogy ott egynyelvű, vagyis magyar előadások legyenek, és a drágán fizetett tagok magyarul énekeljenek?”

Ami az első kérdést illeti, a Wagner-ciklus már régen eltelt; de én azt tartom, hogy a budapesti Operának a zene minden válfajából valóban elsőrendű műveket a művekhez méltóan és kellő belterjességgel s kellő terjedelemmel is kell előadatnia. Ez az a törekvés, amelyre minden Opera, amely valóban elsőrendű zenei műintézet akar lenni, törekedni fog. Hogy a képviselő úrnak példát hozzak fel, gondolom, most két esztendeje rendezett a párizsi

¹ Akkoriban az állami színházak még a belügyminiszter fenhatósága alatt állottak.

Opera egy nagyobbszabású Wagner-ciklust. Ha valahol, Franciaországban, Párizsban lehetett volna feltenni azt, hogy ez a kísérlet balul üt ki.

Polónyi Géza: Kifütyülték!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Ahelyett pedig valódi Wagner-láz tört ki Párizsban és a francia közvéleményt egy csapással meghódította a Wagner-zene.

Eötvös Károly: Ott nem germanizál az a Wagner-zene! Nálunk igen! Azért kell magyar zene művelése!

Gróf Tisza István miniszterelnök: A magyar zenét nekem nem szükséges, hogy a t. képviselő úr ajánlja, mert azt szeretem és kultiválom eléggé.

Polónyi Géza: De nem a zeneakadémiában! Pedig ott kellene!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Engedjen meg a képviselő úr, egészen más dolog ez. A magyar zenének igazi örökbecsű és igazán unikumot képező kincsei azok, amiket semmiféle akadémiában nem tanítottak, nem fognak tanítani és nem is taníthatnak, mert az a magyar nép lelkéből mint naiv népköltészet fakad.

Ez az a magyar zene, amelyet érdemes annak nevezni. Mert azt a zenét, amely tudományos zenei színvonalon áll ugyan, de azután egyes magyaros cikornyás betoldásokkal magyar zenének kereszteli el magát: azt a zenét igazán nem érdemes magyar zenének nevezni és nem érdemli meg a pártfogást. *(Mozgás balfelől. Helyeslés jobbfelől.)*

A műzene nemzetközi természetű és azok a nemzeti sajátágok, amelyek még mintegy 100—150 évvel ezelőtt a különböző nemzetek műzenéjében feltalálhatók voltak, mindjobban elmosódnak. Ha valaki figyelemmel kíséri a zene fejlődését Olaszországban, a speciális nemzeti olasz zenének igazi hazájában, ott is látni fogja, hogy az ma már a francia és német zenefejlődés hatása alatt lassankint teljesen átalakult..

Rákosi Viktor: Az olasz zene azért megmaradt olasznak, csak más a karaktere!

Gróf Tisza István miniszterelnök: A műzene nemzetközi természetű és egy Operaház csak akkor töltheti be rendeltetését, ha bármely nemzet fiai által termelt elsőrendű zenei műveket ad elő.

A második és harmadik kérdésre nézve megjegyzem azt, hogy mindenesetre nagyon óhajtandónak tartom, hogy mennél kevesebb idegen művésznek kelljen az Operában vendégszerepelnie és hogy a szerződötett, tagok az Operaháziam magyarul adják a műveket elő. Ez oly cél, amely felé törekedni kell, de amelynek az Opera művészi színvonalát áldozatul dobni nem szabad. *(Helyeslés jobbfelől.)* Márpedig tudjuk azt, hogy Magyarországon csak egy Operaház van, tehát az egész világon csak egy elsőrendű műintézetünk van, ahol magyarul énekelnek s így nagyon sok-

szur igen nagy nehézségekbe ütközik a megfelelő személyzet összeállítására magyarul énekelni tudó tagokból.

Bizonyos, hogy a jövőben is elő fog fordulni, hogy kénytelenek leszünk magyarul énekelni nem tudó művészeket alkalmazni; de én is azt tartom, hogy ezt csak szükség esetén és) a szükség által indokolt határokon belül kell megtenni. Kérem válaszmát tudomásul venni. *(Helyeslés jobbfelől.)*¹

Rákosi Viktor azt látva, hogy a miniszterelnöknek minden cigányszeretete mellett zenei politikája is csak olyan német, mint egyéb politikája, a választ nem veszi tudomásul.

A Ház a választ tudomásul vette.

Következett a belügyminiszter válasza Gabányi Miklósnak az Újpesten napirenden lévő rendőri brutalitások miatt hozzántézt interpellációjára.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. Képviselőház! Gabányi Miklós 1903 január 13-án azt a kérdést intézte a belügyminiszterhez, hogy van-e tudomása az Újpesten napirenden lévő rendőri brutalitásokról s ha nincs, szándékozik-e a vizsgálatot az elősorolt adatokból kifolyólag megindítani és a bűnösöket példás szigorral megbüntetni? Indokoló beszédében a képviselő úr egyfelől jelezte azt, hogy forrongás és elégedetlenség van a rendőrségi brutalitások miatt az egész városban, majd azt mondja, hogy a karzaton vannak az újpestiek. Mikor egy közbekiáltással kérdezték, hogy hol vannak, azt mondja: „Mi van ezen nevetni való? Itt voltak szerdán is. Ma is telefonált a főjegyző, hogy megteszem-e az interpellációt, mert bejönnek?”

Megállapított, t. Ház, hogy sem forrongásnak Újpesten nyoma sincs, sem a főjegyző ilyen értelemben nem telefonált a képviselő úrnak. Úgy látszik, valaki felültette a képviselő urat, *(Derütség.)* vagy esetleg autoszugesztio esetével állunk szemben. *(Derütség.)* A képviselő úr azután indokoló beszédében különböző konkrét ügyeket sorolt fel, mint brutalitási eseteket. Talán meg méltóztatnak azzal elégedni, — mert hiszen valamennyire nézve elősorolhatnám az általa felhozott vádak teljes alaptalanságát, — ha megemlékezem arról, hogy a képviselő úr itt egy Békefi nevű hírlapíróra hivatkozik, aki azután az interpellációt követő napon levelet intézett Kolozsváry Gyula rendőrkapitányhoz, az újpesti rendőrség vezetőjéhez, amely levelében beismeri, hogy Gabányi Miklós képviselő úrnak ő adta az impulzust a felszólalásra, de egyszersmind kijelenti, hogy itt tévedésről van szó. Bokányi ugyanis egy régebbi röpirat egyik állítását jóhiszeműen Kolozsváry ellen fordította, mert nem tudta, hogy a vezetés most Kolozsváry kezében van. A levél tovább így hangzik *(olvassa):* „Lehet, hogy Nagyságod korrekt és tapintatos működésének tuda-

¹ Tisza István és a zene viszonyáról Szász Károly és Schmidt Henrik könyvében találunk néhány adatot. (79—80. és 113. í.)

tában nem helyez súlyt az ilyen jellegű félreértésekre, azonban a fentebb írottaknak kijelentésével nem annyira Nagyságodnak, mint inkább az igazságnak tartozom.“

Így néz ki a. t. képviselő úrnak koronatanúja. Talán felesleges a további részletekkel futtatnom a Házat. Egyszerűen konstátalom, hogy miután Újpesten rendőri brutalítások nem történtek, miután ott elégedetlenség a rendőrséggel szemben nincs, semmiféle intézkedésnek helye és szüksége nem forog fenn. *(Helyeslés a jobboldalon.)*

A Ház a választ tudomásul vette.

Következett a belügyminiszter válasza Barta Ferenc képviselőnek a lankai körjegyző visszaélései tárgyában hozzántézt interpellációjára.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőház! A lunkai jegyzői kör körjegyzője, Drágán József ellen különböző panaszok adattak be és fegyelmi eljárás indított meg múlt év szeptember havában, amely fegyelmi eljárás tárgyában Barta Ferenc képviselő úr hozzám interpellációt intézett, és a választ magánúton és a Ház színe előtt is több ízben megsürgette.

Megvallom, a válasszal meg kívántam volna várni azt, midőn az ügyállást, teljesen ismerem és abban intézkedtem is, mert függőben levő konkrét adminisztratív eseteknél bárminő parlamenti akció által praepjudicálni egy quasi bírói eljárásnak, helyesnek nem tartom. Mindazonáltal nem óhajtom válaszomat elhalasztani akkorrára, midőn a Ház szünet után ismét összeül, ennek folytán kénytelen vagyok iaz úgynek mai állásáról beszámolni.

Tekintettel arra, hogy nagyszámú tanukra történt az eljárás során hivatkozás, az elsőfokú bíróság, amelynek ki is kellett egészíteni a vizsgálatot, csak május havában hozott fegyelmi ítéletet. Ez fellebbezés folytán a vármegye közigazgatási bizottságának fegyelmi választmánya elé került, amely fegyelmi választmány júniusban, tehát öt-hat héttel az elsőfokú ítélet után, másodfokúlag érdemleges ítéletet hozott. Fellebbezés útján hozzám került az ügy és én foglalkoztam már vele érdemlegesen. Azonban arról győződtem meg, hogy egyik legfontosabb ténykörülményre nézve a vizsgálatot okvetlenül ki kell egészíteni és így érdemleges intézkedés nélkül a vizsgálat kiegészítése végett kénytelen voltam az ügyet visszaküldeni. Remélem azonban, hogy ezen pótvizsgálat pár hétnél több időt nem fog igénybevenni és hogy az ügy mielőbb véglegesen elintézhető lesz. *(Helyeslés a jobboldalon.)*

A Ház a választ tudomásul vette.

Következett a belügyminiszter válasza Szluha István interpellációjára: Dunaföldvár nagyközségben, túrhetetlenné vált közigazgatási állapotok tárgyában.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. Ház! Múlt év december 30-án Szluha István képviselő úr interpellációt intézett hozzám a dunaföldvári közigazgatási állapotok tárgyában. A helyzet

itt ismét az volt, hogy függőben van az ügynek némely része. Szerettem volna azoknak elintézését bevárni, de valamennyi ügyre nézve ezt nem várhattam be, márpedig tovább nem halaszthattam a választást, annyival kevésbé, mert itt a képviselő úr súlyos vádakkal illetett egy olyan községi jegyzőt, akire vonatkozólag azon esetekben, ahol befejezett ügyekről van szó, a felhozott vádaknak teljes alaptalansága derített ki.

Ha meg méltóztatnak engedni, egész röviden végigmegegyek az interpellációban felsorolt tényeken. (*Halljuk! Halljuk!*)

Először felemlíti az interpelláló képviselő úr, hogy (*olvassa*): „Dunaföldváron ezekkel kellett a lakosoknak károsodniok az adóügyi jegyzőnek éveken át folytatott visszaélései következtében, míg végre hivatalából elmozdított.” Erre vonatkozólag megjegyzem, hogy az adóügyi jegyző ellen a panasz 1903 márciusban adatott be s ő 1903 októberben jogerős ítélettel elmozdított, tehát az egész fegyelmi ügy az összes jogorvoslatokkal együtt egy fél év alatt elintézte tett. A község abszolúte nem károsodott. A magánmunkálatoknál fordult elő az, hogy a jegyző nagy számban vett fel díjazásokat, anélkül, hogy a munkákat megfelelőleg elkészítette volna és itt csakugyan két fél összesen 265 korona erejéig károsodott.. A többiekre vonatkozólag azonban a község első jegyzője, tisztán a község lakossága iránti áldozatkészségből, azon, feléknak magánmegbízásait, akik már e tekintetben a díjakat átadták az adóügyi jegyzőnek, minden további díjazás nélkül ingyen elvégezte, tehát a lakosságra ebből kár egyáltalában nem háramlott.

A képviselő úr további panaszja, hogy (*olvassa*): „A község első jegyzője még mindig hivatalában van. Már négy év óta többszörösen panaszoltatott, hogy az első jegyző a felekkel a legdurvább módon bánik, végre egy 78 éves 48-as honvéd panaszja folytán a fegyelmi vizsgálat a közigazgatási bizottság által elrendeltetett, de a mai napig sem indított meg. A többi ilyenmű panaszok a megyei vagy a főszolgabírói akták közé lettek temetve.”

Ez az öreg honvéd esete egy Csesznák nevű öreg honvédre vonatkozik, aki panaszt emelt úgy a közigazgatási fegyelmi hatóság, mint a rendes bíróság előtt. Miután tehát az ügy rendes bírói úton is folyamatba tétetett, a közigazgatási hatóság — nagyon helyesen — felfüggesztette az ügyben való intézkedést. Most érkezett le a Kúriának teljesen felmentő jogerős ítélete, aminek folytán a fegyelmi eljárás is valószínűleg rövid idő alatti be fog fejeztetni.

Ugyanez áll egy másik konkrét esetre, t. i. Mészáros István dunaföldvári lakosnak hasonló természetű panaszára nézve is, amely szintén felmentő bírói ítélettel már tulajdonképen a bíróság előtt befejeztetett, s alakilag be fog fejeztetni fegyelmi úton is.

Az interpellációnak további vádja az, hogy építési engedélyezés címén a bíró és jegyző megsarcolja a lakosságot és hogy ezek a panaszok is nagyon hanyagul és késedelmesen intéztetnek el.

Az eljárás során konstatáltatt az, hogy először a panasz azonnal vizsgálat tárgyává tétetett, az eljárás folyamatban van s hogy ott késedelem nem terheli az eljáró hatóságokat. A fegyelmi vizsgálat tehát folyamatban van. Az ügy azonban nem lévén jogerősen elintézve, arranézve érdemleges választ jelenleg nem adhatok.

A következő panasz az, hogy a vásárbiztosok díjainak kifizetésénél járt el szabálytalanul az illető jegyző, illetőleg hogy szabálytalan utalványozások történtek.

Errenézve a megtartott vizsgálat konstatálta, hogy az utalványozásnál formahiba annyiban követtetett el, hogy ezen vásárbiztosok díjai kiutalványoztattak, mielőtt az ezt megállapító képviselőtestületi határozat jóváhagyatott volna. Miután azonban ez a határozat jóváhagyatott — fellebbezés nem is volt ellene beadva — és miután a vásárbiztosok megkapták jogosult illetményeiket, érdemileg semmiféle hibás eljárás az illető jegyzőt nem terhelte.

Ezekután egész röviden még csak azt kell megjegyznem, hogy az illető községi jegyző régi, érdemes tisztviselője Dunaföldvár községének, aki közbecsülésben és köztisztletben áll és akivel szemben hosszú hivataloskodása alatt panasz soha be nem adatott, egészen az utóbbi időkig, amidőn t. i. előfordult az, hogy a község akkori bírója megvesztegetési kísérleten éretett és fegyelmi úton állásától elmozdított! Ez az elmozdított bíró és ennek bizonyos nexusai, bizonyos pártja kavarja azóta a békét a községben és igyekszik a legképtelenebb vádakkal hatóságok és bíróságok előtt kellemetlenségeket okozni az illető jegyzőnek, őt kompromittálni és kompromittálni a községi adminisztráció jó hírét. Ezzel szemben kötelességet kellett teljesítenem már most, be nem várva az összes ügyek jogerős ítélettel való elintézését, hogy konstatáljam azon impressziómat, amelyet az eddig elintézett összes ügyekből meríthetek, hogy itt tényleg alaptalan vádaskodások egész rendszerével állunk szemben és nagyon sajnálom, hogy a t. képviselő úr nem vizsgálta meg ebben a tekintetben alaposabban a dolgot, nem járt a végére, hogy milyen zavaros forrásból meríti az információit és hogy egy vesztegetési kísérlet miatt hivatalától elmozdított bíró besúgásai alapján egy egész község közviszonyait...

Polónyi Géza: Nagyon tisztességes ember az a bíró, ismerjük mindnyájan!

Gróf Tisza István miniszterelnök: ... ilyen téves és méltatlan módon igyekezett bemutatni. Én az a bírót nem ismerem, de azt az egyet tudom, hogy ő tényleg vesztegetési kísérlet miatt elítéltetett és hivatalától fegyelmileg elmozdított. Ez semmi esetre sem fokozhatja iránta a tiszteletet. Ismétlem, nagyon saj-

nálam, hogy ilyen zavaros forrásból eredő téves információ elegendő sokszor arra, hogy egy interpelláció által egy egész községnek és azon község érdemes tisztviselőinek jó hírneve alaptalan és indokolatlan módon meghurcoltassék. *(Helyeslés a jobboldalon.)*

A Ház a választ tudomásul vette.

Következett a belügyminiszter válasza Ráth Endrének a toloncsabályzat helyes alkalmazása tárgyában előterjesztett interpellációjára.

Gróf Tisza István miniszterelnök: Ez évi január 9-én Ráth Endre képviselő úr egy konkrét esetből kifolyólag interpellációt intézett hozzám, melyben előadja, hogy tudomása szerint Sárközi Horváth Teréz és gyermekei a toloncrendeletnek bizonyos helytelen rendelkezése következtében már éveik óta le vannak tartóztatva, és ebből kifolyólag kérdezt, hogy szándékozom-e érintve intézkedni s hogy szándékozom-e a toloncügyet törvényileg szabályozni, és addig is, míg ez megtörténhetik, a fennálló toloncsabályzat módosítását rendeletileg eszközölni?

A konkrét esetre nézve akkor nyomban intézkedtem. Tényleg kisült hogy egy szerencsétlen kóbor cigányfamíliának illetőségét abszolúte nem tudták megállapítani, az akták mentek Ponciustól Pilátusig, és azok a szerencsétlen emberek ültek addig a börtönben, mert a. toloncsabályzat értelmében az illetőség megállapításáig intézkedés nem történhetik. Én azonnal intézkedtem, hogy az illetők szabadon bocsáttassanak, *(Általános helyeslés.)* mert semmi reményem nem volt. arra, hogy rövid idő alatt, az illetőségük meg legyen állapítható. Pro futuro hozzátehetem, hogy igenis szükségesnek tartom azt is, hogy ilyen kivételes esetekre vonatkozólag a toloncsabályzat megfelelő rendelkezésekkel kiegészíttessék, mert, bármilyen aggályos is a dolog, — hiszen két oldala van a dolognak, — de mégis lehetetlen, hónapokig vagy esztendőig szabadságuktól megfosztani egyeseket csak azért, mert. el tolon colási helyült meg nem állapítható. Ezen & nehézségen valahogy keresztül kell esni. Én a kérdéssel foglalkozom és a toloncsabályzat megfelelő kiegészítését igyekezni fogok mentül rövidebb idő alatt életbeléptetni. Addig is kérem a t. Házat, hogy válaszat tudomásul venni szíveskedjék. *(Helyeslés.)*

A Ház a választ tudomásul vette.

Következett a belügyminiszter válasza Vlád Aurélnak Arad megye törvényhatósági bizottsága által 1903 november 5-én hozott szervezeti szabályrendelet tárgyában hozzántéztett interpellációjára.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. Ház! Vlád Aurél képviselő úr 1904 január 9-én beadott interpellációjában felpanaszolja azt, hogy Arad megye egy most letárgyalt szabályrendeletben a vármegyei törvényhatósági bizottsági tagokra, illetve a választókerületekre nézve a törvénynek meg nem felelő szabályozást vett fel, t. i. állított fel a minimumnál kisebb kerületeket és viszont fenntartott a maximumnál nagyobb kerületeket is.

Ebben a tekintetben a helyzet úgy áll, hogy igaz, hogy Arad megye most egy újabb szervezeti szabályrendeletet dolgoz ki, mintán viszonyai több tekintetben változás alá esvén, szükségesnek mutatkozott az egész munkálat felújítása. Ezen szervezeti szabályrendelet azonban nem terjed ki a választókerületek új beosztására; kiterjed a bizottsági tagok számának megállapítására, mert a lakosság szaporodása folytán tizeneggyel szaporította a vármegye a bizottsági tagok számát, de anélkül, hogy a kerületek beosztását magát újra kézbe vette volna. A kerületek beosztására nézve mindössze annyit tett, hogy miután a vármegyének egy községe, t. i. Magyar-Világos község megszűnt és Román-Világos községgel egyesített, ennek folytán a magyarvilágosi kerületet is meg kellett szüntetni és Magyar-Világos községet Román-Világossal egyesítette, az ezen választókerületbe tartozó Galassa és Muszka községeket pedig a hozzájuk legközelebb eső agrisi választókerületbe osztotta be. Ezenkívül a kovaszinci választókerületet, amely 162 választóval bír, és egy másik kis kerületet, mely a gyorokihoz van közel, a gyorokival egyesítette. Ennek folytán a többi kerületek megmaradtak változatlanul, úgy, ahogy 1870-ben megalkottattak.

Megengedem, hogy 1870 óta a népességi viszonyok és a választók száma¹, itt-ott változott, és előfordulhat az, hogy egyik-másik kerület, amely Akkor egész helyesen volt megállapítva, ma nem felel meg teljesen a törvény intézkedésének. Ha tehát ma újra kellene beosztani a kerületeket, egy ilyen beosztás jóváhagyható nem lenne. Miután azonban — amint igen jól méltóztatnak tudni — 1892-ben hatályon kívül helyeztetett az 1886:XXI. törvényeknek azon diszpozíciója, hogy a választókerületek beosztása 10 évről 10 évre revízió alá veendő: én úgy fogom fel a dolgot, hogy elsősorban a törvényhatóságtól függ megítélni és elhatározni, hogy szükségesnek látja-e a választókerületek újabb rendszeres beosztását keresztülvinni. Ahol ezt a törvényhatóság nem tartja szükségesnek, én nem látom indokoltnak, hogy beavatkozzam hivatalbólaz ügybe és a törvényhatóságnál elrendeljek egy olyan lépést, amelyet ő a helyi viszonyok szempontjából indokoltnak nem tart. Ennek folytán nem látom szükségét annak, hogy Arad vármegyével szemben bármilyen intézkedést tegyék és a szervezeti szabályzattól ezen szempontból a jóváhagyást megtagadni nem szándékozom. *(Helyeslés.)*

A Ház a választ tudomásul vette.

Következett a belügyminiszter válasza Szederkényi Nándornak a tapolcai választókerületben felmerült panaszok tárgyában hozzáintéztet interpellációjára.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőház! *(Halljuk! Halljuk!)* Szederkényi Nándor képviselő úr a tapolcai választókerületben folyt választási küzdelem alatt interpellációt in-

tézett hozzám,¹ amely szerint a hivatalos körök a legnyíltabb korteskedést gyakorolják a kormánypárt jelöltje érdekében, a függetlenségi jelölt pártolói ellen még a személyes szabadság megsértésével is hivatalos presszió van folyamatban, és azt kérdi az interpelláló képviselő úr, hogy hogyan szándékozom intézkedni?

Meg kell jegyeznem, t. Ház, hogy a tapolcai választókerületből olyértelmű panasz, hogy ott akár a törvényben tiltott módon résztvettek volna a tisztviselők a választási küzdelemben, akár bármely polgárnak jogai és törvényes szabadsága sértettek volna meg: sem a választás folyamatát megelőzőleg és a választási küzdelem alatt, sem utólag be nem érkezett, úgyhogy e tekintetben semmiféle konkrét támpont nem állott rendelkezésemre, és egyáltalán semmiféle oly jelenség nem merült fel, amelyből azt kellett volna következtetnem, hogy itt a tisztviselők részéről valamely visszaélés történt.

Igenis megtörtént az, hogy odavetődött a választási küzdelem alatt egy, a kerületben egészen idegen egyén, aki ellen jogerős ítélet végrehajtása céljából köröző eljárás volt folyamatban és akit, amint megtudták, hogy ott van, a jogerős ítélet végrehajtása céljából, természetesen, letartóztattak. Azt hiszem, hogy ez a hatóság evidens kötelessége volt. *(Helyeslés a jobboldalon.)*

De történt ott más is, t. Ház; megtörtént az, hogy a kerületben és kivált a székhelyen és a székhelyhez közelfekvő egy pár községben a lakosság ellenzéki része oly mértékben és oly módon fanatizáltott, hogy azok a legnagyobb terrorizmust fejtették ki és a választásra bevonuló és onnan távozó választókat, dacára annak, hogy katonai erő volt kirendelve, kövekkel ismételtlen oly mértékben dobálták meg, hogy hivatalosan konstatálhatólag nagyszámú, elég súlyosnak nevezhető sebesülés történt; igen számos választó betört fejjel ment haza a választásról és általános volt a választás után a kerület kormánypárti községeiben az a hangulat, hogy ők ugyan Tapolcára többet választani be nem mennek. *(Mozgás és derűlttség.)*

T. Ház! Remélem, hogy ez a hangulat azóta megszűnt; remélem, hogy ezen választópolgárok bíznak a kormány kötelességtudásában és erélyében s bíznak abban, hogy a kormány, bármily módon és bármily eszközökkel is, de pártkülönbség nélkül minden egyes választópolgárnak azt a jogát, hogy ő az urnához eljuthasson, úgyhogy a hajszála se görbüljön meg, meg fogja védelmezni. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)* Ha valami észrevétel tárgyává tehető a tapolcai választás körül, úgy az mindenesetre az a körülmény, hogy a hatóságok ebben a tekintetben talán nem jártak el olyan célszerűen és hatékonyan, mint kellett volna. A jövőben már a választási helyiség megválasztásakor, az odavonulás részleteinek

megállapításakor okvetetlenül úgy kell eljárni, hogy az odavonuló különböző párti választók bármely oldalról jövő bántalmazás ellen megoltalmaztassanak.

Kérem ezekután, méltóztassék válaszat tudomásul venni. *(Élénk helyeslés a jobboldalán.)*

A Ház a választ tudomásul vette.

Következett a belügyminiszter válasza Lengyel Zoltánnak a nagy-károlyi választás ügyében hozzáintézett interpellációjára.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. Ház! *(Halljuk! Halljuk!)* A nagykárolyi választási küzdelem alatt, vagy közvetlenül utána¹ Lengyel Zoltán képviselő úr a következő kérdéseket intézte hozzám *(olvassa):* „Van-e tudomása a belügyminiszternek arról, hogy Szatmár megye alispánja a nagykárolyi választás előtt az összes tisztviselőknek, korteskedés céljaira, háromnapos szabadságot adott?”

Errevonatkozólag azt jelenti az alispán, hogy ez nem áll, nem felel meg a valóságnak, tehát nem is lehet róla tudomásom.

Második kérdése *(olvassa):* „Igaz-e az, hogy a miniszter úr sürgönyözött az alispánnak, hogy gróf Károlyi György érdekében mindent el kell követni?”

Ez nem igaz. *(Helyeslés és derültség jobbfelől.)*

Harmadik kérdése a képviselő úrnak *(olvassa):* „Van-e tudomása a miniszterelnök úrnak arról, hogy Gönyey István nagykárolyi járási főszolgabíró úr Varságh Zoltán függetlenségi képviselőjelölt programbeszédének a kerületbeli községekben való megtartására vonatkozó bejelentését tudomásul nem vette s a programbeszéd tartását nem engedte meg?”

Negyedik kérdése: „Mit szándékozik tenni a miniszter úr az előfordult visszaélések megtorlására?”

T. képviselőház! Ami a programbeszéd megtartására vonatkozó bejelentéseket illeti, két nagyobb csoportját az ilyen célból tartandó népgyűléseknek jelentették be a függetlenségi párti jelölt és a vele ott járt más előkelő tagjai a pártnak. Ezen bejelentések közül a főszolgabíró az egyiket tudomásul vette, a másikat, azzal az indoklással, hogy már nincs ideje a kellő közbiztonsági intézkedések megtételére, nem vette tudomásul. Azután jelentésében hozzátette, hogy a képviselőjelölt és a többi urak — gondolom képviselő nem volt köztük — mégis elmentek az illető kerületbe és a beszédet háborítás nélkül megtartotta.

Én itt olyan eljárását a főszolgabíró úrnak, amelyet bármi megtorlás tárgyává kellene tennem, nem látom. De észrevételem igenis van eljárására és erről a főszolgabírót hivatalos úton értesíteni és őt kellőleg utasítani szándékozom. Mert tekintve azt, hogy a tudomásul nem vett bejelentések a népgyűlést megelőző napon, sőt a népgyűlések egy részét illetőleg két nappal megelőzőleg tör-

téntek: nem fogadhatom el helytállóan a főszolgabíró azon indokát, hogy a rend fenntartására kellő intézkedéseket nem tehetett és e tekintetben a főszolgabíró figyelemztetni fogom, hogy jövőre ilyen szempontból ne tagadja meg a tudomásulvételt.

Polónyi Géza: Ez helyes dolog! Korrekt!

Gróf Tisza István miniszterelnök: És egyáltalában csakis olyan esetekre szorítsa a tudomásulvétel megtagadását, amidőn egyfelől a fizikai idő hiányzik, vagy mondjuk: abban a községben ugyanazon időre már a másik pártnak adott a népgyűlés megtartására engedélyt, vagy egészen kivételesen egyik-másik községben lehet olyan a közbiztonsági helyzet, ahol ezt nem lehet megengedni. Szóval: csakis kivételesen, komoly esetekben lehet a tudomásulvételt megtagadni.

Másik megjegyzésem pedig az, hogy tessék a főszolgabíró úrnak meggondolni, mikor nem veszi tudomásul a bejelentést, de ha egyszer nem vette tudomásul, akkor azután gondoskodjék arról is, hogy ne is legyen népgyűlés; mert, bocsánatot kérek, az nem orvoslása a helyzetnek, hogy ő nem vette ugyan tudomásul, de szemet hunyt, hogy a népgyűlés megtartassák. Amint nagy hiba a tudomásulvételt megtagadni olyankor, amikor erre parancsoló ok nincs.

Polónyi Géza: Csak az elkésett bejelentést lehet tudomásul nem venni!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Lehet más eset is!

Polónyi Géza: Ahhoz nincs joga!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Majd ha a képviselő úr fog ezen a helyen ülni, úgy fogja ezt a kérdést kezelni, ahogy az az ő nézetének megfelel; én úgy kezelem, ahogy az enyémnek megfelel. Ha egy választási kampányban elkezdenénk különböző pártoknak ugyanazon órára, ugyanazon helyre bejelentett népgyűlést tudomásul venni, szeretném én látni, hogyan lehet ott a rendet fenntartani.

Madarász József: Bizony nálam mind a két párt választ egyszerre.

Rákosi Viktor: Hiszen ott csak egy párt van!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Nem tudom, mit mondanának ahhoz a képviselő urak, ha valahányszor egy képviselő, vagy képviselőjelölt a kerületben népgyűlést akar tartani, ugyanakkor a főszolgabíró egy szocialista népgyűlést engedélyezne ugyanarra az órára és ugyanarra a helyre.

Rákosi Viktor: Meg is teszik!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Nagyon végzetes és szomorú példák mutatják, hogy hová vezet ez.

Polónyi Géza: Az más dolog! Nem erről beszélünk! *(Zaj.)*

Elnök (csenget): Kérek csendet, képviselő urak!

Gróf Tisza István miniszterelnök: Ismétlem, felhasználok az

alkalmat arra, hogy itt nyilvánosan fejezzem ki álláspontomat, hogy ne csak az illető hatósági személy tudjon róla. Azt tartom, hogy parancsoló szükség nélkül tudomásulvételt megtagadni nem lehet. Ha azonban megtagadtatok a tudomásulvételt, akkor ezen megtagadásnak érvényt is kell szerezni.

Kérem, méltóztassék válaszat tudomásul venni. *(Helyeslés jobbfelől.)*

A Ház a választ tudomásul vette. Megjegyzendő, hogy az interpelláló képviselők közül, Rákosi Viktor kivételével, egy sem volt jelen.

Következett a belügyminiszter válasza Rákosi Viktor interpellációira a kolozsvári Nemzeti Színház építése ügyében.

Gróf Tisza István, miniszterelnök: Mind a két interpelláció ugyanegy tárgyra vonatkozik. Én tulajdonképpen azon okokat, amelyek magamtartását irányították ebben a kérdésben, már elmondtam egyszer tavasszal, mikor ideiglenes választ adtam e kérdésben.¹ Én azt tartottam, hogy itt az előrendű kérdés mégis az, hogy a magyar színművészeinek és kultúrának célszerű színháza legyen Kolozsvárott. Azt tartom, hogy semmi irányban sem kisebbitem a hazai építész uraknak sem tudását, sem műizlését, sem művészi érzékét azzal, ha azt állítom, hogy ilyen speciális építésnél több garanciát nyújt a sikerre, ha egy olyan cég végzi, amely nem tudom, hány kifogástalanul épített színházat épített már. Ebben az álláspontomban megerősített, hogy a kolozsvári helyi színügyi bizottság nézete is az volt, hogy a Fellner és Helmer cég bizassék meg az építés keresztülvételével. Ezen megbízást tehát kiadtam, de természetesen úgy, hogy az összes munkálatok hazai építészek által kell, hogy teljesítsenek, csak a felügyeletet viszi a munkálatok felett a Fellner és Helmer cég. Hozzátehetem, amint tavasszal is mondtam, hogy ebben egyáltalában bizalmatlanság a hazai építészek iránt nem található; hiszen itt egy művészi szempontból aránylag csekély fontosságú építkezésről van szó, ahol azonban a speciális rutin a színházépítésnek bizonyos gyakorlati részleteire vonatkozólag fontossággal bír. Kijelenthetem, hogy ha bárminő monumentális, nagyarányú, a hazai építészek ambícióját méltán felkeltő építkezésre kerülne a sor, mindenesetre a hazai műépítészek tudásához és művészi érzékéhez fogok fordulni. *(Helyeslés a jobboldalon.)*

Kérem, méltóztassék válaszat tudomásul venni.

Rákosi Viktor a választ nem veszi tudomásul. A Ház a választ tudomásul vette.

Ez után a miniszterelnök nyilatkozott a további teendőkről.

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőház! Gondolom, helyénvaló lesz, ha tájékoztatom a t. Házat a kormánynek további intenciói felől és egyúttal kérést intézek a t. Házhhoz a következő programra — nem mondhatom, hogy munkarend, de —

munkabeosztásra vonatkozólag. (*Halljuk! Halljuk!*) Amint már régebben volt szerencsém jelezni, a kormány nem kívánja a még elintézésre váró többi ügyeknek mostani tárgyalásával a t. Háznak valóban hosszú együttléte által kimerült türelmét és erejét igénybe venni és ennek folytán bátor volnék indítványozni azt, hogy méltóztassanak elhatározni, hogy most, a nyári szünet előtt, további érdemleges ülést a Ház nem tart — formális ülésre persze lesz szükség, ilyenek összehívására méltóztassanak az elnökséget felhatalmazni — és hogy a Ház legközelebbi érdemleges ülését október 10-én tartsa, melynek feladata a legközelebbi teendők iránti határozathozatal lesz; melynek tehát ma egyéb napirendjét nem állapítanak meg. Ha méltóztatnak ehhez hozzájárulni, kérném a Ház...

Polónyi Géza hozzájárul ehhez az indítványhoz. Egyben azonban hibáztatja, hogy amikor a miniszterelnök hangsúlyozza, hogy a Ház hosszas ülésezése folytán ki van merülve, a pénzügyminiszter felmentésére vonatkozó javaslatot ilyen időben hozták a Ház elé.

Gróf Tiszai István miniszterelnök: Bocsánatot kérek, t. Ház, ennek a vádnak lehetne némi értelme, ha annak a javaslatnak elintézését akartuk volna most provokálni és keresztülvinni, de ez cszünkágában sem volt. Egyszerűen beadta t. barátom, a pénzügyminiszter úr a javaslatot; de az ősszel, vagy akkor fog tárgyalatni, mindenesetre oly időszakban, mikor újult lendületet vehet a t. képviselő urak ékesszólása, (*Derültség jobbfelől.*) de semmiesetre sem akarjuk most tárgyalni. (*Helyeslés jobbfelől.*)

A miniszterelnök indítványa elfogadtván, elnök határozatilag kimondja, hogy a Ház legközelebbi érdemleges ülését október 10-én fogja tartani s ennek napirendje: a következő ülés napirendjének meghatározása lesz.

Következett végül Polónyi Gézának az ülés elején bejelentett sürgős interpellációja: Osdola község határrendezése tárgyában.

Polónyi Géza előadja, hogy értesülése szerint még a 80-as évekbeni határrendezés alkalmával megállapodás történt, hogy Osdola község tulajdonából pénzbeli kárpótlás fejében 720 katasztrális hold erdőterület csatoltatik a romániai Tulnics község erdejéhez. Osdola község azonban nem kapván meg a kártérítést, a magyar és a román kormány által kiküldött bizottság a szóbanforgó erdőterületet a község javára halmozta ki s így a község birtokába kellett volna visszakérülnie. Ez azonban nem történt meg. E helyett Tulnics község tulajdonjogi pert indított Osdola ellen, amely per felett román bíróság fog ítélni és ezen per a községnek már eddig is sok pénzébe került, mert kénytelen volt érdekeinek védelmével román ügyvédet megbízni. Ezen tényállás alapján a következő interpellációt terjeszti elő:

„1. Van-e tudomása a miniszterelnök úrnak az Osdola község határához tartozó 720 hold erdőterület tekintetében a határrendezés mibenállásáról?

2. Hajlandó-e a t. miniszterelnök úr sürgősen intézkedni aziránt, hogy az ország határához tartozó ezen terület kormányhatósági úton biztosíttassák és Osdola községe a határvédelem költségeitől megkíméltesse?

Gróf Tisza István miniszterelnök: T. képviselőház! Természetesen most érdemleges választ nem adhatok. Megjegyzek annyit, hogy már az eddig hallottakból is, de különben is a Romániával való határrendezési munkálat mai stádiumából következtetve is úgy gondolom, hogy itt tulajdonképpen a határrendezés be van fejezve és arról van szó, hogy az illető magyar község területének egy olyan részére vonatkozó jogai megóvassanak a községnek, mint tulajdonosnak, vagy a lakosságnak, mint tulajdonosoknak, amely terület átment a román határba.

Ebben a tekintetben is készséggel kijelentem azt, hogy a kormány feladatának ismeri ott, ahol az illető birtokosok erre felszólítják, segítségére lenni a birtokosoknak abban is, hogy a Romániához átszatolt területekre vonatkozó magánjogi viszonyaik rájuk nézve lehetőleg kedvezően oldassanak meg. Hiszen az egész határrendezési munkálat során aránylag elég nagy területek, körülbelül egyenlő területek vannak olyanok, amelyek Romániából hozzánk és viszont mitőlünk Romániához csatoltattak, mert a határnál a tényleges állapot nagyon rendezetlen volt és tényleg a jogszerű és a tényleges állapot az egész vonalon meglehetősen eltéréseket mutat fel.

Egész sorozata az ilyen kérdéseknek merült tehát fel, amelyeknél a román királyi kormányban is megvan a hajlandóság arra, hogy ezeket kölcsönös méltányossággal intézzük el. Meglehet, hogy már benn is van a községnek erre vonatkozó beadványa, — azt így fejből nem tudhatom. Ha nem volna benn, mindenesetre figyelmeztetni fogom őket, hogy ez az útja annak, hogy itt a kormány az ő érdekeik megóvása körül szolgálatot tehessen nekik.

Ha egyszer a konkrét tényállást biztosan, hitelesen tudni fogom, akkor majd érdemleges választ is adok. *(Helyeslés a jobb-oldalon.)*

Polónyi Géza válaszában kijelenti, hogy tudomásul veszi a miniszterelnök nyilatkozatát. De, ha jól értette, a miniszterelnök arra vár, hogy a községtől külön beadványt kapjon. Ez félreértésre adna okot. Mert nem egy község, hanem a kormány kötelessége az ország határainak megvédése. Ezért kérte a miniszterelnököt, győződjék meg arról, vajjon a határkérdés rendezve van-e? Egyébként meg van nyugodva, hogy a szükséges intézkedés meg fog történni.

Gróf Tisza István miniszterelnök: Kétségtelen, hogy vitás határkérdés nincs. Hiszen az egész határrendezés a magyar és román megbízottak teljes egyetértésével ment végbe; s magának a községnek az az előadása, hogy ott a román bíró beleavatkozik, mutatja, hogy nem lehet szó arról, hogy az magyar terület legyen. Én azt mondtam, hogy a községnek alkalmas módon tudomására hozom, hogy ha kívánja, hogy érdekében eljárjak, arra szívesen vállalkozom. *(Helyeslés a jobb- és a baloldalon.)*

Az ülés jegyzőkönyvének hitelesítése után, elnök a Ház tagjainak minél kellemesebb nyári szünetet kívánván, az ülést bezárja.

A t. Ház csakugyan megérdemelte a pihenést, mert eltakarítván a a másféléves obstrukció romjait, a kivételes nyári hőségben nagybanegészen elvégezte a miniszterelnök által annakidején (165 és 170) kitűzött munkaprogrammot.

Mielőtt rátérnénk a parlamenti szünet néhány fontosabb eseményére, nem hagyhatunk említés nélkül egy Tisza István egyéniségére jellemző kis epizódot.

Kapuzárás előtt történt, hogy a költségvetés letárgyalásának öröme a szabadelvűpárti képviselők a városligeti Gerbeaud-féle pavilonban vacsorára jöttek össze, mely a hajnali órákig tartott. Ez alkalommal Tisza István régi magyar módra egymagában két óra hosszat járt lobogó tüzzel a csárdást a cigány előtt.

210. A nyári szünet¹ Khuen-Héderváry levele ischli kihallgatásáról; a közös hadügyminiszter rendelete a katonai hatóságoknak a magyar hatóságokkal vialá levelezése tárgyában; Apponyi amerikai körútja; a vallombrosai tárgyalások; Hodossy Imre kiszzebeni beszámolója: obstrukció a magyar vezényszóért, Tisza István kormányvállalása, a? Ujpárt és az új Nemzeti párt programja, a magyar vezényszó és az önálló vámterület követelése, fenyegetés az obstrukcióval, a nemzeti erőgyűjtés politikája; készülődés a házszabály reformra; a reformtervezet.

Mintegy összekötő kapocs a Ház augusztus 11-én végződött ülézése s október 10-én meginduló új működése között, egyben a kormánynak a házszabályreformra vonatkozó terveire, a király egyéniségére és gróf Tisza Istvánhoz való viszonyára is világot vet az a levél, melyet gróf Khuen-Héderváry Károly Felség személye körüli miniszter 1904 augusztus 24-én Hédervárról a miniszterelnökhöz intézett.

Ez a bizalmas magánlevél bizonyos kihagyásokkal így szól:

„Kedves Barátom!

Tegnap jöttem meg lseidből, hol Ő Felségét igen jó hangulatban találtam. Először is elmondtam neki, hogy mikép és mily eredménnyel végződött a parlamenti szesszió; miközben nagyon kiemelte Ő Felsége felszólalásaid korrektségét, különösen tetszett neki a főrendiházban mondott beszéded.² A civillistáról azt mondta, hogy ezen alkalommal volt sok igen csúnya beszéd;³ de könnyen megnyugtattam azzal, hogy azok mind jelentéktelen és különben piszok emberek által mondattak és hogy mindezen felszólalás visszhang nélkül maradt ez országban...

Miként a B. H. 1904 augusztus 14. számának Politikai hullámok című cikkében egyebek között írja.

2 Tisza István 1904 augusztus 17. főrendiházi beszédéről van szó az 1904. költségvetés tárgyalása alkalmából, amely beszédében — az ellenzéki

támadásokkal szemben — védi a 67-iki kiegyezést és kiemeli a király kezdeményezésére megindult katonai reformok nagy nemzeti jelentőségét, főleg a tisztképzés terén (103).

3 A civillista felemeléséről szóló vitában (198—203) a függetlenségi páit két árnyalata részéről nagyon sok éles támadás hangzott el a bécsi udvar és a Habsburg-ház tagjai ellen.

A jövő szesszió teendőiről szólva, annak kilátásait is elmondottam neki; eközben kérdezősködött a párt megbízhatóságáról, az Andrássyakról, Széllről, szidta Bánffy, Apponyiról azt tartja, hogy ha most le is járta magát, mégis attól lehet tartani, hogy egypár nagy beszéddel nem-e fog megint popularitásra szert tenni?

Mikor arra a témára jöttem, hogyha az új házszabályokkal a magyar parlament munkássága biztosítva lesz, akkor okvetlen Ausztriában is valami módon rendet kell csinálni, mert csak úgy lehet majd kiegyezést, védtörvényt stb. biztosítani, úgy mint az a monarchiának is érdeke: arra azt mondta, ez lesz a legnehezebb, mert úgy látszik, végkép le kell a reményről mondani, hogy ott a parlamenttel lehessen ezt elérni.¹ Szidta a németeket, kiknek egymásközi egyenetlensége okozza a legnagyobb bajt és különben is nincs a sok párt közül egyik sem kormánypárti, mind ellenzéki.

Referádámnak végén azt mondta nekem: Wenn Sie dem Gräfen Tisza schreiben, so tun Sie ihm meine vollste Anerkennung für das bisher Geleistete mitteilen. leli bili fest überzeugt, dass es auch weiter gut gehen wird, tette hozzá.

Ennél kellemesebbet meg én nem referálhatok, mert egyezik a magam érzésével...

Szívből üdvözöl igaz barátod
Khuen-Iléderváry Károly. ‘

A parlament nyári szünetének egyik nevezetes eseménye Pitreich közös hadügyminiszter augusztus 27-én kiadott körrendeleté: a közös hadsereg hatóságai által a magyarországi polgári hatóságokkal és magánfelekkel folytatandó hivatalos levelezésnek újabb szabályozása tárgyában.²

Itt emlékeztetek arra, hogy gróf Tisza István 1904 június 22. beszédében (194) a magyar nyelv mikénti érvényesüléséről szólva a hadsereg levelezésében, egyebek között így nyilatkozott: „Végül most sikerült a kérdést megoldani úgy, hogy a katonai hatóságok a magyar hatóságokkal magyarul fognak levelezni. (Zaj balfelől; felkiáltások: Soha! Mikor?) Erre csak azt jegyzem meg, hogy az erre vonatkozó rendelet kibocsátása, azt hiszem, már a legközelebbi jövőben megtörténik.”

Hogyan van az, hogy ez a rendelet csak augusztus 27-én adatott ki és augusztus 29-én tétetett közzé?³ Erre a kérdésre felvilágosítással szolgál Tisza és Pitreich levelezése, melyről már fentebb, a katonai nevelő-

Ezzel egybevág az öreg királynak az a nyilatkozata, melyről Conrad volt vezérkari főnök ezt írja:

„Kaiser Franz Joseph, dem es an Erfahrung wolú nicht gebrach, ausserte wiederholt mir gegenüber: „Glauben Sie mir, die Monarchia lüsst sich konstitutivemell nicht regieren.“ (Conrad, i. m. I. k. 40. 1.)

Ferenc József ezúttal a „Monarchia"-n bizonyára csak az örökös obstrukcióval küzködő Ausztriát értette, a „Fortwurelteln" klasszikus hazáját.

2 L. a következő jegyzetet.

3 A szóbanforgó 1904. évi 4856/Praes. sz. közös hadügyminiszter! rendeletet és az idevágó előző jogszabályokat közli Márkus Dezső Magyar Közjog c. jogforrás-gyűjteményének 251—253. 1.

intézetek oktatási nyelvére vonatkozó hadügyminiszteri rendelettel kapcsolatban volt szó (197). Eszerint Tisza István 1904 július 2-án kelt levelében arra kérte a hadügyminisztert, hogy — ha még nem késő — a katonai hatóságoknak a magyar hatóságokkal való levelezése tárgyában kiadandó rendeletet csak az udvartartási költségekről szóló törvényjavaslat (198—203) elintézése után bocsássa ki, miután az ellenzék addig mindent elferdít és izgatásokra használ ki s így bizonyára ezt a kérdést is kihasználná a maga céljaira, aminek folytán a kiadandó rendelet hatása nem lenne oly kedvező a közönség körében, mint ahogy a dolog megérdemli.

Pitreich hadügyminiszter július 6. válaszában megemlíti, hogy a levelezésre vonatkozó rendeletet ma (július 6-án) kellett volna expedálni; azonban ez Tisza kívánságára egyelőre elmarad és kéri őt, hogy tudassa vele a rendelet közzétételére alkalmas időpontot.

Tisza július 12-én kelt levelében köszönettel veszi tudomásul, hogy Pitreich a levelezés ügyében kiadandó rendeletet egyelőre függőben tartja. Majd így folytatja: „In einigen Woclien habén wir die schöne Bande los, die jetzt mit impotenter Wut herumbellt, und dann kann die Sache ihren Gang nehmen.“

Az udvartartási költségekről szóló törvényjavaslat a képviselőházban július 22-én intéztetett el, majd augusztusban a főrendiházban és a rendelet publikálása Tisza kívánságára húzódott augusztus végéig. Ebben a nyelvrendeletben, mely a katonai programú 5. pontjának végrehajtását jelenti, Ausztriában újabb lépést láttak a hadsereg elmagyarosítása, egységének megbontása felé. (B. H. aug. 30. sz.)

*

Augusztus végén gróf Apponyi Albert Amerikába utazott, hogy — mint az Interparlamentáris Unió magyar csoportjának elnöke — részt vegyen a szeptemberben Saint-Louisban tartott interparlamentáris konferencián, melynek a világbékét szolgáló határozataihoz a javában dühöngő orosz-japán háború szolgáltatva a kíséző zenét. Apponyi természetesen ez alkalommal is feltűnést keltett rendkívüli szónoki készségével. Amerikai körútja során (elsősorban az ottani magyarok részéről) zajos ünnepeltetésben volt része. Szónoki sikerei mindenesetre hozzájárultak ahhoz, amitől az öreg király Kliuen fentebb közölt levele szerint tartott: akkoriban megcsappant népszerűségének feléledéséhez.

Az Olaszországgal való kereskedelmi és forgalmi viszonyainknak ideiglenes rendezése céljából 1903 végén létesült megállapodás (171) hatálya csak 1904 szeptember 30-ig tartott.¹ Ezért az ezen ideiglenes megállapodás helyébe lépő végleges új szerződés megkötésére irányuló tárgyalások már 1904 július elején megindultak (189). Róma szinte tűrhetetlen nyári hőség miatt a hosszabbnak ígérkező tárgyalások színhelyét a Firenze közelében fekvő vallombrosai kolostorba helyezték át. „Vallombrosáról vette keltét és megjelölését az itt hosszú és küzdelmes tárgyalások után szeptember 21-én parafáit új osztrák-magyar-olasz

¹ Az olasz kereskedelmi szerződés bonyodalmairól 1. (114., 166., 171. és 189. sz.)

kereskedelmi szerződés, amely az egykori ominózus borvámzáradékot (114) végérvényesen megszüntette s csupán szűkkörű átmeneti enyhítéseket engedélyezett. Hogy ezt a kedvező eredményt: az olasz borvámklauzula végérvényes kiküszöbölését — vámháború felidézése, vagy más téren való súlyos áldozatok nélkül — elérnünk sikerült: Darányi Ignác (a Széll-kormány földművelésügyi minisztere) mellett elsősorban Tisza István bölcsen tapintatos, de hajthatatlan erélyének köszönhetjük. Tisza István a vallombrosai tárgyalás irányítását — Tallián Béla földművelésügyi miniszter hozzájárulásával — teljesen magának tartotta fenn. A földművelésügyi minisztérium tárgyaló megbízottja chiffratívairatos jelentéseit közvetlenül hozzá — Gesztre — intézte s közvetlenül tőle kapta a szükséghez képest kért instrukciókat, amelyek eredményeképp a magyar bortermelés boldogulásának akkor legsúlyosabb akadálya végérvényesen elhárult.¹

Politikai eseményszámban ment a Tisza István vezérkarához tartozó Hodossy Imrének, a régi nemzeti párt és később a szabadelvű párt oszlopos tagjának, kisszebeni beszámolója szeptember 25-én.

Erről a nevezetes beszámólóról a B. II. 1904 szeptember 26. számában a következőket olvassuk:

Hodossy Imre kisszebeni beszámolója.

Hodossy beszámolójában a politikai helyzet új alakulásairól igen érdekes nyilatkozatokat tett. Elsőben is az imént lezajlott nagy obstrukcióról beszélt, igazolván a maga álláspontját úgy az obstrukcióval szemben, mint az azóta újból megalakult nemzeti párttal szemben.

Az obstrukció vezérmotívumáról, a magyar kommandóról így nyilatkozott Hodossy:

„A nemzet javát komolyan szíven hordó államférfiúnak nem az a feladata, hogy mentői fényesebb és magasabb nemzeti célokat zászlájára tűzve és hangoztatva parádézzon, hanem az a kötelessége, hogy higgadtan mérlegelje, hogy az adott időpontban a rendelkezésére álló nemzeti erővel és eszközökkel mely nemzeti célokat lehetséges tényleg megvalósítani és csak ily célokat helyes politikai programként kitűznie.

Ezeknek megfontolása alapján történt, hogy a Szentiványi-féle nemzeti követelések² közé a magyar kommandó behozatala felvéve nem volt. E kérdésnél egy megrögzött százados intézménnyel, ahhoz fűződő számtalan ellenkező érdekekkel, a legmagasabb katonai körökig elható előítéletekkel és súlyos nemzetiségi nehézségekkel állunk szemben, me-

¹ Ezen idézetet Ottlik Iván többször hivatkozott hírlapi cikkéből vettem. (Megjelent a B. H. 1926. nov. 5. Gazdasors c. mellékletében.)

Darányi Ignác nagy érdeme — Ottlik Iván megállapítása szerint — az volt, hogy „megkötötte a közös hadügyminiszter és az osztrák kormány ellenállásával s az (1892. VI. t.-e.-be iktatott) olasz kereskedelmi szerződés 190.1 december 31-re való felmondását kifejezetten a kérdéses borvámzáradék megszüntetése céljából keresztülvihette“. Az már aztán a Tisza-kormány érdeme, hogy az 1903. december 31-én Rómában aláírt ideiglenes megállapodás a borvámzáradékot 1904. január 1-től csakugyan hatályon kívül helyezte. L. idevonatkozólag még Lányi Bertalan A Fejérváry-kormány (1909) c. könyvének 569—570. és 586. lapját.

² (103.) Igazában: Apponyi követelése!

lyek összességének leküzdésére az a nemzeti erő, melyet a 67-iki kiegyezés óta gyűjtöttünk, bármily örvendetes mértékben gyarapodott is az, még annál kevésbé elégséges, mert a kérdés megoldása még előkészítve», annak előfeltételei még megteremtve nincsenek. Ha nemzetünk nyugodtan várja be az erre alkalmas időt, a közbeeső időközök pedig anyagi és szellemi kincseinek gyarapítására kellőleg kihasználja és e reformhoz a katonai nevelés reformja útján a szükséges előfeltételeket, nevezetesen a megfelelő tiszti létszámot is megteremti: akkor a kérdés válságok és rázkódások nélkül fog nemzeti érdekeink javára megoldást nyerni; holott annak időelőtti erőszakolása csak az ellenséges erők ellenállását fokozza és elvesztegeti az időt, melyet nemzeti erőnk gyarapítására s ezzel eme reform előkészítésére és biztosítására fordítanunk kellene.“

A kormányhoz való viszonyát így okolja meg Hodossy:

„Az ország legválságosabb helyzetében történt, hogy a múlt év október hava. végén Tisza István gróf elnöklésével a mostani kormány megalakult, és pedig oly katonai programú alapján, mely a szabadelvű párt által már előbb elfogadott Szentiványi-féle programponthoz javított és bővített kiadása és így a 67-iki alapon a fokozatos nemzeti haladást tűzi ki céljának. Tisza István gróf miniszterelnök e programul megvalósításához kifejezetten egész politikai reputációját kötötte és így természetes, hogy Tisza István gróf miniszterelnököt ebben támogatni az egész szabadelvű párt késznek nyilatkozott, nevezetesen pedig az egykori nemzeti pártnak volt tagjai is, akiknek kezdeményezésére e programot s annak irányzatát a szabadelvű párt a maga idejében elfogadta.“

Bánffy Dezső báró¹ és Apponyi Albert gróf^{II} pártalakításáról Hodossy/nem kevésbé érdekesen nyilatkozott. „A közelmúltban, úgy mond, két új politikai párt alakult. Az egyik az Új Párt nevet vette fel, a másik pedig a Nemzeti Párt elnevezést. Mind a kettő a 67-iki közjogi alap hívének vallja magát és mind a kettő programjának sarkpontja: a külön vámterület s a magyar vezényszó behozatala. E két programponthoz nem új, mert a külön vámterület a függetlenségi párt programjának egyik alaptétele és a magyar vezényszó jelszavát is a függetlenségi párt hozta tavaly forgalomba, hogy vele a Szentiványi-féle programponthoz és a 67-iki közjogi alap ellen a harcot megindítsa és folytassa. És a függetlenségi párt céljaira e programponthoz valóban alkalmasok lehetnek. Arra azonban, hogy a 67-iki közjogi alap biztosításának és megszilárdításának, vagy hogy e közjogi alapon, annak céljaihoz képest, nemzeti fejlődésünk békés úton előmozdíttassék, eme két programponthoz teljesen alkalmatlan. Mert először is, ami a magyar vezényszó behozatalának követelését illeti, ezt Apponyi Albert gróf a szembenálló nehézségeket számbavéve, tavaly maga is időelőttinek találta és olyannak, mellyel most csak konfliktusok és beláthatatlan bonyodalmak idézhetők elő anélkül, hogy most megvalósítható volna s azért e követelést a Szentiványi-féle programponthoz fel nem vette, sőt múltévi július hónapjában parlamenti fényes beszédében^{III} is ellene nyilatkozott és a kilences bizottság operátumának ama kijelentéséhez is hozzájárult, hogy a szabadelvű párt e követelést programjába fel

¹ (119).

^{II} (163 és 190).

³ (103).

nem veszi. Múltévi október hónapja óta a nehézségek, melyekbe e követelés beleütközött, kisebbek nem lettek; nemzeti erőnk pedig e pár hónap alatt egyáltalán talán nem növekedett annyira, hogy most oly követelést kivihetőnek és célszerűnek láthatnánk, melyet most egy éve időelőttinek s így célszerűtlennek találtunk.

Azt, hogy a vezényszóra nézve jelenleg fennálló állapotot a magyar törvényhozás a jövőben, amidőn azt időszerűnek találandja, megváltoztathatja, tehát a magyar vezényszó behozatalát eszközölheti, a kilences bizottság munkálatának elfogadásával a szabadelvű párt is kimondotta. Alig is képzelhető valaki, aki ne óhajtana, hogy ez mielőbb lehetővé váljék; ámde jövőben valamikor megvalósítható óhajtasok nem alkalmasak arra, hogy politikai programba vétessenek, és ha mégis felvételnek, ez csak zavart és bonyodalmakat idézhet elő. Áll ez különösen most és itt a magyar vezényszóra nézve. Láttuk, hogy a magyar vezényszó követelését a függetlenségi párt állította fel tavaly a 67-iki alap diszkreditálására és megdöntése céljából és vajjon nem egyenesen az utóbbi célzatot szolgálja-e az, ha most ugyanezen követelés tekintetében a függetlenségi párt két olyan pártnak támogatását nyeri meg, amely a 67-iki alap hívének vallja magát?¹

„Ugyanez áll, folytatta Hodossy, a külön vámterület tekintetében is Az 1867. évi XII. t.-c. az 52. és 59. szakaszokban a vám- és kereskedelmi ügyeket világos szavakkal azok közé sorozza, amelyek „a helyzetnél fogva politikai tekintetből s a két fél érdekeinek találkozásánál fogva célszerűbben intézhetőnek el közös egyetértéssel“ és a 68. szakaszban az önálló intézkedést csak az esetre mondja igénybeveendőnek, „ha és amennyiben az egyezkedés Ausztriával nem sikerülne“. Aki tehát valóban a 67-iki kiegyezésnek a híve, az az önálló vámterületet politikai öncélnak ki nem tűzheti; azt, mint illet programjába fel nem veheti, mert ezzel is csak a 67-iki alap megbuktatására törekvő függetlenségi pártnak céljait mozdítja el, amely párt jxeditikai tekintetből, gazdasági érdekeink károsodásával is, Ausztriával minden közösséget meg akar szakítani.

Ezekből nyilvánvaló, hogy eme programipontok alapján alakuló bármely párt, ha a 67-iki alap hívének vallja is magát, csak ez alap megbuktatására törekvő függetlenségi pártnak segédcapatát alkothatja.

Hogy ez így van, abból is kétségtelen, hogy az úgynevezett Ujpartnak egyik legkiválóbb tagja a múlt hónap 14-én mondott beszámoló beszédében¹ maga mondotta, hogy ő az Ujpart programját vallja ugyan magáénak, de ő azért „igazi függetlenségi férfiú“. Nem tartom elfogadhatónak, hogy a függetlenségi alapon álló politikusok, kik a 67-iki alap megbuktatására törekvesnek, a 67-iki alapon követendő politikának irányt szabni akarjanak, amint az tavaly a magyar vezényszóra vonatkozó követeléssel megkísérletett; de époly kevésbé járulhatnék ahhoz, hogy a 67-iki alapon függetlenségi párti politikát csináljunk.

¹ T. i. Eötvös Károly 1904 augusztus 14. nagykörösi beszámolójában. Eötvös, azelőtt a függetlenségi és 48-as pártnak hosszú időn át tagja, sőt egy darabig elnöke is — mint beszámolójában maga mondja — szövetkezett a Bánffy-féle Ujparttal öt nagy dolognak keresztülvitelére, mely öt nagy dolog nem idegen a függetlenségi párttól. Ezek között szerepel az önálló vámterület és a magyar hadsereg.

Ezt annál veszedelmesebbnek tartanám, mert nem alaptalan az aggodalom, hogy a kérdéses függetlenségi párti jelszavak alatt bizonyos oldalról a parlament munkálkodásának megakadályozása és az alkotmányos kormányzás ellen ismét erőszakoskodás készül. Bizonyoság rá az Ujpart előbb már említett kiváló tagjának beszámolója, mert ebben ezeket olvasom: „Nagy harc lesz a jövőben. Több ellenzéki pört van s beszélnek arról, hogy az ellenzéki pártok koalícióra fognak lépni. Ezt nem tudom, nem is hiszem, nincs is rá szükség, csak minden ellenzéki pört komolyan, becsületesen tegye meg a maga kötelességét. A pártok összehesztelés nélkül nagy nemzeti célok elérésére egyetérthetnek és ha a pártok és azok férfiai becsületesek, akkor egyet is fognak érteni és a harcot sem szép szóért, sem szép adományért abba nem hagyják, a leszerelésbe bele nem mennek.“

Az obstrukciót ennél világosabban proklamálni alig lehet. Már pedig a magyar nemzetet és nemzeti aspirációinkat ezidő szerint az obstrukciónál nagyobb veszedelem nem fenyegetheti. Nagy nemzeti célok megvalósításához nagy nemzeti erő kell. Az erőgyűjtést nemzetünk csak Széchenyi István szellemében, serény, szakadatlan munkával érheti el. Ehhez a tért és módot Deák Ferenc a 67-iki kiegyezéssel megteremtette nekünk, és ha most valaki a munkát a törvényhozás és kormányzás terén erőszakkal megakasztja: az a nagy nemzeti célokhoz vezető útjában tartóztatja fel a nemzetet. Minden lépés tehát, mely az obstrukciós köröket erősíteni vagy bátorítani alkalmas, nemzeti érdekeink szempontjából veszedelmes hiba. A nemzeti erőgyűjtés munkájának biztosítására mindent el kell követnünk és ez erőgyűjtés útján kell nagy nemzeti céljaink fokozatos megvalósítására törekednünk. A szabadelvű párt Tisza István vezetése alatt ez irányban halad s én azért vagyok ma is e pártnak a híve, melynek programja alapján Önök engem a jelen országgyűlésre megválasztottak.“

Ugyancsak a B. H. 1904 szept. 27. számának vezércikke méltatja Hodossy Imre kisszebeni beszámolójának politikai jelentőségét. Zokon veszi tőle, hogy szakítva közel háromévtizedes múltjával, illetve Apponyival, 1903 október végén rendületlenül Tiszához csatlakozott.

Ennek a beszámolónak — mint látni fogjuk — a közel jövő politikai eseményei szempontjából legfontosabb része az, melyben utalva Eötvös Károly, az Új párt tagjának augusztus 14. nagykőrösi beszámolójára, azt mondja, hogy „az obstrukciót (igazában: az újból készülő obstrukciót) ennél világosabban proklamálni alig lehet“.

*

Gróf Tisza István geszti otthonában¹ tölti a parlamenti szünidőt. Hogy az ő nyaralása különösen miniszterelnöksége alatt nem jelentett pihenést: mindenki gondolhatja, aki az ő sokoldalú tevékenységét, rendkívüli munkabírását, páratlan lelkiismeretességét és kötelességtudását közelebbről ismeri.

¹ Erről a geszti otthonról és az ott folyó életről rendkívül vonzó képet rajzol Schmidt Henrik többször idézett könyvének 12. s. k. 1. és Pokoly József A geszti otthon c. tanulmányában, a debreceni Tisza Emlékkönyv (1928) 11—12. l.

Hátrahagyott írásából megállapítható, hogy a nyár folyamán — egyebektől eltekintve — a házszabályreform előkészítésével foglalkozott.¹ Hogy Tisza a magyar parlamenti rákfenéjét jelentő, mert az „építő nemzeti politikát“, az állami élet legkülönbözőbb terein égetően szükséges reformmunkát akadályozó folytonos obstrukció ellenszere gyanánt nem adta fel a gyökeres házszabálymódosítás tervét: kitűnik abból a kétségtelen¹ tényből, hogy a március 10. békekötés (162) ellenére nem mondott le a házszabályrevízióról, csak alkalmasabb időre halasztotta, mert március eleji házszabályakciójának (160—161) esélyeit teljesen bizonytalannak ítélte. Erre vall 1904 március 9-én a királyhoz intézett félhivatalos jelentése az akkori súlyos parlamenti helyzetről (megtalálható Tisza hátrahagyott iratai között) és Khuen-Héderváry 1904 március 16. levele (162).

A királynak szóló 1904 július 25. helyzetjelentés utolsó mondatában pedig Tisza ezt írja:

„Hoffentlich wird es möglich sein den Reichstag gégén Mitte August auf 6—8 Wochen zu vertagen; diese Ruliepause braucht auch die Regierung dringend, um sich auf den — Punkto Geschäftsordnung — im Herbst sichr mtbrennenden Entscheidungskampf in jeder Himicht voreubereiten ..

Tisza tehát a parlament időközben bekövetkező szünetében a házszabályreformra készült. Idevágó előtanulmányait mutatják „Gróf Tisza István Geszt (Biharmegye)“ feliratú nagy levélpapírra ceruzával írt kelet nélküli következő sajtókezű feljegyzései:

Jegyzetek a francia és angol házszabályok köréből.

A „létező korlátozások“ című írás.

A „szükséges intézkedések“ feliratú összefoglalás. (Ez utóbbi fehér miniszterpapírra írva.)

Ezen előkészítő tanulmányai mellett fekszik „Az 1848. alsóház ideiglenes rendszabályai“-nak egy gépírási példánya.

Ami már most magát a házszabályreformot illeti, ennek első terveze ceruzával ugyancsak „Gróf Tisza István Geszt (Biharmegye)“ feliratú öt darab levélpapírra van írva, szintén dátum nélkül. Ez is Tisza sajtókezű írása.

¹ Tisza István geszti nyaralására és a híres „ugrai levél“ keletkezésére vonatkozólag br. Skerlecz Iván, akkoriban a miniszterelnök személyi titkára, 1927 szept. 27-én hozzám intézett válaszában — kérdésemre — a következő felvilágosítást volt szíves adni:

„Tény, hogy Tisza István 1904 augusztus—szeptember hónapokban a parlamenti szünetet Geszten töltötte és hogy ezen idő alatt ott a parlamenti reform kérdésével foglalkozott. Ott voltam vele akkor én is... Arra emlékszem, hogy ezen idő alatt Geszten meglátogatta őt Perczel Dezső, akkori képviselőházi elnök, akivel a reform kérdését megbeszélte.

Emlékszem továbbá, hogy egy napon Tisza István azt mondta nekem, hogy hívassam el a belügyminisztériumból Vásárhelyi Gyula miniszteri segédtitkárt, akinek ő diktálni szokott, mert Vásárhelyi gyorsíró volt. Vásárhelyi Gyula másnap meg is érkezett Gesztre és ekkor diktálta le neki Tisza az „ugrai levél“-et. Ugyanazon napon Geszten időzött gr. Khuen-Héderváry Károly, Ő Felsője személye körüli miniszter és neje, mint vendégek.

Khuen grófné nekem később gyakran említette, hogy akkor keletkezett a híres „ugrai levél“, midőn ők Geszten voltak“.

A házszabály reform ezen eredeti tervezetéről báró Skerlecz Iván, a miniszterelnök akkori személyi titkára,¹ készített tisztázatot. Ezt a tintával írt példányt Tisza módosításaival és kiegészítéseivel szintén megtaláljuk az 1904. évi házszabályreformra vonatkozó iratai között.

Az így készült tervezetét, mely az 1901. évi házszabályok 195. J-ától 265. §-áig terjedő részt öleli fel (tehát a tanácskozási rendről szóló második címet és a Ház tisztviselőire vonatkozó harmadik címnek az elnökre vonatkozó I. fejezetét), Tisza István — hátrahagyott irataiból kivételül — véleménynyilvánítás végett megküldte Perczel Dezső házelnöknek, továbbá Plósz Sándor igazságügyminiszternek és Tallián Béla iföldmívelésügyi miniszter, volt képviselőházi alelnöknek.

A két utóbbi írásban közli észrevételeit. (Perczel is válaszolt, de válasza nincs Tisza iratai között.) Plósz Sándor csak megjegyzéseit foglalja össze dátum nélkül; Tallián Béla válaszelevele Törökkanizsáról 1904 szeptember 25-én kelt.

A beérkezett észrevételek részbeni (csak kisebb részbeni) figyelembevételével készül a reformtervezet végleges szövege az 1901. évi házszabályok 195—265. §-ához.

*

Ez a reformtervezet, melynek egyik gépirásos példánya szintén a hátrahagyott iratok között található, lényeges tartalma szerint a „technikai“ obstrukciót kiküszöbölő, vagy legalább is megnehezítő rendszabályokat foglal magában. Az 1899. évi Széll-féle házszabályreform útján továbbhaladva, a „technikai“ obstrukció leginkább időrabló föcszközei ellen irányul: a napirend előtti felszólalások esetleges kizárása, zárt ülés tartásának megnehezítése, a névszerinti szavazások korlátozásai, illetve megnehezítése által.

A helyesen értelmezett szólásszabadságot nem korlátozza. A klotürt általában nem hozza be. Egyedüli kivétel: a költségvetés, az appropriációs és indemnitási törvényjavaslatok tárgyalása, amelyeknek elintézését — az angol Supply Rule² mintájára — záros határidőn belül intézményesen biztosítja az ú. n. határidős klotúr vagy parlamenti guillotine behozatalával. Idevonatkozólag a reformtervezet új 223—226. §-ai rendelkeznek.

A „technikai“ obstrukció ellen irányul annyiban is, hogy kihagyja az 1901. évi házszabályok 195. §-át, mely a tanácskozársra és a határozathozatalra szükséges tagszámról (jelenléti quorum-ról) rendelkezik és az új 195. §-ban a jegyzőkönyv hitelesítését nem a legközelebbi ülés elejére, hanem rendszerint az illető ülés végére teszi.

A „beszédés“ Obstrukciót kívánja megnehezíteni a 213. §. a zárszó jogának megszorítása és különösen a 219. §. azon rendelkezése által, hogy beszédet „idézetek felolvasásával mesterségesen nyújtani“ tilos.

A reformtervezet kiterjeszti a Ház és az elnök fegyelmi hatalmát, így az új 258. §. kimondja, hogy a „Ház üléseiből kizárt képviselő a

¹ Tisza István második miniszterelnöksége alatt (1913—1917) horvát bán.

² A Balfour-féle Supply Rule-t ismerteti Ereky István Jogtörténelmi és közigazgatási jogi tanulmányok c. művének (1917) II. k. 436. s. k. 1.

A határidős klotúr vagy „parlamenti guillotine“ intézményéről 1. Kun József A parlamenti házszabályok c. könyvének (1907) 217—218. lapját is.

kizárás tartama alatt az országház épületébe be nem léphet; ha e tilalmat áthágná, onnan eltávolítandó, tiszteletdíjából esetről-esetre 500 korona levonandó s ez eljárása is, mint újabb engedetlenség, a 257. §. rendelkezései alá esik“.

Új az elnöknek az a joga (259. §.), mely szerint a rendzavaró képviselőket az ülésből kiutasíthatja, a Ház idevágó végső elhatározásának fenntartásával. Az elnöki kiutasítás ugyanis csak a „Háznak a mentelmi bizottság javaslata alapján hozandó határozataíig marad hatályban“.

Új a 261. §. is, mely így szól: „Az elnök a 257—266. §-ok (vagyis a rendzavarok elleni §-ok) rendelkezéseinek érvényt szerezni tartozik. Idevágó intézkedéseinek a Ház épületének belsejében való foganatosítása céljából a képviselőháznak *külön őrsége* szervezendő, mely kizárólag az elnök rendelkezése alatt áll. Addig is, míg ez felállítatnék, az elnök megkeresésére a kormány megfelelő számú honvédséget bocsát az elnök rendelkezésére, melynek alkalmazása iránt az elnök saját felelősségére intézkedik.“

A fegyelmi jog szempontjából szigorítást jelent a 265. §. utolsó bekezdésének azon rendelkezése is, mely szerint „azon képviselőknek, kik a Ház üléseiből kizárattak, a kizárás tartamára tiszteletdíj nem jár“.

Ime, legfőbb vonásaiban az a végleges házszabályreform, mely az előrehaladott angol és francia parlamenti jognak az obsitrukcio leküzdésére szolgáló bizonyos hatékony eszközeit is felhasználja és melynek tervezetét gróf Tisza István geszti otthonában, a Ház nyári szünete alatt, készítette. Ennek a mérsékelt reformnak az őszi ülészek folyamán leendő megalkotása érdekében írta meg híressé vált „ugrai levelét“, mely a parlamenti szünet végén közvetlenül kapunyitás előtt jelent meg és ejtette izgalomba a politikai világot.

De erről majd a következő kötetben lesz szó, mely tárgyalja Tisza István fokozatosan kiújult heroikus küzdelmét a parlamentárizmusért.¹

VÉGE.

A házszabályreform-tervezettel kapcsolatban még csak két megjegyzést lótok szükségesnek.

Az egyik az, hogy midőn Tisza — amint a következő kötetben látni fogjuk — a parlamenti szünet után tartott első ülésen (okt. 10-én) röviden jelzi a házszabály reformra vonatkozó álláspontját: szükségesnek mondja, hogy a költségvetésen kívül az újoncmegajánlási törvényjavaslatok Ietárgyalása is bizonyos záros határidőhöz köttessék. Ezzel szemben a fentebb ismertetett házszabálytervezet a határidős klotürt az újoncmegajánlási törvényjavaslatokra nézve nem ismeri. És néhány nap múlva (okt. 17-én) a Terézvárosi Kaszinó Deák-lakomáján mondott pohárköszöntőjében Tisza kijelentette, hogy az újoncmegajánlásra vonatkozó vita korlátozásától, bizonyos aggályok eloszlátása céljából, hajlandó eltekinteni. Ugyanígy a nov. 3-iki pártértekezleten is.

Második megjegyzésem, hogy a szóbanforgó házszabálytervezetben foglalt újítások legnagyobb része változatlanul, vagy némileg módosított alakban az 1913. évi Tisza-féle házszabályok lényeges alkotó eleme lett.

A 261. §-ban posztulált képviselőházi őrség felállításáról rendelkezik az 1912:67. t.-e.